ORIGINES

ET

ANTIQUITATES CHRISTIANAE

ORIGINES

ET

ANTIQUITATES CHRISTIANAE

AUCTORE

F. THOMA M. MAMACHI

ORDINIS PRAEDICATORUM THEOLOGO CASANATENSI

DEINDE SACRI PALATII APOSTOLICI MAGISTRO

EDITIO ALTERA

AUCTORUM EXEMPLARIBUS COLLATA AC RECENSITA

CURANTE

PETRO MATRANGA PRESBYTERO.

TOM. I.

ROMAE

EX TYPOGRAPHIA SALVIUCCI

MDCCCXXXXI.

EXCELLENTISSIMO VIRO

ALOISIO MOUTTINHO-LIMA

EDITORES

FELICITATEM

Quo fidelium pietas primorum Christianorum exemplis initiata nostro aevo incalescat, quo Christi sponsa Catholica Ecclesia sese cunctis ostendat non habentem maculam neque rugam, quammaxime conferre si sapientum ad id edita scripta gravi et nitida doctrina referta facile in manibus omnium versari oblatum sit, qui recta velit ambigere putavimus neminem. Hac mente quum animadverteremus unam percrebuisse omnium vocem, qua DE ORIGINIBUS ET

ANTIQUITATIBUS CHRISTIANIS Operis, cujus auctor Thomas M. Mamachi Dominicianae familiae decus, plaudente fidelium choro primum editi nova expostulabatur editio, opus pergratum universis Catholicae Religioni studentibus facturos rati sumus, si nostra cura hoc commoditatis eis partum contigisset. Illud equidem ab ortodoxae sententiae viris, impune gliscere in dies eorum scripta novis Religionis negotio faventum doctrinis, quin antiquitatis monumentis omni caussa majoribus mendacii revincantur, haud est ferendum. Ad haec enim studia ediscenda a Patribus Ecclesiae, ne omni vento doctrinae circumferremur vehementer hortati (1) indecorum ac praeposterum in Religionis caussa Catholici committere viderentur, si quod ceteris prophanis obtinet facultatibus in Religionis themate deficeret.

Dum haec inerat animis cogitatio, qua laeti ad opus manus conferremus, succurrit nobis, quibus exiguae vires, PATRONI opem parem rei amplitudini esse quaerendam. Ut constitit vero qua pietate, qua ingenii acie, qua eruditione et virtute polleres, una decrevimus hoc opus Tibi inscribendum

plane fidentes futurum, ut quod csses singulari Tua, de qua multa accepimus, comitate et humanitate probaturus, ejusdem Patrocinium susciperc non gravarere. Erant etiam et alia. Cui cnim opus illud commendandum, quod publici juris primo factum multa ope Amcricae Viri praestantissimi, (2) magis ac Tibi, cui commune cum illo aer coelumque par Religionis catholicae provehcndae studium una cum et sacrarum litterarum colendarum attulit? Neque heic lubet ab athavis clarissimis origincm percontari; veremur enim, ut nos Meonidis velit modestia tua revincere effato illo:

. . . . τίη γενεὴν ερεείνεις;
Οἵη περ φύλλων γενεὴ, τοιήδε καὶ ανδρῶν.
Φύλλα τὰ μέν τ' άνεμος χαμάδις χεέι, άλλα δέ θ' ὕλη
Τηλεθόωσα φύει, έαρος δ' επιγίγνεται ὥρη·
Ὥς ανδρῶν γενεὴ, ἡ μὲν φυει, ἡ δ' απολήγει. (3)

Verum illam Tibi gravibus presertim Brasiliensis Imperii rebus curandis domi forisque, tum Luthetiae Parisiorum, cum

Romae, quibus in urbibus es publico pro tuo Imperio Oratoris munere nitide functus, partam laudem tacitos praetermittere impares sumus.

Gaude igitur et fruere hoc tam excellenti Tuo bono, quod virtus est jucunditasque Viro sapienti: nobis qui Patronum ejusmodi nacti sumus, magnum fructum, magnas utilitates derivasse habeas, si quod fidei Tuae incoeptum committitur probaveris; sin et auctoritate tutaveris, fructus esse longe maximos percepturos. Vale.

(1) Consule Selvagium *Antiquit. Christ. in Anteloquio. tom.* I.

(2) Confer quae de Francisco Roselio Limano O. P. habet auctor in Praefationis calce tom. I.

(3) Iliad. lib. VI. Quod sic reddidit Cunichius latinis numeris.

Quid genus exquiris? mortalibus esse caducum
Scis genus ut foliis. Autumni haec frigore primo
Ventus fundit humi; pubescit germine silva
Inde recens alio, cum ver caput extulit arvis.
Sic hominum genus, hoc oritur, lapsum interit illud.

PRÆFATIO

Reipublicae *Christianae* Origines, et Antiquitates *etsi jamdiu explicare statueram, cum tamen multis curis, negotiisque essem impeditus, tamque magnum opus, nisi praeparato otio, non modo non absolvi, sed ne inchoari quidem posse viderem, impulit me tandem in eam sententiam ratio, ut non esse mihi hunc laborem ante suscipiendum censerem, quam tempus vacuum, ac liberum nactus essem, quo tot, tantisque rebus illustrandis, operae quantum vellem, darem. Sed quoniam erant permulti, qui me hortarentur, ut ne diutius cunctarer, vererique se dicerent, ne nisi de manibus cetera, quae coepissem, deponerem, implere, quod eram pollicitus, non possem; ut illis interim, quibus mihi licebat modis, obtemperarem, si quae subseciva tempora incurrissent, ea perire non patiebar, quin monumenta colligerem, quae ad meum institutum conducere aliquando posse viderentur. Igitur cum plura jam haberem in promptu, iisque me curis, quibus ante distentus eram, magnam partem solutum esse perspicerem, sumendum mihi esse ad eam rem tempus judicavi, laborandumque etiam, atque etiam, ut quod aggredi tandem possem, id opus diligenter perficere curarem. Collegi autem initio me, ut priusquam*

animum ad scribendum conferrem, quae res, quanta multitudine, et gravitate mihi explicandae, et quot in partes dividendae essent, inquirerem. Intelligebam enim dici ab eo nihil dilucide, nihil distincte, nihil denique distribute posse, qui, ut fieri interdum solet, quin considerarit, quae materia, quae copia rerum, quae opportunitates, quisque sit in iis collocandis ordo sequendus, res sane graves, multisque difficultatibus implicatas, non solum dicendo exponere, sed etiam litteris mandare conaretur.

Itaque cum diu multumque mecum cogitassem, accessi ad eam opinionem, ut quamvis secus nonnulli statuerent, ad omnia tamen, quae propria veterum Christianorum fuissent, colligenda plus viginti libris opus non esse arbitrarer. Nam ejus generis universa cum partim Nominibus, partim rebus continerentur, essetque jam vetere scriptorum illustrium more constitutum, ut a vocibus scribendi initium duceretur, explicatus est is locus priore libro, ut quibus ipsi se appellare, quibusque ab Ethnicis vocari Nominibus Christiani consuessent, perspiceretur. Cumque appellationes, quas inimici nostris hominibus tribuebant, nisi cognitis Calumniis, ex quibus essent profectae, intelligi vix posse viderentur, adjuncta est de Calumniis, earumque caussis disputatio, tertioque ejusdem libri capite demonstratum, quibus eas rationum momentis Patres depulissent. Quibus rebus perfectis, sequutus est de Origine, et Propagatione Christianae religionis liber. Non enim probare illorum sententiam poteram, qui missis Originibus, Progressibusque religionis, neglectaque illa, quae est de majorum nostrorum moribus, quaestione, post absolutum de nominibus librum de forma Christianae civitatis agendum sibi esse judicarent. Sed quia latius genus hoc argumenti patere animadverteram, dividendus is liber fuit in partes duas, quarum prima generatim quibus modis Orta, ac Propagata; altera, ut Introducta in varias provincias, in iisque disseminata Religio fuerit, explicarem. His autem perfectis, tertius addetur liber de Moribus, quibus Christiani veteres vivebant. Nisi enim propositis eorum virtutibus informari in animis nostris notio sanctissimae illius, qua conjuncti fuissent, societatis vix potest. Atque ubi constiterit quorumnam

hominum labore, qua vitae institutione, quibus praesidiis doctrina, ac disciplina nostra in universum terrarum orbem manaverit, quartus liber sequetur de Ratione Christianae Reipublicae, quam vocare Hierarchiam Ecclesiasticam possumus. Magnus namque locus, atque a viris doctissimis tractatus uberrime, a me quidem certe, qui origines, antiquitatesque Christianas investigarem, omittendus non erat. Arbitrabar enim nostris hominibus inutile minime futurum, si mea quoque opera intelligerent, quis in Ecclesia universa primas jam usque ab initio partes teneret, qui Patriarchae, qui Primates regionum quarumdam, qui Metropolitae, qui Hexarchi, qui Episcopi, qui Archipresbyteri, Presbyteri, Archidiaconi, Diaconi, etc., a quo instituti essent, qua auctoritate, quibusque opibus valerent, quamque late eorum ditiones extenderentur. Nam de Clericis ceteris, de Monachis, de populo denique quid dicam, quorum quidem graduum, institutorumque cognitio satis constat, quanti ad eorum commoda intersit, qui se praesertim huic studiorum generi dediderunt? Potestatem autem celebrandorum conciliorum, ferendarumque legum, quae inest Ecclesiae, sexcentaque alia, quorum est insignis cum iis rebus conjunctio, et quae continentur eodem libro, si perspecta, atque explorata sint, quis nesciat, conferre plurimum ad utilitatem posse? Quintus erit liber de Locis sacris. Cum enim in quaque societate id sit praecipuum, quod pertinet ad religionem; loca vero sacra eo consilio instituta sint, ut in iis summo rerum omnium auctori Deo sacrificium, cultus, honores, preces adhibeantur; absoluto eo, qui est de societatis, Reipublicaeque Christianae ratione, libro, de templis, de eorum partibus, deque iis rebus agatur necesse est, quarum magnam esse intelligimus cum aedibus sacris affinitatem. Itaque subsequentur libri, sextus de Vasis, septimus de Vestibus, octavus de Imaginibus ac reliquis ornamentis sacris Ecclesiarum, quibus accedet nonus, qui erit de Organis, de aliis Instrumentis musicis, deque Campanis, quarum rerum omnium neque tam est recens, ut quidam putant, neque est negligendus usus; quod fecerunt hi, qui cum novitati studerent, a nostris sacris, institutisque, conflato schismate, desciverunt. Et

quoniam in Locis sacris congregari Christiani, in iisque orare, hymnos, psalmosque canere, stationes habere, remque divinam facere consuerant, tractabitur locus de Sacris Conventibus libro decimo adeo diligenter, ut eorum, quae ad Agapas, Synaxes, Stationes etc. veterum Christianorum spectant, nihil quod grave, utileque sit, praetermissum esse videatur. Cumque Majores nostri, dum statis temporibus convenirent, aut jejuniis darent operam, aut festos dies agere solerent, post absolutam de conventibus sacris disputationem, edatur undecimus liber oportet, qui est de Sacris Temporibus. Quoniam vero sacris omnibus interesse nemini, nisi qui nostris mysteriis initiatus esset, licebat; estque in mysteriis primum Baptisma, quod sane qui suscepturi sunt, ii Cathecumeni vocantur, duodecimus erit liber de Institutione, et Gradibus Catechumenorum. Quo quidem in libro de Symbolis, imprimisque de illo, quod dicitur Apostolorum agam, ut ratio postulaverit, accurate. Nam quae de ritibus, disciplinaque Ecclesiae in administrando Baptismate sunt, ea tertius decimus liber omnia complectetur. Descendam mox ad decimum quartum, quo ritus, ceremonias, rationesque conferendi sacramenti Confirmationis explicantur. Quintus deinde ac decimus de ratione, ritibus, disciplinaque celebrandae atque administrandae Eucharistiae succedet liber, quo omnis illius loci quaestio continebitur. Quae ut fuerit plene, cumulateque perfecta, veniam ad Sacramenti Poenitentiae administrationem, ac numeratis, explicatisque iis, quae ad varios poenitentium ordines, poenasque iis inflictas attinent, cetera, quae propria ejus sacramenti sunt, copiosissime persequar, eisque rebus aperiendis decimus, ac sextus impendetur liber. Septimus autem ac decimus, quia veterem Ecclesiae in Sacramentis disponendis, numerandisque rationem consector, modum quo effici, administrarique Extremae Unctionis Sacramentum debet, illustrabit; quem octavus et decimus sequetur, qui erit de sacris Ordinationibus, in iisque dandis Ecclesiae disciplina. Quo sane libro tota quanta est, de beneficiis, deque privilegiis, quibus gaudere Clerici consueverant, disputatio expedietur. Nam decimus nonus erit de Matrimonio, ejusque Ministro, atque iis omnibus, quae aut impediunt,

ne perfici possit, aut in eodem perficiendo adhiberi debeat. Extremus earum rerum tractationem complectetur, quae de Coemeteriis, Sepulcris, rituque sepeliendi sunt; itaque omnia illustrabuntur, quae sunt propria Originum, et Antiquitatum Christianarum. Nulla enim res vetus in Ecclesia est, quae ad ea, quae numeravi capita, referri commode non possit.

Intelligo autem fuisse aliquos, qui in hoc genere versati fuerint, quorum ego, quamvis non fuerim ordinem, methodumque scribendi sequutus, non eo tamen deserendos putavi, quo illos negligerem, sed quo meam ad id, quod erat propositum, rationem potiorem esse judicarem. Si qua enim res est, ordo est scilicet, in quo servando suo cuique judicio sit utendum. Sed nostros quidem scriptores, qui in hoc genere argumenti versati sunt, ut magnum Baronium, Godeaum, Heribertum Rosweidum, Bollandianos, Tillemontium, Natalem Alexandrum, Pagium, Flevrium, Orsium, aliosque praeteream, qui cum historiam scriberent, omnia fere, quae ad Origines Christianas et Antiquitates spectarent, sparsim aut uberrime, copiosissimeque explicarunt, aut saltem breviter attigerunt, Joannes Baptista Casalius Romae anno 1645. opus de veteribus Christianorum ritibus *vulgavit in 4., subjecitque libris duobus, qui de* AEgyptiorum, Romanorumque Antiquorum ritibus *inscribuntur. Illud ipsum opus cum multis rebus auxisset, distribuissetque in partes quinque, quibus omnia, quae ad Antiquitates Christianas pertinent, complecti, ut potuit, curavit, ibidem anno 1647. in fol. formis Bernardini Tani Romani illius temporis Typographi excudi fecit. Verum is auctor, quod ea aetate viveret, qua neque tot monumenta, quot sunt aliquamdiu post magnorum virorum opera detecta, habere in promptu posset, neque critica facultas ita, ut factum deinceps est, coleretur; non modo parum elegans, sed etiam minus accuratus in scribendo fuit. Sequuti deinde sunt alii singulari et doctrina, et eruditione scriptores, quos sane quoniam non omnium sibi, sed aliquarum, quae vel ad Ritus, vel ad Hierarchiam, vel ad Disciplinam Ecclesiae spectarent, rerum illustrandarum onus susceperunt, praetermittendos hoc lo-*

co esse judicavi, propterea quod eorum alibi esse opportunius mentionem faciendam putarem.

Multo autem plures e numero Protestantium fuerunt, qui in id studium curas, vigiliasque omnes suas esse conferendas arbitrarentur. Namque ut Centuriatores Magdeburgenses, Isaacum Casaubonum, Joannem Henricum Ottium, Adamum Baribechovium, Fridericum Spanhemium filium, Joannem Henichium, Joannem Hottingerum, Georgium Hornium, Thomam Ittigium, Christianum Kortholtum, Hieronymum Kromayerum, Samuelem, et Jacobum Basnagios, Joannem Clericum, Joannem Laurentium Moshemium, sexcentosque alios, ne sim longus, mittam, qui veterem Ecclesiae Historiam eo consilio descripsisse videntur, ut quae recte de S. R. E. fide ac ritibus a nostris constituta erant, everterent; Richardus Montachutius homo de secta Episcopalium Anglorum, qui Apparatum ad Origines Ecclesiasticas, et Origines ipsas Oxoniae in fol. *an. 1635. deindeque an. 1640. Londini edidit item* in fol. θεανθρωπικοῦ, seu de Vita J. Christi D. N. Originum Ecclesiasticarum partem Posteriorem, *etsi sparsim quaedam de ritibus, ac disciplina tractaverit, contorseritque, ut sectae suae decreta, si potuisset, statueret; tamen Historiam imprimis rerum a Christo Servatore gestarum, non ejusmodi Origines, Antiquitatesque complexus est, de quibus est nobis hisce libris agendum. Nam Balthasaris Bebelii, qui anno 1669. publicavit Argentorati in 4.* Antiquitates Ecclesiae in tribus prioribus post natum Christum seculis Evangelicae, *cum asperior sit oratio, tum est argumentis perpaucis contenta; quorum pars magna ad Theologiam, atque Historiam potius, quam ad ritus, disciplinamque Ecclesiae veteris illustrandam spectat. Eduardi autem Waterhusij Dissertationem Anglice an. 1655. in 8. editam, inscriptamque:* De Pietate, Charitate, et Politia Antiquorum temporum, et Primorum Christianorum, *cum nusquam viderim, cujusmodi sit, ne conjectura quidem assequi possum. Quamquam est ejus brevitas argumento, illa ipsa neque contineri multa, neque collocari, ut ajunt, in bono lumine. Paullo est Guillelmi Cavei Angli de secta Episcopalium*

de Primitivo Christianismo *oratio copiosior. Est enim opus illius, quod Anglice anno 1682., deinde Belgice an. 1692. post Germanice an. 1694. postremoque Gallice ann. 1712.* duob. vol. in 8. *prodiit, divisum in partes tres. Earum autem prima crimina Christianis objecta depellit, ostenditque, suo quidem more, quae illorum erga Deum religio, quis cultus publicus, privatusque, quae demum eorum in celebrandis mysteriis ratio esse soleret. Altera, qua veteres Christiani virtute praestiterint, demonstrat. Tertia quae sunt de justitia, de charitate, de beneficentia, de concordia, et pace, de observantia erga Principes, ac Magistratus, deque eorum disciplina in administranda poenitentia persequitur. Nihil de Godfridi Arnoldi, quos eodem spectare intelligo, libris octo Francofurti primum ann. 1696. tum 1700.* in fol. *editis dico, quod germanice scripti sint, neque in manus nostras hactenus venerint, ut ex interprete saltem possem, quid complectantur, cognoscere. Synopsim illorum exhibet in* decimo libri de Salutari Luce Evangelii capite *Joannes Albertus Fabricius, quin, tamen indicet, quo sint in pretio habendi. Nam quod eos Lutherani plurimi fecerint, parvi refert. Cur enim hominem sui similem, qui tantum in ea re laboris consumserat, celebrandum non esse arbitrarentur? Anno 1708. Josephi Binghami* Originum, et Antiquitatum Ecclesiasticarum *opus in decem vol. in 8. distributum, Londinique editum, postque a J. Enrico Groschovio Halberstadiensi latinum factum, et Halae an. 1724. in quarto publicatum fuit. Dici vix potest, quam illud ad Auctoris existimationem augendam contulerit, propterea quod omnes perspicerent, nihil illum laboris, studiique praetermisisse, quod Antiquitatibus, Ritibus, Disciplinaeque veteris Ecclesiae illustrandis conducere posse videretur. Atque ii sane, qui a nostris Sacris, institutisque alieni essent, cum multa a Binghamo disputari scirent, quae pugnarent cum doctrina Catholicorum, intelligerentque neminem horum fuisse, qui sibi illius refellendi onus sumpsisset; ei non quod scripserit modo, sed etiam quod vicerit, summam laudem tribuerunt. Interea Jo. Albertus Fabricius Bibliographiam Antiquariam paravit, qua paucis et Hebraicas, et Graecas, et Christianas*

antiquitates complexus est, scriptoresque, qui de iis rebus copiose agerent, indicavit. Eam an. 1716. Hamburgi edidit. Post Georgius Walchius vir item, ut Fabricius, de secta Lutheranorum edi Lipsiae curavit an. 1733. in 8. nescio cujus Scriptoris Anonymi ex eadem secta: Compendium Antiquitatum Ecclesiasticarum, ex scriptoribus Apologeticis, eorumdemque commentatoribus; et Conr. Samuelis Schurztfleischii controversias, et quaestiones insigniores Antiquitatum Ecclesiasticarum.

Hos igitur libros tot Scriptorum, qui aut Lutheranis, aut Calvinianis, aut Anglicanis partibus studerent, cum incredibili diligentia pervolvissem, cognovissemque magnam rerum earum partem, quae iis continerentur, non ut veritas, sed ut illorum decreta poscerent, explicari; eo me minus poenituit instituti mei, quo viderem, mihi et veritatis tuendae esse, et novitatis refellendae facultatem datam.

Exponam nunc rationem eorum, quae sum hoc volumine complexus. Ego cum a vocibus, ut dictum paullo ante est, initium disputandi esse sumendum putarem, sciremque concordem ea de re esse et veterum, et novorum Scriptorum omnium opinionem, nomina primum indicari oportere existimavi, quibus appellari majores nostri consuevissent. Sed quoniam nomina duorum generum erant, alia, quae honoris, et pietatis caussa a nostris usurpabantur; alia, quae contumelia adhiberi ab Ethnicis solebant; Binghami in eadem re consilium sum sequutus, ut priore loco de honorificis, *deinde vero de* contumeliosis *dissererem. Atque in iis quidem numerandis, nihil diligentiae praetermisi. Quare multo plura quaerendo reperi, atque illustravi, quam fuissent a Binghamo inventa, et illustrata. Quod si quae monumenta vetera aut in cryptis Urbis, aut alibi detecta in manus meas venerunt, eorum figuras vel aliorum cura, et sumptu, vel meo, aeri lignove incisas, ea ut imprimerentur volui, suisque locis opportune ponerentur. Quamquam est illud interdum a me factum, quod ad ornatum operis conferre quodammodo posse arbitrarer, ut in iis spatiis, quae inter paragraphum unum alterumque, qui sequeretur, essent, monumentorum quorumdam schemata collocarem. Nam cum de* pisciculorum

nomine §. VI. prioris capitis *egissem, tum extremis pag. 56. 86. 211. 241. 260. et 427. monumenta in coemeteriis reperta, quae ei rei explicandae conducerent, inseri curavi. Jam vero quae gemmae pag. 56. et 427. expressae cernuntur, eae in Museo Victorio servantur, lignaque, quibus impressae earum figurae sunt, incredibili, qua est humanitate, mihi Eques Franciscus Victorius commodo dedit, ut iis opportune, si mihi ex usu fuisset, uterer. Quod autem de piscis, hoc idem de columbae nomine dictum volo. Etenim etsi* §. IX. *pag. 69. de eo disputavi, tamen extremis pag. 87. 110. 120. 136. et 292. figuras aut e sepulcris veterum Christianorum, aut e lucernis expressas produxi, quae ad idem argumentum illustrandum conferrent. Et quia de figuris ejusmodi facta est mentio, monendum esse lectorem puto, ne miretur, si monogrammata, aut coronas, aut anchoras, aut palmas etc. in calce paginarum quarumdam impressas cernat, quin tamen quid significent, explicetur. Sunt enim ornamenti loco ea omnia adjuncta, hoc tamen consilio, ut dum tempus postulaverit, indicatis paginis, illustrari possint. Ex nunciis autem literariis Florentinorum mensis Augusti an. 1749. intellexi datam esse a viro docto Patavii operam, ut argumentum, quod est de pisciculorum significatione singulari epistola accurate, copioseque tractaret. Sed scriptores qui mihi adjumento fuerunt, ut, quae de honorificis nominibus dixi, in bono lumine ponerem, cum laudati fuerint eodem primo capite, nunc omittantur.*

Sequitur ut de nominibus contumeliosis quid scripserim, quibusque auctoribus usus fuerim, pauca dicam. Equidem etsi Binghami in ea re studium non contemnerem, diligentiam tamen interdum desiderabam. Igitur pleraque adjungi nomina oportere censui, quae ille, nescio quo consilio, sive casu potius, praeterisset. Quamobrem Apologistas primum veteres Christianorum Justinum, Athenagoram, Tertullianum, Clementem, Origenem, Minucium Felicem, Arnobium, Lactantium etc. consulendos putavi, tum eos pervolvendos novos scriptores duxi, quorum est a me suis locis, ut ratio, tempusque monebat, facta commemoratio. Nam

Johannis Friderici Hebenstreitii Christianum Polyonymum, sive de Christianorum nominibus in laudem et opprobrium datis, an. 1713. Jenae publicatum schediasma *et N. Munichii* de nominibus contumeliosis Christianis a Gentilibus impositis dissertationem, *quamvis nusquam videre potuerim, tamen ego, qui mihi conscius sum, quantum in ea re studii, diligentiaeque consumserim, facile mihi persuadeo nulla, quae ab iis numerata sint, aut perpauca esse a me hujus generis nomina praetermissa. Non nego, venisse quaedam mihi in mentem, posteaquam scripsissem de contumeliosis nominibus, quae ad eorum aliqua magis magisque evolvenda, atque declaranda pertinerent. Atque ex eo quidem genere sunt, quae spectant ad nomen* Graecorum impostorum, *de quo* §. IV. secundi capitis *disputavi. Quamvis enim recte animadverterim, propter philosophicum pallium, tributam ab Ethnicis eam fuisse nostris hominibus appellationem, atque* ἐπιθέτην palliatum *indicare constet, notandum nihilominus erat, tam vetera illa non esse nomina,* ὁ γραικὸς ἐπιθέτης, *ut superent Hieronymi aetatem, omnibusque Christianis haeserint. Cadunt enim potissimum in monachos, qui cum quarto seculo aucti mirandum in modum, austerumque vitae genus consectati essent, depositoque vulgari habitu, pallium sumsissent, ab iis qui vel in christiana sacra male animati essent, vel improbe, scelesteque viverent,* Graeci impostores *appellabantur. De qua re vehementer Johannes Chrysostomus expostulavit homilia* XI. *in epistolam ad Hebraeos. Etenim* « *Nunc*, inquit, *eo in-* » *saniae devenimus, ut non solum hoc in pauperibus faciamus, qui am-* » *bulant per compita, et angiportus, sed etiam in monachis, hic vel* » *ille, inquiunt, est* ἐπιθέτης *impostor* ». *Etsi vero haec nomina* ὁ γραικὸς ἐπιθέτης *junctim diu ante Hieronymum usurpata non fuisse arbitrer, tamen Christianos quosque* ἐπιθέτας *fuisse jam usque a Justini aetate vocatos, eodem paragrapho demonstravi.*

Neque vero assequi ullo modo possunt, quamobrem a Binghamo calumniarum, quas Ethnici adversus nostros excogitassent, omissa fuerit disputatio, quae sane ad cognoscendam tot nominum contumeliosorum

originem mirifice contulisset. Atque perficere id quidem facile potuisset, post eorum praesertim studia, qui in eo genere magna cum laude laborarunt. Est enim illud viris eruditis compertum, atque exploratum, jam inde ab anno 1577. editos Florentiae fuisse in fol. *Dominici Mellini* in veteres quosdam scriptores malevolos christiani nominis obtrectatores libros quatuor, *qui tametsi minus diligenter, quod ferre secus ea aetas nequiret, perscripti sunt, tamen plurima continent bonae frugis, quae magni esse momenti ad illud argumentum illustrandum possunt. Neque deerant Protestantes, quorum opera Binghamo uti liceret. Nam Guillelmus Caveus primis illius operis, de quo paullo ante est demonstratum, capitibus, calumnias contumeliasque Ethnicorum in Christianos, non exposuerat solum, sed etiam propulsarat. Factum idipsum fuerat a Balthasare Bebelio* Tom. II. antiquit. ecclesiasticarum sec. IV. pag. 667. *a Jacobo Schudtio* hist. judaic. pag. 278. seq. *Adamo Quasio* diss. de caussis calumniar. quas Pagani in Christianos conjecerunt, *et Christiano Kortholto, qui uberrime singulari libro an. 1668. in 8. et an. 1683. in 4. omnem fere* de calumniis Paganorum in Christianos veteres *materiam explicavit. Sed quaecumque tandem caussa Binghamum impulerit, ut de* calumniis *sibi non esse disserendum censeret, me tamen ejus silentium deterrere ab instituto de illis ipsis agendi non potuit. Qua vero in iis numerandis, explicandisque diligentia versatus fuerim, nihil attinet dicere. Ii namque, qui legent, recte, ut arbitror, judicabunt.*

In secundo autem libro, quamobrem de origine, propagationeque christianae religionis egerim, cum paullo ante, et in proemio ad librum eumdem dictum sit, non est cur esse rursum dicendum putem. Quod si qui sunt, qui mihi Binghami exemplum, a quo tota illa omissa est quaestio, opponant, ii sic habeant: non eum esse me, qui aliorum judicio in ordine servando esse insistendum existimem. Liberos nos esse in ea re praesertim oportet, nullaque ejusmodi adstrictos necessitate, ut nobis cujusquam, si quidem ea non placeat, tuenda ratio sit. Neque vero persuadere mihi unquam potero, ortum, progressusque christianae religio-

nis praeteriri ab eo debuisse, qui aggressus esset origines christianas evolvere. Atque judaicae romanaeque reipublicae, et reliquarum gentium, quis eo tempore, quo Christus venit in mundum, status esset, initio quaerendum esse judicavi, ut lectores, quam opportune venerit, intelligerent. Descendi mox ad ortum Christi, resque ab eo egregie gestas describendas, propterea quod mihi proposuissem ostendere, ut ex parvis initiis christiana religio ad amplitudinem tantam primum Christi, deinde Apostolorum, post Patrum trium praesertim primorum Ecclesiae seculorum itineribus, laboribus, prodigiis, persequutionibus, martyriis denique creverit. Confido autem fore, ut nemo mihi vitio esse dandum contendat, quod quae ab aliis sparsim disputata essent, colligenda, breviterque esse comprehendenda censuerim. Nam cum aliorum exemplum fuerim imitatus, qui aut historicas, aut theologicas institutiones, quin actum egisse dicerentur, vulgarunt, quorumque magna semper apud viros doctos laus, atque existimatio fuit; si qui sunt, qui animum ad hosce libros legendos contulerint, ii quidem ita erunt affecti, uti me nisi laudent, certe vituperandum non esse putent. Atque essent hoc loco indicandi scriptores, quorum ego studiis, laboribusque profeci, nisi eos, dum tempus poposcerat, numerassem.

Sed immemor equidem essem beneficii, si praeterire silentio vellem, quam eruditus juvenis P. Franciscus Pollidorius Urbevetanus ord. nostri S. T. L. in hoc opus meum intulerit partem commodorum. Is enim, ut intellexit, concessam sibi a reverendissimo P. Antonino Bremond magistro ordinis facultatem esse, ut mecum ageret, nullum remisit tempus. Itaque testimonia veterum, et monumenta colligere, facere, quae mihi ex usu esse arbitraretur, et, qua valet, latinarum graecarumque literarum peritia subsidio mihi esse nunquam cessavit. Quae etsi ille nolebat, eo tamen dixi, ut omnes, quantum Pollidorio debeam, intelligerent.

Hisce adjumentis cum opus ita crevisset, ut jam tempus illud instaret, quo de publicando primo volumine cogitandum esse videretur, opportune accidit, ut A. R. P. M. F. Franciscus Roselius Limanus O. P.

vir gravis in primis, ac sapiens Romam veniret. Is ubi cognovit meum hunc qualemcumque laborem, si emissus in lucem esset, nostris hominibus utilem futurum, pro sua singulari comitate, atque amore in ordinem nostrum, inque viros rerum potissimum sacrarum studiosos propensione, me extemplo convenit, hortatusque, ut bono animo essem, curaturum se dixit, ut quae a me scripta fuerant, brevi publicarentur. Quod autem promisit, id ille continuo implevit. Quamobrem si quid est in meis hisce libris, ex quo, ob eos vulgatos, proficisci aliquid commodi in rempublicam literarum possit, id totum ejus viri beneficio acceptum est referendum.

Sed cum excudi caeptus est prior liber, Eminentissimos Principes Nereum Corsinum primum, tum Alexandrum Albanum S. R. E. Cardinales, et Patronos literatorum oravi, ut mihi tabulas aereas, quibus incisae variorum monumentorum veterum Christianorum figurae essent, quasque in suis Museis servarent, commodare vellent. Illi nihil morati, jusserunt, ut mihi omnes, quae rationibus meis, institutoque conducerent, dum vellem, a viris clarissimis museorum custodibus traderentur. Qua re, quos ante magnopere colebam, ii me sibi etiam atque etiam obstrinxerunt.

Extremum est, ut lectores majorem in modum obsecrem, ne si quid vitii aut in graecis, aut in latinis characterum formis offenderint, id mihi esse crimini vertendum putent. Typographi namque hoc fuit vitium, non meum. Quod si aliqua repererint, quae minus accurate, minusque diligenter perscripta sint, reperient autem, ut mihi facile persuadeo, permulta; haec si indicarint, in caussa erunt, cur ipse mea errata et agnoscam, et corrigam. Atque hoc illis confirmo, si faciant, eos quanto me sibi beneficio devinxerint, cognituros.

EMENDATORIS MONITUM.

Originum et antiquitatum christianarum nova editio quibusdam abhinc annis fuit incepta: at, quod saepe huiusmodi rerum vicissitudines adferre solent, viginti foliis supra unum vix impressis, hoc ἐγχείρημα desiit. Ea ipsa folia ab Editoribus cœmta initio huius voluminis sunt adcommodata. Emendatoris itaque munus a XXII. folio et Praefationis extrema parte incipit. Quin etiam sciant lectores quod, ne ab impressis foliis haec editio maxime discreparet, eamdem characterum formam et orthographiam Editores secuti sunt. Silentio tamen praeterire minime possumus σφάλμα quod legitur in calce pag. 3. Nota enim numeralis graeca KE non XV. ut ibidem, sed XXV. significat, ut reapse A. M. Lupus ediderat in suo opere pag. 136. ed. Panormi MDCCXXXIV.

*

INDEX

LIBRORUM, CAPITUM, ET PARAGRAPHORUM.

LIBER PRIMUS

DE VARIIS NOMINIBUS CHRISTIANORUM, DEQUE FALSO AB ETHNICIS IN EOS EXCOGITATIS CALUMNIIS.

CAPUT I.

CAPUT II.

CAPUT III.

LIBER SECUNDUS

DE ORIGINE ET PROPAGATIONE CHRISTIANAE RELIGIONIS. 191.

CAPUT I.

CAPUT II.

CAPUT III.

CAPUT IV.

CAPUT V.

CAPUT VI.

ΠΑΡΕΡΓΟΝ

CAPUT VII.

Gemmae |——| antiquae magnitudo.

ORIGINUM

ET ANTIQUITATUM CHRISTIANARUM

LIBER I.

DE VARIIS NOMINIBUS CHRISTIANORUM, DEQUE FALSO AB ETHNICIS IN EOS EXCOGITATIS CALUMNIIS

CAPUT I.

DE HONORIFICIS NOMINIBUS, QUIBUS OLIM SESE VOCARE CHRISTIANI SOLEBANT

§. I.

Cur initio de nominibus agendum sit.

DE Originibus et Antiquitatibus Christianis dicturo statuendum initio est, quibus nominibus appellari olim solerent, qui ei religioni se devovissent. Nam etsi rerum potissimum habenda ratio est, inest tamen interdum vis tanta vocibus, ut his praetermissis, vix rerum, quas indicant, haberi cognitio posse videatur. Atque intelligo equidem duo esse genera ejusmodi nominum. Unum genus est eorum, quibus sese honoris caussa appellare, ab aliisque secernere Christiani solebant. Alterum est plenum probri, et contumeliae, quo vel Ethnici, vel qui essent ab Ecclesiae communione sejuncti abutebantur, ut ortodoxorum invidiam inflammarent. Exsistunt autem ex utroque, si explicatum diligenter fuerit, non minimae utilitates. Honorificae namque appellationes, quibus sese honestare nostri consuerant, satis ostendunt, quae esset eorum erga Deum religio, quae castitas, atque integritas morum, quodque adversus ceteros studium amoris, et pietatis: contumeliosae vero quamquam sunt ab inimicis odio, et malevolentia incitatis inventae, continent tamen latens quidpiam boni, ex quo, si aliquando eliciatur, intelligi facile possit, quibus contu-

meliis exagitari, quibusque incommodis premi nostri maluerint, quam deserere illam, cui sese addixissent religionem. Sed postulat instituti ratio, ut ab honorificis ducam orationis exordium.

§. II.

Christiani vocati I. Discipuli, II. Fideles, III. Electi, IV. Sancti, V. Fratres, VI. Conservi *etc.*

Principio igitur qui Judaei, aut Ethnici, rejecta superstitione, ad christiana sacra accedebant, ii quidem μαθηταὶ, hoc est *discipuli* (1) vocabantur. Atque id sane nomen sibi imposuerant, quo se a Christo institutos fuisse significarent. Erat enim hoc apud Judaeos in usu, ut qui se magistro cuipiam tradidissent in disciplinam, hi omnes *discipuli* audirent (2). Ergo in monumentis ejus nationis Scriptorum saepe fit *discipulorum sapientum* (3) commemoratio. Quod etiam nomen hi usurparunt, qui sapientiae studiosi cum essent, longe aberant a vitio arrogantiae (4). Itaque non *sapientes*, sed *sapientum* se discipulos appellabant, non secus atque Pythagoras, qui rogatus quem se esse profiteretur, non σοφὸν hoc est *sapientem* respondit, sed Φιλόσοφον (5), id est *sapientiae studiosum*, modestiae caussa. Verum mitto Judaeos. Hoc certum est majoribus nostris jure fuisse tributum nomen discipulorum, quod non solum doctrinam amplexi essent, sed mores etiam suos ad vitam, atque instituta praeceptoris Christi componere conarentur (6).

II. Vocati praeterea sunt πιστοὶ (7), vel πιστεύοντες (8), *fideles*, vel *credentes* non ante modo, sed etiam post quam est introducta appellatio christianorum. Cujus quidem nominis cum sit patens ratio, non est cur explicanda multis esse videatur. Ergo credentes, et fideles dicebantur, quod Christo, et in Christum

(1) *Act. Apost.* VI. v. 2. 7. et IX. v. 1. 19. 25. 26. et XI v. 26.

(2) *Buxtorf. in Lexic. Talmud. Rabbinic. pag.* 1146.

(3) Confer *Jo. Ligtfootum in Hor. Hebraicis in Matth.* c. III. v. 7. *pag.* 271.

(4) Buxtorf. *loco mox indicato.*

(5) Vide Laertium *lib.* VIII. *De Vit. Philosoph. cap.* 1. *seg.* VI.

(6) S. Joann. Chrysost. *Homil.* XXI. *in Acta pag.* 172. *T.* IX. *Opp. Edit. Paris. an.* 1731. Μαθηταὶ πάντες ἐκαλοῦντο τότε διὰ τὴν πολλὴν ἀρετήν. *Discipuli vocabantur omnes ob multam virtutem.*

(7) Ephes. I. v. 1. *Coloss.* I. v. 2. *et alibi.*

(8) Act. II. v. 44. et IV. v. 32. et V. v. 14.

credidissent. Quemadmodum autem, qui abjecta superstitione, amplexi religionem christianam fuerant, *fideles*, ita qui ex christianis parentibus orti erant, idemque genus vitae, ac religionis consectabantur, non *fideles* tantum, sed etiam interdum *ex fidelibus fideles* sese dicere consueverant, ut ab iis distinguerentur, qui ethnicis, aut hebraeis parentibus prognati fuissent. Cujus quidem rei exempla extant nonnulla, ut ex veteribus monumentis constat (1). Non assentior autem iis (2), qui vocem πιστὸς negant habere activam significationem posse, quasi πιστὸς ille sit, cui adhibeatur, non qui alteri adhibeat fidem. Namque ut missa faciam, quae modo indicavi, Pauli testimonia, verba Christi, apud Joannem *cap.* xx. (3) Evangelii, Thomam alloquentis Μὴ γίνε ἄπιστος, ἀλλὰ πιστὸς, *ne sis incredulus, sed fidelis* passivam significationem non ferunt. Quo in genere illustris est etiam Athanasii in *secunda adversus Arianos oratione* locus. Nam habet hoc modo: πιστὸς ο᾽Αβραὰμ ὅτι τῷ λαλοῦντι πεπίστευκαι θεῷ: *fidelis Abraham, quod loquenti Deo crediderit* (4).

(1) Vetus Inscriptio, quae servatur in Museo Kirkeriano Collegii Romani Soc. Jesu, atque publicata ab Antonio Lupo viro doctissimo ejusdem Societatis *pag.* 136. *Mon. Sanctae Severae*, habet hoc modo:

Fidelis ex fidelibus Zosimus hic jaceo, qui vixi annis duobus, mense uno, diebus quindecim.

(2) Henricus Stephanus in Thesauro linguae Graecae ad v. πιστὸς.

(3) v. 27.

(4) *Pag.* 474. *Tom.* 1. *Opp. Edit. Paris. an.* 1696.

III. Accedit appellatio τῶν ἐκλεκτῶν *electorum*. *Electos* enim *Dei* Paulus vocat (1), Petrus vero *electos* (2) sine adjuncto. *Electi* autem dicebantur Christiani, quod e Synagoga, aut e gentibus delecti divinitus essent, ut christianam religionem profiterentur. Est item alia quaedam hujusce vocis significatio, de qua tunc agam, cum de Catechumenis data opera disputavero.

IV. Sequitur τῶν ἁγίων *Sanctorum* nomen. Nam christiani omnes, ab Apostolis etiam *sancti* appellabantur (3). Quae sane appellatio idcirco tributa eis fuit, quod *sanctificati in sanguine Christi* essent, vocatique ad sanctitatem. Ex qua re manavit etiam appellatio *Sanctificatorum*, quae cum esset ab Apostolo usurpata (4), adhibita quoque est aliquando a Patribus (5).

V. Invaluit praeterea apud nostros nomen *fratrum*, quod est a Christo servatore in Ecclesiam introductum, itaque deinceps propagatum est, ut non modo ab Apostolis (6), sed etiam a Christianis (7) omnibus usurparetur. Atque Christus suos discipulos alloquens: πάντες ὑμεῖς, inquit, ἀδελφοί ἐστε: *omnes vos fratres estis* (8). Idem cum a mortuis resurrexisset, Mariae Magdalenae auctor, ut *fratres*, hoc est Apostolos, adiret, fuit, eisque nunciaret esse se migraturum ad Patrem (9). Est autem hujus nominis patens ratio. Qui enim communem habent Patrem (10) Deum, et matrem item communem (11) Ecclesiam, qui eodem baptismo regenerati sunt (12), qui sunt ex eodem spiri-

(1) *Ad Rom.* VIII. v. 33. et ad *Colos.* III. v. 12. etc.

(2) *Ep.* 1. *cap.* 1. v. 1.

(3) Chrysost. *Homil.* 1. *in Epist. ad Roman.* n. 4. *pag.* 434. T. IX. *Opp.* ἁγίους, inquit (ὁ Απόστολος) τοὺς πιστοὺς καλεῖ πάντας. *Omnes fideles* Apostolus *vocat Sanctos*. Similia habet *Homil.* XIV. *in* 1. *Epist. ad Timoth.*, et X. in *epist. ad Hebraeos.*

(4) *Ad Cor.* 1. c. 2.

(5) Clemens Roman. *in Epist. ad Cor.* 1. *pag.* 9. *Tom.* 1. *Epist. Rom. Pont. Edit. Coutant.* et Chrysost. *Homil.* 1. *in* 1. *Epist. ad Cor.* n. 1. *pag.* 4. *Tom.* X. *Opp.*

(6) 1. *Cor.* V. c. 11. VI. v. 6. *Rom.* XII. v. 10. I. Petri 1. 7.

(7) Clem. Rom. *Ep. ad Cor. pag.* 9. *Edit. Coutant.* S. Ignatius Martyr *Epist. ad Ephesios* n. XVI. *pag.* 15. *Tom.* II. *Patr. Apostolicor. Edit. an.* 1724. *et alibi saepe*, ut et alii plerique, quorum aliquos paullo post laudabimus. Interea consulantur Justinus Martyr *Apolog.* quae *secunda* dicitur, quaeque revere est prima, *pag.* 97. *Edit. an.* 1615. et Clemens Alexandrinus *lib.* II. *Stromateon pag.* 450. *Edit. Oxoniensis:* ἀδελφοὺς τοὺς τῷ αὐτῷ λόγῳ ἀναγεννηθέντας προσαγορεύομεν: *fratres appellamus, qui sunt eodem verbo regenerati*, et Lactantius Firmianus *lib.* V. *Divin. Institut. cap.* XVI.

(8) *Matthaei cap.* XXIII. v. 8.

(9) *Jo.* XX. 17.

(10) Ad Rom. VIII. 15. ad *Gal.* IV. 6. *Matth.* V. v. 9.

(11) *Galat.* IV. v. 26.

(12) Tertullianus *lib. de Baptismo cap.* XX. *pag.* 332. *Edit. an.* 1675. „Benedicti, inquit, quos gratia Dei expectat, „cum de illo sanctissimo lavacro novi natalis ascenditis, „et primas manus apud matrem (*hoc est Ecclesiam*) „cum fratribus aperitis etc. Adeundi Justinus Martyr. *Apol.* II. *seu potius prima pag.* 95. 96. et 97. *Edit. Paris.*

tu (1) nati, qui omnia habebant, praeter uxores, communia (2), qui denique unam pietatis (3), et vitae rationem colunt, hi et sunt, et vocari merito fratres possunt.

Jam vero cum fratres sese Christiani vocarent, factum hinc est, ut ab eis *fidelium* societas *fraternitas* diceretur. Cujus rei illustria extant in veterum monumentis exempla. Nam Petrus *epist.* I. *cap.* II. *v.* 17. hortatur eos, ad quos scribit, ut ament τὴν ἀδελφότητα *fraternitatem.* Quin etiam Clemens in priore ad Corinthios epistola n. III. (4) *sollicitudinem* illis, ait, *fuisse per diem ac noctem pro universa fraternitate.* Atque ut ceterorum testimonia mittam, quae sane plurima sunt, extat apud Cyprianum in epistolis *Fraternitatis* frequens mentio. Immo vero in fine plerumque earum sic habet: *Fraternitatem universam meo nomine salutate etc. Fraternitatem, quae vobiscum est, multum a me salutate etc.* Scio esse alias etiam vocis *fraternitatis* significationes, sed quoniam ad rem non pertinent, censeo esse praetermittendas.

Redeo ad appellationem *Fratrum.* Cum ea late longeque propagata esset, manassetque a Christo in sequentem aetatem, factum est, ut christiani nominis inimici occasionem inde sumserint no-

an. 1615. et Clemens Alexandrinus lib. II. *Strom. cap.* IX. *pag.* 450. *Edit. Oxon. an.* 1715. Et Joannes Chrysostomus *Homil.* XXV. *ad Hebraeos pag.* 233. *T.* II. *Opp. novae Edit.* qui ἀδελφὸν, *inquit*, ἐνταῦθα λέγον [ὁ Ἀπόστολος] πάντα τὸν πιστὸν ἁπλῶς, οὐ τὸν μονάζοντα· τί γάρ ἐστι τὸ ποιοῦν τὴν ἀδελφότητα; τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας, τὸ δυνηθῆναι καλέσαι πατέρα τὸν θεόν. *Fratrem hic dicit* (*Apostolus*) *omnem fidelem absolute; non Monachum. Quid enim est, quod facit fraternitatem? lavacrum regenerationis, posse vocare Patrem Deum.*

(1) *Joann.* III. *v.* 6.

(2) Tertullianus *Apologet. c.* XXXVIII. *pag.* 327. *Edit. Havercamp. an.* 1718. „ Quanto dignius fratres et dicuntur, „ et habentur, qui unum Patrem Deum agnoverunt, qui „ unum spiritum biberunt sanctitatis, qui de uno ute„ ro ignorantiae ejusdem ad unam lucem expaverunt „ veritatis . . . Ex substantia familiari fratres sumus, quae „ penes vos dirimit fraternitatem. Itaque qui animo ani„ maque miscemur, nihil de rei communicatione dubi„ temus. Omnia indiscreta sunt apud nos, praeter uxo„ res etc. „

(3) Asterius Amasenus Episcopus Joanni Chrysostomo aequalis apud Photium in *Bibliot. cod.* CCLXXI. ἀδελφοὺς, inquit, καλοῦμεν ἐκείνους, οἳ ἐξ ἑνὸς ἔφυσαν σπέρματος, καὶ μιᾶς γαστρὸς, οἱ δὲ τὸν αὐτὸν ἔχοντες ποιητὴν, καὶ μίαν μητέρα τὴν γῆν, ἀφ' ἧς διεπλάσθημεν, καὶ ψυχῆς ἀξίωμα παραπλήσιον εὐσεβείας δὲ καὶ πολιτείας ..... πῶς οὐ πάσης ἀδελφότητος, καὶ συγγενείας ἐσμὲν ἀλλήλων ἐγγύτεροι. „ Illos „ vocamus fratres, qui eodem editi sunt semine, et ex „ eodem utero geniti. Qui vero eumdem habemus Crea„ torem, et eamdem matrem terram, a qua formati „ sumus, et eamdem animae dignitatem, unam pieta„ tis, et vitae rationem.... quomodo non omni *fra„ ternitate, et cognatione* propinquiores sumus. „

(4) *Pag.* 148. *T.* 1. *Apostolic. PP. Edit. an.* 1724.

stros calumniandi (1). Scilicet cum Ethnici nossent ipsi se, scirentque suos abuti *fratrum* appellatione consuevisse, ut suas nefarias libidines tegerent, suis moribus nostrorum mores metiebantur (2), jactabantque Christianos, qui similes voces adhiberent, esse gravissimis, impurissimisque flagitiis implicatos. Quamobrem data opera ab iis, qui apologeticos pro religione christiana libros vulgarunt, est, ut hoc genus calumniae a nostra societate depelleretur (3).

Est illud praeterea animadvertendum, fuisse apud majores nostros in usu, ut qui magno natu essent, hi *minores*, *filios*; qui minores, hi *senes*, *patres*; qui denique pares aetate essent, hi *aequales* suos *fratres* appellarent. Qua de re insignis est Athenagorae antiqui imprimis auctoris locus in Legatione (4).

Etsi autem Christiani se mutuo vocabant fratres, non tamen ita erant affecti animo, ut quandoque eos etiam hoc tanto nomine non dignarentur (5), qui a nostris sacris, et institutis alieni essent. Quod eo consilio factum esse arbitror, quo putarent haberi eos in numero fratrum oportere, qui conditi ab uno Deo (6) essent, rationeque pollerent, qua possent veritatem agnoscere.

Neque vero apud Christianos solum, sed etiam apud Hebraeos

(1) *Lucian. in Peregr. pag.* 996. *Edit. an.* 1615.

(2) Justus Lipsius *lib.* II. *cap.* I. *variar. Lection. Illud*, inquit, *mihi ostendendum est, veteres Gentiles solere longe aliter fratris, et sororis nomine uti, quam vulgo hodie ea nomina sonant. Fratres enim puellae blandientes vocabant interdum amatores suos, et eos quibuscum consueverant, ut contra adolescentes amicas suas.. . sorores blande appellabant. Docet hoc aperte unus Martialis ad Ammianum hac quidem in re satis idoneus auctor etc.*

(3) Tertull. *Apolog. loco mox indicato.* „ Sed et quod „ fratres nos vocamus, *inquit*, non alias opinor infa„ mant, quam quod apud ipsos omne sanguinis nomen „ de affectatione simulatum est. „ Caecilius quoque apud Minucium Felicem *In Octav. pag.* 9. *Edit. an.* 1652. haec opponit Christianis: „ Ac se promiscue appellant „ fratres, et sorores, ut etiam non insolens stuprum, „ intercessione sacri nominis fiat incestum.

(4) *Append. Opp. S. Just. Mart. pag.* 66. *edit. an.* 1615. καθ᾽ ἡλικίαν τοὺς μὲν υἱοὺς, καὶ θυγατέρας νοοῦμεν, τοὺς δὲ ἀδελφοὺς ἔχομεν, καὶ ἀδελφὰς, καὶ τοῖς προβεβηκόσι τὴν τῶν πατέρων, καὶ μητέρων τιμὴν ἀπονέμομεν. „ Secundum aetatem alios quidem pro *filiis*, et *filiabus* agnoscimus, alios autem pro *fratribus*, „ et *sororibus*, et provectioribus honorem deferimus *Pa*„ *trum*, et *Matrum*. „

(5) Tertullianus *Cap.* XXXIX. *Apologetici pag.*326. *Edit. Havert. Lugd. Batav.* Gentiles alloquens, *fratres*, inquit, *vestri sumus jure naturae matris unius, etsi parum vos homines, quia mali fratres.* Justinus quoque Martyr in Dialogo cum Triphone *pag.* 323. *Edit. Paris. an.* 1615. οἷς ἡμεῖς ἅπασι λέγομεν, ὅτι ἀδελφοὶ ἡμῶν ἐστε. *Quibus omnibus dicimus, quod fratres nostri estis:* hoc est Ethnicis, et Judaeis. Caecilius item gentilis apud Minucium Felicem ab Octavio interlocutore frater appellatur. Vide Nourrium *T.* II. *Appar. Biblioth. PP. pag.* 166. *Edit. an:* 1715.

(6) Vide locum Asterii, quem paullo laudavi, ut et Tertulliani, quod *ibidem* retuli testimonium. Apposite etiam Lactantius *libro* V. *Divinar. Institut. cap.* VI. *pag.* 477. *Edit. an.* 1660. *Sola* (divina religio) *efficit, ut homo hominem carum habeat, eumque sibi fraternitatis vinculo sciat esse constrictum: siquidem pater idem omnibus Deus est etc.* Consulendus Clemens Alexandrinus *lib.* V. *Stromateon cap.* XIV. *pag.* 703. *seq. Edit. Oxoniensis.*

ea ratio invaluerat, ut fratres dicerentur et qui ex eadem tribu, et qui participes ejusdem verbi, eorumdemque sacrorum erant. De qua re consuli Clemens Alexandrinus poterit in secundo Stromatcon libro (1). Ac de *fratribus* satis dictum est.

V. Nunc de nomine *Conservorum* pauca dicenda sunt. Igitur ut ob amorem benevolentiamque *fratres*, sic ob eamdem religionem, quam colerent, *conservos* sese mutuo vocasse Christianos auctor est in V. *Institutionum Divinarum libro* Lactantius (2). Neque vero recens, neque quarto primum seculo introductum hoc nomen est. Namque huc spectant, quae habet in Apocalypsi Joannes de numero (3) *conservorum.* Est autem hoc loco adnotandum jam inde a primis nominis christiani temporibus *conservos* fuisse dictos ab Episcopis alios Episcopos, et a Ministris verbi eos, qui eodem ministerio fungerentur. Quamobrem Paulus in epistola ad Colossenses Epaphram carissimum σύνδουλον *conservum* (4) vocat. Quod sane etiam facit, cum paullo post de (5) Tychico loquitur.

§. III.

De nomine Christianorum. I. *Quo tempore fuerit introductum.* II. *Unde ortum fuerit.* III. *Cur veteres aliquot scripserint,* Christianos *sic esse a* chrismate *nominatos.*

I. Discipulos Antiochiae primum fuisse christianos dictos, traditum memoriae ab Evangeliste Luca in Actis Apostolicis est (6).

(1) *Cap.* XVIII. *pag.* 473. *Edit. Oxon.* Ὁ νόμος ἀπαγορεύει ἀδελφῷ δανείζειν, ἀδελφόν ὀνομάζων οὐ μόνον τὸν ἐκ τῶν αὐτῶν φύντα γονέων, ἀλλὰ καὶ ὃς ἂν ὁμόφυλος ᾖ, ὁμογνώμων τε καὶ τοῦ αὐτου λόγου κεκοινωνηκώς. „ Lex prohibet fratri foenerari, fratrem nominans non eum solum, qui ex „ iisdem natus parentibus, sed etiam qui fuerit ejusdem „ tribus, ejusdemque sententiae, ejusdemque sermonis „ particeps. „ Haec autem magnam partem expressa sunt ex Philonis libro *de Caritate pag.* 542. *Edit. Colon. Allobrog. an.* 1613.

(2) *Cap.* XVI. *pag.* 504. *seq. Edit. an.* 1660. „ Nec alia „ causa est, cur nobis invicem fratrum nomen imper„ tiamus, nisi quia pares esse nos credimus. Nam cum „ omnia humana non corpore, sed spiritu metiamur, „ tametsi corporum sit diversa conditio, nobis tamen „ servi non sunt; sed eos et habemus, et dicimus spi„ ritu fratres, religione *conservos.*

(3) *Cap.* VI. *v.* 11.

(4) *Cap.* I. *v.* 7.

(5) *Cap.* IV. *v.* 7. Consule S. Ignatium *Epist. ad Ephes.* n. 2. *T.* II. *PP. Apostolic. pag.* 12. et ad *Smyrn. pag.* 36. et ad *Magnes.* n. 2. *pag.* 17.

(6) *Cap.* XI. *v.* 26.

Epiphanius (1) autem, aliique (2) ecclesiastici scriptores, omnes, nisi forte Tertullianum (3), Eusebiumque Caesariensem exceperis, in ea fuerunt opinione, ut tunc primum usurpari hoc nominis genus coepisse putarent, cum Claudius teneret imperium populi romani. Ac Caesar cardinalis Baronius, vir summa rerum ecclesiasticarum peritia, anno primo ejus Imperatoris tributam discipulis eam fuisse appellationem putat. Negant vero Tillemontius (4), Pearsonus (5), atque Usserius (6), qui rentur conjici illam in annum Claudii tertium oportere. Traditum namque a s. Luca est eodem fere tempore et praedictam ab Agabo propheta fuisse famem (7), et iuvectam in ecclesiam appellationem *Christianorum.* Jam vero Agabi oraculum rejectum est in annum secundum Claudii a Baronio. Quamobrem in eumdem *nomen* etiam illud referendum fuit. Quare mea sic est ratio, vel in quadragesimum secundum, vel in quadragesimum tertium aerae vulgaris annum rejici ejus nominis primordia oportere; in quadragesimum vero primum, qui primus item Claudii imperatoris fuerit, nullo modo.

II. Sed est magno in errore *Auctoris Dialogorum adversus Arianos* (8) sententia. Omnes enim non ortodoxos solum, sed etiam haercticos (9) *fideles* initio fuisse nominatos pugnat. Ergo

(1) Haeres. XXXIX. n. 1. *et* IV.

(2) Melela apud *Selden. de Synedr. l.* 1. *pag.* 120. Suidas ad V. χριστιανός etc.

(3) Nam cap. V. Apologetici scribit hoc modo: *Tiberius cujus tempore nomen Christianum in seculum intravit.* Sed vereor ne haec Tertulliani sententia non de appellationa, quasi tunc introduci coeperit; sed de Religione Christiana; cujus tunc augebatur fama, atque celebritas intelligenda sit. Nam idem ipse Tertullianus *in primo ad Nationes libro cap.* VIII. *Principe*, inquit, *Augusto nomen hoc ortum est, Tiberio disciplina ejus illuxit.* Nemo est autem, qui Tertullianum tam fuisse ineptum putet, ut existimet commisse eum, *appellationem Christianorum* introduci coepisse, cum Augustus imperio potiretur, quo certe tempore nondum Christus ad Evangelium praedicandum accesserat. Itaque statuendum est loquutum fuisse Tertullianum de originibus non nominis, sed religionis Christianae. Eodem vero modo explicari locus Eusebii ex II. *Hist. Eccl. libro cap.* 11. potest.

(4) *T.* 1. *Mem. Hist. Eccl. pag.* 326. *seqq. Edit. Paris.*

(5) *In Annal. Paul. ad an.* 43.

(6) *In Annal. Vet. et N. Test. ad an.* 43.

(7) *Loc. cit.* „ Annum totum conversati sunt (*Paulus*, „ *et Barnabas*) in Ecclesia, et docuerunt turbam multam, „ ita ut cognominarentur primum Antiochiae discipuli „ Christiani. In his autem diebus supervenerunt ab Hierosolymis Prophetae Antiochiam, et surgens unus ex „ eis nomine Agabus, significabat per spiritum famem „ magnam futuram in universo Orbe terrarum, quae „ facta est sub Claudio. „

(8) Vigilium Tapsensem eum Auctorem esse putavit Chiffletius *Opusc.* II. *Vindiciar. Vigilii Tapsensis pag.* 31, *Edit. an.* 1664. Negant alii. Adeundus Montfauconus *in Monit. ad Symb. Athan. Tom.* II. *Opp. Athanasianor.*

(9) *Lib.* II. *n.* X. *pag.* 95. *Editionis Chifletii an.* 1664. „ In ipso Christianae Religionis praedicationis initio, „ omnes qui credebant Domino nostro Jesu Christo, „ non Christiani, sed discipuli tantummodo nominabantur. Et quia multi novorum dogmatum auctores extiterant doctrinae obviantes Apostolicae, omnesque sectatores suos discipulos nominabant, nec erat ulla nominis discretio inter veros, falsosque discipulos, cum „ sive qui Christi, sive qui Dosithei, sive qui Theudae . . . „ uno discipulorum nomine censerentur. Tunc Apostoli „ convenientes Antiochiam . . . omnes discipulos novo „ nomine, idest *Christianos* appellarunt, discernentes eos „ e communi falsorum discipulorum vocabulo. „

ut aliqua esset diversitas appellationum, congregatos fuisse Apostolos in unum locum, statuisseque, ut qui rectae sententiae defensores essent, hi solum *christiani* vocarentur. At enim principio satis constat non orthodoxos modo, sed etiam haereticos veteres sibi imposuisse nomen *christianorum* (1). Deinde inter haereticos, quorum caussa sancitum fuisse illud decretum is Auctor putat, Dositheus commemoratur, quem ea aetate vixisse incertum omnino est (2). Postremo tanta esse ejus scriptoris fides nequit, ut silentibus antiquis omnibus extorquere a nobis assensionem possit.

Ego igitur sic censeo, plerosque omnes, qui ante ea tempora amplexi christianam religionem erant, fuisse de genere Judaeorum. Cornelium centurionem e gentibus primum omnium ad nostra sacra fuisse vocatum. Paullo autem post hujus viri exemplum multos fuisse imitatos Antiochiae (3). Verisimile autem esse discipulos, qui noscerent ex diversitate nominum, et nationum Judaeorum, atque Graecorum, ita ut fit, oriri dissensiones posse, voluisse, ut omnes uno nomine a *Christo Christiani* appellarentur (4): quae sane vocis inflexio Graeca est.

(1) Justinus Martyr Apologia, quae secunda dicitur *pag.* 70. *Edit. an.* 1615. De Simonianis, Menandrianis etc. loquens: πάντες, inquit, οἱ ἀπὸ τούτων ὁρμώμενοι χριστιανοὶ καλοῦνται. *Omnes, qui ex his prodierunt, Christiani vocantur.* Consulendi Eusebius *lib.* IV. *H. E. c.* XI. *pag.* 157. *Edit. Cantabrigiensis*, Epiphanius *Haeresi* XXIX. *n.* 6. Constantinus Augustus apud Socratem *Hist. E. l.* I. *cap.* IX.

(2) Origenes *lib.* VI. *contra Celsum n.* XI. *pag.* 638. *Edit. Paris. Monachor. S. Mauri*, *Dositheanos dicit nec in principio floruisse, et suo tempore penitus desiisse.* Contra lib. VI. tradit Dositheum vixisse aetate Apostolorum. Non nego esse plerosque, qui huic postremae sententiae accesserint. Nam Photius Bibliothecae *Cod.* CXXI. refert Hippolitum, qui contra triginta duas haereticorum sectas scripserit, orsum a Dositheis opus fuisse. Atque Hegesippus apud Eusebium *l.* IV. *H. E. c.* XXII. Dositheum in his numerat, qui primi pacem Ecclesiae perturbaverunt. Ab hoc vero non discrepat Theodoritus Haereticarum Fabular. lib. I. *cap.* 1. *pag.* 193. *Edit. Sirmondi.* Quid? Si sunt etiam nonnulli, qui ante Christum vixisse Dositheum prodiderint? Itaque fuerunt qui duos Dositheos vixisse dicerent, quorum alter ante Christum, alter post vitam scelestam egerint. Componi enim alio modo pugnantes veterum opiniones non posse censuerunt. In his numerandi Jo. Baptista Cotelerius *in lib.* VI. *Constitutionum Apostolicarum cap.* VII. *pag.* 338. T. 1. *PP. Apostolicorum Edit. Amstelod. an.* 1724. et Nicolaus Serarius *in Trihaeresio l.* II. *cap.* XIX. *pag.* 87. et ex haereticis Thomas Ittigius *de haeresiarchis aevi apostolici pag.* 23. ut ceteros, ne sim longior praetermittam. Num autem ita se res habuerit, non audeo definire. Hoc dico non constare vixerit ne Dositheus aetate Apostolorum, nec ne vixerit.

(3) *Act. Apost. cap.* XI. Extat proinde Apostolorum, Presbyterorum, et Fratrum qui Hierosolymis manebant, Epistola missa τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ Συρίαν, καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς τοῖς ἐξ ἐθνῶν. *Ad fratres ex gentibus, qui erant Antiochiae, in Syria, et in Cilicia. Act.* XV. *v.* 23.

(4) Hoc enim pacto magis magisque ostendebatur in Christo nullam esse distinctionem Judaei, et Graeci, cum communi nomine sibi imposito, in unum populum discipuli omnes coalescerent, litesque, quae ex diversitate nationis oriri solent, tollerentur. Atque excitatae quidem ante fuerant, cum Proselyti e gentibus Christiani facti de Judaeis conqueri coepissent, quod in quotidiano ministerio nullam haberent rationem suarum viduarum. *Act.* VI. *v.* 1. *seq.* Quamobrem verisimile est, impositum omnibus id nomen fuisse, ut quoad ejus fieri posset, dissensiones cessarent.

III. Sed veteres plerique quamquam cognorant appellatos nos esse a Christo *Christianos* (1), Christi autem nomen ab *unctione* ortum esse, unde propterea manaverit appellatio (2) *Christianorum*; mysticam tamen aliquam ejus vocis originem indicaverunt. Nam solebant interdum ad allegorias confugere. Itaque cum cernerent inungi eos solere, qui baptismo essent initiati, affirmarunt ab eo *Chrismate* consequutos nos esse nomen *Christianorum*. Quamobrem Theophilus Antiochenus (3) Auctor imprimis vetus: *propterea*, inquit, *Christiani vocamur*, *quia unguento ungimur divino*. Eodem autem spectat Cyrilli Hierosolimitani, quae extat *in* III. *Mystagogica* (4) catechesi, sententia. *Hujus enim*, inquit, *sancti chrismatis dono accepto*, *appellamini Christiani*. Atque hac quidem ratione intelligenda sunt, quae Illiberitani Patres circa an. 302. statuerunt *canone* XXXIX. *Tom. I. Conciliorum Editionis Venetae col.* 997. *Gentiles*, namque ajunt, *si in infirmitate* (intelligitur, baptizati fuerint, quin catechumeni ante essent, et) *desideraverint sibi manum imponi*, *si fuerit eorum ex aliqua parte vita honesta*, *placuit eis manum imponi*, *et fieri Christianos*. Etenim tum baptizatos dignos esse indicant, qui appellentur Christiani, cum impositae illis manus sint, initiatique fuerint sacramento confirmationis. Lege *adnot. Albaspin. ibid. pag.* 1022. Ac de nomine Christianorum hactenus, quo ii soli digni a majoribus nostris censentur esse qui orthodoxam colunt religionem (5).

(1) A Christo nos esse cognominatos Christianos et res est per sese perspicua, et est a Patribus saepe observata. Adeundi Tertullianus *in priore ad Nationes libro Capp.* III. at IV. Clemens Alexandrinus *lib.* II. *Stromateon pag.* 438. c. IV. *Edition. Oxon.* et Theodoritus *in cap.* LXII. *Isaiae pag.* 134. *Tom.* II. *Opp. Editionis Sirmondi*, et his omnibus antiquior Justinus Martyr in Dialogo cum Tryphone n. LXIV. *pag.* 161. *Edit. Mon. S. Mauri.*

(2) Atque hoc sensu intelligendum est, quod scribit in *Apologet. cap.* III. Tertullianus *pag.* 4. *Edit. Paris. an.* 1675. *Christianus vero, quantum interpretatio est, de unctione deducitur.* Consulendus Lactantius Firmianus in IV. *Institutionum divinarum libro cap.* VII. *pag.* 367. *seq. Edit. an.* 1660.

(3) *Opp. Just. Mart. Edit. an.* 1615. *in Append. pag.* 77. Τούτου εἵνεκεν καλούμεθα, ὅτι χριόμεθα ἔλαιον θεοῦ.

(4) *Pag.* 233. *Edit. an.* 1640. Τούτου τοῦ ἁγίου χρίσματος καταξιωθέντες, καλεῖσθε χριστιανοί.

(5) Justinus Martyr *in Dialogo cum Triphone pag.* 253. *Edit. Paris. an.* 1615. haereticos indignos hac appellatione esse non obscure innuere videtur. Tertullianus *lib. De Praescriptionibus adversus Haeret. cap.* XXXVII. *Si haeretici*, inquit, *sunt*, *Christiani esse non possunt.* Vide Origenem *lib.* V. *contra Celsum num.* 61. *pag.* 624. *T.* I. *Opp. nov. edit.* Rursum Lactantius *lib.* IV. *cap.* XXX. *pag.* 442. *seq. Edit. an.* 1660. „ Cum Phryges, inquit, aut Novatiani, „ aut Valentiniani, aut Marcionitae, aut Anthropiani, „ seu quilibet alii nominentur, Christiani esse desierint, „ qui Christi nomine amisso, humana et externa voca- „ bula induerunt etc. Immo vero cautum aliquando fuit ut ne quis Orthodoxus haereticos appellaret Chri-

§. IV.

Fuerint ne umquam Christiani appellati Jessaei.

S. Epiphanius *haeresi* XXIX. discipulis Christi, antequam christiani essent vocati, tributum ait fuisse nomen *Jessaeorum* (1). Atque hujus quidem vocis etymon vel ab Jesse Davidis patre, vel a Jesu Servatore generis humani esse repetendum. Extare namque Philonis inscriptum *de Jessaeis* librum, qui a Christianis minime discreparent. Video autem esse e novis scriptoribus aliquos (2), qui Epiphanio aut assentiantur omnino, aut non repugnent. Sed vereor ne labantur. Etsi enim non is sim, qui censeam, quod scribit de Philonis libro Epiphanius, confictum ab illo esse; tamen aut ullos usquam fuisse Christianos, qui *Jessaei* nominarentur, aut fuisse aliquem a Philone de *Jessaeis* inscriptum librum, id vero est, quod concedere nullo modo possum. Atque ut priore loco de libri inscriptione dicam, non nego incidisse Epiphanium in exemplar aliquod libri *de vita contemplativa*, in quo liber idem inscriptus de Jessaeis esset. At factum id a Philone non fuit, sed a librariis, qui cum initio operis (3) Essaeos memorari animadvertissent, neque qui tandem illi essent Essaei cognossent, existimarunt *de Jessaeis* idem opus esse inscribendum, quod scirent a Jesu esse institutos Christianos, nominarique ab eo Jessaeos potuisse arbitrarentur. Nam quod aliqui ajunt, esse id Epiphanianum commentum, nescio an dici sine contumelia possit. Quemadmodum enim Epiphanius extare

stianos: quam legem refert in *Nomocanone Tit.* XII. *cap.* II. *Ex Constitut.* 1. *Tit.* I. *lib.* I. *Codicis* Photius: ὁ μὴ δοξάζων τὴν ἁγίαν τριάδα ἐν μιᾷ θεότητι ἰσοδύναμον, οὔτε χριστιανὸς λέγεται. κ. τ. λ. *Qui Sanctam Trinitatem in una Deitate pari potestate praeditam non credit, neque Christianus dicitur.*

(1) *Num.* IV. ἰεσσαῖοι ἐκαλοῦντο πρὶν τοῦ καλεῖσθαι χριστιανοὶ οἱ εἰς χριστὸν πεπιστευκότες, ὅτι ὁ ἰεσσαὶ πατὴρ γίνεται τοῦ Δαβίδ. καὶ ἤτοι τοῦ ἰεσσαί, ἤτοι ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἰησοῦ . . . . . ἐπεκλήθησαν ἰεσσαῖοι. *Jessaei vocabantur priusquam Christianorum nomen essent adepti, qui in Christum crediderunt, quia Jesse Pater erat Davidis. Aut ergo a Jesse, aut e nomine Jesu Christi vocati Jessaei fuerunt.*

(2) Binghamus *in originibus Ecclesiasticis l.* I. *c.* 1. §. 1. Petavius *in not. ad Haeres.* XXIX. sic agit de Jessaeis, ut Epiphanio non resistat.

(3) Sic enim librum orditur Philo: ἐσσαίων πέρι διαλεχθεὶς etc. *Postcaquam de Essaeis disserui. pag.* 688. *Edit. an.* 1613.

de *Jessaeis* opus dixisset, cum nullum esset, sine impudenti mendacio? Mendacii vero arguere hominem gravissimum summa injuria est. Quamobrem in eam facile inducor sententiam, ut in aliquot exemplaribus librum *de Vita contemplativa* (1) illam epigraphen praetulisse putem, stupore, imperitiaque librariorum.

Jam vero ab *Jesse* consequi Christiani nequiverunt nomen *Jessaeorum*. Nulla namque indicari caussa tam longe petitae appellationis potest. Scilicet ne in cogitationem quidem cadit, a Christianis ex eo homine fuisse derivatum nomen *Jessaeorum*, qui et adeo antiquus, et minore, quam ejus filius David in celebritate fuisset. Vidit haec fortasse Epiphanius; quare verisimile esse judicavit ab Jesu, quem sequerentur, *Jessaeos* dici consuevisse. At si ita sese res habuisset non eos *Jessaeos*, sed *Jesaeos* veteres appellassent. Nec ferent, opinor, eruditi viri, quod mox Epiphanius addit *ἰησοῦν Jesum* idem apud Hebraeos ac *θεραπευτὴν medicum* sonare. Non enim id postulat hebraicae vocis significatio. Nam ea *salvatorem* significat, *medicum* autem non item. Scio Dionysium Petavium id eniti maxime, ut liberet Epiphanium ab erroris invidia. Verum ita se versat, ut fateatur tandem *non secundum ἀκριβολογίαν*, et *κυριολεξίαν hebraicam vocem θεραπευειν sonare*, sed *μεταληπτικῶς, ut et Jesum, qui proprie Salvator est, medicum, et curatorem non incommode interpretari liceat* (2). Quis enim est, qui cum haec legerit, non animadvertat satius fuisse fateri, lapsum quandoque Epiphanium esse, quae res illi communis esse cum viris maximis poterat, quam eum omnia miscendo, contorquendoque defendere? Redeo ad *Jessaeos*. Nullus umquam vetus auctor fuit, qui tradiderit Christianos sibi adoptasse *Jessaeorum* nomen. Quamquam enim Nilus Ascela, cujus opuscula edita a Suaresio sunt, quique vixit seculo Ecclesiae quinto, *Jessaeos* nominat, perspicue tamen Hebraeos illos fuisse scribit, quae res sequenti §. demonstrabitur. Est vero incredibile

(1) Nam ita inscriptus a Philone fuit περὶ τοῦ βίου θεωρητικοῦ: *De Vita Contemplativa*. Eam vero inscriptionem commemorat diligens auctor Eusebius *lib. II. H. E. c.* XVII. *pag.* 66. *Edit. Cantabrig.* ἐν ᾧ, ἐπέγραψε λόγῳ περὶ βίου θεωρητικοῦ, ἢ ἱκετῶν. *De Vita contemplativa, vel de supplicibus.* Consule quae de eo libro scribit Valesius *in Euseb. ibid. not.* 3.

(2) *In Notis ad Haeres.* XXIX. *Tom.* II. *Opp. Epiphanii pag.* 53. *Edit. Paris. an.* 1622.

pati id ceteros omnes potuisse, ut ejus vocis memoria intercideret, qui aliarum saepe meminissent. Prostremo de Essaeis (1), deque Therapeutis loquutum fuisse Philonem plerumque, video; de *Jessaeis* nunquam. Atqui est libri de *Jessaeis* ab Epiphanio facta mentio. Non ergo vacat ejus errore sententia. Missa facio quae scribit de Therapeutis quasi unam eamdemque sectam atque Essaei constituerint. Erant enim Essaei a Terapeutis diversi (2).

§. V.

Fuerint ne Philonis Therapevtae *christiani.*

I. *Describuntur paucis, quae Philo de* Therapevtis *disputavit.* II. *Etiamsi* Therapevtae *fuissent christiani, non tamen omnes christiani fuissent* Terapevtae *vocati.* III. *Christianis autem annumerandi non sunt.* IV. *Solvuntur argumenta eorum, qui contra senserunt.*

I. Philo Judaeus in mox nominato *de vita contemplativa libro*, meminit sectae quorumdam apud Judaeos ascetarum, quos θεραπευτὰς, hoc est *curatores*, vel *cultores* vocat, eorumque mores, et instituta longa oratione persequitur. Atque huc quidem universa illius spectat narratio. „ eos videlicet non rogatos, sed „ captos amore rerum superiorum, facultates suas aut liberis, „ aut cognatis, aut si hi desint, sociis atque amicis relinquere. „ Deseri ab illis fratres, societates, amicitias, patriam denique, „ in qua nati, alti, educatique sint; at non in aliam civitatem „ migrare eos; sed in hortos, ac villas, quae non longe ab ur- „ be distent, secedere, ibique solitarios vitam degere beatam, „ atque tranquillam. Esse hoc instituti genus late longeque pro- „ pagatum. Coli tamen illud maxime in *Nomis*, seu praefecturis

(1) De Therapevtis quidem *in libro de Vita contemplativa*, de Essaeis autem *in libro, Quod liber sit quisquis virtuti studet pag.* 678. *seq. Edit. an.* 1613. *et in Apologia.* Consule Eusebium *lib.* VIII. *Praepar. Evangelicae cap.* XI. *seqq. Edit. an.* 1628.

(2) Adeas Henricum Valesium l. c. a quo non dissentit Joannes Franciscus Buddeus *Diss. De Orig. Dignit. et usu nominis Christ. pag.* 609. *Edit. an.* 1715. In eadem sententia versatur Guillelmus Beveregius *in Cod. Canon. Vindicat. lib.* III. *cap.* V. §. II. *seq.* Quamquam non is ego sum, qui vehementer repugnem ajentibus, Therapevtas genus quoddam Essaeorum fuisse contemplativam, non practicam vitam colentium. Consulendus Callerius *Hist. Gener. Auctor. Sacror. pag.* 278. *Tom.* IV.

„ Aegypti, imprimisque circum Alexandriam. Undique Thera-
„ pevtas, qui majore virtute instructi sint, in aptum quemdam
„ locum, qui ad stagnum *Mariam* est situs, ab sociis mitti,
„ ut salubriore caelo fruantur. Eos in aediculis habitare, quae
„ neque ita propinquae sint, ut sunt civium aedes in urbe,
„ neque longe distent ne infestari a latronibus possint. Eorum
„ aediculas neque amplas, neque ornatas esse. Satis illis esse,
„ si his hieme frigus arceant, aestate nimios calores temperent.
„ Parva sacella singulis Therapevtis esse, quae *Semnea*, et *Mo-*
„ *nasteria* vocent, et in quibus soli sacra mysteria contemplen-
„ tur. Eo nihil importari, quod ad corporis usum pertineat: non
„ cibum, non potum, non denique aliud quidpiam, nisi legem,
„ oracula Prophetarum, hymnos, atque cetera generis ejusdem,
„ quae conducant ad pietatem, et scientiam divinarum rerum.
„ Precari ipsos quotidie bis consuescere, oriente sole, ut eis fe-
„ lix faustusque sit dies; et occidente, ut mens vanis imagini-
„ bus soluta, veritatem investiget, atque inveniat. Medio inter-
„ vallo temporis dedere illos sese contemplationi caelestium re-
„ rum, lectioni sacrorum voluminum, eique colendae philoso-
„ phiae, quam a majoribus acceperunt. Delectari praeterea illos
„ studio allegoriarum. Habere quoque priscorum suae sectae ho-
„ minum commentarios, quibus multa de allegoriis continentur.
„ Componi ab iis hymnos vario metrorum genere. Sex diebus
„ quemque in sua aedicula clusum versari. Septimo, hoc est
„ sabbato, convenire omnes in unum locum, decentique habitu
„ consistere. Nam tenere eos sub pallio manus, dexteram qui-
„ dem inter pectus, et barbam, sinistram autem applicatam la-
„ teri, eoque ordine considere, quem aetas cujusque postulat. Post
„ Therapevtam et senem, et dogmatum sectae peritum prodire in
„ medium, deque divinis rebus prudenter, graviterque disserere.
„ Reliquos summo silentio audire. Esse hunc locum commune se-
„ mneum Therapevtarum. Claudi ipsum septo duplici, ut sint a
„ viris divisae mulieres. Accedere namque mulieres Therapevtridas,
„ ut auscultent. Medium parietem e solo exsurgere tribus, quatuor-
„ ve cubitis. Superiora ad tectum usque patere. Esse item Therapev-
„ tas maxime temperantes. Nullum enim eorum ante solis occasum
„ cibum, aut potum sumere. Nonnullos vix tertio quoque die fa-

„ mem sentire. Quin etiam non deesse aliquos, qui vix sexto die „ cibo necessario vescantur. Septimum illis sanctum, festumque „ esse. Ergo sabbato ab omnibus, post animi curam, refici cor„ pus solere. Uti eos simplici pane. Salem ipsis loco obsonii esse. „ Nonnullos hyssopum adjicere pro condimento, ut qui delica„ tiores sint. Omnes aqua sitim extinguere. Magnam deinde esse „ illorum in vestitu modestiam. Hos *Mosis discipulos* habere in„ terdum convivia. Observari autem ab his numeros, postque „ spatium septem hebdomadarum, celebrari conventus propterea „ quod non numerum septenarium modo, sed vim etiam ejus „ multiplicem venerentur. Esse namque illis exploratum castum „ esse septenarium, semperque virginem. Diem illum, qui extre„ mus est septies septenarii, profestum esse maximi diei festi „ incidentis in quinquagenarium numerum, gratum naturae, et „ ex vi trianguli rectanguli, quod est generationis omnium re„ rum initium, constantem. Ubi convenere, dari ab aliquo *Ephe„ merevtarum* signum. Vocari autem eos ministros *Ephemerev„ tas*, qui mensis adstant. Stare omnes, antequam discumbant, „ sublatisque in caelum manibus, atque oculis, orare, ut id Deo „ convivium placeat. Absolutis precibus, seniorem primum di„ scumbere, tum ceteros, ut cujusque dignitas poscit. Ac in se„ niorum quidem numerum haberi eos, qui primum illud in„ stitutum amplexi fuerint. Nam senes, qui sero ad eam discipli„ nam accesserint, a Therapevtis haberi in numero puerorum. Fae„ minas item venire ad convivium, easque anus, sed virgines, „ quae sponte castitatem servent. Discubitus ita distribui. Seorsim „ viros latus dexterum, faeminasque sinixtrum tenere. Non adhi„ beri ab his mancipiorum operam in ministerio, quod censeant „ cum natura pugnare servitutem. Expleri id quidem munus a „ pueris, qui se addixerint ei disciplinae. Hos ceu, germanos, „ filios, senibus tamquam parentibus ministrare. Duci ab illis „ hoc genus conjunctionis arctius, quam sit sanguinis, affinita„ tisque conjunctio. Ergo discinctis, et promissis tunicis accede„ re eos ad ministrandum. Vinum his diebus praeberi nemini, „ sed aquam limpidam, frigidam quidem ceteris, calidam vero „ senibus. Mensam a cruentis dapibus puram esse. Panem pro ci„ bo apponi, pro obsonio salem, hyssopum in delicatiorum gra-

„ tiam, pro condimento. Esse illis vinum pro veneno, quasi sit de- „ mentiae caussa. Haec initia convivii esse. Fieri post sileutium. „ Proponi deinde quampiam ab aliquo e sacris litteris, aut solvi „ ab alio propositam quaestionem. Enarrationes sacrarum Scri- „ pturarum, quas habent, ex allegoriis constare. Praesidem, dum „ visus sibi est satisfecisse desiderio auditorum, assurgere, pri- „ mumque hymnum Deo canere, qui aut recens compositus ab „ ipso sit, aut scriptus ab aliquo veterum poetarum. Extare nam- „ que hujus generis carmina. Ceteros mox imitari praesulem, „ sic tamen, ut cum omnia audiant, tum in extrema clausula „ vocem attollant. Absolutis hymnis, afferri mensam, cujus est „ paullo ante facta mentio, ab junioribus, in qua mensa panis „ fermentatus cum hyssopo, et sale appositus sit, ob veneratio- „ nem mensae illius, quae est in templi vestibulo. Post coenam „ sacrum pervigilium sequi. Surgere namque omnes, fierique in „ medio coenaculo choros duos, virorum unum, mulierum au- „ tem alterum. Choris incentores suos praefici, qui et honestate „ morum, et canendi peritia praestent. Deinde hymnos variis me- „ tris, carminibusque compositos, modo ab omnibus junctim, „ modo alternis vicibus cani. Gestus accentusque pios ab utris- „ que fieri, nunc quidem stantibus, nunc vero contra antrorsum, „ retrorsumve moventibus gradum. Posteaquam chorus uterque sic „ egit, e duobus chorum unum fieri, junctisque ad graves vi- „ rorum acutis faemineis vocibus, concentum inde plane musicum „ oriri. Produci autem ad mane usque commessationem, omnes- „ que versos ad orientem solem, comprecari sibi felicem diem. „ Itaque absolutis precationibus, ad suum quemque semneum se- „ cedere. „ Haec ille.

II. Ex quibus sane verbis fuerunt, qui colligi posse suspicarentur (1), hos quorum usus, et instituta Philo recenset, ita fuisse christianos, ut ab eis christiani omnes *Therapevtae* fuerint appellati. Sed sunt certe nonnulla, quae impediant, ne eis, etsi nolim, tamen assentiri possim. Nam si theapevtae christianam religionem professi sunt, fuissent profecto inter christianos ita, ut hoc tempore sunt ii, qui monasticum aliquod institutum sequun-

(1) Binghamus *Orig. Eccl. l.* I. *cap.* 1. §. 1.

tur. Quae res paullo post constabit. Jam vero nemo est, qui *Christianos* omnes putet *monachos* dici oportere, propterea quod sint monachi in Ecclesia.

III. Sed est magna virorum eruditorum de *Therapevtis* dissensio. Nam plerosque esse intelligo, qui *christianos* fuisse putent, a quibus tamen alii magno numero scriptores dissentiunt. Neque vero recens haec controversia est (1). Eusebius Caesariensis episcopus Philonem de christianis, qui in Aegypto versarentur, loquutum esse existimavit in altero historiae ecclesiaticae libro (2). Atque ejus deinceps Hieronymus (3), aliique multi veterum sequuti sententiam sunt. Contra Nilus Joannis Chrysostomi auditor tractatu *de monastica exercitatione cap.* III. *pag.* 2. *seqq. editionis romanae Suaresii an.* 1673., et Photius *Therapevtas* Judaeos fuisse omnino judicarunt, christianos autem nullo modo (4). Sunt vero antiquorum exemplum imitati novi. Etenim hos etiam video magna de hoc quaestionis genere contentione certare. Ergo Therapevtas in numerum christianorum referunt Caesar cardinalis Baronius (5), Robertus Bellarminus (6) item S. R. E. cardinalis eruditissimus, Benedictus Bacchinius (7), Dionysius Petavius (8), Nicolaus Serarius (9), Tillemontius (10), Montfauconus (11), Michael Lequienus (12), Heliotus (13):

(1) Titulus Ms. praefixus libro Philonis apud Lambecium *Tom.* III. *Bibliothecae Vindobonensis pag.* 69. satis indicat, eum qui sic scripserit, censuisse Therapevtas Christianos fuisse, sed monachos. Φιλωνος περὶ τῶν ἐκ περιτομῆς πιστευσάντων ἐν αιγυπτῳ χριστιανῶν, ἅμα καὶ μονάχων. *Philonis de Christianis ex circumcisione credentibus, simul et Monachis, qui in Aegypto erant.* At Scholion Ms. apud eumdem Lambecium *pag.* 71. *T.* III. et apud Montfauconum *Bibliothecae Coislinianae pag.* 140. demonstrat quae essent olim, quamque variae de Therapevtis opiniones. Nam habet hoc modo: τινὲς δὲ φασι ταῦτα τὸν φίλωνα περὶ τῶν κοινῶν ιουδαιων ἐιπεῖν. ἄλλοι περὶ ναζαραίων ιουδαίων, ἄλλοι περὶ τῶν ἐκ περιτομῆς πιστῶν, καὶ πεπιστευκότων εἰς χριστόν, καὶ φιλαττόντων τὸν νόμον μωϋσέως, ἄλλοι περὶ τελείων χριστιανῶν. *Quidam ajunt dicere haec Philonem de communibus Judaeis; alii de Nazaraeis Judaeis; alii de conversis e circumcisione in Christum credentibus, observantibusque legem Moysis; alii de perfectis Christianis.*

(2) *Lib.* II. *cap.* XVII. *pag.* 65. *seqq. Edit. Cantabrigiensis.*

(3) *In Catalogo Viror. Illustrium c.* XI. *Tom.* IV. *Opp. Edit. Paris. Martianaei pag.* 106. Auctor Operum, *quae S. Dionysio Areopagitae adscribi solent Hierarch. Eccl. cap.* VI. S. Epiphanius *Haeres.* XXIX. n. 5. Sozomenus *lib.* I. *Hist. Eccl. cap.* XII. Cassianus *lib.* II. *Instit. Monast. c.* V. Nicephorus *lib.* II. *H. E. c.* XVI.

(4) Photius *Cod.* CIV. *Biblioth. pag.* 275. *Edit. an.* 1612.

(5) *Ad an.* 64. *n.* 5. *seqq.*

(6) *Lib.* II. *De Monachis cap.* V.

(7) *De Hierarch. Ecclesiastica cap.* III. *n.* XV. *pag.* 240.

(8) *In notis ad Epiph. T.* II. *pag.* 54. *Edit. Paris. an.* 1622.

(9) *Lib.* III. *Trihaeresii cap.* XVII. *Tom.* I. *Opusculor. pag.* 96. *seqq.*

(10) *Tom.* II. *Memor. Hist. Eccl. pag.* 96. *Edit. Paris. et pag.* 508. *seqq.*

(11) *In not. ad librum Philonis ab se in gallicum sermonem translatum, editumque Parisiis an.* 1709. et in *Epistola ad Joannem Bouyerum, quae extat pag.* 122. *seqq.* libri inscripti: *Lettres pour, et contre sur la fameuse question, si les Therapeutes étoient Chrétiens. Paris.* 1712.

(12) *Tom.* II. *Orientis Christiani pag.* 332.

(13) *Dissertat. sur l'Origin. et sur l'antiquit. de la Vie Monast. Tom. I. Hist. des Ordr. Relig. cap.* I. *et* II. *a pag.* 4. *ad* 22. *Edit.* 1714.

et e protestantibus Guillelmus Beveregius (1), Thomas Bruno (2), Isaacus Vossius, aliique multi (3), quos ne sim longus praetereo. Obsistunt his vero e nostris Joannes Baptista Cotelerius (4), Antonius Pagius (5), Ludovicus Elias Dupinius (6), Joannes Bouyerus senatus divionensis praeses vir incredibili eruditione (7), Henricus Valesius (8), P. Cellerius (9), et Josephus Augustinus Orsius vir summa rerum ecclesiasticarum peritia, deque me optime meritus (10). E protestantibus vero Jacobus (11), et Samuel (12) Basnagii, David Blondellus (13), Guillelmus Caveus (14), Joannes Clericus (15), Martinus Hanckius (16), Franciscus Junius (17), Henricus Kippingius (18), Stephanus Moyneus (19), Joannes Placetteus (20), Humfredus Pridaeus (21), Joannes Richardsonus (22), Guillelmus Saldenus (23), Claudius Salmasius (24), Josephus Scaliger (25), Robertus Turnerus (26), utque ceteros praetermittam (27), Joannes Albertus Fabricius in eo, qui de *salutari Evangelii luce* inscribitur, libro.

Si quis autem ex me quaerat, quae mihi opinio videatur esse ad veritatem propensior, is sic habeat: inducere animum non posse me, ut eam verisimiliorem esse putem, quae Christianos statuit celebratos tot laudibus a Philone fuisse. Nam Joachimum Langium (28) et Nicolaum Nonnenum (29), qui Therapevtas ethni-

(1) *Cod. Canon. Vindic. l.* III. *cap.* V. §. II. *seqq.*

(2) Diatrib. de Therapevtis, quam Paulus Colomesius in *Extremo Vol. Epist. Clem. Romani edidit Londini an.* 1687.

(3) Vom. *variar. obser. pag.* 46. *seqq.* Samuel Parkerus *in Hist. Eusebii Anglice edit.* Guillelmus Wiston. *in Apost. Const. pag.* 73. *seqq. et* 248. *seqq.*

(4) *T.* 1. *Monum. Ecclesiae Graecae pag.* 789.

(5) *Ad an.* 62. *n.* 3.

(6) *T.* VII. *Hist. Jud. Basnagii Gallice Paris. edit.*

(7) In duabus Epistolis *ad Montfauconum pag.* 1. *seqq. et pag.* 237. *seqq.* gallice vulgatis *Paris. an.* 1712.

(8) Ad *Hist.* Ecclesiasticam Eusebii *lib.* II. *c.* XVII.

(9) *Hist. Gener. des Auteurs Sacr. et Eccles. Tom.* IV. *pag.* 269. *Edit. Paris.* 1733.

(10) *Nella Istor. Ecclesiastica Tom.* I. *pag.* 69. *seg. Edit. Rom. an.* 1747.

(11) *Lib.* II. *Hist. Jud. c.* XXI. *seq. pag.* 561. *seq. Edit. an.* 1716.

(12) *Ad an.* 2. *ante Dom. n.* 18.

(13) *Lib.* 1. *de Sibillis c.* VII.

(14) *In vita Marci Evang.*

(15) *Proleg. in Hist. Eccl. sec.* I. *et* II.

(16) *Lib.* II. *De rer. Rom. Script. pag.* 86. *seq.*

(17) *Lib.* II. *de Monachis c.* V.

(18) *In Addit. ad Jo. Pappi Hist. Eccl. pag.* 46.

(19) *In not. ad Var. sacra pag.* 1097.

(20) *Dissert. subjecta lib. de Eleemos.*

(21) *In Hist. Vet. Test. lib.* XIII. *pag.* 115. *Edit. an.* 1728.

(22) *Praelect.* V. *Ecclesiastica Parkero opposita.*

(23) *In otiis divinis pag.* 300.

(24) *De Coma pag.* 489.

(25) *In Trihaeres. cap.* XXIX. *et in Prolog. de Emend. Temp.*

(26) *Libro Anglice edito de Const. Apost. adver. Wistonum pag.* 4. *seqq.*

(27) *Cap.* III. *pag.* 52. *seqq. et Tom.* III. *Bibl. Graecae lib.* IV. *c.* IV. *pag.* 113. Jo. Raynaldus in Colloquio cum Hardto *pag.* 781. *seq.* Cornelius Adamius *Exerc. Exeg. pag.* 248. Jacobus Schudt. *Dissert. de Essenis*, Jo. Laurentius Mosheim. *Instit. Hist. E. saec.* I. *Par.* I. *c.* II. §. XIII. Jo. Franc. Buddeus *l. c.* §. XV.

(28) *In duabus Dissertationibus quas de hoc argumento edidit Halae Saxonum.*

(29) *In Dissert. de Canonica Cant. Cant. Auctorit.*

eos *judaizantes* fuisse existimant, nihil moror. Est enim horum, ut in extremo hoc paragrapho plane liquebit, magno in errore sententia. Nunc quod de Terapevtis dixi argumentorum praesidio confirmandum est. Ego igitur, Philonem, qui hebraeus esset, quique magnam fuisset apud suos existimationem doctrinae, et religionis consequutus, numquam credam potuisse ita laudare Christianos, ut eos non Ethnicis modo, sed ceteris etiam sectis Judaeorum praeferret (1). Jam vero si erant Therapevtae christiani, tam eos aperte indicasset Philo, ut qui essent, latere Judaeos minime potuisset. Etenim et ritus eorum, et vitam, et quod caput est, loca in quibus degebant (2) summa diligentia persequutus est. Neminem vero fugit, quam et fuerint, et sint hoc etiam tempore Judaei infesti nostris. Itaque moleste tulissent tribui plurimum a scriptore hebraeo Christianis, quorum illi sectam funditus tollere constituerant. Quamobrem sin minus poenas dedisset, incurrisset saltem in eorum offensionem. Sed fuit ille semper ita in Synagoga versatus, ut numquam vocatus fuerit in suspicionem contemptae legis. Qua existimatione qui tandem, celebratis Christianis, gaudere potuisset? Quo circa censendum est, quos laudavit Therapevtas Philo, non esse habendos in numero Christianorum.

Ac si ii quidem christianam religionem coluissent, monachi scilicet ea aetate in Aegypto fuissent. Nihil enim plus requirebatur ad monachos constituendos. Sed ante quartum seculum nulli umquam monachi coenobitae fuerunt (3).

Fac autem verum sit, quod Montfauconus existimat (4), scriptum a Philone anno 68 aerae vulgaris fuisse *de vita contemplativa* librum. Est enim hoc omnino incertum (5); sed detur tamen, ut ajebam, Montfaucono. Illud notum est, ante Marci

(1) Nullos enim esse ait Philo, qui cum iis comparari possint. *Nam pag.* 890. *Edit.* 1691. οἷς τίνας, inquit, συγκρίνειν ἄξιον τῶν ἐπαγγελλομένων εὐσέβειαν; *quorum pietati quos tandem merito comparabimus?*

(2) Esse enim eos ait: ἐν Αἰγύπτῳ καθ' ἕκαστον τῶν ἐπικαλουμένων νομῶν, καὶ μάλιστα περὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. *pag.* 892. *Edit. an.* 1691. *In Aegypto per praefecturas singulas, et maxime circum Alexandriam.* Multi vero perfectiores in locum situm ὑπὲρ λίμνης μαρίας. *Ad Stagnum Mariam. Ibid. pag.* 892.

(3) De hac re disseram, ubi agam *de Orig. Monachor.*

(4) *In notis ad librum Philonis de Vita contemplat. quem gallice Parisiis edidit pag.* 221.

(5) Adeundi Bouyerus *l. c. pag.* 10. *seq.* et Valesius *in lib.* II. *cap.* 17. *Hist. Eccl. Euseb.*

Evangelistae in Aegyptum adventum qui Aegyptiis evangelium praedicarit, inveniri posse neminem (1). Atqui ante annum 46, vel 49 Marcum in Aegyptum non venisse, probabilis est virorum eruditorum sententia (2). Quamobrem vicesimo summum ac secundo ab adventu Marci in Aegyptum anno scriptus is liber a Philone fuit. Quemadmodum ergo tam brevi tempore tot esse in Aegypto Christiani poterant, ut non Alexandriae modo, verum etiam in omnibus Aegypti Praefecturis eorum tanta vis esset, quanta suppeditare monasteriis posset incredibilem numerum Therapevtarum?

Deinde traditum a Philone est in conventibus primas sedes eos Therapevtas occupasse, qui illud vitae genus jam usque a *prima sua aetate* ἐκ πρώτης ἡλικίας amplexi essent (3). Ac fuerunt plerique Therapevtarum senes, mulieresque ὧν πλεῖσται γηραιαί, *quarum plurimae anus* erant (4). Est ne vero credibile hac ratione dicendi uti voluisse Philonem, si esset de iis loquutus, qui ante annos paucos instituti fuissent?

Praeterea ne in cogitationem quidem cadit de novis hominibus intelligi oportere, quae scriptor idem adjungit: solitos fuisse Therapevtas exercere se in ea parte philosophiae, quam a *Patribus accepissent*: φιλοσοφοῦσι τὴν πάτριαν φιλοσοφίαν (5).

Age vero si de Christianis fuisset a Philone institutus sermo, qui tandem fuissent ii *veteres viri* (6), qui sectam constituissent, quique libros scripsissent, in quibus versandis Therapevtae solerent operam collocare? Apostoli ne? At non est verisimile appellatos eos a Philone fuisse παλαίους ἄνδρας *antiquos viros*, qui aut vivebant, dum ille scriberet, aut ante duos, tresve annos decesserant.

Non me latet esse aliquos, qui respondeant (7) vocibus τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν *veterum virorum* non homines modo, qui diu an-

(1) Negat id Lequienus *T. II. Orient. Christ. pag.* 332. Sed nihil affert, quo communem possit labefactare sententiam.

(2) Vide Bouyerum *ibid. pag.* 45. et Valesium *in lib.* II. *H. E. Euseb. cap.* XVI.

(3) *Pag.* 695. *Edit. an.* 1613.

(4) *Ibid.*

(5) *Ibid. pag.* 691.

(6) Philo pag. 691. ἔστι δὲ αὐτοῖς καὶ συγγράμματα παλαιῶν ἀνδρῶν, οἱ τῆς αἱρέσεως ἀρχηγέται γενόμενοι, πολλὰ μνημεῖα ἀπέλιπον. *Sunt autem ipsis commentarii veterum virorum, qui cum sectae auctores fuissent, tam multa eis monumenta reliquerunt.*

(7) Montfauconus *l. c.*

te decessissent, sed eos etiam indicari aliquando posse, qui etsi recens obierant, satis tamen provecti aetate fuissent. Quibus etsi non repugnem, si de *vita*, *seu aetate* provecta alicujus viri scriptor loquatur; non assentior tamen si ille de *veterum operibus obiter agat*. Nulla enim ratio est, quae nos moveat, ut si *Commentarios antiquorum virorum* τὰ συγγράμματα τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν nominari audiamus, ea significari putemus, quae ante annos, exempli gratia, decem perscripta fuerint.

Illud quoque accedit commodum, quod auctor Philo sit, cani in conventu a praeside carmina consuesse, aut nova, quae ipse composuisset, aut *prisca* relicta ab iis, qui *olim poeseos facultate excelluissent*. ὕμνον ..... ἀρχαῖον τῶν πάλαι ποιητῶν, *Hymnum antiquum veterum Poetarum* (1). Nemo est autem, opinor, qui cum haec diligenter considerarit, tum ea aetate, qua Philo scribebat, Apostolorum, aut aliorum christianorum, si qua erant, carmina ἀρχαῖα τῶν πάλαι ποιητῶν appellari potuisse existimet. Etenim neque *prisca* dicuntur, quae ante annos, exempli gratia, decem perscripta sunt, neque *antiqui* vocari hi possunt, qui aut vivunt aut triennio fere ante vivebant.

Quod si quisquam responderit, non Apostolorum carmina, neque alius cujuspiam, qui christianam religionem coluisset, sed vel Davidis psalmos fuisse, vel aliorum Prophetarum *cantica*, quae ut nunc, ita eo tempore in ecclesia canerentur; nae is vehementer erraverit. Nam Judei hellenistae, et qui in Aegypto erant christiani, non hebraica in divinis officiis sacrorum bibliorum editione, in qua *psalmos*, et *cantica* speciem aliquam metri et carminis praeseferre constat; sed *versione septuaginta interpretum* utebantur, quae ne umbram quidem carminis in *psalmis*, et *canticis* servaret. At carmina, quae praeses Terapevtarum canebat, *versu trimetro*, expressa fuisse traditum a Philone est. Μέτρα γὰρ, καὶ μέλη καταλελοίπασι ποιηταὶ ἐπῶν τριμέτρων, προσοδίων, ὕμνων, παρασπονδείων, στασίμων, χορικῶν, στροφαῖς πολυστρόφοις εὖ διαμεμετρημένων (2). *Metra enim et carmina reliquerunt poetae versuum trimetrorum, et ad altaria, seu inter sacra canendarum supplicationum, hymnorum vel a stantibus, vel a choreas ducentibus moderatas va-*

(1) *Pag.* 901. *Edit. an.* 1691. (2) *Ibid.*

riis flexibus cantandorum. Psalmi igitur, et cantica esse *carmina* illa, quae adhibebant in conventibus Therapevtae non poterant. Erant ergo a veteribus, qui antiquitus poeseos laude inclaruissent, therapevtis conscripta. Quae sane res neque in Apostolos, neque in alium quempiam christianorum cadit, qui vel adhuc in vivis erant, vel non ita pridem decesserant.

At enim si christiani Therapevtae fuissent, quemadmodum misso *dominico* die, solum sabbatum constituissent apud suos esse solemnem? Nam ἑβδομαι, quarum Philo meminit, sabbata sunt, quod et per se manifestum est, et adversarii nostri non negant. Ego autem etsi patiar a plerisque christianis initio fuisse τὴν ἑβδομην *septimam* diem observatam, sum tamen ita comparatus, ut eam neque solam in festis, neque *dominica* sanctiorem, solemnioremque fuisse habitam putem. Quae res ne a (1) Montfaucono quidem, cujus est a nostra longe distans opinio, in controversiam revocatur. Atqui Therapevtae sex diebus hebdomadae in suis privatis cellis, quin umquam in unum locum convenirent, manebant; septimo autem, quem *sanctissimum*, et *maxime solemnem* rebantur esse, in communi semneo congregabantur, ut summo rerum omnium conditori, ac parenti Deo cultum, honorem, precesque adhiberent. τὰς μὲν οὖν ἓξ ἡμέρας χωρὶς ἕκαστοι μονούμενοι παρ᾽ ἑαυτοῖς ἐν τοῖς λεχθεῖσι μοναστηρίοις φιλοσοφοῦσι, ταῖς δὲ ἑβδόμαις συνέρχονται καθάπερ εἰς κοινὸν σύλλογον. *Per sex dies seorsum quique in suis mox nominatis semneis philosophantur, non progredientes foras, immo ne prospicientes quidem; septima vero conveniunt in coetum communem* (2). τὴν δὲ ἑβδόμην πανίερόν, καὶ πανέορτον νομίζοντες εἶναι ἐξαιρέτου γέρως ἠξιώκασιν: *septimum, ut sacratissimum, maximeque festum existimantes esse, honore dignantur eximio* (3).

Atque haud scio componi ne cum veteris Ecclesiae, cumque apostolicorum patrum disciplina possit mos Therapevtarum, qui sex diebus hebdomados jejunabant, septimo vero gustabant cibum, ut abstinentia ceteris viderentur esse perfectiores (4). Nullos enim umquam fuisse christianos ea praesertim aetate, censeo,

(1) *In not. ad lib. Philonis de Vita contemplat. ab se in Gallic. serm. versam pag. 138.*

(2) Philo *lib. indicato pag.* 893.

(3) Ibid. *pag.* 894.

(4) Μόλις δὲ ἐξ ἡμερῶν ἀπογεύονταί τινας, inquit Philo *ibid. pag.* 894., τροφῆς ἀναγκαίας *Vix sexto die degustant cibum necessarium.*

qui die dominico sibi esse jejunandum arbitrarentur. Sed de hoc alias.

Neque vero probare possum, quod est ab adversae sententiae patronis, ut se tuerentur, animadversum (1), congregari Therapevtas nonnisi in vesperis diei septimae fuisse solitos, ut *dominicum* potius, quam ut diem *sabbatum* celebrarent, qui mos fuerit proprius, auctore Sozomeno, aegyptiacarum Ecclesiarum. Narrari namque a Philone, Therapevtas, absoluto convivio, preces, supplicationesque ad mane usque diei dominicae producere consuesse.

Non enim vident, sin minus Sozomenum, Philonem saltem esse illis in hoc genere maxime repugnantem. Sed ut priore loco de Sozomeno, quod sentio, dicam, nego tributam ab eo illam omnibus Aegypti Ecclesiis consuetudinem usquam fuisse (2). Nihil enim simile in principe Aegypti urbe Alexandria obtinuisse testatur. Quodsi in aliquot ejus regionis locis usum ejusmodi invaluisse dixit, eo fortasse dixit, quo Therapevtas, qui sic agerent, christianos fuisse arbitraretur.

De Philone nullum dubium est, quin sabbatum, non dominicum diem, et sacratissimum, et maxime festum Therapevtis fuisse scripserit. Cujus quidem praeclarum de hac re testimonium, quoniam prolatum paullo ante est, nunc omittatur. Est autem παράδοξον, ut Philo voluerit congregatos eos fuisse, quo *dominicum* potius, quam sabbatum diem celebrarent, qui *sabbatum maxime festum* et *sacratissimum* esse censerent, nulla facta *diei dominicae* mentione. Quid? si eo loco, in quo de conventibus *dierum sabbatorum* Philo disserit, nihil de supplicationibus habeat, quae ad mane usque diei sequentis producerentur? Tota ergo illa de *vigi-*

(1) Montfauc. *in Notis ad lib. Philon. de Vita contempl. pag.* 142. *seq.*

(2) Scribit enim hoc modo *lib.* VII. *cap.* XIX. *Hist. Eccl. pag.* 735. *Edit. an.* 1668. ἀμέλει οἱ μὲν καὶ τῷ σαββάτῳ ὁμοίως τῇ μιᾷ σαββάτων ἐκκλησιάζουσιν, ὡς ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ σχεδὸν πανταχοῦ. ἐν Ῥώμῃ δὲ, καὶ Ἀλεξανδρείᾳ οὐκ οὕτω. παρὰ δὲ Αἰγυπτίοις ἐν πολλαῖς πόλεσι, καὶ κώμαις παρὰ τὸ κοινῇ πᾶσι νενομισμένον, πρὸς ἑσπέραν τῷ σαββάτῳ συνιόντες, ἠριστηκότες ἤδη, μυστηρίων μετέχουσι. *Alii Sabbato perinde, ac Dominica et prima Sabbati conventus agunt, ut Constantinopoli, et fere ubique. Romae vero, et Alexandriae non item. Apud Aegyptios vero in multis Urbibus, et vicis, contra receptam communem consuetudinem, ad vesperam Sabbati convenientes, jam pransi sacra mysteria percipiant.*

liis, quas Montfauconus excogitavit, Therapevtisque tribuit, animadversio commenticia est, ejusque nullum extat in libro Philonis vestigium. Non me latet judaeum illum scriptorem auctorem esse, ubi de pentecoste (1), vel de *conventibus* celebrari solitis post *septem* hebdomadas disputat, sabbato quidem congregari Therapevtas, totamque noctem ad mane usque diei dominicae in oratione transigere consuevisse, quod quinquagesimam sanctam esse arbitrarentur. Verum non quaelibet dominica dies festa Therapevtis erat. Namque hanc unam μεγίστην ἑορτὴν (2) *maximam solemnitatem* a Therapevtis fuisse judicatam Philo testatur, propterea quod incideret in *quinquagesimum*, qui est ἁγιώτατος ἀριθμῶν *sanctissimus numerorum*. Quare (3) labuntur, qui de pentecoste, seu de quinquagesima quod judaeus ille auctor scripsit, id ita amplificant, atque extendunt, quasi *diebus quibusque dominicis*, Therapevtarum opinione, competeret.

Estque illud etiam animadvertendum, non videri eos sectatores, discipulosque Christi fuisse, quorum tanta esset in considerandis numerorum fictis viribus superstitio. Quis enim sibi persuadeat venire hoc homini christiano potuisse in mentem, propterea celebrandam pentecostem esse, quod numerus quinquagenarius vim trianguli rectanguli exprimat, quod quidem triangulum initium sit generationis rerum (4)? Sunt namque haec digna pythagoreorum, rabbinorumque ingeniis, indigna autem homine christiano, ex eorum imprimis numero, qui cum essent a Marco instituti, tum florebant singulari opinione *simplicitatis*, atque virtutis.

Nam quod Philo adjungit de *vino*, quo Therapevtae ne in *conventu* quidem uterentur, quo tandem modo cadere in Chri-

(1) Josephus Scaliger *in Elench. Trihaeresii Nicolai Serar. cap.* XXIX. Septimo quoque Sabbato hoc genus convivii celebratum a Therapevtis fuisse putavit. Sed lapsus est. Nam Philo, ut exemplum aliquod afferret, ea narravit, quae fieri Pentecostes die a Therapevtis solebant. Adeundus Bouyerus *loco indic. pag.* 41.

(2) *Pag.* 695. *Edit. an.* 613.

(3) Eo autem magis labuntur, quo non animadvertant, quod cum de eo convivio loqui se velle dicat Philo tum haec adhibeat verba, οὗτοι τὸ μὲν πρῶτον. *hi quidem primum etc.* Nam τὸ πρῶτον omissum ab interprete est, quod tamen notandum erat, ut quod significet, tunc *primum* hoc tam magnum convivium celebrari consuesse, cum Pentecostes pervigilium esset.

(4) Ἁγιώτατος, καὶ φυσικώτατος ἀριθμῶν, ἐκ τῆς τοῦ ὀρθογωνίου τριγώνου δυνάμεως ὅπερ ἐστὶν ἀρχὴ τῆς τῶν ὅλων γενέσεως. *Sanctissimus, et naturae gratissimus* constans ex vi *trianguli* rectanguli, quod est initium generationis omnium. Philo *pag.* 695. *Edit. an.* 1613.

stianos posset? „ Vinum (1), inquit, per eos dies non praebe„ tur, sed aqua limpidissima . . . Operantur enim, ut sacerdo„ tes, sacris abstemiis . . . Nam vinum habent pro veneno af„ ferente dementiam. Est vero satis explorate omnibus cognitum, atque perspectum Christianos in suis coetibus non solum non fuisse alienos ab adhibendo (2) vino; sed etiam illo usos fuisse in re divina facienda, quod ita Christi servatoris praeceptum flagitaret. Adeo illi longe ab eo errore aberant, qui ferret aut pro veneno vinum haberi, aut sacerdotes suos operari sacris abstemiis oportere.

Sed dicet quispiam, (3) Philonem, qui judaeus fuit, non habuisse explorata omnia, quae a nostris in mysteriis agebantur. Erant enim cauti Christiani, ne quis aut ethnicus, aut hebraeus ceremonias et quae in nostris sacris fiebant, pernosceret. Ac nota sunt, quae viri doctissimi de (4) *arcani disciplina* scripserunt.

Verum qui sic opponunt, satis ostendunt non intellexisse se, quae inde incommoda sequantur. Ecquid namque praesidii in Philone, qui res Christianorum ignoraret, collocatum esse existimabunt, ut Therapevtas, quorum ille mores, et instituta describit, efficiant addictos fuisse christianae religioni? Deinde eum, qui in conviviis quid ageretur, qui vigilias, qui hymnos, qui choreas, qui panem, qui salem, qui hyssopum adhiberi in ministerio, qui minuta alia Therapevtarum, ut vidimus, nosceret; nescisse quod pertinet ad *vinum*, quis credat? Sunt nempe haec eorum effugia, qui cum aliquam animo conceperint opinionem, quidvis malunt concedere, quam eam abjicere patiantur.

At quod attinet ad sacra mysteria, inquit Montfauconus (5), Philo nusquam explicavit quemadmodum administrarentur a The-

(1) *Ibid. pag.* 696. οἶνος ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις οὐκ εἰσκομίζεται, ἀλλὰ διαυγέστατον ὕδωρ ψυχρὸν μὲν τοῖς πολλοῖς, θερμὸν δὲ τῶν πρεσβυτάτων τοῖς ἁβροδιαίτοις. . . . νηφάλια γαρ ὡς τοῖς ἱερεῦσι θύειν . . . Οἶνος γαρ ἀφροσύνης φαρμακον. etc.

(2) De hac re copiose infra agam, quo loco de ratione celebrandae apud Christianos Eucharistiae disseram.

(3) Montfaucon §. XI. suae Epistolae ad Joannem Bouyerum *pag.* 225. *seqq.* Voluminis inscripti: *Lettres pour, et contre sur la fameuse question si les Solitaires, appellés Therapeutes étoient Chrétiens, Paris* 1712.

(4) Confer Emanuelis Schelestratii de eo *argumento librum.* Neque vero id negat, quod ad Sacramentorum administrationem attinet, is qui Schelestratium impugnavit, *Willelmus Ernestus Tenzelius Parte* II. *Dissert. Selectar.*

(5) Montfauc. *ibid.*

4

rapevtis. Neque vero scripsit abhorruisse eos (1) a *vino*, sed uti eos hoc liquoris genere noluisse, quae res apud Aegypti monachos in usu fuit.

Ego vero quid sibi Montfauconus voluerit, nescio. Nam si panis ille, cujus fit a Philone mentio, Eucharistia fuit, (fuisse autem Eucharistiam adversarius ille putat), qui tandem est a Philone praetermissa administrationis memoria? Meminit igitur administrationis Philo. Panem enim, et salem distributum omnibus dicit fuisse; hyssopum (2) autem iis solum, qui delicatiores ceteris haberentur. Quid autem est, nisi haec distributio *Mysteriorum* administratio est? Erat enim in distributione administrationis ratio constituta.

Quod addit Montfauconus (3) nullius momenti est. Non enim propterea Therapevtas deleri e numero Christianorum volo, quod Philo dixerit, eos sibi temperasse a vino; sed quod in conventu, atque in Ecclesia *sacris eos abstemiis operatos* fuisse tradiderit (4). Testata namque res est, panem, et vinum adhibitum, ob institutionem Servatoris, in ministerio a Christianis fuisse; salem autem, atque hyssopum non item. Philonem autem omisisse quod erat praecipuum, hoc est vinum, ut salem, atque hyssopum (5) commemoraret, neque credam ipse, neque esse quemquam a praejudicata opinione vacuum, ac liberum censeo, qui judicet esse credendum.

(1) At si a vino non abhorrebant Therapevtae ita, ut illud sibi nonnumquam esse adhibendum putarent, cur de illorum Coena disserens dixisset: οἶνος μὲν γὰρ ἀφροσύνης φάρμακος *vinum venenum dementiam afferens*. Scilicet si Therapevtae in hoc coenae genere, in qua, auctore Montfaucono Eucharistia celebrabatur, a vino sibi temperabant, quod vinum idem *dementiam afferret*, multo minus credendi sunt illud adhibuisse in privatis mensis.

(2) Nisi enim omnibus distribui panis consuevisset, excluso vino, cur panis, et sal, et hyssopus in delicatiorum gratiam appositus mensae fuisset? An is apparatus idcirco fiebat, ut illum cernerent Therapevtae, non vero ut pane etc. vescerentur? Ridiculum id quidem. Igitur distribuebantur res hujusmodi discumbentibus, ut comederent.

(3) Ibid.

(4) Vide locum Philonis mox laudatum e libro *de Vita contemplativa*.

(5) Montfauconus *l. c.* si otium sibi abs re sua fuisset, demonstrare posse se dixit, ad XI. usque seculum sale, et hyssopo usos fuisse Christianos pro altarium consecratione. Sed quid inde posset elicere nescio. Philo namque non in consecratione mensae, sed in convivio, quod judicio Montfauconi, Eucharisticum fuit, adhibitum a Therapevtis salem, atque hyssopum scribit, ac salem quidem pro *obsonio*, et hyssopum pro *condimento*. ἄρτοι μὲν τροφή, προσόψημα ἅλες, οἷς ἔστιν ὅτε ὕσσωπος ἥδυσμα παραρτύεται διὰ τοὺς τρυφῶντας. *Panes cibum, sal obsonium, et condimentum hyssopus in delicatiorum gratiam.* Ut Montfauconus quidquam efficeret, hoc ostendere si poterat, debebat, hyssopo uti solitos fuisse Christianos pro panis Eucharistici condimento. Id enim quam sit absurdum nemo non videt.

Nam quod Philo scribit de mensa, quam Therapevtae, ob memoriam illius, quae esset in vestibulo templi Hierosolymitani, venerarentur, quale tandem est? An eam, quae esset in *Templi vestibulo* praetulissent *sacrae mensae*, cujus *veterem* illam, ut erant ab Apostolis edocti, figuram fuisse pernoscerent? Norant profecto Christiani, iique imprimis, qui Marcum Petri discipulum, atque interpretem audierant, ceremonias veteris testamenti in censu *umbrarum* (1) *rerum futurarum* haberi oportere. Quamobrem *mensam* illam nostris *altaribus* numquam antepo-suissent. Ego igitur sic censeo, nihil ei *mensae* therapevticae (2) commune cum nostris *altaribus* fuisse; ad quam rem demonstrandam satis ea esse existimo, quae modo sunt disputata.

IV. Sed videamus quid opponant ii, qui Therapevtas, quoniam sic optant, sibi Christianos fuisse persuaserunt. Hac enim ratione fieri perfacile posse arbitror, ut si quid obscuri hactenus fuit, id totum in optimo lumine collocetur. Ergo illi priore loco hoc modo disputant. Etsi Philo magna erat apud Judaeos et auctoritate, et existimatione doctrinae, laudare tamen Christianos potuit, quin incideret in reprehensionem, offensionemque suorum. Nam Christiani I. sic sese vocabant *Judaeos*, ut hoc nomine gloriarentur. II. ab Ethnicis *Judaei* appellabantur. III. tanta erant in opinione virtutis apud hebraeum populum, ut optimates saevire in eos nollent, quia timebant, ne a plebe opprimerentur (3). Nullum igitur veritus Philo fuisset, si tot laudibus celebrare Christianos voluisset. Ac Josephus quidem judaeus perinde religione, de secta pharisaeorum, quamquam erat studiosus rituum, ceremoniarumque patriarum, tamen Jacobum Christi servatoris fratrem non laudavit modo, sed etiam injuste Anani pontificis jussu fuisse lapidatum (4) scripsit, addiditque merito eos, qui majore et integritate morum, et pietate essent, de hac re apud Imperatorem expostulasse.

Ego vero numquam negaverim primorum temporum Christia-

(1) Vide Apost. I. *Cor.* XV. *v.* II.

(2) De qua Philo scribit hoc modo *pag.* 697. *Edit.* an. 1613. „ In qua mensa rite cibus ille sacratissimus panis fermentatus cum sale apponitur, et hyssopo δι' αἰδῶ τῆς ἀνακειμένης ἐν τῷ ἁγίῳ προνάῳ ἱερᾶς τραπέζης *ob venerationem illius sacrae mensae, quae est posita in sancto vestibulo.*

(3) Ita Montfauconus *l. c. pag.* 127. *seqq.*

(4) Josephus *lib.* XX. *cap.* IX. *Antiquit. Judaicarum pag.* 970. *Tom.* I. *Opp. Edit. Amstelod. an.* 1726.

nos, eosque imprimis, qui e circumcisione fuissent et vocasse ipsos se, et ab ethnicis, et fortasse etiam ab hebraeis appellatos *judaeos* fuisse (1). At hebraeos, qui imbuti superstitione essent, quique praesertim in synagogis, et in republica primas partes obtinerent, non fuisse nostrorum inimicos, id vero est, quod nego concedi oportere. Plena sunt volumina novi testamenti improperiorum, quae in christianam religionem judaei jactare (2) consueverant. Nam de persecutionibus, quas in Ecclesiam concitarunt (3), nihil dico. Testata namque res est, quam male accepti Stephanus (4), Jacobus (5), et Petrus (6) fuerint ab iis, qui aemulatores se esse profitebantur *paternarum suarum traditionum*. Itaque si qui optimatum erant in nostra sacra propensi, hi nonnisi clam ad Christum, aut ad Apostolos venerant. Quod si populus initio *Christianos magnificabat*, neque totus fuit, nam erant plerique e plebe nostris adversi; neque ad suas partes primores civitatis compulerat ita, ut qui pauci non abhorrerent a nostris sacris, hi sibi ab ceteris non metuerent. Erat autem Philo e primis reipublicae, quae res tam est manifesta, ut ne egeat quidem oratione. Quemadmodum igitur palam ausus fuisset facere, etiamsi nobis infestus non esset, quod Nicodemus (7), et Gamalielus (8) vix clam sese, ut agerent, induxerunt?

Verumtamen Philo non solum non erat in Christianos propensus, sed etiam sic eos aversabatur, ut qui ejus opuscula diligenter legat, continuo intelligat, reprobatam ab illo judaeo fuisse eorumdem religionem. Hanc enim et indicat, et rejicit in eo libro, qui *de migratione Abrahami* (9) inscribitur. Esse namque inter ju-

(1) Vide infra *Cap.* II. *hujus libri* §. XXIII.

(2) Consule *Actor. Apostolic. Cap.* IV. *seqq.*

(3) Adi *Acta Apost. ibid.* Justinum Martyrem in Dialogo cum Triphone *pag.* 335. *Edit. Paris. an.* 1615. et Acta *S. Pionii Mart.* apud *Ruinartium Act. Martyr. sincer. pag.* 131. *Edit. an.* 1689.

(4) Consule *Acta Apostolor. cap.* VI. *seqq.*

(5) *Ibid. cap.* XII. *v.* 1. *seqq.*

(6) *Ibid. v.* 3. *seqq.*

(7) Nam Nicodemus nocte ad Christum venit, eratque ejus occultus discipulus: Vide *Joan. Evang. c.* III. *v.* 1. *seqq.* et VII. *v.* 50. *seqq.* et *cap.* XIX. *v.* 39.

(8) Gamalielus etsi erat in Christianam religionem propensus, tamen verbis usus in Concilio ejusmodi fuit, ut judaei non possent perspicue, quid sentiret, cognoscere. *Act.* V. 34.

(9) Verba ejus habent hoc modo: *pag.* 314. *Edit. an.* 1613. „ Sunt quidam, qui dum putant scriptas leges esse figuras intelligibilium, his libenter dant operam, illas facile parvipendunt, quos ego accuso facilitatis.... Placita multitudinis convellendo, veritatem ita ut est, nudam scrutantur, quos sacra Scriptura docet bonam persuasionem negligere, et a divinis majorum institutis nequaquam recedere. Quamvis septimus dies potentiam illius ingeniti, creaturarum autem otium significet, non tamen leges de eo praescriptae solvendae sunt, ut ignem accendamus, agros colamus, bajulemus onera... Nec quia circum-

daeos genus quoddam hominum scribit, qui censeant, leges nihil esse aliud, quam signa rerum *spiritualium*, contemnantque litteram, ut *spiritum* consectentur. Queritur praeterea, quod ii abolere conentur sabbatum, circumcisionem, diesque festos, quos Moses introduxisset. Esse enim hos eosdem dies, eorum sententia, figuram interni gaudii, quo sunt sancti, piique viri affecti. Jam vero esse eos praeterea ita animatos, ut veram circumcisionem in repressione malarum affectionum consistere arbitrentur etc. Damnat deinde Philo omnes, qui sic censerent. Accusat eos inconstantiae, et levitatis. Rejicit in numerum *Novatorum*. Statuit denique cavendum cuique esse, ne in hasce opiniones incidat, immutetque ea, quae sunt sapienter a majoribus constituta. At enim qui christianorum de *lege vetere* decreta adeo contemnebat (nam qui alii praeter christianos, qui ita existimarent, fuerint, fateor me ignorare), is ne tot laudibus extulisset Therapevtas, si christiani fuissent? Annon consequens hinc potius est, Therapevtas easdem de ceremoniis legis coluisse, defendisseque, atque Philo defendebat, opiniones? Manet igitur neque celebrari ab eo christianos usquam potuisse, neque, si potuerunt. Therapevtas tamen ullo pacto christianos auditoresque Marci fuisse.

Quod addunt de Josepho non est simile. Nam quamquam erat judaeus de secta pharisaeorum, non in Judaea tamen, neque cum inter judaeos versaretur *archaeologiam* scripsit. Agebat enim tunc (1) Romae, qua in urbe inter familiares imperatoris (2) numerabatur. Quamobrem non admodum ei metuendum ab suis erat, si alicujus christiani, et Christi (3) etiam laudes persequi instituisset, ut Epaphrodito (4), quem mysteriis nostris initiatum cognosset esse, assentaretur. Erat namque is historicus adulator. Etenim ut Vespasiano rem gratam faceret, oracula (5) prophetarum exitum in eo habuis-

„ cisio docet voluptatum, affectionumque omnium excisionem . . . . ideo debet antiquari lex data de circumcisione, alioquin et sacrae ceremoniae, et alia „ multa negligenda sunt, si exclusis figuris, sola harum „ significata recipientur. Praestat haec tamquam animam, illa tamquam corpus censeri etc.

(1) Vide Josephi vitam ab eo conscriptam *T. II. Opp. Edit, Amstelod. an.* 1726. *pag.* 38. *seqq.*

(2) Adi *Joseph. ibid.*

(3) Celebre est testimonium Josephi de Christo *lib.* XVIII. *Antiq. cap.* IV. quamquam sunt, qui illud in controversiam revocent.

(4) Nam Epaphroditus, cui suas *Antiquitates* Josephus inscripsit, multorum quidem sententia, Christianus erat. Adeundus Carolus Daubuzius *lib.* II. *de Testimonio Christi apud Josephum lib.* II. *n.* 9. *seq. Tom.* II. *Opp. Josephi pag.* 240. *seq. Edit. an.* 1726.

(5) *Lib.* VI. *De Bello Judaico cap.* V. *n.* 4. *pag.* 390. *T.* II. *Opp. Edit. Amstel. an.* 1726.

se mentitus est. Sed Philo sin minus in Judaea, at cum judaeis saltem degebat, quo tempore scripsit de Therapevtis. Quare non fuisset ausus res tantas, tamque magnas illis adscribere, si professi fuissent christianam religionem.

Rursum si hebraeo cuipiam fas fuit laudare aliquem Christianorum, qui excelleret integritate, probitateque vitae, id quod Josephus de Jacobo disserens fecit, non sequitur tamen integrum cuique ex ea gente scriptori fuisse, leges, mores, conventus, dogmata eorum impune laudare, qui ab institutis mosaicis desciscere incepissent. Discrepans enim ratio est, si quis mores viri alicujus ex alia secta laudet (quae res fieri etiam a *protestantibus* hujus aetatis solet, cum nostrum aliquem (1) celebrant) ac si laudet dogmata nostra, usus, et religionem, quod quidem nemo protestantium facit. Philo autem Therapevtas laudans, non unum alterumque virum, sed omnes, non unius pietatem, sed religionem omnium commendat; quocirca commendasset religionem christianam, si Therapevtae eidem nomen dedissent.

Altera, cui Montfauconus plurimum tribuit, ratio est hujusmodi (2): Anno 68. aerae vulgaris Philo edidit de Therapevtis librum. Erat autem eo tempore longe lateque propagata christiana religio. Neque est cur negemus magnam tunc fuisse in Aegypto vim Christianorum. Nam etsi Marcus ante 46., exempli gratia, vel 49. aerae vulgaris annum nequivisset in Aegyptum venire, tamen potuerunt alii in eam se regionem conferre, pervulgareque eam, quam ab Apostolis accepissent, doctrinam. Certa enim res est, edictum ab Christo fuisse Apostolis, ut ubique gentium evangelium praedicarent (3). Est autem minus verisimile expectare eos ad annum 49. voluisse, ut aliquem in florentissimam regionem, cujusmodi erat Aegyptus, mitterent evangelium praedicatum.

Sed quod attinet ad annum, quo scriptum fuisse librum de

(1) Hinc Exempla, quae Montfauconus congerit, ut suam confirmet sententiam, nullius momenti sunt. Nam Marshamus *in Propyl. ad Monast. Anglic.* nostros ritus, nostra instituta, religionem denique, et dogmata nostra nunquam laudavit; sed in suos protestantes Britannos invehitur, propterea quod monasteria, quae in ea insula erant, funditus evertere ausi, tanto cum Regni incommodo, detrimentoque fuissent. Virtutes praeterea Monachorum commendat, ut temperantiam, ut castitatem etc. non tamen cetera, in quibus ab Anglis dissentimus.

(2) Ibid. *pag.* 142. *seqq.*

(3) Quin etiam Marcus *extremo Cap. Evangelii v.* 20. scribit de Apostolis, quod *illi profecti praedicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante.*

Therapevtis existimat, ei equidem repugnare nolo. Neque enim ea res quidquam ad institutum interest. Sed concedi non potest, quod adjungit de longe lateque propagata religione christiana in Aegypto. Etenim vigintiduorum annorum intervallo, siquidem anno 46. Marcus (1) in Aegyptum venit, qui tandem potuisset in ea regione esse tam magnus numerus Christianorum? Scio Apostolis impositum onus fuisse praedicandi ubique gentium evangelium. Verum non sequitur fuisse illud ibidem ante adventum Marci evangelistae promulgatum. Ac Eusebius caesariensis (2) primum omnium, qui eo munere functus in Aegypto fuerit, Marcum fuisse testatur. Eusebio consentit Hieronymus (3). His vero, ceterisque (4) ecclesiasticis monumentis repugnantibus, alium quemquam in Aegyptum amandare, qui id ante Marcum egerit, profecto non licet. Non enim moror, quae de Candacis reginae eunucho, deque Aegyptiis a Petro, cum Hierosolymis praedicasset, conversis scribit Montfauconus. Nam de eunuchi *praedicatione* in Aethiopia incerta omnino historia est. Deinde reversos eos, qui traducti ad sacra nostra a Petro erant, in Aegyptum fuisse, promulgasseque evangelium, id sane probandum est Montfaucono contra fidem ecclesiasticorum monumentorum.

Tertium, quod opponunt adversae partis patroni, e vetere Therapevtarum philosophandi ratione petitum est. Negant illi patriam philosophiam, cujus Philo meminit, christianam religionem (5) esse. Haebraeam namque fuisse censent, quam Therapevtae, quamquam erant Christiani, consectarentur. Nec vero quidquam obstare, quin Christianus hebraicos ritus, ceremoniasque adhiberet.

(1) Eusebius Caesariensis Episcopus Marcum in Aegyptum anno 43. aerae vulgaris venisse censuit. Sed est ejus ab omnibus fere Chronologicis explosa sententia. At enim de his rebus accurate disputat Bouyerus *l. c. pag.* 290. *seqq.* quem consulere Lector poterit. Non enim utum est in hisce spinis me ut diu detineam.

(2) *Lib.* II. *Historiae Ecclesiasticae cap.* XVI. Μάρκον, inquit, πρῶτον φασὶν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου στειλάμενον τὸ ἐυαγγέλιον κήρυξαι. *Marcum primum missum, in terra Aegypti Evangelium praedicasse, ferunt.*

(3) Hieronymus *lib. de Scriptoribus Eccles. cap.* VIII. *pag.* 105. *Edit. Parisiensis Martianaei Tom.* IV. „ Perrexit, inquit, in Aegyptum (Marcus) et primus Alexandriae Christum annuncians, constituit Ecclesiam „ tanta doctrina, et vitae continentia, ut omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret. „ Adjungit deinde Therapevtas Philonis Marci fuisse discipulos, quae res componi nequit cum Montfauconi opinione „ Philo „ disertissimus Judaeorum videns Alexandriae primam „ Ecclesiam adhuc judaizantem, quasi in laudem gentis suae librum super eorum conversatione scripsit.... „ Sic quod Alexandriae sub Marco fieri cernebat, memoriae tradidit. „

(4) Ita enim ferunt Acta S. Marci, et Martyrologia, quae vidimus, omnia.

(5) Vide Montfauc. *ibid. pag.* 164. *seqq.*

At quis est, obsecro, qui Philonem sic fuisse ineptum putet, ut pugnantia loqueretur. An ille hebraicam philosophandi rationem coluisse dixisset eos, quos reprobarat, propterea quod ritus, legesque a Mose constitutas funditus tollere (1) conarentur? Hoc qui dubitat, haud scio cur non idem sit ne sol, an nullus sit dubitare possit (2).

Refellunt quarto loco, quae a nobis paullo ante de *antiquis poetis*, quorum Philo meminit, disputata sunt. Principio fieri potuisse defendunt, ut judaei, qui olim poeseos facultate excelluissent (3), carmina scriberent digna, quae a Christianis etiam in conventibus canerentur. Deinde, quae Eduardi Bernardi (4) opinio est, quid erat impedimento, quo minus majores nostri iis libris in Ecclesia uterentur, qui adscripti erant Salomoni? Postremo sic statuunt, *veteres* poetas hebraeos fuisse; novos autem, qui operam in carminibus condendis locarent, Christianos, ut qui Therapevtae essent.

At Philo de iis poetis veteribus videtur disserere, qui Therapevticam vitam (5) coluissent. Age vero quemadmodum veteres poetas Therapevtae habuissent, si ante enunciatum in Aegypto evan-

(1) Consule, quae supra attuli ex Philonis libro de migratione Abrahami.

(2) Omittenda hic esse duxi, quae de vi vocis παλαιῶν Montfauconus observat *pag.* 164. ut efficiat nominibus τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν senes, hoc est viros provectae aetatis posse intelligi. Hoc enim non negavi. Illud ajo *antiquos*, hoc est eos, qui olim vixerint Therapevtas ibi a Philone commemorari. Id vero probatum a me fuit *num.* superiore. Atque illud scilicet restat, ut a Josepho in II. *libro de Bello cap.* XII. non eorum qui olim vixerint Montfauconus putet, sed *Senum Essenorum scripta* commemorari τὰ συγγράμματα τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν. Qua re nihil fingi minus verisimile potest.

(3) Vide Montfauconum *ibid.* 167. *seq.*

(4) Apud Bouyerum *ibid. pag.* 303.

(5) Negat Montfauconus loco mox indicato. Sed cum Philo in componendis carminibus ejusmodi Therapevtas exercitatos fuisse dicat, colligendum inde est, veteres illos Therapevtas item fuisse. Sic autem scribit Philo οὐ θεωροῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ποιοῦσιν ἄσματα εἰς τὸν θεόν. *Non contemplantur modo, sed etiam componunt carmina in Deum.* Sed ut magis magisque constet eos veteres Poetas Therapevtas fuisse, adnotanda sunt Philonis verba *pag.* 893. *Edit. an.* 1691. *Imitari namque eos*, inquit, *priscos suae sectae homines, quorum commentarios haberent. Itaque carmina* conscribere: ἔστι δὲ αὐτοῖς καὶ συγγράμματα παλαιῶν ἀνδρῶν, οἳ τῆς αἱρέσεως ἀρχηγέται γενόμενοι πολλὰ μνημεῖα τῆς ἐν τοῖς ἀλληγορουμένοις ἰδέας ἀπέλιπον, οἷς καθάπερ τισὶν ἀρχετύποις χρώμενοι, μιμοῦνται τῆς προαιρέσεως τὸν τρόπον· ὥστ᾽ οὐ θεωροῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ποιοῦσιν ἄσματα εἰς τὸν θεόν. κ. τ. λ. „ Sunt autem ipsis commentarii veterum virorum, qui „ cum principes ejus sectae fuissent, tam multa monu„ menta de allegoriis ejusmodi reliquerunt, quibus ut „ archetypis quibusdam usi, imitantur instituti mo„ dum. Ergo non contemplantur modo, sed etiam car„ mina in Deum componunt. „ Quid autem est τὸ ὥστε nisi sic eos fuisse suae sectae veteres viros, ut carmina, quemadmodum illi conscriberent? Veteres igitur illi poetae Therapevtae erant.

gelium, nulli fuerant? Rursum idem ille judaeus scriptor non postremam curam eorum, qui Therapevticam disciplinam profiterentur, in eo positam fuisse testatur, ut ejusmodi carmina componerent. Est ne vero credibile, illos qui propria haberent, mutuari alia ab his voluisse, quos suos esse hostes cognossent? Hoc scilicet nemo concedet, nisi qui in gratiis Therapevtas Christianos efficere constituerit. Quare tota illa de veteribus poetis qui hebraei, deque novis qui Christiani essent, nutat, claudicatque distinctio. Quod ad Eduardi Bernardi de carminibus, quae non essent a libris Salomoni adscriptis diversa, sententiam attinet, multo laboro minus. Qui enim hujusmodi libri, praeter *Sapientiam* esse potuerint, nescio. Nam *Ecclesiastes*, *Proverbia*, *Cantica*, *Parabolae*, a Salomone sine dubio perscripta sunt. At *Sapientia*, quae edita primum graece fuit, et a Therapevtis alexandrinis nonnisi legi *graece* poterat, nullam metri rationem praesefert. Quod ipsum de *Ecclesiaste*, ceterisque, quorum modo facta est mentio, Salomonis libris in graecum sermonem versis dicendum est. Atqui hymni, et carmina, quibus Therapevtae utebantur, versa oratione expressa erant, auctore Philone.

Quinta est argumentatio de Therapevtis, qui sabbato congregarentur, ut ad *dominicum* usque diem, quem festum esse arbitrarentur, preces, supplicationesque suas producerent. Philonis namque hoc fuisse propositum, ajunt, ut explicaret non quae *pentecostes* die Therapevtae agerent solum, sed etiam quae quibusque diebus *sabbatis* facere solerent. Etenim ubi de conventibus diebus *sabbatis* fieri solitis disputavit, memoravitque nonnulla, quae ad victum, vestitumque Therapevtarum spectarent, tum *velle se*, scribit, *aliquid de sodalitiis eorum dicere etc.* (1) Quae sane verba argumento videntur esse, conventus eadem semper ratione haberi consuevisse, adeoque productos fuisse in sequentem diem. Jam vero Sozomenus in aliquot (2) Aegypti urbibus non modo Therapevtarum, sed sua quoque aetate hanc consuetudinem obtinuisse testatur. Quocirca errare cos defendunt, qui Sozomenum eo loco de Therapevtarum usu agere censuerunt.

Verumtamen quoties eam, qua Philo est usus, considero ra-

(1) Vide Philonem *pag.* 695. *Edit. an.* 1691.

(2) *Loco cit.*

tionem dicendi, in eam inducor sententiam, ut non quibusque *sabbatis*, sed aliquando, cum nempe hilariora convivia celebrarent, velut in *profesto* pentecostes, productas fuisse a Therapevtis in diem sequentem supplicationes putem. Primum enim sex diebus, ut paullo ante animadverti, jejunasse (1) aliquos eorum refert, solvisseque septimo die jejunium. At est minus verisimile, jejunare eos voluisse *dominico* die, si hunc judicassent esse in *festis* ponendum. Praeterea de solemnioribus celebrioribusque conviviis, non vero de iis, quae quibusque diebus sabbatis haberentur, disserit Philo. *Volo*, inquit, *de communibus conventibus*, *deque hilarioribus eorum in conviviis consuetudinibus dicere* (2). Quamobrem labuntur, qui in omnia sabbata cadere haec posse existimant, quae sunt de conviviis memoriae tradita a Philone. Quod de Sozomeno (3) dicunt, leve est. Ego enim fieri potuisse censeo, ut ab aliquot Aegyptiis a sabbato ad initium diei sequentis preces fuisse productas scripserit, quod Therapevtas, qui ita agerent, Christianos fuisse existimasset. Sed fac ejus auctoris aetate is usus in Aegypti plerisque urbibus, ac locis vigeret; quid? sequi ne inde posse quisquam putabit, ut Therapevtae non judaei fuerint, sed Christiani? Enim vero, qui hoc dederit, nae is ignorat quid ex re quaque sit consequens. Nolo enim gravius dicere (4).

Sexta ratio, quae ponderis alicujus est, nititur testimoniis veterum Ecclesiae scriptorum. Eusebius in historia ecclesiastica (5), Hieronymus in eo, qui de *viris illustribus* inscribitur libro (6), Epiphanius (7), Sozomenus (8), Dionysiaster (9), Cassianus (10), uno verbo, ceteri historici Christiani, qui olim floruerunt, memineruntque Therapevtarnm, hos Christianam religionem ample-

(1) Vide quae diximus num. superiore. Consule etiam Eusebium Caesariensem in Ps. XCI. num. 4. seqq. pag. 607. *Collect. Veter. PP. Edit. an.* 1706. et quae nos de *Dominica die* infra *disputamus*. Videnda praeterea sunt, quae docti viri, de jejunio *die Dominico minime celebrando* animadverterunt.

(2) *Pag.* 893. *Edit. an.* 1691. βούλομαι δὲ καὶ τὰς κοινὰς συνόδους αὐτῶν, καὶ ἱλαρωτέρας ἐν συμποσίοις διαγωγὰς εἰπεῖν.

(3) Adeundus Sozomenus loco indicato.

(4) Namque ne vulgus quidem imperitorum statueret, quia re aliqua Hebraei, et Christiani conveniunt, Judaeos esse idcirco Christianos oportere. Alioqui et Samanaei Indorum Christiani fuissent, quo nihil dici potest obtusius.

(5) *Lib.* II. *Hist. Cap.* XVII.

(6) *Loco cit.*

(7) *Loco cit.*

(8) *Loco cit.*

(9) *Loco cit.*

(10) *Vide infra pag.* 39.

xos fuisse affirmaverunt. Neque vero credendi sunt ita fuisse parati, ut unus alterum exscribere curaret. Etsi enim Hieronymus mutuatus omnia, quae ad hanc rem pertinerent, ab Eusebio fuerit, idem tamen de ceteris nemo, nisi divinando, dicet (1). Nullum namque aut in Epiphanio, aut in Sozomeno plagii extat vestigium. Quodsi summa horum omnium fuit in eadem re statuenda consensio, dandum est, traditione quadam hanc de Therapevtis in posteros manasse opinionem. Nec enim adeo hi scriptores ab aetate Philonis distabant, ut quae gesta tunc essent, accipere a majoribus sine periculo erroris nequirent. Fuit enim Eusebius ducentis fere annis Philone recentior. Ducentorum autem annorum intervallo vitiari difficulter possunt, quae a patribus nepotum memoriae commendata sunt.

Ego vero etsi plurimi faciam vetustatem, malimque meas omnes rationes, et conjecturas negligere, quam ei quidquam detrahere auctoritatis, sum tamen ita comparatus, ut rebus omnibus veritatem, quae est omnium antiquissima, esse anteferendam putem. Ac vera quidem patres eos, quos nominavi, praedicasse faterer, si iis, qui ante floruerant, consentirent, essetque ea apud omnes constans, atque firma traditio (2). Sed cum variae veterum de re eadem fuerint, interque se dissidentes sententiae, constetque Eusebium, et, qui eum est imitatus (3), Hieronymum, atque etiam Epiphanium, Sozomenum, atque Cassianum multa fuisse de Therapevtis loquutos, quae consistere nullo modo possent, nihil esse caussae arbitror, cur contemptis antiquioribus scriptoribus, et indiciis manifestis, quae Philonis opere continentur, illis nos potius judicem accedere oportere. Atque hoc rursum dico omnes patres, cum de rebus religionis imprimis agitur, errare non posse; majorem eorum partem, plurimum habere auctoritatis; magnam vero, vim item magnam obtinere; sed pa-

(1) Ita enim disputat contra Bouyerum Montfauconus in Epistola ad eumdem Bouyerum scripta *pag.* 179.

(2) Traditionis enim loco ea habenda sunt, quae ubique, quae semper, quae ab omnibus retenta, praedicata, ac propugnata sunt. Idque jam e Patribus, imprimisque a Vincentio Lirinensi in *Commonitorio* accepimus. Atque illud etiam animadvertendum est, traditionis certam, atque indubiam esse in rebus fidei, et morum auctoritatem; in Historia vero, quae res e majoribus nostris gestas exponit, magnam quidem esse, non tamen indubiam, nisi sacris litteris nitatur. At vero traditionis nulla in eo est species, quod a paucis, repugnantibus aliis, memoriae proditum fuerit, quemadmodum usuvenit in hac, quae est de religione Therapevtarum narratione, ut paullo post liquebit.

(3) Vide Montfauconum *l. c.*

tres perpaucos, et labi potuisse, et cum de historicis praesertim dissererent, lapsos interdum errore fuisse. Quamobrem nemo mihi, opinor, vitio dederit, si (quod Bouyerus, Valesius, Cotelerius, Cellerius, aliique ortodoxi fecerunt) nolim in paucorum, et non admodum antiquorum patrum opinionem descendere. Itaque mihi, ut ajebam, illi videntur in hoc genere decepti esse; sed alius alio magis. Eusebius autem maxime, qui cum Therapevtas Philonis fuisse a Marco statuerit (1), post scriptum evangelium, Christianos factos; tum, mortuo Petro (2), perfectum idem evangelium fuisse contendit. Quae res qua tandem ratione consistat, ne suspicari quidem possum. Petrus enim ante 64. aerae vulgaris annum affixus cruci non fuit (3). Quare si scriptum post Petri mortem a Marco evangelium fuit, scriptum quidem certe non fuit ante ipsum 64. annum. Fac autem anno 68. quae Montfauconi opinio est (4), Philo adjunxerit animum ad conscribendum *de vita contemplativa* librum. Fac item Marcus Roma, mortuo Petro, confestim in Aegyptum migraverit, eoque appulerit post menses duos. Mitto nunc Eusebii quidem senten-

(1) *Lib. II. cap. XVI. Hist. Eccl. pag. 53. Edit. Paris. an.* 1659. Τοῦτον δὲ Μάρκον πρῶτόν φασιν ἐστὶ τὲς αιγυπτου ςειλάμενον, τὸ ευαγγέλιον, ὃ δὴ καὶ συνεγράψατο, κηρύξαι, ἐκκλησίας τε πρῶτον ἐπ' αὐτῆς αλεξανδρείας συστησασθαι. τοσαύτη δ' ἄρα τῶν αὐτοθι πεπιστευκότων πληθυς ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν εκ πρωτης επιβολῆς συνεστη, δὶ ἀσκήσεῶς φιλοσοφωτάτης τε, καὶ σφοδροτάτης, ὢς καὶ γραφῆς αυτῶν ἀξιῶσαι τάς διατριβὰς, καὶ τὰς σηνηλυσεις, τὰ τε συμπέσια, καὶ πᾶσαν την ἄλλην τοῦ βιου αγωγὴν τον Φίλωνα. „ Hunc Marcum primum, ajunt, in „ Aegyptum missum Evangelium, quod ipse conscripse- „ rat, praedicasse, primumque constituisse Alexandriae „ Ecclesias. Tanta igitur multitudo ibi credentium viro- „ rum, atque mulierum a primis incoeptis fuit, quae „ maxime philosophicam, atque severam institutionem „ profiteretur; ut Philo sua lucubratione dignatus eo- „ rum studia, conventus, convivia, omnemque aliam „ vivendi rationem fuerit. „

(2) *Lib. V. cap. VIII. pag. 172. ejusd. Edit.* Irenaei sententiam allaturus, testatur id se facere constituisse, ut constaret, quae illi fuissent a majoribus tradita; tum verba Irenaei profert, quae habent hoc modo: Μετὰ δὲ τὴν τούτων ἔξοδον, Μάρκος ὁ μαθητὴς, καὶ ἑρμηνευτὴς τοῦ Πέτρου, καὶ αὐτὸς τὰ ὑπὸ Πέτρου κηρυσσόμενε, ἐγγραφως ἡμῖν παραδέδωκε. „ Post horum „ (*Petri nempe et Pauli*) interitum Marcus discipulus, „ et interpres Petri, et ipse, quae praedicata a Petro „ fuerant describens nobis tradidit. „ Sunt qui pugnantia loqui Eusebium negent. Nam explicasse hunc *lib. II. H. E. c.* XV. suam de aetate Evangelii Marci sententiam pugnant, fretum auctoritate Papiae, atque Clementis. Quare quod *lib. V. cap.* VIII. scripsit, id illum non sua, sed Irenaei opinione scripsisse. Verum *cap.* XV. *lib.* II. conscriptum Evangelium ante Petri mortem fuisse non affirmat. Statuisse quidem Marcum illud perficere dicit, idque jam Petrum instinctu divino comperisse; scripsisse autem numquam dicit. Hac vero circuitione verborum numquam usus fuisset Eusebius, si editum ante mortem Petri fuisse Marci Evangelium censuisset.

(3) Nullus enim probabilis aut vetus, aut recens est auctor, qui ante Petrum decessisse putaverit.

(4) In notis *ad librum Philonis pag.* 221.

tiam, quam plerique sequuntur (1), ajentis Petrum anno 68. decessisse; immo vero illorum quoque, qui in annum 66. (2) mortem ejusdem Apostoli rejecerunt; namque biennio vix, paucorum autem mensium intervallo, ne vix quidem praedicatione Marci magnus esse in Aegypto poterat numerus Christianorum. Cavei (3) nunc opinionem, ut adversae partis patronis rem gratam faciam, sequar. Ergo dabo anno 64. martyrio functum fuisse Petrum. Ab hoc autem ad 68. annum qui tandem tanta esse potuit Christianorum multitudo, ut incredibili numero essent, quo suppeditare tot monasteriis etiam Therapevtas perplures possent?

Sed multa sunt, quae impediant, quo minus exsistimem post scriptum *de legatione ad Cajum* a Philone librum, editum eum fuisse, qui *de vita contemplativa* inscribitur. Quod si verum est, erit profecto cur arbitremur, hunc *de vita contemplativa* librum fuisse ante annum 40. aerae vulgaris perscriptum; quo sane tempore cum nulli essent a Marco in Aegypto Christiani sacris initiati, nulli item in eadem regione Therapevtae Christiani fuerint necesse est. Atque Eusebius cum *libro* II. *Historiae* (4) Philonis opuscula numerat, ante quidem recenset libellos, qui de Essenis, deque Therapevtis essent, quam faciat mentionem *legationis ad Cajum*. Series autem ea postulat, ut post illos duos libellos, vulgatam *legationem* fuisse credamus. Cur enim post eos memorasset (5) opus, quod ante fuisset publicatum? Quid? Si eodem fere tempore uterque *de Essaeis*, et *de Therapevtis* libellus perscriptus est? Nam est is, quem secundo loco nomina-

(1) In Chronico ad 14. *Neronis annum Edit. Pontaci pag.* 161. Consule *notat. Pontaci ibid. pag.* 575.

(2) Ita enim Tillemontius, Gravesonus, et Petrus Franciscus Fogginius *Exercit.* XVI. *Operis de Itinere S. Petri* censent.

(3) *Script. Eccl. Hist. litter. pag.* 4. *Edit. an.* 1692.

(4) *Lib.* II. *Hist. Eccl. cap.* XVIII. *pag.* 59. *Edit. Paris. an.* 1609. „ Item *liber* quod quicumque peccat servus est. „ Cui subjunctus est liber de eo, quod liber est quicumque virtuti studet. Sequitur liber ille *de Vita contemplativa*, seu de supplicibus, ex quo capita quaedam de „ Apostolicorum hominum vita supra retulimus. Idem „ cum imperante Cajo Romam venisset, librumque de „ illius sceleribus, atque flagitiis conscripsisset, quem „ per cavillationem de virtutibus inscripsit, postmodum „ Claudio ad Imperium evecto, coram universo Senatu „ librum illum fertur recitasse. „

(5) Novus quidam Scriptor Philonis *de Legatione ad Cajum opus* diu post ejus in Urbem adventum scriptum refert fuisse. At nullus aut locus Philonis, aut vetus testis esse illi praesidio potest. Atque ei Eusebius adversatur. Post mortem namque Caji, cum factus Claudius Imperator esset, recitatum eum librum fuisse tradit. Quemadmodum autem recitari poterat, qui scriptus ante non fuisset? Immo vero, vivente Cajo, perfectum id operis fuisse paullo ante Eusebius indicat. οὗτος μὲν οὖν κατὰ Γαΐου ἐπὶ τῆς ῥώμης ἀφικόμενος τὰ περὶ τῆς Γαΐου θεοστυγίας αὐτῷ γραφέντα. κ. τ. λ. *Is igitur cum ad Cajum Romam venisset, et ea quae erant de Caji impietate conscripsisset etc.*

vi quasi adjunctus priori. Incipit enim hoc modo: *Postquam de Essaeis disseruimus, qui vitam activam exercent . . . ordo postulat, ut deinceps dicamus de iis, qui sunt dediti contemplationi* (1). Non est autem verisimile, hunc qui consequutus primum *de Essaeis* est, diu post fuisse conscriptum. At liber, in quo *de Essaeis* est sermo, non longe post editus a Philone fuit, quam Xanthii, obsidente Bruto, periissent. Nam recentem dixit fuisse, cum scriberet, Philo excidii illius memoriam (2). Οὐ πρὸ πολλοῦ *non diu ante*, vel *non ante multum tempus*. Sed cum anno 710. Caesar interfectus fuerit; anno autem 712. superatus, atque devictus (3) Brutus; obsessi vero Xanthii post Caesaris interitum sint (4), fit ita, ut ea obsidio anno V. C. 712. nequeat esse recentior. Quare si non πρὸ πολλοῦ scriptus a Philone est de *Essaeis* liber, anni triginta, vel quadraginta (5) ab obsidione Xanthiorum ad ejus libri perscriptionem fluxerint necesse est, non centum ac novem anni, ut poscit Montfauconi sententia (6). Nam si anno 68 aerae vulgaris perfectus liber idem fuisset, qui scilicet annus respondet octingentesimo vicesimo primo ab urbe condita anno, centum novemque anni excurrissent ab excidio Xanthiorum (quod circa an. V. C. septingentesimum atque duodecimum diximus contigisse) ad sexagesimum octavum aerae vulgaris, in quem Montfauconus libri de Therapevtis initia retulit. Quis autem credat, post annorum centum ac novem spatium usurpari haec verba ab judaeo illo scriptore potuisse οὐ πρὸ πολλοῦ? Ac si a Xanthiorum casu ad perscriptum a Philone de Essaeis librum anni quadraginta fluxerunt, concedendum est, circa annum V. C. 751. scriptum et hoc opus fuisse, et libellum, in quo agitur de moribus, atque institutis Therapevtarum. Perfecti ergo hi sunt libelli tertio circiter ante aerám vulgarem

(1) Operum Philonis *pag.* 889. *Edit. an.* 1691. Ἐσσαίων περὶ διαλεχθεὶς, οἱ τὸν πρακτικὸν ἐζήλωσαν, καὶ διεπόνησαν βίον . . . αὐτίκα καὶ περὶ τῶν θεωρίαν ἀσπασαμένων ἀκολουθίᾳ τῆς πραγματείας ἑπόμενος, τὰ προσήκοντα λέξω etc.

(2) *Pag.* 883. *Edit. an.* 1691.

(3) Vide Pagii Apparatum Chronologicum ad Annales Baronii *pag.* 334. *Edit. Lucensis.* De Bruti interitu consulendi Svetonius, Dio, et Plutarchus in Vita Bruti etc.

(4) Vide Plutarchum in Vita Bruti *pag.* 998. *Tom.* I. *Opp. Edit. an.* 1624.

(5) Novus ille Scriptor, cujus est paullo ante facta mentio dicere οὐ πρὸ πολλοῦ potuisse Philonem scribit, tametsi centum anni ad illud tempus ab obsidione Xanthiorum fluxissent. Sed viderit ipse, num haec possit prudenti cuiquam persuadere.

(6) Montfauconus *loco cit.*

anno. Diu igitur ante quadragesimum aerae Christianae annum, quo Philo scripsit *de legatione* librum (1). At enim Christus servator anno 751. Urbis vix puer anni unius erat. Verum scripserit, per me licet, auctor judaeus sexagesimo anno post Xanthiorum excidium, quamquam est id creditu perdifficile; fuisset is annus V. C. 771. natusque annos 21. Christus fuisset. Quamobrem nondum is coeperat christianae religionis fundamenta jacere praedicando. Itaque nulli tunc erant non in Aegypto modo, sed in Judaea etiam Christiani. Erant autem eo tempore Therapevtae, cum de his Philo scriberet. Therapevtae igitur Philonis non erant Christiani. Illud quoque accedit, quod hosce libellos tum Philo perfecisse credendus sit, cum ei vacuum, ac liberum a negotiis tempus esset. Nam cur non scripsisset cum deditus esset contemplationi? In vita enim occupata, quam tempore Caji ducebat, ita ut Romam etiam suorum nomine legatus venerit, operam in scribendis libris locare qui poterat? Atque in eo qui *de specialibus legibus* inscriptus est, libro; postquam implicatus rebus, negotiisque reipublicae fuit, erigere dicit (2), nequivisse deinceps se, ut ab his rursum animum ad studium philosophiae, contemplationisque traduceret. Quodsi hosce libellos ante Caji tempora edidit Philo, Therapevtae sane, quos nominat, Marci discipuli esse non poterant, cum Marcus nondum navigasset in Aegyptum (3). Denique senem se, et quidem canum in *legatione* vocat. Ac erat scilicet tunc satis provectus aetate. Etenim si *οὐ πρὸ πολλοῦ non ante multum* ab obsidione Xanthiorum, ut exempli gratia circa annum 740. V. C. libros scri-

(1) Scripsit enim vivente Cajo, ut paullo ante observatum est.

(2) *Pag. 776. Edit. Opp. Philonis an.* 1691. „ Insidiabatur, inquit, mihi gravissima pestis invidia, virtutis „ adversaria, quae nec opinantem aggressa, non prius „ desiit deorsum trahere, quam conjecit in profundum „ mare curarum spectantium rempublicam, quibus ja„ ctatus, ne nunc quidem enatare valeo. Gemens tamen „ ea sustineo, aetatis primae studia pertinaciter animo „ haerentia desiderans, quorum amore, memoriaque in „ miseriis recreor, atque sublevor etc. „ Ac credibile sane est multo ante, quam Romam legatus venisset Philo, coactum illum fuisse animum adjicere ad Rempublicam. Neque enim in Civitatis negotiis novitium ad Cajum Hebraei Legatum misissent. Non nego potuisse Philonem etiam tum, cum implicatus rebus publicis esset, scribere *de vita contemplativa* librum. Verum non quid ille potuerit, sed quid sit verisimile, id mihi hoc loco intelligo esse quaerendum.

(3) Hoc autem verum esset, etiamsi Vallarsii *in notis ad Chronicon Eusebii Tom.* VIII. *Opp. S. Hieronymi pag.* 660. probanda esset sententia. Statuit enim anno aerae vulgaris 43. Marcum in Aegyptum navigasse, biennio scilicet aut triennio post quam Philo scripsit *Legationem*. Quae vero ante annum 43. gesta a Marco in Aegypto fuisse nonnulli recentioris aevi Scriptores tradiderunt, pugnant cum Eusebii, aliorumque veterum monumentis, quibus, missis novis, omnino est adhibenda assensio. Non me tamen latet implicatum hoc quaestionis genus esse. Sed verisimiliora consector.

bebat, annum saltem aetatis vicesimum agens, necesse esse scriberet. Ab anno autem V. C. 740. ad 793. quo functus legatione est Philo, quinquaginta, et tres anni effluxerant. Quod si adjungas viginti, summa erit aetatis Philonis annorum septuaginta trium. Atque si sexagesimo octavo aerae christianae anno editus a Philone liber de *Therapevtis*, ut videtur Montfaucono, est, dandum omnino erit, centum et unius anni senem Philonem fuisse, cum librum de *Therapevtis* perscriberet. Id autem quemadmodum, concedi praesertim cum de libro pleno translationum phalerarumque rhetoricarum agatur, possit, nullo modo prorsus intelligo.

Redeo ad Eusebium. *Scripta veterum* a Philone commemorata Apostolorum commentarios (1) suspicatur fuisse, manifesto ut paullo ante ostendi, errore. Praeterea jejunium quadragesimae, diem festum paschatis, episcopos quoque, et diaconos christianae Ecclesiae in libro Philonis reperit (2), quorum tamen omnium ne littera quidem in eodem *de vita contemplativa* opusculo reperitur. Sed quid multis opus est? Tantum abest, ut Eusebius traditum id sibi a majoribus fuisse dicat, quod est de Therapevtis Christianis, ut palam non audisse ab aliis se indicarit; sed conjectura assecutum ex libro Philonis fuisse, quam tamen aliqui non probarent (3). Quamobrem quod affirmat de Therapevtis, traditione non nititur. Nam quod suos adversarios pertinaciae

(1) *Lib. II. cap. XVII. H. E. pag.* 55. τάχα δ' εἰκὸς ἅ φησιν ἀρχαίων παρ' αὐτοῖς εἶναι συγγράμματα, τάτε εὐαγγέλια, καὶ τὰς τῶν ἀποστόλων γραφὰς τυγχάνειν, διηγήσεις τέ τινας κατὰ τὸ εἰκὸς τῶν παλαι προφητῶν ἑρμηνευτικάς. *Quos autem ait penes illos fuisse veterum quorundam commentarios, verisimile est ipsa esse Evangelia, et Apostolorum scripta, et expositiones quasdam veterum Prophetarum.*

(2) Vide Eusebium *ibid. pag.* 57.

(3) *Ibid. pag.* 56. ταύτας τοῦ Φίλωνος σαφεῖς, καὶ ἀναντιῤῥήτους περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ὑπάρχειν ἡγούμεθα λέξεις. εἰ δ' ἐπὶ τούτοις ἀντιλέγων τὶς ἔτι σκληρύνοιτο, καὶ οὕτως ἀπαλλαττέσθω τῆς δυσπιστίας, ἐναργεστέραις πειθαρχῶν ἀποδείξεσιν, ἃς οὐ παρὰ τισιν, ἢ μόνῃ τῇ τῶν χριστιανῶν εὑρεῖν ἐστὶ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον θρησκείᾳ. *Haec Philonis verba de primis nostrae religionis viris perspicue, et absque ulla dubitatione dicta esse arbitramur. Quodsi quis adhuc pertinaciter his refragari voluerit, is manifestioribus convictus indiciis, quae non alibi, quam in Christianorum religione ad Evangelii normam composita reperiuntur, pertinaciam suam tandem abjiciat.* Quibus verbis, iisque etiam, quae sequuntur, satis ostendit, niti se solum Philonis testimonio, fuisseque aliquos qui repugnarent, negarentque Judaeum illum de Christianis esse loquutum.

arguat viderit ipse, qui cum in Philone parum, in aliis quidem certe praesidii nihil habet.

De Hieronymo satis perspicua est ratio. Sequutus enim Eusebium est, id quod adversarii nostri non negant (1). Ergo non est ejus pluris, quam sit auctoritas Eusebii facienda.

Nam quid ego de Epiphanio loquar, qui Jessaeos ab Jesu servatore (2) vocatos fuisse vidit, qui quadragesimam nostram in Philonis operibus (3) invenit; qui Philonem ipsum diebus paschalibus ad Therapevtas Jessaeos divertisse arbitratus est, sibique est visus collegisse haec omnia ex eo, qui est de Therapevtis libello? Mihi vero satius est vetustiores, qui aliter senserint, quam hunc, (cui tamen in rebus aliis tribuo, ut debeo, plurimum) consectari, tam multa, contra atque traditum a Philone fuerit, minus accurate scribentem.

Sozomeni et minor est auctoritas, et ab Eusebio manavit sententia. Etsi enim Eusebii non meminit quo loco agit de Therapevtis, tamen historiam ab eo scriptam legit, multaque ex illa transtulit in suam, quin unde ea acceperit indicandum esse arbitraretur.

Non me movet locus Dionysiastri. Est enim is auctor longe ab Areopagita et diversus, et distans aetate (4). Quae res cum de-

(1) Vide Montfauconum l. c.

(2) Consule, quae ex eo attulimus §. superiore.

(3) *Haeresi* XXIX. n. 5. *pag.* 120. *Edit. an.* 1622. εὕροις δ' ἄν, ὦ φιλολόγε καὶ τούτου τὴν ὑπόθεσιν, ἐντυχὼν τοῖς τοῦ Φίλωνος ὑπομνήμασιν, ἐν τῇ περὶ Ἰεσσαίων αὐτοῦ ἐπιγραφομένῃ βίβλῳ, ὅς τουτων τὴν πολιτείαν, καὶ τὰ ἐγκώμια διεξιὼν, καὶ τὰ αὐτῶν μοναστήρια ἐν τῇ κατὰ τὴν Μαρίαν λίμνῃ ἱστορῶν περιοχίδι, οὐ περὶ τινων ἑτέρων ὁ ἀνὴρ ἱστόρησεν, ἀλλὰ περι χριστιανῶν. Οὗτος γάρ γενομενον ἐν τῇ χώρᾳ, Μαρεώτην δὲ τὸν τόπον καλοῦσι, καὶ καταχθεὶς παρ' αὐτοῖς ἐν τοῖς κατὰ τὸν χῶρον τοῦτον Μοναστηρίοις ὠφέληται· ἐν ἡμέραις γὰρ τῶν πάσχων ἐκεῖ γενόμενος, τάς τε αὐτῶν πολιτείας ἐθεάσατο. κ. τ. λ. *Invenies autem quisquis studiosus es hoc argumentum abunde pertractatum in Philonis commentariis, eoque libro, quem de Jessaeis inscripsit: ubi illorum vitae disciplinam, ac praeconia celebrans, eorumque Monasteria, quae ad Marianam paludem circumquaque posita sunt describens, non de aliis aliis, sed de Christianis ista narravit. Nam cum eam regionem lustrasset (Mareotes hic vulgo locus dicitur), atque ad ipsos, eorumque Monasteria divertisset, magnam ab iis utilitatem accepit. Etenim cum ipsis paschalibus feriis illuc accessisset, omnem eorum vitae rationem diligenter inspexit etc.*

(4) Multa de aetate Auctoris operum Areopagiticorum viri eruditi disputent. Quinto seculo autem ea fuisse scripta existimo, sequutus Michaelis Lequenii clarissimi viri *Diss.* II. *Damascenica* opinionem. Minime tamen illud probo, quod Lequienius putat a Monophysita aliquo ea opera conflata fuisse. Adeundus Bernardus de Rubeis *Diss. De fide Auctoris Operum, quae vulgo Areopagitica dicuntur, praefixa T.* VIII. *Opp. S. Thomae Aquinatis Edit. Venetae an.* 1747.

monstrata ab aliis fuerit, mea oratione non eget. Quinto autem seculo vixit. Cumque multa excogitarit, ut Areopagitam esse se, ut amicum Polycarpi, ut alia generis ejusdem; dicere etiam potuit Therapevtas fuisse Christianos, cum eo seculo historicos haberet, quorum studia imitaretur.

Cassiani autem vetustati omni adversatur opinio. Terapevtas namque non Christianos modo, sed etiam monachos fuisse scribit (1). At primo, alteroque Ecclesiae seculo, nullos usquam monachos fuisse ex Justino martyre, Tertulliano, aliisque veteribus plane constat, quorum paullo post testimonia recitabo. Nam quod Montfauconus adjungit (2), Cassianum, qui quarto seculo diu in Aegypti Monasteriis manserit, a viris fide dignis, a quibus institutus fuerat, accepisse, quae dixit de primo fundatore monasteriorum Marco, non est credibile. Ea namque quarti seculi monachis innotuisse, quae Justinum, qui in Aegypto aliquando fuit, qnae Tertullianum, et quae Clementem Alexandrinum, quae Origenem quae Athanasium Aegyptios scriptores, et institutoribus Cassiani aut vetustiores, aut aequales latuerint, persuaderi mihi sin minus demonstratione, at opinione saltem vellem. Interea hoc certum est, eam, quae vulgari quarto seculo de Therapevtis, fulta Philonis libro, ab Eusebio coepit, sententiam, manare etiam in Aegypti monasteria potuisse, inducereque Nitrienses monachos, ut antiquiora, quam ratio, atque historia ferret, sui ordinis primordia esse defenderent.

Miror autem quid sit, quod Photinm quidam ab Eusebio stetisse pugnent. Nam quid Photius statuat, observatum a nobis est numero superiore (3). Ex qua re intelligi potest, quanto in er-

(1) *Lib. II. Monast. instit. cap. V. pag.* 16. *Edit. an.* 1722. „ Nam cum in primordiis fidei pauci quidem, „ sed probatissimi, Monachorum nomine censerentur, „ qui sicut a beatae memoriae Evangelista Marco, qui „ primus Alexandrinae Urbi Pontifex praefuit, normam „ suscepere vivendi, non solum illa magnifica retinebant, quae primitus Ecclesiam, vel credentium turbas in actibus Apostolorum legimus celebrasse . . . verum etiam his multo sublimiora cumulaverant. Etenim secedentes in secretiora suburbiorum loca, agebant vitam tanto abstinentiae rigore districtam, ut „ etiam his, qui erant religionis externae, stupori esset „ tam ardua conversationis eorum professio. „ Alludit autem ad Philonis librum. Sed errat. Non enim paucos fuisse Therapevtas testatur Philo. Neque a Marco instituti Monachi illi potuerant, siquidem erant Therapevtae in Monachis numerandi. Est enim incredibile tam cito propagari eos potuisse, ut cum Philo scribebat, ubique fere essent homines, qui id instituti genus profiterentur.

(2) Epist. ad Bouyerum *pag.* 160.

(3) Sic enim Photius scribit *Cod.* CV. ἀνεγνώσθησαν δὲ τῶν παρὰ ἰουδαίοις φιλοσοφησάντων τήν τε θεωρητικὴν, καὶ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν βίοι· ὧν οἱ μὲν ἐσσηνοὶ, οἱ δὲ θεραπευταὶ ἐκαλοῦντο· οἱ καὶ μοναστήρια, καὶ σεμνεῖα (ὡς

rore versetur is, quem nominare nolo, et qui ante XVI. Ecclesiae seculum defendit fuisse neminem, qui Therapevtas Christianam religionem coluisse negaverit. Photius ecce, qui negat, claruit nono Ecclesiae seculo. Ac duo illi quorum est a Lambecio, et Montfaucono facta commemoratio, et quos supra nominavi, Scholiastae, etsi Photio aequari vetustate non possunt, tamen diu ante sextumdecimum seculum viguerunt. Sed non est cur multis hoc loco novum illum scriptorem esse refellendum putem. Etenim quod plura contra historiae fidem peccaverit, ferri utcumque potest. Est enim erroris caussa inscientia. Quamobrem quod peccavit, imperitia, ignorationeque rerum, non voluntate peccavit. At quod viros doctissimos, atque gravissimos, ut Montfauconum, ut Cotelerium, ut Pagium homo in hoc genere minime versatus, prosciderit contumelia, ut hac una ratione sapere videretur, ferri profecto nullo modo potest.

Nunc quod dixi antiquitati omni Eusebii, Hieronymi, Epiphanii, Cassiani, Sozomeni, Dionysiastri (1) opinionem repugnare, commonstrandum est, ut liberem, quam dedi fidem. Ergo Justinus Martyr, qui cum in Aegypto aliquando versatus fuerit, tum Philonis opera (2) legit, nusquam tradidit, fieri ab eo Christianorum primorum temporum mentionem. Verum si liber *de vita contemplativa* mores contineret, et instituta Christiana, commisisset ne vir maximus, qui Philonis ejusdem loca, quae nobis suffragari viderentur, diligenter collegerat, ut hoc tam praeclarum testimonium ab se silentio praetermitteretur? Age vero, si Therapevtae Christiani fuissent, ausus ne Justinus fuisset in ea, qnae est ad Diognetum (3) epistola scribere: *Christianos neque regio-*

αὐταῖς λέξεσι λέγει) επήγνυντο, καὶ τῶν νῦν μοναζόντων τὴν πολιτείαν προϋπέγραφον. *Lectae sunt rationes vivendi eorum, quorum apud Judaeos alii practicam, alii theoreticam philosophiam colunt. Atque illi quidem Esseni, hi Therapevtae appellabantur; qui Therapevtae Monasteria, et Semnea (has ipse Philo voces adhibet) aedificarunt, et vivendi normam his, qui nunc Monasticam vitam profitentur, perscripserunt.* Censet ergo Photius Therapevtas fuisse Judaeos, quorum cum laudabile institutum esset, aemulati post fuerint studia Christiani, qui rationem vivendi austeriorem agere constituerant.

(1) Consule Dionysiastri ad Γαΐον θεραπευτὴν scriptam Epistolam *pag.* 61. et Pachimeris in eumdem locum Commentarios *pag.* 64. et S. Maximi, sic enim inscribuntur, *adnotationes pag.* 63. *T.* II. *Opp. Dionys. Edit. Antuerp. an.* 1634.

(2) Vide Cohortationem *ad Graecos pag.* 10. *seq.* et *pag.* 14. *Edit. an.* 1615.

(3) Fuerunt nonnulli, qui dubitarent genuina ne, an spuria haec esset ad Diognetum Epistola. Ceterum digna Justino est. Adeundi Monachi Benedictini S. *Mauri Edit. novae Paris. an.* 1742. *pag.* 233.

ne, neque sermone, neque politicis vitae institutis a ceteris hominibus discrepare (1). *Neque incolere eos proprias civitates . . . neque vitae genus habere, quod re aliqua sibi peculiari notabile sit?* Annon peculiaria plurima Therapevtis erant? Quemadmodum igitur haec universe dixisset de Christianis, si Therapevtae ei religioni nomen dedissent, quin se exponeret morsibus Ethnicorum?

Tertullianus autem, qui secundo seculo declinante, tertioque ineunte floruit, satis explicate in quadragesimo secundo Apologetici (2) capite scribit, *traduci* ut *infructuosos* civitati Christianos non posse, ut qui cum Ethnicis degerent, essentque eodem habitu, eodem victu, eadem ad vitam necessitate. Non esse nos Brachmanas, aut Gymnosophistas Indorum, aut silvicolas, et exules vitae. At fuissent e Christianis plerique a communi aliorum vivendi ratione sejuncti, si Therapevtae Christiani fuissent.

Clemens praeterea (3), et Origenes (4) Alexandrini scriptores, qui ex omnibus, imprimisque ex Philone, et Josepho collegerunt, quidquid ad orthodoxam religionem commendandam, amplificandamque conducere videretur, praeterissent ne taciti, quod ad librum Philonis spectabat, quo tot res, tamque magnae de Therapevtis, si fuissent nostris sacris initiati continerentur?

Athanasius denique, qui de monasticae vitae originibus loquutus est, qui norat, quae essent a Philone posterorum memoriae commendata, qui cum Monachis Aegypti diu multumque conversatus est, et quae essent eorum traditiones cognorat, coenobiticae ne vitae institutorem in superiore Aegypto Antonium fuisse (5) usquam

(1) *Num. 4. pag. 235. seqq. mox laudatae Editionis:* Χριστιανοὶ οὔτε γῇ, οὔτε φωνῇ, οὔτε ἔθεσι διακεκριμένοι τῶν λοιπῶν εἰσὶν ἀνθρώπων· οὔτε γάρ που πόλεις ἰδίας κατοικοῦσιν, οὔτε διαλέκτῳ τινὶ παραλλαγμένῃ χρῶνται, οὔτε βίον παράσημον ἀσκοῦσιν. κ. τ. λ.

(2) *Pag. 356. seqq. Edit. Havercampianae an. 1718.* „ Sed alio quo de injuriarum titulo postulemur, et in„ fructuosi in negotiis dicimur. Quo pacto homines vo„ biscum degentes, ejusdem victus, habitus, instructus, „ ejusdem ad vitam necessitatis? Neque enim Brachma„ nae, aut Indorum Gymnosophistae sumus, silvicolae, „ et exules vitae. Meminimus gratiam debere nos Do„ mino Deo creatori. Nullum fructum operum ejus re„ pudiamus. Plane temperamus, ne ultra modum, aut „ perperam utamur. Itaque non sine foro, non sine „ macello, non sine balneis, tabernis, officinis, stabu„ lis nundinis vestris, ceterisque commerciis cohabita„ mus hoc seculum etc.

(3) *Lib. 1. Strom. n. 15. pag. 360. Edit Oxon. T. I.* et alibi saepe.

(4) Consule Origenem *lib.* IV. *contra Celsum n.* LI. *pag.* 542. *seq. Edit. novae, et lib.* VI. *n.* XXII. *pag.* 646.

(5) In Vita S. Antonii *pag.* 796. *Edit. Montfauc.* „ Ne„ que enim sic erant in Aegypto frequentia Monasteria, „ neque ullus norat Monachus vastam eremum, sed

statuisset, si coenobia Therapevtae Christianae religioni addicti ibidem habuissent.

Jam vero Joannes Chrysostomus (1), aliique Patres (2) quarti seculi non tam esse novum monasticum institutum affirmassent, si a Therapevtis, qui erant ita similes Monachorum, ut nequiret ovum ovo esse similius, culta fuisset Christiana religio. Nilus denique Joannis Chrysostomi auditor numquam statuisset Jessaeos fuisse de secta judaeorum, (nam erant iidem atque Therapevtae Jessaei, ut constitit §. superiore) si Christianam religionem amplexi fuissent (3).

Venio nunc ad eos, qui *septimi* voce non *sabbatum*, sed alium nescio quem diem, fortasse *dominicum*, indicatum esse a Philone existimant. Pugnant enim (atque hoc septimi argumenti loco esto), eum auctorem usurum *sabbati* voce fuisse, si *septimi* nomine *sabbatum* indicare voluisset. At hi nullo modo vident *septimi diei* vocabulo ab judaeis fuisse saepe *sabbatum* appellatum (4). Erat autem judaeus Philo. Atque is profecto, qui illos *in libro de migratione Abrahami*, ut modo a nobis est observatum, non probat, qui *sabbata*, legesque alias Mosis tollere conarentur, quo tandem modo passus esset, ut quem rejecerat, in eumdem, velut illi videbatur, errorem incideret? Estque id etiam singulare, ut *dominicus* dies, quem ne Christiani quidem *septimum* (5)

„ quisquis sibi ipsi vacare cuperet, is haud procul suo „ pago, sese exercebat *solus*. Erat igitur tunc temporis „ in vicino pago senex homo, qui a juventute monasticam egerat vitam. Hunc cum vidisset Antonius, imitari in bono studuit etc. „ Ex quo Athanasii loco Ascetas, et Anachoretas fuisse aliquos ante ea tempora constat, Coenobitas non item.

(1) Homilia XXV. in Epist. ad Hebraeos *pag.* 235. T. XII. *Opp. Edit. Montfauc.* de temporibus Apostolicis loquens: ουδὲ γάρ ἴχνος τότε μοναζόντος ἦν. *Neque vestigium tum Monachi erat*, inquit.

(2) Palladius, aliique quorum testimonia paullo post afferentur.

(3) *Tract. de Monastica Exercitatione cap.* III. *pag.* 2. *seq. Edit. Suar. an.* 1673. quo loco sic habet: „ Judaeorum quotquot hoc vivendi genus amplexi, posteri Jonadab hi sunt, omnesque sic vivere volentes, excipiendo ad suum traducunt institutum, in Tabernaculis habitant, semper vino, et omni delicatiori cibo abstinentes, victu tenui utuntur, eumque necessitate „ corporis metiuntur, valde vero student moribus componendis, et ut plurimum contemplationi vacant, „ unde Jessaei etiam dicuntur. Ceterum quis fructus certaminum ipsis . . . qui Christum certaminum praesidem sustulerant? Quid clarius?

(4) Philo *in lib. quod omnis probus liber pag.* 679. *Edit. an.* 1613. de Essaeis loquens, quos Judaeos fuisse, ne is quidem, contra quem agimus, negat, Sabbatumque illis sacrum esse indicans: *Sacrum*, inquit, *existimant septimum, quo ab omnibus aliis operibus abstinent*. En igitur, ut septimum vocet, quin Sabbati utatur vocabulo. Consule etiam Porphyrium *lib.* IV. *De Abstinentia pag.* 391. *Edit. an.* 1620.

(5) Christiani namque dominicum diem vel *primam Sabbati*, hoc est *primam hebdomadae*, vel *Dominicam*, vel *diem solis*, ut Justinus martyr fecit; *diem autem septimum* numquam *dominicum* appellaverunt, ut post ostendam, ubi erit de diebus festis opportunus dicendi locus.

dicerent, vocatus sic fuerit a Philone, et judaeo, et judaicis ritibus ita adstricto, ut nemini ab eis putaret deficere licere.

Octavum argumentum habet hoc modo: si hebraei erant Therapevtae, hebraeos illos nominasset Philo. Nusquam vero eos hoc vocat nomine. Rursum quam tandem e judaicis sectam coluissent? Non Pharisaeorum, non Sadducaeorum, non Essaeorum, denique, quas descriptas a Josepho fuisse novimus (1). Nullam igitur. At aliquam certe amplexi fuissent, si erant e genere, et religione judaeorum.

Equidem nescio quorsum haec spectent. Quae enim necessitas cogebat, ut eos *hebraeos* nominaret, quos ita descripserat, ut facile cognosci posset cujusnam essent religionis? An Essaeos, quorum mores in eo libro, qui est *de omni probo quod liber sit*, accurate persequitur, hebraeos vocavit, qui tamen erant sine dubio hebraei? Satis scilicet Philoni fuit Therapevtas γνωρίμους τοῦ Μουσέως (2) *discipulos Moysi* dicere, ut omnes cognoscerent quam religionem sequerentur. At dici etiam discipuli Moysi Christiani poterant. Non equidem nego. Verum non ab hebraeis, qui illos ut ejus prophetae hostes insectabantur. Neque Philo *Moysi discipulos* nominasset homines, quorum sententias ut ante animadvertimus (3), reprobarat, quasi a Moysi ejusdem legibus abhorrerent. De sectis judaeorum longum est dicere. Non enim duae, tresve, ut vulgo plerique censent, sed plurimae numerantur. Qua de re consuli poterit eruditissimus vir Joannes Baptista Cotelerius (4). Fuerunt fortasse aliae quaedam, quarum ad nos minime est traducta memoria. Fieri potuit, ut ex harum numero esset ea, quam colerent Therapevtae. Neque vero curae mihi est scire Pharisaei ne, an Essaei, aut Sadducaei fuerint. Id enim ad rem non pertinet. Num autem hebraei fuerint religione, id vero mihi est curae. Quod cum multis argumentis ostenderim, non est, cur in hisce factis explicandis operam esse conterendam

(1) *Lib. II. De Bello Judaico cap. VIII. pag. 160. Edit. Haverc. Tom. II.* „ Tria namque apud Judaeos genera „ philosophantur, et unius quidem asseclae sunt Pharisaei, alterius vero Sadducaei, tertium, quod sane vitam severiorem exercere videtur, *Esseni* vocantur; „ gente quidem Judaei, at mutuo sese magis amore, „ quam alii complectentes. „ Similia repetit *in Vita sua pag. 2. T. II. Opp.* Vide Porphyrium *l. c. pag.* 381.

(2) De vita contemplat. *pag.* 695. *Edit. an.* 1613.

(3) *Ex loc. cit. libri de Migrat. Abrahami.*

(4) *Tomo I. Monumentorum Ecclesiae Graecae vol.* 760.

putem. Sed ne quid omittam, quod adversariis placeat, facile patiar, ut Therapevtae fuerint de secta Pharisaeorum. Nam a Sadducaeorum opinionibus, ut est perspicuum, alieni erant. Neque vero a Philone in Essaeis numerantur (1). Jam vero hae tres sectae veluti fontes, atque origines ceterarum erant, quae apud judaeos obtinuerant. Quodsi Pharisaei (2), qui Hierosolymis versabantur plerique inprobis moribus erant, non tamen omnes, qui et in ea, et in aliis urbibus vitam degebant. Atque ii quidem imprimis qui in reliqua Judaea, quique in Aegypto illud instituti genus profitebantur, longe ab hierosolymitarum moribus aberant; cujus rei exempla perplura non in Josephi modo, sed etiam in Patrum operibus reperiuntur (3).

Nono autem loco propterea Therapevtas judaeos religione fuisse negant, quod eorum similes et in Judaea, et in Aegypto, et ubique gentium plerique essent, quemadmodum est memoriae traditum a Philone. Sed est idem ipse auctor tantam judaeorum multitudinem in omnibus terrae regionibus, potissimum autem in Aegypto fuisse, ut illi indigenarum numerum aequare viderentur (4). Quocirca si tanta erat eorum ubique gentium vis,

(1) Eos namque initio libri *de vita contemplativa* ab Essaeis distinguit Philo, ut est observatum §. superiore. Quodsi quisquam dixerit *Essaeos contemplativos*, non *practicos*, quales erant *Essaei* Philoni memorati, fuisse, non equidem vehementer resistam. Video namque, etsi non omnia, fuisse tamen instituta quaedam Essaeis, atque Therapevtis communia. Qua de re consuli poterunt Josephus, et Porphyrius locis mox indicatis, ut Philo etiam *Lib. Quod omnis probus sit liber pag.* 678. *seq. Edit. an.* 1613. et apud Eusebium *lib.* VII. *Praep. Evang. cap.* XI. et XII. *pag.* 379. *seqq. Edit. an.* 1628. Atque huc spectant, quae habet Nilus Asceta, cujus Opuscula edidit Suaresius *Tract. Ascet. cap.* III. Adeundus Cotelerius *Tom.* I. *Monum. Ecclesiae Graecae pag.* 759. Errat autem vehementer Samuel Basnagius, qui *Tom.* I. *Annalium ad an. ante Dominum* 2. *pag.* 173. *seq.* Eusebium pugnantia loqui statuit, quasi Therapevtas Christianos fecerit, quos in Praeparatione Judaicam religionem coluisse dixisset. Eusebius enim in Praeparatione de Essaeis agit, non de Therapevtis, quos ibi nunquam nominat, quosque ab Essaeis discrepasse idem ipse contendit Basnagius *l. c.*

(2) Eo verisimilius esse arbitror Therapevtas e Pharisaeis esse profectos, quo nonnullos eorum intelligam simile quoddam vitae institutum profiteri voluisse. Banus *ex. gr.* Josephi institutor prodiisse videtur e secta Pharisaeorum. Nam Josephus idem *in Vita sua pag.* 2. *T.* II. *Opp.* posteaquam a Bano secessit, vitam se agere coepisse scribit, similem sectae Pharisaeorum. Id vero non fecisset, si Bani institutio Essenae potius, quam Pharisaeae fuisset similior. Praeterea Auctor libri *Juchasin*, quem Drusius citat, eremitam illum Pharisaeum fuisse testatur. At quis nesciat eam institutionem affinem ei fuisse, quam Patres in deserto profitebantur.

(3) Vide Joannem Chrysostomum *Homil.* LII. *in Matth.* n. 45. Quod vero aliqui fuerint Pharisaei optimis moribus, constat ex iis, quae in Evangelio Joannis de Nicodemo, et de Gamaliele in Actis Apostolicis memoriae tradita sunt. Adeundus Buxtorfius Senior *Lexic. Chaldaic. et Thalmud. col.* 1852. *seq.* quo loco: *Apparet*, inquit, *fuisse quosdam bonos Pharisaeos pie viventes, et a vanitatibus mundi separatos.* Hanc Josephus eam est opinionem, ut potiorem, amplexus. Vide *Vitam Josephi pag.* 2. Multa collegit Bouyarus, quae ad hanc rem illustrandam pertinent *Epist.* I. *ad Montfauc. pag.* 47. *seqq. et Epist.* II. *pag.* 317. *seqq.* Quin etiam ostendit *pag.* 55. *seqq.* ex libro Philonis περὶ φυγάδων *pag.* 456. *Edit. an.* 1691. *et lib.* περὶ μέθης *pag.* 259. atque ex aliis *Therapevtas* vocari eos omnes sive Pharisaeos, sive alios sectae homines, qui segregati viverent vitam piam, atque religiosam.

(4) *Legat. ad Cajum pag.* 1023. *Edit. an.* 1691.

atque copia, mirabile non est, si etiam suos in multis regionibus habuerint Therapevtas. At Philo, inquiunt, de secta loquitur, quae tunc temporis nasci coeperat. Id si ita est, quemadmodum cadere in Therapevtas poterit, quod is auctor prodidit, de eorum late longeque facta propagatione (1). Quid? Si verisimile non sit eorum disciplinam recentem fuisse, quos Philo narrat et senes fuisse, et in ea jam usque a prima aetate versatos, ut ante ostensum est.

Proximum est, ut de abjectis contemptisque divitiis a Therapevtis, deque omnium facultatum quas possiderent *abrenunciatione* dicam. Est enim haec adversariorum decima ratio. Intelligo autem esse aliquos, qui proprium id fuisse Christianorum putent (2), aliarum autem sectarum non item. Quibus equidem non assentior. Nam et Aegyptiorum sacerdotes nonnullos, et Samanaeos Indorum, antequam suis magistris se tradidissent in disciplinam, relinquere, quae possiderent, bona consuesse, ut vacui, ac liberi dederent sese contemplationi caelestium rerum, traditum ab antiquis scriptoribus est, quibus auctoritatem sine ratione detrahere non oportet. Sed quoniam Aegyptiorum, Indorumque facta est mentio, danda mihi venia est, si paucis, quae essent eorum instituta, quamque similia legibus Therapevtarum ostendero; ut hinc quisque possit cognoscere, sintne etiam illi referendi in numerum Christianorum. Etenim si morum similitudo in caussa fuit, cur Eusebius, et qui eum sunt consectati, Therapevtas Christianos fuisse defenderent, efficiet etiam, ut vel Indos, Aegyptiosque Philosophos in censu Christianorum habere

(1) Etenim si tunc coepissent, scribere haec Philo non poterat: πολλαχοῦ μέν οὖν τῆς οἰκουμενῆς ἔστι τὸ γένος. *Hoc genus reperitur in multis orbis regionibus? pag.* 690. *Edit. an.* 1613.

(2) Vide Montfauconum *Epistola ad Bouyerum* §. 1. *pag.* 185. ubi *Ce renoncement universel*, inquit, *en la manière, que Philon l'exprime, est si propre aux Chrétiens de la primitive Eglise, que bien des gens, qui sur l'article des Therapeutes, étoient d'un sentiment opposé au mien, se sont rendus à ce seul argument.* At is non vidit rationem vivendi Essaeorum, et abrenunciationem etiam, quam facere solerent, facultatum, multo fuisse ei, quam primi Christiani servarent, similiorem. Josephus quidem *L.* II. *de Bello cap.* VIII. *pag.* 160. *seqq. T.* II. *Opp.* Essaeorum mores describit hoc modo „ Isti a voluptatibus tamquam „ a scelere abhorrent; continentiam vero servare, et „ cupiditatibus non succumbere pro virtute maxima du„ cunt . . . Matrimonium tamen, et successionem legi„ timam non tollunt, sed sibimet a procaci mulierum „ petulantia cavent . . . Quin et divitias contemnunt, „ et admiranda plane inter eos obtinet bonorum com„ munio . . . Lege sancitur, ut qui isti sectae nomen „ suum dare velint, facultates suas sodalitio communes „ faciant; adeo ut inter omnes neque egestatis humili„ tas, neque opum vis immodica appareat, sed permis„ tis singulorum facultatibus, unum omnium sit tam„ quam fratrum patrimonium. „ Vide cetera, quae sequuntur.

oporteat, vel, si id minus, ego id tamen assequar, ut ea ipsa movere neminem possit, ut existimet Therapevtas fuisse addictos nostrae religioni. Igitur Chaeremon (1) stoicus auctor imprimis antiquus Aegyptios sacerdotes philosophos esse scribit, qui jubeantur locum sibi ad speculationem sacrorum deligere. His concessum minime esse, ut in publicum progrediantur, utque cum aliis colloquia misceant, nisi diebus quibusdam festis, quibus conventus celebrantur. Ceteris diebus nemini fas esse ad eos accedere. Esse hanc Aegyptiorum sanctionem: illos, qui amplecti hujusmodi institutum velint, omnia negotia, omnemque parandarum pecuniarum rationem relinquere debere, totamque vitam consecrare virtuti, et speculationi divinarum rerum. Sacris sacerdotes, nonnisi in sanctuario, dare operam. Incedere eos et vultu, et habitu corporis composito ad gravitatem. Esse eorum tenuem, atque frugalem vivendi rationem. Vino nullo modo eos, aut parcissime uti. Peracta purificatione pane eosdem minutim conciso cum hyssopo vesci solere. Temperare sibi ab oleo omnes, aut saepe, aut omnino. A rebus plerisque aliis eos abstinere. Perfectionis sacrorum definitum tempus esse, apud aliquos quidem quadraginta et duorum dierum, apud alios autem vel plurium, vel pauciorum. Inter hos septem numquam praetermitti dies quin ab animatis abstineant. Samanaeorum apud Indos haec erat ratio vivendi, auctore Porphyrio. Cum quisquam statuisset nomen ei instituto dare, hunc, volebant, primum ad optimates civita-

(1) Apud Porphyrium *lib.* IV. *De Abstinentia pag.* 360. Edit. an. 1620. qui sic habet: „ Chaeremon igitur stoicus exponens ea, quae contingunt circa Aegyptios sacerdotes, ait, philosophos esse, qui ab Aegyptiis suscepti juberentur sibi locum deligere ad sacrorum speculationem ... In publicum prodire, aut cum reliquis misceri eis non concedebatur, nisi tantum certis anni festivitatibus, et publicis conventibus. In ceteris vero erant fere inter reliquos sacerdotes aliis inaccessibiles; qui enim ad illos accedebat, oportebat prius a profanis consuetudinibus abstinuisse, et multarum aliarum rerum cujusmodi est ista per Aegyptum communis sanctio, qui divinorum speculationi, et visioni se volunt adjungere, oportere omne aliud negotium, omnemque parandarum pecuniarum rationem relinquere, totamque vitam instituto consecrare ... Nullius rei existentis speculationi (*se dedere*) antequam se purificaverint juxta purificationis necessarios ritus, neque rebus sacris, nisi in sanctuario, omnibus profanis invio, habitaverint ... Incessus eorum bene erat compositus, aspectus ex proposito constans ... Vivendi ratio erat tenuis, et frugalis. Vinum enim alii omnino non bibebant, alii vero parcissime ..., Pane nullo modo utebantur in suis purificationibus, quibus peractis, ipso minutim conciso, cum hyssopo condebant ... Oleo autem ut plurimum, nonnulli vero omnino abstinebant ... Tempus vero, quod requiritur ad perfectionem sacrorum rituum, aliquot dierum complectitur numerum: aliud quidem duorum, et quadraginta, aliud hoc constituto termino brevius, vel longius; inter quos septem numquam praetermittuntur dies, quin omnino sit eis abstinendum ab animatis etc.

tis accedere, eisque nunciare quid consilii coeperit (1). Eos continuo quaererc cujas sit; tum comperta pagi, possessionumque conditione, dimovere hominem de omnium facultatum, quas possidet, statu. Novitium bonis quibusque fortunae sponte privatum, amictum in talos dcmissum accipere, discedereque ad Samanaeos, quin ad uxorem, si habeat, aut ad libcros, si qui illi sint, multo autem minus ad amicos revertatur. Rcgem liberorum, uxoris vero familiares curam suscipere. Samanaeos in urbibus nullos esse. Extra illas esse eorum aedes, et templa constructa regis pecunia. Oryzam, panem, et olera eorum cibum esse. Cclebrari ab his conventus hoc modo. Tintinnabulo signum dari. Tum properare omnes in unum locum. In prccibus inde fundendis eos occupari aliquamdiu. His absolutis pulsari iterum tintinnabulum. Hoc dato signo, ministros singulis catinum offerre. Vesci tunc omnes iis, qui mensae fuerint appositi, cibis, pane, oryza, oleribus. Brevi intervallo temporis convivium absolvi. Post exire quemque, ut quod suum est munus, expleat. Non dubito autem fore aliquos, qui Samanaeos, et sacerdotes Aegyptiorum convenisse in rebus quibusdam cum Christianis primorum temporum fateantur; in ceteris autem nullo modo; quare efficiant annumerari eos nostris nequire. Vcrum si quac supra disputata sunt, diligenter consideraverint, non negabunt pleraque Therapevtarum instituta aliena a nostris fuissc; quapropter ne illos quidem haberi oportere in numcro Christianorum, quamquam facultates, ct bona quibus abundarent, parentibus, aut amicis relinquerent.

Atque erant profecto a Christianis primorum temporum Therapevtae non aliis plcrisque rebus solum, sed etiam hac ipsa,

(1) „ *Samanaei* sunt ex singulis familiis delecti. Cum „ primum ergo aliquis in ordinem inscribi incipit, ad „ civitatis primates accedit, qui comperta Urbis pagi, et „ possessionum conditione, de omnibus eum facultatibus dimovent. Itaque novitius toto corpore supervacaneis spoliato, amictum in talos demissum accipit, et „ ad Samanaeos discedit: neque tamen ad uxorem, „ neque ad liberos si forte habuerit, se convertit, neque de illis rationem ullam habet, totus apud se contendens. Curam autem liberorum rex suscipit, ut pro „ modulo facultatum illis suppeditentur necessaria: curam vero uxoris familiares. . . . Extra Urbem habitant „ diem totum exercentes in colloquiis de Deo. Habent „ autem domos et templa regiis sumtibus edificata, in „ quibus sunt Oeconomi . . . . Apparatus autem ille totus „ consistit ex oryza, pane, fructibus, et oleribus. Itaque „ tintinnabulo signum dante omnes in domum properant, ex qua bona pars Samanaeorum non egreditur, „ reliqua precibus occupata. Ubi vero preces absolutae „ rursus tintinnabulum pulsatur. Quo audito, ministri „ singulis catinum dant; sunt duo, qui interea non comedont, ciborum ex oryza ministerio occupati; atque pro tota varietatis necessitate nonnihil ex fructibus, et oleribus mensis apponitur. Tandem compendiose cibati exeunt quisque in sua exercitamenta. „ Porphyrius *ibid. pag.* 407. *seqq.*

quae ad opum contemtum pertinet, discrepantes. Nam Therapevtae si uxore, liberis, fratribus carebant, amicis suas relinquebant facultates, ut egere desinerent (1). Contra Christiani si praedia, domos etc. deserere constituerant, ea omnia vendebant, quanti ratio flagitabat, offerebantque Apostolis pretium, ut id distribuerent, velut cuique discipulorum opus erat (2). Quodsi res ita habuit sese, non erat ducenda hinc ratio, cur in Christianis numerandi Therapevtae essent. Nec illis, qui adversus nos sentiunt, afferre quidquam adjumenti, quod est in evangeliis de relictione bonorum, potest. In distinguendis enim primis Christianis, ut verborum Matthaei, sic disciplinae, quae tempore Apostolorum obtineret, habenda ratio est.

Nam undecimum argumentum hoc opponunt. Erant, inquiunt, in Nitriae monte monasteria Therapevtarum. Quid ad rem? At Palladius solitarios Nitrienses, qui quarto seculo florebant, describens, sic loquitur, ut similes hos omnino fuisse constet Therapevtarum. Leve id quidem est. Quid enim esse poterat impedimento, quo minus studia judaeorum, qui therapevticam vitam agerent, ad solitarios nostros quarto demum seculo traducerentur? Praeterea Nitrienses monachi longe aberant a Therapevtarum superstitione, quippe qui neque vim ullam numeris inesse, neque sabbati religione teneri quemquam, neque in re divina fas esse hyssopo et sale uti, neque alia multa, quae sunt supra animadversa, observanda esse arbitrarentur. Quin etiam Palladius (3), Auctorque vitae Sancti (4) Pachomii, Amonem institutorem tradunt fuisse Nitrien-

(1) *De Vita contemplativa pag.* 891. *seqq. Edit. an.* 1691. „ Facultates suas relinquunt filiis, vel filiabus, vel cognatis aliis, ultro eis possessione cedendo. Quodsi illis cognati non sunt, sociis, et amicis etc.

(2) Lucas *Act. Apost. cap.* IV. 34. „ Neque quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorum, aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum, quae vendebant, et ponebant ante pedes Apostolorum. Dividebatur autem singulis, prout cuique opus erat.

(3) Palladius Historiae Lausiacae *pag.* 23. *Edit. Lugd. Batav. Meursii an* 1616. οὔπω γὰρ ἦν ἐκεῖ (ἐν τῷ ὄρει της Νιτρίας) τότε συνεχῆ μοναστήρια· οἰκοδομεῖ ἑαυτῷ δύο θόλους κελλίων, καὶ βιώσας ἄλλα εἴκοσι καὶ δύο ἔτη ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ κατορθώσας εἰς ἄκρον τὴν τῆς ἀσκήσεως ἀρετὴν εν τῷ μονήρει βίῳ ἐτελέυτη. „ Neque enim erant ibi (*in monte Nitriae*) frequentia Monasteria. Aedificavit sibi duos tholos cellularum, et cum vixisset alios 22. annos in eremo, et recte summam exercitationis virtutem in solitaria vita exercuisset, decessit.

(4) Apud Rosweidum *De Vitis Patrum pag.* 113. „ Ab (Ammone) per Dei gratiam primum facta sunt fundamenta conversationis eorum fratrum, qui nunc in monte Nitriae commorantur.

sium monachorum. Hunc vero cum ad Nitriae montes venisset, nonnisi perpauca monasteria reperisse (quae ejusmodi erant, cujusmodi nunc sunt ea, in quibus eremitae nostri degunt), quare fuisse coactum operam locare in aedificandis novis. At si a Therapevtis ad monachos quarti seculi est ea disciplinae ratio propagata, nec primus illorum institutor Amon fuisset, neque tam pauca, neque ejusmodi monasteria invenisset, quae coenobitis minime convenirent.

Est autem illud ridiculum, quod duodecimo loco objici potest, quodque novus quidam auctor, nescio quo monumento fretus, opponit, certum esse, judaeos Philonis aetate non fuisse delectatos studio allegoriarum. Nam est contra certissimum, judaeos illius temporis in hoc genere plurimum diligentiae locavisse. Neque vero necesse est, ut aliorum utar testimonio ad eam rem demonstrandam. Satis namque fuerit Philonis libellos versare, ut pernoscamus, quae illi studia colerent. Sed mitto (1) de re testata, atque explorata dicere. Hoc breve dico; si Essaei, Josepho teste, libros majorum suorum habebant, qui traditiones eorum complecterentur, nihil obstare, quin suos etiam habuerint Therapevtae, qui, ut mos ferebat, pleni essent allegoriarum.

Nam decimum tertium argumentum est ex hymnis petitum, quos Therapevtae canere in conventu solerent. Hos enim indicia esse dicunt cultae ab eis observataeque christianae religionis. Id ego quemadmodum ex hymnis sit consequens, non intelligo. Namque ut mittam, quae ante sunt de illorum auctoribus disputata, quotus quisque est, qui tam late haec signa patere non cognoscat, ut non in judaeos solum possint, sed etiam in brachmanas Indorum cadere? Etenim hi quoque in coetu hymnorum (2)

(1) Eusebius *lib.* VIII. *Praeparationis Evangelicae cap.* X. refert fragmentum quoddam ex operibus Aristobuli, cujus viri, ut visum nonnullis est, fit initio libri secundi Machabaeorum mentio: quod quidem fragmentum satis ostendit, quam illi allegoriae placerent. Erit fortasse, qui putet, Judaeos traditiones nullas habuisse, quae monumentis litterarum commendatae essent. Sed convinci facile poterunt Josephi testimonio ajentis *lib.* II. *De Bello cap.* VIII. σπουδάζουσι δὲ εκτόπως περὶ τὰ τῶν παλαιῶν συγγράμματα *Summam autem studium adhibent* (*Essaei*) *veterum scriptis.* Hinc enim patet habuisse Essaeos libros, quos sibi majores reliquissent. Atque fuisse Hebraeis ejusmodi scripta, colligi quoque ex eo Philonis libro potest, qui inscribitur *De specialibus legibus etc. pag.* 769. *Edit. an.* 1691. ubi scriptum esse ait in legibus prisci cujusdam e sua gente hominis: *dejerato per religionem patris tui etc.*

(2) *Magnum diei, et noctis tempus in laudes Deorum distribuunt etc. Porphyrius l.* IV. de Abstinent. *pag.* 406. ubi de brachmanis agit.

cantu delectabantur. Scio id negari a Montfaucono, cum agitur de judaeis, quasi ejus nocturni cantus nullum exemplum afferri possit. Sed hymnornm, canticorumque usum jam usque a Mosis temporibus apud hebraeos obtinuisse perspicuum est. Hinc auctus eorum numerus a regio Psalte fuit (1). Quid autem esse potuerit impedimento, quin austerioris vitae cultores in multam noctem cantum producerent, ne suspicari quidem possum. Ac si recentiores judaeos, qui pii videri velint, in eo genere exerceri solere testatur Buxtorfius (2) senior, eorumque usus describit, praecentoresque commemorat, qui choris praesiderent; nullum dubium erit, quin ea ipsa consuetudo potuerit apud veteres obtinere. Alioqui hoc restaret, ut eos, quorum est a Buxtorfio facta commemoratio, in Christianis, propterea quod cantu delectarentur, Montfauconus poneret. Quo quid esse potest absurdius? Praeterea est quiddam traditum a Philone (3), quod christiana gravitate indignum esse videtur. Nam in Ecclesiis saltare bacchantum more Christianos consuevisse, quis credat? Saltasse autem Therapevtas hoc modo, legimus in eo libro, qui *de vita contemplativa* inscribitur. Non moror, quod nonnulli respondent, metaphora uti Philonem. Huc enim si confugerint adversarii, funditus evertent omnem de Therapevtis historiam. Quidquid namque minus arriserit, hoc totum metaphorico sensu dictum ab eo scriptore fuisse affirmare licebit; itaque summa erit in narratione confusio. Nec placet, quod Montfauconus addit, nihil immodesti in eo genere choreae fuisse. Ego enim cum haec in Philonis libro stu-

(1) De cantu Essaeorum consulendus Josephus *l.* II. *cap.* VIII. *de Bello*.

(2) *Synagogae judaicae cap.* XXI.

(3) *Pag.* 902. *Edit. an.* 1691. εἶτα ᾄδουσι πεποιημένους εἰς τὸν θεὸν ὕμνους πολλοῖς μέτροις, καὶ μέλεσι, τῇ μὲν συνηχοῦντες, τῇ δὲ καὶ ἀντιφώνοις ἁρμονίαις ἐπιχειρονομοῦντες, καὶ ἐπορχούμενοι, καὶ ἐπιθειάζοντες· τοτὲ μὲν τὰ προσόδια, τοτὲ δὲ τὰ στάσιμα, στροφάς τε τὰς ἐν χρείᾳ, καὶ ἀντιστρόφους ποιούμενοι· εἶτα ὅταν ἑκάτερος τῶν ἀνδρῶν ἰδία, καὶ καθ᾽ ἑαυτόν ἑστιαθῇ, καθάπερ ἐν ταῖς βακχείαις ἀκράτου σπάσαντες τοῦ θεοφιλοῦς ἀναμίγνυνται, καὶ γίνονται χορὸς ἐξ ἀμφοῖν. „ Deinde cantant hymnos variis in Deum metris, et carminibus, nunc simul omnes, nunc alternis vicibus non sine religiosis, et decoris gestibus, atque accentibus: modo stantes, modo prorsum, retrorsumve gradum moventes, utcumque res postulat. Deinde posteaquam uterque virorum seorsum explevit se his deliciis, ut in bacchicis, velut amore divino ebrii, unum chorum faciunt promiscuum etc.

diose considero, comperio magnam esse inter saltatum Therapevtarum et bacchantum (1) similitudinem. Quodsi quisquam est, qui tueri illum usum exemplo quorumdam Hispanorum, atque Belgarum conetur, is sic habeat, abusu recenti adduci ad Christianorum societatem Therapevtas non posse. Nam quod majores nostri (2) ita aversabantur, ut eos qui illud agerent, haberi in numero heterodoxorum vellent; id scilicet nonnisi abusus, pravaeque consuetudinis loco habendum est.

Decimum quartum, quod adversarii proferunt, habet hoc modo: Christianos eos fuisse, qui sacram mensam, qui templa, qui diaconos, qui presbyteros, qui virgines haberent, qui sabbato aqua calida uterentur, quique versi ad orientem orarent; erant autem hujusmodi Therapevtae; erant igitur Christiani.

Sed haec omnia demonstrare, quemadmodum competere judaeis etiam queant, nihil negotii est. Ac de mensa quidem, cum satis multa disputata fuerint numero superiore, nihil opus est dicere. Quod ad templa spectat, nego Therapevtis ulla fuisse. Commune semneum, quod Philo nominat, non templi christiani magis, quam synagogae simile erat. Immo vero cum nulla sit ab eo scriptore vini injecta commemoratio, quod a coetibus Christianorum non aberat, fit ita, ut synagogam illud potius fuisse existimem. Nec vero, quod divisae muro in semneo a viris mulieres essent, consequens inde est, Christianis esse Therapevtas annumerandos. Erat enim ea in synagogis quoque divisio (3). Descendo ad diaconos. Hos quales sunt Christianorum, indicari mihi in libro Philonis volo. Nam qui indicatos verbis τῶν διακονουμένων censent fuisse, nihil agunt. Etenim qui ministrabant mensis sive ethnici, sive Christiani, sive judaei essent, ab iis quoque διακονούμενοι dicebantur, qui alieni essent a nostra religione. Praeterea Philo eos, qui ministrarent, Therapevtas juvenes fuisse scribit; contra vero ab apostolicis viris diaconi ii seligebantur, qui praedicare evangelium possent, quae res non juvenes, sed viros

(1) Vide mox relatum Philonis locum.

(2) S. Joannes Damascenus Essaeos in numero haereticorum haberi voluit, quod res harum similes celebrarent. Vide *Cotelerium Tom. I. Monumentorum Eccl. Graecae pag.* 293. S. Augustinus autem hanc Judaeorum saltandi in conventu consuetudinem reprobans *Enarrat. II. in Ps. XXXII. §. VI. Melius*, inquit, *tota die foderent, quam tota die saltarent.*

(3) Vide Buxtorfium Seniorem *Synagogae Judaicae cap. IX. pag. 221. Edit. an. 1641.*

graves poscebat. Quid autem de presbyteris Therapevtarum loquar, quos constat non ob dignitatem, sed propterea quod a prima aetate hujusmodi institutum essent amplexi, fuisse *presbyteros* appellatos? Nam quod Montfauconus putat eos Therapevtarum presbyteros priores sedes occupasse, qui *ordinatione* ceteris essent antiquiores, commenticium est. Aetatis enim, et diuturni therapevticae vitae cultus saepe est a Philone facta commemoratio; *ordinationis* numquam. Minime vero illud probo, quod ajunt, apud judaeos nullas fuisse aetate Philonis anus virgines; quare illas, quarum extat in libro *de vita contemplativa* memoria, non hebraeas, sed Christianas censendas esse. Josephus enim auctor est, fuisse apud Essaeos plerosque, qui perpetuam colerent castitatem (1). Quae cum ita sint, sequitur, ut apud judaeos esse quoque potuerint anus virgines. Atque haud scio an Philo anus illas Therapevtarum cum laude memorasset, si illae et christianae religionis adstrictae essent, et id egissent, quod judaei nefas esse arbitrarentur. Ex eo vero, quod versi ad orientem solem Therapevtae orarent, non video quid sequatur. Erat haec quoque Essaeorum consuetudo (2). Quid? Essaeos ne ab Josepho nominatos quisquam Christianos fuisse dicet? Minime vero. Conversi autem ad orientem orabant, vel quod versiculum psalmi LXXII. *Timebunt te cum sole* (3) sic esse intelligendum censerent; vel, ut Rabbini volunt, excitandam nempe esse precibus auroram (4); vel quod Hierusalem Alexandrinis orientalis sit, modo ortus aestivi ratio habeatur. Ac verisimile quidem est eo illos spectasse, ubi erat templum, cujus sane non minor esse apud Therapevtas debuerat veneratio, quam esset mensae positae in templi vestibulo (6).

Non me movet quod addunt de aqua calida. Nam etsi cautum erat, ne quis ea judaeus die sabbato uteretur; excogitata ni-

(1) *Lib. II. De Bello Judaico cap. VIII. Tom. II. Opp. Edit. Havercampianae.*

(2) *Lib. II. de Bello cap. VII. de Essaeis agens:* „ Ante „ solis ortum nihil profani loquuntur, sed in eum pa„ trias quasdam preces faciunt : quasi ut oriatur orantes.

(3) Sic enim legunt Hebraei.

(4) Vide mox relatum Josephi locum. Bouxtorfius senior *cap. IV. Synagogae Judaicae pag.* 115. „ Scribunt, „ inquit, sapientes singulis hominibus diem excitandum „ esse, non autem illos a die excitandos, ut Psaltes regius „ ait: *Airah Schachar. Auroram excitabo*; idest, *Ego excito* „ *auroram*; *nequaquam vero aurora excitat me*; ut explica„ tur in Echa Rabbeti *Thren.* II. 19. Sed et necessitate „ coacti facere hoc debent propter preces matutinas, „ quae cum ipso sole oriente, non serius concipiendae „ sunt, docente iterum Davide in *Ps. Timebunt te cum* „ *sole*; hoc est, *in ipso solis ortu precibus suis matutinis te* „ *laudare debent.*

(5) *Vide* Bouyerum *Ep.* I. *ad* Montfauconum §. *ult. et Ep.* 2. §. *ult.*

hilominus ratio fuit ejus sanctionis declarandae ab his, qui in Rabbinorum numero habebantur. Aquam enim solis radiis (1) calefactam bibi sabbato posse statuerunt. Immo vero ne aquam quidem vetitam esse, quae calefacta igne accenso jam usque a die superiore fuisset.

Extremum est, ut novum illum scriptorem, cujus paullo ante a nobis aliquae sunt explosae sententiae, breviter refellam ajentem, diem illum festum cujus Philo meminit, neque pascha, neque pentecosten fuisse. Tota enim ejus ratio haec est, quod judaeus homo loquutus de pentecoste non fuisset, omissa paschatis, qui dies festus judaeorum praecipuus erat, memoria. Sed non animadvertit, hoc fuisse Philoni propositum, ut diem aliquem indicaret, quo solemne convivium a Therapevtis celebrari soleret. Itaque ut pascha, sic etiam pentecosten nominare potuisse. Delegisse autem pentecostes diem, quod id sibi commodum esse existimarit (2). Nec minus leve est, quod opponit, nullam fieri a Philone mentionem sacrificiorum, quae die pentecostes offerebantur. Inane est ab judaeis, qui ad stagnum Mariam essent sacrificia petere, quae nonnisi in templo offerri posse arbitrarentur.

Qui si Christiani fuissent, non laicam, sed monasticam vitam duxissent. Christiani namque (3) plerique omnes in civitate manere, jam usque a tempore Apostolorum, consueverant, sicque, ut ceteri in republica versabantur. Neque vero traditum ab aliquo veterum est aut jejunasse eos paschali tempore, aut tanta austeritate vixisse quantam Philo fuisse scribit austeritatem Therapevtarum. Contra Therapevtae extra urbes degebant in monasteriis, idem institutum profitebantur, itaque sese gerebant ut hoc tempore monachi disciplinae severioris. At erant, dicet quispiam, cum Therapevtis mulieres Therapevtriae. Fateor. Sed erant virgines, neque una simul cum viris habitabant, nisi in communi semneo, in quo tamen locum habebant muro a virorum loco divisum. Quod si idcirco monachi non fuissent, ne *Humiliati* quidem, (ubi in-

(1) Consule Bouyerum *Ep.* II. *pag.* 353.

(2) Consule Bouyerum *Ep.* I. §. IX. *adv. Montfauc.* et *Epist.* II. §. IX. et Montfauconum *Epist. ad Bouyerum* §. IX.

(3) Constat id *ex Actibus Apostolorum*, atque Apologistis, Athenagora, Justino, et Tertulliano. Ac Justini quidem, et Tertulliani loca paullo ante recitata sunt.

stituti religiosi formam susceperunt, propterea quod manserint in eadem *clausura*), atque *Humiliatae* essent in monachis numerandae (1). Id vero perspicue falsum est.

Restat, ut qualis sit Langii, quam initio retuli, sententia videamus. Ergo ethnicos fuisse Therapevtas, quamquam erant in Mosis decreta, ritusque propensi, etsi ille verum existimat esse, tamen ita esse arbitror falsum, ut ne verisimile quidem, meo judicio, sit. Quid enim esse minus verisimile potest, quam eos esse a Philone *Mosis discipulos* appellatos, qui et superstitiosas aliquot ceremonias retinerent, et essent de genere etnicorum? Therapevtas autem γνωρίμους τοῦ Μωϋσέως vocat Philo. Non erant igitur ethnici. Ac judaeum hominem, qui multos in sua religione haberet, qui severam disciplinam profiterentur, deligere ethnicos voluisse, quos omnibus et exteris, et suis etiam anteponeret, non modo difficulter credi, sed omnino credi non potest. Novimus scilicet mores judaeorum. Minus enim prodigi adversus eos, quos ortu profanos sciunt, esse suarum laudum solent. Sed hujus opinionis levitas cum confutata ab aliis sit, non desiderat longiorem orationem.

Neque vero is ego sum, qui in moribus, eaque vivendi ratione, quam Therapevtae inissent, nonnulla fuisse negem, quae veros Mosis discipulos (2) dedecerent. Verum cum jam inde a multo tempore magnus judaeorum numerus in Aegypto, et Graecia etc. esset, factum hinc est, ut illi quemadmodum philosophandi rationem, sic aliquas consuetudines sibi adoptarent, quae fuissent propriae ethnicorum. Sed de Therapevtis satis dictum esto.

(1) Vide Humbertum de Romanis *lib.* II. *de modo prompte cudendi sermones cap.* XXXVIII. *pag.* 474. *Tom.* XXV. *Edit. Lugd. Bibl. Patrum.*

(2) Hujusmodi namque erant choreae illae, saltatusque bacchantium more facti, veneratio numeri septies septimi, quasi ei vis inesset aliqua, quam propriam censerent esse *Trianguli rectanguli* principii generationis rerum etc. quae digna erant Pythagoraeis, aliisque gentilibus potius, quam Hebraeis, qui Mosen magistrum sequerentur. Idem autem de Therapevtis atque de Essaeis dicendum est. Namque hos Essaeos ab ethnicis pleraque fuisse mutuatos ostendit Lucas Holstenius magnus imprimis vir, atque sapiens *in adnotationibus ad Porphyrii Vitam Pythagorae pag.* 11. *Ed. Kusteri.*

§. VI.

Christiani quandoque vocati Pisciculi.

I. *Cur dicti* pisciculi *Christiani?* II. *Christo etiam tributa plerumque ea est a Patribus appellatio.*

I. Descendo ad nomen *pisciculorum*. Est autem illud interdum a Patribus usurpatum (1). Caussa ejus appellationis haec fuit. Cum aqua *baptismi* regenerari nos ad novam, spiritalemque vitam majores nostri intelligerent, similitudinem e piscibus, qui in aqua gignuntur, nec vivere sine aqua possunt, duxerunt, iisque omnibus, qui baptizati, christianam religionem amplexi essent, indiderunt nomen *pisciculorum*. Illud quoque accedebat, quod in evangeliis legerent fuisse a Christo *piscatores hominum* Apostolos appellatos, comparatamque sagenae Ecclesiam, quae ex omni genere piscium congregaret. Quapropter Clemens Alexandrinus hortatus Christianos in Paedagogo est (2), ut qui annulos ferrent, hi *piscis* figuram in illis insculpi curarent, ne suae originis obliviscerentur. Neque vero in annulis solum, atque lucernis (3), sed etiam in urnis sepulcralibus hanc eamdem figuram Christiani veteres exprimebant (4); quo quidem signo plerumque fit, ut nostrorum sepulcra distingui a sepulcris ethnicorum possint. Eoque facilius inducti fuerunt, ut hoc symbolo uterentur,

(1) Tertullianus *lib. de Baptismo cap. I. pag.* 224. *Edit. an.* 1675. „ Sed nos pisciculi secundum ἰχθὺν nostrum Jesum Christum in aqua nascimur, nec aliter, „ quam in aqua permanendo salvi sumus. Ita Quintilla monstruosissima (quae baptismum destruebat)... „ optime notat pisciculos necare de aqua auferens „ etc. Huc fortasse spectant, quae habet Clemens Alexandrinus *Lib.* III. *Paedagogi cap.* XI. *pag.* 289. *Edit. Oxoniensis. Si sit aliquis, qui piscetur, meminerit Apostoli, et puerorum, qui ex aqua extrahuntur.*

(2) Clemens Alexandrinus loco mox indicato: αἱ δὲ σφραγῖδες ἡμῖν ἔστων ... ἢ ἰχθὺς etc. *Sint autem nobis signacula ... vel piscis etc.* Vide, quae de Onyche annulari Christiano, qui erat in Musaeo Kirkerii, disputat eruditissimus Lupius S. I. *Dissert. ad Mon. S. Severae pag.* 64. In eo autem insculpti pisces duo cernuntur. Extat praeterea apud Petrum Fogginium virum clarissimum, et amicum meum similis annularis lapis, cujus schema exhibere placuit in extremo hoc Paragrapho.

(3) Vide Aringhium *l. mox indicando Romae subterraneae.*

(4) Vide *Tab.* XX. *et* XXV. in Opere inscripto: *Sculture e pitture sacre estratte da Cimeteri di Roma etc. Edit. Rom. an.* 1737. *T.* I. quod quidem opus elaboratum est ab Joanne Bottario eruditissimo viro, et secundo Bibliothecae Vaticanae Custode, et *pag.* 12. *ejusd. Operis*, Boldettum *Osser. sopra i Cimiterj lib.* II. *cap.* IV. Fabrettum *Inscript. cap.* VIII. *n.* XLV. *pag.* 569. et Aringhium *Romae subterraneae lib.* VI. *cap.* XXXVIII. *seqq. pag.* 619. *seqq. Edit. an.* 1651. In lucernis etiam fictilibus pingere Christiani veteres consueverant figuras piscium. Adeundus Aringhius *loc. cit. pag.* 620.

quo vocem graecam ΙΧΘΥΣ (1), quae *piscem* significat conflatam esse ex initialibus litteris appellationum *Jesu Christi Filii Dei*, *Servatorisque Nostri* perspicerent. Quamobrem in aliquot sepulcris non *piscis* figura modo, sed etiam litterae, quibus vox ΙΧΘΥΣ componitur, insculptae cernuntur (2). Cujus quidem rei praeclarum a Fabretto, et a Bonarrotio affertur exemplum. Manavit autem is usus, ut aliquorum fert opinio (3), ex eo etiam carmine, quod *acrostichis* dicitur, adscribebaturque Sybillae Erithraeae, propterea quod ejus initiales versuum litterae collectae hujusmodi voces forment ΙΗΣΟΥΣ . ΧΡΙΣΤΟΣ . ΘΕΟΥ . ΥΟΣ . ΣΟΤΗΡ. *Jesus Christus Dei filius Salvator*; rursum harum initialibus componitur vocabulum ΙΧΘΥΣ, hoc est, *piscis*, ut paullo ante diximus.

II. Sed animadvertendum est hujusmodi litteris Christum potius, quam Christianos in ea inscriptione significari, quam Bonarrotius refert. Etenim continuo cernitur littera N, quae explicata Νικᾷ sonat, quod vocabulum in idem recidit, atque verbum latinum *vincit*. Quare indicat *piscem*, hoc est *Christum* esse *victorem*. Atque est illud satis compertum, et exploratum Christum imprimis denotari *piscis* symbolo (4). Ergo in nonnullis christianae antiquitatis monumentis Tobiae, ac piscis figurae vi-

(1) Consule Fabrettum loco mox indicato, et Philippum Bonarrotium *Osserv. sopra alcuni frammenti di Vasi antich. di vetro etc. Explic. Tab.* II. *fig.* 2. *pag.* 16. *seq. Edit. an.* 1716. Huc autem pertinet S. Optati Melevitani testimonium *lib.* III. *contra Parmenianum pag.* 62. *Edit. an.* 1631. „ Hic est piscis, qui in baptismate per invo„ cationem fontalibus undis inseritur, ut quae aqua „ fuerat, e pisce etiam piscina vocitetur. Cujus piscis „ nomen secundum appellationem graecam in uno no„ mine per singulas litteras turbam sanctorum nomi„ num continet, ἰχθυς, quod est latine *Jesus Chri„ stus Dei filius Salvator.*

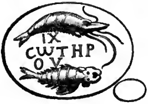
(2) Adeundi Fabrettus, et Bonarrotius *ll. cc.* et Boldettus, qui accuratius rem exhibet *Osserv. sopra i Cimit. lib.* I. *cap.* XIV. *pag.* 58.

(3) Notum enim est quanti apud Patres ea carmina fieri solerent. Consule *Orationem Constantini Imperatoris ad Sanctorum Coetum cap.* XVIII. quae extat post Eusebii *de Vita Const. opus. Edit. Cantabrig. pag.* 700. *seq.* quo loco de Sibylla loquens: σαφῶς, inquit, ταῖς προτάξεσι τῶν πρώτων γραμματων ἥτις ακροστιχὶς λέγεται, δηλοῦσα τὴν ἱστορίαν τῆς τοῦ Ἰησοῦ κατελέυσεως· ἔστι δὲ ἡ ακροστιχὶς αυτὴ· Ιησοῦς χριστὸς θεοῦ υἱὸς σωτὴρ „ Primis versuum ele„ mentis (quod genus *acrostichis* vocatur) Historiam ad„ ventus Jesu Christi apertissime declarans. Est autem „ Achrostichis hujusmodi; *Jesus Christus Dei Filius Salva„ tor* „ *etc.* S. Augustinus *lib.* XVIII. *cap.* XXIII. *pag.* 505. *Operis de Civ. Dei Edit. Paris. Monach. S. Mauri T.* VII. *Opp.* posteaquam Sibyllae carmen retulit, de quo agimus, haec continuo addidit: *Horum autem Graecorum quinque verborum quae sunt* Ἰησοῦς χριστὸς θεοῦ υἱὸς σωτὴρ, quod est latine *Jesus Christus Dei filius Salvator; si primas litteras jungas, erit* ἰχθὺς, *idest* piscis, *in quo nomine intelligitur Christus.* Consule Auctorem *lib. de Promiss. et Praedic. Dei Part.* II. *cap.* XXXIX. *pag.* 168. *inter Opera S. Prosperi Edit. an.* 1711.

(4) Optatus Milevitanus *l. c. Cum pisce illo*, inquit, *qui Christus intelligitur.* Vide locum mox recitatum S. Augustini.

suntur (1), qui sane *piscis* praesefert *Christum* servatorem. Quemadmodum (2) enim *piscis* virtute et pulsus e Sara uxore Tobiae filii daemon, et restituta Tobiae patri facultas videndi fuit, sic potestate Christi et ille ipse diabolus ejectus e mundo est, et genus hominum divinae veritatis lumine collustratum.

Ac factum quidem hinc esse arbitror, ut qui digni essent christiano nomine, hi ab aliquot Patribus (3) *piscis* filii vocarentur. Sed de *Pisciculorum* vocabulo hactenus.

§. VII.

Interdum etiam Gnostici.

I. *Christiani aliquando hoc nomine appellati* II. *Immutata tamen ejus vocis deinceps significatio est ita, ut in monachos caderet.* III. *Unde orta ea appellatio fuerit, et quemadmodum Christianis tributa.*

I. Sequitur, ut de nomine τῶν γνωστικῶν *Gnosticorum* pauca dicam. Igitur nullum dubium est, quin aliqui Patres Gnosticos appellaverint eos, qui ortodoxam Christi religionem profiterentur (4).

(1) Vide Bonarrotii *Observ. Tab.* II. *fig.* 2.

(2) Optatus *l. c.* „ Sed nescio, inquit, an cum illo „ pisce, qui Christus intelligitur, qui in lectione Pa„ triarchae legitur in Tigride flumine comprehensus, „ cujus fel, et jecur tulit Tobias ad tutelam foeminae „ Sarae, et ad illuminationem Tobiae non videntis, „ ejusdem piscis visceribus Asmodaeus demon a Sara „ puella fugatus est, quae intelligitur Ecclesia, et cae„ citas a Tobia exclusa est „ etc. Vide Auctorem Operis *de Praedict. et Promiss. Dei l. c.*

(3) Hieronymus *Epist.* VII. *Edit. Martianaei al.* XLIII. *ad Chromatium pag.* 43. *Tom.* IV. *Opp.* Bonosum laudat, quod se quasi *filium* ἰχθυος gerat.

(4) Clemens Alexandrinus *lib.* I. *Stromat. pag.* 345. *Edit. Oxoniensis. Sufficit Gnostico* (loquitur autem de Christiano) *si et vel unus inventus sit auditor etc.*

Id vero eo consilio factum fuisse puto, ut ostenderent Christianam philosophandi rationem non in rebus, quae sub sensum cadant, fluxaeve, atque caducae sint, sed in sempiternis, certis, stabilibus denique, quae mutari nullo modo possint (1), inque erga Deum, et proximum amore, ac pietate versari. Esse namque hoc Christiani institutum censebant, ut cognoscat dominum, qui veritas, qui sapientia, qui virtus Dei est, ut eum colat, ac veneretur, ut amore erga illum feratur, ut proximis praesidio atque adjumento sit. Quodsi perversum quoddam genus haereticorum hanc sibi arrogavit appellationem, deterrere nihilominus ortodoxos ab ea usurpanda non potuit. Neque enim Catholicos temperare sibi ab illo nomine oportebat, propterea quod essent aliqui perversa doctrina, improbisque moribus homines, qui eodem abuti auderent. Itaque et Clementis Alexandrini, et sequentium porro Patrum temporibus fuerunt, qui ultro se, verosque Christianos omnes *Gnosticos* nominarent.

II. Sed immutata aliquando ejus vocis notio ita fuit, ut non in quemque Christianum, sed in unos *ascetas* cadere videretur.

(1) Nam γνῶσις a veteribus Graecis, qui Philosophiae nomine gloriabantur, non quaecumque, sed ea *cognitio* dicebatur, quae ad res sempiternas et a sensuum perceptione remotas pertineret. Itaque Clemens Alexandrinus *lib. VI. Stromateon cap. VIII. pag. 775. Edit. Oxon.* eamdem in nostros transtulit et vocem, et vocis significationem. Definit enim γνῶσιν hoc modo: γνῶσις ἐστιν ἐπὶ τῶν ὄντων κινουμένη, quae sic sunt omnino vertenda: *Cognitio circa illa occupata est, quae vere sunt.* Explicat hanc enim paullo post, evolvitque sententiam: *Cognitio est animae contemplatio rerum illarum, quae vere sunt, sive unius ex illis, sive plurium, sive denique, cum perfecta est, omnium.* Sed paullo aliter notionem τῆς γνώσεως explicari aliquando a Clemente non nego. Quamquam est *re* in vocibus, non vero in *re* ipsa diversitas. Postquam enim prudentiae non unum esse genus dixit, γνῶσιν addit eam esse prudentiae partem, quae demonstrare potest primarum veritatum cognitionem, ex quibus vel nata sint omnia, vel nascantur. Primas autem eas veritates τὰ πρῶτα αἴτια *primas causas* vocat. Adjungit eamdem σοφίαν, vel ἐπιστήμην vocari, ὅτι ἂν δὲ ταύτην ἀποδεικτικῷ λόγῳ βεβαίωσεται, γνῶσις τε, καὶ σοφία, καὶ ἐπιστήμη ὀνομάζεται. „ Si quis autem „ scientiam primarum veritatum demonstrativa ratione „ confirmaverit, nominetur cognitio sapientia, et scien„ tia. *Lib. VI. num. XVII. pag. 820. Opp. T. II. Edit. Oxon.* Quamobrem res illae, quas γνῶσις contemplatur, sunt, auctore Clemente, τὰ πρῶτα αἴτια, et τὰ ὄντα *primae causae, et ea quae sunt* sine immutatione. Nam τὰ ὄντα sic ex Orientalium Philosophorum opinione definit Jamblichus *Vit. Pythagorae cap. XXIX. pag. 135. Edit. Kusteri. Sunt expertia materiae, aeterna, et per se operantia, qualia sunt ea, quae vocant corpore.* Adjicit: *Corporea vero et materialia, et facta, et corruptioni obnoxia entis, nullo modo entia sunt.* Similia fere persequitur Jamblichus in Nicomachi Arithmeticam, quem in locum Samuel Stenulius in *adnotationibus pag. 78.* multa aliorum veterum congerit testimonia, quae eodem pertineant. Redeo ad Clementem. Is τὴν γνῶσιν in moribus etiam versari affirmat, atque sic quidem disserit *num. VI. pag. 791. Edit. Oxon. Orat Gnosticus etiam cogitatione omni hora, per caritatem familiaris effectus Deo.* Et *lib. VII. pag. 881. Ex hoc ipso quod sit Gnosticus exercet ipse beneficentiam, ut qui factus sit instrumentum Divinae bonitatis.* Mitto alia quae huc spectant Clementis testimonia ne sim longus.

Quamobrem Athanasius *ascetas* (1) *in Aegypto* γνωστικοὺς vocat. Est autem auctor Socrates ab Evagrio Pontico editum fuisse in usum eorum *ascetarum* librum, quem γνωστικὸν inscripsisset (2), cujusque partes quaedam etiamnum extant. Atque in harum partium aliqua fit Μονάχου τῆς παρεμβολῆς τῶν γνωστικῶν τοῦ δοκιμωτάτου (3) mentio. Vitio autem interpretis factum esse, ut is monachus in haereticorum numerum referretur, qui sibi *sapientiam* γνῶσιν arrogabant, recte est a Valesio (4), et Binghamo (5) animadversum. Neque enim ponendus in haereticis erat is, qui ob singularem virtutem adeptus est τοῦ δοκιμωτάτου τῶν γνωστικῶν *probatissimi cognitione praeditorum* appellationem.

III. Postulat autem instituti ratio, ut investigem, unde hoc nomen origincm duxerit. Ergo cogitanti mihi, saepeque animo repetenti, quae a pythagoricis de γνώσει et sapientia dicta sunt, ea tandem opinio visa est propius ad veritatem accedere, quae τῶν γνωστικῶν nomen profectum a pythagoricis platonicisque philosophis esse defenderet. Cum enim tantum hi sibi tribuere consuessent, ut se in perpetuis, sempiternis, immotisque rebus considerandis occupatos esse gloriarentur, sibique propriam esse γνῶσιν affirmarent; Christiani qui post viguerunt, et qui certo scirent, si cui umquam, nostrae quidem certe philosophandi rationi hoc esse peculiare, ut de summis (6), sempiternis, iisque omnibus, quae mutationem pati non possint, agat; in eam inducti sententiam sunt, ut solos Christi sectatores γνωστικοὺς esse dicendos arbitrarentur. Ergo hi Apostolum Paulum imitati, quam philosophi, et genus quoddam haereticorum γνῶσιν (7) jactarent, falso sic esse appellatam constituerunt, ut quae indigna esset hoc tan-

(1) Athanasius apud Socratem *lib.* IV. *cap.* XXIII. *Hist. Eccl.*

(2) Socrates loco laudato: *Ab hoc et libri admodum accurati perscripti sunt, quorum unus Monachus inscribitur, seu de virtute activa: alter Gnosticus, seu ad eum, qui dignus esse meruit cognitione. pag.* 235. *Edit. an.* 1668. Ex quibus verbis plane est consequens, praecipuum quod est in γνώσει, esse cognitionem; cetera vero, quae ad actionem spectant, ea esse veluti consectaria quaedam τῆς γνώσεως, quod quidem recte est a Clemente Alexandrino observatum *lib.* VI. *Stromat. pag.* 771. *Edit. Oxon.* quo loco: „ *Ex doctrina*, inquit, *est cognitio*: „ *scientiam autem sequitur appetitio, post quam actio.*

(3) *Monachi Parembolae Gnosticorum, seu cognitionis praeditorum probatissimi.*

(4) Valesius *in Adnot. ad cap. mox laudatum lib.* IV. *H. E. Socratis.*

(5) Bingh. *Antiq. et Orig. Eccl. l.* 1. *c.* 1. §. III.

(6) Adisis Clementem Alexandrinum *locis supra indicatis*, imprimisque *lib.* VI. *pag.* 774. *seqq.*

(7) *Epist. ad Timoth. cap.* VI. *v.* 20. ἐκτρεπόμενος .... ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως. *Devitans .... oppositiones falso nominatae cognitionis.* Consule Clementem Alexandrinum *lib.* II. *Stromat. n.* XI. *pag.* 457.

to nomine, propterea quod multis esset, iisque gravissimis erroribus implicata; quam autem orthodoxi colerent sapientiam, eam et veram esse merito affirmarunt, et dignam, quae γνῶσις diceretur. Est autem illud verisimile, nonnullos fuisse Pauli aetate haereticos (1), qui γνῶσιν sibi arrogantes, γνωστικοὶ *Gnostici* nominari vellent. *Falso* autem illa *vocata* γνῶσις non aliorum initio esse potuit, nisi philosophorum. Quamobrem τῶν γνωστικῶν, et τῆς γνώσεως ex philosophis nomina manaverunt. Cumque Platonici, et Pythagorei imprimis agere se de sempiternis maximisque rebus dictitare solerent, in quibus pars magna τῆς γνώσεως constituta erat (2), factum hinc mea quidem sententia est, ut ex his maxime profectae eaedem voces esse videantur. Neque enim nomina ea barbara sunt, ut aut a Persis, aut a Syris, aut ab Arabibus sint repetenda. Sed cum Pythagorica scita, atque decreta in Orientem lapsu temporum pervasissent, colique ab Aegyptiis, Syris, Judaeis, Hellenistis, aliisque gentibus incoepissent; mirabile non est, si voces etiam ipsae eodem una cum dogmatis penetraverint, fuerintque deinceps in caussa, ut a Christianis orientalibus Catholicis quidem (3) jure, haereticis vero injuria usurparentur.

Altera pars τῆς γνώσεως erat de moribus. Atque ei Pythagorici prae ceteris dabant operam, quorum sunt a Jamblicho (4), et Porphyrio (5) praecepta monumentis mandata litterarum. Erant autem primorum Christianorum mores mirandum in modum compositi ad concordiam, et probitatem. Itaque competebat illis, quod

(1) Ita enim censent, in hunc locum *Apostoli*, Chrysostomus, Theodoretus, et alii plerique Patres. Ac Paulus quidem eos, qui jactarent τὴν ψευδωνύμον γνῶσιν *circa fidem excidisse* scribit. Quae res cadere, nisi in haereticos, qui veram fidem pervertissent, in alium quemquam non potest. Hinc Gnostici haeretici qui aetate Clementis Alexandrini Ecclesiam infestabant, Epistolam ad Thimotheum reprobabant, quod *hac voce* convincerentur. Vide Clementem ipsum *lib.* II. *n.* XI. *pag.* 457. *T.* I. *Edit. Oxon.*

(2) Ut paullo ante constitit ex iis, quae ex Clementis Alexandrini libris producta sunt.

(3) Nam his vera sublimium Mysteriorum de rebus sempiternis cognitio concessa est. Atque haec est vocis γνῶσις propria in sacris litteris significatio, ut indicet intelligentiam sublimium sensuum, quae Scripturis continentur. Igitur I. *ad Cor.* XIII. *v.* 2. πᾶσα γνῶσις *omnis cognitio* in idem recidit, atque εἰδέναι τὰ μυστήρια, *scire Mysteria*, differtque ἀπὸ πάσης πίστεως *ab omni fide*, quod haec sit γνώσεως subtilior intelligentia. Recensetur autem γνῶσις inter Spiriritus Sancti dona I. *Cor.* XII. 8. Quamobrem sumitur interdum haec eadem vox in bonam partem ab Auctore Epistolae, quae Barnabae tribuitur *cap.* VI. et X. Sed de his multa interpretes sacrorum Bibliorum novi Testamenti disputant, quos consulere Lector poterit.

(4) *De Vita Pythagorae cap.* XXVII. *seqq. Edit. Kusteri.*

(5) *De Vita Pythagorae pag.* 37. *seqq. Edit. Kusteri.*

ad hanc etiam partem attinet, appellatio *Gnosticorum*. Verum quoniam temporum progressione immutata vivendi ratio est, inque deterius mores nostrorum vergebant, translata est vocis significatio, ut eos potissimum indicaret, qui cum monasticam vitam amplexi essent (1), tum se totos et contemplationi dediderant divinarum rerum, et exercere solebant singulari diligentia in operibus virtutis, ac pietatis.

§. VIII.

Rursum vocati I. θεοφόροι, *seu* Deiferi. II. χριστοφόροι, *seu* Christiferi. III. πνευματοφόροι, *seu* Spiritiferi. IV. ἁγιοφόροι, *seu* Sanctiferi. V. Ναοφόροι, *seu* Templiferi.

I. Fuerunt praeterea Christianorum aliqui, qui se θεοφόρους, hoc est *Deiferos* nominarent. Sunt autem hujus nominis jam usque ab secundo Ecclesiae seculo primordia repetenda. Namque Ignatius martyr Joannis evangelistae auditor, et episcopus Antiochenorum cum in suarum epistolarum inscriptionibus (2), tum in colloquiis, quae habuit cum Trajano imperatore, rogatus quis esset, et quam tandem religionem profiteretur, θεοφόρον se esse dixit, quod *Christum*, qui Deus est, *in corde suo portaret* (3). Neque enim Anastasium Bibliothecarium moror, qui propterea id sibi nomen Ignatium vindicasse putat (4), quod is ille puerulus fuerit, cui adstantibus Apostolis, impositae manus a Christo servatore fuissent. Nam quod ille sibi Graecos praesidio esse censet, leve omnino est. Veteres nos quidem, qui accurate sunt in rebus Ignatii describendis versati, non recentiores Graeços, qui

(1) Consule quae supra *ex Socratis H. E.* allata sunt.

(2) Sic enim scribit initio suarum septem Epistolarum, quae genuinae sunt, extantque *Tom.* II. *Apostolicorum Patrum pag.* 11. *Edit.* 1724. neque enim otium est de ceteris editionibus earumdem disserere. Ἰγνάτιος ὁ καὶ θεόφορος. *Ignatius, qui et Theophorus.* Factum autem hinc est, ut a multis Ἰγνάτιος ὁ θεόφορος fuerit appellatus, quorum testimonia numerat Cotelerius *not.* 2. in *Epist. Ignatii ad Ephesios T.* II. *Apost. PP. pag.* 11. *Edition. cit.*

(3) Acta Ignatii T. II. *PP. Apostolicor. pag.* 158. *Edit. an.* 1724. *Ignatius dixit nemo Theophorum vocat cacodaemonem... Trajanus dixit: quis est Theophorus? Ignatius respondit: qui Christum habet in pectore.*

(4) Anastasius Bibliothecarius in Scholiis *ad actionem* I. *Octavae Synodi Tom.* VIII. *Concilior. Edit. Labbeanae Parisiensis pag.* 994. „Tradunt Graeci, inquit, quod parvulus, quem Dominus advocatum statuit in medio dicens: *nisi conversi etc.* iste Ignatius fuit, et idcirco hunc Deiferum nuncupant etc.

sua volumina fabulis referserunt, audiendos esse arbitramur. Ac Joannes Chrysostomus (1), qui antequam episcopatu constantinopolitano potitus esset, presbyter ecclesiae antiochenae fuit, nunquam visum ab Ignatio Christum fuisse testatur. Quamobrem si Graeci, quos Anastasius audivit, sive cum Romae ageret, sive cum ad octavam synodum profectus esset (2), eam ob caussam Θεόφορον dictum fuisse existimarunt, magno in errore versati fuerint necesse est. Nec vero illis suffragio est, quod Ignatius in epistola ad Smyrnaeos scribit (3), ἐγὼ γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν σαρκὶ αὐτὸν οἶδα. Est enim hic locus sic omnino vertendus: *ego enim et post resurrectionem eum in carne novi*, non vero *vidi*, ut sapienter est a gravissimis, eruditissimisque viris Eusebii, codicum mss. et Rufini auctoritate demonstratum (4). Labitur quippe Joannes Dallaeus, qui non οἶδα, sed εἶδον, vel ἴδον contra atque veterum testimonia, et antiqui codices postulent, legendum esse existimavit. Sed quoniam alio propero, mitto de homine dicere, qui ut suae sectae opiniones tueri posset, id eniti maxime voluit, ut omnem Ignatianis epistolis adimeret auctoritatem, quas sibi, si ponderis alicujus viderentur esse, repugnare perspiceret.

Verum etsi Ignatius eam esse vocis Θεοφόρος significationem dixit, quam paullo ante retuli, fatendum tamen est, cognomen etiam hoc Ignatii (5) ejusdem fuisse, quamquam non assentiar Bollandianis, ac Tillemontio, ajentibus eo cognominis loco habendam esse appellationem τοῦ Θεοφόρου *Theophori*, quo summa Igna-

(1) Homilia in S. Ignatium Martyrem n. 4. *Editionis Montfauconianae Paris. Tom. II. Posteaquam defunctus est (Christus), non solum Petrus, et Paulus, sed etiam Ignatius qui eum non viderat, nec alia cum ipso familiaritate conjunctus fuerat, tantam pro illo animi alacritatem ostenderat etc.*

(2) Nam hoc postremum verisimilius esse putat Pearsonus Auctor Anglus ex eorum haeresi quos Episcopales vocant *Vindiciarum Ignat. Part.* II. *cap.* XII. *pag.* 413. Tom. II. *Apostolicor. Patrum Edit. laudatae.* Graecorum vero scripta, qui aetate Anastasii vixerint, eamque fabulam tradiderint, nulla reperio. Non me tamen fugit fuisse post a Graecis plerosque, qui eam a suis acceptam, litterarum mandaverint monumentis. Consulendi Metaphrastes *in Martyr. S. Ignat. Tomo eodem Apostolic. Patrum pag.* 163. *P.* 1. et Nicephorus Callistus *lib.* II. *cap.* XXXV. *Historiae.* Sed de hac re copiosius disputat Joannes Baptista Cotelerius *In Epist. ad Ephesios n.* 2. *pag.* 11. *Tom. eod. Apostolic. Patrum,* Tillemontius *T.* II. *Monum. Hist. Eccl. Edit. Paris. an.* 1694. *pag.* 208. Cardinalis Baronius *ad an. Chr.* 71. *n.* XIII. Bollandiani *in serie Patriarch. Antioch. T.* IV. *Mensis Julii pag.* 8. *n.* 28. Et ex haereticis Pearsonus *loco mox indicato, aliique perplures.*

(3) *Num.* III. *pag.* 34. *T.* II. *Apostolic. Patrum cit. Edit.*

(4) Joannes Baptista Cotelerius *in not. ad eumdem Ignatii locum,* a quo non discrepant heterodoxi duo eruditi viri Pearsonus *l. c.* qui multis Dallaeum refellit, et Isaacus Vossius *in not. ad Ignat. Epist. ad Smyrnaeos n.* 5. *T. eod. Apost. Patrum pag.* 34.

(5) Ita quoque sentiunt Tillemontius *l. c.* Bollandiani *l. c.* Cellerius *Tom.* I. *Hist. General. Auct. Sacr. cap.* XI. *libri* III. *Artic.* 1. *pag.* 620. *Edit. an.* 1729. aliique innumeri, quos, ne sim longus, praetermitto.

tius modestia esset. Neque enim sibi id negat modestus, quod omnibus Christianis commune esse arbitretur, quodque sibi ipsi alloquens Imperatorem, adscribit, ut ostendat, cacodaemonem esse illum non posse, qui Theophorus sit, et *Christum* gestet. Itaque sic censeo cognomen id fuisse Ignatii, quod in inscriptionibus suarum epistolarum omnium, ut Ignatium, sic etiam *Theophorum* sese vocet, non quod ita modestia, moderatioque animi flagitaret. Verum ex iis tantum inscriptionibus, quae *cognomen exhibeant*, concludi nequiret convenisse Christianis omnibus appellationem *Theophororum*, nisi extarent de ea re non Ignatii ejusdem modo (1), sed aliorum etiam Patrum disertissima testimonia.

Et quoniam Patrum facta mentio est, idque jam flagitat ratio instituti mei, recensendae scilicet eorum sententiae sunt, quo liqueat quemadmodum nomen illud a Christianis usurpari soleret, iisque dari, qui convenissent in ejusdem religionis societatem. Ergo Clemens Alexandrinus gnosticum, qua voce verum, orthodoxumque Christianum indicat, *Deiferum* esse statuit (2). Atque ei quidem scriptori antiquo imprimis, et gravi deinceps Nazianzenus (3), Palladius (4), Theodoretus (5), Dionysiaster,

(1) Ignatius *Epist. ad Ephes.* n. IX. *pag.* 14. *T.* II. *Apost. Patrum cit. Edit.* ἐστὲ οὖν καὶ σύνοδοι πάντες θεοφόροι, καὶ ναοφόροι, χριστοφόροι, ἁγιοφόροι. *Estis et comites viae omnes Deiferi, Templiferi, Christiferi, et Sanctiferi.* Eadem extant *in Interpolat. Ignat. ad Ephes. Epist. pag.* 47. *n.* IX. *Tom. eod.*

(2) *Lib.* VIII. *Stromat.* n. 13. *pag.* 892. *Edit. Oxon.* „ Quid ergo dicemus de Gnostico? An *nescitis*, inquit „ Apostolus, *quod templum Dei estis? Divinus* ergo est „ Gnosticus, et jam sanctus, et *Deum ferens*, et a Deo „ latus . . . Templum autem unum quidem est, ma„ gnum, ut Ecclesia: alterum vero parvum, ut homo, „ qui servat semen Abrahae. Non concupiscet ergo ali„ quid aliud, qui habet in se Deum requiescentem. „ Non differunt ab his, quae habet *lib.* VI. *pag.* 792. *T.* II. *ejusd. Edit.*

(3) *Orat.* III. *pag.* 97. *Tom.* I. *Opp. Edit. an.* 1690. βούλεται γάρ ἡμῖν ὁ λόγος μὴ ἐξεῖναι διαπιστεῖν τοῖς ὑπὸ τῶν θεοφόρων ἀνδρῶν εἰρημένοις. „ Hic enim sermo vult non „ licere nobis iis rebus fidem adimere, quae a deiferis „ hominibus dicta sunt. Vide et *Orat.* XXXVII.

(4) *In Praefat. Historiae Lausiacae*: παρὰ θεοφόρων ἀθλητῶν τοῦ Χριστοῦ τὴν οὐράνιον τούτων ζωὴν ἐκμεμάθηκα. „ A Theo„ phoris pugilibus Christi caelestem harum rerum vitam „ didici. „

(5) *Serm.* X. *Therapeutices.* Dionysiastri autem, eorumque, quos nominavi Scriptorum, testimonia recenset Pearsonius *l. c.* a quo accepit Binghamus. Praestat vero huc transferre, quae sunt a Cangio in Glossario *mediae, et infimae Graecitatis* animadversa: θεοφόρος, inquit, *vir est Deo plenus, sanctitate conspicuus. Theod. serm.* X. *Graec. Affect. de Isaia Propheta* . . . θεοφόροι ἀπόστολοι *in Actione* V. *Concilii Constantinopolitani sub Menna. Ita in epistola Ludovici II. Imperatoris ad Basilium Imperatorem Constantinopolitanum*: Deiferi Apostoli. Κύριλλος ὁ θεοφόρος τῆς ἀλεξανδρέων ἀρχιεπίσκοπος. *Cyrillus Theophorus Alexandrinorum Archiepiscopus „ apud Cyrillum Scitopolitanum in Vita Mt. S. Sabae cap.* LVI. θεοφόροι *etiam appellantur Patres, qui Nicaeno Concilio interfuerant a Theodorito in Hist. Eccl.* (*l.* I. *c.* XVI.) *Vide praeterea Henricum Valesium* (*in eumdem lib. et cap.*) *et Suicerum in Thesauro Ecclesiastico.*

Cyrillus Alexandrinus, Photius, Maximus (nam ceteros missos facio) assensi sunt. Cur autem Deum ab Christianis gestari censuerint explicandum est. Itaque cum nos templa Dei ab Apostolo dici legissent, in templo autem peculiari quadam ratione Deum extare intellexissent, atque adeo in probo Christiano, hinc duxerunt *Deiferi* appellationem. Ac nititur profecto haec veterum auctoritate opinio (1), ne quis existimet esse ipsam a novis scriptoribus excogitatam.

II. Quemadmodum autem *Deiferi*, sic *Christiferi* quoque *latine*, graece vero χριστοφόροι nostri olim homines vocati sunt. Cujus quidem appellationis apud Patres exempla extant perplura (2). Sed hujus etymon a superioris vocis origine minime discrepat. Christiferi namque dicti sunt, quod cum Christo cari essent, tum eidem mirifice erant conjuncti, ut eum animo, et corde gestare viderentur.

III. Quin etiam cum Spiritus Sancti donis aucti probi Christiani essent, ejusque afflatu, instinctuque ducerentur, factum est, uti *Spiritum Sanctum* gestare dicerentur, ac *pneumatophori* πνευματοφόροι identidem audirent. Qua de re illustria sunt *Irenaei* (3), *Athanasii* (4), *Basilii* (5), *Hieronymi* (6), *Cyrilli Alexandrini* (7), *et Interpolatoris Ignatianarum epistolarum* (8)

(1) Consule mox allatum *Clementis Alexandrini* locum.

(2) Vide Ignatii Epistolam ad Ephesios *loc. cit.* Athanasium *Orat. 1. contra Gentes Tom. I. pag. 6. et Oratione de Incarnatione Christi pag. 63. Edit. an.* 1627. quibus in locis Paulum Apostolum χριστοφόρον vocat; et Auctorem *Orationis de Passione, et Cruce Domini* inter opera S. Athanasii *Tom. eodem I. pag.* 1021. ubi de Christiano loquens: καὶ ὁ χριστοφόρος ἀνὴρ, ὡς θεὸς ἐστὶν ἐπὶ γῆς, τοῖς μὲν ανθρώποις ανεξίκακος γενόμενος etc. *Ille Christophorus vir, ut Deus est in terra, ab hominibus quidem mala depellens etc.*

(3) *Lib. 5. Adv. Haeres. cap. V. pag. 298. Edit. Paris. Massueti:* δικαίοις γάρ ἀνθρώποις, καὶ πνευματοφόροις ἑτοιμάσθη ὁ παράδεισος. *Sanctis enim hominibus, et Spiritiferis paratus est paradisus.*

(4) *De Humana nat. suscepta pag. 600. Opp. T. I. Edit. cit. Ipse igitur est Deus carnigerus* καὶ ἡμεῖς ἄνθρωποι πνευματοφόροι, *et nos homines Spiritiferi.*

(5) De Spiritu Sancto *cap.* IX. *pag.* 20. *T.* III. *Opp. Edit. novae Paris.* ubi πνευματοφόρους ψυχὰς *nominat Spiritiferas animas.*

(6) *Epist.* LI. *p.* 77. *T.* II. *Opp. Edit. Rom. an.* 1575, quo loco Jovinianum joco πνευματοφόρον vocat.

(7) Consule Cyrill. *in cap.* III. *Sophoniae pag.* 608. *Tom.* III. *Opp. Edit. Paris. an.* 1638.

(8) *Epist. ad Ephesios num.* IX. *pag.* 47. *Tom.* II. *Apost. Patrum Edit. cit.* quo loco haec habentur: ,, Erraticus ,, ille, et falsus spiritus seipsum praedicat; sibi namque placet; se ipsum glorificat, plenus enim fastu ,, est; mendax est, fraudulentus, assentatione, et adulatione gaudens, subdolus, gerrarum consarcinator, ,, nugax, dissonus, verbosus, lubricus, meticulosus; a ,, cujus vi liberet vos Jesus Christus, qui supra Petram ,, vos fundavit, ceu lapides electos, coaptatos in divinum Patris aedificium, sublatos in alta per Christum ,, pro nobis crucifixum, Sancto Spiritu utentes pro fu-

loca. Atque hinc profecta est, meo quidem judicio, vetus consuetudo, ut majores nostri in *inscriptionibus* sepulcralibus *Spiritum Sanctum* eorum, qui in pace Ecclesiae decessissent, commemorarent. Nisi enim eos afflatu Spiritus Sancti inspiratos et auctos donis fuisse indicare voluissent, nulla erat caussa, cur in sepulcris haec esse insculpenda existimarent, et cum *Spiritu Sancto* (1). Utque magis magisque constet, Christianos idcirco πνευματοφόρους dictos fuisse, quod instinctu Spiritus agerentur, ejusque donis ditati essent, plurimum conferent praeclara Sanctorum testimonia (2), qui saepe veteris etiam Testamenti prophetas πνευματοφόρους *spiritiferos* appellarunt.

IV. Inde quoque nata est *sanctiferorum* appellatio. Quos enim Graeci ἁγιοφόρους, eos Latini *sanctiferos* possent dicere. Usi autem hac voce majores nostri (3) sunt, ut Christianos significarent, qui cum templa viva sint Dei, tum in se habent *Sanctum Sanctorum*, qui Deus ipse est, adeoque ἁγιοφόροι *sanctiferi* vocantur.

V. Sed cum templa Dei nostri homines dicti sint, quid caus-

„ ne, fide vero subvectos, et caritate elevatos a terre „ ad caelum, una cum immaculatis ambulantes. *Beati* „ namque, inquit, *immaculati in via, qui ambulant in* „ *lege Domini*. Porro via omnis erroris expers est Jesus „ Christus. Ego enim, inquit, sum via, et vita. Deducit autem haec via ad Patrem. *Nemo enim venit ad* „ *Patrem, nisi per me*. Beati itaque vos, qui estis Deiferi, Spiritiferi etc.

(1) Ita quidem lapis, quem exhibet Boldettus *lib. 1. delle Osservaz. sopra i Cimiteri cap.* XIX. *pag.* 87. et Dominicus Georgius ὁ μακαρίτης *de Monogramm. Christi cap.* IX. *pag.* 60.

EX VIRGINIO TVO BEN
E MECO VIXTI LIB ENI C
ONIVCA INNOCENTISSI
MA CERVONIA SILVANA
REFRIGERA CVM SPIRITA
SANCTA DEP. KAL. APR. TIBERI
ANNO II. ET DIONI. COSS.

At placet mihi, quod adnotat vir clarissimus Antonius Maria Lupius *in Diss. de Mon. S. Severae pag.* 1660. Adhiberi namque hanc vocem *Spiritus* in Sacris litteris ait, *ad significandos etiam singulos fideles, in quibus inhabitat Spiritus ille Paracletus*, idque jam conferre ad explicandas aliquas inscriptiones, quae sic habeant.

(2) Theophilus Antiochenus *lib.* II. *ad Autolicum pag.* 252. *Edit. an.* 1615. *in Append. Opp. S. Justini Martyris* Prophetas vocat πνευματοφόρους πνεύματος ἁγίου. *Spiritiferos Spiritus Sancti.* Eadem fere dicendi ratione usus est Cyrillus Alexandrinus *lib.* 1. *Thesauror. in Exod. pag.* 260.

(3) Ignatius Martyr *Epist. ad Ephes. n.* IX. *pag.* 15. *T.* II. *PP. Apost.* Et interpolator ejusdem Epistolae n. IX. *pag.* 47. *Tom. eod.*

sae fuit, cur etiam *templiferi* latine, graece autem ναοφόροι (1) dicerentur? Ego vero paucis hoc quaestionis genus expediam. Igitur observandum est ut *Sanctum*, sic etiam *templum Dei* Christum vocari a Patribus. De qua quidem re adeundus omnino est Cyprianus episcopus Carthaginiensium (2). Quocirca cum Christum gerere dicerentur Christiani, necesse est ut etiam templum, seu ναὸν, qui *Christus* est, ferrent; ac proinde ναοφόροι, hoc est *templiferi* appellarentur.

§. IX.

Vocati quoque Christiani fuerunt I. *Adolescentuli.* II. *Agnelli.* III. *Vituli lactentes.* IV. *Columbae e columba.* V. *Et Pulli columbarum, atque gallinarum.* VI. *Infantes.* VII. *Filii Altissimi.* VIII. *Veri Israelitae.* IX. *Ut et plebs Christianorum est novus, vel nascens populus appellata.*

I. Dici vix potest, quot novas appellationes majores nostri invenerint, quibus sese ab aliis distinguere, qui a nostris sacris, institutisque alieni essent, et suam erga Deum religionem, atque in proximos pietatem explicare possent. Nam cum in superioribus paragraphis aliquas numeraverimus, tum aliae supersunt pleraeque, in quibus recensendis, quoniam in hanc disquisitionem ingressi sumus, nostra deinceps versetur necesse est diligentia. Ergo a Clemente (3) Alexandrino observatum est fuisse in sacris litteris Christianos ob simplicitatem, et vitae innocentiam *adolescentulos* appellatos.

II. Ob eamdemque caussam ἀρνία (4), seu *agnelli* dicti quo-

(1) Consule Ignatium, ejusque interpolatorem locis mox indicatis.

(2) *Libro* I. *Testimonior. cap.* XV: Quin etiam Christus ipse *Jo.* II. v. 19. corpus suum templum appellat. Consule Gregorium Nissenum *Orat.* II. *contra Eunomium Tom.* II. *Opp. pag.* 484. et Basilium Seleuciensem *Orat.* XXII. *pag.* 124. Est tamen sapienter a Cotelerio *in notationibus in Epist. Ignatii ad Ephesios pag.* 14. *T.* II. *Apostolic. Patrum* animadversum, dici *Templiferos* potuisse Christianos, quod cum essent ipsi *Templa Dei*, tum se ipsos gererent.

(3) *Lib.* I. *Paedagogi cap.* V. *pag.* 104. *seqq. Edit. Oxon. T.* I. *Opp.* Consule etiam Isidorum Pelusioten *lib.* I. *Epist.* CCVII. *pag.* 61. et Basilium Seleuciensem *Orat.* XXVIII. *pag.* 154.

(4) Consule Clementem Alexandrinum *lib.* I. *Paedagogi cap.* V. *pag.* 105. *T.* I. *Opp. Edit. Oxon. Agnellos autem meos cum dicit* (Christus) *simplices significat pueros, ut qui sint secundum genus non viri, sed agni, et oves.*

que probi, piique Christiani in sacris bibliis sunt. Ergo apud Joannem *cap.* XXI. Evangelii, Petro onus pascendi *agnos*, seu *agnellos* a Christo imponitur. Βόσκε, inquit, τὰ ἀρνία μου. Pasce *agnellos meos* (1). Quo nomine indicantur, qui daturi erant nomen Christianae religioni (2). Immo etiam Apostoli propter innocentiam et vocati a servatore Christo ἀρνία fuerunt, et ea figura expressi in antiquis picturis a majoribus nostris sunt, quarum nonnullae in coemeteriis Urbis visuntur (3).

III. Spectat autem eodem τῶν μοσχαρίων γαλαθηνῶν *vitulorum lactentium* appellatio. Quocirca Clemens Alexandrinus: *Quando dicit*, tamquam vituli lactentes, *nos*, inquit, *allegorice significat* (4).

IV. Sed frequentius in monumentis veterum occurrit nomen *columbarum* (5). Cujus quidem vocis non una esse solet significatio. Est namque, ut saepe fuit a Patribus animadversum, columba et *candoris*, *simplicitatisque morum* (6), et *amoris*, et *pacis*, et *castitatis*, et *prudentiae*, et *contemplationis*, et *mitis*, *demissi*, *innocentisque animi* signum.

(1) *V.* 16.

(2) Quoniam τὰ ἀρνία *agnos* Interpretes verterunt, hinc evenit, ut Latini Patres Christianos agnorum nomine appellaverint. Adeundus prae ceteris Augustinus *Serm.* CCLXV. *al.* 6. *ex Add. a Paris. T. V. Opp. pag.* 106. *Edit. Paris. Mon. S. Mauri*, et *Serm.* LXXX. *al.* XXXIV. *ex Addit. a Sirmond. ibid. pag.* 427.

(3) Vide Boldettum *Osserv. sopra i Cimiterj de' SS. Martiri di Roma lib.* I. *cap.* VI. *pag.* 22. ubi. „ Spesse „ volte, *inquit*, non solamente il Signore, ma gli „ Apostoli stessi sotto figure di agnelli si vedono co„ loriti, il che sarà stato relativamente a ciò, che lo„ ro disse il medesimo Cristo per S. Luca *al. cap.* X. „ *Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos.*

(4) *Lib.* I. *Paedagogi cap.* V. *pag. cit.* ὅταν ἢ ὡς μοσχάρια γαλαθηνά, ἡμᾶς πάλιν ἀλληγορεῖ.

(5) Adiatur Clementem Alexandrinum *l. c. pag.* 206. Illustris praeterea est Paulini Nolani *in* XXXII. *ad Severum Epistola n.* 14. *pag.* 205. *Edit. an.* 1736. locus. Habet autem hoc modo:

Nos quoque perficies placitas tibi Christe columbas.

Accedit Cyrilli Hierosolymitani *Catech.* XVIII. testimonium *pag.* 225. *Edit. an.* 1640. Nam περιστεραί, inquit, διὰ τὸ ἀκέραιον. *Columbae propter simplicitatem.*

(6) Clemens Alex. *ibid.* καὶ ὡς περὶ τερὸν ἄκακον, καὶ ἄχολον, πάλιν ἡμᾶς. *Et quando tamquam columbam simplicem, et felle carentem rursum nos* intelligit. Cyprianus *libro de unitate Ecclesiae cap.* VI. „ Simplex, *inquit*, animal, et laetum „ est columba, non felle amarum, non morsibus „ saevum, non unguium laceratione violentum. Ho„ spitia humana diligere, unius domus consortia nos„ se, cum generant, simul filios educare; cum com„ meant, volantibus simul cohaerere, communi con„ versatione vitam suam degere, oris osculo concor„ diam pacis agnoscere, legem circa omnia unani„ mitatis implere. Haec est in Ecclesia noscenda „ simplicitas, haec caritas obtinenda, ut columbas „ dilectio fraternitatis imitetur. Consulendi praeterea „ Tertullianus. „ *lib. adversus Valentinianos cap.* II. *pag.* 250. *Edit. an.* 1675. et *Serm.* LXIV. *T. V. Opp. pag.* 368. *et lib. de Baptismo cap.* VIII. *seq. pag.* 226. *seq.* Cyrillus Hierosolymitanus *Catech. Illumin.* XVII. et Augustinus *contra Epist. Fundamenti cap.* IV. aliique, quos laudant Philippus Bonarrotius *Osserv. sopra alcuni frammenti di Vasi antichi di vetro pag.* 124. *seqq.* Paulus Aringhus *Romae subterraneae lib.* VI. *cap.* XXXV. *pag.* 607. *Edit. an.* 1651. Boldettus *Osserv. sopra i Cimiterj lib.* I. *cap.* VII. *pag.* 24. *seq.* et Joannes Bottarius vir eruditissimus *Spiegaz. delle Pitt. a Sculture della Roma sotterr. Tav.* XXX. *pag.* 116. *seq. T.* I.

Quamobrem mirabile non est, si Christus servator hortatus discipulos fuerit, ut velut *columbae* simplices essent (1), nataque hinc sit consuetudo veterum, ut Apostolos *in picturis* (2), *sculptisque lapidibus columbae* figura exhiberent.

Verum non *Apostolos* modo, sed etiam seipsos eo symbolo

(1) *Matth. cap.* X. v. 16.

(2) Paulinus Nolanus *Ep.* XXXII. *ad Sever. pag.* 202. de S. Felicis Basilicae ab se extructae picturis, operibusque musivis disserens, inquit:

„ Crucem corona lucido cingit globo;
„ Cui coronae sunt corona Apostoli,
„ Quorum figura est in columbarum choro.

Atque in cruce, quae extat Romae in summo Basilicae S. Clementis abside duodecim columbae cruci insistunt, quae Apostolos denotant, quasque corona circumdat. Ejus autem Crucis ectypon extat apud Bosium *lib.* VI. *de Cruce Triumphante cap.* XI. *apud Ciampinum vet. Mon. T.* I. *cap.* XXI. *pag.* 194. Gretserum *Tom.* III. *Operis de Cruce lib.* I. *cap.* XXXIII. et Bottarium *l. c. pag.* 118. quod etiam exhibere nobis hoc loco placuit.

expresserunt (1), quod illis id onus incumberet, ut *columbae* imitatores essent.

Dicti praeterea *e columba* nonnumquam Christiani fuerunt, quod sane nomen tributum illis est, vel quod Ecclesiae membra sint, quae columba dicitur (2), vel quod participes sint corporis Christi, quod in *vase* olim servari consueverat columbae figuram praeseferente, quae Spiritum Sanctum indicaret (3), vel quod nati sint ex spiritu, qui *descendit corporali specie sicut columba in Christum* (4).

V. Quod si inditum illis *columbarum* nomen est, perspici facile poterit, cur sint etiam *pulli columbarum* vocati (5). Nam qui ex *innocentibus*, *piis*, *mitibus*, *sanctis*, ob easque res *columbas* vocatis orti essent, eorumque similes esse studerent, ii quidem certe dici merito poterant *pulli columbarum.* Accedit *pullorum gallinarum* appellatio, quam Clemens Alexandrinus commemorat (6), atque idcirco impositam nobis esse affirmat, quod Christi filii simus, Christusque testetur congregatos ab se nos esse, ut sub *alas congregantur a gallina pulli.*

VI. Jam vero ut *columbae*, sic *infantes* (7) nominati Christiani sunt innocentiae ratione.

(1) S. Paulinus *Epist.* XXXII. n. 14. *pag.* 204. *Edit. cit.* „ Item, inquit, dextera, levaque crucibus minio su„ perpictis, haec epigrammata sunt.

„ Ardua floriferae Crux cingitur orbe coronae
„ Et Domini fuso tincta cruore rubet.
„ Quaeque super signum resident caeleste, columbae
„ Simplicibus produnt regna patere Dei.

Boldettus *l. c. pag.* 23. „ Spessissimo si vede, *inquit*, la „ sola colomba dipinta nelle cappelle, e sepolcri (*de' cimiteri*) e scolpita ancora... e ciò facessi senza al„ cun dubbio, perchè quei primi fedeli... raffigura„ vano in questo innocente volatile la carità, la sem„ plicità, il gemito, la compunzione, la purità e l'in„ nocenza. „ Neque vero in sepulcris, et sacellis modo, sed etiam in annulis, et lucernis earum plerumque figuram veteres exprimebant. Vide Aringhum *l. c. Romae subterraneae*, Bonarrotium *l. c.* et Bottarium *l. c. pag.* 177.

(2) Consule S. Pacianum Episcopum Barcinonensem *Ep.* I. *ad Simpronianum Tom.* II. *Concilior. Hisp. Card. Aguirre pag.* 80. et S. Augustinum *lib.* III. *cap.* XVIII. *de Bapt. contra Donat.* et *lib.* V. *cap.* XVI. et *cap.* XXI. et *Tract.* VI. *in Jo. Evang.* n. 3. *seqq.*

(3) Vide Basilii vitam a pseudo-Amphilochio scriptam *cap.* II. *n.* 5. *pag.* 943. *Tom.* II. *Act. Sanct. Boll. Mensis Junii*, et Bottarium *l. c. pag.* 66. Bonarrotium *l. c.* Aringhum *l. c. et l.* III. *c.* XXII. *pag.* 547. et alibi saepe.

(4) Lucae *cap.* III. *v.* 22. *Marci* I. *v.* 10. *Matth.* III. *v.* 16. *Jo.* I. 32. *seq.* Renatos autem ex spiritu nos esse, ait Joannes *cap.* II. *Evang. v.* 5. et III. *v.* 6.

(5) Clemens Alex. *l. c. pag.* 106. *Jubet etiam per Mosen duos pullos columbarum: eorum, quae sunt tenera, nempe pullorum, immunitatem a peccato, innocentiam, et acceptarum injuriarum oblivionem dicens esse Deo acceptam.*

(6) *Ibid.* „ Quod autem nos pullos dicat testis est „ Scriptura, *quemadmodum gallina congregat pullos suos* „ *sub alis suis*, ita nos sumus pulli Domini, sane quam „ admirabiliter, et mystice animae simplicitatem ex „ puerili aetate describente verbo. „

(7) Clemens Alex. *ibid. pag.* 109. *et c.* VI. *pag.* 112. „ Non sumus nos pueri, *inquit*, et infantes appellati, „ quod sit puerilis, et contemnenda nostra disciplina, „ ut nos calumniati sunt, qui *sunt inflati scientia*, hoc est „ *Gnostici.* Tertullianum quoque *lib. contra Valentinianos cap.* II. *pag.* 251. *Edit. an.* 1675. *S. Augustin. Adnot. in Job. cap.* XXXVIII.

VII. Frequentiora sunt nomina *filiorum Dei* (1), et *filiorum Christi* (2). Atque horum quidem non in Patrum operibus modo, sed etiam in sacris novi testamenti libris exempla reperiuntur. Sed quoniam eorum patens est origo, non est cur multis explicanda esse videatur. Quemadmodum autem *Dei filii* dicti sumus ita nobis *filiorum Altissimi* (3) tributa est appellatio. Eodem quippe, atque illa prior omnino recidit.

VIII. Cum vero *semen Abrahae* gens Christiana in scripturis dicatur, indignique judaei sint, qui hoc tam praeclaro vocentur nomine, propterea quod *Messiam* Christum rejecerint, factum hinc est, ut nobis etiam haeserit appellatio *verorum Israelitarum* (4), a quibus longe esse dolus, omneque vitium debet.

IX. Observat autem Clemens Alexandrinus in Paedagogo *Christianam gentem* dici *novum*, et *nascentem* (5) *populum* solere, quod a *vetere* distinguenda sit *populo*, qui rejectus a Deo fuit, quoniam Salvatorem, quem expectabat, non modo non excepit, sed ne agnovit quidem.

(1) *Jo. Evang. cap.* I. *v.* 12. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri*, et *Ep.* I. *cap.* III. *v.* 1. *Ut filii Dei nominemur*, *et simus*. Augustinus *lib. contra Adimant. Manich. cap.* V. Cyrillus Alexandrinus *in Caten. ad cap.* XI. *Joann. pag.* 298. aliique, quos Suicerus laudat *in Thesauro Ecclesiastico ad v.* τέκνον.

(2) Tertullianus *lib.* V. *adv. Marcionem cap.* IX. *pag.* 472. *Edit. cit. Filii* (Christi) *sunt*, *inquit*, *qui in ipso renascuntur*.

(3) Justinus martyr *in Dialogo cum Triphone n.* 124. *pag.* 217. *Edit. nov. Mon. S. Mauri.*

(4) Vide Justinum Martyrem *Dial. cum Tryphone n.* 123. *pag.* 217. *novae Edit. Mon. S. Mauri.*

(5) Clemens Alexandr. *lib.* I. *Paedagogi cap.* V. *pag.* 109. *Edit. Oxon. Juvenes ergo populus novus*, *ut distinguatur a veteri populo*, *ii sunt*, *qui nova bona didicerunt*. Rursum idem Clemens *ibid. cap.* VI. *pag.* 119. Quoniam verbum allegorice lac dici posse affirmat, continuo adjungit *justos* homines, quales sunt Christiani γαλακτοφάγους, *hoc est lac comedentes* appellandos esse arbitratur. Sunt alia praeterea a Clemente ipso nomina memorata, quae ne sim longus, tacitus praetermitto.

§. X.

Dicti praeterea Christiani sunt. I. *Christi.* II. *Chrestiani ab his, qui originem nominis Christiani ignorarent.* III. *Catholici.* IV. *Ecclesiastici.* V. *Dogmatici.* VI. *Orthodoxi.*

I. Quamquam Servatoris nostri proprium est *Christi* nomen, tamen fuerunt nonnulli Patres (1), qui illo ipso, sano autem modo, vocari nos posse arbitrarentur. Cum enim vox χριστὸς *Christus* unctum significet, sequitur, ut qui *unctus* Spiritu Sancto est, *Christus* etiam dici queat. Sumus autem omnes Christiani uncti chrismate *signo Spiritus Sancti.* Sed *Christi* nominis veneratio, quae summa et est, et esse apud orthodoxos debet, in caussa fuit, cur ea omnibus tribui Christianis cessaverit appellatio.

II. Ethnici, qui ignorarent, quae esset τοῦ χριστιανικοῦ Christiani nominis origo, et Christum χρηστὸν *Chrestum*, et Christianos χρηστιανοὺς *Chrestianos* appellaverunt (2). Etenim cum pleros-

(1) Ambrosius *de obitu Valentin. Tom. II. Opp. pag.* 1189. *Edit. an.* 1690. „ Non est injuria characteri Domini inscribi et servulos, et nomine Imperatoris signari militem, quandoquidem ipse Dominus dixerit: *Nolite tangere unctos, (seu christos) meos.* Hieronymus „ *Comment. in Ps. CIV. Breviar. in Psalter. pag.* 397. „ *Tom. II. Oper. Edit. Martianaei:* Ecce ante legem Patriarchae non uncti regali unguento Christi dicuntur. Christi autem sunt, qui Spiritu Sancto unguntur. „ Mitto cetera Patrum testimonia, ne sim longior, quam oportet. Adeundus interea Justinus martyr *Dialogo cum Tryphone n. 86. pag. 184. novae Edit. Maran.*

(2) Justinus Martyr *Apologia I. pag. 54. Ed. Oper. an.* 1615. „ Et quod ad nomen attinet, quo criminis loco nobis objicitur, χρηστότατοι *optimi* certe sumus. „ Hinc Binghamus concludit dicta haec ab Justino fuisse, ut significaret Christianos fuisse ab Ethnicis χρηστιανοὺς appellatos, nomenque ipsum proinde χρηστότατον *optimum esse.* Quae quidem res, etsi placuit etiam Silburgio, mihi quidem certe monachis Maurinis in not. *pag.* 45. sequuto, non placet. Neque enim Justinus usquam τὸν χρηστὸν memorat. Nam quod paullo post τὸ χρηστὸν legimus, non sequitur χρηστιανοὺς fuisse nostros a Justino vocatos, ut alluderet ad gentilium pronunciandi modum. Etenim Martyr ille τοῦ χριστοῦ nominis originem ex *unctione* semper repetit, ex utilitate nunquam. Satius fuisset Clementem Alexandrinum laudare, qui *lib. II. Stromateon n. 4. pag. 438. Edit. Oxonien. Qui in Christum crediderunt*, inquit, *chresti, hoc est probi sunt, et dicuntur.* Id vero factum a Clemente est, quod fortasse audiret a quibusdam ethnicis χρηστὸν appellari *Servatorem*, qui originem nominis τοῦ χριστοῦ ignorarent. Nam Tertullianus Apologetici *cap.* III. „ Sed et cum perperam, inquit, Chrestianus pronunciatur a vobis, (nam nec nominis est notitia penes vos), de suavitate, vel benignitate compositum est. „ Rursus idem ipse *lib.* I. *ad Nationes cap.* III. „ Chrestiani pronuntiamur (nam ne nominis quidem ipsius liquido certi estis) sic quoque de suavitate, vel bonitate modulatum est. „ Lactantius Firmianus *lib.* IV. *cap.* VII. *pag.* 367. *Edit. an.* 1660. „ Sed exponenda hujus nominis ratio est propter ignorantium errorem, qui eum immutata littera Chrestum solent dicere. „ Ac Suetonius quidem in *Claudio cap.* XXV. *Judaeos*, inquit, *impulsore Chresto assidue tumultuantes Roma expulit. Chresti* autem nomine, quidquid contra nonnulli pugnent, *Christum* indicavit. Atque sic quidem intellexit Paulus Orosius quinti seculi Scriptor *lib.* VII. *Hist. cap.* IV. Atque Lucas etiam *Act.*

que suorum esse scirent, quibus esset *Chrestus* nomen, nullum vero, qui *Christus* diceretur, censuerunt Servatori nostro idem ipsum nomen fuisse impositum, esseque proinde ejus sectatores *Chrestianos* nominandos. Ac plerosque ethnicos *Chrestos* vocari consuesse testata res est. Nam Appianus in Mithridaticis (1) meminit Socratis, nescio cujus, cui *Chrestus* cognomen erat. Est autem auctor Aurelius (2) Victor *conspirasse* milites aliquot in Aureliani imperatoris necem, *auctoribus Chresto, et Marcellino simulque Magnentio*. Quin etiam extant Martialis poetae epigrammata quaedam (3) *in Chrestum*, nescio quem, ut et (4) in *Chrestillum*. Fit praeterea in vetere Inscriptione *Chraestae* (5) mentio. Atque Fulgentius in *libello*, quem *de sermone prisco* (6) inscripsit, Manilium *Chrestum* memorat. Quod autem ignoratione originis, atque etymi nominis factum sit, ut ab ethnicis *Chrestiani* vocaremur, auctores sunt Tertullianus et Lactantius (7), qui propterea illis indicandum putarunt esse, quae sit vera ejus vocis significatio. Κρηστὸς *Chrestus* autem graecis idem est atque *benignus*, *mitis*, *suavis latinis*. Quare sive χριστιανοὶ, sive χρηστιανοὶ dicti nostri ab ethnicis ipsis essent, neutra videlicet appellatio usurpata fuisset ignominiae caussa. Itaque non probo, ut quidam existimant (8), neque enim id gentilibus vitio Patres verterunt, sed errore immutata vox χριστιανοὶ in χρηστιανοὶ fuit (9). Quodsi ironice *aut per antiphrasim* immutatam quis-

XVIII. c. 2. Omnes Judaeos Roma fuisse pulsos scribit, ne Christianis quidem exceptis. Tacitus etiam XV. *lib. Annal. cap.* XLIV. nomine Christiani Auctorem *Chrestum* appellat.

(1) Non longe a principio.

(2) In Annibaliani Vita.

(3) *Lib.* VII. 54. et IX. 28.

(4) *Lib.* XI. 91.

(5) Apud Havercamp. *in not. ad Apolog. Tertull. pag.* 42. *Edit. an.* 1718. Habet autem hoc modo:

,, Hoc vistus, fatique decus, et amabile nomen
,, Dote pudicitiae celebrata laboribus actis
,, Vitae Chresta jacet condita nunc tumulo.

Bursum Inscriptio Polae in Istria apud Gruterum *pag.* 835. n. 2.

P. AELIVS PRISCIANVS
ET AELIA CHRESTI
VIVI SIBI POSVER.

Adisis etiam Ciceronem *lib.* II. *Epist. Famil.* 8.

(6) *Ad v. Injuges Boves* · Consule Ausonium *Epigram.* XXXIX. Quin etiam quarto seculo circa 312. annum Episcopo Syracusanorum Chrestus erat nomen. Euseb. *l.* X. *Hist. c.* VI.

(7) *Locis supra indicatis.*

(8) Consule *Notationes in Apolog.* I. *S. Justini martyris pag.* 45. *Edit. novae Monachor. S. Mauri.*

(9) Ex χριστοῦ in χρηστοῦ. Quare Auctor Dialogi, qui inscribitur *Philopatris* inter Luciani opera, cum introducit Triephontem de Christiana religione bene, ut simulat, loquentem, Christum vocat χρηστὸν, quod non fecisset, si hoc nomine probri, et contumeliae loco uti Ethnici consuevissent. Scio Joan. Matthiam Gesnerum contra sentire *disput. de Philopatr.* inserta T. III. *Opp. Luciani pag.* 709. *seqq. Edit. an.* 1743. Etenim *sep.* XX. *pag.* 717. Petrum Danielem Huetium refellit, quod acciperit fieri eo in loco Christi ab Auctore Philop[illegible] mentionem. Neque enim reperiri [illegible] unquam in eo dialogo scribit se nomen servatoris Christi. Non quod

quam putet fuisse, is videat quibus conjecturis confirmare opinionem suam possit. Ac cogitanti, cum haec scriberem, mihi unde natus is error fuerit, ut quem χριστὸν dici audirent ethnici, eumdem latine *Chrestum* (quod esset suorum plerisque idem nomen), efferrent, conflarentque inde vocem *Chrestiani*, venit haec quoque in mentem suspicio. Apud graecos jam usque ab seculo saltem secundo eam obtinuisse pronunciandi rationem, quae etiamnum est in usu in Graecia, ut τὸ ι, et τὸ η eodem modo efferrentur, sonumque formarent τοῦ ι. Ergo sono non discrepasse τοῦ χριστοῦ a vocis χρηστοῦ pronunciatione. Nam videmus in inscriptionibus saepe τὸ ι, et τὸ η confundi, quod verisimile est evenire facile nequivisse, nisi utriusque litterae idem sonus fuisset. Accedit quoque illud, quod cum aetate aequalem dyphthongorum in unius litterae sonum immutationem, immutationi litterae η in ι pronunciationem fuisse putem; constet autem dyphthongos jam inde ab Ecclesiae seculo secundo *ligari* a graecis consuesse; suspicer etiam τὸ η eo tempore solitum fuisse efferri eodem atque litteram ι (1) sono. Neque enim dubium est *Antonini* nomen nullam dyphthongum admittere. Sed cum graeci longam esse primam ι *Antonini* nomine intelligerent, scirentque ita ab suis efferri si ea et simplex ι et ει dyphthongus esset, simili pronunciandi ratione decepti in nummis, et inscriptionibus expres-

Auctor ait cap. XVII. Dialogi: πάντα, εἰ τύχοι γέ χρηστὸς καὶ ἐν ἔθνεσι. Non sic esse vertendum, *omnes*, *siquidem et Chrestus est et in gentibus*, sed hoc modo: *Et omne quidem, si modo bonum aliquem esse inter gentes contingat*. Verum non animadvertit esse omnium Christianorum sententiam, salvari neminem sine Christo posse. Cum ergo quaereretur a Christiano, cum Scytharum nomina in caelo describantur, respondendum profecto ita fuit, *certe, si quidem et inter eos Christus sit*, quem colunt, et venerentur. Sed de immutatione nominis χριστὸς in χρηστὸς, et χριστίανος in χρηστίανος copiose disputatum a Michaele Rossalo fuit ante annos aliquot eo in libello, quem edidit de hoc argumento Groningae. Animadvertendum est vero Ethnicos, qui scirent, quae esset Christianorum de origine nominis Christi sententia, et Christum Κριστὸν, et Christianos χριστιανοὺς appellasse, ut factum a Celso, atque ab Imperatoribus est, qui edicta contra nostros publicaverunt.

(1) Vide Aringhum *libro* III. *cap.* XXII. *pag.* 599. *Tom.* I. quo loco refert inscriptionem latinam graecis characteribus expressam, quae sic exhibet nomen *Gordianus*. Γ ω Ρ δ Η Α Ν ν c, et vocem *nuncius* hoc modo: ν ν ν Σ Η ν Σ. Constat igitur τὸ H elatum fuisse, atque efferri coepisse eodem atque τὸ I sono. Similes plerasque inscriptiones reperi non apud Aringhum modo, sed etiam apud Boldettum, Lupum, aliosque, quos consulere quisque per se poterit. Quin etiam intelligo eamdem τοῦ ι atque τοῦ υ, fuisse pronunciationem, ut et ex aliis, et ex ea imprimis inscriptione constat, quae extat apud Aringhum *lib.* IV. *cap.* XVIII. *pag.* 138. habetque hoc modo. CHRISOSTOME . IN . PACE . QVAE . VIXIT . ANNOS . P. M. XVIII . DEPOSITA . VIII.

serunt nomen illud hoc modo: ANTONEINOΣ (1). Sed haec ego suspicans dico, non quasi habenda esse pro certis arbitrer.

III. Venio ad nomen *Catholicorum*. Vetus est appellatio *Catholicae* (2) Ecclesiae. Est namque ab Ignatio usurpata. Atque ea quidem vox non aliud quam *universalem* significat. Dicta vero *Catholica* Ecclesia fuit, quod propagata ubique terrarum (3) esset, distingueretur que a factionibus haereticorum (4), quae tam late minime paterent. Itaque qui veram Christi doctrinam sequuntur, hi quoniam in Catholica Ecclesia sunt, jure καθολικοὶ *Catholici* et a Patribus dicti (5) olim fuerunt, et nunc etiam appellari solent.

IV. Quamvis autem qui clericalem vitam profitebantur, ii proprie ἐκκλησιαστικοὶ vocarentur, non defuerunt tamen, qui interdum, omnes homines religioni orthodoxae addictos hoc ipso nomine dignarentur. Aptum enim id esse putabant, quo illi ab ethnicis, judaeis, atque haereticis sejungi possent. Sed hoc sensu adhibita *ecclesiastici* appellatio, eum significabat (6), qui verae Christi *Ecclesiae*, non synagogae, neque turbae ethnicorum, vel haereticorum *coetuum* membrum esset.

V. Rursum Δόγμα *Dogma* in sacris novi testamenti libris religionem Christianam quandoque indicat (7). Est id autem a Pa-

(1) Hujusmodi pleraque extant Antoninorum numismata graeca, quae communia sunt. Neque vero ex numismatibus modo, sed ex *inscriptionibus* etiam idem ipsum effici facile potest. Nam in ea, quam mox retuli ex Aringho CHRISOSTOME pro CHRYSOSTOMAE legitur. Praeterea in lapide graeco apud Aringhum *l.* III. *c.* XXII. *pag.* 609. *T.* I. KE scriptum cernitur pro KAI. Mitto cetera momenta, ne longus sim.

(2) Ignat. *Epist. ad Smyrnaeos* n. VIII. *pag.* 36. *T.* II. *PP. Apost. Edit. an.* 1724. *Ubi fuerit Christus Jesus, ibi Catholica Ecclesia.*

(3) Quemadmodum autem jam inde a primis seculis propagata latissime fuerit, copiose ostendam in secundo hujusce Operis libro. Jam vero *Optatus Milevit. lib.* II. *contra Parmenianum pag.* 46. *Inde dicta est Catholica*, inquit, *quod sit rationalis, et ubique diffusa.*

(4) Clemens Alexandrinus *lib.* VII. *Stromat.* n. XVII. *pag.* 899. *Edit. Oxon.* „ In unius ergo naturae sortem „ cooptatur Ecclesia, quae est una, quam conantur hae„ reses in multas discindere. Et essentia ergo et opinio„ ne, et principio, et excellentia solam esse dicimus, „ antiquam, et Catholicam Ecclesiam, in unitatem „ unius fidei, quae est ex propriis testamentis etc.

(5) Multa in hanc rem congerunt Theologi, ubi de nota verae Ecclesiae, quod sit *Catholica* disserunt. Atque huc etiam pertinent, quae Suicerus, homo cetera de haeresi Lutheranorum disserit in Thesauro ad vocem Καθολικός. Nunc uno S. Paciani loco contentus ero. Itaque is in priore ad Sympronianum Epistola *pag.* 81. *Tom.* II. *Concilior. Hisp. Edit. Card. Aguirre*, ostendens quo nomine vocaretur, *nec tamen*, inquit, *erstus frater. Christianus mihi nomen est, Catholicus vero cognomen. Illud me nuncupat, istud ostendit. Hoc probor, inde significor.* Vide cetera, quae de eodem cognomine *ibid. et in seqq.* Epistolis disputat.

(6) Gregorius Nissenus *lib.* I. *contra Eunomium T.* II. *pag.* 330. οὐκοῦν ἡ πᾶσα μάχη, καὶ ἀμφιβολία τοῦ δόγματος τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πρὸς τοὺς ἀνομίους ἐστι . κ. τ . λ . *Igitur omnis contentio, et dubitatio Ecclesiasticis contra Anomaeos est etc.* Vide Eusebium *l.* IV. *Hist. c.* VII. et Cyrillum *Hierosolymit. catech.* XV. n. 4. et Valesium in *not. ad lib.* II. *Hist. Euseb. cap.* XXV.

(7) Chrysost. *Homil.* V. *in Epist. ad Ephes. pag.* 900.

tribus identidem observatum. Quare *Christiani* οἱ τοῦ δόγματος, hoc est, qui *dogmatis*, seu *dogmatici* dicti sunt (1).

VI. Superest ut de nomine *orthodoxorum* dicam. Sunt namque Patres saepe ac multum eodem ipso usi, ut eos significarent, qui recte de Christianis dogmatis, institutisque sentirent. Etenim cum plerique essent prava doctrina, improbisque moribus homines, qui decreta nostrae religionis pervertere conarentur, essentque idcirco ab Ecclesiae communione sejuncti; ut ab iis secernerentur non re tantum, sed etiam nomine Catholici, hi quidem et aliis saepe, et τῶν ὀρθοδόξων *recte sentientium* vocabulo sunt a majoribus appellati (2).

Estque jam hinc orta consuetudo apud graecos vocandi κυριακὴν τῆς ὀρθοδοξίας primam dominicam quadragesimae. Quum enim in eam rem studiose inquirerem, sic reperiebam. Iconoclastas in septima Synodo fuisse haereseos condemnatos, ut qui vetus Ecclesiae de veneratione sanctarum imaginum dogma reprobarent. Michaelem imperatorem, ejusque matrem Theodoram curasse, ob ejus rei memoriam, ut ea dies apud *recte* de *imaginibus sentientes* solemnis esset (3). Quamobrem et κυριακὴν τῆς ὀρθοδοξίας *dominicam rectae sententiae*, et πανήγυριν τῆς ὀρθοδοξίας *panegyrim rectae sen-*

Edit. Francofurd. ἢ τὴν πίστιν οὖν φησὶ, δόγμα αὐτὴν καλῶν, *aut fidem igitur dicit, dogma ipsam vocans.* Theodoritus *Comment. in Ep. Pauli ad Ephes. c.2. v.15. T.III. Opp. Edit. Sirmondi.* δόγματα δὲ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκάλιαν ἐκάλεσεν. *Dogmata Evangelicam doctrinam vocavit.* Sed fuerunt Patres, qui dogmatum nomine ea intelligerent, quae pertinent ad ceremonias, et praecepta: praedicationum vero, quae spectant ad capita fidei. Consulendus Basilius *lib. de Spiritu Sancto cap.* XXVII. et S. Eulogius Episcopus Alexandrinus apud Photium in *Biblioth. cod.* CCXXX. *pag.* 833.

(1) Eusebius *lib.* VII. *Hist. Eccl. cap.* XXIV. Βασιλεὺς ἐντευχθεὶς Αὐρηλλιανὸς αἰσιώτατα περὶ τοῦ πρακτέου διείληφε· Τούτοις νεῖμαι προστάττων τὸν οἶκον, οἷς ἄν, οἱ κατὰ τὴν ἰταλίαν, καὶ τὴν ῥωμαίων πόλιν ἐπίσκοποι τοῦ δόγματος ἐπιστέλλοιεν. *Interpellatus Aurelianus Imperator rectissime hoc negotium dijudicavit, iis domum dari praecipiens, quibus Italici, et Romanus Episcopus dogmatis*, hoc est, *Orthodoxae Religionis Christianae, scriberent.*

(2) Hoc enim sensu intelligenda est vox Ορθόδοξος apud *Auctorem Quaestionum ad Orthodoxos inter Opera Justini Martyris in Appendice.* Extantque Dialogi Theodoriti, in quibus sunt colloquutores Ὀρθόδοξος, καὶ Ἐρανιστὴς *Orthodoxus*, et *Eranistes.* Cetera, ne sim lectori molestus, praetereo.

(3) Philotheus Patriarcha Constantinopolitanus *Homil. in* 1. *Quadragesimae Dominicam paullo post initium* „ Hac Dominica, et prima jejuniorum Christi Ecclesia „ celebrare solet Orthodoxiam, sive restitutionem ve„ nerabilium, et sacrarum imaginum factam ab Impe„ ratore Michaele, et Theodora matre ejus beata Im„ peratrice, et Sancto Methodio Patriarcha Constanti„ nopolitano. „ Sed de hoc re agam alio loco, ubi de festis diebus disseram, opportune. Interea consulitor Leo Allatius *Opusc. de Dominicis, et Hebdom. Graecor. sect.* XIV, quod quidem Opusculum extat in calce operis de *Ecclesiae Occident. atque Orien. perpetua consensione pag.* 1432. *Edit. Colon. an.* 1648.

tentiae, et ἑορτὴν τῆς ὀρθοδοξίας *solemnitatem rectae sententiae* dictam esse, quod propria esset τῶν ὀρθοδόξων *recte sentientium*. Sed de honorificis Christianorum nominibus satis dictum esto.

§. XI.

Quinam Christiani vocati a majoribus nostris fuerint Hellenistae.

I. *Proponuntur variae Scriptorum sententiae.* II. *Hellenistarum nomine ii saepe graeci sunt vocati, qui, abjecta superstitione idolatriae, ad nostra sacra conversi sunt.* III. *Proselyti justitiae dicti aliquando sunt Hellenistae.* IV. *Refellitur Jo. Alberti Fabricii opinio.* V. *Quot fuerint apud Judaeos genera Proselytarum.*

I. Postulat nunc instituti ratio, ut inquiram qui tandem ii fuerint Christiani, quos a Luca evangeliste *capp.* VI. *v.* 1. IX. 29. XI. 20. nominatos *Hellenistas* fuisse legimus. Atque intelligo equidem varias de hoc genere argumenti esse, interque se dissidentes criticorum virorum sententias. Ludovicus Cappellus (1) non alios eo nomine indicari Christianos censet, quam eos, qui ex graecis ad Christianorum religionem accessissent. Neque dissimilis hujus est Salmasii (2), Croii (3), Pearsoni (4), Wolfii (5), aliorumque opinio, Hellenistas eos esse, qui e proselytis judaeorum, ac genere quidem ethnicis Christiani facti fuissent, ajentium. Negat Isaacus Vossius (6), ut qui putet judaeos, qui gentilium Romanorum partibus studuissent, meruissentque stipendia, appellatos fuisse hoc nomine. Quam sane sententiam, cum pluribus Richardus Simonius (7) refellisset, tum eo tandem falsam dixit esse, quo

(1) *Opp. Posthum. pag.* 394.

(2) *In lib. de Coma pag.* 439. et Commentar. *de lingua Hellenist. Edit. Lugd. Batavor. an.* 1643.

(3) *Observ. in Nov. Test. cap.* XXX. XXXI. XXXII.

(4) *Lection. in Acta Apost. pag.* 52. *et seqq.*

(5) Joannes Christophorus Wolf. *in Curis Philolog.* ad *Nov. Testam.*

(6) *Capite ultim. de Sibyllin. Variar. Observat. pag.* 287. et 307.

(7) *Histor. Critic. Nov. Test. cap.* XXVII. *pag.* 317. *Edit.* an. 1689. Ait autem Chrysostomum, Theodoritum, Oecumenium, aliosque sibi esse consentientes. Negari tamen non potest, quin locus Lucae, ut post videbimus, ei adversetur.

existimaret Hellenistarum numero eos tantummodo hebraeos duci oportere, qui extra Judaeae fines versarentur. Atque affinis huic est, quam Lightfootus (1) probat, opinio. Hellenistas namque judaeos linguae patriae ignaros fuisse statuit, qui gentium regiones incolerent, sive illae graecorum essent, sive aliorum.

II. Ego autem sic censeo. Ceteris omnibus, (quas quidem numquam negaverim ad similitudinem veritatis accedere), esse ut plurimum Cappelli sententiam anteferendam. Eo autem dixi, *ut plurimum*, quo interdum *Hellenistarum* nomine intelligi soleant, qui antequam nostris sacris essent initiati, proselyti judaeorum fuerunt. Utque jam ostendam, quod statui de Cappelli opinione, animadvertendum est, *Actorum Apostolicorum* undecimo capite tam esse perspicue ab judaeis *Hellenistas* distinctos, ut dubio vix ullus esse locus videatur. Postea enim quam (2) de Cornelii centurionis conversione dixit, tum addit Lucas, actas Deo a Christianis fuisse gratias, propterea quod *et gentibus poenitentiam dedisset ad vitam.* Mox vero adjungit: „ Et illi quidem, qui di-
„ spersi fuerant sub Stephano, perambulaverunt úsque Phaeni-
„ cem, et Cyprum, et Antiochiam, nemini loquentes, nisi solis
„ *judaeis*. Erant autem quidam ex eis viri Cyprii, et Cyrenaei,
„ qui cum introissent Antiochiam, loquebantur πρὸς τοὺς ἑλληνηστὰς
„ *ad Hellenistas*, seu *Graecos annunciantes* Dominum Jesum. „
Quo quidem ex loco perspicue palam est, *Hellenistas* ab judaeis etiam illis distingui, qui in Palestina non essent. Quare *graecos* eo nomine intelligi oportere. Jam vero si solis judaeis annunciabant, qui dispersi fuerant, Christum, negari nequit, quin annunciarint etiam *proselytis justitiae ex Graecis*, si qui in Synagogis fuissent, cum nulla esset caussa, cur excludendi esse censerentur. Quapropter si non modo ab judaeis genere, sed a proselytis quoque ex graecis diversi *Hellenistae* fuerunt, concedendum videtur esse, τῶν ἑλληνιστῶν appellatione indicatos ab Luca fuisse ho-

(1) Apud J. A. Fabricium *de salut. Luc. Evang. pag.* 61. *Edit. an.* 1731. Petri autem de Marca *lib.* VI. *de Concordia Sacerdotii, et Imperii cap.* 1. opinio est, *Hellenistas* fuisse Judaeos secundae dispersionis degentes in *provinciis Ethnicorum.*

(2) *Cap.* V. 19. *seqq.* Non negat Calmetius hunc locum cum aliis plerisque esse de Graecis conversis ex Ethnicismo intelligendum. Assentitur Stephanus Furmontius, quod ad hunc locum spectat, *Hist. Acad. Reg. Inscript. et Elegant. Litterar. Tom.* II. *pag.* 171. *Edit. Hagae Comitum an.* 1724. Cap. tamen VI. *Actor. Hellenistas* eos Judaeos vocari putat, qui immisti Syris a Graecis subjugatis essent.

mines ex gentibus, Corneliique similes, quem idem Evangelistes ἀλλόφυλον nominat. Eo autem magis in mea confirmor sententia, quo videam in Simeonis Stylitae junioris vita ethnicos ἑλληνιστὰς (1) appellari, idemque Gregorio Nazianzeno esse τὸ ἑλληνίζειν, atque vivere ethnicorum more (2). Estque illud tritum sermonem graecorum ἑλληνισμὸν intelligendum esse pro *ethnicismo*.

III. Non is tamen ego sum, qui *Proselytos justitiae* ex *ethnicis* quandoque fuisse vocatos *Hellenistas* negem. Immo vero de his arbitror institutum ab Luca sermonem esse capitis sexti (3) Actorum initio. Quandoquidem cum instituti septem diaconi ab Apostolis sunt, quod *Hellenistae* conqueri de hebraeis coepissent, nullus ethnicus ad Christiana sacra accesserat. Primum enim omnium, qui nostrae religioni nomen dedit, ἀλλόφυλον (4) Cornelium centurionem fuisse testata res est (5). Is vero initiatus mysteriis nostris post martyrium Stephani fuit, quem unum e septem diaconis fuisse certo scimus. Quamobrem *Hellenistae*, cujus Lucas meminit, *murmuris auctores*, ethnici esse nequiverunt. Fuerunt igitur Proselyti justitiae ex Graecis, qui cum ἑλληνισταὶ, hoc est graeci (6) ante fuissent, tum non impedierunt, quin post susceptam judaeorum religionem, et deinde Christianam, quandoque ἑλληνισταὶ vocarentur. Non enim vereor, ne quis mihi opponat, eos qui in Graecia, aut alibi, quo gentes loco potirentur, nati, et graeca, aliave lingua usi essent, quae ab he-

(1) Apud Bollandianos *Tom.* V. *Mensis Maji pag.* 373. οὗτος πολλοὺς ἀνὰ τὴν Αντιόχου τῶν ἑλληνιστῶν, καὶ ἀθέων etc. (Amantium Judex) *multos Gentilium Graecorum, et Athaeorum* comprehendat etc.

(2) *Orat.* I. *in Julian. pag.* 98. Non probo quod habet loco mox indicato Furmontius pro ἑλληνιστὰς esse quandoque ἑλενιστὰς fortasse scribendum, quasi hi nomen ab Helena regina Adiabenorum duxissent, quae, ut Josephus est auctor *l.* XX. *c.* XX. *Antiq. Jud.* Mosaicam Legem professa est. Hi namque, qui ab Helena nomen sortiti sunt, non *Helenistae*, sed *Heleniani* audierunt: de qua re disserit *Joannes Henricus Majus Notit. Imperii Adiab.* edita Marburgi *Cattorum an.* 1726.

(3) V. 1. „ *In diebus illis crescente numero discipulorum factum est murmur* (Hellenistarum) *Graecorum adversus Hebraeos, eo quod despicerentur in ministerio quotidiano viduae eorum. Convocantes autem duodecim multitudinem discipulorum, dixerunt: non est aequum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis. Considerate ergo fratres viros ex vobis boni testimonii septem . . . . . quos constituamus super hoc opus.* Post quae Lucas refert institutionem septem Diaconorum.

(4) *Cap.* X. *Actor. v.* 28.

(5) Erat vero Cornelius, meo quidem judicio, e *Proselytis portae.* Neque enim aut idolorum cultui, aut alia ulla superstitione tenebatur, eratque apud Judaeos magna in existimatione: *Actor. cap.* X. *et* 22. quae res evenisset numquam si is *Proselytus* saltem *portae* non fuisset. Ceterum *incircumcisus* erat: quo circa *Proselytus justitiae* esse non potuit. Sed de Proselytis dicam paullo post.

(6) Daniel Heinsius *Exerc. in Novum Testam.* vitio dat vulgato Interpreti, quod τοὺς ἑλληνιστὰς *Graecos* dixerit. Verum ex iis, quae sunt hactenus disputata, satis constare censeo, quam magno ille in errore versetur.

braica discreparet, fuisse ἑλληνιστὰς appellatos. Paulus namque Tharso oriundus, et peritus graece, ἑβραῖον *hebraeum* se tamen vocare solet (1). Neque vero ἑβραῖον solum, sed etiam ἐξ ἑβραίων: *ex hebraeis*. Quid? si haebraei Alexandriae, aut Antiochiae nati, non ἑλληνισταὶ *hellenistae*, sed ἑβραῖοι appellabantur, adjuncto tamen epitheto ἀλεξανδρεῖς, vel ἀντιοχεῖς (2). At eo quem laudavimus Actorum Apostolicorum loco ἑλληνισταὶ *Hellenistae* opponuntur ἑβραίοις *hebraeis*. Non ergo dum *hellenistas* commemorat Lucas, aut eos qui sequuti partes romanorum fuissent, aut qui extra Judaeam degerent, aut hebraeos, qui graecienses dici consuessent, quod lingua uterentur graecorum; sed vel *Proselytos justitiae ex graecis*, vel *Proselytos portae* vel *ethnicos* graecos indicat. Capite autem VI. non indicat *ethnicos graecos*, neque *Proselytos portae*, nullus enim horum ea aetate ad sacra Christianorum accesserat (3). Igitur *Proselytos justitiae graecos* eo nomine significarit necesse est.

IV. Scio Joannem Albertum Fabricium sic fuisse animo institutum, ut eorum opinionem putaret esse propensiorem ad veritatem, qui locum e cap. VI. Actorum de ethnicis graecis (4) esse intelligeudum arbitrarentur. Sed ejus ego interpretandi rationem probare nullo modo possum. Nam quod verba Lucae ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις *in diebus illis* non ita presse strictimque sumenda existimavit esse, ut cadere in ea, quae post conversionem gentium contigere, nequeant, commenticium est. Si enim ante Cornelius nostris sacris initiatus fuit, quam septem diaconi ab Apostolis delecti fuissent, non equidem video, cur ante de diaconis loquutus Lucas fuisset, quam de Cornelio censuisset orationem institui oportere. Quapropter manebit ἑλληνιστῶν *hellenistarum* nomine graecos saepe, interdum autem *Proselytos justitiae e graecis* fuisse nuncupatos.

V. Erant enim apud judaeos Proselytorum genera duo. Al-

(1) *Act. Apost. cap.* XXI. v. 39. *et cap.* XXII. v. 3. Et *epist.* II. *ad Corinth. cap.* XI. v. 22.

(2) Consule Josephum *lib.* XIV. *Antiquit. cap.* VII. n. 2. *pag.* 694. *seq. Edit. Havercampianae Tom.* I. *et l.* XII. *cap.* III. *pag.* 569. *seqq.* Atque de hac ipsa re disserit Pearsonus *loc. cit.*

(3) Nam si ante quisquam incircumcisus Graecus ab Apostolis conversus ad Christiana sacra fuisset, non tum primum, cum Cornelius initiatus Mysteriis nostris est, conquesti apud Petrum fuissent, qui erant e circumcisione. At vero tum primum conquesti sunt, ut auctor est in *cap.* X. *et* XI. *Actorum* Lucas.

(4) *Libro de salutari luce Evang. cap.* IV. n. 5. *pag.* 60.

terum *justitiae* (1); alterum contra *portae* dicebatur. Qui dicti *portae Proselyti* sunt, ii quidem certe neque circumcisi, neque ceremoniis, sacrisque initiati; sed hoc solum obligati erant, ut ne quid aut dicerent contra Mosen, aut contra praecepta, quae decalogo continentur, agerent. *Proselyti* vero *justitiae* et circumcidi, et exercere sese consuerant ita, ut judaeorum instituta, legesque poscerent. Eo tamen nomine ab hebraeis diversi erant, quod non Abrahamo illi; sed graecis atavis, atque parentibus oriundi essent (2), neque magistratu fungi, ullaque praefectura possent.

CAP. II.

De contumeliosis nominibus, quibus ethnici, judaei, atque haeretici orthodoxos Christianos vocare solebant.

§. I.

Christiani per summam injuriam vocati athei.

I. Posteaquam de *honestis* Christianorum nominibus actum a nobis est, quoad ejus fieri potuit, diligenter; ordo, seriesque rerum, quae proposita nobis initio fuit, postulat, ut secundo loco de *contumeliosis* (quibus nostros vocare ethnici, judaei, atque haeretici audebant ignominiae caussa), dicendum esse videatur. Illud autem principio sese offert, quod, etsi primum, quod usurparetur, non fuit; est tamen omnium maxime contu-

(1) *Domicilii*, vel *Portae* Proselyti qui fuerint, constat ex *Gemarah Hierosol. ad Titulum Jabimoth cap. XI. fol.* 12. Multa in hanc rem disputant homines haeretici Basnagius *lib. VI. Hist. Judaicae c. VII. Edit. an.* 1716. Seldenus, *libro II. de Jure Naturae, et gentium juxta disciplinam Hebraeorum cap.* II. et Sievogtus *Dissert.* de Proselytis. De *Proselytis* vero *Justitiae*, et ii, quos numeravi, et Nicolaus in *notis ad Cunaei Rempublicam Judaeorum pag.* 114. *Edit. an.* 1732. *l. I. cap.* XII. disserunt. Consulendum Caroli Sigonii opus de Republica hebraeorum, et quae in illud viri docti observarunt, quorum adnotationes referuntur in postrema editione Mediolanensi operum Sigonianorum. Ex horum autem Proselytorum numero erat judaeus ille, qui occasionem Tertulliano dedit scribendi *adversus judaeos* librum. Vide *cap. I. ejus libri pag.* 183. *Edit. Opp. Tert. an.* 1675.

(2) Seldenus *l. c.* observat, in Israelitico jure alia fuisse, quae ad officia erga Deum, atque homines, ac vitae rationem spectarent, alia quae ad Magistratus capessendos, gerendasque praefecturas pertinerent. Prioris generis quae erant, ea tam Proselytorum fuisse communia, quam erant judaeorum originariorum; alterius contra generis non item; nisi exciperis Proselytos, qui matre judaea orti fuissent. Nam hi judices esse in inferiori judicio poterant, ut est a *Nicolao l. c. pag.* 115. *et Sievogto l. c.* animadversum.

meliosum. Conqueri enim, graviterque expostulare de judaeis, et gentibus Majores nostros, imprimisque Justinum Martyrem (1), Tatianum (2), Athenagorem (3), Tertullianum (4) Minucium Felicem (5) Arnobium (6) video, quod Christianos gentes eaedem *atheos* appellarent. Cum enim illae sua numina despici a nostris, contemnique perspicerent, et assequi fortasse nequirent, quem hi tamdem venerarentur, qui nullum ethnicis cognitum esse ponendum censerent Deum, duci eos putarunt in numero *atheorum*. Sed de atheismi *calumnia* erit tertio hujusce libri capite opportunior disserendi locus.

§. II.

Et Magi, atque Malefici.

Proxima est huic contumelia *magiae* (7) et *maleficii* (8). Etenim inerat haec ethnicorum animis perversa sententia, miracula, quae a Christo patrata essent, quaeque Christianorum praecibus patrari a Deo solerent, non potestati divini numinis, sed malis artibus esse, atque praestigiis tribuenda. Atque profecta haec scilicet ex hebraeis primum contumelia est, quae cum in gentiles manasset, ita aucta, et propagata est, ut omnium hostium animos occupasse videretur. Verum agam de hoc item genere calumniae capite eodem tertio hujusce libri.

(1) *Apolog.* I. *alias* II. n. 6. *pag.* 47. *Edit. Paris. Monach. S. Mauri, et Dialogo cum Tryphone* n. 118 *pag.* 202.

(2) Huc enim spectat quod habet in *extrema Oratione ad Graecos pag.* 276. *Opp. Iust. ejusd. Editionis.* μενούσης μοὶ κατὰ θεὸν πολιτείας ἀνεξάρνητου. *Manente mihi citra negationem ratione colendi Dei.*

(3) Legat. n. 3. *pag.* 282. *ejusd. Edit. Opp. S. Iust.*

(4) Apologetici *cap.* X. *pag.* 10. *Edit. cit.*

(5) *In Octavio pag.* 8. *Edit. an.* 1652.

(6) Arnob. *lib.* I. *pag.* 1. *et* 2. *Edit. an.* 1651.

(7) *Acta Pass. Sanctorum Martyr. Bonos. etc.* apud Ruinartium *Act. Mart. Sincer. pag.* 665. *an.* 1689. „Judaei, „ et Gentiles, qui ad eorum venerant irridendum exitium, clamare coeperunt; Isti *Magi*, *et Malefici etc.* Vide etiam *Acta Pass.* SS. Petri, Andreae, Pauli, et Dionysiae Virginis sub Decio apud eumdem *pag.* 148. Et Acta *SS. Perpetuae, et Felicit.* n. XVI. *apud eumd. pag.* 93. Vide infra *cap.* III. §. XVIII.

(8) Vide Acta Bonosi *ibid.*

§. III.

Et Praestigiatores.

Spectat autem ad rem eamdem appellatio *Praestigiatorum*. Hoc vero nos vocat auctor *Philopatridos* nomine (1). *Sic enim* inscribitur dialogus, qui a nescio quo homine scriptus, qui imbutus ethnicorum superstitione esset, extat inter opera Luciani (2). Est autem illud exploratum, nihil aliud fuisse in caussa, cur tanta ille nos afficeret contumelia, nisi veterem opinionem, quae ferret *magia* nostros, atque praestigiis delectari.

§. IV.

Et Graeci, atque Impostores.

Accedit *nomen Graecorum* (3). Sunt autem illo usi ethnici, ut nostros irriderent, quod horum plerique pallio, quae vestis propria erat *Graecorum* philosophorum, non toga, ut mos Romanorum ferebat, induti essent. Quamobrem *Graeci* dicti *palliati* fuerunt, *Romani* autem *togati*. Aegre namque, atque iniquo animo Romani patiebantur, videre Christianos, neglecta *toga*, uti *pallio* indumento *Graecorum* (4). Quorum quidem Romanorum ut Tertullianus reprimeret audaciam, singularem librum *de Pallio* publicavit. Sed erit fortasse, qui roget, cur nomini huic adjectum fuerit *epitheton* impostorum? (5) Cui equidem, ut morem geram, sic statuo: Primum omnium nostrum, qui πλάνος *deceptor*, atque *impostor* per summam injuriam ab judaeis ap-

(1) *Num.* 25. *T.* III. *Opp. Luciani pag.* 614. *Edit. an.* 1743.

(2) Exprobrat perinde Christianis Celsus apud Origenem *l.* I. *et lib.* VI. *pag.* 661. *T.* I. *Opp. Edit. Novae Monach. S. Mauri.* τὴν γοητείαν *praestigias*, eosque proinde γόητας *praestigiatores* vocat.

(3) S. Hieronymus *Epist.* XLVII. *al.* X. *ad Furiam. pag.* 556. *Edit. Martianaei. T.* IV. *Opp.* „ Ubicumque viderint Christianum, statim illud de trivio ὁ γραικὸς ἐπιθέτης, *Graecus impostor*. Similia repetit *Epist.* XIX. *al.* XXIII. *pag.* 54.

(4) Ita censet Kortholtus *lib. de Moribus Christianorum cap.* III. *pag.* 22. *seq.* quem sequitur Binghamus *l.* I. *Orig. cap.* II. §. IV.

(5) Nam et Ulpianus *Digest. lib.* L. *Tit.* XIII. *l.* I. Christianos *impostores* vocet. *Si incantavit, inquit, si imprecatus est, si,* (ut vulgari verbo *impostorum utar*) *exorcizavit etc.*

pellaretur, fuisse *Christum humani generis servatorem*. Eos ipsos judaeos, cum cernerent propagari Christianum nomen late longeque coepisse, dedisse operam, ut non minus contumelia invalesceret, quemadmodum est ab Justino martyre, ac philosopho traditum memoriae (1) posterorum. Quare lapsu temporum factum hoc fuisse tritum etiam vulgi sermone quasi proverbium: ὁ γραικὸς ἐπιθέτης *graecus impostor*, quasi vero Christiani sua sentiendi, vivendique ratione in fraudem mortales illicerent.

§. V.

Et Sophistae.

Atque hinc fortasse orta est etiam contumeliosa, quae nostris aliquamdiu haesit, appellatio *Sophistarum* (2). Nam sumitur plerumque τὸ σοφίζομαι in malam partem, tumque eum significat, qui ut decipiat aliquem, dolo quidpiam, et fraude comminiscitur. Quamobrem non Christianos solum, sed Christum etiam ipsum σοφιστὴν (3) nonnulli ethnici scelere, atque sacrilegio implicati

(1) Justinus martyr Dialogo cum *Tryphone* n. 118. *pag.* 202. *Edit. Monach. S. Mauri:* ἄνδρας χειροτονήσαντες ἐκλεκτοὺς εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐπεμψατε, κηρύσσοντας, ὅτι αἵρεσις τὶς ἄθεος, καὶ ἄνομος ἐγήγερται ἀπὸ Ἰησοῦ τινὲς Γαλιλαίου πλάνου. Homines constituistis, electosque in omnem universitatem misistis, qui praedicarent, quod secta quaedam athea, et exlex excitata esset a *Jesu quodam Galilaeo seductore*. Ex quo etiam Justini loco plane colligitur, junctos fuisse judaeos ethnicis, unaque arguisse nos *atheismi*, et impietatis.

(2) Prudentius *de Coronis Carm*. XIV. *de Romano martyre v.* 404. *Edit. an.* 1613. sic inducit Asclepiadem loquentem:

Quis hos *Sophistas* error invexit novus,
Qui non colendos esse divos disputent?

(3) Lucianus *de morte Peregrini pag.* 337. *Tom.* III. *Opp. Edit. laudatae:* ὁ νομοθέτης ὁ πρῶτος ἔπεισεν αὐτοὺς, ὡς ἀδελφοὶ πάντες εἶεν ἀλλήλων· ἐπειδὰν ἅπαξ παραβάντες, θεοὺς μὲν τοὺς ἑλληνικοὺς ἀπαρνήσονται, τὸν δὲ ἀνεσκολοπισμένον ἐκεῖνον σοφιστὴν αὐτῶν προσκυνῶσι. „ Primus „ legislator persuasit omnes esse invicem fratres, post„ quam semel transgressi, deos graecos abnegaverint, „ adoraverint autem *sophisten* illum *affixum cruci*.

appellaverunt. Christiani autem cum tanta contumelia afficerentur, consolabantur ipsi se, quod eadem esse affectum intelligerent eum, quem *viam*, *veritatem*, *ac vitam esse* pernoscerent.

§. VI.

Et Seductores.

Jam vero quemadmodum Servator noster *Seductor* (1) ab judaeis appellatus est, ita qui ejus religionem amplexi sunt, eadem injuria sunt affecti (2). Sunt autem ethnicorum magnae de Christianis conquestiones, quasi hi idolorum cultores ad Christiana sacra colenda inducentes, seducere, pervertereque solerent.

§. VII.

Et superstitionis novae, pravae, immodicae, exitiabilis, atque maleficae.

Jam vero cum ethnici esse alienos ab idolorum cultu Christianos cernerent, multaque iis objici audirent, quae pietati erga Deum, atque homines, integritatique morum contraria esse viderentur; hoc sibi facile persuaserunt, consectari nostros *superstitionis* quoddam genus, quod cum inane, et recens, et malum, illorum quidem judicio, esset, tum est ab illis et *novum*, et *pravum*, et *immodicum*, et *exitiabile*, et *maleficum* appellatum. Cujus sane rei apud Svetonium (3), Plinium (4), atque Taci-

(1) Videndum *Evang.* Matthaei *cap.* XXVII. v. 63. quo loco Jesus ab judaeis ὁ πλάνος *seductor* dicitur. Adisis Justinum Dialog. cum Triph. *num.* 118.

(2) Vide S. Augustinum *in Psalm.* LXIII.

(3) In *Neronis vita cap.* XVI. *pag.* 297. *Edit. Patini an.* 1675. „ Christiani genus hominum *superstitionis novae, ac maleficae.*

(4) Juniorem *lib.* X. *epist.* XCVII. *pag.* 631. *Edit. Cellarii an.* 1711. ad Trajanum scribentem hoc modo: *Nihil aliud inveni, quam superstitionem pravam, et immodicam..... Neque enim civitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est.*

tum (1) vestigia reperiuntur. Immo vero extant vetera monumenta nonnulla *inscriptionum* (2), quae hoc idem ita confirment, ut nihil desiderari supra possit. Quamquam intelligo esse aliquos, qui *inscriptionem* in Lusitania repertam, in qua fit deletae ab Nerone *superstitionis novae* mentio (3), esse dubiae fidei arbitrentur. Quorum si vera est sententia, nihil tamen impedit, quin Christiana religio, nova *superstitio* fuerit ab gentilibus appellata.

§. VIII.

Et religionis *barbarae*, ac *peregrinae*, *atque barbari*.

Neque his tam contumeliosis nominibus contineri ethnici potuerunt. Excogitarunt illi pleraque alia, ut quam non probabant, eamdem omnibus invisam redderent religionem. Itaque eam et *peregrinam* (4), et *barbaram* (5) vocaverunt. Quorum quidem nominum haec esse caussa potuit. Cum neque ab graecis, neque ab latinis, sed a Christo Servatore, qui natus in Judaea, altus autem, educatusque in Galilaea fuit, introductam Christianam religionem esse cognossent: praeter graecos vero, atque latinos nulla gens esset, quam ipsi *barbaram* non vocarent; factum ita est, ut nostrae haeserint religioni *peregrinae*, ac *bar-*

(1) Tacitus *lib.* XV. *Annal. c.* 44. Christianismum *exitialem superstitionem* vocat. Consule ex Christianis Arnobium *lib.* I. *pag.* 13. *Edit. an.* 1651.

(2) Apud Gruterum *pag.* CCXXXVIII. et Halloixium *Tom.* I. *Scriptor. Oriental. pag.* 299. refertur haec, quae in Lusitania reperta est, inscriptio.

NERONI CL. CAES.
AVG. PONT. MAX.
OB. PROVINC. LATRONIB.
ET . HIS . QVI . NOVAM
GENERI . HVM . SVPER
STITION. INCVLCAB.
PVRGATAM.

Altera inscriptio apud eumdem *pag.* CCLXXX. et Baronium *ad an.* 304. *num.* IX. sic habet.

DIOCLETIAN. CAES.
AVG. GALERIO . IN . ORI
ENTE . ADOPT. SVPERS
TITIONE . CHRIST.
VBIQ. DELETA . ET . CVL
TV . DEOR. PROPAGATO.

(3) Dubiam namque esse putant Scaliger, Fleetwoodus, et Ittigius *Hist. Eccl. Primi Sec. cap.* VI. *num.* III. *pag.* 323. *Edit. an.* 1709. sed de hoc argumento agam in secundo hujus operis *libro*.

(4) Porphyrius apud Eusebium *lib.* VI. *Hist. Eccles. cap.* XIX. de Origene loquens, declinasse illum dictitat πρὸς τὸ βάρβαρον τόλμημα *ad barbaram audaciam*. Hac enim dicendi ratione Christianam religionem indicat.

(5) In Actis Martyrum Lugdunensium sub Marco Aurelio circa an. Christi CLXXVII. apud Eusebium *lib.* V. *H. E. cap.* 1. *seqq.* et Ruinartium *Act. SS. MM. pag.* 57. *num.* XVI. *Edit. an.* 1689. Sic gentiles introducuntur loquentes: *Novam quandam* (Christiani) *ac peregrinam nobis inchant religionem*: ξένην τινὰ καὶ καινὴν ἡμῖν εἰσάγουσι θρησκείαν.

barae contumeliosa vocabula. Quamobrem mirabile videri non debet, si cum *barbaram* illi dixerint *Christianam religionem*, ejus etiam cultores *barbaros* nominaverint.

§. IX.

Et κακοδαίμονες, *et mali daemones.*

Sed quoniam ethnici vitam cum sanguine a nostris pro Christi *fide* tuenda profundi videbant, idque sine ratione fieri arbitrabantur, censuerunt eos, qui sic agerent, quasi infelices, miserique essent, κακοδαίμονας, hoc est *malos daemones* esse dicendos (1). Est enim κακοδαίμων, ut est in vetere glossario idem atque *calamitosus* (2), et infelix homo. Quare Dio Chrysostomus, qui tempore Trajani vixit, Alexandrinos alloquens (3), *quid igitur*, inquit, *hoc praeclari est*, *o cacodaemones?* Eos vero ita vocat, propter illos, qui vitam suam sine ratione perdiderant: *Ajunt jam quosdam eorum, qui perierunt ex tali caussa animose se gessisse, non deprecantes mortem, sed supplicantes, ut diutius audire liceret.* Addit praeterea δυστυχεῖς, et ταλαιπώρους *aerumnosos*, et *miseros* fuisse. Quae cum ita sint, consequens omnino videtur esse, idcirco κακοδαίμονας fuisse ab ethnicis dictos Christianos, quod hi, ut ajebam, quasi *bono genio* (4) inobedientes essent, ac proinde miseri, sese tot in discrimina ultro conjicerent.

(1) Vide *Acta Martyrii S. Ignatii num.* II. *pag.* 158. T. II. *PP. Apostolicor. Edit. an.* 1724. quo loco Trajanus sic S. Martyrem compellat: τίς εἶ κακόδαιμον; *Quis es Cacodaemon?* et Acta SS. MM. *Andronici, Probi, et Tarachi*, apud Ruinartium n. IX. *pag.* 485. *Edition. an.* 1689. in quibus Maximus Praeses Andronico dicit: Τί λοιπὸν ποιεῖς, κακοδαῖμον; *etc. Quid reliquum facies cacodaemon?* Quod autem κακοδαῖμον Maximus graece, hoc latine vetus Interpres *male daemon*, vel *maledicte daemon* dixit. Hoc etiam nomine Christianos vocat in *dialogo de Peregrini morte* Lucianus n. 13. *T.* III. *Opp. Edit. Novae an.* 1743.

(2) *Glossar. Philol. et Alior. Graec. Lat. pag.* 96. *Edit. Caroli Labbaei an.* 1679.

(3) *Orat.* XXXII. Τί οὖν τοῦτο λαμπρὸν ὦ κακοδαίμονες;... φασὶ γοῦν τινὰς τῶν ἀπολωλότων διὰ τὴν τοιαύτην πρόφασιν νεανιεύσασθαι, μὴ παραιτουμένους τὸν θάνατον, ἀλλὰ προσλιπαροῦντας, ὅπως ἀκούσωσιν ἐπιπλέον. *pag.* 376. *Edit. Paris. an.* 1604.

(4) Dio *Orat.* XXIII. *pag.* 279. *Edit. ejusd.* Τὸ μὴ πείθεσθαι μηδὲ προσέχειν, ἀλλ' ἐναντίως τῷ θείῳ τε, καὶ δαιμονίῳ πράττειν τῶν κακῶν, καὶ ἀγνωμόνων; πῶς δ' ἀνάλλως λέγομεν, εἶναι δὲ τοὺς πειθομε-

§. X.

Et desperati atque parabolarii.

Atque hinc etiam manavit nomen *desperatorum*. Nam homines projectae audaciae, qui inspectante populo, in caveis cum feris pugnarent, dici *desperati* (1) ab ethnicis consueverant, ut et *bestiarii* (2), ac *parabolarii*, a graecis autem παραβόλοι. Jamvero cum Christiani quemvis cruciatum perferre mallent, quam ab religione, quam amplexi essent, deficere, exponique propterea bestiis, ut dilaniarentur, plerumque solerent; sic ab inimicis contempti sunt, quasi similes essent *desperatorum*. Quare ortae inde fuerunt, quod ad hoc maxime vocabulum attinet, magnae de ethnicis nostrorum (3) hominum conquestiones. Neque vero defuerunt Christiani, qui pro nomine Jesu *parabolanos* (4) vocari se paterentur, idque etiam sibi non dedecori, sed honori, et gloriae ducerent.

νους τῷ δαιμονίῳ τοιούτῳ ὄντι εὐδαίμονας· τοὺς δὲ ἀπειθοῦντας κακοδαίμονας; ἀνάγκη. „ *Bono genio obedire, et vivere* „ *juxta illius praescripta, an esse putas modestorum, et* „ *mente praeditorum, an pravorum, et fatuorum? Modestorum.* Non obedire vero, neque attendere, sed contrarium Deo, et genio facere, malorum putas esse, „ et mala mente praeditorum. Quomodo aliter diceremus? Esse autem obedientes bono genio, *eudaemones*, „ seu *felices*; inobedientes, vero *cacodaemones*, seu *infelices*? Necesse est. „

(1) Salmasius *in not. ad Lactantium l. V. cap. IX. pag.* 483. *Edit. an.* 1660. „ *Desperatus*, inquit, est παράβολος. Ita vocati, qui aliter *confectores* dicebantur, „ qui ad bestias pugnabant, et illis conficiendis operam „ suam locabant, quos inde παραβόλους vocabant.

(2) Consule Tertullianum *Apologet. cap.* XLII. *Edit. Havercam.* 1718. Quem in locum Tertulliani haec sunt adnotata ab Havercampio: „ *Bestiarios* notavit La Cerda „ Graecis dici παραβόλους, id est *projectae audaciae*. Recte, nam et Apulejus loco, quem citat Heraldus, notat ut *perditae securitatis*. Adde etiam apud Latinos dictos *Parabolarios*. Julius Firmicus *lib.* VIII. *Matheseos: nati sub sidere caniculae erunt venatores, arenarii, Parabolarii, et qui sub conspectu populi in caveis* „ *cum feris pugnent*..... Erat vox παραβάλλειν „ in usu de esca bestiis objecta, prout exemplis adductis confirmat Henricus Stephanus; et apud Athenaeum παραβληθεὶς ζώοις est *objectus bestiis*. Idem Stephanus παραβάλλεσθαι, exponit: *projectae audaciae adire periculum*. „

(3) Tertullianus *Apolog. cap.* L. *pag.* 429. *Edit. Haverc.* „ Propterea desperati, et perditi existimamur. Sed „ haec desperatio, et perditio penes vos in causa gloriae, et famae vexillum virtutis extollunt: „ Minucius Felix in Octavio *pag.* 8. *Edit. an.* 1652. sic introducit Caecilium ethnicum de Christianis loquentem „ *Homines*.... *desperatae factionis*. Denique Lactantius *lib.* V. „ *cap.* IX. *pag.* 483. *cit. Edit.* Qui, *inquit*, magis aestimaverint fidem, cultoresque se Dei non abnegaverint, in eos vero totis carnificinae suae viribus, velut sanguinem sitiant, incumbunt, et *desperatos* vocant; quia corpori suo minime parcunt: quasi quidquam desperatius esse possit, quam torquere, ac dilaniare eum, quem scias innocentem. „

(4) Svicerus *in Thesauro Ecclesiastico ad V.* παραβολάνοι refert ex *Actis SS. MM.* Abdonis et Sennes locum, qui sic habet: *Tunc jussit Valerianus introduci in amphiteatrum, ut ferarum morsibus consumerentur. Et cum audacissimi* paraboleni *ingressi fuissent etc.* Sed vereor, ne adjuncta haec Actis ab recentiore quopiam scriptore fuerint.

§. XI.

Et Sarmentitii, et Semaxii.

Dicti praeterea *Sarmentitii* Christiani, atque *Semaxii* sunt. Cujus appellationis Tertullianus (1) hanc fuisse caussam scribit. Cum nostri deterreri non modo non hortatu, neque blanditiis, sed ne minis quidem judicum, imperatorumque ab sententia possent, cumque variis suppliciis afficerentur, tum eo etiam supplicio saepe sic erant affecti, ut interirent *quo ad stipitem dimidii axis revincti ambitu sarmentorum exurebantur.* Atque erat *dimidii axis* stipes, ut Binghamo (2) visum est, longus pedes circiter sex. Verum de hoc supplicii genere dicam eo loco abunde et copiose, ubi de suppliciis Martyrum disseram. Ex *dimidio* igitur *axe*, quem Romanorum vulgus *semaxin* vocabat, exque *sarmentis*, seu *supervacuarum virgularum vitium fasciculis*, irrisione quadam ethnicorum, *Semaxiorum* atque *Sarmentitiorum* vocabula orta sunt. Vide Nourrium *dissertatione* IV. *in Tertullianum* (3).

§. XII.

Et Biathanati.

Sequitur, ut explicem cur etiam interdum majores nostri *Biathanati* βιαθάνατοι audirent (4). Est igitur βιαθάνατος is, qui *interit violenta morte.* Quamobrem Tertullianus in eo libro, qui de *anima* inscribitur *Biaeothanatos* illos esse scribit quorum animas per vim, atque injuriam *saevus*, et *immaturus finis* extorsit (5). Er-

(1) *Cap.* L. *Apolog. pag.* 428. *Edit. Havere.* „ Licet „ nunc sarmenticios, et semaxios appellatis, quia ad „ stipitem dimidii axis revincti, sarmentorum ambitu „ exurimur. „

(2) *Lib.* I. *Orig. cap.* II. §. X.

(3) *Tom.* II. *Apparatus in Biblioth. SS. PP. pag.* 1424. *Edit. an.* 1715.

(4) In Actis S. Symphorosae Martyris, et septem ejus filiorum, haec leguntur apud Ruinartium *pag.* 19. *Edit. an.* 1789. „ Hadrianus jussit corpora eorum simul auferri, et projici in foveam altam: et imposuerunt „ Pontifices nomen loco illi ad septem *Biothanatos.* „ Consule Cangium *Glossar. Med. et Inf. Latinit. ad v. Biothanati.*

(5) *Tertull. lib. de Anima cap.* 57. *pag.* 306. *Edit. an.* 1675. „ Itaque invocantur quidem Biaeothanati, sub „ illo fidei argumento, quod credibile videatur eas potissimum animas ad vim, et injuriam facere, quas

go cum Christiani igni, aut ferro, aut alio genere suppliciorum interire potius, quam idolis sacrificare vellent, βιοθάνατοι, vel βιαθάνατοι, vel βιαιοθάνατοι ab ethnicis sunt vocati. Neque enim Suicero (1) assentior, qui etiam *Biothanatos* dici potuisse Christianos putat, *quasi vivi mortui essent*, propterea quod morte se consequuturos immortalitatem esse sperarent. Nam etsi ejusmodi eorum spes erat, qui tamen *Biothanati* vocabulo hoc genus significationis tribuerit, reperio certe neminem. Quod autem profert Luciani locum (2), nego esse illi praesidio posse. Efficitur namque eo ipso loco, majores nostros mortem pro Christi nomine magno animo contemsisse; inde vero *Biothanatos* esse dictos, nullo modo prorsus efficitur. Cumque hujus simile sit Minucii testimonium (3), quo Binghamus utitur ad eamdem rem demonstrandam, non est cur ullo vetere monumento constitui eam sententiam posse arbitremur.

§. XIII.

Et *hebetes*, *stolidi*, *obtusi*, *rudes*, *idiotae*, *indocti*, *impoliti*, *inepti*, *agrestes*, *miseri*, *fatui*, *obstinati*, *et deploratae*, *perditae*, *atque inlicitae factionis.*

Objecta quoque nostris hominibus tarditas, atque inscientia fuit. Quare *hebetes*, *stolidi*, *obtusi*, *et rudes*, *idiotae*, *insensati*, *indocti*, *impoliti*, *inepti*, *agrestes* (4) denique sunt ab inimicis

„ per vim, et injuriam, saevus atque immaturus finis „ extorsit. „

(1) Thesaur. *Ecclesiast.* T. I. *ad v.* βιοθάνατος.

(2) Lucian. *in Peregr.* *T.* III. *Opp. pag.* 336. *Nov. Edit.* „ πεπείκασι γὰρ αὐτοὺς οἱ κακοδαίμονες, τὸ μὲν ὅλον ἀθάνατοι ἔσεσθαι, καὶ βιώσεσθαι τὸν ἀεὶ χρόνον. παρ' ὃ καὶ καταφρονοῦσι τοῦ θανάτου, καὶ ἑκόντες αὐτοὺς ἐπιδιδόασιν οἱ πολλοὶ … „ Persuaserunt enim sibi *Cacodaemones* (miseri) illi, in „ universum quidem se futuros esse immortales, et perpetuo tempore victuros: quare etiam contemnunt mortem vulgo, suaque se sponte occidendos praebent. „

(3) Binghamus *lib.* I. *Orig. et Antiq. Eccles. cap.* II.

(4) Lucianus *Dial. De Morte Peregr. pag.* 338. T. III. *Opp.* Christianos vocat ἀνθρώπους ἰδιώτας, homines *idiotas*. *Tertull. Apolog. cap.* XLIX. *pag.* 423. *Edit. Haverc.* „ Haec sunt, quae in nobis solis praesumtiones (*nempe fides rerum futurarum*) vocantur, in „ philosophis, et poetis summae scientiae, et insignia „ ingenia. Illi prudentes, nos *inepti*. „ Caecilius apud Minucium Felicem *in Dial.* qui inscribitur Octavius *pag.* 12. *Edit. an.* 1552. „ Si quid sapientiae vobis (o Christiani) aut verecundiae est, desinite mundi plagas, et „ caeli fata rimari. Satis est pro pedibus aspicere, maxime *indoctis*, *impolitis*, *rudibus*, *agrestibus*, quibus „ non est datum intelligere civilia, multo magis denegatum est discernere divina. *Et pag.* 4. Indolescendum est audere quosdam, et hoc studiorum *rudes*, „ litterarum *profanos*, *expertes*, artium etiam sordida-

nominis Christiani vocati. Atque inde, mea quidem sententia profectae hujusmodi appellationes sunt, quod pauperes (1), et in philosophicis, inque vitae communis ducendae scientia nostros esse minus versatos putarent, eaque a nostris ipsis hominibus pro Christi fide peragi cernerent, quae cum scientia, atque prudentia humanarum, divinarumque rerum componi nullo modo posse arbitrarentur. Neque enim persuadere sibi poterant, esse eos ingenio, acumine, eruditione, prudentia excellentes posse, quibus tot nefaria crimina objici solerent, quot capite hujus libri tertio numerabimus, quique pro Christo sanguinem (2) funderent, quem ethnici ipsi cruci fuisse Pilati sententia affixum accepissent. Itaque iis, quae recensui nominibus, haec etiam adjecerunt eamdem ob caussam (3). Scilicet Christianos et *stultos*, et *fatuos*, et *deploratae*, *perditae*, atque *inlicitae factionis homines* esse pronunciarunt. Atque *inlicitae* factionis nos esse dixerunt, quo nos ipsos quidquam contra bonum publicum machinari arbitrarentur. Qua de re erit *capite* sequente opportunus dicendi locus.

„ rum, certum aliquid de summa rerum decernere. „ *Et pag. 8. qui de ultima faece collectis imperitioribus, et mulieribus credulis etc.* Vide Yoweri notationes in Minucium *pag. 10. ejusd. edit.*, *et pag. 16. Illiteratos, pauperes, imperitos* de rebus caelestibus disputare, *plebejos, indoctos, seminudos.* Arnobius *lib. I. pag. 15. edit. an. 1651.* „ Melioris sunt caussae, qui Grundules adorant lares etc. „ quam sumus nos omnes, qui Deum colimus etc. Et „ illi cati sapientes prudentissimi vobis videntur etc. Nos „ *hebetes, stolidi, fatui, obtusi*, pronunciamur, et *bruti.* „ Vide *lib. II. pag. 45.*, *et lib. III. pag. 109.* ubi: *despuitis*, inquit, *nos, ut rudes.* Lactantius Firmianus *lib. IV. cap.* XIII. *pag.* 389. *edit. an.* 1660. *Cur igitur vulgo pro* stultis, *et* vanis, *et* ineptis *habemur?* Consule *Theophilum Antiochenum lib.* III. *ad Autolicum pag.* 383. *edit. novae Monachorum S. Mauri inter S. Justini opera*; et Theodoretum *Prolog. Therapeuticos pag.* 462. *T.* IV. *opp. edit. Sirmondi.* Rursum Tertullianus *cap.* XXVII. *Apolog. pag.* 259. „ Sed „ quidem dementiam existimant, quod cum possimus, „ et sacrificare in praesenti, et illaesi abire manente „ apud animum proposito, *obstinationem* saluti *praeferamus*, „ et *cap.* L. *pag.* 437. *Illa ipsa obstinatio, quam exprobratis magistra est etc.* Postremo adisis Plinium *lib.* X. *epist.* 97. *pag.* 628. *edit.* Cellarii.

(1) Consule Minucium *Dialogo inscripto Octavius, pag.* 8. *cit. edit*, quo loco Caecilius ethnicus Christianos *seminudos* vocat. Sexcenta sunt Tertulliani, Origenis, Arnobii aliorumque testimonia, ex quibus constat Christianis ab ethnicis objectam fuisse paupertatem.

(2) Minucius *Octav. cap.* VIII. *edit. Cellarii. Halae pag.* 26. „ Proh? mira, inquit, stultitia, et incredibilis audacia spernunt tormenta praesentia, dum incerta metuunt, et futura, et dum mori post mortem timent, „ interim mori non timent „ etc. Plena sunt hujusmodi rerum *SS. MM. Acta.*

(3) Vide Minucium ibid. ubi haec Caecilius loquitur: „ Mira *stultitia* etc. *spernunt tormenta praesentia* etc. ut „ supra; Lactantium *Epitome cap.* L. qui sic habet. „ Hominibus videtur ineptum ac stultum torqueri, et mori velle, quum libere liceat abire sine noxa. Consulendus praeterea Luciani *de morte Peregrini Dialogus num.* XI. *pag.* 333. *seqq. T.* III. *opp. edit. novae.* Rursum quod attinet ad *deploratae*, *inlicitae*, *et perditae factionis* nomina Caecilius apud Minucium *pag.* 8. „ *Homines*, inquit, *deploratae, inlicitae factionis.* Tertullianus *Apol. cap.* I. *pag.* 429. *edit. Havere. Excarimur*, inquit..... *propterea* perditi *existimamur. Sed haec*..... perditio *penes vos in* causa *gloriae*, *et famae vexillum virtutis extollunt.* Praeterea quod pertinet ad nomina *inscitiatorum*, *miserorum*, *stultorum etc.* videndi iidem, quos supra nominavi, Scriptores. Consulenda *Acta SS. MM.* imprimisque *Tarachi*, *Probi*, *Andronici* apud Ruinartium *pag.* 458. *seqq.*

§. XIV.

Et lucifuga natio, ac latebrosa, et muta in publico.

Quin etiam cum Christiani impetus ethnicorum, mortisque periculum declinaturi, abdere se in subterranea loca, inque occultos recessus consuevissent (1); veritus Caecilius gentilis non est, eos irridens vocare *latebrosam*, et *lucifugam nationem* (2). Immo vero quoniam conventus suos in angulis saepe, tenebrosisque locis celebrabant, eamdem ob caussam, quam indicavi, solebantque ibidem de rebus divinis disserere; accesserunt eisdem *in tenebris*, *atque in angulis garrulorum* vocabula. *Mutam* autem *in publico* Christianorum gentem vocavit Caecilius, quod id vitio Christianis gentiles darent, quasi *inutiles reipublicae* essent, sibique publico munere abstinendum esse existimarent. De qua quidem calumnia agam in sequenti capite diligenter.

§. XV.

Plautina prosapia, et pistores.

Nunc de altera contumelia, qua est Christianos Caecilius insectatus, dicendum est. Ergo is *plautinae prosapiae illos*, *pistoresque* (3) vocat. Atque eo quidem ausus est nostris hujusmodi appellationem dare, quod ex infima plebe eos esse (4) gentiles jactarent, ac proinde *Plauti* similes, qui cum summa egestate

(1) Quemadmodum Christiani occultarent se, ne ab ethnicis opprimerentur, colligitur cum ex aliis monumentis, quae innumerabilia sunt, tum ex inscriptione antiqua, quam post Aringhum, et Boldettum, et alios, Mabillonius retulit *Itiner. Ital. pag.* 135. *edit.* 1724. Habet autem hoc modo: *Alexander mortuus non est, sed vivit super astra, et corpus in hoc tumulo quiescit. Vitam explevit cum Antonino Imperatore; qui ubi multum beneficii antevenire praevideret, pro gratia odium reddit. Genua enim flectens, vero Deo sacrificaturus ad supplicia ducitur. O tempora infausta! Quibus inter sacra, et vota, ne in cavernis quidem salvari possumus. Quid miserius vita? Sed quid miserius morte? Cum ab amicis, et parentibus sepeliri nequeunt? Tandem in Caelo coruscat. Parum vixit, qui vixit* IV. X. *Temp.* Sed de hac re agam ubi disseram de *Coemeteriis*, in quae se reciperent Christiani, ut persequutionem declinarent.

(2) *Pag.* 8. *ejusdem edit. Latebrosa, et lucifuga natio, in publicum muta, in angulis garrula etc.*

(3) Caecilius apud Minucium *ibid. pag.* 12. „ Quid ad haec autem Octavius homo *plautinae prosapiae*, *ut pistorum* praecipuus, ita postremus philosophorum?

(4) Nam idem Caecilius *ibid. pag.* 8. *Christianos de ultima faece*, et *seminudos* vocat, ut vidimus in not. ad §. XIII. *hujus cap.* Similia objecerunt *Celsus apud Origenem lib.* III. et Ethnici apud *Tatianum Orat. ad Graecos*, ut *cap. seqq.* videbimus.

pressus esset, sese ad manuarias molas *pistori* locavit, ne (1) fame periret. Quare non *plautinae prosapiae* modo, sed etiam eos *pistores* vocavit. Neque vero a Caecilio solum contra Christianos, sed etiam a S. Hieronymo contra suos reprehensores adhibitae ita hae voces sunt, quasi proverbii loco habendae essent (2). Sed Hieronymus *dicaces* vocibus *plautinae familiae* indicat, non *pistores* ut factum est a Caecilio.

§. XVI.

Et Cerdones.

Joannes vero Lamius (3) vir doctissimus, in eo libro, qui *de eruditione Apostolorum* inscribitur, ob eamdem rationem *Cerdones* ab Juvenali Poeta fuisse appellatos Christianos censet. Periisse namque ait Poeta (4) Domitianum, posteaquam in *Cerdones* gladium stringere coepit. Quod eo consilio fortasse dixit, quo *Christiani* violenta morte interiisse Domitianum contenderent, quia saevierat in homines innocentes, quales se esse ipsi cognorant. Sunt autem *Cerdones* dicti ἀπὸ τοῦ κέρδους *ab lucro*, propterea quod lucri caussa opus exercerent. Quamobrem sumi pro ignobilibus id vocabulum plerumque solet, qui labore victum quaeritant.

(1) Vide Hieronymum *Chron. pag.* 134. *edit. Pontaci an.* 1604. *lib.* Et Gellium *lib.* III. *Noct. Atticar. cap.* III. *pag.* 88. *edit. an.* 1666. et Varronem apud eumdem Gellium l. c. a quo Varrone rem accepisse videtur Hieronymus.

(2) *Epist.* 1. *ad Pammachium advers. Jovinian. pag.* 75. T. II. *edit. Romanae an.* 1575. „ *Inventae sunt Plautinae familiae, et scioli tantum ad detrahendum, qui in eo se doctos ostentare velint, si omnium dicta lacerent.* Et *epist.* LI. *ad Domnionem pag.* 77. „ *Hunc dialecticum Urbis vestrae* (Jovinianum) *et Plautinae familiae columen etc.*

(3) *Cap.* III. *pag.* 41.

(4) *Satyra* IV. v. 150. *seqq.*

„ Atque utinam his potius nugis tota illa dedisset
„ Tempora saevitiae: claras quibus abstulit Urbi,
„ Illustresque animas impune, et vindice nullo;
„ Sed periit, postquam cerdonibus esse timendus
„ Coeperat.

§. XVII.

Et asinarii, atque asinicolae.

Quid? si ethnici existimantes nostros asini caput colere, et *asinarios* (1) ipsos, et *asinicolas* (2) appellarunt? Sed de hoc genere accusationis erit sequenti capite disserendum.

§. XVIII.

Et extranei, factiosi, rei laese divinitatis, atque imperii, sacrilegi, profani, et vani.

Cum vero Christiani abhorrerent a gentilium mysteriis, superstitiosoque cultu, factum hinc est, ut ab hostibus suae religionis *extranei* vocarentur (3).

Cur autem *factiosi* (4) appellati fuerint, qui turbas non agerent, et inter quos nulla erat sententiae, animorumque divisio, viderint ethnici, quibus nihil magis placere videbatur, quam ut Christianorum famam, existimationemque lacerarent.

Jam vero *impii* (5), atque *sacrilegi* (6), dicti sunt, quod diis

(1) Tertullianus *Apolog. cap.* XVI. *pag.* 159. *edit. Havere. Hoc forsitan*, inquit, *improbamur, quod inter cultores omnium pecudum, bestiarumque* Asinarii *tantum sumus.*

(2) Hoc nomen a veterum aliquo Christianis tributum fuisse non reperio. Notatur tamen a J. Fr. Buddaeo *dissert. De Origine, et Praest. nom. Christiani* §. XVIII. Verum ex accusationibus ethnicorum conclusum id esse a Buddaeo censeo, non autem indicatum, quasi expressa ejus facta sit a veteribus mentio.

(3) Consule Nourrium *Tom.* II. *Apparat. in Bibl. SS. PP. pag.* 1497. *edit. an.* 1715. ubi de hoc nomine multa disputat, offertque, ut rem confirmet, locum ex Tertulliani Apologetico *cap.* XXXI. *pag.* 282. qui sic habet. „ Cum concutitur imperium .... *atique et nos licet extranei a turbis aestimamur* etc.

(4) Minucius Felix in Octav. *pag.* 35. *ejusd. edit.* „ Nec de ultima statim plebe consistimus, si honores ve„ stros, et purpuras recusamus. Nec factiosi sumus, si „ omnes unum bonum sapimus eadem congregati „ quiete, qua singuli, nec in angulis garruli, si au„ dire nos publice aut erubescitis, aut timetis. „ Consule Tertull. *Apol. cap.* XXXIX. *et* XL.

(5) Christianis passim objecta *impietas* fuit, ut ex nostris Apologistis, eaque Actis SS. Martyrum plane constat. In Actis *SS. MM. Tarachi, Probi, et Andronici* Maximus Praeses dicit: κάλει τοὺς τῆς ἀσεβοῦς θρησκείας τῶν χριστιανῶν μύστας: *voca impiae Religionis Christianorum cultores*: *pag.* 465. et 473. *edit. Ruinart. an.* 1689. Vide *Lactant. l.* V. *c.* IX.

(6) Tertullianus *cap.* X. *Apolog. pag.* 109. *Itaque sacrilegii, et majestatis rei convenimur*, et *cap.* II. *pag.* 28. *Laniari jubere sacrilegum, si confiteri perseveraverit*, et *cap.* XXXV. *pag.* 296. Et *lib. ad Scapulam cap.* II. *Tamen nos, quos sacrilegos existimatis.* Nam solita populi erat acclamatio in deposcendis Christianorum suppliciis: *tolle sacrilegos.* Sic enim vertit Rufinus *lib.* IV. *hist.* quae refert Eusebius de Polycarpi martyrio loquens *lib.* IV. *cap.* XV. *H. E.* Αἶρε τοὺς ἀθέους: *Tolle Atheos.*

cultum non adhiberent. Hinc *profani* (1) quoque, et *rei laesae religionis* (2) audierunt.

Nam *vani*, etiam nominati sunt, quasi vana (3) esset eorum religio, et *vanitas* spes omnis futurae salutis, et felicitatis.

§. XIX.

Et hostes generis humani (4), principum (5), publici (6), rei majestatis, (7) homicidae (8), incestuosi (9), pessimi (10), sceleratissimi (11), et rei omnium scelerum (12).

Constat autem Tertulliani, aliorumque veterum testimoniis,

(1) Prudentius *in Romano martyre de Coronis carm.* XIV. v. 35. sic introducit Tyrannum alloquentem S. Romanum Martyrem

,, Hoc tu parasti perdite spectaculum
,, Cladis cruentae de necandis civibus,
,, Quos ut profanos, impiati, et sceculi
,, Reos, necesse est, te magistro, interfici,

Hinc apud Minucium Felicem in *Octavio* Caecilius Christianos *plebem profanae conjurationis* vocat *pag.* 72. *edit.* an. 1672. Lactantius *quoque lib.* IV. *cap.* 27. *D. I. pag.* 440. *edit. an.* 1660, auctor est, daemonas, praesentia Christianorum impeditos, ne ethnicos deciperent, clamare consuesse, *interesse sacris homines profanos.* Similia extant in interpolatis Actis S. Calisti P. M. quae vir eruditissimus, nobisque amicissimus Canonicus S. Mariae in Transtyberim Petrus Morettus egregie illustrat in historia suae Basilicae.

(2) *Tertull. ibid. cap.* XXIV. *pag.* 233. Nec nos . . . . *rei laesae religionis.*

(3) Prudentius περί στέφανων *Hymno* III. *de S. Laurentio v.* 329. *seqq.* sic de Tyranno S. Martyrem alloquente scribit:

,, Dicis libenter oppetam,
,, Votiva mors est Martyri
,, Est ista vobis, novimus
,, Persuasionis vanitas.

Tertull. Apol. *cap.* IV. *pag.* 46. ,, Respondebimus ad ,, singula in quibus . . . . . . *vani* deputamur. Christia- ,, num hominem omnium scelerum reum, deorum, ,, imperatorum, legum, morum, naturae totius inimi- ,, cum existimas (ethnice) et cogis negare etc.

(4) Tertull. *Apol. cap.* XXXVII. *pag.* 313. Sed hostes maluistis vocare generis humani.

(5) Ibid. *cap.* XXXV. *pag.* 292. et *cap.* XXXVI. *pag.* 305. *et* 306.

(6) Ibid. *cap.* XXXV *pag.* 292. *Propterea igitur publici hostes Christiani, quia imperatoribus neque vanos, neque mentientes . . . . . honores dicant.*

(7) *Ib. cap.* XXVIII. *pag.* 264. *Ventum est ad secundum titulum laesae augustioris majestatis.* Vide t. X. *pag.* 106.

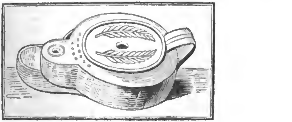
(8) *Ibid. cap.* II. *pag.* 35. *Cur non et homicida? Si homicida Christianus? Cur non et incestus? Vel quodcumque aliud nos esse credatis.* Vide et *pag.* 22. *cap. eod.*

(9) *Ibidem.*

(10) V. Acta *latina* SS. MM. Tarachi, Probi, et Andronici *pag.* 458. *edit. cit. Ruinart.*

(11) *Dicimur sceleratissimi etc. Tertull. ib. c.* VII. *p.* 77.

(12) *Ibid. cap.* II. *pag.* 32.

haec tam contumeliosa nomina, fuisse Christianis tributa. Sed quoniam capite sequente disputandum de hisce calumniis (1) copiose est, satis haec fuerit nomina indicasse.

§. XX.

Et infructuosi in negotiis.

Etsi vero recte se gererent Christiani in vita civili, quoniam tamen non frequentabant ceremonias ethnicorum, *infructuosi in negotiis* (2) appellati sunt. Ob eamdemque rem, quasi inutiles essent reipublicae, qui nostris mysteriis fuissent initiati, Flavius Clemens Flavii Sabini Vespasiani imperatoris fratris filius accusatus a Svetonio est, ac si (3) *contemptissimae inertiae homo fuisset.*

§. XXI.

Et christempori.

Quid caussae autem fuerit, cur nos hostes Christiani nominis Χριστεμπόρους (4) hoc est *institores*, *mercatoresque Christi* per injuriam, et contumeliam nominarent, cognosci ex eo fortasse potest, quod id se agere nostri dicerent, ut (5) caelestes sibi divitias compararent.

(1) §. XIX. *seqq.*

(2) „ Sed alio quoque injuriarum titulo postulamur, „ et *infructuosi in negotiis* dicimur. Quo pacto homines „ vobiscum degentes, ejusdem victus, habitus, instructus, ejusdem ad vitam necessitatis? Neque enim Brachmanae, aut Gymnosophistae sumus, silvicolae, et „ exules vitae. Meminimus gratiam debere nos Deo Domino Creatori. Nullum fructum operum ejus repudiamus; plane temperamus, ne ultra modum aut perperam utamur. Itaque non sine foro, non sine macello, non sine balneis, tabernis, officinis, stabulis, „ nundinis vestris, ceterisque commerciis cohabitamus „ hoc seculum. Navigamus et nos vobiscum, et militamus, et rusticamur, et mercatus proinde miscemus. „ Artes operas nostras publicamus usui vestro. *Quomodo* „ *infructuosi videamur negotiis vestris, cum quibus*, de „ quibus vivimus, non scio. Sed si ceremonias tuas non „ frequento, attamen et illa die homo sum etc. *Tertull.* „ *Apol. cap.* XLII. *pag.* 336. *seq.*

(3) *In vita Domitiani cap.* XV. *pag.* 433. *edit. Patini an.* 1675.

(4) Chrysost. *homil. in I. epist. ad Thessal.* VI. *pag.* 467. *T.* XI. *opp. edit. Paris. Montfauc.* Διό καὶ χριστεμπόρους καλοῦσιν ἡμᾶς. *Quare et Christi mercatores nos vocant.* Hoc tamen appellationis genus Juliani imperatoris aetate vetustius esse non arbitror, quod nullum veterum reperiam, qui illius meminerit.

(5) Basilius Seleuciensis: τοὺς ἐν τῷ οὐρανῷ ἐμπορεύεσθαι θησαυρούς. *Caelestes mercari Thesauros.* Vide Macarium *homil.* XVI.

§. XXII.

Et Sibyllistae.

Superest, ut de *Sibyllistarum* vocabulo dicendum esse videatur. Ergo Celsus epicureus apud Origenem (1) Christianos Σιβυλλιστὰς vocat. Nam confugere illi ad carmina Sibyllina solebant cum adversus ethnicos disputarent, idque jam adeo felici successu faciebant, ut multos ad sacra nostra inducerent. Quare cautum a praefectis fuit (2), ne quis ea pervolvere auderet.

§. XXIII.

Et judaei.

Erat autem id consuetum ethnicis, ut primitivos Christianos judaeorum nomine indicarent. Cujus quidem rei exempla apud veteres extant permulta. Sed unde orta haec fuerit appellatio disquirendum est. Mea autem sic est ratio. Cum a Christo servatore, in Judaea, exque Judae tribu orto, introducta esset Christiana religio, tum vero ab Apostolis, qui hebraei natione erant, late longeque propagata; essentque etiam sacra biblia, multaque dogmata communia Christianorum, ac judaeorum (3); factum hinc est, ut initio, cum nomen Christianum non ita pervulgatum esset, et plerique Christiani originem e judaeis ducerent, confusi utrique, omnesque *judaeorum* nomine appellati sint.

Quamobrem Svetonius *judaeos* a Claudio Roma pulsos fuisse

(1) *Orig. l. V. contra Celsum num. LXI. pag. 623. T. I. edit. Monach. S. Mauri.*

(2) Vide, quae ex Patribus Justino, Clemente Alex., et aliis animadvertunt Benedictini in locum mox indicatum Origenis. Justinus Mart. Apol. I. num. 44. nov. edit. Paris. Mon. S. Mauri *pag.* 70. sic habet „ θάνατος ὡρίσθη κατὰ τῶν τὰς Ὑστάσπου, ἢ Σιβύλλης, ἢ τῶν προφητῶν βίβλους ἀναγινωσκόντων. *Sancita mors est in eos, qui legunt Histaspis, Sibyllas, aut Prophetarum libros.*

(3) Hinc nos successores judaeorum, et posteros esse observat Lactantius *lib. V. Divin. Instit. cap. XXII. pag.* 553. *edit. an.* 1660. et ante Lactantium Tertullianus *Apolog. cap.* XVI. *pag.* 156. *edit. Havercamp.* de Tacito loquens „ *Is, inquit, in quinta Historiarum suarum bellum judaicum exorsus ab origine gentis, etiam de ipsa tam origine, quam de nomine et religione gentis, quae voluit, argumentatus, judaeos refert . . . . . onagri consimilis bestiae superficiem consecrasse. Atque ita inde praesumtum, opinor, nos quoque ut judaicae religionis propinquos, eidem simulacro initiari.*

scribit, propterea quod *auctore Chresto* turbas (1) agerent. *Chresti* namque nomine *Christum* indicat, cujus caussa *judaei* inter se dissiderent, cum alii quidem Messiam eum esse defenderent, alii contra negarent. Ego enim Paulum Christianum Hilscherum (2), qui de Christo loqui Svetonium inficiatur, nihil moror. Nam ut mittam, qui de *Christo* intelligendum eum locum esse arbitrantur (3), certa res est *Christum* ab ethnicis saepe fuisse vocatum (4) *Chrestum*; cumque nulla caussa sit, cur alium quempiam Svetonio memoratum fuisse putemus, cujus caussa tumultus inter judaeos Romae agentes orirentur, fateamur necesse est *Chrestum* Svetonii eumdem atque *Christum* esse oportere. Accedit praeterea Lucae testimonium ajentis *judaeos* omnes a Claudio fuisse (5) ex Urbe ejectos, quare abiisse eos etiam simul, qui Christianam religionem profiterentur, quod sane exilium *judaeorum* ab eo non discrepare censeo, cujus est a Svetonio facta (6) commemoratio.

Est praeterea auctor Dio *Acilium Glabrionem* (7) virum consularem affectum fuisse supplicio, quod accusatus atheismi fuisset, transissetque ex ethnicismo ad *judaeorum* religionem. At *judaeorum* vocabulo *Christianos* significat, ut est a viris doctissimis (8) observatum. Quin etiam addit idem ipse Dio *Flavium Clementem* capitis (9), et *Flaviam Domitillam* exilii poenam tu-

(1) Vide supra §. X. *cap. superior.*

(2) *Dissert. de Chresto edita Lipsiae an.* 1697. Sequutus autem hic est Ilverium, aliosque nonnullos, quos omnes esse ἑτεροδόξους intelligo, quosque citat Pitiscus *in notis ad locum illum Svetonii.*

(3) Vide Orosium *lib.* VII. *cap.* IV.

(4) Consule quae de hac re §. X. *capitis superioris* disputata sunt.

(5) *Cap.* XVIII. *Actor. Apost. v.* I. *seq.* „ Post haec „ egressus ab Athenis, venit Corinthum, et inveniens „ quemdam judaeum, nomine Aquilam Ponticum ge„ nere, qui nuper venerat ab Italia, et Priscillam uxo„ rem ejus, (eo quod praecepisset Claudius discedere „ omnes judaeos a Roma) accessit ad eos. „ Sed de hac re consuli poterunt Baronius, et Petrus Franciscus Fogginius *Bibliothecae Vaticanae* custos vir singulari eruditione, et amicus meus *exerc.* VI. *de itinere S. Petri pag.* 113. *edit. an.* 1741. Ac de *Christo* errore quodam in *Chrestum* immutato extant Protestantium duorum eruditorum *Christophori Augusti Heumanni*, et *Michaelis Rossal* Dissertationes.

(6) Consule Cornelium a *Lapide in locum Lucae mox indicatum.* Estque eadem J. F. Buddaei lutherani scriptoris sententia. *Dissert. de Orig. Dignit. et usu nom. Christiani* §. XVIII. *pag.* 417. *seq. edit. an.* 1715.

(7) In *Domitiano.* Xiphilinus in Epitome Dionis, ubi de Domitiano agit. *Glabrionem quoque, qui cum Trajano magistratum gesserat accusatum praeter caetera superioris criminis* (hoc est judaismi) *etiam cum bestiis, quando pugnasset, interfici jussit.*

(8) Baron. *ad an.* XCIV. n. 1. et Huetio *demonstr. Evang. Proposit.* III. *num.* 22.

(9) *Xiphil. Epitom. Dion. Ibid.* „ Eodem anno Domi„ tianus cum alios multos, tum vero Fabium Clemen„ tem consulem, etsi patruelis ejus erat, et Flaviam „ Domitillam Domitiani consanguineam uxorem habe„ bat, morte affecit, illato ambobus crimine atheismi, „ cujus rei causa multi, qui in mores judaeorum tran„ sierant, damnati sunt, quorum pars occisa est, pars „ spoliata facultatibus: Domitilla tantummodo in Pan„ datariam relegata est. „

lisse, quia ἐς τὰ τῶν ἰουδαίων ἤθη *in mores judaeorum* inciderant, qua sane appellatione *Christianos* notari perspicuum (1) est. Adjungit vero vetitum a Nerva Domitiani successore fuisse, ne quis contemtus deorum quemquam, neu judaici ritus crimine accusaret (2). Atque huc spectat Spartiani locus de Caracalla. „ Septennis puer, inquit, quum *collusorem* suum puerum, ob *judaicam* religionem gravius verberatum audisset, neque patrem suum, „ neque patrem pueri, vel auctores verberum diu respexit (3). „ Quid multis opus est? Lampridius in Alexandro (4) Severo satis luculenter indicat judaeorum nomine significatos ab se eos fuisse, qui Christianam colerent, et tuerentur religionem. „ *Clamabat saepius*, inquit, *quod a quibusdam sive* judaeis, *sive* Christianis *audiverat, et tenebat*; *idque per praeconem, quum aliquem emendaret, dici jubebat*; *quod tibi fieri non vis alteri ne feceris.* Quare judaeos illos, quos nominant (5) Rutilius, et (6) Arrianus, quique de rebus divinis disserebant illiciebantque plerosque ethnicorum ad suae sectae mysteria, non alios, quam Christianos fuisse censeo, Petrum Danielem Huetium, aliosque viros eruditissimos auctores vehementer sequutus.

(1) Adisis Eusebium *lib.* III. *H. E. Cap.* XVIII. *pag.* 109. *edit. Cantabrigien.*, et Hieronymum in epitaphio Paulae, qui Flaviam Domitillam ob Christianam religionem relegatam in insulam Pandatariam fuisse tradunt.

(2) *Dio* in *Nerva* refert vetuisse illum, quempiam οὔτ' ἀσεβείας, οὔτ' ἰουδαϊκοῦ βίου καταιτιᾶσθαι, *neque contemptus deorum neque judaicae vitae crimine accusare.*

(3) *Initio* vitae *Antonini Caracallae*. Est autem Auctor Tertullianus *in lib. ad Scapulam cap.* IV. *lacte Christiano fuisse educatum Caracallam.*

(4) In vita *Alex. Severi.*

(5) Vixit aetate Honorii imperatoris. Sed suos imitatus, qui olim nostros judaeos vocaverant, sic scripsit *Itinerar.* v. 395.

Atque utinam numquam Judaea subacta fuisset
Pompeii bellis, imperioque Titi.
Latius excisae gentis contagia serpunt,
Victoresque suos natio victa premit.

(6) Dissert. *in Epictet. lib.* II. c. IX. *pag.* 159. *edit. an.* 1596. quo loco accusat eos, qui philosophi personam sumunt, quum non sunt. „ Quid appellas te stoicum? „ Quare decipis, et fallis tam multos? Quam ob caussam „ vis haberi inter graecos, cum sis judaeus? An nescis „ ut quisque dicatur judaeus? ut syrus, ut aegyptius? „ Quod si quem alternantem viderimus, dicere solemus „ non esse judaeum, sed simulatorem. Cum autem affectum receperit illius disciplinae, eamque professus „ fuerit, tum est et re, et nomine judaeus. „

§. XXIV.

Et ab judaeis, atque gentilibus galilaei.

Accedit *galilaeorum* vocabulum, quod ex judaeis profectum videtur esse. Nam erant hi animo ita comparati, ut vatem nullum, multoque minus Messiam e *Galilaea* prodire posse arbitrarentur. Itaque ut nostros afficerent contumelia, ad varias gentes, ut Justinus scribit, legatos miserunt, qui nunciarent: excitatam *impiam sectam* (sic enim nostram religionem vocabant) ab Jesu quodam *galilaeo* fuisse (1); a qua necesse esset, ut sibi quisque caveret. Neque vero Christum servatorem tantummodo, sed eos etiam, qui ei se addixissent, vocasse judaei videntur viros e *Galilaea*. Etenim Joannes *cap.* VII. *Evangelii* pharisaeos commotos in Nicodemum, propterea quod audiendum ante esse Christum, cognoscendumque quid ageret, affirmasset, sic eum fuisse alloquutos tradit: „ *Numquid et tu galilaeus es?* Vel *ex Galilaea es? scrutare scripturas, et vide, quia a Galilaea propheta non surgit.* Scio esse aliquos, qui secus haec verba esse explicanda putent. Sed cur hoc sensu usurpari nequeant, assequi nullo modo possum, cum tam esset judaeorum perversa de *galilaeis* opinio. Quare mirum non est, si deinceps illi nostros *galilaeos* nominaverunt. Ad quam rem confirmandam conducit Joannis Malalae (2) testimonium. Antea enim quam discipuli sibi imposuissent nomen Christianorum Antiochiae, dictos eos fuisse scribit *nazaraeos*, atque *galilaeos*. Ab se autem sibi ipsis hanc fuisse tributam appellationem, inducere animum non possum, ut credam (3). Nullum enim extat ejus apud scriptores sacros novi testamenti, primorumque Patrum monumentis vestigium. Quamobrem ab *judaeis* factum id fuisse verisimile est, qui vi-

(1) Consule Justini martyris locum quem supra §. hujus capitis IV. attuli.

(2) *Hist. Chronic. pag.* 318. *edit. Oxon. an.* 1691. πρώην γὰρ Ναζαραῖοι ἐκαλοῦντο, καὶ γαλιλαῖοι οἱ χριστιανοί. *Ante enim nazaraei vocabantur, et Galilaei Christiani.*

(3) Est eadem Joannis Matthiae Gesneri *Dissert. De Aetat. Dialogi Philop. edit. novae operum Luciani T.* III. *pag.* 730. *sub prima, inquit, rei Christianae initia, qui sanctissimam Servatoris nostri disciplinam essent amplexi,* μαθηταὶ *hoc est discipuli vocabantur: ab inimicis autem galilaei, itemque nazaraeni.*

vo Christo, ut est paullo ante animadversum, ejusmodi vocabulum usurpare non dubitaverant. Quod quidem constitui *canonis* antiocheni auctoritate posset, si modo esset ulla. Sed quoniam ea synodus in apocryphis merito numeratur, mitto de ipsa copiosius dicere (1).

Ab judaeis autem ad graecos manavit *nomen galilaeorum.* Atque usurpatum illud profecto ab Arriano Nicomediensi est, ut Christianos perstringeret (2). Nam quos alios ille indicarit hoc nomine, ne conjectura quidem intelligere possumus. Vixit autem Arrianus cum Hadriano imperatore. Ac si genuina est Tiberiani primae Palestinae praesidis ad Trajanum epistola, (esse autem genuinam plerique (3) viri et eruditi, et apud suos celebrati ob criticae facultatis peritiam, censent) nullum dubium est, quin Christianis jam usque ab initio secundi seculi tributum ab ethnicis etiam fuerit nomen *galilaeorum* (4). Non ergo Natali Alexandro (5) assentior, qui medio primum quarto Ecclesiae seculo adhiberi hanc appellationem coepisse putat.

Verum quidem est tritam eam usu ab Juliano (6) imperatore fuisse, quo ludibrio exponeret, quam ipse, per summum scelus, deseruerat religionem. Immo vero traditum a Gregorio Na-

(1) Confer Natalem Alexandrum *Hist. Eccl. seculi* I. *Dissert.* XX. et Antonium Pagium *Crit. Baron. ad an.* LXI. n. 3. Plura etiam de hac Synodo complexus est *Jo. Alb. Fabricius* homo de secta lutheranorum *Tom.* III. *Codicis apocryphi Novi Testamenti pag.* 330. *et seqq.*

(2) *Lib.* IV. *Dissertation. in Epictet. cap.* VII. *pag.* 419. *edit. an.* 1596. ὑπὸ μανίας μὲν δύναταί τις οὕτω διατεθῆναι πρὸς ταῦτα, καὶ ὑπὸ ἔθους, οἱ γαλιλαῖοι· *Ergo insania ob aliquis affici potest adversus illa* (nempe satellites, tormenta, vitam etc.) *et consuetudine, ut galilaei.* Ac de Christianis haec intelligi non negat Gesnerus *l. c. pag.* 732.

(3) Itaque haeretici, ut Pearsonius *Vindiciar. Ignat. par.* II. *cap.* IX. *pag.* 399. *T.* II. *Apost. PP. edit. Amstel. an.* 1724. Usserius *in notis ad cap.* IX. *epist. interp. Ignatii ad Philadelph.* et *pag.* 181. *T.* II. *Apost. PP. ejusd. edit.* Joannes Albertus Fabricius *opere inscript. Salutaris lux Evangelii cap.* VII. *pag.* 137. *Jo. Franc. Buddaeus Diss. de Dignit. et usu nom. Christ.* §. XVII. Scio Dodwellum, Samuelem Basnagium, et alios contra sentire. Sed nolo de hoc genere controversiam agere. Satis enim est, quod ottula ex Arriano

(4) Apud Suidam ad v. *Trajanus.* ἀπέκαμον, inquit, τιμωρούμενος, καὶ φονεύων τοὺς γαλιλαίους τοὺς τοῦ δόγματος τῶν λεγομένων χριστιανῶν. *Defatigatus sum puniendo, et neci tradendo galilaeos dogmatis, qui dicuntur Christiani. Vide T.* II. *Apost. PP. pag.* 161.

(5) *Loc. cit.*

(6) Julianus *in epist. ad Arsacium apud Sozomenum libro* v. *cap.* XV. Αἰσχρὸν εἰ τῶν μὲν ἰουδαίων οὐδεὶς μεταιτεῖ· τρέφουσι δὲ οἱ δυσσεβεῖς γαλιλαῖοι πρὸς τοὺς ἑαυτῶν, καὶ τοὺς ἡμετέρους. *Turpe fuerit ex Judaeis quidem neminem mendicare: impios vero Galilaeos, praeter suos pauperes, etiam nostros alere.* Et cum alloqueretur Marin Episcopum senem, et caecum, apud Sozomenum *l.* v. *c.* IV. σὺ δὲ ὁ γαλιλαῖος σοῦ θεὸς θεραπεύσει σε. *Nequaquam vero tuus Galilaeus Deus te sanabit,* inquit. Vide praeterea Chrysost. *Homil.* LXIII. *Tom.* I. *edit. Francofurd. pag.* 640. Theodoretum *lib.* III.

zianzeno memoriae est, fuisse a parabate illo imperatore legem latam (1), qua caveretur ne quis nostros alio nomine appellaret. Sed hinc tamen consequens esse nullo modo potest, auctorem Philopatridos, quod usus *galilaeorum* nomine fuerit ad designandos Christianos, non esse Juliano antiquiorem. Nam etsi sunt nonnulla fortasse, quae hoc efficiant, argumenta, hoc tamen, in quo aliquid pro se praesidii locatum esse Gesnerus (2) putat, nullius momenti est. Cum enim demonstratum paullo ante sit, ab Arriano, qui Hadriani, et Antonini aetate vixisset, indicatos fuisse Christianos hoc nomine, non equidem capio, cur ob eosdem *galilaeos* dictos referendus auctor *dialogi* Philopatridos in Juliani aetatem omnino sit, nullo autem modo in tempora superiorum Imperatorum. Nec vero me movet, quod Gesnerus (3) animadvertit, ab Epicteto fortasse hanc vocem fuisse mutuatum Arrianum; Epictetum autem vitam ad sancti Marci tempora produxisse, audireque potuisse, quae scripta e Tiberiano ad Trajanum fuissent de hominibus professione Christianis, et galilaeis natione, atque ea tradidisse Arriano qui bona fide omnia exceperit, et litterarum mandaverit monumentis. Utcumque enim res habuerit sese, hoc certum est tamen, quod ne Gesnerus quidem negaverit, ab Arriano sic fuisse adhibitum nomen *galilaeorum*, ut ejus sententia, *Christianos* significaret. Quod cum ita sit, nihil impediebat, quominus alii Arriani exemplum imitarentur, unusque eorum esset auctor Philopatridos (4). Quamquam est illud ridiculum, quod Gesnerus de Epicteto, quasi Tiberiani litteras viderit, scribit. Quemadmodum enim vidisset eas, quae fortassis, nusquam fuissent? Nam dubitat (5) Gesnerus *genuinae ne*, an *spuriae* sint habendae. Deinde fac *genuinae* sint, nihil enim impedio: Quid? verum ne erit Tiberianum de his fuisse loquutum qui cum religione *Christiani*, tum natione *galilaei* essent? At

(1) *Orat.* III. *pag.* 81. *edit.* Colon. an. 1690. γαλιλαίους ἀντὶ χριστιανῶν ὀνομάσας, καὶ καλεῖσθαι νομοθετήσας. *Galilaeos pro Christianos nominans, et lege ut vocaremur, decernens.*

(2) Gesnerus *l. c.* §. XXXIX. *pag.* 730.

(3) *Ibid. pag.* 731. *et seq.*

(4) Sic autem is habet agens de Paulo, quem constat fuisse Tarsi natum. num. 12. *pag.* 597. *ejusd. edit. T.* III. *Sed postquam in galilaeum incidi recalvastrum, nasonem, qui per aera incedens, in tertium usque Caelum penetraverat, resque pulcherrimas didici etc.* Dodwellus *Dissertat. Cyprianica* XII. a Celso etiam Epicureo Christianos fuisse *galilaeos* vocatos scribit. Sed apud Origenem ne vestigium quidem hujusce vocabuli reperire licet.

(5) *Ibid. pag.* 731. *not. d.*

erat Tiberianus ἡγεμονεύων τοῦ πρώτου παλαιστινῶν, *Praeses primi palestinorum*. Quid ad rem? Sed *primi palaestinorum* iidem atque *galilaei* erant. Ego vero *galilaeos primos palaestinorum* fuisse vocatos, persuaderi mihi non opinione Gesneri, sed ratione plane volo. Ac hierosolymitas, qui primas semper inter palaestinos obtinuissent, *primos palaestinorum* dici commode potuisse, censeo proprius ad similitudinem veritatis accedere. Sed satis multa de *galilaeorum* vocabulo (1).

§. XXV.

Et Nazaraei.

Venio ad nomen *Nazaraeorum*. Est vero illud Christianis impositum ab iis, qui *judaeorum* superstitione tenebantur. Quare nostra quoque religio vocata ab ipsis fuit *secta* (2) *Nazarenorum*. Ratio autem hujus appellationis, nisi mea me fallit opinio, haec fuit. Cum judaei tantum sibi tribuerent, ut contemtui haberent eos, qui in Galilaea, in qua est *Nazarethum*, orti fuissent (3), Christum vero educatum fuisse in hoc oppido certo scirent; afficere

(1) Permittendum vero Gesnero non est, quod censet post aetatem Apostolorum obsolevisse vocabulum *galilaeorum*, neque usurpatum unquam ad tempora Juliani fuisse. Namque in Actis *Mart. Theodoti Ancyrani*, et VII. *Virg.* perscriptis a Nilo, nescio quo, teste oculato circa an. Christi CCCIII. apud *Ruinartium pag.* 360. *edit. cit.* Teotecnus sententiam fert hoc modo „ *Theodotum protectorem galilaeorum, deorum vero hostem.... potestas nostra jubet gladii subire poenam.* Extremum est, ut notem fuisse aliquos, qui nescio quos galilaeos inter haereticos judaeorum referrent. Id vero placuit Justino *in Dialogo cum Tryphone judaeo pag.* 307. *edit. an.* 1615. Eusebio *lib.* IV. *Hist. Eccl. cap.* XXII. Hegesippum sequuto. Fortasse Sectatores Judae Gaulanitae, vel Galilaei hoc nomine indicarunt, de quo Lucas *Actor.* XIII. 1. 2.

(2) *Act.* XXIV. *v.* 5. Tertullus Felici Praesidi haec de Paulo dicit „ Invenimus hunc hominem pestiferum, et concitantem seditionem omnibus judaeis in universo orbe, et auctorem seditionis τῆς τῶν ναζαραίων αἱρέσεως. *sectae* Nazaraeorum. „

(3) Nam galilaei male apud judaeos audiebant non solum ob vitiatum, atque corruptum dicendi genus sed etiam ob stuporem, atque stultitiam. Hinc factum est sermone tritum proverbium *galilaeus demens*, quum significare judaei vellent hominem *insigni stupore*, ut observat *Hackspanus* homo ceteroqui haereticus *P. I. not. Theol. Philol. Proleg. pag.* 9. Quare Nicodemo, ut vidimus §. superiore Pharisaei dixerunt per contumeliam: μὴ καὶ σὺ ἐκ γαλιλαίας εἶ; *Numquid et tu ex Galilaea es.* Ergo Chrysostomus *Hom.* XX. *in Joan. al.* XIX. *n.* 1. *pag.* 115. *T.* VIII. *opp. edit. Paris. Montfauc.* ab judaeis habitos fuisse *galilaeos* scribit ut genus hominum ἀγροικότερον, καὶ παχύτερον *rudius, atque tardius.* Atque inde etiam intelligi potest, cur nos Julianus vocarit nomine *Galilaeorum*. Inter Galilaeae vero oppida Nazarethum imprimis contemtui judaeis erat: unde profectum illud Proverbium est, ἐκ Ναζαρὲθ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι; *a Nazareth potest aliquid boni esse? Jo. Evang. c.* 1. *v.* 47. Sed errabant vehementer Judaei. Qua de re adeundus Calmetius est *Comm.* in hunc locum. Nam quod ad Galilaeam attinet, ex qua nullum prophetam prodire posse censebant, falsum omnino est. Jonas enim Galilaeus fuit, ut praeter alios plerosque ostendit Hammondus in *cap.* VII. *v.* 52. *Evang. Joann.*

nos contumelia se posse censuerunt, si nobis ipsi *Nazaraeorum* (1) vocabulum indidissent. Ethnici autem, qui ita Christianos ab judaeis vocari intelligebant (2), rati vocem ejusmodi esse probri, et irrisionis plenam, usi ipsa nonnumquam fuerunt, ut qui nihil quod nobis noceret, praetermittendum sibi esse arbitrarentur. Etsi vero inimici Christiani nominis hoc vocabulo, quo nos irriderent, delectabantur, a majoribus tamen nostris rejectum est. Neque enim vera est Cornelii Dicteriei Koehii in academia Julia olim professoris (3) sententia, qui aequo animo eos suscepisse *Nazaraeorum* nomen defendit, quod sibi impositum erat ab inimicis. Nam verba Petri *Act.* II. quibus servatorem nostrum *Jesum Nazarenum* vocat, praesidio illi esse non possunt. Eo namque hoc dixit Apostolus, quo judaei, quibuscum loquebatur, quique sic appellabant Christum, de quo tandem *Jesu* ageret, assequerentur; non quo primi Christiani suscepissent appellationem *Nazaraeorum.* Locus autem Tertulliani (4) tantum abest, ut Kochio aliquid afferat adjumenti, ut potius eum hujus opinione pugnare videatur. Etenim ab judaeis nos *Nazarenos* dici scribit, a nobis autem ipsis nusquam scribit. Nam quod addit: *et sumus*, non eo consilio addit, ut statuat *esse* hoc a nobis tributum nostris nomen, sed ut efficiat inflectendo vocem *Nazareni* in *Nazaraei*, tales nos esse revera, quales erant *Nazaraei*, quorum fit in sacris litteris mentio, et qui magno apud judaeos in pretio habebantur.

Sed translatum deinceps nomen *Nazaraeorum* fuit, ut eos significaret, qui circumcisionem, ritusque ceteros Mosaicae legis observandos omnino esse defenderent (5). Fuerint ne vero hi di-

(1) Consule Act. Apost. c. XXIV. v. 5. Et *Epiph. Haeres.* XXIX. *pag.* 124. *T.* I. *opp. edit. Petav.* et Hieronymum *l.* II. *in Isaiam, et lib.* I. *in Amos*, qui duo postremi tradunt *Nazaraeos* ter quolibet die fuisse ab Judaeis diris devotos. *Nazaraeorum* autem nomine censeo Christianos intelligi oportere. Huc autem spectant, quae disputat M. Joannes Kindlerus *in suo Nathanaele ad Joan.* I. *v.* 47. §. 9. *et seqq.*

(2) Prud. *de Coronis carm. seu Hymn.* II. *pag.* 59. *edit. an.* 1613. de Judice sic alloquente Vincentium scribit. v. 25. *et seqq.*

„ *Vos Nazareni adsistite*
„ *Rudemque ritum spernite.*

Et Hymno XIV. *v.* 41. *et seqq. pag.* 132. similia repetit. Vide Malalam *l. c.* §. *superiore*, et Suidam ad v. Ναζωραῖος.

(3) *In Annalibus Acad. Juliae Semestri* IV. *pag.* 196.

(4) *Lib.* IV. *contra Marcion.* VIII. „ *Nos Judaei Nazaraeos appellant, nam et sumus, de quibus scriptum est.* (*Thren.* IV. v. 7.) Nazaraei exaltati sunt super nivem. „

(5) De his egit Joannes Albertus Fabricius *Salut. lux Evang.* c. III. num 2 *pag.* 48.

screpantes ab haereticis *nazaraeis*, quorum Epiphanius (1), Hieronymus (2), aliique (3) veteres meminerunt, non facile est dijudicare. Neque vero est instituti mei, ut in hoc genere controversiae operam esse conterendam putem. Ac sunt eruditi viri plerique, qui de ea ipsa ediderint commentarios (4), ut etiam si vellem, opus tamen non esset de haereticis *nazaraeis* copiose disserere.

§. XXVI.

Quibus nominibus orthodoxi vocati ab haereticis fuerint, imprimisque de nomine psychicorum, *seu* animalium, *quod Catholicis montanistae imposuerunt.*

Sed quemadmodum ethnici, et judaei, sic haeretici, qui non minore odio in orthodoxos ferri solerent, variis nominibus nostros contumelia vocaverunt. Est autem de his etiam, quoniam ita ratio postulat, breviter dilucideque dicendum. Ordiar autem a montanistis, qui cum ab Catholicis sua *oracula*, suumque *paracletum Montanum* despici, contemnique perspicerent, idque iniquo animo paterentur, censuerunt nostris esse imponendum ψυχικῶν seu *animalium* (5) nomen, quasi hi *spiritu* carerent, unumque haberent illud, quod est commune omnium *animantium*. Neque vero a *montanistis* tantum, sed ab aliis etiam haereticis, qui *cataphrygibus* (nam erat haec altera appellatio montanistarum) essent antiquiores, vexati Catholici sunt non absimili contumelia.

(1) *Haeresi* XXIX.

(2) *Epist.* LXXIV. *al.* LXXXIX. *ad August. T.* IV. *opp. edit. Martianaei pag.* 623. „ Usque hodie, *inquit*, per totas Orientis Synagogas inter Judaeos haeresis est, quae „ dicitur Minaeorum, et a Pharisaeis nunc usque damnatur, quos vulgo *Nazaraeos* nuncupant, qui credunt in Christum Filium Dei, in quem, et nos credimus. Sed dum volunt et Judaei esse, et Christiani, „ nec Judaei sunt, nec Christiani. „

(3) Augustinus, et Philastr. *de Haeresibus.*

(4) Imprimisque ex haereticis Jo. Laurentius Moshemius *in Vindiciis adversus Joannis Tolandi Nazarenum.* Kil. an. 1720. in 4. *Et in notitia scriptarum. Et Dissert. sacrarum Helmstadii an.* 1731. *pag.* 13. *et seqq.* Joannes Albertus Fabricius *Salutar. luce Evang. c.* III. *pag.* 40. *et seqq.* Matthaeus Hillerus *Dissert. de Elogio Crucis Dominicae.* Jo. *Guilielmus Bajerus Dissert. de Nazarenis, Christo, Christianis, et haereticis: Jenae an.* 1692. et Thomas Ittigius *de Haeresiarchis Apostolic. aetat. pag.* 69. *et seqq.* E Catholicis vero videndus Honoratus Niquetus *Soc. Jesu in Histor. Tituli S. Crucis lib.* I. *cap.* XV. *pag.* 103.

(5) *Tertullianus adversus Praxeam cap.* I. *Nos quidem*, inquit, *agnitio Paracleti disjunxit a Psychicis. Et de Monogamia cap.* I. *Haeretici nuptias auferunt*, Psychici ingerunt. *Vide cap.* XI. *et* XVI. Sexcenta sunt hujusmodi, quae ne sim longus praetermitto.

De qua re extat Clementis Alexandrini satis praeclarum, atque perspicuum testimonium (1).

§. XXVII.

De secularium, *et* carnalium *vocabulis*, *quae indita nostris a valentinianis fuerunt.*

Sunt autem huic affinia, quae valentiniani, ut nostros morderent, excogitarunt. Cum enim intelligerent catholicos pro hujus seculi conditore pugnare, defendereque *carnem* non *malo* cuipiam daemoni acceptam referri oportere, sed creatam a summo omnium rerum parente, eoque optimo, sapientissimo, infinitaeque potestatis Deo esse; hos per summam impudentiam *mundanos*, *vel seculares* (2), atque *carnales* (3) appellaverunt. Nam erat hoc valentinianis, ceterisque *gnosticis* haereticis persuasum, carnem, ut et hoc seculum a *malo principio* ortum esse, ac proinde improbos, scelestosque esse illos, qui conditoris hujus seculi defensionem susciperent.

§. XXVIII.

Cur Catholici vocati fuerint a chiliastis allegoristae.

Celebris est millenariorum secta. Millenarii vero dicti sunt, quod sanctos cum Christo regnaturos in terris *mille annorum intervallo* putarent. Ac χιλιασταὶ quidem graece, latine autem *mille-*

(1) Clemens Alex. *lib.* IV. *Stromat. pag.* 604. *edit. Oxon. T.* 1. *opp.* Μὴ τοίνυν ψυχικοὺς ἐν ὀνείδους μέρει λεγόντων ὑμᾶς οἱ προειρημένοι, ἀλλὰ καὶ οἱ φρύγες. *Non ergo probri loco nos* animales *dicant*, *aut prius memorati homines*, *aut etiam Phryges.* Et S. Irenaeus *lib.* I. *cap.* XI. *contra Haereses pag.* 29. *edit. Oxon.* gnosticos sic de nobis loqui consuesse scribit: „ Erudiuntur *Psychica* . . . „ *Psychici homines*, qui per operationem et fidem nudam firmantur, et non perfectam agnitionem habent. „ *Esse* autem hos nos, qui sumus ab Ecclesia, dicunt. „ Quapropter et nobis necessariam esse bonam conversationem respondent. Aliter enim fieri non posse, ut „ salvemur. Ipsos autem non per operationem, sed per „ naturam spirituales esse. „ *Edit. Massuet. l.* I. *c.* VI. „ *pag.* 29. *edit. Paris.*

(2) Iren. *lib.* I. *cap.* VI. *n.* 4. *pag.* 31. *edit. Massuet.* „ Quapropter nobis quidem, quos Psychicos vocant, et „ *de seculo* esse dicunt. „ Sic enim vertit Interpres vetus Irenaei verba: καὶ ἐκ κόσμου εἶναι λέγουσι: *ac de mundo esse dicunt.*

(3) *Vid: l.* 1. *adv. Haeres. cap.* XV. *edit. Oxon. Grabbe pag.* 63. *num.* 14. Immo vero gnostici *Idiotas* nos, *et nihil scientes* vocarunt. Irenaeus *l.* I. *c.* VI. *edit. Paris. Massuet. pag.* 34. Quin etiam *communes Ecclesiasticos. Iren. l.* III. *c.* XV. *pag.* 203. *edit. Massueti Paris.*

narii appellari solent. His autem nonnulli primorum patrum accesserunt, quorum etsi initio tolerata fuit, progressione temporum tamen est ab Ecclesia damnata sententia (1). Jam vero cum eorum aliqui audirent a nostris, allegorico sensu esse usurpanda Joannis in apocalypsi (2) *de regno mille annorum* verba, eo tandem venerunt, ut Catholicos *allegoristas* (3) vocare auderent.

§. XXIX.

De simplicium *vocabulo, quod manichaei Catholicis indiderunt.*

Manichaei autem, qui similes propter audaciam, essent gnosticorum, seseque *electos*, *puros*, *beatos* nominarent, contemptu quodam, et contumelia *simplices* Catholicos appellaverunt. Namque aegre ferebant recusari, reprobarique a nostris impiam suam de duobus *principiis bono*, atque *malo* opinionem. Itaque orthodoxos ipsos, quasi ignari optimarum rerum essent, *simplices*, et episcopos nostros *magistros simplicium* (4) vocarunt.

§. XXX.

Cur Novatiani appellaverint Catholicos cornelianos, apostatas, capitolinos, et synedrianos.

Sequitur ut explicem quamobrem Novatiani Catholicos dixerint *cornelianos*. Est vero id perfacile ad explicandum. A *Cornelio* (5) enim pontifice vero, quo cum nostris erat societas communionis duxerunt nomen *cornelianorum*.

(1) Consule Tillemontium *Mem. Hist. Eccl. T. II. pag.* 329. *et seqq. edit. an.* 1695. Et Ludovicum Antonium Muratorium *lib. de Paradiso adversus Burnetium.*

(2) *Apocalyps. cap.* XX. *v.* 4.

(3) Eusebius *lib.* VII. *Hist. Eccl. cap.* XXIV. de Nepote episcopo Aegyptio, qui Millenariorum tuebatur sententiam loquens „ ἔλεγχον, inquit, ἀλληγοριστῶν λόγον τινὰ περὶ τούτου συντάξας ἐπέγραψε. *Librum quem de hac quaestione composuerat, confutationem Allegoristarum inscripsit.* Vide Tillemontium loco mox indicato *pag.* 533.

(4) Manes *Epist. ad Marcellum Disp. Archel.* *cum Manete apud Zacagnium in Collectaneis etc. Monum. Eccl. Graecae, ac Latinae edit. an.* 1698. *pag.* 7. ὡς τῶν ἁπλουστέρων καθηγεμόνες διδάσκουσι λέγοντες τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ κακὸν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ φέρεσθαι. *Sicut simpliciorum magistri docent, dicentes bonum, et malum ab eodem inferri.*

(5) Eulogius apud Photium in Bibliotheca. *Cod.* CCLXXX. *pag.* 1622. *edit. Rotomag. Puros nominavit eos (Novatus) qui secum agmen contra Ecclesiam facerent; Cornelianos vero, qui ejus ambitionem, et dementiam contra poenitentes detestarentur.*

Nam orthodoxos praeterea *apostatas* nominarunt, propterea quod homines, qui lapsi in scelus idolatriae fuissent, deindeque poenitentia ducti resipuissent, non esse communione prohibendos sanxissent in *synodo* (1).

Atque ex *synodo* (2) ipsa, quam novatiani contumelia synedrium appellarunt, profectum est nomen *synedrianorum.*

Quin etiam quoniam eorum, qui lapsi fuerant, plerique *sacrificarant* in *capitolio* (3), factum hinc est, ut nostri, qui eos poenitentes susceperant, a Novati factione *capitolini* injuria dicerentur.

§. XXXI.

Cur orthodoxi vocati fuerint ab arianis eustathiani, et pauliniani, et homousiani, et athanasiani.

Eustathianos autem ariani orthodoxos ab *Eustathio* (4) *Antiocheno*, *paulinianos* (5) a *Paulino* item *Antiocheno*, *athanasianos*

(1) S. Pacianus *Epist. II. ad Symprenianum pag.* 83. *Tom. II. Concilior. Hispan. edit. Card. Aguirrei*, sic inducit Sympronianum loquentem; erat autem is de grege Novatianorum „ Numquid Cypriano sancto viro hoc obest, quod populus ejus *Apostaticum* nomen habet, vel „ *Capitolinum*, vel *Synedreum?* „ Tum addit Pacianus. „ Conviciaris, et ecce non moveor. Horum ne aliquid „ appellati sumus? Interroga seculum, Frater, totosque „ ex ordine annos, an nobis nomen hoc haeserit, an „ Cypriani populus aliud, quam Catholicus nominatus „ sit. Numquam nomen ullum ex his audivi. Jam vide, „ si vocari aliquis eo nomine potuit, quod sibi nescit „ impositum. Quid ergo? maledicta sunt ista, non nomina .... Cyprianum sanctum vocas, et populum „ ejus *Apostaticum.* „

(2) Vide locum *Paciani* mox relatum.

(3) Vide Pacianum *ibid.*

(4) Sozomenus *lib. VI. cap. XXI. de Catholicis Antiochiae* agentibus disserens, πλειόνων μὴν ὄντων τῶν τὰ ἀρείου φρονούντων, καὶ τὰς ἐκκλησίας ἐχόντων· οὐκ ὀλίγων δὲ ὄντων καὶ τῶν ἀπὸ τῆς καθόλου ἐκκλησίας, οὓς ἐυσταθιανοὺς, καὶ παυλινοὺς ὠνόμαζον. „ Quum Ariani numero quidem plures essent, „ et Ecclesias obtinerent: Catholici tamen haudquaquam pauci essent, quos *Eustathianos*, et *Paulinos* vocabant etc.

(5) Sozomenus *ibid.*

ab *Athanasio* (1) *Alexandrino episcopo*, quodque τοῦ ὁμοουσίου dogma defenderent, *homousianos* (2) appellaverunt. Quamquam fuerunt etiam catholici, qui orthodoxos, qui Paulino parebant, *paulinianos*, vel *paulinos* (3) vocarent.

§. XXXII.

Orthodoxi praeterea vocati ab aëtianis chronitae, *apollinarianis* anthropolatrae, *ab origenistis* philosareae, *et* pelosiotae.

Age vero cur *chronitas* aëtiani nostros vocaverint videamus. Erat Aëtii ariana pejor opinio. Is tamen adeo erat impudens, tamque perversa mente, ut orthodoxam religionem brevi interituram esse jactaret. Ergo catholicos *temporarios* χρόνιτας (4) dicendos esse existimavit.

Neque aëtiani solum, sed apollinariani etiam, ut injuria orthodoxos afficerent, hos *anthropolatras* (5) nominabant. Caussam hujus appellationis cum inquirerem, sic reperiebam. Catholici, qui scripturas intelligerent, majorumque traditiones consectarentur, Christum servatorem et *Deum* esse verum, et *verum hominem* instructum anima *ratione praedita*, et *corpore* ejusdem atque nostra sunt, naturae pugnabant. Itaque apollinariani, qui mentem ademerant Christo, et *mentis* loco divinum verbum posuerant, eidemque servatori corpus tribuerant, quod nostris corporibus esse dissimile arbitrabantur, cum pati nostram sentiendi rationem nequirent, orthodoxos *adoratores hominis*, (huc enim recidit *anthropolatrarum vocabulum*), appellarunt.

Nunc de conviciis *origenianorum* dicendum est, a quibus me paucis, ne sim lectoribus molestus, expediam. Ergo illi cum

(1) Vide quae affert Tillemontius *Tom. VI. Monumentor. Hist. Eccl. art. LXXXI. pag.* 456. *edit. Paris. an.* 1699.

(2) Auctor operis imperfecti *apud Chrysost. homil.* XLVIII. *in Matth. haeresim homousianorum* nominat. *Vide Tillem. l. c.*

(3) Anonymus *Chronici acephali conservator editus a Scipione Maffejo T.* III. *Osserv. Letter. di Verona. pag.* 84. *seqq. ad Cos. Taur. et Florent.*

(4) Vide Auctorem *Dialogor. de Trinitate inter Opera S. Athanasii Dialogo* II. *pag.* 193. *edit. Paris. T.* II. *opp. Quosnam vocas Chronitas? Eos qui jam inde a Sanctis Apostolis usque ad hodiernum diem collaudant Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum?*

(5) Gregorius Nazianz. *Orat.* LI. *Tom.* I. *edit. Paris. pag.* 742. *Tu quidem vir optime*, ut Sarcolatra, (*siquidem ego* Anthropolatra *sum*), *idcirco meam mentem contemnis etc.*

non corpore hujusmodi, quale nunc habemus, sed diverso et figura, et substantia, nos esse resurrecturos contenderent, nostri vero contra certarent, affirmarentque corpora nostra, cujusmodi nunc sunt, eadem scilicet natura, iisdem carnibus, ossibus, partibus, sic esse in *resurrectione* futura, (solas namque *qualitates* mutatum iri cognoscent) tanta sunt origeniani in orthodoxos malevolentia incitati, ut eos contumelia dicerent φιλοσάρκας (1) *carnis amicos*, πηλουσιώτας *substantia luteos*, (2) *carneos*, *animales*, *jumenta*.

§. XXXIII.

Denique orthodoxi dicti sunt a nestorianis cyrilliani, *a monophysitis vero* nestoriani.

Extremum est ut doceam, quamobrem nostris haeserit nomen *cyrillianorum* (3). Est vero illud perspicuum, Cyrillum Alexandrinum episcopum contra Nestorii haeresim acriter, strenueque certasse. Catholici, quod nossent *Cyrillum* veterum patrum doctrinam tueri, ei ut par erat, consenserant. Quare ab inimicis vocati *cyrilliani* probro fuerunt, quasi vero Cyrillum, non *Patres*, *non Apostolos*, *non Christum praeceptores* consectarentur.

Sed ita ut fit, ubi quis mediam insistit viam, neque in alterutram declinat partem, ut ab iis, qui in extrema inciderint, redarguatur, eutichiani, qui ut unam personam, sic naturam unam in Christo esse ob errorem, atque inscientiam defendebant, cum catholicos cernerent tueri quidem contra Nestorium unam in Christo ipso personam; duas vero naturas adversus monophysitas, eos *nestorianismi* accusaverunt, nominaruntque *nestorianos*, ac si *duarum naturarum* dogma non ab *Apostolis*, sed a *Nestorio* accepissent.

(1) Hieronymus *epist. II. ad Pammachiam tom. II. opp. edit. Romanae pag.* 171. *Nos simplices, et* Philosarcas *dicere, quod eadem ossa, et sanguis, et caro, id est vultus et membra, totiusque compago corporis resurgat in novissima die.*

(2) *Hieronym. comment. in Jeremiam pag.* 407: *quae cum audiant discipuli ejus* (Origenis) *et Grunnianae familiae viscera, putant se divina audire Mysteria, nosque quod ista contemnimus, quasi pro brutis habent animantibus, et vocant* πηλουσιώτας, *eo quod in luto hujus corporis constituti non possimus sentire caelestia.*

(3) *Epistola Legator. Schismaticor. ad suos in Epheso Act. Conc. Ephes. Tom. III. Concilior. pag.* 740. *edit. Labbei.*

§. XXXIV.

Ecclesia a Luciferianis vocata antichristi, *et* satanae synagoga.

Verumtamen ut ignominiosis nominibus haeretici nostros, ita schismatici luciferiani Ecclesiam orthodoxam, (quoniam episcopos, qui in Ariminensi concilio lapsi fuerant, poenitentes receperat, permiseratque, ut in suis gradibus illis consistere liceret), *lupanar et synagogam antichristi*, *et satanae* (1), vocaverunt. Atque haec quidem de contumeliosis nominibus ab ethnicis, judaeis, atque haereticis, ut famam orthodoxorum laederent, excogitatis, dicta sunto. Scio fuisse a me pleraque praetermissa. Sed hoc lectores aequo animo laturos judico, quum satis haec praecipua sint, ut cognoscatur, quam essent hostes male in nostros homines animati, quamque acriter immerentes vexarent. Cumque videamus majores nostros tot conviciis fuisse ab improbis exagitatos, consolari possumus ipsi nos, quos hujus temporis haeretici *papistas*, quos *idololatras*, quos *incolas Babylonis* contumelia nominare audent.

§. XXXV.

Christiani nomina omnia sectaria, humanasque appellationes vehementer sunt aversati.

Etsi vero adversarii christianae, orthodoxaeque religionis id magnopere enitebantur, ut nos contumeliosis nominibus vocitantes lacesserent; majores tamen nostri, qui unde accepissent disciplinam norant, his tantum appellationibus contenti fuerunt, quae ad Deum, et Christum referrentur, ad puros autem simplicesque homines nullo modo, quantacumque hi tandem virtute, auctoritateque excelluissent. Nam posteaquam Apostolus redarguit eos, quorum alii Apollo se, alii Cephae, alii Pauli esse dicerent, om-

(1) *Hieronymus in Dialogo adversus Luciferianos* Tom. IV. *opp. pag.* 293. *edit. Martianaei.*

nesque Christi esse, qui Christi baptismo fuissent initiati, denominarique proinde ab ipso oportere affirmavit; qui catholicam religionem professi sunt, ita a nominibus, quae indicia sectarum essent, abhorruerunt, ut ne Petraeos quidem a Petro, aut Paulinos a Paulo (1) vocari se paterentur, quamquam insignis esset eorum Apostolorum sanctitas, maximaeque illorum opera importatae in Ecclesiam fuissent partes commodorum. Hoc igitur inter nostros et haereticos intererat, quod hi aut arianos ab Ario se, aut a Montano montanistas, aut a Sabellio sabellianos; illi vero ab uno Christo christianos, vel orthodoxos a recta sententia, vel catholicos a late, longeque propagata religione appellari voluerunt.

CAPUT III.

De calumniis, quibus ethnici sunt nostros homines insectati.

§. I.

I. *De* atheismi *accusatione.* II. *Unde orta sit.* III. *Quam late manaverit.* IV. *Quemadmodum a Christianis depulsa fuerit.*

I. Etsi summa erat Christianorum erga Deum rerum omnium conditorem, atque parentem religio, fuerunt illi tamen a suis hostibus accusati, quasi impii essent, quodque numina gentium negligerent, nullum Deum habendum esse arbitrarentur. De quo

(1) Hieronym. *Dialogo contra Luciferianos Tom.* IV. *app. pag.*306. *edit. Martianaei* „ Ubi audieris, *inquit*, eos „ qui dicuntur Christi, non a Domino Jesu Christo, „ sed a quoquam alio nuncupari: ut puta Marcionistas, „ Valentinianos, Montenses, sive Campetas; scito non „ Ecclesiam Christi, sed Antichristi esse Synagogam. Ex „ hoc enim ipso, quod postea instituti sunt, eos se „ esse indicant, quos futuros Apostolus praenunciavit. „ Epiphanius haeresi LXX., *quae est Audianorum num.* 15. *pag.* 827. *edit. Coloniensis.* „ Est hoc vero horrendum Christianorum commutare nomen, qui in sancta Ecclesia censentur, quae sola *Christi*, et *Christianorum* appellatione contenta, adscititium omne nomen respuit, pro *illo*, inquam, *nomine Audianos appellari*, colloniea inter se facere, ac tesseram veri hominis nomine inscriptam erigere. „ Et haeresi, *quae est Marcionitarum* XLII. *pag.* 366. *ed. Colonien.* „ Nec secta „ est ulla, nec Ecclesia Apostolorum insignita nomine, „ nec umquam Petraeos ullos, aut Paulianos, aut Bartholomaeos, aut Thaddaeos audivimus; sed una jam „ tum initio fuit Apostolorum omnium praedicatio, „ quae non ipsosmet illos, sed Dominum Jesum Christum tantummodo celebraret. Ob id Ecclesiae nomen „ unum omnes imposuerunt; non suum utique, sed „ Christi Jesu, ac Antiochiae primum appellari Christiani coeperunt. „ Vide Jo. Chrysost. *homil.* XXIII. in Acta, Gregorium Nazianz. *orat.* XXXI. et Nissenum *contra Apollinar. Tom.* III. *pag.* 261. *edit. Paris. an.* 1638. S. Basilium *comm. in Ps.* XLVIII.

criminationis genere, cum grave sit, maximeque contumeliosum, tum est hoc loco, ut capite superiore promiseram, copiose, atque dilucide disserendum. Interest enim plurimi ad Christianae reipublicae gloriam, si plane constiterit probitate, ac religione, qua nostri praestabant, invidiam fuisse sublatam, in qua inflammanda summa omnium gentium videretur esse consensio. Nam si pietate in Deum, si beneficentia erga ceteros homines, si moribus, si tota denique vitae ratione tales non fuissent, quales revera fuisse accepimus; quemadmodum et novi, et plebeii, et pauci superare odium, injuriam, impetus tantae multitudinis potuissent? Quare venio ad rem. Judaei qui progressus Apostolorum cernerent, aegreque ferrent augeri admirabilem in modum in Palaestina, et reliqua Syria numerum Christianorum, ad omnes, ut Justinus scribit, ad quas poterant, gentes legatos miserunt, qui nunciarent, ab Jesu quodam seductore introductam factionem esse, quae atheismo studeret (1). Gentiles quorum id erat proprium, ut facile omnia, quae rumor ferebat, probarent, assensi continuo sunt, quin vera ne inimici Christiani nominis praedicassent, inquirendum esse arbitrarentur (2). Ergo cum nominari nostros audirent, non mediocriter commovebantur. Timebant enim, ne si concessum illis fuisset impune in civitate versari, brevi magnam hominum multitudinem in suam opinionem traducerent.

II. Caussae autem, quae Judaeos impulerant, ut tam perverse de sanctissima societate dicerent, hae fuerunt. Cum *unum* illi ponerent, non natura modo, sed etiam *persona* Deum, (assequuti namque animo non erant, quae (3) Prophetae tradide-

(1) Justinus Martyr in Dialogo cum Tryphone num. XVII. *pag.* 117. *edit. Paris. an.* 1742. „ Selectos viros tunc „ Hierosolymis in universum orbem missitis, Atheam „ Christianorum sectam prodiisse dicentes, eaque spar- „ gentes, quae in nos ab iis omnibus, quibus noti non „ sumus, dicuntur. „ Hunc Justini locum transtulit Eusebius in *librum* IV. *Hist. Eccl. cap.* XVIII. *pag.* 180. *Editionis Cantabrigiensis.* Judaeos autem, cum primum invecta Christiana religio est, calumnias in nostros excogitatas suos fuisse, quibus in locis poterant, spargere, testis etiam est Origenes in VI. *contra Celsum lib.* §. XXVII. *pag.* 634. *Tom.* 1. *opp. Editionis novae Paris.*

(2) In Actis Martyrii S. Polycarpi apud Eusebium, *lib.* IV. *Hist. Ecclesiasticae cap.* XV. *pag.* 167. *edit. Cantabrigiensis*, Proconsul hortatur Polycarpum, ut dicat: αἶρε τοὺς ἀθέους: *tolle Atheos.* Atheorum autem nomine Christianos indicat. Multa sunt apud veteres generis ejusdem, quae paullo post afferentur.

(3) Vide *Orig. l.* 1. *contra Celsum num.* 56. *pag.* 371. *T.* 1. *opp. edit. Mon. S. Mauri*, et praeter ceteros Theologos, qui veteris testamenti auctoritate Trinitatis mysterium contra Judaeos, et haereticos probaverunt, *Dionysium Petavium Tom.* II. *Theologicorum Dogmatum lib.* II. *cap.* VII. et P. Maranum Monachum Benedictinum Congregationis S. Mauri virum eruditissimum *l.* 1. *operis de Divinitate Christi.*

rant), cognoscerentque Christianos sic esse institutos, ut naturam Dei *in personis tribus* consistere pugnarent; censuerunt hos omnes impietatis damnari oportere (1). Nam erat hoc multorum populorum commune, ut si quemquam suorum de rebus divinis, secus atque ipsi sentiebant, agere audirent, eum continuo *atheon* dicerent. Erant autem Christiani ex judaeis profecti. Accedebat doctrina de Christo *Deo*, atque *homine* (2), quam hebraeorum magistri contenderent tolerari nullo modo posse. Habebant enim summi sceleris loco adhibere ei divinos (3) honores, quem ipsorum sacerdotes, ac principes in crucem agi curassent. Aversabantur praeterea, quod nostri praedicabant de sublato veteris, introductoque novi foederis testamento (4). Hoc enim decreto constituto, cadere in Deum ajebant inconstantiae vitium, atque immutationem posse. Mutari namque eum, qui auferat legem, quam aliquando dixerit sempiternam futuram. Quae res, etsi falsa erat, propterea quod Deus promisisset fore, ut foedus antiquum in novum, ac longe praestantius Messiae tempore commutaretur (5); impetrare se tamen calumnia posse sperabant (6), ut ne multi in nostrorum societatem venirent. Augebatur quoque in dies impietatis suspicio, quod, hostium opera, fama quaedam percrebuisset, quae ferret, committi in conventu nocturno a Christianis

(1) Judaei jam usque ab eo tempore, quo Christus vivebat, in religionem Christianam debacchari coeperant, propterea quod Christus ipse servator se et Patrem *unum esse* dixisset. Itaque Joannis *cap.* X. *Evang.* v. 33. *De bono*, inquiunt, *opere non lapidamus te, sed de blasphemia, et quia tu homo cum sis, facis te ipsum Deum.* Ex quare constat Judaeos impietatis, et blasphemiae condemnasse Christum, quod filium se Dei appellaret; unumque se, atque Patre a natura esse affirmaret. Hujusmodi fortasse erant, quae vitio hebraei Stephano dederant, quasi blasphemiae quaedam in Deum fuissent: *Actor. Apostolic.* c. VI. v. 11. „ Tunc summiserunt viros, qui dicerent se audisse eum dicentem verba blasphemiae in „ Moysen, et in Deum. „ Praeterea Justinus Martyr antequam se conferet ad probandum Christum Deum esse, et sola persona a Patre distingui, sic Tryphonem alloquitur num. L. *pag.* 144. *edit. novae. Scio hunc sermonem absurdum videri esse, et maxime vestri generis hominibus, qui quae Dei sunt nec intelligere, nec facere unquam voluistis, sed quae magistrorum vestrorum, quemadmodum ipse Deus clamat.* Similia habet aliis in locis; ex quibus patet Judaeos blasphemos esse eos putasse, qui personam aliam in divinis ponerent, quae esset aequalis Patri, adeoque eos etiam qui colerent Trinitatem.

(2) Vide Justinum martyrem *ibid. pag.* 143.

(3) Consule Justinum *ibid. pag.* 166. *seqq.*

(4) Hinc ortum opinor, ut rursum Judaei Stephanum in Mosen blasphemasse dicerent, propterea quod legem, quae data per ipsum fuisset, abrogatum iri affirmasset. *Actor. Apostolic. cap.* VI. v. 2. De deleta a Christo Mosaica lege, quod dogma aegre Judaei ferre solerent, agit Justinus martyr *ibid. pag.* 138. Judaei ne nunc quidem concoquere hoc possunt, quod est de legis Mosaicae abrogatione. Itaque *Nonum Articulum fidei suae hunc esse* voluerunt. „ Fide perfecta credo, legem hanc numquam „ mutatum iri, nec ullam aliam legem tradendam esse „ a Creatore, cujus nomen sit benedictum. „

(5) Consule praeter Raymundum Martinium, Voisinum, aliosque, qui contra Judaeos scripserunt, Petrum Danielem Huetium *Propositione* IX. *Demonstrationis Evangelicae cap.* CVII.

(6) Origenes *lib.* VI. *contra Celsum* §. XXVII. *pag.* 651. *Tom.* I. *opp. edit. novae*, hoc consilio Judaeos accusare sceleris Christianos consuesse scribit, ut eos exterminari undique viderent, si potuissent: vide ejus testimonium *infra* §. 2. *hujusce capitis.*

flagitia (1), quae ne nominare quidem fas esset. Atque ethnici etiam veterum graecorum exemplum imitati, cum intelligerent, etsi aliquem (2), non ejusmodi tamen poni a Christianis Deum, quales suos esse arbitrarentur, omnes qui se Christum sequi affirmarent, duci debere putarunt in numero atheorum. Nam graeci olim, imprimisque Athenienses, quum a quibusdam, qui tamen omnem non sustulissent divinitatem, derideri sua numina cognovissent, eos impietatis crimine condemnarunt, ita ut ne Socrati quidem pepercerint, qui et summus philosophus, et optime de republica meritus civis esset (3).

III. Tantum vero praejudicata opinio potuit, ut nullus fere in Romano imperio locus esset, in quo Christianornm nomen, non laceraretur. Itaque in Syria (4), in Asia minore (5), in Grae-

(1) Origenes loco mox laudato. „ Videturque (Celsus) „ simillimum quidpiam eorum facere, quae Judaei faciebant initio Christianae doctrinae. Spargebant adversum illam calumnias: mactari (a Christianis) puerum, ejus carnibus vesci illos, et opera tenebrarum „ peragere volentes, extinctis luminibus, cum obvia „ quaque singulos commisceri. „

(2) Nam Christianos unum Deum colere a *Patribus*, qui Apologias scripserant, ut a Melitone Sardensi, a Justino martyre, ab Athenagora, a Tertulliano, et a Martyribus, cum cruciarentur, intellexerant. Itaque neque Plinius in celeberrima ad Trajanum de Christianis epistola, neque alius quisquam Christianis crimini vertit, quod nullum Deum haberent. Immo vero aliquem a nobis coli norant, ut plane constabit eorum testimoniis *infra* §. IV. *seqq.* Interea vide Celsi locum apud Origenem *lib.* V. num. 59. *pag.* 623. ubi eumdem esse Judaeorum atque Christianorum Deum fatetur. Tota igitur in Christianos de Atheismo inde solum manavit calumnia, quod deos gentium aversarentur. *Athenagoras Legat.* num. XIII. *pag.* 289. Ante *Appendicem opp. S. Justini Mart. edit. novae Paris.* „ Sed quia plerique eorum, „ qui nos Atheos esse criminantur, cum Dei cognitione „ ne per somnium quidem informati, sed rudes et ignari naturalium, et divinarum rerum, pietatem victimarum norma metiantur, vitio etiam nobis vertunt, „ quod non eosdem ac civitates deos cognoscamus etc. Tertullianus *lib.* Apolog. *cap.* X. *edit. Havercampianae* sic inducit ethnicos loquentes „ *Deos non colitis, et pro Imperatoribus sacrificia non impenditis.* Tum respondet. „ *Sequitur ut eadem ratione pro aliis non sacrificemus, putamur pro nobis ipsis, semel deos non colendo. Itaque sacrilegi, et majestatis rei convenimur.* Similia habent Arnobius, Minucius Felix in Octavio, aliique veteres, quorum etiam erunt paullo post testimonia recitanda.

(3) S. Justinus Martyr *Apolog.* II. *al.* I. *edit. Monachorum S. Mauri pag.* 95. „ Et qui Christo secundum naturam humanam antiquiores, unamquamque rem „ ratione investigare, aut refellere conati sunt, ii ut „ impii et curiosi in judicium abducti fuere. Omnium „ autem eorum firmissimus in his rebus Socrates, in „ eadem, atque nos crimina vocatus fuit. „ Clemens Alexandrinus in *Protreptico*, *pag.* 20. Tom. I. *opp. edit. Oxoniensis.* „ Mira autem subit mihi, quod Euemerum „ Agrigentinum, et Nicanorem Cyprium, et Diagoram, „ et Hipponem Melium, et his paullo juniorem Theodorum Cyrenaeum, multosque alios, qui sobrie sapienterque vitam instituerunt, et ad pravam de diis „ opiniones perspicaciores reliquis hominibus fuere, „ Atheos cognominarint. „ Consule Nourrium *Tom.* I. *Apparatus ad Biblioth. Sanctorum Patrum pag.* 785. *edit.* an. 1703. Rursum ad rem nostram Justinus *Apolog.* I. *pag.* 71. *ejusd. edit.* „ Et qui cum ratione vixerunt, Christiani sunt, etiamsi Athei existimati sint, quales apud „ Graecos fuerunt Socrates, et Heraclitus. „ Hinc Socrates ab Aristophane in *Nubibus* v. 828. Σωκράτης ὁ Μήλιος dicitur, non quod Melius esset, nam erat Atheniensis, sed quod deos Atheniensium non magni aestimaret, ita ut Diagoras Melius, qui *Atheus* judicatus est. Adeundi vetus Aristophanis Scholiastes in *v. eumdem*, et Potterus *in not. ad locum modo laudatum Clementis Alexandrini.* Eodem modo Christiani atheos dixerunt ethnicos, quod verum Deum non colerent, ut ex epistola Smyrnensium de Martyrio Polycarpi, exque Alexandrino Clemente *in Protreptico pag.* 19. *seq. edit. Oxon.* colligitur. Consule Tertullianum *lib.* I. *ad Nation. cap.* III. *pag.* 42. *edit.* an. 1675.

(4) Consule Justini testimonium quod supra descripsi ex Dialogo cum *Tryph.* num. XVII. *pag.* 117.

(5) Consule Epistolam Smyrnensium de S. Polycarpi

cia (1), in Italia (2), rursumque in Aegypto (3), et reliqua Africa (4) nostri omnes ea (5) invidia laborabant.

IV. Sed Christiani, qui conscii sibi erant, quam magnifice, quam pie, quamque vere de divinitate sentirent (6), enitendum sibi duxerunt esse, ut ab se omnem ejus criminis infamiam propulsarent. Nam erat periculum, ne si ea latius (7) manasset, gentes in summa rerum, quae ad sempiternam salutem consequendam spectarent, ignoratione versari, quam institutum, quod impium esse putarent, profiteri mallent. Ergo scripserunt apologias, quibus principio demonstrarunt: „ injuria eos in sublatae „ *divinitatis* suspicionem vocari, qui unum Deum sempiternum, „ eumque infinitae potestatis, rerumque omnium conditorem con„ fiterentur, et colerent (8). Scirent ethnici damnari a nostris

Martyrio num. IX. *Tom.* II. *Apostolic. PP. pag.* 196. *edit. an.* 1724.

(1) Nam Athenagoras, qui Atheniensis philosophus dicitur, Atheos ab Ethnicis Christianos fuisse vocatos scribit, ut supra constitit.

(2) Dio *lib.* LXVII. *pag.* 766. *edit. an.* 1606. scribit, Glabrionem Atheismi fuisse Romae accusatum, quod ad Judaeorum sacra transisset. Quin etiam S. Justinus Martyr, qui Romae scribebat, hoc nobis crimen exprobratum fuisse dicit. Quem etiam vide *Apolog.* I. quae revera 2. est *pag.* 47. *edit. an.* 1615.

(3) Consule Clementem Alexandrinum initio *lib.* VII. *Stromateon num.* 1. *pag.* 829. *Tom.* II. *opp. edit. Oxon.*

(4) Adeundus Arnobius Afer *lib.* I. *pag.* 16. *adversus Gentes edit. an.* 1651. „ *Ergone impiae religionis sumus apud vos rei, et quod caput rerum, et columen venerabilibus adimus obsequiis, ut convitio utamur vestro, infausti, et Athei nuncupamur?* Consule *Adnotatorem Elmenhorstium in Adnotationibus in Arnobium pag.* 20. *ejusd. edit.*

(5) Clemens Alexandrinus initio *lib.* VII. *Stromateon* ita de hac criminatione loquitur, ut satis indicet, usurpari eam ab omnibus fere ethnicis consuevisse. „ Jamvero tem„ pus est, ut nos Gentibus ostendamus, solum vere esse „ pium, ac religiosum eum, qui est Gnosticus, ut cum „ didicerint Philosophi qualis sit is, qui vere est Chri„ stianus, suam damnent inscitiam, ut qui temere, et „ nulla ratione nomen persequantur; nulla autem cau„ sa eos Atheos, et a Deo alienos vocant, qui norunt „ eum qui vere est Deus. „ Itaque Nerva Imperator, ut Auctor est Dio in Nerva *lib.* LXVIII. *pag.* 769. *Editionis an:* 1606. „ Eos qui rei arti erant impietatis, (*hoc est* „ *Christianos sub Domitiano Atheismi accusatos*) absolvit, „ exulesque restituit. Servos autem ac libertos, qui in„ sidias dominis parassent, omnes interfici jussit, cavit„ que ne vis liceret crimen ullius facinoris dominis in„ ferre. Neminem quoque impietatis, ritusve judaici „ accusari permisit. „

(6) Consule Athenagorae Legationem, Justinum, Clementem, Arnobium locis supra indicatis. Tertullianus *Apologetici cap.* X. *pag.* 109. *edit. Havercampianae*, Gentiles cum nobis impietatem opponerent, sic loqui consuesse, scribit, ut provocarent *ad conscientiam nostram*; tum addit „ Illa nos judicet, illa nos condemnet, si po„ terit negare omnes istos deos vestros homines fuisse. „ Ostendit deinde cujusmodi essent dii ethnicorum, et quem veri Dei loco habere oporteat.

(7) Nam si obtinuisset magis haec calumnia, inque mentibus hominum diu haesisset una cum ceteris, quas spargi coeperant, timendum id quidem erat periculum. Atque ad eam rem confirmandam argumento esse possunt, quae in *Actis Martyrum Lugdunensium* apud Eusebium, et Ruinartium *Acta sinc. SS. MM. pag.* 50. *edit. an.* 1689. leguntur. Nam cum Auctor eorum mentionem quarumdam calumniarum ejusmodi fecisset, tum „ His, „ *inquit*, in vulgus sparsis, omnes continuo in nos adeo „ efferati sunt, ut si qui forte cognationis causa, mo„ derati erga nos hactenus extitissent, tunc acerbissima „ indignatione commoti, adversus nostros infremerent. „ Complebatur itaque, quod a Domino praedictum fue„ rat his verbis: *Veniet tempus, cum quicumque vos occi„ derit, cultum offerre videbitur Deo.* „

(8) Athenagoras in *Legatione num.* 4. *pag.* 282. *edit. opp. S. Justini Mart. an.* 1742. „ Nobis autem, qui Deum „ a materia disjungimus, et aliud quidem materiam, „ aliud vero Deum esse, ac plurimo intervallo distare „ demonstramus (Deum enim increatum, et aeternum „ esse, ac sola mente, ac ratione cognosci posse, ma„ teriam autem creatam, et corruptioni obnoxiam) „ nonne immerito Atheorum nomen imponitur? „

„ impietatis Diagoram Melium (1), aliosque, si qui hujus similes usquam fuissent, quod cum tot argumenta a natura dari viderent, quae plane efficerent infinitum, aeternum, summa mente, ac ratione praeditum aliquod numen esse; non modo gentium, sed nullum omnino extare mentirentur Deum. Nos quibus persuasum esset, plecti (2) sempiternis suppliciis malos, bonos autem augeri perpetua felicitate, et gloria oportere, ab eo crimine longius, quam philosophi, atque poetae solerent, abesse. His si laude summa licebat, cur nobis sine infamia consistere in republica non liceret? Considerarent praeterea etiam atque etiam mores nostrorum, ac si quidquam in eis aut turpe, aut vanum, aut cum recta et ratione, et religione pugnans, reperissent, damnarent quidem nos; sin minus, facerent laedendi modum, tamque gravi contumelia innocentes afficere cessarent. Ne mirarentur, si quos ipsi nominarent deos, habere deorum loco recusaremus. Nefas esse eos colere, quos sui adoratores omni genere scelerum, vitiorumque implicitos fuisse praedicarent (3). „ Haec illi ad imperatores, ad senatum, populumque romanum, ad universas denique gentes scripserunt. Interea cum ratione ostendissent unam Christianam religionem veram esse, idque jam et sanctitate, integritateque morum, et vita pro Christo aut perdita, aut in extremum discrimen adducta comprobassent; non solum ut objecti

(1) Nam etsi erant plerique, qui, ut supra constitit, omnem divinitatem a Diagora fuisse sublatam negarent, non deerant tamen, qui contra sentirent, in quibus Athenagoram, numerari potest. Habet autem loco mox indicato hoc modo. „ Nam si idem ac Diagoras sentiremus cum tot ac tanta habeamus Dei colendi pignora, ratum ordinem, perpetuum concentum, magnitudinem, colorem, figuram, descriptionem mundi, merito nobis tribueretur impietatis opinio, vocaremurque in capitis judicium. Sed quia doctrina nostra unum Deum agnoscit, qui ingenitus ipse (quod enim est, non fit, sed quod non est) omnia per verbum suum fecit: utrumque praeter rationem patimur, ut et male appellemur, et vexemur. „

(2) Idem *ibid. pag.* 283. n. 5. „ Ac poetae quidem, ac philosophi nequaquam Athei visi sunt, cum de Deo quaererent. Euripides de iis, qui inscienter ex praejudicata vulgi opinione appellantur dii dubius, et incertus etc. Cum igitur unum esse Deum, ut plurimum vel inviti, fateantur omnes, ubi ad universorum principia venerunt; cumque nos eum a quo haec universitas ornata est, Deum esse confirmamus; quid causae est, cur istis impune de Deo dicere, quod libuerit, et scribere liceat, nobis autem posita sit ea, qui quod intelligimus, et recte credimus unum esse Deum, id veritatis signis, et rationibus demonstrare possumus? etc. Num igitur, nisi Deum humano generi praeesse crederemus, ita puri, et insontes viveremus? Id profecto dici non potest. Sed quia persuasum habemus reddituros nos totius hujus vitae rationem ei, qui et nos, et mundum condidit, Deo: moderatam, et humanitatis plenam, et aspernabilem vitam sectamur; nihil hic mali, etiamsi quis vitam eripiat, passuros arbitrati, quod quidem cum iis conferendum sit, quae illic a magno judice ob vitam mansuete, et benigne, et moderate actam consequemur. „ Lege quae mox addit de poenis malorum, et praemiis, quibus affici boni debent. Vide Justinum M. *Apolog.* II. *al.* I. *per totum.*

(3) Confer Athenagoram *ibid.* n. XXI. *seqq. pag.* 296. *seqq.* Justinum *Orat. ad Graecos num.* 2. *pag.* 2. *edit. Mo-*

facinoris opinio e mentibus hominum pelleretur, sed ut etiam progressione temporum omnes fere gentes ad sacra nostra accederent, obtinuerunt.

§. II.

I. *Calumnia de numerato in malis a Christianis conditore mundi Deo.* II. *De ejus origine.* III. *Deque ratione, quam majores nostri ad eam repellendam adhibuerunt.*

I. Sed Celsus epicureus vir mendax imprimis, nostraeque disciplinae ignarus, quamquam ethnicus erat, crimini tamen Christianis dedit, quasi *malum* esse mundi creatorem Deum existimarent, reprobarentque omnia, quae de hoc essent a Mose litteris commendata (1).

nach. S. Mauri. Et *Apolog.* I. *alias* II. n. VI. *pag.* 47. ubi „ καὶ ὁμολογοῦμεν, inquit, τῶν τοιούτων νομιζομένων θεῶν ἄθεοι εἶναι, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ ἀληθεστάτου. „ *Atque Atheos quidem nos esse confitemur, si de opinatis ejusmodi Diis agatur, secus vero si de illo verissimo. Addit.* n. 7. *Rogamus, ut omnium, qui apud vos accusantur, dijudicentur actiones, ut qui convictus fuerit puniatur ut improbus, neququam autem ut Christianus.* n. 8. agit de poenis, et praemiis. *num.* 13. ostendit Christianos Atheos non esse, qui optimis moribus sunt, Deumque puro cultu venerantur. Consule etiam Clementem Alexandrinum *lib.* VII. Stromateon *cap.* I. *seqq. pag.* 828. *seqq.* T. II. *opp. edit. Oxoniensis.* Tertullianum *Apolog. cap.* X. *seqq. et lib.* I. *ad Nationes cap.* IX. *seqq. et lib.* II. *cap.* I. *seqq.* Origenem *l.* I. *contra Celsum num.* 5. *pag.* 323. *edit. Monach. S. Mauri T.* I. et n. 17. *pag.* 336. ceterosque qui pro Christianis adversus Ethnicos scripserunt.

(1) *Origenes lib.* VI. *contra Celsum pag.* 651. *n.* XXVIII. *edit. Paris. Monach. S. Mauri Tom.* I. *opp.* „ Tale quid „ videtur mihi cogitasse Celsus, cum creatorem affir- „ mat a Christianis maledictum vocari Deum; nempe „ ut Lector ejus adversus nos calumniis credulus ad „ Christianos funditus exterminandos compellatur, ut „ homines extremae impietatis reos. Deinde confundens „ omnia, ut caussam reddat cur Deus creationis, quam „ descripsit Moyses, maledictus appelletur, ait, *ex eo-* „ *rum sententia, qui talem illum existimant, eum esse di-* „ *gnum, qui execrationi habeatur; quandoquidem serpen-* „ *tem, qui primis hominibus boni, et mali notitiam dedit,* „ *diris devoverit.* At scire debuit, qui stant a serpentis „ partibus, quasi boni consilii auctor hominibus fuerit, „ atque hac in re Titanum, Gigantumque fabulas longe „ superant, et idcirco *Ophiani* dicti sunt, eos tantum „ abesse, ut Christiani sint etc. „ Vide rursum Origenem *l.* VIII. *num.* XVI. *pag.* 754. et Appendic. *ad lib. Tertull. de Praescript. cap.* XLVII. *pag.* 220. *edit. an.* 1675.

II. Nam cum haereses quaedam sceleratorum essent, qui se Christianos vocarent, iique jam esse dicerent mundi, legisque Mosaicae auctorem malum; Celsus qni haec narrari audisset, omnes Christi sectatores impietatis illius accusavit, quae propria paucorum erat. Qua in re quanto odio in nostros incitatus esset, ostendit. Persuaserat enim sibi hoc genere calumniae fore, ut qui legissent, hi omnes ira inflammati, ex civitatibus, omnique hominum, si possent, communitate Christianos exterminarent.

III. Origenes, qui sciret, quorum haec essent portenta opinionum, respondit: injuria Celsum nobis ea tribuere conari, quae cum ab *Ophitis*, qui indigni nomine Christianorum essent, defenderentur, tum summo nostrorum consensu reprobata erant. Ei nos Deo cultus, honores, preces adhibere, quem Moses hujus universitatis creatorem esse scripsisset. Nam rationem, quae ab aliquibus afferretur, ut ostenderent malum esse eum, qui serpentem indicem *scientiae boni, malique* diris devoverit, *Ophitarum* esse, non nostram. Esse exploratum nobis juste fuisse serpenti inflictam poenam, qui primos parentes in scelus, in aerumnas, in mortem fraude, ac maleficio induxisset. Satis autem visa haec Origeni sunt ad repellendam calumniam. Neque enim opus erat longiore oratione, quod ea de re ageretur, quae et perspicue falsa per se esset, et diu ante sublata, quam se Origenes ad scribendum conferre statuisset. Namque post Celsum, nemo usquam hostium nostrorum fuit, qui nos laesi creatoris reos agere auderet (1).

§. III.

Calumnia de simulata a nostris cum Judaeis in rebus religionis erga Deum consensione.

Difficile videbatur Celso ad suadendum, quod de contemto a Christianis Creatore scripsisset. Nam erat ei compertum omnes, qui acceperant ab Apostolis disciplinam, uno ore fateri, non alium ab se coli Deum, quam illum ipsum, quem Patriarchae, Prophe-

(1) Vide quae contra Celsum scribentem Christianis omnibus, quae propria erant Marcionitarum disputat Origenes *lib.* VI. *n.* 52. *pag.* 673.

tae, quique ab his essent instituti, Judaei colerent. Itaque usus nova est, ut aliquo modo tegeret superiorem calumniam. (1) Cum enim Judaei urgerent, tum nos fuisse coactos, dixit, concedere eumdem haberi oportere Deum, quem illi venerarentur. Contra cum ad ea animum adverteremus, quae nobis Christus de rebus divinis tradidisset, tum mutata sententia, alium, nescio quem a nobis introduci Deum, qui ab Judaico discreparet. Verum quoniam imprudenter mentitus Celsus est, nihil negotii erat, quae de hoc genere scripta ab ipso fuissent refellere. Qua enim facilitate ab eo dicta, eadem si negata fuissent, funditus sine dubio concidissent. Quare negavit Origenes, atque hoc modo consequutus est, ut ne Celso quisquam post ea tempora crederet.

§. IV.

I. *Calumnia de adorato a Christianis Sole.* II. *De hujus caussis.* III. *Deque ratione, quam Patres ad eam depellendam adhibuerunt.*

I. Interea ethnici, qui Celso sceleris societate conjuncti erant, ut qui noster esset Deus indicarent, non unam sequuti sunt rationem. Ac fuerunt, qui *Solem* nobis esse Dei loco dicerent (2).

II. Sed ejus erroris origo haec fuit. (3) Erat nostrorum Patrum consuetudo, ut cum orarent, ad orientem solem se verterent. Cur autem sic agerent, non erat ethnicis exploratum. Quamobrem rati honorari a nobis cultu divino solem, conjectura se esse consequutos putabant, eum planetam habendum esse Deum Christianorum. Confirmabantur magis, magisque in ea, quam animo conceperant, opinione, quod diem, qui (4) solis ab ipsis dicebatur (pro-

(1) Origenes *ibid. pag.* 653. num. XXIX. „ Et hic ille „ nobilis Philosophus Celsus aperte Christianos calumnia„ tur, cum ait, illos cum Judaei urgent, profiteri se „ eumdem Deum, ac illos venerari: cum autem Jesus „ contraria Moysi jubet, ad alium ab illo Deum con„ fugere. Sive enim cum Judaeis colloquium nobis sit, „ sive inter nos ipsi colloquamur, nonnisi unum, et „ eumdem Deum cognoscimus, illum scilicet, quem et „ olim colebant Judaei, et quem etiamnum colere pro„ fitentur: nec de illo impie sentimus. „

(2) Tertullianus *Apologetici cap.* XVI. *pag.* 165. *edit. Havercampianae*: *Alii plane humanius, et verisimilius, Solem credunt Deum nostrum. Ad Persas si forte deputabimur, licet solem non in linteo depictum adoremus, habentes ipsum ubique in suo Clypeo.*

(3) Tertullianus *ibid.* Denique inde suspicio, quod innotuerit nos ad orientis regionem precari.

(4) Aeque si die solis laetitiae indulgemus, alia longe ratione, quam de religione solis. Tertullianus *ibid. pag.* 267.

pterea quod consecratus resurrectione (1) Christi fuisset) sanctum, festumque nobis esse intelligerent.

III. Patres, quibus maxime curae erat omnem ab se idololatriae suspicionem avertere, non eo (2) nostros spectasse ad orientem dixerunt, quo solem adorarent; non enim licere Christiano rei creatae divinos honores impendere; sed quo sol sublatae ignorantiae imago sit, revocetque nobis in memoriam utilitates, quae a Christo in vitam hominum manaverunt. Non coli igitur a nobis in linteo depictum (3), ut a Persis, solem, etsi eum habemus ubique in suo Clypeo. Id si Ethnici non probarent, reminiscerentur eorum, quae ipsi hoc sidus oriens spectantes, facere solerent. Nam hi cum sua numina adorabant, ut caelestia esse innuerent, nescio quid, ad orientem solem conversi susurro, et murmure quodam labia vibrantes proferre consuerant (4).

§. V.

I. *De adorati a Christianis capitis asinini calumnia.* II. *De ejus caussis.* III. *Deque modo, quo est a Patribus convicta falsitatis.*

I. Talem dum nonnulli ethnici fingebant Christianorum Deum, alii monstra comminiscebantur. Quidam aniles fabulas consectati,

(1) Justinus Martyr *Apolog.* I. *alias* II. *num.* LXVIII. *pag.* 84. *edit. Paris. Monachor. Sancti Mauri.* „ Die autem solis omnes simul convenimus, tum quia prima „ haec dies est, quo Deus cum tenebras, et materiam „ vertisset, mundum creavit, tum quia Jesus Christus „ Salvator noster eadem die ex mortuis resurrexit. Pridie enim Saturni eum crucifixerunt, et postridie ejusdem diei, id est solis die, Apostolis suis, et discipulis „ visus, ea docuit, quae vobis quoque consideranda tradidimus.

(2) Clemens Alexandrinus *lib.* VII. *Stromateon pag.* 724. *edit. Paris. an.* 1641. „ Quoniam autem diei natalis imago est Oriens, atque illinc quoque lux augetur, quae „ primum illuxit ex tenebris, iisque, qui volutantur in „ ignoratione exortus est dies cognitionis veritatis, quemadmodum sol oritur, ita ad ortum matutinum habentur preces. „ Auctor quaestionum ad Antiochum inter opera S. Athanasii *q.* XVI. respondendum esse Gentibus docet hoc modo: *Non ideo adoramus ad Orientem, quod in ea parte mundi Deus aliquo modo circumscriptus habitet, sed quia Deus lux est vera, diciturque: eam ob caussam ad creatum hoc lumen conversi, non illud quod creatum est lumen, sed ejus luminis Creatorem adoramus, ex primo elemento Deum, qui ante omnia elementa, et secula fuit, venerantes.*

(3) Adeundus Tertullianus *l. c. pag.* 165. quem locum paullo ante retuli.

(4) Tertullianus *ibid. pag.* 167. „ Sed et plerique vestrum (*hoc est Gentilium*) affectatione aliquando, et „ caelestia adorandi ad solis ortum labia vibratis. „ Sed de ritu veterum Christianorum vertendi sese ad Orientem cum orarent, consulendi omnino Cardinalis Bona, Nourrius *Tom.* II. *Apparatus in Bibliothecam Sanctorum Patrum* Joannes Baptista Cotelerius *in notis ad cap.* LVII. *lib.* II. *Constitutionum Apostolicarum.* Extat etiam de hoc argumento dissertatio Jacobi Thomasii viri de secta Latheranorum, quae anno 1670. edita Lipsiae fuit. Sed de hac re alias.

asininum caput nostrum numen esse (1) jactabant. Judaeus, nescio quis homo perditus, qui ad ethnicorum sacra transierat (2), utque vitam sustentare posset, mercede pacta, suam operam lanistae locarat; Romae paullo ante quam a Tertulliano *liber Apologeticus* scriptus esset, picturam proposuit, quae monstrum exhiberet. Erat id auribus asininis, altero pede ungulatum, togatum, et gestans librum. Addidit scurra inscriptionem, quae sic habebat: *Deus Christianorum* ΟΝΟΚΟΙΤΗΣ. His verbis Deum nostrum irridere audebat, quasi turpi moecha prognatus esset.

II. In ejus opinionis originem cum inquirerem, haec inveniebam. Historicos aliquos (3) ethnicorum, qui antiquitates hebraicas in suis, non in monumentis Judaeorum investigassent, multaque fabulosa aut invenissent, aut ipsi excogitassent, haec etiam memoriae tradidisse: Israelitas ex Aegypto exterminatos, in vastis Arabiae locis constitisse. Ibi cum aquari non possent, neque enim ubi aqua esset sciebant, pene siti fuisse confectos. Accidisse autem, ut nonnulli in onagros incidissent, qui a pastu redirent. Hebraeos existimantes ad aquam bestias ire, has sequendi consilium suscepisse. Usos autem onagris indicibus, reperisse tandem quod expetiverant. Itaque ob eam rem caput similis bestiae consecra-

(1) Cap. XVI. Apologetici Tertullianus cultores Idolorum, atque etiam bestiarum alloquens, sic ἰρονικῶς scribit. „ Hoc forsitan improbamur, quod inter cultores „ omnium pecudum bestiarumque, *Asinarii* tantum su- „ mus. „ Minucius Felix in *Dialogo inscripto Octavius*, introducit Ethnicum Caecilium loquentem de Christianis hoc modo: [*pag.* 83. *seq. edit. an.* 1672.] „ Audio eos „ turpissimae pecudis caput *asini* consecratum inepta, „ nescio qua, persuasione venerari. Digna, et nata re- „ ligio talibus moribus. „

(2) Tertullianus *lib.* I. *ad Nationes cap.* XIV. *pag.* 50. *edit. an.* 1675. „ Quidam perditissimus, *inquit*, in ista „ civitate, etiam suae religionis desertor, solo detrimen- „ to cutis Judaeus (uti herum magis potest bestiarum „ morsus, et ad quas se locando quotidie toto jam cor- „ pora decutit) eccum incedit pictura in nos prolata sub „ ista proscriptione ONOKOITES. „ Similia habet in *Apologetico cap.* XVI. *pag.* 168. *edit. Havere.* „ Sed nova jam Dei nostri in ista proxime civitate „ editio publicata est. Ex quo quidam frustrandis „ bestiis mercenarius noxius picturam proposuit cum „ ejusmodi inscriptione: *Deus Christianorum* ΟΝΟΚΟΙΤΗΣ. Is erat auribus asininis, altero pede un- „ gulatus, librum gestans, et togatus. Risimus et no- „ men, et formam. „

(3) Cornelius Tacitus paullo post initium *lib.* V. Historiarum *pag.* 203. *edit. Antuerpiensis an.* 1574. „ Sic con- „ quisitum, collectumque vulgus, postquam vastis locis „ relictum sit, ceteris per lacrimas torpentibus, Mosen „ unum exulum monuisse, ne quam Deorum hominum- „ ve opem expectarent, ab utrisque deserti, sed sibimet „ caelesti crederent, primo cujus auxilio credentes, prae- „ sentes miserias pepulissent. Assensere, atque omnium „ ignari fortuitum iter incipiunt. Sed nihil aeque, quam „ inopia aquae fatigabat. Jamque haud procul exitio to- „ tis campis procubuerant, cum grex asinorum agre- „ stium e pastu in rupem nemore opacam concessit. Se- „ cutus Moses, conjectura herbidi soli, largas aquarum „ venas aperit ... Effigiem animalis, quo monstrante „ errorem, sitimque depulerant, penetrali sacravere, „ caeso ariete velut in contumeliam Hammonis. „ Hanc fabulam Tacitus aut ab Apione grammatico, de quo Josephus *lib.* II. *cap.* 7. *contra Apionem pag.* 475. *Tom.* II. *opp. edit. Havercamp.* aut ab iis, e quibus Diodorus Siculus *lib.* XXXIV. *Excerp. ex ejus Bibl.*, et Democritus Historicus, cujus meminit Suidas ad V. Ἰουδᾶς, fabulam de cultu capitis Asinini sumserunt.

visse. Sed unde haec orta fabula de onagris aquae indicibus fuerit, etsi sunt, qui disputent, tamen nihil est quod aut demonstratione, aut opinione saltem ostendat. Quamobrem omnium sunt conjecturae solide refutatae ab Anonymo Scriptore, cujus opusculum insertum est actis Reipublicae litterariae a Bernardo (1). Christianos ergo, qui proximi Judaicae Religioni essent, eumdem Deum colere solere (2). Secundum haec alia etiam quaedam ethnicos inducere poterant, quare sibi in ea opinione manendum putarent. Imprimis quod in sarcophagis a Christianis *asini* figuram plerumque insculpi fortasse viderent, picturasque ab illis, in quibus esset imago ejus generis animantis, teneri (3). Deinde quod intelligebant, nostrorum sententia, in Christi insidentis *asinae* Hierosolymam ingressu, mysterii quidpiam latere (4). Ratio autem haec esse potuit, quae scurram Judaicae Religionis desertorem (5), de quo supra memoratum est, impulit, ut ejusmodi Deum Christianorum diceret esse, cujusmodi in *pictura*, quam dederat, exhibebatur. Nam ea communis illi esse cum ethnicis minime poterat, ut qui sciret hebraeos a cultu asini abhorrere. Erat consuetum inimicis nominis Christiani, ut ea nobis exprobrarent, quae ab aliquibus defendi audissent, qui se Christum sequi gloriarentur. Serpere vero jam usque a primis fere Ecclesiae temporibus coeperant sectae Gnosticorum, qui se Christianos vocare audebant. Hi nescio quas *Potestates*, et quem *Sabaoth* venerabantur (6). In ejus autem figura describenda non una omnium hujus haereseos hominum erat sententia. Fuerunt nonnulli, qui formam cujusdam Potestatis, et Sabaoth *asininam* esse pugnarent. Monstra praeterea quaedam, ut visum est multis, fingebant, in quibus ali-

(1) *Nouvell. de la Republique des Lettres an.* 1685. *Mens. Aug. pag.* 847. *edit. an.* 1686.

(2) Vide Tertullianum *Apolog. cap.* XVI. *pag.* 157. *edit. Havere.*

(3) Consule Bonarrotium *Osservazioni sopra alcuni Frammenti di vasi antichi di vetro ornati di figure. Tavola* IX. *fig.* 4. *pag.* 71. *seqq. edit. an.* 1716. Aringhium *Romae Subterraneae T.* I. *pag.* 295. 331. 621. et *Boldettum lib.* I. *Osserv. sopra i Cimiterj pag.* 205. *Tom.* I. *edit. Rom. an.* 1720.

(4) *Asina* enim, ita ut est a veteribus Christianis animadversum, populum Hebraeum, pullus vero *Asinae* Gentes significat. Consule Justinum Martyrem *Dialogo cum Tryph. n.* LIII. *p.* 148. *ed. Monachorum S. Mauri*; et Bonarrotium, Aringhium, atque Boldettum locis indicatis.

(5) Nam is, qui norat quid Judaei colerent, ut qui Judaeus ante religione fuisset, communi Ethnicorum sententia duci non poterat, ut Christianos idcirco asini caput venerari arbitraretur, quod id genus superstitionis ab Judaeis mutuati sint. Itaque aliae hominem causae moverunt, quae cujusmodi fuerint, non quidem demonstratione, sed conjectura percipi possunt.

(6) Epiphanius *Haeresi* XXVI. *quae est Gnosticorum num.* X. *pag.* 91. *edit. Paris. an.* 1622. *Tom.* I. Φασὶ δὲ τὸν Σάβαωθ οἱ μὲν ὄνου μορφὴν ἔχειν, οἱ δὲ χοίρου. *Dicunt autem Sabaoth alii quidem asini formam habere, alii vero suis.*

quid asini, aut alterius cujusdam belluae esset (1), eaque in amuletis suis exprimi curabant. Atque aliqui eorum Potestatibus, quas erant commenti, asini caput accomodabant (2). Qua fortasse re cognita, ethnicus Apella *asinino* capite imaginem pingi fecit, quam praeseferre Christianorum Deum nugaretur, quaque adversus nos omnes sui similium animos commoveret.

III. Non ignorabant Patres, perfacile esse criminationem repellere. Nam si negassent veram esse, cognorant nihil Ethnicis superesse, quod in hoc genere nobis opponere liceret. Sed ne monumentis, quibus nostros hostes convincerent falsitatis, carere viderentur, censuerunt et sui, et Judaeorum ab se caussam defendi oportere. Itaque (3) esse explorata sibi dixerunt, quae mendacis-

(1) Vide Montfauconum *Tom.* II. *P.* II. *Antiqu. Explic. lib.* III. *cap.* I. *pag.* 353. *seqq.* I. Chifletii, et I. Macarii *de hoc argumento Dissertationes*, Martini Frederici Blumeri *Historiam Amuletorum editam Halae an.* 1710. *Et observationes Pauli Mariae Paciaudi Clerici Regularis Theatini de singularibus quibusdam numismatibus, edit. Neap. an.* 1748. *pag.* 27. *seqq.* Ego autem dixi, *ut visum est multis*, quo sciam esse aliquos, qui negent, inter quos est Beausobrius *l.* IV. *Hist. Manich. c.* IV. *p.* 50. *seqq.* Ego vero censeo eorum, qui affirmant, sententiam esse propensiorem ad veritatem. Consulendus Origenes *lib.* V. *contra Celsum p.* 660. *n.* 38. ubi *diagrammatis* genus quoddam describit, quod nonnisi ab haereticis confingi potuit.

(2) Vide Origenem *lib.* VI. *contra Celsum num.* XXXVII. *pag.* 660. *T.* I. *opp. edit. Paris. Monachor.* S. *Mauri*, et infra *in not. in* §. XII. *hujus cap.* Horum similes erant imagines, quarum meminit Irenaeus quasque in usu apud Basilidianos fuisse scribit *lib.* I. *cap.* XXIV. *n.* V. *pag.* 102. *edit. Mon. S. Mauri.*

(3) Tertullianus *Apolog. cap.* XVI. *seq. pag.* 156. *edit. Havere.* ,, Nam ut quidam somniastis, caput asininum esse Deum nostrum, hanc Cornelius Tacitus suspicionem ejusmodi inseruit. Is enim in V. Historiarum suarum bellum Judaicum exorsus ab origine gentis, etiam de ipsa tam origine, quam de nomine, et religione gentis, quae voluit argumentatus, Judaeos refert ex Aegypto expeditos, sive, ut putavit, exterminatos, vastis Arabiae in locis, et aquarum egentissimos, cum siti macerarentur, onagris, qui forte de pastu potum petituri aestimabantur, indicibus fontis usos, ob eam gratiam consimilis bestiae effigiem consecrasse. Atque ita inde praesumtum opinor, nos quoque, ut Judaicae Religionis propinquos, eidem simulacro initiari. At enim idem Cornelius Tacitus, sane ille mendaciorum loquacissimus, in eadem Historia refert Cn. Pompejum, cum Hierusalem cepisset, propterea templum adisset, speculandis Judaicae religionis arcanis, nullum illic reperisse simulacrum. Et utique si id colebatur, quod aliqua effigie repraesentabatur, nusquam magis, quam in Sacrario suo exhiberetur, eo magis, quia nec verebatur extraneos arbitros, quamquam vana cultura: solis enim Sacerdotibus adire licitum, etiam conspectus ceterorum velo oppanso interdicebatur. Vos tamen non negabitis, et jumenta omnia, et totos Cantherios cum sua Epona coli a vobis. Hoc forsitan improbamur, quod inter cultores omnium pecudum bestiarumque asinarii tantum sumus. ,, *Et lib.* I. *ad Nationes cap.* XI. ,, Sane vos, *inquit*, *totos asinos* colitis, et cum sua Epona, et omnia jumenta et pecora, et bestias, quae proinde cum suis praesepibus consecratis. ,, *Et Minucius Felix in Octavio pag.* 31. *edit. an.* 1652. ,, Ab ipsis, *inquit*, rumor falsus et seritur, et fovetur. Inde est, quod audire te dicis caput asini rem nobis esse divinam. Quis tam stultus, ut hoc colat? Quis stultior, ut hoc coli credat? Nisi quod vos et totos asinos in stabulis cum vestra Epona consecratis, et eosdem asinos cum Iside religiose devotatis, item boum capita, et capita vervecum, et immolatis, et colitis. De capro etiam, et homine mistos deos, et leonum, et canum vultus deos dedicatis. ,, Hinc colligere licet magnam partem amuletorum, quae referuntur a Montfaucono, Chifletio, Macario, Ethnicorum potius fuisse, quam Gnosticorum, cum similes figuras praeseferant. Sed de Asini cultu ab Ethnicis objecto Christianis adeundus Nourrius *Tom.* II. *Apparatus in Bibl. SS. PP. pag.* 220. *seq. edit. an.* 1715. De hac re agunt etiam Protestantes, ut Seldenus de *J. N. et G. juxta disciplinam Hebraeorum pag.* 135. *prim. edit.* Vossius *de Idololatr. lib.* III. *cap.* LXXV. Cunaeus *de Republ. Hebraeor. lib.* III. *cap.* IV. Jacobus Lydius *Syntagmat. de re Militari lib.* II. *cap.* II. *aliique.*

simi Historici de Onagris aquae indicibus scripsissent. Cornelium Tacitum, qui persequutus hanc fabulam in quinto suarum Historiarum libro fuisset, cum pugnantia loquutus sit, indignum esse, cui fides adhibeatur. Traditum ab eo scriptore in eodem libro esse, Pompejum cum Hierosolymam expugnasset, ingressusque in templum fuisset, ut quid in eo esset arcani cognosceret, nullum illic simulacrum vidisse. Reperturum autem fuisse imaginem, si quam Hebraei coluissent. Cur enim idolum, quod adorarent, in sacrario habere recusassent? Itaque cum nullum invenerit, falsa esse omnia, quae litteris de *asini* capite a Tacito ejusque similibus mandata fuerant. Nam quod attinet ad Christianos, rideri quidem a nobis, quae vel dicere de cultu *asinini capitis*, vel pingere Gentiles auderent. Nescire nos stultiores ne essent, qui similia monstra venerarentur, an qui esse quemquam tam amentem censerent, qui colenda putaret. Ac si irridere pergerent, respicerent ipsi se Ethnici, qui totos asinos in stabulis cum sua Epona consecrare, qui eisdem asinis atque Isidi sese devotos ostendere, qui et boum, et vervecum capita, deosque mixtos e capro, et homine dedicare consuescerent. Quamquam autem multa praeterea afferre Patres ad delendam invidiam poterant; satis tamen haec esse judicarunt, quod aliis locis, qui noster sit Deus perspicue imprimis, vereque demonstrassent.

§. VI.

Calumnia de habitis Antistitibus *loco* deorum *a Christianis.*

Sed cum alii solem, alii caput asini Deum nostrum esse mentirentur, erant etiam aliqui, qui a nobis ipsis Antistites nostros in diis poni contenderent. Itaque Lucianus sophistes praeter cetera, hoc etiam nobis vitio dedit (1). Orta vero inde est

(1) In Dialogo de Morte Peregrini *pag.* 994. *edit. an.* 1615. Posteaquam enim narravit *Prophetam, et Sacrificiorum Principem Peregrinum* fuisse a Christianis habitum: tum καὶ ὡς θεὸν, inquit, αὐτὸν ἐκεῖνοι ἠδοῦντο, καὶ νομοθέτῃ ἐχρῶντο, καὶ προστάτην ἐπέγραφον. *Ac veluti Deum hunc ipsum perhibebant: Nam eo ut legum auctore utebantur, et praefectum illum declarabant.* Hinc Gesnerus *in notis ad hunc Dialogum T. III. opp. Luciani p.* 333. *Novae editionis* intulit accusatos nostros ab eo Sycophanta fuisse, quasi

haec calumnia, quod magno in honore haberi apud nos cernerent homines, qui Ecclesiis praesiderent. Qua de re non est necesse, ut plura esse disputanda putem. Nam aut unus Lucianus, aut si qui etiam alii, perpauci quidem certe fuerunt, qui nos ejus criminis accusaverint.

§. VIII.

I. *Accusatio de adorato a nobis Homine cruci affixo.*
II. *Quomodo Patres ei responderint.*

I. Interea grave Judaeis (1), Ethnicisque (2) erat Christianos videre ita comparatos, ut divinum cultum Christo esse adhibendum contenderent. Nam intelligere illi non poterant, quare homo, quem ipsi extremo supplicio affecissent, tanto honore dignus existimaretur. Quamobrem nostros exagitarunt, quasi malo viro, obque gravissima scelera damnato devoti, consecratique essent. Fuerunt etiam Proconsules, Praesidesque Provinciarum, qui nostris in jus vocatis, non esse hominem infelicem adorandum persuadere conarentur (3), cumque nihil proficerent, cruciatus et minarentur, et extremos denique inferrent.

Antistites Deos esse arbitrarentur. Etenim Lucianus, ut id confirmet quod dixerat, eo a nobis coli Christum dixit, ὅτι καινὴν ταυτὴν τελετὴν εἰσήγαγεν εἰς τὸν βίον. *Quoniam primus novum illud mysterium in hominum vitam invexerat.*

(1) Vide Justinum Martyrem in Dialogo cum Tryphone *num.* 93. *pag.* 191. *edit. Paris. Monachor. S. Mauri* ubi Judaeos accusat, quod posteaquam saevierunt in Christum, illum Dei inimicum, et maledictum, propterea-que in crucem actum fuisse jactarent. Similia habet *ibid. num.* 17. *pag.* 117. *et num.* 108. *pag.* 202. *et n.* 117. *pag.* 210. Adisis et Origenem *lib.* II. *contra Celsum n.* 9. *pag.* 393. Mitto ceteros, qui paria tradiderunt, ne longus sim.

(2) Tacitus *libro* XV. *Annalium cap.* LXIII. *pag.* 279. *edit. an.* 1668. „ ergo, *inquit*, abolendo rumori Nero „ subdidit reos, et quaesitissimis poenis affecit, quos „ per flagitia invisos vulgus Christianos appellabat. „ Auctor nominis ejus Christus, qui Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat. Repressaque in praesens exitiabilis superstitio rursus erumpebat, etc. Vide Svetonium in Nerone *c.* XXIII. Lucianus in Peregrino loco mox indicato ait: ἐπειδὰν ἅπαξ παραβάντες, θεοὺς μὲν τοὺς ἑλληνικοὺς ἀπαρνήσωνται, τὸν δὲ ἀνεσκολοπισμένον ἐκεῖνον σοφίστην αὐτῶν προσκυνοῦσι. „ Posteaquam semel a nobis desciverunt, Graecorum „ Deos constanter abnegant, sophisten autem illum „ suum crucifixum adorant. „ Tertullianus Apolog. *cap.* XXI. *pag.* 194. *edit. Haverc.* „ Sed et vulgus [*Gentilium*] „ *inquit*, jam scit Christum hominem utique aliquem, „ qualem Judaei judicaverunt, quo facilius quis nos hominis cultores existimaverit etc. „ Vide Minuc. Felic. *in Oct. pag.* 9. *edit. an.* 1662. Missos facio alios, qui hominis cultum nobis exprobratum ab Ethnicis fuisse tradiderunt.

(3) Vide Acta *SS. Luciani et Marciani apud Rainartium pag.* 153. *edit. an.* 1689. in quibus haec habentur „ Proconsul Sabinus dixit ad Marcianum: quis vobis persuasit, ut relinquentes venerandos et veros deos, a „ quibus multa estis consequuti, atque amorem in populo habebatis, ad mortuum, et crucifixum vos transferratis, qui nec se ipsum salvum facere potuit? „

II. Non negabant Christiani coli ab sese Christum. At quem ethnici hominem dicebant, hunc nossent esse etiam habendum Deum (1). Neque vero hanc inanem esse opinionem. Habere gravissima argumenta se, quae plane efficerent Verbum divinum, ut

Passi autem hi fuerunt imperante Decio. In Actis S. Nicephori, qui circa an. 260. martyrium explevit, *apud Ruinartium pag.* 248. „ Dicunt (Sapricio) lictores quoniam noluisti diis sacrificare, sed contempsisti edictum Imperatoris propter hominem, qui dicitur Christus. „ Similia extant *ibid. pag.* 254. Non discrepant, quae *pag.* 365. *in Actis S. Theodoti* leguntur „ Sic adstantem (Theodotum) aspiciens Theotecnus ..... tantum (inquit) ejura Jesum, quem qui ante nos fuit Pilatus in Judaea crucifixit. „ In Actis Sanctorum Tarachi, et Sociorum *pag.* 484. habetur hoc modo „ Maximus (Judex) dixit (Andronico): iniquissime, non scis quem invocas Christum, hominem quemdam factum sub custodia Pontii Pilati punitum, cujus et Acta reposita sunt? etc. „

(1) Justinus Martyr *Apolog.* II. *pag.* 92. *n.* 6. *edit. Paris. Monach. S. Mauri.* „ Ejus autem (Patris) filius, qui solus proprie filius dicitur, Verbum antequam mundus crearetur, quod et una cum eo aderat, et genitum est, cumque per illud initio omnia condidit, et ornavit, hic, inquam, filius, eo quod unctus sit, et per eum Dominus omnia ornaverit, Christus vocatur, quo quidem et ipso nomine res significatur incomprehensa, quemadmodum Dei appellatio non nomen est, sed rei non enarrabilis insita naturae hominum opinio. Jesus autem et hominis, et Salvatoris nomen, et significationem habet. Nam et homo factus est, ut antea diximus, de Dei, et Patris voluntate partu editus pro credentibus hominibus, et ad daemonum eversionem. Id profecto ex his, quae in omnium oculis geruntur perspicere potestis. Plurimos enim daemoniis agitatos in toto Orbe, et in Urbe vestra, multi ex nostris Christianis, cum per nomen Jesu Christi sub Pontio Pilato crucifixi adjurarent, ab aliis adjuratoribus, incantatoribus, et veneficis non sanatos sanarunt, atque etiamnum sanant, fractis, et ejectis daemonibus hominum detinentibus. „ Vide etiam *Apologiam* I. *n.* 30. *pag.* 61. Ubi „ Ne quis nobis opponat, *inquit*, nihil obstare, quominus et is, qui apud nos dicitur Christus homo ex hominibus arte magica, quae dicimus miracula ediderit, ac propterea Filius Dei esse visus sit; jam demonstrationem instituemus, non dicentibus credentes, sed futura antequam fiant praedicentibus necessario fidem habentes, eo quod ipsis oculis, ita ut praedicta fuerant, evenisse, et evenire videamus etc. „ Consule etiam Origenem *lib.* 1. *contra Celsum num.* 79. *p.* 446. *seq.* et *l.* IV. *pag.* 540. *seq.* Athenagoram *Legat. num.* 10. ubi de Christo, *et num.* 32. Ubi de moribus Christianorum agit, quos Atheismi proinde accusari posse negat *pag.* 286. *seq.* Tertullianum *Apologetici cap.* XXI. *pag.* 195. *seqq. edit. Havercamp.* ceterosque Apologiarum contra Ethnicos scriptorum Auctores. Nam omnes hoc loco memorare longum est: In Actis S. Theodoti Martyris apud Ruinartium *pag.* 365. Martyr hoc modo Judici respondet „ Primum hanc gratiam peto a Domino meo Jesu Christo, quem modo contemtim appellasti ut hominem vulgarem, ut errorem circa deos confutare possim, et Domini mei Jesu Christi miracula, Incarnationisque mysteria paucis complecti possim. De virtute Domini nostri Jesu Christi, ejusque miraculis, deque Mysterio Incarnationis ejus multa quidem tam Prophetae, quam viri spirituales praedixerunt. „ In Actis *SS. MM. Tarachi, Andronici etc.* apud Ruinartium *pag.* 485. cum hominem quemdam a Maximo Judice Christum fuisse dictum Andronicus intellexisset, sic respondisse legitur: Φιμώθητι ἐπικατάρατε, οὐκ ἐξεστίν σοὶ λέγειν· οὐ γὰρ ἄξιος εἶ λαλῆσαι περὶ τούτου ἀσεβέστατε etc. *Obmutesce maledicte. Non licet tibi dicere. Non enim es dignus loqui de hoc*, et *ibid. pag.* 460. „ Tarachus dixit: nunc vere prudentem me fecisti plagis confortans me. Magis ac magis confidere opto in nomine Dei, et Christi ejus. Maximus dixit: injuste, et maledicte, quomodo duobus diis servis, quos voce confiteris, et nunc Deos negas? Tarachus dixit: Ego confiteor manifeste qui est Deus verus. Maximus dixit: Nunc confessus es Christum, et Deum. Tarachus dixit: et bene. Hic est enim Filius Dei, spes Christianorum, propter quem patimur, et salvamur etc. Extremum est, ut locum Athenagorae afferam *ex Legatione num.* 10. *pag.* 287. qui sic habet. „ Τὶς οὖν οὐκ ἂν ἀπορήσαι, λέγοντας θεὸν πατέρα, καὶ υἱὸν θεὸν, καὶ πνεῦμα ἅγιον, δεικνύντας αὐτῶν δὲ τὴν ἐκ τῇ ἑνώσει δύναμιν, καὶ τὴν ἐν τῇ τάξει διαίρεσιν, ἀκούσας ἀθέους καλουμένους; „ Quis igitur non miretur, cum Atheos nominari audiat eos, qui Deum Patrem, ac Filium Deum, et Spiritum Sanctum asserunt, ac eorum et in unione potentiam, et in ordine distinctionem etc. „ Multa in hanc rem afferunt Maranus Congregationis S. Mauri Monachus Benedictinus in egregio opere inscripto: *De Divinitate Christi*; et Georgius Bullus homo ceteroqui Anglus de secta Episcopalium *lib. Defens. Fidei Nicaenae.*

Prophetarum oraculis praedictum fuerat, conjunxisse humanam naturam sibi, atque hac ratione hominem factum esse, qui idem atque Christus servator sit. Admiranda prodigia, quae ipse, cum nobiscum viveret, patrabat, veritatis eorum, quae praedicabat, ac suae proinde divinitatis esse manifesta indicia. Ne auderent ethnici ei maledicere, cujus decreta nihil continebant, quod non consentaneum rationi, integritatique morum esset. Quod si Christo tribuimus divinitatem, non idcirco plures esse nostra sententia deos. Verbum divinum *persona* esse, non *natura* distinctum a Patre. Una autem Dei natura cum sit, *personas* tres nihil impedire, quominus Deum unum tenere, et adorare oporteat. Multa praeterea addere nostri solebant, quibus fidem suam in Christum Deum, atque hominem confirmarent. Quamobrem miror esse hoc etiam tempore homines tanta obstinatione, et impudentia posse, ut (quum videant Majores nostros disertis verbis de Christi divinitate loquutos esse, extareque de ea re Gentilium (1), qui, dum eos cruciarent, quid de Christo sentiremus acceperant, luculentissima testimonia) pugnent ignotum illis fuisse de una in personis tribus natura divina, Christoque vero Deo, atque aequali Patri sententiam.

§. VIII.

I. *Accusatio de cultu divino* crucibus, *iisque omnibus a Christianis adhibito, qui eo supplicio affecti fuissent.* II. *Unde orta haec accusatio fuerit.* III. *Quibusque rationum momentis rejecta a Patribus sit.*

I. Neque hominem maleficum (2) modo, sed cruces etiam, quoniam signa illius, in qua Christus mortem obierat, censebantur, adorari a nobis (3) ethnici pugnabant, quasi in illis divini-

(1) Plinius *lib.* X. *epist.* 97. ex Apostatarum confessione haec refert „ Affirmabant autem hanc fuisse summam vel culpae suae, vel erroris, quod essent soliti „ stato die ante lucem convenire, carmenque Christo „ quasi Deo dicere secum invicem etc. „ Consule Maranum l. c. et, si liceat, Bullum etiam loco indicato.

(2) Sic enim Celsus calumniatur apud Origenem *lib.* II. *num.* 10. *pag.* 394. Consule etiam, quae protulimus §. superiore.

(3) Caecilius Ethnicus apud Minucium Felicem *in Octavio pag.* 86. *edit. an.* 1672. „ Et qui hominem summo „ supplicio pro facinore punitum, et crucis ligna feralia „ eorum ceremonias fabulantur, congruentia perditis sceleratisque tribuit altaria, ut id colant, quod meren-

tas quaedam lateret. Erant praeterea hostium nonnulli, qui affirmarent, optari a nostris eo supplicii genere perire (1). Nam ita esse mente alienatos Christianos existimabant, ut omnes, qui in eum cruciatum venissent, et numero deorum duci, et coli oportere (2) defenderent.

II. Cum ejus accusationis, quae caussae essent, quaesissem, hae mihi verae inter ceteras visae sunt. Inimicos nominis Christiani, qui coli a nobis cruces intellexissent, assequuti autem non fuissent, quo id consilio fieret; quoniam ipsi nulli rei cultum adhibebant, in qua aliquid divini, eorum opinione, non esset, suis nos moribus metitos fuisse, existimasseque includi nostra quidem sententia, crucibus genus aliquod (3) divinitatis. Quin etiam cum cernerent omni, crucisque imprimis supplicio, ut similiores magistro essent, aflici Christianos malle, quam ab ea religione deficere (4), quam unam veram esse cognossent; inde ethnici statuerunt, cruce nostros interire cupere. Postremo quia inimici nostri acceperant, magno apud nos in honore ac veneratione Mar-

„ tur. Et *pag.* 407. *seq.* ecce vobis minae, supplicia, tor„ menta, etiam non adorandae, sed subeundae cruces. „ Idipsum objicit Christianis Julianus Parabates apud *Cyrillum Alex.* *lib.* VI. *cont. Jul. pag.* 136. *Crucis lignum adoratis, imagines illius in fronte, et ante domus pingentes.* Consule Tertullianum *lib. Apolog. cap.* XVI.

(1) Consule Minucii locum modo descriptum.

(2) Origenes *lib.* II. *contra Celsum num.* 47. *pag.* 423. ὅμοιον δ' ἐν τούτῳ ποιεῖ ὁ Κέλσος τοῖς ἀνδραποδωδεστάτοις τῶν ἐχθρῶν τοῦ λόγου, καὶ οἰομένοις, ὅτι ἀκολουθεῖ τῇ περὶ τὸν Ἰησοῦν ἱστορίᾳ σταυρωθέντα τὸ σέβειν ἡμᾶς τοὺς ἐσταυρωμένους. „ In quo Celsus imitatur vilissimos eo„ rum, quos nostra doctrina habet adversarios, qui „ putant, quod Christus Cruci affixus fuisse perhibea„ tur, consequens esse, ut omnes crucifixos venere„ mur. „ Ad quem Origenis locum haec Monachi Benedictini S. Mauri adnotarunt: *Nonnulli Pagani putabant omnes crucifixos a Christianis coli.* Consule Nourrium *in Minuc. Octav. pag.* 151. *Tom.* II. *Apparat. in Bibliothecam Patrum.*

(3) Hoc enim modo intellexisse Octavium apud Minucium Felicem p. 284. accusationem Caecilii constat. Respondet enim „ Cruces nec colimus, nec optamus. Vos „ plane, qui ligneos Deos consecratis, cruces ligneas, ut „ Deorum vestrorum partes etc. „ Itaque hoc unum negat: coli ea ratione a nobis Cruces, qua coli ab Ethnicis idola solerent; alia non negat. Quod quidem alio loco etiam facit cum de templis Octavius disserit. Nulla enim ait Christianis templa fuisse. Nempe qualia erant Ethnicorum. Nam et suo, et superiore etiam seculo Ecclesias habuisse Christianos, testata res est, idque alibi demonstrabo. At in iis nullae statuae idolorum, arae, ut in Ethnicorum templis, nullae erant. Quare cum etiam inficietur crucem coli a Christianis, inficietur eas ita coli, ut censeant ipsas aut Deum, aut partes Dei habere oportere. Ceterum perspicuum ex Patribus est cultum adhibitum cruci fuisse, qui non in lignum desineret, sed in Christum referretur, qui in cruce pro universo hominum genere mortem obierat. Sed de hac re erit alibi opportunior disserendi locus. Interea consule Nourrium *in Minuc. Octav. cap.* X. *art.* IV. *pag.* 150. *Tom.* II. *Apparat. Biblioth. Patrum, edit. an.* 1715.

(4) Tertullianus *cap.* I. *Apologetici pag.* 426. *edit. Havերc.* „ Plane volumus pati, verum eo more, quo et bel„ lum nemo quidem libens patitur, cum et trepidare, „ et periclitari sit necesse; tamen, et praeliatur omni„ bus viribus, et vincens in praelio gaudet, qui de prae„ lio querebatur, quia et gloriam consequitur, et prae„ dam. Praelium est nobis, quod provocamur ad tribu„ nalia, ut illic sub discrimine capitis pro veritate cer„ temus. Victoria est autem, pro quo certaveris obtine„ re. Ea victoria habet gloriam placendi Deo, et prae„ dam vivendi in aeternum. „ Vide Justinum Martyrem *Apol.* II. *pag.* 91. *edit. Mon. S. Mauri.*

tyres esse, quorum quidem multi crucibus affixi (1) pro Christo sanguinem, vitamque profudissent; hoc denique, aut ignoratione Christianarum rerum, aut malevolentia, quod sane magis credo, prodiderunt, deditos nos esse superstitioni, eosque etiam colere, qui propter maleficia, damnati, actique in crucem fuerant.

III. Octavius Christianus, cui a Minucio Felice respondendi Caecilio partes sunt datae, graviter, acerbeque tulit accusari ab ethnico nostros, quasi sic cruces colerent, ut idolorum cultores (2) statuas deorum solerent. Itaque negavit, coli a nobis (ea videlicet ratione) cruces. Quo autem modo colerentur dicere non aequum duxit (3). Interea hortatus obtrectatorem est, suos ut respiceret, qui ligneos deos, ligneasque cruces, ut deorum partes

(1) *In Act. SS. Claudii, et Asterii* apud Ruinertium *pag.* 281. *edit.* 1689. *Act. sincer. SS. MM.* haec habentur „ Neon dixit: Quod mihi utile esse scio, et animae meae „ lucrum, id faciam. Non possum propositum meum „ mutare. Lysias dixit: sub cura Euthalii commentariensis, et Archelai spiculatoris, foras civitatem, tres „ hi fratres, ut digni sunt, crucifigantur etc. „ Adeundi Tertullianum *Apolog. c.* XII. *pag.* 125. *c.* XXX. *pag.* 279. *et c.* XLIX. *pag.* 424. *edit. Haverc.* Et Cajus Presbyter apud *Euseb. lib.* II. *H. E. cap.* XXV. Mitto alios, quos constat, ob Christi religionem cruci fuisse affixos, ne longus sim.

(2) Nam ita respondet, ut plane indicet eo se sensu fuisse loquutum. *Pag.* 286. „ Cruces, *inquit*, nec colimus, nec optamus. Vos plane, qui ligneos Deos consecratis, Cruces ligneas, ut deorum vestrorum partes forsitan adoratis. „ Itaque negat hoc pacto coli a nobis Crucem, ut Dei partem eas esse, aut divini quidpiam in iis latere putemus. Eodemque modo Tertullianus loco mox indicato non negat coli a nobis Cruces, ita ut cultus omnis referatur in Christum; sed inficiatur coli Cruces ea ratione, ut a nobis deorum loco habeantur. Nam scribit: „ Sed qui Crucis nos religiosos putat, consecraneus erit noster. Cum lignum aliquod propitiatur, viderit habitus, dum materiae qualitas eadem sit, viderit forma, dum id ipsum Dei corpus sit. Et tamen quanto distinguitur „ a Crucis stipite Pallas Attica, et Ceres Pharia, quae „ sine effigie rudi palo, et informi ligno prostat. „ Pars Crucis est omne robur, quod erecta statione „ defigitur. Nos si forte, integrum, et totum Deum „ colimus. Diximus originem deorum vestrorum a „ plastis de Cruce induci. Sed et victorias adoratis, „ cum in tropaeis Cruces intestina sint tropaeorum. „ Religio tota castrensis signa veneratur, signa jurat, „ signa omnibus diis praeponit. Omnes illi imaginum „ suggestus in signis monilia Crucum sunt. Siphara „ illa vexillorum, et cantabrorum stolae Crucum „ sunt. Laudo diligentiam, noluistis nudas, et incultas Cruces consecrare. Alii plane humanius, et „ verisimilius solem credunt Deum nostrum etc. „ Ex quibus verbis plane liquet, ab Tertulliano irrideri Gentiles, qui rudem palum informeque lignum deum, ut Palladem Atticam, aut Phariam Cererem dicerent esse; deique proinde loco haberent. Nos enim si Crucem, ut Deum coleremus, quod falsum est, non palum rudem, ut Pallas Attica erat, qui pars Crucis sit, sed integram Crucem, atque adeo integrum Deum fuisse adoraturos. Quod si milites ethnici signa omnibus diis praeponebant, non esse ab Ethnicis reprehendendos nostros, si ea religione tenerentur. Longe tamen nos ab ea opinione abesse, ut Crucem putemus Deorum numero haberi oportere. Ac verisimilius quidem aliquos existimare solem esse Deum nostrum. Falsum id quidem, sed tamen speciem majorem veri, quam priorem de Crucibus praeseferre. Quae cum ita sint, miror Havercampium conclusisse ex hoc Tertulliani loco, majorum nostrorum sententia, non esse omnino cultum Crucibus adhibendum. Aliud namque est Crucem sic colere, ut cultus referatur in Christum, qui Cruci affixus fuit, aliud Crucem arbitrari Deum. Primum non negavit Tertullianus, alterum, ut par erat, negavit.

(3) Sapienter ille quidem. Non enim fas esse potabat ethnicis reconditiora quaedam Christianae religionis mysteria, ritusque explicare, ne ea irrisioni, si forte intellecta non fuissent, exponerentur. Itaque, ut paullo ante animadversum est, negavit templa ulla Christianis esse. At erant profecto. Sed quia non erant similia ethnicorum, idcirco negavit, ut ethnico responderet exprobranti, carere iis templis, atque aris nostros, quae Gentibus in usu essent.

consecrarent, ac venerarentur (1). Atque haec quidem de cultu crucis Octavius respondit. Nam quod ethnici optari a nobis cruces dicebant, hoc ab aliis diligenter, graviterque explicatum est. Non duci ea insania nos, ut privari (2) vita, quam quisque tueri debeat, cupiamus. Quod si est aliquis, qui nisi Christum negemus, flagella, secures, cruces omnia denique supplicia minetur, tum nos perferre haec potius, quam veram religionem, sine qua inanis est vita, negare velle. Nihil nos eos adversarios morari, qui omnes cruci affixos coli a Christianis arbitrarentur (3). Quae namque calumnia, atque malevolentia inventa, et vulgata sunt commovere virum sapientem non possunt. Ex his tamen ethnicorum accusationibus plane cognoscitur, jam usque ab ipso fere initio Ecclesiae coli a Christianis cruces consuesse, quae res cum venisset in ethnicorum cognitionem effecit, ut ii cruces deorum numero a Christianis haberi contenderent.

§. IX.

Accusatio de Deo Christianorum inquieto, molesto, et impudenter curioso, *qua ratione depulsa fuerit.*

Hoc ipso tempore, quo accusatio de adorato homine a Christianis invalescebat, erant ex eo genere ethnicorum nonnulli, qui epicureorum disciplinam, moresque imitati, cum intellexissent, talem haberi a nostris Deum, qui rebus omnibus, imprimisque humanis prospiceret, insectabantur nos contumelia, quasi cum coleremus, qui *inquietus*, *molestus*, *et impudenter curiosus* esset (4).

(1) Vide testimonia Minucii, et Tertulliani, quae paullo ante retuli.

(2) Justinus Martyr *Apolog.* II. *al.* 1. *num.* 4. *p.* 91. *edit. an.* 1742. *Mon. S. Mauri.* „ Sed ne quis ita di-„ cat, omnes igitur morte vobis ipsis illata, jam nunc „ abite ad Deum, nec nobis negotium exhibite. Di-„ cam quid caussae sit cur id non faciamus, et cur „ interrogati, impavide confiteamur. Non frustra „ mundum a Deo conditum esse didicimus, sed pro-„ pter humanum genus. Placere autem illi jam di-„ ximus eos, qui illum imitantur; contra displicere, „ qui deteriora, vel dicto, vel facto amplectantur. „ Igitur si omnes nobis ipsi manus inferamus, quo-„ minus quisquam gignatur, aut divina doctrina im-„ buatur, aut etiam quo minus exstet humanum ge-„ nus, in caussa, quantum in nobis est, erimus „ ipsi quoque contra Dei consilium venientes, si ita „ faciamus. Interrogati autem non negamus, tum „ quod nullius mali nobis conscii simus, tum quod „ impium existimemus veritatem in omnibus non „ dicere, cum id Deo gratum esse sciamus. Consu-„ le locum Tertulliani, quem paullo ante laudavi ex „ *cap.* L. *Apologetici*, et Clementem Alexandrinum *lib.* IV. *Strom. num.* IV. *pag.* 570. *tom.* I. *edit. Oxon.*

(3) Adeundus Origenes *l. c.*

(4) Caecilius apud Minucium Felicem *in Octavio pag.* 10. *edit. an.* 1652. „ At etiam, *inquit*, Christiani quae-„ nam monstra confingunt? Deum illum suum, quem

Nihil haec nostros movebant, qui conscii sibi essent, nullam rem tribui a Christianis Deo, quae ejus majestate indigna esse videretur. Neque enim *inquietum* esse, aut *molestum*, aut *impudenter curiosum* illum cognorant, qui omnia sciat, quique rebus universis provideat, cum infinita cognitio ac providentia non *passio* quaepiam, sed summa perfectio sit (1). Itaque philosophos magni nominis, dicebant, quod non vulgi opinione, sed ratione ducerentur, intellexisse eum, quem aliquid fugeret, et qui prospicere rebus ab se factis aut nequiret, aut nollet, haberi Dei loco non posse (2). Quodsi homines curiosi essent, atque molesti, qui nosse studebant, quae minime ad se pertinerent, hi suis moribus Deum ne metirentur. Namque nullam rem usquam in natura esse, quae cum condita a Deo sit, ad Deum conditorem non spectet. (3) Multa praeterea in hanc rem disputabant, quibus ethnicos erroris convincere consueverant.

„ nec ostendere possunt, nec videre, in omnium mo„ res, actus omnium, verba denique, et occultas co„ gitationes diligenter inquirere? Discurrentem scilicet, „ atque ubique praesentem, molestum illum volunt, „ inquietum, impudenter curiosum. Siquidem adstat fa„ ctis omnibus, locis omnibus intererrat etc. „ Atque eo dixi hos accusatores exemplum Epicureorum imitari consuevisse, quo Vellejus Epicureus apud Ciceronem in 2. *De natura Deorum libro* similia Stoicis opponere non dubitarit. Vide Nourrium *Tom.* II. *Apparat. in Biblioth. SS. PP. pag.* 70. *cap.* V. *in Octav. Minuc. Art.* II.

(1) Vide Lactantium *l.* II. *Instit. c.* VIII. *p.* 136. *edit. an.* 1698. *et l.* VI. *c.* XXIV. et Minucium Felicem *ibid. p.* 36. ubi haec habet. „ Ex hoc Deum credimus, quod „ eum sentire possumus, videre non possumus. In ope„ ribus enim ejus, et in mundi omnibus motibus vir„ tutem ejus semper praesentem aspicimus... Sed enim „ Deus actum hominis ignorat; et in Caelo constitutus „ non potest aut omnes obire, aut singulos nosse. Er„ ras, o homo, et falleris. Unde enim Deus longe est, „ cum omnia caelestia, terrenaque, et quae extra istam „ Orbis provinciam sunt, Deo cognita, plena sint? Ubi„ que non tantum nobis proximus, sed infusus est. Sol „ pariter praesens ubique interest, et miscetur omnibus. „ Quanto magis Deus Auctor omnium, ac speculator o„ mnium a quo nullum potest esse secretum, tenebris in„ terest, interest cogitationibus nostris, quasi alteris tene„ bris? Non tantum sub illo agimus, sed cum illo, ut „ prope dixerim, vivimus ..... Deo una domus est mun„ dus hic totus etc. *Vide Nourrium l. c.*

(2) Vide Tertullianum *cap.* XLVI. *Apolog. pag.* 385. *seq. edit. Havers.* Et Clementem Alex. *lib.* V. *Stromaten pag.* 730. *edit. Oxon. et lib.* VII. cujus loca refert Thobias Psannerus *Syst. Theol. Gentilis cap.* II. §. XXIX. *pag.* 119. Et Lactantium *lib.* VI. *cap.* XXIV. *pag.* 475.

(3) Ambros. *Officior. lib.* I. *cap.* XIV. „ Potest opus „ suum ignorare artifex? Homo est, et in opere suo la„ tentia deprehendit, et Deus opus suum nescit? Altius „ ergo profundum in opere, quam in Auctore ..... Quid „ autem tam stolidum, quam putare, quod Deum „ quidquam praetereat? .... Sed ea quae fecit ipse non „ videt, et fecit, ut meliora, sint, quae facta sunt, et „ potentior, quam ipse est, qui ea fecit, ut meliora „ sint, quae facta sunt, et potentiora, quam ipse est, „ qui ea fecit, ut possint, quando volunt, cognitionem „ sui operatoris latere? etc. „ Vide Psannerum *loc. cit.*

§. X.

I. *Calumnia de pudendorum cultu.* II. *Quae fuerint ejus caussae.* III. *Quemadmodum sublata fuerit.*

I. Atque erant eadem aetate nonnulli, qui nos reprehenderent, quasi *Antistitis, et Sacerdotum genitalia coleremus* (1). Horum opinio, cum latius manavisset, effecit, ut statuarum quoque artifices horribiles figuras conflaverint, quibus ludibrio Christianam religionem exponerent, quasi pudendis cultum adhiberi oportere praescriberet, putaretque ab ipsis inlatam fuisse in mundum salutem. Nam, ut ceteras, quae referri a scriptoribus solent, mittam, insignis est, quae servatur in Museo Vaticano (2), exhibetque gallum, qui rostri loco virilia, ita ut sculpta in Priapi statuis visuntur, gerat. Addita est figurae inscriptio, quae sic habet: Σωτὴρ Κόσμε: *Salvator Mundi.*

II. Viri eruditi, inque antiquitatibus Christianis explicandis versati cum in originem hujus calumniae inquirerent, sic repererunt. In exhomologesi (3) prostravisse Christianos se coram Antistite, aut Sacerdote, cui poenitentes excipiendi impositum onus esset. Ethnicos, qui haec audissent, neque assequi potuissent, cur sese poenitentes ad pedes Sacerdotum prosternere solerent, stupore quodam, rerumque nostrarum ignoratione existimasse Christianos virilia colere.

III. Quae sane calumnia sublata perfacile fuit. Patres enim, qui plane cognorant, quam longe nostri ab omni genere supersti-

(1) Caecilius Ethnicus apud Minucium Felicem in *Octavio pag.* 9. *edit. an.* 1652. „ Alii eos ferunt, *inquit*, ipsius „ *Antistitis ac Sacerdotis colere genitalia*, et quasi parentis „ sui adorare naturam. Nescio an falsa, certe occultis, „ ac nocturnis sacris apposita suspicit. „ Consule Nourrium *in apparatu ad Bibliothecam Patrum in Minuc. Octav. cap.* XI. *Art.* IV. *Tom.* II. *pag.* 135.

(2) Non enim arbitror Gnosticorum hoc esse, quod etsi illi turpissimis moribus erant, tamen Salvatoris mundi loco habuisse eos rem adeo obscoenam, nusquam est a majoribus memoriae commendatum.

(3) Nourrius *loc. cit. pag.* 136. „ Quae igitur illa fuerit occasio, *inquit*, quisquis scire avebit, huic respondebimus, Christianos, qui prioribus Ecclesiae seculis „ publicam delictorum suorum, criminumque graviorum poenitentiam agebant, extra fores limenque Ecclesiae, ad omnium, praesertim Sacerdotum sese prostravisse pedes, ut illorum veniam impetrare possent. „ Gentiles vero, cum id vaga, incertaque fama accepissent, inde fabulam confecerunt, ab eis Sacerdotis „ virilia adorari. De hujusce modi enim poenitentibus, „ de quibus nos alibi fusius, haec prae ceteris scribit „ Tertullianus: *Exhomologesis prosternendi et humilificandi hominis disciplina est ..... Plerumque jejuniis preces „ alere, ingemiscere, lacrimari, et mugire dies noctesque „ ad Dominum Deum suum, Presbyteris advolvi, et caris „ Dei adgeniculari etc.*

tionis abessent; principio ut cetera crimina, quae hostes nominis Christiani nobis opponerent, ita id quoque dixerunt duci oportere in numero fabularum (1). Deinde videri sibi id agere Ethnicos omni scelerum, vitiorumque turpitudine inquinatos, ut quae sua essent, ea nostris tribuere auderent. Hac respondendi, repellendaeque invidiae ratione impetratum tandem est, ut ne inimici nostri hoc nobis crimen exprobrare pergerent.

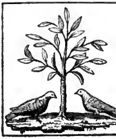
§. XI.

Calumnia de occultato a Chistianis eo, quod adorabant.

His accedebat calumnia de occultato a Christianis eo, cui cultum, precesque adhiberent (2). Orta autem hinc est, quod Gentiles, qui nullam religionem consistere sine simulacro aliquo, aut delubro posse arbitrarentur simili eorum, quae ipsi haberent; cum nostros in unam religionem coaluisse intelligerent, esse his quoque sua simulacra, atque delubra suspicabantur, quae tamen pudore, aut alia quapiam caussa inducti, occultarent. Itaque Caeci-

(1) Minucius Felix *in Octav. pag.* 279. *edit. an.* 1672. „ Etiam ille, qui de adoratis Sacerdotis virilibus, tentat „ in nos conferre, quae sua sunt. Ista enim impudici- „ tiae eorum forsitan sacra sint, apud quos sexus omnis „ membris omnibus prostat, apud quos tota impudici- „ tia vocatur urbanitas: qui scortorum licentiae invi- „ dent, qui medios viros lambunt etc.

(2) Minucius *ibid. pag.* 10. *edit. an.* 1652. „ Cur oc- „ cultare, et abscondere quidquid illud colunt magno- „ pere nituntur? Cum honesta semper publico gau- „ deant, scelera secreta sint? Cur nullas aras habent, „ templa nulla, nulla nota simulacra? Numquam pa- „ lam loqui, numquam libere congregari, nisi illud, „ quod colunt, et interprimunt, aut puniendum est, „ aut pudendum? „

lius apud Minucium Felicem in eo Dialogo, qui inscriptus *Octavius* est, propterea a nostris abscondi, quae colerent dixit, quod *nullas aras haberent*, *templa nulla*, *nulla denique simulacra*, quae *nota* essent. Sed Christiani, etsi sacris aedibus non carerent, in quas statis diebus conveniebant, negarunt tamen ulla sibi esse templa, quod ejusmodi non essent, cujusmodi erant ethnicorum. Sed ad eas aedes Gentilibus aditus non patebat, cum nefas esset homines deorum superstitione imbutos, eo introducere, ubi vero Deo sacrificium, precesque offerrentur. Sed de aedibus, altaribus, imaginibusque sacris erit alio loco opportune dicendum. Curabant praeterea majores nostri, ut secretiora mysteria religionis Christianae, ritusque quos in Ecclesia peragebant, ethnicos, hostesque omnes nostros laterent (1), non quod pudore ab iis vulgandis deterrerentur: cur enim eos rerum sanctarum, optimarumque puduisset? Sed quod nollent hominibus malis ea innotescere, quae cum intelligi ab his nequirent, periculum erat, ne rudis, superstitiosae, atque profanae plebis irrisioni exponerentur. Quamquam vero summa nostrum erat in occultandis suis ritibus cautio, fuerunt tamen Patrum plerique, qui ut omnem ab sociis religionis suae invidiam amolirentur (2), ethnicis, qui calumnias excogitabant, poscebantque, ut sibi quae nostra doctrina esset, explicaretur, decreta, atque instituta, quae a Christo, atque Apostolis acceperant, accurate diligenterque in suis operibus indicarent. Gentiles, etsi hac ratione convicti, opponere deinceps, quae jactarant de occultato a Christianis eo, quod colebant, non poterant; tamen aut recusabant apologias Patrum legere, aut si legebant, vel taceri quaedam ab ipsis, quae turpia viderentur, et essent (3), vel falso jactari: quae de rebus divinis sese credere

(1) De *disciplina Arcani*, de qua alio loco opportune dicam, consuli poterit Emmanuel Schelestratius *lib.*, *quem de hoc argumento edidit*.

(2) Hoc enim fecerunt Justinus Martyr *Apologia* I. et II. Athenagoras *in Legation.* Theophilus Antiochenus *in libris ad Autolicum*, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Origenes *in libris contra Celsum*, Cyprianus, Arnobius, aliique. Itaque norant Ethnici, qui ea scripta legerant, quem nos Deum colere diceremus.

(3) Ita videtur fecisse Caecilius, qui, apud Minucium *in Octavio*, ut ex eo loco, quem infra retuli plane constat „ Quod colunt, *inquit*, et interprimunt, aut puniendum est, aut pudendum. *Addit:* unde autem, „ vel quis ille, aut ubi Deus unicus, solitarius, destitutus, quem non gens libera, non regna, non saltem „ Romana superstitio noverunt? Judaeorum sola, et „ misera gentilitas unum et ipsi Deum, sed palam, „ templis, aris, victimis, ceremoniisque coluerunt. Cujus adeo nulla vis, vel nec potestas est, ut sit Romanis numinibus cum sua sibi natione captivus. „ Origenes *lib.* VIII. *contra Celsum num.* 17. *pag.* 754. *seq.* *Tom.* I. *opp. edit. Paris. Monachorum S. Mauri*, animadvertit objectum ab eo Philosopho nostris fuisse, *quod occultae, et arcanae societatis tessera* conjuncti essent ac

nostri dicebant; vel reos nihilominus laesae divinitatis illos esse arbitrabantur, qui deos adorare nollent, quamvis ponerent unum hujus universitatis parentem Deum. E tanta autem multitudine hostium, etsi erant, qui ad consideranda nostrae religionis decreta advertere animum nolebant, pergebantque latebras, recessusque nostris exprobrare; non deerant tamen homines, qui cum rejici eam doctrinam nequire cognossent, quam expendere recusassent; tum illam et considerarunt diligenter, et quoniam veram esse perspexerant, sic coluerunt, ut neque minis, neque suppliciis induci ad ipsam deserendam potuerint. Itaque ut augebatur in dies numerus Christianorum, ita calumnia minuebatur, quoad sublata funditus est, cum incredibilis hominum multitudo, Christianorum Imperatorum exemplum imitata, nostris se sacris, institutisque addixit.

§. XII.

I. *Accusatio de* diagrammate *superstitioso a Celso instituta.* II. *Unde orta ea calumnia fuerit.* III. *Quoque modo a Patribus rejecta sit.*

I. Idem ille Celsus epicureus de quo supra dictum est, omnes Christianos superstitioni studere, ceremoniasque colere affirmavit, quae propriae essent magorum. Namque uti eos diagrammate quodam scripsit, quo portenta, nescio quae, nugarum, litteraeque superstitionis plenae continerentur. Hanc *diagrammatis* figuram esse. Videri in ea circulos disjunctos decem. (1) Priori circulo, qui anima mundi sit, inditum esse *Leviathanis* nomen. Cerni in infimo circulo eum, quem *Beemothum* vocarent. Esse *diagramma* linea

proinde *ab altaribus, statuis, templisque erigendis abhorrerent*; Respondetque accurate huic accusationi. Rursum *lib. I. num. 7. pag. 325.* „ Quoniam vero, *inquit*, „ in sequentibus clanculariam saepe vocat nostram doctrinam, etiam in hoc confutandus est, cum ille sit „ toti orbi magis cognita, quam ipsamet placita Philosophorum. Quem enim fugit, Jesum natum esse ex „ Virgine, et suffixum Cruci, et quod jam tot homines credunt, illum e mortuis resurrexisse, venturum „ esse judicium, quo injusti meritis suppliciis, justi „ meritis praemiis affici debent? Et mysterium resurrectionis nonne in ore est etiam infidelibus? .... Post „ haec Ineptus sane fuerit, qui nostram doctrinam occultam esse diceret. Ceterum esse quaedam recondito„ ra, nec omnibus retecta, id Christianae doctrinae com„ mune est cum Philosophia, ubi quaedam exteriora, „ quaedam etiam interiora sunt ..... quae profanis nec „ purgatis auribus tutum non erat committere etc. „ Similia scribit, *l. III. num. 15. pag. 456.*

(1) Orig. *lib. VI. contra Celsum num. 25. pag. 649. edit. Mon. S. Mauri*, hoc se diagramma, quod describit, vidisse affirmat.

nigra divisum. *Lineam Tartarum* sive *Geennam* dici solere. Secundum haec (1) Celsus nostros redarguit, quasi septem daemonibus, quorum nomina non recitat, se, resque suas omnes commendarent.

II. Quum ejus accusationis originem investigarem, hanc ego conjectura sum assequutus. Ophiani, quorum est paullo ante facta mentio, hoc signorum genere delectabantur (2). Hi, quamquam erant inimici Christo (nam execrari illum (3) antequam essent sectae suae mysteriis initiati solebant); factum tamen est, ut Christiani a nonnullis appellarentur (4). Patrum aliqui, cum hoc audissent, duci eos in numero haereticorum oportere judicaverunt, qui se (5) Christi sectatores vocare auderent. Celsus qui occasiones calumniandi nostros quaerebat, ubi esse aliquos intellexit, qui cum Christiani dicerentur, tum eam superstitionem probarent, omnibus qui ex Christo nomen coepissent, placere *diagramma*, et daemonum appellationes scripsit.

III. Sed Origenes, qui sibi ejus Sophistae refellendi onus susceperat, mirari se dixit quid caussae esset, quod cum aliis in locis sectarum nomina Celsus indicarit; hoc loco, ubi certe opus fuisset, tacitus eam praetermiserit, quae *diagrammate* (6) uteretur. Esse in ea opinione se, ut existimet, hominem malum, qui de Ophianorum decretis, et institutis obscuri, nescio quid audis-

(1) Apud *Orig. ibid. num.* XXX. *pag.* 654.

(2) *Idem ibid.* XXIV. *seqq. pag.* 648. *seqq.*

(3) *Ibid. num.* XXVIII. *pag.* 652.

(4) Ut a Celso apud *Orig. loc. cit.*

(5) Fortasse quod Patrem, et Filium nominarent, ut constat ex *Orig. loco modo indicato*; quodque audissent non negari a multis eorum omnino Christum. Itaque vetus Auctor *Append. ad lib. Praescript. Tertull. cap.* XLVII. *pag.* 220. *edit. an.* 1675. „ Serpentem, *inquit*, „ tantum magnificant, ut illum etiam ipsi Christo prae„ ferant .... Ipse, ajunt, praeterea, Christum in Evan„ gelio suo imitatur serpentis ipsius sacram potesta„ tem etc. „ Quin etiam S. Irenaeus *lib.* I. *contra Haereses cap.* XXX. *num.* 12. *edit. Massueti* existimasse Ophianos, ait „ Jesum ex Virgine per operationem Dei ge„ neratum, sapientiorem, et mundiorem, et justiorem „ hominibus omnibus fuisse etc. Consule Theodoritum *lib.* I. *Haeret. fabul. cap.* XIV. *et Epiph. Haeresi* XXXVII. Ex qua re facile colligitur, Ophianos quorum meminit Origenes non eosdem atque hos fuisse, quos Irenaeus describit, quamquam in nominibus daemonum, inque multis decretis summa horum cum illis esset consensio, ut ex Origenis, et Irenaei, ceterorumque, quos indicavi, locis plane colligitur. Quare non dubito, quin ut illi, ita hi quoque diagrammate uti solerent. Nam Origenes haereticos vocat eorum aliquos, qui diagramma tenerent *pag.* 660. Neque vero Beausobrium haereticum de secta Calvinianorum moror, qui *lib.* IV. *hist. Manich. cap.* IV. *pag.* 64. *Tom.* II. Patres objurgat, quod Ophianos, quos Origenes Christum diris devovisse dicit, in haereticis numeraverint. Ego enim vel de aliis Ophianis loquutum Origenem, vel etiam lapsum fuisse existimo. Nam Irenaeo, et veteri Scriptori Appendicis in *Tertull.* fidem adimere velle, eamque uni Origeni tribuere, hominis est non veritatis sed contentionis amore scribentis. Etsi est illud, ut statueram, verisimilius, Ophitas Irenaei sua finxisse partim a Christianis, partim ab Ophitis Origenis mutuatos. Nam Ophitae Origenis illi sunt, quos Philastrius *lib.* I. *cap.* I. ortos ante Christi adventum fuisse narrat.

(6) *Orig. lib.* VI. *contra Celsum num.* XXIV. *pag.* 643. *Tom.* I. *opp.*

set (1), partem eorum hinc accepisse, quae de *diagrammate* scripserit. Curasse praeterea se, ut ejusmodi figura aliqua (2) potiretur. Eam, ut invenit, multa observasse, quae probari nemini sano posse (3) videantur. Quare calumniari Celsum, qui Christianis ea figmenta tribuere conaretur, quae abhorrerent a communi sensu, et iis accepta essent referenda, quorum aut nulli, aut si qui usquam, perpauci (4) scilicet superessent. Quod principes daemoniorum *Michaelem*, qui leonis (5), *Surielem*, qui tauri, *Raphaelem*, qui serpentis, *Gabrielem*, qui aquilae, *Thauthabaothum*, qui ursi, *Erathaotum*, qui canis, *Onoelem*, seu *Thaphabaothum*, qui asini forma esset, a Christianis laudari Celsus, qui tamen ea nomina tacuit (6), solasque figuras descripsit, dixisset; nossent ethnici ignotum id omne nostris esse; placere autem iis praestigiatoribus, qui Jesum nec Servatorem, nec Deum, nec Dei filium (7) esse arbitrarentur. Pleraque alia de *diagrammate* (8), de daemoniorum nominibus, deque iis, qui sese in eos daemonas transmutare (9) vellent, eorumque appellationes sibi adsciscere auderent, Origenes disputat; quae cum plane efficiant, non fuisse ea commenta propria uostrorum, tum praetermittenda sunt, ne longior esse videar, quam oportet.

(1) *Ibidem.*

(2) *Ibidem.*

(3) *Ibidem.*

(4) *Lib. eod. num.* XXVI. *pag.* 650. „ Nec Celsus „ scripto contra Christianos edito suisque adversus „ Christianos calumniis admiscuisset ea, quae nusquam dicta sunt a Christianis, sed a quibusdam, „ quorum fortasse nulli supersunt, aut perpauci.

(5) *Orig. ibid. num.* XXX. „ Et primum quidem „ leonis habere formam ait Celsus, tacito nomine, „ quod a vere impiis illis hominibus impositum illi „ est. At ego comperi ex impio illo diagrammate, „ daemonem illum Leonina forma vocari Michael, „ quod nomen in sacris scripturis Sancto conditoris „ Angelo tribuitur. Quem secundum Celsus dicit esse Taurum, eum diagramme nominat Suriel Tauriformem. Tertium est, Celso teste, vitae ancipitis, et horrendum sibilat, et in diagrammate tertius ille Raphael Serpentiformis appellatur. Quartum Celsus refert speciem Aquilae praeferre, illum „ diagramme Gabriel Aquiliformem nuncupat. Quinto facies est Ursi, si Celso credimus, et in diagrammate nomen illi est Thauthabaoth Ursiformis. „ Sexto, id quod Celsus testatur, tribuunt illi canis „ faciem, diagramma vero vocat illum Erathaoth. „ Septimum denique Celsus affirmat asini formam „ referre, et appellari Thaphabaoth, aut Onoel; „ ego autem in diagrammate vidi illum asinine forma daemonem vocari Onoel, vel Thartharaoth.

(6) *Ibidem et seqq.*

(7) *Ibidem et seqq.*

(8) *Ibid. num.* XXXIII. *pag.* 657.

(9) *Ibid. num.* XXXVIII. *pag.* 660.

§. XIII.

I. *Calumnia de* circulis, qui *inclusi* circulis *essent*; *de* rivis terrestris Ecclesiae; *de virtute ex* Prunico *virgine manante*; *de* caelo, *de* terra, *de* multis *denique*, *ut* vivant, interfectis; *de* ligno vitae, *quasi excogitatum fuerit*, *propterea quod servator Christus Cruci affixus fuisset*. II. *Quae ejus caussae fuerint*. III. *Quemadmodum a majoribus fuerit impugnata*.

I. Praeterea graviter Celsus nostros accusavit, quod, quum facere insaniendi modum nollent, opinionibus vanis, quarum modo meminimus, alias adderent, quae non minus absurdae esse viderentur. Fuisse illos ita excaecatos, et imbutos superstitione, ut *circulos*, nescio quos, *circulis* esse inclusos pugnarent (1), virtutemque quamdam comminiscerentur, quae ex virgine, cui esset *Prunicus* nomen manasset. Non morari se, quod caelum, quod terram, quod multos denique occisos, ut vivant fuisse dicerent. Esse hoc genus figmenti illius simile, quod nugabantur de *ligno vitae*, propterea quod eorum magister (indicabat autem his verbis Servatorem Jesum) cruci affixus, et faber lignarius fuisset. Nam si dejectus is ipse e rupe fuisset, rupem quidem certe se arbitrari in caelo Christianorum opinione futuram.

II. Non erat necesse, ut plurimum studii in inquirendis hujusce calumniae caussis ponerem. Didiceram enim ita fuisse institutum Celsum, ut quae *Gnosticorum* (2) erant, ea omnibus Christianis adscriberet, quo improba oratione plebem a nostris sacris institutisque deterreret.

(1) Celsus apud Origenem *lib.* VI. *num.* XXXIV. *pag.* 657. „ Circulos circulis inclusos, rivos Ecclesiae „ terrestris, et circumcisionis, virtutem ex quadam „ Prunico Virgine manantem, viventem animam, „ caelum ut vivat, occisum, occisam et ense terram, „ mactatos ut vivant, tollendam mundo mortem, ubi „ peccatum mundi mortuum fuerit. Illic utique videas lignum vitae, et carnis resurrectionem per „ lignum, opinor, quia magister eorum Cruci clavis affixus est, et faber lignarius erat. Quod si ex „ praerupta dejectus rupe fuisset, aut in barathrum „ praecipitatus, aut laqueo praefocatus, si artem exercuisset aut coriariam, aut caementariam aut ferrariam, esset super caelos rupes vitae etc.

(2) Origenes *l. c. pag.* 658. „ Equidem illum (Celsum) suspicor paucula de quapiam haeresi accepisse, quae cum quid vellent non cognosceret, „ dicta quaedam temere protulisse, ut et nostrae, „ et haereticae doctrinae ignaris in Christianorum „ doctrina versatissimus videretur. „

III. Itaque Origines Epicureum vehementer redarguit (1), quod ea nos vesania duci jactaret, qua ferretur genus illud haereticorum, qui septem, quos excogitarant, potestatum circulos uno circulo includerent, quem esse *Leviathanum*, rerumque omnium animam censerent. Namque ex eodem fonte manasse, quae ille ipse turbarat de terrestri Ecclesia, et circumcisione ex Ecclesia caelesti, Aeoneque meliore profecta. Ad *Prunicum* Virginem quod attinet, esse hoc Valentinianorum erratum, qui Aeonem supremum hoc nomine vocabant, et *Jaldabaothi* matrem et sapientiam esse mentiebantur, cujus figura ea faemina fuerit, quae annos duodecim fluxu sanguinis laborarat. Nescire se quid *coelum*, quid *terra*, quid sint multi denique *interfecti*, ut *vivant*. Atque in eam opinionem propendere se, ut conficta hacc esse Celsi arbitrata putet. Nihil sibi in promptu esse, quod dicat de *ligno vitae*, quod in caelo, nostra sententia, esse Celsus nugaretur. Nam ineptias ejusmodi, quae ab improbis spargerentur, nihili pendi oportere.

§. XIV.

I. *Calumniae de* Filio antelato a Christianis Patri. II. *De* duobus principiis, *quorum unum alteri adversaretur.* III. *Deque* Deo, qui manibus *hanc universitatem rerum condiderit.*

I. Erat Celso, ita ut supra demonstratum est, curae nihil praetermittere, quod nocere Christianis posset. Itaque quaecumque

(1) Orig. ibid. n. XXXV. *pag.* 658. „ Circulos circulis inclusos fortasse deprompsit ex ea haeresi, „ quae septem potestatum circulos uno includit, quem „ rerum omnium animam, et Leviathan vocat .... „ Quod ait de rivis Ecclesiae terrestris, et circumcisionis, ductum id suspicor ex eo, quod nonnulli „ dicunt Ecclesiam hanc terrestrem ex Ecclesia caelesti, blioreque aeone esse derivatam, et circumcisionem, de qua in lege, esse signum cujusdam „ circumcisionis, qua homines in quodam illic loco „ purgantur; Prunicus vero ea est, quam Valentiniani „ male sana sapientia sapientiam appellant, ejusque „ volunt figuram fuisse faeminam illam, quae duodecim annis fluxu sanguinis laboravit. Quod Celsus „ prave usurpans, omniaque Graecorum, Barbarorum, Haereticorumque confundens, loquitur de „ potestate, quae ex Prunico quadam Virgine dimanat. Quod ad animam viventem attinet, arcanum „ fortasse est Valentinianorum dictum de conditore, „ quem animalem vocant ... Quid sit occisum caelum, quid interfecta terra, quid multi mactati ut „ vivant, prorsus nescio. Haec illum a se ipso finxisse, facile crediderim? „. Et n. XXXVII. *p.* 660. quo loco disserit de ligno. „ Quis non videt, *inquit*, „ quanti fieri debeant ejusmodi calumniae hominis „ injuriis lacessentis, quos ut deceptos convertere promiserat „. Ex quibus verbis illud etiam intelligitur Valentinianos quaedam Ophianorum probasse, nec longe abfuisse, a retinendo diagrammate. Itaque versari in errore Beausobrium, qui nullum haereticum,

vanae, absurdaeque sententiae essent, eas nobis putavit esse tribuendas, ut si quis forte fuisset, qui aut accessisset, aut accedere nostrae doctrinae vellet, a suscepto (1) consilio revocaretur. Obscura erat ea aetate nescio quae factio Haereticorum. Hi ut ab caeteris distinguerentur (nulla enim tam inepta sententia est, quam unus aliquis non defenderit) *Filium Patri* anteferebant (2). Ergo Celsus, qui audierat, esse quosdam, qui Christiani dicerentur, idque opinionis portentum probarent, quin primum investigarit, ut philosophum decuisset, esset ne hoc omnium commune, qui Christum consectarentur, an contra omnino paucorum, nostros omnes accusavit, quasi defensionem ejus sententiae suscepissent. (3)

II. Addidit calumniam de *Satana* (4), qui ita adversetur Deo, ut hunc non sinat quidquam ex arbitrio facere. Immo vero ab illo (5) superatum Dei Filium, affectumque fuisse molestia scripsit. Quae omnia partim falsa esse constabat (6), partim ex sacris litteris expressa, quae tamen Celsus non intellexerat. Nemo enim nostrum erat, qui impediri ab Satana Deum, ne libere agat, contenderet. Nam quod est de Filio Dei a malo daemone superato, hoc etiam in iisdem erratis numerandum erat, quae veri Christi discipuli reprobabant. Hoc unum ab Orthodoxis tenebatur: Satanam bonum initio fuisse. Ausum esse abuti libertate arbitrii (7), qua gaudebat. Incidisse namque in superbiae vitium,

qui Christum coleret, diagramma tenuiso existimat. Nequa vero Valentiniani solum, sed etiam Ophiani multa de Prunico virgine nugabantur. De qua re consuli poterit Irenaeus *loc. cit.*

(1) Origenes *lib.* VI. *contra Celsum num.* XXXVII. *pag.* 660. Atqua erat haec ceterorum Ethnicorum voluntas, qui totis voluminibus nostros conciderant. Quare Justinus Martyr *in Primo libri de resurrectione Parte apud Joannem Damascenum in* Parallelis. *Spicileg. Grabiani T.* II. *pag.* 178. *edit. an.* 1714. „ Quia, *inquit*, adversarius „ oppugnare mortales non desinit, sed multis artibus „ ad insidias utitur, contra fideles quidem, ut eos a „ fide abducat, contra infideles autem, ut non cre- „ dant, necessarium mihi videtur, ut etiam nos in- „ victis fidei sermonibus obarmati, infirmorum causa „ contra ipsos (nempe Ethnicos, qui nos oppugna- „ rent) certamus.

(2) Celsus *apud Originem lib.* VIII. *n.* XV. *pag.* 753. *Tom.* I. *opp. edit. Mon. S. Mauri.*

(3) Origenes *ibid.* „ Et hic iterum in Christianos „ omnes confert, quae ex nescio qua obscurissima „ haeresi depromsit. Obscurissimam dico. Nam quam- „ vis saepe cum haereticis conflictati fuerimus, no- „ bis tamen non liquet ex qua sententia Celsus haec „ desumserit; si tamen desumsit, et non potius con- „ finxit, aut quasi consequentia addidit.

(4) Celsus apud Originem *lib.* VI. *num.* XLII. *p.* 663. *Tom.* I. *opp.*

(5) Ibidem.

(6) Orig. ibid. *n.* XLIII. *pag.* 665. *et seqq.*

(7) Athenag. *legat. n.* XXIV. *pag.* 302. *edit. opp. S. Justini Paris. Mon. S. Mauri an.* 1742. „ Quemadmodum „ autem in hominibus, qui liberam habent eligendae „ virtutis aut vitii optionem ....., sic etiam in Angelis „ res se habet. Alii enim, liberi scilicet, quales a Deo „ facti fuerant, in his permanserunt, quorum causa „ creati a Deo fuerant ..... Alii vero et naturae substan- „ tia, et munere sibi commisso abusi sunt etc. „ Tatia-

eamque dignitatem expetivisse, quae rei creatae competere nequiret. Ergo praecipitem actum e caelo fuisse, inque destinatum malis locum impulsum, ubi sempiterno igne cruciaretur. Id deinde eum egisse, et porro agere, ut tentet mortales ea gloria (1) privare, ex qua ipse ceciderit. Itaque conatum fuisse Christo (2), quem Deum esse nondum cognorat, insidias ponere. Non superasse tamen, sed superatum a Christo ipso fuisse. Haec Celsus, quae vera sunt, rapuit in pejorem partem, adscitisque decretis quibusdam Gnosticorum (3), ita confudit, ut prodigia quaedam doctrinae inde conflaverit, quae tributa si essent nobis, afferre orthodoxae religioni aliquid detrimenti possent.

III. Cumque in sacris Bibliis *manus Dei* nominari audisset, quin primum quaesierit, quo id tandem sensu dictum a Prophetis fuisset, hoc item nostris vitio dedit, ac si manibus a Deo conditum fuisse mundum (4) putarent. Quae quidem calumnia, quoniam satis manifesta est (omnes enim intelligunt, transferri vocem manus, quae illis in locis memoratur, in aliam significationem, quae Dei potestatem indicet, oportere) (5) non egebat longa oratione qua refelleretur.

§. XV.

Calumnia de cultu Serapidi a Christianis adhibito.

Non multo ante tempore, quam Celsus nostros insectaretur (6), Hadrianus Imperator ad Servianum Cos. (7) litteras dedit, quibus

nus quoque *Orat. contra Graecos* n. XII. *pag.* 254. *edit. opp. S. Justini an.* 1742. „ Istos, *inquit*, adoratis, o Graeci ... sua enim stultitia ad inanem gloriam conversi .... λῃσταὶ θεότητος γενέσθαι προέθυμηθησαν *Latrones divinitatis fieri concupiverunt.* Consule quae in hanc rem ex Patrum operibus collegit testimonia Dionysius Petavius *lib.* III. *de Angelis cap.* III. *seqq. Tom.* III. *Theologic. Dogm. edit. an.* 1644.

(1) Vide Athenagoram *l. c. n.* 27. *pag.* 305.

(2) *Evang. Matthaei cap.* IV. *v.* 1. *seqq.* Consule Irenaeum *lib.* V. *contra haereses cap.* XXIV. *num.* 4. *edit. Massueti.*

(3) Hi namque ineptias ejusmodi de Satana, quas Celsus refert, excogitarunt. Nam Saturninus apud Irenaeum *lib.* I. *cap.* XXIV. *num.* 2. *edit. Massueti Paris. pag.* 101. „ Prophetias quasdam a Satana (dictas affirmavit) quem et ipsum Angelum adversarium Mundi „ fabricatoribus ostendit, maxime autem Judaeorum „ Deo etc.

(4) Apud Orig. *lib.* IV. *n.* XXXVII. *pag.* 130.

(5) Origenes *ibid.*

(6) Vixit enim Celsus, ut scribit Origenes *lib.* I. *num.* VIII. *pag.* 327. κατὰ Ἀδριανὸν καὶ κατωτέρω: *sub Hadriano, et post* Hadriani tempora. Multa de aetate Celsi disputant Spencerus *in Praef. ad libr. Orig. contra Celsum*, et Henricus Dodwellus *ad Irenaeum p.* 32. *seq.* et 500. *seqq.*

(7) Flavius Vopiscus *in Saturnino pag.* 719. *Tom.* II.

significabat, Christianos in Ægypto teneri *Serapidis* religione. Ejus calumniae origo haec fuit. Erant Ægyptii summa animi levitate (1). Quidam eorum, qui sese Christo dicarant, cum intelligerent, esse Praefectos iniquos nostris, ut supplicia vitarent, aut dissimulare, aut abjicere Christiana sacra, et Serapin colere audebant (2). Erat Serapis praecipuum inferioris Ægypti et Alexandrinorum numen. Quum eo Hadrianus venisset, ostendissetque, ita ut consuerat (3), non probari sibi instituta, religionemque nostrorum, credibile est, fuisse nonnullos, qui ejurare Christum, et sacrificare Serapidi, quam incruciatum venire mallent. Qui enim Praefectorum minis cedebant, hi multo magis Imperatori supplicia, extremumque interitum minanti cessissent. Itaque cum hi tantum in Urbibus versarentur (4), caeteri namque quorum magna erat in tuenda religione constantia, latebras sibi quaesierant, quibus mortem declinarent, sua agendi ratione in eam sententiam inducere Hadrianum poterant, ut Christianos putaret alienos a Serapidis cultu non esse. Ethnici praeterea, qui iniquo animo ferebant coli a nobis Christum, neglecto Deo, quem illi imprimis venerarentur, cum nunciatum esset Episcopum Christianorum Alexandriam rediisse, eum quaeritabant, et si aliquando invenirent, comprehensum, numen suum ut adoraret (5), coge-

Hist. Augustae Scriptorum. Edit. Lugd. Batav. ann. 1671. „ Hadriani epistolam, *inquit*, ex libris Phlegontis li- „ berti ejus proditam; ex qua penitus Aegyptiorum vita „ detegitur, indidi. „ *Hadrianus Aug. Serviano Cos. Sa-* „ *lut. Aegyptum, quam mihi laudabas, Serviane carissi-* „ *me, totam didici levem, pendulam, et ad omnia famae* „ *momenta volitantem. Illi, qui Serapin colunt Christiani* „ *sunt, et devoti sunt Serapi, qui se Christi Episcopos di-* „ *cunt. Nemo illic Archisynagogus Judaeorum, nemo Sa-* „ *marites, nemo Christianorum Presbyter, non Mathema-* „ *ticus, non Aruspex, non Aliptes. Ipse ille Patriarcha,* „ *cum Aegyptum venerit, ab aliis Serapin adorare, ab* „ *aliis cogitur Christum* „.

(1) Hadrianus apud Vopisc. *ibid.*

(2) Ita etiam sub Decio esse plerique Aegyptii, qui Christiani erant, gesserunt, velut est ab Dionysio Alexandrino in Epistola ad Fabium Antiochenum memoriae traditum. Vide Euseb. *l.* VI. *H. E. cap.* XLI. *p.* 305. *seq. edit. Cantabr.* Isaacus Casaubonus in *not.* ad *loc.* modo laudatum Vopisci testatur legisse haec in Veteri Martyrologio se, quo loco de Epimacho Martyre agebatur. „ Venit Alexandriam Judex inanissimus, ferocissimus. „ Quare et Christianorum omnium alii quidem timore „ minarum in deserta fugerunt, alii vero Christianismum occultantes impietatem simulabant. Multa sunt ejusmodi de Aegyptiis in Historia Ecclesiastica.

(3) Nam Hadrianum Christianis fuisse infestum constat non modo ex sinceris Actis Sanctae Symphorosae, aliisque Ecclesiasticis monumentis, sed etiam ex Eusebio *lib.* IV. *H. E. cap.* III. et *chron. ad an.* X. Hadr. et ex Hieronymo *Catal. Scriptor. Eccl.* et *Epist. ad Magnum*, quorum testimonia alio loco recitabuntur.

(4) Velut ante ostendimus evenisse Decii tempore veteris Martyrologii auctoritate. Id vero non Alexandriae, et in reliqua Aegypto modo, sed multis aliis in regionibus evenire persequutionum tempore solebat.

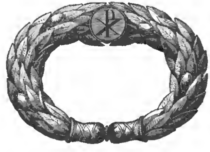
(5) Id ego conjectura dico. Nam hoc imprimis inimici nostri curabant, ut Episcopos comprehenderent, et sacrificare cogerent. Ducibus enim captis, facile capi ceteros posse putabant. Quamobrem in Actis SS. MM. Ignatii, Polycarpi, aliorum Episcoporum, quae numerare non vacat, legimus, datam fuisse ab hostibus operam, ut illi in manus Tyrannorum venirent. Sed etsi capi illi se siverint, mori maluerunt, quam sacrificare. Est autem verisimile comprehensos eo consilio aliquando fuisse, cum persequutio saeviret, Episcopos in Aegypto.

bant. Nostri contra (quod saepe facere solebant, cum Martyres ad supplicium irent) eum, quem *Pastorem* suum vocarent, forte, ut est verisimile, hortabantur, ut quam dederat Servatori fidem, cam caveret (1), ne falleret. Quod ergo ab Ethnicis eorumque aliquibus fortasse, qui sustinere cruciatus nequiverant, lapsique fuerant, fiebat; hoc illi Hadriano a Christianis ipsis fieri consuesse persuaserunt. Igitur non solum cultum Serapin ab omnibus, sed curatum etiam a plerisque nostrum fuisse scripsit, ut Episcopus (2) Serapin adoraret.

Episcopum autem Alexandrinorum ullum, qui ante Hadrianum, temporeque Hadriani floruerit, Serapidi sacrificasse, falsum est; non Anianum, non Cerdonem, non Primum, non Justum denique, qui, Hadriano Imperatore, Ecclesiam Alexandrinam moderabatur. Si quis autem meliorem interpretationem se reperire confidat, posse, is si repererit, rem mihi gratissimam faciet.

(1) Vide Acta S. Felicitatis apud Ruinartium *pag.* 21. *edit. an.* 1689. et Acta SS. MM. Lugdunensium apud eumdem *pag.* 55.

(2) Hadrianus *Patriarcham* vocat: de qua appellatione dicam alio loco opportune, daboque operam, ut locum hunc Epistolae illustrem.

§. XVI.

Accusati ab Ethnicis Christiani. I. *Quod* festis publicis non interessent. II. *Quod* templis, arisque *carerent.* III. *Et quasi* barbaris vocibus *orantes uterentur.*

I. Rursum Celsus Christianos graviter objurgavit, quod cum Deus invidia nulla duci possit, *festis publicis* (1) interesse recusarent. Patres nihil impedire se responderunt, quin Sui festis publicis interessent, siquidem res nulla iis exhiberetur, quae aut superstitiosa, aut inanis (2) esset. Sed cum iis pleraque contraria pietati, ac religioni contineri perspicerent, videri sibi dixerunt, vacare eos culpa non posse, qui ludis, festisque adesse auderent.

II. Eodemque modo represserunt eorum audaciam, qui nos impietatis damnabant, propterea quod templis, simulacris arisque careremus. Esse enim majores nostri ajebant, Christianos omnes longe distantes a superstitione deorum (3). Nam qui Deum unius aut templi, aut simulacri angustiis contineri posse arbitrabantur, nossent magno in errore se, atque in summa rerum divinarum ignoratione versari. His autem moribus, eaque opinione Ethnicos vivere, qui deos suos in templis, et simulacris, velut in angus-

(1) Apud Orig. *lib.* VIII. *num.* XXI. *pag.* 758. „ Dem omnium communis est, *inquit*, bonus, nullius rei indigens, nulla invidia. Quid igitur vetat, quin illi, qui ei maxime consecrantur, festis publicis intersint?

(2) Origenes *ibid.* Fateor equidem, *inquit*, ex eo quod „ Deus bonus, nullius rei indiget, nulliusque invidiae sit capaa, consequens esset, festis publicis interesse nos oportere, si probaretur nihil illa habere erroneum, et a cognoscentibus Deum fuisse instituta tamquam cultus in eum, et pietatis sequelam. Sin vero festa illa publica, quae nonnisi nomine festa sunt, nulla ratione probari possunt divino cultui esse consentanea, sed arguantur figmenta esse hominum ..... perspicuum est eos, qui accurate colere volunt divinitatem, consentaneum quid rationi facturos, si festis publicis non interfuerint „. Fodem fere spectant quae habet Tertullianus *lib. ad Martyres cap.* II. *et lib. de Idololatria cap.* XIII. *et Apolog. cap.* XLII.

(3) Celsus apud *Orig. lib.* VIII. *num.* XVII. *pag.* 754. *seq.* „ Post haec, *inquit*, ait Celsus nos ab altaribus, statuis, templis erigendis abhorrere ..... Scilicet non vidit apud nos animum cujusque Justi ipsi esse altare, ex quo vere, et spiritualiter boni odoris suffitus emittuntur, preces dico a pura conscientia oblatae etc. Caecilius Ethnicus apud Minucium *Dial. inscript. Octavius pag.* 40. *edit. an.* 1652. „ Cur, *inquit*, nullas aras habent, templa nulla, nulla nota simulacra? Respondet autem Octavius eodem fere, quo Origenes modo, *pag.* 36. „ Putatis, *inquit*, nos occultare quod colimus, si delubra, et aras non habemus. Quod enim simulacrum Deo fingam, cum si recte existimes, sit Dei homo ipse simulacrum? Templum Dei si estruam, cum totus hic mundus ejus opera fabricatus, eum capere non possit? Et cum homo latius maneam, intra unam aediculam vim tantae majestatis includam? Nonne melius in nostra dedicandus est mente? In nostro imo consecrandus est pectore? etc. Arnobius *lib.* VI. *pag.* 189. *edit. an.* 1651. „ in hac, *inquit*, consuestis parte crimen nobis maximum impietatis affingere, quod neque aedes sacras venerationis ad officia construamus, non Deorum alicujus simulacrum constituamus, aut formam, non altaria fabricemus etc. Eodemque spectant, quae disputat Lactantius *lib.* II. *cap.* II. *Divin. Instit.* et in *extremo libro de Ira Dei.*

tiis tenerent. Esse in ea sententia nos, ut homines templa Dei esse credamus, hosque orantes Deo vero sacrificare, quocumque tandem in loco orent. Esse namque ubique locorum Deum. Verum cum sic illi disputarent, occultabant quae ad Ecclesias, Altaria (1), sacraque nostra pertinerent, quod non esse in Ethnicorum vulgus efferenda censerent, quae si intellecta non essent, a temerariis, rerumque imperitis hominibus irriderentur.

III. Etsi autem multis jam rebus majores nostri Celsi perfidiam perspectam habebant, tamen mirabantur quid esset, quod cum ille unum Deum a Christianis coli audisset, daemones quosdam magno in honore tradiderit apud nos esse, quibus (nisi barbaris nominibus invocatis) curandi potestatem (2) adimeremus. Nam si a Marcosiis, aliisque Gnosticis tantum haec magni fieri tradidisset, id nostri aequo animo tulissent (3). Ergo ut omnem ab se ejus criminis suspicionem amolirentur, auctores Epicureo (nam erat Celsus ex ea factione Philosophorum) fuerunt ut ecqui essent illi, quos orantes barbaro vocabulo appellaremus, si potis erat, ostenderet. Nam sic haberet: Christianos Graecos graece, Latinos latine, Syros syriace, alias denique gentes sua lingua, dum orarent, uti consuesse. Omnium namque linguarum Dominum exaudire nos, quacumque tandem lingua precemur. Barbara autem nomina, vocesque ab Haereticis usurpatas nobis Ethnici ne tribuerent, nisi calumniatorum numero haberi vellent.

(1) Vide Origenem *lib.* I. *contra Celsum num.* VII. *pag.* 325. *et lib.* III. *num.* 52. *pag.* 482. Sed de hac re erit opportunior dicendi locus, ubi de Aedibus sacris agemus.

(2) Origenes *lib.* VIII. *contra Celsum num.* XXXVII. *pag.* 769. „ Oblitus, *inquit*, (Celsus) loqui se de Christianis, qui soli Deo per Jesum supplicant, aliorum „ placita miscet, et absurda Christianis adscribit: *Si* „ *quis illos*, inquit, *barbaris nominibus appellaverit*, *pote-* „ *statem habebunt: nullam vero, si Graece, aut Latine*. „ Ostendat enim ecquem, ut auxilio nobis sit, invocantes barbaro nomine appellemus: ut frustra haec „ a Celso nobis objectari persuasum ei sit, qui consideraverit, reliquos Christianos in orationibus ne iis quidem vocibus uti, quae divina in Scripturis positae „ Deum propria designant: sed Graecos graece, Romanos latine, et sic singulas gentes Deum propria lingua „ vocare; omnium vero linguarum Dominum exaudire „ quacumque lingua precemur. *Vide et lib.* 6. *num.* XI. *pag.* 662.

(3) Vide quae de Marcosiorum consuetudine disputat *Massuetius Dissert. I. in Irenaeum pag.* LIII. *edit. opp. Iren. Paris. an.* 1710

§. XVII.

Calumniae. I. *De* ficto a Christianis partu Virginis. II. *De* Matre Christi adultera. III. *De* Christianis falsa de Christo scribentibus. IV. *Et* libros sacros vitiantibus. V. Nolentibusque, ut omnes Christianae religioni nomen darent.

I. Multa addidit Celsus, quibus imperitis persuaderet, decreta Christianae religionis plena esse ineptiarum. Nam praeter ea, quae supra numerata sunt, Judaeum etiam nescio quem introduxit, qui Christum Servatorem reprehenderet, propterea quod ex Virgine (1) se esse natum docuisset. Eum enim, qui ex adultera ortus sit, dicatque se matre Virgine prognatum esse, non Messiam haberi, sed numerari in impostoribus oportere.

II. Nam Christi matrem, adjunxit, in eo crimine fuisse deprehensam, domoque a marito, qui faber lignarius fuisset, expulsam, coactamque clanculario partu Jesum edere. Hunc, qui in patria sustentare vitam non posset, in Ægyptum se contulisse, ibique suam operam mercede locasse, didicisseque arcanas artes (2), quas Aegyptii magni aestimarent. Sed Patres tantum abesse responderunt, ut Christo auctoritatis quidquam, et gloriae detrahatur, quod pauper, quod ignobili loco, quod matre fabri lignarii uxore ortus sit, ut inde consequens esse intelligatur, magnum illum virum, maximaque virtute (3) fuisse. Nam etsi pauperem illum omnes esse cognoscerent, universum tamen orbem permovit, ut sibi assentiretur. Impostorum autem fraudes facile detegi solere. Quare cum non modo Christiana religio rejecta non fuerit, sed tot Gentibus, tanta animorum consensione probata sit, magno id scilicet argumento esse, Christum ejus auctorem non iis moribus fuisse,

(1) Vide Origenem *lib. I. num.* XXVIII. *pag.* 346. Ubi „ Apud illum, *inquit*, Judaeus cum Jesu colloquitur, „ ipsumque multis de rebus, ut putat, reprehendit. Ac „ primum quod *finxerit se natum ex virgine*. Deinde „ vitio dat, quod *ex vico Judaico sit ortus, atque ex matre indigna, et paupercula, nendoque victum quaeritante;* „ tum quod *ejus mater a conjuge, qui faber erat, expulsa fuerit, adulterii convicta*. Praeterea quod *hace a* „ *conjuge extrusa et vagata, turpiter clanculario partu* „ *Jesum ediderit; quodque is propter paupertatem in Aegypto mercede operam suam locans, ibi arcanas quasdam* „ *artes, quas Aegyptii magni aestimant, didicerit, et postea in patriam reversus, tantum se propter illas artes* „ *extulerit, ut se etiam Deum appellaret* „. Haec Celsi Judaeus.

(2) Vide mox relatum ex Origene Celsi locum.

(3) Orig. ibid. *num.* XXIX. *pag.* 348. *et seqq.*

quibus eum Celsus vixisse mentiretur. Nam quod Judaeus diceret, ream adulterii Sanctissimam Christi matrem fuisse, quasi cum milite congredi non dubitasset, cui esset Panthera nomen, sciret id esse inane, impudensque (1) mendacium. Persuaderi namque nulli posse, tanta fuisse patientia Josephum, ut quam in gravissimo scelere deprehendisset (2) uxorem, quod lex incredibili severitate puniret, non impune modo, sed etiam secum una vivere pateretur. Etenim quod domo ejectam a marito fuisse Judaeus contenderet, ne oratione quidem egere. Esse rem testatam, atque manifestam, Josephum, qui de uxoris fide nescio quid mali suspicatus esset, ejus continuo integritatem, pietatem, vitaeque innocentiam cognovisse (3), cumque ea mansisse, quam divinitus intellexerat concepisse Spiritus Sancti virtute Jesum. Deinde non (4) est verisimile, mulierem, quae fidem marito fefellisset, potuisse tuto in civitate cum suis, cum juris peritis, cum Pharisaeis, cum Sacerdotibus imimicis Christi versari. Praeterea nemini in cogitationem venire poterat, introduci in ecclesiam Domini Jesum potuisse, ut introductum fuisse constat, a qua ex adulterio, qui geniti essent, arceri consuerant.

III. His accesserat accusatio de rebus plerisque falsis, quae a di-

(1) Orig. ibid. n. XXXII. *pag.* 349. *et seq.* „ Has fabulas, *inquit*, commenti sunt, ut insolitum a Spiritu Sancto conceptum e medio tollerent. Nam ita praeter consuetudinem est haec Historia, ut alio modo eam refellere potuissent, nec velut inviti amentiri, Jesum non esse vulgari more natum ex conjugio. Sane consequens erat confingi mendacium, ut insolito ortui Jesu fidem abrogarent. Sed invenire mendacium nullo modo verisimile, et quo admisso, nihilominus verum est, Jesum non fuisse a Virgine e Josepho conceptum, fram erat iis, qui figmenta audire, et coarguere sciunt, conspicua „. Judaei praeterea Christum *Pandicae* filium, at Pantherinum appellant in utroque Talmude, in Midrasch Coheleth, ac in scelesto opere, quod inscribitur: *Generationes Jesu lib. Talmudico Sanhedrin cap.* VII. Sunt haec manifesta mendacia. Ad *Pantheram* quod attinet, S. Epiphanius Haeresi LXXVIII. tradit, hoc fuisse Jacobi Josephi Patris cognomen. Contra Johannes Damascenus *lib.* IV. *de Fide Orthod. c.* XV. Patrem Mariae Virginis Johachimum filium Barpantheris fuisse scribit. Horum autem cognominum nulla fit ab Julio Africano mentio, qui tamen diligenter de Jesu Servatoris genere quaesivit. Vide Eusebium *lib.* I. *Hist. Eccl. capp.* VI. et VIII.

(2) Vide Justinum Martyrem *Dialogo cum Tryphone*, n. LXXVIII. *pag.* 175. *edit. Mon. S. Mauri.*

(3) Justinus Martyr l. c. „ Ac Josephus quidem, *inquit*, Mariae Sponsus, cum prius vellet Sponsam suam ejicere, arbitratus ex viri consuetudine, id est ex stupro gravidam esse, viso ipsi oblato, jussus est uxorem suam non ejicere, asserente Angelo, qui ei apparebat, ex Spiritu Sancto esse quod illa in utero habebat. Metu igitur perculsus, eam non ejecit. *Vide Evang. Matth. c.* 1. *v.* 18. *et seqq.*

(4) Adjungi praeterea aliae rationes possent, quibus plane demonstretur, Judaeos calumnia agere. Nam si partu illegitimo natus Christus fuisset, cur illi ab inimicis exprobatum hoc nunquam fuit, quos plerosque experiebatur? Cur Cives, qui Mariam, et Josephum cognorant, eum Mariae, Josephique filium appellarunt? *Joh.* VI. *v.* 42. et 1. 45. Quomodo Populus Jerosolymitanus eum appellasset filium Davidis, quem nosset ex adulterio ortum esse? Rursum qua fronte Apostoli, caeterique Christi discipuli ausi fuissent in ea, quae publice essent nota, impudenter mentiri, eumque natum ex Virgine affirmare? Cur Judaei Apostolos non arguissent mendacii? Vide cetera, quae Origenes de Jesu ex Virgine nato disputat *l.* I. *num.* XXXII. *et seq. pag.* 350. et *seqq.*

scipulis de Christo fuissent literis commendatae (1). At Patres mentiri homines dixerunt. Non enim credibile esse Apostolos, si falsa scripsissent, aut apte (2) omnia, interque se cohaerentia scribere potuisse, aut voluisse (3) pro mendaciis tot cruciatus perferre, ac denique vita privari, qua, secundum Deum, homines nullam rem sibi in hoc mundo esse existimant cariorem.

IV. Sed cum sui similis Celsus semper esset, facere calumniandi finem non poterat. Quare (4) esse etiam nos vitiatorum sacrorum codicum reos scripsit. Itaque quod haereticorum quorumdam peccatum erat, hoc in omnes transferre conatus est (5). At enim nulla erat caussa, cur majores nostri, in hac propulsanda injuria, tempus esse conterendum putarent. Esse namque apud nos constabat summo in honore et Novi, et Veteris Testamenti libros. Si qui autem erant, qui alterutrum aut contemnerent, aut vitiarent, ii omnes disjuncti, ob haeresim improbosque mores, ab nostra societate erant, indignique censebantur non communione Ecclesiae modo, sed etiam conversatione civili (6).

V. Etsi vero tot erant a Celso excogitatae calumniae, ea tamen ceteris manifestior visa est, quae erat de cura nostrum ne omnes Christianam religionem amplecterentur (7). Erat enim omnibus exploratum, Christianos praecipuam in id diligentiam contulisse, ut quemadmodum praeceptum ab Jesu Servatore fuerat, veram religionem latissime propagarent (8). Itaque non regio, non urbs, non vicus denique erat, in quem, modo potuissent, penetrare non conarentur, ne quis locus esset, qui luce veritatis carere videretur.

(1) Vide Lactantium *lib.* V. *Div. Inst. cap.* II. *p.* 463. *edit. an.* 1660. qui a *Pseudo-Philosopho quodam*, quem graves imprimis Scriptores Hieroclem fuisse censent (Nourr. *Appar. in Bibl. SS. PP. Tom.* II. *pag.* 620.) *praecipue Petrum et Paulum, caeterosque discipulos fuisse laceratos*, ait, *tamquam fallaciae Seminatores etc.* Similia refert Eusebius *contra Hierocl. pag.* 512. *Post. Demonstr. Evang. edit. ann.* 1628. Eodem spectant, quae Celsus opponit apud Origenem *lib.* II. *num.* XXVI. *pag.* 410.

(2) Lactant. ibid. *cap.* III.

(3) Eusebius ibid. *pag.* 513. *et S. August. lib.* XVIII. *de civ. Dei cap.* XLIII. *n.* 2. *pag.* 536. *T.* VII. *opp. edit. Paris. Monac. S. Mauri.*

(4) Apud Origenem *lib.* II. *n.* XXVII. *pag.* 411. ,, Primum Evangelii contextum, *inquit Celsus*, ter, quater, ,, pluries mutant, pervertuntque, ut habeant, quo res ,, sibi objectas negent.

(5) Origenes ibid. ,, Equidem non alios novi, *inquit*, ,, qui Evangelii contextum immutaverint, quam Marcionis, Valentini, fortasse et Lucani sectatores. Id ,, vero crimen nostrae doctrinae imputandum non est. ,, In culpa sint, qui Evangelia depravare audent.

(6) De hoc argumento disseram, quo loco agem de Haereticis quemadmodum excipi a majoribus nostris solerent.

(7) Scribit enim hoc modo apud Origenem *lib.* III. *n.* IX. *pag.* 452. ,, Si vellent omnes homines fieri Christiani, hoc isti jam recusarent.

(8) Origenes ibid. *pag.* 453. ,, Hoc verum non esse, ,, *inquit*, inde liquet, quod Christiani, quantum in se ,, est, curent, ut ubique terrarum sua doctrina dispergatur. Quo fit, ut quidam id sibi negotium desumserint, ut non solum urbes, sed etiam vicos, et villas ,, obambularent, quo alios ad pium Dei cultum adducerent.... Evidens igitur est mendacium, si homines omnes vellent esse Christiani, hoc istos recusaturos esse.

§. XVIII.

Calumniae. I. *De* Christianis, qui antequam de doctrina cognossent, Christo adhaeserant. II. *De* neglecta ab ipsis Vetere Lege. III. *Deque* Apostolis, quasi non crediderint Christo, ab eoque tandem defecerint.

I. Et quia nonnisi mendaciis proficere se posse Celsus arbitrabatur, pleraque alia superioribus adjecit, quae sin minus sapientes, imperitos saltem, ignarosque nostrarum rerum ad nos exagitandos moverent. Ergo nostros tam fuisse ineptos scripsit, ut ejus, quem primum audierant, oratione capti de rebus incognitis judicarent, ad eamque disciplinam adhaerescerent, ad quam non consilio, sed quasi tempestate delati essent (1). Sed est ea a Patribus facile rejecta calumnia (2). Nullum enim Philosophum, nullum virum ingenii, doctrinaeque facultate praestantem esse dixerunt, qui ante se nostris sacris adstrictum teneri pateretur, quam de religionis veritate quaesisset. Quod si plerique e plebe essent, qui Christiani esse voluerint, quin primum potuerint de nostrae religionis decretis cognoscere, ne hos quidem, quasi more caecorum nobis assensi fuerint, damnari oportere. Esse indicia quaedam, quae ut prudens de religione judicium feratur, inducere etiam possint vulgus imperitorum. Sanctitatem morum, quae ab Ethnicis hominibus procul abesset, essetque propria Christianorum, magnum argumentum esse, non impostoris cujusquam opera doctrinam, sed divinitus in hominum vitam manasse. Hortari Celsum se, ut id potius Philosophis e Gentibus vitio daret, qui caeco impetu ad sectam aliquam

(1) *Apud Orig. lib. I. num. IX. pag. 327.*

(2) Orig. *ibid. et seqq.* „ Si fieri posset, ut homines, „ relictis hujus vitae negotiis in solam Philosophiam incumberent, nulla sane via esset potior. Invenietur „ enim in Christianismo non minor ..... tam eorum „ quae creduntur dispositio, tam propheticorum aenigmatum, evangelicarumque parabolarum .... explanatio. Si autem id ab hominibus impetrari nequit, „ sive propter hujus vitae necessitatem, sive propter eorum infirmitatem, quae in causa sunt, cur perpauci „ huic studio se dedant, ecquae ratio majori hominum „ parti subveniendi excogitari potuit ea commodior, „ quam Jesus gentibus tradidit? Nam sciscitemur ab eorum, qui credunt, multitudine, quique peccatorum „ sordes, in quibus antea volutabantur, eluerunt, utrum „ sit illis conducibilius sine examine credidisse, et credendo correxisse mores; an, spreta fide simplici, non „ ante illam morum emendationem aggredi, quam doctrinae principia penitus investigaverit? ... Quocirca „ inter argumenta, quibus constat tam salubrem hominibus doctrinam, Deo auctore, ad eos pervenisse, „ hoc, si quod aliud, locum habere debet ..... Nam „ qui ad Philosophiae studium incitatus, et in aliquam „ Philosophorum Sectam ..... se conjiciens, aliter ad „ eam se applicat, quam quia illam credit reliquis praestantiorem? *Legesis caetera.*

profitendam ferebantur, quin ante quae essent ejus praecepta, atque instituta perspicerent.

II. Nam quod ajebat, eos, qui ad Christum accesserant, cum ante fuissent Judaei, Leges patrias (1) neglexisse, nullius momenti esse. Initio Ecclesiae Apostolos nonnisi divinitatis instinctu inductos fuisse, ut Legis ceremonias non esse colendas putarent. Quae enim figurae Messiae erant, cujusmodi ritus, ceremoniasque Legis fuisse constat, eas coli, observarique postquam impletae a Christo fuissent, non decere. Ne vero arbitraretur moralia praecepta, quae Lege continerentur, tantam apud nos vim non habere, quantam vivis Prophetis habuissent. Haec quae perpetua sint, longe perfectius a Christianis coli, quam ab Judaeis observarentur. Deinde cur nos reos neglecti Veteris Testamenti ageret, quorum doctrina de Christo (2) oraculis Prophetarum admirabilem in modum confirmaretur? Consideraret etiam atque etiam, cognosceretque ab iis, qui ad Prophetas confugerent, ceremoniales quidem Leges omitti merito posse, contemni autem ipsas, ac reliquum Vetus Testamentum non posse.

III. Esse ex eodem genere, quod impudenter de Christo scripserat, illum, dum vixit, ne suis quidem discipulis (3) persuadere potuisse, quae instituerat. Nam si nemo illi assensus erat, quae tandem caussa fuit, quae in eum Sacerdotum (4), Pharisaeorumque impetus concitaret? Si autem discipulos ad suam sententiam non pertraxerat, quemadmodum Petrus, paullo post quam illum propter timorem (5) negarat, foras exisset, admissumque facinus fletu expiare curavisset? Quodsi alium quemquam discipulorum negasse, quae a Christo dicta erant, Celsus pugnaret, ostenderet, quinam is fuerit. Esse illud perspicuum, omnes qui accepissent a Christo disciplinam, professos eam ita fuisse, non ante solum, sed post etiam, quam

(1) Apud Origenem *l. II. num.* 1. *pag.* 385.

(2) Origenes ibid. *pag.* 386. *et seqq.*

(3) Apud Origenem *lib.* II. n. XXXIX. *pag.* 417. „ Ait „ Celsi Judaeus, Jesum cum neminem potuisset, quamdiu vixit, persuadere, ne suos discipulos quidem, his „ affectum esse suppliciis.

(4) Origenes ibid. „ Unde adversus eum Pontificum, „ Seniorum, Scribarum, Judaeorum exarsit invidia, „ nisi quod sua persuadendi vi, vel in deserta pertraheret turbas, quae illi adhaerebant, non solum quia „ delectabantur sermonibus ejus; ... sed propterea maxime, quod miraculis eos in admirationem rapiebat, „ qui sermonibus fidem adjungere recusabant?

(5) Origenes ibid. *pag.* 417. „ Nonne etiam plane „ mendacium est, *illud ne suos quidem persuasisse discipulos?* Profecto humani quidpiam prae timore passi „ tunc fuerunt .... at non exuerunt, quam de eo, ut „ Christo, conceperant opinionem. Nam Petrus via „ negaverat, cum sentiens quo se malorum praecipitasset, egressus est foras, et flevit amare; caeteri vero „ moerore percussi ex iis, quae illi acciderant (adhuc „ enim illum admirabantur) postquam illis conspicabilem se postea praebuit, roborati sunt, multoque „ firmius, quam antea, eum Dei Filium esse crediderunt.

ille actus in Crucem est, ut mori maluerint, quam ab ea tuenda (1) deterreri. Nisi vero haec sint, nulla esse signa persuasionis posse.

§. XIX.

Calumnia de adscitis a Christo solum undecim, vel duodecim viris, qui essent impurissimis moribus.

Dum haec de Christo Celsus mentiebatur, Apostolos etiam calumnia lacerabat, quasi soli (2) novae religioni adhaesissent, fuissentque sceleratissimis moribus. Multa ab Origene dicta sunt, quare neutrum accusationis caput concedere fas esset. Virtutes Apostolorum commemoravit: celebravit eos, quod incredibili fortitudine fuerint, quod mundi gloriam contempserint, quodque id egerint, ut quemadmodum a Magistro edocti erant, ad unam illam veram, sempiternamque vitam aspirarent. Celsum cum caussam accusandi nullam haberet, calumnia Sanctissimis viris nocere non posse. Quod praeter nautas, publicanosque duodecim, neminem Christo assensum fuisse diceret, non se tam stolidum, tamque imperitum rerum esse, ut nesciret, multa hominum (3) millia, ejus, dum nobiscum viveret, opera veritatem agnovisse nesciret. Quod si Celsus assentiri nollet, consuleret inimicos Christi Judaeos. Confidere namque se fore, ut illi, quod a majoribus accepissent, hoc nunquam negare auderent.

(1) Orig. *lib.* II. n. XLV. *pag.* 420. *et seq.* Vide et *lib.* II. num. XI. *pag.* 396. ubi agit de Juda.

(2) Apud Origenem *lib.* II. num. XLVI. *pag.* 421.

(3) Orig. ibid. „ Palam est Judaeos ipsos fassuros esse „ illum, non decem modo, non centum, non mille, „ sed modo quinque, modo quatuor millia, tot denique sibi conciliasse hominum, ut illum in deserta, sola „ tantum Deo per Jesum credentium multitudini continendae paria, sequerentur, ubi non verbis solum, „ sed et operibus eos docebat. „ Paullo ante dixerat de Apostolis. „ Pro nihilo quoque habet Jacobum fra„ trem Johannis Apostolum, Apostoli fratrem gladio „ caesum ab Herode fuisse propter Jesu doctrinam: nec „ pluris facit, quae propter eandem Petrus, et reliqui „ Apostoli summa fiducia fecerint, ut cum, postquam „ flagellis caesi fuerant, ... multa longe majora tolerantiae, et fortitudinis argumenta dederunt, quam „ illi a Graecis, qui his virtutibus excelluerunt. Hinc „ apud Jesu Auditores hoc illico praeceptum ab initio „ invaluit, spernendam hanc esse vitam, quam plerique ardent, adspirandum ad solam illam, quae Dei „ vitae similis est.

§. XX.

Accusati Christiani. I. *Quasi sapientiam stultitiae nomine appellarent.* II. *Solos improbos Regno Dei potituros dicerent.* III. *Inania, nescio quae, terriculamenta jactarent.* IV. *Et vana spe ducerentur.*

I. Interim cum Ethnici quidam intelligerent esse persuasum nostris *sapientiam hujus mundi apud Deum* (1) *stultitiam quamdam esse*, sic constituerunt, esse, nostra quidem opinione, utilem homini stultitiam, sapientiam (2) vero non item. Non negarunt Patres sapientiam hujusmodi, Auctore Apostolo Paulo, apud Deum stultitiam quamdam esse; sed eorum impudentiam non esse ferendam responderunt, qui nobis absurdam de utilitate stultitiae opinionem probari dicerent. Nam sapientiam hujus mundi eam intelligi a Paulo, quae veritati divinarum rerum adversatur. Quodsi Apostolus eos, qui sapientes inter nos esse vellent, statuit stultos ante fieri oportere, non fuisse illum de eo genere stultitiae loquutum, quod non discrepat a dementia, sed de vera sapientia, quae ab improbis stultitia (3) vocaretur. Quare fraude rapi ab Ethnicis in pejorem partem, quae recte a Paulo disputata essent.

II. Nihilo secius Ethnicus ille Epicureus, de quo saepe dictum est, ratus sibi ex usu esse pervertere, quae de nostris decretis praedicari audiebat, hoc (4) etiam questus est: non conjungi nostros societate religionis probis, piisque hominibus, sed sceleratis, sed amentibus, sed pueris, sed iis denique, qui miseri atque infelices essent. His namque solum, nostra sententia, ad regnum Dei aditum patere.

(1) Paulus I. *ad Cor.* III. 18. 19.

(2) Celsus apud Origenem *lib.* I. *num.* XIII. *pag.* 331. et *lib.* VI. *num.* XII. *pag.* 638.

(3) Origenes locis mox indicatis.

(4) Apud Origenem *lib.* III. *num.* XLIV. *pag.* 475. ubi „ haec sunt, *inquit*, eorum instituta · Nemo eruditus, „ nemo sapiens, nemo prudens ad nos accedat. Haec „ enim mala apud nos existimentur. Sed si quis est „ ignarus, si quis insipiens, si quis stultus, is fidenter „ veniat. Quos homines cum suo Deo dignos esse ipsi „ fateantur, aperte declarant se nec velle, nec posse „ sibi conciliare alios, quam stolidos, ignobiles, stupidos, mancipia, mulierculas, et puerulos „. Vide quae repetit apud eumdem *num.* LII. *pag.* 482. *et n.* LV. *pag.* 484. Similia objicit Christianis Caecilius apud Minucium in *Octavio pag.* 8. *edit. an.* 1652. „ De ultima „ faece, *inquit*, collectis imperitioribus, et mulieribus „ credulis, sexus sui facilitate labentibus, plebem profanae conjurationis instituunt. Consulendi Justinus Martyr Apol. II. *num.* X. *pag.* 93. Tatianus *orat. contra Graecos num.* XXX. *p.* 270. Athenagoras *Legat. n.* XI. *p.* 288. *edit. Monach. S. Mauri.* Lactantius Firmianus *lib.* VI. *cap.* III. et Juliani Apostatae calumniae apud S. Cyrillum Alexandrinum *lib.* VII. *contra Julianum pag.* 229.

Erat haec omnis, ex verbis Christi Servatoris in malam partem sumptis, conficta calumnia. Etenim quod ipse dixerat, venisse in mundum se, ut non justos, sed peccatores vocaret (non quo justos statueret excludi ex Ecclesia debere, sed quo conversione iis non esset opus, propterea quod conversi jam essent ad pietatem, virtutemque colendam), hoc Celsus contorsit, ita ut a Christo rejectos e Regno Coelorum justos fuisse contenderet. At enim nostris, quibus erat compertum, quo sensu dicta haec a Christo fuissent, concesserunt quidem recipi ultro a nobis improbos (1) homines, sed eo consilio, ac voluntate, ut eos instituamus in recta disciplina morum. Verum neminem eorum mysteriis nostris initiari, nisi sese dediderint colendae virtuti, ac pietati. Quamobrem justos tantum recipi a nobis in communionem mysteriorum, injustos autem nullo modo. Multa praeterea in eamdem sententiam disputabant, quae ne sim longus, tacitus praetermitto.

III. Praeterea quae Majores nostri ad depellendam accusationem collegerant, confirmari etiam Celsi confessione potuissent. Nam is cum parum sibi in dicendo constaret, proponi nescio quae a Christianis ajebat, quae excogitata essent non ad utilitatem, sed ad metum plebi afferendum (2). Cur autem ita scriberet, haec fuit ratio. Principio quod nostri Christum judicem humanarum actionum futurum : deinde quod sempiterno cruciatu malos esse puniendos dicerent. Nam aliud, quod ad eam rem pertineret, decretum reli-

(1) Origenes *lib.* III. *num.* XLVIII. et XLIX. *pag.* 479. *et seq.* „ Injuste, *inquit*, Celsus in nos insurgit; quasi „ diceremus: *nemo eruditus, nemo sapiens, nemo prudens* „ *ad nos accedat.* Immo accedat eruditus, sapiens, pru„ dens cum voluerit. Sed accedat nihilominus stolidus, „ ineruditus, puer. Pollicetur enim nostra doctrina se „ et illos homines sanaturam, si accesserint; quippe „ quae omnes Deo dignos efficit. Falsum et illud est „ fatuos, ignobiles, stupidos, mancipia, mulierculas, „ puerulos, hos omnes solos esse, quos divinae doctri„ nae praecones sibi comparare velint. Hos enim no„ stra doctrina vocat quidem, ut meliores reddat, sed „ vocat et alios ab illis longe diversos .... Non profecto „ malum est eruditum esse. Immo via est ad virtutem „ eruditio. *Et num.* LI. *pag.* 481. Christiani ante omnia „ pertentant, quoad licet, animas eorum, qui ipsos „ audire cupiunt, et privatim eos informant, atque „ cum auditores illi, antequam in coetum admittantur, „ satis in voluntate honeste vivendi profecisse viden„ tur, tunc tandem illos recipiunt, distinctis ordini„ bus, altero eorum, qui recens inceperunt, nuper„ que admissi sunt, nec dum Symbolum purificationis „ acceperunt, altero eorum, qui pro viribus se com„ probarunt, id habere propositum, ut nihil velint, „ nisi quod placeat Christianis „. Caetera quae sequuntur cernere Lector ipse per se poterit. Consulat praeterea Scriptores, quos laudavi notatione superiore. Atque erit de eruditione primorum Christianorum in secundo hujusce operis libro opportunus disserendi copiose locus.

(2) Origenes *lib.* III. n. XVI. *pag.* 457. „ Quaenam „ autem omnis generis corradamus, quaenam confin„ gamus terriculamenta, quae nobis nullo argumento „ Celsus objicit, ostendat qui voluerit. Nisi forte quod „ docemus, multisque argumentis ex scriptura, et ex ra„ tione ducta comprobamus, Deum esse Judicem, eum„ que ab hominibus postulare rationem omnium quae „ fecerunt, id Celsus terriculorum loco habeat. ... Qui„ busdam igitur confictis terriculis, si istam de poenis „ sententiam demserim, homines attrahimus etc.

gionis Christianae, nostris opponere nullum poterat. Quamobrem sic egit, ut secum ipse pugnans statuerit non bonos, sed improbos a nobis ex Ecclesia, exque sempiterna felicitate beatorum excludi oportere.

IV. Sed quoniam in hunc locum perventum est, non alienum esse videtur de illorum improbitate dicere, qui Christianos vana spe duci mentirentur (1), propterea quod opes, dignitates, mortem contemnerent, seque jam corpore solutos beatos in gloria sempiterna futuros sperarent. Erant Ethnici male in nostros homines animati. Ergo ne illa quidem, quae sui probassent, ferenda, si recepta a Christianis (2) essent, arbitrabantur. Quamobrem etsi multa a Philosophis constituta fuerant de perpetua felicitate bonorum, quae a nostra sententia non admodum discreparent, tamen ut primum ipsa vulgari a nostris caepit, inanis visa hostibus est, qui omnia non veritate, sed malevolentia metirentur. Itaque Patres non esse spes eorum fallaces dixerunt, qui ejusmodi doctrinam ab eo magistro accepissent, cujus multo ante tempore praedictum a Prophetis (3) adventum fuisse constaret. Rursum admiranda prodigia (4), quae ipse patraverat, argumento esse, neque errare illum, neque illicere quemquam in fraudem potuisse. Quod si nos Ethnici lacerare nihilominus (5) pergerent, nossent unum se assequi saevitia posse, ut occidamur, alterum non posse, ut vinci nos morte arbitremur.

(1) Celsus apud Origenem *lib.* III. *n.* LXXIX. *p.* 499. Lucianus in *Peregrino n.* XIII. *Tom.* III. *operum edit. Gesneri an.* 1743. *pag.* 336. „ πεπείκασι γὰρ αὐτὲς, inquit, οἱ κακοδαίμονες, τὸ μὲν ὅλον ἀθάνατοι ἔσεσθαι, καὶ βιώσεσθαι τὸν ἀεὶ χρόνον. παρ' ὃ καὶ καταφρονῦσι τοῦ θανάτου. „ Persuaserunt enim sibi miseri in universum quidem se futuros esse immortales, et perpetuo tempore victuros; quare etiam mortem vulgo contemnunt „. Vide celebrem Epistolam Plinii Junioris ad Trajanum, quam supra saepe laudavi. Caecilius apud Minucium Felicem *pag.* 70. *in Octav. edit. an.* 1672. „ Proh! Mira stultitia, *inquit*, et incredibilis audacia! Spernunt tormenta praesentia dum „ incerta metuunt, et futura „. Rursum in Actis *SS. MM. Montani, et Sociorum* apud Ruinartium *p.* 240. *edit. an.* 1689. haec habentur „ Ibi eum [*Martyrem Flavianum, qui an.* 259. *passus est*] discipuli ejus (*qui Ethnici erant*) suadebant cum lacrymis etiam, ut praesumtione deposita sacrificaret interdum, postea quidquid vellet facturus, nec incertam illam, at secundam mortem plusquam praesentem vereretur.

(2) Vide Origenem *lib.* III. *contra Celsum n.* LXXX. *pag.* 500. Justinum Mart. *Apol.* 1. *num.* XX. *pag.* 55. *edit. Mon. S. Mauri.* Et Tertull. *Apol. c.* XLVII.

(3) Origenes ibid. num. LXXXI. *pag.* 501.

(4) Videtur Arnobius *lib.* II. *pag.* 44. *et seqq. edition. an.* 1651. *et pag.* 49., ubi „ Ac nos quidem, *inquit*, in illo secuti haec sumus: Opera illa magnifica, potentissimasque virtutes, quas variis edidit, exhibuitque miraculis, quibus quivis posset ad necessitatem credulitatis adduci, et judicare fideliter, non esse quae fierent hominis, sed divinae alicujus, atque incognitae potestatis.

(5) In Actis S. Montani l. c. Flavianus Martyr respondet „ Vivere nos etiam, cum occidimur; nec vinci morte, sed vincere.

§. XXI.

Accusati Christiani. I. *Quasi plagiarii fuerint.* II. *Maleque de salute divitum senserint.*

I. Venerant item Christiani in plagii suspicionem. Nam fuerunt, qui illis exprobrarent, esse eos multa a Platone (1), aliisque Philosophis mutuatos. Nihil negotii nostris erat illatam ab hostibus injuriam propulsare. Nam etsi a Platone tradita nonnulla fuerant, quae similia Christianorum decretis essent, tamen Majores nostri non Platonem (2) nos sed Prophetas, qui Platone antiquiores, multoque accuratius in rebus divinis explicandis versati fuissent, auctores sequi responderunt. Qua quidem et accusandi, et respondendi ratione compertum est, imitatores Ethnicorum hujusce aetatis Haereticos (3) quosdam esse, qui Apostolos pleraque a Platone accepisse defendunt, esseque eorum jam inde a primis Ecclesiae saeculis Antiquorum Christianorum studio depulsam calumniam.

II. Non minore in errato erant, qui nostros criminabantur, quasi divites prohiberi (4) caeli aditu arbitraremur. Nam quod Christus dixerat, perdifficile esse, ut qui divitiis abundarent sempiterna felicitate potirentur, propterea quod earum amore capi plerique solerent, neque sic iis uterentur, ut aliis etiam subsidio esse possent; hoc Celsus ita intellexit, quasi locupletes qui essent, e regno Beatorum excluderentur. Quare satis Origeni (5) fuit explicare, quemadmodum esset intelligenda Christi sententia, ut conatus Epicurei reprimeret.

(1) Celsus apud Origenem *lib.* VI. *num.* XIX. *pag.* 644. „ Post haec, Celsus ait, Christianos quosdam male intel- „ ligentes dicta Platonica afferre supercaelestem Deum, „ trascendentesque Judaeorum Caelum etc. Vide eumdem Origenem *l.* VI. *n.* LXII. *pag.* 663. *et seqq.*

(2) Origenes *l.* VI. *n.* XIX. *pag.* 644. „ Propositum „ est, *inquit*, nos defendere, et ostendere Judaeorum „ Prophetas, cum vetustiores Platone sint, nihil ab il- „ lo potuisse mutuari. Non ergo hanc ab illo senten- „ tiam accepimus ..... Haec a Prophetis, qui melius „ eadem dixerunt, didicimus. Jesu, ejusque discipulis „ quinam fuerit spiritus, qui in Prophetis loquebatur, „ quique non olim erat a Christi spiritu, consilium in- „ terpretantibus etc.

(3) Ut Socinianos, et plerosque Harminianorum. Vide Baltusium S. T. Theologum lib. de *SS. PP.* a Platonismo vindicatis Gallice edito Paris. an. 1711. et Johannem Lamium *In opere De SS. PP. in eo quod attinet ad Trinit. Myst. sentent. edit. Florent.* an. 1732.

(4) Celsus apud Origenem *l.* VII. *n.* XVIII. *et seqq. pag.* 706.

(5) Origenes *lib.* VII. *contra Celsum n.* XVIII. *et seqq. pag.* 707. *et seqq.*

§. XXII.

I. Superstitio, et Magia *Christianis objecta.* II. *Unde orta haec accusatio.* III. *Et qua ratione depulsa fuerit.*

I. Sed inter cetera crimina, quae Christianis per calumniam objiciebantur, illud etiam gravissimum erat, quod ad magiae studium pertinebat. Manarat enim in vulgus rumor, qui Christianos praestigiis delectari ferret (1). Auctores ejus accusationis Judaei fuerant (2).

II. Cum enim malos daemones e corporibus obsessorum expelli, totque admirabilia opera fieri a Christo viderent, ne Messiam, quem expectarent, ipsum esse confiterentur, non potestate divina, sed arte magica haec ab eo fuisse (3) patrata dictitabant. Ethnici, qui ab Judaeis haec audissent, cum Apostolos, multosque alios, qui eamdem disciplinam, religionemque profiterentur, virtute nominis Christi similia praestare cernerent, et magistrum, et discipulos, et sectatores omnes in ejusdem criminis suspicionem vocarunt.

III. Fuerant jam Hebraeorum Sacerdotes, Principesque a Christo ita reprehensi, ut non solum respondere nullomodo, sed ne mutire quidem possent (4). Reliquum erat, ut Patres ab ea opinione Ethnicos revocarent. Hoc igitur illi sedulo agebant, in eamque spem veniebant, fore ut cognita veritate accusatores pertinacia desisterent. Quare questi principio manifestam calumniam sunt. Non enim incantatione, et maleficio (5), sed invocato Jesu Servatoris nomine,

(1) Celsus apud Origenem *l.* 1. *n.* VI. *pag.* 324. *et n.* XXVI. *pag.* 344. num. XXXVIII. *pag.* 356. *n.* LXVIII. *pag.* 382. et pluribus aliis in locis. Eodemque sensu intelligenda sunt Suetonii *in Nerone cap.* XVI. verba, quo loco Christianos genus hominum superstitionis novae, ac maleficae vocat. Qua de re consuli poterit Gaspar Barthius *in Adversariis lib.* X. *cap.* VI. Consule quae diximus supra *cap.* II. §. 2.

(2) Vide *Matth. Evang. cap.* XII. *v.* 24. *et seq. et Lucae cap.* XI. *v.* 15.

(3) Origenes *l.* III. *n.* 1. *pag.* 449. *contra Celsum* „ Judaeorum plerique tantum autem abest, *inquit*, ut in „ Jesum credant, ut qui illo tempore fuerunt, insidias „ illi moliti fuerint; hodierni vero approbantes quae „ contra illum olim alii sui fuerunt, criminentur, „ eum quibusdam magicis artibus confinxisse se esse „ quem Judaei Christum vocant.

(4) Vide Matthaeum et Lucam locis modo indicatis. Consule etiam *Act. SS.* Bonosi, et Socior. apud Ruinart. *pag.* 665. *edit. an.* 1689.

(5) Origenes *l.* I. *n.* VI. *pag.* 324. *et seq.* „ Postea Celsus nescio qua re motus ait, quam Christiani habere „ videntur potestatem, eam ipsos habere ex quorum„ dam daemonum nominibus, et incantationibus. Opi„ nor subindicare ea, quae faciunt apud nos ii, qui dae„ mones incantant, et expellunt. In quo manifeste nos „ calumniatur. Neque enim hujusmodi incantationibus „ potestatem habere videntur, sed pronunciando nomi„ ne Jesu, recitandisque Evangeliis. Haec enim saepe „ ex hominibus daemones extruserunt: idque maxime,

recitatisque integra fide Evangeliis ab Christianis et diaboli conatus reprimi dixerunt, et admiranda prodigia fieri solere. Magnam esse Christi potestatem, qui non solum ipse per se, sed per suos etiam, posteaquam in caelum conscendit, tot opera perficeret, quae vires naturae superarent. Ne Ethnici calumniari pergerent. Ipsi si vellent, accirent aliquem nostrum, eique hominem, quem a daemone vexatum esse cognossent, liberare juberent. Scire certo se fore, ut humani generis hostis faceret (1) vexandi finem. Quod si inimici nostri Jesum, cujus nomen in exorcismis appellarent, magum fuisse contenderent, reminiscerentur eorum, quibus ipse Judaeos similia exprobrantes mendacii, falsitatisque (2) convicisset. Quemadmodum autem praestigiator qui fuisset, is (3) docuisset, ut sui unum Deum venerarentur, ac nihil aut injuste, aut turpiter, aut improbe agerent, cogitarentque, eum omnium malarum, bonarumque actionum Judicem futurum? Rursum persuaderi nemini prudenti posse, Apostolos, qui a Christo instituti fuerant, pro mago se in extrema discrimina conjicere voluisse (4), quem intelligerent, eadem *arte miracula* edidisse, qua ipsi edere solerent. Ac si hos miracula patrasse inficiarentur, explicarent, si poterant, qua ratione tam late Christianam Religionem propagavissent. Absurdum autem esse dicere eos dialectica arte, humanaque sapientia, cujus essent omnino ignari, contra omnium persuasionem, introducere, promulgareque

„ cum ii, qui recitant, puro animo recitant, et integra „ fide. Quinimo tanta nominis Jesu contra daemones „ vis est, et potentia, ut eos aliquando vincat, etiam ab „ improbis pronuntiatum. Videntur Just. *Martyr. Dialogo cum Tryph.* n. XXX. *p.* 128. *et* n. LXXVI. *pag.* 173. *et* n. XII. *p.* 112. *et Apol.* II. n. 7. *pag.* 93. *edit. Monach. S. Mauri.* Tertull. Apol. c. XXI. et XXIII. et XXXIII. Lactantius *l.* II. *c.* XVI. *Instit. Divin.*

(1) Tertullianus *Apolog. c.* XXIII. *pag.* 226. *edit. Havere.* „ Sed hactenus verba, jam hinc demonstratio rei „ ipsius qua ostendamus unam esse utriusque nominis „ qualitatem. Edatur hic aliquis sub tribunalibus ve„ stris, quem daemone agi constet. Jussus a quolibet „ Christiano loqui: spiritus ille tam se daemonem con„ fitebitur de vero, quam alibi Deum de falso. Aeque „ perducatur aliquis ex iis qui de Deo pati existiman„ tur ... Ista ipsa virgo caelestis pluviarum pollicitatrix, „ iste ipse Aesculapius ... nisi se daemones confessi fue„ rint, Christiano mentiri non audentes, ibidem illius „ Christiani procacissimi sanguinem fundite. Quid isto „ opere manifestius? Simplicitas veritatis in medio est: „ virtus illi sua assistit. Nihil suspicari licebit. Magia, „ aut aliqua ejusmodi fallacia fieri dicetis si oculi ve„ stri, et aures permiserunt vobis. Quid autem inniti „ potest adversus id, quod ostenditur nuda sinceritate? „ Si altera parte vere Dei sunt, cur sese daemonia men„ tiuntur? An ut nobis obsequantur? Jam vero subje„ cta est Christianis divinitas vestra. Nec utique divini„ tas deputanda est, quae subjecta est homini, et si „ quid ad dedecus fuit, aemulis suis. Vide Minuc. *Octav.* „ *pag.* 31. *edit. an.* 1652.

(2) Orig. *l.* II. *num.* IX. *pag.* 394.

(3) Vide Orig. *l.* 1. *contra Celsum* n. XXVI. *et seq. pag.* 344. *et seqq. et* n. XXXVIII. *pag.* 356.

(4) Orig. ibid. n. XXXI. *p.* 348. *et seq. et* n. XXXVIII. *pag.* 356., ubi „ Dicere, *inquit*, nulla eos fecisse mi„ racula, sed credidisse dumtaxat et nulla adjutos per„ suadendi peritia, qualem apud Graecos dialectica do„ cet, novam doctrinam, quocumque ituri erant, pro„ mulgare aggressos esse, perabsurdum est. Qua enim „ fiducia hanc praedicarent doctrinam, et novarent „ omnia? Si autem miracula patrabant, an simile ve„ ri est, magos se tot in pericula conjecisse, ut do„ ctrinam evulgarent, quae magicas artes vetat?

potuisse religionem, quae nova esse videretur. Sin autem facta ab iis prodigia fuisse confiterentur, qui tandem simile veri esse putarent, magos (1) auctores fuisse suis, non ut avaritia, omnique vitio abstinerent solum, virtuti studerent, artemque magicam aversarentur, qua una ipsi valerent, sed etiam summum in cruciatum venire, mortemque perferre voluisse, quam fidem fallere? Itaque laedere Ethnici accusando, cognita veritate, desinerent (2). Quod si nollent, propterea quod vererentur, ne cultus idolorum funditus periret, tamen hoc Christianos contentos fore, quod sibi conscii essent, quam longe ab omni genere criminum (3) superstitionisque distarent.

§. XXIII.

I. *De* Epulis Thyesteis. II. *Deque* incestuoso concubitu *confictae ab Judaeis, Ethnicisque calumniae.* III. *Unde natae sint.* IV. *Et quam facile propulsatae.*

I. Invaluerat etiam apud Gentes fama quaedam, quae pluribus (4) persuaserat, Christianos in conventu flagitia perpetrare, quae ne memorare quidem liceret. Eos enim congregari statis die-

(1) Vide S. Augustinum *lib.* XVIII. *de Civitate Dei cap.* LIII. *num.* 2. *pag.* 536. *T.* VII. *opp. edit. Paris. Mon. S. Mauri;* quo loco Ethnicos exagitat, qui ajebant Petrum maleficiis fecisse, ut Christus coleretur. „ O ingenia literata, *inquit*, digna credere ista de Christo, „ quae credere non vultis in Christum, quod ejus discipulus Petrus ab eo magicas artes non didicerit; sed „ ipso innocente, tamen ejus maleficus fuerit, nomenque illius, quam suum coli maluerit, magicis artibus „ suis, magnis laboribus, et periculis suis, postremo „ etiam effusione sanguinis sui! etc.

(2) *Arnob. lib.* 1. adversus Gentes *p.* 32. *edit. an.* 1651.

(3) Justinus Martyr *Apolog.* II. *n.* XII. *pag.* 96. „ Quae „ quidem *crimina*, quia a nobis aliena sunt, parum laboramus, cum ingenitum, ac non enarrabilem Deum „ cognitionum, et actionum testem habeamus.

(4) Justinus Martyr Dialogo cum Tryphone *num.* X. *pag.* 111. Sic Judaeum alloquitur „ Utrum hanc de nobis opinionem humanis nos vesci carnibus, et post „ epulum extinctis lucernis, in flagitiis nefandis volutari „ ? Similia repetit *Apolog.* 1. *n.* XXI. *pag.* 59. et *Apolog.* II. *n.* XII. *pag.* 96. Athenagoras *Legat. num.* III. *pag.* 282. *edit. Paris. Mon. S. Mauri opp. S. Just. Mart.* Τρία ἐπιφημίζουσιν ἡμῖν ἐγκλήματα, ἀθεότητα, θυέστεια δεῖπνα, Οἰδιποδείους μίξεις. „ *Tria nobis affingunt crimina*, Atheismum, „ Thyesteas Coenas, Oedipodaeos concubitus „. Similia referuntur a Theophilo Antiocheno *lib.* III. *ad Autolicum nu.* IV. *et seqq. pag.* 382. *edit. opp. Just. Martyr. an.* 1742. *Mon. S. Mauri.* Ab Auctore *Actor. SS. MM. Lugdunens.* apud *Eusebium lib.* V. *H. E. cap.* 1. *et seqq. edit. Vales.* a Celso apud Origenem *lib.* 1. *num.* 1. et ab Origene ipso de Judaeis loquente *lib.* VI. *n.* XXVII. *pag.* 651. Quin etiam Caecilius Ethnicus apud Minucium Felicem *Octav. pag.* 9. *edit. an.* 1652. „ Jam de „ initiandis Tyrunculis, *inquit*, fabula tam detestanda, „ quam nota est. Infans farre contectus, ut recipiat incautos, apponitur ei, qui sacris imbuitur. Is infans „ a tyrunculo farris superficie, quasi ad innoxios ictus „ provocato, caecis occultisque vulneribus occiditur: „ Hujus, proh nefas! sitienter sanguinem lambunt, hujus certatim membra dispertiunt, hac foederantur hostia, hac conscientia sceleris ad silentium mutuum „ pignerantur, haec sacra sacrilegiis omnibus tetriora. „ Et de convivio notum est. Passim omnes loquuntur „.

bus, infantemque recens natum farre contegere solere; quo tyrones incauti, qui initiandi mysteriis essent, deciperentur. Eum infantem occultis vulneribus confossum interire. Lambi deinde ejus sanguinem. Post discerpi corpus certatim in partes, vorarique ab iis, qui convenissent. Haec sacra Christianorum esse.

II. Everti deinceps lucernas. Ubi extincta lumina sint, quemque cum muliere, quam primum arripuerit, sive ea soror, sive mater, sive quaecumque tandem alia sit, incestu nefario commisceri. Hos concubitus ab Oedipo, qui genere eodem flagitiorum delectatus fuisset, Oedipodaeos vocari.

III. Hae primum calumniae ortae sunt ab Judaeis, quemadmodum est ab Origene traditum (1). Caussae autem earum, hae fortasse fuerunt: primum quod Sectae quaedam Haereticorum essent, quae in eorum criminum suspicionem (2) venerant. Nam quod paucorum erat, hoc Hebraei, atque Ethnici in omnes Christianos invidia, atque odio transtulerunt. Deinde quod in Synaxi Nostri conjunctione religionis se mutuo oscularentur, seseque (3) fratres, atque sorores dicerent, coenasque suas ex amore, et caritate *agapas* vocarent; quae res inimicis ansam calumniandi praebere poterant. Postremo quod intelligerent dici hoc a nostris solere, sumere sanguinem se, carnesque pueri Jesu Mariae filii manducare, cum Eucharistico pane vescerentur, vinumque biberent item Eucharisticum (4). Inde enim infantis vulnerum, interitus, lanienae, hausti sanguinis, voratarumque carnium fabulae, nisi mea me fallit opinio, profectae sunt.

„ Ad crapulas solemni die coeunt cum omnibus libe„ ris, sororibus, matribus, sexus omnis homines, et „ omnis aetatis. Illic post multas epulas, ubi con„ vivium caluit, et incestae libidinis fervor ebrietate „ exarsit, canis, qui candelabro nexus est, jacta of„ fulae, ultra spatium lineae, quo vinctus est, ad im„ petum, et saltum provocatur, sic everso et extincto „ conscio lumine, impudentibus tenebris, nexus in„ fandae cupiditatis involvunt etc. Eodem spectant quae de *infanticidio*, et *pabulo inde*, *et post convivium incesto*, *deque cane luminis eversore* Gentiles opponebant apud Tertullianum *Apol. cap.* VII.

(1) *Lib.* VI. *contra Celsum num.* XXVII. *pag.* 651. ubi „ Judaei, *inquit*, cum primum Christiana doceretur re„ ligio, calumnias adversus illam spargebant, mactari „ e Christianis puerum, ejus carnibus vesci illos, et „ opere tenebrarum peragere volentes, extinctis lumi„ nibus cum obvia quaque singulos commisceri.

(2) Id quidem nescire se, ait Justinus *Apol. n.* XXVI. *pag.* 59. Ceterum fuerunt, qui Gnosticis similia adscriberent, et aliquanto etiam turpiora.

(3) Athenagoras in *legat. num.* XXXI. huc respicit, propterea quod nostros ab hoc genere calumniae vindicaturus, qua ratione osculum daretur ac repeteretur, demonstrat. Ejus testimonium paullo post afferetur.

(4) Id vero ne haeretici quidem negant, modo bona fide velint agere. Itaque Sigebertus Havercampius *not.* 1. *in cap.* VII. *Apol. Tertull.* „ Forsan, *inquit*, immanis „ haec calumnia originem auspicata est e fractione, et „ divisione panis Ecclesiastici, ubi cum Christiani man„ ducare se Jesum divinum ex Maria puerum dicerent, „ abominabile hoc Gentiles architectati sunt.

IV. Cum Majores nostri hostium voluntatem perspectam haberent (cognorant enim eo consilio tam gravia scelera nobis opponi, qua ratione nos odisse (1) viderentur, magistratuumque iram in pios, probosque homines, cujusmodi erant Christiani, concitarent), censuerunt esse accusatoribus respondendum, ut se apud Imperatores, eosque omnes, qui ignari nostrarum rerum essent, purgarent. Itaque incidere eos in eam reprehensionem negarunt posse, quibus scelus erat non opere modo, sed etiam cogitatione (2) peccare. Nullum namque esse hominem tam amentem dixerunt, qui eos tanti flagitii reos agere non vereretur, qui esse ubique praesentem Deum, et hunc omnia, quae faciant, cogiteutque perspicere; qui aliam praestantiorem, si bene essent morati, vitam se esse ducturos; qui si impudici, si homicidae, si mali denique fuissent (3) aeternis se suppliciis esse cruciandos arbitrarentur. Nos, quibus certa haec sunt, quique ut incorrupta nostra, nostrumque omnium corpora maneant curamus, venire in eam suspicionem (4) nequire. Inquirerent Ethnici in nostrorum vitam, si vellent. Intellecturos, esse apud nos homines qui (5) capti amore castitatis coelibes consenuissent. Nam quid de iis dicerent, qui sibi uxorem in matrimonio conjunxissent? Nostros enim constabat ea una, quam duxerant, contentos esse, non cupiditate quidem, sed procreandae sobolis caussa. Quid sibi deinde Ethnici vellent? Suis ne (6), qui ne a masculis quidem sibi

(1) Athenagoras *in legat. num.* XXXI. *pag.* 306. inter opera S. Justini Mart. *edit. Monac. S. Mauri*: „ Adhuc „ autem, *inquit*, et epulas, et concubitus nefandos no„ bis affingunt, tum ut nos cum ratione odisse sibi vi„ deantur, tum quod futurum existiment, ut vel me„ tu ab instituti constantia nos abducant, vel acerbos „ nobis, et inexorabiles, criminum magnitudine, prin„ cipes praebeant.

(2) Athenagoras *ibid. pag.* 309.

(3) Athenagoras *ibidem.*

(4) Athenagoras *num.* XXXII. *p.* 310. Et *Tertull. cap.* IX. *Apol.* „ Nos, *inquit*, ab isto eventu diligentissima, et fi„ delissima castitas sepsit: quantumque ab stupris et ab „ omni post matrimonium excessu, tantum et ab in„ cesti casu tuti sumus.

(5) *Tertull. ibid.* „ Quidam multo securiores totam „ vim hujus erroris, virgine continentia, depellunt, „ senes pueri. Minucius quoque in Octavio *pag.* 307. *edit. an.* 1672. „ Sic incesti fabulam nectitis (*inquit*) „ o Ethnici, etiam cum conscientiam non habetis. At „ nos pudorem non facie, sed mente praestamus; unius „ matrimonii vinculo libenter inhaeremus. Cupiditatem „ procreandi aut unam scimus, aut nullam ..... Casto „ sermone, corpore castiore, plerique inviolati corpo„ ris virginitate perpetua fruuntur potius, quam glo„ riantur. Tantum denique abest incesti cupido, ut „ nonnullis rubori fit etiam pudica conjunctio „. Ante hos eadem scripserant Justinus Martyr *Apolog.* 1. n. XV. *pag.* 52. Athenagoras *legat. num.* XXXII. *pag.* 310. ubi „ Multos, *inquit*, etiam apud nos reperire est, tam vi„ ros, quam mulieres, qui coelibes consenescant, spe „ arctius se cum Deo conjunctum iri. Quod si in vir„ ginitate, et eunuchi statu manere magis Deo con„ jungit, ab eo autem vel sola cogitatio, et cupiditas „ abducit; quorum cogitationes fugimus, eorum actio„ nem multo magis aversamur.

(6) Consule Justinum Martyrem *Apol.* 1. *num.* XXVII. *pag.* 65. Athenagoram *Legat. num.* XXXIV. *pag.* 311. Theophilum Antiochenum *lib.* III. *ad Autolicum n.* VI. *pag.* 383. *edit. opp. S. Just. Mart. Paris. Mon. S. Mauri an.* 1742. Tertullianum *Apolog. cap.* IX. Minucium *in Octav. pag.* 303. *et seqq. edit. an.* 1672. etc.

temperarent, parcerent; Christianos autem, quibus lata lex erat, ne mulierem *ad concupiscendum eam* aut tangerent (1), aut aspicerent, turpitudinis condemnarent? Quod si osculum in Synaxi nostri et dabant, et repetebant, summa id fieri cautione solere. Esse enim nobis certissimum, hominem aeterna vita privari oportere, qui osculum etiam cogitatione paullulum inquinaverit. Nam quod inimici nostri addebant, homicidas nos esse, carnesque infantium degustare, indignum fuisse quod refelleretur. Quemadmodum enim ii vulneribus infantem confoderent, (2) qui neque spectaculorum, in quibus gladiatores pugnarent, neque justae caedis aspectum sustinere possent? Ii ne tam nefario sacramento sese obstringerent, qui et homicidii illos accusarent, qui infantes exponerent, et mulieres parricidii reas (3) facerent, quae medicamentis ad abortum uterentur? Quae cum ita sint, qui tandem humanis carnibus vesceremur, si scelus nobis esset quemquam occidere? Manducare vero humanas carnes non posse eum, qui ante hominem non (4) interfecerit. Eo autem magis hoc genus suspicionis a nostris abesse oportere, quo credamus corporum omnium resurrectionem (5) futuram. Esse nobis servos, quos latere minime possemus. Horum nullum usquam fuisse, qui tam nefaria scelera a nobis fieri aut videret, aut fingeret (6). Id nisi satis esse ad repellendam calumniam Ethnici putarent, revocarent in mentem, quae tradita monumentis Literarum erant; tumque eos non nostrum, qui innocentes essemus, sed suorum numinum (7) puderet. Haec, atque ejusdem generis complura (8) magna cum elo-

(1) Consule Justinum *Apolog.* 1. num. XV. *pag.* 52.

(2) Athenagoram num. XXXV. *pag.* 311. *et seq.*

(3) Athenagoram *ibid.* Vide et ceteros Patres, quos supra laudavi.

(4) Athenagoram *loc. cit.* num. XXXV. *pag.* 311. Minucius Felix *in Octav. pag.* 299. *edit.* an. 1672. Tertullian. *Apolog. cap.* IX.

(5) *Athenag. ibid. num.* XXXVI. *pag.* 312.

(6) *Athenag. ibid.* num. XXXV. *pag.* 311. *et seq.* Negari tamen non potest, quin servi et cruciati ab Ethnicis plerumque fuerint, ut auctor est *Just. Mart. Apol.* II. num. XII. *pag.* 96. *edit.* an. 1740. et nostros aliquando prodiderint, non quo illos aut Thyestearum coenarum, aut Oedipodaei concubitus reos esse censerent, sed quo supplicia vitarent. Idque jam questi sunt Martyres Lugdunenses, apud Eusebium *lib.* V. *H. E. cap.* 1. *pag.* 201. *edit. Cantabrigiensis.* Sed eorum quidam, qui nostros ejusmodi criminum accusaverant, resipuerant, seque jam per summum scelus Christianis immerentibus calumniam intulisse confessi sunt. Itaque Biblias, quae ante lapsa fuerat, ubi agnovit scelus, quod perpetrarat „ Qui fieri posset, *inquit*, ut infantes comederent, qui„ bus ne sanguinem quidem animantium gustare licet? Ab hinc Christianam se esse confessa in numerum Martyrum relata est. *Ibid. pag.* 203. Ita divino consilio factum est, ut revocarent, quae dixerant calumniatores, ne quis revera ea scelera ab Christianis perpetrari existimaret, ab eorumque religione amplectenda deterreretur.

(7) Vide Athenag. *Legat.* num. XXXII. *pag.* 309. *Tertull. Apolog. cap.* IX. et Minucium *in Octav. pag.* 290. *et seqq. edit.* an. 1672.

(8) Vide Nourrium *apparat. in Biblioth. SS. PP. T.* II. *edit.* an. 1715. *in Octav.* Minucii c. VIII. *et seqq. p.* 102. *et seqq.* qui copiosissime de hoc calumniarum genere disputat.

quentiae vi Patres pronunciaverunt; quibus rebus commoti Ethnici temporum progressione a lacerandis nostris destiterunt.

§. XXIV.

Accusati ab Ethnicis Christiani. I. *Quasi* novarum rerum studiosi. II. Et auctores dissensionum. III. Factionum. IV. Seditionumque essent.

I. Sed quo tempore hac tanta invidia nostri premebantur, alia quoque genera accusationum hostes instruebant. Itaque dedisse Christianos se novae religionis cultui (1) mentiebantur, non quo Christus magna virtute excelluisset, sed quo novarum rerum desiderio tenerentur. Scilicet concoquere adversarii nostri non poterant, tanto in honore apud nos Jesum esse, propagarique adeo decreta, instituta, legesque, quae sancitae ab eo fuissent, contemto Hercule, Mercurio, Aesculapio (2), Orpheo, quorum res gestas Ethnici admirarentur. Christiani, qui moveri se ad Christum colendum scirent non studio novitatis, sed innumeris indiciis, quibus eum divina virtute praestare (3) cognorant, multis eos, qui sic accusarent, morari noluerunt. Nam Orpheum, Herculem, Aesculapium, omnes denique, quos Gentes venerarentur, homines fuisse et deditos superstitioni, et impurissimis moribus sciebant; quare non esse dignos, qui comparari cum Christo debeant, aut possint, cujus aliis in locis quanta esset et sanctitas, et potestas demonstratum fuisset.

II. Neque novarum rerum studiosos esse Christianos, sed etiam inter se eos dissidere (4) Ethnici pugnabant. Quamobrem accnsabamur, quasi quietis inimici essemus, propterea quod ne inter nos qui-

(1) Consule Theophilum *lib.* III. *ad Autolic. num.* IV. *pag.* 383. *edit. opp. S. Just. Mart. an.* 1742. ubi „ Addunt etiam, *ait*, recens prodiisse nostram doctrinam, „ nec quidquam a nobis afferri posse ad veritatem illius demonstrandam, stultitiamque esse institutum „ nostrum „. Idem hanc accusationem repellit n. XVI. *pag.* 390. Vide et Celsi verba apud Origenem *lib.* VII. *num.* LIII. *pag.* 732. et quae attuli §. VII. *cap. superior.* et Arnobium *lib.* I. *pag.* 44. et Helmenorstii *not. in eumdem pag.* 45. *edit. an.* 1651.

(2) Vide Celsum *loc. cit. pag.* 732. Hoc item queritur Lucianus in dialogo, qui inscribitur *Peregrinus*, n. 13. *Tom.* III. *opp. edit. an.* 1743.

(3) Adeundus Origenes *ibid. num.* LIV. *pag.* 732. *et seqq.* Transferri huc merito possunt Quadrati discipuli Apostolorum verba, quae ex Oratione ad Hadrianum Imperatorem excerpta referuntur ab Eusebio *lib.* IV. *H. E. cap.* III. *edit. Cantabrig.* „ Servatoris autem nostri „ opera, *inquit*, semper conspicua erant, ut quae vera „ essent. Iis scilicet, qui morbis liberati, aut qui ex „ morte ad vitam revocati fuerant. Qui quidem non „ solum cum sanabantur, aut dum ad vitam revocabantur, conspecti sunt ab omnibus, sed sequenti „ deinceps tempore.

(4) Ita opponebat Celsus *apud Orig. lib.* III. *num.* X. *et seqq. pag.* 453.

dem ulla esse posset in religione consensio. Verum etsi Patres confitebantur fuisse aliquos, qui se ab Ecclesia Catholica sejunxissent, nomenque Christianorum, quo quidem indigni erant, (1) retinuissent; tamen nostris accusatoribus auctores erant, ut sibi caverent, ne nos ob eam caussam reprehenderent. Eniti enim magnopere, idque laborare nos, ut ne qua oriretur in societate nostra, ac in universo etiam, si fieri posset, mundo opinionum dissensio. Quod si essent nonnulli, qui contineri in officio noluissent, hoc ne religioni Christianae, sed debilitati ingenii, stultitiaeque illorum, qui sic egissent, assignarent. Id nisi facerent, scirent redargui eodem modo sectas Philosophorum (2) posse, quasi turbarum canssa, contentionisque amore, non studio veritatis institutae essent. Nam earum, quae divisa in factiones non sit, reperiri posse in Graecia nullam.

III. Sed cum tanta esset Ethnicorum in nostros malevolentia, ut omni nos calumniarum genere vexarent; saepe fiebat, ut in tam maguo numero accusationum aliquae essent, quae invicem inter se pugnarent. Nam qui nos *infructuosos* reipublicae (3) esse dicebant, propterea quod neque magistratum (4) capessere, neque publicis negotiis nos ipsos implicare vellemus, iidem nobis exprobrabant, esse nos auctores factionum (5) illicitarum, quibus civi-

(1) Vide Tertullianum *cap.* XLVII. *Apolog.* et Justinum *Apolog.* 1. *num.* XXVI. *pag.* 59. *et num.* LVI. *p.* 77. et Dialogo *cum Tryph. num.* XXXV. *pag.* 132.

(2) Origenem *lib.* III. *contra Celsum num.* XII. *pag.* 454. et *seqq. edit. Monach. S. Mauri Tom.* 1. *opp.* Clemens Alex. *lib.* VII. *Stromateon p.* 753. *edit. Paris. an.* 1641. „ Primum ergo, *ait*, hoc adversus nos adducunt dicentes, „ non oportere credere propter dissensionem haeresum ..... Quibus respondemus, quod et apud vos Judaeos, et apud eos, qui inter Graecos fuere in existimatione, Philosophos fuere plurimae haereses: Neque tamen ideo dubitandum est dicitis, an sit Philosophandum etc. Consule cetera quae sequuntur.

(3) Vide *cap.* II. *hujus lib.* §. XX.

(4) Negat Tertullianus alienos nos fuisse a publicis negotiis, modo ne ob illa quidquam superstitiosi agere cogeremur. Quare ubi calumniam repulit, tum „ Si ceremonias tuas, *inquit*, non frequento, attamen et illo die homo sum. Non lavo sub noctem saturnalibus, „ ne et noctem, et diem perdam etc. *cap.* XLII. *Apol.* Itaque constat fuisse primis temporibus Christianos, qui magistratu fungerentur. Hoc tamen verum est, nefas esse ambitu illos duci existimasse. Itaque *Tert. c.* XXXVIII. *Apolog.* „ At nobis, *inquit*, ab omnis gloriae, et dignitatis ardore frigentibus nulla est necessitas coetus, nec ulla magis res aliena, quam publica.

(5) Tertullianus *Apolog. cap.* XXXVIII. „ Nec paullo lenius inter licitas factiones sectam istam deputari „ oportebat, a qua nihil tale committitur, quale de „ illicitis factionibus timeri solet. Nisi fallor enim, prohibendarum factionum causa de providentia constat „ modestiae publicae, ne civitas in partes scinderetur, „ quae res facile comitia, concilia, curias, conciones, „ spectacula etiam aemulis studiorum compulsationibus „ inquietaret, cum jam et in quaestu habere coepissent venalem, et mercenariam homines violentiae „ suae operam. At enim nobis ab omni gloriae, et „ dignitatis ardore frigentibus nulla est necessitas coetus, nec ulla magis res aliena quam publica. Unam „ omnium rempublicam agnoscimus mundum. *Et cap.* XXXIX. „ Edam jam nunc (g) ipse negotia Christianae factionis, ut qui mala refutaverim, bona „ ostendam ..... Corpus sumus de conscientia religionis, et disciplinae divinitate, et spei foedere. Coimus in coetum, et congregationem facimus, ut ad „ Deum, quasi manu facta precationibus ambiamus. „ Haec vis Deo grata est. Oramus etiam pro Imperatoribus, pro ministeriis eorum, ac potestatibus sae-

tas in partes laceraretur. Erant haec falsa, sed magnum nostris detrimentum afferre poterant. Igitur majores nostri, quibus maxime curae erat conversio Gentium, cui tot calumniae, nisi depulsae fuissent, attulissent impedimentum, dandam esse operam censuerunt, ut quam essent falsae, absurdaeque cognosceretur. Ergo responderunt, sectam Christianorum (nam sic religionem nostram Ethnici appellabant) ne *licitam* quidem factionem vocari oportere. Nihil enim tale a nobis committi, quod a factiosis fieri soleret. Nam si gloriae, laudisque cupiditate plerique Ethnicorum incitati, cum dignitates expeterent, civitatem in partes scindere consuerant; esse nos ab omni honore, fastuque alienos; quare ne nostra opera respublica quidquam detrimenti capiat, periculum esse nullum. Unam omnium nos rempublicam *Mundum* agnoscere. Nostrum institutum divinum esse. Congregari quidem nos, ut ad Deum, quasi facta manu, contendamus. Eam vim gratam Deo esse. Orare nos in conventu pro Imperatoribus, pro ministris eorum, pro omnibus denique, qui aliqua potestate praestent. Fidem a nobis, spem sempiternae felicitatis, et studium aliis benefaciendi coli. Nam si qui sint, qui deliquerint, hos communione ceterorum prohiberi. Praesidere nostris coetibus eos, quos populi testimonio constiterit virtute excellere. Conferri aes ab Christianis, non ut qui ventri indulgent alantur, sed ut pueri, atque puellae, quae destitutae parentibus sint, utque pauperes reperire aliquid praesidii in Ecclesia possint. Qui sic agerent, censendos factionis auctores non esse. Suos Ethnici (1) factiosos nominarent, qui in bonorum odium conspirare, qui sanguinem innocentium expetere, qui in summum cruciatum bonos vocare auderent.

IV. Proxima huic erat calumnia de *seditione*. Nam oritur plerumque ex factione seditio. Itaque fuerunt, qui concitatam a nostris in Judaeorum civitatem seditionem (2) initio fuisse oppone-

„ culi, pro rerum quiete, pro mora finis ..... Nam et „ judicatur ..... si quis deliquerit, ut a communicatione orationis, et conventus, et omnis sancti commercii relegetur. Praesident probati quique seniores „ honorem istum non pretio, sed testimonio adepti ..... „ Modicam unusquisque stipem pro menstrua die, vel „ cum velit, et si modo possit, apponit. Nam nemo „ compellitur, sed sponte confert. Haec quasi deposita pietatis sunt ..... Dispensatur egenis alendis, humandis, et pueris ac puellis re, ac parentibus destitutis etc. Vide et *cap.* XXXIX.

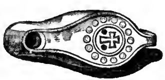
(1) *Tertull. ibid.*

(2) Celsus apud Origenem *lib.* III. *num.* VII. *p.* 451. „ Judaeos alios Jesu aetate seditionem contra commune „ Judaeorum concivisse, et Jesum fuisse consectatos, „ *scribit.* Hinc Christiani apud Minucium *in Octav.* ab

rent. Quibus Patres sic responderunt (1). Accusari eos seditionis non posse, quibus vetitum esset quemquam occidere. Non enim esse credibile leges, quae ad conciliandam pacem pertinerent, coli potuisse ab his, qui nati ex conjuratione fuissent. Quod si Ethnici accusare pergerent, quo tempore, quo loco, aut a quibus tandem Christianis hoc facinus ortum esset, demonstrarent. Id cum ostendere nequirent, indicio esse mentiri eos, quo bonis calumnia nocerent.

Caecilio Ethnico vocantur *plebs profanae conjurationis*, *pag.* 72. *edit. an.* 1672. Sed eo sensu ut conjurasse indicentur contra sacra, ceremoniasque Deorum. Eodem modo intelligenda sunt, quae extant in Act. Cypr. *edit. Oxon. an.* 1700. *pag.* 14. ubi Galerius Marcus Proconsul Africae Christianos appellavit *nefariae conspirationis homines*. Confer quae extant apud Prudentium περὶ στεφάνων *Hymn.* XIV. v. 62.

(1) Vide *Origenem ibid.*

§. XXV.

Accusati Christiani. I. *quasi* hostes Generis humani, II. *et* Imperatorum, reique laesae Majestatis III. *atque* inutiles et eversores reipublicae essent.

I. Mirum autem videbatur, homines, qui jussi a Legislatore suo essent inimicos diligere, vocari hostes humani (1) generis potuisse. Verum quidquid in mentem inimicis Christiani nominis veniebat, quod impium, flagitiique plenum esset, id continuo enunciabatur, ut qui rempublicam gerebant, progressus nostrorum aut impedire laedendo, aut retardare possent. Patres, ut per tempus licebat, nihil omittebant eorum, quae ad infamiam, invidiamque delendam conducerent. Scribebant igitur Apologias, quae sic haberent: Christianos (2) odisse neminem, ut qui a magistro hostes etiam diligere juberentur. Ne arbitrarentur Ethnici eo nostros odium dissimulare, quod cum pares iis numero non essent, impetum in multos facere timerent. Christianorum maximum esse ubique gentium numerum. Eos omnia Ethnicorum loca, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra, tribus, decurias, palatium, senatum, forum ipsum complesse. Posse igitur, si vellent, eos cum ipsis confligere. Malle tamen se, quamquam invidia

(1) Tertullianus *Apolog. cap.* XXXVII. *pag.* 313. *edit. Havere. Sed et hostes*, inquit, *maluistis vocare generis humani.* Consule Theophilum Antiochenum *lib.* III. *ad Autolicum* §. XIV. *pag.* 389. *edit. opp. S. Just. Mart. an.* 1742. *Tacitus* XV. *Annalib. c.* XLIV. ait „ Igitur primi correpti, qui fatebantur, haud perinde in crimine incendii, quam odio humani generis convicti sunt „. Loquitur autem de Christianis.

(2) Tertullianus *ibid. pag.* 307. „ Si inimicos, ut supra diximus, *inquit*, jubemur diligere, quem habemus odisse? Item si iidem laesi, vicem referre prohibemur, ne de facto pares simus, quem possumus laedere? Nam de isto ipsi recognoscite. Quoties enim in Christianos desaevitis, partim animis propriis, partim legibus obsequentes? Quoties etiam, praeteritis vobis, suo jure nos inimicum vulgus invadit lapidibus, et incendiis? ..... Quid tamen de tam conspiratis unquam denotastis, de tam animatis ad mortem usque pro injuria repensatum? Quando vel una nox pauculis faculis largiter ultionis posset operari, si malum malo dispungi penes nos liceret? ..... Si enim hostes exertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deesset nobis vis numerorum, et copiarum? ..... Hesterni sumus, et vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum etc. ..... Quis autem vos ab illis occultis, et usquequaque vastantibus mentes, et valetudines vestras, hostibus raperet? A Daemoniorum incursibus dico, quae de vobis sine praemio, sine mercede depellimus .... Porro nec tanti praesidii compensationem recogitantes, non modo non molestum vobis genus, verum etiam necessarium hostes judicare maluistis, qui sumus plane, non generis humani tamen, sed potius erroris. Adeundus Nicolaus Nourrius *Apparat. in Biblioth. SS. PP. T.* II. *p.* 1504. *et seqq. edit. an.* 1715. et *lib.* Tertulliani *ad Scapulam cap.* II. *et* V.

laborarent, praesidio suis adversariis esse. Ex qua re non humani generis se, vel publicos, sed erroris, atque vanitatis hostes esse cognoscerent.

II. Accedebat calumnia de odio in Imperatores. Ea vero profecta ex malevolis est, qui cum pati non possent, Christianos Principibus honores, ita ut apud Ethnicos erat in usu, deferre recusare, id maxime enitebantur, ut ordo hominum optimorum (1) majore invidia flagraret. At noverant nostri integrum sibi non esse eo convenire, ubi *solemnia* Imperatorum, quae plena superstitionis erant, celebrabantur. *Solemnia* enim dicebantur: *Solemnes dies principum, et vota, atque gaudia Caesarum* (2). Quotannis autem *die tertio post Calendas* Januarias *pro salute Principum vota* (3) *suscipiebantur*. Rursum natales dies, imprimisque quinquennalia, decennalia, quindecennalia, et vicennalia summa superstitione celebrari solebant. His diebus Ethnici simulacra adibant, Deosque precabantur pro salute Imperatorum, pro aeternitate imperii, proque incolumi, atque felici illius statu. Alia etiam ejusdem generis faciebant, quae dicere longum esset (4). Christiani igitur, qui haec explorata haberent, prohiberique divina Lege perspicerent, ut se exteris purgarent, orare quidem pro *Imperatoribus* (5), proque eorum salute ajebant se, qua ratione a vero Deo postulari scirent.

(1) Vide Tertullianum *cap.* X. *Apolog. pag.* 108. *et cap.* XXVIII. *et seqq. pag.* 264. *et seqq. edit. Haverc.* et *lib.* I. *ad Nat. cap.* XVII. Diu ea invidia Christiani laborarunt; et si quandoque moribus nostrorum, qui erant compositi ad pietatem, ea ipsi extingui soleret, rursum tamen ab Ethnicis odio, et calumnia incendebatur; velut, ut alias saepe, sic Diocletiani tempore evenit. Nam cum is Imperator edicta, quae hostibus mittenda viderentur, in Christianos publicavisset, fuerunt, qui aedibus Diocletiani *incendium subjicerent, et cum pars quaedam conflagrasset, Christianos velut publicos hostes arguerint.* Vide Q. Caecilium *Auctorem lib. de mort. Pers. cap.* XIV. Constantinum Aug. *Orat. ad SS. Coetum c.* XX. quo loco rem paullo aliter describit, et Euseb. *lib.* VIII. *H. E. cap.* VI.

(2) Tertull. *Apolog. cap.* XXXV.

(3) Cajus *digest. lib.* L. *tit.* XVI. *leg.* CCXXXIII.

(4) Consule Tertullianum *cap.* XXVIII. *Apolog. et seqq.* Henricum Norisium S. R. E. Cardinalem Doctissimum *Dissert. de Votis Decennalibus, Tom.* I. *Thesaur. Antiq. Sallengre pag.* 459. *seqq. edit. Amstelod.* Petrum Taffinum *De anno seculari et ludis secularibus, Tom.* VIII. *Antiq. Romanar. Graevii pag.* 484. *et seqq. edit. Amstel.* et Nicolaum Nourrium *Apparat. in Biblioth. SS. PP. T.* II. *pag.* 1507. *et seq. edit. an.* 1715.

(5) Tertullianus *Apolog. cap.* XXX. *pag.* 272. *edit. Haverc.* „ Nos pro salute Imperatorum Deum invocamus „ aeternum, Deum verum, Deum vivum, quem et ipsi „ Imperatores propitium sibi praeter ceteros malunt. Et *cap.* XXXII. „ Sed et juramus sicut non per genios „ Caesarum, ita per salutem eorum, quae est augu- „ stior omnibus geniis. Nescitis genios daemonas dici, „ et inde diminutiva voce daemonia? Nos judicium Dei „ suspicimus in Imperatoribus, qui Gentibus illos prae- „ fecit. Id enim scimus esse, quod Deus voluit, ideo- „ que et salvum volumus esse, quod Deus voluit, et „ magno id juramento habemus. Ceterum daemones, „ idest genios adjurare consuevimus, ut illos de ho- „ minibus exigamus, non dejerare, ut illis honorem „ divinitatis conferamus. Sed quid ego amplius de re- „ ligione atque pietate Christiana in Imperatorem, „ quem necesse est suspiciamus, ut eum quem Domi- „ nus noster elegerit etc? Consule Justinum Martyrem *Apolog.* 1. *num.* XVII. *pag.* 54. Tatianum *Orat. adv. Graecos num.* IV. *pag.* 246. *Athenagoram Legat. num.* 1. *pag.* 280. *et num.* XXXVII. *pag.* 313. *edit. opp. S. Ju-*

Sic enim Apostoli Pauli (1) decreta poscere. Nequire se tamen in ea re Ethnicorum consuetudinem imitari, in qua nullus divinae religioni, modestiae, ac pudicitiae (2) locus esset. Ne vero sperarent abduci nos a sententia cruciatu posse. Quidvis nos pati malle, quam in idololatriae aut in quodpiam aliud crimen (3) incurrere. Quod si inimici nostri invisos nos principibus calumnia reddere curarent, respicerent ipsi se, qui palam Imperatores dicteriis insectarentur (4), qui Magos, Aruspices, Ariolos de capite Principum consultarent, quique tam falsa vota pro eorum salute, quam vera Christiani suscipere consuescerent. Reminiscerentur Cassiorum, Nigrorum, Albinorum (5), aliorumque qui cum similes horum fuissent, tum contra Caesares conjurationem Nobilitatis fecissent. Ethnicos illos, non Christianos fuisse. Quamobrem ne illos, qui Christum sequerentur, quique, ut par erat, Imperatoribus obtemperarent, reos majestatis agere auderent.

III. Quos autem Majestatis reos, eosdem Ethnici non solum inutiles, sed etiam eversores reipublicae esse jactabant. Ac de inutilitate quidem paucis dictum est capite superiore. Nunc copiosius esse de utraque accusatione agendum intelligo. Ergo ratio, cur nos inutiles reipublicae esse Ethnici dicerent, haec fuit. Versabantur Christiani in curia, in foro (6), in senatu, dignitatesque etsi non expeterent, tamen oblatas non recusabant, modo ne quid contra divinam Christi Legem (7) agere cogerentur. Quare si Judices, si Praefecti, si Imperatores jubebant, ut ii sacrificia offerrent, ac vota

stini Mart. an. 1742. et Nicolaum Nourrium *Apparat.* in *Bibl. SS. PP. Tom.* II. *pag.* 1495. *et seqq. edit. an.* 1715.

(1) Consule Tertullianum *De Idolatr. cap.* XV. ubi „ Quod attinet, *inquit*, ad honores Regum, et Imperatorum, satis praescriptum habemus: in omni obsequio nos esse oportere secundum Apostoli praeceptum, subditos magistratibus, et principibus, et potestatibus. Sed intra limites disciplinae, ob idololatria separamur.

(2) Tertull. *Apolog. cap.* XXXV. *pag.* 295. *edit. Havere.* „ Velim tamen in hac quoque religione secundae „ majestatis, de qua in secundum sacrilegium convenimur Christiani, non celebrando vobiscum solemnia Caesarum, quo more celebrari nec modestia, „ nec verecundia, nec pudicitia permittunt etc.

(3) Vide eumdem Tertullianum *cap.* XXXV. *et seqq.* et Nourrium l. c. *pag.* 1507. *et seqq.*

(4) Tertull. *ibid. pag.* 298. *et seqq.* et Nourrium *ibid. pag.* 1512.

(5) Tertull. *ibid. pag.* 300. et *ad Scapulam cap.* 17. Nourrium *ibid. pag.* 1514. *et seqq.*

(6) Celebris est Diocletiano et Maximiano posita inscriptio, quam praeter Baronium, et Gruterum, et alios, refert etiam Spanhemius *De usu et Praest. Numism. Dissert.* XIII. *pag.* 547. *T.* II. *opp. edit. Amstel.* 1717. in qua haec leguntur: *Nomine Christianorum deleto, qui rempublicam evertebant.*

(7) Vide Tertullianum *l. ad Scapulam cap.* IV. *p.* 71. *edit. an.* 1675. Et *cap.* V. *pag.* 71. ubi „ Quid facies, „ *inquit*, de tantis millibus hominum, tot viris, ac feminis, omnis sexus, omnis aetatis, omnis dignitatis offerentibus se tibi? Quantis ignibus, quantis gladiis opus erit? Quid ipsa Carthago passura est decimanda abs te, cum propinquos, cum contubernales suos illic unusquisque cognoverit, cum viderit illic „ fortasse et tui ordinis viros, et matronas, principales quasque personas, et amicorum tuorum vel propinquos, vel amicos etc.

susciperent, quae offerri, suscipique solerent ab his, qui eodem in republica munere fungerentur, Christiani, quoniam Deo, non homini esse parendum cognorant, deserere omnia, quam (1) sacrificiis, aliisque superstitionibus se inquinare statuerant. Haec cum Ethnici saepe fieri viderent, inertes (2) nos esse, nullumque (3) commodum, utilitatemque reipublicae afferre vociferabantur. Sed Majores nostri ignorare dixerunt se, cur ii essent inutiles reipublicae appellandi, qui eadem in civitate versarentur, iisdemque (4) officiis in vita uterentur, quibus Ethnici uti curarent. Quod si in crimen propterea vocarentur, quod easdem ceremonias adhibere nollent, quas idolorum cultores frequentabant, scirent, id, quo malum, et superstitionis peccatum declinaretur, officere, aut nocere reipublicae commodis non posse. Civem qui vectigalia solvat (5), qui se suosque in officio contineat, qui Imperatori pareat, qui nihil agat, quod non ad pacem, tranquillitatemque civitatis conducat, utilitati esse reipublicae semper solere, incommodo nunquam.

Alterum erat criminationis caput de doctrina Christianorum, quae componi (6) cum ratione reipublicae recte administrandae nequiret. Ortum autem hinc fuit: quod cum Ethnici intelligerent cautum a Christo fuisse, ne quis injurias ulcisceretur, neu latroni resisteret; neque assequi possent, quemadmodum his legibus constitutis, Principi sua, suorumque bona defendere liceret, Christianam religionem reprobaverunt, quasi inimica reipublicae morum esset. Eoque magis in sententia confirmari solebant, quo contemni

(1) Ita se gessit miles, de quo agit Tertullianus initio *libri de Corona*, ut et multi SS. MM. qui renunciare militiae, dignitatibusque maluerunt, quam sacrificare.

(2) Tertullianus *ad Scapulam cap.* V. et *Apolog. c.* XLII.

(3) Hinc Flavium Clementem, quod Christianus esset, *contemptissimae inertiae* hominem Suetonius appellavit. Suetonius in Domitiano *cap.* XV. Immo vero deridebantur ab Ethnicis nostri, quasi de rebus, quae ad praesentis vitae rationem pertinent, ne cogitandum quidem esse putarent. Quamobrem Auctor Dialogi, qui inscribitur Philopatris, extatque inter opera Luciani *T.* III. *opp. edit. an.* 1743. *pag.* 612. „ Ut vero, *inquit*, inaniter elati homines interrogarunt, ut se haberent, quae „ in Urbe fiebant, atque ea, quae in mundo; tum ego „ gaudent, inquam, omnes, et amplius gaudebunt. Illi „ vero supercilia attollentes, non ita est, inquiunt. Urbs „ difficulter parturit. Tum ego, eorum quidem senten„ tia, vos, inquam, qui sublimes elati estis, omniaque „ ut ex excelso prospicitis, etiam haec quam acutissime „ olim perspexistis. Sed in aethere quid agitur? etc.

(4) Tertullianus *Apolog. cap.* XLII.

(5) Tertullianus *in extremo capite* XLII. *Apologetici.* Vide Nourrium *Appar. Tom.* II. *pag.* 1531. *et seqq.*

(6) Vide Epistolam Marcellini, quae inter Augustinianas nunc *est* CXXXVI. cum *olim* IV. esset *Tom.* II. *opp. S. Augustini edit. Monach. S. Mauri.* Nam is Sancto viro quae sibi ab Ethnicis essent objecta narrat hoc modo „ Dicebat ..... quod ejus (Christi) praedicatio, atque „ doctrina reipublicae moribus nulla ex parte conve„ niat; utpote sicut a multis dicitur, cujus hoc constet „ praeceptum, ut nulli malum pro malo reddere de„ beamus, et percutienti alteram praebere maxillam, „ et pallium dare persistenti tunicam tollere, et cum „ eo, qui nos angariare voluerit, ire debere spatio iti„ neris duplicato, quae omnia reipublicae moribus as„ serit (Volusianus) esse contraria.

Deos a nostris, recnsarique imaginibus imperatorum cultum viderent, quas res turbarum caussas esse existimabant (1).

Patres quod inimicorum perfidiam longius progredi viderent, prospiciendum suis esse putarunt, ne quid ex illa detrimenti caperent. Itaque mirum sibi videri dixerunt, ab Ethnicis in Christiana religione minime illa probari, quae saepe, quoniam a Philosophis dicta fuerant, laudari celebrarique consuessent (2). Decreta esse Veterum permulta (3), quae eodem fere, atque illa spectent, quae sunt a Christo sancita de non reddendo ei malo, qui malum cuiquam intulerit. Nisi enim simile hujus (4) esset, quod illi statuerant, commendandam scilicet imprimis virtutem in eo, qui regnet, esse; qua fit, ut is injuriae memoriam depouat, quam rem tandem putarent similem futuram? Atque sic haberent. Esse, veterum illorum, quorum supra memini, opinione, omnes oportere, fuisseque etiam nonnullos Principes ita comparatos, ut, salva republica, injuriarum tamen obliviscerentur. Quod cum ita sit, cur inimici nostri, religionis Christianae caussa, hominum societatem consistere posse diffiderent? Quod si hi cognossent, qua voluntate latae eae Leges ab Jesu fuissent, persuasum sibi esse, nihil deprehendi in iis potuisse, quod ipsi cum ratione gerendae reipublicae pugnare arbitrarentur. Nam quod Christus statuit, alteram maxillam percutienti praeberi, conanti tunicam auferre, dari et

(1) Lactan. *lib.* V. *cap.* XX. *etenim*, inquit, (ex sententia Gentilium) *puniendi sunt, qui destruunt religiones.*

(2) S. Augustinus *epist.* CXXXVIII. *al.* V. *num.* 9. *et* 10. „ Quid opus est, ut diutius laboremus, ac non ipsos „ potius percontemur, quomodo potuerant gubernare, „ atque augere rempublicam, quam ex parva, et ino„ pi magnam, opulentamque fecerunt, qui accepta in„ juria ignoscere, quam persequi malebant? Quomodo „ Caesari administratori reipublicae, mores ejus extol„ lens Cicero dicebat, quod nihil oblivisci soleret, nisi „ injurias. Dicebat enim hoc tam magnus laudator, aut „ tam magnus adulator? Sed si laudator, talem Caesa„ rem noverat; si autem adulator, talem esse debere „ ostendebat principem civitatis, qualem illum falla„ citer praedicabat. Quid est autem non reddere ma„ lum pro malo, nisi abhorrere ab ulciscendi libidine? „ Quod est accepta injuria ignoscere malle, quam per„ sequi, et nihil nisi injurias oblivisci. Haec cum in „ eorum leguntur auctoribus, exclamatur, et plaudi„ tur; describi atque praedicari mores videntur, qui„ bus dignum esset assurgere civitatem, quae tot Genti„ bus imperaret; quod accepta injuria ignoscere, quam „ persequi malebant. Cum vero legitur praecipiente au„ ctoritate divina, non reddendum malum pro malo.... „ occupatur religio tanquam inimica reipublicae „ etc. Miror quid sit, quod Johannes Franciscus Buddaeus *Diss. de concord. relig. Christ. statusque civilis pag.* 46. *edit. an.* 1712. ab Augustino non fuisse omnino sublatam difficultatem objecti scripserit, cum quae ipse addidit, eodem atque illa spectant, quae est complexus *ibid.* Augustinus, cujus tamen verba, nescio quo casu, Buddaeus praetermisit.

(3) Vide Petrum Danielem Huetium *Quaestionum Alnetanarum lib.* III. *cap.* XVIII. quo loco similia veterum Philosophorum decreta recitat. Functi quoque eodem labore sunt ex Haereticis Hugo Grotius *in not. ad cap.* V. *Evang. Matthaei*, et Tobias Pfaonerus *system. Theolog. Gentil. cap.* XX. de extremo judicio §. XIV. *pag* 455.

(4) Ac simile quidem esse agnovit acerrimus ille Christianae religionis hostis Celsus apud Orig. *l.* VII. *n.* LVIII. *pag.* 735. *Tom.* I. *op. edit. Monach. S. Mauri.* Quare cum arguere sententiam nequiret, rusticitatem, qua, ut ille ait, expressa erat, reprehendit. Itaque ab Origene jure vapulat. *Ibid. p.* 535. *et seqq.*

pallium; et cum eo, qui te ad mille passuum iter cogat, duplicari viam oportere, sic esse intelligendum, ut injuriae ferendae aequo animo sint, quo (1) vinci in bono malus, et resipiscere tandem possit. Atque id quidem etsi non opere quandoque, animo tamen semper fieri debere. Nam si quis graviter laedat, hunc et accusari a civibus, et plecti jure a magistratu posse, ita tamen, ut pacis, felicitatisque reipublicae, et ejus qui plectitur utilitatis, non malevolentiae, neque privatae vindictae ratio habeatur. Itaque Principi parentis datas esse partes. Patrem, qui filium puniat, amore, non odio punire. Hoc modo si in civitate agatur, ne bella quidem sine benevolentia futura. Quotus enim quisque esset, qui bellum, Christianorum opinione, injustum semper, damnandumque esse censeret? Licere quidem Principi et inferre interdum, et illatum defendere. Nisi enim sic res haberet, quemadmodum Christus militibus arma ferre permisisset? Postremo qui nostram disciplinam esse contrariam moribus reipublicae pugnarent, darent

(1) Augustinus *ibid. num.* XIII. ,, Paratus itaque esse debet homo justus et pius patienter eorum malitiam sustinere, quos fieri bonos quaerit, ut numerus potius crescat bonorum, non ut pari malitia se quoque numero addat malorum. Denique ista praecepta magis ad praeparationem cordis, quae intus est, pertinere, quam ad opus, quod in aperto est, ut teneatur in secreto animi patientia cum benevolentia, in manifesto autem id fiat, quod eis videtur prodesse posse, quibus bene velle debemus. Hinc liquido ostenditur, quod ipse Dominus Jesus exemplum singulare patientiae, cum percuteretur in faciem, respondit: *Si male dixi, exprobra de malo, si autem bene, cur me caedis?*... Sunt ergo ista praecepta patientiae semper in cordis praeparatione tenenda, ipsaque benevolentia, ne reddatur malum pro malo, semper in voluntate complenda est, agenda sunt autem multa etiam cum invitis benigna quadam asperitate plectendis, quorum potius utilitati consulendum est, quam voluntati, quod in principe civitatis luculentissime illorum literae laudaverunt. Nam in corripiendo filio quamlibet aspere, nunquam profecto amor paternus amittitur, fit tamen, quod nolit, et doleat, qui etiam invitus videtur dolore sanandus. Ac per hoc si terrena ista respublica praecepta Christiana custodiat, et ipsa bella sine benevolentia non gerentur, ut ad pietatis justitiaeque pacatam societatem victis facilius consulatur. Nam cui licentia iniquitatis eripitur, utiliter vincitur: quoniam nihil est infelicius felicitate peccantium, qua poenalis nutritur impunitas, et mala voluntas, velut hostis interior roboratur ..... Misericorditer, si fieri posset, etiam bella gererentur a bonis, ut licentiosis cupiditatibus domitis, haec vitia perderentur, quae justo imperio vel extirpari, vel premi debuerunt. Nam si Christiana disciplina omnia bella culparet, hoc potius militibus consilium salutis petentibus in Evangelio diceretur, ut abjicerent arma, seque omnino militiae subtraherent. Dictum est autem eis: *neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum.* Quibus proprium stipendium sufficere debere praecepit, militare utique non prohibuit. Proinde qui doctrinam Christi adversam dicunt esse reipublicae, dent exercitum talem, quales doctrina Christiana milites jussit, dent tales provinciales, tales maritos, tales conjuges, tales parentes, tales filios, tales dominos, tales servos, tales reges, tales judices ..... quales esse praecepit doctrina Christiana, et audeant eam dicere adversam esse reipublicae ..... Ut quid autem ad illud respondeam, quod dicunt, per quosdam Imperatores Christianos multa mala Imperio accidisse Romano. Haec generalis conquestio calumniosa est. Nam si apertius certo de praeteritis Imperatoribus aliqua commemorarent, possem similia, vel fortasse etiam graviora de Imperatoribus non Christianis et ego commemorare etc. Scio esse aliquos, qui pugnent, veteres Christianos negasse fas esse nostris militiae nomen dare. Sed de hac re copiose agam ubi *de moribus Christianorum veterum* disseram. Interea vide Dionysium Petavium *Dissertationum Ecclesiasticarum lib.* II. *cap.* II. *n.* V. *et seqq.*

exercitum, darent milites, darent provinciales, principes, judices, conjuges, filios, servos denique tales, qnales nostra institutio posceret, tumque jam non saluti hanc, sed detrimento esse civitati dicere auderent, si possent. Quod quererentur Christianorum Imperatorum improbitate invectam esse magnam in rempublicam partem incommodorum, scirent esse hoc genus accusationis ex malevolentia profectum. Quod si vera etiam affirmarent, cogitationem tamen in Ethnicos Imperatores converterent. Hos enim et multo plura, et graviora peccasse, quam inimici a nostris peccatum fuisse dictitarent. Se nihili pendere querimonias idololatrarum, qui adderent, perniciosos (1) societati hominum esse Christianos, ut qui religiones aliorum negligerent, nollentque adorare imagines Imperatorum. Esse id totum calumniae, atque improbitatis plenum. Observare nos quidem Imperatorem, sed ut hominem (2) observare par est, qui auctoritate praestet. Quod si divinos ei honores adhibere nollemus, id ne nobis crimini verterent, quibus certum esset, nisi (3) Deum, divino cultu neminem honorare licere. Non esse nostros caussas turbarum, qui legibus parerent (4), qui tributa penderent, qui molesti cuiquam esse

(1) Cornelius Wan Bynhershockius *Dissert.* II. *De Cultu Religionis Peregrinae etc. pag.* 251. *edit. an.* 1719. „ Interea, *inquit*, hoc mihi videor observasse etiam ex „ ipsis Christianorum libris Apologeticis, nullos, ne Ju„ daeos quidem, durius fuisse habitos, nullos Roma„ nis magis invisos, non alia opinor ratione, quam „ quod Romani, qui nunquam religionem separabant „ a rationibus Imperii, ab illis sibi quam maxime me„ tuerent. Metuebant autem duplici potissimum de „ caussa: altera quod Christiani nunnisi unum Deum „ profiterentur, in reliquum Deorum chorum non cre„ duli; altera, quod Imperatoribus non sacrificarent, „ nec eorum imaginibus thure ac vino supplicarent. „ Primam caussam accepi ab Augustino *lib.* I. De con„ sensu Evang. *cap.* XVIII. .... Aliud enim est conni„ vere ad peregrina sacra suis non noxia, aliud ad„ mittere cum detrimento et contemtu suorum „. Haec ille. Ergo Tertullianus *cap.* X. *Apolog.* hoc nobis objectum ab Ethnicis scribit. *Deos non colitis, et pro Imperatoribus sacrificia non impenditis.* Vide et *libri ad Nat. cap.* XVII.

(2) Tertull. *ad Scapulam cap.* II. „ Colimus Imperato„ rem sic, quomodo et nobis licet, et ipsi expedit, ut „ hominem a Deo secundum, et quidquid est a Deo „ consequutum, et solo Deo minorem. Hoc et ipse „ volet „. Vide quae superiore §. n. II. diximus. Et *Apol. cap.* XXXIII. *pag.* 184. *edit. Haverc.*

(3) Ac divinos honores, non quales hominem decerent, Imperatori dari Ethnici volebant. Plinius *epist. ad Trajan.* XCVII. *lib.* X. „ Propositus est, *inquit*, li„ bellus sine auctore, multorum nomina continens, „ qui negarent se esse Christianos, aut fuisse, eum, „ praeeunte me, Deos appellarent, et imagini tuae, „ quam propter hoc jusseram cum simulacris numi„ num adferri, thure, ac vino supplicarent: praete„ rea maledicerent Christo „. Quem autem invocarent, qui sacrificabant, explicat Minucius in *Octavio pag.* 283. *edit. an.* 1672. „ Sic eorum (Imperatorum) numen vocant, ad imagines supplicant genium, idest daemonem ejus implorent. Tertullianus *Apol. c.* XXXIII. „ Non enim Deum Imperatorem dicam, vel quia men„ tiri nescio, vel quia deridere non audeo, vel quia „ nec ipse se Deum volet dici „. Plura de hac re Woverus disputat *not.* 4. in locum Minucii modo laudatum. Consule Vegetium *lib.* II. *cap.* V. *de re militari*, ubi, quemadmodum jurare Christiani milites deberent, indicat.

(4) Tertull. *Apolog. cap.* XLII. *pag.* 363. *edit. Haverc.*

caverent; sed cultores idolorum, qui (1) homines innocentes in jus vocarent, extremoque supplicio plecti curarent. De Diis esse eam nostram sententiam (2), quam ipsi dicerent. Cur autem eos veneraremur, quos aut daemones sciremus esse, aut viros qui flagitiosam vitam duxissent? Sed nos qui vi nihil moliremur, quique verbis, non armis, non seditione ad veritatis cognitionem adducere eos conaremur, qui in ignoratione, atque inscientia versarentur, quo tandem modo esse possemus auctores dissensionum, atque turbarum?

§. XXVI.

Accusati Christiani, quasi I. rei omnium scelerum, II. obstinati, III. indigni, *qui de rebus divinis agerent*, IV. *suspectique conjurationis essent, quod ante lucem convenire solerent.*

I. Interim Ethnici, ut rem compendio agerent, quos majestatis, religiouis, incesti etc. eosdem tribus verbis (3), *omnium scelerum reos* fecerunt. Tantum apud eos superstitio poterat, ut qui hanc virtute, ac pietate tollere conarentur, hi liberi ab ullo flagitio, eorum sententia, esse nequirent. Christiani, qui conscii sibi erant, quibus moribus viverent, nihili hasce criminationes pendebant. Hoc se consolari, ajebant, quod innocentes ab iis accusari, damnarique perspicerent (4), qui primi omuium violare

(1) Ibid. *cap.* XL. *pag.* 337. *edit. Haverc.* „ At e contrario illis nomen factionis accommodandum est, „ qui in odium bonorum, et proborum conspirant, „ qui adversus sanguinem innocentem conclamant etc.

(2) Tertullianus *Apolog. cap.* X. *pag.* 109. *edit. Haverc.* „ Deos vestros colere desinimus, ex quo illos non esse „ cognoscimus. Hoc igitur exigere debetis, uti probemus, non esse illos Deos, et idcirco non colendos, „ quia tunc demum coli debuissent si Dii fuissent ... Consule quae sequuntur ad *cap.* XXIV. Similia habent Justinus, Clemens Alex., Athenagoras, Theophilus, Minucius, uno verbo Apologistae omnes Christiani.

(3) Tertullianus *Apologetici cap.* II. *pag.* 32. *edit. Havercc.*, Christianum, hominem, *inquit*, omnium scelerum reum ..... existimas, et cogis negare etc.

(4) Tertullianus *Apolog. cap.* II. *pag.* 33. „ Cogis negare, ut absolvas, quem non poteris absolvere, nisi „ negaverit. Praevaricaris in leges. Vis ergo neget se „ nocentem, ut eum facias innocentem: et quidem „ invitum jam, nec de praeterito reum. Unde ista perversitas? Ut etiam illud non recogitetis sponte confesso magis credendum esse, quam per vim neganti; „ vel ne compulsus negare, non ex fide negarit, et „ absolutus, ibidem post tribunal de vestra rideat aemulatione iterum Christianus. Cum igitur in omnibus non aliter dispositis, quam ceteros nocentes, „ id unum contendendo, ut de eo nomine excludamur (excludimur enim, si facimus, quae faciunt „ non Christiani), intelligere potestis non scelus aliquod in causa esse, sed nomen, quod quaedam „ ratio aemulae operationis insequitur, hoc primum „ agens, ut homines nolint scire pro certo, quod se „ nescire pro certo sciunt. Ideo et credunt de nobis, „ quae non probantur, et nolunt inquiri, ne probentur non esse, quae malunt credi esse, ut nomen „ illius aemulae rationis inimicum; praesumtis, non

leges auderent. Nam si rei omnium scelerum essemus, cur in vitam ante, moresque nostros inquirere, quam nos capitis condemnare negligerent? An non scirent neminem esse supplicio afficiendum, quem nondum reum objecti sceleris esse constaret? Quam esse hanc judicandi legem arbitrarentur, qua fieri soleret, ut qui se Christianum negabat esse, ei impune abire liceret? Dimitterent ne sponte confitentem reum, qui deinde propter cruciatus se reum esse negaret? Si ergo reo sponte confitenti, vi neganti non crederetur (1), neque abeundi daretur facultas, quid esset, quod voluntate confitenti, vi contra neganti Christiano omnium legum, morum, Imperatorum, hominum inimico se Christianum esse, continuo fides adjungeretur? Hoccine essent contenti, si reipsa tales nos esse Ethnici putarent, quales vulgo describerent? Non ergo illos credere, quod de nobis praedicare consuescerent. Nomen Christianum illis invisum esse. Hoc unum esse in caussa, cur in nos tantopere saevirent. Itaque esse plerosque qui mores alicujus nostrum laudent, quanquam eum esse Christianum aegre ferant. Quod si nominis odium esset, quem esse in nomine (2) reatum posse judicarent? An vocabulum, quod neque ma-

„ probatis criminibus de sua sola confessione damnetur. Ideo torquemur confitentes, et punimur perseverantes, et absolvimur negantes, quia nominis praelium est. Denique quid de tabella recitatis illum Christianum, cur non et homicidam? Si homicida Christianus, cur non et incestus, vel quodcumque aliud esse nos creditis? Similes sunt Justini Martyris *Apol.* 1. *pag.* 45. *num.* IV. *edit. an.* 1742. *Mon. S. Mauri*, Athenagorae *in legat. num.* 1. *pag.* 260. aliorumque conquestiones.

(1) Cyprianus ad Demetrianum *p.* 132. *edit. an.* 1700. „ Torqueri debui, si negarem ... Torquentur rei, qui se negant crimine, quo accusantur, teneri, ut facinoris veritas, quae indice voce non promitur, dolore corporis exprimatur. Nunc vero cum sponte confitear, et clamem, et crebris ac repetitis identidem vocibus Christianum me esse contester, quid tormenta admoves confitenti „? Adeundus Minucius Felix in *Octav. pag.* 258. *edit. an.* 1672. Ac leges quidem jubent reum torqueri ut occulta crimina confiteatur, non ut confessa neget. Vide *Paulum Jurisconsultum lib.* V. *sent. tit.* XIV.

(2) Tertull. *Apolog. cap.* III. *pag.* 37. „ Quid quod ita plerique claris oculis in odium ejus impingunt, ut bonum alicui testimonium ferentes admisceant nominis exprobrationem. Bonus vir Cajus Sejus, tantum quod Christianus. Item alius. Ego miror Lucium Titium sapientem virum repente factum Christianum! Nemo retractat, ne ideo bonus Cajus, et prudens Lucius, quia Christianus: aut ideo Christianus, quia prudens, et bonus. Laudant quae sciunt, vituperant, quae ignorant ... Nunc igitur si nominis odium est, quis nominum reatus? Quae accusatio vocabulorum? Nisi aut barbarum sonat aliqua vox nominis, aut infaustum, aut maledicum, aut impudicum. Christianus vero quantum interpretatio est, de unctione deducitur ..... Oditur itaque in hominibus innocuis etiam nomen innocuum. At enim secta oditur in nomine utique sui auctoris. Quid novi si aliqua disciplina de magistro cognomentum sectatoribus suis inducit? ..... Plane si qui probet malum auctorem, et malam sectam, is probabit et nomen malum dignum odii de reatu sectae, et auctoris. Ideoque ante odium nominis competebat prius de auctore sectam recognoscere, vel auctorem de secta. At nunc utriusque inquisitione neglecta, nomen detinetur, et nomen expugnatur, et ignotam sectam, ignotum et auctorem vox sola praedamnat, quia nominantur, non quia revincuntur „. Atque ita reipsa erat; nam Plinius etsi in *Epist.* XCVII. *ad Trajanum lib.* X. quanquam inquirendo agnovisse se scripserit, Christianos *sacramento se non in scelus aliquod*

ledicum, neque obscoenum esset, quod ab unctione manasset, quod derivatum a Christi magistri nomine fuisset, reprehenderent, neglecta agnitione vitae, atque doctrinae, quam colimus? Ecquid autem esset, nisi hoc contra leges, quae sunt de judiciis, esse putarent? Quae cum ita essent, aut (1) lege agerent, inquirerentque incesti ne, an homicidae essemus; ac si in horum scelere aliquo nos deprehendissent, cruciarent, laniarent, interficerent denique, aut id quod res erat, confiterentur, nosque et innocentes declararent, et quam sequimur religionem, nos profiteri atque observare sinerent.

II. Sed qui irridendi erant, propterea quod pugnantia loquerentur, et agerent, ii nostros obstinationis arguebant, quod cum sacrificare, et abire illaesi possent, tamen obfirmati in sententia (2) manere vellent. Nostri contra homini, qui non vulgi opinione, sed veritate, duceretur, satis esse exploratum dixerunt, nisi uni Deo, fas non esse sacrificia cuiquam offerre. Non ignorare se cujus incitatione Ethnici id nobis consilii darent. Esse enim rationi contrarium, ut quis omni ope id curet, ut alios inducere ad sese decipiendum cruciatu possit. Malos daemonas ejus et suasionis, et crudelitatis auctores esse (3). Eos qui nobis gratia Dei ornatis invi-

obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent etc. tamen interrogabat Imperatorem num: *nomen ipsum etiamsi flagitiis careat* puniendum esset. Ac punieret ille quidem, ut addit, Christianos, quos tamen nullius sceleris reos esse perspexeret.

(1) Adeundus Justinus Martyr *Apolog.* 1. num. IV. *pag.* 44. *et seqq. et num.* 7. *pag.* 47. Ubi haec habet „ Rogamus, ut omnium, qui apud vos accusantur, di„ judicentur actiones, ut qui convictus fuerit, punia„ tur ut improbus, nequaquam vero ut Christianus: „ si quem autem extra noxam esse pateat, dimittatur, „ ut innocens Christianus. Athenegoras *legat.* num. 1. *pag.* 280. „ Nostrum autem nomen, *inquit*, (ne quae„ so, ut vulgus solet, ipso audito offendamini) cur „ odio habetur? Non enim nomina odio digna, sed „ malefactum poena, et supplicio ..... Quare singuli „ aequo jure vivunt .... Nos autem, qui Christiani di„ cimur, quia non etiam nobis providetis, sed nihil „ agentes mali, vel potius omnium, ut progressu ora„ tionis patebit, sanctissime, et aequissime de Deo, „ ac de Imperio vestro sentientes exagitari, rapi et ve„ xari sinitis, plerisque bellum nobis, ob solum no„ men inferentibus; nos, inquam, ipsi res nostras in „ lucem proferre ausi sumus. Docebit autem vos ora„ tio praeter fas, ac praeter legem omnem, et ratio„ nem haec nos pati. *Et num.* 2. *pag.* 281. „ Quod igi„ tur commune jus est omnium, nos quoque postu„ lamus, ut nequaquam odio habeamur, et puniamur, „ quia dicimur Christiani (quid enim nobis hoc no„ men ad nequitiam affert?) Sed judicemur de quo„ cumque quis vocaverit, ac vel absolvamur refutato „ crimine, vel convicte improbitate puniamur: non „ propter nomen..... sed propter crimen.

(2) Plinius *epist.* XCVII. *lib.* X. *pag.* 628. *edit.* Cellarii „ Interrogavi, *inquit*, ipsos an essent Christiani. Con„ fitentes iterum, ac tertio interrogavi, supplicium mi„ natus: perseverantes, duci jussi. Neque enim dubi„ tabam qualecumque esset, quod faterentur, *pervica„ ciam* certe, et *inflexibilem obstinationem* debere puni„ ri „. Quare Tertullianus c. XXVII. *Apolog.* „ Qui„ dam, *inquit*, dementiam existimant, quod cum pos„ simus et sacrificare in praesenti, et illaesi abire ma„ nente apud animum proposito, obstinationem saluti „ praeferamus.

(3) Tertullianus *ibid. cap.* XXVII. „ Igitur provocati „ ad sacrificandum obstruimus gradum pro fide con„ scientiae nostrae, qua certi sumus ad quos ista per-

deant, eniti hoc maxime, ut ejus participes cessemus esse, quam ipsi et amiserint scelere, et recuperare nunquam sperent. Nam quod aliqui dicerent, desperatione praesumtioneque nostra fieri, ut deterreri ab opinione nolimus, labi, magnoque se in errore versari cognoscerent. Quid enim? an audaces, praesumptuosos, desperatos esse censerent eos, qui pro agro, pro patria, pro imperio mortem contemsissent? Quod si hos omnes vindices libertatis, salutis, felicitatisque publicae restitutores appellarent; cur nos desperatos, praesumptuosos, obstinatos dicerent, qui pro (1) aeternitate, pro gloria sempiterna, pro vero denique Deo pugnaremus? Sed (2) agerent, quod vellent. Cruciarent, torquerent, damnarent, attererent nos. Esse improbitatem eorum argumentum innocentiae nostrae. Scirent sanguinem martyrum semen Christianorum esse. Multiplicari nos, cum minui tot cladibus videremur. Hoc esse indicium et voluntatis Dei, et veritatis religionis nostrae. Ergo malle nos pati, et placere Deo, quam mentiri, neglectaque vera religione ab Ethnicis magni haberi, et obstinati desinere vocari.

III. Sed tanta erat Ethnicorum consensio nostrae disciplinae institutionisque vituperandae, et suae superstitionis restituendae, ut modis omnibus quidquid nobis accessisset existimationis, hoc totum delere calumnia conarentur. Itaque cum plerosque nostrum aut necessitate, aut voluntate, quod saepe fiebat, pauperes esse in-

„ veniant officia, sub imaginum prostitutione, et humanorum nominum consecratione. Sed quidam dementiam existimant etc. Datis scilicet consilium, quo vobis abutamur. Sed agnoscimus onde talia suggerantur ..... Ille scilicet spiritus daemoniacae, et angelicae paraturae, qui noster ob divortium aemulus, et ob Dei gratiam invidus de mentibus vestris adversus nos praeliatur. Vide Minucium *Octav. p.* 255. *edit. an.* 1672.

(1) Just. Martyr *Apolog.* 1. num. VIII. *pag.* 47. „ Vivere nolumus obstricti mendacio. Aeternae enim ac purae vitae cupidi ad domicilium cum Deo universorum Patre, et opifice promissum contendimus; ac properamus ad confitendum, cum persuasum habeamus, et credamus haec bona ob illis comparari posse, qui factis suis testati Deo fuerint, se illum sectatos esse etc.

(2) Tertullianus extremo *capite Apolog.* „ O gloriam licitam quia humanam! cui nec praesumptio perdita, nec persuasio desperata deputatur, in contemto mortis, et atrocitatis omnimodae, cui tantum pro patria, pro agro, pro imperio, pro amicitia pati permissum est, quantum pro Deo non licet. Et tamen illis omnibus et statuas defunditis, et imagines inscribitis, et titulos inciditis in aeternitatem: quantum de monumentis potestis scilicet, praestatis et ipsi quodammodo mortuis resurrectionem. Hanc qui veram a Deo sperat, si pro Deo patiatur, insanus est. Sed hoc agite boni Praesides meliores multo apud populum, si illis Christianos immolaveritis. Cruciate, torquete, damnate, atterite nos. Probatio est enim innocentiae nostrae iniquitas vestra. Ideo nos haec pati Deus patitur ..... Nec quicquam tamen proficit exquisitior quaeque crudelitas vestra, illecebra est magis sectae. Plures efficimur quoties metimur a vobis. Semen est sanguis Christianorum ..... Illa ipsa obstinatio, quam exprobratis, magistra est .... Inde est, quod ibidem sententiis vestris gratias agimus. Ut est aemulatio divinae rei, et humanae, cum damnamur a vobis, a Deo absolvimur.

telligerent (1) quasi doctrina in paupere nulla esse posset, tum illud praeter cetera, contendebant, indignos esse nostros, qui de rebus divinis disputarent. At erat manifestum viris, qui omnia deseruerant, ut se totos dederant studio rerum divinarum, multo fuisse facilius eas percipere, atque explicare, quam liceret his, qui cum divitiis abundarent (2), harum amore ita detinerentur, ut animum ad philosophiam convertere vix possent. Quinctiam etsi, ita ut in omni hominum societate usuvenit, magno numero Christiani rudes, atque imperiti literarum erant; tamen, si bona fide agere Ethnici voluissent, nunquam negassent multos, omni aetate in Ecclesia fuisse viros, qui humanarum, divinarumque rerum cognitione (3) excellerent. Quod si initio, quos Christus elegerat, ut ceterorum institutores, et magistri essent, plebei, omnisque eruditionis expertes fuerant, nihilo minus plurimum id conferebat ad cognoscendam Christianae religionis divinitatem. Cum enim Philosophi (4), quorum summa erat in scribendo, subtiliterque disserendo facultas, vix paucos reperissent, qui eis assentirentur, exque eorum nomine aut Pythagorei, aut Platonici dici vellent; Apostoli, qui nunquam studia literarum (5) coluerant, repente divinitus magistri multarum gentium facti, incredibilem hominum multitudinem ad nostram disciplinam pertraxerunt, conse-

(1) Caecilius Ethnicus apud Minucium Felicem in *Octavio pag.* 31. *edit. an.* 1672. ,, Itaque, *inquit*, indignandum omnibus, indolescendumque est, audere ,, quosdam, et hoc studiorum rudes, literarum profanos, expertes artium etiam sordidarum, certum ,, aliquid de summa rerum, ac majestate decernere ,,. Vide etiam, quae mox subjungimus ex eodem Auctore.

(2) Minucius Felix *ibid. pag.* 122. inducit Octavium respondentem hoc modo ,, Et quoniam meus frater erupit aegre se ferre, stomachari, indignari, dolere, ,, illiteratos, pauperes, imperitos, de rebus caelestibus ,, disputare; sciat omnes homines sine delectu aetatis, ,, sexus, dignitatis, rationis, et sensus capaces, et habiles procreatos..... At vero divites facultatibus suis ,, implicitos magis aurum suspicere consuesse, quam ,, caelum. Nostrates pauperes, et commentos esse prudentiam, et tradidisse ceteris disciplinam. Unde apparet, ingenium non dari facultatibus etc. Lactantius *l.* 7. *cap.* 1. *pag.* 649. *edit.* 1660. ,, Eo, *inquit*, fit, ,, ut pauperes, et humiles Deo credant *facilius*, qui ,, sunt expediti, quam divites, qui sunt impedimentis ,, plurimis implicati; immo vero catenati et compediti serviunt ad nutum dominae cupiditatis, quae ,, illos inextricabilibus vinculis irretivit, nec possunt in ,, caelum aspicere, quoniam mens eorum in terram ,, prona, humique defixa est. Virtutis autem via non ,, capit magna onera portantes. Angustus admodum trames est, per quem justitia hominem deducit in caelum. Hunc tenere non potest, nisi qui fuerit expeditus, et nudus ,,. Similia habent S. Ambrosius *lib.* 5. in Lucam *cap.* VI. Theodoretus *orat.* VI. *de Provid.*, et Hieronymus in *cap.* III. Jonae.

(3) Hujusmodi fuerunt Quadratus, Aristides, Dionysius Areop., Justinus Mart., Athenagoras, Clemens Alex., Origenes, aliique sexcenti, quos numerare non vacat.

(4) Confer Tertullianum *Apol. extremo cap. pag.* 40. *edit.* 1675.

(5) Origenes *lib.* I. *contr. Celsum num.* 62. *pag.* 376. *Tom.* 1. *opp. edit.* 1755. ,, Qui prudenter, et candide, ,, *inquit*, res ab Apostolis Jesu gestas possunt expendere, iis manifestum fieri, hos divina virtute roboratos fuisse oportere, ut edocerent Christianam religionem, et homines verbo Dei subjicerent. Non enim ,, eis secundum artes Graecorum dialecticas, aut rethoricas dicendi facultas, et disserendi ratio inerat, qua ,, auditores suos sibi conciliarent etc.

quutique sunt, ut a summo Praeceptore Christo Christiani omnes appellarentur. Quamobrem quod Ethnici in dedecus vergere arbitrabantur, hoc ipsum in laudem, et gloriam Christianae religionis nostri redundare demonstrabant.

IV. Interea cum ob metum inimicorum interdiu congregari Christianis (1) minime liceret, ante lucem rem divinam facturi conveniebant. Ethnici quoniam (2) lege Romanorum cautum erat, ne quis noctu conventus agere auderet, primum omnium nostros in violatae legis (3) crimen vocarunt. Erat deinde pluribus persuasum congregationis ejusmodi conspirationum, conjurationumque caussas esse solere (4). Conjurationum duo esse genera. Alterum in rempublicam, alterum in scelus, quod mali homines occultari vellent. Quamobrem si qui forte erant, qui nos ab uno absolvi paterentur, tamen curabant, ut veniremus (5) in alterius suspicionem. Sed Christianis, quum pro Imperatoribus, proque reipu-

(1) Tertull. lib. de fuga et persecut. *cap.* XIV. ,, Postremo si colligere interdiu non potes, habes noctem ,, luce Christi luminosam adversus eam. Et *lib.* II. *ad uxorem cap.* IV. ,, Quis nocturnis convocationibus, si ita ,, oportuerit, a latere suo adimi libenter feret? ,, Imitabuntur autem fideles, qui Hierosolymis post Jacobi mortem noctu in domum Mariae oratum concurrerunt. *Act.* XII. *v.* 12. Etsi vero persecutio in causa aliquando fuerit, cur Christiani noctu convenirent, tamen aliae quoque pleraeque erant, quae illo ut ante lucem interdum congregarentur movebant. Sed de his caussis suo loco opportune agam.

(2) Origenes *lib.* I. *contra Celsum* num. 1. *pag.* 319. ,, *Celso volenti traducere Christianismum, primum caput* ,, *est, quod foedera clam ineant inter se Christiani le-* ,, *gibus vetita.* Nam foederum alia esse manifesta quot- ,, cumque juxta leges fiunt, alia occulta, quaecunque ,, contra leges perficiuntur ,,. Erat praeterea lex Romanorum vetus a Cicerone *in* II. *de legibus cap.* VIII. *relata*, qua praescriptum hoc fere modo erat ,, *Nocturna mulierum sacrificia ne sunto, praeter olla, quae pro populo rite fiant.* At in nocturnis conventibus Christianorum erant quoque mulieres. Itaque objectum id ab Caecilio fuit Christianis *apud Minucium in Octavio pag.* 71. *edit. an.* 1672. ,, Qui de ultima faece, *inquit*, collectis ,, imperitioribus, et mulieribus credulis, ... plebem ,, profanae conjurationis instituunt, quae *nocturnis con-* ,, *gregationibus* et inhumanis cibis, non sacro quodam, ,, sed piaculo foederantur. Latebrosa, et lucifugax na- ,, tio in publicum muta, in angulis garrula etc. Sunt praeterea, qui scribunt nocturnas pervigilationes a Romulo fuisse lege sublatas. De qua re consuli potest Turnebus in *loc. modo indicatum Cicer.* Atque huc spectat quod habet Plinius *lib.* X. *epist.* XCVII. de Christianis ,, Affirmabant autem (*qui ejuraverant Christum*) hanc ,, fuisse summam vel culpae suae vel erroris, quod es- ,, sent obliti stato die ante lucem convenire etc. Vide Franc. Balduinum *comment. in laud. epist. Plinii p.* 750. *edit. an.* 1669.

(3) Vide locum *mox indic. Origenis.*

(4) Tertullianum *Apolog. cap.* XXXIX. ,, Haec coitio ,, Christianorum merito sane illicita, si illicitis par, ,, merito damnanda, si non dissimilis damnandis, si ,, quis de ea queritur eo titulo, quo de factionibus ,, querela est. In cujus perniciem aliquando conveni- ,, mus. Hoc summ congregati, quod et dispersi .... ne- ,, minem laedentes, neminem contristantes. Cum pro- ,, bi, cum boni coeunt, cum pii, cum casti congre- ,, gantur: non est factio dicenda, sed curia.

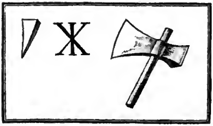
(5) Ideo Caecilius apud Minucium *l. c. Plebem profanae conjurationis*, (ad scelus nempe) *institui a Christianis* dicit. Rursum Galerim Marcus Proconsul in Actis S. Cypriani, quem etiam locum supra indicavi, non quidem adversus rempublicam, sed ad scelus conjuratos esse Christianos significavit, quasi ad flagitia, foedaque scelera perpetranda conspirarent. Ergo *nefariae conspirationis homines* nostros appellavit. Eodemque sensu apud Prudentium περὶ Στεφάνων *hymn.* XIV. *v.* 62. *Plebs rebellis* Christiani Ethnicorum more vocantur.

blicae (1) salute orarent, convenirentque non ut scelere (2) aliquo implicarentur, sed ut sese in virtute, ac pietate, quam profiteri, et colere coepissent, confirmarent, perfacile fuit accusationem (3) depellere. Ac Praefecti Provinciis, qui in eam rem inquirere constituerant, satis explorate cognorant, quam essent ab utroque eo crimine alieni nostri.

(1) Tertullianus *ibid. cap.* XXX. ,, Illuc suspicientes sursum Christiani; manibus expansis, quia innocuis; capite nudo, quia non erubescimus; denique sine monitore, quia de pectore oramus; precantes sumus semper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, et quaecumque hominis, et Caesaris vota sunt etc.

(2) Vide Plinium Juniorem laudata XCVII. *ep. lib.* X.

(3) Tertullianus *Apol. cap.* II. *pag.* 24. *edit. Havere.* ,, Plinius secundus cum Provinciam regeret, damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsis, ipsa tamen multitudine perturbatus, quid de cetero ageret, consuluit tunc Trajanum Imperatorem, allegans praeter obstinationem non sacrificandi nihil aliud se de Sacramentis eorum comperisse, quam coetus antelucanos ad canendum Christo ut Deo, et ad confoederandam disciplinam; homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam, et cetera scelera prohibentes. Vide Orosium *lib.* VII. *Hist. cap.* XI. Nam eos, qui mulierculas per summos cruciatus, perque vim induxerunt, ut dicerent geri a nostris nefaria quaedam in conventu, et sinaxi, nihil moror. Vide Just. *Martyr Apol.* II. n. II. *et seqq. pag.* 90. *et seqq.* et Eusebium *Hist. Eccl. lib.* IX. *cap.* V.

§. XXVII.

Calumniae. I. *De occultis notis*, quibus sese Christiani cognoscerent. II. De *Martyribus*, *quasi mori vellent, ut post mortem eorum corpora balsamo inuncta cum aromatibus sepelirentur.* III. Deque Christianis, quasi *malorum*, *aerumnarumque omnium caussae essent.* IV. Quemadmodum hae fuerint a Christianis repulsae calumniae.

I. His calumniis aliae quoque a malevolis excogitatae accesserant. Nam cum conjurati qui erant, occultis quibusdam notis (1) uterentur, quo a suis distingui possent, conjuratos autem in scelus Christianos esse inimici existimarent; fuerunt, qui eos similibus notis invicem cognosci suspicarentur.

II. Ridicula erat altera accusatio de ungnentis. Summa erat Christianorum adversus mortuos, imprimisque Martyres pietas. Ergo eorum corpora unguentis, quae composita ex aromatibus (2) essent, oblita sepeliebant. Ethnici, ad quorum cognitionem haec venerant, quoniam *Confessores* incredibili constantia perferre cruciatus, mortemque optare cernebant, in eam opinionem venerunt, ut propterea (3) nostros putarent perire velle, quod sperarent fore, ut eorum cadavera, muliercularum industria, unguentis in sepulcro affluerent.

III. Multo erat gravius, quod ajebant, esse omnium malorum, aerumnarumque caussam Christianos, quae reipublicae (4) evenirent. Nam si siccitate, si inundatione, si bello, si peste, si

(1) Caecilius apud Minucium Felicem *in Octav. p.* 81. *edit. an.* 1672. „ Occultis se notis, *inquit*, et insignibus „ noscunt, et amant mutuo pene antequam noverint.

(2) Tertullianus *de Corona militis cap.* X. „ Et si me „ odor alicujus loci offenderit, Arabiae aliquid incen„ do, sed non eodem ritu, nec eodem habitu, nec „ eodem apparatu, quo agitur apud idola. Et *Apolog.* „ *c.* XLII. Thura non emimus. Si Arabiae queruntur, „ scient Sabaei pluris, et carioris suas merces Christia„ nis sepeliendis profligari, quam Diis fumigandis „. Similia habet in libro *de Resurrectione carnis cap.* XXVIII. Itaque Caecilius apud Minucium *p.* 107. *edit. an.* 1672. Nostris vitio dat, quod *reservarent unguenta funeribus*. De reliquiis Martyrum, quae curari hoc modo solerent, consulenda Acta *SS. MM. Tarachi*, *Probi*, et *Andronici* apud Ruinartium *Act. MM. sincer. p.* 476. *edit. an.* 1689.

(3) *Acta SS. MM. Andronici, et Socior. loco modo indicato.*

(4) Tertullianus *Apolog. cap.* XL. *pag.* 337. *seqq. edit. Haverc.* „ Praetexentes ad odii defensionem illam quo„ que vanitatem, quod existiment omnis publicae cla„ dis, omnis popularis incommodi Christianos esse in „ caussa. Si Tyberis ascendit in moenia, si Nilus non „ ascendit in arva, si caelum stetit, si terra movit, si „ fames, si lues, statim Christianos ad leonem. Tantos „ ad unum? „ Hujusmodi Ethnicorum conquestiones leguntur etiam apud Origenem, Arnobium, aliosque Apologistas. Vide Nourrium *Apparat. in Biblioth. SS. PP. Tom.* II. *pag.* 1.

fame civitas premebatur, continuo culpa omnis in nostros transferri ab improbis consueverat.

IV. Majores nostri, qui unde hae omnes profectae essent calumniae certo scirent, susceperunt sui, suorumque fratrum defensionem. Itaque negarunt ullas sibi occultas notas esse, quibus suos ab alienis (1) secernerent. Innocentiam, modestiamque signa Christiani esse docuerunt. Nostros, cum his virtutibus ornati essent, sese mutuo fratres vocare, quod religione, sanctitateque morum unius Dei parentis filii censerentur, et essent. Quod de unguentis Ethnici nugarentur, falsum (2) esse. Solere Christianos Sanctorum Martyrum reliquias aromatibus condire. Eorum, qui sic agerent, pietatem laudari (3) oportere. Martyres autem non tam dementes esse, qui vitae aromata, et unguenta, quibus mortui olerent, anteponerent. Sempiternam felicitatem, quam expectarent, caussam solam esse, cur tam strenue cum tyrannis confligerent. Nullius ponderis esse, quod exprobrarent, Christianorum improbitate fieri, ut civitas tot adversis rebus premeretur. Quemadmodum enim cladium, terrae motuum, inundationum caussae essent, qui laboribus, qui jejuniis, qui precibus (4) Dei numen placare, qui caste, integreque vivere, qui nihil moliri, nisi quod

(1) Minucius *in Octavio pag.* 312. *edit. an.* 1672. „Nos non notaculo corporis, ut putatis, sed innocentiae, ac modestiae signo facile dignoscimus. Sic mutuo, quod doletis, amore diligimus, quoniam odisse non novimus: sic nos quod invidetis, fratres vocamus, ut unius Dei parentis homines, ut consortes fidei, ut spei cohaeredes.

(2) Vide Tertullianum, et Acta SS. MM. *Tarachi, Probi, et Andronici l. c.*

(3) Imitabantur enim exemplum mulieris, quae laudata proinde a Christo fuit apud Matthaeum *cap.* XXVI. *v.* 10. *et* 12. Nam sic Christus loquutus est, ἔργον καλὸν εἰργάσατο εἰς ἐμέ. Βαλοῦσα γὰρ αὐτὴ τὸ μύρον τοῦτο ἐπὶ τοῦ σώματός μου, πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι με ἐποίησεν. *Opus bonum operata est in me. Mittens enim ipsa unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit.* Negari autem nequit, quin nostri mutuati eum morem sepeliendi cum aromatibus cadavera ab Judaeis fuerint, eumque fecerint, praesertim cum eumdem sequuti fuerint primi Christiani, qui corpus Servatoris sepulchro condiderunt. Johannes *cap.* XIX. *Evang. v.* 39. „Venit autem et Nicodemus, *inquit*, qui venerat ad Jesum nocte primum, ferens mixturam mirrhae, et aloes, quasi libras centum. Acceperunt ergo corpus Jesu, et ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Judaeis sepelire.

(4) Tertullianus *Apolog. cap.* XL. *pag.* 348. „Leviora nunc accidunt, ex quo Christianos a Deo orbis accepit. Ex eo enim et innocentia seculi iniquitates temperavit, et deprecatores Dei esse coeperunt. Denique cum ab imbribus aestiva hyberna suspendunt, et annus in cura est, vos quidem quotidie pasti, statimque pransuri balneis, et cauponis, et lupanaribus operati, aquilicia Jovi immolatis, nudipedalia populo denunciatis, caelum apud Capitolium quaeritis, nubila de laquearibus expectatis, aversi ab ipso Deo, et caelo. Nos vero jejuniis aridi, et omni continentia expressi, ab omni vitae fruge dilati, in sacco, et cinere volutantes, invidia caelum tundimus, Deum tangimus, et cum misericordiam extorserimus, Jupiter honoratur a vobis, Deus negligitur. *Cap.* XLI. Vos igitur importuni rebus humanis, vos rei publicorum incommodorum, vos malorum illices semper, apud quos Deus spernitur, statuae adorantur. Utique enim credibilius haberi debet eum irasci, qui negligatur, quam qui coluntur.

rectum, quodque aequum esset, solerent? Christianos autem, quorum haec erat institutio vitae, Ethnici ne objurgarent, qui vino madebant, qui balneis, cauponis, lupanaribus *operati*, sacra pro eliciendis aquis Jovi immolabant, *denunciabantque nudipedalia* populo, et nubila e laquearibus praestolabantur? Quod si hi, qui tam corruptis moribus viverent, nostri caussa his tantis malis rempublicam laborare affirmabant, cur non item ea nobis incommoda, quae ante Christi adventum evenissent (1), tribuerent? Si igitur eorum auctores Christiani non erant, agi ipsos reos ne novorum quidem posse. Pro quibus rebus orare, ac postulare se, ut innocentiae suae ratio haberetur, quorum opera, si Ethnici fecissent vexandi finem, non oneri reipublicae esset, sed utilitati futura.

§. XXVIII.

Accusati Christiani. I. Quod *Theatris*, *ceterisque spectaculis*. II. Quodque *conviviis se abstinerent*. III. Quod *mortuorum corpora non cremarent*. IV. Quod *mortuos et sepulcra non coronarent*.

I. Accesserat de *spectaculorum contemtu* instructa ab Ethnicis criminatio. Etsi autem certum erat Christianos ab hoc genere omni abhorruisse, non eo tamen se abstinebant, quo res, quas esse putarent honestas, aversarentur. Itaque calumnia (2) Gentiles aje-

(1) Tertullianus *Apolog. cap.* XL. „ Oro vos, ante Tiberium, id est ante Christi adventum, quantae clades orbem, et urbem ceciderunt? Legimus Hieran, Anaphen, et Delon, at Rhodon, et Co insulas multis cum millibus hominum pessum abiisse ..... Ubi vero tunc Deorum vestrorum contemptores Christiani? ..... Semper humana gens male de Deo meruit, primo quidem ut inofficiosa ejus, quem cum intelligeret ex parte, non solum non requisivit timendum, sed et alios sibi citius commenta est, quos coleret; dehinc quod non inquirendo innocentiae magistrum et nocentiae judicem, et exactorem, omnibus vitiis, et criminibus inolevit. Ceterum si requisisset, sequebatur, ut recognosceret requisitum, et recognitum observaret, et observatum propitium magis experiretur, quam iratum. Eumdem ergo nunc quoque scire debet iratum, quem et retro semper priusquam Christiani nominarentur, etc.

(2) Caecilius apud Minucium Felicem *in Octav. p.* 105. *et seq. edit. an.* 1672. „ Vos vero suspensi interim, atque solliciti, honestis voluptatibus abstinetis, non spectacula visitis, non pompis interestis etc. „ Quamobrem Octavius apud Minucium respondet *pag.* 343. „ Nos igitur, qui moribus, et pudore censemur, merito malis voluptatibus, et pompis vestris, et spectaculis abstinemus, quorum et de sacris originem novimus, et noxia blandimenta damnamus. Nam in ludis curulibus quis non horreat populi in se rixantis insaniam? In gladiatoriis homicidii disciplinam? In scenicis etiam non minor furor, turpitudo prolixior. Nunc enim mimus vel exponit adulteria, vel monstrat. Nunc enervis histrio amorem dum fin-

bant, a spectaculis, theatrisque, quae honesta esse oblectamenta censerent, Christianos fuisse alienos. Erat vetitum nostris genus omne spectaculorum, quod orta omnia e superstitione essent, nihilque continerent, quod non aut vanum, aut crudele, aut insanum, aut impudicum esset. Has enim ob caussas Patres et theatrum, et spectacula quaeque summa consensione reprobaverunt, Christianisque omnibus auctores fuerunt, ut sibi, ne his interessent, caverent.

II. Datum praeterea nostris vitio ab Ethnicis est, quod publicis conviviis (1) adesse recusarent. Non negabant Patres vera haec esse, quae hostes nobis opponerent. At fas non esse ajebant ei, qui Christo nomen dedisset, ejusmodi conviviis interesse, in quibus nihil, quod non superstitionem, luxum, (2) impudentiam, obscoenitatem oleret, videretur. Quare agi illos oportere idololatriae criminis (3) reos, qui genus illud conviviorum frequentarent. Esse autem nobis convivia nostra, sed sobria, sed (4) pudica, sed ejusmodi, quae gravitatem, atque modestiam praeseferrent. Addebant in hanc sententiam complura, quibus audaciam objurgatorum comprimebant.

„ git, infligit. Idem Deos vestros induendo stupra, suspiria, odia dedecorat .... Tertullianus *Ap. c.* XXXVIII. „ Aeque spectaculis vestris in tantum renunciamus, in quantum originibus eorum, quas scimus de superstitione conceptas, cum et ipsis rebus, de quibus transiguntur, praetersumus. Nihil est nobis dictu, visu, auditu cum insania circi, cum impudicitia theatri, cum atrocitate arenae, cum vanitate xysti. Licuit Epicureis aliquam decernere voluptatis veritatem. Quo vos offendimus, si alias praesumimus voluptates? Si oblectari novisse nolumus nostra injuria est etc. Sed de Patrum decretis quae sunt de spectaculis, erit libro IV. hujusce operis copiosum disserendum.

(1) Sic enim Christianos alloquitur Caecilius apud Minucium in *Octav. pag.* 105. *Convivia publica absque vobis.*

(2) Tertullianus *Apolog. cap.* XXXV. „ Grande videlicet officium focos, et toros in publicum educere, vicatim epulari, civitatem tabernae habitu abolefacere, vino lutum cogere, catervatim cursitare ad injurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras. Sicine exprimitur publicum gaudium per dedecus publicum etc. Consule Nourrium *Tom.* II. *Apparat. in Biblioth. SS. PP. pag.* 1508.

(3) Vide Sanctum Cyprianum *epist.* LXVII. *pag.* 289. *edit. an.* 1700. ubi de Martiali Episcopo agit.

(4) Minucius Felix *l. c. pag.* 308. *edit. an.* 1672. „ Convivia non tantum pudica colimus, sed et sobria. Nec enim indulgemus epulis, aut convivium mero ducimus, sed gravitate hilaritatem temperamus. Et Tertullianus *Apolog. cap.* XXXIX. „ Coena nostra de nomine rationem sui ostendit. Id vocatur ἀγάπη, id quod dilectio penes Graecos est. Quotiscumque sumtibus constet, lucrum est pietatis nomine facere sumtum, siquidem inopes quosque refrigerio isto juvamus, non qua penes vos parasiti affectant ad gloriam famulandae libertatis sub auctoramento ventris inter contumelias saginandi, sed qua penes Deum major est contemplatio mediocrium. Si honesta caussa est convivii, reliquum ordinem disciplinae de caussa aestimate, qui sit de religionis officio. Nihil vilitatis, nihil immodestiae admittit, non prius discumbitur, quam oratio ad Deum praegustetur. Editur quantum esurientes cupiunt, bibitur quantum pudicis est utile: ita saturantur, ut qui meminerint etiam per noctem adorandum sibi Deum esse. Ita fabulantur, ut qui sciant Dominum audire. Post aquam manualem, et lumina, ut quisque de Scripturis Sanctis, vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere: hinc probatur, quomodo biberit. Aeque oratio convivium dirimit. Inde disceditur non in catervas caesionum, neque in classes discursationum, nec in eruptiones lasciviarum, sed ad easdem cu-

III. Accusabantur rursum Christiani, quod non probarent eorum consuetudinem, qui corpora (1) mortuorum cremarent. Id enim eo consilio a nobis dici Ethnici putabant, quasi combustis corporibus vereremur, ne eorum aut nulla, aut difficilis restitutio esset. Quamobrem irridebant religionis nostrae decreta, ac si essent plena ineptiarum. Corpus enim, quod crematum non esset, solvi tandem in pulverem oportere. Patres non esse nostros tam hebetes, tamque stolidos, respondebant, ut corpora lapsu temporum dissolvi negarent. At velle, ut vetus sepeliendorum cadaverum consuetudo (2) retineretur. Corpus omne, sive in pulverem comminuatur, sive arescat, sive in humorem solvatur, in potestate Dei esse. Casum ergo nullum impedire corporum restitutionem posse, quam Deus decrerit aliquando futuram. Quod cadavera sepelirent, esse pleraque in natura signa, quae hoc idem decere, ac proinde facere hortarentur.

IV. Extrema erat accusatio, quod Christiani (3) neque mortuos, neque (4) sepulcra coronarent. Majores nostri, esse utrumque verum, fatebantur. Neutrum autem sibi probari docebant posse, propterea quod nescio quid in iis usibus reperirent, quod supersti-

„ rem modestiae, et pudicitiae, ut qui non tam coenam coenaverit, quam disciplinam. Sed de Agapis Christianorum veterum agam *lib.* IV. ubi disseram de majorum nostrorum moribus.

(1) Minucius Felix sic introducit Caecilium *in Octavio* loquentem *pag.* 97. „ Putes eos jam revixisse? Anceps „ malum, et gemina dementia. Caelo et astris, quae „ sic relinquimus, ut invenimus, interitum denunciare: sibi mortuis, extinctis, qui sicut nascimur, et interimus, aeternitatem repromittere. Inde videlicet et „ execrantur rogos, et damnant ignium sepulturas, „ quasi non omne corpus etsi flammis subtrahatur, annis tamen et aetatibus in terram resolvatur; nec interesit, utrum ferae diripiant, an maria consumant, „ an humus contegat, an flamma subducat, cum cadaveribus omnis sepultura, si sentiunt, poena sit: si „ non sentiunt, ipsa conficiendi celeritate medicina.

(2) Octavius apud Minucium *p.* 326. *et seqq.* respondet Caecilio hoc modo. „ Ceterum quis tam stultus aut brutus „ est, ut audeat repugnare hominem a Deo, ut primum „ potuisse fingi, ita posse denuo reformari?... Porro difficilius est id, quod non sit, incipere, quam id quod „ fuerit iterare. Tu perire et Deo credis siquid oculis nostris hebetibus subtrahitur? Corpus omne sive arescit, sive in humorem solvitur, vel in cinerem comprimitur, vel in nidorem tenuatur, subducitur nobis, sed Deo elementorum custodi reservatur. Nec ut „ creditis, ullum damnum sepulturae timemus. Sed veterem, et meliorem consuetudinem humandi frequentamus „. Praeterea Lactantius *lib.* VI. *cap.* XII. „ Non quaerimus nunc, utrum tota sepeliendi ratio sit „ utilis, nec ne: sed haec etiam si sit inanis (ut illi „ existimant) tamen facienda est, vel ob hoc solum, „ quod apud homines bene, et humane fieri videtur. Animus enim quaeritur, et propositum ponderatur. Non enim patiemur figuram, et figmentum „ Dei feris ac volucribus in praedam jacere, sed reddamus id terrae, unde ortum est „. Origenes *lib.* VIII. *contra Celsum n.* XXX. *pag.* 764. *Tom.* I. *opp. edit. Monachor. S. Mauri.* S. Augustinum *de civ. Dei lib.* 1. *cap.* XIII. Sed de hac re alias.

(3) Consule Minucium in [illegible] p. 347. *edit. an.* 1672. Tertullianum *lib. de Corona militis cap.* X. Clementem Alexandrinum *lib.* II. *Paedagogi cap.* VIII.

(4) Caecilius apud Minucium *p.* 109. *edit. an.* 1672. Christianos alloquens: *coronas*, inquit, *etiam sepulcris denegatis.* Ante Minucium Justinus Martyr *Apolog.* 1. n. XXIV. *pag.* 58. *edit. Monach. S. Mauri* reprehensos nos ab Ethnicis fuisse scripsit ὅτι τοῖς ἀποθάνουσιν ἐν ταφαῖς στεφάνους *quod mortuis in sepulcris Coronas* non poneremus.

tionem contineret. Ad mortuos, quod attinebat, coronari eos ab Ethnicis, ut consecrati, velut idola essent (1), censerentur. Nam de sepulcris cur a nobis non coronarentur, neque floribus sparsis ornari solerent, hanc esse caussam. Quod origo coronarum idololatrica esset; quodque mortui delectari odore non possent, qui sensu carerent. Verti ab nostris igitur (2) in meliorem usum flores, qui eis, dum viverent, uterentur. Haec vero Patres dicebant, quo ne convenire cum Ethnicis ulla in re viderentur, in qua species quaedam, et umbra superstitionis esset. Ceterum temporis progressione, cum jam periculum idololatriae nullum erat, factum est, ut circum sepulcra flores a Christianis spargerentur, de qua re erit alibi opportunior disputandi locus.

(1) Tertullianus *de coron. milit. cap.* X. „ Quod tam „ indignum Deo, quam quod dignum idolo, quam „ quod et mortuo? Nam et mortuorum est ita coro„ nari, vel quoniam et ipsi idola statim fiunt et ha„ bitu, et cultu consecrationis. Quae apud nos secun„ da idololatria est.

(2) Tertullianus *lib. de Corona militis cap.* V. „ Coro„ nam forte si fascem existimes florum per seriem „ comprehensorum, ut plures semel portes, omnibus „ pariter utaris, jam vero et in sinum conde, si tanta „ munditia est, in lectulum sparge, si tanta mollitia „ est, tot modis fruere, quot et sentis „. Helmenhorstius in notationibus *in Minucium Felicem pag.* 346. *edit. an.* 1672. ubi haec Tertulliani verba retulit, tum „ Patet, *inquit*, Christianos usos floribus sparsis, sertis, „ et solutis ad simplicem usum, non ad aspergimen, „ at φυλλοβολίαν solemnem, qua illos afficiebant, „ quos honore decoratos volebant „. Copiose de hac re egit Isaacus Casaubonus *in animad. in Sueton. pag.* 186. Minucius etiam *in Octavio pag.* 346. „ Quis autem, *inquit*, ille, qui dubitat vernis indulgere nos floribus, „ cum capiamus et rosam veris, et lilium, et quidquid aliud in floribus blandi coloris, et odoris est? „ His enim et sparsis utimur, mollibus, ac solutis, et „ sertis colla complectimur. Sane quod caput non coronamus, ignoscite. Auram boni floris naribus du„ cere, non occipitio, capillisve solemus haurire. Nec „ mortuos coronamus. Ego vos in hoc magis miror quem„ admodum tribuatis aut sentienti facem, aut non „ sentienti coronam: cum et beatus non egeat, et mi„ ser non gaudeat floribus. At enim nos exequias ador„ namus eadem tranquillitate, qua vivimus, nec ad„ nectimus arescentem coronam, sed a Deo aeternis „ floribus viridem sustinemus „. Adeundi Clemens *Alex. lib.* II. *Paedag. cap.* VIII. Tertullianus loco mox indicato, et Cyprianus *lib. de Lapsis pag.* 87. *edit. Oxon. an.* 1700. Quod attinet ad usum, qui sublata idololatria, invectus deinceps est spargendi flores circa sepulcra, consulendi Prudentius Hymno in *exsequiis Sanctorum pag.* 76. *edit. an.* 1687. ubi haec habet:

Nos tecta fovebimus ossa
Violis, et fronde frequenti,
Titulumque, et frigida saxa
Liquido spargemus odore.

Et Sanctus Hieronymus *epist.* LIV. ad Pammachium *pag.* 584. *Tom.* IV. *opp. edit. Martianaei*, quo loco „ Ceteri mariti, *inquit*, super tumulos conjugum spargunt violas, rosas, lilia, purpureosque flores, et „ dolorem pectoris his officiis consolantur „. Sed de hac re alias.

§. XXIX.

Contumeliosis nominibus, atque calumniis, quibus Ethnici nostros insectabantur, veritas Christianae religionis confirmata est.

His tot calumniis, totque contumeliis, quibus nostros Ethnici exagitabant, consistere profecto Christiana religio nequivisset, nisi divinitus in hominum vitam permanasset. Namque cum inimicis nostris persuasum vehementer esset, tot sceleribus, flagitiisque implicatos nos esse, quot ne numerari quidem possent, (nolui enim plerasque alias accusationes commemorare ne longior essem, quam oporteret) qua ratione nostri, qui et exiguo numero erant, et comparatione hostium eloquentia, potentia, ceterisque humanis praesidiis nihil valebant, potuissent invidiam, odium, audaciam, superstitionem denique tam inveteratam, tanquam penitus insitam superare, eamque (1) in mundum invehere, ac propagare religionem, quae nova, quae rigoris, quae periculorum, quae immanitatis, praestigiarum, malorumque omnium plena esse diceretur? Non ergo humanis viribus, non arte, qua Apostoli carebant, non fraude, quae detecta sine dubio fuisset, sed divina virtute factum est, ut quae disciplina irrideri ante, despicique soleret, ea brevi occupaverit universum fere orbem terrarum. Neque enim ii solum ad ipsam colendam accesserunt, qui nihil de tot calumniis audissent, sed illi etiam ipsi qui summo in (2) nostros odio ferebantur, quique cum

(1) Vide Origenis locum, quem supra retuli ex *lib.* I. *contra Celsum num.* LXII. *pag.* 376. *Tom.* I. *opp. edit. Monach. S. Mauri.*

(2) Ex horum numero fuit Minucius, qui in *Octav. pag.* 256. *edit. an.* 1672. „ Quam autem iniquum sit „ incognitis, et inexploratis judicare, quod facitis, „ nobis ipsis poenitentibus credite; et nos enim idem „ fuimus, et eadem vobiscum quondam adhuc caeci, et hebetes sentiebamus, quasi Christiani monstra colerent, infantes vorarent, convivia incesta „ miscerent: nec intelligebamus ab his fabulas istas „ semper ventilari, et numquam vel investigari, vel „ probari, nec tantopere aliquem existere, qui proderet, non tantum facti veniam, verum etiam iudicii gratiam consequuturum. Malum autem adeo „ non esse, ut Christianus reus nec erubesceret, nec „ timeret, et unum solummodo, quod non ante „ fuerit, poeniteret. Nos tamen cum sacrilegos aliquos, et incestos, parricidas etiam defendendos, „ et tuendos suscipiebamus, hos nec audiendos in „ totum putabamus: non numquam etiam miserantes eorum, crudelius saeviebamus, ut torqueremus „ confitentes ad negandum, videlicet, ne perirent, „ exercentes in his perversam quaestionem, non quae „ verum erueret, sed quae mendacium cogeret. Et „ si quis infirmior malo pressus, et victus Christianum se negasset, favebamus ei, quasi ejerato nomine, jam omnia facta sua illa negatione purgaret. Agnoscitis ne eadem nos sensisse, et egisse, „ quae sentitis, et geritis? „ Consule Justinum Martyrem, qui similia horum scribit. *Apolog.* II. *n.* XII. *p.* 96. *edit. Paris. Monach. S. Mauri.*

vera esse, quae de nobis spargi consuerant, arbitrarentur, auctores tyrannis erant, ut Christianos etiam in cognita caussa condemnarent. Quae res quemadmodum sine providentia singulari sempiternae illius mentis, quae condidit, moderaturque omnia, evenire potuerit, ne ii quidem suspicari queunt, qui Christianam religionem nullam esse optarent. Atque haec de calumniis ea voluntate dicta sunt, quo constaret unde profecta tot contumeliosa nomina fuerint, quae Ethnici excogitarant, ut nostros indignis modis ludificarentur.

FINIS LIBRI PRIMI.

LIBER II.

DE ORIGINE, ET PROPAGATIONE CHRISTIANAE RELIGIONIS.

QUum priorem librum, qui erat de *nominibus* absolvissem, saepe ac multum mecum cogitavi, iis ne assentirer, qui me hortarentur, ut in hoc secundo de ratione Christianae reipublicae agerem, an aliis plerisque viris obtemperarem, qui non minore ingenio, dijudicandarum autem hujusmodi rerum facultate multo majore excellerent, quique, ubi intellexerunt, me quamvis haesitantem, tamen hoc loco primordia, progressusque Christianorum, quam ullam rem aliam explicare malle, consilium meum non solum probarent, sed etiam ut sequerer, juberent. Nam quoties virorum quorumdam eruditorum, qui de Antiquitatibus Ecclesiae commentarios edidissent, instituta, ordinemque scribendi considerabam, cognoscebamque fuisse ab illis, quod erat *de origine* praetermissum, verebar equidem ne, si eorum, qui magnam essent in hoc genere laudem consequuti, exemplum imitari nollem, reperirentur permulti, qui me, ita ut fit, reprehenderent, quod cum auctores, quos sequerer haberem, tamen existimationi, auctoritatique eorum praetulerim paucorum consilium, et opinionem meam. Ubi contra tot hominum tanta historiae, omnisque doctrinae gloria illustrium morem animo colligebam, intelligebamque, eos antequam ad ritus, ceremonias, leges, aedes, ac reliqua omnia, quae propria veterum aut Graecorum, aut Romanorum erant, describenda animum contulissent, de origine, deque progressu illius Gentis, cujus antiquitates explicare statuerant, agere consuesse; retinere non poteram, quin horum in partes propenderem, et consuetudinem non

laudandam modo, sed etiam colendam putarem. Ac me diu quidem cogitantem ratio ipsa in eam sententiam induxit, ut arbitrarer seriem potius rerum, quae mihi esse aptior videretur, quamque multi alio in genere consectati fuissent, quam illorum conquestiones, reprehensionesque attendi oportere, quibus si parerem, alterum fortasse efficerem, ut tacerent, alterum certe non possem, ut multis aliis, mihique ipsi potissimum satisfacerem. Sed cum mecum constituissem de primordiis, et propagatione ante disserere, quam de moribus, de republica, de aedibus, de vasis, de vestibus, de imaginibus sacris, deque rebus ceteris Christianorum disputarem; animadverti laborandum mihi in ea re maxime fuisse, ut distincte omnia, distributeque dicerem, ne si, quod operae pretium erat, praetermisissem, parum hominibus nostris prodessem, nullumque fructum laboris mei, et vigiliarum ferrem. Itaque, ut ordine procederem, cognoscique posset, qua providentia, qua virtute, quibus praesidiis orta primum Christianorum societas fuerit, tum latius manaverit, sicque postremo propagata sit, ut sibi universum fere terrarum orbem subegerit; explicandum initio esse judicavi, quis tunc cum natus est Christus Judaeorum, quis Romanorum, quis reliquarum gentium status esset; deinde quemadmodum oriri haec ipsa religio coeperit, et per quos demum homines ita producta ab humili ad summum pervenerit, ut nulli jam hostes essent, qui etsi conarentur, eam tamen aut tollere, aut deprimere valerent.

CAPUT I.

DE REIPUBLICAE JUDAICAE STATU QUO TEMPORE CHRISTUS INTER HOMINES VERSABATUR.

§. I.

Cujusmodi esse ea aetate respublica Judaeorum debuerit.

Natio erat Hebraeorum omnis divisa in tribus duodecim, quae a totidem Jacobi Patriarchae filiis nomina ceperant (1). Hae omnes iisdem legibus, sacrisque a Mose Propheta Dei jussu constitutis vivebant. Namque his ante scriptum jus nullum erat, propterea quod

(1) Haec omnia ex *Pentateucho*, et libris *Josuae*, *Judicum*, *Regum* et *Paralipomenon* constant.

in Aegypto mansissent, ac dura pressae fuissent servitute. Posteaquam Chananitidis regionis, ita ut promissum Abrahamo Patriarchae divinitus fuerat, potitae sunt, pulsis ab Josua exercitus duce gentibus, quae eam incolerent, principes habuerunt, quos judices vocabant, et quorum ad arbitrium rerum omnium, consiliorumque summa redibat. Samuel Propheta judicum postremus fuit. Ad eum, cum consenuisset, majores natu civitatis adierunt rogatum, ut unum aliquem regem diceret. Saul tunc erat vir magna statura, et fortis e Beniamitica tribu. Hunc Propheta, consulto Deo, unxit, constituitque Hebraeorum Regem. Post Saulem David e tribu Judae Regnum obtinuit. Davide vita functo, Salomonem ejus filium Hebraei Regem crearunt, qui moriens filium Roboamum haeredem Regni reliquit. Is Roboamus cum in Patris locum successisset, populoque roganti, ut aequiore imperio uteretur, negasset finem se injuriis facturum, in caussa fuit, cur Regnum in factiones duas divideretur. Nam etsi tribus Judae, et Beniamini, et pars maxima Levitarum ejus partes sequutae sunt, ceterae tamen Jeroboamo paruerunt. Ergo quae Roboamo accesserant, *Judae*, quae vero Jeroboamo, *Israelis* regnum constituerunt. Israelitae, quoniam veri Dei cultum neglexerant, deosque Ethnicorum coluerant, primum calamitatibus permultis vexati, deinde libertate privati, alioque ab hostibus deportati, spem omnem redeundi in patriam amiserunt. Itaque periit Israelitarum Regnum. Exacti circiter anni centum et quindecim erant, cum Judaei etiam quod in idololatriam incidissent, peccati sui poenas luerunt. Etenim magno (1) numero anno ante Christum circiter DCII. Babylonem a Nabuchodonosore transducti sunt, redactique in servitutem. Post annos XVIII. Chaldaei comprehensum Sedeciam Judaeorum Regem, luminibusque orbatum cum incredibili hominum multitudine captivum Babylonem miserunt. Hic septuaginta annorum intervallo Judaeorum reipublicae status fuit. Post beneficio Regum Persarum, ita ut praedictum ab Hieremia

(1) Transvectiones Judaeorum Babylona sex circiter fuerunt, atque aliae quidem copiosiores, aliae quas minores vocare possumus. Majorum libri Historici meminerunt, quarum una anno 1. altera 8. tertia 10. Nabuchodonosoris anno contigit. Minoris ab Hieremia memorantur, ita ut prior anno 7. secunda anno 18. tertia anno 23. regis ejusdem evenerit. Vide II. *lib. Paral. cap.* XXXVI. v. 6. IV. *Reg. cap.* XXIV. v. 1. et *seqq.* et *cap.* XXV. v. 10. *et seqq.* et II. *Paral. cap.* XXXVI. v. 18. et *seqq.* quibus in locis majores: *Hierem. cap.* XX. v. 28. *cap.* LII. v. 20. *et* 29. ubi minores describuntur. Nos duarum meminimus, quod necesse non erat omnes numerare.

Prophete (1) fuerat, in Patriam reversi (2), multas eo ex ceteris tribubus Israelitarum familias secum adduxerunt, et templo, moenibusque urbis Hierosolymae restitutis, in pristinam se deinceps libertatem vindicaverunt. Cumque Judae posteri numero, atque opibus ceteris praestarent, factum inde est, ut homines Israelis tribuum reliquarum ab *Juda Judaei* appellarentur.

Jam inde autem ab initio gentis divinitus acceperant fore, ut extremo reipublicae tempore magnus Messias veniret, cujus admirabili virtute atque opera nationes omnes in unum populum coalescerent. Indicia, quibus cognosci illius adventus posset, oraculo, quod Jacobus Patriarcha (ex quo tribus omnes natae erant) afflatu, instinctuque divino morti proximus fuderat, continebantur. Prospexerat enim is, tradideratque futurum, ut plerique ex familia Judae essent, qui suae civitatis Reguum obtinerent, utque deinde omnes tribus, imprimisque Beniaminis nomen ex eo caperent; itaque in Juda potestas Regia ante nunquam cessaret, quam servator ille veniret, omnesque homines ab errore, atque improbitate ad veritatem, sanctitatemque colendam revocare aggrederetur. Quare non esse tollendum regnum, neque ducem, vel scribam, vel Sacrorum praesidem, qui indigena, et natura Judaeus esset, dixit, quoad Schilo (sic enim Messiam nominavit) mitteretur. Quae res, non secus, atque ille praeviderat, evenit.

Namque, ut supra dictum est, Judae posteris ad trasmigrationis Babylonicae tempora Reges fuerant. Exactis regibus, cum in Babyloniorum (3) primum, deindeque Persarum (4) ditionem venissent, suos tamen Principes (5) qui e tribu Judae essent, Pontifices-

(1) *Hierem. cap.* XXV. 11. et XXIX. 10. *Danielis cap.* IX. v. 2. et *lib.* II. *Paralip. cap.* XXXVI. v. 21. Consule Natalem Alexandrum *Hist. Eccl. Veteris Testam. Aetat. Mundi* VI. *Dissert.* III.

(2) Vide Calmetium *Dissert. de Reditu* X. *Tribuum e Captivitate pag.* 590. *et seqq. tom.* 1. *Diss. in Scriptur. edit. Lucensis an.* 1729.

(3) Consule *lib.* II. *Paralip. cap.* XXXVI. v. 6. *Hierem. cap.* XX. v. 28. IV. *Reg. cap.* XXIV. v. 10. *seqq.* et Natalem Alexandrum *Hist. Eccl. Vet. Test. Sexta mundi Aetate Dissert.* III.

(4) Post Babylonici regni divisionem inter Persas, Medosque, Dario Medo, Regibusque Persarum Judaei paruerunt, ut constat ex Prophetia Danielis. Sed de Dario Medo consulendi e nostris Dionysius Petavius Societ. Jesu vir doctissimus *lib.* X. *de Doctr. Temp. cap.* IX. Natalis Alexander *Hist. Eccles. Vet. Testam. Aetat. mund.* VI. *cap.* IV. *art.* III. Bernardus Lamius *Apparat. Chronol. in Harmon. Evang. part.* II. *cap.* IV. §. II. *et seqq.* quo quidem capite texit seriem Chronologicam successionum Regum Babyloniorum, et Persarum usque ad Alexandri Magni tempora. E Protestantibus de Dario ipso singularis est Johannis Marshami sententia in *Canone Chronic. sect.* XVIII. *pag.* 605. quam ex instituto refellit Campegius Vitringa item e Numero Protestantium *Observ. Sacrar. lib.* VI. *cap.* IV. *pag.* 275. *et seqq.* Mitto ceteros, ne Lectori longa Oratione molestiam afferam.

(5) Jechoniam enim, qui rex Juda fuerat, ab Evilmerodacho libertati restitutum fuisse certum est *lib.* IV.

que (1) habuerunt, qui ceremoniis, atque ritibus, quos extra templum colere licebat, praeessent. Salathiel et Zorobabel ex eorum Principum numero fuerunt. Is civibus suis Patriae restitutis aliquamdiu, nomine Regum Persarum, Rempublicam administravit (2). Ejus enim etsi magnum, supremum tamen Imperium non erat. Post ubi Judaei perfectam libertatem sunt (3) consequuti, Levitici generis Ducibus usi sunt, qui cum indigenae Judaeae essent, ad regnum Judaicum spectabant. Etenim majores eorum Roboami aeta-

reg. cap. XXV. v. 27. *et Hierem.* LII. v. 31. Jechoniis autem prognatum fuisse Salathielem tradit *Matth. cap.* I. *Evang.* v. 12. Nec repugnat Hieremias *cap.* XXII. v. 30. Ibi enim non statuit sine liberis decessurum Jechoniam, sed ex ejus filiis neminem futurum, qui post ipsum regno potiretur. Vox enim נכוה non tantum hominem liberis carentem, sed etiam *destructum*, *infelicem*, *miserumque significat*. Quamobrem Aquila in Editione secunda ἀναύξητον *non crescentem*, et Theodotion ἐκκύρηκτον *voce praeconis ejectum* vertunt. S. Hieronymus *abdicatum*, *et abominabilem* dicere maluit. Quae res sequentibus Hieremiae verbis confirmari potest, quae vertere hoc modo licet. „ *Non prosperabi-* „ *tur de semine ejus quisquam sessurus in solio Davidis*. Salathielis filius Pedaja Pater Zorobabelis fuit, ut patet 1. *Paral. cap.* III. v. 19. quem Zorobabelem proinde Mathaeus ab Salathiele genitum scribit loco indicato. At hos principatum in republica Judaica obtinuisse plane colligitur ex 1. *Esdrae libro cap.* 1. v. 8. Ubi haec habentur: *Protulit autem ea* (vasa) *Cyrus Rex Persarum per manum Mithridatis filii Gazabar*, *et annumeravit ea Sassabassar* PRINCIPI *Juda*. Sassabassar autem idem atque Zorobabel erat, velut edictum Cyri apud Josephum *lib.* XI. *Antiquit. cap.* I. *pag.* 548. *edit. Haverc. Tom.* 1. postulat, ubi sic habetur „ Vasa quoque, quae rex Nabuchodonosor a templo olim sustulerat, tradidi in manus Mithridatis quaestoris mei, et *Zorobabelis* Judaeorum PRINCIPIS „. Erant ergo Judaeis in captivitate Principes, quibus alii obtemperarent. Non enim est credibile tum primum, cum redeundi Judaeis potestas est facta, his fuisse datos viros, qui rempublicam moderarentur. Quare ad rem nostram accommodate Rabbi Gedalias *in Schalschel Hackabb fol.* 13. „ Deus Benedictus, *inquit*, propter „ multa peccata regum Judae dissolvit robur brachii „ illorum, et non fuit illis amplius vis ut regnarent, „ in Israelem, sed permisit, ut se extollerent super „ semen Israelis titulo excellentiae principatus. Jojachim fuit primus illorum, et post paucos dies mor- „ tuus est in Babele, Selathiel vero filius Jojachimi „ fuit princeps, et caput exulum post mortem sui Pa- „ tris, ibique obiit. Illi successit Zorobabel „. Atque huc etiam spectat, quod in Talmud *lib. Sanhedrin* c. XI. legitur: *Sceptrum penes exules in Babylone remansisse*. Hinc vero ortum est τῶν αἰχμαλωταρχῶν *Principum eorum qui bello capti essent* vocabulum; quorum quidem Principum quanta auctoritas esset, docet proverbium Judaeorum, quod n. 2112. *ad Eusebium* refert Josephus Scaliger: αἰχμαλωτάρχης τῇ Βαβυλῶνι ἐξοχώτερος ἄρχοντος τῆς γῆς Ἰσραήλ. *Echmalotarcha in Babylone excellentior est quovis principe terrae Israelis*. Erant praeterea Principes paternarum familiarum, quorum in coloniis illustris esset ordo. Nam hi senatores ad Ezechielem saepe, consultandi caussa, venire consueverant. Vide *cap.* VIII. XIV. *et* XX. *ejusd. Proph.* Quod si Principes Judaei Babylone habebant, qui eorum rempublicam regerent, existimandum est, non servos *proprie* fuisse, sed colonos liberos. Id vero satis est accurate demonstratum a *Phaletrano Diss. de Vat. Jac. cap.* X.

(1) Esdrae *lib.* 1. *cap.* VIII. v. 5. De hoc argumento multis disserit Phaletranus *ibid. cap.* IX.

(2) Vide quae de hac re egregie disputant Petavius in libris de *Doctr. temp.* Natalis Alex. *in hist. vet. Testam.* aliique, qui de rebus Judaeorum commentarios ediderunt. Consule praeterea *lib.* I. *et* II. *Esdrae*, et Josephum *toto lib.* XI. *Antiq.*

(3) Josephus *lib.* XI. *Antiquit. cap.* IV. *pag.* 559. *T.* 1. *opp. edit. Haverc.* „ Hierosolyma, *inquit*, incoluerunt in- „ stituta ea reipublicae forma, quae optimatum est pau- „ corum potestate mixta; nam Pontifices summae re- „ rum praefuerunt, donec Asamonaeorum genus re- „ gnum obtinuit „. *Et lib.* XX. *cap.* X. *pag.* 976. „ Je- „ sus Josedeci filius, unus e captivis, qui reversi sunt, „ Pontificatum accipit. Atque is, posterique ejus, quin- „ decim universi, usque ad regem Antiochum Eupa- „ tora, liberi populi statum rexerunt „. Atque hinc fortasse evenit, ut Justinus Historicus *lib.* XXXVI. c. II. Judaeos *eosdem reges*, *atque Sacerdotes* habuisse diceret. Itaque Alexander Macedo, cum Tyrum expugnaret, ab Jaddo Pontifice Judaeorum auxilia petiit. *Jos. l.* XI. *cap.* VIII. *pag.* 579. Id vero cur fecisset, nisi potestas summa penes Pontifices fuisset?

te in Judaca manserant, cumque tribubus Judae ac Beniamini unam civitatem regnumque constituerant, quod Judaicum appellabatur (1). Postremi Duces, Assamonaei dicti fuerunt, et qui etsi non voce, auctoritate tamen (2) Reges aequabant.

Anno ante aeram vulgarem Christianorum trigesimo ac septimo (3) Herodes Idumaeus praesidio, auxiliisque Romanorum interfecto Antigono, qui e tribu Levi postremus Principum Assamonaeorum fuit, Regnum Judaicum occupavit; quare, translatum sceptrum, quemadmodum oraculum ferebat, ab Juda in hominem est, qui neque Judaeae indigena, neque ex ulla tribu Israelis esset. Quod quidem argumento plerisque fuit, ut instare Messiae tempus arbitrarentur (4). Accedebant corruptissimi mores (5) civitatis, incredibilisque in legibus, quae a Mose latae fuerant, violandis, atque pervertendis impudentia. Praeterea hominibus obscuro loco natis, (6) improbisque (7) sacerdotia deferebantur. Erat item populus in factiones divisus, quorum aliquae sanctiora decreta religionis (8) negabant. Quae res omnes ostendebant, velut praedictum a

(1) Vide supra *pag.* 192.

(2) Consule *lib.* I. et II. *Machabeor.* Erant hi quidem e Tribu Levi. Cum Antiochus Epiphanes, captis Hierosolymis, populo libertatem adimere conaretur, Matathias Johannis filius, Simonis nepos ab abavo Assamonaeus dictus, primus ad arma conclamavit, suoque exemplo Judaeos docuit pugnare. 1. *Mach. cap.* II. *v.* 1. *et seqq.* Matathiae successit Judas filius. 1. *Macab. cap.* III. Judae Jonathanus ejus frater. 1. *Mach.* IX. *v.* 29. *et seqq.* Jonathano Simon item ejus frater. 1. *Mach.* XIII. Simoni filius Johannes. Joseph *lib.* XIII. *Antiq. c.* VI. Johanni Aristobulus filius, qui primus ausus est se regem dicere. Joseph *lib.* XIII. *cap.* XI. Aristobulo Alexander frater. Joseph *lib.* XIII. *cap.* XII. Post Alexandri interitum Alexandra uxor rempublicam moderata est, qua mortua bellum oritur, tandemque Hircanus Alexandri filius imperio potitur ea conditione, ut Romanis stipendium penderet. *Joseph lib.* XIV. *cap.* 1. *et seqq.* Ab Hircano steterat Antipater Idumaeus Herodis Pater. *Joseph lib.* XIV. *cap.* 1. *et seqq.* Antigonus Aristobuli fratris Hircani filius erat. Is cum patruo exercebat inimicitias, quo e vivis sublato, Herodes tyrannidem occupavit, Hircanumque deinde interfici curavit. *Joseph lib.* XIV. *c.* XII. *et seqq.*

(3) Nam anno 40. ante aeram vulgarem vocatus Rex ab Senatu fuit, cum Cajus Domitius Calvinus secundum, et Cajus Asinius Pollio Coss. essent, ut narrat Josephus *lib.* XIV. *Antiq. cap.* XIV. *pag.* 728. *Tom.* 1. *opp. edit. Havere.* Consule Norisium *dissert.* II. *De Cenotaph. Pisan. p.* 139. et Antonium Pagium *ad Annal. Baron. Appar. pag.* 17. *primae edit.* Anno vero 37. ante aeram eamdem, Marco Agrippa, et Caninio Gallo Coss. vicit, et ab Antonio interfici Antigonum fecit, ut est ab Josepho memoriae commendatum *lib.* XIV. *Antiq. cap.* XV. *pag.* 732.

(4) Ex horum numero erat Simeon ille, προσδεχόμενος παράκλησιν τῷ Ἰσραήλ. *Expectans consolationem Israel*, quique certior factus divinitus fuerat, se non ante esse moriturum, quam vidisset τὸν χριστὸν τοῦ κυρίου *unctum Domini. Luc.* II. *v.* 25. *et seqq.* Idem et ex Philippi ad Nathanaelem verbis colligitur, qui apud Johannem 1. *cap. Evang. v.* 46. ὃν ἔγραψε, inquit, Μωσῆς ἐν τῷ νόμῳ, καὶ οἱ προφῆται εὑρήκαμεν. *Quem scripsit Moses in lege, et Prophetae invenimus.* Atque ea opinio Samaritas quoque incenderat. Vide *Johan. Evang. cap.* IV. *v.* 25. *et seqq.*

(5) Josephus *lib.* XV. *cap.* XI. *pag.* 780. et alibi saepe.

(6) Josephus *lib.* XV. *cap.* II. *pag.* 742. „ Cavens „ (Herodes), ne quemquam illustrium Dei Pontificem faceret, Babylone quemdam ignobiliorum Ananelum nomine arcivit, eique Pontificatum dedit „. Consule et *cap.* III. *pag.* 744.

(7) Consule Josephum *lib.* XX. *cap.* IX. *pag.* 975.

(8) Vide infra ubi de sectis Judaeorum agitur.

Prophetis fuerat, brevi esse laborantem rempublicam perituram. Cumque persuasum omnibus esset, tolli eam funditus ante illius adventum nequire, cujus Regnum esset beatum, sempiternumque (1) futurum, serpere primum (2) in Palaestina coepit, tum latius pervagata, in occidentem etiam manavit fama, quae nunciaret, fore ut unus aliquis tunc ex Judaea profectus universi orbis imperio potiretur.

§. II.

De statu Reipublicae Judaicae civili quo tempore Christus mortalem hanc vitam agebat.

Sed postulat ratio, ita ut erat propositum, de Herode, deque rebus ceteris, quas breviter attigi, copiosius dicere, ut intelligi, perspicique possit, qui tum status civitatis Judaeorum esset. Ergo ejus administratio civilis sic habebat. Romani summum imperium tenebant (3). Hi hominem Idumaeum (nam (4) erat ex ea gente

(1) Atque est profecto Samuelis Basnagii perniciosa sententia, qui contra veterum Hebraeorum Patrum omnium, novorumque scriptorum interpretationem, oraculum Jacobi ita pervertit, ut quod statuit non esse tollendum ante Messiam de Juda sceptrum, id ille sic explicet, quasi definiat tolli ante oportere, tamque restitui, cum Messias venisset. *Annal. Eccles. Polit. an. ante Dom.* 40. *pag.* 21. Nam si haec pervertendorum vaticiniorum ratio impune permittatur, nullum scilicet erit, quo certo quidquam de adventu Messiae definire liceat.

(2) Josephus *lib.* VI. *de Bello Judaico cap.* V. *num.* 4. *pag.* 390. *Tom.* II. *opp. edit. Havere.* „ Vaticinium erat „ ambiguum, *inquit*, in sacris libris repertum: *illis circiter temporibus quemdam ex ipsorum finibus profectum* „ *orbis terrarum imperio potiturum* „. Atque hoc oraculum Josephus in Vespasiano exitum habuisse scripsit, ut ei adularetur. Vide *lib.* XVII. *Antiq. cap.* II. *p.* 831. Quin etiam Auctor Cicero, in II. *de Divinatione libro cap.* LIV., est, Sibyllina carmina nescio quid de rege proxime venturo continuisse. Atqui 36. circiter post anno natus est Christus, quam ea essent scripta a Cicerone. Praeterea Suetonius in *Vespasiano cap.* IV. „ Per- „ crebuerat, *inquit*, oriente toto vetus, et constans opi- „ nio, esse in fatis, ut eo tempore Judaea profecti, „ rerum potirentur. Praedictum Judaei ad se trahen- „ tes rebellarunt „. At Christus paullo ante venerat, et eo circiter tempore Apostoli profecti e Judaea late longeque propagare Evangelium coeperant. Eodem spectant, quae habet Tacitus *lib.* V. *Historiarum cap.* XIII. Oraculum quod Josephus memorat hoc ipsum erat, quod fudit Jacobus, cum esset extremum obiturus diem. Qua de re praeclare agit Petrus Daniel Huetius *Praep. Evang. prop.* VII. *pag.* 327. *edit. an.* 1679.

(3) Nam reges creabant Judaeorum, et si quid peccassent, dignitate privabant, aliosque eorum loco constituebant, qui rempublicam moderarentur. Vide Josephum *lib.* XIV. *Antiq. cap.* XIII. *et seqq.*

(4) Josephus *lib.* XIV. *cap.* 1. *pag.* 683. *Tom.* 1. *edit. Havere.* de Antipatro Herodis Patre loquens „ Erat Hir- „ cano amicus quidam Idumaeus nomine Antipater, „ homo quidem multa abundans pecunia, natura vero „ navus, et seditiosus, qui alieno ab Aristobulo erat „ animo, et ab eo dissidebat ex sua in Hircanum be- „ nivolentia. Quamvis Nicolaus Damascenus hujus ge- „ nus e primoribus Judaeorum, qui in Judaeam ve- „ nerunt Babylone, deducat. Verum hoc dicit in gra- „ tiam Herodis ejus filii, quem fortuna ad Judaeorum „ Regnum evexit ..... Hic igitur Antipater Antipas pri- „ mum dicebatur, eodemque ejus Pater nomine voca- „ batur, qui, cum eum Rex Alexander, et ejus uxor „ totius Idumaeae Praefectum constituissent, fertur ami- „ citia m cum Arabibus, Gazaeis, et Ascalonitis, qui „ eadem atque ipse sentiebant, junxisse etc. Et c. VII. *pag.* 695. Antipater „ magnae tunc erat existimationis „ etiam apud Idumaeos, apud quos duxit uxorem illu-

natus Herodes) Regem (1) dixerunt. Erat is magna ingenii facultate, sed quamvis religione Judaeus videri (2) vellet, re tamen vera Ethnicis moribus vivebat (3). Namque ut rem gratam Augusto faceret (4), Amphitheatrum extruxit, ludosque instituit, qui anno quovis quinto celebrarentur. Theatrum cum Caesaris trophaeis ornasset (5), iram in se populi concitavit. Judaei enim rati sub ejusmodi siguis imagines hominum latere, quas omnes legislator Moses exterminari e Republica jussisset, continere se nequiverunt, quin contra Regem conjurarent (6). Seditio vix caede multorum sedari potuit. Aliae erant quoque permultae caussae, que efficerent, ut illi voluntatibus ab eo essent abalienatis. Etenim variis in locis (7) Caesari templa fecerat, et statuas dedicarat. Quare ita erat plebs homini irata, ut eum nonnunquam clamoribus, et conviciis consectaretur.

Superbe praeterea imperabat. Nam erat necesse, ut immodicis (8) sumptibus indulgeret, quo modis omnibus Caesaris gratiam

„ atri inter Arabas natam loco, Cypron nomine, ex „ qua quatuor ei nati sunt filii Phaselus, Herodes, qui „ postea regnavit, Josephus, et Pheroras, et filia Salome „„. Scin Justinum Martyrem in Dialogo cum Tryphone *pag.* 272. *edit. an.* 1643. Julium Africanum apud Eusebium *lib.* 1. *cap.* VII. *H. E.* aliosque veteres Christianos Herodem Ascalone oriundum fuisse censere. Sed nequit eorum cum Josepho componi sententia. Ceterum errat Buddaeus *H. Eccl. vet. test. parte* II. *sect.* VII. *pag.* 1157. que loco ab Julio mutuatum hanc opinionem fuisse Justinum scribit. Quomodo enim e longe recentiore id accepisset antiquissimus Auctor? Redeo ad Herodem. Is si Idumaeus natione erat, *alienigena* certe fuerit necesse est. Nam etsi Idumaei integro fere ante Herodem seculo sacris Judaicis initiati fuerant, cum tamen nulla ex tribu Jacobi orti essent, indigenae Judaei, sive Judaei ex Judaeis non erant. Consule Natalem Alexandrum *Hist. Ecclesiasticae vet. test. aetate mundi* VI. *dissert.* IX. *pag.* 408. *et seqq. edit. Paris.* 1699. quo data opera oppugnat Josephum Scaligerum, et Isaacum Casaubonum, quorum alter ad Chronicon Eusebii *pag.* 150. alter *Exercit.* 1. *in Baronium pag.* 21. *et seqq.* qui Herodem omnino Judaeum fuisse defenderant. Atque Herodem eo quo dixi modo alienigenam fuisse concedunt Protestantes Joh. Franciscus Buddaeus *l. c. pag.* 1158. et Phaletrantus *l. c. pag.* 439. *et seq.* Harduinum *de Nummis Herodiadum*, *pag.* 50. Herodem Atheniensem fuisse putavit, deceptus *inscriptione a Sponio* relata, quam deinde falsam esse deprehendit: *de Num. Herod. pag.* 350. Hunc ex instituto refellunt Jacobus Basnagius *Hist. Jud. lib.* 1. *cap.* II. §. X. Samuel Basnagius *Annal. Polit. Eccl. Tom.* 1. *pag.* 33. Christophorus Cellarius *dissert. de Flaviana Herodum Historia adserta, et Nummis antiquis conciliata*, et Sa. Deylingius *observ. sacrar. parte* II. *obser.* XXVI. *pag.* 247. *et seqq.*

(1) Adeundus Josephus *lib.* XIV. *cap.* XIV. *pag.* 725. *edit. Haverc.*

(2) Nam templum extruxit, itaque populum alloquebatur, ut Judaeus videri vellet. Vide *Joseph. lib.* XV. *cap.* XI. *pag.* 778. *et seqq.*

(3) Josephus *lib.* XIV. *cap.* XIV. *pag.* 728.

(4) Josephus *lib.* XV. *cap.* VIII. *pag.* 766. „ Hac de „ caussa, *inquit*, deflexit etiam magis a patriis moribus, et peregrinis institutis, antiquum rerum sta„ tum subinde labefactavit, quem inviolatum esse, et „ integrum mansisse oportebat. Quare temporis pro„ cessu magna mali labes nobis illata est, illis con„ temptis, quibus antea populus promovebatur ad pie„ tatem. Primum enim pugilum ludos quinquennales „ instituit Caesari, et theatrum Hierosolymis aedifica„ vit, deinde in campo maximum Amphitheatrum, „ utrumque operis magnificentia conspiciendum, sed „ a moribus Judaicis alienum „.

(5) *Joseph. ibid.* „ Theatrum splendidissime ornatum „ erat, depictis per circuitum Caesaris gestis, et tro„ phaeis, quae a gentibus debellatis reportaverat, ope„ re ex puro auro et argento ..... sed nihil eos ma„ gis offendebat, quam trophaea; nam cum ea puta„ rent imagines esse armis inclusas, propterea quod „ patriis legibus istiusmodi res colere nefas esset, in„ dignissime eas ferebant „.

(6) Joseph. *ibid. pag.* 766. *et seqq.*

(7) Joseph. *lib.* XV. *cap.* IX. *pag.* 772.

(8) Joseph. *ibid. et lib.* XVI. *cap.* V. *pag.* 798. *et seqq.*

iniret, et tuto regni commodis frui posset. Tanta etiam erat crudelitate, ut sibi temperare nollet, quin synedrium (1) pene tolleret, in Pontifices (2) maximos saeviret, ac de cognatis, de uxore (3), deque filiis ex se natis (4) supplicium sumeret. Quamobrem etsi nonnulla praeclare gessit, quae contulerunt, ut Magnus appellaretur, tamen flagitia (5), quae dixi, animique sordes multitudine pene innumerabiles, quibus sese misere implicarat, non modo summum illi odium conflarunt, sed etiam omnem apud suos gloriam ademerunt. Herode diuturnis, acerbissimisque (6) morbis biennio (7) post, quam Christus est natus, e vivis sublato, divisum est regnum in partes tres, ejusque filiis distributum. Archelaum, quem Pater maximae partis Regni haeredem (8) ex testamento reliquerat, Duces exercitus, militesque Regem salutarunt. Ille inconsulto Caesare, nihil se de eo nomine, deque Patris testamento decernere dixit posse. Itaque expectarent, quoad Romam se contulisset, quidque facto esset opus ex Augusto cognosset. Ergo sedata conjuratione, quae Hierosolymis orta fuerat, paullo post Romam contendit. Ibi cum aliquamdiu constitisset, neque exitum rei ullum vidisset, tandem impetravit, ut Ethnarchiae nomine Judaeam, Idumaeam, atque Samariam obtineret. Interea Antipae Galilaea, atque Peraea concessa est; Batanaea vero, Traconitis, Auranitis, parsque, sic enim vocabant, Zenodori (9) Domus Philippo (10). Archelaus Hierosolymam reversus, cum propensione naturae in malum, parentisque di-

(1) Vide Josephum *lib.* XIV. *cap.* IX. *pag.* 700., *et lib.* XV. *cap.* X. *pag.* 776.

(2) Idem *lib.* XV. *cap.* III. *pag.* 744. *et pag.* 745. *et lib.* XVII. *cap.* VI. *pag.* 841.

(3) Idem *lib.* XV. *cap.* VII. *pag.* 762.

(4) Idem *lib.* XVI. *cap.* XI. *p.* 822. *lib.* XVII. *c.* VII. *pag.* 847.

(5) Joseph. *lib.* XV. *Antiq. cap.* IX. *p.* 772. *et lib.* XV. *cap.* V. *pag.* 798. *et seqq.*

(6) Joseph. *lib.* XVII. *Antiq. c.* VI. *al.* VIII. *p.* 842. *et seqq.*

(7) Biennio post dixi, quod mihi verisimilior esse videatur eorum sententia, qui a Christi ortu ad caedem infantium duos fere annos praeterisse censent, propterea quod Matthaeus in Evangelio tradiderit *a bimatu*, *et infra* fuisse Bethleemitas infantes Herodis jussu interemptos, *secundum tempus quod exquisierat a Magis*. Nam si brevius intervallum a tempore apparitionis *stellae*, *quam diligenter didicerat a Magis* Herodes ad caedem infantium excurrisset, non interemisset, *secundum tempus*, *quod exquisierat a Magis*, bimulos. Jam vero infantes Herodes occidi jussit paullo ante quam ipse periisset, ut ex Macrobii testimonio *lib.* 2. *Saturnaliorum cap.* IV. colligunt Bernardus Lamius *Appar. Chronol. in Harmon. Evang. cap.* XI. §. IV. et Thomas Monelia Magister meus eruditissimus *Dissert. de Annis Christi pag.* 46. *et seqq.* Si ergo ab apparitione stellae et ortu Christi ad caedem infantium anni fere duo fluxerunt, quoniam Herodes paullo post caedem eamdem decessit, sequitur, ut biennio fere post natum Christum tyrannus ille perierit. Sed de rebus ab Herode improbe gestis consulendi Norisius *dissert.* II. in cenotaphia Pisana *cap.* VI. et Christianus Noldius de vita et gestis Herodum *p.* 337. *et seqq. Tom.* II. *opp. Josephi edit. Havercampianae.*

(8) Josephus *lib.* XVII. Antiquitatum Judaicarum *cap.* VIII. *et seqq.*

(9) De Zenodoro consule Josephum *lib.* XV. *Antiq. cap.* X. *pag.* 774. *et seqq.*

(10) Josephus *lib.* XVII. *cap.* VIII. *p.* 847., *et lib.* XVII. *cap.* XI. *pag.* 860.

sciplina non principatum, sed tyrannidem occupasse videretur, ab optimatibus Judaeorum actus Romae gravissimorum scelerum reus est, coactusque ab Augusto, qui caussam ex jure cognorat, Ethnarchia excedere. In Urbem cum venisset, neque purgare se Caesari potuisset, decimo principatus anno jussus est abire in Gallias exsulatum (1).

Itaque Judaea in provinciam redacta, Coponius ab Caesare cum imperio (2) Hierosolymam missus est. Etsi neque tam atrox, neque tam saeva Romanorum administrandae civitatis ratio crederetur, quam Herodis, Archelaique aetate erat, tamen Judaei plurimis, maximisque incommodis premebantur. Etenim in vicos, (3) castella, singulasque civitates certae imperatae pecuniae a Quirino, qui ob eam rem in Syriam, atque in Judaeam venerat, exactae sunt. Multa item Praesides excogitabant, ut suo privato compendio servirent. Summa erat horum ambitio, atque avaritia. Quamobrem procurationem non ad utilitatem provincialium, sed ad propriam gerebant. Illud perniciosissimum sane erat, quod, ut rem suam familiarem augerent, et facultates ad largiendum magnas compararent (4), iis, qui opibus valerent, consulerent, ceteros autem, ex quibus parum, aut nihil consequi possent, aspernarentur. Hinc orta est injuria publicanorum. Hi enim cum pecunia sibi Praesidum benivolentiam conciliassent, plebem Judaeorum impune vexabant. Accedebant ad haec contemptus legum Mosaicarum, gravissimaeque injuriae templo, ac religioni inlatae, quas eo acerbius Judaei ferebant, quod viam nullam esse viderent, qua repelli aut declinari possent. Pilatus, quo Procuratore Christus servator pro salute generis humani extremum in cruciatum venit, ut parvi ab se pendi instituta Mosis ostenderet, et Caesari gratificaretur (5), effigiem hujus in signis militaribus depictam noctu in Urbem inferri jussit. Quin etiam magnum auri pondus templo destinatum auferre conatus est, ut aquam longo ductu Hierosolymam induceret. Plura ejusdem generis ab avaro, crudelique viro gesta sunt, ex quibus Judaei, qui sceptrum

(1) Idem *ibid. cap.* XIII. *pag.* 865. *et seqq.* Et Dio Cassius *lib.* LV. *pag.* 567.

(2) Josephus *lib.* XVIII. *cap.* 1. *pag.* 869. *et seqq.*

(3) Josephus *ibid.* Vide Norisium *dissert.* II. in cenotaphia Pisana *cap.* XVI. §. XII. Et in eodem argumento explicando versati plerique sunt non e nostris solum, sed etiam e Protestantibus, inter quos recenseri potest Samuel Basnagius in Annalibus politicis, et Ecclesiasticis *pag.* 203.

(4) Josephus *lib.* XVIII. *cap.* III. *et seqq.*

(5) Josephus *ibid. cap.* III. *pag.* 875. *et seqq.*

amiserant, speciemque (1) illam, quae Synedrio inerat, auctoritatis in dies minui videbant, cognoscere poterant, ita se undique tene-

(1) Josephus tum primum Synedrii mentionem facit, cum expugnatam Hierosolymam a Pompejo, victumque a Gabinio Alexandrum fuisse tradiderit. Nam *lib.* XIV. *cap.* V. *pag.* 692. „ Constitutis, *inquit*, quinque Synedriis, in totidem aequales partes gentem divisit, ita ut alii jus peterent ad Hierosolymam, alii ad Gadara, alii ad Amathuntem, alii ad Hierichuntem, et quinti ad Saphora Galilaeae „. Consule Dionysium Petavium *lib.* II. *de Doctrina Temporum cap.* XXVII. *pag.* 84. *edit. an.* 1703. *Tom.* 1. Sunt qui tam recens Synedrium esse inficientur. Ac Rabbini quidem, quorum sententiam Magnus Baronius sequitur *ad an.* 30. *n.* X. ejus originem a Mose repetunt. Alii ab Assamonaeis Regibus institutum putant, quibus Hadrianus Relandus assentiri videtur *Antiq. sacrar. veter. Hebraeor. parte* II. *cap.* VII. *edit. an.* 1741. *pag.* 121. Ac mihi quidem minus verisimile videtur, si tam recens fuit Synedrium, ut a Gabinio primum institutum fuerit, tantam brevi et obtinuerit, et amiserit auctoritatem. Huc vero spectant, quae copiose disputat Jacobus Basnagius homo de secta Calvinianorum, sed vehementer errat, *lib.* VI. *Hist. Jud. cap.* I. *num.* XII. *pag.* 17. *Tom.* VI. *edit. an.* 1716. Josephus *lib. eodem cap.* IX. *pag.* 70. Nam jus Synedrii Hierosolymitani violatum ab Herode nondum rege scribit fuisse, propterea quod in Ezechiam latronem animadvertisset, quem Senatus capitis adhuc minime condemnasset. Paullo post autem Josephus narrat ab Herode ipso, cum regnum occupasset, *omnes, qui in Synedrio tunc* fuerant, quum ipse vocatus in jus fuit, interfectos fuisse, ne demto quidem Hircano, *pag.* 701. *et seq.* Sed jus omne vitae necisque ademtum Synedrio funditus fuit, quo tempore Judaea provincia facta est. Non me latet esse aliquos, qui contra sentiant, quos accurate *recenset* Johannes Christophorus Wolfius *in Curis Philologicis in* IV. *Evang. ad Johan. c.* XVIII. *pag.* 965. *et* 966. Ac Bernardus Lamius *Apparat. in concord. Evang. parte* II. *cap.* III. §. IV. *pag.* 152. jus vitae et necis etiam tum, cum Judaea facta Provincia est, Synedrio non fuisse ademtum putat, quanquam necesse erat facultatem ab Judice Romano occidendi petere. Quin etiam responsum Judaeorum: *nobis non licet interficere quemquam;* sic intelligit, ut dictum fuisse censeat, non quo *jure* illo carerent, sed quo dies festus esset, quo non liceret simile quidpiam agere. Sed si poterant, cur permissum a Pilato fuit? Cur illa facultate uti Judaei noluerunt, responderuntque, *nobis non licet interficere quemquam?* Hoccine illi responsum generale adhibuissent, si ea die capitis condemnatum occidere religionis tantum causa nequivissent? Neque verisimilior mihi videtur esse Laurentii Moshemii Lutherani opinio, qui *saeculo* 1. *part.* 1. *Hist. Eccl. cap.* II. §. IV. *pag.* 72. *et seq.* Violatorem legum, et religionis divinae potuisse, malefactorem autem, et seditiosum occidi ab Synedrio nequivisse putat. Nam quemadmodum componi haec cum Johannis verbis *cap.* XVIII. *vers.* 31. *nobis non licet interficere quemquam*, possit non video. At Moshemius intelligi oportere, inquit, quemquam κακοποιὸν *malefactorem*. Verum non animadvertit vocem κακοποιὸς in transgressorem Judaicarum legum et religionis cadere. Namque Judaei eam explicaturi, *cap.* XIX. *Evang. Johann. v.* 7. „ *Nos*, inquiunt, *legem habemus*, *et* „ *secundum legem debet mori*, *quia Filium Dei se fecit.* Ex qua re sequitur, ab Synedrio capitis condemnari occidique ne legum quidem Judaicarum, et religionis transgressorem potuisse. Sed de Synedrii antiquitate, et potestate sub Procuratoribus Romanis multa disputant Protestantes Jacobus Basnagius *l. c.* Johannes Sibrands: *De statu Judaeae Provinciae sub Procuratoribus*, *Tom.* II. *Thesauri Novi Theologico - Philologici pag.* 529. *edit. an.* 1732. Johannes Vorstius *dissert. de Synedriis Hebraeor.* quae extat *Fasciculo* IV. *Opuscular. ad Histor. et Philologiam sacram Spectantium pag.* 399. *et seqq.* Hermannus Comingius *de Republica Hebraeor.* §. XXI. Hermannus Witsius *Miscellaneor. Sacror. parte* 1.

ri, uti non jam quo minus servirent; (suum enim Regem esse (1) ajebant Caesarem, Procuratoribusque parebant, qui in cives vitae (2) necisque habebant potestatem) sed extremum exitium Reipublicae, suique ejectionem, ut quae majora essent mala, timerent.

§. III.

De statu Religionis in Palaestina quo tempore inter nos Christus vivebat.

Ac civilis quidem Reipublicae gerendae ratio ita se jam inde ab Herodis aetate habuerat. Religio hoc statu erat. Pontifices, non quales instituta poscerent, neque ex Aaronis semper familia eligebantur, (3) sed quos Reges (4) primum, deinde Procuratores propter veteres amicitias, moresque suorum simillimos juberent. Pontificatu etsi debebant (5), perpetuo tamen gaudere non poterant. Nam injuria principum potentiorum, aut odio, pretiove majore, plebisve tumultu fiebat, ut eo, qui non ita diu fuerat, dejecto, alteri cum dignitate sacrificia procurandi, religionesque interpretandi potestas daretur (6).

lib. II. *dissert.* III. §. LXXXVII. *pag.* 563. Johannes Clericus *dissert. de Synedrio* LXXII. Virorum, quae subjecta est ejus Commentario *in libros Hist. vet. Test.* §. VI. et Johannes Nicolajus *in notis ad lib.* 1. *cap.* XII. *Cunaei de Republica Hebraeor. aliique.*

(1) Vide *Evang. Johannis cap.* XIX. *v.* 15. ubi haec ab Judaeis dicta fuisse legimus: *Non habemus regem nisi Caesarem.*

(2) Josephus *lib.* XVIII. *Antiq. cap.* 1. *pag.* 869. *Tom.* 1. *opp.* „ Mittitur etiam (in Judaeam) Coponius, *inquit*, vir ordinis equestris, qui summa cum potestate Judaeis praeesset „. Similia habet *lib.* II. *de Bello cap.* VIII. *pag.* 160. *Tom.* II. ubi Coponio occidendi potestatem a Caesare datam scribit, τȣ̃ κτείνειν ἐξȣσίαν. Plura in hanc rem disputat Sibranda *l. c. cap.* II.

(3) Josephus *lib.* XV. *cap.* II. *num.* 4. *pag.* 742. *T.* 1. de Herode loquens „ Quin et alia fecit, *inquit*, ad „ tuendum principatum, quae ei domesticam seditio„ nem exciterunt. Ut enim caveret ne quem ex illu„ stribus Pontificem crearet, evocat e Babylone quem„ dam Ananelum nomine, Sacerdotem, eique Pon„ tificatum dat. Et *cap.* III. Herodes Ananelum Ponti„ ficatu protinus abdicavit, qui non erat, ut prius re„ tulimus, ex indigenis ȣ̓κ ἐπιχωρίων, sed a Ju„ daeis oriundus ultra Euphratem in coloniam dedu„ ctis. Multa enim hujusce populi millia circa Baby„ lonem habitatum deportata sunt, e quibus erat Ana„ nelus generis *inter eos* Pontificii, quem Herodes jam„ diu sibi consuetudine devinctum tenebat „. Dubitat Phaletranus num Levitici generis fuerit Ananelus *dissert. de Ablatione Sceptri.* Sed si Levitici generis, et Sacerdos fuit, ex Aaronis familia tamen eum fuisse, et dignum, qui Pontifex crearetur, negat.

(4) Josephus *ibid. et seqq.*

(5) Josephus loco indicato „ Hunc (Ananelum) ille „ (Herodes) honoravit, cum primum regnum adeptus „ est, postea honorem ei abrogavit .... contra leges „ faciens, παράνομα ποιῶν. Haud enim alias „ quisquam hoc tanto honore privatus fuit, ubi eum „ semel accepisset etc.

(6) Constant haec ex *libro cit. et seqq.* exque *lib.* 1. *et seqq. de Bello.*

Judaeorum quanquam erant nonnulli, qui recte de rebus divinis sentirent, virtutemque colerent (1), tamen pars maxima admodum dedita superstitionibus erat, legique Mosis, non ex animo, sed (2) specie fictae simulationis studebat. Diversas enim de Divinitate habebant opiniones. Magia, rationeque morbos depellendi mirifice (3) delectabantur, ob eamque caussam et dies natales, et mensium, et annorum initia, et numerorum complexiones, et pleraque alia, quae partim ab Aegyptiis, partim a finitimis populis acceperant, summa religione observabant. Messiam praestolabantur non qualem Prophetae descripserant (4), sed virum, qui bellicae virtutis laude longe omnes homines superaturus esset, quique gentem Judaeorum in libertatem adserere, et nationes ceteras, ut ad sacra Judaeorum transirent, prodigiis, atque armis compellere deberet. Summam religionis ritibus, ac ceremoniis contineri putabant (5), quae sancitae a Mose fuerant, cujus legem arbitrabantur, quoad mundus consisteret (6), perpetuam futuram. Alios quosque aut Ethnicos, aut Samaritas, aut Judaeos, qui templum ab Onia in Aegypto conditum frequentarent, numero impiorum, ac sceleratorum habebant, eorumque, quibus sacrificiis interdictum erat, aditum defugiebant, ne quid ex contagione incommodi (7) caperent. Esse namque illos odio ajebant Deo, neque assequi ullo modo salutem posse.

Plures contra, ut apud Ethnicos laudem invenirent, mores, et instituta Gentium (8) imitabantur. Quae res turbarum, dissensionumque maximarum caussa plerumque fuit.

(1) Hujusmodi erant Simeon ille senex Lucae Evangelistae memoratus, Nathanael, Gamaliel, quorum Evangelistae meminerunt, et Judas ille, cujus facta est a Josepho *lib.* XIII. *cap.* XI. *Antiq. pag.* 665. mentio.

(2) Vide *Huet. Dem. Evang. prop.* IX. *cap.* IX.

(3) Nempe magnam nobis harum rerum copiam non libri Thalmudici modo, qui referti nugis sunt, quique sunt multo ea aetate recentiores, sed Josephi etiam, atque Philonis scripta suppeditant.

(4) Notas Messiae, qualem tunc Judaei expectabant, recenset Justinus Martyr in Dialogo cum Tryphone. Ac vero est quam simillimum, Judaeos, qui Justini aetate viverent, ut qui ab aetate Christi 130. annis circiter abessent, eadem atque Hebraeos Servatori syncronos, sensisse. Trypho autem apud Justinum *l. c. num.* XXXII. *pag.* 129. *edit. Monach. S. Maur.* „ Scripturae, *inquit*, gloriosum cogunt, et magnum expectare eum, qui regnum aeternum ab antiquo dierum tanquam filius hominis accipit. Vester autem ille Christus, quem ita vocatis, inhonoratus, et inglorius fuit „. Vide Huetium *demonstr. Evang. prop.* IX. *cap.* LXXXIV. Sed multa in rem nostram disserit Jacobus Basnagius *Hist. Jud. Tom.* V. *cap.* X.

(5) Huet. *ibid. cap.* CIX.

(6) Huet. *ibid. cap.* CXII. *num.* V. Sed de re nota non est cur multis esse agendum censeam.

(7) Hinc accusati Judaei, quod odio in hominum genus ferrentur. Complura ex antiquis Scriptoribus, quae huc pertinent, collegit Jacobus Elsnerus *observ. sacrar. in nov. Test. Tom.* II. *pag.* 274.

(8) Serpere hoc malum jam inde ab Antiochi tempore coeperat. Vide *lib.* I. *Machab. cap.* I. *v.* 14. *et seq. et lib.* II. *cap.* IV. *v.* 9. Extant autem multa horum similia apud Josephum.

Eorum, qui inter Judaeos aliqua rerum divinarum scientia excellere videbantur, genera imprimis (1) erant tria. Unum genus erat Pharisaeorum, alterum Sadducaeorum, tertium illorum qui Esseni a multis, ab aliis Essaei appellabantur. Hoc omnes inter se conveniebant, quod unum Deum rerum omnium parentem colerent, quod legem a Mose latam divinae institutionis esse putarent, quod Israelis tantum posteros delectos a Deo fuisse, cum quibus sempiternum foedus iniret, hisque proinde, non reliquis nationibus (2) arbitrarentur omnia officia praestari oportere. In rebus ceteris differebant.

Pharisaei (3) praeter scriptam, aliam nescio quam legem comminiscebantur, quam Mosi ab Angelo (4) Metratone in monte Sina ore datam fuisse defenderent (5). Hanc traditione in posteros manasse. Eamdem scriptae praeferendam esse. Peccata omnia jejuniis, eleemosinis, lotionibus, et sacrificiis, quae lege praescriberentur, expiari, delerique posse. Pravas animi cogitationes peccatorum numero duci non oportere. Prospicere Deum rebus humanis, ita ut nobis libertatem aliquid agendi (6) non tollat. Animam hominis et spiritum esse et immortalem. Angelorum alios bonos esse, alios malos. Humana corpora resurgere oportere. Erat praeterea Pharisaeo-

(1) Josephus *lib.* XVIII. *Antiq. cap.* 1. *p.* 870. *T.* 1. *opp. edit. Havere.* „ Habebant Judaei priscis etiam temporibus tres patriae Philosophiae sectas, unam quidem Essenorum, alteram vero Sadducaeorum, tertiam autem, quam profitebantur, Pharisaei nomine „. Eadem habet *lib.* II. *de Bello cap.* VIII. *al.* VII. *pag.* 160. *Tom.* II. *opp.*

(2) Haec ex Josepho, aliisque Scriptoribus colligit Moshemius *Hist. Eccl. sec.* 1. *parte* 1. *cap.* II. *pag.* 76. *edit. an.* 1739.

(3) Incerta sunt hujus sectae initia. Adeundi Natalis Alexander *Hist. Eccl. vet. Test.* VI. *Mundi aetat. Diss.* 1. *art.* V. §. III. et Calmetium *singulari dissert. de Pharisaeis, Sadducaeis, Herodianis, Essenis etc. Tom.* II. *Dissertationum in vet. Test. pag.* 80. *et seqq. edit. Lucensis.* Multa de Originibus Judaicarum factionum disputant Nicolaus Serarius S. J. Theologus in Trihaeresio; et e Protestantibus Josephus Scaliger, aliique quos numerant Johannes Christophorus Wolfius Bibliothecae Hebraicae *parte* II. *pag.* 815. *et seq.* et Jacobus Bruckerus *Hist. Critica Philos. Period.* II. *part.* 1. *lib.* II. *cap.* 1. *pag.* 712. *et seqq. Tom.* II. *edit. an.* 1742.

(4) De hisce nugis Pharisaeorum agit Bruckerus *l. c. pag.* 750. Adeundus etiam Natalis Alexander loco indicato. Ad Angelum Metratonem quod spectat, plura disserit Johannes Hermannus Van Eliwichius: *Dissertatione inscripta* „ Melchisedecus ab Henrico Hulsio minus feliciter in Henocho detectus „. *Tom.* 1. *Thesauri dissert. Theologico-Philologicar. edit. an.* 1732. *pag.* 187.

(5) Traditiones, ineptiasque Pharisaeorum fusius describunt Calmetius, Natalis Alexander, et Sigonius *de Republica Hebraeorum ll. cc.*; e Protestantibus vero Bruckerum *l. c.* Ut Drusium *de Sectis lib.* II. Fridericum Spanhemium *in dubiis Evangelicis*, Nicolaum *in notis ad Sigonium pag.* 421., Lundium, Cavaeum, Johannem Laurentium Moshemium, Jacobum Basnagium, Reimannum, Carpzovium, Hornium, Johannem Franciscum Buddaeum, Gundlingium, Lightfootum, Godwinum, Hottingerum, Cuneum, Leidekkerum, Relandum, innumerosque alios praetermittam.

(6) Josephus *lib.* XVIII. *Antiq. cap.* 1. „ Cum (Pharisaei) dicant fato omnia fieri, voluntatem hominum non privant sponte agendi impetu. Quippe sic Deo placitum esse, ut certo temperamento misceretur in unum *fati* (sic enim providentiam vocabant) decretum et ratio humana, si quis vellet aut cum vitio, aut cum virtute accedere „. Atque huc spectant, quae persequitur Bruckerus *loc. cit. pag.* 752.

rum summa superbia. Nam solos ipsi se bene esse moratos existimabant, ceteros despicatui sic habebant, ut illis rerum omnium fidem adimerent. Pietatem ostentabant, quo gloriam captarent, Proselytosque ad se disciplinae caussa concurrere viderent. Vestibus oblongis utebantur, incedebantque corporis habitudine gravi. Eos despiciebant, qui perinde agere recusarent. Multa de ratione explicandae legis perverse disputabant. Denique ita sese gerebant, ut custodes rituum (1), ceremoniarum, legum videri vellent; sperabant enim fore, ut exemplo suo, quemadmodum plerosque, sic omnes, qui aliquo numero atque honore essent, ad imitationem sui incitarent, tantamque auctoritatem consequerentur, ut ipsis solum de omnibus controversiis publicis, privatisque constituere liceret.

Sadducaei (2) leges, quae scriptae a Mose non fuissent (3), rejiciebant. Angelos extare, animasque humanas immmortales esse, et restitutionem corporum humanorum futuram inficiabantur. Nullam mentem pugnabant esse, quae corpore vacaret. Praeterea homines, quin Deus adjumento cuiquam sit, per se omnia agere. Postremo Polygamiam esse damnandam. Ita in judiciis versabantur, ut de iis, quos in scelere aliquo deprehendissent, gravissimum supplicium sumerent. Barbari, iracundi, factiosi, temerarii erant. Cum Pharisaeis incredibili subtilitate de religione contendebant. Quamobrem etsi multis rebus ab Epicureis dissiderent, tamen a Pharisaeis contumelia Epicurei dici consuerant (4).

Essaeorum haec erat institutio. Deum non sacrificiis, sed men-

(1) Josephus *ibid.* „ Tantae sunt apud populum auctoritatis, ut quaecumque ad religionem pertineant, „ supplicationes, et sacrificia, haec ex eorum interpretatione fiant. Adeo amplum testimonium virtutis „ eis dederunt civitates, quod iis, quae optima essent, „ studuerint, tam in vita, quam oratione etc. „ Vide *lib.* II. *de Bello cap.* VIII. *pag.* 165. *Tom.* II. *opp.* Consule Calmetium, et Natalem Alexandrum locis indicatis.

(2) Incerta sunt omnino sectae Sadducaeorum initia. Vide Calmetium *ibid. art.* II. *pag.* 86. Johannes Lightfootus in *Horis Hebraicis ad Matth.* III. 7. *Tom.* II. *opp. pag.* 273. ea in tempora Esdrae rejecit. Sed cum errorem suum cognosset, diu post Sadducaeos fuisse ortos defendit. *Hor. Hebraic. ad Act. cap.* XXIII. *v.* 8. *Tom.* II. *opp. pag.* 737. Multa, quae ad hoc argumentum spectant, disputat Bruckerus *loc. cit. p.* 715. *et seqq.*

(3) Consule Josephum *lib.* XIII. *Antiq. cap.* X. *n.* 6. *Tom.* 1. *opp. edit. Haverc. pag.* 663. *et lib.* XVIII. *cap.* 1. *num.* 4. *pag.* 871. Sunt qui solum Pentateuchum probatum Sadducaeis fuisse arbitrentur, ut Tertullianus *lib. de Praescript. cap.* XIV. Origenes *lib.* 1. *contra Celsum num.* 49. *pag.* 365. *Tom.* 1. *opp. edit. Monach. S. Mauri.* S. Hieronymus in *cap.* XXII. *Matthaei.* Confer Nicolaum Serarium *in Trihaeres. lib.* II. *cap.* XXI. et Sigonium *de Repub. Hebraeor. lib.* V. *cap.* XI. Richardum Simonium *H. Crit.* V. T. *lib.* 1. *cap.* XVI. Ita quoque ex haereticis sentiunt Th. Gedwinus *Mos. et Aaron. lib.* 1. *cap.* XI. §. V. Sed hoc Josephus nusquam tradidit. Praeterea ab Traditionariis Hebraeis objectum id nunquam Sadducaeis fuit.

(4) De Sadducaeorum decretis, ac moribus et instituto disputant Natalis Alexander, Calmetius, Sigonius, Serarius, aliique, quorum est paullo ante facta mentio.

te potius dicebant esse (1) colendum. Legem utramque scriptam, et traditam, non secus atque Pharisaeis visum erat, retineri oportere. Non interire humanas animas, sed praemia, poenasve, ita ut meruerunt, post corporis interitum, recipere. Ut sibi a dissensionibus, controversiisque caverent, utque ne quid vitii ex civium familiaritate, amicitiaque contraherent, longe ab urbibus aberant, vicosque incolebant. Nullam habebant notitiam faeminarum. Aliorum pueros sibi tradi in disciplinam curabant. Agriculturae studebant, ut vitam sustentare possent, nec tamen quisquam agri modum certum, aut fines proprios habebat. Omnia singulis communicabantur, ne quis altero esset potentior. In patriis legibus explicandis sese exercebant, ut recte suos, suorumque mores instituerent. Eas ajebant cognosci ab aliquo, cui divinitus concessum non esset, nequire. Allegoriarum studiis magnopere delectabantur (2).

Hae sectae, quanquam institutis, ac moribus inter se dissiderent, tamen cavebant, ne quis suorum alteram (3) injuria, caussa religionis, lacesseret. Nam Sadducaei, et Pharisaei magno in honore erant, illi quod apud potentiores, hi quod apud populum gratia, et auctoritate plurimum valerent. Quamobrem alterutros qui laesissent, ii verebantur, ne aut optimatum, aut plebis iram in se concitarent, tantoque in honore esse desinerent.

Praeter has, quas numeravimus, fuerunt aliae minorum gentium factiones, ut (4) Hemerobaptistarum, Galilaeorum, (5) He-

(1) De Essaeorum institutis, religione, ac moribus multa disseruut Josephus locis indicatis, et Philo in eo libro, qui inscribitur: *Quod omnis Probus sit liber.* Hi tamen duo Scriptores multis in rebus inter se dissentiunt. Ejus vero dissensionis haec fortasse est caussa, quod Josephus Essaeorum Palaestinorum mores perspectos magis, quam Philo haberet, qui Aegyptiorum Eremitarum ex Judaeis doctrinam, institutionemque noverat. Meminerunt etiam Essaeorum Plinius *Hist. Nat. lib.* V. *cap.* XVII. et Porphyrius *in libris de Abstinentia.* Novos Scriptores, qui in hoc genere argumenti versati sunt, accurate recenset Johannes Christophorus Wolfius *Biblioth. Hebraicae parte* II. *pag.* 817. *et seqq.*, quibus adjungi possunt Johannes Franciscus Buddaeus *H. E. vet. Test. Tom.* II. *pag.* 1212. *et seqq.* Johannes Clericus *H. E. sec.* I. *et* II. *Prol. S.* I. *cap.* V. Eumenium *Act. Philos. vol.* III. *pag.* 505. Moshemius *Inst. Hist. Eccl. sec.* I. *part.* 1. *cap.* II. §. 12. *et seqq.* et Jacobus Bruckerus *Hist. Philos. per.* II. *part.* 1. *lib.* II. *cap.* 1. §. XXVII. *et seqq. pag.* 757. *et seqq. Tom.* II.

(2) Josephus *lib.* II. *de Bello cap.* VIII. *pag.* 165. duos Essaeorum ordines scribit fuisse, qui omnibus quidem rebus convenirent, dempto decreto, quod ad nuptias celebrandas spectaret. Fuisse enim Essaeorum aliquos, qui non esse a nuptiis abstinendum arbitrarentur.

(3) Ita quoque censet Johannes Laurentius Moshemius *l. c. pag.* 78.

(4) *Baptistas* vocat Justinus Martyr in Dialogo cum Tryphone *n.* LXXX. *p.* 175. *edit. Monach. S. Mauri.* Sed larvas ab Justino pro sectariis dari censent Bruckerus *ibid.* §. XXXI. *p.* 788. et Joh. Franciscus Buddaeus *Introduct. ad Hist. Philos. Hebraeor.* Verum ut novi dijudicare secus de sectis, quae tempore Justini, et paullo ante, non resistente Tryphone Judaeo, et suarum rerum perito, posuit, non video. Itaque mihi alienum a vero non videtur, quod ibidem Justinus narrat, praeter *Baptistas* fuisse etiam hasce apud Judaeos factiones *Genistas*, *Menistas*, *Galilaeos*, quod ab Juda *Galilaeo*, de quo loquitur Josephus *lib.* XVIII. *c.* 1. *p.* 572. *edit. Havere.* ut arbitror orti essent, aliasque etiam, quarum item est ab Eusebio facta mentio.

(5) Diversas de Herodianis sententias, post Nicolaum

rodianorum, Karaitarum (1), quarum Epiphanius, aliique veteres meminerunt.

Cum igitur magistri, principesque sectarum, quemadmodum supra demonstratum est, superstitiosi, perditissimisque moribus essent, populi quoque religio (2) depravata erat, et improba ratio vivendi. Itaque Christus servator Judaeos, qui tum agebant in Palaestina, similes ovium statuit fuisse, quae aut nullos, aut caecos pastores haberent. Nam erant auri cupidi, impudentes, crudeles, scelesti (3), qui ne ab iis quidem lapidandis abstinerent (4), quos sanctissimum vitae institutum consectari cernerent, si eorum vel facta reprehenderent, vel postulatis annuere recusarent. Quamobrem ejusmodi Civitas Judaeorum tunc erat, ut cives saevire etiam in Messiam parati essent, efficereque, ut Danielis, ceterorumque Prophetarum oracula exitum obtinerent. Atque res ita quidem evenit. Namque Judaei in Christum incredibilem in modum saevierunt. Eum enim non solum negaverunt, sed etiam in crucem agi, occidique curarunt (5). Quod ubi contigit, eversum deinceps templum, atque urbs destructa a Duce Romanorum fuit, tumque illi abducti in servitutem sunt, ita ut cum Christum rejecissent, populum, atque civitatem constituere cessarent. Vastitas perpetua porro, ac desolatio sequuta est, et Lex nova, quae instituta a Christo erat,

Serarium in Herode, enarrarunt Scriptores, quos Wolfius recenset *Biblioth. Hebraicae part. 4. et seqq.* et *Cur. Exeg. Tom. 1. pag.* 311. Mihi haec esse videtur verisimilior: fuisse aliquos e Judaeis, qui ademtam a Romanis partem imperii Herodis hujus filiis esse, iniquo animo paterentur, adeoque ab Herode vocati essent Herodiani. Nam Harduini, qui aliquando scripsisset, Herodianos sectam Philosophicam constituisse, quae Herodem Regem non Atheniensem modo, sed etiam Platonicum fuisse diceret, sententiam nihil moror. *De Num. Herodiad. pag.* 97.

(1) De Karaitis multa disputat Johannes Morinus *l.* II. *exercit.* VII. §. VII. et VIII., cumque Scaligerum acriter refellat ajentem, ex Karaitis ortos Sadducaeos fuisse, tum in eam ingreditur opinionem, ut existimet VIII. primum seculo eam sectam habuisse initium. Morinum sequitur Richardus Simonius *Hist. Critic. vet. Testamenti. cap.* XXVIII. Hos diligenter oppugnavit, ostenditque longe esse vetustiores Karaitas Jacobus Triglandus *Diatribe de Karaeorum secta.* A Triglando non discrepat Johannes Franciscus Buddaeus *H. E. vet. Test. Tom.* II. *pag.* 1210. Fortasse Karaeorum nomen recentius est, etsi inducere animum non possim, ut tam recentes esse, quam Morinus putat, existimem eos, qui ita ut Karaitae sentirent.

(2) Cognoscere id quidem facile lectores poterunt ex iis, quae Josephus narrat *lib.* XV. *et seqq. Antiq.* et quae extant passim in Evangelia.

(3) Josephus rursum *lib.* V. *de Bello cap.* XIII. §. 6. *pag.* 362.

(4) Itaque Judaei aliquot ante annos, quam Herodes imperio potiretur, Oniam hominem Justum, propterea quod illis assentiri noluisset, lapidibus obrutum occiderunt. Joseph *lib.* XIV. *cap.* II. *pag.* 664. *et seq.* Consule quae scribit idem ipse Josephus de lapidato Jacobo fratre Domini jussu improborum judicum, et Annoi Pontificis *lib.* XX. *cap.* IX. *pag.* 976.

(5) Id vero non ab Evangelistis solum, sed etiam ab Ethnicis Scriptoribus memoriae traditum est, quos numerat Petrus Daniel Huetius *Demonstr. Evang. Prop.* III. n. VIII. *et seqq.* et Dominicus *de Colonia tom.* 1. *operis* inscripti: *La Religion Chrétienne Autorisée par le Temoignage des Anciens Auteurs Payens. pag.* 126. *et seqq. edit. an.* 1718.

latissime propagata (1). Quibus rebus cognitis, intelligere omnes perfacile poterant, quam esset vera Christiana Religio, quantaque in opinionum perversitate Judaei versarentur, qui cum impleta esse (2) omnia, quae Prophetae nunciarent, ab seque jam spem omnem restituendi templi, constituendaeque reipublicae discessisse viderent, tamen quem ipsi cruci affixerunt, et cui omnes Messiae notae convenirent, Regem suum, atque Messiam esse confiteri noluerunt.

CAPUT II.

DE ROMANAE REIPUBLICAE STATU QUO TEMPORE NATUS EST CHRISTUS.

§. I.

Cujusmodi tunc esse debuerit.

Neque vero quae Hebraicae solum, sed quae etiam Romanae Reipublicae, totiusque fere orbis ratio tunc esset futura Prophetae cognoverant, literarumque mandaverant monumentis. Longe namque ante, quam natus Servator Christus fuisset, fore prospexerant, ut instante magni illius, divinique Principis adventu, qui illaturus generi hominum salutem esset, ii amplissimum (3) imperium tenerent, quos inter cum cognationis intercederent affinitates, tum ma-

(1) Ut praedictum e Daniele fuerat; quod quidem vaticinium post Sanctos Patres viri doctissimi non e nostris modo, sed etiam e Protestantibus in Christum cadere demonstraverunt. Hos vero accurate recenset Johannes Albertus Fabricius *lib. de Verit. Relig. Christianae cap.* XXXI. *edit. an.* 1725.

(2) Vide Justinum Martyrem *Dialogo cum Tryphone*, Raymondum Martinium in *Pugione Fidei*, et Petrum Danielem Huetium *Demonstr. Evang. Propos.* VIII. et IX. Nam alios, qui in hisce argumentis versati sunt, Scriptores pene innumerabiles praetermitto.

(3) Danielis *cap.* 2. *v.* 39. *et seq.* „ Post te consurgat regnum aliud minus te argenteum: et regnum „ tertium aliud aereum, quod imperabit universae „ terrae. Et regnum quartum erit velut ferrum: quomodo ferrum comminuit, et domat omnia, sic comminuet, et conteret omnia haec. Porro quia vidisti pedum, et digitorum partem testae figuli, et „ partem ferream: regnum divisum erit, quod tamen „ de plantario ferri orietur, secundum quod vidisti „ ferrum mistum testae ex luto. Et digitos pedum ex „ parte ferreos, et ex parte fictiles: ex parte regnum „ erit solidum, et ex parte contritum. Quod autem „ vidisti ferrum mistum testae ex luto, commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhaerebunt sibi, sicut ferrum misceri non potest testae. „ In diebus autem regnorum illorum, suscitabit Deus „ caeli regnum, quod in aeternum non dissipabitur, „ et regnum ejus alteri populo non tradetur „. Consule Petrum Danielem Huetium *Praeparat. Evang. Prop.* IX. *cap.* VIII. *pag.* 364. *edit. an.* 1679. Scio esse aliquos, qui repugnent, censeantque esse alio sensu oraculum explicandum; sed haec potior interpretatio est, et Calmetius in locum mox indicatum Danielis, aliique interpretes sacrorum Bibliorum animadvertunt.

gnae inimicitiae exsisterent, propterea quod regnandi cupiditate ducerentur. Quamobrem dividi in factiones regnum, ejusque partem conteri oportere. Hoc imperio constituto, fore ut pax in mundum introduceretur, oriretur que Bethleemi ex virgine (1) Rex (2) ille, Sacerdos (3), et Magister gentium (4) universarum, qui iniquitatem (5) delere, omnes redimere, ac regnum caeli, quod sempiternum esset futurum, inducere deberet.

§. II.

Quinam fuerit, cum natus est Christus Romanae *Reipublicae civilis status.*

Quae quidem ita, ut illi tradiderant, evenerunt. Etenim cum longe lateque propagatum esset imperium Populi Romani, ac nulla fere cogniti orbis pars esset, quae ei aut non serviret, aut tributum, quod convenisset, non penderet; Cn. Pompejus, et Cajus Caesar, qui affinitate (6) conjuncti erant, cum maxime omnium belli, virtutisque laude in civitate florerent, incensique desiderio regnandi (7) essent, specie tuendae (8) libertatis, armis de (9) regno contendere coeperunt. Pompejo pugna Pharsalica (10) superato, paulloque

(1) Consule locum Isaiae *cap.* VII. *v.* 14. et Ezech. *c.* XLIV. *v.* 2. 3. Justinum Martyrem *Dial. cum Tryph. num.* LXVIII. *pag.* 166. *edit. Novae Monachor. S. Mauri*, *et n.* XLII. *et seq. pag.* 138. *et num.* LXVI. *pag.* 163. *et seq.* Origenem contra Celsum *lib.* 1. *num.* XXXIV. *pag.* 352. *Tom.* 1. *opp. edit. Monachor. S. Mauri*, et (ut mittam Raymundum Martinium, qui XIII. seculo floruit, scripsitque egregium opus inscriptum *Pugio Fidei* contra Iudaeos, et Calatinum, qui mutuatus omnia ab Raymundo Martinio insigni plagio est) ex novis Scriptoribus, quorum magnus est numerus, Petrum Danielem Huetium *Demonstr. Evang. prop.* IX. *cap.* IX. Calmetium *in dissert. Praefix. ad Comment. in Isaiam.* Et eos, qui in Isaiam commentarios ediderunt.

(2) Vide loca Prophetarum, quae collegit Petrus Daniel Huetius *Demonstr. Evang. prop.* IV. *cap.* XCVI. *et cap.* CIX.

(3) Consule Huetium *ibid. cap.* XXVIII.

(4) Vide Huetium *ibid. cap.* XXXV.

(5) *Ibid. cap.* VIII.

(6) Plutarchum in vita Caesaris *pag.* 714. et in vita Antonii *pag.* 929. *Tom.* 1. *opp. edit. an.* 1624. Suetonium in vita Caesaris *cap.* XXVII. *pag.* 53. *edit. an.* 1714.

(7) Cicero *epist.* XI. *lib.* VIII. *ad Atticum.* „ Dominatio quaesita ab utroque est: non id factum, „ beata et honesta civitas ut esset...... Genus illud Sullani Regni jampridem appetitur..... Neutri „ σκοπὸς est ille, ut nos beati simus: uterque regnare vult „. Haec ille de Caesare, et Pompejo loquens. Vide Suetonium *in vita Caesaris cap.* XXX. *pag.* 60.

(8) Sic enim Pompejus dictitabat, scriptisque etiam literis confirmabat. Vide *epist. ad Cicer.* quae est post XI. Ciceronis *lib.* VIII. *ad Atticum*, et aliam, quae est ad Consules Marcellum, ac Lentulum post *epist.* XII. *lib. ejusd.* Eadem dicendi ratione est usus Caesar, ut ex *priore ejus de Bello Civili libro* plane constat.

(9) Vide Caii Caesaris Commentarios *de Bello Civili*, Epist. Ciceronis ad Atticum *lib.* VIII. Plutarchum *in vitis C. Caesaris, et Pompeji etc.*

(10) Caesar *extremo libro de Bello Civili.* Appianus *de Bello Civili lib.* II. *pag.* 474. Suetonius *in vita Caii Caesaris cap.* XXXV. *pag.* 66. Lucanus, et alii.

post (1) interfecto, Caesar summa rerum (2) potitus, perpetui Dictatoris nomine Rempublicam aliquandiu administravit. Sed cum is quoque Bruti, Cassii, conjuratorumque (3) opera periisset, quin penitus extinguerentur, nova sunt, eaque jam acriora, ob disjunctionem animorum orta dissidia. Nam Octavianus, quem Caesar haeredem (4) dixerat, cum Romam redisset, (5) alienum esse tempus ad ulciscendam injuriam arbitratus, initio sese continuit. Sed brevi spatio intermisso conjunctis cum Marco (6) Antonio viribus, in Brutum, et Cassium arma tulit. Horum exercitu deleto, quoniam inter eos, qui cupidi principatus, rerumque novarum sunt, pax esse diuturna non potest, Octavianus Caesar, remoto Lepido (7) Triumviro, quum ab Antonio esset multis privatis, publicisque injuriis lacessitus, temperare sibi nequivit, quin eum bello (8) persequeretur. Magna Antonianarum partium (9) clade adeo aucta Caesaris potentia est, ut quamvis specie libertatis gaudere civitas videretur, re tamen ipsa (10) serviret. Noverat enim Caesar aequitate ac fide potius, quam vi, armisque contineri populum in officio posse. Quare cum veritate agere nequiret, quod suis privatis commodis studeret, simulabat probari sibi, quae instituta a majoribus essent, velleque omnino se, ut ea omnia firma, immotaque manerent. Interea quidquid erat in Republica auctoritatis, hoc totum in se transtulerat, ut ipse unus Imperator (11), Pontifex Maximus (12), et Procon-

(1) Caesar *lib.* III. *de Bello Civili cap.* CIV. *pag.* 551. *edit. an.* 1706. Suetonius *in vita Caesaris cap.* XXXV. *pag.* 66. *et alii.*

(2) Vide Dionem *lib.* XLIV. *in C. Jul. Caesar. p.* 244. *edit. an.* 1606. et Suetonium *vit. J. Caesar. cap.* LXXVII. *et seqq.*

(3) Sueton. *in vita J. Caesaris cap.* LXXX. *et seqq.* Eamdem rem describunt Dio, Plutarchus, aliique innumeri.

(4) Sueton. *in vita J. Caesaris cap.* LXXXIII. *pag.* 145. Dio in extrema C. J. Caesaris vita *lib.* XLIV. *pag.* 268. et *in Caesare Octav. lib.* XLV. *pag.* 274.

(5) Dio *ibid.* Suetonius in *O. August. vita cap.* VIII. *pag.* 170. *et seqq.*

(6) Vide Suetonium *in vita Octav. Aug. cap.* XIII. *pag.* 178. *et seqq.* et Dionem *lib.* XLVI. *pag.* 326. *et lib.* XLVII. *pag.* 327. *et seqq.*

(7) Sueton. *in vita Octav. Aug. cap.* XVI. Vell. Paterc. *lib.* II. *pag.* 80. Dio *lib.* XLIX. *pag.* 399.

(8) Sueton. *ibid. cap.* XVII. *pag.* 187. *et seqq.*

(9) Sueton. *ibid. cap.* XVII. *pag.* 188. *et seqq.* Superavit autem Antonium apud Actium *ad d.* IV. *Non. Septemb. an. U. C.* DCCXXIII., aetatis suae anno XXXII. Consule Dionem *lib.* LI. *pag.* 442. Orosium *lib.* VI. *cap.* XIX. Norisium *Cenotaph. Pisan. diss.* II. *cap.* VI. *pag.* 225. *et seqq. Tom.* III. *opp. edit. Veronensis.*

(10) Sueton. *ibid. cap.* XXVII. *et seqq.* Seneca *de Brevit. vitae cap.* V. Dio *lib.* LIII. *p.* 463. *et seqq.* aliique.

(11) Suetonius *ibid. cap.* XLVII. *et seqq.* Strabo *lib.* XVII. *pag.* 577. *et seqq.* aliique.

(12) Idem *cap.* XXXI. Pontificatum suscepit *Prid. Non. Martii an.* 740. *Urb. Cond.* Tiberio Claudio Nerone, et Quinctilio Varo Cos. Vide Pighium *Annal.* III. *p.* 521. *Ovid. Fast.* III. *v.* 419.

,, Caesaris innumeris, quem maluit ille mereri,
,, Accessit titulis Pontificalis honos.

Vide Dionem *lib.* LIV. *pag.* 540. et Bosium *de Summo Pontific. cap.* L. *ab U. C.* 741.

sul (1) esset. Cumque (2) tanta esset vis Tribuniciae potestatis, ut qui eam obtineret, formidinem, metumque civibus afferret, passus non est, ut ea quisquam alius (3) potiretur. Hac tanta auctoritate cum valeret, nihil sibi esse a quoquam timendum arbitrabatur. Intelligebat enim hostium suorum futurum neminem, qui sibi rerum summam consequuto (4) resistere auderet. Quare Tiberio, atque (5) aliis, qui post Rempublicam gesserunt, exemplo fuit, ut cognoscerent quemadmodum Imperatorem sine periculo populum regere oporteret.

Interim Praesides, Procuratoresque in Provincias cum imperio mittebantur. Hi cum avidi pecuniae essent non aequitate eas moderabantur, sed latrociniis (6), atque injustitia opprimere, ac funditus perdere studebant. Accedebat consilium amplificandorum imperii finium (7), quod in caussa erat, cur populatae potius, atque eversae, multiplicato aere alieno, quam defensae, adjutaeque viderentur. Namque abierat illa aetas, qua imperium Populi Romani beneficiis tenebatur, quaque Senatus sociorum omnium, atque nationum refugium, ac veluti portus erat. Sed e tot tantisque malis Provincialium magnae opportunitates extiterunt.

(1) Namque in Provinciis imperium tenebat. Vide Dionem *lib.* LIII. *p.* 506. et Suetonium *ibid. c.* XLVI. *p.* 268. et notationes Pitisci *in eumdem locum* et M. Augustinum Campianum *de Offic. et Potest. Magistratuum Romanor. lib.* 1. §. IV. *pag.* 10. *et seqq. edit. Taurin. an.* 1724.

(2) Consule Ciceronem *lib.* III. *de legibus c.* VIII. *et seq.*

(3) Suetonius *ibid. cap.* XXVII. *pag.* 215. *et seqq.* Dio. *l.* LI. *pag.* 457. Vide Norisium *dissert.* II. *in Cenotaph. Pisan. cap.* XV. *pag.* 413. *et seqq. edit. Veron. opp. Tom.* III.

(4) Sueton. *ibid. cap.* XXVIII. *pag.* 217. Dio *lib.* LII. *pag.* 493.

(5) Vide Dionem *lib.* LIII. *pag.* 506.

(6) Erant enim plerique Verris similes, cujus scelera describit *in Actionibus in eum M. Cicero.* Sed de Praesidibus erit paullo post disserendum.

(7) De hac re agit Moshemius *Hist. Eccles. sec.* 1. *cap.* 1. §. II.

§. III.

De pace quae tunc obtinebat, cum natus est Christus.

Etenim superatis Gallis, victis barbaris gentibus, quae ne imperia Romanorum sustinerent, defecerant, atque gravissima bella susceperant, et civili discordia sedata, Romani, quorum erat admirabilem in modum propagatum imperium, majore pace fruebantur, quam antea unquam consuessent. Etenim quod vix superiore Reipublicae tempore bis evenerat, Caesar orbe mari, ac terra pacato Templum Jani Quirini ter clausit (1). Nam Aegypto, Cleopatrae interitu, in potestatem Populi Romani redacta, cum Caesar in Urbem redisset, annoque 725. V. C. consul quintum fuisset, Janum primum (2) occlusit. Quapropter dati nummi sunt, qui fores ejus templi clausas (3) exhiberent. Biennio post, cum Augustus septimum consul esset, orationem habuit ad Senatum septimo idus Januarias, qua sua in Rempublicam merita praedicavit (4), esseque dixit neminem aut barbarum, aut civem, qui seditionem movere auderet. Itaque omnes Romanos in pace, concordia, et felicitate versari affirmavit. Ubi ille fecit dicendi finem, multis verbis rogatus a Patribus fuit,

(1) Suetonius *in O. Aug. vita cap.* XXII. „ Janum „ Quirinum semel, atque iterum a condita Urbe me„ moriam ante suam clausum, in multo breviore „ temporis spatio, terra marique pace parta, ter „ clausit „. Multa de hoc Suetonii loco disputat Norisius *in Cenotaph. Pisan. dissert.* II. *cap.* X. *pag.* 310. *Tom.* III. *opp. edit. Veron.* et Johannes Massonus *tract. chronolog. histor. de Jani Templo Christo nascente reserato sect.* II. *cap.* I. *pag.* 45. *et seqq. edit. an.* 1700.

(2) Titus Livius *lib.* 1. *Roman. hist. cap.* XIX. *p.* 40. *edit. an.* 1665. „ Quod nostrae aetati Dii dederunt, „ ut videremus, post bellum Actiacum, ab Impera„ tore Caesare Augusto, pace terre marique parta. Quod vero *vel an.* 724. *vel* 725. primum occlusae Jani fores ab Augusto fuerint, multis ostendit Massonus *ibid. sect.* III. *cap.* I. *pag.* 60. *et seqq.*

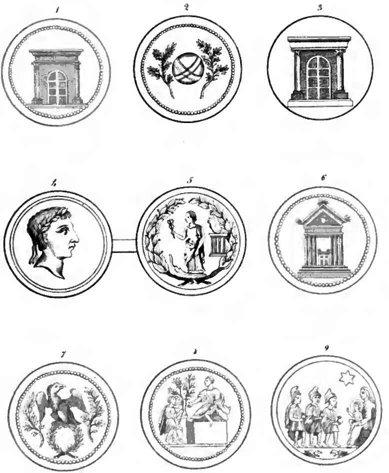
(3) Ad annum quippe DCCXXV. refert Mediobarbus nummum, cujus posticam partem exhibet Oiselim, ut tradit Massonus *ibid. pag.* 65. estque hujusmodi *in Tabula* 1. *num.* 1.

Alterum generis ejusdem nummum exhibet Levinus Torrentius *comment. in Sueton. lib.* II. *cap.* XXII. Quin etiam extant nummi Augusti, post victum Antonium cusi, in quorum parte postica exhibetur Templum, et *Ara pacis*: cum inscriptione PACI PERP. Apud Oselium *tab.* LXXI. *num.* 12. et Antonium Augustinum *tab.* XV. n. 5. Eam ego exhibere hic volui *in Tab.* 1. *fig.* 5. Atque huc spectant, quae canit Ovidius 1. Fastor. V.

„ Ipsum nos carmen deduxit pacis ad aram.
„ Haec erit a mensis fine secunda dies.
„ Frondibus Actiacis comptos redimita capillos
„ Pax ades: et toto mitis in orbe mane.

Ad idem fere tempus referre oportet nummum Mediceum, in quo est pax dextera caduceum gestans, et anguis Arae vel Cistae insistens, cum inscriptione PAX. ut etiam censet Antonius Franciscus Gorius amicus noster vir eruditissimus *Tom.* 1. Musaei *Florent. pag.* 53. Vide *fig. in Tab.* 1. n. 4. *et* 5. Nam consulatu, VI. *Aug.* incidit *in annum U. C.* 726.

(4) Dio *lib.* LIII. *pag.* 500.

ut solus imperii summam regeret (1). Caesar cum offerri sibi ultro videret, quod magnopere expetiverat, committere noluit, ut quando esse Senatu volente posset, Princeps tamen esse in Republica (2) recusaret. Civitates pleraeque magnos ob eam rem Octaviano honores decrerunt. Narbonenses, ut quae sua (3) erga illum esset voluntas ostenderent, statuerunt, ut tres equites septimo quoque idus januarias, qua die ipse primum imperium orbis terrarum auspicatus est, thure, atque vino supplicarent. Quo anno DCCXXVII. (4) V. C. bellum in Britanniam transferre voluit, Janumque Quirinum reseravit. In Gallias cum venisset, Britanni ad eum legatos de pace (5) miserunt. Compositis Britannorum rebus, confirmatisque in officio Gallis (6), qui cum aegre servitutem ferrent, novis imperiis studere videbantur, profectus in Hispaniam (7) est, ut Salassos, Cantabros, et Astures, qui in armis erant, Populo Romano parere cogeret. Re contra has, aliasque gentes nonnullas, quae rebellaverant, feliciter gesta, anno DCCXXX. (8) qui ante natum Christum decimus fere, atque (9) octavus fuit, Jani fores secundum clausit. Emissi tum quoque nummi, publicatique sunt, qui pacem (10) in orbem terrarum inlatam fuisse exprimerent. Biennio fere post, cum expeditionem in Parthos parasset, ut clades Crassi, atque Antonii (11) piaret, rursum ei aperiendae fores templi fuerunt. Coorta praeterea eo circiter tempore pleraque bella sunt, quae efficiebant, ut illae ipsae fores diu paterent (12). Sed anno DCCXLIII. Senatus Janum Quirinum tertium (13) occludi jussit. Interea crebri rumores afferebantur, Dacos Istrum flumen (14) transgressos, Pannoniam praedatum petere. Quae res fuit impedimento, quo minus fieret, quod Senatus statuerat. His autem, atque aliis nationibus barbaris,

(1) Dio *lib.* LIII. *pag.* 503.

(2) Dio *ibid.* „ Hec arte Caesar, *inquit*, quum se „ velle imperium deponere simulasset, effecit, ut ei „ a Senatu populoque confirmaretur.

(3) Inscriptionem, qua haec continentur, refert Gruterus *pag.* 229.

(4) Dio *lib.* LIII. *pag.* 512. *ad* VII. *Augusti consulatum.*

(5) Dio *ibidem.*

(6) Dio *ibidem.*

(7) Vide Masonum *ibid. sect.* III. *cap.* II. *pag.* 74. *et seqq.* qui rem veterum testimoniis confirmat.

(8) Ostenditur idipsum a Masono *ibid. c.* III. *p.* 98. *et seq.*

(9) Verisimiliorem enim arbitror esse eorum opinionem, qui anno vel DCCXLVIII. vel DCCXLIX. U. C. natum fuisse Christum defendunt.

(10) Ad hanc enim secundam pertinere existimant Mediobarbus ad A. V. 729. et Masonus *ibid. c.* III. *p.* 97. nummos, quos exhibet Goltzius *in August. pag.* LVII. quorum posticae partes sunt hujusmodi *in Tab.* 1. *n.* 2. et 3. *ac n.* 7. *et* 8.

(11) Vide Masonum *ibid. c.* V. *pag.* 732.

(12) Ea recenset Masonus *ibid. et seqq.*

(13) Dio *lib.* LIV. *pag.* 548.

(14) Dio *ibid.* Masonus *ibid. cap.* VIII. *pag.* 202. *et seqq.*

quae arma susceperant victis, coactisque meleficio abstinere, cum Cacsar Augustus, Drusus, atque Tiberius in Urbem reversi essent, exitum habuisse, quae decreta de victoriis fuerant (1), traditum ab Dione Cassio fuit. Atque ab anno DCCXLVIII. ad annum DCCLI., quo spatio temporis natum fuisse Christum certum est, aut nulla, aut si qua usquam bella excitata sunt, ea neque magna, neque tam diuturna fuerunt, ut perturbare imperium possent, dignaque essent, quae posterorum (2) memoriae commendarentur. Quare non scriptores Christiani (3) modo, qui praedicta quae fuerant a Prophetis de *Pace* aetate Christi futura, in exitum adducta fuissc dcfenderent; sed Ethnici (4) quoque Augusti tranquilla, plenaque felicitatis tempora summis laudibus celebrarunt.

(1) Dio *ibid.* καὶ ὅσα ἐπὶ τὰς νίκας ἐψήφιστο, ἢ καὶ ἄλλως καθήκοντα ἦν γενέσθαι, ἐπετέλεσαν etc. *quaecumque de victoriis decreta fuerant, aut alias fieri debebant, peregerunt.* Hinc Massonus *p.* 206. *et seqq.* concludit tunc etiam, velut decretum fuerat, clausas fuisse Templi Jani Quirini fores. Negat vero concludi hoc posse vir eruditissimus Philippus Venutus in gravissima Dissertatione gallice, atque italice scripta, ob quam praemium ab Academia *Antiq.* Parisiensi obtinuit, et quae inserta est *Tom.* IV. *Dissertationum Academiae Cortonensis p.* 95. *et seqq.* Nolo equidem, propterea quod alio properem, investigare utra sit alteri praeferenda sententia.

(2) Consule Norisium *Dissertat.* II. *in Cenotaph. Pisan. cap.* X. *pag.* 316. *tom.* III. *opp. edit. Veron.* Pagium *Apparat. ad Annal. Baronii n.* 129. Binaeum *de Natali Jesu Christi lib.* 1. *cap.* III. §. V. et Petrum Danielem Huetium *Dem. Evang. Propos.* IX. *cap.* VIII. *n.* 3. Neque vero quae contra disputat Massonus *ibid. sect.* IV. *cap.* V. tanti facienda sunt, ut aut multa, aut magna tum bella fuisse evincant.

(3) Vide loca Origenis, Eusebii, Ambrosii, Hieronymi, et Augustini, quae in notationibus ad sequentem §. retuli *pag.* 215. *not.* 7.

(4) Consule Titi Livii, et Suetonii loca, quae supra exscripsimus. Horatius *epist.* 1. *libri* II. *v.* 250. *et seqq.*

..... nec sermones ego mallem
„ Repentes per humum, quam res componere gestas
„ Terrarumque situs, et flumina dicere, et Arces,
„ Montibus impositas, et barbara regna, tuisque
„ Auspiciis totum confecta duella per Orbem,
„ Claustraque custodem pacis cohibentia Janum,
„ Et formidatam Parthis te Principe Romam.

Et *lib.* IV. *Ode* XV.

...... Tua Caesar aetas
„ Fruges et ab agris retulit uberes,
„ Et signa nostro restituit Jovi
„ Direpta Parthorum superbis
„ Postibus, et vacuum duellis
„ Janum Quirini clausit, et ordinem
„ Rectum, et vaganti frena licentiae
„ Injecit amovitque culpas,
„ Et veteres revocavit artes.

Vide, quae de se ipso, deque Orbe terra marique pacato dixerit Augustus ea Oratione, quam habuit ad Senatum *apud Dion. lib.* LIII. *pag.* 497. *et seqq.* In marmore Ancyrano, quo res ab Augusto praeclare gestae continentur, haec leguntur:

CVM . A . CONDITA . VRBE . IANVM
QVIRINVM . BIS . OMNINO . CLAVSVM
FVISSE . PRODATVR . TER . ME
PRINCIPE . CLAVDENDVM . ESSE
DECREVIT . SENATVS

Celebris est Inscriptio apud Gruterum *pag.* CXLIX. quae et elegantissima est, et digna aureo seculo Augusti. Habet autem hoc modo.

IMP. CAES. DIVI . F. AVG. PONT. MAX.
COS. XII. TRIBVNIC. POTEST. X. IMP. VIII.
ORBE . MARI . ET . TERRA . PACATO
TEMPLO . IANI . CLVSO . ET . REP. PO.
ROM. OPTIM. LEGIB. SANCTISS.
INSTIT. REFOR. etc.

Mitto cetera veterum testimonia, atque monumenta Antiquitatis, quibus exhibentur et pax constituta, et felicitas temporum illorum, et legationes gentium barbararum ab Augusto pacem petentium, quibusque confirmari res eadem potest, ne sim longior, quam oportet.

§. IV.

Quemadmodum cum omnes Augusto parerent, constituta pace, censuque indicto, viae ad ultimos usque imperii fines promotae fuerint. Divino id consilio contigisse, ut facile Christiana Religio propagaretur.

Itaque cum unius viri arbitrio orbis Romanus regeretur, et pacatae nationes essent (1), publicata a Caesare edicta fuerunt, quibus juberetur, ut non civium (2) solum, sed sociorum (3) etiam capita censerentur. Erat enim ei magnopere curae, ut quantum roboris, atque nervorum in imperio essent (4), cognosceret. Interim vias aperiri, ac promoveri ad extremos usque imperii (5) fines fecit, opportunisque locis praesidia (6) locavit, ut omnibus iter, quocumque tandem vellent, tuto agere liceret. Perspiciebat enim, nisi periculis, difficultatibusque itinerum sublatis, humani generis consociationem consistere non posse. Quae omnia divino consilio evenisse credendum est (7). Cum enim definitum divinitus esset, in-

(1) Vide Dionem *lib.* LIII. *pag.* 507. *et seqq.*

(2) Consule Suetonium *in Augusto cap.* XXVII. *pag.* 216. *edit. Pitisci:* Dionem *lib.* LV. *pag.* 557. Tabulas Ancyranas, quas Leunclavius, Gruterus, et Chisullus exhibent.

(3) Consule *Evang. S. Lucae cap.* II. Universum enim Orbem descriptum ait, atque etiam Judaeos, qui propterea quod Herodi parerent, quanquam supremum dominium in Judaeam Romani obtinebant, socii populi Romani dici poterant. Adeundi praeterea Henricus Norisius *dissert.* II. *in Cenotaph. Pisan. cap.* XVI. §. XII. Ant. Pagius *Appar. ad crit. Baron.* n. CXXIX. Huetius D. E. *prop.* IX. *cap.* X. et Binseus *de Nativ. Christi lib.* I. *cap.* III. §. V. Is tamen postremus a vulgata sententia discessit, quae fert non Judaeam solum, sed universum Romanum Orbem fuisse descriptum. Itaque merito impugnatus a Samuele Basnagio *de rebus sacris exercit. ad an.* XXXVII. *pag.* 184. *et seqq. edit. an.* 1692. et a Jacobo Perizonio *dissert. de Augustea Orbis terrarum descriptione, et loco Lucae eam memorantis, edita Franc, quevae an.* 1690. *post disquisitionem de Praetorio etc.* Ac de censu eodem agit praeter innumeros alios Bartholomaeus Christianus Richardus singulari dissertatione *de Censu Augusti universe indicto*, Vittembergae *edita an.* 1704.

(4) Hinc Florus *l.* VIII. 6. Actum etiam a Servio censum hoc commodum attulisse ait, *ut ipsa se nosset respublica.*

(5) Vide Dionem *lib.* LIII. *pag.* 511. Suetonium *in Augusto cap.* XXX. *pag.* 223. *et seq.* et notationes Pitisci in eumdem locum. Inscriptio Emeritensis, cujus partem paullo ante excripsi ex Gruteri *p.* CXLIX. desinit hoc modo :

. . . . VIAM . SVPERI
ORVM . COSS. TEMPORE . INCHO.
ET . MVLTIS . LOCIS . INTERMIS
SAM . PRO . DIGNITATE . IMPERII
LATIOREM . LONGIOREMQ.
GADEIS . VSQ. PERDVXIT

Vide alias inscript. *ibid.* Consule egregium opus Nicolai Bergeri *de Publicis, et Militaribus viis etc.* a sermone gallico in latinum translatum, quod extat *vol.* X. *Antiq. Romanar. Graevii*, *pag.* 1. *et seqq.*

(6) Adeundus Bergerus *ibid. lib.* IV. *sect.* II. *et seqq. pag.* 407. *et seqq.* et Evarardus Otto *de Tutela viar. publicar. parte* II. *cap.* IV. *et seqq.*

(7) Origenes *lib.* II. *contra Celsum num.* XXX. *p.* 412. *Tom.* I. *app. edit. Paris. Monach. S. Mauri.* „ Deus, „ *inquit*, cum gentes ad (Christi) Doctrinam praeparatas vellet, providit, ut uni Romanorum Impera-

staretque jam tempus, quo Messiam venire, Apostolosque in mundum universum Evangelium praedicatum mittere oporteret, tollenda erant, quae impedirent, quo id minus commode fieret. Quoniam vero ubi divisa regna sunt, inter finitimos principes excitari bella, et intermitti commercia solent, fitque etiam idipsum dissensione civili, perdifficile sane fuisset divisis imperiis, discordiave civium manente, eos, qui uni parerent, in alterius ditionem penetrare, introducereque Religionem, quae componi cum Ethnicorum sacris nequiret. Praeterea si impeditae viae fuissent, perpauci sese itineri commisissent, quod scirent esse plenum periculorum. Cum igitur imminente adventu Christi, tot res, tamque magnae perfectae fuerint, quae nunquam ante contigerant, ut eodem tempore factionibus deletis, unus omnium princeps, novae societates comparatae, pax constituta, faciles in omnes regiones commeatus essent, merito existimatum est, id non casu, sed singulari divini numinis providentia contigisse, ut veri Dei cognitio, quae Judaeae angustiis continebatur, Apostolorum labore, atque itineribus manaret in universum Orbem terrarum.

tori parerent, ne si plures essent reges, gentesque essent a se invicem alienae, difficilius Apostoli exequerentur id, quod illis a sese praeceptum fuit hujusmodi verbis: *Euntes docete omnes Gentes*. Atque etiam constat Jesum natum esse sub Augusto, qui in unum Regnum maximam hominum, qui in orbe terrarum dispersi sunt, multitudinem veluti consociaverat. Regnorum enim multitudo impedimento fuisset, quo minus in totum Orbem doctrina Jesu dissemináretur. Id efficitur tum ex iis, quae jam diximus, tum inde maxime, quod pro patriae defensione bella gerendi necessitas fuisset, ut paullo ante Augusti tempora, superiusque factum est.... Quomodo igitur pacifica haec doctrina, quae ne inimicorum quidem injurias ulcisci permittit, potuisset invalescere, nisi toto orbe adventus Jesu, placatis animis, dissidia omnia composuisset „? Eusebius Caesariensis *lib.* I. *Praep. Evang. cap.* IV. *p.* 10. *edit. an.* 1628. „ Divinae, *inquit*, profecto, arcanaeque potestatis id fuit, ut simul atque Verbum illius, deque summi unius tantum Dei, qui rebus praeesset omnibus principatu, doctrina proponeretur cunctum genus hominum..... a multiplici Gentium dominatu vindicaretur. Praesertim cum sexcenti olim reges singulis in nationibus, in urbibus autem, ac regionibus imperium infiniti reguli obtinerent, aliique populi, tyrannorum alii, alii denique plurium dominatu premerentur; cumque inde omnis generis bella, ut oportebat, existerent, commissis inter sese gentibus, vicinosque populos infestis semper armis petentibus..... At vero cum sese primum Christus ostendisset, de quo Propheta olim cecinerat: *Orietur in diebus ipsius justitia, et abundantia pacis etc.* oraculorum veritatem continuo exitus comprobavit. Nam multiplex ille Romanorum principatus illico sublatus est, cum Augustus sub ipsum Servatoris nostri adventum summam rerum unus accepisset „. Vide cetera quae sequuntur, maximeque ad rem nostram pertinent: Similia habet Eusebius *lib.* III. *demonstr. Evang. cap. ult. et lib.* VII. *cap.* II. S. Ambrosius *comment. in Ps.* XLV. *pag.* 934. *Tom.* I. *app. edit. Paris. Monach. S. Mauri.* „ Hoc autem, *inquit*, eo perfecit, ut recte per totum Orbem Apostoli mitterentur. Illis quidem etiam interclusa barbaricis montibus regna patuerunt, ut Thomae India, Matthaeo Persia. Sed tamen quo plura obirent spatia terrarum, in exortu Ecclesiae potestatem Romani Imperii toto Orbe diffudit, et dissidentium mentes, terrarumque divortia donata pace composuit. Didicerunt omnes homines sub uno terrarum Imperio viventes, unius Dei omnipotentis imperium fideli eloquio confiteri „. Similia omnino persequuntur S. Augustinus *lib.* XVIII. *cap.* XLVI. *de Civ. Dei*, et Hieronymus *comment. in Isaiam pag.* 23. *T.* III. *app. edit. Paris. Monach. S. Mauri.*

§. V.

De Religionibus Romanorum quo tempore natus est Christus.

Interea religiones erant Ethnicorum diversae. Hoc conveniebant, quod non unum, sed multos esse Deos, eosquè colendos arbitrarentur. Ac numina quidem sexu, potestate, muneribus inter se differre, esseque proinde illis adhibenda varia genera cultus, et officiorum. Gens una superare alteram impietate certatim videbatur, nullaque erat omnino, quae propter superstitionem stultitiae, neglectaeque rationis accusari non mereretur. Sed summa erat in describendis, numerandisque diis inter eas dissensio. Neque enim iidem erant Romanis, Graecisve, atque Germanis, ceterisque barbaris nationibus numina. Namque vehementer errarent, qui Romanorum, atque Graecorum Deos in sacris reliquarum gentium reperire se posse confiderent (1).

Romani cum principatum in orbe terrarum obtinerent, id magnopere enitebantur, ut quo tandem cumque possent, eam, qua ipsi tenebantur (2), religionem introducerent. Magna autem inter hanc intercedebat et Graecorum superstitionem conjunctio. Nam utrisque iidem Dii, atque eadem fere sacra (3) erant. Hoc discrepabant, quod aliarum gentium aliqua commenta Graecorum fabulis addidissent, deosque multos non (4) Etruscorum modo, sed etiam ab Aegyptiorum (5) publice adscitos colerent.

(1) De hac re disputat Johannes Laurentius Moshemius homo e secta Lutheranorum *Hist. Eccl. sec.* 1. *cap.* 1. §. VII. Affert autem S. Athanasii insignem locum ex *orat. contra Gentes T.* 1. *opp. pag.* 25. *edit. an.* 1627. qui sic habet „ Non hinc solummodo eorum „ (Ethnicorum) impietatem didiceris, verum etiam ex „ eo, quod in ipsis idolis discordiae sententiae sunt..... „ Non enim apud omnes iidem existimantur Dii, sed „ quot sunt gentes, totidem Deorum genera confingun„ tur etc. „ Vide quae sequuntur; namque maxime ad rem pertinent.

(2) Nam, ut scribit Strabo, *lib.* IV. *Geogr. p.* 189. 190., postquam barbaros quosdam Germanorum, Gallorumque ritus recensuit. „ Ab hisce rerum obscoeni„ tatibus, foedisque sacrificiorum, et divinationum ri„ tibus mori nostro contrariis, Romani prorsus eos „ averterunt.

(3) Vide Dionysium Halicarnassensem *Antiq. Romanar. lib.* VII. *cap.* LXXII. *pag.* 460. *edit. Hudsoni.*

(4) Vide Lactantium *lib.* 1. *Div. Instit. cap.* XX. *et notationes Cellarii in idem caput.*

(5) Lucanus *lib.* VIII. *Belli Phars. v.* 83. *Nos in templa tuam Romanam accepimus Isin.* Receperunt enim Romani sacra Isidis, cui in Campo Martio templum constituerant. Consul. Ovid. *Amorum lib.* VIII. *pag.* 73. et Gruterum *Thesaur. Inscript. p.* 72. *et seqq.* et Demsterum *Antiq. Romanar. lib.* II. *c.* XXII. *pag.* 262. *et seqq. edit. an.* 1620. et Colerum ad Valerii Maximi *lib.* 1. *cap.* III. Adsciscebantur autem publice Dii, Senatus auctoritate. Vetus lex apud Ciceronem in II.

§. VI.

Liceret ne ea aetate Romanis peregrinas Religiones colere.

Religionis caussa neminem esse vexandum putabant, facileque ferebant suos peregrinis sacris initiari, modo nihil continerent, quod noxium Reipublicae videretur. Itaque iis, qui in Urbe degebant, Aegyptiis (1), Hebraeisque (2) fas erat patrios ritus privatim servare, precesque dis adhibere, quos majores eorum habendos existimaverant. Non tamen haec semper Romanorum ratio fuit. Nam est plerumque magistratibus negotium datum, ut sacra externa fieri vetarent, et (3) sacrificulos, vatesque advenas Urbe prohiberent, omnemque disciplinam sacrificandi, praeterquam more Romano, evertere curarent. Quod si qui erant, qui Deum aliquem ita venerarentur, ut quos respublica coleret, duci numero deorum negarent, proptereaque irriderent, hi si pluribus suam doctrinam veram esse persuasissent, artificibusque, qui idola perficerent et Sacerdotibus, Auguribus, ceterisque, qui sibi victum, res sacras administrando, parabant, detrimento (4) fuissent, poenas luebant, propterea quod laesae Religionis rei agerentur. Suppliciis quoque illi affici solebant, qui Imperatoribus rem divinam facere, eorumque imaginibus thure ac vino supplicare (5) nollent. Atque in hos, quanquam fuerint nonnulli, qui secus agerent, magno tamen numero Imperatores omnia cruciatus exempla edi oportere existimabant, ne quid (6) nova Religione in Rempublicam damni redundaret. Nihilo secius Civitatis Deos, etsi aliqui Philosophi (quorum jam Sectae e Graecia propagari in Italia coeperant, et decreta multis probabantur) publice

de legibus est: *Separatim nemo habessit Deos neve novos, neve advenas, nisi publice adscitos, privatim colunto.* Vide Tertull. *Apolog. cap.* V.

(1) Vide Tertullianum *Apolog. cap.* XXIV.

(2) Consule Philonem *legatione ad Cajum pag.* 847. et 864.

(3) Adeundus Titus Livius *lib.* XXXIX. *cap.* XVI.

(4) Ut adversus Ethnicorum superstitionem fecerunt Christiani. Vide Epistolam *Plinii ad Trajanum de Christianis*, quam saepe laudavimus. De hac re pluribus egit *Cornelius Van Bynkershoekius*, homo de numero Protestantium, *in opusculis varii argumenti. Opusc.* IV. *p.* 252. *et seqq. edit. an.* 1719.

(5) Vide quae de hac re *lib.* I. *cap.* III. §. XXV. disputata sunt.

(6) Nova enim religione tolli superstitionem Ethnicam metuebant, atque ita immutatione religionis aliquid detrimenti posse rempublicam capere. Vide *Mecenatis* ad Augustum Orationem apud *Dionem lib.* LII. *prope finem.*

venerarentur, et sacrificia procurarent, pontificesque aliquando essent, tamen privatim si rejecissent, nullam noxiae (1) poenam ferebant.

§. VII.

Ex tot religionibus corrupti civitatis mores existebant.

Quibus ex rebus non minima incommoda, corruptique civitatis mores existebant. Nam qui Deum aut nullum, aut si quem ponerent, hunc generi hominum prospicere negabant (2), praeter vim civilem nihil habebant, quod esse metuendum censerent. Itaque nullum scelus esse arbitrabantur, quod si clam fore confiderent, sibi non licere existimarent. Quamobrem nefariis voluptatibus implicati erant, neque sibi temperabant, quin si potuissent impune, leges, testamenta, et mortuorum voluntates, juraque vivorum evertere, atque in templa ipsa, quae sacra ab se duci simulabant, invaderent, eaque diripere couarentur (3). Contra qui fabulis poetarum assensi, ira inflammatos, et libidine furentes Deos induxerant, dederantque operam, ut eorum bella, pugnae, praelia, odia, dissidia, ortus, interitus, lamentationes, adulteria denique populo innotescerent, consequuti hoc sunt, ut homines sua numina potius imitari, quam consectari rationem (4) mallent. Ergo instituta plena crudelitatis in Deorum honorem spectacula fuerunt, ludique propositi, a quibus castitas omnis (5) abesset. Quin etiam concedentibus philosophis, Romani ipsi adolescentulis (6) delectabantur. Exponi praeterea infantes a (7) parentibus, cierique a mulieribus (8)

(1) Adeundus Cicero *lib. I. de Natura Deorum c.* XXII. et quae Vellejus paullo ante dixerit apud eumdem *lib. eodem.*

(2) Ut *Epicurei.*

(3) Vide Ciceronem *lib.* III. *de Nat. Deor. c.* XXXIV. *et seqq.*

(4) Adeundus Tertullianus *cap.* XV. *Apologetici.* Plura hujus generis reperire apud *Apologistas* nostros est, qui proinde sunt Ethnicus insectati.

(5) Tertullianus Apolog. *cap.* XXXVIII. „ Aeque spe-„ ctaculis vestris in tantum renunciamus, in quantum „ originibus eorum, quas scimus de superstitione con-„ ceptas, cum et ipsis rebus, de quibus transiguntur, „ praeterimus. Nihil est nobis dictu, visu, auditu cum „ insania circi, cum impudicitia theatri, cum atroci-„ tate arenae, cum vanitate xysti etc. „ Similia ceteri nostri Apologistae scripserunt. Sed de Ludis Romanorum adeundi Onuphrius Panvinius *lib. de Ludis Circensibus*, et *lib. de Ludis Secularibus.* Julius Caesar Bulengerus *lib. de Circo Rom. Ludisque Circensibus etc.* Marquardus Freherus *in Cecropistromachia, antiquae duelli gladiatorii sculptura etc.* Quae opuscula continentur *tom.* IX. *Thesauri Antiq. Romanor. Graevii.*

(6) Cicero *lib.* I. *de Nat. Deor. cap.* XXVIII.

(7) Extat Gerardi Noodtii liber inscriptus „ Julius Pau-„ lus, seu de Partus expositione, et nece apud vete-„ res. *Lugd. Batav. an.* 1710.

(8) De hac ipsa re agit Noodtus *ibid. cap.* XI.

abortus solebant, propterea quod nulla lege prohiberentur. Postremo summa erat perturbatio rerum (1) omnium, ac multi providebant fore, ut quae adeo laboraret, nisi divino aliquo praesidio, consistere diu Respublica nequiret.

(1) Vide Cyprianum Epist. ad Donatum 1. *pag.* 4. *et seqq. edit. Oxon. an.* 1682. De Romanorum perversis moribus multa ex veteribus monumentis collegit Cornelius Adamus: *Exercit. de malis Romanorum ante Praedicationem Evangelii moribus ad Rom.* 1. v. 18. ad 32. quae quinta est inter Exercitationes editas Groningae an. 1712. Sed is auctor plurima contra Ecclesiam Romanam, ut mos Protestantium est, turbat, contra atque veritas postulet.

CAPUT III.

QUI STATUS ALIARUM GENTIUM EA AETATE, QUA CHRISTUS EST NATUS, FUERIT.

§. I.

Quemadmodum Romani subactis variis gentibus, earumque ditionibus in provincias redactis, curaverint, ut illae Romanis sacris assuescerent.

Interea Romani quas regiones aut jure belli, aut alia quacumque ratione subegerant, in Provincias redigere consuerant. Omnes provinciae, etsi nomine conveniebant, pari tamen conditione non erant. Nam quarum erant aliqua in rempublicam merita, hae sane aequiore imperio utebantur, ceterae duriore premebantur (2) ser-

(2) Consule Johannis Sibrandae *Dissertationis de Statu Judaeae Provinciae cap.* 1. quod est *De Statu Provinciarum.*

vitute. Itaque vectigal quibusdam impositum erat, aliae nullum solvebant (1), quanquam opportuno tempore auxilia populo Romano praestarent; nonnullae praeter morem patriis legibus vivebant. Iis, quae bello victae fuissent, libertas, cui omnes natura student (2), adimebatur. Quare jure ac legibus commutatis, securibus subjiciebantur. Quoniam vero superatae vi nationes contineri in officio sine armis, arma autem sine stipendiis, stipendia denique sine tributis parari ulla non posse cognorant, exercitus in provinciis (3) locabant, magnamque vim pecuniae, tributi, stipendiive nomine imperabant. Cumque devictis nationibus patriis legibus sese regere minime liceret, Romani ad eas praesides cum imperio mittebant, quibus bella et inferendi, et inlata defendendi jus (4) esset. Praeter hos Procuratores, quoque Provincias regebant, qui equites, aut liberti (5) erant, quibus onus imperatas pecunias exigendi, exque jure, veluti privatis, controversias disceptandi incumberet. His quandoque extra ordinem potestas fiebat, ut loco Praesidum essent, ac milites haberent, bellumque, si erat necesse, contra hostes populi Romani gererent. Cum haec esset conditio Provinciarum, Romani, ut paullo ante demonstratum est, id maxime curabant (6), ut earum incolae secum sacrorum similitudine convenirent. Quare natum tertium quoddam genus religionis est ex antiqua earum gentium, et Romanorum superstitione conflatum. Namque plurimi ad commodum, et utilitatem reipublicae interesse Romani arbitrabantur, si barbara quaedam, et plena crudelitatis (7) sacra, quibus plerique populi assueverant, sublata essent, omnesque inter se jungerentur societate religionis. Itaque persuadere victis populis nitebantur, eorum Deos a Romanorum numinibus voce, minime vero re discrepare, uti jus

(1) Vide eumdem *ibidem*.

(2) Critognatus Oratione ad Aeduos apud Caesarem *lib.* VII. *de Bello Gallico cap.* LXXVII. *pag.* 283. *edit. an.* 1706. „ Romani, *inquit*, quid petunt aliud ...... „ nisi invidia adducti, quos fama nobiles, potentesque „ bello cognoverunt, horum in agris, civitatibusque „ considere, atque his aeternam injungere servitutem? „ Neque enim ulla alia conditione bella gesserunt. Quod „ si ea, quae in longinquis nationibus geruntur, ignoratis, respicite finitimam Galliam, quae in provinciam redacta, jure, et legibus commutatis, securibus subjecta, perpetua premitur servitute.

(3) Vide Suetonium in vita *C. Caesaris cap.* XXV. Eutropium *lib.* VI. *cap.* XIV. §. V. Dionem Cassium *lib.* LXII. *pag.* 701.

(4) Consule Tacitum Annalium *lib.* II. *cap.* LVI. Et ex novis Scriptoribus Johannem Sibrandam *l. c. n.* IV. *et seqq.*

(5) Adeundi Dio Cassius *lib.* LIII. *pag.* 506. et *lib.* LVII. *pag.* 649. et Tacitus *lib.* XII. *Annal. cap.* XXXII. quo loco de Pelignu Procuratore Cappadociae loquitur, *et lib.* XIV. *cap.* XXXII. ubi agit de Cato Deciano Britanniae Procuratore, *et Historiar. lib.* I. *cap.* XI. et LXX. *et lib.* II. *cap.* LVIII.

(6) §. V. *capitis superioris.*

(7) Vide Strabonem Geograph. *lib.* IV. *p.* 169. *et seqq.*

sacrum, quod in Urbe (1) obtinebat, illis non vi, sed libertate (2) imponerent. Quamobrem nominibus Romanis peregrinos Deos vocabant, varietatemque aliquam, quae inter sua, aliorumque populorum sacra erat, quasi parvi interesset, negabant curari oportere. Difficile id quidem initio, plerumque periculi esse videbatur, quod sacerdotes, qui perspicerent, quo doli Romanorum spectarent, deterrere plebem possent, quo minus assentiretur. Quare his qui sacris praeessent, partim metu inlato, partim concessis honoribus, silentium imponebant, factumque temporum progressione fuit, ut victi victorum ceremonias ita colerent, ut eas, quae suorum propriae essent, minime esse negligendas existimarent. Itaque cum vetere superstitione Dea Gallis esset, (3) quam Arduennam dicerent, quanquam nemoribus, aquis, feris, venationibus praesidere arbitrarentur, Romani, qui hanc suae Dianae similem esse cernebant, ei genti persuaserunt, Dianam ab Arduennam minime discrepare. Galli, qui in ea re quidquam fraudis latere ne suspicabantur quidem, conjunctis nominibus, quam ante Arduennam, eam *Dianam Arduennam* appellaverunt. Quod ipsum in ceteris plerisque Provinciis evenit. Neque victi solum, sed victores etiam a provincialibus sacra quaedam mutuati sunt, ex qua re tot peregrinae in Urbem superstitiones inductae sunt.

§. II.

Cujus generis Dii nationum essent.

Deorum, quibus nationes cultum adhibebant, discrepans erat origo, et ratio. Nam pleraeque Soli (4), Lunae (5), ceterisque (6) sideribus divinos honores haberi oportere putabant, quod ex his

(1) Agit de hac re Joh. Laurentius Moshemius *H. E. sec.* 1. *cap.* 1. §. XVIII.

(2) Nam alioqui difficile erat a sua religione barbaros abducere. Etenim recte est ab Dionysio Halicarnasensi animadversum *lib.* VIII. *Ant. Rom. cap.* LXX. *pag* 456. *Tom.* 1. *edit. Oxoniensis* „ Deos et religionem „ (tam a Graecis, quam a Barbaris) diutissime custo- „ diri, nihilque in his quemquam immutare aude- „ re, propterea quod omnes irae Deorum metu reti- „ neantur.

(3) Apud Gruterum *Thesaur. Inscript. pag.* XL.
ARDOINNAE . . . . .
M. QVARTINIVS . M. F. CIVES . SABINVS . REMVS
MILES . COH. VII. PR. ANTONIANAE . P. V. V. L. S
Est hoc item animadversum a Moshemio *l. c.*

(4) Multis de cultu Solis apud plerasque Gentes disserit Gerardus Johannes Vossius *lib.* II. *de Orig. Idololatr. cap.* 1. *et seqq.*

(5) Idem *lib. eod. cap.* XVIII. *et seqq.*

(6) Idem *ibid. cap.* XXII. *et seqq.*

multa in hominum vitam commoda permanarent. Non deerant populi, qui (1) montes, amnes, arbores, terram, mare, ventos, atque etiam morbos, et vitia in Dis ponerent. Initio illi genios, quos hasce res curare (2) putabant, venerabantur. Sed fluxu temporum quum rude, atque imperitum vulgus distinguere res ab geniis, qui praeessent rebus, non valeret, omnia turbavit, Deorumque numero duxit, quae anima, et sensu vacarent. Principes tamen omnium fere nationum Dii homines fuerant, qui cum rerum gestarum gloria floruissent, easque beneficiis auxissent, digni visi sunt, quibus honores (3), cultus, precesque adhiberentur. Negarunt id quidem nonnulli, imprimisque Philosophi; sed cum eorum interpretationes, atque sententiae confictae eorum arbitratu sint, ut ne mortuos colere viderentur, atque secum illae, cumque vetere Historia vehementer pugnent, persuaderi nemini prudenti possunt.

§. III.

De Deorum colendorum apud Ethnicos ratione.

Cultus Deorum variis ritibus, victimis, sacrificiis, ceremoniisque absolvebatur. Ceremoniae, ritusque ridiculi, nugarum pleni, et magnam partem turpes (4), obscoeni, et crudeles erant. Victimarum, atque sacrificiorum discrepans esse ratio consuerat, quod ita diversa Deorum munera, officia, naturas poscere censerent. Multi (5) bestias, homines etiam nonnulli populi pro victimis (6)

(1) Idem *ibid. cap.* LIX. *et seqq. et lib.* III. *cap.* I. *et seqq.*

(2) Ita etiam censet Moshemius *l. c.* §. IX.

(3) Hoc pacto de Diis Gentium loquuntur Justinus, Tatianus, Athenagoras, Theophilus, Tertullianus, Minucius Felix, Arnobius, Theodoritus, ceterique Patres, qui Apologeticos libros contra Ethnicos ediderunt.

(4) Bacchanalia, Eleusinia, et convivia in Deorum templis post rem sacram fieri solita cogitent, qui flagitia Ethnicorum in colendis Diis explorata habere desiderent. Consule Commentarium Bynkershoekii in *Senatusconsultum Marcianum diss.* II. *opusc. de religione Peregrina etc.* et Livium *lib.* XXXIX. *cap.* XIV. XVII. et XVIII. De Eleusiniis adeundus Tertullianus *Apolog. cap.* VII. et a novis Scriptoribus Meursius *in opere de hoc argumento*, ex quo ceteri acceperunt, qui post de Eleusiniis loquuti sunt. De conviviis videndus Tertullianus *cap.* XXXIX. *Apolog.* ceterique nostri Apologistae. Quod attinet ad ludos gladiatorios, qui certe religiosi erant, consule Scipionem Maffejum *Degli Anfiteatri lib.* I. *cap.* I. *pag.* 3.

(5) Vide Johannem Saubertum *de sacrificiis veterum, a Thoma Crenio rursum editum Lugduni Batavorum an.* 1699.

(6) Vide *Saubert. ibid. cap.* XXI. *pag.* 455. et Hieronymum Columnam *ad fragmenta Ennii pag.* 29. Negat Henricus Morinus, ullum populum tam barbarum fuisse, qui homines sacrificaret, veterumque testimonia in dubium revocat. *Hist. de Inscr. et des Belles Lettres Tom.* I. *pag.* 55. At si haec ratio negandi valebit, nescio ulla ne res in historia sit, quam negare non liceat.

immolabant, administrisque ad ea sacrificia sacerdotibus utebantur, quibus demandatum onus rebus sacris praesidendi esset, curandique ne quid perverso ordine ageretur. Hi suis commodis cum studerent, religionem quaestu, utilitateque privata metiebantur. Ergo populum dolis, malisque artibus decipiebant, idque apud aliquas nationes consequuti sunt, ut a bello abesse consuescerent, neque tributa una cum reliquis penderent, omniumque rerum haberent immunitatem. Praeterea cultus Deorum, universaque religio certis locis, aedibus (1), atque temporibus continebatur. Perraro Deos extra templa, in quibus degerent, vim suam exercere Ethnici putabant. Rursus quod multis negotiis impediri numina judicarent, ea suam operam quocumque tempore hominibus, auxiliumque dare negabant posse. In templis statuae, signaque Deorum collocabantur, quibus qui sacra facerent, supplicare jubebantur. Deos cum aut hominum, aut belluarum quarumdam similes esse dicerent, tales in ligno, aere, aut lapide exprimi curabant, quales eos mente confinxerant. Haec signa praesentia numinum honorari, nobilitarique arbitrabantur. Accedebant ceremoniae quaedam occultae, quae in populis, qui ad orientem solem spectarent imprimis obtinebant, et quae *mysteria* dicebantur. Horum spectatores, participesque ii tantum erant, qui fidem suam sacerdotibus probavissent, iisque sacris initiari passi essent, quae plena erant molestiae, atque poenarum. Initiatis quidquam eorum, quae viderant, in vulgus efferre non licebat, nisi praesens vitae periculum adire vellent. Etsi ea omnibus explorata non erant, cognitum tamen est, multa in ipsis agi consuesse, quae honestati, ac pudori adversarentur (2).

(1) Pleraque in hanc rem affert Moshemius *l. c.* §. XI.

(2) Erant tamen nonnulli populi, qui templis carerent, Deosque sub dio, atque in lucis colendos esse arbitrarentur. Hujus generis erant Persae, Galli, Germani, atque Britanni.

§. IV.

Universae ei religioni nullum inerat ad virtutem incitamentum.

Itaque cum ejusmodi Ethnicorum omnium superstitiones essent, excitare neminem valebant ad colendam virtutem, atque sanctitatem morum. Dii, Deaeque, quibus (1) sacrificia offerebantur, quoniam homines flagitiis insignes fuerant, si ad rem ullam, ad vitia quidem certe, atque improbitatem exemplo suo inducere mortales poterant. Sacrorum antistites, qui sceleratis moribus erant, neque auctoritate, neque praeceptis, neque monitis quemquam hortabantur ad recte instituendam vitam. Quae de (2) praemiis, poenisque sempiternis disputabant, partim referta fabulis erant, partim excogitata ad alendam improbitatem. Ergo qui sapientiores videri volebant, haec omnia, quae sunt de felicitate (3), cruciatibusve sempiternis, et sine quibus consistere pietas non potest, rejiciebant. Quamobrem ut apud Romanos, ita apud exteros majore parte homines omni vitiorum genere implicabantur. Qui ingenii facultate praestabant, cognorant Deorum religionem inanem, et plenam superstitionum esse. His, ut ab sententia deterrerentur, ostenta primum atque prodigia sacrorum Praesides (4) opponebant, quae in templis, et ad statuas Deorum quotidie evenire praedicarent. Ad oracula deinde, divinationemque confugiebant qua futura, quae sine numine Deorum immortalium prospici nequire dicerent, hominibus manifestari nugabantur. Sed oracula vel fraude Sacerdotum, vel malorum Daemonum (5) artibus fundi solebant. Quocirca ludibrio a philosophis quibusdam exponebantur.

(1) Moshemius *ibid.* §. XV.

(2) Multa de his disserit Thomas Bartholinus Danus *lib. de Caussis contemtae a Danis Gentilibus mortis lib.* II. *pag.* 306.

(3) Ita Cicero in Tusculanis, Juvenalis Poeta, et Philosophi Epicurei, iique omnes, qui sustulerant Providentiam.

(4) Vide *Lactant. Institut. lib.* II. *cap.* VII.

(5) De hac re agam alio loco opportune.

§. V.

De Philosophorum apud Graecos religione.

Apud Graecos pleraeque erant sectae sapientum, quos Philosophos appellabant. Horum pars religiones Ethnicas non probabat; sed ut ne invidia vulgi (1) laboraret, Deos, quos publice colebat, privatim tollere conabatur. Multa erant ab his praeclare de superstitionum vanitate, deque officiis moribusque hominum disputata. Philosophorum autem nemo ante Christum fuit, qui de divinis (2) rebus castigate sentiret, statueretve, quae esse recta vivendi disciplina deberet. Fuerunt ex iis, qui Deum nullum esse habendum (3) arbitrarentur. Nam qui ab Epicuro *Epicurei* (4) sunt appellati, etsi Deos ponerent, quos nobis anteceptâ cognitione perspectos esse censerent, creasse tamen eos quidpiam, prospicereve rebus nostris inficiabantur. Itaque verbo ponebant, re autem vera funditus Deum tollebant. Omnia ad voluptatem referri oportere ajebant, negligendamque esse virtutem, quae componi cum voluptate non posset. Non deerant qui de rebus omnibus dubitarent, scirique nequire sintne, an nulli sint dii, moriantur ne, an perpetuo animi humani vivant, ac deceatne virtutem potius, an vitia consectari defenderent. Atque hi dividebantur in sectas duas, quarum una sic veritatem latere diceret, ut ne verisimilem quidem rem ullam esse arbitraretur. Haec a Pyrrhone (5) *Pyrrhoniana* vocata est. Altera speciem aliquam veri nobis apparere facile (6) patiebatur, modo ne quid quisquam certo sciri posse

(1) Sic enim sese gerebant Cicero, aliique plures Romani, atque Graeci Philosophi, qui Socratem imitati, etsi de Diis secus atque vulgus sentirent, tamen idolis, ut ne in vulgi invidiam incurrerent, sacrificabant, eosque reprehendebant, qui contra agere auderent.

(2) Videsis quae de illorum placitis sunt a Cicerone in l. *de Natura Deorum*, a Diogene Laertio in *Vitis Philosophorum*, a Plutarcho *de Placitis Philosophorum*, a Pseudo-Origene in *Philosophumenis*, a Minucio Felice *in Octavio*, a Lactantio *in Divinis Institutionibus*, et recentiore memoria a *Stanlejo Hist. Phil.* et Bruckero *Hist. Phil.* memoriae commendata. Non enim est otium, ut in singulis recensendis operam consumam.

(3) De Pseudo-Philosophis Atheis, si qui fuerunt, disserunt *Joh. Fr. Buddaeus in hist. Atheismi*, et Reimannus *hist. ejusd. arg.*

(4) Vide Ciceronem *lib.* I. *De Natura Deor.* Gassendum *de vit. et Philosoph.* Epicuri, et Bruckerum *hist. Phil. lib.* II. *part.* II. *cap.* XIII.

(5) Vide Laertium, Sextum Empiricum, eosque, qui de Scepticis egerunt, quosque laudat Bruckerus *lib.* II. *part.* II. *cap.* XIV.

(6) Hi Arcesilae, et Carneadis Sectatores erant, ac Mediam, Novamque Academiam constituebant, de quorum decretis agit copiose Bruckerus *lib.* II. *part.* II. *cap.* VI. *sect.* III. *et seqq.*

contenderet. Haesit huic *Academicae* appellatio. Erant Epicureorum, atque Academicorum sectae, quo tempore natus est Christus, latissime propagatae, ita ut in orbe Romano qui dignitate, auctoritateque aliqua valerent, alterutram fere omnes profiterentur. Perpauci enim Stoici, aut Peripatetici erant. *Peripatetici*, qui Aristotelem auctorem sequebantur, plura de Deo, de anima, deque officiis statuebant, quae humano generi magnam utilitatem afferre non possent. Nam Aristoteli Deus (1) nullus nisi principium motus mundi machinae fuit, quod omnia cum in motum cieat, ipsum tamen maneat immotum, nulliusque rei, quae infra lunae (2) coelum sit, curam gerat. Qua in re parum a Deo Aristotelis discrepat Epicuri Deus, qui nec haberet ipse, nec cuiquam alteri exhiberet negotium. Peripatetici de animae sempiterna vita nihil certi definiebant. Providentia autem sublata, ac revocata in dubium humanorum animorum immortalitate, nihil supererat, quod tradi de moribus, de officiis, de pietate ac religione recte posset. *Stoici* Zenonis (3) sectatores erant, nomenque a porticu, quae στοὰ graece vocatur, ceperant. His Deus erat ignis incredibili subtilitate per universum orbem fusus, sapiens tamen, atque ita prospiciens humanis rebus, ut omnibus bene cuperet. Ducebatur tamen necessitate, ita ut nihil, nisi quod lex aeterna ferret, moliri, agereque, nulla bonis praemia dare, malisve supplicia inferre posset. Animos aliquandiu, posteaquam corpore sint soluti, vivere, postremoque interire. Ergo tametsi praecepta bene, integreque vivendi darent, tamen sublatis praemiis, atque immortalitate perpetua animorum, id quoque tollebant, quod homines ad virtutem colendam, ejusque fructum ferendum incitaret. *Platonici*, qui Platonem (4) Aristotelis magistrum consectabantur, et qui Academiam veterem colebant, numen sempiternum dari pugnabant,

(1) Fuerunt enim qui dubitarent Atheusne Aristoteles fuerit. De quo argumento extat singularis Georgii Walkii dissertatio. Sed de decretis Aristotelis, ejusque asseclarum multis disputant Franciscus Patricius *in disquisitionibus Peripateticis*, Stanlejus *in H. Phil.* et Bruckerus *lib.* II. *part.* II. *cap.* VII. *sect.* 1. *et seqq.*

(2) Bruckerus *ibid. pag.* 820. *et seqq. Tom.* I.

(3) De Stoicis agunt Laertius, Cicero, Plutarchus, et ex novis Johannes Albertus Fabricius, Stanlejus, Hornius, et Bruckerus *lib.* II. *part.* II. *cap.* IX *sect.* 1. *et seqq.* aliique.

(4) Platonis doctrinae commoda et incommoda plerique exponere tentarunt. Joh. Laurentius Moshemius *H. E. sec.* 1. *cap.* I. §. XXVIII. neminem ad sua tempora accurate in hoc argumento esse versatum scribit. Mihi vero nunc diligenter illud esse persequutus videtur Bruckerus *par.* II. *lib.* II. *H. Phil. cap.* VI. *sect.* 1. et *seqq.* quanquam et is nonnulla peccat, quae facile tamen confutari possint.

idque jam summa potestate, et sapientia praestans, a quo universitas rerum ornata, animique hominum immortales creati sint. Bonos praemiis, malos suppliciis, cruciatuque affici oportere. Interea Plato infinita scientia diminuit Deum, certoque spatio, ac loco conclusit, quin indigna haec esse numinis natura, et majestate animadverteret. Multa de animis, et daemonibus praeterea disputavit, quae mirifice ad superstitionem augendam conducerent. Ejus moralis disciplina vitiis abundabat. Imprimis aliam esse populi, aliam excellentium ingeniorum institutionem scripsit. Nam his jussit, ut magnopere curarent iterum conjungi cum Deo, a quo veluti dissecti, abscissique sint, quae res, ut ab illo praecipiebantur, quin sapientiores mortales efficerent, plurimum conferre ad stultitiam solebant. A populo nihil praeter vulgaria officia poscebat, multaque plebi permittebat, quae cum honestate, atque virtute pugnarent. Atque haec de Sectis, quae tum vigebant, cum natus est Christus, dicta sunto (1).

§. VI.

De religione Ægyptiorum.

Sacra Ægyptiis partim communia omnium, partim propria quarumdam provinciarum erant. *Propria* generum variorum erant; propterea quod nulla lege cautum esset, ne qua civitas quos vellet Deos veneraretur, eosque ritibus, qui sibi placuissent, coleret. *Communes* dii, qui principes habebantur, homines fuerant, qui rebus aut praeclare, aut flagitiose, improbeque gestis, apud suos laudem meruissent, habitique immortales essent. In his Serapis, Osiris, Typhon, Isis numerabantur. Accedebant *Sol*, *Luna*, atque pleraque alia sidera, bestiae quoque, et plantae nonnullae, quibus divinos honores adhibebant. Nihil erat in utrisque sacris liberale, honestumve; immo vero plura reperiebantur, quae turpia, obscoena, et absurda essent. Bestiarum cultus noxius erat reipublicae (2).

(1) Vide Bruckerum *Hist. Phil. per.* II. *part.* I. *lib.* I. *cap.* II. *sect.* 1. *quae est de Philosophis Gentilibus sub Imperatoribus Romanis.*

(2) De religione Aegyptiorum pluribus disputant Johannes Baptista Casalius in Opere *de Sacris Aegyptior. Roman. et Christianor. ritibus*, et e Protestantibus Joh. Laurentius Moshemius ad Radulphi Cudworthi *systema intellect.* Tom. I. *pag.* 415.

Cum enim aliqui populi eas occiderent, quae ab aliis consecratae essent, bella religionis caussa oriebantur, magnamque in provincias inferebant partem incommodorum.

§. VII.

De religione Persarum.

Persae etsi olim Zoroastris scita, institutionesque observabant, cum tamen Verbum Divinum humanam sibi naturam conjunxit, a vetere doctrina, disciplinaque defecerant. Qui doctiorum numero ducebantur, hi unum supremum Deum ponere videbantur, duosque praeterea minores, quorum alter boni, alter mali origo esset, atque illum quidem *Arimanium*, hunc *Oromasdem* appellabant. Erant haec nomina virorum, qui apud ipsos aliquando vixerant. Summum Deum *Mithram* vocabant, qui rex fuerat, eumque in sole velut in imagine cerni arbitrabantur. Plebs solem *Mithram* esse dicebat, tantique faciebat, ut eo majorem ullum Deum ne cogitari quidem posse defenderet. Soli duos illos Arimanium, et Oromasdem jungebat, atque alios fortasse, quorum est ab antiquis scriptoribus praetermissa memoria (1).

(1) Eos, qui de religione Persarum veterum scripserunt, nominat Moshemius ad Radulphi Cudworthi systema *Intellectuale Tom. I. pag.* 249. *et* 327. Multo plura complexi sunt, quae ad rem eamdem pertineant, Thomas Hydeus Anglus in celebri opere *de religione veter. Persarum*, et Bruckerus *lib. II. Hist. Phil. cap. III. Tom. I. pag.* 143. *et seqq.*

§. VIII.

De Populorum, qui ad septemtriones spectabant, superstitione.

Qui Galliam, Germaniam, regionesque ceteras, quae ad septemtriones pertinent, incolebant, operam imprimis dabant, ut gentes reliquas belli laude superarent (1). Quare nihil practermittebant, quod conducere ad eam rem posse videretur. Itaque uti suos cives ad artem omnem belli incitarent, Deos consecrarunt, qui hujusmodi moribus vixissent. Soli praeterea divinos honores tribuebant, erantque qui nonnulla alia sidera venerarentur. Sacrorum ministris Galli Drudibus utebantur (2), qui summam obtinebant apud populum auctoritatem; rebus divinis intererant, sacrificia publica, atque privata procurabant, religionesque interpretabantur. De omnibus fere controversiis publicis privatisque constituebant, et si quod erat admissum facinus, si caedes facta, si de haereditate, si de finibus controversia erat, iidem decernebant, et praemia, poenasque inferebant. Si quis aut privatus, aut publicus eorum decreto non stetisset, sacrificiis interdicebant, quod genus poenae apud eos gravissimum erat. Illi quibus ita erat interdictum numero impiorum, ac sceleratorum habebantur, omnesque aditum eorum, sermonemque defugiebant, iisque petentibus nullum jus reddebatur, neque honos aliquis communicabatur. Druidibus unus praeerat, qui summam apud eos haberet potestatem. Hoc mortuo, si quis ex reliquis dignitate excelleret, succedebat. Si plures erant pares, suffragio Druidum unus adlegebatur; nonnunquam etiam de principatu armis contendebant. Ii certo anni tempore in finibus Carnutum, quae regio totius Galliae media habebatur, considebant in loco consecrato. Huc omnes, qui controversias haberent, conveniebant, eorumque judiciis, decretisque parebant. Disciplina Druidum in Britannia (3) reperta, atque inde in Galliam translata esse dicebatur. Imprimis hoc volebant persuadere: non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios; atque hoc maxime ad virtu-

(1) Vide Strabonem *lib. IV. Georg. pag.* 188.

(2) Jul. Caesar. *lib.* VI. *de Bello Gallico cap.* 13.

(3) Caesar *ibidem.*

tem excitari putabant, metu mortis neglecto. Multa praeterea de Deorum vi ac potestate disputabant, et juventuti, quae illis sese tradidisset in disciplinam, prodebant. Duces bellorum Druidum amicitiam expetebant, quo facile multitudini dominari possent. Barbari item erant populi, saevi, crudeles, rapaces, ita ut eorum aliqui reperirentur, apud quos latrocinia nullam infamiam haberent, quae extra fines cujusque civitatis fierent, quod ea juventutis exercendae, ac desidiae minuendae caussa fieri praedicarent (1).

§. IX.

Quam fuerit necesse, ut ea aetate divinus ille Doctor gentium universarum veniret, qui tot malis mederetur.

Quae reliquarum gentium sacra, qui mores, et quae instituta essent, longum est dicere. Hoc certum est, versari illas in pari ignoratione divinarum rerum, et improbitate vitae consuesse. Ex qua re intelligi facile potest, quam esset opus divino illo magistro, qui *expectatio omnium nationum* esset, quique turpiter errantes, vitiisque implicatos homines institueret, doceretque, quid sentiendum, et quid agendum cuique esset. Neque enim virtute viri alicujus, qui ingenii facultate praestaret, deterreri a superstitione, et pravitate morum ceteri poterant, cum etiam qui sapientiae laude florebant, hi maxima in perversitate sententiarum, vitaeque turpitudine versarentur.

(1) De Gallorum, et Germanorum Religione quae a Caesare, Cornelio Tacito, Strabone, aliisque dicta sunt, collegit, illustravitque Bruckerus *lib.* II. *cap.* IX. *T.* I. *Hist. Phil. pag.* 314. *et seqq.* Consuli etiam poterunt Martinii opus *de la Religion des Gaulois*, et Pelloutierus *Tom.* XXIX. *Bibliothecae Germanicae art.* XIII. .... *pag.* 206. Et Joh. Georgius Frikius *dissert. de Druidibus*, quae edita est Ulmae an. 1731. aliique, quos *ibid.* nominat Bruckerus.

CAPUT IV.

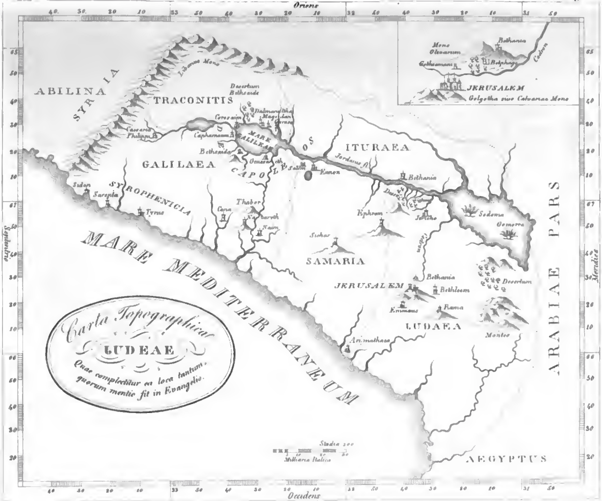
DE ORIGINE AC PROPAGATIONE CHRISTIANAE RELIGIONIS IN PALAESTINA CUM CHRISTUS SERVATOR INTER HOMINES AGERET.

§. I.

Homines sanctos, qui jam usque ab initio hujus Universitatis rerum, etsi non voce, re tamen Christianos fuisse.

Opportuno igitur tempore Verbum divinum humanam sibi naturam conjunxit, venitque in mundum, eamque religionem, atque disciplinam intulit, qua non modo salus, atque felicitas sempiterna animis concessa est, sed etiam maxima commoda invecta in civilem hominum societatem. Quamquam enim qui ante floruerant sapientes, pii, sanctisque moribus homines, nonnisi (1) fide in Messiam venturum, virtuteque passionis, mortisque ejus futurae amici esse Dei meruerunt, tamen hi exiguo numero fuerant, neque tanti valere poterant, ut ceteros ad veram religionem, virtutemque colendam a superstitione, atque improbitate traducerent. Hi vero cum ea, qua dictum est, *fide* in Christum venturum, (namque hunc Messiam, quem Judaei praestolabantur esse ostendimus) salvi tandem, beatique perpetuo ut essent, impetrarint, reipsa Christiani fuerint necesse est, tametsi non appellarentur hoc tanto nomine.

(1) S. Augustinus *lib.* XVIII. *de Civ. Dei c.* XLVII. *Tom.* VII. *opp. edit. Monach. S. Mauri.* „ Divinitus, *inquit*, provisum fuisse non dubito, ut ex hoc uno sciremus etiam per alias gentes esse potuisse, qui secundum Deum vixerunt, eique placuerunt pertinentes ad spiritalem Jerusalem. Quod nemini concessum fuisse credendum est, nisi cui divinitus revelatus est *unus mediator Dei, et hominum homo Christus Jesus;* qui venturus in carne sic antiquis Sanctis praenunciabatur, quemadmodum nobis venisse nunciatus est, ut una eademque per ipsum fide, omnes in Dei civitatem, in Dei domum, Dei Templum praedestinatos perducat ad Deum „. Consule S. Thomam Aquinatem III. *part. quaest.* LXI. *art.* III. *ad* 2. *et* 2. 2. *quaest.* II. *art.* II.

Carta Topographica
LUDEAE
Quae complectitur ea loca tantum, quorum mentio fit in Evangelio.
Oriens
Occidens
Septentrio
Meridies
ABILINA
SYRIA
Libanus Mons
TRACONITIS
Desertum Bethsaida
Caesarea Philippi
Capharnaum
Corozaim
Dalmanutha
Magedan
Bethsaida
GALILAEA
MARE GALILAEAE
CAPOLIS
Salim
Ennon
ITURAEA
Jordanus fl.
Bethania
SYROPHENICIA
Sidon
Sarepta
Tyrus
Thabor
Cana
Nazareth
Naim
MARE MEDITERRANEUM
Ephrem
Jericho
Sichar
SAMARIA
Sodoma
Gomorra
ARABIAE PARS
Bethania
JERUSALEM
Bethleem
Desertum
Emmaus
Rama
LUDAEA
Montes
Arimathaea
AEGYPTUS
Stadia 100
Milliaria Italica
Mons Olivarum
Bethania
Gethsemani
Bethphage
Cedron
JERUSALEM
Golgotha sive Calvariae Mons

§. II.

De ortu Christi in oppido Bethleemo, deque iis, qui primi omnium Messiam, ac regem a Prophetis praenunciatum esse cognorunt.

Ergo ut genus hominum errare desineret, definito divinitus tempore, cum Octavianus (1) Caesar Augustus imperium teneret Populi Romani, regnoque Judaeae Herodes (2) alienigena potiretur, anno circiter a condita hac rerum universitate (3) quater millesimo, Verbum Divinum, Deus ipsum, et quamquam distinctum *hyposta-si*, seu *persona* a Patre, ejusdem tamen atque Deus Pater naturae, humanam carnem, atque animam sibi conjunxit, et homo factum virtute, operaque Spiritus Sancti, ex Deipara Virgine nasci voluit, cui nomen Maria erat, florebatque singulari laude sanctitatis. Duxerat ea ex genere Davidis (4) originem, ut quod Divini Vates prospexerant, Messiam e Judae, ac Davidis posteris nasci oportere (5), exitum in Christo habuisse cognosceretur. Maria cum Nazarethi (6), quod oppidum est Galileae Provinciae, ageret, ab Archangelo Ga-

(1) Jam hoc constat ex Evangelio S. Lucae *cap.* II. Quare Sanctus Irenaeus *lib.* III. *contra Haereses c.* XXI. *al.* XXV. *p.* 216. *edit. Paris. Monach. S. Mauri*, natum esse Christum ait ,, circa primum et quadragesimum annum ,, Augusti Imperii ,,. In eamdem sententiam venit Tertullianus *lib. adversus Judaeos cap.* VIII. Quo loco ,, videmus, *inquit*, quoniam quadragesimo, et primo ,, Imperii Augusti, quo nascitur Christus etc. ,, Sed de re testata atque explorata non est necesse, ut plura esse dicenda putem. Fuerunt autem, qui quaererent, cur non ante Messias venisset. Quae etsi inepta quaestio erat, quod hominum proprium non sit legem Deo praescribere ullam, tamen explicata, ut fieri humanitus potuit, a multis est, quos recenset Johannes Albertus Fabricius in *delectu argumentorum, et syllabo scriptor. de religione Christ. cap.* XX. *pag.* 676.

(2) Id quoque patet ex *Evangelio Matthaei cap.* II.

(3) Circiter dixi, propterea quod variae de anno, quo Christus est natus, sint, interque se dissidentes Chronologorum sententiae, quas fere omnes numerat Johannes Albertus Fabricius *Bibliogr. Antiq. cap.* VII. §. IX. *pag.* 187. *et seq.* Nos Usserianam epocham indicavimus, ut quae plerisque videatur esse ad veritatem propensior.

(4) Manifestum est, Christum e Tribu Juda fuisse. *Paul. ad Hebr.* VII. *v.* 14. et quidem e Davidis stirpe. *Evang. Lucae cap.* I. *v.* 32. *et* 69. *Act.* II. *v.* 30. XIII. *v.* 23. *ad Rom.* 1. 3. II. *Tim.* II. *v.* 8. Quare Davidis filius communi populi voce proclamatus fuit. Matth. XXI. 9. 15. et alibi. De Genealogia Christi praeter Scriptores qui de Mysteriis, et annis Christi commentarios ediderunt, singularibus Dissertationibus egerunt *Petrus de Marca Diss.* 1. *de Stemmate Christi pag.* 1. *et seqq. edit. varior. Opusc. an.* 1681. Calmetius *de Genealog. J. C. praefixa comment. in Evang. Matthaei;* Bollandiani ad diem XIX. Martii *T.* III. *mens. Mart. pag.* 10. *et seqq.* et ex Protestantibus, ut ceteros praetermittam, Jacobus Ottingerus duabus Dissert. *de Genealogia J. C.* quae insertae sunt *Thesauro novo Theologico Philolog. T.* II. *edit. Batavae an.* 1732. Atque hi quidem, quae fuerint de Stemmate Christi Genealogico veterum Patrum sententiae demonstrarunt, ut opus non sit easdem iterum recensere.

(5) Consule Petrum Danielem Huetium *Demonstrationis Evang. prop.* IX. *cap.* V. *pag.* 356. *edit. an.* 1679.

(6) Vide tabul. geograph. n. 1.

briele, qui missus ad eam nuncius a Deo fuerat, intellexit electam se divino consilio ex omni aeternitate fuisse, ut conciperet opera Spiritus Sancti, ac pareret Dei filium, qui Jesus vocari deberet, et magnus futurus, atque regnum Davidis patris sui perpetuo retenturus (1) esset. Erat ea Josepho castissimis moribus, incredibilique vitae integritate viro desponsata, itaque cum eo manebat, ut, eodem consentiente, quam ipsa Deo (2) vovisset coleret (3) virginitatem. Josephus cum praegnantem alvo foetum continere videret eam, cujus notitiam nunquam habuisset, clam domo excedere (4), sponsamque deserere constituerat. Sed ab Angelo, qui noctu sese illi conspiciendum dederat, jussus ne quid mali de Virgine integra suspicaretur, utque injuria (5) abstineret, deterritus a suscepto consilio est, decrevitque domi consistere. Interea edictum a Caesare fuit, ut quemadmodum in Provinciis plerisque factum fuerat, ita (6) Judaeorum, qui Herodi socio Populi Romani parebant, capita censerentur. Erat autem necesse, ut quisque in civitatem, quae patria fuisset majorum suorum, abiret (7), quo suum nomen in tabulas referri curaret. Quare Josephus, qui Bethleem ita origine erat, Nazaretho una cum sponsa discessit, Bethleemumque, ut profiteretur, contendit. Eo cum pervenisset, neque hospitio a quoquam exceptus esset, coactus fuit in stabulo, quasi in diversorio (8), morari. Ibi cum Maria puerum peperisset, neque, ob paupertatem, locum ullum aptiorem haberet, in quo infantem reclinaret, eum in praesepi, quod nacta in stabulo est, caussa requietis (9) posuit. Sequuta deinceps prodigia

(1) S. Lucas *cap.* I. *Evang.* v. 26. *et seqq.*

(2) Vide S. Thom. III. *part. q.* XXVIII. *art.* IV. *et Natal. Alex. Hist. Eccl. sect.* 1. *cap.* I. *art.* 3.

(3) Confer *Just. Mart. Dial. cum Tryph.* n. LXVI. Tertullianum *adv. Jud. c.* IX. Origenem *l.* 1. *contra Celsum.* Eusebium *lib.* VII. *Demonstr. Evang.*, et e novis Petrum Danielem Huetium *Demonstr. Evang. prop.* IX. *cap.* IX. et Augustinum Calmetium *Dissert. in locum Isaiae: Ecce Virgo etc.* praefixa *comment.* in *Isaiam.*

(4) Vide Origenem *lib.* I. *contra Celsum* n. XXXII. *pag.* 350. *T.* I *opp.* quo loco calumnias Celsi adversus Virginem Sanctissimam excogitatas refellit. Adeundi etiam Interpretes *in cap.* I. *Evang. Matthaei v.* 19. *et seqq.* Extat etiam Francisci Baringi de Παραδειγματισμῷ *sponsae adulterae disputatio gemina*, sed iis in disputationibus homo a nostris sacris alienus nonnulla contra *Vulgatae editionis* lectionem turbat.

(5) Vide *Evang. Matthaei ibid.*

(6) Vide quae de censu capite superiore dicta sunt.

(7) S. Lucas *cap.* II. *Evang.*

(8) *Ibid.*

(9) Quare Christiani non novi modo, sed etiam veteres, ut memoria retinerent, quae jam usque ab ortu suo Christus Servator passus pro genere hominum esset, eum jacentem in praesepio in picturis exhibuerunt. Vide Aringhum *lib.* III. *Romae Subterraneae cap.* XXI. *pag.* 615. *et* 617. Bollandianos *de Ephemerid. Mosc. pag.* LVI. *et seq. Tom.* I. *Maji.* In antiquo vi-

sunt, quae Lucas Evangelistes monumentis mandavit literarum (1). Visi enim per aera Angeli fuerunt, qui gloriam Deo canerent, et pacem bonae voluntatis hominibus nunciarent. Cumque pastores quidam prope ex eo loco abessent, et Angelum clarissima luce circumfusum vidissent, qui natum illis Servatorem esse significaret, atque indicia commonstraret, quibus eum cognoscere liceret, decreverunt Bethleemum contendere, ut oculis, quae audierant, intuerentur. Ubi ad stabulum venerunt, cognorunt eum, qui in tam humili loco jaceret, puerum divinum esse, quem Prophetae scripserant et Messiam, et pauperem (2) futurum. Itaque cum eum venerati essent, Deoque laudem dixissent, propterea quod sese adeo demittere voluisset, quo generi hominum salutem afferret, in ovile redierunt donorum caelestium, et alacritatis pleni. Hi viri tam humili loco nati *primitiae Christianismi* fuerunt. Quare mirum est extare hac aetate Christianos, qui ita dites, ac nobiles colant, ut pauperes, atque abjectae fortunae homines, quasi indignos communione sacrorum despicentur. Octavo die infans circumcisus fuit, quod implendae, non solvendae legis caussa venisset. Quod de stabulo diximus, deque extrema rerum omnium inopia, quam pati Servator Christus,

tro, quod extat in Museo Victorio, res eadem expressa est. Ejus figuram, quam ligno incidi curavit, illustravit, mihique deinde dedit Eques Franciscus Victorius vir eruditissimus, hic apponi volui.

Vitri antiqui magnitudo.

Vide praeterea vetera monumenta, quae proferunt Aringhius *Tom.* I. *Romae Subterraneae lib.* II. *cap.* X. *p.* 299. et *pag.* 395. *Tom.* II. *pag.* 355. 615. 617. et vir Clarissimus Johannes Bottarius in egregio opere inscripto *Pitt. e Scult. etc.* T. I. et II.

(1) S. Lucas *ibid.*

(2) Vide Petrum Danielem Huetium *Demonstr. Evang. prop.* IX. *cap.* LXXXVII.

dum natus est, voluit, tam fuit pervulgatum, ut id non Christiani solum praedicarent, sed etiam Ethnici confiterentur, locumque indicarent, in quo natum esse dicerent Deum Christianorum (1). Praeterea de nominibus Josephi, ac Christi tempore Augusti in tabulas relatis, cum a Cyrino censa Judaeorum capita fuerunt, quae quidem tabulae a Romanis conservarentur, traditum nonnihil memoriae a Tertulliano vetere imprimis scriptore (2) fuit.

Bethleemi cum adhuc Maria esset, Magi ex Oriente Hierosolymam venerunt, qui ubinam esset natus Rex Judaeorum (3) sciscitarentur. Novum enim sidus in caelo conspexerant, quod afflatu, instinctuque divino cognorant indicium regis esse, quem divini vates venturum aliquando praedixissent. Itaque stellam viae ducem sequuti (4), iter ad Principem Judaeae urbem direxerant; cumque

(1) Origenes *lib.* I. *contra Celsum* n. LI. *pag.* 367. *T.* I. *opp. edit. Monachorum S. Mauri* post allatum a *cap.* V. *Prophetiae Michaeae v.* 2. locum *de Messia Bethlcemi nascituro*, haec habet: „ Hoc vaticinium nulli „ fanatico, nulli impostori, nulli eorum, qui se caelitus venisse praedicant, ut ait Celsi Judaeus, accommodaveris, nisi is demonstretur in Bethleem natus, „ aut alius forte dixerit, et Bethleem egressus ad regendum populum. Jam si quis hoc Michaeae vaticinio, historiaque in Evangelio a Jesu discipulis scripta minime „ contentus, ultra quaesierit quidpiam aliud, quo persuadeatur Jesum in Bethleem natum esse, is recogitet in Bethleem monstrari speluncam, in qua natus „ est, et in spelunca praesepe, ubi est fasciis obvolutus, quae omnia consentanea sunt narratae in Evangelio de ortu ejus Historiae. Atque hoc in locis illis „ pervulgatum est, atque etiam apud fidei hostes celebratum, in illa spelunca natum esse eum, quem „ Christiani adorant, et admirantur Jesum „. Vide quae sequuntur. Extat Henrici Krauseni *de Christi loco Natalitio in Urbe Bethleem ad Matth.* II. *cap.* 15. *Dissertatio*, in qua recensentur Justini Martyris, Clementis Alexandrini, Tertulliani, Eusebii, aliorumque testimonia de loco, in quo Christus est natus.

(2) Et a Justino Martyre, et a Johanne Chrysostomo, quos laudat Huetius *prop.* III. *Demonstr. Evang.* n. IV. *pag.* 24. *edit. an.* 1679.

(3) De Magis qui essent, et ex qua regione venissent, variae sunt scriptorum, interque se dissidentes sententiae. De qua re consuli possunt magnus Baronius ad *an.* 1. n. XXX. Calmetius *Dissert. de Magis, qui Jesum adoraturi venerant, praefixa Comment. in Evang. Matthaei.* Thomas Vincentius Monelia vir eruditissimus et Magister meus, et in Pisana Academia publicus SS. Literarum Professor *Diss. de annis Christi p.* 30. *et seqq.* Natalis Alex. H. E. sec. 1. E protestantibus etiam plerique fuerunt, qui operam in eo argumento illustrando collocarint, inter quos numerari possunt Christophorus Cellarius *Dissert. de Magis etc.* et Laurentius Benedictus Triebel *de Magis post Jesum in templo repraesentatum adornantibus ad Matth. c.* II. *v.* 1. cui tamen multa turbanti assentiri non possum. Johannes Fridericus Miegius *de Stella a Magis conspecta ad Matth.* II. *v.* 2. M. Balth. Stolbergius *Dissert. de Magis ad Matth.* II. *v.* 1. et M. Dan. Rhodenus *Dissert. de primis Salvatoris veneratoribus Magis ad Matth.* II. *v.* 1. Huic autem rei ne ipsi quidem Scriptores Ethnici fidem Historiae negaverunt. Itaque Chalcidius Platonicus Philosophus in *Comment. in Timaeum Platonis pag.* 325. *edit. Joh. Alb. Fabricii T.* II. *app. S. Hyppoliti.* „ Est quoque, *inquit*, alia sanctior, et venerabilior Historia, „ quae perhibet ortu Stellae cujusdam, non morbos, „ mortesque denunciatas, sed descensum Dei venerabilis ad humanae conservationis, rerumque mortalium gratiam. Quam Stellam cum nocturno itinere „ suspexissent Chaldaeorum profecto sapientes viri.... „ quaesisse dicuntur recentem ortum Dei, repertaque „ illa majestate puerili, veneratos esse, et vota Deo „ tanto convenientia nuncupasse etc. „ Scio Fabricium in ea opinione versari, ut Chalcidium Christianum fuisse putet. At si hoc in Chalcidii commentario, nihilque ethnicum praeterea reperiretur, non equidem Fabricio resisterem. Verum cum tot habeat, quae ethnica omnino sint, non intelligo, cur in Christianis potius Chalcidius sit, quam in Gentilibus numerandus. Vide Dominici de Colonia *Soc. Jesu Theologi opus de la religion Chrét. Autorisée par le Temoignage des Anciens Auteurs Payens. Tom.* I. *part.* 1. *cap.* VI. §. 1. *pag.* 196. *et seqq.*

(4) S. Matth. *cap.* II. *Evang.*

prope abessent, seque privatos stellae conspectu vidissent, Herodem regem postremo adierunt rogatum, quo in oppido ortus magnus ille Rex Judaeorum esset, cujus expectatione gentes universae tenerentur. Intuitos namque se in Oriente ejus sidus fuisse dixerunt, atque ob eam rem munera attulisse, eumque adoratum venisse. Ubi Herodes intellexit, quid rei esset, convocatis Sacerdotum Principibus, qui periti decretorum religionis essent, percuntatus ex illis est, quo tandem in oppido nasci oportere Christum arbitrarentur. Illi consultis oraculis Prophetarum, nullum dubium esse responderunt, quin Bethleemo profectus Messias omnes gentes deinceps ad sese convertere deberet. Rex hac oratione audita, concilium dimisit. Magos deinde secreto vocari ad se jussit. Quaesivit diligenter ex solis, quo primum tempore stellam vidissent? Cum omnia accepisset, quod sibi a novo rege metueret, satis esse caussae putabat, quare eum interfici juberet. Sed prius quam quidquam conaretur, hortatus Magos est, ut abirent, et cum puerum invenissent, certiorem se ejus rei facerent. Sibi enim eodem esse religionis caussa veniundum. Illi Hierosolyma egressi, rursum visa stella (1), hanc sequuti sunt praeeuntem. Paullulum cum e domo, ubi puer degebat, distarent, consistere stellam immotam, domoque imminere animadverterunt. Igitur ibi esse infantem rati, eo intrarunt, nactique ipsum cum matre, divinos ei honores adhibuerunt, ac deinde munera (2) obtule-

(1) Christiani veteres, cum ea, quae Evangeliis continentur, memoria tenere vellent (moveri autem imprimis homines imaginibus solent, ut rerum facilius recordentur) hoc quoque quod de stella, deque Magis erat, Sarcophagis insculpserunt. In Sarcoph. Marmoreo effosso e Vaticano Coemeterio, allatoque ab Aringho *Tom.* I. *Romae Subterr. pag.* 295. et a Bottario *Tab.* XXII. *delle Pitt. e Scult. etc. Tom.* I. illustrato, exhibentur Magi opertis capitibus pileis Phrygiis, a Tertulliano *lib. de Orat. cap.* XII. quo loco de tribus pueris in fornace Babylonis agit, *tiaris* appellatis. Eodemque modo exprimuntur apud eumdem Bottarium *Tab.* III. Non discrepat ratio vestitus, et operimenti capitis, quam repraesentat nummus antiquus, qui extabat in Museo Cardinalis Boncompagnii, primumque Lelii Pasqualini fuerat, et cujus ectypon in collectaneis MSS. Peirescii Harduinus vidit, atque illius similis, cujus nos schema exhibuimus supra *Tab.* I. n. 9. Miror autem quid sit, quod hoc genus vestis plebejum, et capitis tegumentum rusticanum visum Harduino fuerit. *Comment. in cap.* II. *Evang. Matth. p.* 13. Nam Paridis quoque in marmoribus antiquis, et Priami in picturis *Cod. Virgilii Vatic. Bibl.*, capitibus hoc tegmen impositum cernitur. Vide *Bottar. l. c. Tom.* I. *pag.* 87. Eodem autem capitis integumento tres pueri Babylone damnati exhibentur apud eumdem *Tab.* XLIII. LXXXII. Atque hinc ego suspicor, multo antiquiorem XIV. seculo nummum hunc esse, contra atque visum est Harduino. Nam XIV. et insequentibus seculis coronas imponi in Magorum capitibus, non pileum Phrygium, Magumque unum Aethiopis facie exhiberi a pictoribus, et sculptoribus consuesse, testata res est. Nummus autem sic Magos exprimit, ut in antiquis illis Sarcophagis, aliisque etiam allatis ab Aringho *Tom.* I. et II. *Romae subterraneae* exprimuntur. Vide Johannis Tristani a S. Amanto *Epistolam ad Jacobum Sirmondum edit. Paris. an.* 1650. *pag.* 61. *et seqq.*

(2) In mox allatis Sarcophagis, inque aliis duobus, quos refert Vir eruditissimus Bottarius *l. c. Tab.* XL. et XXXVII., ut et in nummo Magi offerentes munera exhibentur. In postremis tamen duabus tabulis discrepans est habitus Magorum ab eo, quem exhibent prio-

runt. Post divinitus moniti, ut ne ad Herodem redirent, commutato itinere, in Patriam redierunt. Hi Magi primi Ethnicorum fuerunt, qui ad nostra sacra accederent.

Quadragesimus jam instabat a partu dies, quo tempore Mariam Bethleemo secedere (1), ac Hierosolymam, quo ceremoniis de purificatione puerperae lege praescriptis lustraretur, accedere oporteret. In urbem ergo cum se contulisset, postque in templum venisset, Annam Prophetiden, Simeonemque senem invenit, qui ambo multa de puero, quem illa gestabat, praedixerunt, Deoque gratias egerunt, propterea quod sibi concessisset, ut ante quam interissent, Redemtorem Israelis intuerentur. Eo ritu peracto Josephus, et Maria cum puero Nazarethum in Galilaeam redierunt. Biennio fere post quam stella Magis apparuerat, Herodes, cum extrema aegritudine laboraret, sibique interitum imminere cognosceret, in Judaeos, quos sibi esse infestos arbitrabatur, saevire constituit. Quare accersitis ad se primoribus civitatis, eos in circo clausit, atque ubi decessisset, sorori, ut occidi curaret (2), jussit; memorque rerum earum, quas a Magis acceperat, bimulos infantes Bethleemitas omues eodem fere tempore interfecit (3), quo in filium Antipatrum animadvertit, qui ei conjurationi suspectus erat. Quamobrem ut Pastores, Magi, Simeon, atque Anna *Christianorum*, ita infantes Herodis jussu interempti *Martyrum primitiae* fuerunt.

res duae, et nummus. Magi in omnibus tres tantum cernuntur. Quae res confirmat vulgatam traditionem S. Leoni Magno probatam. De Magorum donis adeundi Interpretes *in cap.* II. *Matthaei.* Johan. Daniel Major e numero Protestantium edidit brevem exercitationem: *De Mirrha Christo a magis oblata.* Ac tres in ceteris Sarcophagis, picturisque, quas ab aliis primum, tum ab Aringho, postremoque a Bottario publicatas fuisse novimus, Magi comparent. Consule Aringhum *Tom.* II. *pag.* 117. 143. 159. 355. 395. *et Tom.* I. *pag.* 325. 333. 321. 587. 615. 617. et Bottarium *T.* I. et II.

(1) Lucas *cap.* II. *Evang.* v. 22. *et seqq.* Sunt qui ante Hierosolymam ad ceremonias de purificatione capiendas Mariam venisse, quam Magi Bethleemum pervenissent, putent. Quibus Tillemontius videtur accedere. *Nota* IX. *in vita J. Chris. Tom.* I. *Mem. Hist. Eccl. pag.* 450. *et seqq. edit. Paris. an.* 1693. Mihi vero multo aliorum opinio, qui contra sentiunt, videtur esse ad veritatem propensior. Nam quemadmodum aliter componi possint, quae Lucas tradit de reditu Nazarethum post purificationem, cum iis, quae de reperto Bethleemi a Magis puero Matthaeus prodidit, non intelligo.

(2) Vide Josephum *lib.* XVII. *Antiq. cap.* VI. *p.* 846. *edit. Havercamp.*

(3) Quid caussae fuerit, cur Josephus hujus rei nequaquam meminerit, ostendit Bernardus Lamius *Appar. in concord. Evang. part.* 1. *cap.* XI. §. IV. *p.* 93. *et seqq. edit. Paris.*

§. III.

De baptismo, et praedicatione, et miraculis Servatoris Christi, deque hominum multitudine, quos ad suam religionem colendam adduxit.

Duodecimo suae aetatis anno Christus una cum Matre, et Josepho, quo viro ille ceu Patre utebatur, Hierosolymam venit, quod ita diei festi (1) consuetudo posceret. In templum cum ascendisset, doctoresque legis invenisset, qui de rebus religionis disceptarent, ita cum iis egit, ut omnes tantam inesse in adolescentulo doctrinam mirarentur, (2) quantam ne in doctissimis quidem viris unquam agnovissent. Namque hoc ille indicium eorum esse voluit, quae post ipsi, cum constitutum a Patre tempus extitisset, agenda erant. Reversus deinde Nazarethum privatus illic versatus est, quoad attigit trigesimum aetatis annum. Ergo anno XV. Imperii Tiberii Augusti, cum Pilatus Procurator Judaeae Provinciae esset, et Herodes Antipas Herodis Magni filius Tetrarchiam Galilaeae (3) obtineret, (quo tempore Johannes Baptista, qui missus (4) divinitus fuerat,

(1) *S. Lucas cap.* II. *Evang. v.* 42. *et seqq.*

(2) Hoc item Christiani veteres picturis exprimere consueverant, ut earum aspectu in memoriam revocarent, quae pro salute hominibus restituenda Christus gessisset. Itaque in Coemeterio S. Agnetis via Nomentana, in cubiculo secundo, Christus duodenis cum doctoribus legis disputans cernitur. Consule Aringhum *lib.* IV. *cap.* XXXVII. *pag.* 495. *Rom. Subterr. T.* II.

(3) Vide S. Lucam *cap.* III. *Evangelii.* Dissident inter se Chronologi de anno, quo ad baptismum Christus accessit. Sunt qui XXVI. aerae vulgaris anno id evenisse censeant. Non desunt qui XXVII. Alii vel XXVIII. vel XXIX. vel XXX. vel XXXI. aerae ejusdem baptizatum fuisse arbitrantur. Mihi Monelliae Magistri mei viri clarissimi probatur sententia, qui *Diss. de Annis Christi cap.* IV. *et seq.* anno XXVIII. ineunte Christum a Johanne baptismo fuisse perfusum defendit, Gravesonum, Bernardum Lamium, Natalem Alexandrum, aliosque, qui in alias abierant opiniones, refellens.

(4) De Johannis Baptistae vocatione, victu, vita, officio, et morte praeter interpretes Scripturarum, et Baronium consuli etiam ex Orthodoxis poterunt Bernardus Lamius *Apparat. Chronol. in Concord. Evang. part.* II. *cap.* VIII. *et seqq.* Tillemontius *Mem. H. E. Tom.* I. *edit. cit. pag.* 86. *et seqq. et pag.* 507. *et seqq.* Multis etiam de Johanne Baptista disseruit Hermannus Witsius *in vita Joh. Bapt. observat. Hist. et Critic. illustr. Tom.* II. *Miscell. Sacror. edit. an.* 1712. *p.* 467. *et seqq.* Christophorus Cellarius duabus *Dissert. de Vit. et carcere et supplicio Joh. Baptist.* atque ut ceteros missos faciam, Paulus Rabius: Dissertionibus *de Victu et amictu Johann. Baptistae* inserta sitat. *Thesaur. Philolog. Theol. et T.* II. *pag.* 122. *et seqq. edit. a.* 1732. Conradus Samuel Schurzfleiskius *diss.* inscripta: *Joh. Ermaeon.* et M. Balthassar Stolbergius *diss. de Amict. et Victu Joh. Bapt.* Quod ad Christum attinet, qui baptizari ab Johanne voluit, antequam ad Evangelium praedicandum accessisset, majores nostri, ut hujus etiam mysterii facile reminiscerentur, oculis id subjicere aut insculpendo marmoribus, aut pingendo, aut incidendo annularibus lapidibus, ac nummis statuerunt. Consule Aringhum *Tom.* I. *pag.* 381. *et T.* II. *pag.* 395. quo loco refert ectypon tabulae marmoreae, quae a sacris Coemeteriis Christianorum effossa fuerat. In ea Johannem Christum per immersionem, ac per infusionem, ut ajunt baptizans cernitur veste pellicea indutus, cujusmodi ea est, quae a Matthaeo *cap.* III.

ut adesse Messiam nunciaret, omnes hortabatur, ut suorum criminum poenitentiam agerent) Christus, qui certo sciret, instare diem illum, quo prodire in publicum, atque docere, instituereque mortales deberet, accessit ad Johannem, ab eoque in Jordane flumine baptizatus, et Patris, Spiritusque Sancti testimonio, ut erat reipsa, filius Dei declaratus, secessit in locum quemdam desertum, ut jejunio (exemplo enim nobis in rebus omnibus, quae ad recte vivendum pertinent, esse volebat) sese ad praedicandum pararet. Cumque quadraginta dierum spatio nihil gustasset (1), in publicum processit, aggressusque est Evangelium promulgare. Itaque viros aliquot abjecto, atque humili loco natos delegit, quibus indidit nomen discipulorum. His ille suorum operum, prodigiorumque testibus utebatur, ut cum ipse migrasset in caelum, peragrare Orbem terrarum, ac testificari, quae vidissent, convertereque ad veram religionem mortales possent. Interea contigit, ut in Cana vico Provinciae Galilaeae nuptiae celebrarentur. Cum eo Christus rogatu illorum, ad quos pertinebat, cum matre, ac discipulis una venisset, vinumque defecisse cognosset, precibus matris inductus fuit, ut adferri ad se hydrias sex (2) aqua plenas juberet. Ubi ministri, quod jussi fuerant, fecerunt, Christus singulari prodigio aquam in vinum transmutavit, consequutusque est, ut qui aderant hominem illum esse a Deo missum intelligerent, et discipuli in religione confirmarentur. Hoc primum prodigium a Christo patratum fuit. Nazaretho deinde

v. 4. et Marco *cap.* II. v. 6. describitur, exhibeturque in nummo aereo Musei Victorii, et gemma cujus item ectypon refert doctissimus eques Victorius in egregio opere inscripto: *Nummus aereus veterum Christianorum commentario explicatus pag.* 68. Nobis et nummum, quem aeri incidi Victorius curavit, et gemmam referre placuit: in *Tab.* II. Etsi autem vetera haec monumenta esse nemo jure inficiari posse videatur, quo tamen tempore elaborata fuerint, ne suspicari quidem possum.

(1) Tentatus fuisset a diabolo victorque fuisset, de qua tentatione, et victoria legendi Interpretes *in Matth. cap.* IV. *et Lucae cap.* IV. *Evang.* Extat Johannis Danielis Majoris hominis de numero Protestantium *Scrutinium Satanicae Cosmodixeos, seu Regnorum mundi Christo a diabolo monstratorum*, insertum *Tom.* II. *Thesaur. Philolog.* mox *citati pag.* 141. *et seqq. et Andreae Gothofredi Ammon tentator Satanas confutatus a D. N. J. Chr. in conflictu, ibid. pag.* 159. *et seqq.*

(2) Cujusmodi hae Hydriae essent, quantumque vini continerent, vix cognosci potest, cum mensurarum ejus temporis obscura sit ratio. Itaque interpretes *in cap.* II. *Evang. Johann.* in varias abeunt sententias, quarum nonnullas numeravit *Johannes Tobingius dissert. de Sex Hydriis in Kana Galilaeae.* Sed is auctor, ut Protestantes solent, nostrae communionis homines insectatur, ita scilicet, ut fit, sine ulla caussa. Christiani veteres hoc quoque prodigium, ut memoria retinerent, seque ut Deum, qui nos in adorabile lumen suum tot prodigiis vocavit, laudare excitarent, exprimi in sculptis lapidibus, pictisque imaginibus curarunt. Vide Aringhum *Tom.* I. *pag.* 313. 613. 615. *Tom.* II. *pag.* 163. 399. In vetustissima Sede Pontificum Ravennatum (quod nos exhibere voluimus *in Tab.* III. quod monumentum septimo seculo non esse recentius putant Bacchinius *in Append.* ad Agnellum, et Johannes Bottarius vir clarissimus *Praef. Tom.* II. *delle Scult. etc. pag.* XV.) hoc idem prodigium insculptum cernebatur.

Gemmae antiquae
magnitudo.

profectus Capernaum (1), quod item oppidum est Galilaeae Provinciae in finibus Nephtalimi, et Zabulonis, venit; nunciareque aggreditur proximum esse caelorum regnum, hortarique mortales, ut sibi praedicanti assentiantur. Percrebrescebat in dies ejus (2) celebritas, et fama, magnusque proinde numerus hominum ad eum audiendum concurrebat. Miraculo ad Genesarethanum (3) stagnum patrato, inductisque Petro, Andrea, Johanne, atque Jacobo, uti se, relictis omnibus quae possiderent, sequerentur, Capernaum redit, et synagogas (4) frequentans, virum quemdam a diabolo vexatum sanat. Galilaeam deinde lustrat (5), et in synagogis Provinciae quid sentiendum, quidque sit agendum summa libertate, dicendique vi, atque gravitate docet.

Interea confluunt undique ad eum aegri petitum, ut illos curet, reque impetrata domum laeti revertuntur. Augebatur multitudo quotidie hominum, qui non e Galilaea modo, sed e Judaea etiam, ac regionibus, quae trans Jordanem sunt, veniebant, ut disserentem audirent, et ex eo commodi quidpiam, atque utilitatis caperent. Contigit autem die quadam, ut Christus quemadmodum consuerat, in montem instante (6) nocte, solus oratum ascenderet. Mane vo-

(1) *Matth. cap.* IV. 13. *et seqq. Johann. cap.* II. 12.

(2) *Lucas cap.* IV. *Evang. v.* 14. *et seq.*

(3) *Matth. cap.* IV. *v.* 1. *et seqq. Marc. cap.* I. *v.* 16. Lucas *cap.* V. *v.* 1. *et seqq.* Hoc prodigium expressum in vetere eburnea tabella a Christianis, exhibent Bonarrotius *observ. in Numism. Maximi Moduli Musei Carpinei pag.* 395. et Petrus Franciscus Fogginius vir clarissimus, initio operis *de Itinere et Apostolatu S. Petri.* Est vero hujusmodi

Atque hoc quidem prodigium hac figura exhiberi multis ostendit Fogginius *ibid. exerc.* XX. *pag.* 490. *et seq.*

(4) Marcus *cap.* I. *v.* 2. *et seqq.* et Lucas *cap.* IV. *v.* 31. *et seq.*

(5) Matth. *cap.* IV. *Evang. v.* 23. *et seqq.*

(6) Matth. *cap.* V. *v.* 1. Marci *cap.* III. *v.* 13. *et seq.* Luc. *cap.* VI. *v.* 12.

eatis ad se discipulis, duodecim ex iis delegit, quibus indidit nomen Apostolorum. Descendit post in locum, ubi magnus numerus hominum erat, explicavitque qui tandem illi sint, qui dici jure felices, ac beati possint. Sermonem deinde ad discipulos convertit, eisque significavit, quibus moribus vivendum illi esset, qui ipsius imitator, verusque discipulus esse vellet. Ne arbitrarentur venisse in mundum eo consilio se, ut legem solveret. Nihil namque de ea detractum iri, donec quae erant a Prophetis nunciata exitum haberent. Darent operam, ut perfectione Scribas, atque Pharisaeos superarent. Praeterea institui praecepta ab se quaedam dixit, quae longe meliora Mosaicis essent. In eleemosynis deinceps, in oratione, in jejunio qui sit observandus modus, et quam stultum sit divitiarum sollicitudine teneri, docuit. Hac oratione dicta, e monte descendit, atque in leprosum incidit, qui ab eo salutem (1), ut sibi redderet, flagitaret. Hunc cum prodigio curasset, Capernaum rediit, rogatusque ab ethnico Centurione est, ut verbo efficeret, ne servus, qui sibi carus imprimis esset, animamque ageret, moreretur. Christus Centurionis fidem miratus absens puerum sanavit (2), versusque ad populum fore dixit, ut ex Oriente, atque Occidente ethnici venirent, et veritatem agnoscerent, ac regnum caelorum raperent. E synagoga profectus, in domum Simonis Petri (3) venit, cumque ejus Socrum jactari febri vidisset, jussissetque, ut cruciari aestu cessaret, subito febris discessit. Vespere multos ei a daemone agitatos obtulerunt, quos facile liberavit. Diluculo (4) surgens, abiit in desertum locum, cumque turbae supervenissent, eumque ne discederet, obsecrarent, respondit, velle se suo muneri satisfacere. Namque esse gentes alias, ad quas se praedicatum Evangelium accedere oporteret. Quare iter aggressus est, Provinciamque perlustrans populum docere coepit. Multa deinde miracula patravit. Etenim mari, ac ventis (5) imperans, tempestates sedavit, daemones ex energumenorum corporibus expulit, et paralyticos, daemoniacos-

(1) Matth. *cap.* VIII. v. 1. *et seqq.* *Marci cap.* I. v. 40. *et seqq.* *Luc. cap.* V. v. 12. *et seqq.*

(2) Matth. *cap.* VIII. v. 5. *Luc. cap.* VII. v. 1. *et seq.*

(3) Matth. *cap.* VIII. v. 14. *et seqq.* *Marc. cap.* I. v. 29. *et seqq.* *Luc. cap.* IV. v. 38. *et seqq.*

(4) Marc. *cap.* I. v. 35. *et seqq.* *Luc. cap.* IV. v. 42. *et seqq.*

(5) Matth. *cap.* VIII. v. 23. *et seq.* *Marc. cap.* IV. v. 35. *et seqq.* *Luc. cap.* VIII. v. 22. *et seqq.*

que (1), et languoribus variis affectos, ac mulierem, quae (2) sanguinis fluxu laborabat, sanavit. Archisynagogi filiam, quae decesserat, e mortuis (3) excitavit, caecisque duobus, qui orabant, ut eorum misereri (4) vellet, videndi facultatem restituit. Ubi hi discesserunt, adductus ad Jesum mutus quidam fuit, qui a malo spiritu vexabatur (5). Atque Christus ejecto malo daemone, restitutaque muto loquendi potestate, tantae admirationi populo fuit, ut omnes ante ea tempora neminem fuisse, qui similia fecerit, praedicarent. Pharisaei, de qua hominum factione supra demonstratum est, cum esse aliquem in republica, qui plus ipsis valeret, iniquo animo paterentur, dandam sibi operam esse putarunt, ut modis omnibus aut tollerent, aut extenuarent calumnia, quam ille merito esset existimationem consequutus. Ergo non virtute divina, sed artibus principis diabolorum ejici ab eo daemonia dictitabant. Tam enim erant manifesta prodigia, quae patrabat, ut cum negari non possent, in malam partem ab improbis (6) raperentur. Sed Christus, qui noverat ipse se, nihil Pharisaeorum calumnias morabatur. Interea civitates, et pagos peragrabat, atque in synagogis docens, non modo verbis, sed prodigiis (7) etiam veritatis inimicos redarguebat, doctrinamque suam admirabilem in modum confirmabat.

Erat autem populus summa (8) in rerum divinarum ignoratione, neque ducem ullum, pastoremve habebat, qui sibi curam ejus instituendi sumeret. Jesus, qui turbam jacentem videbat, quantisque in malis versaretur, cognorat, ad eos, quos sibi socios delegerat, conversus, quam illi messem colligere possent (9) ostendit. Post duodecim Apostolos ad se vocat, eisque daemonas ejiciendi, morbosque omnes curandi potestatem facit. Apostolorum autem nomi-

(1) Matth. VIII. 28. *et seqq. Marc. cap.* V. 1. 20. *Luc. cap.* VIII. v. 26. *et seqq.* Vide etiam *Matth. c.* IX. v. 1. *et seqq. Marc.* V. v. 21. *et seq. Luc. cap.* VIII. v. 40.

(2) Matth. *cap.* IX. v. 20. *et seqq. Marc. cap.* V. v. 26. *et seqq. Luc. cap.* VIII. v. 43. *et seqq.* Hoc item prodigium Majores nostri pingi, insculpive lapidibus curabant, ut virtutem Christi in memoriam revocarent. In plerisque Sarcophagis cernitur mulier fimbriam Servatoris Christi tangens, quorum ectypa post Aringhum ediderunt Bottarius, aliique. Vide *Aringham Rom. Subterr. pag.* 329. 333. 427. 613. 615. *Tom.* I.

(3) Matth. *cap.* IX. v. 18. *et seqq. Marc. cap.* V. v. 21. *et seqq. Luc. cap.* VIII. v. 41. *et seqq.*

(4) Matth. *cap.* IX. v. 27. *et seqq.* Hoc item prodigium majores nostri in picturis, sculptisque lapidibus expresserunt. Vide *Aringham pag.* 329. *Tom.* I.

(5) Matth. *cap.* IX. v. 27. *et seqq.*

(6) Itaque praestigiis daemonum ea fieri jactabant. Horum deinceps exemplum imitati et ceteri Judaei, qui nobis infesti erant, et Ethnici plerique fuerunt. Vide quae diximus *lib.* I. *cap.* III. §. XXII. *p.* 159. *et seqq.*

(7) Matth. *Ibidem.*

(8) Matth. *ibid.* v. 36.

(9) Matth. *ibid.* v. 38.

na (1) haec erant. Primus Simon, cui Christus indidit cognomen Petri, propterea quod petra Ecclesiae, ac veluti fundamentum futurus esset; alter Andreas Simonis ejusdem frater; tertius Jacobus; quartus Johannes, qui duo Zebedaeo Patre orti erant (2); quintus Philippus; sextus Bartholomaeus; septimus Thomas; octavus Matthaeus, qui ante fuerat ex ordine publicanorum; nonus Jacobus Alphaei; decimus Thaddaeus; undecimus Simon Chananaeus; duodecimus Judas Iscariotes appellabatur (3). Ergo Christus Apostolos, ut vis nominis (4) postulat, binos Evangelium praedicatum mittit. Interea ne ad Samaritas, aut ad Gentium regiones divertant, cavet. Nam Israelitas, qui lapsi in errorem, aut in scelus aliquod fuissent, primos omnium, ut qui ad populum Dei electum spectarent, ad bonam frugem converti (5) oportere. Id quibus modis, quibusque operibus possit fieri, docet. Hortatur praeterea, ut in domo, in quam fuerint ingressi, aliquandiu maneant, et pacem habitatoribus precentur. Quod si qui erunt, qui dicto audientes esse recusarint, obstinatos ut deserant, utque se alio conferant, jubet. Sciant se futuros ut agnos (6) in medio luporum. Itaque fore, ut in synagogas, et concilia ducantur, flagellisque coram principibus, ac regibus caedantur, sintque hoc modo testes veritatis doctrinae, atque virtutis illius, a quo essent Apostoli electi, et nominati. Ne timeant eos, qui omnia cruciatus exempla edere in corpus possunt. Hos enim quidquam detrimenti inferre animis nequire. Deum vereantur, cui summa corpus, atque animam puniendi potestas inest. Cum haec, aliaque multa in eam sententiam dixisset, abiit civitatibus nuncia-

(1) Marc. *cap.* III. v. 13. *et seqq. Luc. c.* VI. v. 12. *et seqq.*

(2) Hos Christus *Boanerges* vocavit. Id autem eo fecit, ut adluderet ad Aggaei Prophetae locum e *cap.* II. v. 7. *Et ego commovebo caelum, et terram, mare, et aridam etc.* Nam *Boanerges* commotionem proprie significat.

(3) Christiani veteres in Sarcophagis (consule Aringhum *lib.* III. *cap.* III. *pag.* 425. et Bottarium *Scult. e Pittur. tavola* XVI. XVIII. XXI. XXII. XXIII. XXIV. XXV. XXVIII. XXX. LI. Aringhum *lib.* II. *cap.* X. *pag.* 301. 307. 311. 281. 282. *et lib.* IV. *cap.* XVIII. *pag.* 143.) et Picturis (quae in Coemeteriis Urbis cernuntur, ut in Coemeterio Callisti apud Aringhum *lib.* III. *Romae Subterraneae cap.* XXII. *pag.* 569. et *lib.* IV. *cap.* XXXVII. *pag.* 277. *Tom.* II.) non modo figura humana, verum etiam agnorum, atque columbarum symbolis, figurisque, ut cernere licet in Sarcophago eruto e Coemeterio Vaticano, et aliis relatis ab Aringho *lib.* II. *cap.* X. *pag.* 293. *et* 307. *lib.* IV. *c.* XVIII. *pag.* 143. *Tom.* II. et in cruce, cujus nos schema exhibuimus *lib.* I. *cap.* I. §. IX. *pag.* 71. (Consule quae diximus *ibid.*) Apostolos exprimere consueverant, ut numerum eorum, resque quas gessissent, memoria facilius tenerent.

(4) De voce Apostoli erit eo loco, ubi de forma Reipublicae Christianae agetur, opportune dicendum. De Patria quoque cujusque Apostoli e codice Regio editum opusculum est post Chronicon Paschale *pag.* 438. Sed in eo multa sunt fabulosa, ut alio loco patebit.

(5) Matth. *cap.* X. v. 1. *et seqq.* Marc. *cap.* VI. v. 7. *et seqq.* Lucas *cap.* IX. v. 1. *et seqq.*

(6) Vide quae dixi *lib.* I. *cap.* I. §. IX. *num.* 2. *pag.* 69. *et seqq.*

tum adesse caelorum regnum. Eodemque tempore Apostoli in publicum prodierunt, multisque oppidis, vicisque peragratis, suis civibus, qui implicati errore, ac vitiis essent, auctores ut poenitentiam agerent fuerunt. Quam rem facile sunt consequuti, quod non oratione modo uterentur, sed (1) etiam agitatos a daemone liberarent, eosque, qui infirma valetudine essent, oleo ungentes sanarent, omniumque propterea oculos ad se converterent (2).

Interea Christus cum magnam esse multitudinem hominum cerneret, qui recta institutione indigerent, ut ante exemplo Jacobi filiorum duodecim Apostolos elegerat, ita numerum senum magni synedrii aequans, septuaginta duos discipulos novi foederis praecones designat, utque se praecedant hortatur. Velle se dicit, bini ut eant; se autem illos deinde consequuturum (3). His datis mandatis, eos ab se dimittit. Naimum erat oppidum, quod a Thabore monte millia passuum duo circiter distabat. Eo ille consulto venit. Noverat enim unigenitum cujusdam viduae filium interiisse, eoque se conferre statuerat, ut cum in sepulcrum corpus efferretur, adolescentem e mortuis, inspectantibus turbis, excitaret, atque hoc modo mortalibus qua ipse virtute praestaret, et quis esset habendus ostenderet. Itaque cum propius ad portam (4) oppidi accessisset, viduamque suum casum lamentantem vidisset, eam primum monuit ut ne fleret, tum versus ad pueri corpus, ei ut revivisceret, praecepit. Ubi populus surgere adolescentem, ac deinde loqui, restituique matri a Christo vidit, rei magnitudinem admiratus, Prophetam illum, quem expectarat, venisse confessus est, curavitque ut tanti prodigii celebritas in universam Judaeam manaret (5).

Johannes Baptista his rebus cognitis, quae nisi virtute divina, fieri nullo modo aut natura, aut arte poterant, ut auditoribus suis consuleret, reque ipsa vera esse, quae de Christo (6) dixerat, de-

(1) Marcus *ibid.* v. 50. *et cap.* VII. v. 1. et *seqq.*

(2) Marcus *ibidem.*

(3) Lucas *cap.* X. v. 1. *et seqq.*

(4) Nam sepulchra Hebraeorum extra Urbes erant.

(5) Lucas *cap.* VII. v. 11. *et seqq.*

(6) Non enim ipse, quasi dubitaret, hoc fecit. Nam satis manifeste ante, qui de Christo sentiret, significaverat. Fateor fuisse aliquos veterum, qui Johannem, posteaquam testificatus est, Christum esse Messiam, haesitasse putarent. Atque horum antiquissimus fuit Tertullianus, qui *lib. de Praescript. cap.* VIII. *Johannem de illo certum esse desiisse* scribit. Contra sapienter S. Hieronymus *in Evang. Matth. cap.* XI. „ Non quasi ignorans interrogat, *inquit*; ipse enim ceteris ignorantibus demonstraverat, dicens: *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi:* et Patris vocem audierat intonantis, *hic est filius meus dilectus, in quo complacui;* sed „ quomodo Salvator interrogat, ubi sit positus Lazarus, ut qui locum sepulchri indicabant, saltem sic pararentur ad fidem, et viderent mortuum resurgentem; sic et Johannes interficiendus ab Herode „ discipulos mittit ad Christum, ut per hanc occasio-

monstraret; duos ad hunc discipulos misit quaesitum, is ne esset Messias, an alius expectandus Judaeis esset. Christus, ut a tanto viro ad se missis nunciis satisfaceret, operibus primum, prodigiisque coram illis patratis, quantum ipse virtute posset ostendit, tum ad Johannem, ut redirent, praecepit, eique significarent, claudis gressum, caecis visum, mortuis vitam ab se restitui solere. Cognosci enim hinc facile poterat, talem eum, qui haec ageret, esse qualem ipse se esse praedicaret. Igitur discipuli legatione bene gesta ad magistrum redierunt, ut quae audierant, viderantque exponerent. Quo tempore Christus conversa ad turbas oratione, Johannem summopere laudavit. Etenim cum eum Prophetis praetulisset, tum Eliam, et Angelum affirmavit esse, quem Messiae viam paraturum Veteris Testamenti Vates praedixissent. Itaque mortalium nullum aut fuisse, aut esse, qui Baptistae illi virtute praecelleret. Nam Pharisaeos, ac legis peritos, qui consilium Dei neglexissent, neque ab Johanne baptizari curassent, quorumnam tandem similes esse populus, aut qua ratione reduci eos ad virtutem colendam posse arbitraretur? Contemptum ab illis Johannem (1), ac si agitatus esset a malo daemone, propterea quod parce, ac duriter vitam ageret. Nunc contra, cum cernant Christum et pane, et vino uti, et comiter cum peccatoribus, ac publicanis, ut eos sibi devinciat, versari; ferre hoc illos graviter, filiumque Dei ut voracem, ut potatorem, ut sceleratorum amicum insectari contumelia, ac laedere solere. Cumque de Johannis sanctitate, deque improbitate Pharisaeorum fecisset dicendi finem, invectus in civitates est, quae etsi ipsum se audierant de poenitentia, de virtute, de Regno Dei sapientissime disserentem, resipiscere tamen recusarant. Ergo Chorozaitas (2), Bethsaiditas, et Capernaitas impri-

„ nem videntes signa, atque virtutes, crederent in „ eum, et magistro interrogante dicerent „. Ac miror excidere illud Tertulliano potuisse, ut dubitasse arbitraretur, post visa tot prodigia, eum, quem *lib.* IV. *contra Marcionem cap.* XXXIII. *Antecursorem, et Praeparatorem viarum Domini* appellat. Majores nostri, ut recte Johannem functum honore *Prodromi* fuisse memoria tenerent, non modo in pictis tabulis, sed in gemmis etiam ejus effigiem exprimi curarunt. Gemmam ejusmodi refert vir eruditissimus Eques Victorius *in dissert. de Nummo aereo etc. pag.* 68. cujus aetatem definire non audeo, et in qua exhibetur Praecursor dextera manu extensa, ac tenente librum clausum, in quo agnum hastatam Crucem gestans cubat, qui sane agnus Christum exprimit, ab Johanne agnum peccata mundi tollentem appellatum. Vide supra *pag.* 240. *et Tab.* II.

(1) Matth. *cap.* XI. *v.* 7. *et seqq.* Luc. *cap.* VII. *v.* 24. *et seqq.*

(2) Matth. *cap.* XI. *v.* 20. *et seqq.* Luc. *cap.* X. *v.* 13. *et seqq.* Perverse a quibusdam vox Chorazin dividitur in χώρα Ζιν, quasi *Regio Zin.* Christus enim non χώρας *regiones*, sed πόλεις *civitates* reprehendit. *Matth.* XI. *v.* 20. inter quas est Chorazin, vel Chorozaim.

mis (1) appellat. Graviter eos accusat, quod neque verbis, neque prodigiis tam opportuno tempore moveri voluerint, ut sibi hortanti morem gererent, flagitiisque abstinerent. Quod si pergant peccare, sciant se extremo judicii die, quam non solum Sydonii, atque Tyrii, sed etiam Sodomitae puniti fuerint, graviorem noxiae poenam esse laturos.

Interim septuaginta duo discipuli (2), quos supra demonstravimus, re feliciter gesta, ad Christum reverterunt, et quae fecissent, et ut sibi malos spiritus subjecissent exposuerunt. His ille commonefactis, ut laetarentur, non quod daemonas repressissent, sed quod in libro aeternae vitae descripti essent, gratias egit Patri, quod simplicibus viris, quales discipuli erant, manifestasset, quae latebant homines, qui prudentum numero ducebantur. Hortatus deinde omnes, ut ad se accederent, sibique jugum novae legis, quod suave est, imponi paterentur, profectus alio est, ut docendi munus obiret. Quo tempore cum in Pharisaeum quemdam incidisset, qui ab eo postularet, ut domum ejus venire, atque manducare apud se vellet, Christus, etsi mores ejus generis hominum non probabat, tamen Simoni (nam Pharisaeo illi id nomen erat) morem gessit, ingressusque domum discubuit. Erat in ea civitate mulier, cujus pudicitiae fama vehementissime (3) laborabat. Haec ubi intelle-

Bethsaide est illa *venationis* domus, unde *venatores*, et *piscatores* (*Jerem.* XVI. 16.) venerunt. Hanc illam esse ferunt, quam Philippus Traconitidis Tetrarcha multis novis aedificiis ornatam, mutato nomine τῇ Ἰυλίᾳ θυγατρὶ τοῦ Καίσαρος ὁμώνυμον *Juliae filiae Caesaris cognominem* fecerit, et *Juliadem* appellerit. Vide Josephum *lib.* XVIII. *Antiq. cap.* II. *al.* III. *Tom.* I. *edit. Haverc. pag.* 871.

(1) Erat Urbs Galilaeae, ut Chorazim, et Bethsaida, *Lucae* IV. 31. *Matth.* IV. 13. *Johann.* VI. 17. copiosa, et tabernis frequens. Quoniam vero in ejus oppidi synagoga Jesus saepe populum instituebat, *Joh.* VI. 50. ibique habitabat, *Marci* II. 1. ἰδία πόλις *propria urbs* illius dicta est. *Matth.* IX. 1. et XVII. 24. Ibi pleraque Christus miracula patravit.

(2) Luc. *cap.* VIII. *v.* 17. *et seqq.*

(3) Luc. *cap.* VII. *v.* 36. *et seqq.* Bernardus Lamius veterem multorum opinionem sequutus, hanc peccatricem eamdem atque Mariam Magdalenam, et Lazari sororem esse defendit, singulari *dissert. adjecta concord. Evang. pag.* 636. Veterem autem dixi, quod in eam esse videatur propensior Tertullianus *lib. de Pudicit. cap.* XI. testaturque Origene. *Homilia* XXXV. *in Matthaeum*, multos ante se fuisse, qui de una eademque muliere, quae alabastrum ungueri attulerit, Evangelistas omnes fuisse loquutos. Negari tamen nullo modo potest, quin et multi, et veteres etiam, imprimisque Orientales Patres a Peccatrice Magdalenam, et sororem Lazari diversas mulieres fuisse arbitrati sint. Consule Origenem *loc. cit.* Auctorem *Constitut. Apostolicar. lib.* III. *cap.* VI. Chrysostomum *homil.* LXI. *in Johannem et homil.* LXXII. *al.* LXXXI. *in Matth.* Quamobrem S. Ambrosius *in Luc. cap.* XXXI. in ancipiti rem esse statuit. Itaque sapienter *Natal. Alexander H. E. dissert.* XVI. neutram sententiam cum scriptura pugnare contendit. Ab initio seculi XVI. Jacobus Faber Stapulensis edito libello erroris eos accusavit, qui peccatricem eamdem atque Magdalenam, et sororem Lazari esse defenderent. Fabro assensus Jodocus Clyctovaeus, anno 1518. rursum ejus opusculum typis commisit, idemque fecit anno 1519. addita priore, ac secunda defensione adversus Marcum Grandivallensem Canonicum Victorinum, qui Fabrum acriter ob eam rem insectatus fuerat. Atque eo quidem tempore de una muliere peccatrice

xit, Jesum apud Simonem manere, Spiritus Sancti virtute incitata, subito commutato vitae statu, acceptoque vase unguenti pleno, ad Simonis aedes accurrit, ac passis crinibus, flensque lacrymis primum rigat, tum capillis tergit, post osculatur, postremoque pedes Servatoris Christi unguento linit, qui pedes nudi erant, quod Hebraei depositis soleis accumbere solerent. Mirabatur Simon quid esset, quod cum Jesus Prophetae nomen, existimationemque consequutus esset, tum quibus moribus ea viveret mulier ignoraret. Servator, qui omnes omnium hominum cogitationes perspectas habebat, comiter ex Pharisaeo quaesivit; uter debitorum vehementius foeneratorem diligeret, illi ne cui minus, an alter cui plus condonasset? Cumque Simon respondisset, eum, cui plus esset concessum, tum Christus recte, inquit, judicasti; deinde vituperata rusticitate Pharisaei, quod neque osculum ingredienti sibi in aedes dedisset, neque unxisset oleo caput, ut mos Hebraeorum erat, et collaudata muliere, quae multo plus fecisset, quam hospitis officium posceret, eam, quae adeo dilexisset, a peccatis absolvit, domumque suam, ut in pace rediret, jussit.

Proximum erat Judaeorum (1) Pascha (2), quo instante, lege sancitum erat, ut Judaei omnes Hierosolymam peterent, ritusque perficerent, quos Moses praescripserat. Jesus qui tot admirandis operibus eum se Galilaeis (3) probarat, quem Prophetae dixerant Messiam futurum, in principem Judaeae urbem ascendere decrevit, ut cultum religionis a Pharisaeis, Scribis, Sacerdotibusque vitiatum, ac pene deletum restitueret. Obtinuerat ea apud Judaeos abusio, ut non modo oves, boves, columbas, ac cetera animalia, quae im-

Magdalena, ac sorore Lazari Johannes Fisscherus Cardinalis Roffensis tres libros scripsit, edique curavit Parisiis anno 1519. Cumque Lutherus ea aetate suos errores propagare conaretur, eaeque proinde Orthodoxis novitas quaeque suspecta, dijudicata in schola Parisiensi Fabri sententia, atque damnata est. Sed lapsu temporum, cum multi nihil periculi ex ea opinione metuendum esse arbitrarentur, fuerunt, qui non unam, sed tres mulieres diversas fuisse Peccatricem, Magdalenam, et Lazari sororem dicerent, quin tamen injuria lacesserent eos, qui contra esse sentiendum putarent. Atque ita quidem sese gesserunt Louretus, qui anno 1635. librum de eo argumento, Academia Parisiensi probante, publicavit, Estius, Bulengerus, aliique, quos numerat Augustinus Calmetius singulari dissertatione in *Tres Marias*, quae praefixa est *ejus Commentariis in Evang. Lucae pag.* 451. *Tom.* VII. *edit, Lucensis.* In ipsa Calmetius *l. c.* recenset etiam eos, qui recens contra scripserunt.

(1) Hoc primum a Christo, postquam Evangelium praedicare coepit, celebratum Pascha fuit anno, ut arbitror 28. Aerae Christianae.

(2) Johann. *cap.* II. *v.* 13. *et seqq.*

(3) Praeter interpretes Sacrorum Bibliorum, qui in Evangelia commentarios ediderunt, ostenderuntque quae fuerint res praeclare a Christo in Galilaea gestae, Johannes Franciscus Buddaeus homo de numero Lutheranorum an. 1718. singularem edidit dissertationem, quae inscripta est: *Galilaea rebus gestis, et miraculis Christi clara.*

molare fas erat, in templo venderent, sed ibidem etiam trapezitas haberent, qui commodo populi pecunias commutarent. Id cum fieri sine crimine laesae religionis non posset, vehementer Christum commovit, qui e funiculis flagello facto (1), mercatores e templo expulit, mensasque trapezitarum evertit, atque aes projecit, ac vultu composito ad severitatem, eis, qui columbas venderent, praecepit, ut inde se, resque suas auferrent, ac domum Dei injuria afficere cessarent. Judaei, qui praesto aderant, molesteque tulerant dispersa omnia unius viri arbitrio fuisse, Christum communi consilio adorti, qua id auctoritate fecerit, rogarunt. Nam si Prophcten se, aut Messiam haberi vellet, signum aliquod ut ederet, petierunt, quo missum illum divinitus esse cognoscerent. Christus, qui sciret fore, ut homines mali, ne visis quidem prodigiis, pertinacia desisterent, ad eorum postulata mysterio respondit, templum ut everterent (suum autem corpus indicabat templi (2) nomine), facturum enim se, ut tridui intervallo restitueretur. Visum id Judaeis absurdum fuit, ut qui non perciperent, quemadmodum tam magna aedes, quae quadraginta annorum (3) spatio perfici nequivisset, triduo e fundamentis restitui, absolvique posset. Quare illum deseruerunt. At Christus, cui exploratum erat, qui essent reversuri ad sanitatem, coram eis, qui sane multi erant, admiranda opera patravit, utque sibi crederent, effecit. Posteaquam elatum in populum est, quam Jesus virtute posset, Nicodemus vir nobilis imprimis e secta Pharisaeorum, quod a suis metueret, clam ad ipsum nocte accessit, eique sese tradidit in disciplinam, quem propter prodigia, divinitus datum esset hominibus magistrum confitebatur. Commodissimum visum Christo est homini explicare, quid cuique opus ad salutem consequendam esset. Ergo credendum esse omnibus respondit, esse Filium Dei (4) se, qui idcirco venerit, ut morte sua genus humanum redimeret, assereretque in libertatem. Neminem vero caelorum posse regno potiri, qui baptismo

(1) Johann. *ibidem.*

(2) Johann. *ibidem.*

(3) Johann. *ibid.* v. 20. „ Dixerunt ergo Judaei „ „ quadraginta, et sex annis aedificatum est templum „ hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud „? Quorum verborum sensus huc recidit: quadraginta et sex anni fluxerunt, ex quo rursum extrui templum hoc coepit, quod nondum perfectum est; nam diu post absolutum fuit), et tu trium dierum intervallo illud restitues? Consule Thomam Vincentium Moneliam virum clarissimum et Magistrum meum *dissert. de Annis Christi pag.* 53. et 72. *et seqq.*

(4) Johann. *cap.* III. *Evang.* v. 1. *et seqq.*

initiari, inque Spiritu Sancto renasci noluerit. His, aliisque rebus, quae eodem pertinerent, dictis, diremtum colloquium est. Post Christus, cum Sabbato per agros, in quibus essent matura frumenta transiret, ejusque discipuli, propterea quod esurirent, spicas evellerent, ac manibus confricarent, ut educto frumento famem sustentare possent; itemque alio sabbato in Synagoga virum, cujus arida erat manus, sanasset, utrumque autem factum ob diem festum Pharisaei invidia ducti reprobarent, multis hos verbis (1) increpavit, monuitque acriter, ut respicerent ipsi se, quamque graviter peccarent in legem, quae de observando sabbato scripta erat, cognoscerent. Nam scirent praeterea filium Dei, qui legis, dieique festi (2) dominus sit, abrogare legem posse, peccare non posse. Cum haec ita essent acta, una cum Apostolis duodecim gravissima itinera suscepit, ut doctrina, atque exemplo suos homines institueret. Erant ei itinerum sociae Maria Magdalene, Johanna uxor Chusae Procuratoris Herodis, et Susanna, aliaeque optimis moribus mulieres, quae cum ejus opera aut convaluissent, aut liberatae a daemonum infestatione fuissent, tum eum more Judaico sequebantur, omnibusque (3) rebus, quae necessariae ad victum essent, juvabant. Ergo Christus cum multa oppida peragrasset, in vicum quemdam venit, et a Martha, atque Maria (4) sanctissimis Lazari sororibus, ho-

(1) Matth. *cap.* XII. v. 1. *et seqq.* Marc. *cap.* II. v. 25. *et seqq.* Lucas *cap.* VI. v. 1. *et seqq.* Is vero Evangelista sabbato secundo primo idipsum evenisse narrat. Itaque magnae inde sunt ortae de sabbato δευτεροπρώτῳ inter eruditos viros altercationes. Sabbatum hunc diem illum esse putat Bernardus Lamim *lib.* III. *cap.* III. *Harm. Evang. pag.* 214. qui incidebat in hebdomadam primam e septem illis hebdomadibus, quae numerabantur a secunda Paschatis die ad Pentecosten. Alii contra pugnant. Vide praeter eos, qui in Lucae Evangelium commentarios publicarunt, S. Isidorum Pelusiaten *lib.* III. *epist.* CX. S. Epiphanium *Tom.* I. *pag.* 453. et e novis Scriptoribus Pagium *ad an. Christi* XXX. *num.* 3. Josephum de Voisin *tractatu de Sabbato Deuteroproto*, Petavium *ad Epiphan. Tom.* I. *p.* 61. *et seqq.* Johannem Harduinum *Operum Selectorum pag.* 128. *et* 402. Salomonem Van Tillium *dissert. de vero, et justo tempore Sabbati Deuteroprotu edita anno* 1708. Johannem Frischmuthum *dissert. de Sabbato Deuteroproto*, et Henricum Mullerum *dissert. de Sabbato Deuteroproto*; quorum tamen omnium de ea re variae sunt, interque se dissidentes sententiae.

(2) Extat Joh. Andreae Danzii *de Curatione Christi Sabbatica Dissertatio*, quae inserta est Tomo secundo Dissertationum *Theologico-Philologicar. pag.* 194. *edit. an.* 1732.

(3) Lucae *cap.* VIII. *v.* 1. *et seqq.* Recte Bernardus Lamius *in* III. *Har. Evang. lib. cap.* V. *pag.* 227. *edit. Paris.* „ Jesum sequebantur, *inquit*, more Judaico .... „ Mulieres, viduae praesertim, solebant magistris necessaria suppeditare. Hunc morem secuti sunt Apostoli. „ S. Hieronymus *in Matth.* XXVII. „ Consuetudinis Judaicae, *inquit*, fuit, nec ducebatur in culpam, „ more gentis antiquo, ut mulieres de substantia sua „ victum, atque vestitum praeceptoribus ministrarent. „ Hoc, quia scandalum facere poterat in nationibus, „ Paulus abjecisse se memorat. Dicit enim ipse, numquid non habemus potestatem mulierem sororem „ circumducendi, sicut et ceteri Apostoli faciunt? Ministrabant autem Domino de substantia sua, ut meteret earum carnalia, cujus illae metebant spiritualia. „ Non quod indigeret cibis Dominus creaturarum, sed „ ut typum ostenderet magistrorum, quod victu, et „ vestitu ex discipulis deberent esse contenti.

(4) Luc. *cap.* X. v. 38. *et seqq.*

spitio exceptus, quae optima via colendae virtutis esset ostendit. Inde ubi discessit, rogatusque a discipulo, nescio quo, fuit, ut quemadmodum Johannes (1) fecerat, ita ipse quoque suos rationem orandi doceret, annuit, et formam precum proposuit, quae sic habet: *Pater noster, qui es in Coelis etc.*

Dum Christus in Judaea moraretur, nossetque jam advenisse tempus, quo sui discipuli ad aquam accedere, ac baptizare deberent, in eum se locum (2) recepit, ubi hoc fieri commodum posse perspiciebat. Id ubi Judaei intellexerunt, contineri non poterant, quin eo magno numero procurrerent, baptismoque initiarentur. Qua re cognita auditores Johannis, magistrum conveniunt, nunciantque, ad eum, qui ab se laudatus esset, cuique testimonium perhibuisset, magnum hominum concursum fieri, omnesque fere id eniti, ac laborare, ut ab eo baptizari curent. Johannes nihil horum conquestiones moratus, quae ante de Christo dixerat confirmat, additque eos, qui Jesu filio Dei assentiri, ac parere nollent, excludi e regno caelorum, ac perpetuo perire oportere. Nihilo secius Pharisaei invidentia incitati, quod multo plures ad Jesum, quam ad Johannem accedere viderent, saepe in eum impetum faciebant, quibusque contumeliis (3) possent, insequebantur.

Itaque ne continenter altercationibus detineretur, Christus confirmatis oratione his, qui baptizati fuissent, consilium redeundi in suam Provinciam cepit. Igitur Samariam, qua iter (4) erat in Galilaeam, contendit. Sichar (5) erat oppidum Samaritanorum, in quo puteus erat juxta praedium, quod oppidani a Jacobo Patriarcha datum filio Josepho fuisse dicerent. Eo cum pervenisset Jesus, defessusque ambulando esset, considendum sibi esse censuit. Hora circiter sexta diei mulier quaedam eodem se ad aquam hauriendam contulit. Eam ut Christus vidit, opportunum nactus ad Samaritas recte instituendos tempus, rogavit, ne sibi bibendi copiam

(1) Luc. cap. XI. v. 1. et seqq.

(2) Joh. III. v. 22. et seqq.

(3) Johann. cap. IV. v. 1. et seqq.

(4) Johann. IV. v. 4. et seqq. Nam *Samaria media est inter Judaeam, et Galilaeam.* Josephus *lib.* III. *c.* III. *de Bello Jud. pag.* 223. *T.* II. *edit. Haverc.* Ἡ δὲ Σαμαρεῖτις χώρα, μέση μὲν τῆς Ἰουδαίας ἐστὶ καὶ τῆς Γαλιλαίας. Consule Relandum Palaest. *lib.* I. *cap.* XXXI. *pag.* 167. *et seq. edit. Venetae an.* 1746.

(5) Sic enim ludibrio ab Judaeis appellabatur. Nam Samaritae Sichem vocabant. Ac Judaei quidem *Sichar* dixerunt, quasi ea urbs ebriorum esset, propterea quod Samaritae velut inebriati schisma conflassent. Atque erat Sichem Urbs Regum Israelis, quod Hieroboamus Regiam ibi collocasset, atque sedem fixisset. *Joseph. lib.* VIII. *Antiq. cap.* VIII.

negaret. Mulier mirata quaesivit ex eo, quid esset, quod Judaeus Samaritidem alloqueretur, ab eaque vas ad bibendum posceret? Nam gens utraque magnis inimicitiis jam usque a multo tempore dissidebat. Jam noverat Christus hoc initium esse, quo mulieris, ejusque civium saluti prospiceret. Quamobrem continuo respondit: excusationi locum ei esse, ut quae nesciret quo cum loqueretur, et ageret. Etenim eam, si quis ipse esset, et quantum auctoritate valeret, cognosceret, alius generis aquam ab illo fuisse petituram, qua sine dubio perpetuo servaretur. Nam ab aqua, quam ipsa e puteo hauriret, reprimi quidem aliquanto sitim posse, extingui autem omnino non posse. Contra ei, quam ipse haberet, tantum inesse virium, ut his, qui ea uterentur, sempiternae saluti (1) esset. Sed ne cunctaretur, domum rediret, suumque virum ad puteum secum duceret. Negavit mulier, ubi suum virum nominari audivit, ullum sibi maritum esse. Erant omnia Christo explorata. Quare, vere, inquit, dixisti carere te viro. Nam quinque tibi olim viri fuerunt. Nunc qui est, alienus est scilicet, non tuus. Samaritis ut intellexit perspecta Servatori esse, quae ipsa gessisset, confessa est, videri quidem sibi eum Prophetae facultate excellere. Sed ne omnino assentiretur, hoc impediebat, quod ille Judaeus esset; Judaei autem a Samaritis dissentirent, propterea quod illi in Carizimo monte, hi vero Hierosolymis locum esse defenderent, in quo uno legis ritus, ceremoniasque perficere liceret. Jesus eam ut missa haec faceret hortatus, quod salutem ex Judaeis futuram constaret esse, fore tamen adjunxit tempus, quo neque in monte Carizimo neque Hierosolymis, sed ubique terrarum Deum, qui spiritus est, in spiritu, et veritate coli oporteret. Ad haec mulier respondit, scire se, quod Christus Messias venerit. Ex eo se, suosque omnia cogituros, quae credere, atque agere necesse esset. Namque, ut supra demonstratum est, percrebuerat fama, quae ferret, instare adventum liberatoris generis humani. Quibus rebus dictis, cum Christus continuo sumsisset, se illum esse Messiam, quem gentes praestolarentur, mulier (2) relicta hydria ad suos abiit nunciatum, in-

(1) Christiani veteres ut hujus colloquii memores esse facilius possent, quo iis, qui in se credidissent, tantam felicitatem esset pollicitus Christus, Samaritidem cum eo loquentem expresserunt modo in pictura, modo in sculptis lapidibus, cujusmodi monumenta vetera imprimis affert Aringhus *Rom. Subterraneae Tom.* I. *pag.* 297. 553. et *Tom.* II. *pag.* 167.

(2) Johan. *cap.* IV. *Evang.* v. 4. et *seqq.*

venisse hominem se, qui sibi omnia, quae ipsa gesserat, significasset, rogatumque, ut secum una ad puteum venirent, et num is esset Christus cognoscerent. Hoc accepto nuncio, Sicharitae magno numero ad Christum concurrerunt, cumque eum loquentem audissent, immutati adeo animis sunt, ut non solum perplures ejus doctrinam sequuti fuerint, sed etiam obsecrarint, ut ibi manere ne gravaretur. Multa erant in caussa, quamobrem ille plus biduo Sichar consistere non posset. Ergo secundo die graviter, ut credere quidem par est, commonefactis oppidanis (1), ut in fide perseverare, atque imperata facere studerent, discessit in Galilaeam. Eo cum redisset, reguli cujusdam filium in Cana vico ejus Provinciae, de quo alio loco diximus, sanavit, multaque (2) prodigia praeterea fecit, quae cum enunciata in vulgus essent, vehementer in eum invidiam, iramque Pharisaeorum, atque Herodianorum concitaverunt. Quamobrem agere communi consilio coeperunt, ut rationem, modumqne aliquem invenirent, qno ipsum perderent. Christus cognita eorum voluntate, ad mare magna cum hominum multitudine, qui eum e Galilaea, et Judaea sequuti erant, secessit. Quem in locum non Judaei modo, et Galilaei, sed etiam Idumaei, Tyrii, atque Sidonii, quae duae postremae gentes adhuc idolorum superstitione detinebantur, confluere (3) consuerant, propterea quod fama accepissent, esse illum admirandorum operum anctorem. Interea omnes, qui ad se venirent, salutemque peterent, ant infirma valetudine laborantes, aut vexatos a malis spiritibus homines sanabat, daemonesque increpabat, quod eum antequam ipse vellet, filium Dei altissimi esse praedicarent. Quo tempore cognitum est, quo tandem Isaiae oraculum de judicio gentibus nnnciando, deque earum *spe in Messiae* (4) *nomine* pertineret. Jam opportune domum redierat, cum a turba ita pressus, ac pene obsessns fuit, ut illi, discipulisque ne manducandi quidem spatium daretur. Itaque cum languere (5) videretur, fuerunt, qui ne vires eum deficerent, timerent. Quamobrem, ne magistro deessent, accurrerunt.

(1) Haec prima multorum Samaritarum ad religionem Christianam conversio fuit.

(2) Joh. *cap.* IV. *v.* 43. *et seqq.*

(3) Matth. *cap.* XII. *v.* 14. *et seqq.* Marc. *cap.* III. *v.* 6. *et seqq.*

(4) Isaias *cap.* XLII. *v.* 2.

(5) Marc. *c.* III. *v.* 20. *et seqq.* Vulgatus habet „ Et „ cum audissent sui, exierunt tenere eum; dicebant „ enim, quoniam in furorem versus est „. Graeca sic habet: ὅτι ἐξέστη. Itaque verti possunt: *quoniam deliquium passus est*

Turba paulisper semota, curatum est, ut ille liberiore aere frueretur. Daemoniacus (1) erat in media turba, cujus inimicus generis humani ita oculos, linguamque impedierat, ut neque videret, neque loqui posset. Hunc sui Christo tunc obtulerunt orantes, ut ne posthac exagitari hominem pateretur. Quod ille orantibus morem gessisset, rursum in se Pharisaeorum odium commovit. Quare ut ei invidiam conflarent, non virtute Dei, sed Beelzebubi principis daemoniorum praestigiis haec illum facere jactabant, quae admiranda prima specie (2) viderentur. Jesus, concione advocata, temeritatem, improbitatemque suorum reprehensorum accusavit, quod de iis rebus judicare auderent, quas neque intelligerent ipsi, neque componi posse, ut quae pugnantes inter se essent, constaret. Quemadmodum enim satanam expelli ab satana censerent? An conjunctos aut scelerum, aut bonorum societate confligere inter sese, suamque rempublicam evertere studere arbitrarentur? Nossent regnum, quod divisum in factiones sit, diu consistere nequire. Quare satanae imperium eversum iri, si satanas satanam expellere conetur. Dei ergo, non Beelzebubi nomine ab se daemonia reprimi, cogique e corporibus excedere confiterentur. Sin minus, scirent non esse eorum peccatum delendum, qui in prava sententia perseverare, ac proinde in Spiritum Sanctum blasphemare pergerent. Nam quod signum e caelo poscerent, ut ad fidem ejus dictis adjungendam inducerentur, cognosceret populus, generationi malae cujusmodi erant Pharisaei, nisi signum Jonae Prophetae, aliud praeterea ullum dari non oportere. Nam (3) ut Jonas tri-

(1) Matth. *c.* XII. *v.* 22. *et seqq.*

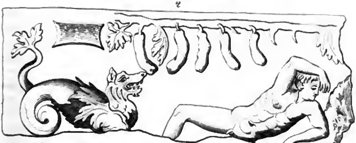
(2) Matth. et Marc. *cap. cit.*

(3) Matth. *cap.* XII. v. 38. *et seqq.* Luc. *cap.* XI. v. 29. *et seqq.* De pisce, deque tribus diebus, quibus in ejus ventre Jonas fuit, videndi qui commentarios in hunc locum Matthaei scripserunt. Extant praeterea Francisci Baringii viri a numero Protestantium *de Ceto Jonae, de tribus diebus, et tribus noctibus, et de corde terrae* Dissertationes tres, quae sunt insertae *Thesauro Theologico-Philolog. T.* II. *edit. an.* 1732. *pag.* 217. *et seqq.* De ceto eodem agunt praeterea Samuel Bochartus *in Hierozoico*, aliique, quos brevitatis causa praetermitto. Cum signum Jonae Prophetae Pharisaeis dandum Christus dixisset, quibus quidem verbis mortem, resurrectionemque suam post triduum futuram indicarat; majores nostri ut oculis utriusque Mysterii symbolum subjicerent, Jonam, qui figura Christi fuit, non solum in pictis tabulis, sculptisque sarcophagis, sed etiam in lucernis, vitrisque expresserunt, modo dormientem sub umbra cucurbitae, ut in coemeteriali lapide, quem Aringhus *lib.* V. *cap.* XXII. *pag.* 506. et Bottarius *Pitt. et Scult. della Roma sotterran. Tav.* XLII. *pag.* 191. exhibet, estque similis figurae, quam damus in Tab. IV. n. 2.: et in ceteris apud Aringhum *lib.* II. *cap.* X. *pag.* 325. 335., in picturis coemeterialibus apud Aringhum *lib.* III. *cap.* XXII. *pag.* 533. 551. 585. 587. et *lib.* IV. *cap.* XIV. *pag.* 71. 97. 105. 109. 119. *cap.* XXVII. *pag.* 187. 201. 211. 275. et *cap.* XXXVII. *pag.* 331. et in lucerna fictili, quae extat in museo Victorio, quamque refert vir clarissimus Eques Victorius *pag.* 53. *Operis de Septem Dormientibus*, quae est similis fig. 3. ejusdem Tab.: et denique in vitris, cujusmodi illud est, quod extat in eodem museo, exhibeturque ab Equite Victorio *ibid. p.* 55. estque similis fig. 4.

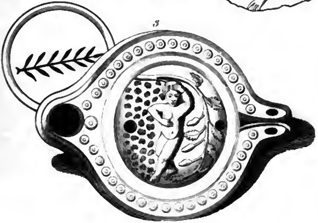
1

2

3

bus diebus, totidemque noctibus in ventre piscis fuit, ita filium hominis in ventre terrae eodem intervallo temporis futurum. Fore praeterea, ut Ninivitae in judicio genus hoc pervicacium hominum condemnarent, quod illi Jonae praedicanti poenitentiam auscultassent, hi contra filio Dei, qui multo sanctior, longeque virtute excellentior Jona esset, hortanti parere detrectarent. Dici vix potest quam libenter populus Christum de hisce rebus egregie disserentem audiret. Quare fuerunt e turba, qui illi plaudere saepe consuessent. Ac mulier quaedam, quae tum aderat, contineri non potuit, quin exclamaret (1), beatam esse illam, quae ventre eum gestasset. At ille, qui nosset propinquitatem cum virtute conjunctam maximi esse habendam, eam vero sine virtute nihil prodesse; a Maria autem sanctissima matre sua felicius corde, atque animo se, quam carne fuisse gestatum; non negavit eam esse felicem, sed esse illam propterea imprimis, ceterosque futuros ejusmodi affirmavit, qui audire verbum Dei, idque custodire studerent. Cum haec in oppido gesta essent, Chistusque ad se concursum ex omnibus civitatibus fieri videret, ad mare rursum processit, ascendensque in naviculam, quod magna multitudo hominum convenisset, docere (2) populum coepit. Propositis parabolis de homine seminante, de zizaniis, quae una cum tritico crevissent, de grano sinapis simili regno caelorum, de fermento abscondito in tribus satis farinae, de pretiosa margarita, et de sagena in mare projecta, exque omni piscium genere congregante, finem dicendi fecit. Inde Nazarethum (3) migravit, in quo ille oppido educatus fuerat. Sabbato in synagogam ingressus more suo docere primum cives suos coepit, tum cum legere vellet, librumque explicasset, incidit in Isaiae Prophetae locum, qui est de Spiritu ungente Messiam, mittenteque Evangelium praedicatum. Haec verba ubi legit, consedit, tamque

dictae Tab. modo ab tempestate, quae ipsius caussa coorta erat, e navi in mare praecipitem a nautis actum, ut in sarcophagis apud Arighum *lib.* II. *cap.* X. *pag.* 325. 327. et *lib.* III. *cap.* XXII. *pag.* 643. 647. 649. et *lib.* IV. *cap.* XVIII. *pag.* 143. *etc.* et picturis coemeterialibus apud eumdem *lib.* III. *cap.* XXII. *pag.* 633. 587. modo voratum ab ceto, atque ex ceti ore prodeuntem, ut in sarcophagis relatis ab eodem *lib.* II. *cap.* X. *pag.* 335. *lib.* III. *cap.* XXII. *pag.* 643. 645. 647. *lib.* IV. *cap.* XXV. *pag.* 167. *cap.* XLII. *pag.* 355. et in picturis coemeterialibus, quas Aringhus exhibet *lib.* III. *cap.* XII. *pag.* 533. *T.* I. 587. 621. et *lib.* IV. *c.* XIV. *pag.* 105. 119. *c.* XXVII. *p.* 167. 201. 211. Consule Bottarium *Pitt. e Scult. etc.*

(1) Lucae *cap.* XI. *v.* 12. *et seqq.* Vide Bernardum Lamium *lib.* III. *cap.* XVI. *concord. Evang. pag.* 243. Maldonatum in hunc S. Lucae locum, aliosque Interpretes Evangelii Lucae.

(2) Matth. *cap.* XIII. *v.* 1. *et seqq.* Marc. *cap.* IV. *v.* 1. *et seqq.* Luc. *cap.* VIII. *v.* 4. *et seqq.*

(3) Matth. XIII. *v.* 53. *et seqq.* Marc. *cap.* VI. *v.* 1. *et seqq.* Luc. *cap.* IV. *v.* 16. *et seqq.*

perspicue demonstravit, eadem in se fuisse completa, ut omnes, qui aderant, ejus sapientiam, virtutemque admirarentur. Sed quoniam quis ille esset, quibusque parentibus uteretur plerique cognorant, neque percipiebant, quo tandem modo ejus conditionis vir consequutus tantam virtutem, tamque magnam eruditionis facultatem (1) esset, verebantur ne decipi, si ei assentirentur, possent. Interea ille, quae exponere coeperat, prosequutus, mirari eos fortasse, dixit, quid esset, quod cum tot prodigia ab illo esse in aliis civitatibus facta intellexissent, nulla tamen Nazarethi, quod oppidum Patriae loco ei erat, patrari ab ipso cernerent. Sed mirari desinerent. Nullum enim Prophetam in honore apud cives suos (2) fuisse. Quare quae Prophetae admiranda fecerint, ea facta plerumque esse apud alienos. Hic subitam commutationem animorum videre licuit. Nazareni ira inflammati, quod sibi his verbis injuriam esse inlatam arbitrarentur, impetu facto, eum in summum jugum montis conducere, indeque dejicere (3) tentarunt. Christus, qui nisi vellet, ferre infortunium nullum poterat, occultavit miraculo se, ita ut nemo illum, etsi in media turba esset, intueretur. Post curatis aliquot miseris, quorum infirma erat valetudo, profectus in finitimas civitates est. Ibi cum doceret, sibique Pharisaeos adversari (4) cerneret, eorum impudentiam compressit, moresque improbos coarguit, quod cum pietate carerent, pietatem tamen simulare pergerent. Converso deinde ad discipulos sermone, monuit, ut sibi a Pharisaeis caverent, utque ne ab iis, qui periculum minarentur, metuerent. Praeterea longe abesse a vitio avaritiae curarent. Nam si qua re egerent, scirent Patrem illis nunquam defuturum. Interea pauperibus auxiliarentur, ut possent, castitatem servarent, vigilarent, pacem, atque virtutem colerent. Denique ne vererentur. Pusillum eos gregem esse, cui dandum esset sempiternum regnum. His rebus gestis, quod festus dies sortium (5) instaret Hierosolymam venit. Piscina erat in urbe, quae

(1) Matth. XVI. v. 55. *et seqq.* Marc. *cap.* IV. v. 3. *et seqq.* et Luc. *c.* V. 22. *et seqq.*

(2) Iidem *ibid.*

(3) Lucas *ibid.* v. 20. *et seqq.*

(4) Luc. *cap.* XI. v. 35. *et seqq.* et *cap.* XII. v. 1. *et seqq.*

(5) Joh. *cap.* V. v. 1. *et seqq.* Scio esse aliquos, qui quatuor Paschata fuisse a Christo celebrata pugnent, atque hunc diem festum Johanni memoratum inter ea numerent. Sed vereor, ut errent. Nam si Pascha fuit, cur dies festus, sine adjuncto *Paschae*, vocatus ab Johanne est, qui cum diem hunc nominat, *Pascha* vocat, ut ab aliis diebus festis distinguat? Itaque assentior Bernardo Lamio meo, qui diem eumdem festum *Sortium* putet fuisse. *Concord. Evang. l.* III. *c.* XXII. *pag.* 271.

Probatica (1) dicebatur. Porticus ibi quinque visebantur, in quas se claudi, caeci, debilesque multi deferri curabant. Nam interdum admirabilem in modum agitari (2) ab Angelo aqua solebat. Quo tempore si lavari miseris licuisset, certum erat, eos sanitatem esse consequuturos. Eas porticus cum Christus invisisset, conspexissetque in quadam porticu hominem, qui triginta et octo annos gravissimo morbo conflictatus esset, quaesivit ex eo, convalescerene vellet? Id ille se vehementer optare dixit; sed hominem sibi esse nullum, qui in aquam inferret, dum erat commota Angeli opera. Nam quum ipse per se conaretur, alios ante descendere consuesse, sibique spem omnem salutis recuperandae tollere. Jesus, ut haec audivit, aegroto, ut surgeret, utque inde grabatum suum auferret, domumque (3) suam abiret, jussit. Continuo atque dicta haec fuerunt, convaluit ille, sublatoque grabato ambulare coepit. Dies erat Sabbati. Pharisaei qui indigne ferrent, die festo quemquam haec

(1) Johann. *cap.* IV. *v.* 1. *et seqq.* ἔστι δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπὶ τῇ προβατικῇ κολυμβήθρα. *Est autem Hierosolymis apud probaticam piscina.* Piscina a vulgato *Bethsaida* dicitur. Sed Graeci Codices Evangelii Johannis habent Βηθεσδὰ *Bethesda.* Regio in urbe Hierosolyma fuit, quam Josephus Βεζεθὰ *Bezetha* vocat, ubi pecuarium, seu ovinum forum erat. Ex ovibus autem nomen regio acceperat ex Hebraeo *Beth-hazon*, quae vox *locum ovis* significat, derivatum. Graeci autem ovem πρόβατον dicunt: quare vox προβατικὴ versa a vulgato *probatica* est latine. Vide Interpretes Evangelii Johannis. Extant praeterea Dissertationes *de Piscina Bethesda* M. Michaelis Arnoldi *insert. Thes. Theolog. Philolog. T.* II. *pag.* 374. *edit. an.* 1702. et M. Davidis Wendelari *ibid. pag.* 378. *et seqq.* et Johannis Conradi Hottingeri *edit. Tigur. an.* 1705.

(2) Fuerunt qui, vulgi opinione, scripta haec ab Evangelista fuisse mentirentur. His silentium Josephi, et Philonis negotium exhibuit. Sed non animadverterunt, multa ab Historicis ethnicis fuisse etiam praetermissa, quae unus aliquis memoraverit, nec tamen obinde revocari in dubium solere. Itaque Johannes vera dixit. Nam si vulgi opinione ductus fuisset, habuissent profecto Christiani Judaeos in ea re repugnantes. At constat objectum hoc prodigium illis fuisse a nostris, nec tamen unquam negatum. Consule *Tertull. Adv. Judaeos c.* XIII. Quo tempore primum agitari aqua coeperit incertum est. Verisimile est non diu ante ortum Christi coepisse.

(3) Hoc prodigium apud Majores nostros tanta in celebritate erat, ut perplura monumenta in coemeteriis praesertim extent, in quibus paralyticus *grabatum* bajulans exhibetur. Vide *Sarcoph. relat. ab Aringho lib.* II. *cap.* X. *pag.* 315. *Tom.* I. *Romae Subterran. et p.* 323. 333. et *lib.* III. *cap.* III. *pag.* 427. 621. 623. et vitrum antiquum, quod extat in Museo Victorio, refertque ab eruditissimo viro Equite Francisco Victorio *lib. de Monogr. Christi pag.* 1. quodque nobis exhibere hoc loco placuit.

De hoc tam illustri prodigio, quod ne Judaei quidem revocare in controversiam poterant, extat singularis Godefridi Olearii *Dissert. edita Lips. an.* 1706. Consule rursum Aringhum *lib.* III. *c.* XXII. *p.* 541. *lib.* IV. *cap.* XIV. *T.* II. *pag.* 75. *cap.* XXXVII. *p.* 331.

agere, (nam omnis eorum disciplina, neglecta animi sanctitate, externis ritibus perficiebatur) cogitabant quibus modis Christum interficere possent. Ergo hunc communi consilio aggressi percuntantur, qua auctoritate haec facere, legemque violare (1) auderet? Cumque Jesus, *Patris auctoritate*, respondisset, illi ira inflammati eo gravius in eum vindicandum statuunt, quo ipse se Deo aequare pergeret. Interea quae disputat audiunt, ut si quid ei excidat, quod minus castigate de lege, de Mose, de Prophetis dictum esse videatur, extemplo ad Judices deferant, eumque extremo supplicio affici curent. Christus, quo nemo castigatius loqui poterat, propterea quod non homo solum, sed Verbum (2) etiam Deus sit, etsi cognitas eorum cogitationes habebat, tamen quod dixerat de Patre suo, cujus voluntate omnia agebat, confirmat, presentesque acriter reprehendit, quod Johanni de se loquenti, et Mosi, quem legislatorem agnoscerent, adhibere fidem renuissent. Quod si a quo esset missus scire averent, cogitationem ad prodigia converterent, quae ipse perficere consuesceret. Sed esse sibi exploratum, homines, quales Pharisaei essent, qui Deum non diligerent, qui gloriolam aucuparentur, qui denique essent perversissimis moribus, ne mirabilibus quidem rebus moveri, couvertique ad sanitatem velle. Eodem tempore crebri ad Herodem Galilaeae Tetrarcham rumores afferebantur de Jesu Galilaeo, qui tot admiranda opera patraret (3). Id ubi Tetrarcha intellexit, dubitare coepit, num excitatus a mortuis Johannes esset, quem ipse in vincula conjecisset, atque interfici jussisset. Nam Herodes Philippi fratris vivi uxorem in matrimonio habebat, patique nequiverat, ab Johanne id sibi negari licere (4). Jesus, qui cognorat, haec opprimendi sui caussa ab Herode investigari, maturandum sibi censuit, ut Tetrarchia excederet. Quo tempore Apostoli, quos iterum ad Evangelium praedicandum miserat,

(1) Johann. *ibid. et seqq.*

(2) Johann. *cap.* V. *v.* 17. *et seqq.*

(3) Matth. *cap.* XIV. *v.* 1. *et seqq.* Marc. *cap.* VI. *v.* 14. *et seqq.* Lucas *cap.* IX. *v.* 7. *et seqq.*

(4) Summa erat Johannis apud Judaeos existimatio. Ea res non Evangelistarum modo, sed etiam Josephi auctoritate constat, qui *lib.* XVIII. *Ant. Judaic. cap.* V. *al.* VII. *pag.* 883. *edit. Haverc.* haec habet: „ Erant „ quidam e Judaeis, qui existimarent, Dei ira periisse „ exercitum Herodis, qui justas poenas ob interfectum „ Johannem cognomento Baptistam dabat. Hunc enim „ Herodes necari jussit ἀγαθὸν ἄνδρα *bonum vi-* „ *rum*, Judaeisque praecipientem, ut virtutem colen- „ tes, justitiaque inter se, atque erga Deum pietate „ usi, ad baptismum accederent etc. „ Caussam autem cur Herodes Johannem occidi jusserit, hanc indicat Josephus *ibid. pag.* 884. *Metuisse* nempe Tetrarcham, *ne tanta hominis auctoritas ad defectionem quamquam incitaret.* Atque haec fortasse inanis ratio sparsa in vulgus ab Herode fuit, ut aliqua ratione admissum ab se facinus tegeret. Vera fuit, quam Evangelistae indicant. Sacris Scriptoribus assentitur Josephus Gorionides *cap.*

magnis confectis itineribus ad eum redierunt, et quae docuissent (1), quemque laborum fructum tulissent, exposuerunt. Christus eos cohortatus, ut in sejunctum locum se reciperent, cibumque sumerent, (quod ob populi multitudinem, ubi ille erat, cuiquam ne manducandi quidem spatium daretur) paullo post inde silentio egressus, deprehensaque navi, eoque impositis Apostolis in oppositam desertam regionem pervenit, quae ad Herodis ditionem minime pertineret. Id est desertum Bethsaidae. Qua re cognita homines maximo numero eodem, ut consuetudo ferebat, ex omnibus oppidis, vicisque concurrerunt, quos docere, quae ad regnum Dei spectarent, instituit, et languidos, ut convalescerent, fecit. Jam nox instabat, cum Apostoli ad Jesum accedunt, atque obsecrant, populum ut dimittat, inque proximum oppidum, vicosve abire, victumque quaerere jubeat, quo famem sustinere possit. Nam in deserto loco, nisi abscedat, fore ut omnis intereat. Jesus turbas se dimissurum negat. Hoc enim onus ab se discipulis imponi ait, ut ipsi populo prospiciant, utque ne fame pereat, curent. Puer ibi forte fortuna erat, qui panes quinque habebat hordeaceos (2), piscesque duos. Nunciatum id Christo ab fratre Simonis Petri Andrea fuit. Sed is sufficere eos ad quinque millium hominum multitudinem alendam, ne suspicari quidem se posse dixit. Tum Christus, esse sibi curae, ut sint satis, ostendit. Nam Apostolis praecepit, ut turbas discumbere juberent. Quod cum factum esset, Jesus acceptis panibus quinque, duobusque piscibus, in caelum suspexit primum, tum gratias egit aeterno Patri. Panibus, piscibusque divisis, partes Apostolis dedit, ut tantum cuique eorum, qui consedissent, quantum quisque vellet, tribuerent. Ubi saturati omnes fuerunt, tum Jesus ad discipulos conversus: colligite, inquit, fragmenta, ne pereant. Nam hoc ille studebat, ut quod esset ab se prodigium factum turbae perspicerent, sibique praedicanti, se esse Messiam, crederent. Apostoli quod jussi

LXIII. *Hist. Hebraic.* Occisum namque Johannem scribit, *quod Herodi dixisset, illicitum tibi assumere uxorem fratris tui Philippi in matrimonium.* De Josephi loco sunt ii qui dubitent genuinus ne, an spurius sit, quasi vitio Christiani alicujus adjunctus Antiquitatibus Judaicis fuerit. At Origenes, aliique Veteres imprimis Scriptores Johannis factam ab Josepho mentionem fuisse ferunt. Itaque Daubuzio, aliisque eruditissimis viris, quorum extant in extremo II. *Vol. Ant. Josephi edit. Haver.* Opuscula, assentior affirmantibus esse genuinum. Sed Willelmum Wistonum etsi probem, dum idipsum statuit, tamen in *Tract. Anglice scripto VI. Dissert. de textu Jos. etc. Lond.* 1734. *Josephum Christianum Hebraizantem fuisse* ex eorum numero, quos Ebionitas vocant, scribenti inducere, ut assentiar, animum non possum.

(1) Matth. XIV. v. 13. *et seqq.* Marc. VI. v. 30. *et seqq.* Luc. IX. v. 10. *et seqq.* Johann. VI. v. 1. *et seqq.*

(2) Matth. c. XIV. v. 15. *et seqq.* Marc. c. VI. v. 34. *et seqq.* Luc. *cap.* IX. v. 12. *et seqq.* Joh. c. VI. v. 8. *et seqq.*

sunt, faciunt, collectisque quinque panum, et piscium duorum fragmentis, duodecim ex iis cophinos (1) implent. Quod ut populus animadvertit, vociferatur, Christum eum Prophetam esse, quem venturum in mundum vates tradidissent. Agi praeterea apud eos coeptum de Jesu rege constituendo. Quare inde ille abscedere decernit, quod regnum in terra nullum obtinere velit. Itaque adhortatus discipulos, ut navim ingrediantur, seque praecedant, ipse in proximum montem (2) oratum ascendit. Non longe aberat navis Capernao, cum tanta tempestas subito coorta est, ut ea cursum tenere non posset. Ergo adversa nocte navis in altum provecta, fluctibus magno cum Apostolorum periculo complebatur. Christus, qui eos laborantes videbat, quarta vigilia ad eos contendit. Ergo cum mare pedibus calcans ad navim propius accessisset, discipuli rati phantasma aliquod esse (nam aquis inambulare neminem ante conspexerant), perturbati vehementer, ac timore affecti clamarunt. Jesus, qui eos agitari diutius nolebat, bono animo ut essent, jussit. Qua re audita Petrus posteaquam magistrum orasset, ut sibi ad eum inambulando aquis accedere liceret, idque jam a Christo facile impetrasset, in aquam descendit; sed veritus, ne ob (3) vim fluctuum

(1) Hoc etiam tam singulare prodigium Christiani veteres exprimi in sculptis lapidibus, atque picturis curarunt. Consule Aringhum, qui refert Sarcophagos marmoreos repertos in *coemeter. Romae*, et in quibus exhibetur idem prodigium *lib.* II. *cap.* X. *pag.* 289. 291. 297. 313. 325. *lib.* III. *c.* III. *pag.* 449. *lib.* III. *cap.* XXII. *pag.* 618. 615. *lib.* IV. *cap.* XXV. *pag.* 161. 163.

(2) Matth. XIV. *v.* 15. *et seqq.* Marc. *cap.* VI. *v.* 45. *et seqq.* Joh. VI. *v.* 15. *et seqq.*

(3) In veteri annulari onyche, qui vix unguis humanae mensuram aequat, navicula in medio mari fluctibus agitata, nautae laborantes, et Christus aquis inambulans, Petrumque ne mergatur sustinens repraesentantur. Summo navis malo, ubi vela contracta cernuntur (non enim assentior Hieronymo Aleandro *Comment. de Navi Ecclesiam referente etc. edit. Romae an.* 1626. et Aringho *lib.* V. *cap.* IX. *Romae Subterr. pag.* 475. ajentibus arcam Noemicam in summo malo exhiberi, cum id ne verisimile quidem videatur, ut recte animadvertit clarissimus Eques Franciscus Victorius *Dissert. de Monogr. SS. Nominis Jesu pag.* 57. *et seq.*) columba insidet. Super Christi, et Petri capita literae visuntur graecae ΙΗ̄С ΠΕ̄Τ. quae *Jesum*, ac *Petrum* significant. Subter navim jacet piscis magnae molis. Quas quidem figuras *piscis*, *navis*, atque *columbae* in annulis exhibere primi Christiani solebant, ut est a Clemente Alexandrino *lib.* III. *Paedag. cap.* XI. traditum. Ejus gemmae iconem, quam supra *pag.* 120. exhibuimus, rursum nobis hic exhibere placuit.

opprimeretur, propterea quod dubitasset, mergi coepit. Quamobrem Christum obsecravit, ut sibi praesidio esse vellet. Ille extensa manu salvavit, ac deinde, quod dubitasset, redarguit, navimque ascendit, utque extemplo ventus cessaret, effecit. Id ut nautae viderunt, mirati tanti viri potestatem, cui mare, ac venti parerent, ad eum venerunt, Deique filium esse confessi, adorarunt. Ita namque rebus praesentibus movebantur, ut quae acta ante fuissent, eorum oblivi-scerentur. Exciderat scilicet illorum memoria, quod de multiplicatis panibus in deserto viderant. Egressi e navi plerique omnes Christum cognorunt, missisque ad omnem circum regionem nunciis, eum adesse significarunt. Ea re intellecta quotquot febri, aut morbo aliquo laborabant, ad eum deferri curarunt, quibus omnibus sanitatem, ut misericors erat, restituit. Cumque oppida, vicosque circumcursaret, non modo eos, qui ad se accessissent, verbo, sed tactu etiam vestium suarum sanabat. Interea turbae, quae trans (1) mare constiterant, cum Jesum navigasse Capernaum cognossent, nacti in littore naves, atque opportunum ad transfretandum tempus, solverunt, ac brevi Capernaum appulerunt. Neque enim longius abesse ab eo poterant, a quo saturatae sine labore fuissent. Christus ab eis rogatus, quando Capernaum venisset, cognita earum voluntate, quin ad ea, quae ipsae quaererent, respondisset, quaeritis, inquit, me, non quod inducti signis, atque prodigiis ad quaerendum (2) sitis, sed quod vobis manducandi copia sit facta. Esse panem vitae se, quo qui vescatur, is nunquam interire possit. Quae verba magnae

(1) Johann. VI. v. 22. *et seqq.*

(2) Tam erant manifesta prodigia, quae Christus patrabat, ut ne ab inimicis quidem revocari in controversiam possent. Itaque eo confugiebant Pharisaei, ut alias saepe animadverti, ut praestigiis ea esse annumeranda contenderent. Quod cum traditum memoriae ab Evangelistis fuerit, tum est ab SS. Patribus, imprimisque a Justino Martyre *Dialogo cum Tryphone* n. LXIX. *pag.* 68. *edit. Monach. S. Mauri*, Judaeis exprobratum. Itaque Celsus apud Origenem *lib.* I. *n.* LXVIII. *pag.* 382. *edit. Mon. S. Mauri T.* I. Pharisaeorum responso ad debilitandum, quod ex miraculis concluditur, argumentum, est usus; quem Celsus proinde *pag. eod. seqq.* refellit Origenes. Hujus autem mores est imitatus Julianus Imperator, ut est memoriae a Cyrillo Alexandrino Episcopo *lib.* VI. *contra Jul. pag.* 191. commendatum. Sed non est cur hoc loco de veritate miraculorum Christi disseram. Nam occupata jam inde a multo tempore a majoribus nostris haec provincia est, fueruntque etiam recentiore memoria clarissimi viri, qui in eo genere summa cum laude laboraverint; inter quos numerandi Abbas Houttevilleus in egregio Opere *de la Religion prouvée par les faits. Paris.* 1722. P. Mersennus Minimus *Comment. in Genes. pag.* 457. *et seqq. et* 573. *et seqq.* Petrus Daniel Episcopus Abrincensis *proposit.* XI. *pag.* 825. et P. Merlinus *Dissertation sur les Miracles contre les Impies edit. an.* 1742. E protestantibus etiam plerique de hoc eodem argumento scripserunt, ut Jacobus Batolerius in *Vindiciis Miraculorum. Amstel. an.* 1674. ut Johannes Wesselius *Dissert. de Miraculis Lug. Bat. an.* 1716. ut Augustinus Gerdesius *Dissert. de Miraculis cap.* VI. ut Isaacus Jorrelotius *Dissert. sur l'Exist. de Dieu pag.* 654. *et seqq.* ut Hermaonus Witsius *Dissert. tribus in Meleterm. Leidensibus* V. VI. VII. *Lugd. Batav. edit. a.* 1703.

contentioni occasionem dederunt. Non enim perspiciebant Judaei quemadmodum panis vitae e caelo delapsus is esset, quem ortum ex Maria esse cognoscerent. Nihilominus Christus eos, qui carnem manducare, sanguinemque filii Dei bibere recusarent, non esse potituros aeterna vita, confirmat. Id vero magnae fuit offensioni Judaeis. Quin etiam nonnulli, qui ei sese dediderant, utque magistrum consectabantur, eumdem deseruerunt. Jesus advocatis duodecim, percuntatus est, numquid et ipsi abire vellent? Negavit Petrus deseri ab se, atque a collegis eum posse, qui verba vitae aeternae haberet, quemque scirent Christum Dei filium haberi oportere. Confirmatis deinde in officio Apostolis, quorum tamen unum praedixit proditorem, et diabolum futurum, Capernao discessit. Atque haec circa Pascha anni 29. aerae vulgaris, ut nostra fert opinio, contigerunt, quod secundum praedicationis Christi fuit.

Eodem fere tempore cum ab iis, qui secum essent, Judaeis nunciari sibi audisset, animadversum a Pilato in Galilaeos quosdam esse, qui nescio quid peccassent, non eos modo respondit, neve illos decem et octo, quos turris Siloe oppressisset, verum etiam omnes, qui poenitentiam agere noluissent, perpetuo esse perituros. Interim ex consuetudine diebus sabbatis in (1) synagogis docebat, et languidos, aegrotosque, si qui se obtulissent, curabat. Irati erant Judaei Christo, quod sabbati, ut ipsi putabant, rationem nullam habere videretur. Itaque Archisynagogi, et qui aderant Pharisaei in populum acriter invehebantur, propterea quod sex dies cum in hebdomade quaque sint, quibus opus exercere fas esset, tum die festo accedere in Synagogam, salutemque petere auderent. Contra hos Christus respondit, in aliis quae recte fierent, ne hi condemnarent, quae in se damnari minime paterentur. Cur enim aegrotis, quod salutem sabbato et peterent, et obtinerent, crimini verterent? An ipsi bovem, aut asinum solvi die festo, ducique ad aquam non ferrent? Quamobrem igitur filios Abrahae insectarentur, qui non bestiae cuiquam, sed sibi sanitatem restitui optarent? Desinerent ergo hypocritae maledicere, permitterentque miseris, qui aliqua premerentur calamitate, auxilium ab eo petere, qui ferre posset.

Itinere Hierosolymam (2) instituto, propterea quod Paschate in Judaeam ascendere opportunum non esse existimasset, Chri-

(1) Luc. cap. XIII. v. 1. et seqq.

(2) Lucae XIII. v. 22. et seqq.

TABVLA PRIMA (

ET ALIORVM SANCTORVM MART

stus cum per urbes, vicosque transiret, turbasque, ut mos ferebat, doceret, invenit aliquos, qui ex se quaererent, multi ne, an pauci salutem essent consequuturi. Ille angustas esse caelorum fores dixit. Itaque id laborarent, ut ne aditu prohiberentur. Scirent autem, plerosque ex oriente, et occidente ethnicos venturos, qui in caelo regnum obtinerent. Post in fines Tyriorum, ac Sidoniorum venit. Erat incognitum incolis, quem virum hospitio excepissent. Quo tempore ethnica mulier, cujus erat filia a daemone (1) agitata, ad ipsum venit, et adorans petiit, sui ut misereretur. Paucis verbis ultro citroque habitis de Israelitis, ad quos Messias venisset sanandos, ut qui electum populum constituerent, cum Christus animadverteret constantiam mulieris in fide servanda, fiduciamque majorem esse ea, quam Judaei colere solerent, ut bono animo esset, utque, quod (2) petebat, factum esse crederet, jussit. Liberata filia, et muto, ac surdo, qui ad ipsum adductus fuerat, sanato, multisque claudis gressu, caecis visu, mutis loquendi facultate restituta, panibus septem, et paucis pisciculis quatuor millia virorum singulari prodigio ita (3) pavit, ut fragmenta superfuerint, quibus sportae septem (4) implerentur. Inde Dalmanutha navigavit. Post Bethsaidam cum appulisset, in oculos caeci cujusdam expuit, atque eum ut videret, fecit, utque

(1) Matth. *cap.* XV. v. 23. *et seqq.* et Marci *cap.* VII. v. 24. *et seqq.*

(2) Quoniam haec prima omnium mulier ethnica, quae ad Christum venerit, eique fidem adhibuerit, fuit (nam aliam ante hanc nullam memorant Evangelistae) idcirco fortasse factum est, ut majores nostri ejus imaginem exhiberi in Sarcophagis, picturisque curarunt, ut et prodigium, et primae mulieris ex gentibus ad Christiana Sacra conversae reminiscerentur. Vide Aringhum *lib.* II. *cap.* X. *p.* 297. *Tom.* I.

(3) Matth. *cap.* XV. v. 32. *et seqq.* Marc. *cap.* VIII. v. 1. *et seqq.*

(4) Hoc item prodigium in coemeterialibus picturis, atque sarcophagis Christiani veteres expresserunt. Adeundus Aringhus *T.* I. *l.* III. *c.* XXII. *p.* 553. 575. *T.* II. *Rom. Subterr. l.* IV. *cap.* XXXVII. *p.* 91. 269. Extat in museo Victorio vitrum auro bracteatum in coemeterio Romae repertum, in quo res eadem picta cernitur, editum a clar. Equite Francisco Victorio fuit *Diss. de Vetust. Monogr. Christi pag.* 4. Est vero ejus figurae simile, quae media est inter haece tres, quas referre etiam hoc loco juvat. Vide *T.* V. *n.* 5.

ne cui hominum nunciaret, jussit. Haec ubi perfecit, Hierosolyma clam ad Scenopegiae, sive tabernaculorum festos dies celebrandos ascendit, (1) ac palam in templo loqui de rebus divinis coepit. Mirabile plerisque omnibus videbatur, quod is, qui nunquam literas didicisset, literarum tamen scientia tanta valeret, ut nemo cum eo comparari posse videretur. Non erat opus Servatori, ut quisquam sibi declararet, quid ii, quibuscum loquebatur, in animo haberent. Quamobrem, ut ne intimas quidem cogitationes eorum sibi esse ignotas demonstraret, ne arbitremini, inquit, meam esse, quam vos admiramini doctrinam. Ejus est Patris, a quo me esse missum praedico. Id si quis vestrum quam sit verum cognitum, compertumque habere cupit, is quod a Deo Patre jussus est, faciat. His aliisque verbis in eam sententiam dictis, quaesivit quid esset, quod se interficere hominem, qui vera diceret, tentarent. Judaei, qui nondum perceperant, hunc illum esse Jesum, quem ante ad necem quaesissent, negarunt reperiri quemquam, qui ei malum inferre conaretur. Sed qui illum ex voce, ac vultu cognoverant eum esse, quem ob prodigium sabbato factum Principes civitatis perdere constituissent, assequi non poterant, quamobrem illum impune in civitate versari, et palam de se, rebusque ab se gestis loqui paterentur. Ea re cognita, Judaei obstinatiores facti, quod paullo ante a quoquam suorum agi negarant, hoc faciunt. Itaque in templo de rebus divinis graviter disserentem capere conantur. Sed frustra. Definitum enim a Deo tempus erat, quo illum pro salute generis humani vinciri, atque interfici oporteret. Interim fuerunt e turba plerique, qui ejus (2) oratione inducti, eidem se dederent, atque imperata facere pollicerentur. Proximis diebus cum omnes, qui siti macerarentur (indicabat autem his verbis eos, qui virtute carerent) ad se ut accederent, hortaretur, futurumque promitteret, ut, si credidissent, gratia abundarent; divisa in factiones turba fuit, et pars quidem eum Prophetam, pars Messiam, pars denique impostorem esse affirmabat, propterea quod esset e Galilaea. Etsi erant aliqui ita animati, ut eum ad principes civitatis adducere constituissent, tamen aut quod mirati sapientiam ejus, atque virtutem essent, aut quod sibi a ceteris, qui credi-

(1) Johan. c. VII. v. 1. *et seqq.* (2) Johann. *ibidem.*

derant, metuissent, satius esse putarunt, ut ne quidquam in eum auderent. Hi cum ad Pontifices, atque Pharisaeos redissent (1), interrogati quamobrem liberam ei abeundi potestatem fecissent, visum ab se neminem esse responderunt, qui tanta vi orationis valeret. Pontifices in eos asperrime loquuti, quod plebeii cum essent, seduci tulissent ab illo se, cui neque ipsi, qui primas in republica partes obtinerent, neque Pharisaei assensi fuerant; turbis, quasi graviter in legem peccassent, maledixerunt. Intererat ei consilio Nicodemus, de quo supra demonstratum est. Is, etsi clam, quum tamen Christi partibus studeret, reprimere se non potuit, quin turbae defensionem susciperet, fasque esse Judaeis reum violatae legis quemquam agere negaret, de cujus doctrina cognoscere recusassent. Illi in Nicodemum invecti, non minus quam si in magni alicujus facinoris suspicionem adductus esset, principio ex eo petierunt, num et ipse Galilaeum se esse profiteretur. Deinde hortati hominem, ut scripturas scrutaretur, cogniturum enim e Galilaea Prophetam exsistere nullum (2) posse, domum reverterunt. Mane iterum Christus in templum venit, et populum, qui frequens eodem concurrerat, docere coepit. Scribae, ac Pharisaei, qui hoc maxime enitebantur, ut eum circumvenirent, deque eo ad senatum deferrent, mulierem (3), quam adulterii crimine implicatam esse dicerent, ad eum adducunt, petuntque dignam ne esse censeat, quae lapidibus, ut est sancitum a Mose, obruatur. Jesus, qui quorsum haec pertinerent, cognorat, ubi eos instare, interrogandique finem nullum facere velle animadvertit, erexit sese, conjectisque in accusatores oculis, si quis est, inquit, vestrum, qui vacet culpa, ei ego, ut primus in eam lapidem jaciat, permitto. Cumque rursum inclinasset se, et scribere in terra (4) coepisset, illi, qui artes suas similem exitum habituras ne suspicabantur quidem, inde se, relicta templo muliere, subduxerunt. His abire coactis, Christus graviter commonefecit mulierem, ut ne deinceps peccare auderet, utque domum

(1) Johann. *cap.* VII. *v.* 45. *et seqq.*

(2) Vide quae supra de hac re dixi *cap.* II. §. 24. *Lib.* I. *pag.* 102. *et seqq.*

(3) Johann. *cap.* VIII. *v.* 4. *et seqq.*

(4) Sunt, qui imitatum fuisse Christum arbitrentur Sacerdotis gestum, qui uxorem suspectam adulterii exploraturus, sese inclinabat, pulveremque e pavimento Sanctuarii colligebat, quem aquae infusum potandum mulieri praeberet, ut sancitum lege *Numerorum cap.* V. *v.* 17. est. Sed unde id fecisse eo consilio Christum concludant, nescio. Vide Interpretes in hunc locum Johannis, de quo etiam extat singularis Andreae Ludov. Konigmanni *Dissertatio* inserta *Tom.* II. *Thesauri dissert. Theol. Philol. pag.* 501. *edit. an.* 1732.

suam rediret, jussit. Item alio die, cum ille in templo lucem se mundi esse, exque Deo patre profectum praedicaret, multos, ut sibi assentirentur, induxit. Eodem fere tempore caecum, qui jam usque a nativitate videndi facultate caruerat, sanavit. Qua re cognita Pharisaei, quin, ut oportebat, eum, qui haec tam admiranda opera patraret, Messiam esse confiterentur, negarunt esse ex Deo hominem posse, qui sabbato lutum ex sputo facere, et (1) caecum natum curare non dubitasset. Sed is, cui visum restituerat, ubi denuo in Jesum incidit, eumque esse, a quo tanto beneficio affectus erat, cognovit, in ejus se pedes projecit, atque ut filium Dei adoravit. Multis prodigiis factis, atque Pharisaeorum impudentia saepe ac multum repressa, in Peraeam, quae regio, ut supra ostensum est, in Herodis Antipae ditionem venerat, iter instituit. Eo cum pervenisset, magnoque numero civium evocato, multos, ut sibi crederent, induxisset, Pharisaei malevolentia incitati ad ipsum veniunt, hortanturque, inde ut decedat, ni ab Herode interfici velit. Hoc illi perterrefaciendi Christi caussa moliuntur. Ad haec Christus, quae visum est, respondit. Sed exitus fuit orationis, ad Herodem ut eant, eique admiranda (2) opera, quae fieri ab se intellexerint, exponant. Nam sibi paucorum dierum spatium esse datum, quo consumat, perficiatque omnia, quae de se praedicta a Prophetis fuerunt. Liberum sibi esse, ut maneat, utve abeat, velut ex usu esse perspexerit. Hac se libertate neque ab Herode, neque ab alio quoquam mortalium privari posse. Atque hoc etiam scirent, esse sibi Hierosolymis moriundum. Non enim contingere solere, ut Prophetes extra principem Judaeae urbem intereat. Cujus urbis incolarum, quod dicto audientes esse negligerent, inque Prophetas crudeliter saevirent, domum desertam futuram. Denique ut inde statim proficiscatur, ab se impetrari non posse dicit. Rebus, quae ad salutem ejus Provinciae pertinerent, sapienter constitutis, multis de caussis Christus statuit, sibi in Tetrarchiam Philippi esse (3) transeundum, quarum illa fuit praecipua, quod quum ad se opprimendum impelli Herodem facile videret, hac illum cura liberare voluit.

(1) Joh. *cap.* IX. *v.* 1. *et seqq.* Dici vix potest, quam multa extent sacrae vetustatis monumenta, quae hoc prodigium exhibeant. Sarcophagos, coemeterialesque picturas perplures affert Aringhus, quae huc pertinent. Vide *Tom.* I. *pag.* 259. 313. 333. 423. 427. *et Tom.* II. *pag.* 161. 167. 399. 557.

(2) Luc. *cap.* XIII. *v.* 13. *et seqq.*

(3) Matth. *cap.* XVI. *v.* 13. *et seqq.* Marc. *cap.* VIII. *v.* 27. *et seqq.* Luc. *cap.* IX. *v.* 18. *et seqq.*

Urbs erat in ea regione a Tetrarcha condita, cui, ut sibi Tiberii Caesaris benevolentiam conciliaret, Caesareae nomen indiderat. Itaque Caesarea Philippi dicebatur. In proximis igitur ejus urbis vicis morari Christus (namque ingredi Caesaream nolebat, ne quae sui caussa dissensiones, turbaeque orirentur) conventusque tamdiu agere decrevit, quoad tempus illud venisset, quo Hierosolymam contendere, mortemque pro salute generis humani oppetere deberet. Cum igitur vicos, atque oppida peragraret, unaque discipuli essent, quaesivit ex eis, quemnam homines se esse arbitrarentur? Illi varias multorum numerarunt, interque se dissidentes opiniones. Esse namque aliquos dixerunt, qui Eliam, nonnullos, qui Hieremiam, alios qui Johannem Baptistam, aut unum Prophetarum eum esse defenderent. Rursum cum essent interrogati, quid ipsi sentirent, Petrusque omnium nomine respondisset, *Tu es Christus Filius Dei vivi*, Jesus hunc intuens, *Beatus es Simon Bar-Jona*, inquit, *quia caro, et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in Caelis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni Caelorum. Et quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in caelis, et quodcumque solveris super terram erit solutum et in caelis.* Petro capite, ac principe constituto (1), qui post se Christianam rempublicam administraret, Jesus Apostolis, ne cui Christum se esse dicerent, praecepit, poenamque minatus est, ni parerent. Diebus paucis in finibus Caesareensium consumtis, explicandum esse discipulis judicavit, proximum esse tempus, quo se Hierosolymam (2) proficisci, morte affici, tertiaque die resurgere constitutum esset. Petrus, quod summopere magistrum diligeret, ignorans quae erant divinitus decreta, ad eum accedit, atque avertat Deus, inquit, hoc abs te malum. Fore enim, ut id nunquam tibi eveniat, spero. Hujus orationem Christus interpellat: jubet ut inde abscedat, utque scandalo sibi esse desinat. Sciat Satanae, hoc est adversarii, loco sibi esse illum, qui divina ignoret, humanisque rebus omnia metiatur. Post convocatis turbis, quae fieri velit, ostendit: monet-

(1) De primatu S. Petri erit in eo libro, in quo de forma Christianae Reipublicae agetur, opportunior disserendi locus.

(2) Matth. cap. XVI. v. 23. et seqq. Marc. cap. VIII, v. 31. et seqq. Luc. cap. IX. v. 12. et seqq.

que, ut animae suae quisque rationem habeat. Homini enim nihil potius, aut sanctius illa esse docet. Quamobrem quidvis eum perferre, cui anima curae sit, quam, ut haec quidquam detrimenti capiat, malle. Igitur omnes crucem suam bajulare, seque subsequi hortatur. Ni fecerint, sciant ab eo esse deserendos, quem ipsi coram Principibus Messiam, Servatoremque generis humani fateri recusassent. Hac oratione habita, post dies fere octo Petrum, filiosque Zebedaei Johannem, atque Jacobum ad se (1) vocat, et secum in montem, qui non procul aberat, altissimum ut ascendant, jubet. Eo cum esset perventum, et Christus orandi initium fecisset, immutatus vultu, vestibusque (2) sic est, ut ejus facies solis instar fulgeret, vestesque nivis similes viderentur. Hoc ut evenit, Moses, atque Elias repente apparuerunt, cumque eo de rebus, quas brevi esset Hierosolymis passurus, agere coeperunt. Jam Apostoli somno oppressi dormierant, cum opportune excitati, quinam duo illi viri essent, qui a colloquio discederent, mirarentur. Ubi Mosen, atque Eliam esset cognorunt, Petrus, ob terrorem, qnum sui compos non esset, optimam rem esse exclamavit, si tria tabernacula extruere, ibique omnibus, qui aderant, Christi voluntate, consistere liceret. Quo tempore nubes lucida visa est, in quam ut Prophetae ascenderunt, audita vox fuit, quae Jesum filium Dei esse confirmaret, utque ipsi omnes parerent, praeciperet. Ea re audita Apostoli propter terrorem in terram se, velut exanimes, projecerunt. Vocati deinde a Christo, jussique bono animo esse, surrexerunt, neminemque, praeter unum Jesum, videntes, una cum eo e monte descenderunt. Cum descenderent, Jesus ne cui nunciarent, quod viderant, mandavit. Secundo die ad discipulos venit, eosque frequentem (3) populum circum se habere, et cum scribis disputare videt. Ex illis, qua de re inter se agerent, exquirit. Interim vir erat in turba, qui eo se cum filio suo graviter a daemone vexato

(1) Matth. *cap.* XVII. v. 1. *et seqq.* Marc. *cap.* IX. v. 1. *et seqq.* Luc. *cap.* IX. v. 28. *et seqq.*

(2) De transfiguratione Christi in Monte videndi Interpretes in loca mox indicata Matthaei, Marci, ac Lucae. De loco inter se Interpretes dissident. In Tabor monte transfiguratum Christum censent Cyrillus *Hieros. Catech.* XII. Hieronymus *Epist.* qua exhibetur Epitaphium Paulae, aliique multi veteres, ac novi scriptores. Contra in *Libano* monte id contigisse putant Jacobus Faber *Stapulensis*, et *Lucas* Brugensis, et Maronitae plerique, qui ejus rei memoriam celebraturi, stato die in Libanum montem ascendunt, ibique rem divinam faciunt. At a contextu *Evangelii* Matthaei colligitur, Christum simul fere ac descendit e monte, Capernaum venisse, quae urbs vicina Tabori monti est.

(3) Matth. *ibid.* v. 14. *et seqq.* Marc. *ibid.* v. 13. *et seqq.* Lucas *ibid.* v. 17. *et seqq.*

contulerat, ut eum liberari a Christo impetraret. Is statim atque intellexit Jesum redisse, accessit, et quamobrem venisset significavit. Addidit praeterea confugisse ad discipulos se, eosque obsecrasse, sibi ut opem intenderent. Conantes auxiliari, nihil profecisse. Itaque a Magistro se petere, sui, filiique malum ut misereatur, utque ne re infecta se domum reverti sinat. Christus reprehensis discipulis, quod minus in fide constantes essent, daemoniacum adduci ad se imperavit, et patrem hortatus, ut crederet, propterea quod nihil sit, quod credens Christo impetrare facile non possit, diabolum excedere coegit. Hoc prodigio facto (1) Christus in Galilaeam reversus est. Qua in provincia cum moraretur, discipulis, qui sibi cruciatus imminerent, praedixit. Hic tanta subito omnium commotio facta est, ut vehementer animi propter tristitiam perturbarentur. At ille, soluto tributo (2), quod singulis capitibus impositum erat, objurgatisque Apostolis, propterea quod de dignitate inter se contendissent, atque iisdem graviter commonefactis, ut demissis animis essent, et nemini scandalum inferrent (3), Hierosolymam ascendere, ut quae sibi essent a Patre imperata faceret, decrevit. Itaque nuncios in oppidum quoddam Samaritarum, qua iter in Judaeam erat, misit, qui dicerent, Christo esse in animo iter per Provinciam facere (4), rogarentque, nt incolarum voluntate id sibi facere liceret. Samaritae, quod iniquo animo ferebant, Galilaeos Hierosolymam religionis caussa proficisci, concedendum non putarunt. Ob eam rem Jacobus et Johannes a Christo petierunt, ut igne caelitus immisso incendi, consumique ejus oppidi incolas juberet. Ipse cum injurias ulcisci nemini licere dixisset, in aliud oppidum contendit, utque sibi iter per Provinciam daretur, impetravit. Quo in itinere decem leprosos (5) miraculo mundavit, et parabolis una Judicis, ac (6) Viduae, altera Publicani, et Pharisaei narratis, quam sit assidua, *humilisque* oratio hominibus ex usu ostendit. In fines Judaeae cum pervenisset, multosque e populo, qui frequens eodem concurrerat, sanasset, interrogatus a Pharisaeis, quid de repudii lege, quam Moses tulerat, sentiret, pau-

(1) Matth. *ibid.* v. 21. et seqq. Marc. *ibid.* v. 29. et seqq. Lucas *ibid.* v. 44. et seqq.

(2) Matth. *ibid.* v. 23. et seqq.

(3) Matth. cap. XIX. v. 1. et seqq.

(4) Luc. cap. IX. v. 51. et seqq.

(5) Luc. cap. XVII. v. 1. et seqq.

(6) Luc. cap. XVIII. v. 1. et seqq.

cis (1) respondit: non esse matrimonium solvendum. Quod enim conjunctum a Deo est, hoc ab homine dividi nequire. Nam quod Moses libellum repudii dari passus sit, id non ejus voluntate concessum, sed permissum ob improbitatem Judaeorum fuisse scirent. Pro certo autem discipuli haberent eum, qui uxorem dimiserit, aliamque duxerit, moechari. Nam virginitatem qui colerent, hos conjugatis praeferri oportere. Hoc responso dato, pueris, qui ad se a parentibus essent adducti, manus (2) imponit; deinde eos, qui opibus abundent, magno in periculo versari, qui vero sibi adhaesissent, post labores, irrisiones, atque snpplicia, beatam esse vitam ducturos docet. Sed ubi propius Hierosolymam accessit, duodecim Apostolis ad se accitis, et quo iret, et quid esset passurus disertis (3) verbis significavit. Tradar, inquit, hostibus. Principes Sacerdotum, et Scribae, et Seniores me dignum esse, qui peream, judicabunt. Itaque me ad Praesidem deferent, qui vitae in cives, necisque habet potestatem. Is cum ethnicus sit, militum item ethnicorum me ludibriis exponet, ut indignis me modis ludificentur, ut conspuant, ut flagellis caedant, ut cruci affigant, occidantque. Sed hoc praedico, me tertia die resurgere oportere. Objurgatis deinde Jacobo, et Johanne filiis Zebedaei, quod primas in regno caelorum partes obtinere desiderarent, cum longius progressus esset, in caecum incidit, qui sui ut misereretur clamaret. Hunc ad se afferri voluit, jussumque ut salvus esset, sanavit. Post Hierichuntem venit, et Zachaeum publicanum, a quo (4) exceptus hospitio fuerat, ad sanitatem, virtutemque convertit. Hierichunte egressus duobus caecis videndi facultatem (5) fecit. Eo fere tempore, quo instare mortis suae diem Apostolis praenunciavit, missi ad eum a Martha, et Maria sororibus fuerunt, qui nunciarent, Lazarum earum fratrem, quem Christus magnopere amaret, summo in vitae periculo versari. Quo nuncio accepto, ubi tum erat, biduum sibi esse consistendum putavit. Post discipulos ad se vocavit, sibique in Judaeam esse redeundum dicit. Illi, quod memoria injuriam Pharisaeorum tenerent, pluribus verbis obsecrare coeperunt, ne ei itineri sese

(1) Matth. *cap.* XIX. v. 4. *et seqq.* Marc. *cap.* X. v. 10. *et seqq.*

(2) Matth. *cap.* X. v. 13. *et seqq.* Lucas *cap.* XVIII. v. 15. *et seqq.*

(3) Matth. *cap.* XX. v. 17. *et seqq.* Marc. *cap.* X. v. 32. *et seqq.* Lucas XVIII. v. 31. *et seqq.*

(4) Hoc item prodigium in picturis, sculptisque marmoribus Christiani veteres exprimi curarunt. Vide Aringhum *lib.* II. *cap.* X. *Rom. Subterr. pag.* 329. *Tom.* I.

(5) Luc. *cap.* XIX. v. 1. *et seqq.*

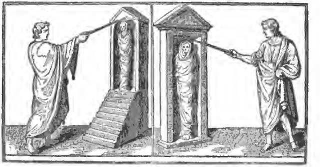
committeret, quod esset plenum periculorum. Sed Christns, cum proverbio usus significasset, cognitum sibi esse tempus, quo comprehendi ab hostibus, atque interfici deberet, caussam proposuit, ob quam in Judaeam redire statuisset. Ubi discipuli audierunt Lazarum decessisse, ac Jesum idcirco Bethaniam petere, ut eum e mortuis revocaret, seqnendi magistri consilium susceperunt. Quartus ab interitu Lazari dies erat, cum Bethaniam Christus pervenit. Distabat autem is vicus Hierosolymis stadia fere qnindecim. Itaque ex ea urbe multi Bethaniam venerant, ut Martham, atque Mariam consolarentur. Martha ut intellexit, prope abesse Christum, ei obviam processit (1), et casum fratris lamentari coepit. At Jesus, resurget, inquit, frater tuus. Illa fidei, ac religionis plena, cum ipsum esse Dei filium confessa esset, domum ad sororem redit, magistrumque advenisse, qui eam videre vellet, nunciavit. Contineri Maria non potuit, quin continuo surgeret, Christumque, qui nondum in vicum intraverat, adiret. Quem in locum Judaei etiam, qui domo una cum Maria exierant, procurrerunt. Tum Jesus, ut mulierem flentem vidit, quaesivit ubi sepulcrum Lazari esset. Eo cum esset adductus tolli ex ostio sepulcri lapidem praecepit. Qui aderant, quod erat imperatum fecerunt. Christus Martham, ut crederet hortatus, Lazarum vocavit, utque foras prodiret jussit. Revixit ille extemplo, ac populo inspectante e sepulcro exivit ligatis pedibus, atque manibus, et facie sndario cooperta. Nam sepeliendi apud Judaeos consuetudo haec (2) erat. Ergo qui aderant Judaei, cum mortuum reviviscere, e sepulcro prodire, solutumque abire vidissent, dictis Servatoris Christi fidem adjunxerunt, aliosque ut ad credendum inducerent, curarunt. Pharisaei, qui ex eorum nonnullis quod factum erat, acceperant, negareque nequiverant (erat enim satis exploratum, et Lazarum obiisse, et a mortuis revocatum adhuc vivere, domique agere), diem concilio convocant, et quid facto sit opus inquirunt. Multa a Christo prodigia patrari, affirmant. Ei si docendi libera potestas detur, neminem, qui ei non adhaereat, futurum. Id si fiat periculum fore, ut Romani Ju-

(1) Hoc quoque Christiani veteres in picturis, et marmoribus expresserunt. Itaque Martham repraesentarunt juxta Lazari sepulchrum lugentem. Vide Aringhum *Romae subterr.* Tom. I. *lib.* II. *cap.* X. *pag.* 313. 323. *lib.* III. *cap.* III. *pag.* 423. *et lib.* III. *cap.* XXII. *pag.* 645.

(2) Vide schema apud Bernardum Lamium *lib.* IV. *cap.* XXXVI. *Harm. Evang. pag.* 415. Eodem fere modo veluti fasciis involutum Lazari corpus in sepulchro exhibetur in sarcophagis plerisque veterum Christianorum, sine integumento tamen faciei. Consule Arin-

daeos suis finibus expellant, provinciamque universam depopulentur. Quamobrem dandam esse operam, ne quid civitas detrimenti capiat. Aguntur omnia turbate. Caiphas erat eo tempore Pontifex Judaeorum. Is etsi nesciens, quo spectarent, quae loqui instituerat, oraculum fudit hujusmodi. Quid cogitarent Patres? An ignorarent utile esse unum hominem pro populo potius mori, quam gentem universam perire? Nam perisset profecto genus humanum, nisi Christus pati pro omnibus voluisset. Igitur de Servatore Dei filio graviter, acerbissimeque decernitur. Profugit ille continuo ex iis locis, seseque Ephremum, quod oppidum prope a deserto aberat, confert. Interea cum Pascha instaret, multique Hierosolymam dies festos celebraturi contenderent, Pontifices, atque Pharisaei, exploratores constituerunt, qui ubinam ille esset cognoscerent, et ad se deferrent. Curaturos enim se, ut ille in eorum potestatem traderetur. Frequentes praeterea in templum conveniebant, cumque in Jesum nemo incideret, mirabantur quam ob caussam Pascha celebraturus minime venisset. Ille sexto ante Pascha die Bethaniam rediit, et apud Martham una cum Lazaro coenavit. Quo tempore Maria Marthae Soror, de qua supra dictum est, vas unguenti spicati pretiosi plenum deferens, accessit, fractoque vase, unguento caput Christi perfudit. Quae res indicium futu-

ghum *Rom. Subterr. lib.* II. *cap.* X. *pag.* 313. 328. 335. *lib.* III. *cap.* III. *pag.* 423. 427. *cap.* XXII. *pag.* 675. 613. 615. et in Picturis *ibid. lib.* III. *cap.* XXII. *pag.* 565. *Tom.* I. et II. *pag.* 25. 59. 67. 87. 101. 107. 109. 121. 183. 205. 269. 329. 331. Ejus rei exemplum proferre hoc loco volui, quod relatum etiam ab Aringho fuit *lib.* VI. *c.* XI. *pag.* 541. et a Bottario *Pitt. e Scult. della Roma Sotterr. tav.* L. *pag.* 8.

rae mortis, ac sepulturae Servatoris fuit. Tanta autem erant perfidia Judaei, ut quod erat manifestum indicium veritatis (1), doctrinae, et divinitatis Christi, hoc etiam tollere (2) constituerint. Ægre enim ferebant Lazarum vivere, propterea quod vita, quae ei esset singulari prodigio restituta, multos, ut partibus Christi studerent, impelleret.

§. IV.

I. *De consiliis Judaeorum adversus Christum initis.* II. *De extremo Paschate.* III. *De cruciatibus.* IV. *morte.* V. *et reditu e mortuis.* VI. *ascensuque in Caelum Servatoris nostri Jesu Christi.* VII. *et de propagatione Christianae religionis in Palaestina.*

I. Postero die cum Betphage ad montem Olivarum pervenisset, Apostolos ad se duos vocavit, eisque ut ad proximum vicum se conferrent, utque pullum asinae, quem invenissent, solverent, atque ad se (3) adducerent, praecepit. Quod si quisquam ex eis, quid agerent, quaesisset, Dominum et pullo, et asina indigere di-

Praeterea in fundis vitreorum vasculorum idem prodigium exprimi majores nostri curarunt. Vide Bonarrotium *osserv. sopra alcuni frammenti di vasi antichi di vetro ornati di figure. Tav.* VII. n. 1. 2 et 3. *Tav.* XXVIII. *num.* 2. Boldettum *osserv. sopra i Cimit. lib.* I. *cap.* XXXIX. *tav.* III. *num.* 5. *pag.* 194. atque eorum similis vitri Musei Victorii figura, quam dedit Eques Franciscus Victorius *Opusc. de VII. Dormient. pag.* 30. et quam hic exhiberi curavi.

Vide Johann. Jacobi Chifletii *Crisim historicam de Linteis Christi sepulcral.*

(1) Vide Origenem *lib.* II. *contra Celsum num.* XLVIII. *pag.* 422.

(2) Johann. *cap.* XII. *Evang. v.* 18. *et seqq.* Vide Justinum Martyrem *Dial. cum Tryph. n.* LIII. *pag.* 148. *edit. Mon. S. Mauri.*

(3) De ratione cur asinae insidere Christus voluerit, et cur Prophetae hoc de Messia praedixerint, agit Serlokius Bangoriensis singulari opere anglice edito, sed multa is Auctor suo arbitratu miscet, quae mihi ne verisimilia quidem videantur. In Sarcophagis effossis e coemeteriis Urbis saepe Christi asinae pullo insidentis Hierosolymam ingressus exhibetur. Adeundus Aringhus *lib.* II. *cap.* X. *pag.* 329. 331. et *lib.* IV. *cap.* XXV. *pag.* 159. 161.

cerent. Apostoli quod imperatum erat, fecerunt. Jesus asello vestimenta Apostolorum imponi jussit, in eoque sedens Hierosolymam contendit. Quo facto oraculum implevit, quod sic habebat: *Noli timere filia Sion, ecce rex tuus venit sedens super pullum asinae*. Id ubi elatum in populum est, Judaei maximo numero ei obviam processerunt, ramisque arborum caesis, atque in terram projectis, viam illi, qua transiret, pararunt. Summo igitur cum honore (1) exceptus, et Davidis filius, rexque a populo vocatus, prope cum Jesus urbem accessisset, flevit, civitatique praedixit fore aliquando tempus, ut ea celeriter, circumducto ab hostibus vallo, et magnitudine operum, quae neque (2) vidissent ante Judaei, neque audissent, obsideretur, ac tandem funditus concideret, quod liberatorem generis humani cognoscere, Messiaeque loco habere renuisset. In urbem (3) ingressus, cum Patris voce coram Ethnicis quibusdam, qui ad Hebraeorum sacra transierant, magnaque Judaeorum multitudine celebratus fuisset, et Pharisaeorum, atque Pontificum temeritatem repressisset, propositis parabolis de duobus filiis, uno, qui resipuerat, altero qui parere patri nolebat, deque agricolis, qui heri filium interemerant, et de nuptiis, ad quas qui primi omnium vocati essent, non venerant; tum interrogatus ab inimicis, qui ejus circumveniendi caussa venerant, Caesari ne tributum pendere liceret; primum sibi ut nummum census (4) ostenderent, postulavit. Deinde quam imaginem, quamque inscriptionem praeferret, quaesivit. Ubi illi, Caesaris

(1) Hosanna autem clamabat populus; de qua voce extat Mar. Dan. Winzerni *Dissertatio inserta Tom. II. Thesaur. Theol. Philolog. edit. an.* 1702. *p.* 164. *et seqq.*

(2) Lucae *cap.* XIX. *v.* 28. *et seqq.* Insigne hoc est testimonium propheticae virtutis, ac Divinitatis Christi. Sapienter Origenes *lib.* II. *contra Celsum num.* XIII. *et seq. pag.* 400. *Tom.* I. *opp. edit. Mon. S. Mauri.* „ Praeterea, *inquit*, cogitet Celsi Judaeus ille, qui negat, „ Jesum praevidisse, quae sibi eventura essent, quo „ pacto Jesus, dum adhuc Jerusalem staret, et totus „ religionis Judaicae cultus in ea consisteret, praedixerit, quae illi urbi a Romanis mala impenderent. „ Nec enim dici potest, Jesu familiares, et auditores „ sine scriptis doctrinam in Evangeliis descriptam tradidisse, et nihil literarum suis discipulis reliquisse, „ unde res ab illo gestas discerent. Atqui in iis scriptis „ hoc legitur: *Cum videritis circumdari ab exercitu Jerusalem etc.* Tunc nullus exercitus Jerusalem circumdabat ..... Hoc enim fieri coeptum sub Nerone duravit ad Vespasiani tempora, cujus Vespasiani filius Titus „ solo aequavit Jerusalem. Quod quidem narrat Josephus „ accidisse propter Jacobum Justum fratrem Jesu, qui „ dicebatur Christus: ut autem veritas ipsa clamat, propter Jesum illum Christum qui Dei filius est „ Vide egregium opus Houtevillei *supra cit. de la Verité de la Relig. Chrét. Prouvée par le faits, edit. Paris.* 1722. aliosque, qui contra Judaeos scripserunt, quorum catalogum texuit J. Alb. Fabricius *de verit. Relig. Christ. cap.* XXX. *et seq.* quorum plerique de hoc argumento disseruit.

(3) Joh. *cap.* XII. *v.* 20. *et seqq.*

(4) Matth. *cap.* XXII. *v.* 15. *et seqq.* Marc. *cap.* XII. *v.* 13. *et seq.* Luc. *cap.* XX. *v.* 20. *et seqq.* Extat M. Johannis Schulini *de Numismate Census diss. inserta Tom.* II. *dissert. Philol. Theol. pag.* 167. *et seqq. edit. an.* 1702.

imaginem, responderunt, tum ipse, *reddite igitur*, inquit, *quae sunt Caesaris Caesari, et quae Dei sunt Deo.* Ergo spe illius accusandi dejecti Sadducaeos, de quo factionis genere supra memoratum est, summiserunt, qui, nuptiae ne ullae essent in resurrectione futurae, quaererent. His quoque scripturarum auctoritate silere coactis, experiri rursum Pharisaei voluerunt, si forte illum implicare possent proposita quaestione de maximo praecepto, quod lege contineretur. Hac item re ita explicata, ut Pharisaei ne mutire quidem auderent, Christus se Dei filium esse Prophetarum oraculis demonstravit, inque eos, qui se interrogassent, quod superbi, quod simulatores, quod improbis denique moribus essent, gravissime, acerbissimeque (1) dixit; atque egressus e templo, rogatusque a discipulis, ut structuram, ornatumque ejus aedis contemplaretur, futurum esse tempus respondit, quo sic ea destrui, evertique deberet, ut minime esset *lapis super lapidem relinquendus*. Post in montem Olivarum proficisci statuit. Eo cum pervenisset, consedit, accitisque Apostolis, quos illi cruciatus propter se perpeti deberent, et quae civitati Judaeorum calamitas impenderet, significavit, indiciaque dedit, quibus quo tempore illa proxima esset futura cognoscerent. Tunc omnibus graviter commonefactis, ut vigilarent, parabolas decem virginum (2), quinque prudentum, totidemque fatuarum, et talentorum exposuit, et quemadmodum qui bonis moribus vixissent, quae meruissent praemia, expectare, quique improbi fuissent, sempiternis suppliciis cruciari deberent, declaravit.

Dum haec in monte Olivarum gerebantur, Principes Sacerdotum, et Scribae, quibus dolis capere, atque interficere Christum possent, quaerebant. Non enim palam quidquam agere audebant, propterea quod plebem timerent, quam Jesu partibus studere arbitrabantur. Itaque in atrium Caiphae Pontificis conveniunt, quidque ad rem perficiendam usui esse possit, deliberant. Id ne die

(1) Matth. *cap.* XXII. Marc. *cap.* XII. Luc. *cap.* XX. *et seqq.* Extat Johannis Friderici Miegii *de argumento, quo Christus Resurrectionem mortuorum adversus Sadducaeos propugnavit, dissertatio T.* II. *Thesaur. Philol. Theol. pag.* 255. *edit. an.* 1732. et Johannis Christ. Rostereckeri *dissert. de Sepulchris calce notatis*, quo nomine Pharisaeos Christus vocavit, *Tom.* II. *Theologico-Philol. pag.* 170. *edit. an.* 1702.

(2) Matth. *cap.* XXV. *v.* 1. *et seqq.* Veteres Christiani quinque prudentes virgines sculpturis, et picturis repraesentari curabant, ut videre licet apud *Aringhum Tom.* II. *pag.* 199.

festo quisquam (1) conetur, cavent. Periculum enim fore, ne ipsi populi tumultu opprimantur. Instabat dies festus Azymorum, quo agnum occidere, et pascha celebrare oporteret. Interim Judas Iscariotes, quem supra demonstratum est dictum a Christo Apostolum fuisse, maleficio diaboli, pecuniaeqne cupiditate incitatus ad Principes Sacerdotum se confert, ab eisque petit, quantum sibi pecuniae, si magistrum iu eorum potestatem transdat, polliceantur. Illi hac oratione alacriores facti, id si ejus opera accidat, ei se argenteos triginta daturos promittunt. Judas accepta conditione, ad Christum redit, occasionemque rei sine tumultu populi gerendae expectat.

II. Jam advenerat dies, qua (2) omnino agnum occidi necesse erat. Ergo Apostoli ad Magistrum (3) accedunt, exque illo, ubinam sibi parari Pascha praecipiat, percunctantur. Christus quo sit illis eundum, et quo in coenaculo parandum, docet. His acceptis mandatis Petrus, et Johannes Hierosolymam petunt, reque administrata ad magistrum revertuntur, qui sub vesperum cum ceteris discipulis in urbem descendit, atque ubi discubuit, pascha (4) celebrat, Eucharistiae Sacramentum instituit, ortamqne iuter discipulos, posteaquam illorum pedes lavit (5), de principatu (6) contentionem sedat, et quis suus sit proditor futurus, et ut sit a Petro (7) *negandus* praedicit. Habita de se ipso (8), de patre, de charitate, de precibus, de spiritu Paracleto ab se immittendo, de suo discessu longa oratione, in mundum acriter invehitur, quod se neglexisset, multisque verbis Apostolos, ut ne timeant, utque bono sint animo, hortatur. Postremo Patrem, sese ut celebrari faciat, orat, utque Apostolis, ac ceteris omnibus auxiliari velit, quo sese mutuo ament, sintqne perfecti.

(1) Matth. *cap.* XXVI. v. 1. *et seqq.* Marc. *cap.* XIV. v. 1. *et seqq.* Luc. *cap.* XXII. v. 1. *et seqq.*

(2) Haec anno, ut nostra fert opinio, aerae vulg. XXX. contigerunt. Vide T. Vincentii Monelise O. P. viri eruditissimi *dissert. de Annis Christi.* Scio esse plerosque, qui contra sentiant, quorum opiniones varias recenset Marius Lupius Canonicus *Bergomas dissert.* 1. *de Notis Chronolog. ann. Mort. et Nativit. D. N. J. C. edit. Rom. an.* 1744. *pag.* 12. *et seq.* Is tamen veterem nonnullorum de morte Christi duobus *Geminis Coss.* sententiam consectatur.

(3) Matth. *cap.* XXVI. v. 17. *et seqq.* Marc. *cap.* XIV. v. 12. *et seqq.* Luc. *cap.* XXII. v. 7. *et seqq.*

(4) Id vero ostendam in eo libro, qui erit de *Ritibus* adhiberi solitis in consecratione, administrationeque *Sacram. Eucharist.* ubi de *pane Azymo* disseram.

(5) Johann. *cap.* XIII. v. 1. *et seqq.*

(6) Luc. *cap.* XXII. v. 24. *et seqq.*

(7) Matth. *cap.* XXVI. Marc. *cap.* XIV. Luc. *cap.* XXII. Johann. *cap.* XIII.

(8) Johann. *cap.* XIV. *et seqq.*

III. Eodem tempore Judas ad Principes Sacerdotum secessit, ab eisque petiit, sibi ut ministros concederent, quibus adjutoribus sceleris uteretur. Christus, qui diu ante, quod tunc erat futurum, prospexerat (1), Hierosolymis egressus, in hortum Gethsemani una cum discipulis venit, hisque ut sederent, utque se morarentur, jussit. His relictis Petrum, et Jacobum, et Johannem secum in locum, ubi sibi esset orandum duxit. Quo cum pervenissent, eis quanto ipse in moerore, ac tristitia versaretur, quibusque angustiis premeretur proposuit, auctorque fuit, ut se sustinere, atque vigilare paullulum secum vellent. Profectus deinde longius, se in terram projecit, et Patrem obsecravit, ut ab se, si fieri ejus voluntate posset, calicem illum (calicis autem nomine cruciatus, doloresque significabat) averteret. Namque optare se, ut non quae ipse, sed quae Pater vellet, perficerentur. Id cum ter fecisset, atque ad discipulos redisset, et eos somno indulgere comperisset, questus leviter, quod ne brevi quidem spatio vigilias secum agere curassent, hortatus eos etiam, atque etiam fuit, ut nisi circumveniri, vincique ab hoste vellent, expergiscerentur, Deumque, sibi ut auxilio esset, orarent. Atque in ejus animo tanta facta est doloris accessio, ut antequam ad discipulos revertisset, cum prostratus ad multum tempus orationem produceret, loco sudoris ex ejus corpore sanguinis guttae (2) manarent, utque rivi in terram deciderent. Postremo surrexit, Apostolosque conveniens, primum eos reprehendit, quod somno seipsos opprimi siverint, tum ut surgerent, atque ut se sequerentur, imperavit. Dum ille haec loquebatur, Judas, atque ministri Principum Sacerdotum, et milites venerunt, et quis Jesus Nazarenus esset, quaesierunt. Ubi Christus se ipsum esse, quem ad necem quaerebant, respondit, pedem referre, atque in terram cadere coacti sunt. Sed iterum interrogati quem peterent, cum *Jesum Nazarenum* respondissent, tum ille summa animi fortitudine, dixi, inquit, vobis eum esse me. Ergo si mei opprimendi caussa venistis, discipulis ut potestatem libere abeundi faciatis, volo. Itaque cohors, atque ministri in Christum irruerunt, comprehensumque arctius, ne profugeret, retinuerunt.

(1) Johann. *cap.* XVIII. Luc. *cap.* XXVI. Marc. *cap.* XIV. Matth. *cap.* XXVI.

(2) Vide Augustini Calmetii Dissertationem *de Sudore Sanguinis Jesu Christi in Horto Olivarum ad Luc. cap.* XXII. *v.* 43. *et seq.*

Quare perterriti Apostoli fuga sibi salutem petierunt. Interea milites, ministrique Principum Jesum ligarunt, primumque ad Annam, qui socer Caiphae Pontificis erat, deinde ad Caipham, in cujus aedes omnes Sacerdotes, Scribae, et Senatores concurrerant, duxerunt. Petrus, qui magistrum summopere diligebat, etsi fugerat, tamen post consilium eum a longe sequendi caepit, ut quem exitum res esset habitura cognosceret. Quod ipsum discipulus alter fecit, quem plerique Johannem esse putant, quique introduci in atrium una cum Jesu, propterea quod notus Pontifici esset, obtinuit, paulloque post effecit, ut Petro quoque eodem ingredi liceret. Is Petrus cum interrogatus fuisset, discipulus ne Jesu Christi esset, idque ter negasset, revocassetque deinceps in memoriam, quae sibi praedicta a magistro hac de re fuerant (1), incredibili dolore affectus, detestansque facinus, quod admisisset, ex atrio egressus est, et magno fletu Christo satisfecit, sibique ut ab eo parceretur, impetravit. Ex eo cum Caiphas petiisset, quam doctrinam probaret, quibusque discipulis uteretur (2), hoc retulit responsum. Christum palam fuisse omnia loquutum. Igitur ne ipsum interrogaret. Quaereret ex eis, qui adfuissent, atque docentem in templo, et in synagogis saepe audissent. Principes Sacerdotum, cum nihil interrogando proficere se posse confiderent, accusatores, qui aliquid mentirentur, quaerebant, quo saltem calumnia innocentem circumvenire, ac perdere tandem possent. Inventi tunc multi fuerunt, qui plura falso adversus eum testificari non vererentur. Sed quoniam eorum inter se testimonia pugnabant, Judaeis obstaculo erant, quo minus his ad ejus perniciem uterentur. Pontifex ubi se diutius duci, et mane instare intelle-

(1) Christiani veteres cum galli cantu Petrum in se redisse, revocassetque in memoriam, quae sibi essent a Christo praedicta, ac poenitentiam egisse in Evangeliis legissent, in sarcophagis et galli figuram, et Petri insculpi curarunt, ut memoria tenerent, quae Principi Apostolorum contigerant, sibique ejus exemplo caverent. Vide Aringhum *Tom.* I. *lib.* II. *cap.* X. *pag.* 319. et *lib.* IV. *cap.* LXVII. *pag.* 297. 399. *et* 613. Sed de galli cantu pluribus agunt interpretes. At Castus Innocens Ansaldus Ord. Praed. vir ceteroqui eruditus *Galli cantu* clangorem forensis buccinae intelligi fortasse oportere statuit in eo commentario, quem de *forensi Judaeorum Buccina edidit Brixiae an.* 1745. Id vero quemadmodum efficere invitis antiquis, novisque fere omnibus posit, qui de hoc genere argumenti disseruerunt, ipse viderit. Extat Hadriani Relandi *de galli cantu Hieros. audito oratio.*

(2) Edidit M. Georg. Jer. Hofmannus: *Processus criminalis Synedrii Magni adversus Salvatorem ad Judaeorum leges exacti* ἀνωμαλίαν *ad Matth.* XXVII. *etc.* Quo quidem opusculo vir alioqui de numero Protestantium, ostendit omnia impie ab Judaeis in concilio fuisse contra Reparatorem generis humani facta, quod odio, ac malevolentia ducerentur. Extat *Tom.* II. *Diss. Philol. Theolog. pag.* 216. *edit. an.* 1702. In nonnullis sarcophagis effossis e coemeteriis Urbis exhibetur Christus adstans, et Caiphas Pontifex sedens, eumque judicans. Vide *Aringhum T.* II. *pag.* 395.

xit, uti rem celeriter expediret, a Christo quaesivit, ut ipse ne Dei filius esset, diceret. Hic nulla verborum circuitione usus, ipsum se esse respondit, ac fore adjunxit, ut omnes ad dexteram Dei sedere se, atque in *nubibus caeli* venire cernerent. Quae res Caipham vehementer commovit, et quid opus est testibus? inquit. Deum affecit contumelia. Ipsi per vos audistis, Patres. Inde sententias exquirere coepit. Ut quisque acerbissime, crndelissimeque dixit, ministri qui aderant, convicio Christum insectari, expuere, caedere, indignisque modis ludificari aggrediuntur. Erat haec apud Judaeos consnetudo, ut quem Pseudoprophetam esse putarent, hunc nisi lata ab Synedrio Magno sententia (1), capitis nunquam condemnandum esse statuerent. Itaque mane (2) primarii Sacerdotes, Senioresque populi concilium convocant. Congregati in ea parte templi, quae habendo Synedrio destinata erat, Jesum ad se adduci jubent, ex eoque eadem fere atque Caiphas quaesierat, percuntantur. Cum ille similia eorum, qnae ante dixerat, respondisset, damnatur, et vinctus ad Pontium Pilatum Procuratorem Caesaris trahitur. Quod ut Judas Iscariotes audivit, secum cogitans, quam grave scelus perpetrasset, poenitentiaque (3) ductns, Principes Sacerdotum, Senioresque Populi adit, projectisque argenteis, quos ab ipsis acceperat, peccasse fatetur se, qnod innocentem sanguinem prodidisset; deinde a malo daemone agitatus, ac de salute desperans abit, suumque laqueo collum (4) suspendit. Principes Sacerdotum, Senioresque rati pretium (5) sanguinis converti in alios usus non posse, ea pecunia agrnm emerunt, in quo peregrinorum corpora sepelirent, et *Haceldama*, hoc est

(1) Vide Bernardum Lamium *lib.* V. *cap.* XXX. *concord. Evang.* Multa in hanc rem Johannes Seldenus Anglus *lib.* III. *de Synedriis Hebraeorum cap.* VI. Sed ea sententia ab Synodrio tunc temporis lata vim nullam, efficacitatemque habebat, cum penes Procuratorem jus vitae, et necis esset, ut recte animadvertit Christianus Thomasius *Disputatione Jurid. de injusto Pontii Pilati judicio* §. 60. Multa quoque in hanc rem disputat Daniel Maphanasius *confut. dissert. perquam scandalosae Stolleri etc. cap.* VII. *et seqq.*

(2) Matth. *cap.* XXVII. *v.* 1. *et seqq.* Marc. *cap.* XV. *v.* 1. *et seqq.* Lucas *cap.* XXII. *v.* 66. *et seqq.*

(3) Extat Johannis Francisci Buddei Lutherani *de Juda Evangelicae veritatis teste erudita Dissertatio edit. an.* 1723. *pag.* 114. et Marci Georg. Schwartzenii *dissert. de pretio, quo Servator noster aestimatus ad Matth. cap.* XXVII. *v.* 9. 10. *Tom.* II. *Thesaur. Theolog. Philolog. pag.* 210. *et seqq.*

(4) De genere mortis Judae videndi interpretes Evangeliorum ad *Act.* 1. 18. Extant praeterea eruditorum quorumdam Protestantium Dissertationes de eodem argumento, ut Andreae Austeni *Tom.* II. *dissert. Philolog. Theolog. pag.* 410. *et seqq. edit. an.* 1702. et Johannis Varnoccii *Tom.* II. *diss. Philol. Theol. pag.* 304. *edit. an.* 1732.

(5) De *Agro Sanguinis* disputat singulari dissertatione Christophorus Schlegelius homo de numero Protestantium *Tom.* II. *Thes. Philol. Theol. p.* 309. *et seqq.* ut et de *Haakeldama* Franciscus Woergerius ex eadem secta vir *Tom.* II. *Thes. Phil. Theol. p.* 224. *edit. an.* 1702.

agrum sanguinis, vocarunt. Quo facto Zachariae oraculum perfectum est, quod sic habebat: *Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiaverunt a filiis hominum, et dederunt eos in agrum figuli.*

Igitur Procurator (1) ab Judaeis petit, quid caussae sit, cur Jesum ad se vinctum adduxerint. Illi malefactorem esse clamant. Sancitam vero legem esse a Mose, quae malefactores ejusmodi statuat interfici oportere. Pilatus ni accusent, eum ut abducant, utque ex Mosaicae legis praescripto interficiant, dicit; se namque nihil simile, incognita hominis caussa, facturum. Tum demum Judaei Pilati verbis inducti, quod antea (quia falsum erat) tacuerant, proponunt: Jesum seditiosa, atque improba oratione populum seducere, multitudinemque deterrere, ne tributum Caesari pendat. Hoc verum addunt, ipsum se Christum regem esse affirmare. Pilatus priusquam quidquam conetur, in Praetorium (2) intrat.

(1) Lapsi sunt, qui Syriae Praesidem Pilatum fuisse censuerunt. Judaeam enim tantum moderabatur Tiberii nomine. Atque non Praeses proprie, sed Procurator in Judaea fuit. De qua re videndi Interpretes Evangeliorum, et ex Antiquis Tacitus Annalium *l.* XV. *c.* XLIV. XLV. Ac Josephus ἐπιτρόπους. Judaeae appellat, quae vox *Procuratores* significat. Non discrepat Philo Judaeus *lib. de legat.* ad Cajum. Consule Norisium Cenotaph. Pisan. *diss.* II. *p.* 290. *edit. an.* 1681. Sed etsi Procurator Pilatus erat, tamen quasi Praeses esset, in Judaeam vitae, necisque habebat potestatem. Ac de Pilati munere agunt Daniel Maphanasius *confutat. Dissertationis perquam scandalosae Johannis Stelleri cap.* IV. *edit. Lips. an.* 1676.

(2) Etsi omnium una semper sententia de injusto Pontii Pilati judicio fuerit, inventus tamen seculo superiore unus aliquis e numero Protestantium fuit, qui ejus Praesidis patrocinium sumeret, edita singulari tractatione, quam, *Pontium Pilatum defensum*, inscribere non dubitavit. Atque in absurdas profecto opiniones incidant necesse est ii, quibus tanta ab suis non cogitandi modo, sed etiam scribendi libertas conceditur. Scio reprobatum id opus ab Lutheranis fuisse, cautumque a magistratibus, ne quis illud vendere auderet. At hujusmodi leges nihil impediunt, quin majora semper in scribendo peccent, qui opinandi licentiam sibi a natura datam esse arbitrentur. Sed age paucis videamus, quam injuste in eo judicio Pilatus versatus fuerit. Est illud a Cicerone *in Orat. pro Cluent.* observatum: „ Sapientis judicis esse animadvertere, qua lege reus citatur, de quo reo cognoscat, quae res in quaestione versetur „. Ac Festus praeterea *Act. Apost. cap.* XXV. *v.* 16. „ Non esse Romanis consuetudinem, „ *inquit*, damnare aliquem hominem, priusquam is, „ qui accusatur, praesentes habeat accusatores, locum„ que defendendi accipiat ad abluenda crimina „. Jam vero etsi Pilatus recte ex Judaeis quaesivit, quamobrem Christum ad se adduxissent, tamen cum sciret, invidia illos fuisse incitatos ad accusandum, his minus accusatoribus iis, et testibus saltem uti non debuit. Deinde quamvis Galilaeum esse acceperat Christum, eum tamen Pilato ad Herodem flagitiis, crudelitateque insignem Tetrarcham Galilaeae mittere non licuit, cum ipse, non Herodes tunc Judex Christi *competens*, ut ajunt, esset: peccatque graviter, qui innocentem in discrimen mortis adducit, quem liberare et possit, et debeat. Atque periculum sane erat, ne Herodes in Jesum ita, ut in Johannem, animadverteret. Miror autem quid fuerit, quod Josephus Averanius vir alioqui eruditissimus, quod ad hoc caput attinet, excusari Pilatum posse existimarit. *Lez.* IX. *sopra la Pass. di N. S. G. C. pag.* 258. *edit. Urbinat. an.* 1738. Tertio autem loco, si Judaeis Pilatus permisisset, ut Jesum ipsi judicarent etc., quae Josephi Averanii *l. c. p.* 259. sententia est, non declinasset ille quidem peccatum. At idem Averanius secum ipse pugnans *pag.* 271. negat Judaeorum Synedrio ullam in cives fuisse vitae, necisque potestatem; ex qua re sequitur, verba Pilati, *accipite eum vos, et secundum legem vestram judicate eum*, seria non esse, sed risu, ac joco pronunciata. Itaque hoc esse crimen tertium Pilati debet, quod Servatorem generis humani, quem esse innocentem dixerat, cum Barabba seditioso, latrone, atque homicida comparaverit. Nam quartum illud est, quod cum-

Quaerit ex Christo num Rex Judaeorum sit. Negat ille sibi esse ullum in terra regnum. Nam si esset, ministros suos pugnaturos utique fuisse, ne in potestatem Judaeorum veniret. Pilatus quod caussam nullam esse intelligat, ob quam censeat esse condemnandum, foras iterum prodit, Senioribusque nunciat, sibi, ut innocentem puniat, non licere. Accusantibus rursum illis, atque interroganti Pilato Christus nihil respondet. Rursum Praeses magistratus, et plebem ad se vocat. Nullam esse rationem docet, quare illum morte afficere debeat. In eadem sententia Herodem versari affirmat. Igitur proponit, ut eum flagris caesum dimitti patiantur. Cum inanis omnis Praesidis conatus esset, nam Judaei in sententia manebant, optio his datur, utrum Jesum ne, an Barabbam liberum abire (1) velint, ut eligant. Etenim die festo Paschae ex vetere consuetudine (2) populo unus aliquis liber concedebatur, qui ob scelestum aliquod facinus conjectus in vincula fuisset. Erat autem Barabbas latro, qui seditionem concitarat, actusque homicidii reus fuerat. Illi Barabbam se malle quam Christum dimitti, clamant. Nam hunc cruci affigendum esse contendunt. Hoc ni Praeses fecerit, sciat se Caesaris inimicum futurum. Praeses his verbis (3) perterrefactus, etsi ante manus (4) lavarat, seque con-

dem Jesum Dei filium flagris caedi praeceperit. Postremum autem, atque gravissimum, quod judicando decrerit, Christum, ita ut Judaei postulabant, cruci esse affigendum. Sed ne plura persequar et magnitudo notationum, et brevitas temporis prohibent. Functi tamen hoc munere sunt Christianus Thomasius, et Maphanasius locis supra indicatis.

(1) Erit fortasse, qui Pilatum excuset, quod Christum cum Barabba comparaverit, non ut eum injuria afficeret, sed ut dimitteret, si posset. Sed quam contemtim ille Christum exceperit, constat ex serie *Historiae Passionis*. Non nego eo etiam consilio idipsum tentasse Pilatum. Sed unius rei plures esse fines possunt, ut recte animadvertit Thomasius *ibid.* §. 36. Plura in hanc rem disputat Maphanasius *cap.* XIV. modo laudatae Dissertationis. Interea Pilatus confitens, Christum esse innocentem, Evangelicam veritatem testificatus est. *De Pilato autem Evang. verit. teste* extat *medit. J. F. Buddei.*

(2) Extat singularis Dissertatio Johannis Conradi Hottingeri inscripta: *De ritu dimittendi reum in festo Paschatis*, editaque est Tigurinis Typis an. 1718.

(3) Verum is terror excusare e peccato Pilatum nequit. Primo, quod vanae populi voces audiendae non sint. Nam docendus populus ab eo, qui primas in civitate teneat, est, non sequendus. Ac si sponte assentiri nolit, tum adhibenda est poena; id quod factum alias a Pilato fuit, ut scribit Josephus *lib.* XVIII. *c.* III. *Antiq. p.* 875. *et seq. edit. Havers.* T. I. Quare si neglexit in hac re, quod et poterat, et alio tempore impune fecerat, culpa non vacavit. Nam quod ab Caesare Tiberio crudeli imprimis, ac suspicioso metueret, minui quidem aliquanto gravitas ejus peccati potuit, tolli omnino peccatum, purgarique non potuit; quod innocentem opprimere, damnareque, cujus sit cognita innocentia, gravissimum peccatum sit, etiamsi ad eum opprimendum non populi modo, sed etiam judicem Principis terror impulerit. Vide Maphanasium *ibid. cap.* XVII.

(4) Extat M. Johann. Adami Konigii *dissert. de ritu lavandi manus, ad Matth. cap.* XXVII. *inserta Tom.* II. *Thesaur. Theol. Philol. edit. an.* 1702. Inanis autem haec Pilati purgatio fuit, ut qui innocentem se esse ab ejus sanguine dictitaret, cui, ut Lucas ait, ἐπέκρινε *judicando decrevit* faciendum esse, quod Judaei petabant. Vide Maphanasium *l. c. cap.* XVIII. quod inscribitur: *De vana purgatione Pilati per ablutionem manuum*, et Thomasium §. 72. In pluribus Sarcophagis in coemeterjis

spirare in necem illius, quem bonum esse perspiciebat, negaverat, tamen in animum induxit, ut petenti populo satisfaceret. Itaque Barabbae abeundi facultatem fecit, et Jesum flagris caedi, transdique in Judaeorum potestatem, et cruci affigi, jussit. Nam flagris caedi primum (1) consuerant, qui crucis erant supplicio ple-

Urbis repertis Pilatus cernitur lavans manus. Ei autem Christus adstans exhibetur ut reus. Vide Aringhum *lib.* I. *cap.* X. *pag.* 277. 299. 317. 321. *Rom. Subterran.* Nobis autem referre in *Tab.* VI. placuit Ectypon Sarcophagi reperti in coemeterio Vaticano, quod Aringhus exhibet *pag.* 295. In eo enim repraesentatur introitus triumphalis Christi in urbem Hierosolymam; deinde Zachaeus in sycomoro; tertio loco Christus medius inter Petrum, et Paulum monticulo insistens, e quo flumina quatuor Paradisi egrediuntur; quarto Dominus inter lictores; quinto Pilatus manus lavans, ut se e Christi sanguine innocentem esse ostendat. In arcae operculo exhibentur Nabuchodonosorus Rex coram aurea statua, tresque pueri in fornace ex parte una, ex altera Nativitas Christi, et adventus Magorum. Vetus alter sarcophagus, quem damus in *Tab.* VII. editus est ab Aringho *lib.* III. *cap.* XIII. *pag.* 493. In eo repraesentatur Lazari e mortuis evocati prodigium, Martha flens coram Servatore Christo, hujusque manum exosculans, Petrus Apostolus, cui Christus exprobrare videtur culpam, quam erat admissurus, abnegationis, Moses e manu Dei tabulas legis accipiens, Abrahamus Isaacum filium sacrificaturus, Pilatus manus abluens, testificansque innocentiam Christi, Moses e rupe aquam prodigio educens, Christus ab Judaeis vinctus, Daniel in lacu leonum, Moses populo legis volumine exhibens, Zachaeus in sycomoro, Christus videndi facultatem caeco e nativitate concedens, et prodigium de quinque panibus et duobus piscibus, quibus Christus turbam saturavit.

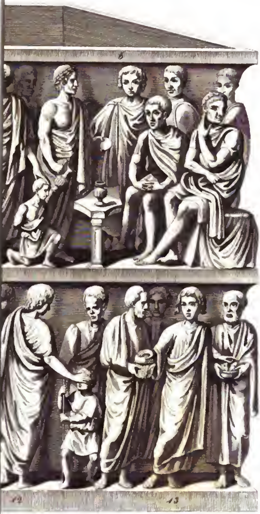
(1) Hoc magnum etiam Pilati peccatum fuit. Est id autem e Patribus animadversum, quorum testimonia numerat Maphaeofius *cap.* XV. Fuerunt, qui flagris caesum fuisse eo consilio Christum censerent, ut indicaretur eum cruci affigi oportere. Sed quo minus his assentiar, impediunt Lucae Evangelistae verba c. XXIII. 16. ajentis, Pilatum voluisse flagris in Servatorem nostrum animadvertere, atque eum deinde liberum dimittere. Quamobrem placent mihi, qui Procuratorem statuisse, hoc facinus in Christum admittere, defendunt, ut Judaeis aliquid concederet, obtineretque, ut Servatori abire libero liceret. *Thomasius ibid.* §. 38. Negari tamen non potest, quin verbera apud Romanos mortis saepe indicia essent. Qua de re egregie disputat Josephus Averanius *lect.* 1. *de Pass. D. J. p.* 1. *et seqq.* Viros gravissimos, atque in hisce rebus versatos auctores sequutus, Jacobus Hyacinthus Serrius Ord. Praed. Theologus *exerc.* XLII. *De Christo, ejusque Matre etc.* ab lictore non fuisse flagris caesum Christum defendit, eosque, qui contra sentiunt, imperitiae arguit. Rationem suae sententiae hanc affert: quod Jesus Servator Romano more judicatus fuerit, Romanorum autem haec solemnis formula fuerit: *I lictor, colliga manus, caput obnubito, virgis caedito.* Quod de more Romanorum dat, accipio. At more Romano a pluribus lictoribus neminem caedi flagris consuesse falsum est. Cicero enim in Verrem *sex lictores valentissimos acerrime virgis* innocentem caecidisse scribit. Locum affert Averanius *lec.* II. *pag.* 44. *et seqq.* Nam quod formulam, *I lictor*, ille laudet, leve est; consequens enim inde esset, a lictore uno fuisse Christum affixum cruci. Nam formula illa sic habebat: *I lictor, colliga manus, caput obnubito, arbori infelici suspendito.* At Johannes *cap.* XIX. Evangelii quatuor eos fuisse scribit, qui in crucem Servatorem generis humani egerunt. Jam vero τὸ *I lictor etc.* sic intelligendum est. Magistratus summo lictorum praecipiebat, ut ministris inferioribus lictoribus usus et caederet condemnatum, et arbori deinde suspendi curaret. Is summus lictor *proximus* ab latinis appellabatur, quod proxime praecedebat magistratum. *Liv. lib.* XXIV. *Valer. Max. lib.* II. Nam Graeci eum ἀρχιραβδοῦχον nominabant *principem lictorum.* Idem ipse Serrius acriter in eos invehitur, qui plus quadraginta verbera inflicta Christo ab lictoribus fuisse pugnant: primo, quod verberum numerus definiri ab judice soleret: secundo, quod credibile sit in viro Judaeo plectendo habitam fuisse legum Judaicarum aliquam rationem, quae *cap.* XXV. *Deut. v.* 5. praescriberent, *verbera quadragenarium numerum* excedere non debere. At falsum principio est definiri semper numerum verberum a magistratu consuesse. Nam Pro-Legatus ille, cujus Gellius *lib.* X. *cap.* III. meminit, nonne bubulcum Venusinum stuppis, quibus lectica deligata erat, *usque adeo caedi jussit, dum animam efflaret?* Non ergo erat a Pro-Legato verberum numerus definitus. Rursum traditum a Svetonio in *Nerone* est, hunc Imperatorem, cum intellexisset esse se ab senatu inimicum populi Romani dictum, quaerique proinde, ut more majorum poenam scelerum lueret, rogassetque, quae tandem ea poena esset, hoc responsum accepisse: *Nudi hominis cervicem inseri furcae: Corpus virgis ad necem caedi.* Quid? quod Horatius *Epod.* IV. 11. de Mena Pompeii Magni liberto loquens canat:

Sectus flagellis hic triumviralibus
Praeconis ad fastidium?

) EFFOSSVS Tab. VI.

FFOSSVS

ctendi. Igitur ubi lictores in Christum acriter flagris saevierunt, milites suis eum vestibus spoliant; atque amictu purpureo, ut derideant, ornant; et serto spineo (1) contexto, id illius capiti imponunt, sceptrique loco arundinem ut teneat, cogunt. His rebus factis ad eum singuli ordine accedunt, et flexo genu, colaphis, sputis, indignis denique modis ludificantur, atque joco regem Judaeorum salutant. Posteaquam illudendi finem fecerunt, vestibus, quibus uti ante solebat, induunt, eique crucem imponunt, quam in montem calvariae deferat, quo in loco perficienda erat redemptio generis humani.

Denique perventum in Golgotha est, ubi hora tertia diei actus in crucem fuit (2), utque nihil supcresset, quod ad dedecus, irrisionemque pertineret, medium inter duos latrones item cruci affixos collocarunt, atque nolentes, Isaiae tamen oraculum compleri fecerunt, quod cum iniquis eum esse reputandum ferret. Ille vero cum ulcisci injuriam sibi inlatam nollet, tum Patrem, ut improbis parceret, oravit, propterea quod, quid agerent, nescirent. Quo tempore Principes Sacerdotum, Seniores, milites, latrones, qui

Neque discrepant Jurisconsulti, quorum testimonia duo numerat Josephus Averanius *l. c. pag.* 48. Fateor cavisse Pilatum, ne lictores Christum ad mortem usque caederent. At qui flagris caedi servi solebant, iis plurima verbera infligebantur. Quare senex apud Plautum *Captiv. Act.* III. *scena* V. *v.* 68. servum alloquens, quem atrociter verberari vellet, inquit:

Sexcentoplago nomen indetur tibi.

Cum vero Christus, ut servus, caesus flagris jussu Pilati fuerit, multis vapularit necesse est. Cur autem Servius ad legem Hebraeorum confugiat, quo tempore more Romano, atque ut servum fuisse flagellatum Christum defendit, non video. Sed vide Averanium *lect.* II. mox indicata *per tot.*

(1) E juncis marinis fuisse contextum sertum, Servius putat *ibid.* Toletum, Pererium aliosque nonnullos auctores sequutus. Contra e rhamno factum alii existimant, quorum est sententiam *lect.* III. Josephus Averanius consectatus, qui egregie, quod est *de marinis juncis* refellit. Ex frutice alius generis spinarum M. Johannes Ern-Mullerus contextam censet: *Diss. de Spinis Coronae Christi*, inserta *Thesaur. Theolog. Philolog. pag.* 230. *edit. an.* 1702.

(2) De cruce vide Dissertationem Bernardi Lamii insertam *Harm. in* IV. *Evang. pag.* 573. *edit. Paris.* Averanium *l. c. lect.* IV. *per tot.* Jacobum Bosium in opere *de Cruce triumphante*, Jacobum Gretserum *in libris* V. *de Cruce*, et Justum Lipsium *in libris tribus de Cruce*. Extat praeterea Georgii Moebii hominis de secta Lutheranorum *dissert. de Crucis supplicio ad Matth.* XXVII. *Tom.* II. *Thesaur. Philol. Theol. p.* 234. *et seqq.* De hora variae sunt interpretum sententiae, ut Marcum cum Johanne componant, quorum alter hora 3. ut Marcus *c.* XV. *v.* 25. cruci affixum fuisse, alter ut *Joh. cap.* XIX. *v.* 14. a Pilato hora quasi 6. monstratum fuisse Christum flagellatum, traditumque Judaeis scribit. Atque ea quidem opinio mihi videtur esse ad veritatem propensior, quam plerique docti viri tuentur, et quae Auctori *Commentariorum in Ps.* LXXVII. quae S. Hieronymo tribuuntur, et Auctori *disputat. de Paschate*, quae adscribi solet *Petro Alexandrino*, et quam Theophylactus indicat *Comment.* in Johannem, sequiturque Bernardus Lamius *in Harm. in* IV. *Evang. pag.* 590. *edit. Paris.* Non nego tamen verisimilem esse Baronii *ad an.* XXXIV. *num.* 164. quam Maldonatus, Jansenius Gandavensis, aliique consectantur opinionem. Stephanus Morinus homo de numero Protestantium edidit *singularem Dissertationem de Hora Passionis Christi*, defenditque, Marcum sic uti vocabulis *hora tertia*, ut iis non crucifixionis tempus, sed juridici processus initium indicet. Extant praeterea Samuelis Reyeri *de Cruc. Jesu Titul. et hora Cruc. dissert.* inserta *Tom.* II. *Thesaur. Theol. Philol. p.* 241. *edit. an.* 1702. et altera Gust. Georgii Zeltneri *de Horologio Johannis Tom.* II. *Thesaur. Philolog. Theolog. edit. an.* 1732. *pag.* 552. *et seqq.*

acti una in crucem erant, ac multitudo universa, quae eo, quasi ad spectaculum, confluxerat, Jesum derident, conviciisque insectantur, ludendoque, ut descendat, monent. Tunc enim ei se credituros, atque imperata facturos pollicentur. At latro, cujus a dextera Christi parte crux erat, cum animo collegisset, quae gesta a Christo fuerant, facti poenitens, propterea quod illi esset ausus (1) maledicere, socium primum reprehendit, tum Jesum obsecrat, sui ut misereatur, utque in regno caelorum reminisci velit. Jesus hominem consolatus, gratam sibi eam orationem esse ostendit, brevique cum sempiterna gloria ornaturum se esse promittit. Aderat sanctissima ejus mater Maria, quae incredibili animi dolore correpta multis lacrymis filii, suumque (2) casum lamentabatur. Eam ut Christus aspexit, conversisque oculis Johannem discipulum item lugentem animadvertit, matrem appellat, ac mulier, inquit, hunc (indicat autem Johannem) mei loco pro filio habeto. Rursum Johannem vocat, eique matrem commendat, utque eam veluti parentem veneretur, ct colat, jubet. Hora jam sexta erat, cum (3) tanta repente obscuritas universum (4) terrarum orbem occupavit, ut

(1) Ita enim componi posse nonnulli putant, quae de latronibus ei convicientibus Evangelistae Matthaeus *cap.* XXVII. et Marcus *cap.* XV. deque uno latrone conviciante, altero orante, ut sui Christus misereretur, Lucas *cap.* XXV. Evangelii tradiderunt. Sunt qui plurali numero a Matthaeo, Hebraeorum more, qui plurale interdum pro singulari adhibent, unum tantum latronem indicatum fuisse existimant. Quibus equidem non repugno.

(2) Joh. *cap.* XIX. *Evang.* v. 16. *et seqq.*

(3) Matth. *cap.* XXVII. v. 45. Marc. *cap.* XV. v. 33. Luc. *cap.* XXIII. v. 44.

(4) Jacobus Hyacinth. Serrius non universo terrarum orbi, sed uni Judaeae provinciae tenebras fuisse obductas putat, Origenem antiquum scriptorem, nonnullosque novos e numero Protestantium auctores secutus. *Exercit.* LVII. Ego vero ut componi haec sententia cum Matthaei *cap.* XXVII. et Lucae *cap.* XXIII. verbis possit, non intelligo. Nam hi *tenebras factas esse super* ὅλην *universam terram* tradiderunt. Vox enim ὅλην ita omnes comprehendit partes, ut nullam excipiat, ut est ab Aristotele in IV. Metaphysicorum *cap.* XXVI. *pag.* 1303. *edit. opp. ann.* 1606. *Tom.* II. animadversum: ὅλον λέγεται ὧ μηθὲν ἄπεστι μέρος, ἐξ ὧν λέγεται τὸ ὅλον φύσει. *Totum dicitur, cujus nulla pars eorum abest, ex quibus totum natura dicitur.* Non sum nescius, tam presse non esse verba semper intelligenda, ut summus sit rigor in explicanda dictione. Sed est illud etiam concedendum non esse ea, nisi rerum series postulet, in aliam significationem contorquenda. Atque omnes Evangelistae ita universae terrae noctem obductam scribunt, ut nullus eam unius Judaeae finibus contentam fuisse prodiderit. Jam vero restringere sensum Evangelistarum proprio arbitratu, ut Serrius facit, non licet. Sed de hac re egregie disputat Josephus Averanius in *laudato Opere de Pass. Christi lect.* VI. *et seqq.* Eodemque munere functus est Petrus Daniel Huetius Episcopus Abrincensis *Dem. Evang. pag.* 42. *edit. Paris.* A quo non discrepat Dominicus de Colonia *in opere supra laudato.* Atque hi omnes locum Phlegontis de Eclipsi, quae sub Tiberio contigerit, Julio Africano, Eusebio, aliisque memoratam, a tenebris, quae moriente Christo universam terram obscurarunt, consent minime differre. De quo quidem loco in utramque partem disceptatum inter Arturum Sichesium, et J. Wistonum an. 1732. et 1733. in Anglia est, Sichesio negante, ajente vero Wistono. Atque anglice scripti Wistoniani operis haec est inscriptio: *Testimonium Phlegontis defensum, seu relatio tenebrarum, et terraemotus tempore mortis Christi a Phlegonte tradita etc. Lond.* 1702. Alterum opus vulgavit an. 1733. inscriptum: *Epistola ad Sichesium, qua evincitur testimonium Phlegontis eas tenebras indicare,*

noctis tenebras aequare videretur. Ea producta ad horam nonam est, qua quidem hora Jesus (1) syriaco Sermone Deum Patrem suum invocavit, deinde quoniam perfecta omnia esse, quae Prophetae tradiderant, perspicebat, sitire se dixit. Qua re audita, lictor accedit, spongiaque in vas aceto plenum immissa, et arundini superposita, ori Christi admovet, atque ut bibat hortatur. Ubi ergo suxit, perfunctum iis omnibus se, quibus debebat, muneribus affirmat, altaque voce Patri spiritum commendat, et reddit. Quo momento temporis multa prodigia contigerunt. Concussa enim ingenti motu terra (2) fuit. Praeterea et velum templi scissum in partes duas, et petrae divisae, et aperta monumenta ita sunt, ut sancti viri magno (3) numero, qui decesserant, excitati a mortuis fuerint, multisque apparuerint, qui Hierosolymis versarentur. Itaque centurio, et qui praesto erant milites, Judaeique hisce miraculis perterrefacti, vere filium Dei illum esse confessi sunt, et pectora percutientes, in suas quique domos reverterunt. Jam vero discipuli, et consanguinei Christi, atque mulieres, quae una cum eo in Judaeam venerant, procul constiterant, ut quem res exitum esset habitura cognoscerent. Sed Judaei, qui legem contemserant, dieque festo in crucem agi Christum curaverant, ne rursum in ea, quae a Mose constituta essent, peccare velle viderentur, Pilatum conveniunt, rogantque, ut crura eorum, qui suspensi erant, frangi, eosque hoc modo interfici, et inde eorum corpora tolli jubeat. Sabbatum namque instare. Sancitum autem lege esse, ut ne cadavera in cruce eo die manere suspensa possint. Qua re facile impetrata, lictores in Golgotha mittunt, qui fractis latronum cruribus, ad crucem Christi accedunt, cumque animadverterint, eum mortali hac vita functum esse, ab ejus cruribus frangendis abstinent.

quae moriente Christo contigerunt. Ac praeter Sichesium fuerunt ante, qui negarent Phlegontem de tenebris, quae moriente Christo contigerunt, loqui; ut Keplerus, et Vossius, quos citat Huetius *loc. cit.*

(1) Vide Bernardum Lamium reliquosque interpretes in *capp.* mox indicata *Matth. Marc. Luc. et Joh.* Extat Johannis Frischmuthi *de Flebili Messiae Gemitu Eli Eli ad Matth. cap.* XXVII. *Dissertatio* inserta *Tom.* II. *Thesauri Theol. Philol. pag.* 247. *edit. an.* 1702. Quae vero tempore Passionis Christi contigerunt, etsi nonnullis animadversionibus, quae a vero abhorreant, pluribus tamen etiam, quae vera sint, illustrare conatus est *Johann. Gerard. Vossius Harmoniae Evangelicae, de Dominica Passione, Morte, Resurrectione, et Ascensione libris tribus.*

(2) Gaspar Pomerus edidit *de singularibus, ac mirandis quibusdam, quae morte Christi in natura acciderunt dissertationem* insertam *Tom.* II. *Thesaur. Philol. Theol. edit. an.* 1732. *pag.* 396. *et seqq.*

(3) Vide Augustini Calmetii *dissertationem de Resurrect. SS. Patrum, quo tempore Christus rediit ad vitam, ad Matth.* XXVII.

Ac miles (1), cui in vivum saevire satis non fuerat, lanceam arripuit, et mortui latere confosso, effecit, ut sanguis inde, atque aqua (2) manaret.

Agebat tunc Hierosolymis Josephus ab Arimathaea Decurio, vir nobilis imprimis, qui etsi clam, quod ab Judaeis metueret, Christi tamen, cui se in disciplinam tradiderat, partibus studebat. Is ubi intellexit magistrum decessisse, ad Pilatum adiit rogatum, sibi ut mortui corpus concederet. Hoc cum facile obtinuisset, ad supplicii locum venit, et, corpore e cruce sublato, hoc sindone cum aromatibus involutum, linteisque ligatum in novo sepulcro, quod in saxo exciderat, condidit (3).

Principes Sacerdotum, et Pharisaei cum memoria tenerent, quod saepe ac multum Christus praedixerat, fore ut e mortuis excitaretur, Praesidem conveniunt, exque eo petunt, ut sepulcrum obsignari praecipiat, ne discipuli superveniant, corpusque surripiant, eumque revixisse in vulgus efferant. Ubi Praeses annuit, sepulcrum obsignarunt, eique custodes posuerunt (4).

Postridie ejus diei, quo Christus mortem obierat, concussa terra, surrexit, magnumque terrorem custodibus (5) intulit. Id cum

(1) Consulendi interpretes *in cap. XIX. Johannis.* Extant C. Sagittarii *de Lancea qua perfossum Christi latus*, et Joh. Chr. Ritteri *de aqua ex Christi latere fluente Dissertationes*, in quibus, ut quae sint a Protestantibus scriptae, etsi sunt aliqua libere dicta, tamen leguntur plura bonae frugis.

(2) Miraculo factum id fuisse, post Patres, et interpretes omnes ostendit Ritterus contra Thomam Bartholinum *ibid.* §. 13. *et seqq.*

(3) Vide *Interpret. ad loc. cit. Evangelistarum.* Legitur praeterea *Tom. II. Thesaur. Philol. Theol. edit. an.* 1702. *pag.* 273. *et seqq.* M. Chr. Faselti hominis de numero Protestantium *de unctura Christo Sepulcrali dissertatio.*

(4) Cujusmodi hoc sepulcrum fuerit, plane ostendit Petrus Daniel Huetius loco mox infra indicando. Eademque in sententia, quod nempe excisum in petra sepulcrum fuerit, versantur M. Car. Ortlobius *dissert. de sepulcro Christi ad Matth.* XXVII. M. Godfr. Thilo *dissert. de sepulchro Christi* ad idem Matthaei caput, et Joh. Franciscus Buddeus *Medit. Pasch. de sepulcro Christi pag.* 51. *et seqq. Medit. sacrar. edit. an.* 1725. Vide sequentem *adnotationem.*

(5) Id cum perspicuum imprimis esset, inducereque facile omnes, qui sua recte uti ratione vellent, ut veram religionem profiterentur, et colerent, posset, tum est ita ab Apostolis praedicatum, ut discipulos hortarentur, ut, ne illud sibi memoria excideret, curarent. Itaque Paulus Apostolus II. *ad Timoth.* II. 8. Μνημόνευε, *inquit*, Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν. *Memor esto Jesum Christum resurrexisse a mortuis.* Num ut habet 1. *Cor.* XV. v. 14. *Si Christus non resurrexit*, inquit, *inanis est praedicatio nostra, inanis est et fides vestra.* Tanta scilicet vis argumenti a *resurrectione* Christi deducti est, ut hoc uno, si cetera deessent, constitui, confirmarique veritas religionis nostrae posset. Quare Petrus, et Paulus, ceterique sancti Apostoli pro hujus rei fide non modo pericula subierunt, multasque pertulerunt calamitates, sed mortem etiam, quam eam negarent, perferre maluerunt. Atque hoc sane magis magisque vim argumenti auget, quod illi ipsi, qui aut metu perculsi, se Christi discipulos esse inficiati erant, aut dubitabant, repetitis apparitionibus Christi ita convicti fuerint, ut praedicatores resurrectionis, ac testes fuerint, contemtis cruciatibus etiam extremis. Nam qui fraude horum fuisse sublatum corpus Christi jactitant, nae illis vehementer errant. Quomodo enim id audere potuissent primo, obsignato sepulcro de rupe exciso? secundo, praesentibus custodibus Pilati jussu e Pharisaeis ibidem locatis? tertio, post admotum a Josepho Arimathaeensi ostio monumenti ingentem lapidem, quem certe re-

negare Pharisaei non possent (satis autem patens erat prodigium) custodes magnis pollicitationibus inducunt, uti se somno fuisse correptos, et ab Apostolis delusos dicerent. Hoc etsi fieri a discipulis Christi ne volentibus quidem poterat, tamen contulit, ut ne populus tumultum concitaret. Verum plerique Judaei, qui post rem ut acta erat animadverterunt, hoc tanto prodigio permoti, quo admirabilem in modum confirmari, quae erant a Christo dicta, atque praecepta perspiciebant, nostris sacris sese addixerunt, improbitatemque Pharisaeorum, primariorumque Sacerdotum condemnarunt.

Christus posteaquam sese Matri, Apostolis, multisque discipulis saepe visendum exhibuit, quadragesimo a sua restitutione die in Caelum ascendit, et ad Patris dexteram sedit, quocum Deus, atque homo perpetuo regnabit (1).

movere Apostoli nequivissent sine strepitu, qui etiam excitasset milites, si somno fuissent correpti? quarto, nulla suppliciorum habita ratione? quinto, tacentibus Hebraeis, aut confutare nulla ratione, signis, aut conjecturis rei veritatem valentibus? Sed non est opus, ut in hoc argumento copiosius explicando operam locem. Sunt enim hoc labore egregie perfuncti, praeter PP. Justinum, Tertullianum, Origenem, Augustinum, Chrysostomum, aliosque, viri clarissimi Petrus Daniel Huetius Episcopus Abrincensis Demonstr. *Evang. prop.* IX. *cap.* CXLII. Abbas Houttevillius *Tract. inscripto:* La Religion Chrétienne prouvée par les faits *lib.* II. *cap.* IX. *a p.* 298. *ad* 330. *edit. an.* 1722. et Auctor Anonymus optimi libri inscripti *Traité des Principes de la Foi Chrétienne Parte* III. *cap.* VIII. *et seqq. pag.* 167. *et seqq. T.* II. *edit. an.* 1737. E Protestantibus item permulti in eadem re illustranda versati diligenter fuerunt, inter quos laudandi Philippus Limborkius *Collatione cum erudito Judaeo pag.* 179. *et seqq.* Radulphus Cudworthus *sermon.* 1. *Corinth.* XV. *v.* 57. *Londini* 1676. Samuel Werenfelsius *Sermons sur des verites importantes de la Religion. serm.* 1. *ad Actor.* V. *v.* 30. *et seqq. edit. Amstelod. an.* 1716. Johannes Jacobus Hottingerus: *De verit. Resurr. Christi ad Judaeorum convictionem, Christianorumque confirmationem* Tiguri 1709. Nicolaus Gurtlerus *in dissertationibus de Christo in gloriam evecto, et apparitionibus ejus post resurrectionem edit. Franeq. an.* 1711. Johannes Pearsonius *ad symb. Apostolic. pag.* 449. Johannes Colerus *verité de la Resurrect. de Jesus Christ. defendue contre Spinos. edit. Hagae an.* 1706. Augustinus Varenius *dissert. de Christo a mortuis resuscitato edit. Rostoch, an.* 1682. Humfredus Dittonus Anglus *tract. de Resurrect. Christi*, qui anglice primum prodiit, deinde versus in gallicam, et belgicam linguam fuit. Johannes Vesselius *dissert. de verit. Resurrect. Christi edit. Lugd. Batav. an.* 1719.

(1) Extat in Museo Victorio nummus, in quo exhibetur Resurrectionis Christi Mysterium, quemque edidit eruditissimus eques Franciscus Victorius in *Nummo aereo vet. Christ. pag.* 47. egregieque illustravit. Est vero hujusmodi.

Ex aere.

Quibus ex rebus plane constat, quam multi vivo institutore Christianae Religionis, huic in Judaea, Samaria, et Galilaea accesserint, et quemadmodum ea ipsa orta, lateque iis in Provinciis propagata sit.

§. V.

De Doctrina religionis, ac morum, qua Christus instituit Apostolos, quamque ut ubique gentium praedicarent, jussit.

Cum Christus magnam hominum multitudinem induxisset, ut sibi assentiretur (1), perfecissetque omnia, quae de se a Prophetis

(1) Origenes *lib. II. contra Celsum num. 46. pag. 421. Tom. I. edit. Monach. S. Mauri.* Celsum refellens qui nonnisi decem nautas, publicanosque sibi devinxisse mentiebatur, scribit „ Palam est enim vel Judaeos „ ipsos esse *fassuros*, illum non decem modo, non „ centum, non mille; sed modo quinque, modo qua- „ tuor millia, tot denique sibi conciliasse homines, ut „ illum in deserta, sola tantae Deo per Jesum creden- „ tium multitudini continendae sufficientia, sequeren- „ tur, ubi non verbis solum, sed et operibus eos do- „ cebat „. Atque ante Origenem Josephus Judaeus *lib.* XVIII. *Antiq. Judaic. cap.* III. *edit. Haverc. Tom.* I. *opp.* de Christo loquens Γίνεται, inquit, κατὰ τῦτον τὸν χρόνον Ἰησῦς σοφὸς ἀνὴρ, ἔιγε ἄνδρα αὐτὸν λέγειν χρή. ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητὴς, διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῇ τἀληθῆ δεχομένων· καὶ πολλὺς μὲν Ἰυδαίυς δὲ καὶ ἑλληνικὺς ἐπηγάγετο· ὁ Χριςὸς ὗτος ἦν. καὶ αὐτὸν ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν, ςαυρῷ ἐπιτετιμηκότος Πιλάτυ, ὐκ ἐπαύσαντο οἵγε πρῶτον ἀγαπήσαντες. ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν, τῶν θείων προφητῶν ταῦτα, καὶ ἄλλα μυρία θαυμάσια περὶ αὐτῦ εἰρηκότων. ὥςε νῦν τῶν χριςιανῶν ἀπὸ τῦδε ὠνομασμένων οὐκ ἐπέλιπε τὸ φῦλον. Hunc locum Josephi, quem Hieronymus *lib. de Script. Eccl. cap.* XIII. *pag.* 407. *Tom.* IV. *opp. edit. Martianaei.* Pseudo-Hegesippus *lib.* II. *Excid. Jud. or. cap.* XII. quod opus S. Ambrosio tribuitur e Scriba *codicis Mss. Cantabrig.* aliique latinum fecerunt, sic esse vertendum arbitror. *Fuit hoc circiter tempore Jesus vir sapiens, si tamen virum ipsum dicere oportet; erat enim mirabilium operum effector, magister hominum vera libenter suscipientium. Et multos quidem Judaeos, et Gentiles ad se duxit. Christus hic erat. Et ipsum cum invidia Principum apud nos virorum cruci Pilatus affixisset, non desierunt, qui primum dilexerant. Apparuit namque ipsis tertia die rursum vivens, divinis prophetis haec et alia innumera mirabilia de ipso praedicentibus. Usque nunc Christianorum ex ipso cognominatum genus non defecit.* Ex quo quidem Josephi loco plane colligitur, permultos Christo, dum inter nos viveret, consensisse, amplexosque illius doctrinam fuisse. Scio esse plures, qui Josepho falso eum locum esse adscriptum putent. Atque inter hos numerantur Tanaquillus Faber Epist. *ad* Joh. Chabrolium *l.* I. *epist.* XLIV. *p.* 125. *edit. Salmurien. an.* 1675. David Blondellus in Timanni Gallesii *Hist. Eccl. pag.* 125. Christianus Noldius *lib. de vita, et gestis Herodum.* Centuriatores *Magdeburg. Centur.* 1. *lib.* II. *cap.* VII. qui primi videntur esse, qui in controversiam locum eumdem revocarint. Sebaldus Snellius *epist. ad Rupertum* in Arnoldi *Testimonio Flaviano pag.* 83. *et ad Reinesium ibid. p.* 130. *et ad Arnoldum pag.* 176. Christophorus Arnoldus *epist.* XXX. *Philol. et Historic. editis Norimbergae an.* 1661. Johannes Clericus *Tom.* XVI. *Bibl. Veter. et Nov. pag.* 90. *et seqq.* in libro inscripto *sentiments de quelques Theologiens de Hollande pag.* 146. *et seqq.* aliique plurimi horum similes e numero Protestantium. Non desunt Ca-

multo ante, quam accidissent, tradita fuerant; quadragesimo die posteaquam revixit in caelum ascensurus Apostolis, qui in locum convenerant, sese conspiciendum dedit, et arcana religionis, quae sacris literis continerentur, quaeque ipsos ad illud tempus latue-

tholici, qui in eamdem descenderint opinionem. Eam namque probant Richardus Simonius, quem intemperatioris criticae hominem fuisse constat, *Biblioth. critique Tom.* II. *pag.* 26. *et seqq.* et Abbas de Longuerrue vir alioqui eruditissimus *dissert. inserta Tom.* II. *Biblioth. Ancien. et Moder.* Johannis Clerici *pag.* 237. Nonnulli interpolatum eumdem locum esse putant, ut Thomas Ittigius *Proleg. in Josephi opera Lips. edita*, et in selectis *capitibus Hist. Eccl. sect.* 1. *pag.* 356. *et* 374. *et seqq.* Richardus Montacutius *ad Euseb. Demonstr. lib.* III. Stephanus le Moine *not. ad varia sacra pag.* 931. Vorstius *apud Arnold. pag.* 151. Joh. Christophorus Wagenseilius *Tom.* IV. *libror. Juvenilium pag.* 189. Johannes Henricus Ursinus apud *Arnold. pag.* 151. *et seqq.* Johannes Boeclerus *ibid. pag.* 263. Jacobus Perizonius *epist. ad Francisc. Fabricium ad calcem Christolog. Noachicae ejusd. Fabric. pag.* 65. *Lugd. Batav. an.* 1727. Hadrianus Relandus *T.* II. *edit. Hanov. operum Josephi pag.* 876. Campegius Vitringa *lib.* IV. *observat. sacrar. pag.* 970. *et seqq.* Sed vix numerari possunt, qui genuinum esse defendunt. Namque ut mittam Macarii Martyris, qui sub Diocletiano Christo testimonium reddidit, Acta propterea quod verear, ne vitiata sint (*extant Tom.* V. *Act. SS. mensis Maji pag.* 149.) certa res est, post Eusebium *lib.* I. *cap.* XI. *Hist. Eccl. et lib.* III. *cap.* V. *Demonstr. Evang.* nullum fuisse veterum, qui de ejus loci sinceritate dubitaret. Vide Hieronymum *l. c.* Sozomenum *lib.* I. *Hist. Eccl. cap.* I. Isidorum Pelusiotam *lib.* IV. *epist.* CCXXV. Pseudo-Hegesipp. *lib.* II. *de Excid. cap.* XII. Haymonem *Halberstad. lib.* I. *Hist. Eccl. cap.* XIII. Johannem Sarisberiensem *l.* 1. *Policratici c.* IX. Nam Joh. Malelam, Joh. Zonaram, Georgium Cedrenum, Georgium Hamartolum, Michaëlem Glycam, Suidam ex Graecis, et ex Latinis Freculphum, Albertum Statensem, Conradum Hurspergensem, Vincentium Bellovacensem, Petrum Comestorem, atque alios ne sim longus praetereo. His accedit summa Codicum Mss. consensio, quos evolverunt omnes, qui in hanc rem illustrandam animum contulerunt, imprimisque Lambecius, ut idem refert *epist. ad August. Lunaburgensium Ducem de* VII. *Codicibus Josephi, qui extant in Biblioth. Caesar. edit. Vindob. an.* 1666. Quin etiam extabat idem testimonium in Codice Hebraicae versionis Josephi Mss. Vaticano, sed erasum fuit, ut est e Baronio traditum *ad an.* XXXIV. *num.* 226. Quod si id Casaubonus XVI. *alt. Exercit. in Baron. pag.* 677. aliena fide dictum, et Johannes Clericus, homo insigni impudentia, confictum fraude esse *Bibl. Chois. Tom.* XXIII. *pag.* 197. *et seqq.* censent, nae hi vehementer errant. Hos, nisi nobis cedant, revincere poterit Theophili Comitis de Windischmitz testificatio, qui codicem illum sibi Romae ostensum Wagenseilio affirmavit, ut legitur apud *Arnold. ibid. pag.* 240. *et seq.* Ac si apud Gorionidem legitur locus *de Johanne Baptista pag.* 583. *et seq. edit. Beithantil*, non video, cur difficile fuerit, ut is ipse testimonium de Christo referret. Gyraldus Cambrensis in eo libro, qui est de *Institutione Principis*, ut est a Caveo memoriae traditum, haec scribit „ Robertus Prior „ S. Fridiswidae apud Oxoniam, hebraicae doctus, in „ duobus exemplaribus Josephi hebraice scriptis invenit testimonium de Christo in aliis nuper erasum. „ Quod si Wagenseilius e codice Vaticano non hanc Josephi περιοχὴν, sed aliam nescio quam erasam pugnat, non veritate is quidem agit, sed ariolatur, ut qui contra oculatorum testium fidem statuere non dubitet. Ego igitur eruditissimos viros auctores sequutus, fretusque veterum Scriptorum, quos laudavi, omniumque codicum veterum consensione, sic censeo, genuinum esse Josephi testimonium de Christo. Scio afferri contra argumenta perplura ab iis, quos numeravi. Sed sunt ea omnia egregie confutata ab Eminentissimo Cardinali Lambertino viro doctissimo, qui nunc summo Christianae Reipublicae bono universam Ecclesiam Summus Pontifex, assumto BENEDICTI XIV. nomine, moderatur *in* 1. *lib. de Beat. Servi Dei, et Beator. Canoniz. c.* 1. *edit. an.* 1743. ab immortalis quoque memoriae viro Caesare Cardinali Baronio *ad an.* XXXIV. *num.* 226. *et ad an.* XCVI. 2. Natali Alexandro *Tom.* VI. *Hist. Eccl. vet. test. edit.* 1. *Paris. dissert.* 7. Guillelmo Bonjurio *dialog.* III. *Tridaanae de canone sacror. libror. conscrt. Romae* 1706. Houttevillio *lib. de la Relig. Chrét. prouvée par les faits pag.* 65. 77. Honorato a S. Maria *reflex. sur les regles, et l'usage de la Critique edit. Paris.* 1723. *Tom.* III. *diss.* IV. Antonio Pagio *critic. Baron. ad an.* XXXII. *num.* 15. Francisco de Roy *sing. de test. Josephi dissert. edita Andegavi an.* 1656. *ad calcem Hist. de Vita Haeresi, et Poenitentia* Berengarii. Danieie Papebrochio *Act. Sanctor. Junii Tom.* IV. *pag.* 696. Nan. Tillemontio *Hist. Imp. Tom.* I. *pag.* 975. *edit. Bruxel.* Petro Daniele Huetio *proposit.* III. *Demonstr. Evang.* Henrico Valesio *in not. ad Euseb. pag.* 5. 16. et 20. *edit. Paris.* Ab his non dissentiunt plerique Protestantes Joachimus Langius, Conradus Samuel Schurtfleischius, Fridericus Spanhemius Junior,

rant (1), explicavit. Id ubi fecit, ne ante Hierosolymis excederent, quam Spiritus sancti donis aucti fuissent, cavit. Futurum autem dixit, ut brevi spiritus idem Paracletus in eos descenderet. Quo accepto beneficio, universum Orbem terrarum ut lustrarent, gentesque omnes, quae ipsis ab se fuissent tradita, docerent, jussit. Ejus autem doctrinae summa haec erat. Unum esse sempiternum, immensum, infinita sapientia, bonitate, atque potestate praeditum, totius corporis expertem, perfectissimum, rerumque omnium conditorem, atque provisorem Deum (2). Hunc, etsi natura unus, idemque sit, consistere tamen in personis distinctis tribus, Patre, Verbo, ac Spiritu Sancto (3). Verbum, quod et Dei Patris Filius dicitur, conjunxisse naturam humanam sibi, ex quibus naturis duabus divina, atque humana in una Verbi ejusdem hypostasi subsistentibus, Christus Deus, atque Homo exsistat, qui tot cruciatus pertulerit, ut homines, qui a daemone captivi detinebantur, redimeret, dignosque gloria sempiterna faceret (4). Christum Judaeorum scelere cruci affixum, mortuum deinde, ac sepulcro conditum, tertia die revixisse, ascendisseque (5) in caelum, et ad Patris dexteram sedere, unde rursum extremo mundi tempore sit, ut vivos, mortuosque judicet, rediturus. Spiritus (6) Sancti, qui eadem est, atque Pater, et Filius natura, Personam ex Patre, Filioque procedere; dari Angelos (7), qui conditi a Deo sint. Horum

Carolus Denbusius, qui tamen, ut Villelmus Wistonus, Josephum Ebionitam fuisse arbitratur. Daniel Maichellus, Johannes Marchius, Hermannus Witsius, Humfredus Ditton, Joh. Christophorus Wagenseilius, aliique, quos numerat Johannes Albertus Fabricius *in libro de Verit. Relig. Christianae pag.* 138. *et seqq. in Salutari luce Evangelii pag.* 22. *et seqq. et in Bibliotheca Graeca lib.* IV. *cap.* VI. *et in Haverc. edit. opp. Joseph. Tom.* II. *pag.* 64. *et seqq.*

(1) Luc. *cap.* XXIV. *v.* 44. Marc. *cap.* XV. *v.* 15. *et seqq.* Matth. *cap.* XXVIII. *Actor. Apostolor. cap.* I. *v.* 4. *et seqq.*

(2) Id vero ex Evangeliis, vetereque etiam Testamento plane constat.

(3) Fuerunt haeretici, qui contra sentirent. Sed frustra. Nam convinci facile Novi Testamenti auctoritate imprimis possunt, cujus multa, eaque clarissima loca post Patres Justinum Martyrem, Tatianum, Tertullianum, Athanasium, Ambrosium, Chrysostomum, Augustinum etc. recensent Dionysius Petavius *T. II. Theologicorum Dogmatum*, aliique Theologi, qui de Trinitatis Mysterio commentarios, disputationesque ediderunt.

(4) De Divinitate Verbi, et Incarnatione multa item extant in Sacris Bibliis testimonia, quae Dionysius Petavius (post eos, quos nominavi Patres, aliosque etiam) complexus est in V. *Volumine Dogm. Theologic.* Adeundi etiam *Pater Maranus Benedictinus Congr. S. Mauri*, qui recens egregium *de Divinitate Verbi* opus vulgavit Parisiis, et qui *de Divinitate, et Incarnatione Verbi* scripserunt, qui et magno-numero sunt.

(5) Consule extrema *capita quatuor Evangelistarum*, et primum *Actor. Apostolic.*

(6) Idem ille, quem dixi, Petavius *T. II. Theolog. Dogm.* numerat loca scripturae, quae huc pertinent, et Patrum testimonia, quibus res ipsa confirmatur.

(7) De Angelis bonis, malisque quid scripturae statuat, praeter Patres, ostendunt Dionysius Petavius

multos initio lapsos peccato fuisse, atque adeo in ipsos aeternum fuisse supplicium constitutum. Ceteros maximo numero fidem erga Deum, pietatemque servasse, eamque idcirco consequutos felicitatem, atque gloriam esse, quae nunquam sit finem habitura. Eis Deum administris uti, dignosque proinde esse, quos mortales venerentur. Unam esse Ecclesiam, e qua si quisquam sejunctus sit, beatus in coelesti Regno esse non possit. Nam eis, qui in Ecclesia sint, legibusque a Christo sancitis steterint, aeternam (1) esse paratam in coelo felicitatem. Contra si qui sint, qui dictis ejusdem Christi Servatoris audientes esse recusarint, hos in sempiternum cruciatum venire oportere. Omnes homines sive probis, sive improbis moribus vixerint, ut se Christo Judici sistant, excitandos e mortuis (2) tandem esse, et bonos tum quidem corpore dotibus singularibus ornato in caelum migrare, malos autem cum corporibus item suis in locum supplicii descendere debere, ut qui corpore ad multa peragenda usi fuerint, eo socio praemiorum, si bene, poenarumve, si sceleste vixerint, utantur. Atque haec quidem summa praecipuorum Christianae Religionis dogmatum est. Nam decreta, quae ad mores pertinent, ea praeceptis decalogi continentur. Explicate praeterea Christus sanxit, ut quisque non amicos tantum, sed inimicos (3) etiam diligat, cavitque, ne quis injuriam ulciscatur, neu quidquam superbe, improbeve aut agat, aut cogitet. Quae credenda, agendaque Christiano sint, (demtis ceremonialibus praeceptis, quae veniente Christo, ut quae figurae essent, cessarunt) ea partim libris Mosis, Prophetarumque voluminibus contineri, partim

Tom. III. *Theolog. Dogm.* ceterique Theologi, qui de iis spiritibus libros, tractationesque ediderunt.

(1) *De aeternitate suppliciorum* Hominum, Angelorumque damnatorum agit tribus libris Johannes Vincentius Patuzzius vir doctissimus Ord. Praed. *tribus libris de futuro impiorum statu editis Veronae an.* 1748. In hac eadem re versati non Orthodoxi modo, sed etiam Protestantes fuerunt, quos numerat Joh. Alb. Fabricius *De verit. Relig. Christ. cap.* XLVIII. quod est *de Praemior. Poenarumque aeternit. pag.* 719. *et seq.*

(2) Luculentissima sunt Veteris, Novique Testamenti de *Resurrectione mortuorum*, *de fine mundi*, *deque extremo Judicio* loca, quae suis commentariis, post Patres Athenagoram, qui singularem librum de Resurrectione vulgavit, qui etiamnum extat, (nam deperditum Justini Martyris non est cur esse memorandum putem) Tertullianum, Ambrosium, Augustinum, aliosque, collegerunt Johannes Lamius *diss. de Resurrect. Mortuor.* inserta *Delic. Erudit.* et Augustinus Calmetius: *Dissert.* IV. *Journal des Savans ann.* 1723. *pag.* 585. aliique cum Catholici, tum etiam Protestantes, quorum aliquos numerat Fabricius *ibid. cap.* XLV. *et seqq.*

(3) Consule Apologias Patrum Justini, Athenagorae, Tertulliani, et quae diximus supra *lib.* I. *c.* III. §. XXV. *pag.* 469. *et seqq.*

data fuisse Apostolis a Christo constat, quae ipsi aut scripserint, aut successoribus tradiderint, quo traduci (1) in posteros curarent.

(1) De traditionibus egregie disputant Bellarminus *in Controver.* Melchior Canus *in locis Theolog.* Natalis Alexander *in Hist. Eccl.* quorum sunt satis notae lucubrationes. Hi vero, aliique nostrorum satis solide contra Protestantes demonstraverunt, divinam esse traditionum ejusmodi auctoritatem.

CAPUT V.

DE PROPAGATIONE CHRISTIANAE RELIGIONIS IN PALAESTINA, ET RELIQUA SYRIA POST ASCENSUM CHRISTI SERVATORIS IN COELUM: DE PRODIGIIS A DEO PER APOSTOLOS PATRATIS; DEQUE SAEVITIA JUDAEORUM IN CHRISTIANOS.

§. I.

De Propagatione Christianae Religionis in Palaestina post ascensum Christi Servatoris in coelum.

His acceptis mandatis, Apostoli Hierosolymis constiterunt (1). Itaque Matthia in suum Collegium (2) adlecto, cum in coenaculo una cum Deipara (3) Virgine Maria essent, precesque Deo ex consuetudine adhiberent, decimo ab ascensu magistri in coelum die, Spiritum Sanctum in se singulari prodigio descendisse, ignitis linguis indicibus, cognorunt, variarumque linguarum et intelligendarum, et loquendarum facultatem divinitus consequuti omnem me-

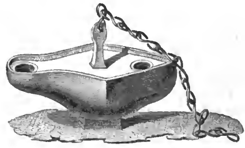
(1) *Actor. Apost. cap.* I. v. 12. *et seqq.*
(2) *Ibid.* v. 15. *et seqq.*
(3) *Ibid.* v. 14.

tum deposuerunt, inque publicum praedicandae Christianae Religionis caussa (1) prodierunt. Eo propter strepitum, reique novitatem magnus hominnm concursus est factus. Erant tunc Hierosolymis plerique origine, et religione Judaei, qui ex longinquis locis in eam urbem adoratum venerant. Parthi erant aliqui, alii Medi, et Aelamitae, Mesopotamii, Cappadoces, Pontici, Asiani, Phrygii, Pamphylii, Aegyptii, Lybici, Cyreuenses, Romani, Cretes, Arabesve. Hi cum sua quisque lingua Apostolos multa uti animadvertissent, rei magnitudinem admirati, quod Apostoli omnes fere essent e Galilaea, totque sermonum facultatem natura, aut arte consequi tam brevi tempore non possent; unde id esset tam singulare prodigium profectum, quaerebant. Sed qui versati in iis linguis non erant, cum quae ipsi non intelligerent, Apostolos loqui audirent, ebrios hos esse arbitrabantnr (2). Quamobrem Petrus ut ejus rei suspicionem ab sociis amoliretur, conversa in Judaeos oratione, hortatus eos fuit, ne quid simile de sobriis hora tertia diei suspicarentur. Immo vero, quae ab Joele Propheta de spiritu in Israelitas, qui Messiae credidissent, ejusque praeceptis paruissent, immittendo scripta fuerant, ea ut exitum in Jesu Christi discipulis habuisse cognoscerent, rogavit. Cumque multa de Magistri prodigiis, de virtnte, de reditu in vitam, deque ascensu in caelum dixisset, tum sibi, sodalibusque suis id onus impositum esse affirmavit, ut primis omnium Judaeis, quod populum electum constituissent, evangelium nunciarent. His, aliisque verbis in eam sententiam dictis, tria circiter millia hominum permovit, ut Chri-

(1) *Ibid. cap.* II. v. 1. *et seqq.* Sunt Protestantes aliquot, qui Apostolos Spiritus Sancti beneficio consequutos fuisse linguae graecae cognitionem dubitent. Namque eam illos habuisse putant, ante quam Spiritus Sanctus in eo descendisset. Atque haec quidem opinio probata fuit Conrado Schavartzio *lib. de opinatis discipulorum Christi Soloecismis cap.* X. §. XV. *pag.* 57. At ratio, qua hi nituntur, nullius momenti est. Nam quod ajunt, jam usque ab Alexandri Magni aetate Palaestinos assuesse linguae graecae, ferri id quidem, si de politioribus sermo sit, potest; at si de piscatoribus, qui etiam Luca teste *Actor. cap.* IV. v. 13. *sine literis et idiotae* erant, loquamur, ferri profecto non potest. Quemadmodum autem intelligendum sit, quod Lucas de variis linguis scribit, ostendit Johannes Lamius vir eruditissimus in eo libro, qui *de Eruditione Apostolorum* inscribitur *cap.* XV. *p.* 351. veteres Patres, atque Interpretes auctores sequutus. Hoc addo, Apostolos sic esse cujusque linguae facultatem consequutos Spiritus Sancti beneficio, ut si scribere ea lingua utile esset, ac vellent, id quidem possent. Nam alioqui quemadmodum graece scripsissent, qui ante ejus sermonis essent omnino ignari? Nec barbarismi nonnulli, quos in Novo Testamento legimus, deterrere nos ab hac sententia possunt. Non enim eadem elegantia Isaiam, atque Sophoniam, ut scriberent suas visiones, Spiritus Sanctus incitavit. Aptat enim se divina providentia quodammodo iis, qui instinctu ejus moventur ad scribendum, de qua re luculentissima sunt Christianorum veterum testimonia.

(2) *Act. Apost. cap.* II. v. 7. *et seqq.*

stianis sacris eodem ipso die initiarentur. Manserunt deinceps aliquandiu Hierosolymis Apostoli, pluresque alios sibi devinxerunt. Inde post in alias Palaestinae urbes profecti, numerum Christianorum prodigiis, vique orationis admirabilem in modum auxerunt (1).

§. II.

De prodigiis a Deo per Apostolos patratis, deque aucto ob eam rem numero Christianorum.

Vir erat eo tempore Hierosolymis, quem plerique omnes claudum fuisse natum cognorant (2). Is quaeritandi victus caussa deferri curabat in eam templi portam, quae speciosa dici (3) consuerat. Ergo cum Petrus, et Johannes hora diei nona in aedem sacram ingrederentur, claudumque rogantem audirent, ei ut pecunia subvenire vellent; nullum sibi esse argentum, atque aurum responderunt, nec se tamen recusaturos dixerunt, quin ipsi, quod haberent, concederent. Itaque ut erigeret sese, atque ut incederet, jusserunt. Claudo Christi Servatoris virtute sanato, ut id elatum fuit in populum, magna hominum multitudo in Porticum Sa-

(1) Ut paullo post constabit.

(2) *Act. cap.* III. *v.* 1. *et seqq.*

(3) *Ibid. v.* 2. De Porta speciosa multa habent in hunc locum Interpretes. Nos eam arbitramur esse, quam Josephus *lib.* V. *de Bello cap.* V. *pag.* 332. *T.* II. *opp. edit. Haverc.* Corinthiam vocat. Nam haec, ut ille scribit, *multo ceteras* τῇ τιμῇ *honore superabat*, et speciosa dici jure poterat.

lomonis (1), quo se Apostoli illi duo receperant, concurrit, ut qui tantum prodigium patrassent, cerneret. Petrus nactus opportunam ad convertendos ad sanitatem Judaeos occasionem, his in memoriam qnae adversus Christum gessissent revocavit. Deinde cum, Jesum Messiam eum esse, quem Prophetae praedixerant venturum, et cujus nomine, ac virtute claudo incedendi data facultas esset, demonstrasset; tum est eos ut resipiscerent hortatus, ni e plebe Dei excludi, exterminarique vellent. Hac oratione permoti, multi Christo nomen dederunt, auctusque est ad quinque millia hominum (2) numerus Christianorum. Namque illud tam patens prodigium fuit, ut ne ab Anna quidem, et Caipha, ceterisque Sacerdotibus, qui hostes se Christi esse profitebantur, negari posset. Multa praeterea Apostoli miracula fecerunt. Cujus rei cum fama (3) percrebuisset, qui domi aliquos habebant, quorum infirma esset valetudo, hos in plateas deferebant, qua Petro erat transeundum, ut ejus saltem umbra tegi, salutemque consequi valerent. E proximis quoque civitatibus aegroti Hierosolymam deportabantur, qui sani, laetique, et quod caput erat, Christiaui domum redibant. Itaque civitati Christianorum magna est accessio facta, quod non Judaei modo, sed Hellenistae etiam, de quibus supra (4) demonstratum est, suam Christo fidem obstrinxissent. Sed, ita ut fit, ubi gentes variae iu unam Rempublicam coaluerunt, conqueri Hellenistae de Judaeis coeperunt, (5) quod in distribuendis rebus, quae ad victum, vestitumque spectarent, hi viduarum Hellenistarum rationem fere nullam haberent. Apostoli convocatis discipulis, non esse opportunum docent, ut ipsi, qui instituendi populi caussa delecti a Christo, dictique Apostoli fuissent, mensis darent operam, verbumque Dei nunciare desinerent. Quamobrem multitudinem hortantur, ut septem viros reperiat, qui virtute praestent, quibusque onus distribuendi, quae ad vitam necessaria essent, imponeretur.

(1) *Act. cap.* III. v. 11.

(2) *Act. Apostol. ibid.* v. 41. Ab Judaeis autem conversionis initium erat ducendum, quod peculiari quadam ratione Messias Judaeis promissus esset, quanquam esset etiam lumen Gentium futurus. Vide *Deuteron. cap.* XVII. v. 15. et *Genes.* XLIX. v. 6. et *Actor.* XIII. 47. Quare etsi Christus in caelum ascensurus Apostolis praeceperit, ut euntes in *mundum universum praedicarent Evangelium omni creaturae* Marci XVI. 15. Matth. XXVIII. v. 19. Lucae XXIV. 47. Paul. *epist. ad Coloss.* 1. v. 23. tamen exordium ab Judaeis esse sumendum dixit: *Actor.* 1. v. 8. Id vero diligenter est ab Apostolis observatum. Vide *Act. cap.* I. *et seqq. cap.* XIII. v. 46.

(3) *Act. cap.* V. v. 12. *et seqq.*

(4) *Lib.* I. *cap.* I. §. XI. *pag.* 79. *et seqq.*

(5) *Actor. cap.* VI. v. 1. *et seqq.*

Inventi fuerunt, qui tales erant, quales optare Apostoli poterant. Itaque *ordinati* sunt, et *Diaconi*, hoc est ministri vocati, quorum unum, ac praecipuum munus erat, ut Sacerdoti in celebranda Eucharistia servirent, alterum, ut prospicerent, ne qua in distributione rerum perturbatio oriretur (1). Stephano uni erat diaconorum nomen. Is quoniam Spiritus Sancti (2) instinctu ducebatur, atque ita cum inimicis nominis Christiani disputabat, ut eis evadendi viam reliquam nullam faceret, ab impiis quibusdam ex urbe ejectus, lapidibusque obrutus fuit. Quo facto in eos, qui Christi nomen profiterentur, omnia cruciatus exempla Judaei edere constituunt. Itaque saeva in nostros tempestas cooritur (3). Eam ut nostri declinent, ita ut jussi a Christo fuerant, plerique omnes, demtis Apostolis, Hierosolymis abscedere, inque alias urbes profugere decernunt. Interea Apostoli Jacobum Minorem item Apostolum, qui Christo sanguinis propinquitate conjunctus erat, Hierosolymitanae Ecclesiae (4) praeficiunt.

Anno Aerae Christianae circiter XXXI. Christiani, qui Hierosolymis profecti aut in alias Judaeae urbes, aut in Samariam, Phaeniciamve abierant, quique Damascum, vel Antiochiam, vel in insulam etiam Cyprum contenderant, oratione, atque prodigiis rem Christianam mirifice (5) auxerunt. Philippus, qui septem Diaconorum, quorum supra facta est mentio, unus fuit, cum in Samariam (6) venisset, nunciareque Evangelium, et miracula patrare coepisset, multos, ut Christum consectarentur, et colerent, permovit. Simon tunc (7) quidam in ea Provincia erat insignis impostor, qui praestigiis, malisque artibus Samaritas circumvenerat, eisque persuaserat, se virtutem nescio quam magnam esse, cui plurimum tribui oporteret. Is quoque, ut alios Philippo assentiri animadvertit, eum sequi statuit, baptismique initiatus mysterio est. Apostoli, qui Hierosolymis manserant, eorum, quae gesta in Samaria essent, certiores facti, cum Diaconis nullam inesse facultatem (8)

(1) De officiis Diaconorum erit alibi opportunior disserendi locus.

(2) *Act. Apost. ibid. v.* 8.

(3) Vide §. sequentem et *Act. cap.* VIII. *v.* 1. *et seqq.*

(4) De hac re agam IV. hujus Operis libro, ubi disseram de forma, et ratione Christianae reipublicae.

(5) *Act. cap.* VIII. *v.* 4. *et seqq.* et *cap.* XI. *v.* 19. *et seqq.*

(6) *Act. cap.* VIII. *v.* 5. *et seqq.*

(7) *Ibid. v.* 9. *et seqq.* De hoc agetur alio loco opportune, ubi de disciplina majorum nostrorum in repellendis ab Ecclesiae communione haereticis, qui converti nollent, disseretur.

(8) De hac re disseram, ubi de ritibus Sacramenti Confirmationis sermonem institutam.

confirmandi, sanctumque spiritum conferendi scirent, eodem Petrum, atque Johannem, qui recens baptizatis manus imponerent, miserunt. Dum illi suo munere fungebantur, Simon, de quo paullo ante dictum est, ad eos (1) accessit, oblataque pecunia, sibi ut potestatem dandi Spiritum Sanctum facerent, rogavit. Apostoli graviter improbo homine reprehenso, propterea quod donum Dei vendi pecunia posse arbitraretur, ei auctores, ut poenitentiam ageret, fuerunt. Qui veritus, ne quid sibi adversi eveniret, orare eos, atque obsecrare coepit, sui ut misererentur, utque a Deo prece, ne poenas tanti flagitii lueret, obtinerent. Interea (2) Petrus, atque Johannes urbes Samariae Provinciae, vicosque peragrabant, efficiebantque, ut magnus hominum numerus Christo se dederet.

Eodem fere tempore Philippus Diaconus ab Angelo monitus, ut in viam, qua iter in Gazam (3) est, sese conferret, paruit; eoque ut pervenit, in Æthiopem Candacis Regiuae Eunuchum, qui Proselytus (4) Judaeorum erat, incidit, quem in doctrina Christiana institutum baptismi Sacramento initiavit, raptusque a Spiritu translatus Azotum (5) est, quae urbs ad Judae sortem, ditionemque pertinebat. Interim (6) Saulus, qui incredibili odio in Christianos ferebatur, Damascum contendebat, epistolasque ex principibus Sacerdotum deferebat, quibus ei potestas in vincula conjiciendi, Hierosolymamque trahendi Judaeos omnes dabatur, qui nostram religionem amplexi essent. Proxime cum ab eo oppido Syriae abesset, a Christo, qui sese illi visendum dederat, castigatus, jussusque maleficio abstinere, eique assentiri institutioni, quam hactenus reprobasset, resipuit, baptizatusque ab Anania Presbytero tanta vi orationis praedicare decreta Christianae religionis aggressus est, ut inimicos implicaret, tacereque cogeret. Hi ira incensi hominem pe-

(1) *Act. Apost. cap.* VIII. *v.* 18. *et seqq.*

(2) *Ibid. v.* 25.

(3) *Act.* VIII. *v.* 26. *et seqq.* „ Angelus Domini, *in-* „ *quit Lucas*, loquutus est ad Philippum dicens: *sur-* „ ge et vade contra Meridianum, ad viam, quae de- „ scendit ab Jerusalem in Gazam, haec est deserta. Pomponius Mela *lib.* 1. *cap.* XI. *Ceterum*, inquit, *in Palaestina est ingens, et munita admodum Gaza. Sic Persae aerarium vocant, et inde nomen est.* Lucas autem non oppidum desertum, sed viam, qua iter erat in illud, desertam appellat. Atque haec est Chrysostomi, et Oecumenii in hunc Actorum locum interpretatio.

(4) Ethnicum fuisse putant Eusebius *lib.* II. *Hist. Eccl. cap.* I. et Chrysost. *homil.* XIX. *in Acta.* At si Eunuchus Ethnicus erat, Cornelius Centurio primitiae Gentium non fuisset, quod certe falsum est. Nam ob eam rem orta quoque contentio inter Christianos Judaizantes fuit, qui ante Cornelium neminem ethnicum viderant ab Apostolis Christianum factum. *Act.* X. *v.* 1. *et seqq.*

(5) *Asdod in sorte tribus Judae, quae nunc vocatur Azotus.* Ita Auctor libri *de locis Hebraicis*, qui extat inter opera Hieronymi.

(6) *Act. cap.* IX. *v.* 1. *et seqq.*

rimere statuerunt. Quamobrem a Christianis Caesaream deductus est, Tharsumque in Ciliciam missus, ubi tutius ei consistere liceret. Jam late, longeque iis temporibus in Galilaea, Samaria, et Judaea propagatum nomen Christianum erat, Ecclesiaque iisdem in Provinciis (1) summa pace fruebatur. Quo fere tempore cum Palaestinae urbes Petrus circumcursaret, Lyddam (2) venit, et Æneam paralyticum, invocato Jesu Christi nomine, sanavit. Qua re cognita Lyddani, ceterique (3) Saroniani, maturandum sibi esse putarunt, ut ei se devoverent, cujus virtute Apostoli res admirandas perficere solerent. Joppe (4) erat oppidum, quod Lydda haud longe aberat. Tabitha (5) illic vidua singulari virtute, atque in pauperes studio floruerat. Cum haec decessisset, Christiani, qui Joppe degebant, legatos ad Petrum mittunt, rogantque, eo ut quam cito possit, accedere ne gravetur. Hoc accepto nuncio Petrus Joppen contendit, et Tabitha ut reviviesceret fecit. Itaque plures ejus oppidi incolae animos, ut Christo crederent, induxerunt. Haec omnia circa aerae Christianae annum quartum atque trigesimum perfecta sunt. Joppe igitur cum apud Simonem quemdam coriarium Petrus ageret, ex Caesarea Palaestinae (6) nuncii ad eum venerunt, qui significarent, Cornelium Centurionem, etsi ethnicum, et incircumcisum, virum tamen, qui unum Deum adoraret, ejusque praecepta (7) coleret, vehementer cupere, ut secum una de rebus, quae ad salutem animi spectarent, loqueretur. Petrus monitus a Deo singulari visione, quid facto in ea re opus esset, Caesaream concessit; quem ut Cornelius vidit, in ejus se pedes projecit, et quemadmodum divina voluntate factum esset, ut ipsum Joppe Caesaream acciverit, ostendit (8). Ferre Apostolus non potuit, ut sibi, qui

(1) *Act. ibid. v.* 31.

(2) *Ibid. v.* 32. *et seqq. Lydda* hodie *Ludde* appellatur. A scriptoribus medii aevi Diospolis dicitur. De eo oppido accurate agit Hadrianus Relandus *Palaest. lib.* III. *pag.* 838. *Thesaur. Antiq. sacrar. edit. Venet. an.* 1746. *vol.* VI.

(3) Hieronym. *comment. in Isaiae cap.* XXXIII. *lib.* X. *pag.* 273. *Tom.* III. *opp. edit. Martianaei.* „ Saron omnis „ juxta Joppen, Lyddamque appellatur regio, in qua „ latissimi campi, fertilesque tenduntur „ . Vide Relandum *ibid. lib.* I. *cap.* LV. *pag.* 348. *et seq.*

(4) De portu, et oppido *Joppe* consulendus Hadrianus Relandus *ibid. lib.* III. *pag.* 826.

(5) *Act. cap.* IX. *v.* 36. *et seqq.*

(6) *Act. cap.* X. *v.* 1. *et seqq.*

(7) Quae natura duce cognosci possunt, et praecipua, quae ad mores spectabant, legeque Mosis continebantur. Nam erat Cornelius *Proselytus Portae*. De qua re vide quae disputavi *lib.* I. *cap.* 1. §. *ult. p.* 83.

(8) De Cornelio agit, praeter Interpretes, Baronius ad *an.* XLI. *n.* 25. *et seqq.* Dicitur autem Cohortis Italicae Centurio Cornelius: quae res scriptores aliquot implicavit, propterea quod legissent apud Dionem *lib.* LV. Neronem, ante quem acta haec sine dubio fuerunt, primum omnium Imperatorum fuisse, qui legionem, quae *Italica* diceretur, constituerit. At ma-

homo esset, cultus ejusmodi ab Centurione adhiberetnr. Quamobrem viro commonefacto, ne id ageret, ei ut surgeret, praecepit, post eidem quae doctrina Christiana mysteria complecteretur, explicavit. Dum haec a Petro dicebantur, repleti ethnici omnes, qui aderant, Spiritu Sancto fuerunt. Qua re visa Judaei Christo addicti, qui eo cum Apostolo venerant, mirati vehementer fuerunt, quid esset, quod in Gentes etiam Spiritus Sancti gratia sese diffudisset. At Petrus ninil impedire affirmavit, (1) quin ii, qui divinitus aucti tot donis fuissent, baptizarentur. Itaque hi primi ex ethnicis homines fuerunt, quos Apostoli in Palaestina ad Christianam religionem adduxerint.

Interim Christiani, qui Hierosolymis, quo tempore lapidibus obrutus Stephanus fuit, discesserant, atque in Phoeniciam, aut Cyprum contenderant, summo cum Ecclesiae commodo Verbum Dei (2) praedicabant, magnamque Judaeorum multitudinem convertebant. Ex eorum ipsorum, de quibus supra dictum est, numero Cyrenaei, ac Cyprii quidam Antiochiam abeundi consilium susceperunt. Eo cum pervenissent, non Hebraeis modo, sed Ethnicis etiam Christum nunciarunt, multisque vera esse, quae praedicabant, persuaserunt. Qua re audita, Ecclesia, quae erat Hierosolymis Barnabam ad eos misit; qui virtutem Dei admiratus, novos discipulos, ut in fide servanda persisterent, hortatus est, deditque diligentem operam, ut alii plerique eorum exemplum imitarentur. Deinde (3) Tharsum profectus, Saulum, qui Paulus etiam dictus est, secum ut Antiochiam rediret, induxit. Hi vero, cum nihil praetermitterent, quod ad rem Christianam augendam, propagandamque conduceret, tot progressus fecerunt, ut multiplicato incre-

gnus Baronius *ibid.* num. 2. Italicam eam Cohortem ante Neronis tempora dictam fuisse defendit, quod conflata ex Italis esset. De *Cohorte* autem Lucam, non vero de *Legione* agere. Non probat haec Samuel Basnagius *Annal. Polit. Eccles. ad an.* XXI. num. 10. Cornelium enim censet sub Nerone transiisse ad *legionem Italicam*; itaque prolepsi Lucam fuisse usum, designasseque eo titulo Cornelium, quem post fuisset consequutus. Mihi verisimilius esse videtur, quod Baronius statuit. Visum id quoque longe propius ad veritatem accedere fuit Bernardo Doysingio viro ceteroqui de numero Protestantium *disser. de visione Petri ad Act.* X. v. 9. *et seqq. sect.* 1. §. II. *edit. ann.* 1710. Cornelium Episcopum primum Caesareensium fuisse putat Auctor *Constit. Apostolic.* quem laudat, et sequitur Baronius *ad an.* XLI. num. 9. Negat Michael Lequienius *Orient. Christ.* T. III. *pag.* 534. *seq.* Nam Eusebius, qui Caesareensis Episcopus fuit, et *lib.* II. *Hist. Eccl. cap.* III. loquutus de Cornelio est, eam Ecclesiae suae laudem nunquam tribuit. Vide *Tillem. in vita S. Petri art.* XXVI. *pag.* 164. *et seqq. T.* I. *Mon. H. E. edit. Paris.*

(1) *Act. ibid. v.* 44. *et seqq.*

(2) *Act. cap.* XI. *v.* 19. *et seqq.*

(3) *Act. ibid. v.* 25. Vide Tillementium *Mon. Hist. Eccl. pag.* 216. *et* 575. *et seq. Tom.* I. *edit. Paris.*

dibilem in modum discipulorum numero, necesse fuerit omnibus indere Christianorum nomen, ne quae dissensiones (ob diversitatem appellationum variarum gentium, imprimisque Judaeorum, atque Graecorum) turbaeque orirentur (1).

Fuerunt olim, suntque scriptores, qui anno circiter XXXVI. *Aerae vulgaris* Thaddaeum (2), qui unus e septuaginta duobus discipulis Christi fuerit, quorum supra est facta mentio, Edessam ad Abgarum regulum pervenisse, defenderent. Abgarum namque ferunt nuncios ad Christum misisse, qui literas deferrent, regisque nomine obsecrarent, ut Edessam venire, Abgarumque ipsum, qui adversa valetudine premeretur, curare vellet. Jesum rescripsisse, esse in caussa quaedam, quae impedirent, quo minus tunc Abgaro satisfaceret; sed promisisse tamen, fore, ut posteaquam ipse in coelum migrasset, aliquis suorum discipulorum Edessam iret, aegro-

(1) Vide quae diximus *lib.* I. *cap.* I. §. III. *pag.* 8.

(2) De hac re magna est inter Criticos, Historicosque dissensio. Namque sunt, qui ficta haec esse contendant. Atque ita quidem censent Erasmus, Bellarminus, Melchior Canus, Costerus, Ludovicus Dupinius, Richardus, Simonius, Natalis Alexander *H. E. sec.* I. *Diss.* III. atque e Protestantibus Cocus, Rivetus, Hoornbeeckius, Fridericus Spanhemius, Basnagius ad *ann.* 29. *pag.* 252. *et seqq.* aliique. At Scriptorum non e nostris modo, sed etiam e Protestantibus sane multi non tam esse absurdam eam narrationem censent, ut facile rejicienda esse videatur. In his sunt Baronius ad ann. XXXI. n. 60. Tillemontius in vita *S. Thomae Mon. H. E. pag.* 364. *edit. Venetae et nota* VIII. *pag.* 614. Jacobus Hyacinthus Serrius *Hist. Critico-Polem. de Christo, ejusque Virgine matre. Exercit.* XLVI. et Protestantes Montacutius *Orig. Ecclesiasticar. Tom.* I. *Part. Poster. pag.* 63. Lambecius *Tom.* VIII. *Biblioth. Vindob. pag.* 31. *seq.* Guillelmus Caveus *initio Hist. Literar.* atque ceteros praetermittam, Johannes Ernestus Grabius *Spicileg. SS. PP. Tom.* I. *pag.* 2. *edit. an.* 1714. *et pag.* 319. *et seqq.* Josephi Simonii Assemani Vaticanae Bibliothecae Praefecti viri eruditissimi haec est opinio: Nuncios fortasse fuisse ab Regulo Abgaro ad Christum missos oratum, ut Edessam accedere ne gravaretur, Christumque quod visum est, voce, non literis respondisse. Relata ea responsa ab Edesseno, qui tum fere viveret, aliquo in commentario ita fuisse, ut Epistolae formam praeseferrent. Inde totam opinionem manasse, quae statuat scriptas a Christo literas ad Abgarum fuisse, quae in tabulariis Edessenis servarentur. Ita ille quidem *Biblioth. Orientalis Tom.* I. *pag.* 554. Mihi vero etsi non omnino a similitudine veritatis aliena esse Assemani sententia videatur, tamen inducere animum non possum, ut hanc, vel negantem esse ejente opinione verisimiliorem, putem. Itaque anceps haereo, neque quid potius statuam scio. Illud dico, minus eos caute agere, qui sine dubio falsam utramque *Epistolam* esse pugnent. Namque eorum argumenta tanti momenti non sunt, ut extorquere a quoquam jure assensionem possint. Atque Eusebius eas ex antiquis characteribus scriptas ex tabulario Edesseno expressisse, easque Syriacis Graecas factas suae Historiae Ecclesiasticae *l.* I. *c.* XIII. inseruisse, tradit. Accedit S. Ephraemi Syri in suo testamento *T.* II. *Graec. Latin. nov. edit. Rom. an.* 1743. *pag.* 235. consensio. Mitto Darii Comitis, qui Augustini aetate florebat, aliorumque veterum testimonia, quae jam allata ab iis scriptoribus sunt, quorum est paullo ante facta mentio. Quin etiam non est cur memorem chronica ab Assemano relata *Bibl. Orient. T.* I. *pag.* 318. 420. 554. quod mihi nunc ad monumenta Eusebii aetate longe recentiora numeranda otium non sit. At illud certum est, novorum Historicorum conjecturas anteponi antiquorum auctoritati non posse. Gravissimis enim argumentis agendum est, ut quae jamdiu invaluit, ea hoc tempore labefactetur opinio. Atque Natalis Alexandri conjecturae rejectae a Tillemontio, et Grabio sunt satis, ut arbitror, solide, ac diligenter. Iisdem autem responsis, atque nonnullis aliis, quae adhibentur a Lambecio, refelli commode poterunt, quae sunt a Basnagio adjuncta: non enim est necesse, ut in re impedita, atque omnino dubia operam mihi esse diutius conterendam putem. De anno, quo gesta haec fuisse creduntur, vide Tillemontium *ibid. not.* VI. *pag.* 614. et Lequienium *Orientis Christian. Tom.* II. *pag.* 624.

toque sanitatem redderet. Ergo Thomam Apostolum, instinctu divino permotum, constituisse in eam Syriae urbem Thaddaeum praedicatum Evangelium mittere. Rem ab Thaddaeo fuisse bene gestam, et curato Abgaro, ipsi, Edessenisque persuasisse, ut suam Christo fidem obstringerent.

Multis prodigiis in Judaea, Samaria, Galilaea, Phoenicia, et Syria (1) patratis, cum tot homines Christo Apostoli, ceterique discipuli devincire solerent, iram in se Judaeorum concitabant, ac saepe in jus vocati saevitiam in se inimicorum experiebantur.

§. III.

De Judaeorum primis Ecclesiae seculis in Christianos Saevitia.

Nam, ut praedictum a Christo fuerat, (2) simulatque in populum efferre ejus nomen, prodigiisque confirmare religionis decreta Apostoli coeperunt, ab Judaeis comprehensi, conjectique in vincula sunt, deindeque a Pontificibus, senioribusque jussi, ne quid deinceps simile divulgare (3) pergerent. Sibi enim inimicis nominis Christiani turpissimum esse arbitrabantur, ejus famam percrebrescere, in diesque celebritatem augeri, quem ipsi a Pilato in crucem agi impetrassent. Itaque etsi negare non poterant, sanatum a Petro, et Johanne repente fuisse eum, quem plerique omnes quadraginta annorum intervallo paralysi laborasse cognorant, tamen (4) ne errasse viderentur, in sententia obstinate persistere, quam sua opera capitis a Procuratore condemnatum, ut Messiam colere malebant. Sed hostium comminationes deterrere Apostolos nequiverunt, quin Sacerdotibus, populique Principibus responderent, nefas sibi esse tacere, quae ipsi audissent, vidissentque. Paralyticum salutem esse consequutum virtute Jesu Christi, sine quo salus in ho-

(1) De Miraculis Jesu Christi, et Apostolorum videndi Interpretes Actorum Apostolicorum, et qui Historiam Apostolorum descripserunt, ut Baronius *Annal.* *Tom.* I. Tillemont. *monum. Hist. Eccl. Tom.* I. Orsius *Hist. Eccl. Tom.* I. etc.

(2) *Matth. cap.* X. v. 17.

(3) *Act.* IV. v. 18.

(4) Sic enim ajebant. *Quid faciemus hominibus istis? Quoniam quidem notum signum factum est per eos omnibus habitantibus Hierusalem: manifestum est, et non possumus negare. Sed ne amplius divulgetur in populum, comminemur eis etc. Act.* IV. v. 16. et seq.

mine nulla esse potest. Ergo illi ab Synedrio dimissi, cum multa esse intelligerent, quare negotio desistere non possent, tanta in praedicanda veritate diligentia versati sunt, ut magnum numerum hominum Christo (1) conciliarint, quibuscum vitam degebant commodorum, et felicitatis pleuam. Interim, ut supra ostensum est, prodigiis res Christiana augebatur.

Quod cum Judaei aegerrime paterentur, iterum esse in Apostolos animadvertendum statuunt. Quamobrem eos in carcerem contrudunt, custodesque (2) ponunt, qui ne eis inde excedere liceat, curent. Sed sancti viri ab Angelo liberati, mane in templum ascendunt, plebemque instituere in Christi doctrina, et praeceptis student. Interea Principes Sacerdotum, Senioresque populi concilium convocant, ministrosque, qui Apostolos e carcere educant, et ad se deferant, mittunt. Janitor aperto carcere neminem invenit. Redeunt ad Synedrium lictores, quidque sibi contigerit, nunciant. Quo tempore unus aliquis opportune advenit, eosque omnes, quos claudi Senatus jussisset, in templo versari, et populum docere significat. Seniores veriti, ne si vi agant, perturbatio, tumultusque in civitate oriatur, cum ministris in eum locum, in quo sunt Apostoli, accedunt, atque ut se in Synedrium conferaut, hortantur. Quod cupiunt, facile impetrant. Itaque Apostoli interrogati a Principe Sacerdotum, quamobrem cum prohibiti fuissent, nihilominus in vulgus efferre nomen, doctrinamque (3) Christi, reosque mortis illius facere Principes, Senioresque Judaeorum auderent, respondent, id sibi onus incumbere, ut Deo magis, quam homini cuiquam pareant. Excitatum a Mortuis Christum esse, quem ipsi Principes, Senioresque crucis supplicio interfecerant. Hunc liberatorem, servatoremque generis humani esse, sine quo neque remissio peccatorum, neque salus esse mortalibus ulla possit. Judaei hac oratione irritati cogitant quibus modis illos cruciari, atque interire faciant. Sed Gamalielus, cujus magna erat apud (4) Senatores existimatio, Apostolos e concilio removeri jubet. Qua re facta, quid sit agendum patribus ostendit. Fuisse aliquos dicit, qui de se multa jactare solerent. In his Theodam, et Judam Galilaeum homines factiosos numerat. Horum sectas, quoniam instinctu Dei

(1) *Ibidem* v. 32.
(2) *Act.* V. v. 18. *et seqq.*
(3) *Ibid.* v. 27. *et seqq.*
(4) *Ibid.* v. 34. *et seqq.*

constitutae non essent, funditus periisse proponit. Igitur monet, ut libertatem abeundi Apostolis faciant. Christianam religionem concludit, si humano, non divino consilio introducta sit, sine ullo cujusquam labore concidere debere. Omnes in Gamalielis sententiam concedunt. Hoc addunt, caedi eos verberibus ante oportere, quam dimittantur. Summum ea res Apostolis gaudium attulit. Nam quod caesi verberibus, contumeliaque affecti *pro Christi nomine* fuissent, id sibi maxime esse gloriosum arbitrabantur (1).

Vix inde secesserant, cum iterum se ad nunciandum Evangelium pararunt. Igitur modo in templo, modo in privatis aedibus populum (2) docebant, magnamque multitudinem hominum, ut Christum Messiam agnosceret, seque ei addiceret, inducebant. Paullo ante exitum XXX. aerae Christianae anni, cum Ecclesia adeo crevisset (3), ut septem Diaconos constituere, eosque distribuendis iis, quae ad victum, vestitumque pertinerent, praeponere necesse fuerit, cum Stephanus ita pro Christo ageret, ut non Hierosolymitas modo, sed etiam Alexandrinos, Cyrenenses, Libertinos (4), Cilices, Asianosque Judaeos convinceret, cogeretque, ut ne ejus quidem vultum, atque aciem oculorum ferre possent; sic eorum in se invidiam, atque odium concitavit, ut in ipsum impetum fecerint, exque urbe eductum, lapidibusque appetitum interfecerint. Hic primus Christianorum Martyrum fuit. Saeva tunc in nostros commota tempestas est. Itaque plerique fuga sibi salutem

(1) *Ibid. v.* 41. „ *Et illi quidem ibant gaudentes a „ conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro no- „ mine Jesu contumeliam pati.*

(2) *Ibid. v.* 42.

(3) *Ibid. cap.* VI. *v.* 1. *et seqq.*

(4) Sunt, qui *libertinorum* gentis nomen esse arbitrentur. Ita quidem Suidas ad vocem λιβερτινοί· Ab eo non discrepant Tillemontius *Tom.* II. *Mon. Hist. Eccl. pag.* 2. *edit. Venetae*, et Johannes Seldenus Anglus vir alioqui eruditus in secundo libro *de jure Nat. et Gent. juxta Discipl. Hebraeor. cap.* V. „ Ecclesia Libertinensis, *inquit*, in Africa habetur in Collatione Carthaginiensi „. Contra alii *libertos* Romanorum eos fuisse censent. Atque his praeivit Johannes Chrysostomus *homil.* XV. *in Acta.* Mihi eorum sententia videtur propius ad veritatem accedere, qui ex libertis natos, *libertinos* fuisse dictos contendunt. Nam servos manumissos *libertinos* fuisse appellatos nusquam reperio. Jam vero Hebraeos, qui Romae agebant, ex iis ortos pleros que fuisse, credibile est, qui a Pompeio, atque Antonio, et Sosio adducti in Urbem, et tandem manumissi fuerant. Philo *legat. ad Cajum pag.* 785. *edit. an.* 1613. „ Augustus, *inquit*, passus non fuisset trans „ Tiberim bonam Urbis partem teneri a Judaeis, quo- „ rum plerique erant libertini, quippe qui belli jure „ in potestatem redacti, ab heris suis manumissi fue- „ rant, permissi ritu majorum vivere „. Quae verba de iis intelligenda sunt, qui tunc viverent, procreatique ex libertis essent. Rursum Tacitus *lib.* II. *Annal. cap.* XV. „ Actum, *inquit*, et de sacris Aegyptiis pel- „ lendis, factumque Patrum consultum, ut quatuor „ millia *libertini* generis ea superstitione infecta, queis „ idonea aetas, in insulam Sardiniam veherentur „. Roma igitur libertini in Patriam reduces, peculiarem sibi Synagogam constituerunt. Hos *Act.* II. Lucas idem *Advenas Romanos* vocat. Placet haec Samueli Basnagio viro ceteroqui heterodoxo opinio, ad *ann.* 37. *pag.* 460.

petierunt. Apostoli contra ibi manserunt, quod nondum sibi Hierosolymis discedendum esse putarent. Hujus vexationis Saulus minister fuit. Is cum Tharsi (1) in Cilicia natus, civisque Romanus esset (2), non Graecas, Hebraicasque literas solum didicit, verum etiam adeo captus studio Pharisaeorum (3) disciplinae fuit, ut eos imitaretur, Christianosque, qui contrariis moribus viverent, in hostium numero haberet. Quamobrem rem Deo gratam se facturum putavit, si supplicium de ipsis, cum posset, sumeret. Itaque (4) eos Hierosolymis primum (5) exagitavit. Sed cum, ut dictum paullo ante est, dispersi eorum permulti essent, eos conquiri, in urbemque deduci, atque exquisitis poenis affectos interfici curavit. Tandem anno circiter XXXIV. aerae vulgaris, quo tempore Syriam peragrabat, nostrisque, nisi sibi assentiri, Christumque ejurare vellent, supplicia, caedesque minabatur, Damascum ingressurus a Christo acriter castigatus est, atque ita repente immutatus, ut qui ante inimicus Christianorum erat, is in *vas electionis* Christi, et religionis praedicatorem, ac vindicem converteretur. Quare ab Judaeis Damascenis quaesitus ad necem, sportae inclusus, demissusque e muro oppidi a fratribus fuit, et Hierosolymam contendit. Qua in urbe, cum iterum Judaeos de ipso interficiendo cogitare comperisset, consistere diu non potuit. Itaque Caesaream primum, tum Tharsum petiit, ibique mansit, quoad Barnabas post annos aliquot eodem venit, eumque perduxit Antiochiam. Interim pax restituta Ecclesiae fuit.

Anno circiter XLIV. aerae Christianae Petrus, posteaquam varias Provincias peragravit, consilium Hierosolymam redeundi cepit (6). Herodes tunc Agrippas in Judaea regnum obtinebat. Erat is ex Aristobulo Herodis Magni filio, et Berenice Salomes Herodis ejusdem Magni Sororis filia natus, magnaque apud Imperatorem Claudium gratia valebat. Idem ut sibi Judaeos conciliaret, statuit acerbe in Christianos, crudeliterque agere. Quamobrem Jacobum Johannis Evangelistae fratrem comprehendi, et condemnari capi-

(1) *Act.* VII. v. 57.
(2) *Act. cap.* XXI. v. 39.
(3) *Act.* XXIII. 6.
(4) *Act. cap.* X. v. 1. *seq.* Civem Romanum fuisse Paulum, non quod Tharsus Colonia Romana esset, sed quod majores Pauli ejusdem a Romanis, ob rem bene aliquando pro republica gestam, dicti cives fuerint, ostendunt Ezechiel Spanhemius *in orb. Rom. p.* 140. *seqq. edit.* 1703. et Christophorus Cellarius *dissert. de Pauli Apostoli Romana civitate edit. an.* 1706.
(5) *Act.* IX. v. 1. *et seqq.* XXII. et XXVI.
(6) *Actor. cap.* XII. v. 1.

tis coegit. Hoc ut suis civibus placere animadvertit, gratum eis iterum facturus, capi etiam Petrum, et conjici in catenas jussit. Sed cum Pascha instaret, differendum esse in aliud tempus illins supplicium putavit. Apostolus Angeli (1) beneficio solutus in coenaculum, ubi erant Christiani perplures congregati, venit, mortisque periculum vitavit. Nam Herodes nou diu post Caesaream profectus, cum superbe ageret, punitus graviter a Deo est, animamque misere efflavit. Interea Ecclesiae plerique sese conjungebant, religionemque Christianam non solum colebaut, sed etiam late, longeque (2) propagabant. Eodem fere (3) tempore, quum Paulus, et Barnabas dicti gentium Apostoli fuissent, Seleuciam primum venerunt; post in Cyprum insulam navigarunt. Salaminam appulsi, quod oppidum in ea insula celebre erat, in Synagogam ingressi sunt, verbumque Dei suis popularibus nunciarunt. Paphum inde concedendi consilium ceperunt. Eo cum anno circiter XLV. pervenissent, a Sergio (4) Paulo Proconsule accersiti, ei religionis nostrae doctrinam explicarunt, et Elymam quemdam improbum hominem, qui eis resisteret, Proconsulemque, ne fidem illorum dictis adjungeret, deterreret, singulari prodigio punierunt, et Sergium, ut Christianum continuo se esse profiteretur, induxerunt. His gestis Pergen, deinde Antiochiam Pisidiae contenderunt. Ex consue-

(1) *Ibid. v. 7. et seqq.*

(2) *Act. cap.* XIII.

(3) *Ibid. v. 1. et seqq.*

(4) Vide quae de Proconsule Paulo Sergio habet Tillemontius *in vita Pauli Apost. not. 14. pag.* 549. *edit. Venet.* Cyprus insula accessio Regni Lagidarum fuit. Ei Regis frater cum Reguli honore praeerat. Horum regulorum postremus Ptolomaei Dionysii, sive Auletae fuit, quem Romanorum cupiditas, instigante Clodio tribuno plebis, ut sibi mortem consciscerct, coegit. Tunc autem Romani et thesauris regiis, et insula ipsa potiti sunt. Jam usque ab eo tempore Ciliciae Provinciae haec insula juncta, rectaque ab eodem Proconsule est. Vide Ciceronem *lib.* 1. *Famil. Epist.* VII. Sunt, qui hanc deinde fuisse ab Cilicia sejunctam putent. *Cellar. dissert. de Amoenit. Historiae. Geograph. ex itineribus S. Pauli p.* 155. *edit. Dissertationum an.* 1712. Sed deinceps civili bello nullum dubium est, quin ejus status fuerit immutatus. Nam ut auctor est Dio *lib.* XLIII. *pag.* 202. Caesar victor Cyprum Arsinoae, et Ptolemaeo in Cleopatrae sororis gratiam ἐχαρίσατο, *donavit.* Post cum Antonius triumvir esset, eamdem insulam cum parte Ciliciae Cleopatrae concessit, velut est memoriae traditum a Strabone *lib.* XIV. *pag.* 1004. *edit. an.* 1707. Post Augustus Cyprum in provinciis, quas ipse moderari statuerat, numeravit. Verum mox cum Narbonensi Provincia eam insulam Senatui reddidit; quae ex eo tempore a Proconsulibus regi coepit, ut testatur Dio *lib.* LIII. *p.* 504. *et* LIV. *p.* 523. quo quidem in statu sub Augusti successoribus mansit. Apud Gruterum extat inscriptio *pag.* 360. Caligulae tempore facta, quae sic habet. *Pro Consule Provinciam Cyprum obtinuit.* Quamobrem non assentior magno Baronio ad an. XLVI. *num.* 11. ajenti, Sergium una cum Cilicia Provincia Cyprum etiam rexisse. Consul autem Sergius Paulus non fuit. Non enim erat necesse, ut ante Consules essent, qui eo tempore Pro-Consulis munere fungi debebant. Dio *lib.* LIII. *pag.* 504. Augustus Pro-Consules dici voluisse in provinciis scribit, *non eos modo, qui functi consulatu in Urbe fuissent, sed* καὶ ἄλλους τῶν ἐςρατηγηκότων, ἢ δοκούντων γε ἐςρατηγηκέναι, *alios etiam praetorios, aut qui praetoriorum loco haberentur.*

tudine cum in synagogam (1) Judaeorum se contulissent, multisque de Christo loquuti fuisseut, atque plures induxissent, ut partibus Christianis studerent, non paucos Judaeos offenderunt, qui mulierum etiam opera primarios cives incitaverunt, ut in Apostolos animadverterent, et suis finibus expelli juberent. His rebus intellectis Paulus, et Barnabas excusso e pedibus, ita ut praeceptum a Christo fuerat, pulvere Antiochia, ut periculum effugerent, discesserunt, atque Iconium (2) venerunt. Quo in oppido magnum numerum Judaeorum, Ethnicorumque sibi conjunxerunt, quod miracula patrarent, quibus religionem, quam praedicabant, veram esse ostenderent. Sed cum in factiones divisa civitas esset, et pars quidem Apostolis auscultaret, pars contra invidia improborum aliquot Judaeorum concitata, ne prodigiis quidem ad adjungendam assensionem (3) permoveretur, adeo aucta incrednlorum vis fuit, ut impetu facto, Apostolos contumelia afficcrent, et lapidibus occidere tentarent. Ergo inde Apostoli abierunt civitates Lycaoniae (4) perlustratum (5).

Multis regionibus peragratis, anno circiter quadragesimo sexto Paulus et Silas Thessalonicam pervenerunt; ubi quod magnos (6) progressus fecissent, Judaeorum aliquos irritaverunt, qui cum Gentilibus persuasissent Christianos, qui Jesum regem esse affirmarent, contra praecepta Caesaris agere, ita eos incenderunt, ut de nece discipulis Christi inferenda cogitarent. Christiani ut aliquo modo vitare periculum possent, Beroeam noctu Paulum, ejusque socium Silam dimiserunt. Intcrea gravissima itinera Apostolus suscepit, utque suo munere fungeretur, praedicandi finem nullum sibi esse faciundum putavit.

Anno fere LIV. Corinthum (7) secessit, qua in urbe cum mul-

(1) *Act.* XIII. v. 14. *et seqq.*

(2) *Act. cap.* XIV. v. 1. *et seqq.*

(3) *Ibid.* v. 2. „ Qui vero increduli fuerunt Judaei, „ suscitaverunt, et ad iracundiam concitaverunt animas gentium adversus fratres. Multo igitur tempore „ demorati sunt, fiducialiter agentes in Domino, testimonium perhibente verbo gratiae suae, dante signa, et prodigia fieri per manus eorum etc.

(4) *Act. ibid.* n. 6. Hic tractus ex dioecesibus fuit, quae Ciliciae Proconsulatui quondam attributae fuerunt, ut satis ostendit Sigonius *lib.* I. *de Provinc. Roman. cap.* XI. Immutata deinde ratio administrandae hujus regionis sub Augustis fuit. Qua de re consulendus eruditissimus Cardinalis Norisius *diss.* II. *in Cenotaph. Pisana cap.* XI. *pag.* 209. *edit. an.* 1681.

(5) Lystra urbium Lycaoniae una erat. Illustrata est vero miraculis Pauli. *Act.* XIV. v. 7. *seqq.* Itaque Ethnicorum animos in ea Paulus, et Barnabas Christo conciliarunt. *Ibid.* Veruntamen Judaeorum scelere factum deinde fuit, ut Paulus lapidibus appeteretur, et e civitate extraheretur, quod qui aderant, existimarent eum interisse. *Act. ibid.* n. 18. *et seqq.*

(6) *Act.* XVII. v. 1. *et seqq.*

(7) *Act.* XVIII. n. 12. *et seqq.*

tos, interque hos Archisynagogum Sosthenem ad Christiana sacra adduxisset, Judaeorum in se animos vehementer commovit, qui in Ecclesiam acerbissime saevierunt. Quin etiam Judaei Romani in Christianos (1) insurrexerunt. Eodemque modo sese gesserunt Hierosolymitae, qui saepe ac multum non Paulum modo, sed etiam Christianos ceteros (2) ad necem quaerere non dubitaruut. Quamobrem mirabile visum nostris non fuit, quod urbs Hierosolyma ob tam gravia civium scelera solo aequata fuerit, Judaeique omnes (3) in servitutem redacti, inque longissimas regiones abducti sint, ut perpetuo exilio puniantur. Nihilosecius illi etsi tot sibi aerumnas evenisse cernebant, tamen incredibili odio nostros sunt homines (4)

(1) Nam huc spectat, quod Suetonius *in Claudii vita* scribit, Judaeos impulsore Christo assidue tumultus fecisse. Vide quae diximus *lib.* I. *cap.* I. §. X. *pag.* 74.

(2) *Act.* XIX. *v.* 12. *et seq. cap.* XXI. *v.* 27. *et seqq. cap.* XXIII. *v.* 12. *et seqq. cap.* XXIV. *v.* 1. *et seqq. cap.* XXV. *v.* 2. *et seqq.*

(3) Hoc Apostolis Christus praedixerat. *Matth. cap.* X. *v.* 23. *Amen dico vobis*, inquit, *non consummabitis civitates Israel, donec veniat filius hominis.* Quae verba eo spectant, ut plane indicent poenam, quam de refractariis Judaeis sumere constituerat. Ac satis quidem explicate Judaeis praenunciarat futurum, ut urbs, atque templum funditus everterentur. Vide *cap.* XXIII. *Matth. v.* 38. Lucae *cap.* XIII. 35. XXI. 24. Quin etiam Paulus Apostolus 1. *ad Thessalonic. cap.* II. *v.* 16. scribit *iram Dei* in Judaeos pervenisse εἰς τέλος *in finem.* Quae res diu ante praenunciata a Daniele Prophete fuerat *c.* IX. *v.* 27. Vide *Matth. c.* XXIV. *v.* 15. Quamobrem jure dictum ab Didymo seculi IV. illustri scriptore *lib.* III. *de Spiritu Sancto pag.* 33. *Tom.* IX. *opp. S. Hieron. edit. Rom.* est. *Usque ad consummationem mundi profugi, atque captivi in universis oberrant nationibus, non urbem, non regionem propriam possidentes.* Anno LXX. Aerae Christianae excisa Hierosolyma sunt. Hujus vero excidii impietatem Judaeorum causam fuisse testatur Josephus *lib.* V. *de Bello cap.* XIII. *al.* XVI. *pag.* 362. *Tom.* II. *opp. edit. Havere.* Plura, quae huc spectant, complexus est Joh. Guillelmus Bayerus in ea *dissert.* quae *de Christianorum migratione in oppidum Pellam imminente Hierosolymorum excidio* inscribitur, editaque est Jenae an. 1694.

(4) Nam Judaei Romani apud Lucam *Act. cap.* XXVIII. *v.* 22. Paullum alloquentes, γνωςόν ἐςιν ἡμῖν, inquiunt, ὅτι πανταχῦ ἀντιλέγεται, *cognitum nobis est, quod ubique contradicitur ei sectae.* Agebant autem de Christiana religione. Immo vero eidem Religioni maledicebant Judaei. *Luc. Act.* XIII. 45. XVIII. 6. *Jud. epist. v.* 10. Quod vero initio fecerunt, hoc nunquam cessarunt in sequenti aetate facere. Vide quae ex Justino Martyre attuli supra *lib.* I. *cap.* III. §. I. *pag.* 115. et ex Origene *ibid.* §. XXIII. *pag.* 161. Jam vero Tertullianus *lib. ad nationes* I. *cap.* XIV. *Credidit*, inquit, *Judaeo vulgus, quod enim aliud genus seminarium infamiae nostrae?* Rursum *lib.* III. *contra Marcionem cap.* XXIII. animadvertit: *a Judaeis coepisse infamiam, et per ipsos blasphemari nomen Domini in nationibus.* Et *Apologet. cap.* VII. *Cum odio sui*, inquit, *coepit veritas. Simul atque apparuit inimica esse. Tot hostes ejus, quot extranei, et quidem proprie ex aemulatione Judaei.* Vide Eusebium *lib.* IV. *Hist. Eccl. c.* XVIII. *et ad c.* XVIII. *Isaiae pag* 425. Ubi haec habet „ significat etiam ultra Aethiopum regionem, sive ultra extrema terrae „ malitiae incolarum Judaeae sonitum, ceu quibusdam „ volantibus navibus delatum pervenisse. Apostolosque „ eorum Epistolas biblium deferentes, ac supra dorsum aquarum, in marique navigantes, ubique terrarum discurrisse, sermonem de Servatore nostro calumniis vellicantes „. Hieronymus praeterea ad caput V. *Isaiae* 18. „ Ter, *inquit*, per singulos dies in „ omnibus Synagogis sub nomine Nazaraeorum anathematizant nomen Christianorum „. Consule eumdem ad *cap.* XLIX. *Isaiae*, et *ad* LII. Accedit Epiphanii auctoritas, qui Haeresi XXIX. *c.* 9. *Tom.* I. *pag.* 124. „ Non solum, *inquit*, capitali odio Judaei Nazaraeos „ persequuntur, sed et mane, ac meridie, et ad vesperum, ter de die, cum in Synagogis suis ad orandum conveniunt, diris illos devovent etc. „. Multa, quae eodem spectent, collegit ex Talmudicis, aliisque Judaeorum scriptis Sixtus Senensis *lib.* II. *Biblioth. Sanctae*, ubi inter cetera ex Gemara ad Misham quartam in Cod. Berachot haec profert „ Ut quilibet Judaeus „ ter in die blasphemet omnem Christianorum gentem, ac Deum precetur, ut confundat, exterminetque ipsam cum regibus, et principibus suis, atque „ hoc maxime faciant Sacerdotes Judaeorum in Syna-

consectati. Itaque non solum calumnia agere, sed etiam omnia cruciatus exempla, dum potuerunt, in nos ipsos edere conati sunt. Verumtamen manebit immota, invitis Judaeis, Christiana religio: superstitio autem Judaica in caussa erit, cur miseri illi efferre caput, et urbem, aedemque sacram restituere (1) nunquam possint. At-

„ goga ter quotidie orantes in odium Jesu Nazareni „. Mitto, quae congerunt Protestantes Georgius Eliezerus Edsardus in *Praefatione ad cap. I. Gemarae Avoda Sara pag.* 30. *et seq.* et *ad cap.* II. *pag.* 312. Johannes Wolferus *in Theriaca Judaica pag.* 30. *et seqq.* Augustinus Pfeiferus in *Obtrectatore Apella*, aliique quos recenset Fabricius *in salutari Luce Evangelii cap.* VI. *et de verit. relig. Christ. cap.* XXXVII. Quod vero non calumniis modo, sed etiam tormentis vexare nostros Judaei post eversa Hierosolyma conati sint, multis etiam interfectis, qui in eorum manus inciderent, cum aliis pluribus, tum exemplo Barchochebae plane constat. Is enim extremo fere Hadriani Augusti tempore, cum suorum plerosque seduxisset, bellum Romanis inferre est ausus. Sed cum incredibili odio in Christianos ferretur, magnum eorum numerum comprehendit, omnique suppliciorum genere excruciavit. Justinus *Apol. quae secunda dicitur pag.* 72. *edit. an.* 1615. ubi „ Proximo „ Judaico bello, *inquit*, Barchochebas defectionis Ju„ daeorum Dux, et Princeps, solos Christianos ad gra„ via supplicia, nisi Christum abnegarent, et maledi„ cerent, protrahere jussit „. Vide Tillemontium *Tom.* II. *cit. Imperat. pag.* 286. *edit. Venet.*

(1) Circa annum 134. Judaeos, duce Barchocheba urbem Hierosolymam, templumque restituere volentes, Hadrianus repressit. *Consule Tillemont. ibid. et seqq.* Immo vero e ruinis ejusdem urbis oppidum in vicino loco condi, et Aeliam capitolinam vocari jussit, proposita Judaeis poena, si eo accedere tentassent. Consule Pagium *ad an.* 119. *et* 132. Baronium ad an. 137. Vaillantium *in Nummis Coloniarum Tom.* I. *pag.* 153. Christianum Sigismundum Liebeum *in Gotha Nummaria pag.* 343. *et seqq.* Confer Aristonis Pellaei locum apud Eusebium *lib.* IV. *Hist. Eccl. cap* VI. Tertullianum *adversus Judaeos cap.* XIII. „ Et exinde, *inquit*, quod „ interdictum est, ne in confinio ipsius regionis demo„ retur quisquam Judaeorum „. Et *Apologet. cap.* XV. „ Quanta deliquerint, probat exitus hodiernus ipso„ rum: dispersi, palabundi, et coeli, et soli sui ex„ torres vagantur per orbem, sine homine, sine Deo, „ sine rege, quibus nec advenarum jure terram sal„ tem vestigio salutare conceditur „. Eodem spectant, quae afferunt Hieronymus in *Isaiae cap.* VI. *Tom.* III. *edit. Martianaei pag.* 65. et *in cap.* IX. *Daniel. pag.* 1117. et Sulpitius Severus *lib.* II. *H. cap.* XXXI. Restitutionem templi iterum Constantino Imperatore tentarunt, ut proditum memoriae ab Johanne Chrysostomo est. *Homil.* VI. *Tom.* I. *edit. Montfaucon. Paris. pag.* 651. *Nam semel*, inquit, *et iterum, ac tertio sub Hadriano, sub Constantino, et Juliano conatus illorum* (templi restituendi) *cohibitus est.* Et *homil.* V. *p.* 645. *Sub Constantino*, inquit, *eadem aggressi sunt. At ille visis ipsorum conatu, amputatis illorum, auriculis, ut rebellionis signo impresso corpori illorum, per omnia loca circumferebat illos, tamquam fugitiva mancipia, et verberones, corporibus mutilatis conspicuos illos faciens omnibus, ac eos, qui per omnes regiones erant sparsi, erudiens, ne imposterum eadem conarentur.* Evenisse autem haec circa XIX. Imperii Constantini annum refert Cedrenus *pag.* 244. Sed cum Julianus potitus Regno est, Religionemque Christianam funditus delere constituit, ut inania esse ostenderet, quae nostri de non restituendo Hierosolymitano templo praedicabant, consilium ejus instaurandi suscepit, Judaeisque vectigalia, atque tributa remisit, quo facile opus aggredi, atque perficere possent. At miraculis prohibiti fuerunt, ne prosequi, quod incipere tentarant, possent. Nam ignes, qui e terra erumpebant, multos exussit. Qua re audita Julianus, ne ipse quoque sceleris poenam lueret, negotio esse desistendum putavit. Confer S. Johannem Chrysostomum *homil.* IV. in Paulum Apost. *T.* II. *pag.* 492. *et hom.* V. *advers. Judaeos Tom.* I. *edit. Montfauc.* pag. 646. S. Ambrosium *epist.* XL. *al.* XXIX. *ad Theodosium*, S. Gregorium Nazianzenum *Orat.* IV. *pag.* 111. *Tom.* I. *opp.* Rufinum *lib.* I. *Hist. Eccl. c.* XXXVII. Theodoritum *lib.* III. *Hist. Eccl. c.* XX. Socratem *lib.* III. *Hist. Eccl. cap.* XX. Philostorgium *lib.* VII. *Hist. cap.* IX. et XIV. et Juliani ejusdem Imperatoris *epist.* XXV. et Fragmentum *in edit. Spanhemii pag.* 295. Ammianus Marcellinus *l.* XXIII. *cap.* I. de Juliano loquens „ Imperii sui, *inquit*, memoriam magnitudine „ operum gestiens propagare, ambitiosum quondam „ apud Hierosolymam templum, quod post multa, „ et internecina certamina obsidente Vespasiano, post„ eaque Tito aegre est expugnatum, instaurare sum„ tibus cogitabat immodicis, negotiumque maturan„ dum Alypio dederat Antiochensi, qui olim Britan„ nias curaverat pro praefectis: *sequitur*: Cum itaque „ rei idem fortiter instaret Alypius, juvaretque Pro„ vinciae rector, metuendi globi flammarum prope „ fundamenta crebris assultibus erumpentes fecere lo„ cum, exustis aliquoties operantibus, inaccessum: hoc„ que modo elemento destinatius repellente, cessavit „ inceptum „. Haec ille ethnicus alioqui Scriptor. Ju-

que etsi experti interdum fuerint, repressi tamen divina virtute illorum conatus sunt, et qui auctores inchoandae rei fuerant, parem peccato poenam pependerunt.

CAPUT VI.

DE CONSILIO AB APOSTOLIS SUSCEPTO REGIONES GENTIUM PERAGRANDI, DEQUE EORUM, IMPRIMISQUE PETRI, AC PAULI ITINERIBUS, ET EVANGELII APUD ETHNICOS PROPAGATIONE.

§. I.

De consilio ab Apostolis suscepto Christianae religionis in Ethnicorum Provinciis propagandae.

Etsi conversio Judaeorum ad sanitatem, eorumque, qui conversi fuissent, in colenda religione constantia summae erat Apostolis (1) curae; cum tamen praeceptum eis a Christo Servatore esset, ut ne gentes in errore, divinarumque rerum ignoratione, in qua diu versatae erant, consistere paterentur, statuerunt sibi in earum regiones esse transeundum. Igitur inductis ethnicis permultis, qui in Palaestina degebant, ut Christum consectarentur, et colerent, et dissensione, quae ob eam rem inter Petrum, Christianosque Ju-

decorum testimonio ex Rabbi David Gansii Zemach par. II. p. 36. et Rabbi Zedaliae Schalschelet Akkabale p. 109. protulit Wagenseilius in *Confutatione Carminis Lipmanni pag.* 231. Vide Joh. Morinum *exercitat. Biblic. pag.* 353. *et seqq.* Ac de his quidem rebus copiose etiam egit Johannes Albertus Fabricius homo de secta Lutheranorum *in salut. Luce Evang. c.* VI.

(1) Quare longe est in Judaeis convertendis a Petro imprimis posita opera. Hinc Ἀποστολὴν τῆς περιτομῆς *Apostolatum circumcisionis* datum ei a Christo fuisse Paulus *ad Galat.* c. II. v. 7. refert. Atque idem ipse Paulus *cap. eodem v.* 9. de Jacobo, et Johanne quoque agens, *nos*, inquit, *ad gentes*, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομὴν *ipsi vero ad Circumcisionem.* Vero haec Paulus dicit, non quod Petrus careret gentium Apostolatu. (Nam in *Act. cap.* XV. v. 7. Hierosolymitas alloquens, *viri fratres*, inquit, *vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit PER OS MEUM* διὰ τοῦ στόματός μου ἀκοῦσαι τὰ ἔθνη τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου *gentes audire sermonem Evangelii*). Sed quod eo tempore, quo Paulus accepto Apostolatus auctoritate gentibus nunciabat doctrinam Christi, Petrus daret potissimum convertendis Judaeis operam. At quae prior sane epistola, quam Petrus scripsit, ad Judaeos Christianos factos data est, ut quae inscribatur, *Advenis dispersionis Ponti, Galatiae, Cappadociae, Asiae, et Bythiniae.* De altera, etsi sunt, qui perinde Judaeis inscriptam esse arbitrentur, non satis tamen est exploratum. Rursum Jacobi Epistola directa est ταῖς δώδεκα φυλαῖς ταῖς ἐν τῇ διασπορᾷ *duodecim tribubus, quae in dispersione.* Consule Schelestratium *part.* I. *Antiq. Illustrat. pag.* 36. Extat *in selectis sacris* Johannis Braunii hominis alioqui de secta Lutheranorum commentatio, quae ordine prima est, inscribiturque. *De Apostolorum epistolis ad quos scriptae sunt. Amstelod. an.* 1700.

daicis moribus assuetos orta erat, sublata, Syriam primum, tum alias gentium Provincias lustrarunt. De tempore autem, quo Apostoli discessisse Hierosolymis ferrentur, cum inquirerem, sic reperiebam. Fuisse olim in Ecclesia homines, qui tradiderint, jussos a Christo discipulos fuisse, ne ante annos a suo in coelum ascensu duodecim ex ea urbe secederent. Itaque esse eis, ut duodecimo anno abirent, Graecisque Evangelium (1) nunciarent, potestatem datam. In hac re explicanda magnam esse inter novos scriptores dissensionem. Aliquos esse, qui non *duodecim*, sed *duos* annos scribere Apollonium debuisse (2) putent. Contra inveniri nonnullos, (3) qui arbitrentur, ita fuisse Apostolis Hierosolymis consistendum, ut eis proximam Palaestinae Syriam aliquando petere, legemque Christianam Judaeis, ethnicisque exponere liceret. His assentiri quosdam non posse, quibus de Metropoleon originibus opinio nova placeret. Eorum principem Bacchinium esse. Huic fuisse persuasum, discipulos proficisci in alias urbes (4), atque provincias potuisse; Ecclesias autem constituere, quae ab Hierosolymitana minime penderent, non item. Hoc illud esse τῦ μὴ χωρισθῆναι τῆς Ἱερυσαλὴμ ante annos duodecim praeceptum. Multos his omnibus adversari, qui ita Hierosolymis manere debuisse Apostolos arbitrentur, ut eis alio proficisci liceret, sedem autem alibi figere non liceret, nisi an-

(1) Apollonius, qui floruit extremo seculo secundo *apud Eusebium lib.* V. *Hist. Eccl. cap.* XVIII. mandatum fuisse Apostolis, ut vetus ferret traditio, scripsit, ἐπὶ δώδεκα ἔτεσιν μὴ χωρισθῆναι τῆς Ἱερυσαλὴμ, *ne ad duodecim annos ab Hierosolymis separarentur.* Eodem spectant quae habet Clemens Alexandrinus *lib.* VI. *Stromateon pag.* 762. *edit. Oxon.* Διὰ τοῦτο, φησὶν ὁ Πέτρος, εἰρηκέναι τὸν Κύριον τοῖς ἀποστόλοις. Ἐὰν μὴν ὖν τὶς θελήσῃ τῦ Ἰσραὴλ μετανοῆσαι καὶ διὰ τοῦ ὀνόματός μυ πιστεύειν ἐπὶ τὸν Θεὸν, ἀφεθήσονται αὐτῷ αἱ ἁμαρτίαι. μετὰ δώδεκα ἔτη ἐξέλθετε εἰς τὸν κόσμον, μήτις εἴπῃ οὐκ ἠκούσαμεν. „ Propterea, dicit Petrus, dixisse Dominum Apostolis. „ Si quis ergo velit ex Israel poenitentiam agere, et „ propter nomen meum credere in Deum, dimittentur ei peccata. Post duodecim annos egredimini in „ mundum, ne quis dicat, non audivimus „. Locum hunc Clementis, cum ante mendosus esset, quod ad interpunctionem attinet, restituerunt Caveus *Hist. Liter. Tom.* III. *pag.* 3. Pearsonius *in Lection. ad Act. Apostol. pag.* 62. Grabius *Spicilegii Tom.* I. *pag.* 67. Schelestratius *Tom.* I. *Antiq. Illustr. dissert.* I. *cap.* V. *art.* 3. Fabricius *in Codic. Apocrypho N. T. pag.* 331. Miror autem quid fuerit, cur diligentissimus alioqui Tillemontius *Tom.* I. *Mon. H. E. pag.* 649. Cornelium a Lapide castigarit, quod a Clemente scripserit factam fuisse annorum XII. mentionem. Sunt enim Clementis verba satis luculenta.

(2) Vide Papebrochium *Conat. Chronolog. Historico dissert.* II. *de Sedibus Antiochena, et Romana num.* 2.

(3) Confer Henschenium *apparat. ad Chronolog. Pontif. exerc.* III.

(4) *Dissert. de Ecclesiast. Hierarch. originibus part.* I. *cap.* III. §. IV. Ab ejus autem opinione non omnino abhorrere videtur vir clarissimus, et amicus meus Petrus Franciscus Fogginius *exercit.* 4. *de Itinere D. Petri et Apostolatu pag.* 178.

no XI. (1) exacto. Aliorum aliquanto esse diversam sententiam. Hos quidem facile pati, ut aliquibus (modo brevi redirent), non ut omnibus data abeundi Hierosolymis potestas fuerit (2). Postremo eos, qui peritiores rerum Ecclesiasticarum videri velint, sic statuere: Apollonii, et Clementis Alexandrini de annorum (3) duodecim praescripta Apostolis a Christo mora traditionem cum Epistolis Pauli, *Actisque a Luca editis*, quorum divina est auctoritas, pugnare (4). Principio satis esse perspicuum: Petrum, et Johannem diu ante annum ab ascensu Christi in coelum duodecimum in Samariam (5) venisse. Secundo autem loco: Paulum anno circiter XXXVII. vulgaris (6) aerae Hierosolymam contendisse, ac praeter Petrum, et Jacobum minorem, Apostolorum vidisse neminem. Non esse autem verisimile, ut praesentes non viderit. Longe tunc igitur reliquos Apostolos egisse. Nam tertio: si anno trigesimo, ac sexto vulgaris (7) aerae Christianorum constituta Sedes Antiochena a Petro est, quorum esse quemque posse, qui tum mansisse in principe Judaeae urbe Apostolos arbitretur? Quid? Si vera Eusebius de conversione Edessenorum narret, nonne (8) hoc quartum esse argumentum, quo Apollonii testimonium suspectum esse erroris videatur? Atque esse profecto traditionem Edessenorum longe Apolloniana (9) vetustiorem. Esse praeterea exploratum, post adventum Pauli Petrum contendisse in Pontum, in Asiam, in Galatiam Evangelium (10) nunciatum, deindeque anno XLII. Romam pervenisse, principemque omnium Ecclesiam fundasse. Hoc quinti argumenti loco esse. Nam duodecimum a Christi ascensu annum, aerae Christianae aut quadragesimum primum, aut quadragesimum secundum fuisse, modo sit eorum vera sententia, qui vel XXIX. vel XXX. aerae Christianae anno Servatorem Jesum ad Patris dexteram migrasse putant. Jam vero persuaderi nemini prudenti posse, licuisse

(1) Vide Fogginium *ibid.*

(2) Bellarminus *de Rom. Pontif. lib.* II. *cap.* VI. Baronii autem ad ann. Chr. XXXIX. *num.* 22. sententia est, jussos Apostolos fuisse Judaeos praecipua cura instituere.

(3) Ac Baronius ipse *ad an.* XLIV. *num.* 13. Apollonii dictum in falsis ponere videtur.

(4) Tillemont. *in vit. Matthiae not.* VI. *pag.* 848. *edit. Venet. Tom.* I. *Mon. Hist. Eccl.*

(5) *Act.* VIII. *v.* 14. *et seqq.*

(6) *Ad Gal.* I. *v.* 18. 19. Consule Tillemontium *Tom.* I. *Monum. Hist. Eccl. pag.* 203. *et seqq.* et *pag.* 648. *et seqq. edit. Venetae.*

(7) Namque veteres septennio rectam Antiochenam Ecclesiam a Petro fuisse scribunt. Vide Tillemontium *Tom.* I. *Mon. Hist. Eccl. pag.* 548.

(8) Vide quae de hac re diximus *capite superiore.*

(9) Constat ex Eusebio loco indicato *cap. superiore*, quo loco *de Epistolis Abgari ad Christum*, et *Christi ad Abgarum* agit.

(10) Vide Tillemontium *ibid. pag.* 164.

Petro unius anni intervallo tot Provincias peragrare, totque Ecclesias constituere. Postremo ne Eusebium quidem probare, quam ex Apollonio retulerit, traditionem; ut qui aliquandiu ante fuisse (1) fundatam Antiochenam Cathedram censeat a Petro, quam is Romam XLII. anno iter aggredi constituisset. Etenim difficile videri, ut minus uno anno Petrus constiterit Antiochiae, totque deinceps provincias, quot supra numeravimus, lustrarit. Nihil autem esse caussae, cur nos ea auctoritate ducamur, quam ne illi quidem historico, qui retulerit, placuisse constet. Quae cum ita sint mirabile non videri, si qui Apollonii traditionem probent, ii quidem ante in ea explicanda, cumque vetere historia componenda, magnopere implicentur.

Nam Papebrochium, qui pro *duodecim annis*, legere debuisse antiquos scriptores *duobus* existimat, contra omnes criticae facultatis regulas agere. Enschenii autem sententiam, qui ita legem interpretetur, ut neget violari eam ab Apostolis potuisse, si ante annum duodecimum in proximas Judaeae provincias secessissent, defendi non oportere. Etenim Christum, si ullam ejusmodi legem tulit, ita Apostolis, ut Hierosolymis consisterent, jussisse, ut eis alio abeundi potestatem reliquam nullam (2) fecerit. Esse praeterea Bacchinii commenticiam opinionem. Tradi namque ab Apollonio, praeceptum Apostolis fuisse, non ut Ecclesiam nullam constituerent, quae ab Hierosolymitana minime penderet, sed ut ne ex ea urbe excederent. Quod addunt nonnulli, de *generali secessione* Apostolorum esse Apollonium loquutum, ne id quidem componi cum Apollouii verbis posse. Esse antiqui illius scriptoris manifestam, explicatamque sententiam. Quod si res ita se, ut illi existimant, haberet, tunc nihilominus neque eos, neque Apollonium vera dicere. Narrari a Paulo, neminem ab se circa XXXVII. aerae Christianae annum, exceptis Petro, atque Jacobo, visum Hierosolymis Apostolum fuisse. Nisi vera haec fuit, qua factum est, ut ceteri Apostoli abessent, quam esse *generalem secessionem* potuisse arbitrentur? Nam quandiu Jacobus Apostolus vixit, nullum fere tempus fuisse, quo Hierosolymis unus aliquis Apostolus non maneret. An igitur esse aliquem tam amentem putant, qui *genera-*

(1) Confer Tillemontium *ibid. pag.* 648.

(2) Satis est, ut diligenter Apollonii sententiam quisque consideret, si perspectum habere velit, quam sit Henschenii contorta interpretatio.

lem secessionem numquam contigisse existimet? Nihilo magis vera esse, quae aliqui de alia sede ab Apostolis, praeter Hierosolymitanam, ante annum duodecimum non constituenda scribunt. Apollonium enim non de sede, sed de discessu, separationeque Apostolorum Hierosolymis esse loquutum (1). Esse igitur eorum verisimiliorem opinionem, qui Apostolos, posteaquam aliquamdiu versati Hierosolymis fuissent, inde excessisse, abiisseque in aliquas Provincias, ut cuique opportunum est visum, Evangelium praedicatum, e quibus deinde in alias, quae propinquae essent, penetrarint, atque eo pacto latissime propagarint Christianam religionem.

Sed etsi nihil de ea re statui certi potest, cum tanta sit scriptorum veterum, novorumque in eadem tradenda, expendendave dissensio, tamen negari non posse arbitror, Apostolos, antequam separati essent, convenisse, modumque descripsisse, quo essent novi disciPuli in doctrina Christiana instituendi, ut summa omnium consensio in decretis religionis non tuendis modo, sed etiam recitandis esset. Itaque praecipuis religionis Christianae capitibus brevi oratione (2) comprehensis, quo memoriae ab imperitis etiam facile commendari possent, non uno tempore omnes, sed, ut ex usu Ecclesiae fuit, Apostoli ex Palaestina profecti in provincias abierint.

(1) Neque enim vis eorum argumentis ulla, si quid capio, inest. Nam primum quod afferunt ex *Act. Apostol. cap.* VIII. v. 1. Apostolos post Stephani mortem, cum ceteri essent dispersi, Hierosolymis constitisse, etsi revocari in dubium non potest, efficere tamen nequit, licuisse Apostolis in alia oppida migrare; sedem vero alibi usquam figere non licuisse. Simile hujus est alterum ex 1. *Epistolae ad Galatas capite* v. 17. expressum. Etenim dum Paulus scribit: *neque veni Hierosolymam ad antecessores meos Apostolos, sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum*, nihil statuit aliud, nisi aut omnes, aut aliquos Apostolos, quos suos *antecessores* vocat, quarto summum a Resurrectione Christi anno Hierosolymis egisse. Hanc vero quo tandem modo concludi, efficique potest, fas Petro, ceterisque Apostolis fuisse alias urbes peragrare, sedem vero, praeterquam Hierosolymis, figere nefas fuisse? Quod si Apostoli, qui Hierosolymis erant, baptizatum fuisse Cornelium a Petro intellexerunt, anno, siquidem placet, 35. aerae Christianae, quid inde elici poterit, quod vim majorem ad eam rem demonstrandam, quam adversarii vellent, obtineat? Extremum quod proferunt de Petro, qui posteaquam Joppen, Lyddam, aliaque nonnulla oppida circumcursavit, Hierosolymam reversus sit, minus habet, mea quidem sententia, similem. Nam inde sequeretur, ne post duodecimum quidem annum integrum Apostolis fuisse sedem extra principem Judaeae urbem figere, cum diu, etiam post XII. illum annum, Petrus ipse Hierosolymam redierit. Atque hoc, quod ajunt de sede non figenda, videant ne traditionem alteram, quae est de Antiochena sede ante Romanam constituta, funditus labefactet.

(2) Neque enim symbolum, quod Apostolicum vocatur, in omnibus Ecclesiis jam usque ab antiquissimis temporibus obtinuisset, nisi ab Apostolis, virisque Apostolicis, quod ad sententias fere omnes, quas continet, spectat, compositum fuisset. Quod si aliqua erat in verbis diversitas, ea aut exigua erat, aut non erat ejusmodi, ut sententiae vim eamdem non haberent. Non nego articulum aliquem, quod ita ratio instituendi novos Orthodoxos contra haereticos nonnullos posceret, fuisse additum. Sed id additamentum non efficit, ut Apostolis symbolum omnino adscribi non possit. Sed de hac re differam, ubi erit instituendus de Catechumenis sermo; quo etiam loco ostendam, probari nequire quorumdam opiniones de articulis, quos Apostolus quisque pronunciarit, de loco, in quo conditum symbolum fuerit, deque aliis rebus ejusmodi, quae sunt minus, ut arbitror, verisimiles.

runt, quarum pleraeque Populo Romano, aliae barbaris Regibus parerent.

§ II.

De Sanctorum Apostolorum, imprimisque Petri, et Pauli itineribus.

Quas autem regiones lustraverint, non facile est existimare. Sunt enim veteres novique historici in eis describendis inter se magnopere discrepantes. Quos cum evolverem, sic inveniebam. Fuisse aliquos, et hos quidem antiquos imprimis, magnaeque existimationis homines, qui Andream Petri fratrem ad (1) Scythas, Thraces, Achivosque abiisse, ut, quod sibi esset impositum, Apostoli munus obiret, arbitrarentur. Recentiorum autem Graecorum ne verisimilem quidem esse opinionem, qui Byzantiorum (2) Episcopatum ab eodem Apostolo fuisse institutum scripserunt. Nam Jacobum Zebedaei filium duodecim tribubus, quae dispersae fuerunt, Evangelium (3) nunciasse. Phrygiam obtigisse Philippo (4), qui Hierapoli decesserit. Jacobum minorem Hierosolymis (5) constitisse, ibique Judaeos docuisse quae credere deberent. Ad Indos se contulisse (6) Bartholomaeum, post in Arme-

(1) Origenes apud Eusebium *lib.* III. *Hist. Eccl. cap.* I. Ἀνδρέας, inquit, Σκυθίαν *Andreas Scythiam.* Idem statuit Hippolytus, quem Fabricius laudat *salut. Luce Evangel. cap.* V. *pag.* 90. Addit is ipse Thraces; Ἀνδρέας, inquit, Σκύθαις, καὶ Θρᾴκαις, *Andreas Scythis, et Thracibus.* Epirum quoque eum Apostolum petiisse tradit Gregorius Nazianzenus *Orat.* XXV. *pag.* 438. *Tom.* I. De Achaja luculenta sunt Hieronymi *epist. alias* CXLVIII. *p.* 171. *P.* I. *T.* IV. *opp. edit. Martianaei* verba. Adisis Tillemontium *Tom.* I. *Mem. Hist. Eccl. pag.* 318. *et seqq. edit. Venetae.* Ac de his quidem Ecclesiis, quas ab Andrea fuisse constitutas ferunt, erit II. *parte hujus libri* accurate dicendum.

(2) Vide Tillemontium *ibid. in vita S. Andreae not.* I. *pag.* 188. Lequienium *Tom.* I. *Orientis Christiani pag.* 10. Natalem Alexandrum *Hist. Eccl. sec.* 1. *cap.* VIII. At erit nobis *in secunda hujus libri Parte* de hac item re disputandum.

(3) Ita quidem Sophronius *in Interpret. Graeca Libri de viris illustrib. Tom.* II. *opp. S. Hieronymi pag.* 943. *edit. Vallarsi.* Beda in *Collectaneis Tom.* III. *opp. pag.* 485. eum in Hispaniam quoque contendisse, Evangelium praedicatum, scribit. Sed de hoc Jacobi itinere alias.

(4) Sic enim habet Sophronius *ibid. pag.* 943. Walafridus Strabus de S. Philippo canit hoc modo *Tom.* XV. *Biblioth. Patrum edit. Lugdun. pag.* 253.

Barbara, qui docuit doctrinis agmina sacris
Credere per Scythiam salvantem secula Christum,
Inde Asiam properat sanctis convertere biblis;
Sic felix Asiae convertit dogmate regnum,
In qua post obitum fatali sorte quiescit.

Sed de Philippo erit II. *Parte hujus libri* agendum. Interea videntor Tillemontius *Tom.* I. *Mem. Hist. Eccl. pag.* 384. *et seqq.* et Bollandiani *Tom.* 1. *mens. Maji pag.* 10. *et seqq.*

(5) *Euseb. Hist. Eccl. lib.* II. *cap.* I. *et Hieronym. lib. de Viris Illustr. cap.* II. *pag.* 817. *Tom.* II. *opp. edit. Vallarsi.*

(6) Vide Eusebium *lib.* V. *Hist. Eccl. cap.* IX. Socratem *lib.* I. *Hist. Eccl. cap.* XIX. et Rufinum *lib.* I. *cap.* IX. Hoc autem nomine citeriores Indos Aethiopibus vicinos intelligunt.

niam venisse, et functum vita fuisse (1) Albanopoli, quod majoris Armeniae oppidum esset. A Matthaeo Persiam, partemque (2) fuisse Æthiopiae peragratam. Parthis Thomam, Indisque Evangelium (3) proposuisse. Johannem et Romam venisse, et in minore (4) Asia diu mansisse, atque in Pathmum insulam fuisse a Domitiano relegatum. Etenim Simonem (5) Cananaeum Jacobo Episcopo urbis Hierosolymae successisse. Atque esse plerosque, qui Judam Thaddaeum lustrasse Mesopotamiam (6), ac Pontum defendant. Matthiam denique partem alteram Æthiopiae (7) petiisse, agrestesque homines, ut mansuescerent, utque Christiana Sacra colerent, movisse.

Longe esse certiora, quae de Petri, Paulique itineribus memoriae tradita fuerunt, quod partim Actis Apostolicis, partim Epistolis Pauli contineantur. Esse de ipsis aliqua ab antiquis Patribus scripta, quae etsi non tam certa sunt, quam ea, in divinis libris leguntur, tamen revocari in dubium non possint, propter eorum, qui eadem scripserint, auctoritatem. Ergo cum Petrus Judaeae, Samariae, et Galilaeae permulta oppida (8) percurrisset, in principem Syriae urbem Antiochiam venit, eamque Ecclesiam, quam incoeptam (9) ab aliis invenerat, suo labore mirifice auxit, et sancte, integreque aliquamdiu (10) administravit. Æqua enim res videbatur, ut qui primas in Collegio Apostolorum partes obtinebat, ei regendae Ecclesiae, in qua est primum

(1) Ὀυρβανόπολιν vocat Nicetas *pag.* 396. et Pseudo Dorotheus Κορβανόπολιν. Videndus Tillemontius *ibid. pag.* 397. *et seqq. edit. Venetae.*

(2) Vide Socratem *lib.* I. *cap.* XIX. Tillemontium *ibid. pag.* 390. *et seq.* De Matthaei peregrinationibus agunt etiam, praeter multos alios Protestantes, Johes Ludolphus *comment. ad Histor. Aethiop. pag.* 280. et Joh. Alb. Fabric. *salut. Lux Evang. cap.* V. *pag.* 105.

(3) Quod ad Parthos attinet, vide Eusebium *lib.* III. *cap.* 1. qui locum Origenis *ex* III. *Tomo in Genesim* affert. De Indis, quibus Thomas praedicarit, loquitur Ambrosius in *Psal.* XLV. Gregorius Nazianzenus *Orat.* XXV. *pag.* 438. *Tom.* 1. *opp.* Sed de his alias.

(4) In secunda hujus libri parte erit de Johanne, ubi de Propagatione Evangelii in minore Asia agemus, opportunior copiose dicendi locus.

(5) Consule Tillemontium *ibid. pag.* 399. *et seqq.*

(6) Tillemont. *ibid. pag.* 402. *et seqq.*

(7) Tillemont. *ibid. pag.* 406. Haec ego leviter attigi, quod eadem in II. hujus libri parte fusius persequi constituerim.

(8) Vide quae dixi *cap. Superiore* §. 2. *et* 3.

(9) Confer *cap.* XI. *Act. Apost. v.* 19. *et seqq.*

(10) Vide Origenem *homil.* VI. *in Lucam T.* II. *opp. pag.* 137. *edit. an.* 1604. Eusebium *l.* III. *c.* XXXVI. *pag.* 130. *edit. Cantabrig.* S. Hieronymum *commentar. in epist. ad Galat. Tom.* IV. *opp. edit. Martianaei.* Et *de viris Illustribus cap.* XVI. *pag.* 841. *T.* II. *edit. Vallarsi.* Innocentium I. *Pont. Max. epist.* XXIII. *ad Bonifacium Presbyterum pag.* 850. *et epist. ad Alexandrum Episcopum Antiochenum epist.* XXIV. *pag.* 851. *et seq. Tom.* I. *epist. Romanor. Pontific. edit. Constantii.* Multa praeterea in hanc rem laudantur veterum Scriptorum e Tillemontio *Tom.* I. *Mem. Hist. Eccl. pag.* 159. *edit. Venetae*, et e Petro Francisco Fogginio *Exercitatione* IX. *operis de Itinere S. Petri, et Episcop. pag.* 457. S. Johannes Chrysostomus *homil.* XLII. *Tom.* I. *opp. edit. an.* 1621. *pag.* 567. diu S. Petrum Antiochiae constitisse scribit.

auditum nomen Christianorum, negotium daretur. Itaque nemini post ea tempora dubium fuit, Episcopos Antiochenorum dici successores Petri (1) oportere. Hierosolymam deinde, quod ita res Christiana posceret, revertit (2). Quam in urbem Paulus circa annum XXXVII. venit, propterea quod dictum eum ceterorum principem fuisse sciret, cumque eo colloqui optaret. Paulo post dies quindecim dimisso, Petrus venisse jam tempus illud arbitratus, quo sibi e Syria discedendum, inque alias regiones, ut imperata magistri faceret, abeundum esset, antequam Romam navigaret, Pontum, Galatiam (3), Bithyniam, et Cappadociam peragravit, multisque, ut facile crederent, inductis, coetus Christianorum in eis provinciis plerosque instituit.

Anno Claudii Augusti secundo, qui aerae Christianae secundus atque quadragesimus fuit, Romam (4) pervenit. Cum ulline in Urbe Christiani ante ea tempora Evangelium praedicassent, investigarem, multa in iis historicis, quibus plurimum crederem,

(1) Vide eos, quos mos laudavi, imprimisque Eusebium *l. c.* Consule Tillemontium *ibid.* et Lequienium *Tom. II. Orientis Christiani pag.* 674.

(2) Ita quidem texit seriem itinerum Tillemontius *vit. Petri Art.* XXVII. *et seqq. pag.* 160. *et seqq. edit. Venetae.* Eum ego distinctionis causa, non quo certum id esse putem, sequi doctissimi viri ordinem statui. Ceterum etsi Patres, quos nominavi, Petrum ante quam Romam venisset, Antiochenam Cathedram fundasse tradant, idque verisimillimum esse censeam, tamen quo anno Antiochiam primum pervenerit, disertis verbis non statuunt. Neque est, cur statui satis solide a quoquam posse, arbitremur. Nam quod Lequienius *l. c. pag.* 675. *et pag.* 699. anno circiter 44. aerae Christ. Antiochenae Sedis initia ponat, id neque ostendi ullo satis gravi monumento potest, et cum Eusebio, aliisque antiquis pugnat, qui summa consensione et 2. Claudii Imperii anno, hoc est XLII. aerae *vulg.* Petrum Romam venisse, et ante illud tempus instituisse Antiochenam Sedem prodiderunt.

(3) Origenes apud Eusebium *lib.* III. *Hist. Eccl. c.* I. *pag.* 88. *et cap.* IV. *pag.* 91. *edit. Cantabrig.* Adeundus Tillemontius *l. c. Art.* XXVIII. *pag.* 161. *edit. Venet. et not.* XXVI. *pag.* 519.

(4) Petrum Romam venisse tam certum est, ut vix alia reperiri testatior historia possit. Namque Clemens Rom. Petri auditor, Ignatius Martyr Johannis discipulus *in ea epist. quae est ad Romanos scripta*, Papias Hierapolitanus, qui Johannem seniorem audivit, apud Euseb. *Hist. Eccl. lib.* III. *c.* XXXIX. Dionysius Corinthiorum Episcopus auctor imprimis antiquus apud *Euseb. lib.* II. *cap.* XXV. Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Origenes, Cyprianus Carthaginiensis, uno verbo ceteri omnes, qui de Petri itineribus loquuti sunt, eum Romam venisse narrant. Eorum Scriptorum testimonia recensent Baronius ad annum XLIV. num. 27. *seq.* Bellarminus *lib.* II. *de Rom. Pont. cap.* I. *seq. Tom.* I. *opp. edit. Novae Venet.* Natalis Alexander *dissert.* XIII. *in sec.* 1. *pag.* 168. *edit. Luc. T.* I. *H. E. N. T.* Augustinus Calmetius *dissert. Praefixa comment. in epist.* I. *S. Petri*, aliique innumeri. De hoc argumento integrum volumen eruditionis, atque gravitatis plenum edidit vir clarissimus Petrus Franciscus Fogginius, quem consule. Adeo autem perspicua ea res est, ut etsi fuerint nonnulli Protestantes, qui id ausi fuerint negare, post peritiores harum rerum inter ipsos, etsi male essent in Romanam Ecclesiam animati, concedendum esse confessi sunt. Ita Caveus *Hist. Litt. part.* I. *pag.* 4. *et part.* II. *pag.* 2. Hammondus *dissert.* V. *de Episcopis, et Presbyteris*, Pearsonus *opp. Posthum. pag.* 27. 32. 43. *etc.* Grotius in 1. *Petri v.* 13. Userius *ad ann.* 66. 67. Daniel Chamierus *Panstrat. Tom.* II. *lib.* XIII. *cap.* IV. Blondellus *de Primat. etc. pag.* 14. *et seq.* Patricius Junius *in not. ad epist. S. Clement. ad Corinth. apud Labbeum Concil. Tom.* I. *edit. Venetae pag.* 172. Josephus Scaliger *in not. ad Chronicon Eusebii, et in libris de Emend. Tempor.* Thomas Illigius *Hist. Eccl. sec.* 1. *cap.* IV. Samuel Basnagius *ad ann.* 64. *n.* 9. *et seqq.* aliique, quos recenset in opere mox indicato *pag.* 9. *et seq.* Petrus Franciscus Fogginius.

inveni, quae me in eam opinionem adducerent, ut neminem ante Petrum functum illo munere fuisse arbitrarer. Compereram enim ab Dionysio Corinthiorum Episcopo vetere auctore imprimis traditum memoriae fuisse, primordia Christianae religionis in Urbe esse a Petro repetenda (1). Eodem Irenaei Episcopi Lugdunensis sententiam spectare. Esse his duobus alios plerosque consentientes (2), quorum etsi parem esse nequire, esse tamen multam oportere auctoritatem. Ab his si novi aliqui, aut malevolentia in Romanam Ecclesiam, aut contradicendi voluntate incitati, dissentiant, non esse eorum dicta vetustati anteponenda. Nam quod Basnagius (3) Petrum censeat Judaeorum, non Ethnicorum Apostolum fuisse, nihil id impedire, quo minus Romam primum omnium Petrum venisse, religionemque Christianam intulisse arbitremur. Ac leve praeterea esse, quod is ipse Basnagius adjungit: si Petrus Romanos instituisset, ad eos Paulum nunquam scripturum fuisse. Scribere namque ad eas etiam gentes Paulum consuesse, quas ab Apostolis aliis doctrinam accepisse (4) certum erat. Pendi autem nihil debere, quod tertio loco animadvertit; Judaeos nempe, qui Romae agerent, non fuisse interrogaturos Paulum de religione, quam ipse profiteretur, si eam nunciatam in Urbe a Petro fuisse (5) accepissent. Nam si alii, ut visum Basnagio est, doctrinam Christi Romae ante vulgarant, quam eo Petrus, ac Paulus appulissent, neque ea res fuit impedimento, quin ex Paulo Judaei Romani, quae esset Christiana religio quaererent; quid erat, cur idem percuntari nequirent, si ea in Urbem, Petri opera, invecta fuissent? Extremum de Christianis, qui in Urbe, Tiberii aetate, versarentur, inane omnino esse. Vetus enim monumentum extare nullum, quod simile quidpiam possit efficere. Orosium, qui id re-

(1) Nam Dionysius Corinthim apud Eusebium *lib. II. cap. XV. Hist. Eccl. pag. 64. edit. Cantabrig.* „ Ita et vos, inquit, *ex tanta admonitione vestra plantationem* φυτείαν *Romanorum, et Corinthiorum a Petro, et Paulo factam commiscuistis etc.* Similia habet Irenaeus *lib. III. contra Haereses cap. III. pag. 175. edit. Massuet. Paris.* Plantata igitur, his referentibus, fuit Romana Ecclesia a Petro et Paulo. At Paulus prima ejus fundamenta non jecit. Nam erant Romae, dum ille venit, Christiani. Restat igitur ut ea fundata a Petro fuerit, quamque huic Apostolo Paulus deinceps ad delendam superstitionem Romanorum cum Ethnicorum, tum Judaeorum, socium se, atque adjutorem adjunxerit.

(2) Vide Regginium *ibid. pag. 91. et seqq.*

(3) *Ad an. XLII. pag. 524.*

(4) Neque intelligo cur si Petrus praedicasset, scribere Paulus non potuerit, cum scripserit iis, quibus jam fuisse praedicatam ab aliis religionem constaret.

(5) At nunciatam fuisse certum sibi esse, Basnagius ibidem affirmat. Puerile est autem, nolo enim gravius dicere, negare, quae ante ipse dixeris tibi esse certa.

tulerit, neque tam antiquum, neque tam (1) diligentem historicum esse, ut ab iis, qui versati in hoc genere sint, extorquere assensionem posse videatur. Quod si, auctore Tertulliano, Tiberius Christum in Dis ponere decrevit, fieri id quidem facile potuisse, quin ulli Romae Christiani degerent (2).

Quum Petrus in Urbe esset, magnosque praedicando progressus faceret, Simonem magum, de quo supra (3) demonstratum est, multa apud plebem auctoritate valere (4), propterea quod praestigiis, maleficiisque delectaretur, accepit. Itaque ne improbi, sceleratique hominis artibus populus Romanus a cognoscenda, probandaque veritate deterreretur, Petrus castigandi ejus, coercendique consilium (5) suscepit. Interea priorem Epistolam ad dis-

(1) Multa in hanc rem egregie disputat loco mox indicato Fogginius *pag.* 95. *et seqq.*

(2) De hac re dicam paullo post in eo hujusce libri capite, ubi de Imperatorum quorumdam erga Christianos benevolentia disseram.

(3) *Cap.* V. §. II. *pag.* 297. Veteres Patres omnium hunc Simonem veterum haereticorum parentem fuisse affirmant. Vide Irenaeum *lib.* I. *cap.* XXIII. §. V. *pag.* 100. *cap.* XXIV. §. I. *cap.* XXVII. §. I. *et* II. *pag.* 105. *et seq. et Praef. lib.* II. §. I. *pag.* 115. ubi ,, Nos ,, *inquit*, progenitoris haereticorum doctrinam, Simo- ,, nis Magi Samaritani, et omnium eorum, qui suc- ,, cesserunt ei manifestavimus ,,. et *lib.* I. *cap.* XXVII. §. IV. *pag.* 106. ,, Nunc, *inquit*, necessario memini- ,, mus ejus, ut scires, quoniam omnes, qui quoquo ,, modo adulterant veritatem, et praeconium Ecclesiae ,, laedunt, Simonis Samaritani Magi discipuli, et suc- ,, cessores sunt: quamvis non confiteantur nomen Ma- ,, gistri sui ad seductionem reliquorum etc. ,, Simon aequari Christo volebat. Consule Irenaeum *lib.* I. *cap.* XXIII. *pag.* 99. Justinum *Apolog.* quae secunda dicitur, etsi est prima revera *pag.* 69. *opp. edit. an.* 1615. Clementem Alexandrinum *lib.* II. *Strom. cap.* XI. Hinc eum Simoniani δύναμιν τοῦ θεοῦ *Dei virtutem* appellabant. Origenem *contra Celsum lib.* V. *pag.* 272. *edit. Cantabrig.* et S. Augustinum *lib. de Haeresibus c.* I. Samaritam fuisse Simonem contendunt veteres, Just. Mart. *Apolog. eadem pag.* 69. Epiphanius *haeresi* XXI. *pag.* 55. et auctor *recognitionum Clement. lib.* I. *cap.* XII. Vide Johannem Baptistam Coteleriom *in notis ad lib.* II. *cap.* VII. *Constit. Apostol.* Sed novi quidam Cyprium fuisse arbitrantur freti Josephi Judaei auctoritate, qui *lib.* XX. *cap.* VII. *Antiq.* Simonem quemdam Judaeum Magum in Cypro natum commemorat. Placet haec opinio Thomae Ittigio *de Haeresiarch. aevi Apostol. pag.* 26. 27. Johanni Christophoro Wolfio *in curis Philolog. ad Acta Apost. pag.* 1125. Sigeberto Havercampio *ad Joseph. Antiq. pag.* 696. aliisque; sed utra vera sit opinio, parvi refert.

(4) Quae res ex eo patet etiam, quod statuam illi Romani, ut Deo, posuerint. Vide Justin. Mart. *l. c. pag.* 69. *et* 91. Irenaeum *lib.* I. *cap.* XXII. Id ipsum est traditum a Tertulliano, Cyrillo Hierosolymitano, Eusebio, Theodoreto, et *aliis*, quorum testimonia refert Maranus *in nov. edit. operum* Justini. Justinum, eosque, quos nominavi, Patres sequuntur Tillemontius *Tom.* II. *Mem. Hist. Eccl. pag.* 340. *edit. Paris.* Monachi Benedictini *Congr. S. Mauri in nov. edit. opp. S. Justini*, et e Protestantibus Stianus Thirlbym *in notis ad Justini app. pag.* 40. Contra agit Anabaptista Antonius Vandale singulari *diss. subjecta diss. de Oraculis pag.* 579. Mitto ceteros, ne sim longus.

(5) Jam usque a tertio seculo fuerunt Scriptores, qui existimarent, Simonem Romae, Imperatore Claudio, aut si mavis Nerone, promisisse civibus fore, ut in aera raperetur, admirabilique modo volaret. Id cum faceret, Petri precibus fuisse praecipitem actum, paulloque post periisse. Ita Arnobius *lib.* II. *adv. gentes pag.* 64. *edit. Heraldi.* Hunc deinde sequuti sunt Cyrillus Hierosolymitanus, Ambrosius, Isidorus, Theodoretus, aliique, quos accurate numerat Tillemontius *Tom.* I. *Hist. Eccl. in vita S. Petri Art.* XXXIV. Sunt qui negent, 1. quia in re ipsa narranda summa est inter Scriptores dissensio. 2. quia seculi secundi Scriptores ejus rei mentionem nullam faciunt. In eaque sententia est Valesius. Tillemontius nihil statuit, cum anceps haereat. Cotelerius *in not. ad Constitut. Apostolicas Tom.* I. *PP. Apostolicor. pag.* 341. liberum cuique esse dicit, ut quod de ea re lubet, teneat. Adeundus vir eruditissimus Petrus Franciscus Fogginius *de Rom. S. Petri itinere*, et *Episcop. Exercit.* XII. *pag.* 247. *et seqq.*

persionis advenas (1) scripsit. Sed antequam in Simonem animadverteret, Roma sibi excedendum, et Hierosolyma contendendum putavit. Quo cum pervenisset, ibique aliquamdiu mansisset, conjectus ab Herode (2) Agrippa in vincula, exque his, ut supra dictum est, liberatus ab Angelo fuit. Post annos aliquot orta inter eos, qui ceremonias legis ab his etiam colendas esse arbitrarentur, qui Gentiles cum fuissent (3), tum nostris sacris sese addixerant, aliosque Christianos, qui contra sentirent, contentio est. Ea res cum ad Apostolos esset delata, concilium Hierosolymis (4) convocarunt. Petrus ei synodo non adfuit modo, sed etiam praefuit. Is jugum legis imponi ethnicis oportere (5) negavit. Assensi ceteri sunt. Jacobus, qui frater Domini dicebatur, propterea quod Jesu sanguinis propinquitate conjunctus erat, Petrum, ita ut Prophetarum oracula poscerent, loquutum esse affirmavit. Hoc addidit, praecipiendum Christianis ex gentibus esse, ut sibi a fornicatione, a sanguine, et suffocatis (6) animantibus temperarent. Scriptae in eam sententiam a concilio (7) literae fuerunt.

Antiochena discordia sedata, Petrus Hierosolymis mansit. Sunt, qui eum deinde Antiochiam accessissè, et cum ethnicis Christianis factis versatum initio fuisse: sed ubi a Jacobo missos eo e genere Judaeorum quosdam fuisse, intellexit, subduxisse e Graecorum societate se, et ad Hierosolymitas illos adiisse, propterea que a Paulo acriter fuisse reprehensum, narrent (8). Interim ille quum multas provincias obiisset, ac late, longeque Christianam Religionem propagasset, Nerone (9) Imperatore, Romam reversus est. In Urbe cum

(1) Vide Tillemontium *in vita S. Petri Art.* XXXI. *Tom.* I. *Mon. Hist. Eccl.* et Fogginium *oper. cit. exercit.* X. *pag.* 186. *et seqq.*

(2) *Act.* XII. *v.* 1. Tillemont. *ibid. Art.* XXX. *pag.* 163. *edit. Venetae.*

(3) *Act.* XV. *v.* 1. *et seqq.*

(4) *Act. cap.* XV. *v.* 7. *et seqq.*

(5) Vide clarissimi viri Josephi Augustini Orsii S. P. A. Magistri *lib.* I. *de Rom. Pontificis Auctoritate cap.* VI. *Art.* I. *pag.* 23. *et seqq.*

(6) De hoc Apostolorum decreto agam, ubi de jejuniis, et abstinentia veterum Christianorum disseram.

(7) *Act. Apost. cap.* XV. *v.* 23. *et seqq.*

(8) Cepham namque Lucae Evangelistae in Actis Apostolicis memoratum, eumdem atque Petrum fuisse putant plerique veteres. Negant alii. Itaque novi quoque scriptores inter se de eadem re dissident. Johannes Harduinus differre Petrum a Cepha putat. Contra acriter pugnat Boileau. Utrimque argumenta refert, atque expendit Augustinus Calmetius *dissertatione de Cepha Commentariis in Acta Apost. praefixa.* Non est autem opus, ut in ea quaestione evolvenda operam mihi esse collocandam censeam.

(9) Auctor *libri de Mortibus Persecutorum c.* II. „Cumque jam Nero imperaret, *inquit*, Petrus Romam advenit, et editis quibusdam miraculis, quae virtute ipsius Dei, data sibi ab eo potestate, faciebat, convertit multos ad justitiam, Deoque templum fidele, et stabile posuit „. Communis autem omnium ad Scaligeri usque tempora sententia fuit. Petrum Imperatore Claudio primum venisse Romam; inde vero abiisse; post reversum eodem fuisse, cum Nero imperaret.

multa prodigia patrasset, remque Christianam mirifice auxisset, intellexit ex Christo fore, ut brevi (1) interfici deberet. Igitur epistolam alteram ad eos, qui ab se instituti erant, scripsit, qua significavit (2), impendere sibi supremum diem, hortatusque eos etiam, atque etiam est, uti sibi ab haereticis caverent, utque in fide servanda, atque in officio manerent, gratique Deo magis, magisque esse curarent. Anno (3) LXV. vel LXVI. aerae Christianae ut Nero intellexit eum Romae agere, dareque operam, ut eorum religio, quos ipse Imperator incendii reos egerat, exquisitisque suppliciis cruciari jusserat (4), propagaretur, cruci hominem affigi, eoque mortis genere affici praecepit, quo Christus Servator interisset, ne qui similis magistro esse, dum viveret, studebat, is ne mortis quidem supplicio dissimilis esse videretur.

Hic exitus Principis Apostolorum, primique Romae Episcopi Petri fuit. Romani uti se a tanto pastore institutos esse ostenderent, nihil unquam praetermiserunt, quod ad sancti viri honorem conducere posse videretur. Nam ejus memoriam stato die (5) quotannis, jam usque ab antiquissimis temporibus, celebrarunt, imaginesque aut pingi (6), aut lapidibus insculpi curarunt, ut veluti

Scaliger seculo XVI. primus omnium Petrum ad Urbem accessisse ait Neronis tempore. *In notis ad Chronic. Eusebii.* Stephanus Baluzius cum in *librum de Mortibus Persecutorum* incidisset, et in eo legisset, Apostolorum Principem Nerone Imperatore Romam advenisse, facile se concessurum dixit, modo sibi liceret a vulgata opinione recedere, non ante ea tempora iter Romanum fuisse ingressum Petrum. *Tom. I. Miscellaneorum p. 1. edit. Paris. an.* 1679. Ergo Pagius deinde, aliique nonnulli a nostris, tum e Protestantibus plerique eamdem sunt amplexi sententiam, inter quos numerandi Samuel Basnagius *ad an.* LXIV. *num.* IX. et Johannes Fellus *in Praef. ad opus de Mort. Persecut.* Sed non video cur componi Lucius Caecilius (nam hoc erat Auctoris *libri de Mortibus Persecutorum* nomen) cum ceteris omnibus, qui ante eum, postque floruerunt, non possit. Nihil enim obstat, quin is de reditu Petri Romam loquatur. Sed fac cum omnibus pugnet, an unius viri et ignoti, et qui saepe labi soleat, testimonium tot veterum, ut Eusebii, ut Leonis, ut Hieronymi, auctoritati anteponendum est? Non equidem arbitror. Vide Fogginium *lib. indic. exercit.* V. *et seq. pag.* 87. *et seqq.*

(1) Vide *epist.* II. B. Petri Apostoli *cap.* I. *v.* 14. *et seq.*

(2) Confer *epist. eamdem ibid.*

(3) Eusebius anno 68. narrat affectum supplicio Petrum fuisse. Eusebio assentitur Baronius. Dupinius Petrum mortuum fuisse defendit anno LXIV. *Pagius* et Bolland. *an.* LXV. Contra Tillemontius, et Gravesonus, et Fogginius Epiphanium sequuti, in annum LXVI. Petri Martyrium esse conjiciendum censent. Pagio, et Bollando praesidio est Catalogus antiquissimus Romanorum Pontificum, quem Liberianum vocant. Praeterea Cornelii Taciti testimonium de vexatione Christianorum sub Nerone ad rem eamdem maxime confirmandam confert. Consule Pagium ad an. LXV. et Fogginium *exercit.* XVI. Obiit S. Petrus die XXIX. mensis Junii, ut Catalogi omnes, Ecclesiaeque Romanae traditio postulat, atque recte ostendit Fogginius *ibid. pag.* 372. *et seqq.*

(4) Ita Lucius Caecilius *l. c.* At saevitum in Petrum a Nerone fuisse ob repressam Simonis Magi improbitatem scribit S. Maximus *serm.* V. *in Natal. Sanctorum Apostolorum.* S. Ambrosius factum id fuisse ob redactas in meliorem frugem mulieres, quarum honestati Nero insidiabatur. *Serm.* LXVIII. *contra Auxentium. Tom.* II. *opp. pag.* 866. *et seq. nov. edit.* Eodem fere spectat S. Johannis Chrysostomi sententia *homil.* XLVI. *in Acta.*

(5) Vide Bollandianos *ad d.* XXIX. *mensis Junii*, et Fogginium *l. c. pag.* 372. *et seqq. exercit.* XVI.

(6) Vide Aringhum *lib.* IV. *cap.* XLVII. *pag.* 403.

Ectypon Vitri ab Aringo relati pag. 405. T. II.

praesentem contemplarentur, et sepulcrum, in quo ejus conditum corpus erat (1), tanti faciebant, ut illud tropaei loco habere consuescerent.

Paulus, ita ut supra demonstratum est, cum vexandi Ecclesiam fecisset finem, nostrisque mysteriis initiatus esset, in Judaeorum invidiam incurrit. Aretas erat (2) eo tempore tertius Arabum, Damascenorumque rex. Is Damasco hominem, nescio quem, nimium credulum praefecit, qui cum accusari ab Judaeis (3) Paulum audisset, hunc comprehendi, puniriquc jussit. Ea re cognita, quod minus diligenter celata esset, Paulus ex oppido elapsus in Arabiam profugit. Nam etsi eumdem ejus partis Arabiae, Damascenorumque regem esse intelligebat, nihil tamen sibi esse ab eo metuendum arbitrabatur, propterea quod non Arabas, sed Judaeos, quorum aut nulli, aut perpauci in Arabia erant, in sui perniciem conspirasse (4) sciret. In ea regione cum se triennium fere (5) continuisset,

seqq. Tom. II. Bonarrotium *Tab.* 10. *seqq.* Fogginium *exercit.* XX. *pag.* 453. *et seqq.* Boldettum *osserv. sopra i Cimiterj. lib.* I. *cap.* XXXIX. *pag.* 193. *Tom.* I. Nos vitri illius ectypon referre voluimus in *Tab.* VIII. quod vitrum e Coemeteriis effossum relatum ab Aringho fuit *lib.* IV. *pag.* 403. *Tom.* II. *fig.* 5. Ejus vitri simile est, quod nuper inventum servatur apud Illustrissimum virum Johannem Baptistam Lercorium Basilicae Liberianae Canonicum. In eo cernuntur SS. Petri et Pauli imagines. Capitibus imminet laureola, quae coronam gloriae significat; medius inter Apostolos cernitur codex novi testamenti. Similem item figuram explicat Bonarrotius *ne' Vetri Antichi Tav.* X. *fig.* 1. *pag.* 75. *seq.* Sed de his imaginibus erit alibi disserendum.

(1) Cajus antiquissimus Romanae Ecclesiae Presbyter apud Eusebium *lib.* II. *Hist. Eccl. cap.* XXV. „ Ego „ vero, *inquit*, Apostolorum tropaea possum ostende„ re. Nam sive in Vaticanum, sive ad Ostiensem viam „ pergere libet, occurrent tibi tropaea eorum, qui „ Ecclesiam illam fundaverunt „. Confer Tillemontium *Tom.* I. *Mon. Hist. Eccl. in vita S. Petri Act.* XXXVII. de hoc argumento egregie disserentem.

(2) *Aretas* III. *Arabiae, et Damasci* rex fuit. Ei initio iratus Augustus fuit, quod se nescio regnum occupasset. Sed lapsu temporum ei irasci desiit, utque Regnum quietum obtineret, fecit. Gesta haec autem fuerunt eo circiter tempore, quo Saturninus Syriae Pro-Consul erat. Consule Josephum *lib.* XVI. *Antiq. cap.* XVI. *et* XVII. Hunc illum esse Aretam, cujus Praefectus Damascenus capere Paulum tentarit, censent eruditi viri, quibus equidem facile assentior. Consule Cellarium *dissert. de Amoenit. Historicis Geograph. ex Itineribus Sancti Pauli p.* 152. *et seqq. edit. Dissertationum an.* 1712.

(3) II. *ad Corinth.* XI. *v.* 32. *et seqq.*

(4) *Epist. ad Galat.* 1. *v.* 17. Lucas hanc Pauli peregrinationem silentio praetermisit. S. Hieronymus *in hunc locum Epist. ad Galat.* ejus silentii hanc fuisse fortasse caussam putat, *quod nihil dignum Apostolatu in Arabia perpetrarit.* Sed impetrare a me non possum, ut ei assentiar. Nam Paulus loco mox indicato, *cum autem placuit ei*, inquit, *qui me segregavit ex utero matris meae, ut evangelizarem illum in gentibus, continuo non acquievi carni, et sanguini, neque veni Hierosolymam ad antecessores meos Apostolos, sed abii in Arabiam etc.* Quibus verbis satis indicat, dedisse etiam diligentem operam in Arabia se, ut multos ad Christianam Religionem perduceret. Alioqui quorsum illa spectarent, *continuo non acquievi carni, et sanguini, sed abii in Arabiam.* Arabia haec Damascenorum tractui ex latere conjuncta erat, et longe in austrum ad sinum usque Arabicum recedebat. Aretae regnum fuit, cujus Petra Metropolis, et sedes Regia erat. Consule Cellarium loco modo indicato *pag.* 153.

(5) Ludovicus Cappellus in Historia Apostolica *pag.* 9. *edit.* 1682. post solidum a sua conversione triennium, quod totum fere in Arabia contriverit, *Paulum Hierosolymam advenisse* pugnat, quod *loc. cit. Epist. ad Galat. v.* 18. legatur μετὰ ἔτη τρία, *post annos tres.* Contra Usserius *Annalium pag.* 629. *primum Apostolatus triennium apud Damascenos Paulum exegisse* scribit. Nos magnam ejus triennii partem consumtam in Arabia a Paulo fuisse arbitramur. Placet haec opinio Cellario *l. c. pag.* 154. Tillemontio *nota* X. *in Pauli*

prodire in publicum, officioque tandem suo fungi statuit. Itaque Hierosolymam primum ad Petrum visendum venit. Christiani Hierosolymitae, quoniam, quae ab ipso adversus nostros ante annos paucos gesta fuerant, memoria tenebant, verebantur, ne ille Christianum se esse simularet, quo consilia, numerumque sectatorum Christi cognoscere, inque eos crudeliter saevire posset. Quamobrem ejus colloquium, conversationemque defugiebant (1). Sed Barnabas, cui erat exploratum, quod Damasci evenerat, Paulum evocavit, atque ad Apostolos conduxit, hisque rem omnem, ut acta in Syria fuerat, narravit. Ejus rei certiores facti Apostoli, Paulo in Ecclesiam veniendi, cumque ceteris, qui in coetu nostro essent, agendi potestatem facile fecerunt. Interim ille Judaeos, Ethnicosque premebat, disputandoque ita implicabat, ut eum respondere non possent, de eodem supplicium sumere decrerint. Qua re ad Apostolos celeriter perlata, committendum non esse censuerunt, ut Paulus Hierosolymis diutius maneret. Igitur auctores ei fuerunt, ut Caesaream proficisceretur, indeque Tharsum contenderet. Ergo Barnabas, et Paulus, adscito in societatem Johanne Marco, Tharsum petierunt. Sed quoniam illis caussa, propter quam a Deo delecti fuerant, explorata erat, curabant, ut ne qua ab se intermissio officii fieret. Quamobrem Evangelium praedicare non desinebant, magnumque hominum numerum ad religionem Christianam perducebant.

Tharso relicta, Antiochiam venerunt. Qua in urbe cum in locum unum oratum Christiani convenissent, precibusque instarent, jussi divinitus sunt, ut Paulo, (2) et Barnabae manus imponere, atque ad nunciandam gentibus doctrinam Christi mittere ne cunctarentur. His rebus confectis Paulus, et Barnabas in Seleuciam, quae est ad mare, profecti sunt, atque hinc (3) in Cyprum insulam navigarunt. Salaminae cum diebus aliquot mansissent, atque munus, quod sibi impositum erat, obissent, universam pene insulam peragrarunt, tandemque Paphum, quod item oppidum ejus insulae

vitam *pag.* 574. *edit. Paris. Tom.* I. *Mon. Hist. Eccl.* potuisse Paulum diu Damasci, exiguoque tempore in Arabia morari statuit. At nos quod verisimilius est, non quod fieri potuerit, quaerimus.

(1) *Act. cap.* IX. *v.* 26. *et seq.*

(2) *Act.* XIII. *v.* 1. *et seqq.* Vide, quae de hac urbe scribit Cellarius *l. ind. num.* 9. *et seq. pag.* 154. *et seqq.* Ea urbe Pauli veluti palaestra fuit, ubi ἐνιαυτὸν ὅλον, annum integrum versatus est, et quo saepe, cum inde discessisset, reversus, magno cum Christianae rei incremento.

(3) *Act. Apost. ibid. v.* 4. *et seqq.*

est, pervenerunt. Sergio Paulo Proconsule, de quo supra mentionem fecimus, ut idolorum cultum, superstitionemque abjiceret, et ab se Pseudoprophetam (1) Barjesu magum depelleret, inducto, e Cypro solverunt, brevique tempore Pergen, quae urbs est Pamphiliae (2) attigerunt. Itinere deinde instituto, Antiochiam Pisidiae venerunt. Erat in eo oppido synagoga Judaeorum. In eam Paulus, et Barnabas, ut supra demonstratum est, ingressi, tanta vi orationis de Christo, rebusque praeclare ab eo gestis disseruerunt, ut magna hominum multitudo iis accesserit, eosque hortati sint, ut ne fortiter agere cessarent. Judaei, qui primas in eo coetu obtinebant, ira inflammati, quod sese deseri, honoremque Christi discipulis haberi viderent, quos ipsi vehementer detestarentur, reprehendere eos primum, errorisque arguere coeperunt. Sed Apostoli, cum eorum perfidiam compertam haberent, in hunc modum locuti sunt; sese genti, ex qua orti essent, cuique Christus nunciari primum Evangelium jussisset, plurimum confiteri debere; sed quoniam Verbum Dei repellere Judaei auderent, ne mirarentur, si ad Ethnicos Apostoli se converterent, hosque docere constituerent. Qua re audita Ethnici laetati magnopere sunt, maturandumque plures sibi esse censuerunt, ut ei religioni, quam tot prodigiis, argumentisque confirmari perspexerant, nomen darent. Interim Judaei auxilium a mulieribus religiosis, ut alio loco demonstratum est, petere, primosque civitatis improba oratione concitare non destiterunt, quoad impetrarent, ut Apostoli e finibus Antiochenorum expellerentur. Sed Paulus, sociusque Barnabas Iconium, quae urbs est in Lycaonia, profecti, expertique rursum in se odium Hebraeorum, Lystram, Derben, aliasque ejusdem regionis civitates lustrandi consilium ceperunt. Lystrae claudo mirabili modo sanato, tanta repente admiratio plebem incessit, ut Sacerdos Jovis, quod Paulum Mercurium, Barnabam (3) vero Jovem a populo vocari in-

(1) De Barjesu, qui professionis ratione *Elymas*, hoc est *magus* appellabatur, vide quae notant Interpretes in hunc *Actor. locum* v. 6.

(2) *Cap.* XIII. *Actor.* v. 12. *et seq.*

(3) *Act. cap.* XIV. v. 1. *et seqq.* Christ. Frid. Boernerus singulari Dissertatione complexus est *acta Pauli*, *et Barnabae Lycaonica. Cap.* II. ejus Dissertationis, quae gesta ab iis Apostolis Lystrae fuerunt describit. Caussam vero cur Paulus Mercurius, Barnabas existimatus Jupiter fuerit, hanc afferri a plerisque dicit, quod Paulus magna vi eloquentiae valeret, Barnabas gravitate vultus, ut est animadversum a Chrysostomo, venerandus esset. Rem ipsam eadem ratione explicavit Guillelmus Caveus *vit. Apost. cap.* II. Sed Boernero haec ratio rei explicandae non probatur. Itaque Cornelium Adamium *Exercit. Exeget. pag.* 290. sequutus, Barnabam idcirco Jovem dictum Lystrensibus fuisse putat, quod is miraculum patrasset, Paulum autem Mercu-

tellexisset, coronas, taurosque afferre, eisque rem divinam facere studeret. Apostoli repentina re perturbati, conscissis tunicis, ita ut fieri in eventu (1) consimili solebat, in mediam plebem invadunt, seque jam non Deos, quales eos Ethnici putabant, sed homines esse, ac mortales clamant, qui veri Dei religionem publicare pergerent, quibusque sacrificare nemini liceret. Vix in officio populum continuerant, cum insidiis, improboque sermone Judaeorum tanta voluntatum commutatio facta est, ut qui Deos esse duos illos Apostolos putarant, iidem lapidibus Paulum appetere, ac pene mortuum ex urbe ejicere non dubitaverint (2).

Ea accepta injuria, Paulus postero die Derben cum Barnaba contendit. Post ubi multos instituit, Lystram primum, deinde Iconium, iterumque Antiochiam Pisidiae revertit, obtestatusque discipulos, ut in fide manerent, Presbyteros, qui eos docerent, Ecclesiasque administrarent, constituit, atque in Pamphiliam rediit, indeque in Attaliam descendit, postremoque Antiochiam Syriae cum socio Barnaba pervenit. Qua in urbe cum explorata Christianis esse vellet, quae Dei praesidio fretus gessisset, Ecclesiam convocat, et quae prodigia patrasset, quaeque pertulisset tormenta, quasque gentes Christo conciliasset, narrat.

Eodem fere tempore Hebraeorum, qui ex Judaea Antiochiam venerant, studio de ceremoniis legis (3) a Gentilibus etiam, qui Christiana sacra colerent, observandis exorta quaestio est, quam ut dirimerent, Paulus, et Barnabas Hierosolymam ascenderunt, impetratisque ab Apostolis ad Antiochenam Ecclesiam literis, omnem posthac contendendi occasionem seditiosis ademerunt. Antiochiam reversi Paulus, et Barnabas, ibi aliquandiu, ut discipulis prospicerent, constiterunt. Sed (4) quoniam utile Ecclesiis fore existimarunt, si quos in insula Cypro, in Pisidia, Pamphilia, Lycaonia, ce-

rium, propterea quod ceu interpres Barnabae habitus fuerit. Jovem enim ab Ethnicis Dei omnipotentis, Mercurium autem ejus interpretis loco haberi consuesse. Hoc addit, cultum imprimis a Lystrensibus Jovem fuisse. Itaque tribuisse ipsos prodigium Jovi, et existimasse Barnabam Jovem esse, et Paulum Mercurium, quod Mercurius comes Jovis, et interpres esset. Quare Lucas Paulum existimatum fuisse Mercurium docet: ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου, *quod ipse esset dux verbi.* Extat singularis Dissertatio Jo. Jacobi Pfizeri *de Apotheosi Pauli et Barnabae dissertatio inserta Tom. II. Thesauri Theolog. Philol. edit. an.* 1732. *pag.* 648. *et seqq.*

(1) Vestes lacerare signum illud erat solemne, quo Judaei luctus acerbitate incitati, vel ira inflammati, reique alicujus indignitate commoti, suum dolorem exprimere consueverant. Vide Boernerum *ibid. num.* XII.

(2) *Act. Apost. cap.* XIV. *v.* 18. *et seqq.*

(3) Vide *Act. cap.* XV. *v.* 1. *et seqq.*

(4) *Actor. Apost. cap.* XV. *v.* 35. *et seqq. et cap.* XVI. *v.* 1. *et seq.*

terisque, quas perlustrarant, regionibus discipulos nacti erant, inviserent, inque officio, fideque servanda confirmarent, Barnabas cum Johanne Marco, de quo alio loco diximus, Cyprum navigavit, Paulus vero cum Sila, quem sibi itineris socium delegit, Syriam, et Ciliciam lustravit. Is cum Lystram redisset, et Timotheum patre Gentili, matre autem Judaea natum, qui se Christianis maxime probarat, invenisset, cum nocere ceremoniae legis cuiquam (1) nondum possent, circumcidendum putavit, secumque in Phrygiam duxit. E Phrygia in Galatiam progressus, jussusque a Spiritu Christi, ut ne suam doctrinam, quam profiteretur, Asianos doceret, (2) in Mysiam venit, frustraque Bythiniam petere tentavit. Itaque Troadem (3) contendit. Quo in oppido cum instinctu divino intellexisset, esse sibi in Macedoniam transeundum, Lucam (4) Evangelisten socium adlegit, atque in Samothracen, quae insula ad septentriones Aegaei maris spectat, insignisque superstitione, et asylo erat, navigavit. Postero die Neapolim (5), quae juxta mare inter Philippos, et Aenum oppida sita erat, abiit, postque Philippos (6) pervenit. Ibi cum Lydiam purpurariam ad Christiana sacra observanda perduxisset, exceptus ab ea una cum sociis hospitio fuit. Puella erat Philippis serva a daemone vexata. Magno

(1) *Act. cap.* XVI. *v.* 1. *et seqq.* Vide Interpretes in hunc locum. De ceremoniis legis, ut mortuae tum essent, non autem *mortiferae*, multa post Augustinum *epist.* 82. *ad Hieron. Tom.* II. *opp. pag.* 194. *edit. Monach. S. Mauri* disputant Natalis Alexander *dissert.* in *Hist. sec.* 1. *et* Calmetius *dissert. de Cepha praefixa commentar. in epist. ad Galatas.*

(2) *Act. Apost. ibid. v.* 6. *et seqq.* In tractu Phrygiae Laodiceni, et Colossenses erant. Ad hos scripta est a Paulo Epistula. Vide ejus *epist. cap.* II. *v.* 1. *et c.* IV. *v.* 13. *et seq.* Quare nugantur Suidas, aliique nonnulli, qui inscriptam Rhodiis fuisse putant, quos idcirco Colossenses appellatos existimant, propter mirandam colossi statuam. Nam designat Paulus Colossas antiquum oppidum ad Lycum amnem non procul Maeandro, qui Lycum excipit, situm. Consule Herodotum *lib.* VII. *cap.* XXX. Hoc idem oppidum Nerone Imperatore concussum, eversumque est, superstite fortasse adhuc Apostolo. Quamobrem factum est, ut ejus Ptolemaeus, posterioresque geographi non meminerint. Orosius *lib.* VII. *cap.* VII. *In Asia*, inquit, *tres urbes, hoc est Laodicea, Hieropolis, Colossae terraemotu conciderunt.* Laodiceae brevi post tempore facta est ab Johanne in Apocalypsi mentio. Hieropolis non longe Colossis, et Laodicea aberat. Igitur Apostolus *ad Coloss.* IV. *v.* 13. memorat τοὺς ἐν Ἱεραπόλει. Sunt aliae urbes, altera in Syria, altera in Insula Creta ejusdem nominis. Sed Paulus hanc, quae erat in Phrygia ibidem nominat.

(3) Troas in ora Asiae est. Id Urbis, et regionis nomen est. In *Actis* hoc ipso nomine urbs potius, quam regio indicatur *cap.* XVI. *v.* 8. Quare Syrus Interpres, qui εἰς Τρωάδα, *in Troadem regionem* vertit, labitur. Multa de hac re disputat Cellarius *l. c. pag.* 160. *et seq.*

(4) *Act. cap.* XVI. *v.* 10.

(5) *Act.* XVI. *v.* 11. *et seqq.*

(6) *Ibid. v.* 12. Philippi πρώτη τῆς μερίδος τῆς Μακεδονίας πόλις, *primaria urbis partis Macedoniae*, quae trans Strymonem est, vocatur a Luca *ibid.* Ea olim urbs Thraciae adjudicata erat. *Plin. lib.* IV. *cap.* XI. Colonia Romana fuit. Extat Claudii Augusti nummus: COL. AVG. IVL. PHILIP. et alter Vespasiani COL. AVG. IVL. PHILIP. refertur ab Holstenio *not. in* Stephanum *pag.* 346. Errat Patinus, qui *pag.* 99. nummum modo laudatum Claudii *Philippos* nescio quam urbem Thessaliae indicare censet. Adeundus Cellarius *l. c. pag.* 162.

haec hero suo commodo, utilitatique erat, propterea quod divinare, indeque lucrum facere soleret. Eadem cum Paulum, sociosque ire in definitum locum oratum cerneret, eos subsequebatur, servosque Dei appellabat, ac cives Philippenses hortabatur, ut eorum dicto audientes essent, si salutem consequi optarent. Paulus, qui veram religionem testimonio mendacium daemonum neque egere, neque laudari debere sciret, in mulierem sese convertit, atque Jesu nomine malo daemoni praecepit, ut ex ea continuo excederet, eamque molestia afficere cessaret. Heri puellae cum spe quaestus deinceps faciundi dejecti essent, Paulum, et Silam capi, atque ad Principes civitatis adduci in forum curant. Hos turbarum, ut qui sint Judaei, auctores esse contendunt. Namque ea ab ipsis in populum efferri, quae Romanis civibus non modo agere non liceat, sed ne audire quidem. Magistratus graviter ferens, quae gesta ab optimis viris essent, eorum vestes scindi ipsosque virgis caedi, atque in carcerem contrudi, pedesque ligno costringi jubet. Noctu cum concussus vehementi terraemotu carcer, januaeque reseratae, et Pauli, Silaeque vincula soluta singulari prodigio essent, custos carceris re animadversa, veritus, ne vincti profugissent, gladium strinxit, seseque interficere decrevit. Sed a Paulo prohibitus, ne quid sibi mali faceret, quis auctor prodigii esset, cognovit, atque a sanctis viris quaesivit, quid sibi, ut salvus esse posset, faciundum esse judicarent, carceris janitore in doctrina Christi instituto, ipsoque una cum sua familia baptizato, cum cibo Paulus, et Silas se refecissent, missi a Magistratu homines fuerunt, qui janitori praeciperent, ut quos in custodia haberet, liberos abire pateretur. Illi posteaquam cives se Romanos esse dixerunt, quos leges, ne magistratus verberibus caederent, cavebant, et Philippenses perterruerunt, rogati multis verbis a civibus, ut egredi, exque urbe alio proficisci vellent, assensi facile sunt. Sed ante ad Lydiam, de qua muliere paullo ante diximus, adire, discipulosque omnes consolari, quam Philippis excederent, statuerunt. Lustrata deinde Amphipoli, et Apollonia (1), venerunt (2) Thessalonicam; qua in urbe cum magnum numerum Judaeorum, Ethnicorumque et gra-

(1) Plinius *lib.* IV. *cap.* X. *Regio*, inquit, *Mygdoniae subjacens, in qua recedentes a mari Apollonia, et Arethusa.* Has duas in Macedonia conjungit, et utramque ἑλληνίδα, *civitatem Graecam* appellat. Ita Cellarius *ibid.* §. XXI. *pag.* 162.

(2) Insignem Macedoniae urbem maritimam.

vitate sermonis, et prodigiorum magnitudine ad veritatem agnoscendam, colendamque virtutem convertissent, Hebraei (1) nonnulli, qui male erant in nostros homines affecti, de perdendis Paulo, sociisque consilia inire incipiunt. Itaque plebem concitant, et Jasonem, qui eos hospitio exceperat, et aliquos eidem conjunctos religionis societate in jus vocant, petuntque a magistratu, ut eos, qui novum quemdam regem Jesum comminiscerentur, graviter puniant. Quibus cum esset a magistratu satisfactum, discipuli quid facto sit opus deliberant. Paulum, et Silam evocant. Eos, ut Beroeam concedant, hortantur. Illi ne quid Thessalonicensis Ecclesia gravius ferat, Beroeam (2) veniunt, et nobilioribus Judaeorum, atque Ethnicis permultis sibi conjunctis, adeo Hebraeorum Thessalonicensium animos irritant, ut hi eodem sese conferant, multitudinemque incendere curent. Qua re cognita Christiani, Paulum dimittunt, Silam et Timotheum retinent, quod hos minus esse Judaeis cognitos putent. Paulus cum Athenas deductus esset, indicibus itineris, qui redituri Beroeam erant, mandat, ut Silam, et Timotheum ad se, quam fieri cito possit, mittant. Interea dum eos expectat, quod acerbe patiatur Athenas tanta in superstitione versari, sermones de Deo uno, de Christo, deque restitutione mortuorum cum Judaeis, atque Gentilibus conscrit. Ethnici rei novitatem indignati, hominem comprehendunt, atque in Areopagum (3) trahunt. Illic cum quaeri ex se audisset, quam tandem doctrinam profiteretur, miseratur communem Atheniensium statum. Queritur de superstitione, quam coli in urbe videret. Inspexisse simulacra perplura se dicit, quae satis indicent, quanta in opinionum pravitate Athenienses versentur. Incidisse praeterea se in aram aliquam, in qua erat inscriptio, quae sic haberet. *Ignoto Deo* (4). Igitur esse sibi in animo exponere quis

(1) *Act. cap.* XVII. *v.* 5. *et seqq.*

(2) Quae item Macedoniae, in tractu inter Arium, et Alisemonem fluvios, urbs est.

(3) De *Areopago* ad hunc locum Actorum extat singularis Johannis Schedii Dissertatio edita *Witterub. an.* 1677. Huc etiam spectant Joh. Henrici Maji Dissert. de Gestis Pauli in urbe Atheniensium *edit. an.* 1727. et altera de eodem argumento Godfridi Olearii *edit. Lips. an.* 1706.

(4) *Act. cap.* XVII. *v.* 23. De ara hac Atheniensium multis Interpretes, aliique plures eruditi viri disputant. Praecipuos, qui hoc argumenti genus illustraverunt, numerant Tobias Pfannerus *System. Theolog. Purior. Gentil. cap.* XI. §. XIV. Johannes Albertus Fabricius *Bibliograph. Antiquariae cap.* XI. §. XVIII. *pag.* 297. Johannes Chrystophorus Wolfius *in curis Philologicis in* IV. *Evangelia et Act. Apostol. pag.* 1261. et Tobias Eckardus *in testimoniis non Christianorum de Christo cap.* II. §. XIX. *pag.* 51. Sunt autem inter eos Scriptores, quos hi recensent, nonnulli, qui arae inscriptionem

ille Deus sit, quem ipsi se nescire confiterentur. Deinceps Christianorum doctrinam de Deo, de Jesu Christo, de poenitentia, de extremo judicio, de restitutione corporum humanorum explicat. Hanc ut ne contemnant, utque amplectantur, hortatur. Etsi erant

non fuisse talem omnino, qualem Paulus exhibuit θεῷ ἀγνώστῳ *ignoto Deo*, *sed* θεοῖς ἀγνώστοις *Diis ignotis* putant. Causae, cur ita existiment, hae praecipue sunt. Prima, quod nulla inscriptio ejusmodi reperta usquam sit. Secunda, quod Sponius cum Athenas lustraret, nullam invenire similem quiverit. Ceteras mitto, ut quae sint leviores. Sed ex eo quod nulla hodie ejusmodi extet, non sequitur, nullam olim talem aram fuisse. Quod ipsum est de Sponii diligentia dicendum, qui etsi memorat *Aras ignotor. Deor. T.* VII. *pag.* 235. non potest concludere, nullam inveniri potuisse aram ignoti Dei. Neque vero Paulum tam fuisse incautum quisquam existimabit, ut pluralem numerum in singularem converterit, discriminique hac disserendi ratione Christianam religionem exposuerit. Itaque merito Laurentius Ramires de Prado in Pentecontarcho *cap.* XVI. *pag.* 106. Salmeronem, qui de pluribus ignotis Diis opinionem sequitur, refellit. Id ipsum agunt Thomas Reinesius *Syntag. Inscript. pag.* 1. 2. et Johannes Jacobus Hellerus *Exercit. de Ignoto Athenien. Deo* §. IV. *In Thes. Antiq. Graec. Gronov. Tom.* VII. *pag.* 225. *et seqq. edit. Batav.* Mea sic est ratio: Dicatam ab Atheniensibus aram fuisse Deo rerum omnium conditori, quem ignotum idcirco vocare consueverant, propterea quod neque videri, neque comprehendi cogitatione possit. Quare jure Paulus hujus se Dei nomen praedicare dixit, ut omnes veram ejus notionem assequerentur, et decreta, religionemque agnoscerent, sine qua salutem consequi nemini liceat. Haec vero sententia plerisque non solum Orthodoxis, sed etiam Protestantibus, ut Michaeli Waltero, Danieli Heinsio, Abrahamo Calovio, Johanni Conrado Dieterico, Johanni Jacobo Hellero probata est. Vide Anselmi Abbatis Parisini *dissert. de Ignoto Atticorum numine Tom.* VIII. *Acad. Bonar. Artium, et Antiquit. pag.* 290. Quae autem, ut sic arbitrer, me rationes inducant, ostendendum est. Principio negari nequit, quin Paulus veritatis assertor vere praedicarit. Paulus autem se ejus Dei nuncium esse dixit, quem ignotum Athenienses vocabant, et cui aram erexerant. Jam vero erat Paulus Dei solius omnipotentis, hujusque Universitatis conditoris nuncius. Ara igitur illa conditori hujus Universitatis rerum dicata erat. Nam si illud aliud fuisset numen, mendax Paulus omnino fuisset, ut qui ejus se, cujus non esset, Dei nuncium esse affirmaret. Vide locum mox laud. *Act. Apost.* Deinde eumdem suum Deum esse Doctor Gentium statuit, atque illum ignotum, quem ignorantes Athenienses colebant. At idem non fuisset, si superstitiosum aliquod numen eo nomine Athenienses indicavissent. Tertio loco si ea inscriptione Deus aliquis minorum gentium, non conditor omnium rerum indicatus fuisset, quemadmodum Paulus impune dicere Atheniensibus potuisset, *Deum illum ignotum coeli, et terrae Dominum esse etc.*? Quarto nullum dubium est, quin Graeci, ceterique populi, qui eruditionis laude florerent, summum quemdam omnium rerum parentem, atque opificem, cunctisque rebus superiorem venerarentur. Id vero post Athenagoram, Justinum, Tertullianum, Lactantium, Eusebium a novis deinceps Orthodoxis, ut a Petro Daniele Huetio in quaestionibus Alnetanis *lib.* 1. *cap.* 1. *pag.* 21. *edit.* 1719. et Johanne Boivino *Tom.* V. *Hist. de l'Acad. des Iscription etc. pag.* 2. *et seqq.* atque etiam a Protestantibus, ut Hugone Grotio *lib.* 1. *de Verit. Religionis Christianae pag.* 41. *et seq.* Radulpho Cudwortho *in System. intellect. cap.* IV. Tobia Pfannero *System. Theolog. Gentil. cap.* II. §. IX. Johanne Laurentio Moshemio in Cudworthi *loc. cit. etc.* demonstratum est. Cum autem Athenienses ceteris populis laude philosophiae praestarent, si inferiorum Deorum, quos ipsi putabant, superstitione detinebantur, eisque templa extrui curabant, cur ei ne aram quidem consecrari, appellationemque ignoti tulissent dari, quem omnium principium esse, quemque percipi humana comprehensione non posse e Platone, aliisque Philosophis acceperant? Ac trita scilicet multorum sermone sunt Socratis apud Platonem in Timaeo §. XIII. verba: Τὸν μὲν οὖν ποιητὴν, καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν τε ἔργον, καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν. *Opificem, et parentem hujus Universitatis reperire difficile est, enunciare autem in omnes, ne fieri quidem potest.* Atque his locus apud majores nostros magna in celebritate fuit. Confer Justinum Martyrem *Apolog. quae* 1. *dicitur pag.* 49. *edit. an.* 1615. Quin etiam Plotinus *Ennead.* VI. *lib.* IX. *De Bono, vel Uno cap.* IV. *pag.* 761. dictum hoc item a Platone fuisse scribit: *Deum* οὐδὲ ῥητὸν, οὐδὲ γραπτὸν εἶναι, *neque dici, neque scribi posse.* Ac ne Poetae quidem Latini idipsum ignorarunt. Statius *lib.* IV. *Thebaid. v.* 514. *et seqq.* sic habet.

Scimus enim et quidquid dici, noscique timetis,
Et turbare Hecaten, ni te Tymbraee, vererer,
Et triplicis mundi summum, quem scire nefastum est.
Illum sed TACEO.

Concedendum est igitur, neque latuisse Athenienses

in Senatu nonnulli, qui irriderent, aliique, qui se eum de rebus ejusmodi disserentem audituros iterum pollicerentur; fuerunt tamen, qui assentiri Apostolo, Christumque consectari, quam mores, atque instituta majorum probare mallent. Quo tempore Damaris mulier, et magnus ille Dionysius Areopagita nostrae se disciplinae adjunxerunt.

His rebus peractis Paulus Corinthum venit, et cum Aquila Pontico Judaeo (1), qui Christianis sacris accesserat, pulsusque Roma, jussu Claudii Augusti, cum Hebraeis ceteris in exilium fuerat, mansit, Ethnicosque multos, ut superstitionem desererent, atque Christianam doctrinam colerent, induxit. Post in Syriam reverti constituit. Cum Ephesum attigisset, discipulis rogantibus, ut si fieri ejus voluntate posset, sua eos praesentia aliquandiu consolaretur, paucis quas ob caussas ibi consistere diutius nequiret, proposuit; sed tamen ad eos se reversurum promisit. Inde Caesaream profectus est, ac salutata, quae ibi erat, Ecclesia, Antiochiam Syriae contendit. Qua in urbe cum diebus aliquot mansisset, abiit Phrygiae, Galaticaeque regionis Ecclesias visitatum. In Asiam Ephesum, ita ut promiserat, reversus, in discipulos quosdam incidit, qui Spiritum Sanctum ignorarent. Hos in decretis religionis institutos baptizavit in nomine Jesu, (2) propterea quod, etsi Christum colerent, baptismo tantum Johannis erant initiati. Hi omnes aucti donis Spiritus Sancti, prophetarum virtute excellere, atque futura praedicere coeperunt.

Ephesi dum Paulus morabatur, in synagogam statis diebus se conferebat, atque oracula, quae fusa a Prophetis fuissent, de Christo Jesu intelligi oportere demonstrabat, multisque auctor erat, ut superstitionem abiicerent, atque ad nostra sacra accederent. Id cum pati magistri Judaeorum, qui obstinati in sententia manebant, non possent, ei obsistere, ac religioni, quam doceret, turpiter maledicere coeperunt. Paulus quod nullam occasionem rei

conditorem, *ineffabilem, incomprehensibilemque* Deum, neque fuisse alienum, ut ei aram consecrare possent. Immo vero dari omnino debet, consecratam ejusmodi aram eidem fuisse, cum id Paulus disertis verbis testetur, fasque non sit eum aut mendacii, aut simulationis reum agere. Plura in hanc sententiam disputat Moshemius *medit. sacror. cap.* IV. *pag.* 77. *et seqq*

(1) *Act. cap.* XVIII. *v.* 1. *et seqq*

(2) *Actor. cap.* XIX. *v.* 1. *et seqq.* Extat Augustini Calmetis dissertatio singularis *de Baptis. in nomine Jesu*, ut et altera Josephi Augustini Orsii viri doctissimi, et Sacri Palatii Apostolici Magistri: qui cum esset a Doctore quodam Sorbonico refutatus, vindicias Dissertationis scripsit, Florentiaeque publicavit.

bene gerendae dimittere vellet, cum in synagoga, propter turbas, et altercationes, quae oriri improborum hominum caussa solerent, vix quidquam profici posse intelligeret, inde discedendum, sibique in Tyranni cujusdam domum, quo Judaeis, Ethnicisque accedendi libera potestas, et dissensionum periculum nullum esset, abeundum existimavit. Ibi cum in enuncianda Christiana religione biennium consumsisset, atque illustria prodigia non verbo solum, sed etiam sudariis, vestibusque, quibus usus ipse aliquando fuerat, ut a Deo patrarentur impetrasset, hocque jam modo quamplurimis, ut pietatem, virtutem, veramque religionem amplecterentur, persuasisset, Macedoniam, et Achajam lustrare, postque Hierosolymam petere decrevit. Interim Timotheo, et Erasto discipulis, ut se praecederent, atque in Macedoniam concederent, imperavit. Ipse in Asia sibi paullulum adhuc esse consistendum duxit. Eodem fere tempore, Demetrii cujusdam Argentarii scelere, magna in Ecclesiam commota tempestas est. Is cum aedes argenteas Dianae extrueret, artifices, quibus esse usui consuerat, ad se evocat. Queritur vehementer de Paulo. Hunc Deos, qui manibus fiant, nullos esse affirmare, exponit. Quod si persuadere populo pergat, quae coeperit, argentarios, artificesque omnes coacturum, dicit, ut ex arte sua nihil sibi lucri deinceps polliceri possint. Ephesum, quid autem Ephesum? totam pene Asiam Pauli doctrinam sequi, demonstrat. Quamobrem ne cunctentur. Injuriam statuariis, diisque, ac magnae imprimis Dianae illatam, ut depellant, utque ulciscantur, suadet. Qui aderant, ira inflammati, magnam Dianam Ephesiorum invocant. Celeriter ad plebem fama perfertur. Fit tumultus. Qui ceteros audacia superant, impetum faciunt, captosque Pauli socios Gajum, et Aristarchum, vi in theatrum rapiunt, petuntque, ut facinorum poenas luant. Interim Paulum in mediam concitatam plebem invadere conantem, Christiani ne faciat prohibent. Tumultu aegre sedato, Paulus evocatis discipulis, atque in religione confirmatis, in Macedoniam proficiscitur. Macedonas, ut in officio manerent, hortatus, in Graeciam venit. Inde cum in Syriam conferre se vellet, insidias sibi ab Judaeis parari cognoscit. Igitur periculum declinaturus, consilium redeundi in Macedoniam, atque hinc in Syriam proficisci capit. Quo tempore Sopatrum Beroeensem, Aristarchum, et Secundum Thessalonicenses, Gajum Derbaeum, Ti-

motheum, et Asianos Tychicum, ac Trophimum socios itineris eligit. His ut praecedant, utque Troadem petant, ibique se praestolentur, imperat. Discipuli, quod jussi sunt, faciunt. Quinto die ipse cum Luca Troadem appellit, ubi diebus septem sibi esse consistendum putat. Hoc ipso tempore vitam Evtycho adolescenti, qui e coenaculo ceciderat, mortuusque erat, restituit. Exactis diebus septem, discipuli Assum navigant. Paulus, quod id fortasse (1) censeret civitatibus utile futurum, terrestre iter ingredi voluit. Assi (2) socios nactus, Mitylenem (3) contendit. Inde navigans, secundo die Chium (4) insulam praeteriit, tertio Samum appulit (5), et quarto die Miletum (6) pervenit. Erat Paulo propositum, ne Ephesum attingeret, propterea quod vereretur, ne se ejus oppidi incolae Christiani detinerent, impedirentque, quo minus sibi die festo Pentecostes pertingere Hierosolyma liceret. Igitur Mileto Ephesum legatos mittit, praefectosque Asianae Ecclesiae ad se omnes (7), quos potest, vocat. Quid ipse fecerit, ex quo primum die in Asiam pervenit, ostendit. Se Hierosolymam proficisci, ait. Esse sibi explorata, quae sibi ipsi mala immineant. Horum tamen nihil se vereri affirmat. Nunc se, quem visuri deinceps nunquam essent, ab eis etiam, atque etiam id poscere, ac flagitare, ut gregis diligentem curam gerant, cui sint a Sancto Spiritu praefecti. Fore praedicit, ut impostores ex ipsis prodeant, qui in frandem incautos, atque in errorem, ut sibi discipulos parent, illiciant. Eos, ut arceant a societate, utque ne saevire in gregem sinant, hortatur. Hac oratione dicta, magnam animorum commotionem videre licuit. Amplecti Paulum omnes, osculari, flere coeperunt, quod fore dixisset, ut nunquam illum in posterum viderent.

Mileto deinde profectus (8) Coum primum, inde Rhodum, postremoque Pataram venit. Ibi cum nactus esset navim, atque oppor-

(1) *Act. cap.* XX. v. 14. et *seqq.*

(2) Est id Phrygiae minoris oppidum ad mare. Multa de eo scribit Salmasius in Solinum *pag.* 847.

(3) Celebrem Lesbi Insulae Urbem, Ciceroni, Horatio, aliisque veteribus memoratam.

(4) Quae Smyrnensi opposita sinui est, atque ab antiquis multis laudibus celebrata.

(5) Insula est e regione Ephesi.

(6) Miletus mater innumerabilium coloniarum fuit, eratque in nobilissimis civitatibus Joniae. Vide Strabonem *lib.* XIV. *pag.* 638.

(7) Non enim solis Praefectis Ecclesiae Ephesinae praescripta haec a Paulo fuisse credendum est, ut qui de omnibus Ecclesiis Asiae loqueretur, quibus certe alii praeerant. Itaque Asianarum Ecclesiarum Praefectos Ephesum mittens accivit, quod Epheso, quae urbs ceu Metropolis Asiae erat, mitti ad ceterarum civitatum Episcopos viri facile poterant, qui nunciarent, quae Paulus vellet, eosque, ut Miletum peterent, hortarentur. Sed de hoc erit in IV. hujus operis libro fusius disserendum.

(8) *Act. cap.* XXI. v. 1. et *seqq.*

portunum ad navigandum tempus, Tyrum (1) contendit. Quo in oppido Christianos inveuit, qui hortarentur, ne Hierosolymam migraret. Sed Paulus nihil horum verba moratus, quod multo ante, quae sibi imminerent, prospexisset, Ptolemaida navigavit. Inde Caesaream (2) petiit, atqne apud Philippum Diaconum (3), de quo supra facta est mentio, cuique quatuor filiae Virgines, atque Prophetides erant, mansit. Eodem tempore Propheta Agabus e Judaea Caesaream venit, atque Paulum, sociosque adiit. Is cum zonam Pauli accepisset, ea manus sibi, pedesque ligavit, atque scirent, praedixit, ut is, cujus ea zona esset, ligari eodem modo ab Judaeis, tradique Ethnicis deberet. Ea re audita Lucas, et qui aderant ceteri orant, atque obsecrant Paulum, sui ut misereatur, utque ne se in tam grave periculum adduci sinat. Ille paratum se esse respondet, ut non ligetur ab improbis modo, sed etiam ut occidatur. Quare, ut desinant sibi esse molesti, jubet.

Cum Hierosolymam pervenisset, Jacobum convenit, eique, ac senioribus, quae ab se gesta essent, narravit. Deinde, ut sibi Judaeos, si fieri posset, placaret, quemadmodum sancitum a Mose fuerat (nondum enim nocere cuiquam ceremoniae poterant, eorum praesertim, qui orti parentibus Judaeis essent), in templum (4) una cum Christianis quatuor, quibus votum, quod nuncuparant, solvendum erat, sese purificaturus, remqne Divinam facturus ascendit. Sed cum in templo ageret, cognitus ab Judaeis quibusdam fuit, qui concitata multitudine, eum ex aede sacra educere, atque interficere tentarunt. Quod cum nunciatum tribuno militum esset, is eodem cum militibus accurrit, et in catenas Paulum conjici, atque in castra abduci imperavit. Eo ut pervenit, petiit a tribuno, ut sibi pauca loqui concederet. Tribunus, cum illum graeco sermone uti audisset, rogavit, an Aegyptius ille esset, qui col-

(1) De Tyro, Coo, et Rhodo non est, cur quidquam esse dicendum putem. Sunt enim hae duae postremae insulae non minus, quam Tyrus Phoeniciae urbs, omnibus in primis notae.

(2) Principem Palaestinae, post Hierosolymam, urbem. Olim turris Stratonis dicebatur. Ornata autem ab Herode, atque amplificata est, et Caesarea, ut Caesari Augusto palparet, dicta. Consule Josephum *lib.* I. *de Bello Jud. cap.* XXI. *pag.* 106. T. II. *opp. edit. Havere.* Sedes fuit deinde Procuratorum Palaestinae, quod ex *cap.* XXIII. *et seqq. Actor. Apost.* plane constat.

(3) De Philippo Diacono, qui Evangelista etiam dici consuerat, praeter Interpretes, consule Bollandianos *Tom.* I. *mensis Junii pag.* 618. *et seqq.* et Tillemontium *Tom.* II. *Mem. Hist. Eccl. pag.* 65. *et seqq. edit. Venetae.*

(4) Sunt, qui Paulum more Nazaraeorum, voto suscepto, sibi capillos amputasse dicant. Hinc extant virorum eruditorum de Nazaraeatu Pauli dissertationes. Sed nusquam id est memoriae traditum a Luca. Consule Tillemontium *in vit. Pauli T.* I. *Mem. Hist. Eccl. pag.* 271. *edit. Venetae.*

lectis quatuor millibus sicariorum, eis sese praeficere non dubitarat? Paulus Tharsi, quod oppidum est Provinciae Ciliciae, ortum se esse a parentibus Judaeis respondit, obsecravitque, ut sibi alloqui populum liceret. Quod cum impetrasset, paucis quis esset, et quam disciplinam jam usque a prima adolescentia coluisset, utque deinde singulari prodigio ad Christiana sacra vocatus esset, narravit. Ubi populus, quod erat de conversione, Apostolatuque Pauli, audivit, ira incensus, petiit a tribuno, ut eum interficeret (1), quasi indignus, qui vita frueretur, esset. Tribunus cum plebem nullum clamandi finem facere, pulveremque jactare, vestesque projicere vidisset, introduci in castra Paulum, et flagris caedi imperavit, ut quamobrem tanta esset perturbatio in civitate coorta cognosceret. Ubi adstrictum se loris Paulus vidit, quaesivit ex Centurione, tribuno ne civem Romanum, cujus cognita caussa non erat, flagellis caedere liceret? Ut res delata ad tribunum fuit, is Paulum convenit, sciscitatusque verane essent, quae Centurio praedicaret, intellexit, non pretio illum civitate donatum, sed natum civem Romanum fuisse. Quare veritus, ne quid infortunii ferret, solvi hominem, adducique in Judaeorum concilium praecepit. Intererat ei concilio Ananias Pontifex. Is cum Paulum initium dicendi facere audisset, adstantibus, illi os ut percuterent, imperavit. At vir Sanctus, quoniam injuste id esse praeceptum norat, *Percutiat* (2) *te Deus*, *paries dealbate*, inquit, propterea quod Pontifex, contra atque sancitum lege fuerat, innocentem, atque indemnatum percuti jussisset. Sed ut animadvertit, eum Principem Sacerdotum esse, purgavit iis, qui aderant, sese, ac se ipsum numquam ea verba usurpaturum fuisse dixit, si talem esse ante, qualem tunc cognorat, comperisset. Deinde cum se Pharisaeorum disciplina imbutum fuisse Paulus (3) affirmasset, essentque in concilio multi de secta Sadducaeorum, nata dissensio inter Pharisaeos, atque Sadducaeos est. Itaque tribunus metuens, ne in Paulum impetum facerent, eumque occiderent, militibus, ut eum in castra deducerent, praecepit. Interim Judaei plus quadraginta in-

(1) *Actor. cap.* XXII. *v.* 22. *et seqq.*

(2) *Act. c.* XXIII. *v.* 3. Vaticinantis haec verba, non maledicentis esse plerique Interpretes arbitrantur. Consule Calmetium in hunc locum.

(3) Pharisaeum se esse Paulus dicit, quod quae optima essent in doctrina, et disciplina Pharisaeorum retinuisset. Ac tum quidem de resurrectione egit, pro qua acriter contra Sadducaeos Pharisaei pugnabant. Extat Alberti Joachimi Krakewitzii *dissertatio de Paulo post conversionem Pharisaeo edit. Rostochii* an. 1703.

ter se conjurant, seque jam neque manducaturos, neque bibituros, antequam Paulum interficiant, vovent, atque ad Principes sacerdotum adeunt, orantque, ut ad se hominem deportari iterum a tribuno petant. Id si accidat, fore, ut ipsi eum aggrediantur, atque interficiant, promittunt. Qua re audita, Pauli sororis filius ad avunculum venit, quidque Judaei moliantur, proponit. Paulus centurionem unum ad se vocat, et quid fieri velit, ostendit. Centurio adolescentem ad tribunum adducit, qui cognitis insidiis ducentos milites, equites septuaginta, et lancearios milites item ducentos parari jubet, qui noctu Paulum Caesaream deducant. Eis praeterea literas committit, quas ad Felicem Palaestinae Praesidem deferant, quibusque significat, quamobrem Paulum transferri alio imperasset. Praeses Paulum accersit, et ex qua sit Provincia percuntatur. Ubi ex Cilicia esse audivit, eum se, cum ejus accusatores Caesaream pervenerint, iterum auditurum pollicetur. Post (1) dies quinque Ananias Pontifex ad Praesidem accessit. Accusante Tertullo oratore, Paulus suam per se caussam egregie defendit. Sed dijudicata lis a Felice non fuit. Nam is, ut Judaeis gratum faceret, vinciri Paulum, detinerique voluit, quoad Festus, qui ei designatus ab Imperatore successor erat, venisset.

Dum Festus Hierosolyma (2) pervenit, petentibus Judaeis, ut in Paulum animadverteret, se brevi Caesaream petiturum, et caussam judicaturum, respondit. Ergo post dies aliquot, cum Caesaream venisset, ex Paulo num Hierosolymam redire vellet, quaesivit. Sed vir Sanctus, quoniam compertum, quorsum haec spectarent, habebat (nam gratificari Festus Judaeis statuerat), *Caesarem*, inquit, *appello*. At Festus, *Caesarem appellasti*, *ad Caesarem ibis*, respondit. Paucis post diebus Rex Agrippa (3) Caesaream Festum salutatum venit; cumque sermo de Paulo incidisset, esse sibi in optatis, hominem videre, atque alloqui, dixit. Apostolus a Festo accitus, tanta vi, tantaque gravitate orationis suam apud (4) Agrippam, communemque Christianorum caussam egit, ut Rex dimitti hominem liberum posse affirmarit, nisi Caesarem appellasset.

(1) *Cap.* XXIV. *Actor. v.* 1. *et seqq.*

(2) *Cap.* XXV. *Actor. v.* 1. *et seqq.*

(3) Agrippa Rex filius Herodis Agrippae fuit, qui Jacobum Johannis fratrem occidi jussit. Vide Interpretes in hunc locum. Accurate agit de eo Cellarius *in Vindic. Flavii Josephi de Histor. Herodum* contra Harduinum num. XXIII. *et seqq. pag.* 224. *et seqq. edit. dissertationum an.* 1712.

(4) *Act. cap.* XXVI. *v.* 1. *et seqq.*

Itaque Festus Julio cohortis Augustae centurioni Paulum in custodiam transdi, atque in Italiam deportari, jussit. Julius rebus celeriter, ut fieri potuit, paratis, navem Adrumetinam nactus, in eam una cum Paulo, hujusque sociis conscendit. Cum secundo die Sidonem appulissent, Julius, qui nihil esse in Paulum severe, crudeliterque agendum arbitrabatur, ei ut discipulos inviseret, atque amicos conveniret, facile concessit. Ut Lystram urbem Lyciae attigerunt, Julius inventa navi Alexandrina, in hanc suos omnes transferri voluit, atque in Italiam (1) navigavit. Post multos dies, cum contrariis ventibus (2) conflictarentur, ad Melitam (3) insulam, quae Africae adjacet, naufragium fecerunt. Antequam eo delati essent, Paulus quae sibi, sociisque itineris, nautisque contingere deberent, praedixerat. Etsi vero ejus verbis centurio tunc fidem adjungere nolebat, quod auscultandum potius nauclero esse putaret; post tamen, eventu rerum edoctus, ei uni non ipse solum, sed etiam ceteri credebant. Atque barbari incolae ejus insulae, cum ne morsu quidem viperae, quae e sarmentis prodierat, infici veneno Paulum, morique potuisse (4) animadvertissent, Deum esse existimabant. Publius erat eo tempore Melitae Princeps. Is Paulum, ac socios ad se accersivit, hospitioque comiter excepit: cui Paulus gratiam rependit, ac patrem Publii, qui dysenteria laborabat, prodigio sanavit. Multis aegrotis in insula curatis, magno cum moerore incolarum Paulus, sociique alteram navim Alexandrinam, quae ibi in hibernis fuerat, conscenderunt, ac Syracusas venerunt. Postridie Rhegium, postque inde Puteolos navigarunt; ubi septem dies

(1) Alexandrinae naves dictae a Luca sunt, non quod formam Alexandrinarum navium praeseferrent, ut Ariae Montano est visum, sed quod Alexandria venissent. Ea res multis ostenditur a Jacobo Hasaeo *dissert. de Navibus Alexandrinis S. Paulum in Italiam deferentibus edita Bremae an.* 1716.

(2) *De difficili Pauli itinere* extat M. P. Adolphi Boyseni Dissertatio *edit. Halae an.* 1713. et recusa in *Tom. II. Thesaur. Theolog. Philol. edit. an.* 1732. *p.* 727. *et seqq.*

(3) *Act. cap.* XXVII. *v.* 15. *et seqq.* Melitam autem, quam Africanam vocant, non Dalmatiae vicinam indicari a Luca censeo; primo, quod ita cursus inde ad Syracusas, et Rhegium postulet. Secundo, quod ventus, cujus est a Luca facta mentio, non in Adriaticum sinum, sed in Melitam nostram navem impellere deberet. Placuit haec ipsa sententia non Interpretibus nostris modo, sed etiam Protestantibus Bocharto, Cellario, et imprimis Johanni Friderico Wendelino, qui anno 1707. *Hafniae* singularem edidit *de Melita Pauli dissertationem*, quae deinde inserta fuit *Tom. II. Thesaur. Philol. Theol. edit. an.* 1732. *pag.* 733. *et seqq.* Pro Illiricana Melita pugnavit hoc seculo vulgata prolixa dissertatione Ignatius Georgius Ragusinus Monachus Benedictinus, *Congregationis Melitensis*, vir summa eruditione, qui certe vicisset, si melioris caussae patrocinium suscepisset. Responsum ei a Melitensi Comite Chentario, et Roperto a S. Gaspare Carmelita Excalceato fuit. Sed ut Illiricanis non patronus, sed caussae aequitas, ita Africanis Melitensibus, etsi caussa justa erat, patroni tamen, qui defenderent, ut arbitror, defuerunt.

(4) Extat Joh. Gottl. Ermanni *de Melitensium judicio, ad Act.* XXVIII. *v.* 4. *et seq.* dissertatio inserta *Tom. II. Thesaur. Theol. Philol. edit. an.* 1702.

cum Christianis versati sunt. Hinc Romam petierunt. Christiani qui in Urbe erant, Paulo, sociisque obviam processerunt. Hos ut Paulus vidit, aequiore esse animo coepit. Postridie ejus diei (1), quo Romam pervenit, primarios Judaeorum convocavit, eisque quamobrem perductus in Urbem esset, proposuit. Illi ab se ullas esse de illo ex Judaea literas missas negarunt. Esse quidem sibi exploratum, ubique gentium a plerisque contradici sectae Christianorum. Itaque ab se ipsis vehementer optari, ut ex eo, quae ejusdem esset de religione sententia, intelligerent. Paulus, quo ad se venirent, deque rebus religionis agerent, diem constituit. Eo cum, ut erat indictum, convenissent, et Apostolum de Christo disserentem audissent, divisi in factiones fuerunt, ita ut pars quidem Messiam, Christumque Jesum esse diceret, pars contra vehementer negaret. His rebus visis, Paulus repugnantes commonefecit, ut etiam, atque etiam considerarent, quod agerent. Caverent, ne oraculum Isaiae, quod de caecitate populi erat, in ipsis exitum haberet. Quod si repugnare pergerent, scirent, Gentes eorum loco credere, potirique sempiterna gloria oportere. Paulum, posteaquam biennium in docendis Romanis consumsit, sunt, qui deinceps in Hispaniam profectum fuisse (2) arbitrentur. Hoc certum est: religionis caussa fuisse virum sanctissimum Romae a Nerone capitis (3) condemnatum. Flagrarat autem ille incredibili studio tuendae, propagandaeque Christianae religionis. Itaque gravissimis itineribus susceptis, non verbo solum, sed etiam scriptis ad discipulos, qui longius abessent, literis, eos hortari consuerat, ut in fide, atque in officio manerent, utque exemplo Ethnicis, Judaeisque essent, atque eos, qui alieni a nostris sacris erant, ad veritatis cognitionem adducere curarent. Extant ejusmodi Epistolae quatuordecim; ad Romanos (4)

(1) *Act. cap.* XXVIII.

(2) Consule Natalem Alexandrum *dissert.* XV. in *sec.* I. *Hist. Eccl. pag.* 180. *edit. Luc.* et Tillemontium *Tom.* I. *Mem. Hist. Eccl. pag.* 314. 609. *edit Paris.*

(3) Etsi omnes Nerone Imperatore Paulum Romam primum venisse hactenus defenderint, inventus tamen est Arletius, qui an. 1732. edidit Janae *de Pauli in Urbem ingressu exercitat.* quique contra omnia vetera monumenta existimavit, pervenisse eum in Urbem cum Claudius imperaret. Sed hujusmodi viris nunquam assentiar, cum vetustati plurimum semper esse in historia, non conjecturis tribuendum putem.

(4) Quibus temporibus gesta haec omnia, scriptaeque Epistolae a Paulo fuerint, ostendit vir eruditissimus Tillemontius *in vita Pauli Tom.* I. *Mem. Hist. Eccl.* quem Lector, si est otium, consulat volo. Ex acatholicis quoque in eodem argumento explicando versati sunt Jacobus Usserius *in Chronolog. sacra*, Johannes Pearsonus *in Annalibus Paulinis*, qui cum ejus operibus postumis editi sunt, Janus Birsherodius in serie Chronologica *Actor. Sanctor. Petri et Pauli*, *edit. Afniae* 1665

una, ad Corinthios duae, ad Galatas una, ad Ephesios una, ad Philippenses una, ad Colossenses una, ad Thessalonicenses duae, ad Timotheum duae, ad Titum una, ad Philemonem una, atque ad Hebraeos una datae.

§. III.

Quemadmodum mortuis Apostolis admirabilem in modum propagata Christiana Religio sit.

Igitur Apostoli tot laboribus, periculis, cruciatibus, ac morte denique perfuncti, magno Christianae reipublicae commodo fuerunt. Namque collegerunt mortales sese, ac secum considerarunt, falsam esse eam religionem non posse, quam illi suo sanguine confirmassent. Neminem enim tam esse dementem, ut si falsa esse, quae ipse praedicet fuisse ab se visa, cognoscat, vitam nihilominus suam in mortis discrimen (1) adducere, quam ea negligere, negareque malit. Apostolos saepe ac multum palam fuisse testatos, vidisse suis ipsos oculis Christum ad vitam reducem; neque solum vidisse, sed etiam tetigisse, atque una interdum manducasse. Ob eam rem tot esse illos perpessos calamitates. Nam et damnatos (2) ad leonem fuisse, et cum be-

(1) Isidorus Pelusiotes *lib.* II. *Epist.* CCXII. *pag.* 222. *edit. Paris.* „ Quonam pacto, *inquit*, digni, qui„ bus fides haberetur, testes non essent, qui per sex„ centa pericula, et mortis genera resurrectionis veri„ tatem confirmarunt, testimoniumque suum non atra„ mento, sed cruore suo obsignarunt? „ Vide quae diximus *lib.* I. *cap.* III. §. XIX. *pag.* 154.

(2) Paulus II. *ad Timoth. cap.* IV. *n.* 17. Dominum sibi adstitisse, ac robur addidisse, seque jam ex ore leonis liberatum fuisse, scribit. Sunt qui leonis nomine indicari Neronem putant. Adeundi Theodoretus in hanc Epist. ad Timotheum secundae locum, Hieronymus *in Catal. Script. Ecclesiastic. c.* V. Baronius *ad an.* LV. *n.* VI. Tillemontius *T.* I. *Mon. H. E. p.* 668. *edit. Paris.* Sed recentiores quidem Helium Caesareanum, cui Nero in Graeciam proficiscens Urbem administrandam reliquerat, leonis nomine innui affirmant. Ita quidem censent acatholici Johannes Pearsonus in *Annalib. Paulinis opp. Postham. pag.* 24. Johannes Clericus *Not. ad Hammond. pag.* 422. Beausobrius, et Lenfantius in *Nov. Testam. Gallicum pag.* 892. At nihil impedit, quo minus leonis appellatione bestias Paulus indicaverit; primo, quia liberatus certe ex Neronis, aut Caesareani faucibus Paulus non fuit, cum Nerone Imperatore martyrio coronatus fuerit, cumque scriberet, proximam suam mortem esse affirmarit; secundo constat, alios, qui eamdem religionem profiterentur, fuisse ad bestias damnatos. Vide Lucam Holstenium *in not. ad Act. SS. MM. Perpet. et Felicit. pag.* 111. Octavium Ferrarium *lib. de veter. Acclam. et Plausu lib.* VII. *cap.* XVIII. et Antonium Gallonium *de Martyr. Cruciatibus pag.* 437. Confer Epistolam Smyrnensium de Martyrio *Polycarpi* §. XII. *T.* II. *PP. Apostolicor. pag.* 200. *edit. Cotelerii Acta SS. MM. Perpetuae, et Felicit.* §. VI. *apud Ruinart. in Act. Sincer. SS. MM. pag.* 95. *et seq* et Epist. S. Ignatii ad Roman. §. VIII. *pag.* 73. *edit. Coteler. T.* II. *Apostolicor. Patrum.* Quod si cui fortasse difficile id creditu videatur, propterea quod ex ore leonem potius, quam leonis tunc dicturum Paulum fuisse existimat, ei facile satisfieri poterit, si animadvertat multitudinem, quae maleficos ad bestias deposcebat, clamare consuesse ad *leonem*, non ad *leones*. Aelius Lampridius in vita Comodi §. XVIII. Senatum Maximo acclamasse ait: *Delatoribus fustem, te salvo*,

stiis (1) quandoque pugnasse, et vel cruce denique, vel alio supplicii genere interisse. Itaque resurrectionem Christi, quae horum tam gravi testimonio fulta esset, revocari in dubium nequire. Quotum autem quemque esse, qui hominem malum, mendacem, impostorem, tot prodigiis clarescere, excitare e mortuis, summaque gloria praestare potuisse arbitretur? Jesum igitur talem fuisse, qualem et ipse se, et Apostoli cognitum praedicarant. Quare quam ipse introduxerat religionem, non inanem, neque contemnendam, ut Ethnici, Judaeique ante cogitarant, sed ut veram observandam, ac retinendam esse.

Accedebat ad haec, quod Ethnici, Judaeique non solum cruciatus tolerari a Christianis, qui cum Christo vixissent, cernerent, sed etiam tanta alacritate, tantaque fortitudine, ac spe felicitatis sempiternae optari, perferrique viderent, ut perspiceretur, eos non obstinatione duci, sed veritate eorum, quae ab se inspecta esse dicere solerent. Quae cum ita sese haberent, ab oriente ad occidentem solem ita auctus est numerus eorum, qui se Christum colere profiterentur, ut discipuli Apostolorum id jam palam affirmare pergerent (2), quique instituti ab his essent, ne unam quidem hominum (3) seu Graecorum, seu Barbarorum, seu aliorum, qui quocumque alio nomine vocarentur, nationem esse defenderent, in qua Christi nomen auditum non esset, et

delatores ad leonem, te imperante. Quin etiam Tertullianus in *Apolog. cap.* XI. clamasse saepe Ethnicos affirmat, *Christianos ad leonem*, et Smyrnenses in *Epist. de Martyrio* Polycarpi *num.* XII. *pag.* 201. Ἐπεβόων, καὶ ἠρώτων τὸν ἀσιάρχην Φίλιππον, ἵνα ἐπαφῇ τῷ Πολυκάρπῳ λέοντα. *Clamabant, rogabantque Asiarcham Philippum, ut leonem adversus Polycarpum emitteret.*

(1) Bestiis expositum fuisse Paulum plerique putant. Consule Tillemontium *in vita Pauli not.* XXXX. *pag.* 560. *et seq. T. I. Mon. H. E. edit. Venetae*, et Calmetium *Dissert. praefixa Commentar. in 1. Epist. ad Corinth.* Extat praeterea de eodem argumento Severini Lintrupii dissertatio inserta *Tom.* II. *Thesaur. Philol. Theolog. edit. an.* 1732. *pag.* 862. *et seq.*

(2) Clemens Romanus *Epist. ad Corinth.* §. V. *Tom.* I. *Epist. Romanor. Pontif. edit. Constantii* de Paulo loquens: *in Oriente*, inquit, *et Occidente verbi praeco factus, illustrem suae fidei famam sortitus est, in justitia mundum universum instruens, et ad Occidentis penetrans terminos etc.*

(3) Constat enim Justinum Martyrem, et Irenaeum discipulos eorum fuisse, qui Apostolos audierant. Jam vero Justinus *in Dialogo cum Tryphone pag.* 345. *edit. an.* 1615. „ Ne una quidem est hominum natio, *inquit*, „ sive Barbarorum, sive Graecorum, seu etiam alio„ rum omnium, quocumque appellentur nomine, vel „ in plaustris degentium, vel domo carentium, vel „ in tentoriis viventium, et pecora alentium, inter „ quos per nomen crucifixi Jesu preces, et gratiarum „ actiones Patri, et conditori universi non fiant „. S. Irenaeus *lib.* I. *cap.* II. *contra Haereses* „ Ecclesia „ *inquit*, per universum Orbem utique ad fines terrae „ seminata, et ab Apostolis, et a discipulis eorum ac„ cepit eam fidem etc. „ *et cap.* III. edit. vero Massueti X. *pag.* 49. „ Et neque hae, *inquit*, quae in „ Germania sunt fundatae Ecclesiae, aliter credunt, „ aut aliter tradunt, neque hae, quae in Iberis sunt, „ neque hae, quae in Celtis, neque hae, quae in Ae„ gypto, neque hae, quae in Lybia, neque hae, quae „ in medio mundi constitutae.

vero Deo gratiarum actiones non redderentur. Fuerunt praeterea eorum aliqui, qui per universum orbem ab Apostolis, eorumque discipulis sparsam fuisse religionem Christianam, secundo seculo praedicarent. Quamobrem (1) Tertullianus auctor in primis vetus Ethnicis, qui nos contemnere auderent, etsi hesternos esse nos facile permitteret, tamen omnia, quae ab inimicis nostris obtinerentur, a nobis esse impleta, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum, dicebat. Quin etiam, ut Judaeis quanta esset virtus nominis Christi ostenderet, nullam esse gentem tam feram, tamque barbaram demonstravit, in qua plerique non essent, qui nostram religionem colerent. Atque eadem Origenis (2), Arnobii (3), aliorumque dicendi ratio esse consuerat.

(1) Tertull. *Apolog. cap.* XXXVII. „ Hesterni sumus, et vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum, sola vobis reliquimus templa „. *Et contra Judaeos cap.* VII. „ In quem alium, *inquit*, universae gentes crediderunt, nisi in Christum, qui jam venit? Cui enim et aliae gentes crediderunt, Parthi, Medi, Elamitae, et qui habitant Mesopotamiam, Armeniam, Phrygiam, Cappadociam, et incolentes Pontum, et Asiam, et Pamphyliam, immorantes Aegyptum, et regionem Africae, quae est trans Cyrenem, inhabitantes Romani, et incolae tunc in Jerusalem Judaei, et ceterae gentes, ut jam Getulorum varietates, et Maurorum multi fines, et Hispanorum omnes termini, et Galliarum diversae nationes, et Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo vero Deo subdita, et Sarmatarum, et Dacorum, et Germanorum, et Scytharum, et abditarum multarum gentium, et provinciarum, et insularum multarum nobis ignotarum, et quas enumerare non possumus; in quibus omnibus locis Christi nomen, qui jam venit, regnat ... Christi autem regnum ubique porrigitur, ubique creditur, ab omnibus gentibus supra enumeratis colitur, ubique regnat, ubique adoratur, omnibus ubique tribuitur aequaliter „.

(2) *Lib.* I. *contra Celsum pag.* 6. *edit. Cantabrigiensis* „ In Christianorum, *inquit*, dogmata, Senatu Romano, Imperatoribus, exercitibus, populis ipsis fidelium necessitudinibus conspirantibus, oppressa fuissent utique a tot inimicis, infestata undique, nisi divina virtute sustentata, e tot pressuris emergeret, totumque mundum in se concitatum vincerent „ *et pag.* 7. „ Per totum orbem notior est Christianorum praedicatio, quam Philosophorum placita „ *et pag.* 41. „ Omnium gentium homines crediderunt Deo per eum, et in nomine ejus spem fuerunt „ *et lib.* II. *pag.* 110. „ At ego nescio, an homo ausus universum orbem ad sui cultum, suamque doctrinam attrahere, potuisset sine Deo tantum successum habere, superareque omnia suae doctrinae obstacula, etiam Reges, Imperatoresque, Senatum ipsum Romanum, et omnium omnium populorum principes „. *Et lib.* IV. περὶ ἀρχῶν *cap.* I. „ In omni Orbe terrarum, in omni Graecia, atque universis ceteris nationibus innumeri sunt, et immensi, qui relictis patriis legibus, et his, quos putabant Deos, ad observantiam Mosaicae legis, et disciplinarum se Christi cultum tradiderunt: et hoc non sine ingenti odio adversum se commoto eorum, qui simulacra venerabantur ... Et est videre quomodo brevi tempore ipsa religio crevit, poenis multorum, mortibusque proficiens etc. ... Praedicatur tamen in toto Orbe terrarum, ita ut Graeci, ac Barbari, sapientes, et insipientes religionem Christianae doctrinae suscipiant „.

(3) Arnobius *lib.* II. *Adversus Gentes pag.* 50. „ Virtutes sub oculis positae, *inquit*, et inaudita illa vis rerum, vel quae ab ipso fiebat palam, vel ab ejus praeconibus celebrabatur in Orbe toto, eas subdidit appetitionum flammas, et ad unius credulitatis assensum mente una concurrere gentes, et populos fecit, et moribus dissimillimas nationes. Enumerari enim possunt, atque in usum computationis venire ea, quae in Italia gesta sunt, apud Seras, Persas, et Medos: in Arabia, in Aegypto, in Asia, Syria; apud Galatas, Parthos, Phrygias; in Achaia, Macedonia, Epiro, in insulis, et provinciis omnibus, quas sol oriens, atque occidens illustrat; ipsam denique apud dominam Romam, in qua cum homines sint Numae Regis artibus, atque antiquis super-

ΠΑΡΕΡΓΟΝ

DE PROPAGATIONE CHRISTIANAE RELIGIONIS A NERONIS AUGUSTI AD TRAJANI TEMPORA, CONTRA CAMPEGIUM VITRINGAM.

§. I.

Plurimos Christianos a Neronis ad Trajani aetatem floruisse.

Non dubito futuros plerosque, qui genus hoc disputationis praetermitti a me potuisse arbitrentur, quod traditum ab antiquis scriptoribus sit, magnum a Nerone ad Trajanum usque fuisse numerum Christianorum, sitque jam omnium fere novorum summa in eadem re statuenda consensio. Sed hi certe si considerarint, quam sint multi hoc tempore ita animo comparati, ut non ea solum, quae vim, notionemqne hominum fugiant, sed res quoque manifestas, atque testatas, ut valere ingenio videantur, negent, non admirabuntur, me in originibus, antiquitatibusque Christianis explicandis hunc item mihi laborem sumsisse, ut eos breviter refellere studerem, qui et decepti eodem in genere fuissent, et incautos vel decipere, vel ad dubitandum de re minime incerta cogere curassent. Cumque Campegium Vitringam (1) hominem de numero Protestantium, qui apud suos magna in doctrinae, eruditionisque celebritate versaretur, maxime laborasse animadvertissem, ut pervulgatam opinionem ex animis Christianorum, si posset, evelleret; facile mihi persuasi, aut nullos omnino, aut si quos usquam, perpaucos quidem certe futuros, qui si onus il-

„ stitionibus occupati, non distulerunt tamen res patrias relinquere, et veritati coalescere Christianae „. Praeterea *lib.* I. „ Unde tam brevi tempore totus mundus ista religione completus est „? Adeundi Lucius Caecilius *lib. de mortibus persecutorum cap.* II. Eusebius *Orat. de laudibus Constantini pag.* 662. *et lib.* I. *Praeparationis Evangelicae cap.* III. *et lib.* II. *Hist. Ecclesiasticae cap.* III. Lactantius *lib.* V. *cap.* XIII. *Institut. divinar.* S. Johannes Chrysostomus *Tom.* VIII. *opp. edit. Montfauconi pag.* 9. *et de laudibus Pauli Apostoli homil.* I. *Tom.* II. *pag.* 477. S. Hieronymus *in cap.* V. *Amos Tom.* III. *opp. pag.* 1412. *et epist.* XXXV. *ad Heliodorum Epitaph. Nepotiani T.* IV. *opp. pag.* 268. *et epist.* LVII. *ad Laetam pag.* 591. *edit. Martianaei*, Theodoritus *lib.* IX. *therapeutices pag.* 115. *Tom.* IV. *opp. pag.* 940. *editionis Sirmondi.* Isidorus Pelusiotes *lib.* I. *epist.* CCLXX. Julius Firmicus *lib. de errore profanar. religion.*

(1) *Observat. Sacrar. lib.* IV. *cap.* VII. *per totum.*

lius refutandi suscepissem, meum esse consilium reprehendendum putarent.

Omnis autem veteris sententiae constituendae duplex est ratio. Una ex ethnicorum testimoniis, altera ex auctoritate majorum nostrorum ducitur. Utque ab ethnicis scriptoribus initium sumam orationis, Cornelius tacitus in XV. annalium libro (1), Neronis aetate ingentem fuisse multitudinem Christianorum, scribit. Brutius quoque vetus Chronographus in primis ab Eusebio, a compilatore Chronici Paschalis (2), atque ab Syncello laudatus, auctor est, de multis Christianis Domitianum Imperatorem (3) supplicium sumsisse. Ac ne in cogitationem quidem cadit, potuisse in multos imitatorem Neronis Domitianum animadvertere, si pauci tunc erant, qui Christianam religionem profiterentur. Quid si plerosque nostrum eo tempore mortis, tormentorumque periculum declinasse credibile sit? Ex qua re plane est consequens, longe majorem fuisse eorum numero, qui in cruciatum venissent, numerum superstitum Christianorum. Nam fuisse e magnis familiis Romae eo ipso tempore viros, ac faeminas, a quibus nostra institutio coleretur, quis neget? Flavius Clemens Domitiani (4) patruelis, ac Flavia Domitilla, de qua alio loco facta a nobis est mentio, quod Christiani essent, poenas Imperatori improbo dederunt. At si dites, nobiles, e gente denique Augustorum viri, mulieresque nostrae religioni nomina dederant, quot cives, quamque magno numero plebejos eidem accessisse credendum est? Atque est illud etiam in memoriam revocandum, quod scriptum ad Trajanum a Plinio juniore fuisse, dixi. Nam si circa centesimum aerae vulgaris, atque quartum annum adeo res Christiana aucta erat, ut in Bithynia, si saevitum in nostros fuisset, maxima pars provincialium in extremum vitae periculum (5) venisset, quis tam

(1) *Cap.* XLIV. „ Repressa in praesens exitiabilis su- „ perstitio (*Christianam Religionem hoc ille tam contu- „ melioso vocat nomine*) rursus erumpebat, non modo „ per Judaeam originem ejus mali, sed per Urbem „ etiam ... Igitur primo correpti, qui fatebantur, dein- „ de indicio eorum *multitudo ingens etc.* „.

(2) Consule Fabricium *lib.* V. *cap.* IV. *Biblioth. Graecae pag.* 136. *T.* VI.

(3) Confer auctorem Chronici Paschalis *pag.* 591. *ad an.* XIII. *Domitiani*, ubi ait, Brutio auctore, tunc multos Christianos μεμαρτυρηκέναι.

(4) Vide Suetonium *in Domit. cap.* XV. et quae dicta a nobis sunt *lib.* I. *cap.* II. §. XX. *et* XXIII.

(5) *Plin. lib.* X. *epist.* 97. „ Visa est mihi res di- „ gna consultatione propter periclitantium numerum. „ Multi enim omnis aetatis, omnis ordinis, utriusque „ sexus etiam vocantur in periculum, et vocabuntur. „ Neque enim civitates tantum, sed vicos etiam, at-

erit absurdo ingenio, ut postremis saltem Domitiani temporibus perplures fuisse in Bithynia Christianos, inficietur? Namque tum primum, cum imperio potitus Trajanus est, praecones religionis, qui ante otio indulsissent, mutique in angulis constitissent, subito excitatos prodire in publicum statuisse, sacrisque Christianis, atque doctrinae propagandis dedisse operam, inque re tanta tam admirabiles progressus fecisse, quis putet, ut paucorum annorum intervallo Christianis Bithyniam universam implerent, ac desolata idolorum templa, et sacra pene intermissa essent? Accedit Tiberiani auctoritas, qui in prima Palaestina Praesidis officio functus fuisse Trajani (1) tempore dicitur. Scio esse aliquos, qui ejus ad eumdem Imperatorem literas in spuriis esse numerandas putent. Sed fuisse aliquos non Anglorum Episcopalium modo, verum etiam sociorum Vitringae magna eruditione viros (2) certo scio, qui Cotelerio irascerentur, propterea quod sibi suspectas esse falsitatis scripsisset. Quod si is eadem fere de Palaestinis Christianis, quos Galilaeos appellat, scripsit, quae dicta a Plinio de Bithyniae incolis fuerunt, indicio est eadem aetate tot fuisse in ea provincia nostrorum hominum, quot fere in Bithynia numerabantur. Est illud praeterea animadvertendum, injuriam Apostolorum discipulis, ac Johanni imprimis Evangelistae a Vitringa conflari, qui cum superstites essent, tamen silerent, propterea quod deferbuissent, eoque *spiritu* diminuti essent, quo vivis Petro, ac Paulo excelluerant.

Nam si de Christianis scriptoribus loqui velimus, quotus quisque est, qui revocare in controversiam possit, quae sunt ab ipsis monumentis mandata literarum? Ac Clementis quidem, quod paullo ante productum testimonium est, nonne satis ostendit, in oriente, et occidente quo tempore ipse scribebat, viguisse Christianam religionem? Quid? si tanta fuisset segnities, atque indiligentia nostrorum ubique terrarum non ob vexationes modo, quibus in nos saevierat Nero, sed etiam ob improbitatem haereticorum, qua tandem fronte Clemens Corinthios accusasset (3), quod

„ quae agros superstitionis istius contagio pervagata est...
„ Prope jam desolata templa, et sacra solemnia diu
„ intermissa etc. „.

(1) Vide eam Epistolam apud Suidam ad V. Τραϊανὸς, et apud Cotelerium T. II. *Apostolicor. Patrum edit. an.* 1724. *pag.* 181.

(2) Johan. Alb. Fabricius *Salutari Luce Evangelii cap.* VII. *pag.* 137.

(3) Discrepant scriptores in constituendo anno, quo scripta haec epistola fuit. Hoc conveniunt (nisi eos excipias, qui vetera monumenta voluntate contradicendi ducti rejiciunt) neque ante martyrium SS. Apo-

magna dissensione animorum certarent, inque caussa essent, cur Ecclesiae, quae instituta ab Apostolo Paulo fuisset, nomen laceraretur? Ego vero etsi Hermae eum, qui *Pastor* inseribitur (1), librum tanti non faciam, ut esse in sacris Scripturis ponendum existimem, tamen et ante commotam in nostros tempestatem a Domitiano, et vivo Clemente, qui primas tunc in Romana Ecclesia partes obtinebat, perscriptum fuisse defendo. In eo autem libro et plures Romae, et in provinciis permultos fuisse Christianos legimus, ad quos mittendae a Clemente Hermae visiones essent. Quod si perpauci Christiani et Romae, et alibi erant, quid caussae fuisset, cur Domitianus in eos omnia cruciatus exempla edi oportere arbitraretur, a quibus certe nihil fuisset propter paucitatem metuendum? At Tertullianus, et qui post eum floruerunt Eusebius, atque Caecilius nonne statutum a Domitiano fuisse tradide-

stolorum Petri, et Pauli, neque post Domitiani interitum esse scriptam. Itaque si quid continet de magno Christianorum numero, hoc necesse est Vitringae sententiam evertat. Principio igitur Clemens nusquam de imminuto numero Christianorum, praesertim in Romana Ecclesia, queritur. At id quidem certe questus fuisset. Nam si qua Ecclesia Domitiano Imperatore vexata est, ea quidem certe Romana fuit. Quod si, auctore Vitringa, *persequutio* in caussa fuit, cur tepesceret charitas, et fervor Christianorum, tepuerit scilicet oportet Romae potius, quam uspiam alibi. Atque ut vexationes, quas perpessa Ecclesia Romana erat, non praetermisit, ita ne imminutum quidem persequutione numerum Christianorum praetermisisset. *Num.* enim 1. epist. haec leguntur: *Propter calamitates, et casus adversos, qui nobis acciderunt, fratres, tardius nidemur convertisse animum ad eas res, quae a vobis, dilecti, quaesitae sunt.* Secundo autem loco non exprobrasset, quasi iis peculiare quidpiam esset, Corinthiis Clemens n. 2. et *seqq.* tepuisse nempe *illorum sollicitudinem pro universa fraternitate, ut cum misericordia, et conscientia servaretur numerus electorum Dei*, si hoc commune non Corinthiorum modo, sed etiam omnium aliorum, immo vero Romanorum quoque vitium fuisset. Tertio, de martyribus, qui proxima in persequutione obierant (ea vero Domitianea, mea quidem sententia, fuit), loquens „ Illis viris, *inquit, nempe Apostolis Petro, et Paulo*, „ qui divinam vitam duxerunt, aggregata est πολὺ „ πλῆθος ἐκλεκτῶν *multitudo magna electorum*, qui „ multas contumelias, multaque tormenta propter aemulationem passi, pulcherrimo apud nos exemplo „ extiterunt „. Quod si πολὺ πλῆθος multa tormenta pertulit Domitiani tempore (scriptam enim, ut dixi, hanc Epistolam fuisse verisimilius arbitror post persequutionem Domitiani), magnus profecto numerus Romae Christianorum fuerit Domitiani tempore, necesse est. Alioqui nisi plurimi Christiani fuissent, ne magna quidem multitudo martyrum esse Romae potuisset. Praeterea, cum de Ecclesiis per provincias varias constitutis ab Apostolis *num.* 42. dixerit, tantum abest, ut eas defecisse scribat, ut solum Corinthios ob schisma, et divisionem reprehendens, de ceteris nihil omnino queratur. Denique si segniores fuissent a Nerone ad Domitianum in propaganda religione Christiani, ut Vitringa putat, adeoque imminutus fuisset numerus Christianorum, quemadmodum alios post Apostolos percurrisse provincias, Episcoposque constituisse *num.* 44. Clemens affirmasset? Ac si altera ad Corinthios Epistola genuina est (genuinam autem viri gravissimi, et criticae facultatis studiosi permulti esse arbitrantur, neque ulla fortasse est, cur in spuriis numerari debeat, caussa), nullum jam dubium erit, quin auctore Clemente, perplures fuerint sub Domitiano Principe ubique gentium Christiani. *Num. enim* 11. *apud Constantium T. I. epist. Rom. Pontif. pag.* 41. „ Quod „ dixit, *inquit*, laetare sterilis, quae non paris, nos „ dixit; sterilis quippe erat Ecclesia nostra, antequam „ ei essent dati liberi... Quod autem dixit, quia multi „ filii desertae magis, quam ejus, quae habet virum, „ quandoquidem populus noster (*Gentilis scilicet*) a „ Deo desertus esse videbatur; nunc autem, cum credimus, πλείονες ἐγενόμεθα *plures facti sumus* „ iis (Judaeis) qui Deum habere censebantur.

(1) Consule Hermae *Pastor*. *l.* I. *c.* II. §. 1. *et seqq. pag.* 36. *et seqq.*

runt, ut in nostros, quibus modis posset, animadverteret (1)? Quod si a Nerone ad Trajanum pietas, et multitudo Christianorum adeo decreverat, ut Vitringa putat, explicari nullo modo poterit, quemadmodum tam brevi tempore non quae mansuetae solum essent, sed efferatis etiam moribus nationes Christianis sacris assuevissent, ut Antoninorum aetate nullae fere essent, in quibus vero Deo honor, precesque non adhiberentur?

§. II.

Solvuntur argumenta Vitringae.

Sed rem ipsam multo fore existimo clariorem, si argumenta, quibus tota nititur Vitringae sententia, proposita, accurateque confutata sint. Igitur ille primum omnium Ecclesiam initio admirabilem in modum floruisse scribit. Ac miror equidem, quid fuerit, quod primordiis religionis pepercerit is, qui progressibus tantopere adversaretur. Mox addit, Christianos paullo post, quam Spiritus Sancti donis aucti Apostoli fuerunt, vexatos a Synedrio sub Cajo Caligula Imperatore, deinde ab Herode sub Claudio exagitatos, postremoque Neronis jussu ad necem quaesitos, perterritos adeo fuisse, ut nonnihil quidem initio, plurimum autem extremis Neronis ejusdem temporibus, de studio colendae Orthodoxae religionis remiserint. Atque improbos quidem aliquos homines, qui se nostrum fratres esse mentirentur, essentque multis, et magnis erroribus implicati in caussa fuisse, cur res Christiana pene intercideret.

Verumtamen tota haec oratio magno in vitio est. Nam Cajo, et Claudio Imperatoribus tam est falsum, quidquam remissum a Christianis fuisse de studio, quo ante flagrassent, tuendae religionis, ut certum sit fuisse eorum et auctum numerum, et mirifice

(1) Vide Tertullianum *Apolog. cap.* V. et Eusebium *lib.* III. *cap.* XIV. *editionis Christophersoni pag.* 64. Itaque Xiphilinus *in epist. Dionis* (ac proinde potius Dio) *in Domitiano* ,, Eodem anno, *inquit*, Domitianus cum ,, alios multos, tum vero Flavium Clementem consu- ,, lem (etsi patruelis ejus erat, et Flaviam Domitillam ,, Domitiani consanguineam uxorem habebat) morte ,, affecit, illato ambobus crimine Atheismi (*ita enim* ,, *Christianam Religionem fuisse vocatam ostendimus supra* ,, *lib.* I. *cap.* III. *pag.* 114. *et seqq.*); cujus rei caussa mul- ,, ti, qui in Judaeorum sacra transierant (*Judaeorum autem nomine Christianos intelligit.* Vide supra *lib.* I. ,, *cap.* 1. §. 23. *pag.* 99. *et seqq.*) damnati sunt, quo- ,, rum pars occisa est, pars spoliata facultatibus ,,. Quod si multo fuerunt, qui passi sint sub Domitiano, multi eo intervallo temporis, quod a Nerone ad Trajanum fluxit, Christiani fuerint necesse est.

amplificatam rempublicam. Quae res cum paragraphis superioribus narratione rerum praeclare ab Apostolis, in primisque Petro, et Paulo gestarum demonstrata sit, nostra nunc oratione non eget. Namque, Nerone Imperatore, magnos fuisse a Petro, et Paulo non in oriente solum, sed etiam in occidente, Romaeque potissimum progressus factos, revocari in controversiam arbitror nullo modo posse. Est enim auctor in Actis Apostolicis Lucas, fuisse Romae, quo tempore eodem Paulus accessit, homines, qui nostra religione tenerentur. Quid? Si integrum eidem Apostolo fuit duorum annorum intervallo Romae (1) agere, Christianamque disciplinam (2) impune docere? An eum tot laboribus susceptis, nihil profecisse Vitringa dicet? Non audebit, opinor; nisi convinci velit auctoritate scriptorum Ethnicorum. Satis namque perspicua est Cornelii Taciti, acerrimi nostrorum hominum hostis, sententia, qui anno 64. aerae Christianae, qui decimus imperii Neronis annus fuit *magnum numerum* Christianorum fuisse tradidit, ut est paullo ante illius testimonio demonstratum. Quod si haereticis tantam vim, tantamque pervertendorum Christianorum facultatem Vitringa tribuit, ut hos caussam ejus mali praecipuam fuisse defendat, quid est, quod restitutum pristinum splendorem Ecclesiae fuisse pugnet temporibus sequentium Imperatorum Nervae, Trajani, Hadriani, Antoninorum, quibus certe et multo plures, et gravioribus erroribus infecti haeretici in fraudem mortales illicere conarentur? Mihi autem ne verisimile quidem videtur esse, plus Carpocrate, Valentino, Cerdone, Marcione, qui post Nervae tempora Ecclesiam perturbarunt, decipiendi arte valuisse Nicolaitas, aliosque aliquos, qui etsi orti ante Domitiani aetatem fuerant, tamen minus erant in Philosophicis, inque Bibliorum sacrorum lectione versati.

Restat, ut de annis fere triginta, qui a Neronis interitu ad Trajanum usque fluxerunt, quid Vitringa censeat, videamus. Atque ut ostendat, exiguum Christianorum numerum eo intervallo temporis fuisse, abutitur Lucii Caecilii scriptoris IV. seculi testimonio, qui rescissis ab Senatu actis Domitiani, non modo *restitutam Ecclesiam in pristinum statum fuisse, sed etiam multo clariorem*

(1) *Cap.* XXVIII. v. 30.

(2) *Ibid.* v. 29. *et seq.*

enituisse (1) affirmat. Sed de afflictis Ecclesiae rebus Vespasiani, ac Titi tempore in Lucii Caecilii libro ne vestigium quidem reperitur. De furore Domitiani loquitur, qui sane effecit, ut nostris vitae periculum declinaturis prodire in publicum, amplificareque Ecclesiam non liceret. Ac facile profecto patiar, quum Imperatores in nostros saevirent, labi multos, idolisque sacrificare, ac proinde imminui aliquanto Christianorum numerum consuesse. Quod cum, Trajano Imperatore, (2) contigerit, quo floruisse Ecclesiam Vitringa non negat, cur item sub Domitiano non contigisset? Igitur quemadmodum cum Trajanus fecisset Christianos ve-

(1) Verba Lucii Caecilii *cap. III. libri de mortibus persecutorum pag.* 186. *et seq. edit. Nov. Paris. app. Lactant.* „ Post hunc, *inquit*, (*nempe Neronem*) interjectis aliquot annis, alter non minor Tyrannus ortus est, qui cum exerceret injustam dominationem, subjectorum tamen cervicibus incubavit, quam diutissime, tutusque regnavit, donec impias manus adversus Dominum tenderet. Postquam vero ad persequendum justum populum instinctu daemonum incitatus est, tunc traditus in manus inimicorum luit poenas. Nec satis ad ultionem fuit, quod est interfectus: domi etiam memoria nominis ejus erasa est ... Rescissis igitur actis tyranni, non tantum in statum pristinum Ecclesia restituta est, sed etiam multo clarius, ac floridius enituit; secutisque temporibus, quibus multi, ac boni Principes Romani Imperii clavum, regimenque tenuerunt, nullos inimicorum impetus passa, manus suas in orientem, occidentemque porrexit, ut jam nullus esset terrarum angulus tam remotus, quo non religio Dei penetrasset, nulla denique regio tam feris moribus vivens, ut non suscepto Dei cultu ad justitiae opera mitesceret. Sed enim postea longa pax rupta est. Extitit enim post annos plurimos Decius etc. „ Ex quibus verbis hoc unum colligitur, ob saevitiam Domitiani nonnihil detrimenti, ita ut fieri *persecutionis* tempore solebat, Ecclesiam coepisse; sed ei post, rursum non solum suum pristinum splendorem restitutum, sed ejus etiam ad Decii usque tempora dilatatos terminos fuisse. Id vero negari non potest. Sed non sequitur, nullos a Christianis, antequam vexandi Domitianus initium fecisset, fuisse progressus factos, hosque in otio languescere consuesse, ut Vitringa putat. Atque ab Apostolis, eorumque discipulis ubique *fere* terrarum fuisse Evangelium praedicatum, et fundamenta Christianismi jacta, atque mirifice auctum numerum Christianorum, Caecilius refert; *cap. II. pag.* 184. *et seq.* „ Apostoli, *inquit*, dispersi sunt, *per omnem terram ad Evangelium praedicandum*, sicut illis Magister Dominus imperaverat, et per annos XXV. usque ad principium Neroniani Imperii per omnes Provincias, et Civitates Ecclesiae fundamenta miserunt. Cumque jam Nero imperaret, Petrus Romam advenit; et editis quibusdam miraculis, quae virtute ipsius Dei, data sibi ab eo potestate, faciebat, convertit multos ad justitiam, Deoque templum fidele, ac stabile collocavit. Qua re ad Neronem delata, cum animadverteret non modo Romae, sed ubique quotidie magnam multitudinem deficere a cultu idolorum, et ad Religionem novam, damnata vetustate, transire, ut erat execrabilis, ac nocens Tyrannus, prosiliit ad excidendum caeleste templum, delendamque justitiam, et primus omnium persecutus Dei servos, Petrum cruci adfixit, et Paulum interfecit „. Quem locum eo attuli, ut si qui sunt, qui Vitringae assentiantur, intelligant, non fuisse tum primum propagari coeptum Christianismum, cum Domitianus periit, ut neque tum demum perfecta propagatio Religionis est, cum Decius saevire in nostros coepit, sed ante Neronis persequutionem in omnem fere cognitum orbem Christianum nomen manasse, productum deinceps latius ad Decii tempora fuisse, et tandem magis magisque auctum sub Constantino; sed nondum esse perfectam propagationem, quod plures adhuc regiones sint, quae neminem de Christo loquentem audierunt. Atque discipulos Apostolorum, mortuis Petro, et Paulo, segniores fuisse factos propter persequutionem, tumque spiritus novos sumsisse, cum potitus Nerva imperio est, nunquam inducam animum, ut credam. Nam si ea monumenta deficerent, quibus eos diligentem operam convertendis Ethnicis, confirmandisque in officio Orthodoxis navasse demonstraretur, quae sane nobis minime, ut vidimus, desunt, tamen quoniam augeri non minui res Christiana sanguine Martyrum solebat, semper in ea opinione manerem, ut cum Nero vexare nostros coeperit, multiplicatos fuisse Christianos arbitrarer.

(2) Quot enim lapsi fuerint Trajani tempore, constet ex Plinii ad Trajanum epistola modo laudata.

xandi finem, restituta in pristinum statum Ecclesia dici potuit, propterea quod multi eorum, qui lapsi fuerant, ut credere quidem licet, resipuissent, qui vero in officio manserant, novos spiritus sumsissent, latiusque, ut factum omni aetate est, nomen Christianum propagassent, ita rescissis actis Domitiani, libertateque nostris in publicum procedendi, finesque Ecclesiae dilatandi minime ademta, jure dictum a Caecilio est et restitutum pristinum statum Ecclesiae fuisse, et rem Christianam magis magisque amplificatam. Quod si eorum testimoniis, qui IV. Ecclesiae seculo floruerunt, agendum in hoc genere est, ut esse agendum Vitringa statuit, alioqui Lucio Caecilio teste usus nunquam fuisset; nihil negotii erit demonstrare veram esse, quam exposui, meam, adversarii autem longe distare a veritate sententiam. Eusebius Caesariensis gravis auctor in primis, ac Caecilio aequalis in III. historiae Ecclesiasticae libro (1), *magnopere splenduisse nostrae* institutionis doctrinam, scribit, quo tempore Domitianus de nostris hominibus supplicium sumere decrevit. Sed ne illud quidem vererer, si ex me antiquiora is peteret, qui confugit ad Caecilium. Sunt enim mihi, quae ex Dione, exque aliis Ethnicis collegi, illustria monumenta in promtu.

Dat quidem facile nobis Vitringa, nullam esse a Caecilio factam illius temporis, quod a Nerone ad Domitianum fluxit, mentionem. Sed quoniam descriptis diligenter iis, quae decreta, gestaque contra nostros ab Nerone fuerunt, mox is ad Domitianum venit, atque inde, ut hujus actis auctoritate Senatus rescissis, Ecclesiae restitutus splendor, finesque dilatati fuerint, proponit; magno id quidem esse argumento Vitringa putat, a Nerone ad Nervam segniores nostros in colenda pietate, et studio promovendae religionis fuisse.

At quid illud sit, quod esse consequens ex transitu Caecilii a Nerone ad Domitianum censet, non intelligo. Neque enim fieri aliter a Caecilio potuit. Nam is eorum tantum Imperatorum res impie, injusteque gestas describere instituerat, qui Christianorum rempublicam excindere curarunt. Post Neronem autem constat, ne-

(1) *Cap.* XIV. *edit. Christophersoni pag.* 64. „ Tantopere, *inquit*, temporibus illis (Domitiani) τῆς ἡμετέρας πίστεως διδασκαλία διέλαμπεν *nostrae fidei doctrina splendebat, ut hi etiam* „ *Scriptores*, qui a sermone, et disciplina religionis nostrae videntur prorsus alieni, historiarum suarum „ monumentis cum persecutionem, tum martyria, quae „ id temporis gesta erant, tradere minime gravati fuerint „. Sed haec verba contorquet Vitringa, quem refellam *cap.* VIII.

minem ad Domitiani tempora fuisse, qui in nostros saevire auderet. A Nerone igitur ad Domitianum, quin Vespasiani, ac Titi meminisset, veniundum Caecilio omnino fuit, ni contra ea, quae sibi erant proposita, peccare voluisset. Quod si Caecilius tacitus praetermisit, quae ante a Christianis praeclare, magnificeque geri consuerant, quod ita ratio flagitaret, non praetermisit Eusebius, qui cum non minus diligens, ejusque aequalis esset, tum scripsit historiam non persecutorum modo, sed etiam rerum omnium, quae Ecclesiae jam usque a primis temporibus contigissent.

Nam alterum argumentum Vitringae quale tandem est? Historiam, inquit, triginta illorum annorum diminutam, et sterilem habemus. Quasi vero multo ea sit copiosior, quae res a Nerva ad Antonini tempora in Ecclesia gestas continet. Verum fuerit illa multis partibus diminuta, haec perfecta; quid tum? Quid? inquit. Si tales animi eorum fuissent, quales esse debebant verorum Christianorum, curatum sine dubio a majoribus nostris fuisset, ut qui eo tempore viri, qua doctrina, quibus moribus floruerint, quid scripserint, quas gentes ad Christianam religionem colendam traxerint, sciremus. At rerum ejusmodi aut nulla, aut perpauca, eaque jam non ab aequalibus, sed ab iis, qui diu post vixerunt, tradita, reperire in historia exempla licet. Contemni autem, omittique potuisse, quae magnam attulissent Ecclesiae utilitatem, si mandata monumentis literarum fuissent, suspicari qui possumus?

Ego vero metuo, ne hoc genus argumenti latius pateat, quam Vitringa velit. Nam exceptis Petro, et Paulo, a ceteris Apostolis quae regiones peragratae, quid actum, quae gentes ad Christum sequendum inductae fuerint, est ne a scriptore aliquo traditum, qui vel aequalis, vel recens ab illorum aetate esset? Quis autem est, qui nihil ab eis, nihil, demtis Stephano, atque Philippo, a Diaconis, quos Lucas plenos Spiritu Sancto fuisse docet (1), nihil a septuaginta discipulis actum fuisse praeclare putet? Ac sexcenta sunt ejusmodi, quae, ne molestus cuiquam sim, praetermitto. At ne illud quidem est verum, quod, quasi concedatur, Vitringa sumit, neminem veterum fuisse, qui quae fuerint eo tempore a nostris facta referre in commentarios curarit. Sunt enim nobis in promtu non Christianorum modo, qui, Domitiano Imperatore, viguisse Ec-

(1) *Act. cap.* VI.

clesiam scribant; sed etiam Ethnicorum, magnam copiam martyrum, majoremque Christianorum tunc aetatis fuisse, ajentium (1). Quod si quid sit a quoque eorum gestum Vitringa quaerat, narret ipse primum, quid a Matthaeo, quid a Thoma, quid a Bartholomaeo, quid a ceteris actum aut Lucas, aut alius quispiam ante Clementem Alexandrinum, atque Origenem posterorum memoriae commendaverit. Nam si *generalibus*, ut ajunt, testimoniis utatur, quae ferant, Apostolos (2) praedicasse ubique, sunt nobis item generalia, ut vidimus, testimonia, quot satis esse ad efficiendum, quod volumus, possint. Quid? Si magnos viros, qui et libros scripserint, et nihil praetermiserint eorum, quae conducere ad stabiliendam, augendamque Christianam religionem censerent, eo ipso tempore floruisse constet? An scriptum plus quidquam a Jacobo Apostolo fuit, quam ad Corinthios Clemens scripserit? Nam de Herma, qui librum, quem inscripsit *Pastorem*, edidit, quique prospexit futurum, ut a Domitiano nostri vexarentur, non est opus, ut multis esse agendum putem. Antipas(3) vero, et Episcopi Thyatirae, Ephesi, Smyrnarum, quos laudat in Apocalypsi Johannes, nonne id enixi sunt, idque maxime laborarunt, ut fines Ecclesiae dilatarent? Age vero credibile ne est, Ignatium Martyrem, Papiam Hierapolitanum, eosque omnes, quorum in septem Epistolis ab Ignatio facta est mentio, desides ante fuisse, tumque repente, cum Trajanus potitus imperio est, extitisse, atque opera, laboribusque suis impetrasse, ut digni esse, qui administrarent Ecclesias, existimarentur? Mitto nunc de iis agere, qui Ignatium a Petro dictum fuisse Episcopum Antiochenorum scripserunt. Hoc enim si detur, qui vir quanta laude doctrinae, atque virtutis a Neronis aetate ad Trajani tempora moderatus Antiochenam Ecclesiam fuerit, plane constaret. Sed quid opus est multis? Si plures, Domitiano Imperatore, ut paullo ante demonstratum est, tanta erga Deum pietate fuerunt, quanta, ut cruciatus, extremaque supplicia incredibili constantia perferrent, requirebatur, necesse est, ut ante instituti in doctrina Christiana fuerint ab iis, quibus cordi propagatio religionis esset; viguerintque proinde in Ecclesia homines, qui ob eam rem nulli labori esse parcendum arbitrarentur.

(1) Vide testimonia paullo ante recitata.

(2) Marcus Evangel. *cap. ult. vers. ult.*

(3) Vide *Apocalypsin Johann. cap.* II. *et seq.*

Non moror tertium, quod est additum a Vitringa de Eusebio, qui de prima successione perpauca scripserit, quae hausta magnam partem ex Justino, Irenaeo, Dionysio Corinthio, Hegesippo, Papia seculi secundi scriptoribus sint, nullamque interdum obtineant auctoritatem. Negari namque nullo modo potest, non Apostolos solum, sed primos etiam eorum successores non tam curasse, ut quae ab se, suisque sociis gesta essent, literis mandarentur, quam ut in religione neophyti manerent, ac Judaeos, Ethnicosque ad Christiana sacra sese converterent. Quare mirum non est, si plura nos lateant, quae digna fuissent, quae a posteris cognoscerentur. Atque ea quidem pauca, quorum est ad nostram aetatem traducta memoria, a quibusnam, nisi ab eorum virorum discipulis Papia, Dionysio Corinthio etc. repeti debuerunt? Quod si hi lapsi quandoque in re aliqua describenda sunt, quod homines essent, nihilque humani ab se alienum putarent, non tamen continuo sequitur, non esse illis in ceteris adjungendam fidem. Quotus enim quisque historicorum est, qui, cum res etiam illas, quae sua aetate contigissent, narraret (sacros excipio), vera scripserit saepe, errarit nunquam? Sed ne rem minime dubiam, argumentando dubiam videar facere, hoc ex Eusebio repetam, hunc ipsum, qui pauca se invenisse, quae ad primam successionem pertineant, scribit, alio in loco affirmare, tunc maxime Ecclesiam floruisse, cum illatum est illi a Domitiano bellum, idque jam esse non modo nostrum hominum, sed etiam hostium scriptis testatum.

Nam quartum, quo ille utitur, quodque satis grave esse argumentum putat, inane est. *Papias*, inquit, τῆς πρώτης διαδοχῆς *primae successionis* doctor, etsi in dicta factaque τῶν πρεσβυτέρων *seniorum*, Apostolorum scilicet, virorumque Apostolicorum diligenter ab se fuisse inquisitum, scribit; tamen sunt ea, quae collegit omnino pauca, et plena, ne dissimulante quidem Eusebio, fabularum.

At si vis inest huic argumentationi ulla, quid sequatur Vitringa viderit. Non enim a Nerone ad Trajanum tantum; sed a Tiberio quoque ad Hadrianum gestae res nullae praeclare a Christianis fuissent, quae dignae viderentur memoria posterorum, cum pauca Papias collegerit. Igitur Apostoli, eorumque discipuli non id egissent, quod est a Marco relatum in commentarios. Qua re quid

dici potest absurdius? Ac si ex Papia, et Hegesippo, qui ejus aequalis fuit, pauca mutuatus est Eusebius, quorum sunt aliqua suspecta falsitatis; hoc tamen contentus ero, quo monumenta extare imprimis antiqua sciam, quae plane efficiant, florentem tunc aetatis Ecclesiae statum fuisse, ut quae magno numero et religionis defensores, et fortes homines contineret, qui quoslibet cruciatus perferre, quam ejurare Christum Servatorem mallent.

At enim quid caussae fuit, inquit, cur Hegesippus praetermitteret, si ulla, quae gesta a Neronis tempore ad Trajani imperium, et digna memoratu essent, habuit in promtu? Ego quid caussae fuerit, si novit, nescio. Ea homini minus fortasse comperta fuerunt. Quid? Si praetermitti etiam potuerunt ab Eusebio, ut qui alio sibi esse properandum censeret? Nam aliqua ex Hegesippo, et Dionysio Cosio Corinthio vix attingit in III. libro historiae, quae tam breviter ab illis fuisse comprehensa, ne suspicari quidem possumus. Sed sit, ut Vitringa volet. Nihil enim impedio. Illud certo equidem scio fuisse alios, qui paucis verbis et vera, et multo plura, quam Hegesippus scripserit, referrent. Sed eorum testimonia, quoniam recitata paullo ante sunt, nunc omittantur. Nam quod (1) Dodwellum sibi habeat Vitringa consentientem, parvi refert. Viro, cui contra omnium veterum monumenta paucos fuisse in Ecclesia martyres visum est, minus celebre gestis Christianorum illud intervallum temporis fuisse ajenti, nisi quod dicit antiquorum dictis ostenderit, nunquam credam. Moveor enim non recentium, quantalibet eruditione praestent, sed veterum auctoritate; qui etsi singillatim non recensuerint, quae gesta tunc temporis fuerunt, sic tamen descripserunt, ut facile, qui fuerit Ecclesiae status, cognosci possit.

Est vero simile horum quintum argumentum, quo Vitringa abutitur. Quaerit enim, cur praeter Clementem nemo quidquam eo spatio temporis scripserit? Sed non vidit, innumeras esse caussas potuisse, quae ceteros, ne scriberent, impedirent. Igitur ipse quoque ex illo quaeram, cur praeter Petrum, Johannem, Paulum, Matthaeum, Jacobum, et Judam Apostoli ceteri nihil scripserunt? Cur Timotheus, cur Titus, cur Barnabas, nunquam quidquam literis tradiderunt? An illi aut nihil praeclari egeruut, aut tam rudes fue-

(1) Dodwell. *Dissert. in Iren. cap.* I. §. XLII.

runt, atque imperiti rerum, ut qui alios docerent, quemadmodum esset scribendum nescirent? Quod si ridiculum est similia ex nobis de Barnaba, Timotheo etc. quaerere, quid est, quo minus quod Vitringa petit ridiculum item esse videatur? Verumtamen praeter Clementem fuisse Hermam, qui *Pastoris* librum, et Johannem, qui Apocalypsim scripserit, testata res est. Ac nisi Romanos Corinthii certiores suarum dissensionum fecissent, nullum dubium est, quin literis Clementis hoc tempore careremus. Occasiones si harum similes ceteri habuissent, revocassent aliquanto a quotidiano labore se, atque in scribendo aliquid fortasse otii consumpsissent. At si caussae similes nullae erant, non erat necesse, ut Verbum Dei enunciare populis, curareque, ut Christiani in fide confirmarentur, cessarent, atque operam ad scribendas Epistolas, librosque conferrent. Quid? Si suspicari licet, eorum, quae edita a successoribus Apostolorum sint, fere omnia injuria temporum periisse? Neque enim, quia omissa ab Eusebio sunt, idcirco nunquam scripta ab illis fuisse concludendum est. Nam Athenagorae Apologiam, et de Resurrectione librum, ut et alia nonnulla quorumdam veterum opuscula tacitus Eusebius praetermisit, quin tamen quidquam, ubi inventa aliqua sunt, de illorum auctoritate detraxerit. Atque haec ego suspicans dico. Non enim ita sum affectus animo, ut quae tradita memoriae a nemine sint, ea esse concedenda putem.

Sextum Vitringae argumentum sic habet: Josephus Hebraeus, qui summa historiae laude florebat, aut nunquam, aut certe perraro meminit Christianorum. Absolvit autem is Antiquitatum Judaicarum libros tertiodecimo Domitiani imperatoris anno. Meminisset vero, si res Christianae quotidie, ut nostra fert opinio, eodem tempore crevissent. Nam quod aliqui censent, in decimo octavo Antiquitatum (1) libro factam ab Josepho et Christi, et Christianorum mentionem fuisse, etsi minus verisimile videatur, tamen si est concedendum, praesidio esse non poterit his, qui a Nerone ad Domitianum magnum fuisse numerum nostrorum hominum arbitrantur. Ita namque de Christianis loquitur, ut satis indicet, Christi tempore multos, a Nerone autem ad Domitianum paucos vixisse, qui doctrinam, disciplinamque nostram consectarentur.

(1) Vide quae protuli in *cap.* IV. §. V. *p.* 288.

Ego vero quorsum haec pertineant, non intelligo. Non enim est necesse, ut quae nata, dicta, gestaque sint, ea omnia quisque historicus complectatur. Alioqui nulla fere esset res in historia, quam in falsis ponere non liceret. Quare pleraque a scriptoribus gravibus imprimis, et accuratis narrantur, quae quamquam sunt ab aliis praetermissa, jure tamen in veris numerari solent. Quod si ratio, qua Vitringa utitur, concludendae sententiae valeret, verendum esset, ne quae de infantibus ab Herode interfectis, de piscina Bethesda, de tenebris, terraeque concussione tempore mortis Christi etc. Evangelistae scripserunt, non modo in dubium revocarentur, sed etiam reiicerentur. Horum enim omnium, quae et magna erant, et ad Judaicam historiam illustrandam spectabant, nulla est a Josepho facta commemoratio. Sed cum haec Vitringa concedat, quid est, quod ea esse neganda putet, quae neque veteres, diligentesque scriptores taciti praeterierunt, neque adeo fuerunt cum iis conjuncta rebus, de quibus Josephus agere instituerat? Igitur cum plures martyras a Brutio, multos in exilium pulsos ab Dione, Ecclesiae autem statum florentem a scriptoribus Ecclesiasticis, tempore Domitiani, fuisse, memoriae traditum legam, Josephi silentium non moror. Quod nisi Vitringa velit, fateatur necesse est, non Flavii Clementis (1), non Flaviae Domitillae, non

(1) Consule Suetonium *in Domit. cap.* XV. et Dionem *lib.* LXVII. *pag.* 766. quorum sunt alio loco a nobis verba recitata. Vide praeterea Pagium ad an. 96. juxta *Baronium* 98. Anno Urbis conditae 848., qui aerae Christianae XCV. fuit, Clemens consul una cum Domitiano processit, annum aperuit, fascesque sumsit, gessitque ex temporum illorum instituto intervallo mensium duorum. Tunc autem eum Christianis sacris fuisse addictum non arbitror. Homo namque Christianus nefas sibi esse existimasset, eos ritus, easque sacrificiorum ceremonias, quas adhibere consules debebant, facere. Itaque Edmundus de Vitry e Societate Jesu vir eruditus, qui singularem edidit Urbini an. 1727. *de Titi Flavii Clementis viri Consularis, et Martyris tumulo* Dissertationem, in ea opinione fuit, ut post duos ab inito consulatu menses, Clementem Christianorum Mysteriis initiatum fuisse arbitraretur *pag.* 57. Hujus autem ad nostra sacra conversionis caussam fuisse Flaviam Domitillam sororis Clementis filiam, quae pariter ad colendam eamdem religionem alteram Flaviam Domitillam Clementis ejusdem conjugem induxerit, putavit. De qua re tamen nihil habeo certi, quod scribam. Ut ut sit, hoc esse perspicuum censeo, Clementem, cum consul esset, a Domitiano fuisse capitis, religionis caussa, condemnatum. Quare Dio *lib.* LXVII. *pag.* 766. eum non ὑπατεύσαντα, quasi consulatu functus ante fuisset, sed ὑπατεύοντα, *qui consul erat*, mori jussum ab Imperatore, scribit. A quo non dissidet Philostratus *in Vita Apollonii lib.* VIII. *cap.* XXV. ut qui eum ἄνδρα ὕπατον *virum consulem* vocat. Recte proinde ab Eusebio *lib.* III. *Hist. cap.* XVIII. vocari Clementem puto ἕνα τῶν τηνικάδε ὑπάτων *unum ex iis, qui tunc erant consules.* Adeundus Vitry *ibid.* Flavium denique Clementem et Christianum, et Martyrem fuisse et dictum alio loco a nobis est, et constat veterum testimoniis, *Brutii apud Eusebium in Chronico pag.* 165. *edit. Pontaci*, Eusebii *lib.* III. *Hist. cap.* XVIII. *edit. Valesii, aliorumque*, quos nunc recensere non vacat. Anno 1725. vicesima secunda Januarii die, cum vir Eminentissimus Annibal Cardinalis Albanus sacra lipsana Ignatii Martyris in Basilica Sancti Clementis quaereret; capsulam

aliorum, quos ob Judaismi suspicionem (1) veteres, Domitiani jussu aut capitis condemnatos, aut exilio multatos fuisse, ferunt, veram esse historiam, propterea quod illius apud Josephum ne vestigium quidem extet. Denique vel meminit Christi Josephus, vel illius memoriam omisit. Si meminit XVIII. Antiquitatum libro, ut permulti putant, atque hinc sequitur, falsa esse, quae de magno numero Christianorum a Nerone ad Domitianum diximus,

plumbeam invenit, quo ossa aliquot, omiumque fragmenta, cineresque sacro cruore concreti, praeterea vas vitreum, urceus fictilis, crusque gemina continebantur. Capsulae imposita erat marmorea tabula, quae sic ex una parte habebat

Parti alteri hae literae insculptae cernebantur ☧. HC. D†O. Viri eruditi qui tunc Romae florebant, multas, easque inter se discrepantes inscriptionis interpretationes dederunt. Sed his annis paucis Josephus Augustinus Orsius Sacri Palatii Apostolici Magister Ord. Praed. vir summe rerum Ecclesiasticarum peritus, cum P. Lupi; de *Monumento S. Severae Martyris* gravem, eruditionisque plenam Dissertationem legisset, ac *pag.* 26. observasset, quae doctissimus ille Societatis Jesu Alumnus de hac re statuit, experiri voluit, ullam ne dare commodiorem interpretationem posset. Sic igitur eam inscriptionem esse explicandam censuit.

Flavius Clemens Martyr

Hic feliciter est tumulatus

Leo idibus Octobris Christo consecravi viro illustri Astyrio Patricio, et Consule. Quod si postremarum literarum haec interpretatio minime placeret, substituendam ejus loco hanc esse alteram putavit. *Christo consecravi Astyrio Protogene Consulibus.* Fuerunt hi Consules anno 449. et aliquae extant S. Leonis Epistolae, quae notam hujus consulatus exhibeant. Interpunctionis autem in hisce inscriptionibus habendam esse rationem Lupius negat §. X. quod ita multa monumenta postulent. Quare literae I. *Doct.* in idem recidere atque *Idibus Octobris* possunt, quia interpunctio sit impedimento. Sequentes literae XI3 significare *Christum* possunt, ut omnes rerum horum periti fatentur, probaturque a Lupio *ibid. pag.* 7. Quae sequuntur literae CO aut initiales sunt verbi, *consecravi*, aut *consulatum* indicant. Ceterae sunt initiales, significareque Astyrium Patricium, vel *Astyrium*, et *Protogenem* possunt. Multa vir clarissimus in eamdem sententiam disputat, quae efficiant suam potius, quam reliquorum interpretationem propius ad veritatem accedere.

(1) Vide Eusebium *Hist. lib.* III. *cap.* XVIII. et Dionem l. supra indicato.

falsa item erunt, quae Lucas, quae Lucius Caecilius, quae alii de propagatione Evangelii a Tyberii aetate ad Neronis tempora facta prodiderunt, ut quae omissa pariter a Josepho fuerint. Sin autem ne de Christo quidem, rebusque ab eo gestis loquutus Josephus est, quod sane Vitringa magis credit, non erat, cur silentium Josephi magni argumenti loco haberet, cui si vis aliqua inesset, Evangeliorum auctoritas nutaret. Neque excusare se poterit, si ab aliis scripta fuisse de Christo, quae sunt a Josepho praetermissa, dicat. Sunt namque nobis etiam Dionis, Brutii, aliorumque testimonia in promtu, quae impediant, quo minus nos ipsos Josephi silentium perturbet. Ita quoque tandem se adversarius verterit, jaceat necesse est ejus in sua opinione statuenda solertia.

Atqui idcirco, inquit, Christianos Josephus praeteriit, quod nihil ab iis, quo tempore ipse scribebat, dignum memoria gestum esset. Quasi vero nullum in Flavium Clementem Consulem, et in Flaviam Domitillam neptem ab Domitiano admissum facinus indignum fuerit, quod in commentarios referri posset. Nam exilia, proscriptiones bonorum, supplicia denique, quae multi (1) ob religionem Christianam pertulerunt, digna, quae ab Ethnicis, indigna, quae ab Josepho scriberentur, fuisse, quis credat? Postremo qua confidentia Vitringa, quasi concedatur, sumit eorum, quae vigerent, quo tempore Josephus scribebat, mentionem fieri debuisse; aliorum autem contra, quae ante contigissent, nec tamen ea aetate obtinerent, non item? An Judae (2) Galilaei sectatores aut ulli, aut majore numero, quam Christiani in Palaestina, cum Josephus historiam scriberet, fuerunt, ut Judae Josephus meminerit, Christi non meminerit? Sexcenta horum similia proferre liceret, si longior esse vellem. Jam vero tot rerum, tanta magnitudine, quanta eas Ethnici fuisse Domitiani aetate narrant, cur nulla est (si ullius momenti Vitringae conjecturae essent) a Josepho relata? Ac videant, si qui sunt, qui esse Vitringae assensionem adhibendam

(1) Dio *ibid.* „*Cujus rei causa, inquit*, καὶ ἄλλοι, ἐς τὰ τῶν Ἰουδαίων ἤθη ἐξοκέλλοντες, πολλοὶ κατεδικάσθησαν, *alii multi, qui in mores Judaeorum transierant, damnati sunt* .... Τὸν δὲ Γλαβρίωνα τὸν μετὰ τοῦ Τραϊανοῦ ἄρξαντα κατηγορηθέντα τάτε ἄλλα, καὶ οἷα, ἐι καὶ θηρίοις ἐμάχετο, ἀπέκτεινεν. *Glabrionem quoque, qui cum Trajano Magistratum gesserat, accusatum praeter cetera superioris criminis, etiam cum bestiis, quando pugnasset, interfici jussit.*

(2) Joseph. *lib.* XVIII. *cap.* 1. *pag.* 870. et *pag.* 872.

putent, ne si caussas similes de historicorum silentio comminiscantur, effugere irrisionem virornm doctorum, reprehensionemque non possint. Ego autem sic censeo: esse interdum aliquas rationes solere, quae apud unum historicum, ut rem qnamdam certam omittat, valeant, apud alium pari diligentia item historicum minime valeant. Nam ut varia hominum ingenia sunt, ita quae caussa hunc, ut factum aliquod memoret, alterum ea, ut praetereat, impellit.

At enim Dodwellum (1) habet Vitringa consentientem. Habeat ille quidem. Nam eo homine, nihil in hoc genere confidentius, cujus eo minus conjecturas moror, quo magis sunt plenae ineptiarum. Etenim quae esse ineptior ea conjectura potest, qua factum est, ut in dubiis poni oportere arbitraretur, quae non essent a synchronis; essent tamen a Trajani aequalibus scriptoribus memoriae commendata? Quid enim? An qui, Trajano Imperatore, scribebant, iidem repente nati sunt, appuleruntque animum ad publicandam historiam, quin ante annos decem vixissent, ut inspicerent, qnae a superioribus Augustis decreta adversus Christianos fuissent? Atqui Trajani (2) aetate historicos, scriptoresque magni nominis floruisse, qui rerum nostrarum meminerint, ut Svetonium, Tacitum, Plinium, non negat. Quid si Juvenalis Poeta aequalis Domitiano commotam in Christianos ab eo Imperatore tempestatem narret? Ac vereor ne, si admittatur, hoc latius serpere debeat argumentum. Etenim ne sub Hadriano quidem Christianae res viguissent, quod eas Plutarchus tacitus praeterierit.

Septimo loco Vitringa immemor eorum, quae paullo ante de haereticis a Nerone ad Domitianum Ecclesiae infortunium inferre conantibus, deque imminuto tunc aetatis numero Orthodoxorum dixerat, statuit ante ortum haereticorum perpaucos fuisse in Ecclesia Christianos. Ita scilicet, ejus sententia, quod factum, infectum, quodque ratum ante erat, irritum est. Sed videamus, quo tandem hoc genus argumenti spectet.

Sic enim statuit: Celsum etsi hostem Christianorum, indignum tamen non esse, cui aliqua fides adhibeatnr. Atque esse

(1) Dodwell. l. c.

(2) Vide quae diximus *lib.* I. *cap.* II. §. XVII. *pag.* 96. *et seq.*

profecto cur ejus, in hac quaestione praesertim, non sit testimonium contemnendum. Nullam namque singularem rationem fuisse, quae illum ad decipiendum lectorem impelleret. Hunc igitur, initio paucos (1) fuisse Christianos, scribere. Divisos deinde fuisse, cum numero crevissent, in factiones, distractosque diversitate sententiarum. Oriri autem haereticos, factionesque, ut visum Dodwello (2) est, Trajani tempore coepisse. Paucos igitur floruisse Christianos antequam Trajanus potitus imperio fuisset.

Demus quod est Celso probatum. Nihil enim huic disputationi adversatur. Quod Dodwellus de ortu haereticorum tempore primum Trajani contendit, censetne Vitringa componi cum veritate ullo modo posse? Haeresis enim Hymenaei, et Phileti (3) annon, vivo Apostolo Paulo, nata est, latiusque per Asiam manavit? Quid? Tempore Domitiani, nullane haeresis Ecclesiam perturbabat? Nicolaitae profecto, quos nominat in Apocalypsi (4) Johannes, haeretici censebantur, et erant; quosque poterant, horum sibi animos ut conciliarent, curabant. Itaque si, Domitiano Imperatore, haeretici unitatem Ecclesiae scindere conabantur, cumque jam haereses coepissent, late, longeque, auctore Celso, propagatum nomen Christianum erat, consequens sane est, non tempore Domitiani modo, sed ante etiam magnum fuisse numerum Christianorum. Atque haud scio, an reperiri quisquam possit, qui minime hac in re Vitringae acumen desideret. Nam si Celsus, cum multiplicati Christiani sunt, tum introductas factiones pugnat, ante

(1) Celsus apud Origenem *lib.* III. *num.* 10. *pag.* 453. *T.* I. *opp. edit. Monach. S. Mauri* „ Principio, *inquit*, „ cum pauci essent, una sententia erant. Sparsi autem in multitudinem ἐς πλῆθος σπαρέντες, „ statim divisi in partes secantur, et quod cupiebant „ ab initio, suam quisque factionem habent „. Ea qua Celsi sententia, num is Christianae Religionis hostis consilium decipiendi incautos, suscepisset, Vitringa viderit. Loqui Celsum de factionibus, ut de re nova, adversarius animadvertit. Sed quid inde praesidii sibi polliceatur, nescio. Neque enim multo vetustior fuisset origo sectarum si e Domitiani, non e Trajani temporibus esset repetenda. Ac si ex Trajani tempore primordia haereseon Celsus duxisset, errasset profecto, convincique auctoritate Pauli, et Johannis facile erroris posset.

(2) Dodwelli de primordiis haereticorum opinio sic habet. Sub Trajano manifestam fuisse ab haereticis defectionem factam. Tribuit hoc initium discessionis Menandro. Suae sententiae Hegesippum imprimis testem appellat; apud *Euseb. H. E. lib.* III. *cap.* XXXII. *et lib.* IV. *cap.* XXII. *Dissert.* I. *in Irenaeum* §. X. Sed Hegesippus non Menandrum, sed Thebuten primum defectionis auctorem fuisse scribit. Quin etiam addit vetus ille scriptor, haereticos post Jacobi mortem, quo tempore Simon Cleophas auspicatus Hierosolymitanum Episcopatum est, nempe anno 72. ut Dodwellus existimat, discidisse Ecclesiae unionem, ab eaque sese divisisse. Atque adversus Dodwellum non pauca observavit Thomas Ittigius, *in praef. ad Dissert. de Haeresiarchis. Edit. an.* 1690.

(3) De his loquitur Paulus in 1. *epist. ad Timoth. cap.* V.

(4) *Consule Apocalyps. cap.* II. *vers.* 6. 15. Irenaeum *lib.* I. *cap.* XXVII. Tertullianum *de Praescription. cap.* XLVI.

quidem certe multiplicatos fuisse Christianos existimarit, oportet, quam introductae factiones essent. Quae ergo illa est concludendae ex verbis Celsi sententiae ratio: *ante ortum haereticorum* (1) *paucos Christianos fuisse*? An repente et propagationem religionis, et sectarum ortum extitisse dicet? Nae ille, nisi derideri velit, gradibus quibusdam crevisse Christianam rempublicam concedet. Quod si ita est, veraque Celsus praedicat, ut Vitringa censet, dandum etiam illud est, desitum a majoribus nostris minime fuisse, quoad ita amplificata Christiana res fuit, ut aliqui aut invidia, aut falsa opinione ducti discindere in partes Ecclesiam tentarent. Sed extorquere a me Adversarius nunquam poterit, ut Celsum vel errore, vel mendacii crimine vacare putem. Hominis inimici, subdoli, atque imperiti nostrarum rerum, qui id unum contendit, ut quocumque tandem modo posset, Ethnicos ab religione, institutisque Christianis averteret, fides mihi perpetuo suspecta erit. Neque enim Vitringae assentior ajenti, caussam nullam esse, cur mentiri Celsum voluisse, incautosque decipere suspicemur. Norat enim homo in primis astutus, paucitatem despicatui mortalibus esse solere; dissensiones autem, diversasque de religione sententias ad eam confirmandam conducere non posse. Itaque initio paucos fuisse Christianos, dixit. Cumque auctam mirifice rem Christianam fuisse negare non auderet, propterea quod id satis suo praesertim tempore pateret (vixit enim, ut aliqui existimant, cum Hadriano), divisionem tum natam, cum crevisset, objecit; quasi falsa ea esset religio, seque proinde ipsam sustinere nequiret. Atque Origenes, cui primordia, progressusque religionis perspecti erant, tam impudenter mentiri (2) Celsum non tulit. Quare egit, ut debuit, diligenter, ut quisque quanto in errore versatus Epicureus ille Philosophus fuisset, cognosceret. Verum permitto, quae Celsus tradidit vera esse. Pauci ergo Christi aetate, pauci, vivis Apostolis, Christiani fuerint necesse est. Qua re quid dici, aut excogitari potest absurdius? Itaque nutat partibus omnibus, claudicatque Vitringae ex Celsi testificatione ducta oratio.

(1) Vitringa *ibid. pag.* 972.

(2) Origenes l. c. „ Manifestum quidem est, *inquit*, „ paucos initio fuisse Christianos, si comparentur cum „ multitudine, quae consequuta est. Quamquam non „ omnino pauci erant. Hinc enim conflata est Jesu „ invidia, et Judaei ad construendas ei insidias excitati sunt, quod ipsum in solitudinem multitudo sequeretur etc. „. Vide quae supra attulimus *lib.* I. *cap.* III. §. XIX. *pag.* 154.

At si fuerunt, *inquit*, scriptores, qui Trajani tempore magnam fuisse copiam Christianorum dicerent, cur nulli fuerunt, qui de florenti Ecclesiae statu sub Vespasiano, et filiis loquereutur? Atque hoc ab illo octavi argumenti loco habetur. Jam vero sic adjungit: Eusebius „ *Servatoris quidem*, inquit, *Ecclesia magis ac magis* (sub Trajano) *in dies efflorescens*, *continuis incrementis augebatur* (1). Similia horum sunt, quae disseruit, cum de Hadriani temporibus ageret.

Miror Vitringam, qui Eusebium testem appellet, dissimulasse eo loco, quae consignata literis ab eodem de Christianis essent quo libro earum rerum est persequutus historiam, quae Domitiano Imperatore contigerunt. Etenim *lib.* II. *historiae.* Nihil in nos a Vespasiano (2) saevitum scribit. Domitianum deinde secundum fuisse testatur, qui in nos ipsos crudeliter agere decrerit. Post, „ tantopere, *inquit*, temporibus illis, quae supra demonstravimus, „ nostrae fidei doctrina splendescebat, ut hi etiam scriptores, qui „ a sermone, et disciplina religionis nostrae videntur prorsus alie- „ ni, historiarum suarum monumentis cum persecutionem, tum „ martyria, quae id temporis gesta erant, tradere minime fuerint „ gravati „. Quod si magis magisque amplificatam Trajano primum, postque Hadriano, inde sequentibus Imperatoribus Christianam rempublicam, affirmat, fuisse, id quidem certe non efficit, ut ea ante minime floreret: quemadmodum quod propagatam Christianam religionem, quo tempore Hadrianus Imperium obtinebat, latissime fuisse dicat, non evertit quae de aucta eadem statuerat sub Trajano.

De Plinii ad Trajanum Epistola nihil dico. Est enim supra demonstratum, quam ea nostram confirmet sententiam. Vidit hoc Vitringa. Itaque ut ingratiis paucos Christianos fuisse ante Trajanum efficeret (quasi sit Christiano viro laudi tribuendum, si cum incredulis omnem religioni verae gloriam adimere conetur), multis modis everti ab se argumentum posse respondit, quod ex ejus generis monumento a nostri similibus duceretur. Igitur loqui se, ait, *comparate* ad progressus, quos Ecclesia Trajani, Hadrianique Imperatorum aetate fecit. Quid hoc est *comparate*? An, Trajano Imperatore paucos omnino Christianos fuisse dicere possemus, quod

(1) *Euseb. lib.* IV. *c.* II. *H. E.* et *lib. eodem. cap.* VII. (2) *Cap.* XVIII.

comparate ad eos, qui Constantini tempore vigebant, longe esset minor numerus Christianorum? Atque si hoc modo intelligebat, cur segniores in propaganda religione Apostolorum discipulos? Cur nihil tum fere scriptum? nihil actum praeclare fuisse? cur silentium veterum magno esse argumento, ut paucos fuisse religionis verae cultores arbitremur, dixit? Nam quod addit, falsos fratres fuisse in caussa, cur is, quem vellet, eo tempore Ecclesiae status esset, jam est illud paullo ante satis, ut censeo, solide refutatum. At de Asia minore, inquit, Plinius loquitur, in qua Johannem curasse constat, ut confirmaretur, augereturque religio. Ridiculum! Quasi vero Brutius, Dio, Eusebius, ceteri denique de Asia minore loquuti sint. Sed instat Vitringa. Etenim si tanta vis Christianorum Romae fuisset, inquit, quantam in Bithynia reperit Plinius, qui tandem tam ignarus fuisset nostrarum rerum? Ego vero paullo esse in disputando acutiorem Vitringam vellem. Principio Plinii locum, quem ipse laudarat, ut Trajani aetate magnopere fuisse nostram religionem amplificatam ostenderet, ubi sibi adversari animadvertit, contorsit ita, ut in unam Asiam cadere videretur. Deinde, ut suum errorem defenderet, statuit ex imperitia, ignorationeque rerum nostrarum, in qua Plinius versabatur, concludi paucitatem nostrorum in Italia posse, quin prospexerit, quid sequatur. Namque si Plinii ignorantiam argumentum esse paucitatis nostrae putat, pauci fuerint a Claudio ad Neronem, pauci Trajani, pauci Hadriani, pauci denique Antoninorum temporibus in Romano imperio Christiani necesse est, quod Tacitus, quod Trajanus ipse, quod Celsus, quod alii denique ethnici, quae decreta Christianae religionis essent, ignorarent. Ac Judaeos Romae magno numero aetate Taciti fuisse, quis neget? At Tacitus de Judaeorum doctrina, et legibus disputans, turpissime labitur. Non ergo concludere paucitatem gentis alicujus ex imperitia eorum, qui de illa scripserint, licet.

Extremum argumentum, quod Vitringa adhibet, simile esse arbitror superiorum. Magnam enim copiam nostrorum hominum vigere a Nerone ad Trajanum potuisse, quin ulli non floruerint literati viri, qui libris editis religionem defenderent, id vero sibi incredibile videri, dicit. Confirmatum autem etiam atque etiam in sua sententia se, cum seculo secundo tantam scriptorum in Ecclesia copiam fuisse consideraret. Numerat deinde Ignatium, Po-

lycarpum, Papiam, Quadratum, Aristidem, Justinum martyrem, Hegesippum, Athenagoram, Melitonem Asianum, Theophilum Antiochenum, Dionysium Corinthium, Pinytum, et Philippum Cretenses, Irenaeum, Clementem Alexandrinum, quos secundo seculo vixisse constat.

Equidem, nisi haec ipse in Vitringae libris legissem, ne suspicatus quidem fuissem, tantum ingenium in tam ineptas sententias, tam levi de caussa, incidere potuisse. Primum enim, quod totum seculum secundum cum triginta annorum intervallo conferat, facit quod profligatae caussae patroni solent, ut ea congerant, quae ne similia quidem esse videantur. Ac si par cum pari intervallo temporis comparasset, minus id scilicet graviter tulissem. Atqui ab anno nonagesimo octavo vulgaris aerae, quo auspicatus Trajanus imperium fuit, ad annum centesimum trigesimum octavum, quo Hadrianus periit, quadraginta nempe annorum spatio, quot ille habet scriptores Christianos quos numeret? An, demtis Ignatio, Quadrato, Aristide, nominare alios ullos potest, qui scripserint, cum Trajanus, Hadrianusve imperium obtinerent? Nam de Papia num ante, vel eo tempore scripserit, non satis liquet. Si ergo a sexagesimo ad centesimum aere vulgaris annum, quod est quadraginta annorum intervallum, Paulus, Johannes, Lucas, Clemens, Hermas viguerunt, negari non potest, quin tot saltem scriptores ab anno sexagesimo ad centesimum vixerint, quot ab anno centesimo ad centesimum trigesimum octavum floruisse constat. Atque haud scio, an Ignatius, Papias, Polycarpus, Quadratus, Aristides, qui Apostolos aut cognorunt, aut propter temporum propinquitatem cognoscere potuerunt, ad secundum potius, quo scribebant, quam ad primum, quo sunt scribendi facultatem, atque scientiam consequuti, spectent. Quid? Si absurdum est, eorum temporum magno numero scriptores poscere, quo vel latebant Christiani, ut supplicia declinarent, vel praeparatum ad scribendum otium non habebant, cum id maxime laborarent, ut Ethnicos ad sacra nostra perducerent, restituerentque Ecclesiae eos, qui lapsi vi tormentorum fuissent? Quod si Ignatius captus ab inimicis extremo suae vitae tempore non fuisset, totque Ecclesias non peragrasset, ut ante fecerat, nunquam fortasse animum ad scribendas septem Epistolas induxisset, propterea quod ei ab instituendis verbo Antiochenis minime vacasset.

Mitto quae ex Prophetis Vitringa collegit, ut praevisam longe ante fuisse paucitatem Christianorum a Nerone ad Trajanum ostenderet. Ea namque de afflictis ob vexationes Ecclesiae rebus a Tiberio ad Constantinum, non de exiguo nostrorum hominum a Nerone ad Trajanum numero intelligenda sunt, ut mirum sit, hominem eruditionis laude celebrem ausum esse divina oracula contorquere, aptareque tam absurdae, quam certe est ea, quae ipsi placuit, opinioni. Neque moror, quod paullo post animadvertit, reprehendi Ephesiorum Episcopum ab Johanne (1), quod de studio, quo ante flagrabat, virtutis plurimum remisisset. Non enim sequitur Ecclesiam minus tum fuisse, quam ante fuerat, florentem. Quod ni ita esset, concederet Vitringa, Apostolorum aetate minus fuisse studiosos pietatis Christianos, quod Paulus Corinthios (2), qui divisi in factiones essent, acriter, acerbeque redarguisset. Verum recte Vitringa ex eo Apocalypsis loco paucos fuisse Christianos concluserit. Id nunc permittam. At sumam meo ipse jure, et plurimos eo tempore, et singularis laude virtutis viguisse. Pugnantia haec quidem videntur, sed si ratio Vitringae quidquam habet virium, fatendum est, esse vera. Etenim dum Ephesiorum Angelum Johannes reprehenderet, Angeli Smyrnensium (3) laudavit studium virtutis, inque perferendis adversis rebus fortitudinis, atque constantiae. Quare ut e reprehenso uno Ephesio sequitur auctore Vitringa, paucos fuisse, ita e laudato Smyrnensi, consequens erit, perplures eo tempore, quo Domitianus imperabat, claruisse, eosque jam insigni virtute praeditos Christianos. Atque haec satis esse puto ad evertendam ejus viri opinionem, qui etsi Christianum se esse diceret, quasi tamen quidquam pretii in deprimenda primorum temporum Ecclesia esset, contra atque veritas posceret, conatus est laudem ei adimere non modo amplitudinis, sed studii etiam virtutis, integritatisque morum.

(1) *Apocalyps. cap.* II. *v.* 4. *et seq. Sed habeo adversum te, quod caritatem tuam primam reliquisti.* Atqui Vitringa praetermittere, quae praecedunt, non debebat, ut cognosceretur, non ita deferbuisse ardorem Angeli Ephesii, studiumque religionis, ac pietatis, ut indiligens, otiosusque esset. Nam *v.* 2. *et seq.* haec habet Johannes », *Scio opera tua, et laborem, et patientiam tuam, et quia non potes sustinere malos, et tentasti eos, qui se dicunt Apostolos esse, et non sunt, et invenisti eos mendaces; et patientiam habes, et sustinuisti, propter nomen meum, et non defecisti.*

(2) *Epist.* I. *cap.* V. *et seq. et* II. *cap.* XIII. *v.* 1. *et seqq.*

(3) *Apoc. cap.* II. *v.* 9. *et seqq.*

CAPUT VII.

DE PRODIGIIS, PROPHETIAE DONO, ATQUE VISIS, QUAE POST MORTEM APOSTOLORUM, TRIBUS POTISSIMUM PRIMIS ECCLESIAE SECULIS, OBSTINUERUNT, AC DE AUCTO INDE NUMERO CHRISTIANORUM.

§. I.

De Prodigiis, et Prophetiae dono.

Est quidem Christiana religio simplex in primis, nihilque complectitur, quod cum recta ratione pugnet. Sed ea initio praecipue confirmanda visis, atque prodigiis erat, quo manare latius, propagarique per universum orbem terrarum posset. Itaque summus ille rerum universarum conditor, ac moderator, ut hominum, quorum caussa Filium suum Deum ipsum, ac sibi ὁμοούσιον in mundum miserat, ac Jesum vocari voluerat, et cruci affigi, morique permiserat, saluti, felicitatique prospiceret, non solum quo tempore Jesus idem nobiscum egit, ejusque Apostoli vixerunt, sed insequentibus etiam aetatibus visis suum populum, ita ut erat pollicitus, illuminavit, atque illos, qui longe distarent a veritate, prodigiis, ut crederent, permovit. Ac visa quidem, atque prodigia primis Ecclesiae seculis frequentiora fuerunt, quod ita ratio temporum posceret, quibus magna pars hominum idololatriae scelere detinebatur. Priore igitur seculo, cum Prophetae in Ecclesia perplures essent, tum et Prophetides viguerunt, in quibus numerari Philippi Diaconi filiae (1) quatuor virgines debent, quae excelluisse hujus doni laude feruntur. Ex iis Papias (2) intellixisse testatur se " mortuum suo tempore suscitatum esse, et *Justum*, cui *Barsabas* cognomen erat, cum venenum bibisset, nihil inde molestiae fuisse perpessum ". Est praeterea auctor Eusebius in IV. libro historiae (3), Quadratum virum doctissimum, qui sub Hadriano caus-

(1) *Actor. Apost. cap.* XXI. *v.* 9. *Huic erant quatuor filiae virgines prophetantes etc.*

(2) Apud Eusebium *lib.* III. *cap.* XXXIX. " Quemadmodum, *inquit*, Papias, qui temporibus iisdem vixit, historiam permiram a filiabus Philippi se accepisse affirmet, in praesentia exponendum videtur. Mortuum enim suo tempore narrat excitatum. Aliud etiam, quod non minus habet admirationis, Justo cognomento Barsabae contigisse, nimirum ubi venenum mortiferum ebiberat, eum, propter gratiam ipsi a domino tributam, nihil molestiae pertulisse ". *Edit. Christophors. cap.* XXXIII. *pag.* 81.

(3) De Quadrati dono prophetiae vide Eusebium *l.* III. *c.* XXXI. *H. E. edit. Christophersoni p.* 79. qui

sam Christianorum egit, prophetiae gloria inclaruisse, multosque deinceps fuisse, qui virtute Dei prodigia patrassent. Quin etiam e rogo Polycarpi (1) Episcopi, et Johannis Evangelistae auditoris, celeberrimique Martyris columbam evolasse, ac pro nidore, e carne ejus combusta aromaticum odorem exhalasse, qui nares eorum, qui aderat, replesset, memoriae proditum est. Saepe etiam Justinus (2) Martyr, obtinuisse in Ecclesia sua ipsius aetate dona hujusmodi, Christique nomine invocato, a maribus, feminisque prodigia patrari, daemonasque coerceri consuesse, scribit. Neque esse quemquam arbitror tam impudentem, qui cum palam haec praedicata ab Justino Judaeis, Ethnicisque fuisse intelligat, tum martyrem vel deceptum, vel ausum esse mentiri, pugnet. Namque res aut falsas, aut quae ipsi satis exploratae non erant, hostibus Christiani nominis vir imprimis cautus nunquam proposuisset, ne si periculum rei facere voluissent, ludibrio, religio exponeretur, cujus ipse defensionem suscipere statuisset. Singulare vero illud prodigium tempore Marci Aurelii Augusti fuit. Etenim cum exercitus Imperatoris Marcomannico bello detineretur (3), neque ullum aquandi modum

paulo post de Christianis eorumdem temporum quibusdam, quos Evangelistas appellat, agens: ,, Virtutes, *inquit*, permultae admirabiles, et miracula sacrosancti Spiritus opera per eos ad id usque temporis gerebantur, ita ut frequens hominum multitudo ipsa prima praedicationis auditione persuasa, propenso studio pietatem, et cultum, qui Deo omnium rerum opifici soli debetur, animis exciperet ,,.

(1) Vide Acta ejus martyris ab Ecclesia Smyrn. descripta apud Euseb. *lib.* IV. *H. E. c.* IV. *p.* 98. *edit. Christophors.* et apud Ruinartium *Act. Select. SS. MM. pag.* 31. *et* 37. *edit. Veronensis an.* 1731.

(2) Justin. *Dialog. cum Tryphone pag.* 302. *edit. an.* 1615. ,, Et nunc nos, qui in crucifixum sub Pontio ,, Pilato Jesum Dominum nostrum credimus, daemonia cuncta, spiritusque malignos adjurantes, sub ,, potestate sua nostra subdita habemus ,, *et pag.* 308. ,, Apud nos hucusque prophetica extant dona, unde ,, et vos intelligere potestis, quae olim in genere vestro erant, ea esse in nos translata ,,. Vide *pag.* 247. *et Apolog. quae prima dicitur pag.* 45. *edit. ejusd.*

(3) Eusebius *lib.* V. *H. E. cap.* V. *pag.* 125. *edit. Christophersoni*, quo etiam loco Apollinaris testimonium laudat, haec habet ,, Milites legionis Melitinae, quae ,, fidei merito nunc etiam manet, dum Marci acies ,, adversus hostes ordinatur, flexis in terram genibus, ,, ut Christianorum mos est, preces ad Deum fudisse ,, perhibentur. Cujus spectaculi novitate hostibus stupefactis, aliud quiddam longe majori dignum admi- ,, ratione accidisse narrant. Hinc quidem fulminum ja- ,, ctum, quibus hostium copiae in fugam versae, atque ,, extinctae sunt; illinc vero imbrium vim, quibus ,, exercitus eorum, qui Deum precati fuerant, jam- ,, jam siti periturus, praeter spem servatus est ... Apol- ,, linaris legionem ipsam, cujus precibus id miracu- ,, lum perpetratum est, exinde congruo rei vocabulo ,, fulmineam ab Imperatore cognominatam esse scri- ,, bit ,,. Tertullianus *Apologetici cap.* V. ,, Literae Mar- ,, ci Aurelii, *inquit*, gravissimi Imperatoris requiran- ,, tur, quibus illam Germanicam sitim Christianorum ,, forte militum precationibus impetrato imbri discus- ,, sam, contestatur ,,. *Et lib. ad Scapulam cap.* IV. ,, Marcus quoque Aurelius in Germanica expeditione, ,, Christianorum militum orationibus ad Deum factis, ,, imbres in siti illa impetravit. Quomodo non geni- ,, culationibus, et jejunationibus nostris, etiam sicci- ,, tates sunt depulsae? Tunc et populus adclamans Deo ,, Deorum, et qui solus potens, in Jovis nomine Deo ,, nostro testimonium reddit ,,. His testibus accedunt Gregorius Nissenus *Orat.* II. *in* XL. *Martyres*, Xiphilinus *Dion. Epit. lib.* LXXI. *pag.* 806. Orosius, aliique. Itaque viri clarissimi, et in hoc genere summa cum laude exercitati, veram hanc esse historiam defendunt, ut Baronius ad an. CLXXVI. Valesius in *notis ad Euseb. histor. pag.* 93. *Huetius Demonstr. Evang. Prop.* III. §. XIX. *pag.* 65. *edit. Paris.* Dominicus de Colonia

haberet, periculumque manifestum esset, ne, nisi ei divina esset virtute subventum, universae legiones perirent; Christiani milites orando, obsecrandoque Deum, non modo impetrarunt, nt plueret, sed etiam, ut hostes icti fulminibus partim interirent, partim dissipati, tandem venirent in potestatem Populi Romani. De quo quidem miraculo, etsi est illud a veteribus celebratum, magna est tamen inter novos scriptores dissensio. Atque intelligo, esse aliquos, qui aut deceptos majores nostros errore fuisse, aut fraude, quam ipsi *piam* appellant, egisse, Christianisque militibus tribuisse defendant, quod aut acceptum nulli referendum esset, aut si cui unquam mortalium, iis quidem certe, ex quibus illud ipsum Ethnici profectum fuisse arbitrarentur. Ego vero gravissimorum virorum studia imitatus, in eam facile sententiam inducor, ut existimem, injuriam majoribus nostris, qui eo tempore viverent, conflari ab iis, qui vel deceptos illos fuisse, vel dolo, fraudeque in errorem alios illicere curasse, dicant. Principio incredibile est, Apollinarem Hierapolitanum, et Tertullianum, qui aut eo tempore, quo res ipsa evenit, aut paullo post vixerunt, tumque scripserunt, cum recens adhuc prodigii memoria esset, Ethnicis opponere ausos fuisse, quasi a Christianis factum, quod aut vi naturae, aut alins cujusquam opera contigisset. Nam si falsa praedicassent, vel ejusmodi, quae revocari in dubium deberent, quin vindicassent eam, cujus patrocinium sumserant, religionem, quasi mendaces, impostoresque essent, exposuissent ipsam ludibrio inimicorum. Tam autem confidenter, audacterque agere voluisse Patres, ut quae Ethnici suis nu-

Tract. Gallice Scripto: De Religione Christiana testimoniis Ethnicorum confirmata cap. III. *pag.* 69. *et seqq.* Bernardus Montfauconus *Tom.* I. *Antiquit. Illustr. lib.* II. *Tab.* XIII. Non desunt Protestantes plerique, qui assentiantur: ut Christianus Cortoltus *de persecutionibus Ecclesiae Primitivae pag.* 226. *et seqq.* Hermann. Wittsius *in Aegyptiac. an.* 1696. *editis pag.* 420. *et seqq.* Johannes Richardsonus in Praelect. Ecclesiasticis an. 1726. Londini editis *Praelect.* XII. Christophorus Cellarius *Dissert. de Primo Principe Christiano Dissertationum pag.* 313. Petrus Kingius, cujus Epistolas de hoc argumento ad Moylium latinas fecit, ediditque Johann. Laurentius Moshemius. Guilielmus Wistonus *Dissert. contra Moylium*, Will. Wottonus *Dissert. contra Larroquanum*, et Thomas Woolstonus (ille idem, qui post miracula a Christo patrata inania reddere per summam impudentiam conatus est) *Dissert. contra Moylium*, Matthias Zimermannus *Analect. pag.* 120. Thomas Ittigius, *sec.* II. *p.* 293. *et seqq.* Petrus Adolphus Boysenus *de Legione Fulminatrice Hist.* Johan. Fridericus Koebery *binis Dissert. edit. Gerae an.* 1684. Qui contra sentiant, hi fere omnes sunt e numero Protestantium. Eorum aliquos numerabo Jos. Scaliger *ad Euseb. Chronic. pag.* 222. Daniel Larroquanus *Dissert. subjecta Adversariis Matthaei Larroquani Parentis an.* 1689. *pag.* 553. *et seqq.* Walterus Moylius *Epistolis contra Petrum Kingium*, editis primum anglicae, deinde a Joh. Laurentio Moshemio latinis factis, vulgatisque *Lipsiae et Golitsii.* Joh. Clericus *H. E. ad an.* 174. *p.* 751. *et seq.* Samuel Basnagius *Tom.* I. *Annalium pag.* 156. *et seq* Henricus de Bunan, qui de hoc argumenti genere in utramque partem disputavit *hist.* germanice vulgatae *pag.* 325. *T.* I.

minibus, aut Aegyptiis adscribere solebant, ea ipsi, sine gravi momento, sibi arrogarent, ejusque existimationis, quam essent consequuti, jacturam faecerent, persuaderi mihi, si non demonstratione, at opinione saltem vellem. Nam aliquos fuisse, qui (1) Jovi id prodigii genus, vel (2) praestigiatori cuidam Aegyptio acceptum referre auderent, non nego. Sed magnae parti hostium e Christianis illud esse profectum persuaderi facile potuisse, inde maxime colligi posse arbitror, quod nunquam, ni res ita se habuisset, oppositum fuisset a nostris illud prodigium Ethnicis, quasi Christianorum precibus evenisset. Deinde miraculo impetratam pluviam fuisse, etsi sunt, qui negent, negari tamen a prudenti, sanaeque mentis viro non potest. Quotquot enim aut praesto adfuerunt, aut eo tempore vixerunt (3), contingere natura rem adeo singularem non potuisse existimarunt. Quamobrem plerique Christianorum precibus tribuerunt, aliqui Marci Aurelii, qui ab Jove impetraverit, nonnulli praestigiis Aegyptiorum illud esse aseribendum somniarunt. Atque tam admiranda opera, quemadmodum ex artibus praestigiatorum, aut ex Jove Ethnicorum Deo, qui nullus erat, proficisci possent, non video.

Age autem consideremus, quid ii, qui a nobis dissident, opponant. Hoc enim modo facile fiet, ut quae verisimilior sit sententia, cognosci possit. Igitur illi sic agunt. Eusebius, inquiunt, et

(1) Huc spectat imago Jovis Pluvii, cujus iconem ex columna Antonini dederunt Baronius *ad an.* 176. J. B. Casalius *De Rit. Sac. Prof.* et recentiore memoria e Protestantibus Sigebertus Havercampius *in notis ad Apolog. Tertulliani pag.* 62. de qua re singularem se dissertationem editurum pollicitus est.

(2) Dio *lib.* LXXI. *pag.* 805. „ Fama est, *inquit*, „ Arnuphim Magum Aegyptium, qui cum Marco erat, „ Mercurium praesertim illum, qui est in aerae, aliosque daemones quibusdam artibus invocavisse, ac per „ eos pluviam elicuisse „. Virtutibus M. Aurelii prodigium tribuit in ejus vita Capitolinus „. Fulmina, *inquit*, de caelo precibus suis contra hostium machinamentum extorsit, suis pluvia impetrata, quum „ siti laborarent „. Utramque sententiam complexus Claudianus est poemate de VI. Honorii Consulatu 344. *et seq.* Ex his testimoniis, illisque etiam, quae paullo ante allata sunt, plane colligitur, non natura, sed prodigio eam pluviam contigisse, idque jam non Christianorum solum, sed etiam Ethnicorum confessione. Quod Dio ait de mago, falsum est. Nam velut ipse Marcus Antonini *in vita lib.* 1. de se scribit „ A Diogneto monitus studium in res inanes non conferre, „ fidem abrogare iis, quae de incantationibus, daemonumque profligationibus, ac id genus aliis rebus „ praestigiatores, et impostores referunt, solebat „. Quamobrem recte Xiphilinus „ Nunquam, *inquit*, „ memoriae proditum est, Marcum magorum congressibus, aut praestigiis fuisse delectatum „. Baronius ad annum 176. n. 8. et Huetius l. c. idcirco ab Dione adscriptum Arnuphi prodigium fuisse censent, quod a barbaris (atque hoc nomine etiam Christiani appellabantur, quod barbara eorum origo disciplinae existimaretur) impetratam pluviam magicis artibus intellexissent (magiae autem suspecti Ethnicis Christiani erant), essetque eo tempore insignis ea superstitione Arnuphis Aegyptius. Quin etiam ne M. Antonini quidem precibus obtineri miraculum potuit. Etenim impetrata divinitus ab Ethnico viro prodigia ulla fuisse, nunquam concedam. Restat igitur, ut si prodigium fuit, acceptum sit Christianorum precibus referendum.

(3) Vide notationem superiorem

Apollinaris legionem in exercitu Antonini fuisse putant, quae collecta solum e Christianis esset. Id vero ferri nullo modo potest. Namque ea aetate tantam fuisse multitudinem Christianorum, ut ex iis legiones integras Imperatori conscribere liceret, ne verisimile quidem esse videtur. Quod si contra censet Tertullianus, agit is sane more Africanorum, qui amplificare omnia, monstraque fingere studerent. Gilbertus Burnetius (1), cum in eorum Christianorum numerum, qui post septuaginta annos vigerent, Romaeque versarentur, quae Urbs praecipua erat nostrorum sedes, inquisisset, sic reperit: eos ne quadragesimam quidem aequasse partem incolarum. Atque in pagis, villisque Christiani tum temporis nulli erant. Qnod si hac aetate tam exiguus erat numerus Christianorum, quo tandem modo tot esse Aurelii tempore potuerunt, ut viros suppeditarent, quibus integra legio conflaretur? Quaeri praeterea ex iis potest, qui prodigium ab ejus legionis militibus patratum censent, casu ne, an contra collecti milites Christiani fuerint? At ne in cogitationem quidem cadit, ut casu nullus in ea esset e tot millibus hominum, qui deorum superstitione tenerentur, sed ii tantum, qui Christiana sacra observarent, legionem componerent. Contra quis credat, ab Imperatore Christianorum inimico, habitum consulto delectum militum fuisse, qui ei essent addicti religioni? Quid? Si M. Aurelio Imperatore nulli usquam Christiani milites fuerunt? Athenagoras (2) Theophilus (3) Antiochenus, Minucius Felix (4), non solum perpetrare homicidium cuiquam Christiano minime licere, sed ne aspicere quidem, censent. Neque propria horum ea fuit opinio, sed communis omnium Christianorum, ut quae Apologeticis libellis proponi Ethnicis, defendique a Patribus soleret. Quod cum ita sit, nemo, qui bona fide agere velit, sibi unquam persuadebit, ullos esse eo tempore Christianos consuesse, qui nomina militiae dare auderent. Atque est Origenis eadem, ut plerisque videtur, opinio. Neque vero est, cur quisquam nimiae severitatis Christianos Marci Aurelii aequales redarguat. Multa namque erant in caussa, quae nostros a militia deterrerent. Ceremoniae, ac superstitiones, quas adhibere milites debebant, cum vera religione componi

(1) *In Epist. Itiner. P. II. pag.* 154. *edit. German.*

(2) Athenagoras *Apologia pro Christianis n.* XXX. *pag.* 132. *edit. Oxon.*

(3) *Lib.* III. *ad Autolyc. n.* XV. *p.* 323. *edit. Wolfii.*

(4) Minuc. Felix *Octav. cap.* XXX. *pag.* 318. *edit. Gronovii.*

non poterant. Principio sacramentum militare impium, indignumque viro Christiano erat. Deinde, signa loco Deorum habere milites cogebautur. Itaque per ea jurabant. An erant tam improbis moribus Christiani, ut haec agere, et una Christum ab se coli posse arbitrarentur? Sed fac aliqui nihilominus hujusmodi milites in exercitu essent. Quid? An horum precibus, qui tam gravi scelere implicati erant, impetrari a Deo pluvia, fudique exercitus hostium potuit? Negari nequit, quin seculo tertio, multi militiae sese Christiani addicerent. At ea aetate nostri plurimum de veteris disciplinae severitate remiserant. Ac Eusebius, et Apollinaris cum ceteris ejus prodigii testibus vehementer pugnant. Nam alii legionem e Christianis collectam non dicunt. Itaque ejus rei apud Tertullianum, Orosium, Auctorem Chronici Paschalis ne vestigium quidem extat. Quod si ejusmodi testes inter se vehementer in eadem re describenda pugnant, magno esse argumento debet, nutare omnem de legione fulminatrice, prodigioque pluviae Christianorum precibus impetratae historiam. Sed est res omnis in pauca conferenda. Si mediocris erat Marci Aurelii tempore in Urbe numerus Christianorum, in pagis autem, villisque fere nullus, in quibus conscribi legiones solerent; si Christiani a caede, et sanguine abhorrebant; si qui militiae nomen dabant, ii superstitiosis ceremoniis implicabantur; si in pluviae prodigio describendo veteres historici magnopere inter se dissident, prodigium de impetrata divinitus pluvia legionis Christianae precibus sin minus falsum, at suspectum saltem falsitatis existimandum est. Sunt autem quae praecedunt vera, est igitur verum et consequens.

Est, ut video quadripartita hujusce argumentationis divisio. Primo, quae pars ad legionem, numerumque Christianorum spectat, nullius momenti est. Initio nego Apollinarem, et Eusebium probasse, quod est de legione, quasi collecta solum e Christianis (1) esset. Hoc illi neque ajunt, neque negant. Quare a Tertulliano, Orosio, multisque aliis non dissentiunt. Ita fit, ut quae inde colligunt adversarii, nocere communi, probataeque ab antiquis sententiae non possint. Sive enim casu, sive consulto conscripti milites Christianis sacris initiati fuerint, parvi refert, si legio e solis Christianis conflata non erat. Ego vero Christianos, qui in ea nume-

(1) Vide Euseb. *lib.* V. *H. E. cap.* V.

rabantur, adscriptos militiae fuisse arbitror, quin eorum religio cognita esset Imperatori. Venio ad paucitatem, quam jaetant, Christianorum. Equidem persuadere mihi nullo modo possum, si, Trajano Imperatore, tanta fuit in Asia vis hominum, qui nostram disciplinam profiterentur, ut si ii affecti supplicio fuissent, non oppidis solum, sed villis etiam, agrisque vastitas (1) inferretur, tam exiguo numero fuisse eos tempore Marci Aurelii, quo longe magis aucta nostra erat, ac latissime propagata religio. Ac si vera Plinius praedicat (hunc autem, qui legatus erat, falsa dixisse, decipereque Imperatorem voluisse, incredibile est), tanta erat in Asia Trajani aetate manus nostrorum, ut non una ibi eorum, sed plures conscribi legiones possent (2). Quod si Burnetius Tertulliano assentiri recusat, ejus ego auctoritate non moveor. Veterem enim auctorem, quem Plinii ad Trajanum epistola purgat, negligi, ut novo scriptori, qui id sine teste, contra omnium fidem, contendit, quo rem Christianam extenuet (3), accedatur, quis ferat? Quid? Si Lucianus ille omnium religionum obtrectator in *Pseudomanti* testetur: ἀθέων ἐμπεπλῆσθαι, καὶ Χριστιανῶν τὸν Πόντον, *Atheorum* (hoc est Epicureorum) *plenum esse, et Christianorum* (4) *Pontum*? Ac ridiculum sane est, silentibus antiquis, revocare ad calculos velle,

(1) Plin. *lib.* X. *epist.* 97. „ Certe, *inquit, ad Trajanum scribens*, satis constat, prope jam desolata „ templa coepisse celebrari, et sacra solemnia diu in„ termissa repeti „ ... Et paullo ante „ . Multi omnis „ aetatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam vocantur „ in periculum, et vocabuntur. Neque enim civitates „ tantum, sed vicos etiam, atque agros superstitionis „ istius contagio pervagata est. „

(2) Neque vero in Asia solum, sed et aliis ubique terrarum. Vide quae supra attulimus Sancti Justini, Tertulliani, Origenis etc. testimonia *pag.* 334. *et seqq.* Confer praeterea Lucii Caecili loca in *Parergo contra Vitringam* laudata §. 2.

(3) Praeter eos, quos modo indicavi, etiam Cornelius Pontifex Maximus, de cujus aetate Burnetius disseruit, innumerabilem Romae fuisse populum Christianum ἀναρίθμητον λαὸν, scribit *Epist. ad Fabium Antiochenum apud Eusebium lib.* VI. *H. E. cap.* XXXV *pag.* 170. *edit. Christophersoni.* Verum si demum, quod ibidem contendit Burnetius, mille cuique presbytero permitti Christianos instituendos potuisse, magnus sine dubio fuisset Romae numerus Christianorum. Etenim quadraginta et sex Presbyteri cum Romae tum essent πρεσβύτεροι τεσσαράκοντα ἕξ *ibid. pag.* 179. *quadraginta et sex* millia Christianorum habuerint oportet. Qui sane numerus magnus fuisset.

(4) *Pag.* 762. *edit. Graevii T.* I. Moylius cum Luciani verba satis esse perspicua videret, aliquam sibi esse ineundam, qua illa implicaret, viam, putavit. Itaque sic esse locum illum explicandum censuit, ut significet *multos* in Ponto *fuisse Epicureos, et aliquos Christianos.* At Lucianus discrimen hujusmodi nunquam indicat. Quod si haec ratio pervertendorum testimoniorum valere poterit, nullus erit in historia locus, quem implicare eadem ratione non liceat. Etsi vero magnum fuisse in Ponto numerum Christianorum concludi ex eo testimonio debeat, tamen fateor, multo majorem Luciani tempore fuisse numerum Ethnicorum. Quod addit Moylius Alexandrum impostorem, cui haec verba Lucianus tribuit, magnificasse multitudinem nostrorum plus quam oporteret, concedi nequit. Non enim Alexandrum Lucianus quasi falsa dixerit, reprehendit. Reprehendisset autem, si falsa ille dixisset. Deinde demonstrandum est, amplificatum ab eo fuisse numerum Christianorum. Id vero cum non ostendat Moylius, extorquere a nobis assensionem qui poterit?

ut conatus Burnetius est, quot Romae Cornelii aetate Christiani degerent. Nam, quod ajunt adversarii, plus Romae, quam usquam alibi Christianos numero valuisse, viderint, ne verum omnino esse non possit. Mea enim sic est ratio, in quibusdam urbibus (1) plures aliquando, et aliquando pauciores fuisse eorum, qui nostram religionem colerent, quod vix eumdem semper Ecclesiarum statum esse potuisse putem (2). Pars orationis adversariorum altera erat de caede, a qua Christiani magnopere abhorrerent. At non sequitur inde nefas illis fuisse bello pro salute Imperii cum hostibus, quorum injusta esset caussa, certare. Atque nos quoque hoc tempore spectaculis gladiatoriis, et homicidiis in conjuratione, et duello factis interesse nefas esse Christiano dicimus, quin negemus, ei ad bellum proficisci, suamque rempublicam defendere licere. Neque vero a Patribus, quos adversarii laudant, rejecta unquam militia est. Norant enim, institutos ab Johanne interdum fuisse milites, ut scirent, quemadmodum vivere deberent; reprobatam autem fuisse militiam (3) nunquam. Origenes etsi (4) Christianis quandoque vetare, ne militent, videtur; tamen alio in loco, ut castra sequantur, permittit. Extremo autem seculo secundo fuisse nostrum permultos, qui ad bellum proficiscerentur, traditum a Tertulliano (5) est, illustri ejus aetatis scriptore, cum orthodoxis assentiretur. Tam brevi autem intervallo Patres mutasse opinionem, ut qui ante negarant, iidem post fas esse Christiano militare dicerent, nunquam credam. Neque est Clementis Alexandrini discrepans ratio, ut qui

(1) Non nego numerosissimam fuisse Romanam Ecclesiam. Id enim satis est manifestum. At fuisse aliis omnibus numerosiorem, non constat. Ac miror esse aliquos, qui haec statuere curent. Quis enim hanc hodie controversiam, antiquis silentibus, dirimat? Itaque ut Moylio non assentior, qui Romae multo plures, quam usquam alibi fuisse Christianos contendit, ita ne Kingio quidem ajenti, longe majorem Ephesi fuisse multitudinem Christianorum. Ac fieri varias ob caussas potuit, ut numerosissimi coetus in aliquo oppido aliquando ad tempus imminuerentur, essetque eo tempore in minore oppido major numerus nostrorum. Atque id factum praesertim arbitror temporibus persequutionum, quum vexari in urbibus magis, quam in vicis Christiani solerent. Sed in hujusmodi rebus vix statui quidquam certi potest.

(2) Moylius implicavit magis magisque se, quum vim Pliniani testimonii declinare studeret. Amplificatione usum fuisse Plinium dixit. Id ut efficeret, ad Tacitum provocavit, qui magnum suo tempore Christianorum fuisse numerum dixit, quod fieri non potuisse existimat. Ego vero multos fuisse Neronis aetate Romae Christianos, constare Taciti testimonio defendo, quamvis multo plures fuerint Plinii tempore in Asia. Quod si contra Moylius pugnet, viderit ipse num quidquam sit in historia, quod non eludi pari ratione queat. Multo minus ferri potest, quod ait de Plinio. Hunc enim imponere Trajano amplificationis figura voluisse, qui credat?

(3) Vide quae diximus supra *lib.* I. *cap.* III. §. XXV. *pag.* 172. et *seqq.*

(4) *Lib.* VIII. *pag.* 426. *edit. Oxon.* et *lib.* IV. *pag.* 217. Consule quae collegit Spencerus in *notis ad lib.* V. *Origenis contra Celsum pag.* 602. *et in lib.* VIII. *pag.* 796. *Tom.* I. *opp. Orig. edit. Monach. S. Mauri.*

(5) *Apologet. cap.* XLII. „ Navigamus, *inquit*, et nos „ vobiscum, et militamus, et rusticamur „. Confer quae attuli ex Tertulliano *supra pag.* 339. *not.* 1.

Christianum, nisi miles sit, incedere nudis pedibus (1) decere putet. Quid multa? Apollinaris (2) aetate Marci Aurelii vixit. Is Christianos in ejus Imperatoris exercitu milites fuisse testatur. Auctori autem eorum temporum aequali, sine gravi aliquo argumento, auctoritatem adimi nemo, opinor, prudens patietur. Quare non est opus, ut Basilii (3) Magni, aliorumque Patrum, qui post claruerunt, testimonia, quae eodem pertineant, congeram. Nam etsi Basilius de iis Christianis agat, qui primis seculis Ecclesiae vivebant, sitque aliorum constans de militibus non prohibendis Sacrorum communione sententia; tamen, cum aequales eorum temporum mihi scriptores praesidio sint, recentiorum ope, quorum est alioqui magna existimatio doctrinae, auctoritatisque, non egeo.

Nam quod addunt, superstitiosis ceremoniis implicari milites consuesse, adeoque Christianis nefas fuisse nomina militiae dare, inane est. Principio qui conjecturis rem testatam evertere contendunt, nae hi vehementer errant. Jam vero, qui historiam ab antiquissimis auctoribus scriptam ea maxime ratione ductus negat, is quid agat aliud, nisi conjecturis indulgendum esse censeat, ne suspicari quidem possum. Deinde milites Christianis sacris initiatos Tertulliani aetate fuisse, quin ii reprehensi a Patribus fuerint, paullo ante est satis, ut existimo, perspicue (4) demonstratum. Neque

(1) *Clem. Alex. in Paedagogo lib. II. cap. XI. pag.* 240. *edit. Oxoniensis: Decere*, inquit, *eum* (Christianum) *intectis pedibus esse, nisi forte militet.* Negat Moylium agi hoc loco a Clemente de Christianis. Nam de quolibet viro ab eo institui sermonem dicit. Sed non animadvertit praescribi Christiano a Clemente ibidem rationem degendae, recteque instituendae vitae. quam si εἰ μὴ στρατεύεται dicit, indicio est, hoc item ad Christianos spectare illius dictum. Alioqui quorsum id, quod ad rem non esset, usurpasset? Addit Moylius de militibus *cohortalibus*, non de *castrensibus*, si de Christianis Clemens loquatur, haec verba intelligi oportere. Ridiculum! Nam Presbyter Alexandrinus generatim milites memorat, nec castrenses excipit. Quae verba, quae late pateant, astringenda non sunt, ut *cohortales* tantum milites indicent. At subdit, ostendi non posse, num militiam probarit Clemens, quamvis milites nominet. Ne id quidem concedi potest. Si enim reprobasset militiam Clemens, decere nunquam dixisset, ut quisquam caligatus incedat, non solum civis, sed etiam miles. Quod affert argumentum ex Tertulliano, non est simile. Tertullianus enim modo hoc, modo illud. Uno loco militiam permittit, alio reprobat. Hoc Clemens nunquam fecit. Sed sumit eodem modo actum a Clemente esse, ut qui *in Cohort. ad Graecos pag.* 90. *pacificos milites* esse Christianos, et in Paedagogo *lib.* I. *cap.* XII. *Christianos non in bello, sed in pace institui*, et *lib.* II. *cap.* IX. *et lib. Strom.* IV. *pag.* 59. *Pacificos eos esse oportere dicat.* Ego autem, ut ex his sit consequens, militare Christiano homini nefas esse, non video.

(2) Vide locum Eusebii supra indicatum.

(3) Basil. *epist.* CLXXXVIII. *pag.* 275. *Tom.* III *opp. edit. Monach. S. Mauri* ,, Caedes in bellis factas Patres ,, nostri, *inquit*, pro caedibus non habuere ,,. Moylius de temporibus Constantini loqui Basilium, putat. Ita omnia contorquet, ut suam opinionem defendat. Sed S. Doctor orationem suam coarctari Constantini temporibus, nunquam dixit. Constitutionibus Apostolicis praescribitur modus, quo recipi, instituique ad baptismum milites debeant. Vide *lib.* VIII. *cap.* XXXII. *pag.* 415. *T.* I. *PP. Apostolicorum.* Etsi autem ante IV. saeculum collectas hasce Constitutiones fuisse non putem, tamen quid Ecclesia sentiret, satis indicant.

(4) Verum quidem est decerni a Tertulliano, tunc aetatis Montanista, *lib. de Cor. Milit. c.* XI. nefas esse

eos, quos Diocletianus cruciari jussit, quique in castris essent, quidquam fecisse Patres putarunt, quod cum Christianae religionis disciplina pugnare videretur. At si sacrificassent, si superstitiosi aliquid egissent (1), reprehensionem effugere nunquam potuissent. Sed dicam quod sentio. Etsi milites jurare per (2) *salutem*, *perque Majestatem* (3) *Imperatoris* solerent, id quod vetitum Christianis non erat, rem tamen divinam facere, superstitioneque obligari non cogebantur. Quamobrem nihil impediebat, quo minus nostris militiam profiteri, atque in acie pro republica confligere liceret. Atque ita sese rem habuisse Actorum (4) Apostolicorum auctoritate plane

Christiano in Romano exercitu militare: at is ipse auctor, ut ante dixi, in castris Romanorum milites nostros dicit fuisse, affirmatque in Apologetico, militum Christianorum precibus impetratam pluviam fuisse.

(1) Milites Christianos nihil in Christum injuriose agisse, cum militiae nomen in Romano exercitu darent, tam certum est, quam esse certa res ulla in historia potest. Primo, quia quum illi quidquam superstitiosi facere cogebantur, tum mori potius, quam simile quidquam facere malebant. Lucius Caecilius in *lib. de mortibus Persequutorum c. X. de Persequutione* Diocletiani agens „ Tunc, *inquit*, ira furens, sacrificare „ non eos tantum, qui sacris ministrabant, sed universos, qui erant in Palatio jussit, datisque ad praepositos literis etiam milites cogi ad nefanda sacrificia, praecepit „. Non ergo antequam saevisset Diocletianus, cogi ad sacrificandum milites consueraut. Vide Euseb. *lib.* 10. *cap.* VIII. *H. E.* et Sulpicium Severum *lib.* II. *Hist. Sacrae cap.* XXXIII. quibus in locis de injuriis Christianis ab Licinio inlatis agunt. Neque uti potuit, ut solet Moylius, testimonio Tertulliani. Is enim in Apologetico (quem librum ante exactum seculum secundum scripsit, ut est a Johanne Laurentio Moshemio singulari dissertatione demonstratum) sic milites M. Aurelii Antonini, et reliquorum, qui post fuerunt, Imperatorum Christianos memorat, ut eos laudet interdum, eorum vero institutum nunquam condemnet. At si illi superstitiosi quidquam agere solebant, condemnati sine dubio a Tertulliano fuissent. Quod si post contra sensit Tertullianus, volubili erat ingenio, neque ratio ulla erat, cur mutaret sententiam, ut aliorum Patrum auctoritate hactenus constitit. Profert in rem suam praeterea Moylius Synodi Nicaenae I. Canonem XII. Eo severe reprehendi milites, ait, qui relicta militia sub Licinio, ad eam quaestus gratia Constantini tempore rediissent. Eodem fere modo Canonem explicat Dionysius Petavius *lib.* II. *Dissertationum Ecclesiastic. cap.* II. §. IV. Sed quid inde elicere pro se queat Moylius, nescio. Non nego, reprehensos fuisse eos, qui relicta militia sub Licinio ob cupiditatem in castra post revertiment. An ergo, Patrum Nicaenorum sententia, nefas erat Christiano viro castra sequi? Non est id, meo quidem judicio, consequens. Sed differatur haec in aliud tempus oratio.

(2) Tertulliani *Apolog.* c. XXXII. „ Sed et juramus, „ sicut non per *genios Caesaris, ita per salutem eorum*„.

(3) Vide *Vegetium de re Militari cap.* V. *libri* II. Caesar Cardinalis Baronius vir immortali memoria, et Gulielmus Caveus homo de secta Episcopalium Anglorum, juramentum, quod *loc. cit.* exhibet Vegetius, fuisse illud ipsum censent, quod Christiani milites sub Ethnicis Imperatoribus sese obstringere solerent. Moylius illud esse putat, quod omnes milites ederent, cum Valentinianus imperium obtineret, sive illi essent Christiani, sive Ethnici. Idipsum ante placuerat Johanni Sarisberiensi *de Nugis Curialium lib.* VI. *cap.* VII. Sed de hac re nolo equidem contendere. Illud dico: si licuit tertio seculo Christianis militiae, sine criminis suspicione, nomen dare, licuisse etiam seculo secundo, neque esse rationem ullam, quae efficiat, non licuisse. Prudentiores Romani veteres erant, quam ut existimarent, omnes omnino milites in exercitu, quem variarum religionum cultores componerent, obstringendos unius sacramenti obligatione esse. Non enim ignorabant verbis si jurassent, acturos eos fuisse ex animo vero, non item, si Deorum loco non habuissent eos, per quos jurare Romani consuerant. Erant autem in exercitu Aegyptii, Syri, Afri, Galli, Hispani etc., qui etsi non contemnebant Romana, pluris tamen sua numina ducebant. Judaeos praeterea in Romano exercitu militasse, pluribus exemplis constat. Hos vero per nomina Romana jurasse, incredibile est. Igitur hi saltem ejus sacramenti religione soluti erant. Quare Christiani, qui ut Judaeorum progenies existimabantur, cur eadem esse religione soluti nequiverint, nescio. Praeterea tanta fortasse praefectorum vigilantia non erat, ut falli nequirent. In frequenti enim agmine, quis animadvertat omnia, quae a singulis vel fiunt, vel omittuntur?

(4) *Actor.* X. v. 1. et *seqq.* Hoc sibi ostendi vult Moylius, ut apud eum Cornelii exemplum valeat, coactos

liquet. Incredibile namque est, Cornelium Centurionem sancte, integreque potuisse in castris vivere, si signis, diisque milites coacti fuissent cultum adhibere. Est vero auctor Lucas, eum Centurionem et religiosam egisse in castris vitam, et Deo uni, quem coleret, servasse fidem. Quod si erant in castris signa, quae deorum numero haberentur, hoc tamen pietati eorum, qui a superstitione alieni essent, detrimento esse non poterat. Nam palatium quoque plenum larium, et superstitionis erat, nec tamen ea res obstabat, quin, Nerone Imperatore, in eo optimis moribus Christiani agerent (1), quos Paulus Apostolus dignos laude esse arbitraretur.

Restat, ut de discrepantia scriptorum pauca dicam. Equidem existimo, revocari in dubium historiam non debere, in qua describenda aliqua sit inter auctores dissensio. Nisi enim hoc concedatur, vereor, ne nullus fere in historia locus sit, qui dici possit, errore vacare. Nam quod Moylius sumit, Apollinarem, atque Eusebium tradere, totam (2) legionem Christianis constitisse, quoniam refutatum alio loco est, non est cur esse rursum refellendum putem.

Alterum argumentum, quo adversarii uti solent, est hujusmodi. Eusebius in ea re describenda lapsus est manifesto errore. Melitinensem namque fuisse eam legionem appellatam scribit, cui deinde ob impetratas contra hostes fulmina, haeserit fulminatricis vocabulum. Melitinensis autem legionis nulla extat in veterum monumentis commemoratio. Ac Valesius, cujus tanta fuit in historia praesertim existimatio, caussam indicavit, qua factum est, ut Eusebius in errorem incideret. Quod autem ad fulminatricis appellationem spectat, falsum omnino est. Quare ne Apollinari quidem, veteri alioqui scriptori, eorumque temporum aequali credendum est, a quo est Eusebius hoc genus fabulae mutuatus. Haeserat enim ei legioni jam usque ab Trajani, immo vero ab Augusti temporibus fulminatricis vocabulum. Quae res cum antiquarum inscriptionum et Dionis testimonio plane constet, revocari nequit in contro-

fuisse tunc temporis milites, ut diis sacrificarent, cum Cornelius Centurio esset. At equidem vellem etiam, ut, jussos fuisse omnes milites idipsum agere tempore Marci Aurelii Imperatoris, mihi ostenderetur. Id vero, etsi conetur, nunquam Moylius efficiet.

(1) Epist. ad Philippenses cap. IV. v. 22. *Salutant vos omnes sancti, maxime autem, qui de Caesaris domo sunt.*

(2) Totam e Christianis fuisse tradit Xiphilinus, a quo non differt Nicephorus. S. Gregorius Nissenus magnam partem milites Christianos fuisse scribit. Orosius, et Paulus Diaconus exiguum in ea legione numerum nostrorum hominum fuisse putant. Sed hi recentiores sunt, quam ut cum Apollinare, et Tertulliano comparari possint.

versiam. Quod si contra haec omnia, quae tam sunt perspicua, Apollinaris, et Eusebius errant, mirabile non est, si fabulam de pluvia a Christianis militibus obtenta crediderint, monumentisque mandaverint literarum.

Sed fortasse plus una legio fuit, quae fulminatrix appellaretur. In numismatibus a Goltzio relatis plures, ait Kingius, ejusmodi nominari. Jam vero in *Notitia Imperii* fit legionis XII., quae *fulminatrix* dicebatur, et collocata *Melitenae* fuit, mentio. Ex qua re efficitur, aliam praeterea legionem XII. fuisse (1), quae posita alio in loco esset. Nisi enim sic res haberet, distinctionis nota *duodecimae legionis* addita nulla fuisset. Atque ea fortasse legio est, cujus meminit Eusebius. Est autem auctor Dio, eo circiter tempore, de quo agimus, eamdem legionem egisse in Cappadocia. Cum igitur Apollinaris, et qui eum sequutus est, Eusebius e Melitinensi legione eos milites fuisse, quorum precibus patratum fuit a Deo prodigium, accepissent, nossentque eam fulminatricem dici solere, arbitrati sunt, si modo errarunt, tunc illi fuisse hujusmodi appellationem datam, cum ejus supplicationibus icti hostes fulminibus fuerunt. Quod si cum Valesio dixero, Eusebium in referenda Apollinaris sententia minus diligenter fuisse versatum, jam totum hoc, quod est e fulminatricis vocabulo conclusum, evertetur funditus, ut arbitror, argumentum. Sed non est opus. Nam satis est, ut in Asia, quae Christianis abundabat, Melitinensis legio, quae *fulminatrix* appellabatur, eo circiter tempore (2) constiterit, ut in ea esse milites Christiani possent, idque impetrare, quod est memoriae ab Apollinare, et Eusebio commendatum, prodigium. Neque vero si in appellationis origine indicanda peccavit Apollinaris, consequens est, ut in ceteris lapsus sit. Quot enim a scriptoribus narrantur, quae critici vera esse concedunt, quamquam aliqua sunt eis a veteribus immixta, quae distare a veritate videantur?

Gravius prima specie videtur esse, quod tertio loco opponunt. Nam si a Christianis, inquiunt, impetrata ea res divinitus fuisset, M. Antoninus Imperator non alteri cuiquam, sed Christianis illud

(1) Negat hoc Moylius fretus antiquorum silentio: sed nihil affert solidi, quo conjecturam refellat. Sit tamen, ut vult. Modo Melitinensis legio dicta *fulminatrix* fuerit, id quod ille facile concedit, negari non poterit Melitinensi legioni haesisse appellationem *fulminatricis*, potuisseque in ea Christianos esse, qui pluviam precando impetrarent.

(2) Vide Kingium *p.* 758. *editionis Moshemii an.* 1733.

tribuisset. Non tribuit autem? Impetratum igitur Christianorum precibus non fuit. Nam si Marcus cognosset, fuisse Christianorum prece exercitum servatum, nunquam commisisset, ut Ethnicis aut Jovi, aut Mercurio, aut Mago Arnuphi, aut Chaldaeis id ipsum adscribere liceret. Qui enim scriptis ad Senatum literis de se, exercituque, Christianorum beneficio, ut est auctor in Apologetico Tertullianus (1), servato, aequo ne animo tulisset, ut in columna Jovi Pluvio (2), in nummis Mercurio a Romanis, a scriptoribus vero aut Arnuphi, aut Chaldaeis, aut sui ipsius virtuti prodigium acceptum referretur? Atque in columna, quae Antonina dicitur, Jovis Pluvii imbres immittentis, Marcique exercitum servantis cernitur. Praeterea refertur a Morello (3) nummus, qui in cimeliis Galliarum regis extat, eodem anno cusus, quo prodigium contigisse fertur, et cujus in altera parte caput Antonini lauro redimitum, in altera Mercurius cernitur cum inscriptione: *Religio Augusti.* Dio autem Cassius, et Capitolinus nonne, aut virtute Antonini, aut artibus magorum impetratam fuisse pluviam, contendunt? Age vero si ea res dubia fuisset, quotus quisque est, qui existimare possit Themistio, et Claudiano adscribere non Christianis miraculum, sed aliis licuisse, in iis praesertim panegyricis sermonibus, atque carminibus quae inscripta essent nomini Christianorum Imperatorum? Hoc qui credit, nae ille quamvis fabulam sibi probari patietur.

Verumtamen qui mores, superstitionemque Ethnicorum perspectos habent, non admirabuntur, traditum ab eorum scriptoribus esse, aut magicis artibus e praesenti periculo, aut Deorum ope ereptum Marci exercitum fuisse. Erant enim ita affecti animis, ut quidquid mirabile evenisset, hoc ex Deo Christianorum nullo modo, ut quem intelligere nequirent, ex numinibus vero, invocatione que daemonum proficisci omnino posse arbitrarentur. Itaque etsi nostrorum precibus tot miracula patrari cernerent, tamen ea praestigiis perfici putabant, sanctosque homines magos vocare (4) non verebantur, eosque exterminari oppidis, extremisve suppliciis affici curabant. Quemadmodum vero concludi ex hac Ethnicorum per-

(1) Tertull. Apolog. *cap.* V. testatur precibus Christianorum impetratam fuisse pluviam, juxta atque M. Aurelius ad Senatum scripsit.

(2) De Jove pluvio vide quae supra dixi *p.* 366. *not.* 1.

(3) Vide Morellum *Rei Antiqu. nummar. pag.* 203. et Pagium *ad an.* 174.

(4) Confer quae scripsi *lib.* I. *cap.* II. et III.

suasione nequit, non virtute, ac potestate Dei, sed malis artibus a Christianis aut restitutam aegrotis sanitatem, aut pulsos daemonas fuisse, qui mortalium quorumdam corpora vexarent; ita ne illud quidem effici exinde potest, non nostris, sed vel Antonini pietati, vel praestigiis Ægyptiorum esse miraculum de pluvia tribuendum. Accedit praeterea, quod alio loco diximus (1), magos in M. Antonini exercitu nullos fuisse, ut aderibi eis tantum prodigium posset. Antonini autem precibus, ut qui Ethnicus esset, tribui illud oportere, quis credat? Erat vero illud prodigium, ut Ethnici, Christianique omnes, qui de illo eventu scripserunt, confessi sunt. Igitur si neque a praestigiatoribus, neque ab Antonino impetratum est, restat tertium, quod veteres tradiderunt, ut impetratum fuerit a Christianis. Quod si illud ipsum Romani Antonini virtutibus, ut Imperatori assentarentur, vel Jovi, vel Mercurio tribuerunt, parvi refert. Namque tolerare Imperator superstitionem poterat, ne tumultus in republica orirentur, quemadmodum passi filii Constantini sunt, ut eorum pater ab Senatu in divis (2) numeraretur. Etenim si hi, qui sine dubio Christiani erant, non restiterunt, quin Senatus id agere auderet, non video, cur Antoninus resistere debuerit, qui idolorum superstitione tenebatur. Atque haud scio, an plurimi interesse Antoninus arbitraretur, si Christianorum Deo potius, quam Jovi, aut Mercurio res tanta a Romanis adscriberetur, qui plus certe Mercurio, quam Deo, quem ignoraret, tribueret. Quod ad Themistium, et Claudianum attinet, verum quidem est, sequutos eos fuisse suorum similium, ut qui Ethnici essent, sententiam temporibus Christianorum Imperatorum. Neque caussa ulla erat, qua impedirentur, quo id minus audere possent; cum silentibus Imperatoribus, multa peccare Ethnici non vererentur. Ac si Zosimus sub Imperatoribus Christianis talem Historiam contra Christianos Principes scripsit, qualis transmissa ad nostram aetatem est, plena mendaciorum; potuerunt haec de pluvia a Themistio et Claudiano tribui iis impune, quibus ab Ethnicis antiquioribus tributa fuissent.

Sed instant adversarii, neque assequi se posse ajunt, quo tandem modo Imperator, qui a nostris tam singulari affectus bene-

(1) *Pag.* 366. n. 2.

(2) Vide Mosclium *Dissert. de Relig. Philipp.* p. 50. qui nummum exhibet ab Isaaco Vossio relatum.

ficio fuisset, in ipsos deinceps saevire non dubitarit. Ego vero nihil esse tam facile solutu arbitror. Satis enim exploratum est, hominem deditum superstitioni, ne eorum quidem habere rationem, a quibus commodi plurimum, utilitatisque acceperit, si ab his negligi, despicique sua numina intellexerit. Quis enim neget a Christo multa Hierosolymis fuisse prodigia patrata? At eum Judaei, quod se Christum esse diceret, eorumque mores, traditionesque reprehendere soleret, in crucem agi, interficique curarunt. Quid? Apostoli (1) nonne, inspectantibus Hebraeis, claudum a nativitate sanarunt? Sed etsi hoc idem negare seniores populi nequirent, tamen esse in viros sanctissimos animadvertendum statuerunt. Itaque mirabile videri non debet, si Antoninus, qui liberari ab exitio exercitum Christianorum precibus viderat, cum contemni ab eis gentium numina, quae ipse coleret, cognosset, supplicium de illis sumere decrerit.

At enim si Antoninus, inquiunt, precibus Christianorum vicisset, legem aliquam tulisset, qua profecto cavisset, ne quis posthac Christianos exagitaret. Nullam autem hujusmodi legem tulit. Non ergo Christianorum subsidio Marcomannos Antoninus vicit. Ac si quam ille legem publicasset, ut saluti, rebusque Christianorum prospiceret, eam quidem aut Tertullianus, aut alius quisquam veterum vidisset. Scriptori autem antiquo eam cernere nemini usquam, quod constet, licuit. Nam quae Epistola subjici secundae Justini (2) Apologiae solet, tot ineptiis, dolis, fraudibus denique referta est, ut ne iis quidem probetur, qui prodigii de pluvia, quasi esset a Christianis patratum, patrocinium susceperunt. Quod si Langius (3), Pamelius (4), Sylburgius, aliique ejus rei vestigia quaedam in edicto Veri, et Antonini, cujus est ab Ulpiano facta mentio, deprehensa ab se esse putarunt, quae pertinere ad eam rem demonstrandam viderentur, lapsi tamen magno errore sunt. Etenim edictum illud ad Christianos scilicet non spectat. Deinde quemadmodum Verus, qui anno 169. periit, legem anno 174. scripsisset, ne quis Christianos insectaretur, propterea quod opem laboranti exercitui suis precibus tulissent? Sed quid multis est opus? Edi-

(1) Vide *Act. Apost. cap.* IV. *v.* 1. *et seqq*

(2) Secunda Justini Apologia dici solet, quae revera est prima. Huic Apologiae subjecta est Antonino falso adscripta Epistola.

(3) Nicephori *Hist. Eccl. lib.* IV. *cap.* XII.

(4) *Ad Tertull. Apolog. cap.* IV.

ctum, cujus Ulpianus mentionem fecit, non a Vero et Antonino, sed a Severo, et Antonino Caracalla Severi filio, et Imperii collega promulgatum est, ut *Digestorum* (1) auctoritate plane liquet. Atque illud praeterea miraculi patronos perturbat, quod est de tempestate in Christianos tertio post anno coorta, quam bellum Marcomannicum est confectum. Neque hinc sane expedire se possunt, qui non Antonini jussu, sed plebis furore saevitum eo tempore in Christianos fuisse censent. Est enim auctor Eusebius, imperasse (2) Antoninum, ut qui erant in Galliis Christiani, omni tormentorum genere interficerentur. Neque Eusebius solum, sed etiam Theophilus (3) Antiochenus in extremo libro ad Autolycum eorum malorum auctorem Antoninum fuisse indicat.

Equidem non nego, quod Adversarii de edicto ab Ulpiano laudato statuunt. Assentiri enim Pamelio, et Sylburgio non possum, esse illud ab Antonino pro Christianis scriptum, existimantibus. Quod ajunt perturbari patronos miraculi argumento tempestatis Marci Aurelii Antonini jussu in Christianos commotae, falsum est. Perturbare namque neminem potest epocha ejus rei incerta. Sunt enim scriptores, et hi quidem in hoc genere (4) celebres, qui longe citius, quam Eusebius in historia (5) scripserit, concitatam eam fuisse in Christianos putent. Non moveor eo Theophili loco, quo adversarii confici posse arbitrantur *persequutionem* quae Antonini jussu coepisset, perdurasse ad aetatem usque Commodi Imperatoris. Id enim Theophilus nusquam scripsit. Hoc unum ait: initio imperii Commodi saevitum acriter in nostros fuisse. Ex qua re sunt, qui concludi existiment posse, vexationem (6), quae Antonini edicto, ob servatum a Christianis exercitum, cessasset; ira conjuratione que plebis, esse novo impetu restitutam quod vulgus morte Imperatoris tolli vim legibus ab ipso latis judicaret. Sed cum represso impetu nunciatum plebi fuit, extincto Imperatore, vim legi nihilominus non esse ademtam; qui in jus eo nomine quemquam vocabant, quod Christianus esset, puniri a magistra-

(1) *Lib.* I. *Tit.* II. *sect.* III. *pag.* 876. *edit. Amstel.*

(2) *Hist. Eccl. l.* V. *cap.* I.

(3) *Pag.* 140. *edit. opp. Just. an.* 1615.

(4) Henricus Dodwellus decennio citius, quam Moylius credit, hoc est anno CLXVII. commotam in nostros a Marco Aurelio tempestatem scribit Epist. ad Pagium, quae in hujus critica *ad an.* 177. legitur.

(5) Nam in Chronico persequutionem circa an. 166. ortam, scribit. In Historia contra *an.* 177. ut observat ibidem Dodwellus.

(6) Kingius in *resp. ad* Moylium *edit. Moshemii an.* 1733. *pag.* 818.

tu (1) consuerant. Verum mea longe est discrepans ratio. Ego enim, ut paullo post ostendam, ejusmodi edictum datum fuisse nullum arbitror. Fac tamen Antoninus etiam post prodigium, tam se in nostros crudeliter gesserit, quam adversarii optarent, quid? An sequi hinc existimant posse, Christianos saluti legionibus non fuisse? Non equidem censeo, si considerent, quae a nobis in superiore argumento solvendo, de Christo, deque Apostolis, qui tot miracula Hierosolymis ediderint, disputata sunt.

At legem ab Antonino latam, inquiunt, nemo usquam veterum memoravit. Quod si Tertullianus edictum Marci Antonini (2) nominavit, illud quidem intellexit, quod est ad *commune Asiae* scriptum, quod sane non Antonino parenti, sed M. Aurelio filio tribuendum est. Neque enim colligata est, nexaque Tertulliani oratio, ut quidquam inde praesidii sperari a patronis prodigii possit. Vagatur ea libera, quin rationem ullam temporum servet. Atque edictum ad *commune Asiae*, miraculi ratione, datum non fuit. Sed concesso, scriptas ab Antonino fuisse literas, quae sic, ut Tertullianus scribit, haberent; ab *literis* ad *edictum* defensores prodigii quomodo accedunt? Rursum ad literas, quod attinet, nemo est, qui ab se unquam fuisse visas tradiderit. An credibile est, hoc genus epistolae fugere nostrorum hominum diligentiam potuisse, ut id non cernerent, quod ad sui utilitatem interesse maxime videretur? Qui legis ab Antonino scriptae meminerit, ante impostorem illum Antonianae Epistolae, quae secundae Apologiae Justini subjicitur, auctorem, nemo fuit. Is enim Tertulliani verba sic intellexit, ut a M. Aurelio scriptam fuisse legem inde colligeret, qua omnes ut finem vexandi Christianos facerent, juberentur. Ex hoc ipso mutuatus eadem est Xiphilinus. Neque vim argumenti declinare poterunt hi, qui fortasse periisse hujusmodi legem, dicent. Nam legem, quae Christianis faveret, perire, passi Christiani nunquam fuissent. Nec plus habet virium, quod dictum est, de castigatis aetate Commodi delatoribus Christianorum. Nam Dodwellus (3), vi legis ab Imperatore Hadriano ad Minucium Fundanum scriptae, in Apollonii accusatorem fuisse animadversum putat. Valesii etsi

(1) Ut exemplo Apollonii constat, quem qui accusavit, poenam tulit, quod contra edictum Imperatoris peccasset, ut auctor est Eusebius, cujus locum paullo post afferam.

(2) *Cap.* V. *Apolog.*

(3) *Dissert.* Cyprian. IX. §. XL.

discrepans fuit sententia, tamen hoc postulat, ut punitus Apollonii delator fuerit, quod in legem Antonini ad Commune Asiae scriptam peccasset. Sed quid impedit, quo minus de lege a Commodo lata accipiantur? Placet haec Moylio in primis interpretandae illius sententiae (1) ratio. Atque ut eam confirmet, sic statuit: si ejus legis, cujus Tertullianus meminit, ratio habita a Commodo Imperatore fuit, Apollonius tulisset impune, quod ita lex eadem posceret. Non tulit autem impune. Non ergo habita ejus legis a Commodo Imperatore ratio est. Quod attinet ad annum, quo saevire M. Antoninus in Christianos coepit, probari Dodwelli sententia non potest. Historiae namque Eusebii, quae posterior Chronico est, potius, quam Chronico ipsi est adhibenda assensio. At in historia Eusebius anno 177. a Marco vexandi Christianos initium fuisse factum, testatur. Atque commota quidem in Lugdunenses Christianos tempestas est, cum Pontifex esset Eleutherius. Anno autem 167. Pontifex Eleutherius non (2) erat; idque veteribus Graecorum, Romanorumque monumentis probari, efficique potest. Fit praeterea in Epistola MM. Lugdunensium sectae Montanistarum (3) mentio. Jam vero orta anno 167. haeresis Montani non erat. Saevitum igitur anno 167. in Christianos Marci Antonini edicto non fuit. Quid? Si Commodus, cum primum potitus Imperio est, finem vexandi Christianos fieri praecepit (4)? Quod cum ita sit, fatendum omnino nobis erit, M. Antoninum extremo suae vitae tempore suppliciis affici Christianos jussisse, neque dum vixit, revocasse, quam tulerat de illis cruciandis, legem. Neque placet adversariis, quod dici a quibusdam miraculi, de quo agimus, patronis solet: plebis scilicet tumultu, non edicto M. Antonini coortam tam saevam anno 177. in Viennensem, et Lugdunensem Ecclesias tempestatem esse. Nam si scripta lex ulla pro Christianis ab Imperatore fuit, quid caussa erat, cur plebs Marci

(1) Resp. ad Kingium *pag.* 283. *edit. Moshemii.*

(2) Constat ex Eusebio *H. E. lib.* V. *Prooem. pag.* 197. *edit. Cantabrig. et ex Catalogis Romanor. Pontif. editis* a Bucherio, Sholstrato, Blanchino, et aliis.

(3) Apud Eusebium *lib.* V. *cap.* III. *pag.* 212. *edit. Cantabrig.*

(4) Chronicon Paschale *T.* IV. *Scriptor. histor. Byzant. edit. Venetae pag.* 209. οὗτος ὁ Κόμμοδος ἐπὶ τῆς αὐτοῦ κρατήσεως παύει τὸν διωγμὸν τῆς ἐκκλησίας. *Hic Commodus quamdiu imperavit ab Ecclesiae persecutione abstinuit.* Ita vertit Cangius. Aliquanto discrepans est, quae Moylio placet, interpretatio. *Idem Commodus imperium adeptus persecutioni Ecclesiae finem imponit.* Moylianam praefert Cangianae Moshemius quod vox παύει eum potius sensum poscat. Huic equidem assentior.

Antonini legem contemneret, Commodi contra observandam arbitraretur? Commodi autem tempore summa pace Ecclesiae frui licuit (1). Licuisset igitur, Marco etiam Imperatore, si is similia eorum, quae publicata a Commodo fuerant, edicta scripsisset. Postremo Marcus Antoninus in libro XI., quem aut anno 177. aut paullo post scripsit, Christianos (2) redarguit, quasi *obstinatione ducti*, in mortem ruere solerent. Credibile ne vero est, obstinationis accusari ab homine potuisse eos, quorum beneficio ipse, atque exercitus servatus fuisset? Rursum quis neget, esse hinc consequens, conscium fuisse Antoninum eorum omnium, quae Christiani paterentur? Tulissetne vero aequo animo, contra suum edictum, si ullum paullo ante pro nostris publicasset?

Ego vero nunquam in animum inducam, ut credam fieri in v. *Apologetici capite* a Tertulliano ejus edicti, quod est ad Commune Asiae datum, quasi scriptum a Marco Aurelio fuerit, mentionem. Etenim quod adscriptum Antonino Pio disertis verbis ab Eusebio est, id ipsum quis putet, sine ulla gravi ratione tribui Marco Aurelio (3) oportere? Ac Tertullianus literarum a Marco Aurelio scriptarum (4) meminit, *ad commune Asiae* datarum

(1) Confer Eusebium *l.* 1. *c.* XXI. *hist. pag.* 239. *edit. Cantabrig. et Chronic. Pasch. l. c.*

(2) *Lib.* XI. *cap.* III.

(3) Ex Acatholicis Scaliger, Pearsonus, Dodwellus, Grabius, Muylius, ex Orthodoxis autem Valesius, Pagius, Huetius, aliique edictum *ad Commune Asiae* non Antonino Pio, sed Marco Antonino acceptum referunt. Contra magnus Baronius, Petrus Halloixius, et Josephus Augustinus Orsius Antonino Pio esse tribuendum censent. Eusebius *lib.* IV. *H. E. cap.* XII. *et seq. edit. Cantabr. Interpellatus*, inquit, *idem Imperator* (Antoninus Pius) *ab aliis fratribus in Asia commorantibus*, ... *ad commune Asiae hujusmodi constitutionem scripsit etc.* Ac mihi quidem videtur incredibile Eusebium, qui plane sciret Antoninum Pium diversum a Marco Aurelio Antonino fuisse, labi adeo turpiter potuisse, ut adscriberet priori ea, quae Marci Aurelii nomen praeferent, hujusque revera propriae essent. Itaque quod Grabius in *not.* ad I. *Justini Apolog. pag.* 136. scribit, appositum ad marginem a librario perito M. Aurelii nomen fuisse, quod deinde in textum irrepserit, hoc ego suspicor factum ab imperito librario fuisse, qui Armeniaci quoque epitheton addiderit. Itaque sic Eusebium inscriptionem Epistolae ad Communae Asiae legisse arbitror, ut in calce Apologiae Justini, quae secunda dicitur exhibetur: *Imperator Caesar Titus Aelius Hadrianus Antoninus Augustus Pius Pontifex Maximus Tribunic. Potestat.* XV. *etc.* At Melito Sardensis, inquiunt adversarii, in suo ad Marcum Aurelium Apologetico libro, etsi epistolarum ad varias civitates ab Antonino Pio scriptarum meminerit, hujus tamen ad Commune Asiae non meminit; quod nunquam fecisset, si ad Commune Asiae Antoninus Pius scripsisset. Ego vero nescio an hi, qui Apologeticon Melitonis nunquam viderunt, cum injuria temporum interciderit, oculatiores esse Eusebio possint, qui vidit. Atque Eusebius, ut retulit literas ad Commune Asiae ab Antonino Pio scriptas, mox addit: „ Haec quidem ita gesta esse, Melito Ec„ clesiae Sardensis Episcopus, qui iisdem temporibus „ floruit, perspicue testatur in Apologetico illo longe „ utilissimo, quem ad Imperatorem Verum pro reli„ gione nostra conscripsit „. Quod si in fragmento, quod ex Apologetico Melitonis alio loco Eusebius profert, non fit hujusce Epistolae mentio, parvi refert. Nam Eusebius, qui uno loco, ut vidimus, dixit, memoratam epistolam esse fuisse a Melitone; repetere, quae in eodem Apologetico de iisdem rebus erant, non aequum duxit.

(4) „ Literae Marci Aurelii gravissimi Imperatoris „ requirantur, quibus illam Germanicam sitim, Chri„ stianorum forte militum precationibus impetrato im„ bri, discussam contestatur. Qui sicut non palam ab

vero, non item. Quid ergo est, quod Havercampius, Moylius, aliique indicari a Tertulliano edictum *ad commune Asiae*, putent? Quod si Tertullianus literas a M. Antonino datas sic refert, ut, ubi agnosse illum dixit, Christianorum prece fuisse exercitum servatum, continuo addiderit, adjectam ab eo Imperatore fuisse accusatoribus Christianorum poenam; indicio est, his ipsis literis M. Aurelium puniendos illos esse constituisse, qui nostrorum nomina religionis caussa, deferre auderent. Nam quod Moylius adjungit, non esse res ordine scriptas a Tertulliano, ut alia ex alia nexa, omnesque inter se apte, colligataeque videantur, commenticium est. Neque vero me quisquam reprehendat, si *commenticium* vocem, quod nulla gravi ratione probari potest. At Eusebius, inquit, qui Tertulliani locum laudavit, permotum fuisse prodigio Imperatorem, ut legem scriberet, nusquam prodidit. Quasi vero legem ego ullam scriptam a Marco Aurelio fuisse dixerim, quae a literis illi differret. Eusebius autem quo loco literarum meminit, adjunxit, eumdem Imperatorem, auctore Tertulliano, comminatum fuisse (1) accusatoribus Christianorum poenam. Id vero, ut nostrae opinioni repugnet, non video. Atque est additum quidpiam in Apologetico, quod efficiat, Epistolam ad commune Asiae scriptam discrepare ab literis Marci Aurelii, quarum est facta mentio a Tertulliano. Etenim accusatos absolvi, ea Epistola (2) jubet; cum tamen literis Marci Aurelii, Tertulliano teste, *dimota* non fuerit ab accusatis Christianis *poena*. Quod si hae literae neque descriptae, neque visae ab ullo Christiano (3) fue-

„ ejusmodi hominibus poenam dimovit, ita alio modo „ palam dispersit, adjecta etiam accusatoribus damnatione, et quidem tetriore „. Ex quo loco colligi etiam poterit, discrepare hasce literas a literis *ad Commune Asiae.* Nam in his postremis nulla fit impetratae pluviae mentio, quam in literis Marci factam testatur Tertullianus. Moylius *pag.* 823. e loco Tertulliani: *non palam ab ejusmodi hominibus poenam dimovit*, delendum esse τὸ non putat. Sed Havercampius, qui Codices meliores MSS. contulit *pag.* 63. *Apolog. Tert. edit. an.* 1718. *not.* 34. „ Pessime, *inquit*, τὸ non sustulerunt „ nonnulli, ut Rhenanus.

(1) Eusebius *lib.* V. *Hist. cap.* V. *pag.* 216. „ Tertullianus, *inquit*, ejusdem rei idoneus testis est, in „ Apologetico, quem pro fidei nostrae defensione ad „ Senatum Urbis Romae latino sermone conscripsit, „ cujus etiam supra mentionem fecimus, ubi hanc historiam validiore, atque evidentiore argumento confirmat. Scribit enim, Marci gravissimi Imperatoris „ literas adhuc sua aetate extitisse, quibus testabatur, „ exercitum Romanum in Germania, cum aquae penuria jamjam periturus esset, Christianorum precibus „ esse servatum. Eumdem quoque Principem capitis „ poenam comminatum, dicit, esse accusatoribus Christianorum.

(2) Eusebius *lib.* IV. *H. E. cap.* XIII. *pag.* 160. *edit. Cantabrig.* recitat epistolae ad Commune Asiae verba hoc modo: „ Quod si quis adhuc pergit quemquam illorum negotium exhibere ex eo quod Christianus sit, ἐκεῖνος ὁ καταφερόμενος ἀπολελύσθω τοῦ ἐγκλήματος, *ille delatus crimine absolvatur etc.*

(3) Visas autem a Tertulliano minime fuisse adver-

runt, parvi refert. Nam Tertullianum opponere ea Ethnicis voluisse, quae convinci falsitatis ab inimicis Christianae religionis potuissent, nisi satis gravi argumento coactus fuero, non credam. Quae cum ita sint, sequitur, ut harum literarum potius, ut quae recentiore memoria scriptae fuissent, quam legum aut Hadriani ad Minucium Fundanum, aut Antonini Pii ad commune Asiae, aut Commodi, cujus nulla unquam lex hujusmodi memorata est, ratione, accusatorem Apolloni sui sceleris poenas (1) luisse. Quod ait Moylius absolvi debuisse Apollonium, si habita fuisset a Commodo ratio literarum, quarum est mentio a Tertulliano facta, probari nullo modo potest. Est enim auctor Tertullianus, *non fuisse palam* M. Antonini jussu a Christianis *poenam dimotam*. Itaque etsi erat de accusatore supplicium sumendum, tamen accusato impune habere minime licebat. Non sum nescius, esse eorum ad similitudinem veritatis propensiorem sententiam, qui anno 177. saevitum sub Marco Aurelio in nostros fuisse arbitrantur. Nam quod dixi de cruciatis anno 167., eo Imperatore non repugnante, Christianis, aliorum opinione dixi, non mea. Atque eo quidem dixi, ut argumentum ex anno, quo vexari nostri coeperunt, collectum, cum Chronologi dissentiant, tanti non esse aestimandum, quanti adversarii putant, ostenderem. Neque me movet, quod de ademta Ethnicis a Commodo saeviendi in nostros potestate, scribunt. Ostendi id sane Theophili Antiocheni aliorumque auctoritate posse, facile concedam. Sed edictis novis jussos a M. Antonino (2) Proconsules, Judicesque fuisse, ut Christianos supplicio afficerent, id vero est quod demonstrari posse, vehementer nego. Ille namque etsi non revocavit edicta superiorum Imperatorum,

sarii nunquam probaunt. Vide *Euseb. loc. cit. not. superiore.*

(1) Nam edictum, aut epistola, quae ferret non esse dimovendam ab accusato poenam, quamvis puniendus delator esset, nulla alia fuit, praeterquam ea, cujus fit mentio a Tertulliano. Hujusce namque rationis puniendi accusatum, nulla fit in literis aut Hadriani ad Minucium Fundanum, aut Antonini Pii ad Commune Asiae, aut in ullis Commodi, quas nemo commemorat. Atque incredibile est, Commodum, quem Dio fautorem fuisse Christianorum prodit, statuisse, ut Christianus accusatus, religionis causa, poenam subiret. Itaque Apollonius poenam tulit ratione legis, cujus hisce verbis meminit Eusebius *in V. hist. Eccl. lib. cap.* XXI. *pag.* 240. ubi de condemnato capitis Apollonio loquitur: *Lege apud eos sancitum erat, ut Christiani, qui semel in jus vocati fuerunt, nisi a proposito suo discederent, nequaquam dimitterentur.* Quare recte Havercampius *ibid. pag.* 64. *not.* 36. *Christianus*, inquit, *non absolvebatur, si constanter fidem defenderet, sed necabatur, ut patet exemplo Apollonii ... at non facile accusabatur, metuente delatore certissimam poenam.* Quod addit Havercampius in literis ad Commune Asiae falso adjectam absolutionem accusati Christiani, viderit ipse, quemadmodum contra fidem omnium exemplarium edicti apud Eusebium, et in calce *Apol.* Justini, quae secunda dicitur, defendi possit.

(2) De hac re dixeram *cap. seq.*

permisitque, ut accusati poenam subirent, unde factum est, ut eo imperium obtinente, tanta copia martyrum existeret; tamen novam legem ullam adversus Christianos non tulit. Quamobrem mirabile non est, si obstinationis nostros accusavit, quod cum sacrificando vitare supplicia possent, tum persistere in sententia, quam Diis cultum adhibere mallent. Quod si adversae opinionis vindices opposuerint, novam legem fuisse a Marco sancitam, propterea quod non intulerit accusatoribus martyrum Lugdunensium poenam, quam intulisset, si literis a Tertulliano memoratis stetisset: meminerint, tumultu plebis (1) primum ortam in Christianos Lugdunenses fuisse seditionem. De tanta autem multitudine, qui tandem Imperator supplicium sumsisset? Jam vero cum, vivo Marco, Ethnicis accusatos Christianos plectere liceret, Commodus, qui post eum potitus Imperio est, ut ne quis deinceps simile quidpiam agere auderet, cavit. Neque plus Commodi, quam Marci Antonini edictis tributum a Praefectis Provinciarum fuit. Marci namque edicta nulla erant, quae, Christianos accusatos cruciari, atque interfici vetaret. Atque haec de argumento e vexatis jussu Marci Aurelii Christianis concluso, dicta sunto.

Quinta ratio, qua freti Adversarii imbres fulminatricis legionis precibus militum impetratos negant, ducitur ex levitate testimoniorum Apollinaris, ac Tertulliani. Levem namque eorum auctoritatem esse contendunt; primo, quod Christiani tertii seculi scriptores ejus prodigii non meminerint; secundo, quod Apollina-

(1) Eusebius *lib. V. H. E. in Proem.* „ Quo tempore, *inquit*, cum in nonnullis terrarum partibus „ violenter adversus nostros persecutio commota esset „ ex incursione popularium, ἐξ ἐπιθέσεως τῶν „ κατὰ τῆς πόλεως δήμου, innumerabiles „ prope martyres per universum orbem enituisse, ex „ iis, quae in unica Provincia contigerunt, conjicere „ est „. *Et cap. I. pag.* 199. Haec ex Ecclesiarum Lugdunensis, et Viennensis Epistola refert. „ Ac primum „ quidem quaecumque a populo universo acervatim „ ingerabantur, constantissime tolerarunt „. Consule quae sequuntur. Interea praetereundum silentio non est, fateri Moylium vi veritatis coactum, Lugdunensem persecutionem ortam tumultu populi fuisse *pag.* 842. At meminit, inquiunt, Melito Sardensis in suo libro Apologetico Edictorum, quae extremis temporibus M. Antonini lata essent. Sed e quibus scripta edicta a Praesidibus sunt, an Imperatoris jussu, non judicat Melito. Immo vero dubitat consenserit ne Imperator, nec ne. Verba illius haec sunt apud Eusebium *l. IV. c. XXVI. H. E. pag.* 189. *edit. Cantabr.* „ Persecutionem nunc „ patitur piorum hominum genus, novis per Asiam „ decretis exercitatum. Impudentissimi namque delatores, et alienarum opum cupidi, ex edictis, occasionem nacti τὴν ἐκ τῶν διαταγμάτων „ ἔχοντες ἀφορμὴν (immerito Valesius legit „ Imperialibus edictis), palam die noctuque grassantur ... Quod si haec tuo jussu fiunt, recte atque ordine facta sunto.... Sin vero illud consilium, atque „ edictum plane inauditum ... numquam a te profectum est, obsecramus te multo magis, ne nos hujusmodi publico latrocinio vexari permittas „.

ris studiosus fuerit fabularum; tertio, quod Tertullianum fanaticum, credulumque fuisse constet.

Sed vereor, ne primum, quod opponunt, indignum sit critici gravitate. Nam si aequalem eorum temporum scriptorem habemus Apollinarem, quid opus est iis, qui recentiore memoria vixerint? At ne ii quidem desunt. Tertullianus enim viguit etiam seculo Ecclesiae tertio. Insequentium autem seculorum scriptores quot fuerunt, qui idem ipsum tradiderint? Hos vero suo arbitratu, non veterum auctoritate ductos scripsisse, credat qui volet. Ego enim impetrare ex me ipso, ut credam, nequeo. Nam de Apollinare secundo loco multo statuunt inclementius, quam ejus apud veteres existimatio virtutis, atque doctrinae pati possit. Eusebius (1) Caesareensis Episcopus, cujus in aestimandis scriptoribus singulare *criterium* fuit, summa hominem laude floruisse scribit, eumque cum Melitone Sardensium Episcopo viro clarissimo comparat. Quid? Si propter eruditionem, stylique gravitatem magni Photius (2) esse eumdem faciendum putet? Neque negaverim fanaticum, credulum, nugacem fuisse Tertullianum, posteaquam Montanismum profiteri coepit. Sed eum cum Apologeticon scriberet (scripsit autem illud anno 198. (3) quo adhuc tempore recte sentiebat) tam credulum fuisse, ut indignus esset, cui fides adjungeretur, neque ostensum a quoquam est, neque ostendi ulla gravi ratione posse arbitror.

Postremum argumentum Adversariorum sic habet. Auctores servati prodigio exercitus Christiani esse nequiverunt, si prodigio servatus exercitus non fuit. Non est autem prodigio exercitus servatus. Non ergo impetratum prodigium est precibus Christianorum. Nemo enim est, qui imbres, ac fulmina oriri natura neget posse. Quod si id quandoque insperato contingat, non est continuo in prodigiis numerandum. Multa extant in Romana historia exempla, quibus ea res omnis demonstrari plane ad veritatem possit.

Non equidem nego vera esse, quae de impetrata saepe insperato pluvia opponunt. Igitur non repugno, aliqua ejus rei extare in

(1) Eusebius *lib.* IV. *Hist. Eccl. cap.* XXVI. *pag.* 188. *edit. Cantabrig.* „ Iisdem temporibus, *inquit*, Melito „ Sardianus, et Apollinaris Hierapolitanus Episcopi „ summa laude viguerunt.

(2) Photius *Biblioth. cod.* XIV. *pag.* 11.

(3) Vide J. L. Moshemii *de hac re dissertationem.*

monumentis historicis exempla. Sed dissimilia sunt. Principio nisi situs, temporis, *circumstantiarum* denique, ut vocant, ratio postulasset, ut hic eventus de quo nobis est sermo, in prodigiis poneretur, assequi profecto non possem, quo tandem modo factum sit, ut omnes et Christiani, et Ethnici imbuti superstitione Deorum in eamdem sententiam conspirarint, remque ipsam, quod singulari beneficio divinitatis impetrata esset, non solum literis commendaverint, sed in columnis etiam, ac nummis exprimi curarint. Atque erat historicis plerisque, Senatui, Imperatori compertum, imbres, etsi praeter spem interdum eveniant, tamen natura, non miraculo evenire. Quamobrem si hoc aliorum eventuum simile fuisset, notisque miraculi caruisset, nunquam commisissent, ut ab se in miraculis numeraretur. Deinde Christianos, qui veritatis studiosi erant, quis credat, fraudis scelere conjungi cum Ethnicis voluisse, ut sanctae religionis fines amplificarent, quae mendacio non egeret? Age vero qui tandem conferri cum eventibus illis hic noster potest, qui non ab illiterata, atque credula plebe, sed ab eruditis viris, qui distinguere fictum a vero prodigio valerent, habitus miraculi loco est? Ac vereor, ne falsum illud etiam sit, quod nonnulli existimant, referri olim semper a populo in prodigia insolitos eventus consuesse. Nam recte est animadversum a Tillotsono (1) illos, qui deorum errore tenerentur, magnam vim fortunae tribuisse, quo quidem nomine permulti eorum, qui sapientum numero habebantur, providentiam intellexerunt qua dii rebus humanis prospicerent.

Extremo fere seculo secundo Irenaeus Episcopus Lugdunensium sua aetate et mortuis aliquot vitam fuisse restitutam, et daemoniacos liberatos, et multos auctos donis prophetiae, atque visionum (2) scribit. Quamobrem Eusebius (3) Caesariensis in v. Hi-

(1) Tillotsonus *serm.* XXXVI. *in Eccles.* IX. *v.* 11. *pag.* 436.

(2) *Lib.* II. *cap.* XXXI. *edit. Mon. S. Mauri*, *et lib.* V. *cap.* VIII.

(3) Eusebius *lib.* V. *Hist. Eccl. cap.* VII. *pag.* 217. *edit. Cantabrig.* Irenaeus *in secundo libro*, inquit, *divinae, admirandaeque virtutis specimina adhuc sua aetate in quibusdam Ecclesiis superfuisse testatur his verbis. Tantum abest*, inquit, *ut* (haeretici) *mortuum excitent per orationem, quemadmodum Dominus, et Apostoli fecerant. Sed et saepenumero inter fratres tota simul unius loci Ecclesia ob aliquam necessitatem id flagitante cum jejuniis multis, et orationibus, reversa est in corpus anima defuncti, et Sanctorum precibus hominis vita donata est .... Alii daemones expellunt certissime, ac verissime, adeo ut qui ejusmodi malis spiritibus liberati sunt, saepe fidem amplectantur, et in Ecclesia permaneant. Alii praescientiam futurorum, et visiones sortiti sunt, et propheticas praedictiones. Alii infirmos per impositionem manuum curant, ac pristinae sanitati restituunt. Sed et mortui aliquoties, ut*

storiae Ecclesiasticae libro, cum ad hunc Irenaei locum animum advertisset, tum non ab Apostolis tantum affirmavit, sed etiam *saepe inter fratres a tota simul unius loci Ecclesia jejuniis ac precibus* impetratum fuisse testatur, ut animae interdum in corpora, quae descruerant, redirent. Ac miror, Johannem Clericum (1), hominem de Remonstrantium quidem secta, tam fuisse injurium Irenaeo, ut eum amplificasse, quae a Christianis suo tempore agebantur, defenderet. Etenim si scriptorem de rebus sua aetate gestis non oratorum, sed defensorum orthodoxae religionis more agentem, Polycarpi Johannis Evangelistae discipuli auditorem, quem Tertullianus (2) exploratorem omnium doctrinarum, Eusebius (3) vero dignissimum fide appellat, in falsi suspicionem vocare fas est, nullus erit deinceps scriptor, cui tuto auctoritas adhiberi possit. Quemadmodum autem Irenaeo caussam Orthodoxae religionis contra haereticos defendenti ornare uberius licuisset, quae apud nos geri consuerant? Anuon cum Valentinianorum coetum contemneret, propterea quod caecos, surdos, claudosque sanare, daemonas fugare, mortuisque vitam restituere minime valerent, eorum se morsibus exposuisset, si quam ipse diceret, longe minora, quae in Ecclesia peragebantur, fuissent? Sed est ea novorum haereticorum contradicendi omnibus, quae tradita a majoribus nostris fuerint, impudentia, ut plane existimem, eos ne Evangelio quidem credituros, si poenam effugere posse sperarent.

Anno 198. prescriptum a Tertulliano Apologeticon fuit (4). In hoc similia eorum, quae narrata ab Irenaeo fuerunt, in Ecclesiis Christianorum fieri solere, tradit. Atque codem spectant, quae refert in libris *de Corona Militis*, *et ad Scapulam*. Huc autem

supra diximus, excitati sunt, et pluribus deinceps annis nobiscum remanserunt. Quid plura? Non potest numerus iniri donorum, quae per universum orbem Ecclesia a Deo accipiens ... quotidie ad opitulationem gentium operatur; nec fallens quemquam, nec pecuniam corradens. Idem in alio loco ita scribit. *Sicut multos ex fratribus audimus in Ecclesia, qui prophetiae dona consecuti sunt, et omni linguarum genere per spiritum loquuntur, et ad hominum utilitatem occulta in lucem proferunt, atque arcana Dei mysteria exponunt. Ex his igitur apparet, multiplicem donorum spiritualium varietatem ad illa usque tempora permansisse.*

(1) *H. E. sec.* II. *pag.* 681. §. X. 326. §. CXC. 522. §. VIII. 750. §. XII.

(2) *Lib. contra Valentin. c.* V.

(3) Euseb. *l.* V. *cap.* XX. *pag.* 238.

(4) Confer Tertullianum *cap.* XXIII. *Apologetici*. ubi, „ Edatur hic aliquis, *inquit*, in tribunalibus vestris, „ quem daemone agi constet. Jussus a quolibet Chri- „ stiano loqui, spiritus ille tam daemonem confitebi- „ tur de vero, quem alibi Deum de falso „ *pag.* 226. *edit. Haverc.* et *pag.* 232. „ Atqui omnis haec nostra in „ illos (daemones) dominatio et potestas de nomina- „ tione Christi valet, et de commemoratione eorum, „ quae sibi a Deo per arbitrum Christum imminentia „ expectant. Christum timentes in Deo, et Deum in „ Christo, subjiciuntur servis Dei, et Christi etc. „ Vide *lib. ad Scap. c.* IV. et *lib. de Coron. Mil. c.* XI.

recidunt, quae tradita sunt in II. ad Autolycum libro a Theophilo Antiocheno (1) vetere auctore in primis, et Commodi Imperatoris aequali. Narcissus (2) vero, qui miraculorum dono tempore Antonini Caracallae illustris fuit, cum in magno paschatis pervigilio oleum Diaconos deficere vidisset, aquam e puteo haustam ellychniis infudit, eamque in oleum convertit. Jam vero Minucius Felix tertii seculi insignis scriptor de ejecto Christianorum precibus daemone nonnulla (3) dixit in eo libro, quem inscripsit *Octavium*. Eadem fere Origenes (4) in iis libris, quos contra Celsum edidit, testatus est. Post Cyprianus (5) Episcopus Carthaginiensium, qui floruit medio seculo secundo, eos qui vexati, agitatique a daemone essent, et mysteriis Christianis initiari vellent, ut baptizati erant, mox esse liberatos, scribit. Idem suo tempore et facultate loquendi privatum quemdam fuisse, qui Christum negare non dubitasset, et correptam a daemone mulierem, quae nescio quid impii dixisset, affirmavit. Est vero ab Henrico (6) Dodwello recte in Dissertationibus ad Irenaeum animadversum, in primitiva Ecclesia, cum baptismus conferretur, Spiritum Sanctum interdum signis, quae sub aspectum caderent, in baptizatum descendere consuesse. Atque eadem, qua Cyprianus vixit, aetate, Gregorius Neocaesareensis (7) Episcopus, tam illustris eo in genere

(1) *Lib. II. ad Autolyc. pag. 87. edit. opp. Iust. Mart. an.* 1615.

(2) Vide Eusebium *lib.* VI. *H. E. cap.* IX. *pag.* 260. *et seq. edit. Cantabr.*

(3) *In Octav. pag.* 252. *edit. ann.* 1672. „ Haec omnia „ sciunt plerique vestrum, ipsos daemones de semetipsis confiteri, quoties a nobis et tormentis verborum, et orationis incendiis de corporibus exiguntur„.

(4) Origenes *lib.* I. *n.* 2. *pag.* 321. *edit. Mon. S. Mauri* „ Miraculorum patrandorum vim, ac potestatem penes Christianos esse, cum ex multis aliis, tum inde „ maxime efficitur, quod eorum adhuc supersint vestigia apud eos, qui ad legis Christianae praecepta vitam suam, moresque exigunt „. Consule notationem Spenceri eodem a Monachis Benedictinis Congregationis S. Mauri translatam. Rursum Origenes *n.* 46. *pag.* 361. „ his utatur, quae patraverunt Apostoli. Neque „ enim sine miraculis prodigiisque potuissent inducere „ eos, quibus novam doctrinam, novaque instituta tradebant, ut relictis patriis institutis, vel cum summo „ mortis periculo ipsorum documenta amplexarentur. „ Quin et etiamnum apud Christianos nonnulla supersunt illius Spiritus Sancti, qui columbae specie apparuit, vestigia. Nam daemonia ejiciunt, morbos curant, et volente Verbo, futura praevident „. *et lib.* II. *n.* VIII. *pag.* 392. „ Non amplius Judaeis Prophetae, „ non miracula, cum contra apud Christianos etiamnum „ miraculorum aliquantum supersint vestigia, immo „ majora, quam apud illos fuere aliquando, fiant, et .... „ hac in re quid ponderis habet nostrum testimonium „ nos ipsi vidimus.

(5) *Epist.* LXIX. *pag.* 187. *edit. Bremensis* „ Quod „ hodie etiam geritur, ut per exorcistas voce humana, et potestate divina flagelletur, et notetur, et „ torqueatur diabolus etc. „. Vide etiam *Tractatum de lapsis pag:* 132. De daemonibus silere coactis *vide Acta S. Saturnini Episc. Tolos. apud Ruinart. pag.* 109.

(6) *Dissert.* II. *in Iren. n.* IX. *et seqq.*

(7) Consule Basilium Magnum *lib. de Spirit. Sancto cap.* XXIX. *pag.* 62. *Tom.* III. *opp. edit. Monach. S. Mauri*, ubi „ Tantam, *inquit*, sermonis gratiam Gregorius „ inter gentes accepit, ut cum septendecim tantum Christianos in urbe invenisset, totum populum conciliavit „ Deo. Ille et fluminum cursus in diversum vertit, „ praecipiens illis in magno nomine Christi: et paludem exsiccavit. Praedictiones autem futurorum tales,

fuit, ut Thaumaturgus (1) merito deinceps appellatus sit. Ergo et fluminum cursus aliorsum convertit, et paludem exiccavit, et futura praevidit. Quare cum Neocaesareae decem tantum ac septem Christianos reperisset, sanctitate vitae, ac miraculis impetravit, ut civitatem fere omnem ad Christiana sacra conversam cerneret.

Atque tanta seculo III. fuit nostrorum adversus daemonas potestas, ut Valerianus Imperator (2), qui initio non mediocri benevolentia Christianos complectebatur, dolis Macriani magistri magorum Aegyptiorum circumventus, qui impediri artes suas ab eis diceret, saevire acriter in sanctos viros decreverit. Erant enim tunc temporis, fueruntque deinde plerique nostrorum, qui praesentia, aspectuque suo daemonum praestigias disturbarent. Jam vero circa CCLXI. annum aerae Christianae cum Caesareae Philippi, quam Pineada Phaenices nominabant, in fontes, e quibus Jordanes fluvius manat, victimam festo die Ethnici coniicerent, quae daemonis opera nusquam deinde compareret; Asturius (3), qui his ceremoniis forte fortuna intererat, acgreque ferebat, tanto in errore populum versari, Deum obtestatus, ut inimicum generis humani coerceret, cogeretque maleficio abstinere, facile impetravit, ut victima supernataret fontibus, utque post illud tempus nihil simile iis in locis eveniret. Arnobius (4) Afer Diocletiani Imperatoris aetate vixit, librosque illos, qui sunt *contra gentes* quum maxime Christiani vexarentur, publicavit. Is *daemones ad Christi pavere mentionem dixit, qui justissimis viris etiam* tum, cum Arnobius idem viveret, *non per vana insomnia, sed per purae speciem simplicitatis appareret, cujus nomen auditum noxios spiritus fugaret, vatibus silentium imponeret, et magorum* actiones inanes redderet. Negare haec (5) Ethnici non poterant. Sed ne Christo assentirentur, id esse in caussa dicebant, quod non potestate nominis Jesu, sed horrore quodam impietatis Christianorum fieri puta-

„ ut nihilo sit inferior ceteris prophetis „. Accessit autem Thaumaturgi vocabulum Gregorio non ante sextum seculum.

(1) Basilius quidem Magnus *epist.* CCVII. *al.* LXIII. *ad Neocaes.* θαυμαστὸν, *mirabilem* vocat, θαυματουργὸν nunquam. Seculo VI. atque insequentibus fuerunt Facundus, Evagrius, Theodorus Lector, Leontius Byzantinus, aliique innumeri, qui eum *Thaumaturgum* dicerent.

(2) Vide Eusebium *lib.* VII. *H. E. cap.* X. *pag.* 333. *edit. Cantabrig.*

(3) Confer eumdem Euseb. *lib. eod. cap.* XVI. *et seq. pag.* 342.

(4) *Lib.* I. *Advers. Gentes pag.* 44. *et* 27.

(5) Idem ibid. „ Arrogantium Magorum frustrari efficit actiones, non horrore, ut dicitis, nominis, sed „ majoris licentia potestatis „.

rent, ut dii sacra loca desererent. At erat Patribus ratio in promtu, qua idolorum cultores deceptos esse, demonstrarent. Namque diabolus fugabatur, confessus plerumque talem se (1) esse, qualem Christiani praedicabant. Deinde ubi orare Christiani, adjurareque (2) incipiebant, continuo parebat, atque hoc modo non horrere superstitionem se, sed vereri ostendebat Christi Servatoris admirabilem potestatem. Ac Lactantius (3) a magistro Arnobio non dissentiens eadem fere suo tempore (vixit autem cum Constantino Imperatore), patrari a nostris adversus daemonas consuesse, tradidit.

Est vero illud singulare, quod scriptum apud Eusebium (4) est doctum hominem, et diligentem, et aequalem temporum illorum. Namque a Constantino magno, cum is bellum contra Maxentium pararet, crucem in aere, literasque fuisse inspectas tradit, quae significarent, esse illi ejusmodi signo vincendum. Imperatorem, qui secum, quid hoc rei esset, cogitaret, neque cognoscere tamen posset, ubi nox supervenit, visum sibi dormienti esse videre in somniis Christum, qui crucem, qualis ea erat, quae ostensa in caelo fuerat, monstraret, juberetque, ut ejus simile signum militare faceret, eoque in praeliis ut praesidio uteretur. Igitur ab Imperatore, qui, cum lucere coepisset, surrexerat, fuisse principio rem

(1) Tertullianus *lib. Apolog. cap.* XXIII. *pag.* 226. *edit. Haverc.* „ Jussus, *inquit*, a quolibet Christiano loqui, spiritus ille tam se daemonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falso. Aeque producatur aliquis ex iis, qui de Deo pati existimantur, qui aris inhalantes numero de nidore concipiunt, qui ructando curvantur, qui anhelando profantur .... nisi se daemones confessi fuerint, Christiano mentiri non audentes, ibidem Christiani illius procacissimi sanguinem fundite. Quid isto opere manifestius? Quid hac probatione fidelius?

(2) Consule Arnob. ibid. et loca Justini, Irenaei etc. quae supra indicavi. Confer etiam Tertull. *ibid. p.* 232. „ Atqui, *inquit*, omnis haec nostra in illos (daemones) dominatio, et potestas de nominatione Christi valet, et de commemoratione eorum, quae sibi ab eo per arbitrum Christum imminentia expectant. Christum timentes in Deo, et Deum in Christo, subjiciuntur servis Dei, et Christi. Ita de contactu, deque afflatu nostro, contemplatione, et repraesentatione ignis illius correpti, etiam de corporibus nostro imperio excedunt inviti, et dolentes, et vobis praesentibus erubescentes. Credite illis cum verum de se loquuntur, qui mentientibus creditis „.

(3) Lactant. *lib.* II. *Divin. Instit. cap.* XV. „ Justos, id est cultores Dei (mali spiritus) metuunt, cujus nomina adjurati de corporibus excedunt, quorum verbis tanquam flagris verberati, non modo daemones se esse confitentur, sed etiam nomina sua edunt, illa, quae in templis adorantur, et quod plerumque coram cultoribus suis faciunt, non utique in opprobrium religionis, sed honoris sui, quia nec Deo per quem adjurantur, nec justis, quorum voce torquentur, mentiri possunt. Itaque maximis saepe ululatibus editis, verberari se, et ardere, et jam jamque exire proclamant. Tantum habet Dei cognitio, ac justitia potestatis „. Confer *et lib.* IV. *cap.* XXVII. quo loco dicit, a sectatoribus Christi spiritus inquinatos de hominibus, et de nomine magistri sui, et signo passionis excludi. Adeundus Lucius Caecilius *Tract. de Mort. Persec.* n. X. *et* XI.

(4) Confer Euseb. *lib.* I. *de Vita Constantini cap.* XXVII. XXVIII. XXIX. XXX. XXXI. XXXVII. XXXVIII. XXXIX. XL. *pag.* 114. *et seqq.*

omnem amicis explicatam, deindeque, quod tum plane confideret fore, ut hostem vinceret, curatum, ut artifices ad se venirent, exque auro labarum, ad ejus crucis similitudinem, efficerent, gemmisque ornarent. Hoc signo Constantinum, cum alpes (1) superasset, atque in Italiam venisset, ac praelio cum Maxentio certasset, hostium exercitum fudisse, extinctoque Tyranno, Romam esse triumphantem (2) ingressum. Non sum nescius de tempore, ac loco, quibus hoc genus ostenti visum est, magnam esse inter hujusce aetatis scriptores dissensionem. Sed sive (3) anno 311. sive 312. evenerit, modo verum illud sit, nihil moror. Atque tametsi viros doctissimos auctores sequutus, visum illud esse in Galliis arbitror, tamen nunquam committam, ut iis irascar, qui secus esse statuendum (4) putant. Sed ferre illorum impudentiam

(1) Namque hoc modo rem narrat Eusebius. Principio in Christiana sacra propensum fuisse Constantinum, quod infelicem exitum cognosset superiorum Imperatorum, *cap.* XXVII. Itaque cum opem Dei implorasset, visum ab eo signum in caelo fuisse; *cap.* XXVIII. Quod cum quorsum spectaret, non omnino ille comprehenderet, Christum ei sese visendum secundum quietem exhibuisse, et labarum formari praecepisse, *cap.* XXIX. Quamobrem accitos a Constantino artifices fuisse, qui labarum, ita ut ipse descripserat, formarunt, *cap.* XXX. *Inde trapaeo victoriae, salutari scilicet eo signo ante milites statuto, cum omni exercitu progressum esse Imperatorem, eo consilio, ut Romanis libertatem, quam a majoribus suis acceperant, interventu suo restitueret.* Antequam igitur progressus cum exercitu fuisset, labarum construxerat. Progressus autem e Galliis fuit; labarum igitur construxit in Galliis. Sed labarum ob crucem visam fecit. Crux igitur in Galliis apparuit, si fides est Eusebio adjungenda. Est autem adjungenda, ut qui a Constantino acceperit, ut paullo post videbimus. Mox addit Eusebius: *Divino fretus auxilio Imperator, primam, secundam, ac tertiam Tyranni aggressus aciem, cunctis primo statim impetu fusis, ac fugatis* πρόεισιν ἐπὶ πλεῖστον ὅσον τῆς Ἰταλῶν χώρας, *universam pene Italorum peragrat regionem.* Quare labaro cum ἐπὶ πλεῖστον ὅσον τῆς Ἰταλῶν χώρας peragravit Constantinus, argumento est, statuto ante milites signo ad Alpes iter direxisse, et Segusio expugnato, quod oppidum sub Alpium jugis munitissimum muro erat, hostibusque ad Taurinum, et Veronam fusis, ut ostendunt e Nasario Bollandiani *T.* V. *Mensis Maji p.* 18. penetrasse eum in mediam Italiam, et magnam ejus partem peragrasse, tandemque Romam pervenisse, adeoque crucem in Italia non vidisse. Cumque in Galliis, antequam in Italiam venisset Maxentium expugnatum, versatus sit, oportet, ut labaro usus alpes superarit. Sed de hac re agam item aliquanto post diligenter.

(2) Ita legitur in inscriptione arcus triumphalis, qui Romae in capite viae Appiae cernitur, positusque Constantini decennalibus fuit, ut recte est a Norisio animadversum, tametsi contineat etiam vota vicennalia, ut Pagius ostendit ad *an.* CCCXII. *num.* IX. Eusebius *lib.* I. *de vita Constantini cap.* XL. *pag.* 521. „ Clara „ voce, ac titulorum inscriptionibus salutare signum „ cunctis hominibus annunciavit: hoc tropaeo, *inquit*, „ in medio Urbis adversus hostes erecto, atque hoc sa„ lutari signo .... literarum notis nunquam interitu„ ris inciso. Statim ergo sublimem hastam in modum „ crucis sub manum statuae suae in celeberrimo Ur„ bis loco poni jussit, et hujusmodi inscriptionem la„ tino sermone subjici „. *Hoc salutari signo, quod verae virtutis argumentum est, vestram urbem tyrannicae dominationis jugo liberatam servavi. Senatui Populoque Romano in libertatem asserto pristinum decus nobilitatis, splendoremque restitui.*

(3) Equidem censeo, Constantinum crucem in caelo an. CCCXI. vidisse, quod bellum contra Maxentium eodem anno incoeperit, ut est a Pagio *ad an.* 312. n. III. *demonstratum.*

(4) In Galliis visam crucem Constantino fuisse, ostensum a me paullo ante est satis, ut arbitror, luculenter. Atque mihi sane in hac ipsa re magni viri, Baronius *ad an.* 312. *n.* XIX. *et seqq. edit. an.* 1594. Dan. Papebrochius *T.* V. *Mensis Maji pag.* 18. *n.* 24. Tillemontius *Tom.* VI. *Hist. Imperat. p.* 573. *et seq.* praeiverunt. Quo autem in Galliae oppido, locove viderit Constantinus crucem, non constat. Itaque nihil efficit Johannes Franciscus Chifletius Vesontionensis S. J. elu-

non possum, qui rem testatam, ac vetustate robustam calumniando pervertere conantur. Intelligo autem Jacobum Oiselium (1), Jacobum Tollium (2), aliosque nonnullos fuisse, qui esse id totum in fraudibus ponendum existimarent. His namque si assentiamur, et non Eusebium solum, jurantque Imperatorem (3), sed

mnus vir alioqui eruditissimus, qui ut civibus suis rem gratam faceret, forte ad Vesontinam civitatem visum illud oblatum fuisse Constantino putat · *Dissert. de loco, tempore etc. conversionis Constant. Magni edit. Paris. an.* 1679. Quare suam ne socio quidem Papebrochio probare sententiam potuit. *Act. SS. Mensis Maji. T. V. p.* 19. *et seq.* Scio post repertum Lucii Caecilii *de Mortibus Persec.* librum existimatum fuisse a Baluzio primum *in notis pag.* 451. *et seq. Miscellaneor. lib.* II. *edit. an.* 1679. tum a Pagio *ad an.* 312. *n.* V. atque a Johanne Alberto Fabricio *l.* V. *Biblioth. Graecae cap.* III. *T.* VI. *pag.* 15. *et seq.* apparuisse crucem Imperatori, quum Romam obsidaret. Atqui apud Caecilium, cujus solo testimonio tota haec est folta sententia, de signo Crucis in coelo viso, ne vestigium quidem invenire licet. Nam *p.* 37. *Tom. eod. Miscellan. Baluzii* sic habet Caecilius „ Copias ad Urbem propius admovit „ (Constantinus) et e Regione Pontis Milvii conse„ dit .... Commonitus est in quiete, ut caelesta signum „ Dei notaret in scutis, atque ita praelium com„ mitteret. Fecit, ut jussus est etc. „ At longe discrepans est, quod ab Eusebio narrari diximus. Quod si triplex visum, unum vigilanti, alterum dormienti in Gallia, tertium in Italia oblatum Constantino est, nihil impedio, facileque patiar, ut vere haec sit, quae Balleriniis fratribus eruditissimis viris placuit sententia, *Tom.* IV. *opp. Noris pag.* 662. *et seq. edit. Veron.* Verum negari non potest, quin ea, quae refert Eusebius in Gallia, eodem auctore contigerint. Eusebio autem negare fidem velle, qui audivit a Constantino, hominum est qui se non veritatis amore, sed praejudicata opinione duci sinant. Accedit Nazarium in Panegyrico testari, ubi de bello adversus Maxentium agit „ In ore „ esse omnium Galliarum, exercitus visos, qui se di„ vinitus missos praeseferebant: quamvis caelestia sub „ oculos hominum venire non soleant, quod crassam, „ et caligantem aciem simplex, et inconcreta substan„ tia naturae tenuis eludat, illos tamen auxiliatores „ (Constantini) aspici, audirique patientes, ubi me„ ritum ejus testificati sunt, mortalis visus contagium „ refugisse. Sed quaenam illam fuisse speciem ...? „ Flagrasse verendum nescio quid umbones coruscos, „ et caelestium armorum lucem terribilem arsisse etc. „ *pag.* 261. *edit. collect. Panegyr. an.* 1679. At si Romae res evenit, cur ea erat in Gallorum sermone? Nam de viso illo caelesti, ut satis patet, Nazarius loquitur. Fit ergo, ut in Gallis apparuerit, non in Italia crux Constantino. Quare adposite ad rem nostram Prudentius *libro* II. *contra Symmachum canit:*

„ Hoc signo invictus transmissis alpibus ultor,

„ Servitium solvit miserabile Constantinus.

Quod si eo signo alpes Constantinus superavit, quod, ut Eusebii testimonio constitit, propter visam in caelo Crucem formari jussit, sequitur, ut crucem viderit, antequam ad alpes accessisset.

(1) *Thesauro Numismatum Antiq. pag.* 463.

(2) In notis *ad Lactant. p.* 735. *edit. novae an.* 1748. *T.* II. *opp. Lact.* His accedit Hoornbeckius Professor Leydensis *Exam. Bull. Urb. VIII. de cultu Imaginum an.* 1653. *p.* 181. *seq.* quem merito Eminentissimus, eruditissimusque vir Henricus Cardinalis Norisius, et post hunc clarissimi viri Ballerinii fratres oppugnarunt *Append. Hist. Donatistarum pag.* 662. *T.* IV. *opp. Norisii.*

(3) Eusebius *lib.* I. *Vitae Constant. cap.* XXVIII. *pag.* 625. *edit. Cantabr.* „ Verum, *inquit,* cum ipse „ victor Augustus nobis, qui hanc historiam scribimus, „ longo post temporis intervallo, cum videlicet in ejus „ notitiam, et familiaritatem venimus, id retulerit, et „ sermonem sacramenti religione firmaverit etc. „ Atque incredibile est, Constantinum inscriptionem poni Romae voluisse, quae sic haberet, ut supra retulimus, si conscius sibi fuisset, se falsa dicere. Quin etiam exposuisset derisioni militum, qui praesto adfuerunt, se, si ea praedicari audirent, quae nunquam contigerant. Afferri etiam ad rem eamdem constituendam posset ex *Actis Martyris Artemii* locus, qui eodem pertinet, productusque item a Baronio ad *an.* CCCXII. *n.* XXI. fuit, si ipsa Acta mihi suspecta non essent falsitatis. Similia horum sunt, quae cerni possunt apud *Bollandianos in Actis Apocryph. S. Quirici T.* I. *M. Maji pag.* 445. *et in Act. S. Sylvestri T.* V. *Maji pag.* 19. Interea Consule Philostorgium *lib.* I. *cap.* VI. Socratem *lib.* I. *cap.* II. Nicephorum *lib.* VII. *cap.* XXIX. Gelasium Cyzicenum *Hist. Conc. Nicaeni lib.* I. *cap.* IV. Photium *cod.* CCLI. Auctorem Chronici Paschalis *pag.* 280. *edit. Paris. in collect. Byzant. Scriptor.* Auctorem Anonymum *Hist. Concilii Nicaeni editum a Combefisio Hist. Monoth. pag.* 576. Michaelem Glycam *par.* IV. *Annalium pag.* 248. qui aliquanto interdum ab Eusebio discrepant. Sed ei ego credendum magis puto, qui rem omnem, ut evenit, intellexit ex Constantino. Huc etiam spectant figurae, quas exhibet Publius Optatianus Porphyrius aequalis temporum Constantini *in Panegyr. Tab.* IX. *et* XVI. *in calce opp. Velseri edit. an.* 1682. Claudius

Ethnicos etiam scriptores in eam seutentiam conspirasse, demus, ut generi hominum impouendum censerent esse, nihil erit tam certum in historia, nihilque veterum testimoniis tam munitum, quod non expugnari negandi licentia, ac temeritate possit. Neque probo, quod Johanni Alberto Fabricio (1) in mentem venit; non prodigio scilicet, sed naturae vi contigisse, ut crucis signum a Constantino in aëre videretur. Dissimilia namque sunt, quae ille de halonibus solaribus, et pareheliis turbat. Quare abduci me nunquam patiar, ut rear, evenisse natura, ut crux appareret, ut literae ΤΟΥΤΩΙ ΝΙΚΑ adjungerentur, quibus nihil cogitari aptius ad crucis virtutem indicandam posset, utque secundum quietem visus esset Imperatori Christus, qui labarum fieri juberet. Haec enim omnia, si vi naturae contingere valerent, non equidem repugnarem iis, qui jactis aliquot characterum formis, exsistere inde versum posse defenderent, qui non aliud quidpiam, sed quod volumus, omnino significaret.

Viguit deinceps in Ecclesia donum miraculorum, dumque ea consistet, quamvis contra (2) pugnent hujusce aetatis haeretici,

Molinetus Canonicus Regularis Congregationis Gallicanae *Ephemeridibus Parisiensibus an.* 1681. *Ephem.* XI. inseri curavit dissertationem *de veritate Crucis a Constantino visae confirmata ex antiquis nummis.* Eorum numismatum similia protulit nonnulla Baronius *ad an.* 312. *num.* 23. Consule etiam J. Lipsium *de Cruce lib.* III. *cap.* XV. Antonium Augustinum *dialogo* I. *de Usu Numismatum pag.* 8. *edit. an.* 1617. Cangium *de inferioris aevi numismat :* §. XXXV. *et in famil. Byzantinis Tab.* IX. Dorsheum *Pentadec. dissert. pag.* 261. *et seq.* et Anselmum Bandurium *Tom.* II. *num. Imperatorum pag.* 213. *Tab.* III. *et seqq.*

(1) Johannes Albertus Fabricius *T.* VI. *Biblioth. Graecae lib.* V. *cap.* III. *pag.* 18. *et seqq.* Kettnerus *Dissert. de Reliquiis Miraculorum, et Visionum post Apostolorum tempora pag.* 227. *Miscell. Lips. Tom.* VIII.

(2) Hoc haeretici agunt, ut (cum nulla apud eos dentur) nulla dari in Ecclesia jam usque a quarto fere seculo prodigia ostendant. Sed rationes, quas adducunt, nullius momenti sunt. Principio quod Scriptoribus secundi, tertii, quartique seculi fidem adhibeant, oculatis vero posterorum temporum testibus, viris gravissimis, at doctrina praestantibus, non adhibeant, id quemadmodum fieri sine incredibili audacia, et temeritate possit, non video. Secundo, quod ajunt, non esse miracula necessaria, propterea quod propagata religio sit, falsum est. Nam sunt hoc etiam tempore plerique increduli, Deistae, Idololatrae, Judaei, Muhamedani, Haeretici. Quid ergo impedit, quo minus ad eos convertendos prodigia Deus patret? An usquam est scriptum in sacris literis produci ad IV. seculum, paulloque longius virtutem miraculorum, tum vero extingui oportere? Quod si nusquam scriptum id est, cur demum cessare prodigia debent, cum Ecclesia maneat, qua cum se Christus ad consummationem usque seculi futurum praedixit? Sed rem ab aliis disputatam, non est cur multis hoc loco esse confirmandam censeam. Illud dico, non probari mihi, quod ob unam Evangelii propagationem dari miracula debuisse, pugnant. Nam quum ii, qui in coenaculo agebant, cum suscitatus adolescens a Paulo fuit, omnes essent Christiani, neque prodigio, ut in fide confirmarentur, egerent, tamen patratum prodigium est. Quid ergo obstat, quin hoc tempore, quo multi credunt, Deus, ut suos consoletur, miracula faciat? Quod si dixerint, factum Pauli prece prodigium, quo increduli, qui non aderant, id tandem noscent, ut converterentur, sciant dici hoc item posse de hac aetate, qua plures increduli supersunt. Ceterum nullum seculum fuit, ut ex historia Ecclesiastica constat, quo in Ecclesia prodigia omnino cessarint, quidquid contra haeretici jactitent. Vide Ruinartium *Act. Sincer. SS. MM. pag.* 124. *in not. edit. Veron. n.* 40. *in Act. SS. Pionii.*

vigebit. Atque haec de miraculis patratis a morte (1) Apostolorum ad Constantini magni tempora dicta sunto. Illud autem tacitus praeterire non possum, quod saepe Martyribus accidere persequutionum tempore solebat. Nam aliqui, plagis (2) acceptis, virtute divina continuo sanabantur; alii etsi laniari a bestiis (3) optabant, tamen eas mansuescere videbant, quin tunc consequi, quam desiderarent, martyrii gloriam possent; nonnulli etsi illis abscissa esset a carnifice lingua (4), tamen loqui, et confiteri Christum valebant.

§. II.

De visionibus, quibus primis Ecclesiae seculis, post mortem Petri, et Pauli Apostolorum, frui majoribus nostris licuit.

Venio ad visa, quae graeci ὁράματα, et θεάματα vocant. Petro, et Paulo martyrio perfunctis, Johannes Evangelistes, cum Romam, si modo est Tertulliano (5) credendum, venisset, et singulari pro-

(1) Post mortem item Apostolorum, eo spatio temporis, quod a Nerone ad Nervam excurrit, haec contigerunt. Johannes, ut equidem existimo, Apostolus Ephesi mortuum suscitavit, velut Apollonius apud Eusebium *l. V. c.* XVIII. tradit. Christiani, qui ex oppido Pella Hierosolymas redierunt, illustres fuerunt dono miraculorum, ut auctor est Epiphanius *de Ponderibus, et Mensuris num.* XV. qui accepit, si conjectura Dodwelli *Dissert.* II. *in Iren. n.* XXIX. *pag.* 142. uti volumus, ex Aristone Pellaeo. Eodem, atque insequenti intervallo temporis concessum aliquibus, saltem Martyribus, fuisse, ut ne laedi a feris possent, indicat S. Martyr Ignatius *in epist. ad Romanos n.* V. *pag.* 867. Tom. II. *PP. Apostol. edit. an.* 1672. „ Sortiar, *in-* „ *quit*, bestiis mihi esse paratis; et oro promptas mihi „ inveniri, quibus et blandiar cito me devorare, *non* „ *quemadmodum quosdam timentes non tetigerunt.* Οὐχ „ ὥσπερ τινῶν δειλαινόμενα οὐχ ἥψαν- „ το „. Ad Hadriani, et Antonini Pii tempora miracula apud Hierosolymitas Christianos obtinuisse, ostendit Dodwellus *l. c. pag.* 145. *et seq.* De Polycarpo, num sub Pio, an sub Marco passus martyrium sit, sunt qui dubitent. Utut sit, hoc certum est, multa in ejus martyrio prodigia contigisse, ut ex Epistola Smyrnensis Ecclesiae, quam supra laudavi, plane colligitur. Similia fere in Actis Sanctorum Martyrum, qui sub M. Aurelio, sub Severo, aliisque tyrannis passi sunt, leguntur. De prodigiis per *signum Crucis* a Deo patratis agam eo loco, ubi de primordiis ejus ritus disseram. Ego vero, quae ad Constantini aetatem miracula contigerunt, literarumque monumentis mandata reperi, collegi, ac cetera, quae post evenerant, omisi, quod ita instituti ratio posceret.

(2) Vide Acta Sanctorum MM. Probi, Tarachi, et Andronici apud Ruinartium *Act. MM. Select. pag.* 383. *edit. Veron.* Alia quoque prodigia a Sanctis MM. patrata sunt. Vide *Act. Sanctor. Martyr. Lugdunensium, quae Ruinartius ex historia Eusebii in suam collectionem transtulit num.* X. *pag.* 56. *edit. Veron.* quo loco narratur, eos, cum cruciati fuissent, odorem emisisse, ita ut nonnulli *terreno eos unguento delibutos putarent.* Et Acta SS. MM. Palaestinae *pag.* 288. *ejusd. edit.* Acta S. Saturnini Episc. Tolos. apud eumdem *pag.* 109. *etc.* Acta SS. Epipodii, et Alexandri apud eumdem *p.* 67.

(3) Vide locum supra citatum ex epistola S. Ignatii ad Romanos; et Acta SS. Montani, Lucii etc. apud Ruinartium *pag.* 201. *edit. ejusd.* Consule *Acta SS. MM. Tarachi, Probi, et Andronici p.* 392. *apud eumdem*, et Eusebium *lib.* VIII. *Hist. Eccl. cap.* VII. *pag.* 384. *edit. Cantabrig.*

(4) De *Elinguatis* Trinitatem confessis egit singulari *Dissert. Schmidius.*

(5) *Tertull. de Praescrip. cap.* XXXVI. Sunt, qui hoc in fabulis numerent. Ex illis Christophorus Augustinus Heumannus *Refutationem fabulae de Johanne Apostolo in fervens oleum conjecto* scripsit, inserique curavit *Tom.* III. *Fascic.* II. *Biblioth. Bremensis.* Ei Epistolis duabus respondit Joh. Laurentius Moshemius, ostenditque, non esse in fabulas tam facile referenda, quae majores no-

digio illaesus e dolio olei ferventis pleno, in quod eum immitti Domitianus praeceperat, evasisset, in Patmon Insulam venit, ibique ea omnia divinitus cognovit, quae Apocalypseos libro complexus est. Eodem fere tempore (1) Hermas multa sibi fuisse manifestata dixit in eo libro, quem inscripsit *Pastorem*. At vereor, ne ille, non quae viderit revera, sed quae aut videre sibi visus sit, aut quae censuerit, quasi visa essent, scribi, quo lectores alliceret, oportere, monumentis mandaverit literarum. Apud Eusebium scriptum in Historia est, Christianos, qui Hierosolymis versarentur, propterea quod excidium civitatis immineret, monitos oraculo divino fuisse, ut urbe excederent, Pellamque (2) peterent.

Mitto, quae de viso Carpo oblato agit is, qui Dionysio Areopagitae varia opuscula (3) tribuit, quae ipse nunquam conscripserit, immo vero ne cogitarit quidem. Ignatium autem martyrem Angelos vidisse, qui alternis hymnis Trinitatem concelebrarent, anctor est in VI. libro historiae Socrates (4). Sed metuo, ne is historicus lapsus sit. Nam manifestata quaedam sibi divinitus fuisse testatur Ignatius in ea, quae est (5) ad *Philadelphenos* Epistola; hoc vero, quod est de alternis hymnis, neque ipse usquam affirmavit, neque Socrate antiquiores historici tradiderunt. Est autem apud Eusebium in historia (6), in somniis doctum Polycarpum ea fuisse, quae perpeti deberet. Atque hoc totum ex Epi-

stri tradiderint, nisi gravissimis argumentis agatur. Tertullianum et veterem scriptorem esse, et a fide dignis forte accepisse, quae scripserit: *pag.* 505. *Varior. Opusc. edit. an.* 1733.

(1) Consule quae in *Praefat. ad Pastoris* librum, inque notis ad eumdem observat Joh. Baptista Cotelerius *Tom.* I. *PP. Apostolicorum*. Viderunt autem veteres multa eo libro contineri, quae minus accurate dicta esse videantur. Itaque etsi fuerunt, qui plurimi *Pastorem* facerent, non deerant tamen, qui eius in dubium ejus auctoritatem revocandam arbitrarentur. Consule Eusebium *lib.* III. *Hist. Eccl. cap.* III. *pag.* 90. et notationes virorum doctorum in eumdem Eusebii locum.

(2) Adeundus Eusebius *lib.* III. *Hist. Eccl. cap.* V. Extat Dissertatio Bajeri *de migratione Christianorum in oppidum Pellam*.

(3) *Epist.* VIII. ex iis quae Areopagitae Dionysio tribuuntur *pag.* 117. *Tom.* II. *edit. an.* 1634.

(4) *Cap.* VII. *pag.* 313. *edit. an.* 1668.

(5) *Epistola ad Philadelphenos pag.* 871. *et seq. Tom.* II. *Apostol. PP. editionis Cotelerii an.* 1672. „ Quidam „ autem suspicati sunt, *inquit*, me, ut praescientem „ divisionem quorumdam, dicere haec. Testis autem „ mihi, in quo vinctus sum, qui a carne humana non „ cognovi. Spiritus autem praedicavit dicens haec, si„ ne Episcopo nihil faciatis „.

(6) Eusebius *lib.* IV. *cap.* XV. *pag.* 165. *edit. Cantabrig.* „ Triduo antequam Polycarpus comprehenderetur, nocte inter orandum solutus in somnum, videre sibi visus est cervical, quo caput reclinabat, „ totum repente flamma consumtum: quam ob causam a somno excitatus statim visum suum adstantibus exposuit, idque, quod sibi eventurum erat, „ praenuncians, familiaribus suis aperte praedixit, se „ pro Christo flammis absumtum iri „. Rursum est in epistola Smyrnensium de Polycarpi Martyrio, apud Eusebium loco mox indicato, auditam vocem e Sancto Martyre fuisse, cum proximus morti esset, quae diceret: ἴσχυε καὶ ἀνδρίζȣ Πολύκαρπε· *fortis esto, et viriliter age, Polycarpe.*

stola Smyrnensium, qui Ecclesias de morte Polycarpi certiores fecerunt, mutuatus est Eusebius. Quin etiam coelesti quadam voce additum robur ad perferenda supplicia sanctissimo viro fuisse, testata res est. Rursum idem ipse Episcopus Caesarcensis Eusebius in V. historiae libro scribit(1) hoc modo „ Hujusmodi spiritu nullum „ unquam nec in Veteri, nec in Novo Testamento Prophetam af- „ flatum potuerunt haeretici demonstrare: non Agabum, ... nec „ Ammiam Philadelphiensem, nec Quadratum, nec plures quo- „ que alios, qui nihil ad ipsos pertinent, praedicabunt„. Similia (2) sunt, quae complexus Justinus est in Dialogo cum Tryphone „ Apud „ nos hucusque etiam prophetica extant dona, unde et vos in- „ telligere debetis, quae olim in genere vestro fuere, ea esse in nos „ translata„. Quibus respondent, quae Eusebius persequntus est *lib. V. Historiae* (3)„ Alii, inquit, praescientiam futurorum, et „ visiones sortiti sunt, et propheticas praedictones„. Polycrates praeterea Ephesiorum Episcopus laudat (4) Melitonem Sardensem „ quod cuncta Spiritus Sancti afflatu gesserit„. Eadem fere aetate Irenaeus negavit „ (5) numerum iniri posse donorum, quae „ suo tempore in Ecclesia floruerunt„. Ac ne quis putet, ipsum hyperbolice, vel aliena fide loqui, addidit „ ea se propriis auribus „ hausisse „. Sed hujus generis esse visiones illae ineptae, plenaeque deliriorum non poterant, quibus Montanistae delectabantur. Ferri autem illorum impotens ingenium, atque temeritas non potest, qui ob visa, sanctas Perpetuam, et Felicitatem in Montanistis numeraverunt. Atque in eodem errore versatus est (6) Samuel Basnagius homo de secta Calvinianorum, quem merito multis exagitavit Josephus Augustinus Orsius vir Clarissimus, edita singulari de recta SS. Perpetuae, ac Felicitatis, sociorumque fide dissertatione, quam Eminentissimo Viro Cardinali Lambertino, nunc BENEDICTO XIV. P. M., dedicavit (7).

Basnagii namque haec fuit ratio: delectari Perpetuam visis consuesse. Fuisse id proprium eo tempore Montanistarum. Quare Montanismo Perpetuam studuisse. Ad haec Tertulliani auctoritatem

(1) *Euseb. lib. V. cap. XVII. lib. V. cap. VII.*

(2) *Just. Dialog. cum Tryphone pag. 308. edit. Paris. an.* 1615.

(3) Irenaeus apud Euseb. *lib. V. Hist. Eccl. cap.* VII.

(4) Polycrates apud Eusebium *lib. V. Hist. Eccl. cap.* XXIV. *pag.* 244. *edit. Cantabr.*

(5) Irenaeus apud Eusebium *lib. V. c.* VII. *H. E.*

(6) Basnagius *ad an.* 203. *num.* V. *pag.* 324. *et seqq.*

(7) *Dissert. Apologet. pro SS. Perpet. et Felicit. edit. Florentiae an.* 1728.

accedere. Eum qui a Cataphrygibus staret (nam erat hoc alterum nomen Montanistarum) celebraturum nunquam fuisse martyrem, quae a superstitione Montani aliena fuisset. Laudari autem Perpetuam a Tertulliano.

Contra Orsius, eos qui Montanismo studerent, non ita fuisse nostrorum inimicos, respondit, ut nunquam hos esse honoris caussa nominandos arbitrarentur. Fuisse Cataphrygas ita institutos, uti se ab Orthodoxis non dogmate, sed disciplina dissidere (1), defenderent. Igitur mirabile non videri, si alieni a celebrandis nostris non fuerint, qui praesertim martyrii gloriam consequuti fuissent. Hoc praeterea certum esse, Catholicos, qui Montanistas in haereticis ponerent, horum fanaticorum non solum pro (2) martyre habuisse, sed etiam laudare unquam voluisse neminem. Atqui a (3) Pontio Diacono, ab Ecclesia Carthaginiensi (4), ab Augustino (5), a Romano (6) denique Orthodoxorum coetu semper

(1) Vide initium libri *de velandis Virginibus*, ubi haec habet Tertullianus „ Regula quidem fidei una „ omnino est, sola, immobilis, et irreformabilis: credere scilicet in unum Deum omnipotentem, mundi „ conditorem, et filium ejus Jesum Christum natum „ ex Virgine Maria, crucifixum sub Pontio Pilato, tertia die resuscitatum a mortuis, receptum in coelis, „ sedentem nunc ad dexteram Patris, venturum judicare vivos, et mortuos per carnis etiam resurrectionem. Hac lege fidei manente, cetera jam disciplinae, et conversationis admittunt novitatem correctionis ..... Quae est ergo Paracleti administratio, „ nisi haec, quod disciplina dirigitur „. Multa in eamdem sententiam producit doctissimus Orsius *loc. cit. cap.* II. *num.* VI. *pag.* 56. *et seq.* Constat praeterea martyres Catholicos fuisse a Tertulliano laudatos. *In lib. de fuga in Persecutione cap.* V. Rutilium martyrem celebrat, quem certe Montanistam fuisse, Basnagius nunquam probabit, quod in persecutione fugiendum esse putaverit, quae sententia contraria erat errori Cataphrygarum „ Rutilius ergo, *inquit*, Sanctissimus martyr, cum toties fugisset persecutionem de loco in „ locum, etiam periculum, ut putabat, nummis redemisset, post totam securitatem, quam sibi prospexerat, ex inopinato apprehensus, et praesidi oblatus, tormentis dissipatus, credo pro fugae castigatione (Montanistae Tertulliani haec inepta animadversio est) passionem, quam vitarat, misericordiae „ Dei retulit „.

(2) Vide Eusebium *lib.* V. *Hist. cap.* XVI. *pag.* 183. *edit. Paris. an.* 1659.

(3) In vita, et Passione S. Cypriani *pag.* 179. *apud Ruinart. Act. MM. edit. Veron.* Vide Notationem Ruinartii *in eumdem locum* et Orsium *ibid. cap.* I. *num.* 2. *pag.* 19. *et seqq.*

(4) Carthagine constructa jam usque a seculo III. Felicitati, atque Perpetuae Basilica fuit. Ea modo Basilica restituta. *In Act. Conc. Carthag.* II. *et apud August. serm.* XIX. *et apud Victorem Vitensem lib.* I. *de Persec. Vandalica*, modo Basilica majorum : *apud August. lib. de Gest. Pelagii cap.* XI. *et serm.* 294. modo Basilica major : *apud Aug. serm.* 258. modo ad majores *apud August. ser.* 34. vocata est. In ea plerique habiti fuerunt ab Augustino sermones ex his, quos Carthagine recitavit, et secundum Concilium Carthag. an. 390. et cetera deinceps celebrata sunt. Consule Orsium *ibid. num.* V. *pag.* 27. *et seqq.*

(5) Extant S. Augustini de SS. Perpetua, et Felicitate tractatus tres, qui inter sermones ejus in editione postrema Monachorum S. Mauri sunt *num.* 280. 281. et 282. Vide Orsium *ibid. pag.* 25. *et seq. num.* IV.

(6) In vetustissimo Romanae Ecclesiae Calendario, quod primus omnium vulgavit Bucherius, sic habetur ad *d. non. Martii*, *Perpetuae*, et *Felicitatis Africae*. Nominantur praeterea in Canone Missae Romanae Ecclesiae, quae sane res magno est argumento, tantam fuisse jam usque ab antiquissimis temporibus apud Catholicos existimationem Sanctarum earumdem martyrum, ut eam in Canone non aliorum fere, praeterquam Romanorum martyrum Romae memoria recoleretur, tum celebrata memoria earum fuerit. Id vero nunquam factum fuisset ab Ecclesia Montanistarum sane inimica, si Montanismo Felicitas, et Perpetua studuissent.

fuisse et commendatam Perpetuam, et in martyribus nnmeratam, quorum memoriam quotannis colere solerent. Secundum haec, ex visis confici nullo modo posse, dixit, Perpetuam Montani sectam fuisse sequutam. Multos superiore, multos ea qua ipsa vixisset, multos denique posteriore aetate fuisse, qui visa sibi oblata descripserint, quin Montano assensi essent, venissentve in ejus haeresis suspicionem. Namque Polycarpum, Justinum Martyrem, Irenaeum (1), Cyprianum (2), aliosque plurimos, qui pro Christo sanguinem fuderunt, posteaquam aut recreati ipsi coelestibus visis sunt, aut alios iisdem fuisse recreatos tradiderunt, quis tam est amens, atque impudens, ut in nnmerum Cataphrygarum esse referendos putet? Visa antem, atque oracula, quae in Actis Perpetuae leguntur, non ejus esse generis, cujus erant (3) Montanistarum. Rursum mores Martyris nihil habnisse cnm moribns Cataphrygarum commune. Denique vel catholicam fuisse Perpetuam, vel ea prodigia, quae patrata ejus intercessione fuisse traditum a majoribus est, inania, falsaque esse, confiteri Basnagium oportere. Eodem fere tempore Potamiaena (4) Alexandrina Martyr, religionis caussa, affecta supplicio est. Haec postridie ejus diei, quo functa martyrio fuit, Basilidi Ethnico viro, qui misericors erga eam fuerat, noctu adstitit, significavitque futurum, ut ipse quoque Christianus fieret, brevique ad Superos migraret.

Medio autem seculo secundo, memoriae proditum est, nunciata divinitus Pionio (5) fuisse, quae ipsi, Asclepiadi, atque Sabinae

(1) Vide quae supra recitavi eorum Patrum testimonia.

(2) Consule, quae mox referam Cypriani, aliorumque veterum loca in eamdem sententiam.

(3) Adeundus Orsius *dissert. indicata cap.* V. *et* VI. *per tot.*

(4) Eusebius *lib.* VI. *Hist. Eccl. cap.* V. „ Protinus „ igitur judicis sententia damnatam, *inquit*, Basilides „ unus ex apparitoribus ad supplicium abducit. Cumque „ que vulgus eam vexare, et obscoenis verbis ei illu„ dere conaretur, Basilides quidem eos, qui contume„ liam Virgini faciebant, absterrens propellebat, mul„ taque misericordiae, at humanitatis erga illam prae„ bebat indicia. Illa vero benignitatem hominis erga „ se libenter amplectens, bono animo eum esse jus„ sit; se namque post obitum salutem ipsius a domi„ no impetraturam, et collata in se beneficia brevi „ remuneraturam esse ..... Et hujusmodi quidem cer„ tamen nobilissima virgo decertavit. Brevi autem po„ stea Basilides ..... Christianum se esse, idque palam „ profiteri. Cumque quidam in Domino fratres eum „ adiissent, ut caussam subitae illius, atque insperа„ tae conversionis interrogarent, dixisse fertur, Pota„ miaenam tertio post martyrium die, noctu sibi adsi„ stentem coronam capiti suo imposuisse, dixisseque „ se ipsius caussa dominum orasse, atque id, quod „ petierat, impetrasse, nec diu postea ipsum ad su„ peros migraturum. Post haec signaculo domini a fra„ tribus accepto, postridie Christum gloriose confessus, „ capite truncatus est „.

(5) In Actis *S. Pionii apud Ruinartium pag.* 119. *edit. Veron.* „ Ergo ante diem quam natalis Polycarpi Mar„ tyris adveniret, cum Sabina, et Asclepiade dum je„ juniis devotus insisteret, vidit in somniis, sequenti „ die se esse capiendum. Quae cum aperte et indu„ bitanter agnoscerent, eo quod tam lucida omnia „ visus appareret, funis vinculo sua, et Sabinae, et „ Asclepiadis colla circumdedit: ut cum ab illaturis

mala, ob religionem, quam profiterentur, imminerent. Quin etiam quo tempore Decius in nostros crudeliter saeviebat, jussus a Deo Dionysius (1) Alexandrinorum Episcopus fuit, ut patria excederet, atque alio contendere ne cunctaretur.

Plenae sunt similium rerum S. Cypriani (2) Episcopi Carthaginiensis epistolae. Praeterea (3) Cyprianum, Pontius scribit, cum quaesitus ad necem esset, vidisse, cum nondum oppressus somno esset, Proconsulem, qui in tabella notaret, quod mortis genus martyr oppetere deberet. Atque Jacobus (4), qui anno post Cyprianum, una cum Mariano, multisque aliis ab inimicis nominis Christiani captus, interfectusque est, non diu ante, quam in eorum potestatem venisset, dixit, quod extat in *Actis Martyrii*: monstratum sibi secundum quietem esse, impendere non sibi modo, sed Mariano quoque, atque sociis supremum diem. Simile est horum, quod Æmiliano (5) ostensum divinitus fuisse fertur. Nam cum is esset in custodia publica, fratrem se vidisse in somniis, affirmavit, qui sibi, ceterisque Christianis qui, religionis caussa, in carcerem conjecti fuerant, denunciaret fore, ut gladio interficerentur. At vero Re-

„ vincula vincti invenirentur, scirent, qui venerant, „ nihil se novi esse facturos „.

(1) In fragmento Epistolae Dionysii Alexandrini, in quo recensentur ea, quae sibi ipsi in Deciana persecutione contigerunt, apud *Eusebium lib.* VI. *Hist. Eccl. cap.* XI.. haec leguntur „ Ego vero coram Deo loquor, „ et ipse scit me nequaquam mentiri, nunquam mea „ sponte, nec sine Dei nutu fugam inisse ..... Visque „ post diem quartum cum Deus mihi, ut alio migrarem praecepisset, ac praeter opinionem omnium, „ viam aperuisset, ego, et famuli, multique ex fratribus simul egressi sumus „.

(2) Vide Cypriani *epist.* XI. *ad num. Pamel.* VIII. et XVI. *ad Pamelii numeros* X. et XXXVIII. *ad Pamel. num.* XXXIII. et LXVI. *ad Pamel. num.* LXIX. et LVII. *al.* LIV. et LVIII. *al.* LVI. quae plenae sunt hujusmodi visionum.

(3) Pontius vero Diaconus in vita S. Cypr. *pag.* 185. *Act. SS. MM.* a *Ruinartio collect. edit. Veron.* „ Admirabilem, *inquit*, visitationem Dei non praeteribo, „ qua antistitem suum sic in exilio esse voluit de sequuturae passione securum, ut imminentis martyrii „ pleniore fiducia non exulem tantummodo Curubis, „ sed martyrem possideret. Eo enim die, quo primum in exilii loco mansimus, ... apparuit mihi, „ *inquit*, nondum somni quiete sopito juvenis ultra „ modum enormis, qui cum me quasi ad praetorium „ duceret, videbar mihi tribunali sedentis tum Proconsulis admoveri. Is ut me respexit, adnotare statim coepit in tabula sententiam, quam non sciebam. Nihil enim de me solita interrogatione quaesierat. Sed enim juvenis, qui a tergo ejus stabat, „ admodum curiosus legit, quidquid fuerat adnotatum. „ Et quia inde verbis proferre non poterat, nutu declarante monstravit, quid in literis tabulae illius „ haberetur. Manu enim expansa, et complanata ad „ spatae modum, ictum solitae animadversionis imitatus, quod volebat intelligi, ad instar liquidi sermonis expressit „.

(4) Apud Ruinartium *Act. MM. select. pag.* 196. Marianus „ Ostensum, *inquit*, est mihi fratres, tribunalis excelsi, et candidi nimium sublime fastigium, in „ quo quidam judicis ad vicem praesidebat. Illic erat „ catasta non humili pulpito ..... et admovebantur „ Confessorum singulae classes, quas ille judex ad gladium duci jubebat. Tum exauditur mihi vox clara, „ et immensa dicentis: Marianum applica „. Jacobi in iisdem *Actis* altera visio refertur *pag.* 197. „ Perturbatus sum, *inquit*, non sine gaudio meo, fratres, „ sed et vos mecum gaudere debetis. Vidi juvenem „ inenarrabili, et satis ampla magnitudine ..... Is cum „ transcurreret, unam tibi, Mariane, et unam mihi „ zonas purpureas in sinus nostros jaculatus est, et „ ait, sequimini me cito etc. „.

(5) In Actis SS. MM. Jacobi, et Mariani: *apud Ruinartium pag.* 197. *edit. Veron.*

nus (1) miles, ut est in Actis Montani, ac Lucii martyrum Africanorum, cum secundum quietem ostensum sibi esse dixisset, eos qui secum in carcere erant, deductos inde fuisse, cumque iis, qui lucernas praeferrent, processisse; sociis laetitiae caussa fuit, quod cognossent futurum, ut brevi pro Christo interirent. Quod ut est dictum, sic scribitur contigisse. Eodem tempore Victor (2) Presbyter in somniis vidit Christum, qui juberet, ut sociis, quam essent gloriam consequuturi, diceret. Flaviano quoque, ut est in Actis iisdem, apparuit, qui eum martyrem futurum polliceretur (3). Eodem seculo Felix Nolanae Ecclesiae Presbyter monitus ab Angelo est, ut laboranti in silva Maximo Episcopo subveniret (4).

Fabiano praeterea ei, qui Pontifex Maximus fuit, ob simile visum delata dignitas sacerdotii est. Nam cum ex agro in Urbem (5) venisset, inque Ecclesiam ingressus esset, quo Christiani Anteri successorem dicturi convenerant, columba repente e sublimi delapsa ejus capiti insedit, quae illius imaginem, cujus figura Spiritus Sanctus in Christum descenderat, exhibere videretur. Qua re populus permotus, Fabianum, ne cogitantem quidem, dignum es-

(1) Vide Acta SS. MM. Lucii, et Montani etc. num. V. *pag.* 201. *edit. Veron.*

(2) In iisdem Actis *pag.* 202. „ Videbam, *inquit Victor*, puerum hunc in carcerem introisse, cujus fuit „ vultus perlucidus super splendorem inenarrabilem, „ qui nos deducebat per omnia loca, ut exiremus: „ egredi tamen non potuimus, et ait mihi; Adhuc „ modicum laboratis, quia nunc impedimini. Sed confidite, quia ego vobiscum sum. Et adjecit: dic illis, „ quia gloriosiorem coronam habebitis, nec non ad „ Deum suum spiritus properat, et anima jam proxima passioni, sedes suas requisivit „.

(3) *Ibid. pag.* 207. „ Cum adhuc Episcopus noster „ solus passus fuisset, ostensum est mihi hoc, quasi „ Cyprianum ipsum interrogarem, an pati ictus doleret, scilicet Martyr futurus, de passionis tolerantia „ consulebam. Qui mihi respondit, et dixit: Alia caro patitur, cum animus in coelo est. Nequaquam „ corpus hoc sentit, cum se Deo tota mens devovit .... „ Postea cum plures paterentur, contristabar in visu „ noctis, quod quasi a collegis meis remansissem. Et „ apparuit mihi vir quidam dicens: Quid, contristaris? „ Cui cum caussam tristitiae meae dicerem, ait: Contristaris? Bis confessor es, tertio Martyr eris per gladium „. *Et sic impletum est etc.*

(4) S. Paulinus *Poem.* XV. *nat.* IV. *v.* 220. *et seqq.* et apud Ruinart. *pag.* 231. *edit. ejusd.*

„ Mote Patris summi pietas antistite summo
„ Non tulit obscuro consumi funere corpus.
. . . .
„ Ergo sacerdotem, confessoremque sereno
„ Lumine respiciens tacitis tabescere silvis,
„ Non tulit ulterius mitis Pater, et quia digno
„ Condignum comitem meritis sociare parabat,
„ Felicem numero de carceris eligit omni,
„ Cujus id apponat meritis opus, ut senis almi
„ Membra levet, revocetque animam, revehatque refotum,
„ Attonitisque ovibus cari solatia reddat
„ Pastoris. Venit ergo micans jam nocte silenti
„ Angelus, et totem vinctorum in plebe reorum
„ Felice solem pietas cui sancta reatum
„ Fecerat, alloquitur. Fugit atri carceris horror.
. . . .
„ Causatur non posse sequi, prohibente catena,
„ Insuper et claustro simul, et custode teneri
„ Carceris obsessi. Sed vox divina morantem
„ Increpitans, jubet excussis assurgere vinclis,
„ Et subito, ut molles manibus fluxere catenae,
„ Sponte jugo cervix ferrato exuta levatur,
„ Prosiliuntque pedum laxato caudice nervi etc.

(5) Eusebius *Hist. Eccl. lib.* VI. *cap.* XXIX. *pag.* 294. *edit. Cantabrigiensis.*

se, qui Ecclesiam moderaretur dixit, et comprehensum, cathedrae imposuit, ordinarique Episcopum curavit.

Alexandro quoque, qui in Cappadocia (1) Episcopus erat, dormienti, visus est venire, qui diceret, placere sibi, ut Hierosolyma peteret, cumque Narcisso sene ejus Ecclesiae Episcopo sacerdotio fungeretur. Atque ita quidem ille fecit. Sed cum in eam urbem pervenisset, et sacra loca lustrasset, ac redeundi in patriam consilium suscepisset, Christiani Hierosolymitae diligenter curarunt, ne quod statuerat implere posset. Nam eis quoque visi in quiete fuerunt, qui juberent, ut extra portas egressi, Episcopum sibi a Deo destinatum susciperent. Quod cum illi consentientibus vicinarum Ecclesiarum Episcopis fecissent, manere deinceps eum apud se, atque una cum sene Narcisso munus Pontificis obire coegerunt.

Rursus ille idem Dionysius Alexandrinorum Episcopus, de quo paullo ante dictum est, in epistola, quam ad Philemonem scripsit, se, cum libros haereticorum legeret, prohibitum a Presbytero quodam fuisse, ne id agere deinceps auderet, propterea quod periculum esset, ne se in errorem sensim induci (2) sineret. Sed intellectam ab se vocem fuisse, quae, ut omnia legeret, quae sibi in manus venissent, hortaretur. Namque sibi ingenii vim, doctrinaeque facultatem tantam esse concessam, quanta requireretur, ut recte dijudicare, refutareque posset, quae scripta falso, impieque ab haereticis fuissent.

Neque vero iis tantum visa offerri seculo III. consuerant, qui provecta aetate essent, sed pueris quoque, ut est memoriae traditum a Cypriano (3).

Extremo autem seculo III. vel ineunte IV. Victori, dum cruciabatur, Christus crucem gestans se obtulit, utque fortiter ageret (4), spiritus majores addidit. Est praeterea in Actis iisdem,

(1) Eusebius *lib. eodem cap.* VI. *pag.* 208. *et seq. edit. Cantab.*

(2) Eusebius *lib.* VII. *Hist. Eccl. cap.* VII. *pag.* 326. *seq. edit. Cantab.*

(3) *Epist.* XVI. *pag.* 196. *edit. Oxon.* „ Praeter nocturnas enim visiones, per dies quoque impletur „ apud nos puerorum innocens aetas, quae in extasi „ videt oculis, et audit, et loquitur ea, quibus nos „ Dominus monere, et instruere dignatur „.

(4) Apud Ruinartium *Act. select. Sanctor. MM. pag.* 305. *edit. Paris. an.* 1689. „ Quo facto cum diutius „ acerrime torqueretur, attollens in coelum lumina, „ piam tolerantiam a misericordiosissimo Patre Deo, „ cujus id esse donum noverat, precabatur. Nec jam „ ultra ferens clementissimus Jesus, certatori suo insigne certaminis, victoriaeque signum, crucem videlicet, in manibus gestans, in specie consolantis apparuit, dicens: *Pax tibi, Victor noster. Ego sum*,

missos a Deo Angelos noctu fuisse, qui sanctum Martyrem consolarentur, militesque tres, qui praesto aderant, ut coelesti luce repleri carcerem viderunt, projecisse ad Victoris pedes continuo se, petiisseque, ut eos excusatos habere, initiareque mysteriis Christianae religionis vellet (1).

Scriptum etiam in Actis Martyrii S. Theodoti Ancyrani a Nilo est, Frontoni Presbytero visos in quiete viros duos fuisse, qui thesaurum in eum locum, in quo ipse degeret, afferrent: thesaurum autem sacra Theodoti Martyris lipsana indicasse (2). Praeterea Theodoto Tecusam martyrem secundum quietem visam fuisse, Nilus tradit, quae illum, ut suum, ceterarumque virginum, quae die superiore martyrium passae fuerant, corpora e lacu extraheret, juberet, significaretque fore, ut ipse quoque post biduum pro Christo certare, morique (3) deberet. Itaque Theodotum surrexisse, cumque expectasset, propterea quod metueret a militibus, qui lacum custodiebant, ne a quoquam Christianorum corpora surriperentur, sub vesperam ad paludem venisse, vocemque intellexisse, quae Theodotum, ut fidenter accederet, hortaretur. Hunc, sociosque signo crucis sese continuo munivisse, virosque ad orientem lucidam crucem conspicatos, flexis genibus, ad eam partem adorasse, unde crux apparebat. Paullo post lampadem eis visam, quae viam, qua erat eumdum, praemonstraret. Postremo reperta corpora fuisse, atque ita reliqua evenisse, ut ei ostensum in somniis fuerat. Eodem fere tempore Ferreolus Martyr, cum somno in carcere oppressus dormiret, subito solutum se vinculis intellexit. Quamobrem memor eorum, quae praescripta a Christo de fugienda *persecutione* fuerant, e custodia elapsus Vienna discessit. Sed post comprehensus iterum, martyrii gloriam consequutus est (4).

„ inquit *Jesus, qui in Sanctis meis injurias, et tor-* „ *menta sustineo. Ego enim tecum sum fortis adjutor* „ *in praelio, qui et fidelis post victoriam remunera-* „ *tor in regno.* Ad Salvatoris vocem protinus omnis „ dolor, cunctaque irrita cessere tormenta. Tunc il- „ le mente, vultuque alacri conversus ad laudes, im- „ menses visitatori, et consolatori suo toto spiritu gra- „ tias referebat „.

(1) *Ibid. num.* XI. Militum nomina haec erant: *Alexander, Longinus, Felicianus,* qui omnes martyres deinde fuerant.

(2) Apud Ruinartium *Act. select. SS. MM. edit. ejusd. pag.* 350. *ad an.* 303. „ Tunc subridens Presbyter „ (Fronto) intra se, ait: O Fronto (hoc enim ei no- „ men erat) quam manifestae tibi semper per so- „ mnum offeruntur visiones! Quod autem hac nocte vi- „ di, stupendum plane fuit. Vidi enim viros duos, „ vobis similes, dicentes mihi, quod thesaurum huic „ regioni adferrent. Cum igitur vos ipsos intueor, quos „ vidi per somnium, agite, thesaurum istum mihi „ tradite. Responderunt viri, vere habemus nobiscum „ thesauro quovis potiorem Martyrem Theodotum „.

(3) *Ibid. num.* XVII. *seq.* Consule etiam Bollandianos *Tom.* IV. *Act. SS. mensis Maji ad d.* XVIII.

(4) Vide Acta Martyrii apud Ruinartium *pag.* 407. *edit. Veron.*

Jam de visis Constantini, quum de crucis signo, literisque ΤΟΥΤΩΙ ΝΙΚΑ, quae in coelo ei, exercituique apparuerant, agerem, disputatum est. Est etiam apud Basilium, quadraginta martyres orasse etiam atque etiam Deum, ut ne quemquam ex eorum numero tormentorum metu perire permitteret. Sed victum eorum unum, vi cruciatus, lapsum in idololatriae scelus fuisse. Militem, qui aderat, ut eventum rei expectaret „ spectaculum vidisse inusi- „ tatum: virtutes e coelis descendentes, et tamquam a rege ma- „ gna dona militibus dividentes, quae aliis quidem omnibus uno „ excepto, dona distribuerent. Hunc desertoris loco seipsum, abje- „ ctis indumentis, in balneum projecisse, clamasseque se esse Chri- „ stianum, iisque donis fuisse auctum, quae virtutes illae descen- „ dentes significassent (1)„.

Magna sunt, quae de visis suo tempore plerisque, qui sancto se Mamanti commendassent, oblatis, scribit Basilius Magnus in ea, quam habuit de ipsius laudibus homilia (2). Fuerunt etiam, qui ostensam initio fere quarti seculi Petro Alexandrino Episcopo fuisse in somniis traderent, Christi tunicam Arii, qui post haeresiarcha fuit, scelere laceratam (3). Est quoque auctor Augustinus (4), apparuisse, qua ipse vivebat aetate, Gennadio Medico in quiete juvenem egregia forma, qui eum, ut se sequeretur, juberet. Medicum morem juveni gessisse. Itaque audisse harmoniam: cumque rogasset, quid illud rei esset, intellexisse hymnos esse Beatorum. Quin etiam lib. V. Confessionum (5), vocem ab se quasi pueri au-

(1) *Homil.* XX. Tom. I. *ad Combefisii recension. exacta ad Codices Graecos ms.* et apud Ruinartium *Acta select. SS. MM. pag.* 464. *edit. Veron.*

(2) *Homil.* XXIII. *Tom.* II. *opp. pag.* 185. *edit. Garnerii* „ Memores estote Martyris, quotquot illo per somnia potiti estis, quotquot in hoc loco constituti „ adjutorem illum ad precandum habuistis, quibus„ cumque ex nomine advocatus adfuit operibus, quot„ quot aberrantes ad viam reduxit, quoscumque sani„ tati restituit, quibuscumque filios jam mortuos ad „ vitam reductos reddidit etc. „.

(3) *Oros. lib.* VII. *cap.* XVIII.

(4) *Epist.* CLIX. *al. c. pag.* 564. *seq. Tom.* II. *opp. edit. Paris. Mon. S. Mauri.*

(5) *Cap.* XII. „ Ecce audio vocem de vicina domo „ cum cantu dicentis, et crebro repetentis, quasi pue„ ri, aut puellae, nescio: *tolle, lege, tolle, lege.* sta„ timque mutato vultu intentissimus cogitare coepi, „ utrumnam solerent pueri in aliquo genere ludendi „ cantare tale aliquid, nec occurrebat omnino, au„ disse me uspiam; repressoque impetu lacrymarum „ surrexi, nihil aliud interpretans divinitus mihi ju„ beri, nisi, ut aperirem codicem, et legerem, quod „ primum caput invenissem; audiveram enim de An„ tonio, quod ex Evangelica lectione, cui forte sub„ venerat, admonitus fuerit, tanquam sibi diceretur, „ quod legebatur: vade, vende omnia, quae habes.... „ Itaque concitus redii ad eum locum, ubi sedebat „ Alypius, ibi enim posueram codicem Apostoli, cum „ inde surrexeram; arripui, aperui, et legi in silentio „ Capitulum, quo primum conjecti sunt oculi mei: „ *Non in commessationibus, et ebrietatibus etc.* Nec ultra „ volui legere, nec opus erat, statim quippe cum fine „ hujusce sententiae, quasi luce securitatis infusa cordi „ meo omnis dubitationis tenebrae diffugerant „.

ditam aliquando fuisse, Augustinus idem testatur, quae hortaretur, ut codicem Apostoli legeret. Id vero ab se fuisse factum, utque librum aperuit, in ea verba, *non in commessationibus*, *et ebrietatibus*, incidisse se, itaque fecisse dubitandi finem. Eodem, quo Augustinus vixit, seculo Theodoretus scripsit „ permansisse ad „ suam aetatem hoc donum (*visiones videndi*) fuisseque inter „ sanctos, qui puram mentis aciem habentes multa de futuris et „ praenoscerent, et praedicerent „ (1). Mitto quae de Athanasio (2) Magno, de Didymo (3), Gorgonia sorore Gregorii (4) Nazianzeni, deque aliis veteres memoriae commendarunt, quod nolim esse longior, quam oportet. Satis enim haec sunt, quae breviter comprehendi, ad id, quod mihi proposueram, demonstrandum.

Probare autem eorum sententiam non possum, qui dubitent, vera ne de visis praedicarint (5) Patres, an lapsi errore sint. Quis enim credat, viros sanctos, qui fictis fabulis, ut suam religionem defenderent, non egerent, quique ob singularem, qua praediti essent, doctrinam, vera a falsis dijudicandi facultate praestarent, aut deceptos fuisse, aut quemquam in fraudem inducere voluisse? Deinde ita ne Deum suae fuisse Ecclesiae oblitum, dicent, ut omnes, quotquot exeunte primo, totisque secundo, tertio, quarto etc. seculis viguerunt, aut ludibriis malorum daemonum deludi, aut in vana, falsaque opinione versari pateretur? Nam quod aliqui censent,

(1) *Theodor. Comment. in Joel. cap. II. pag.* 759. *Tom. II. edit. an.* 1642.

(2) Vide *Sozom. lib.* IV. *Hist. cap.* X.

(3) Vide eumdem *lib.* VI. *cap.* II. ubi „ Cum Didy- „ mus, *inquit*, prae nimia sollicitudine, ne superve- „ niente quidem nocte cibum sumsisset, in Cathedra „ sedens, somno oppressus est, ac velut in mentis ex- „ cessu positus, equos candidos per aerem discurren- „ tes videre sibi visus est, virosque ipsis insidentes, ita „ clamantes audire: Nunciate Didymo, hodie Julia- „ num hac ipsa hora peremptum esse: *hoc est Julia-* „ *num Imperatorem.*

(4) Gregorius Naz. *Orat.* XI. prope finem „ Gorgo- „ niam, *inquit*, somnus unus suavissimus excipit, vi- „ sioque una, praestituto tempore discessum e vita, „ diemque adeo ipsum indicans etc. „.

(5) Hermannus Witsius *lib. de Prophetis et Prophetia cap.* XXIV. *pag.* 372. *Tom.* I. *Miscellaneor. edit. an.* 1712. sic egit de iis, quae narrata a Patribus de visis sunt, ut quamvis nolle videatur omnis erroris arguere, tamen reipsa inani opinione ductos defendit. Nam habet hoc modo „ Patrum plerorumque stilus ad decla- „ matorium dicendi genus accommodatus, hyperboli- „ cis exaggerationibus scatet ..... Nec dissimulandum „ Patrum aliquammultos nimis laborasse credulitate, „ et imprudenter arripuisse, imprudentius narrasse, eo „ cui adsueti erant dicendi magnifico charactere, quae „ tamen scire potuissent, haud satis esse explorata, „ modo libuisset majore cum judicio attendere. Quod „ nemo ignorat, nisi qui in legendis Patribus hospes „ est, aut eadem cum ipsis credulitate praeditus „. Gisbertus Voetius homo item, ut Witsius, de numero Protestantium *Parte* II. *Disputationum Selectarum pag.* 1059. „ De Melitonis, *inquit*, Methodii, Gregorii Neo- „ caesareensis, dicti Thaumaturgi, praedictionibus, et „ viris sanctis istiusmodi in primitiva Ecclesia, liben- „ ter fateor non fuisse maligne fictas, aut diabolicas, „ sed an divinae fuerint, non vero merae aeae avex- „ vane, saltem in medio relinquere „. Hic igitur somniasse eos dubitat potius, quam divinitus accepisse, quae de illis tradita literis fuerunt. Eadem fere plerique e sectis Calviniana, et Lutherana sentiunt.

paullo (1) uberius, quam res ipsa ferret, visa fuisse a majoribus nostris descripta, videant, ne latius pateat, quam ipsi suspicari possint. Hoc enim si concedatur, nulla erit res in historia ecclesiastica, non martyrium, non responsum, non aliud denique quidpiam, quod integra fide narratum ab antiquis Christianis fuisse, negare non liceat. Ex qua re illud etiam sequetur, statui certo a nobis in hoc genere nihil oportere, quod cum longe ab ea aetate, qua res ejusmodi contigerunt, distemus, tum quid adjunctum, quidque detractum a Patribus, ut eas ipsas ornarent, fuerit, assequi minime possimus. Atque haud scio, an qui majores nostros credulos, imprudentesque fuisse pugnant, ut quae illi de visis narrarunt, vana, inania, falsa esse concludant, effugere temeritatis, atque impudentiae reprehensionem possint. Cur enim temere non agat is (nolo autem nunc gravius dicere), qui eos ipsos, quos (2) insignes Dei viros, quos pios, quos fraudis inimicos, quos tales denique fuisse, quales esse rectores Ecclesiae decebat, confitetur, imprudentiaè arguat, et credulitatis, propterea quod testes eorum se esse, quae vidissent, narraverint? Ac si pauci fuissent, qui visis moveri plerosque, primis potissimum seculis consuesse, scripsissent, minus graviter equidem, quod de credulitate, adversarii jactitant, ferrem. Sed cum omnes incredibili consensione, non solum cum suos (3) instituerent, sed cum etiam contra sui temporis Judaeos, vel haereticos disputarent (4), tam fuisse commune hoc donum, quo divinitus animi nostrorum pulsarentur, tradiderint, ut in universa Ecclesia Catholica obtineret, eorum ego auctoritatem contemni qui feram? Neque vero siluissent Valentiniani, et Cataphrygae, qui se a nostris, quasi visis aut carerent, aut falsis delectarentur, despici intelligerent, si vel dolo agere Catholicos, vel inanibus, atque ad-

(1) Vide locum Witsii relatum superiore notatione.

(2) Witsius *ibid.* „ Mihi sic videtur: Deum optimum „ M. initio Evangelii Prophetas spiritu suo singulari „ ratione actos Ecclesiae concessisse, qui una cum Apo„ stolis, immo et aliquanto post eorum ex terris ex„ cessum, salutari doctrinae propagandae invigilarunt, „ et missionem suam prodigiis confirmarunt, hoc enim „ illorum temporum ratio prorsus requirere videba„ tur. Neque abnuo, tales insignes Dei viros, tertio „ etiamnum, et quarto aerae Christianae seculo exti„ tisse: durum enim esset piis Patribus de sui aevi, „ suaeque familiaritatis hominibus talia constanter nar„ rantibus, fidem omnem abrogare „. At abrogat, velit nolit, Witsius, secumque ipse pugnat. Nam si *plerosque* Patres si *aliquammultos* nimia laborasse credulitate vox statuit, quin indicet, qui sint illi *aliquammulti*, et *plerique*, eodem telo omnes petit, eorumque de visis auctoritatem funditus tollit.

(3) Vide quae supra attulimus Irenaei, Cypriani, aliorumque Sanctorum, veterumque Ecclesiae Doctorum de visis, et prodigiis testimonia.

(4) Consule locum Irenaei, quem *pag.* 386. *not.* 3. et quae ex Justini Martyris, Irenaei, aliorumque PP. operibus *pag.* 396. *et seqq.* attuli testimonia.

venticiis visionibus pulsari cognossent. Quid? Orthodoxi tam ne dementes fuerunt, ut iis rebus pugnare cum Cataphrygibus auderent, quas iisdem vitiis laborare perspicerent, quibus laborabant visa Cataphrygarum? Deinde aut Ethnicos, qui visis, prodigiisque inducti Christianae religioni se devoverunt, deceptos errore fuisse, in quo manere, ubi fraudem cognorunt, voluerint, quod quidem absurdum est, adversarii dicant; aut sin minus, visa esse in veris numeranda confiteantur. Extremum est, ut Adversarios horter, ut etiam atque etiam considerent, quid agant, caveantque, ne iisdem rationibus, quibus omnia visa primorum seculorum in dubium revocare student, ad dubitandum etiam de Apostolorum visionibus moveantur. Sed contra Witsium, atque Voetium, qui hanc Patribus injuriam conflaverunt, plura fortasse diximus, quam necesse fuit.

Sunt praeterea, qui sic (1) statuant: visis Ecclesiae opus non esse. Namque prophetia nova Ecclesiam, post obsignatum novi testamenti canonem, non egere; primo, quod nihil ea expectet, quod aut addi Evangelio, scriptisque Apostolorum, aut iis, quae manifestata initio fuerunt, praestantius esse possit; secundo, quod visis ejusmodi, si quae sunt in sacris Bibliis obscura, explicari non debeant; tertio, quod Evangelii ratio minime patiatur, ut ad arduum quidpiam opus perficiendum hoc visionum genere Christiani incitentur; quarto, quod non sint utiles Ecclesiae praesensiones rerum futurarum.

Etsi autem non is ego sum, qui singulas de visis narrationes fidei divinae esse putem, visis tamen Ecclesiam post obsignatum canonem novi testamenti, quasi inutilia sint, carere oportere, tam esse falsum defendo, ut cum sacrarum literarum auctoritate (2) pugnet. Jam vero praestantiora eorum, quae sacris Bibliis contineantur, nemo nostrorum est, qui expectet. Sunt enim merito condemnati ab Ecclesia Montanistae, qui contra sentire (3) auderent. Quin etiam peculiares hujusmodi visiones regulam fidei Ecclesiae

(1) Moses Amyraldus Calvinianus *Praefat. ad Psalmos.*

(2) Nam Actor. *cap.* II. *v.* 17. et seqq. ubi Petrus retulit Joelis Oraculum „ *Et erit in novissimis diebus, effundam de spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri, et filiae vestrae, et juvenes vestri visiones videbunt, et seniores vestri somnia somniabunt etc.* tum *vobis,* inquit, *facta est repromissio, et filiis vestris, et omnibus, qui longe sunt etc.* „.

(3) Vide *J. Aug. Orsii S. P. A. M. dissert. de SS. Perp. et Felic. et Soc. MM. Orthodoxia cap.* II. *pag.* 41. et seqq.

Catholicae non esse, qua interpretari oracula Prophetarum, obscuraque Sacrarum Scripturarum loca omnino oporteat, facile concedo. Sed conducere visa, atque prodigia vel ad incredulos convertendos, vel ad magnum aliquod, atque arduum opus perficiendum, vel ad eorum, quibus offeruntur, sociorumque utilitatem, solatium, rectamque institutionem non posse, id vero vehementer nego. Hoc enim Patres, hoc universa Ecclesia (1), hoc Petrus Apostolus apud Lucam in Actis Apostolicis tenuerunt. Ac miror equidem quid sit, quod iidem ipsi, qui, quae narrata a Patribus fuerint, ne inania, falsaque sint, vereantur, Zuinglii visiones probent, quibus nihil esse potest absurdius. Namque visum ei fuisse, qui diceret, quemadmodum Orthodoxorum de corpore Christi in Eucharistia praesenti argumentum ex Evangeliis conclusum eludere deberet; quemque, niger ne (2), an albus fuerit, dignoscere non posset, quis credat? Ac de *nigro*, quod Zuinglius dubitet, bene habet. Nam Angelos *nigros* Prophetis, aut Apostolis, aut Majoribus nostris visos fuisse, nusquam legimus. Quare quod spectrum, contra Evangelium, Ecclesiarumque omnium traditionem, docuit, quo tandem modo dogma, quod ex Christo manavit, transmissumque per Apostolos, Patresque ad nostram aetatem est, refutandum esset, eo colore esse debuit, quo nunquam apparere boni Angeli consuerunt.

Eodemque modo refelli possunt, qui primis Ecclesiae seculis visa obtinuisse, deindeque cessasse putant. Quamquam est etiam horum absurdior aliquanto sententia. Quibus enim rationum momentis efficient, valere plurimum initio visa, post minui fluxu temporum, tandemque tolli funditus debuisse? An est usque scriptum in sacris literis, ultra quarti, quintive seculi angustiis dona

(1) Constat ex testimoniis PP. quae supra recitavi.

(2) *Lib. inscripto* Coronis de Eucharistia. *Oper. Parte* II. *fol.* 249. „ Restabat adhuc, *inquit Zuinglius*, haud „ minimus conatus, quo scilicet exempla producere„ mus, quae nulla cum parabola conjuncta forent. „ Coepimus ergo cogitare omnia, omnia revolvere; at„ tamen nihil aliud exemplorum occurrebat, quam „ quod in commentario proditum est, aut quod oc„ currebat, erat eorum simile. Cum vero tredecimo „ dies (vera narro, adeoque vera, ut celare vo„ lentem coscientia cogat effundere, quod Dominus „ impertiit, non ignorans quanti me contumeliis, ri„ sibusque exponam), cum inquam tredecima lux Apri„ lis appeteret, visus sum mihi in somno multo cum „ taedio denuo contendere cum adversario (Scriba), „ sicque obmutuisse, ut quod verum scirem, negante „ linguae beneficium suum, proloqui non possem: qui „ me angor, ut solent nonnunquam somnia falleci „ ludere nocte ..... vehementer turbare videbatur. Ibi „ ἀπὸ μηχανῆς visus est monitor adesse (ater „ fuerit, an albus, nihil memini, somnium enim nar„ ro), qui diceret, quin ignave respondes ei, quod „ Exodi *cap.* XII. scribitur, *est enim Phase*, hoc est „ transitus Domini „. Haec probat Witsius *ibid. p.* 380.

spiritus produci non oportere (1)? Sed de his satis dictum est, quod similia disputarim, cum de miraculis agerem (2).

§. III.

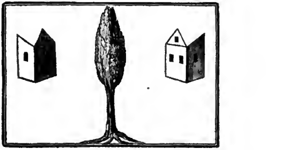
Quemadmodum miraculis, rerumque futurarum praesensione, atque visis, quae primis Ecclesiae seculis obtinuerant, latius propagata Christiana religio fuerit.

Interea quem fructum horum donorum Patres tulerint, demonstrandum est. Igitur etsi oraculis Prophetarum, et miraculorum, quae a Christo patrata sunt, descriptione, morumque sanctitate, qua maxime florebant, Apostoli inducere permultos ad Christianam religionem amplectendam solerent, tamen quemadmodum illi *Domino cooperante, et sermonem signis confirmante* (3) magnam hominum multitudinem ad nostra sacra pertraxerant, ita majores nostri hisce quoque praesidiis eguerunt, quibus fines Ecclesiae dilatarent. Nam cum homines permulti ita sint animis comparati, ut si alia opinione ducantur, moveri nolint narratione rerum diu ante gestarum, ut alteri, quam non modo non probent, sed etiam aversentur, sententiae accedant; tum si iis praesentibus prodigium aliquod patretur, perfacile induci ad deferendam, quam antehac con-

(1) Vide quae dixi *pag.* 393. not. 2.

(2) Cauto quidem est opus, ut visa vera a falsis distinguantur. Idque jam diligenter ab Ecclesia Romana curari certum est. Extat Dominici Gravinae Ord. Praed. opus *de discernendis veris a falsis visionibus, et revelationibus*, editum Neapoli an. 1638. Ante annos aliquot vulgatus ab Eusebio Amort Canonico Regulari de eodem fere argumento liber est solidae doctrinae, et eruditionis plenus.

(3) *Marc. extremo cap. Evang.*

sectabantur, superstitionem possunt. Ac creditu sane difficile est, Ethnicos, qui tanta in pravitate opinionum, morumque improbitate versari nostros existimabant (1), tam repente, quin ullo unquam permoti prodigio fuerint, immutari potuisse, ut quos incestos, quos homicidas, quos veneficos, quos reos omnium scelerum vocabant, eosdem castos, justos, omnibus virtutibus ornatos esse arbitrarentur. Estque jam ab antiquis Christianis memoriae proditum de primis Apostolorum discipulis, amplificasse eos fines Ecclesiae et morum integritate, et sermone, et praesidio (2) miraculorum. Quod ipsum de sua aetate (3) Irenaeus testatur in iis libris, qui sunt contra haereses perscripti. Eodemque spectant Tertulliani (4), Minucii Felicis, Origenis (5), aliorumque Patrum, ubi quisque eorum de sua aetate disserit, testimonia. Scriptum praeterea a Basilio Magno est, visis, prodigiisque praesertim Neocaesaraeenses a Gregorio fuisse inductos, ut mysteriis Christianae religionis initia-

(1) Vide *cap.* III. *libri* I. *hujusce operis.*

(2) Eusebius *Hist. Eccl. lib.* III. *cap.* XXXVII. *pag.* 133. *edit. Cantabrigiensis.* „ Eadem tempestate, *inquit,* „ floruit etiam Quadratus, qui cum Philippi filiabus „ prophetica gratia illustris fuisse memoratur. Praeter „ hos alii quoque complures, καὶ ἄλλοι δ' ἐπὶ „ τούτοις πλείους, eodem tempore viguerunt, in„ ter Apostolorum successores principem obtinentes lo„ cum; qui utpote discipuli tantorum virorum admi„ rabiles plane, ac divini, Ecclesiarum fundamenta, „ quae variis in locis Apostoli primum jecerant, ad„ ditis aedificiis extruxerunt; praedicationem Evange„ lii magis ac magis promoventes, et salutaria Regni „ caelestis semina per universum terrarum orbem late „ spargentes. Siquidem plerique ex illorum temporum „ discipulis, quorum animum ardentioris philosophiae „ desiderio verbum divinum incenderat, Servatoris no„ stri praeceptum jam antea expleverant, divisis inter „ egentes facultatibus suis. Deinde relicta patria pe„ regre proficiscentes, munus obibant Evangelistarum, „ iis, qui fidei sermonem nondum audivissent, Chri„ stum praedicare, et sacrorum Evangeliorum libros „ tradere satagentes. Hi postquam in remotis quibus„ dam, et barbaris regionibus fundamenta fidei jece„ rant, aliosque pastores constituerant, et novellae „ plantationis curam iisdem commiserant, eo contenti „ ad alias gentes, ac regiones, comitante Dei gratia, „ ac virtute properabant. Quippe divini spiritus vis, „ ac potentia, multa per eos miracula etiam tum „ operabatur. Adeo ut prima statim audita praedica„ tione, universi simul populi veri numinis cultum „ promtissimo animo susciperent. Ceterum cum fieri „ nullo modo possit, ut singulos nominatim recensea„ mus, quotquot primis illis Apostolicae successionis „ temporibus per omnes orbis terrarum Ecclesiarum An„ tistites, aut Evangelistae fuerunt, eorum duntaxat „ nomina hic commemorare statuimus, quorum mo„ numenta apostolicam illorum doctrinam continentia „ adhuc supersunt „. Quod testimonium, etsi longiusculum, huc esse transferendum putavi, quod ita instituti ratio posceret primum, deinde quod Vitringae eo refellatur opinio, ajentis minus diligentes in propaganda religione Apostolorum discipulos, post Petri, Paulique martyrium fuisse. Vide quae diximus *cap.* VI. *hujus lib.* in παρέργῳ adversus Vitringam.

(3) *Lib.* II. *cap.* LVI. LVII. *pag.* 188. *et seqq. edit. Grabii*, et apud Eusebium *lib.* V. *cap.* VII. *Hist. Eccl. pag.* 218. *edit. Cantabr.* quo loco ad *opitulationem gentium miracula* suo tempore a Deo prece Christianorum fieri solita scribit.

(4) Cum enim Tertullianus locis supra indicatis *Ethnicos* hortatur, ut adsint, videantque, quae prodigia fieri in Ecclesia soleant, incredibile est, quod permulti non fuerint assensi, ut adessent, cernentesque, quae fierent, converterentur, quod ipsum est de Minucio, cujus supra est testimonium recitatum, dicendum.

(5) Origenes *l.* I. *cont. Cels. num.* 46. *pag.* 361. *T.* I. *opp. edit. Monachor. S. Mauri.* Multos *pene invitos* ad Christiana sacra pertractos tradit „ spiritu quodam re„ pente mutante intellectum eorum ab odio, quo er„ ga Deum detinebantur, ita ut ipsi in gratia non cun„ ctarentur mortem oppetere, post visiones oblatas „ ipsis vel dormientibus, vel vigilantibus „. Consule etiam, quae producta a me paullo ante sunt *p.*388. *not.*4.

rentur (1). Quin etiam in Actis Sanctorum Martyrum genuinis legimus, non paucos ob visa (2), atque prodigia superstitionem idolorum rejecisse, fuisseque Christianos factos. Ex horum numero Arnobium unum fuisse ferunt. Nam is in somnio permotus ad Episcopum accessit, baptismoque initiari (3) petiit. Sed cum Episcopus, ne simulate ageret, vereretur, non ante ei, quod flagitarat concessit, quam vulgatos ab ipso libros contra errores, superstitionemque Ethnicorum vidisset. Quid? Si integras (4) nationes ob prodigia, et visiones ad Christum accessisse, neglecta idolorum inani religione, constet?

Atque hoc quidem modo prodigiis aucta, atque propagata res christiana fuit. Quod sane plurimum ad veritatem miraculorum in Ecclesia factorum comprobandam confert. Nam etsi miracula Ethnici, et haeretici jactarent, tamen utraque superstitio, detectis fraudibus, deleta funditus est, mansitque semper integra orthodoxa religio. Erat autem facile majoribus nostris demonstrare, quam essent ostenta, et prodigia in templis, arisque Ethnicorum patrata plena fraudis, et praestigiarum. Pleraque enim oracula, atque ostenta Sacerdotum artibus, dolisque fiebant, quae res non solum a nostris, sed etiam ab Ethnicis ipsis detecta interdum (5) est. Cete-

(1) Consule Basilium Magnum *lib. De Sp. S. cap.* XXIX. *pag.* 62. *Tom.* III. *opp. edit. Monachor. S. Mauri.*

(2) Vide quae dixi de Potamiaena M. *pag.* 398. *not.* 4. Consule Acta SS. MM. Luciani et Marciani apud Ruinart. *p.* 141. *edit. Veron. Acta S. Vincentii Martyris apud eumdem p.* 327. *Acta S. Quirini Episcopis et Martyris, p.* 439. *apud eumdem*, et quae dixi de SS. Quadraginta Martyribus *pag.* 403. Celebre est, quod de Natali scribunt Eusebius *lib.* V. *Hist. Eccl. cap.* XXXVIII. et Theodoritus *Haeret. Fabular. lib.* II. *cap.* V. Atque Eusebius quidem *pag.* 253. *edit. Cantabr.* „ Erat quidam Natalis, *inquit*, nomine Confessor, qui non ita pridem, „ sed nostra aetate vixit. Hic forte in fraudem inductus est ab Asclepiodoto, et altero quodam Theodoto argentario ..... Hi persuaserunt Natali, ut accepto salario haeresis illius Episcopus crearetur ...... „ Sociatus igitur illorum partibus saepe a Domino corripiebatur in somniis ..... Sed cum nocturnas ejusmodi visiones negligeret ..... tandem a Sanctis Angelis per totam noctem flagris caesus, et gravissime „ verberatus est adeo ut primo diluculo consurgens, „ saccum induerit, et cinere conspersus, confestim „ cum lacrymis ad pedes Zepherini Episcopi sese abjecerit etc. „. Mitto cetera exempla, quae longius me, si efferrentur, abducerent.

(3) Vide S. Hieronymum *in Append. ad Chronicon Eusebii pag.* 186. *edit. Pontaci.*

(4) Socrates *lib.* I. *Hist. cap.* XX. *edit. Valesii*, XVI. *edit.* Christophorsoni: Quemadmodum Iberes ad Christi fidem seculo Ecclesiae IV. conversi fuerint, narrat. Incolebant hi regionem, quae est prope Pontum Euxinum. „ Mulier, *inquit*, captiva cum inter barbaros „ versaretur, pietatis studio se totam dicavit ..... Accidit, ut regis filius aetate admodum tener in gravem morbum delaberetur ..... Tandem ad captivam „ deductus est. Illa multis mulieribus praesentibus ..... „ precata est ...... confestim convaluit puer, recteque „ deinceps se habuit „. Mox reginam quoque a morbo, et regem e praesenti periculo extemplo liberatum, scribit. Concludit denique: regem hujus piae mulieris hortatu Christi fidem amplexum, ceterosque, qui templum Deo Christianorum extrui, columnamque nulla vi moveri, tandemque mulieris prece sua sponte erigi, basique imponi vidissent, ad Christiana sacra accessisse. Eadem narrant Rufinus *lib.* I. *cap.* X. *H. E.* Sozomenus *lib.* II. *c.* VII. Theodoritus *lib.* I. *c.* XXIV.

(5) Etsi persuasum semper majoribus nostris fuerit, prodigia, quae fieri ad aras, et Idola falsorum numinum, atque oracula, quae fundi viderentur, partim fraudibus sacerdotum, partim praestigiis daemonum esse tribuen-

ra malorum daemonum praestigiis perficiebantur, quos aut signo crucis, aut invocato Christi nomine, aut prece denique Christiani ex iis locis excendere, mortalesque decipiendi finem facere (1) co-

da; tamen inventi superiore, atque hoc seculo sunt, qui nullas in iis rebus nuquam daemonum habuisse partes contenderent. Antonius Van Dale Medicus, homo de secta Anabaptistarum, primus, quod sciam, fuit, qui *Dissertatione II. de Oraculis* copiose in eam sententiam disputarit. Eum est deinceps elegantissimus Fontenellus sequutus *dissert. I. hist. Oraculor. pag.* 244. *et seqq. edit. ann.* 1728. *T. 1. opp.* Utrumque autem diligenter confutavit P. Baltusius S. J. Theologus edito singulari de hoc genere argumenti opusculo. In Baltusium invectus acriter Jacobus Basnagius est. Sed etsi fuerint nonnulli e Protestantibus, qui ei assentirentur, tamen extorquere a doctioribus non potuit, ut omnia imposturis Sacerdotum facta concederent. In his est Johann. Laurentius Moshemius *in not. ad Cudwort. p.* 862. 875. Atque fraude quidem aliqua excogitata fuisse constat, testimoniis Clementis Alexandr. in III. *Stromat. libro:* Origenis *l.* VII. *contra Celsum n.* 3. *p.* 695. *T.* 1. *opp. edit. Monach. S. Mauri:* qui tamen non ita agit, ut daemonum praefuisse hujusmodi oraculis aliquando neget, et Eusebii Caesareensis qui *l.* IV. *cap.* II. *pag.* 135. *edit. an.* 1628. praeter alia multa sic habet „ Nuper etiam, nostraque memoria divinae hujus sapientiae clarissimos, „ cum ad Romana tribunalia rapti essent, quaestionum vi adactos, universum hoc fraudis genus ad „ homines decipiendos comparatum declarasse, totumque negotium praestigiis esse arte compositum fassos „ fuisse. Atque hi omnem molitionis occultae rationem, totam maleficae artis ludificationem, verbis „ ipsissimis, quibus rem ante patefecerant, in Acta „ publica retulerunt: sicque justas exitialis fraudis poenas luentes, quidquid latebat, evulgarunt, quaeque „ nostra oratione produntur, ea rebus ipsis in omnium „ luce comprobarunt „.

(1) Hoc ni ita fuisset, qua fronte ausi fuissent majores nostri affirmare, acturos se, invocato Christi nomine, ut qui in idolis, et templis Ethnicis illuderent, ii sese daemones malos esse confiterentur? Vide quae supra attulimus *pag.* 390. *et seq.* Tertulliani, aliorumque PP. loca. Praeterea Cyprianus *in eo libro,* quem ad Demetrianum scripsit *pag.* 191. *edit. Brem.* „ Veni, „ *inquit,* et cognosce vera esse, quae dicimus. Et quia „ sic Deos colere te dicis, vel ipsis, quos colis crede, „ aut si volueris et tibi credere, de te ipso loquetur, „ audiente te, qui nunc mentem tuam ignorantiae „ nocte caecavit. Videbis nos rogari ab eis, quos tu rogas, timeri ab eis, quos tu adoras. Videbis sub manu nostra stare vinctos, et tremere captivos, quos „ tu suspicis, et veneraris, ut dominos. Certe vel sic „ confundi in istis erroribus tuis poteris, quando conspexeris, et audieris Deos tuos, quid sint, interrogatione nostra statim prodere, et praesentibus licet „ vobis, praestigias illas, et fallacias suas non posse „ celare „. Eodem pertinent, quae disputant Tertullianus *l. c. pag.* 390. *not.* 2. Minucius Felix *in Octavio pag.* 252. *et seqq. edit. an.* 1672. Lactantius *l. c. supra pag.* 390. *not.* 4. Rursum nisi daemones ad simulacra, ac delubra illudere Ethnicis consuessent, quo tandem modo aut signo Crucis, aut prece Christianorum, quam Ethnici non intelligerent, neque audirent, Sacerdotes Idolorum cognoscere poterant, praesentem esse aliquem, qui aut sacrificia impediret, aut ne responsa a diis darentur, cogeret? Vide Acta *S. Symphorosae M. apud Ruinart. num.* 1. *pag.* 20. *edit. Veron.* Acta SS. Luciani, et Marciani *ibid. pag.* 241. Prudentium *lib.* περὶ στεφάνων *hymno* V. *qui est de S. Vincentio, et apud Ruinart. pag.* 331. *ejusd. edit.* Confer praeterea, quae supra *pag.* 389. *de Asturio,* et de persecutione a Valeriano excitata dixi, *et L. Caecilium cap.* X. *pag.* 196. *Tom.* II. *opp. Lactant.* et Lactantium *lib.* IV. *cap.* XXVII. *Divin. Instit. pag.* 345. *edit. Paris. an.* 1748. ubi „ Cum diis suis immolent, „ *inquit,* assistat aliquis signatam frontem gerens, sacra nullo modo litant.

„ *Nec responsa potest consultus reddere vates.*

„ Et haec saepe causa praecipua justitiam persequendi „ malis regibus fuit. Cum enim quidam Ministrorum „ nostri sacrificantibus Dominis assisterent, imposito „ frontibus signo, deos illorum fugaverunt, ne possent „ in visceribus hostiarum futura depingere. Quod cum „ intelligerent haruspices, instigantibus iisdem daemonibus, quique prosecant conquerentes, profanos homines sacris interesse, egerunt principes suos in furorem etc. „. Haec igitur argumenta et signa erant, quibus Christiani inducebantur, ut daemones interdum praestigiis suis Ethnicis illudere ad delubra, et simulacra solere inducebantur. Nam quod Van Dale, et Fontenellus pugnant, rationes alias potissimum fuisse, quibus ad eam tuendam Patres permoti sint, partim falsum omnino, partim dubium est. Cur enim ad alias confugerent, qui tam manifestas in promtu haberent? Neque enim verum est, inductos illos in eam opinionem fuisse. I. Quod miranda quaedam de oraculis scripta ab antiquis gentilibus cernerent. II. Quod oracula cessasse circa Christi tempora dicerentur. III. Quod philosophandi rationem Platonicam probarent. Quemadmodum namque adjunxissent veteribus illis fidem, quorum auctoritatem saepe neglexerant? Sed quia similia fieri ad simulacra sua aetate cognorant, non esse ea, quae veteres tradiderant omnino neganda putabant,

gebant. Ethnici permulti, qui Deos suos nostris hominibus subiici viderent, miracula, quae a Christianis fierent, nisi ex Deo vero proficisci intelligebant, itaque abiicere superstitionem, veramque pietatem colere statuebant.

Erat autem discrepans ratio dijudicandorum miraculorum, visorumque, quae apud haereticos contingere dicebantur. Etenim enthusiasmum (1) illum, atque furorem, quo agitati Cataphrygae, atque nonnulli alii haeretici, oracula fundere, visaque cernere credebantur, certum erat procedere ex divino Spiritu nequire. Praeterea nihil agebant eorum, quae magicis artibus, praestigiisque effici non posse viderentur. Pellere (2) enim daemones non valebant. Rursum neque caecis, quos caecos revera ante fuisse constitisset,

De cessatione oraculorum non nego fuisse aliquos, qui ita sentirent, ea tamen omnino cessasse ubique non putabant, cum ipsi responsa dari a daemonibus plerumque, suo etiam tempore, audirent. Nihilo magis verum est, quod de philosophia Platonica statuit Fontenellus. Negare quidem non potest, quin aliqua Platonis decreta patres probarint, quod similia esse Christianis arbitrarentur. Sed Platone non indigebant, ubi erat de oraculis sermo, ut qui suis ipsi oculis viderent, quae daemonum patrare consuevissent. Omnes autem de oraculis narrationes veterum Historicorum falsas esse, aut suspectas falsitatis, probari a Fontenello, et Van Dale nunquam poterit. Ut ne illud quidem, quod addit Fontenellus, componi sententiam de oraculis cum religionis Christianae decretis non posse. Quo enim modo scriptor Orthodoxus sententiam tam antiquam, tam late patentem, tam penitus insitam, audet dicere pugnare cum Christiana religione videri? At non eodem pacto Lucam redarguat, qui a Paulo spiritum Pythonicum ejectum e muliere scripsit fuisse in Actis *cap.* XVI. v. 16. *et seqq.* qui spiritus responsa reddere solebat? Si ergo Ethnici imponi sibi ab eo patiebantur, cur item passi non fuissent, ut sibi a daemonibus in sacrificiis, oraculis etc. procurandis imponeretur? Quod si de daemonibus opinio non satis bene a Philosophis constituta fuit, erantque sectae, quae oracula negarent, parvi refert. Quid enim gentiles moror, cum scriptura tradat, quid sit de daemonibus sentiendum? Deinde si sectae quaedam rejecerunt oracula, sustulerunt etiam providentiam, quin huic Dei attributo quidquam detraxerint. Postremo quod Clementem Alex., quod Origenem, quod Eusebium oracula in fabulis omnia numerasse Fontenellus dicit, falsum est. Consulendi illi Scriptores loc. indic. not. superiore.

(1) Habuerunt majores nostri notas quasdam, quibus nunc etiam utimur, quibus falsa a veris prodigiis, visisque distinguerent. Adeo autem receptae erant, ut in controversiam minime revocarentur. Cur enim antichristiana esse quaedam dixissent, si nullum habebant, quo eadem distinguerent, signum? Furorem illum, quo quis mente captus, agitatusque responsa dabat, enthusiasmi, non spiritus prophetici indicium esse putabant in Montanistis. Si quid praeterea incantatione perficiebatur, hoc in numero praestigiarum habebant. Quae cum Evangelio componi, cumque Ecclesiarum traditione non poterat, ex Deo proficisci negabant posse.

(2) *Lib.* II. *cap.* LVI. et apud Eusebium *loc. cit.* „ Super haec arguentur, *inquit*, qui sunt a Simone, „ et Carpocrate, et si qui alii virtutes operari dicun„ tur non in virtute Dei, neque in veritate, ne„ que in beneficio, hominibus facientes ea, quae „ faciunt, sed in perniciem, et errorem per ma„ gicas illusiones, et universa fraude, plus laedentes, „ quam utilitatem praestantes his, qui credunt eis in „ eo quod seducunt. Nec enim caecis possunt donare „ visum, neque surdis auditum, neque omnes daemo„ nes effugare praeter eos, qui ab ipsis immittuntur, „ si tamen et hoc faciunt, neque debiles, aut paraly„ ticos curare, vel alia quadam parte corporis vexatos, „ vel eorum, quae a foris accidunt, infirmitatum bo„ nas valetudines restaurare. Tantum autem absunt ab „ eo, ut mortuum excitent, quemadmodum Dominus „ excitavit, et Apostoli per orationem, et in fraterni„ tate saepissime propter aliquid necessarium ea, quae „ est in quoquo loco, Ecclesia universa postulante per „ jejunium, et supplicationem multam, reversus est „ spiritus mortui etc. „. Vide Eusebium *lib.* V. *cap.* XVI. *Hist. Eccl. pag.* 227. *et seqq. edit. Cantabrig.* quo loco Maximillae spiritum a Zotico Comanensi, et Juliano Apameno detectum fuisse daemonem scribit. Contra Catholicorum erant miracula hujusmodi, quae a daemone fieri non possent. Aliqua narrantur apud Eusebium *lib.* V. *Hist. Eccl. cap.* I. Vide supra *pag.* 206.

neque ambulandi facultatem claudis, neque vitam mortuis restituere poterant. Jam vero ab Ecclesia orthodoxa impetrabantur magna non eorum modo, qui credidissent (1), sed etiam Ethnicorum, Haereticorumque utilitate (2).

CAPUT VIII.

DE PERSEQUUTIONIBUS QUIBUS CATHOLICA ECCLESIA QUATUOR PRIMIS SECULIS VEXATA AB ETHNICIS EST: DE MAXIMA SANCTORUM MARTYRUM MULTITUDINE: DEQUE AUCTO INDE NUMERO CHRISTIANORUM.

§. I.

De persequutionibus, quae plebis tumultu excitari adversus Christianos solebant.

Persequutionum adversus Christianos duo genera fuerunt. Alterum genus fuit earum, quae furore, atque impetu plebis oriebantur; alterum, quae commotae erant edictis Imperatorum. Postulat autem instituti ratio, ut de iis priore loco dicam, quae populi tumultu concitatae sunt. Ac de iis quidem, quae vivis Apostolis contigerunt, disputatum supra est satis, ut existimo, accurate. Superest, ut de ceteris deinceps dicendum esse videatur.

Principio Judaei id nixi vehementer sunt, idque maxime laborarunt, ut quos possent nostrum, interficerent (3). Eorum autem exemplum sunt Ethnici (4) imitati. Itaque sub Vespasiano, etsi latae peculiares leges contra Christianos nullae fuerant, tamen suspicari quis poterit, eo tempore impetum in eos fuisse (5) inter-

(1) Id vero ne Dodwellus quidem negat. Nam prece Nercissi factum de aqua in oleum conversa prodigium fuisse patet, commodo et utilitate orthodoxorum *dissert.* 2. *in Iren. pag.* 580.

(2) Huc spectet Natalis factum, de quo paullo ante dixi: *pag.* 410. n. 2.

(3) Justinus Martyr *Dial. cum Tryph. pag.* 192. et *pag.* 204. *edit. Monachor. S. Mauri.* Adeundus etiam Tertullianus *Apolog. cap.* XXI. *pag.* 211. *edit. Havere.*

(4) Rursum Justinus *in Dialogo cum Tryphone pag.* 323. *edit. an.* 1615. „ Aliae item nationes, *inquit*, καὶ „ ἄλλα ἔθνη, quae ad rem quoque factis conferunt execrationem, eos, qui se tantummodo Christianos esse fatentur, neci dedentes..... Et cum sanationibus nostris, neque illi, neque vos moveamini, „ sed ut nomen Christi negemus edurgeatis, morte potius (quam ut id faciamus) multeri optamus, et toleramus „ *et pag.* 337. Colliget Deus, *inquit*, Ecclesiam „ angustiis effectam, hoc est ex orbe terrarum ejectam, quantum in vobis, et aliis cunctis mortalibus „ est situm, quandoquidem non solum ex possessionibus suis Christianorum quisque exigitur, verum etiam „ in mundo toto nemini eorum vivere permittitur etc. „.

(5) S. Apollinaris sub Vespasiano martyrii gloriam

dum factum. Est vero auctor Athenagoras in legatione pro Christianis (1), quae circa anno 177. scripta est, a sycophantis nostros jactari solitos fuisse. Quo sane tempore testata res est, plebis furore in Galliis fuisse vexatos, raptosque ad supplicium eos, qui se Christianos esse profiterentur (2). Atque ea, quae in Asia coorta adversus Christi sectatores tempestas est, cum M. Antoninus Imperium obtineret, initium e' populi tumultu (3) coepit. Quin etiam mortuo Marco Antonino, etsi lata a Commodo edicta non essent, quibus quaeri Christianos ad necem praescriberetur; (erat enim in nostros propensior, quam esse superiores principes consuessent) tamen saevitum acriter in eos fuisse, memoriae traditum a Theophilo (4) Episcopo Antiochenorum fuit, scriptore di-

adeptus fuisse fertur. Non utar Actis martyrii, quae sane aut vitiata, aut conficta sunt, ut est demonstratum a Tillemontio. *Tom.* II. *memor. Hist. Eccl.* Medio seculo VII. Maurus Archiep. Ravennas pauca Acta S. Apollinaris describ:, insculpique laminis argenteis tribus curavit. Anno 1173. cum translata sacra Martyris lipsana fuissent in alium locum, inventae laminae sunt, quarum tertia, ut refert *Synchronus Auctor specileg. Hist. Ravennatis*, sic habet „ Hic fustibus caesus est. Diutius „ super prunas stetit. Equuleo appensus, denuo ver„ beratus, super plagas aquam recepit fervidam ..... „ Defunctus est sub Vespasiano Caesare Augusto X. Ka„ lend. August. .... Nisi forte *Vespasiani* nomine intelligendus Domitianus sit, ut Aringus *lib.* III. *Rom. subterr. cap.* XXII. *pag.* 340. de Domitiano intelligi oportere putat.

SIC . PRAEMIA . SERVAS . VESPASIANE . DIRE
CIVITAS . VBI . GLORIAE . TVAE . AVTORI
PRAEMIATVS . ES . MORTE . GAVDENTI . LETARE
PROMISIT . ISTE . DAT . CHRISTVS . OMNIA . TIBI
QVI . ALIVM . PARAVIT . THEATRVM . IN . CELO

Sed de hac inscriptione erit alibi opportune dicendum, cum de Domitiani persequutione agam.

(1) Athenag. *Legatione pro Christianis inter opera Just. Mart. edit. Monachor. S. Mauri p.* 280. „ Ac vos obsecramus, ut et de nobis aliquid cogitetis, quo tandem aliquando a sycophantis mactari desinamus ..... „ Corporibus ac vitae nostrae, postquam projecerimus „ pecunias nostras, insidiantur „.

(2) Act. Mart. Lugd. apud Eusebium *lib.* V. *Hist. Eccl. cap.* I. *pag.* 199. *edit. Cantabr.* „ Et gravitatem „ quidem ipsam aerumnarum, et gentilium adversus „ Sanctos furorem, ac rabiem, quaeque et quanta „ Beati Martyres perpessi sunt, nec nos exprimere di„ cendo, nec quisquam scribendo complecti accurate „ possit. Omni siquidem virium impetu in nos irruit „ adversarius ..... Ac primum quidem quaecumque e „ populo universo acervatim ingerebantur, constantis„ sime tolerarunt. *Et pag.* 201. Praecipue vulgi, ac „ Praesidis, et militum furor universus incubuit in „ S. Diaconum Viennensem „. Atque haec omnia plebis tumultu, Praesidisque improbitate contigisse inde etiam constat, quod ut habet ibidem Eusebius *pag.* 207. post datas literas ad Imperatorem fuerint, ut de his, qui superfuerant, Confessoribus, quid esset statuendum cognosceretur. Vide etiam Acta *SS. Epipod. Alexandri* apud Ruinartium *pag.* 63. *edit. Veronensis*, ubi haec inter alia habentur „ Judices, Officiales, Tribuni, vul„ gus certatim indiscreto etiam sexu, Christianos mul„ tiplici crudelitate laniabant etc. „.

(3) De persequutione Asiatica Melito Sardianus apud Eusebium *lib.* IV. *Hist. Eccl. cap.* XXVI. *pag.* 169. *edit. Cantabrig.* „ Impudentissimi delatores, et alie„ narum opum cupidi, *inquit*, ex edictis occasionem „ nacti, palam diu noctuque grassantur, spoliantque „ homines innoxios ..... Quod si haec tuo jussu (Mar„ ce Antonine Imperator) fiunt, recte, atque ordine „ facta sunt ..... sin vero illud consilium, atque edi„ ctum plane inauditum ..... nunquam a te profectum „ est, obsecramus te multo magis, ne nos hujusmodi „ publico latrocinio vexari permittas „.

(4) Theophilus extremo *tertio libro ad Autolycum p.* 140. *post opp. S. Just. Mart. edit. an.* 1615. „ Praeterea, „ *inquit*, Christianos, qui verum Deum venerantur, „ (Ethnici) hactenus sunt persequuti, nec adhuc ho„ die persequi cessant: immo iis, qui verborum qui„ busdam illecebris Deum conviciantur, praemia, et „ honores decernunt, quosdam eorum, qui festinant „ ad virtutem capessendam, et sanctam vitam agunt, „ lapidibus obruere, quosdam interficere. Adhuc ho„ die non cessant Christianos crudelissime, et inhuma„ nissime virgis caedere „.

ligeuti imprimis, et eorum temporum aequali. Questus praeterea Tertullianus est vicem Christianorum, qui etsi mites experti superiores Imperatores fuissent, nihilominus id curari ab Ethnicis cernerent, ut ejus religionis nomen funditus deleretur. Quare si qua re adversa respublica premebatur, continuo malevoli, quasi nostri origo essent malorum, Christianos clamabant exponi bestiis, lacerari, atque interfici oportere: neque vero clamabant solum sed etiam clamando facile, quod expeterent, consequebantur (1).

Post annum 250. Saturninus Episcopus Tolosanorum, cum a nescio quo perdito homine accusatus apud sacerdotes Idolorum esset, quod impediret, ne quae a falsis numinibus oracula funderentur, populi tumultu, atque seditione comprehensus fuit, cumque sacrificare noluisset, dire cruciatus, postremoque affectus extremo supplicio est (2). Quin etiam etsi anno circiter 262. pace Ecclesia fruebatur, tamen Marinus miles Caesareae in Palaestina, quod Christianus esset, Achaei Judicis jussu in jus vocatus, martyrii gloriam consequutus est (3). Atque etsi nullae essent latae ab Imperatoribus leges, quibus Duces exercituum saevire in milites Christianos juberentur; tamen illi potestate, qua erant potiti, abutebantur, et aliquos ob religionis Christianae cultum capitis condemnabant (4). Neque vero in Urbe, Provinciisque Populi Romani modo sed etiam in iis regionibus, quae barbaris regibus parerent, saevitum acriter in

(1) Tertullianus *Apologetici cap.* XL. *edit. Haverc. pag.* 339. „ Existimant omnis publicae cladis, omnis popularis incommodi, Christianos esse in causa. Si Tiberis ascendit in moenia, si Nilus non ascendit in arva, si caelum stetit, si terra movit, si fames, si lues, statim Christianos ad leonem ,,. Multa hujusmodi apud eumdem extant, quae referre longum est.

(2) Vide Acta apud *Ruinart. p.* 109. *et seq. edit. Veron.*

(3) Apud Eusebium *lib.* VII. *H. E. cap.* XV. *p.* 341. *edit. Cantabrig.*

(4) Eusebius *Hist. Eccl. lib.* VIII. *cap.* IV. *pag.* 380. *edit. ejusd.* „ Quamplurimos referre possumus, qui pro vero supremi numinis cultu admirabilem animi alacritatem declararunt, idque non solum ex quo adversus omnes Christianos excitata erat persequutio, sed et dudum antea, cum pax adhuc vigeret. Tunc enim cum diabolus, qui potestatem accepit hujus mundi, tanquam ex altissimo sopore excitari primum coepisset, et post illud temporis intervallum, quod persequutionem Decii, ac Valeriani subsecutum est, clam adhuc, et occulte insidiaretur Ecclesiae, nec simul, et confertim nobis bellum inferret, sed eos dumtaxat, qui in exercitu militabant, utpote periculum ipsorum facturus, appeteret, reliquos enim nullo negotio expugnaturum se credebat, si hos primum in certamine superasset: tunc inquam cernere erat quamplurimos, qui abjecta militia privatam vitam amplecti maluerunt, quam supremi omnium rerum opificis cultum abnegare. Postquam enim Dux Romani exercitus nescio quis, Christianos milites persequi aggressus, eos qui in exercitu merebant, lustrare coepisset, ac recensere ..... complures Regni Jesu Christi milites nominis illius confessionem seculari gloriae, ac felicitati, qua fruebantur, absque ulla cunctatione praetulerunt. Ex quibus pauci non modo dignitatem, verum etiam vitam amittere pro defensione pietatis sustinuerunt, cum is, qui religioni nostrae struebat insidias, parce adhuc, et raro sanguinem quorumdam fundere auderet, deterritus, ut credibile est, multitudine fidelium, et universis simul bellum inferre formidans. Verum ubi apertius se ad bellum accinxit, dici non potest quot, et quanti Christi martyres in omnibus locis, atque urbibus passim cernere licuerit ,,.

eos fuit, qui Christiana sacra consectarentur, et colerent. In Perside namque Saporis regis jussu magnam nostrorum multitudinem in extremos cruciatus venisse, propterea quod Christum ejurare, Solique sacrificare noluissent, traditum a Sozomeno, aliisque scriptoribus est, qui eam aetatem proxime attigerunt (1). Est autem auctor Sozomenus fuisse eorum numerum, qui passi (2) tunc temporis fuerunt, quorumque memoria recoli solebat, sexdecim millium: reliquorum vero innumerabilem pene multitudinem, quorum nomina ne recenseri quidem a Persis, Syrisque potuerint, qui in iis conquirendis plurimum diligentiae, laboris, atque studii consumsissent. Sed de hoc persequutionum genere satis dictum esto, de quo reperiri vix arbitror posse aliquem, qui esse dubitandum putet (3).

§. II.

De Persequutionibus, quae edictis Imperatorum sunt adversus Christianos concitatae.

I.

De Neroniana.

Anno 64. Ærae Christianae Neronis Imperatoris scelere (4) incensa Urbs fuit. Quamobrem erant ei cives vehementer irati. Ergo, ut ejus mali suspicionem ab se depelleret, Christianos tanti (5)

(1) Vide Sozomenum *libro* II. *Hist. Ecclesiasticae cap.* VIII. et *Acta SS. MM. Orient.*, *quae anno* 1748. edidit *Romae vir clarissimus Evodius Assemanus Episcopus Apamensis.*

(2) Sozomenus *ibid. et apud Ruinart. Act. MM. pag.* 502. *edit. Veron.*

(3) Recte Moshemius *cap.* V. *Hist. Eccl. saec.* I. §. V. *pag.* 117. „ In provinciis passim vim Christianis perpetuo fere a plebe, aut praesidibus allatam esse, „ documentis exploratum est certissimis. Idque quum „ publice Imperatorum in illos edicta extarent, impune semper fieri licebat „. Senatus etiam jussu adversus Christianos Tiberii aetate nonnihil fuisse constitutum e *cap.* V. *Apologetici Tertulliani* colligitur, ubi de Tiberio, qui id impedierit, agit. Sed de hac re vide etiam infra §. II. *num.* 3.

(4) Suetonius *cap.* XXXVIII. *in vit. Neron.* „ Incendit, *inquit*, Urbem tam palam, ut plerique consulares cubicularios ejus cum stuppa, taedaque in praediis suis deprehensos non attigerint „. Tacitus *lib.* XV. *Annal. c.* XXXVIII. incertum id esse scribit: „ tametsi orta suspicio de illo esset, quasi fuisset incendii auctor „. Consule Tillemontium *T.* I. *vit. Imperator vit. Neron. art.* XVIII. *pag.* 295. *edit. Venetae.*

(5) Tacitus *lib.* XV. *Annal. cap.* XLIV. „ Non ope „ humana, non largitionibus principis, aut Deum placamentis decedebat infamia, quin jussum incendium „ crederetur. Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, „ et quaesitissimis poenis affecit, quos per flagitia invisos, vulgus Christianos appellabat. Auctor nominis „ ejus Christus, qui Tiberio imperante per Procuratorem Pontium Pilatum supplicio adfectus erat. Repressaque in praesens exitiabilis superstitio, rursus „ erumpebat, non modo per Judaeam originem hujus „ mali, sed per Urbem etiam, quo cuncta undique „ atrocia, aut pudenda confluunt, celebranturque. Ig-

flagitii reos constituit, exquisitissimisque suppliciis cruciari, atque interfici praecepit. „ Nam eos aut ferarum tergis contectos laniatu canum interire, aut crucibus affigi, aut inungi, quo inflammari possent, imperavit, ut ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur (1)„. Ei spectaculo suos Imperator hortos obtulit. Neque vero horum sanguine solum lui nefarium scelus, quod ab se perpetratum fuisset, voluit. Etenim ne iis quidem parcendum putavit esse, qui in Provinciis versabantur. Quod cum traditum non ab Orosio (2), et Sulpicio Severo modo, verum etiam a Lucio Caecilio, atque a Tertulliano (3), et Melitone Sardiano (4), scriptoribus antiquis in primis, indicatum sit, negari a (5) novis sine confidentiae, temeritatisque nota non debuit. Nam quae hi afferunt, ut vexatos in Provinciis Christianos minime fuisse demonstrent, nullius momenti sunt. Principio, quod Clemens Romanus ad Corinthios scripserit, casus adversos, qui Christianis Romanis contigissent, fuisse impedimento, quin sibi ad eos literas ante dare licuerit, non efficit, leges nullas fuisse de vexandis ubique locorum nostris ab Nerone latas. Est enim eorum sententia ad veritatem propensior, qui anno circiter 97. aerae vulgaris scriptam fuisse priorem ad Corinthios a Clemente epistolam arbitrantur (6), quo tempore fere Domitianus in Christianos ces-

„ tur primo correpti, qui fatebantur: deinde indicio „ illorum multitudo ingens, haud perinde in crimine „ incendii, quam odio humani generis convicti sunt „.

(1) Tacitus *ibid.* et Juvenalis Satyra I. v. 155.

Pone Tigellinum, taeda lucebis in illa,
Qua stantes ardent, qui fixo gutture fumant.

Ad quos versus Scholiastes, notat hoc modo „ Tigellinum si laeseris (Neronis Amicum) vivus ardebis: quemadmodum in munere Neronis vivi arserant, de quibus ille jusserat cereos fieri, ut lucerent spectatoribus, cum fixa essent illis guttura „. Hoc item fortasse spectat illa *tunica molesta*, de qua ille idem Juvenalis *sat.* VIII. v. 235.

Ausi, quod liceat tunica punire molesta.

Ad quae verba Scholiastes „ *Tunica*, inquit, *vestris ex charta facta, pice illita, in qua ignibus poenae addicti ardere solent* „. Suetonius *cap.* XVI. *Adflicti suppliciis Christiani*, inquit, *genus hominum superstitionis novae, ac maleficae.*

(2) *Lib.* VII. *cap.* VII. *Sulpic. Sever. lib.* II. *hist. pag.* 146. *edit. Antuerp. an.* 1574. Lucius Caecilius *de mort. Persecut. cap.* II. „ Cum animadverteret Nero „ non modo Romae, sed ubique quotidie magnam „ multitudinem deficere a cultu idolorum, et ad religionem novam, damnata vetustate, transire, ut „ erat execrabilis, ac nocens tyrannus, prosilivit ad „ excindendum caeleste templum, delendamque justitiam „. Itaque, teste Caecilio, excitata *persequutio* a Nerone fuit, quod Christianam religionem ubique propagari vidisset.

(3) Tertullianus *Apolog. cap.* V. Ubi Neronem inter persequutores numerat eos, qui in totam Ecclesiam saevierunt; non vero inter alios, qui peculiaria edicta contra Christianos vulgarunt, ut cum Trajano, cum Marco Aurelio, Antonino Pio etc.

(4) Melito Sardensis apud Eusebium *lib.* IV. *cap.* XXV. *Hist. Eccl. pag.* 190. quo loco recenset item inter persequutores Christianorum Neronem eodem, quo Tertullianus, modo.

(5) Henrico Dodwello *diss.* XI. *Cyprianica sect.* XIII. et Samuele Basnagio *ad an. Christi* LXV. *n.* XX. Probabilem horum esse opinionem censet Christophorus Cellarius *diss.* IX. *de Neronis Claudii in Remp. et Eccl. saevitia num.* XXIV. *p.* 616. *edit. dissert. Acad. an.* 1712.

(6) Vide Constantium *Monit. in epist. ad Corinth.* I. *Clem. pag.* 7. *Tom.* I. *epist. Romanor. Pontif.*

sarat. Quamobrem miror, inveniri virum eruditum aliqnem potuisse, qui hinc concluderet, vivo Nerone, in Romanos quidem Christianos fuisse acriter saevitum, in Corinthios contra, aliosque, qui in provinciis agerent, non item. Nec gravius est, quod ex silentio Eusebii (1) repetunt, qui a nobis dissentiunt, argumentum. Cur enim Eusebii silentium nos moveat, si affirmet Lncius Caecilius auctor diligens, qui eodem tempore atque ille Caesaraeensis Episcopus floruit? Quod enim tertio loco opponunt, ex Taciti verbis colligi perfacile posse, quod volunt, leve est. Etenim etsi Romae caussa, cur in Christianos animadverteret Nero, incendium Urbis fuit, cujus ab se suspicionem amoliri hnjnsmodi artibus curabat, tamen alia quoque addita a Tacito est, ob quam venire ceteri, qui longe abessent, in summum cruciatum deberent. Erat haec odium generis (2) humani: quod non iis tantum, qui in Urbe manebant, sed omnibus Christianis per summam injuriam ab inimicis obiiciebatur. Quamobrem hac una contentus, quae communis omnium Christianorum erat, alteram de incendio Suetonius (3) praetermisit. Neque plus inest virium ei argumento, quod quarto loco ex Apologetico Tertulliani (4) concludunt: *Neronem scilicet, qui in hanc sectam, tunc maxime Romae orientem Caesariano gladio* animadverterit, in Christianos solum Romanos *ferocisse*. Nam, ut est recte animadversum ab Havercampo (5), sensus verborum Tertulliani hic est: non alibi magis hanc sectam tunc temporis, cum Nero imperaret, viguisse. Idque jam confirmari testimonio Taciti (6) facile potest. Quare tantum abest, ut Romae solum saevitum in Christianos ab eo Imperatore dicat, ut cum ibidem eum inter persequutores numeret, qui bellum, non parti alicui, sed universae Ecclesiae indixerunt, satis indicet, edicta fuisse ab eo publicata, quibus omnes, qui Christianam religionem profiterentur, cruciari, morteque affici juberet. Extremum quod afferunt de non conservata martyrnm, qui in provinciis decessissent, memoria, non magis me, quam superiora, deterrere a

(1) Sunt haec argumenta a Basnagio producta *l. c.*
(2) Vide Taciti locum supra descriptum.
(3) Loco paullo ante relato.
(4) *Tertull. l. c.* „ Consulite Commentarios vestros, „ illic reperietis primum Neronem Caesariano gladio „ ferocisse. Sed tali dedicatore damnationis nostrae „ etiam gloriamur „.
(5) *Haverc. in l. c. Tertull. pag.* 59.
(6) *Loc. indic.*

sententia potest. Quemadmodum enim contigerit, ut ea periret, nescio; illud scio, memorari ab antiquis scriptoribus, commotam fuisse in universo Romano imperio adversus Christianos saevissimam tempestatem. Quod nisi sufficeret ad id, quod sentio, demonstrandum, vereor ne multae res in historia futurae sint, quae pari licentia in falsis ponantur. Pati autem eos quis poterit, qui Lucium Caecilium, historicum satis accuratum, et diligentem, uberius (1), quam res ipsa ferret, de Neronis saevitia dixisse defendunt? Etenim si ea, quae illis, propter monumentorum penuriam, obscura videntur, refelli hac una ratione possent, qua uberius fuisse veteres loquutos respondent, quam res poscerent, nae illis suppeteret modus, quo omnia eis ipsis perfacile evertere liceret.

Sed quamvis mihi vehementer probetur, quod est de vexatis Neronis tempore Christianis ubique locorum, quae in Romanorum ditionem venissent, tamen inducere animum aliqui nequeunt, ut arbitrentur, genuinam esse inscriptionem, quam repertam in Lusitania fuisse ferunt, nosque retulimus libro superiore (2). Cum enim laboratum maxime a Moralesio (3) fuerit, ut eam inveniret, tum inveniri ne in iis quidem locis potuit, in quibus eam servari, qui ipsam publicarant, dixissent. Sunt praeterea in ea nonnulla, quae criticos aliquot deterruerint, ne esse sinceram putarent (4).

I I.

De Domitianea.

Post Neronem Domitianus insectatus Christianos est, cum in cives Romanos saevire desiisset. Itaque ut ab Juvenali (5) propter crudelitatem *Nero*, ita a Christianis et *portio Neronis* (6),

(1) Sic enim de Caecilio censet Basnagius *ibid.*

(2) *Cap.* II. §. VII. *pag.* 38.

(3) *Ambros. Moral. lib.* IX. *General. Chron. Hispan. pag.* 265. *edit. an.* 1573. Neque vero is solum, sed illi etiam, quos *l.* I. *c.* II. *p.* 68. nominavi, scriptores eam inscriptionem esse genuinam dubitant. At Baronius *ad an.* LXIX. *num.* XLVI. sinceram esse putat. Ei assentitur Pagius *in Critic. ad an.* LXIV. *num.* IV. quo loco Scaligerum perstringit, propterea quod sine ullo momento suspicatus sit, esse eam fortasse in spurias rejiciendam.

(4) De hac persequutione agunt, qui notationes in *L. Caecil. lib. de mortibus Persecutor. ediderunt*, ut Baluzius, Toinardus, Nourrius, aliique: Tillemontius *l. c.*, *et Tom.* I. *Mon. Hist. Eccl.* Pagius *l. c.* Ruinartius *Praefat. in Acta SS. MM.* et ex Protestantibus Thomas Ittigius *cap.* VI. *select. H. E. capit. pag.* 323. *et seqq.* et Cellarius *l. c.*

(5) Satyra IV. *v.* 38.

...... *Et calvo serviret Roma Neroni.*

Huic succinit Ausonius de eodem Domitiano agens:

Caesar, quem calvum dixit sua Roma Neronem.

(6) Tertullianus *cap.* V. *Apologet. pag.* 60. *edit. Havere.* „ Tentaverat et Domitianus portio Neronis de „ crudelitate, sed qua et homo facile coeptum repres- „ sit, restitutis etiam, quos relegaverat „.

et *non minor* (1) *tyrannus*, et *successor* (2) *Neronianae* impietatis appellatus est. Anno circiter nonagesimo (3) quarto omnia cruciatus exempla edere in Christianos, non eos solum, qui Romae, sed eos etiam qui in provinciis versarentur, coepit. Ergo homo improbus, atque impurus Johannem Evangelisten (4) in dolium ferventi oleo plenum, si tamen est Tertulliano credendum, immitti, alios in exilium (5) pelli, multosque interfici praecepit. In his (6)

* (1) Lucius Caecilius *cap.* III. *libri de Mortibus Persecutorum pag.* 186. *Tom.* II. *opp. Lactantii edit. Paris. an.* 1748. „ Post hunc (Neronem) interjectis aliquot „ annis, alter non minor tyrannus ortus est, qui cum „ exerceret injustam dominationem, subjectorum ta„ men cervicibus incubavit quam diutissime, tutusque „ regnavit, donec impias manus adversus dominum „ tenderet. Postquam vero ad persequendum justum „ populum instinctu daemonum incitatus est, tunc „ traditus in manus inimicorum luit poenas. Nec satis „ ad ultionem fuit, quod est interfectus, domi etiam „ memoria nominis ejus erasa est ..... Rescissis igitur „ actis tyranni, non tantum in statum pristinum Ec„ clesia restituta est, sed etiam multo clarius, ac flo„ ridius enituit „.

(2) Eusebius *H. E. lib.* III. *cap.* XVII. *pag.* 18. *edit. Cantabrig.* „ Ad extremum *Neronianae impietatis, belli*„ *que, et odii adversus Deum* διάδοχον *successorem* „ seipsum professus est. Quippe hic secundus persequu„ tionem in nos concitavit, quamvis pater ipsius Ve„ spasianus nullam unquam injuriam nobis inferre ten„ tasset „.

(3) Vide Tuinardum in adnotationibus ad *cap.* III. *lib. de Mort. Perseq. L. Caecilii pag.* 398. *et seq. edit. Paris. an.* 1748. *T.* II. *opp. Lactant.* Et quae infra a nobis contra Dodwellum disputata sunt. Pagius *Dissert. Hypat. pag.* 110. extremo anno XCIII. Christi coeptam in nostros persequutionem scribit. Idemque statuit in *Critic. Baron. ad an.* XCIII. n. IV. A quo equidem minime dissentirem, si solidiore argumento uteretur ad eam rem comprobandam. Nam quod ex vita Agricolae a Tacito perscripta refert, felicem scilicet eum fuisse, quod Conlega, Priscoque Coss. (an scilicet XCIII.) decimo Kalend. Septembris decesserit, evaseritque „ postremum illud tempus, quo Domitianus, non jam „ per intervalla, ac spiramenta temporum, sed con„ tinuo, et veluti uno ictu, Rempublicam exhausit „ *p.* 606. *et seq. edit. opp. Taciti an.* 1574., nihil efficit aliud, quam ortam post Agricolae interitum in Christianos tempestatem fuisse. Quo autem mense hujus, aut insequentis anni coorta sit, id vero concludi ex Taciti verbis nullo modo posse censeo.

(4) Vide quae dixi *pag.* 394. *not.* 1. praeter Eumannum fuerunt alii, qui dubitarent, num vera ea Tertulliani narratio sit, quos numerat Thomas Ittigius in *select. capit. H. E. sec.* I. *pag.* 334. *et seq.* Sed hi nisi momentis gravioribus rationum agant, extorquere a nobis, ut eis assentiamur, non poterunt.

(5) Vide locum Tertulliani supra recitatum. Eusebium *lib.* III. *H. E. cap.* XVIII. *pag.* 106. *et seq. edit. Cantabrig.*: Ubi „ in hac persequutione, *inquit*, Johan„ nes Apostolus ..... ob testimonium, quod Divino Ver„ bo perhibebat, in insulam Patmum traditur esse re„ legatus ..... Porro his ipsis temporibus doctrina fidei „ nostrae tantopere florebat, ut scriptores etiam a re„ ligione nostra alienissimi, et persequutionem, et mar„ tyria nostrorum monumentis suis tradere non dubi„ tarint. Qui quidem etiam tempus ipsum persequutio„ nis accurate notaverunt. Scribunt enim, anno prin„ cipatus Domitiani quinto et decimo, Flaviam Do„ mitillam Flavii Clementis ejus, qui tunc temporis „ Romae Consul fuit, ex sorore neptem, una cum „ aliis plurimis ob confessionem Christi in insulam „ Pontiam fuisse deportatam „. Campegius Vitringa *loc. cit.* in παρέργῳ *cap.* VI. cum premi se hoc Eusebii loco videret, confessus quidem est, alicujus quidem illud pretii esse, quamquam adjecit, considerari oportere, quibus ille vetus auctor testibus utatur, ut affirmet, doctrinam nostrae religionis tunc temporis fuisse maxime florentem, cumque unius auctoris, quem Bruttium in Chronico vocat, fide utatur, non esse ei auscultandum concludit. Sed cum Eusebius adeo floruisse tum rem Christianam scribat, ut ne ab inimicis quidem praetermissa Martyria nostrorum fuerint, nusquam dicit, se solo eo teste uti. Nam alios quoque habuisse, qui loquuti de magno numero ejus aetatis Christianorum fuerint, satis indicat *lib. eodem* III. *cap.* XXXVII. *H. E.* Atque est illud ridiculum, judicare Vitringam de Bruttii loco, quem nunquam viderit, reprehendereque Eusebium velle, qui viderit.

(6) Retuli paullo ante *p.* 414. inscriptionem. Vespasiani autem nomine Domitianum indicari censeo, ut factum etiam a S. Hilario libro contra Auxentium *pag.* 1264. *edit. Paris. Constantii an.* 1693. ubi, „ Ne„ rone se, credo, *inquit*, aut Vespasiano, aut Decio „ patrocinantibus tuebatur, quorum in nos odiis confessio divinae praedicationis effloruit „. Quibus verbis cum crudelissimos Christianorum vexatores indicet,

Gaudentius, (1) Antipas, (2) et Flavius Clemens (de quo supra demonstratum est) Domitiani patruelis, fuerunt. Ab Domitiano ne, an a successore Nerva revocata edicta fuerint (3), non satis liquet. Ac nisi Hegesippus (4) ab eo, qui tulisset, fuisse hujusmodi edicta sublata diceret, nihil fortasse Tertulliani testimonium impediret, quin a Nerva fuisse rescissa putarem. Hoc certum est, longe fuisse eam vexationem diuturniorem, quam novus (5) quidam scriptor existimaverit. Nam ejus argumenta, quae sane levia sunt, habent hoc modo: primo, scriptum a Lucio Caecilio esse, statim atque saevire in nostros coepit, interiisse Domitianum. Secundo, Brutio (6) Ethnico scriptore teste, anno XV. Domitiani Flavium Clementem, qui unus Consulum esset, aliosque, qui rebus Christianis studerent, affectos supplicio fuisse. Constare autem, consulatum Flavii Clementis in annum XCV. incidisse. Atque a Domitiano XV. tribuniciam potestatem, XIII. Septembris die, fuisse initam. Periisse autem Domitianum an. XCVI. die XVIII. Septembris mensis. Igitur saevitum ab Domitiano vix anno integro fuisse. Tertio, esse auctorem Tertullianum, experiri quidem voluisse Domitianum, quid contra Christianos posset, sed coeptum repressisse, restitutis, quos relegaverat. Quod si verum est, jam

Vespasiani vocabulo Domitianum, quem talem fuisse constat, non Vespasianum Patrem, quem tam saevum in nostros non fuisse certo scimus, designarit necesse est. Verum quidem est, Eusebium *l.* III. *H. E. c.* XII. testari, famam aliquando extitisse, quae ferret, *Vespasianum post expugnatam Hierosolymam, perquiri jussisse eos, qui Davide prognati fuissent, ne quisquam ex regia stirpe apud Judaeos superesset, eaque de causa vexatam eam gentem fuisse:* at de Christianis eo loco Eusebius ne verbum quidem. Atque a Vespasiano Patre Eusebius *lib.* VII. *cap.* XVII. nullam nobis injuriam fuisse illatam scribit. Errat autem Reinesius, qui negat, Vespasiani appellatione fuisse unquam insignitum Domitianum *Inscription. pag.* 955. Nam Hermolaus Barbarus refert antiqua monumenta, *ad Plin. Praefat.* quae sic haberent: IMP. CAES. DOMITIANVS . VESP. AVG. GERM.° JOVI . VICTORI. Quae cum ita sint, saeviisse Domitianum in Christianos ita, ut eis necem inferret, confitendum est.

(1) *Cap.* II. *Apocalyps. v.* 13.

(2) Vide, quae dixi supra *pag.* 353.

(3) Lucius Caecilius rescissa Acta Domitiani post ejus interitum, desiisseque persequutionem scribit, *l. c.* Tertullianus contra a Domitiano restitutos eos fuisse testatur, quos Religionis Christianae causa relegarat. Caecilio assentiuntur Orosius *lib.* VII. *cap.* VII., et Xiphilinus *in Epit. Dionis de Nerva.* In Codice Vaticano Apologet. Tertull. desunt verba. *Restitutis etiam quos relegaverat,* ut est animadversum ab Havercampio *in not. ad Apol. Tert. l. c. pag.* 61. Idem legi posse hoc modo locum Tertulliani censet. *Sed Nerva bonus facile coeptum repressit, restitutis etiam, quos relegaverat.* Recte si codices Ms. subsidio illi essent. At non sunt. Quare ipse quoque conjectans suspicatus haec fuit. Praeterea est Hegesippi apud Eusebium *lib.* III. *H. E. cap.* XX. *pag.* 110. *edit. Cantabrig.* luculentissimum testimonium, ajentis, Domitianum *misso edicto persequutionem adversus Ecclesiam commotam compescuisse.* Quae sane verba cum tam sint Tertulliani sententiae similia, me deterrent, ne communem ejus loci Apologetici lectionem esse immutandam putem.

(4) Vide locum supra recitatum *Lucii Caecilii.*

(5) Dodwell. *l. c.*

(6) Locus Brutii apud Auctorem Chronici Paschalis habet hoc modo „ πολλὰς χριςιανὰς κατὰ τὸ ιδ ἔτος Δομετιανὰ μεμαρτυρηκέναι. *Multos Christianos 14. anno Domitiani martyrium fecisse.* Consule Toinardum *l. c.*

labi eos, qui supplicium ab illo Imperatore de nostris fuisse sumptum defendunt. Exilium namque nominari a Tertulliano (1), in quod acti nonnulli essent, non mortem, qua aliqui fuerint affecti. Antipam enim, cujus fit in Apocalypsi mentio, non jussu Domitiani, sed furore populi passum fuisse martyrium. Nam Glabrionem, et Flavium Clementem, quod in Judaismi, aut in Atheismi suspicionem venissent, fuisse capitis condemnatos: nisi forte Christiana religio Judaismi, et Atheismi contumeliosis nominibus indicata ab Ethnicis scriptoribus fuerit. Quarto, ne annuam quidem eam vexationem fuisse, cum ejusdem jussu desiisset, cujus ante imperio coepta fuerat.

At quae vir alioqui eruditus de Lucio Caecilio suspicatur, falsa sunt. Nam is „ alter (2), *inquit*, non minor tyrannus ortus est, „ qui cum exerceret injustam dominationem, subjectorum tamen „ cervicibus incubavit quam diutissime, tutusque regnavit, donec „ impias manus adversus dominum tenderet. Postquam vero ad „ persequendum justum populum instinctu daemonum incitatus „ est, tunc traditus in manus inimicorum luit poenas „. Quae sane verba non sunt ejusmodi, ut continuo interfectum Domitianum, atque nostros insectari coepit, efficiant. Confert enim Caecilius tempus, quo ille potitus ante commotam in Christianos tempestatem imperio est, cum eo intervallo, quod a persequutionis exordio ad ejus Imperatoris interitum excurrit, atque hoc quidem cum priore collatum brevissimum fuisse significat. Tito namque fratri successit Domitianus anno Christi LXXXI. die 13. Septembris. Jam vero si anno XCIV. mense circiter Februario initium in Christianos animadvertendi fecit, anni duodecim, mensesque aliquot ab exordio imperii Domitiani ad illud tempus fluxerint necesse est. At enim a Februario anni XCIV. ad Septembrem anni XCVI. duo anni, mensesque fere septem fuerunt, quod certe spatium exiguum est, si cum superiore, ut dixeram, comparetur (3). Ex Brutii loco video, quid sequatur. Non enim ille anno XV. Domitiani coepisse *persequutionem*, sed saevitum in Christianos fuisse scribit. Id quod nostrum nemo usquam negaverit. Cruciatos enim an. XCV. Christianos fuisse non concedo solum, sed etiam defendo, quod

(1) Vide locum modo relatum Tertulliani.
(2) Luc. Caecil. *l. c.*
(3) *Consule Toinard. in l. c. L. Caecilii.*

ita veterum testimonia (1) postulent; edicta autem, quibus necari eos oportere decerneretur, quorumque caussa coepta persequutio est, vulgata anno XCIV. hoc est quarto decimo Domitiani fuisse censeo; qua in re statuenda Brutium ipse quoque auctorem vehementer (2) sequor. Miror autem quid sit, quod Tertullianum sibi esse praesidio novus ille scriptor, cujus paullo ante memini, arbitretur. Quemadmodum enim Tertullianus negasset, quaesitos ad necem jussu Domitiani nostros fuisse, qui Johannem Evangelistam in *ferventis olei dolium* injectum jussu Domitiani fuisse testatur? At enim Dodwellus prodigium, quo factum est, ut inde illaesus Apostolus exiret, deterruisse Domitianum a vexandis ad necem usque Christianis scribit, quasi vero religionis Christianae caussa Flavius Clemens, et Glabrio interfecti ab eo Imperatore non fuerint. Quod si dubitat Dodwellus, ne quam defendere instituit, deserere cogatur opinionem, nos sane veteres (3) scriptores de re certa dubitare non sinunt. De Antipa, quod ille dicit, tumultu plebis fuisse occisum, videat quemadmodum probari possit. Nam quos martyras (4) Johannes memorat in Apocalypsi, quorum pars magna Romae pugnarat, cujusnam tandem jussu fuisse interfectos, nisi Domitiani, contendet?

Non agam autem hoc loco eorum auctoritate, qui Domitiano Imperatore et Dionysium Areopagitam, et Onesimum, quem Paulus ad christiana sacra converterat, et Nicomedem presbyterum, et Andream Apostolum martyras obiisse (5) scripserunt. Scio esse ea omnia in dubium a viris doctissimis, atque gravissimis revocata. Mittam etiam de Herma dicere, qui in *libro Pastoris* diram ve-

(1) Ad extremum usque vitae suae in nostros saevisse Domitianum ex verbis relatis L. Caecilii plane colligitur. Idque jam longe ante innuerat Juvenalis. Consule quae dixi *lib.* I. *cap.* II. *pag.* 95. *et seq.* Revocanda quoque in memoriam sunt, quae supra disputavi *lib.* I. *cap.* II. §. 23. *pag.* 99. et *cap.* III. §. I. *pag.* 114. et *lib.* II. *cap.* VI. παρέργῳ *pag.* 353. Ac mirum sane est, Dodwellum *incruentam* potuisse persequutionem a Domitiano excitatam dicere, cum praeter ea, quae dicta de Clemente et Glabrione sunt, haberet locum Brutii in prompta, qui ferret, *multos Christianos Domitiano Imperatore martyrium fecisse.*

(2) Vide quae attuli supra *Brutii verba ex Chronico Paschali* et Eusebio *pag.* 422. *not.* I. *et pag.* 419. *not.* 5.

(3) Consule quae ante *lib.* I. *cap.* III. *pag.* 114. *et lib.* II. *cap.* VI. *pag.* 353. disputavimus.

(4) *Apocalyps. cap.* XVII. *v.* 6. „ Et vidi mulierem „ ebriam, *inquit*, de Sanguine Sanctorum, et de Sanguine Martyrum Jesu ..... Ego dicam tibi Sacramentum mulieris, et bestiae, quae portat eam, quae „ habet capita septem, et cornua decem. Septem capita septem montes sunt, super quos mulier sedet, „ et Reges septem sunt ..... et mulier, quam vidisti „ est civitas magna, quae habet regnum super reges „ terrae „. Memorat igitur martyres Johannes in Apocalypsi, quam scripsit posteaquam pulsus in exilium est tempore Domitiani. Quare sequitur, cum Imperatorem, a quo vulgata edicta in Christianos fuerunt, pluribus nostrorum intulisse necem.

(5) Vide Tillemontium *Tom.* II. *Memor. H. E. pag.* 118. *et seqq. edit. Venetae.*

xationem, quae instaret (1), commemoravit. At Clemens Romanus, a quo (post commotam in Christianos a Domitiano persequutionem) epistola ad Corinthios scripta est, nonne perplures Romae religionis caussa extremo supplicio fuisse affectos (2) testatur? Labitur ergo vehementer, qui neque cruentam, neque diuturnam *Domitianeam persequutionem* fuisse defendit (3).

Ac diuturna profecto esse debuit, quae anno XCIV., ut paullo ante vidimus, orta, producta est fere ad anni XCVI. Septembrem mensem. Nam de initio dictum satis est. Restat autem, ut de exitu pauca dicam. Quis antem est, qui diu ante Domitiani interitum, fuisse revocata edicta putet, si veteres (4) aut a Nerva primum fuisse rescissa, aut vivo Domitiano, tantumque spatii exules habere nequivisse, ut redirent in patriam, tradiderunt? Ergo vel ille, dum vixit, constans in vexandis nostris fuit, vel si cessavit in Christianos saevire, paullo ante cessarit necesse est, quam tot scelerum poenas suo interitu lueret. Quod si ille mense circiter Februario anni XCIV. insectari Christianos coepit, anni vero XCVI. Septembri, aut Augusto mense finem in eosdem furendi fecit, non anno integro, sed duobus solidis annis, ac mensibus circiter sex insectatus Christianos fuit.

III.

De Trajano.

Tertius a Nerone Imperator, qui Ecclesiam exagitarit, Trajanus fuit. Is etsi minus esse crudelis (5) Ethnicis videbatur, tamen, cum injuria a Christianis affici sua (6) numina putaret, esse in eos

(1) *Lib.* I. *cap.* II. §. 2. 3.

(2) *Epist.* I. *ad Corinth. num.* VI. *pag.* 12. *edit. Constant. Tom.* I. *epist. Romanor. Pontif.* „ His viris, qui „ divinam vitam duxerunt, ingens aggregata est mul- „ titudo electorum, qui multas contumelias, multa- „ que tormenta propter aemulationem passi, pulcher- „ rimo apud nos exemplo extiterunt. Propter aemu- „ lationes vexatae mulieres Danaides, et Dirce, cum „ gravia, et nefanda supplicia sustinuissent, ad con- „ stantem fidei cursum pervenerunt, et corpore debi- „ les, nobile praemium acceperunt „. Vide acta *Mart. S. Ignat.* apud Ruinart. *Acta Sincer. SS. MM. pag.* 8. *num.* 1. *edit. Veron.*

(3) Dodwellus *ibid.*

(4) Confer quae disputata sunt supra *pag.* 419. *et seq.* et quae in *notationibus ibid.* produxi veterum testimonia. De persequutione Domitianea agunt magnus Baronius *ad an.* XCV. *et seqq.* Pagius *loc. cit.* Tillemontius *Tom.* II. *Mon. H. E. edit. Venet. pag.* 117. *et seq.* et e Protestantibus G. J. Vossius *in edict. Imperat. contra Christianos Tom.* IV. *opp. pag.* 54. Franciscus Balduinus *ad edict. Princip. de Christianis.* Thomas Ittigius *select. capit. Hist. Eccl. sec.* I. *pag.* 329. *et seq.* aliique.

(5) Confer quae congerit in eam rem Tillemontius *Tom.* II. *vit. Imperator. pag.* 146. *et seqq. edit. Venetae.*

(6) Vide Acta Martyrii S. Ignatii *Antioch. Episc.* apud *Ruinart. Act. sincer. SS. MM. pag.* 8. *n.* 2.

animadvertendum constituit. Itaque Ignatium (1) Episcopum Antiochenorum Romam deduci, bestiisque exponi jussit. Praeterea Rufum, ac Zosimum Philippenses necari fecit. Est autem auctor Polycarpus Episcopus Smyrnensium, alios (2) eodem tempore Philippenses fuisse gloria martyrii consequutos. Neque vero hi solum pro Christo, cum ille imperaret, pugnarunt. Ignatius in ea epistola, quae est ad Romanos, fuisse alios etiam, quos bestiae, ad (3) quas essent damnati, attingere renuissent, scribit. Quin etiam proditum memoriae ab auctore *Actorum* Ignatii est (4), coactos ab Trajano fuisse Christianos, ut aut sacrificarent, aut morerentur. Atque, exemplo Imperatoris, provinciarum Praesides (5), Judicesque, qui nostrorum inimici essent, multo crudeliter cruciatos tandem aut capitis condemnarunt, aut agi in crucem jusserunt. Neque Dodwellus negat, Trajano Imperatore, Arrium Antoninum (6) Christianos, qui in Bithynia essent, fuisse acriter insectatum, ita ut eorum aliquos interfecerit. Est illud denique exploratum, Plinium secundum in (7) Asia quosdam qui-

(1) S. Polycarpus apud Eusebium *lib.* III. *Hist. Eccl.* *cap.* XXXVI. *pag.* 132. *edit. Cantabrig.* „ Obsecro, *inquit*, vos omnes (Philippenses) ut pareatis praepositis vestris, omnemque patientiam exerceatis, quam „ spectastis non solum in Ignatio, Rufo, ac Zosimo „ viris beatissimis, sed etiam ἐν ἄλλοις τοῖς ἐξ „ ὑμῶν *in aliis vestrum* „.

(2) Vide notationem superiorem.

(3) Confer locum Ignatii supra descriptum *pag.* 394. *not.* 1.

(4) *Acta Martyr. S. Ignatii apud Ruinartium pag.* 8. *num.* 2. *edit. Veronensis* „ Trajanus, *inquit*, persecutionem comminans, omnes ipsos Dei cultores existentes vel sacrificare, vel mori cogebat „.

(5) Eusebius *lib.* III. *Hist. Eccl. cap.* XXXIII. *p.* 128. *edit. Cantabr.* „ Tanta et tam gravis, *inquit*, plerisque „ in locis adversus nostros persecutio tunc temporis „ saeviebat, ut Plinius secundus inter provinciarum „ rectores celeberrimus motus martyrum multitudine, „ ad principem retulerit de numero eorum, qui fidei „ causa obtruncabantur, simulque indicaverit, deprehendisse se, nihil ab eis impie, nihil adversus leges fieri, nisi, quod primo diluculo excitati, Christo tanquam Deo hymnos canerent. Quibus respondens Trajanus, edixit: Christianos quidem requirendos non esse, oblatos vero puniri oportere. Quo facto persecutionis incendium, quod nobis violentius „ incumbebat, restinctum quidem aliqua ex parte videbatur: iis tamen, qui nos maligne, et fraudulenter aggredi vellent, non minor opportunitas suppetebat: alibi populo, alibi praesidibus provinciarum „ adversus nostros insidias comparantibus, adeo ut, si „ non palam, et publice, locales tamen in aliquot provinciis persecutiones exardescerent, ET PLURIMI EX „ FIDELIUM MULTIPLICIS MARTYRII CERTAMEN SUBIRENT „. Vide et *cap.* XXXIII. *ejusd. Libri.* ubi agit de Simeone Episcopo *Hierosolymorum.*

(6) Tertullianus *lib. ad Scapulam c.* V. *edit. Paris.* 1641. Id vero sub Trajano contigisse, ne Dodwellus quidem negat *l. c. num.* XXVII. *pag.* 74. *opp. S. Cyprian. edit. Oxoniensis.*

(7) *Lib.* X. *epist.* XCVII. ad Trajanum „ Interim in „ iis, qui ad me tanquam Christiani deferebantur, „ hunc sum sequutus modum. Interrogavi ipsos, an „ essent Christiani? Confitentes iterum, ac tertio interrogavi, supplicium minatus: perseverantes duci „ jussi. Neque enim dubitabam qualecumque esset, „ quod faterentur, pervicaciam certe, et inflexibilem „ obstinationem debere puniri. Fuerunt alii similis „ amentiae, quos, quia cives Romani erant, annotavi „ in Urbem remittendos ..... Visa est mihi res digna „ consultatione, maxime propter periclitantium numerum. Multi enim omnis aetatis, omnis ordinis, „ utriusque sexus etiam vocantur in periculum, et vocabuntur: neque enim civitates tantum, sed vicos etiam, „ atque agros superstitionis istius contagio pervagata „ est „. Plinius igitur eos, qui fatebantur, atque in sen-

dem damnasse, alios gradu pepulisse, sed deterritum multitudine, literas tandem dedisse ad Imperatorem, ut quid factu esset opportunum cognosceret. Imperator (1) qui esset imbutus superstitione, Plinium, quasi recte omnia gessisset, laudavit. Negavit deinde constitui quidquam certi in ea re universim posse, propterea quod casus varii in dignoscendis hujusmodi caussis accidere solerent, qui immutarent rationem facti. Hoc tamen ab se decerni, dixit: conquiri Christianos non oportere. Esse eos puniendos, si accusati, Christianos se esse minime negassent, diisque supplicare recusassent. Quod si propositi libelli contra aliquem essent, tacito ejus nomine, qui proposuisset, eorum non esse habendam rationem. Hoc rescripti genere, factum fuisse ab Ethnicis Christianos vexandi finem, incredibile est. Cum enim illi negligi a nostris sua numina, resque sacras contemni cognossent, quo tandem modo passi fuissent, hos impune in civitatibus versari, quin rem gratam diis se facturos arbitrarentur, si Christianorum nomina detulissent, sacrilegosque (sic enim nostros vocabant) puniri curassent? Cumque Trajanus, jus esse Praesidibus, sanxisset, in eos, qui Christum ejurare, diisque sacrificare nollent, animadvertere, verisimile non est, homines, qui dediti superstitioni essent, tantamque obtinerent potestatem, segniores ad eos exagitandos fuisse factos, a quibus idola despici, ct sua numina nihil pendi perspicerent. Igitur statuendum

tentia manebant, duci jusserat ad supplicium, quod puniendam esse existimaret, quam ipse judicabat, superstitionem. Nam TÒ *duci*, quo utitur Plinius idem sonat, atque *duci ad supplicium*. Nam magistratus verbum est. Seneca *de ira lib. I. cap. extremo: Cn. Piso cum iratus duci jussisset eum, qui ex commeatu sine commilitone redierat. Rursus damnatus extra vallum ductus est.* Iterum ibidem. *Conscendit tribunal Piso furens, ac jubet duci utrumque etc.* Adeundus magnus Baronius *ad an.* 104. *num.* 9. Magnum autem horum numerum fuisse, quos necis Plinius condemnarat, inde maxime liquet, quod deterritus tandem multitudine periclitantium fuerit, cum detexisset Christianam religionem non in urbibus solum, sed in villis etiam, agrisque admirabilem in modum vigere. Quare Tertullianus *in capite secundo Apologetici pag.* 23. *edit. Haverc.* „ Invenimus, *inquit*, „ inquisitionem quoque in nos prohibitam. Plinius „ enim secundus, cum provinciam regeret, damnatis „ quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsis, ipsa „ tamen multitudine perturbatus, quid de cetero ageret, consuluit tunc Trajanum Imperatorem, allegans „ praeter obstinationem non sacrificandi, nihil aliud „ se de Sacramentis eorum comperisse, quam coetus „ antelucanos, et ad conferendam disciplinam, homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam, et cetera „ scelera prohibentes etc. „. Quod dicit tamen Tertullianus *quibusdam damnatis*, sumi ita non debet, ut hi pauci fuerint, cum Plinius dicat, in eos qui confiterentur, fuisse ab se constitutam animadversionem. Qui autem confessi sunt, permulti erant. Tandem enim cum comperisset, omnes urbes, vicosque plenos Christianorum esse, saevire desiit, consuluitque Imperatorem.

(1) Apud Plinium *ibid. epist.* XCVIII. „ Actum quem „ debuisti, mi Secunde, in excutiendis caussis eorum, „ qui Christiani ad te delati fuerant, secutus es. Neque enim in universum aliquid, quod quasi certam „ formam habeat, constitui potest. Conquirendi non „ sunt; si deferantur, et arguantur, puniendi sunt: ita „ tamen, ut qui negaverit se Christianum esse, idque „ reipsa manifestum fecerit, id est supplicando diis nostris, quamvis suspecta in praeteritum fuerit, veniam ex poenitentia impetret. Sine auctore vero „ propositi libelli, nulla crimine locum habere debent. Nam pessimi exempli, nec nostri seculi est „.

omnino est, quoad Trajanus vixit, adductos plerosque ad supplicium fuisse, quod Christianam religionem profiterentur (1). Quamobrem questus graviter Tertullianus (2) de eo Imperatore est, quod tum maxime in homines innocentes crudeliter, improbeque ageret, cum eis parcere videretur (3).

IV.

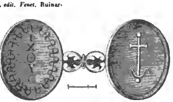
De Hadriana.

Sequitur, ut de afflictis Ecclesiae rebus sub Hadriano dicam. Erat ille ita sacris romanis addictus, ut omnia peregrina (4) contemneret. Praeterea summa erat crudelitate. Igitur etsi edicta nulla (5) vulgavit, quibus quaerendos ad necem esse Christianos praeciperet, tamen Ethnicis, cum Athenis praesertim versaretur, caussa, cur in nostros impetum (6) facerent, fuit. Fam vexationem diram, acerbamque fuisse, traditum a Hieronymo (7) est in ea, quam

(1) Mitto quae Tiberianus Primae Palaestinae Praeses, et Trajanum ad Tiberianum scripsisse de Christianis feruntur, cum eae Epistolae suspectae sint falsitatis. Vide quae dixi supra in παρέργῳ contra Vitringam *pag.* 343.

(2) Tertullianus *cap.* II. *Apolog. pag.* 26. „ O sententiam necessitate confusam! Parcit, et saevit: dissimulat, et animadvertit. Quid temetipsum censura circumvenis? Si damnas, cur non et inquiris, si non inquiris, cur non absolvis? etc. „.

(3) Agunt de persequutione, et Martyribus sub Trajano praeter Baronium *l. c.*, *et in not. ad Martyrolog. Roman.* 23. *Januar.* et 6. *Septemb.* Tillemontius *Tom.* II. *Mem. Hist. Eccl, pag.* 169. *et seqq. edit. Venet.* Ruinartius *Praef. ad Act. SS. MM. pag.* XXXI. *et seq. edit. Veron.* et Dominicus de Colonia Soc. Jesu lib. inscripto *La Religion Chrétienne autorisée par les Payens Tom.* II. *pag.* 55. 56. *et seqq.* et a Protestantibus Ittigius *sel. cap. Hist. Eccl. sec.* II. *pag.* 279. *et seqq.* Joh. Tesmarus *Praetas. Gentilium in Christianos sub Trajano Imp. institut. et illustrat.* Franciscus Balduinus *ad edict. veter. Princ. de Christianis pag.* 34. *et seqq.* Gerardus Johannes Vossius *ad edict. Imperat. contra Christianos Tom.* IV. *opp. p.* 54. *seqq.* Christophorus Cellarius *Programm.* XLIII. *de Bonor. aliqui Principum Ulpii Trajani, Marci Antonini, et Septimii Severi acerbiore in Christianos affectu pag.* 300. *et seqq.* aliique.

Gemmae magnitudo.

(4) Spertian. *vit. Hadr. pag.* 11. *edit. an.* 1620. *Paris.*

(5) Tertullianus *ibid.*

(6) Vide Hieron. *in Catal. Viror. Illustrium c.* XIX. *p.* 109. *edit. Martian. T.* IV. Sulpicius Severus *l.* II. *Hist. cap.* XXXI. „ Quarta, *inquit*, sub Hadriano persecutio numeretur, quam tamen post exerceri prohibuit, injustum esse pronuncians, ut quisquam sine crimine reus constitueretur „.

(7) *Tom.* IV. *opp. pag.* 656. *edit. Martianaei.*

ad Magnum oratorem romanum scripsit, epistola. Quadratus (1) florebat eo tempore viri in primis doctus, qui cum Christianus esset, sui, sociorumque defensionem suscepit. Eodemque in genere laboravit Aristides (2), homo pari eruditione, integritateque morum. Horum libris permotus Hadrianus, sedandam esse tempestatem, quae sui caussa coorta esset (3), putavit. In Italia quoque saevitum in Christianos aetate ejus Imperatoris fuit (4). Itaque cum in Tiburtino ageret, Symphorosam viduam, ejusque filios, quod Christiani essent, necari fecit. Immo vero, cum ejus exemplo, aut impulsu, aut fortasse etiam praecepto, qui nostrum capti erant, adduci ad supplicium solerent, in caussa fuit, cur Christiani, eo Imperatore, esse sibi, rebusque suis metuendum (5) arbitrarentur. Numerantur autem in tabulis Ecclesiasticis Martyres, qui sub Hadriano interfecti fuisse feruntur. Quod si quis est, qui illos eo nomine Martyras neget fuisse, quod nulli, regnante Hadriano, caussa Christianae religionis occisi fuerint, nae is vehementer errat. Nam si in jus vocati, interfectique, eo Imperatore, sunt in oriente, at-

(1) Hieron. *de V. Illustr. pag.* 109. *Tom. eodem.* Vide Eusebium *lib.* IV. *Hist. cap.* III. *pag.* 142. *edit. Cantabrig.* ubi „ Aelius Hadrianus suscepit imperium. „ Huic Quadratus obtulit orationem, quam pro de- „ fensione religionis nostrae idcirco perscripserat, quod „ quidam malevoli homines vexare nostros, atque in- „ cessere conabantur „.

(2) Hieron. *ibid.* et Euseb. *ibid.*

(3) Lambecius idcirco persecutionem sedatam credit, quod monitus Hadrianus fuisset a Serenio Greniano Asiae Proconsule. *Bibl. Vindob. Tom.* III. *pag.* 349. Vide etiam Nicolaum Antonium *Bibl. Hisp. Vet. lib.* I. *cap.* XX. De rescripto Hadriani dicam paullo post.

(4) Vide Acta S. Symphorosae et filiorum, apud Surium, et Bollandianos ad diem X. Junii, et apud Ruinartium *Act. Sinc. SS. MM. pag.* 20. *et seq. edit. Veron.*

(5) Extat inscriptio apud Aringhum *lib.* III. *Romae Subterraneae cap.* XXI. quam deinde retulerunt Mabillonius *Itin. Italic. pag.* 135. *edit. Paris. an.* 1724. et Boldettus *lib.* I. *cap.* XLIV. *Osserv. sopra i Cimiterj pag.* 233. quae sic habet:

TEMPORE ADRIANI IMPERATORIS MARIVS ADOLESCENS DVX MILITVM QVI SATIS VIXIT DVM VITAM PRO CHO CVM SANGVINE CONSVNSIT IN PACE TANDEM QVIEVIT BENEMERENTES CVM LACRIMIS ET METV POSVERVNT . I. D. VI.

Guillelmus Fleetwoodus Praefat. ad Partem II. *Sylloges Inscript. Veterum* dubitare se scribit, num genuina, an spuria haec inscriptio sit. Eademque Gisberti Cuperi *in notis ad cap.* IV. *L. Caecilii de Mort. Persec. Tom.* II. *opp. Lactant. pag.* 432. *edit. Paris. an.* 1748. opinio est. Sed cur dubitent, non indicant. At sine ulla ratione dubitare de monumentis antiquis, quae inventa in cryptis Romae sunt, velle, hominum est, non veritatis amore agentium, sed ea, quae ad veritatem christianae religionis demonstrandam conducunt, evertere cupientium. Nos vero nostris oculis fidem, quam hominibus praejudicata opinione doctis assensionem adhibere malumus. At enim Cuperus, etsi vera, *inquit,* haec esset inscriptio, tamen non sequitur, plures Martyres fuisse Romae Hadriani tempore. At si saevire Ethnicis in nostros licebat, si ducem militum interfecerant caussa religionis, si denique in magno erant Christiani metu, conjiciendum est, alios quoque fuisse cruciatos: alioqui cur sibi, unius exemplo, ceteri ab Ethnicis metuissent? Rursum Cuperus, non esse inde consequens, ait, Hadriani potius, quam Praesidum jussu necatum fuisse Marium. Non nego. Sed Praesidem audere simile quidpiam potuisse, non permittente eo Imperatore, quis credat? Deinde si Imperator Symphorosam, ejusque filios plecti jussit, non video, cur suspicari nefas sit, id ipsum de Mario duce militum fuisse pronunciatum. Sed utcumque sit, illud saltem constat, fuisse saepe in oriente, et occidente animadversionem in nostros Hadriani tempore constitutam.

que occidente ratione religionis Christianae hi, quorum est paullo ante facta mentio, quid est, quod impediat, quo minus eo ipso tempore, eamdem ob caussam, ad snpplicium adducti fuerint martyres, quorum in martyrologiis memoria celebratur?

At enim sunt, qni (1) opponant primo, Hadrianum, qui Judaeis infestus esset, non fuisse tam crudeliter in nostros, quos ab ea gente vexari intelligeret, animadversurum; secundo, Justinum Martyrem in priore Apologia exemplum Hadriani proponere, quo impellere auctoritate tanti Imperatoris Antoninum Pium item Imperatorem posset, ut finem exagitandi innocentes fieri juberet. Quo autem ore ausus id Justinus fuisset, si integrum Ethnicis fuisse, vivo Hadriano, impetum in nostros facere, hosque morte efficere cognosset? Nihil ergo actum, eo Imperatore, fuisse, quod esse tam grave Ecclesiae videretur; tertio, Serenii Graniani hortatu sublatum malum, quod Hadriani aetate Christianis immineret, non quod jam esset cuiqnam inlatum.

Ego vero assequi nullo modo possum, cur is, qui Judaeorum inimicus erat, esse inimicus etiam Christianorum nequiret. Neque enim, quia in extremum nostri cruciatum venerant, quod Christum negare, et Barchochebae factionis Judaicae duci assentiri, armaque contra Romanos capere noluissent; idcirco deterreri Hadrianus potuit, quin eos insectaretur, quos deos, sacraque Romanorum, quibus ipse deditus esset, despicere, atque aversari sciret. Atque est illud memoriae traditum a Justino philosopho, et Martyre, et scriptore temporum illorum, adversus Christianos (2) concitatos non Judaeos modo, sed Ethnicos etiam fuisse, quin caussam odii, quo in nos ferrentur, explicare possent. Quod ex Justini Apologia ad Antoninum Pium Imperatorem scripta colligunt, non est consequens. Justini namque haec fuit ratio. Antonino se auctorem esse, ut sedari tumultus, coercerique impetus hostium adversus Christianos (3) praeciperet. Factum id quoque ab Ha-

(1) Dodwell. *l. c.* num. XVIII.

(2) *Epist. ad Diognetum pag.* 497. *edit. an.* 1615. „ Adversus Christianos, *inquit*, tanquam alienigenas „ Judaei bellum gerunt, et Graeci eos persequuntur, „ et osores eorum caussam inimicitiarum dicere ne„ queunt „. Quid, si Hadrianus, ut Christianae religionis memoriam deleret, dum urbem Hierosolymam restituit, erigi in locis sacris idola praecepit? Vide Sulpicium Severum *lib.* II. *Hist. p.* 139. *edit. an.* 1607. S. Hieronymum *epist.* 49. *ad Paulinum p.* 564. *T.* IV. *opp. edit. Martianaei*, et S. Paulinum Nolanum *epist.* XXXI. *ad Severum pag.* 194. *edit. an.* 1685. *Paris.*

(3) Vide *Just. Apolog.* I. *al.* II. *pag.* 99. *edit. an.* 1615. „ Ac nos quidem cum ex epistola Hadriani..... pa„ rentis vestri, id quod petiimus, flagitare a vobis „ possemus, ut judicia fieri juberetis, non magis ta-

driano fuisse, qui post multorum Christianorum caedem, cum variis libris, qui sibi propositi fuerant, innocentes esse eos intellexisset, reprimi Ethnicorum furorem jusserat, qui nostros ad supplicium rapere non dubitarent. Atque hoc quidem sibi Justinum voluisse, cognosci ex eo etiam rescripto potest, quod ab Hadriano ad Minucium Fundanum datum, inseri suae Apologiae S. Martyr, ut Antoninum moveret, curavit. Eo namque rescripto Hadrianus statuit, ne (1) deinceps quisquam Christianos incognita caussa condemnaret. Nam quod imminens periculum fuisse, tempestatem autem in Christianos ortam non fuisse colligi ex Serenii Graniani literis ad Hadrianum, adversae caussae patroni pugnant, probari nullo modo potest. Etenim Eusebius, qui plane, quod scriptum a Serenio fuerat, cognorat, monitum ab eo fuisse Imperatorem tradit, iniquum (2) *videri Christianos nullo objecto crimine* vulgi clamoribus ad supplicium adduci, et indicta caussa interire. Itaque non impendebat periculum modo, sed concitata quoque plebis improbitate in innocentes Christianos tempestas fuerat. Quae res confirmari magis magisque testimonio Justini potest. Is enim permotum fuisse testatur se, ut Christianae religioni accederet, quod summa constantia supplicia, mortemque perferri ab iis vidisset, qui se Jesum sequi, et colere profiterentur (3). Dedit autem Justinus Christianae religioni nomen, quo tempore Hadrianus imperium obtinebat. Hadriano igitur Imperatore, saevitum in Christianos fuerit, necesse est (4).

men postulata nostra ad rem ab Hadriano judicatam accommodavimus, quam ad id, quod justa nos poscere scimus, orationem, atque sermonem praesentem apud vos instituimus. Epistolae autem Hadriani exemplum subjungimus, ut in eo quoque verum nos dicere intelligatis etc. „

(1) „ Imperator Caesar Aelius Hadrianus Minucio Fundano. Literas a Serenio Graniano viro clarissimo, cui tu in Provincia successisti, ad me datas accepi. Non videtur mihi haec res, quin de ea disquiratur, praetermittenda esse, ne homines turbentur, neve calumniatoribus materia fraudulenter agendi praebeatur. Quod si provinciales persequutiones adversus Christianos processu legitimo, ut et illi pro tribunali respondeant, obtinere possunt, hac una insistant via, et non petitionibus, atque vociferationibus solis. In primis enim convenit, si quis accusare velit, de eo te cognoscere. Itaque si quis eos detulerit, atque probaverit contra leges quidquam commisisse, tu pro delicti qualitate ita sententiam adversus eos feras, ut mehercules, qui calumniae causa crimen cuiquam intendisse compertus fuerit, pro maleficii gravitate in eum modis omnibus animadvertendum cures „.

(2) *Lib.* IV. *Hist. Eccl. cap.* VIII. *pag.* 152. *edit. Cantabrig.*

(3) *Apolog.* II. ℞. I. *pag.* 50. *edit. an.* 1615. et apud Eusebium loco mox indicato „ Nam et ego, *inquit*, qui Platonis philosophiam amplexus fueram, cum Christianos calumniis appeti audirem, eosque adversus mortem, et cetera, quae formidabilia habentur, fortes, atque intrepidos viderem, sic apud me reputaram, fieri non posse, ut iidem vitiis, ac voluptatibus dediti essent etc. „

(4) Confer Melitonis Sardiani locum apud Eusebium *lib.* IV. *Hist. Eccl. cap.* XXVI. et Xiphilinum in *Antonin. Pio sub initium.* De saevitia Ethnicorum tempore Hadriani in Christianos, praeter Baronium, vide Til-

V.

De Antoniniana.

Post Hadrianum Antoninus Pius potitus imperio est. Hoc autem jubente (1), adducti plerique nostrum ad supplicium fuerunt. Atque ita quidem male in nostros homines animatus fuit, ut eos necis incognita caussa (2) condemnaret. De qua re Justinus martyr vehementer expostulat in celeberrima, quam ad ipsum scripsit, Apologia. Fuit autem ea diuturna vexatio. Nam cum diu post initia Imperii scripta ab Justino Apologia (3) fuerit, tum est in ea traditum, Antoninum plectere eos, qui sacra Christiana colerent, consuesse. Neque vero furor Ethnicorum moenibus Urbis contineri eo tempore potuit. Est enim idem ille Justinus testis (4), alios nostrum gladio percussos fuisse, alios in crucem actos, expositos alios bestiis, plerosque omnibus tormentis excruciatos, ut Christiani esse desinerent: denique in toto mundo nemini Christiano permissum ab hostibus fuisse, ei tute ut vivere liceret. Extat praeterea vetus inscriptio, quae eruta e coemeteriis Urbis, (5) et descripta ab Aringho, atque publicata fuit. Ex ea plane intelligitur, Antonino Pio Imperatore, ob vim, et cru-

lemontium *Tom.* II. *Mon. Hist. Eccl. pag.* 224. *et seqq. edit. Venetae*: Et Dominicum de Colonia *l. c. pag.* 26. E Protestantibus persequuti hoc idem argumentum sunt Thomas Ittigius *select. cap. Hist. Eccl. sec.* II. *pag.* 183. *et seqq.* Franciscus Balduinus *ad edicta Princip. veter. de Christianis pag.* 75. 83.

(1) Confer Acta S. Felicitatis, et septem filiorum ejus apud Ruinartium *pag.* 22. *et seq. edit. Veron.* Sub Antonino quoque Telesphorus Pont. Max. Martyr decessit. Vide Euseb. *lib.* I. *cap.* VI. qui Irenaeum testem citat, *pag.* 217. *edit. Cantabr.* asentem: *eum gloriosissime Martyrium fecisse.* S. Justinus Martyr *Apolog.* I. al. II. Antonino Pio oblata *pag.* 55. *edit. an.* 1715. „ De nostris Christianis nomen ipsum tanquam criminis comperti argumentum arripitis, cum quidem „ nominis causa delatores potius multare deberetis .... „ Non legitimo examine judicia exercetis, sed affectu „ praeter rationem transversum ducti ..... caussa non „ judicata, supplicia infertis „. Ex quibus intelligitur, Antoninum duci interdum saltem ad supplicium Christianos Justini tempore praecepisse.

(2) Vide loca Just. mox descripta. Rursum in extrema eadem Apologia *pag.* 99. „ Neque ita contra eos, „ qui nihil per injuriam iniqui admiserunt, perinde „ atque adversus hostes supplicium capitis statuite. Illud autem vobis praedicimus, vos minime evasuros „ esse futurum Dei judicium, si in hac iniquitate perduraveritis „.

(3) Nam scripta est post ortam factionem Marcionitarum, qui sane initio Imperii Antonini nondum sectam constituerant. Deinde scribere se Justinus testatur anno circiter 150. a nativitate Christi. Quod si recte numeros subduxit, scriberet necesse est anno Imperii Antonini circiter XIII.

(4) Dialogo *cum Tryph. pag.* 337. *edit. an.* 1615. „ Dum gladio percutimur, et in crucem agimur, et „ bestiis objicimur, et vinculis, et igne, et tormentis aliis omnibus plectimur, et excruciamur ..... Colliget (Deus) angustiis affectam (Ecclesiam), hoc est „ ex orbe terrarum ejectam, quantum in vobis (Judaeis) et cunctis aliis mortalibus est situm, quandoquidem non solum ex possessionibus suis Christianorum quisque exigitur; verum etiam in mundo „ toto nemini eorum vivere permittitur „.

(5) Reperta est in coemeterio Callisti, et relata ab Aringho *lib.* III. c. XXII. *Romae subterraneae*, a Mabillo-

delitatem Ethnicorum, nostros ita fuisse perterrefactos, ut sibi ipsi ne in cavernis quidem consistere sine vitae periculo fas esse arbitrarentur. Neque illi polliceri ex eo sibi quidquam commodi poterant, quem scirent deditum esse superstitioni deorum. Quod si cessandum a necandis nostris putavit esse, fecit id quidem, non quo misertus Christianorum calamitatem esset, sed quo vinci se ab illis (1) perspiceret, qui verbis, exemploque suo quidvis esse perpeti satius, quam Christum negare demonstrarent. Quamobrem nihil eos moror, qui aetate Antonini ad necem usque fuisse in Christianos saevitum inficiantur. Etenim non auctoritate Christianorum ejus, atque sequentium temporum scriptorum modo, sed etiam Antonini edicto convinci perfacile erroris possunt (2).

nio *itiner. Ital. p.* 135. *et seq.* a Boldetto *l.* I. *cap.* III. *Osserv. sopra i Cimiter. p.*11. atque aliis. Sic autem habet.

ALEXANDER . MORTVVS . NON . EST . SED . VIVIT . SVPER . ASTRA . ET . CORPVS . IN . HOC . TVMVLO . QVIESCIT . VITAM . EXPLEVIT . CVM . ANTONINO . IMP. QVI . VBI . MVLTVM . BENEFICII . ANTEVENIRE . PRÆVIDERET . PRO . GRATIA . ODIVM . REDDIT . GENVA . ENIM . FLECTENS . VERO . DEO . SACRIFICATVRVS . AD . SVPPLICIA . DVCITVR . O . TEMPORA . INFAVSTA . QVIBVS . INTER . SACRA . ET . VOTA . NE . IN . CAVERNIS . QVIDEM . SALVARI . POSSVMVS . QVID . MISERIVS . VITA . SED . QVID . MISERIVS . IN . MORTE . CVM . AB . AMICIS . ET . A . PARENTIBVS . SEPELIRI . NEQVEANT . TANDEM . IN . CÆLO . CORVSCAT . PARVM . VIXIT . QVI . VIXIT . IV. X. TEM.

Hanc item inscriptionem Fleetwoodus, et Cuperus in dubium revocant locis supra indicatis. Sed injuria. Quid enim judicent ii, qui neque saxa viderunt, neque Romae qua diligentia monumenta perquirantur, et falsa a veris secernantur, cognorunt? Atque in cryptas quemadmodum fictae tabulae introduci potuerint, ut diu post detegerentur, inducerentque incautos in errorem, ne suspicari quidem possum.

(1) *Epist. ad commune Asiae,* cujus est capite superiore, cum de legione fulminatrice ageremus, facta mentio: Vide eam in *calce Apolog.* I. *Just. Mart. al.* II. *pag.* 100. *edit.* an. 1615. „ Commodius *inquit*, illis „ fuerit, si ob id videantur, de quo accusantur, mortem oppetere. Et vincunt illi vos, suas ipsorum animas potius projicientes, quam ut obsequentes, quod „ postulatis facient „.

(2) *Epist. eadem ad commune Asiae pag. ead.*„ *Ad mortem usque eos persequimini,* καὶ διώκετε ἕως θάνατον „. De persequutione Antoniniana consulendus Ruinartius in *Praefat. ad Act. sinc. SS. Martyrum.* Multa in eam rem disputat etiam a Protestantibus Thomas Ittigius *select. capit. Hist. Eccl. sec.* II. *pag.* 286. *et seqq.*

VI.

De Aureliana.

Venio ad Marcum Aurelium. Is Antonino Pio successit (1). Etsi autem sciebat, Christianos in jus vocari, inque summum cruciatum, plebis praesidumque improbitate, venire solere; tamen non solum eorum impetum non repressit, sed etiam nostros, quasi pervicaces, obstinatique manere in sententia, quam eam abjicere auderent, (2) merito puniri existimabat. Igitur (3) cum tam esset male in nostros homines animatus, eos, qnoad vixit, torqueri, laniari, extremoque supplicio, ni Christum negassent, affici permisit (4). Cumque seditione plebis, ejusque viri improbitate, qui Viennensi Galliae praefectus erat, plerique Christiani condemnati necis fuissent, consultusque ipse deinde esset, quid de ceteris, qui superstites erant, statuto opus esse judicaret, non solum in auctores seditionis non animadvertit, sed etiam, ut *Confessores*, qui in carcere detinebantur, necarentur, praecepit (5). Neque contra Urbicium Judicem, qui Romae, ut est apud Justinum in posteriore apologia (6), animadversionem in Ptolemaeum, et Lucium christianos homines constituerat, quidquam esse decernendum putavit. Immo vero, etsi erat Justinus philosophiae laude illustris, tamen curatum ab philosopho Imperatore non est, ne ille, sociique

(1) Anno 161. *M. Aurel. Caes.* III. *et Commodo* II. *Coss.*

(2) M. Aurel. *lib.* XI. *cap.* III. *De sua vita etc. pag.* 16. *edit. an.* 1707. „ Qualis est, *inquit*, anima ea, „ quae jam parata est statim, si oportuerit, e corpo„ re emigrare, et vel extingui, vel dispergi, vel per„ manere? Ita paratam dico, ut a judicio peculiari „ promtitudo haec profluat, μὴ κατὰ ψιλὴν „ παράταξιν, ὡς δι χριστιανοὶ, ἀλλὰ „ λελογισμένως καὶ σεμνῶς, *non ab obstina„ tione mera, ut Christiani, sed considerate et composite* „ mortem obeam „. Dacerius in locum eumdem *p.* 206. *Tom.* II. *Version. opp. Antonini edit. Amstelod. an.* 1707. Ita loquitur (Antoninus) *inquit*, ut diceres, quotidie Martyrum supplicia oculis ejus fuisse obversata.

(3) Constat ex eodem Marci Aurelii loco. Nam is *lib.* X. *cap.* XI. nonnulla complexus est, quae referri ad bellum Sarmaticum omnino debent, quod anno 177. recruduit. Eodem libro saepe senectutis suae, morborumque meminit. Quare extremo fere vitae suae tempore XI. librum scripserit necesse est, in quo testatur, Christianos mortem oppetere, quam negare Christum maluisse. Quin etiam ne mortuo quidem Marco Antonino, Ethnici a vexandis nostris sibi temperarunt, cum ei rei assueti fuissent. Vide locum e Chronico Paschali descriptum supra *pag.* 380. *not.* 5. et Theophilum Antiochenum in extremo tertio ad Autolicum libro. Scripsit is initio imperii Commodi.

(4) Eusebius *lib.* V. *Hist. Eccl. cap.* I. *pag.* 207. Rescriptum fuerat (ad Praesidem in Galliis) a Caesare, *inquit*, ut confitentes quidem gladio caederentur, hi vero, qui negarent, dimitterentur incolumes. Hoc autem rescripti genus non erat *generale*, ut vocant. Nam ejusmodi a Marco nullum unquam publicatum est. Consule quae dixi supra *pag.* 383.

(5) Consule notationem superiorem.

(6) Vide Justini Apologiam II. *al.* I. *pag.* 44. *et seq. edit. opp. an.* 1615. Ea data est ad M. Aurelium Imperatorem, et Senatum Romanum, etc.

a Rustico praefecto occiderentur (1). Praeterea erat ei exploratum, edi in Asia ab Ethnicis in (2) Christianos omnia cruciatus exempla solere, nec induci se unquam passus est, ut Praesides provinciae a tanta crudelitate, ac saevitia deterrendos esse censeret. Atque hoc Imperatore, Polycarpum auditorem Johannis Evangelistae, Smyrnarum praeses flammis exuri praecepit (3). Non enim assentior his, qui eum martyrem passum sub Antonino Pio fuisse arbitrantur (4).

Est vero magno in errore Dodwelli sententia, qui (5) neque M. Aurelium ullam in Christianis vexandis habuisse partem, neque eo Imperatore tot martyras, quot vulgo numerantur, fuisse putat. Ac ne Lugdunenses quidem religionis caussa interfectos existimat. Nam incesti, aliorumque scelerum, testimonio servorum, convictos, damnatosque contendit, etsi eos fateatur longe distasse ab improbitate, atque flagitiis, quorum agi rei consuerant. Cumque accensatos infaticidii, incestique Lugdunenses, atque Viennenses Christianos fuisse Graeci, Asianique intellexissent, tum hos impetu plebis commotos, ait, vehementer fuisse, vexasseque eos, qui nostram religionem colerent, quin ulli tamen mortem intulerint, quod jus vitae, necisque penes urbicos magistratus non esset. Hos denique populares motus in caussa fuisse, cur Athenagoras, Melito Sardensis, et Apollinaris Hierapolitanus apologias scripserint, obtulerintque Imperatori, quo modum vexandi fieri impetrarent.

(1) Confer acta *Mart. sincera apud Rainart. pag.* 48. *et seqq. edit. Veronensis.* Passi autem Justinus, sociiqun circa an. 167. martyrium fuerunt.

(2) Melitu Sardianus apud Eusebium *lib.* IV. *Hist. cap.* XXVI. *pag.* 189. Marcum Aurelium alloquens „ Quod, *inquit*, nunquam antea factum fuerat, persecutionem nunc patitur piorum hominum genus, „ novis per Asiam decretis exagitatum. Impudentissimi „ namque delatores, et alienarum opum cupidi, ex „ dictis occasionem nacti, palam diu, noctuque grassantur, spoliantque homines innoxios „. Et paullo post „ quod si haec tuo jussu fiunt, recte, atque ordine facta sunto, ... et nos libenti animo φέρομεν τοῦ τοιέτε τὸ γέρας ejusmodi nostri praemium ferimus etc. „. Miror Valesium ἐκ τῶν διαταγμάτων vertisse *imperialibus edictis.* Nam τὸ *imperialibus* additum ab eo est, etsi in graeco textu simile quidpiam non legatur. Neque si imperiale edictum fuisset, dubitasset unquam Melitu jussu ne Imperatoris vulgatum fuisset, nec ne. At dubitat. Sic enim scribit „ an vero illud edictum ..... nunquam ex te profectum est etc.

(3) S. Polycarpum sub Marco circa an. 166. martyrem decessisse, etsi contra Dodwellus sentiat, qui mortuum sub Pio defendit, tamen ex Ecclesiae Smyrnensis epistola plane colligitur. Adeundus Ruinartius *Act. MM. sinc. pag.* 24. *et seqq. edit. Veron.* Consule rursum Eusebium *lib.* IV. *cap.* XXIV. *pag.* 186. *edit. Cantabrig.* ubi de damnatis ad metalla pluribus Christianis tempore Marci Aurelii loquitur, testemque appellat Dionysium Episcopum Corinthiorum.

(4) Dodw. *dissert. Cyprianica* XI. *num.* 33. *pag.* 76. *edit. Oxon.*

(5) *Ibid. n.* 36. *pag.* 77.

Sed quid Marcus egerit, quoniam paullo ante demonstratum est, nunc omittatur. Quod praeter Lugdunenses nullos alios extremo supplicio affectos fuisse scribit, concedi nullo modo potest. Namque (1) in Asia, in Hellade, aliisque in provinciis plerosque martyras decessisse testata res est. Atque illud etiam constat, non ob ea crimina, quorum accusari Christiani solerent, sed religionis caussa, non aliarum provinciarum modo, verum etiam Lugdunenses, atque Viennenses Christianos aut ad bestias damnatos, aut percussos fuisse (2). Quae res, quoniam paullo post erit diligentius explicanda, non est cur hoc loco dirimenda esse videatur. Athenagoram autem quae Gallis evenerant, cognosse, postque eorum martyrium adjunxisse animum ad scribendam legationem, probare Dodwellus qui poterit, cum ille indicet (3),

(1) Vide Eusebium *lib. IV. Hist. cap. XV. pag.* 164. ubi „ Quo tempore, *inquit*, cum gravissimi persecu- „ tionum motus Asiam concussissent, Polycarpus vi- „ tam martyrio terminavit etc. „. Memorat deinde alios, qui eodem tempore mortem pro Christo oppetere voluerunt. Athenagoras in legatione, quam, ut paullo post videbimus an. 177. aerae Christianae scripsit „ Proinde, *inquit*, vos obsecramus, ut et nostri „ aliquam curam suscipiatis ὅπως παυσώμεθά „ ποτε ὑπὸ τῶν συκοφαντῶν σφαττό- „ μενοι, *ut a sycophantis jugulari desinamus*, corpo- „ ribus et vitis nostris insidiantur, postquam a nobis „ renunciatum est opibus „. *pag. 2. et seq. edit. opp. S. Just. an.* 1615. Tam late autem grassata haec persecutio est, ut Athenagoras *ibid. pag.* 38. „ Innocen- „ tium, *dicat*, fama violatur tanta quidem calumnia- „ torum frequentia, ut Proconsules, et Praefecti a vo- „ bis in diversas provincias missi, caussis audiendis „ non sufficiant. Traducitur fama illarum etc. „. Quamobrem Eusebius *lib. V. Hist. cap. I. pag.* 197. „ An- „ nus tunc agebatur, *inquit*, septimus decimus Anto- „ nini Veri, quo tempore cum in nonnullis terrarum „ partibus violentior adversus nostros persecutio com- „ mota esset ex incursione popularium, innumerabi- „ les prope Martyres per universum orbem enituisse, „ ex iis, quae in unica provincia contigerunt, conji- „ cere est „. Errat ergo Dodwellus, qui tam adeo exiguo numero Martyres fuisse pugnat.

(2) Nam si ob scelus aliquod, cujus essent accusati, non vero ob religionem percussi fuissent, nunquam Imperator, si negassent, dimittendos esse praescripsisset. Nam flagitiosi etiamsi negassent, liberi tamen non dimittebantur. Vide Euseb. *ibid. pag.* 207. *edit. Cantabrig.*

(3) Athenagoram nihil nosse eorum, quae gesta in Galliis fuerant, colligitur ex iis, quae ipse tradit in legatione. Nunquam enim dixisset, ut servos Christianorum Ethnici interrogarent, ac si possent, extorquerent ab iis nos eorum scelerum reos esse, quorum accusabamur, tumque jam convictos damnarent. Vide locum supra *lib. I. pag.* 164. Qua enim fronte jactare haec potuisset, si accepisset, servos Gallorum Christianorum accusasse dominos, quasi iis flagitiis dediti essent? Vide quae dixi supra *pag.* 164. *num.* 6. Anno autem CLXXVII. scriptam ab Athenagora legationem fuisse, censuerunt magnus Baronius ad an. CLXXIX. qui *respondet an.* CLXXVII. *num.* XL. Tillemontius Tom. II. *Mon. Hist. Eccl. Tom.* II. *part.* II. *pag.* 556. et si Pagio credimus dissert. Hypat. *pag.* 116. Dionysius Petavius. At Moshemius *dissert. de aetat. Apolog. ab Athenagora scripti agens*, editum illud ante an. 176. non fuisse satis dilucide probat; at ne post annum quidem 177. Nam alioqui scisset, quae in Galliis gesta fuerant, neque dixisset „ Et servos aliqui nostrum possident ..... „ Verum ne ex illis quidem ullus adversum nos tale „ quidquam mentitus est „. At an. 177. mentiti id servi fuerant, ut constat *ex Act. Mart. Lugd. apud Euseb. lib. V. Hist. Eccl. cap.* I. Curarunt enim diligenter Galli, ut Ecclesiis omnibus quae fuerant perpessi innotescerent. Itaque sive Athenis Athenagoras agebat, sive Alexandriae, diu versari in ignoratione earum rerum non poterat. Quid? quod Athenagoras innuat, tum cum obtulit apologiam Imperatoribus M. Antonino, et Commodo, Romae eos in palatio egisse? Legat. *cap.* XIII. *pag.* 55. Id vero an. 177. congruit. Proximus enim annus 178. eos ab Urbe statim evocavit. Lugdunenses autem passos an. 177. fuisse, paucis ostendimus capite superiore, cum de legione fulminatrice ageremus. Id vero, praeter insignes chronologos

nihil se tum temporis accepisse, cum scriberet, eorum, quae Lugduni, Viennaeque contigerunt? Denique multos in Asia, et Hellade martyres fuisse, tam est exploratum, ut mirer hominem diligentem, et peritum historiarum, incidere in tam magnum erratum potuisse, ut contra esse statuendum judicaret (1).

Commodo Imperatore, qui Marco Aurelio patri successit, etsi res nostrae meliore loco erant, tamen, saltem cum ille auspicatus imperium est, Christianos aliquot fuisse ad supplicium, caussa religionis, quam colerent, adductos, negari nullo modo (2) potest. Hoc interfecto, et successore Pertinace paullo post, quam Commodus periit, sublato, Didius Julianus dictus a praetorianis militibus Imperator fuit. Sed cum eodem tempore exercituum duces tres, Severus in Pannonia, Pescennius Niger in Oriente, et Albinus in Galliis imperium sumsissent, turbata dissensione civili republica, pax Ecclesiae diuturna concessa est. Itaque quamquam alicubi nostri ab hostibus aliquando premi (3) solebant, tamen furere ubique Ethnici in Christianos non poterant, ut qui suis rebus prospicere, quam eos, qui nemini incommodo erant, insectari mallent.

nostros, multis demonstravit contra Blondellum, Dodwellum, Loydium, et Clericum Joh. Laurentius Moshemius *observ. sacris*, et *Historic. Critic. cap.* II. §. X. *pag.* 172.

(1) Vide, quae protuli supra *pag.* 434. *not.* 2. *et seqq.* Acta S. Symphoriani apud Ruinart. *pag.* 68. et SS. Epipodii et Alex. *ibid. pag.* 63. *edit. Veron.*

(2) Constat ex extremo *libro Theophili Antiocheni ad Autolycum*, quod opus scriptum dixi anno I. Imperii Commodi. „ Adhuc hodie, *inquit*, non cessant Christianos crudelissime, et immanissime virgis caedere „ et paullo ante „ Christianos, qui verum Deum venerantur, hactenus sunt persequuti, nec adhuc hodie persequi cessant: immo iis, qui verborum quibusdam illecebris Deum conviciantur, praemia, et honores decernunt; quosdam eorum, qui festinant ad vitam capessendam, et sanctam vitam agunt, lapidibus obruere, quosdam interficere „. Vide *pag.* 140. *in append. opp. S. Just. mart. edit. an.* 1615. Imperare autem solus post patris interitum Commodus coepit *an.* 180. Hoc circiter tempore Apollonius extremo supplicio, caussa Christianae religionis, interfectus est. Vide Euseb. *lib.* V. *cap.* XXI. *pag.* 231. *et seq. edit. Cantabr.* ubi etsi meliore loco res nostras sub Commodo fuisse dicat, tamen omnino furendi finem ab Ethnicis factum, negat.

(3) Constat ex actis Martyrum Scillitanorum apud Ruinartium *pag.* 73. *et seqq. edit. Veron.* Passi namque anno 200. fuerunt. Proconsules autem, qui saeviebant, nitebantur edictis non Severi, sed superiorum Imperatorum.

VII.

De Severiana.

Anno circiter 202. aerae vulgaris Christianorum, qui decimus imperii Septimii Severi fuit, saevissima in universas *Ecclesias* tempestas (1) coorta est. Itaque ubique locorum, ut est apud Eusebium, magna vis nostrum hominum ad supplicium ducebatur. Incredibile dictu est, quot genera cruciatuum excogitata ab hostibus fuerint, ut Christianis dire vexatis, nomen ejus religionis delere, funditusque memoriam tollere possent.

Adeo autem acriter saevitum in homines innocentes fuit, ut non deessent e Christianis, qui vehementer perterrefacti, instare Antichristi tempus (2) arbitrarentur. Atque est apud Eusebium, aliosque Ecclesiasticos scriptores, incredibilem eo tempore multitudinem martyrum extitisse, ut reprehensus merito Dodwellus fuerit, qui quasi pretii quidquam in imminuendo eorum numero fuisset, paucos omnino pro Christo sanguinem fudisse, contra atque vetera monumenta poscerent (3), defendit. Errat ille (4) praeterea, quo loco scribit, duorum annorum intervallo tantum vexatam a Severo fuisse Ecclesiam. Nam ea longe diuturnior vexatio fuit. Alexander Episcopus Hierosolymitarum, anno 211. conjectus in vincula cum esset, literas Clementi Alexandri-

(1) Spartianus in Sever. *cap.* XVII. *Judaeos fieri*, inquit, *sub gravi poena vetuit*, Severus, *idem etiam de Christianis sanxit.* Eusebius *lib.* VI. *Historiae cap.* VII. De Juda christiano eorum temporum, quibus Severus saeviebat, scriptore loquens „ Antichristi, *inquit*, adventum jam tunc imminere existimabat, adeo commota tunc adversus nostros persecutio, multorum animos vehementer conturbaverat „. Anno CCII. coepisse vexationem vix revocari in dubium potest. Quid caussae autem fuerit, cur in nostros adeo Severus commoveretur, erga quos ante propensior, ut Tertulliani testimonio *ad Scapulam cap.* IV. liquet, difficile explicatu est. Sunt qui Plautianum hominem avarum, atque crudelem id consilii Severo, apud quem magna in existimatione erat, dedisse arbitrentur. In Aegypto in primis persequutio saeviit, cum ibi Plautianus ageret. Dio *lib.* LXXVII. *pag.* 856. „ Morte, *inquit*, afficiebat magnum numerum clarorum, et honore sibi parium virorum etc. „. Eusebius *lib.* VI. *Hist. Eccl. cap.* I. *pag.* 257. *edit. Cantabrig.* „ Cum Severus persecutionem adversus Ecclesias excitasset per omnes quidem ubique locorum Ecclesias ab athletis pro pietate certantibus illustria sunt confecta martyria. Praecipue tamen Alexandriae increbuerunt, cum ex universa Aegypto ac Thebaide lectissimi pugiles eo, tamquam in amplissimum Dei stadium, deducerentur, et cujusquemodi tormenta, mortemque invicto animo perpessi, immortales e Deo coronas acciperent „. Describit mox Eusebius *cap.* II. Leonidis patris Origenis, *et cap.* V. Potamiaenae martyria.

(2) Vide notationem superiorem.

(3) Vide verba Eusebii *notat. superiore.* Clemens Alex. *lib.* II. *Stromat. num.* XX. *pag.* 494. *edit. Oxon.* „ Nobis autem, *inquit*, sunt quotidie redundantes Martyrum fontes, qui nostris spectantur oculis, qui torrentur, torquentur, et capite truncantur „ *et lib.* IV. *pag.* 598. *Christianos affici*, inquit, *suppliciis, quod sint Christiani.*

(4) Dodwell. *ibid. num.* XLI. *pag.* 79.

no (1) commisit, quo tuto ad Antiochenos deferri possent. Quae res plane efficit, cessatum eo anno nondum ab exagitandis nostris fuisse. Numerat rursum Tertullianus (2) Praesides in Africa sex, qui in Christianos, eum eam provinciam obtinerent, debacchati sint, etsi aliquid quandoque de suo furore remitti paterentur. Ita fit, ut in Africa ad sexennium saltem persecutio producta fuerit. Hoc fere tempore Clemens Alexandrinus suos *stromateon libros* scripsit. In iis, quam essent res Ecclesiae afflictae, paucis verbis significavit (3). Anno 203. Felicitas, Perpetua, sociique Martyres diris tormentis cruciati, martyrii tandem gloriam consequi meruerunt (4). Quin etiam anno circiter 210. Plutarchus, aliique Alexandriae pro Christi religione tuenda ad mortem usque invicte certarunt (5). Minus caute vero, vir alioqui doctissimus, Theodoricus Ruinartius ex Tertulliani Apologetico efficere se posse putavit, magnum fuisse tempore persequutionis a Severo commotae numerum Sanctorum Martyrum (6).

Quemadmodum enim concludi id potuit ex eo genere monumenti, quod anno 198. publicatum est, quadriennio scilicet ante, quam Severus animadversionem in nostros statuere decrevisset? Atque eo, quem dixi, anno scriptum, editumque Apologeticon a Tertulliano fuisse, multis evicit Johannes Laurentius Moshemius, sequutus Antonium Pagium virum eruditissi-

(1) Eusebius *lib.* VI. *cap.* XI. *pag.* 269. *edit. Oxon.*

(2) *Ad Scapulam cap.* IV. „ Vigellius, *inquit*, Saturninus, qui primus in nos gladium egit, lumina „ amisit. Sub Hilariano praeside cum de areis sepulturarum nostrarum acclamassent, areae non sint, „ areae ipsorum non fuerunt. Quanti autem praesides „ et crudeliores, et constantiores dissimulaverunt ab „ hujusmodi causis? Ut Cincius Severus, qui Thisdri „ ipse dedit remedium, quomodo responderent Christiani, ut dimitti possent, ut Vespronius Candidus, „ qui Christianum, quasi tumultuosum, civibus suis „ satisfacere dimisit: ut Asper, qui modice vexatum „ hominem, et statim dejectum, nec sacrificium compulit facere, ante professus inter advocatos, et assessores, dolere se incidisse in hanc causam. Pudens etiam missum ad se Christianum, in elogio „ concussione ejus intellecta, dimisit, scisso eodem „ elogio, sine accusatore negans se auditurum hominem secundum mandatum. Haec omnia tibi, et de „ officio suggeri possunt, et ab eisdem advocatis, qui „ et ipsi beneficia habent Christianorum „. His septimus accedit Scapula, qui *Adrumetinum Manilum ad bestias damnavit*. Scapula occiso, Geta Africam administrabat. Plus igitur sexennio persequutio saeviit, quamvis mites aliqui Proconsules ejus provinciae erga Christianos fuerint.

(3) Vide locum supra descriptum, et quae infra in notis disputata sunt.

(4) Edita primum Romae acta horum SS. MM. a Luca Holstenio viro clarissimo sunt. Inde cum notationibus Holstenii recusa Parisiis, cura, et studio Henrici Valesii. Eadem deinde a Ruinartio in *Act. SS. MM. sinceris pag.* 80. *et seqq.* postremoque ab Orsio in *calce dissert. de SS. MM. Perp. et Felicit. orthodoxia* publicata fuerunt, additis ab utroque novis notationibus.

(5) Vide Eusebium *lib.* VI. *cap.* I. *et seqq.* et Ruinartium *ibid. pag.* 99. *et seqq. edit. Veron.*

(6) Theodoricus Ruinart. *in praef. pag.* XLI. *edit. Veron.*

mum auctorem (1). Quod si eo intervallo multos nostrum adductos ad supplicium Tertullianus scripsit, recte ille (2) quidem, atque vere scripsit, quod etsi edicta ab Severo ulla nondum publicata adversus Christianos essent, tamen Praesides provinciarum, Christianos in jus vocatos, caussa religionis, plecti more majorum imperabant (3). Quod cum animadversum ante a magno Baronio sit (4), tum est a multis aliis doctis, atque in historia summa cum laude exercitatis viris probatum, et confirmatum. Ac praeter exemplum Martyrum Scillitanorum, quod in eamdem sententiam Ruinartius (5) alio loco adduxerat, est illud praeterea concedendum, nisi anno aerae Christianae 94. saltem ante annum 202. *stromata* a Clemente Alexandrino vulgata (6) fuisse. Is vero cum scriberet, intueri se consuesse testatur quotidie redundantes fontes sanguine SS. Martyrum. Est item apud Paulum (7) Orosium scriptorem seculi V. bellum Severo ab Albino indictum poenam ejus saevitiae fuisse, qua ille usus adversus Christianos fuerat. Quis autem est, qui bellum ejusmodi ortum esse ante ducentesimum aerae Christianorum annum neget? Sed non est opus, ut si Tertullianus no-

(1) Moshemius *Dissert. de aetat. apolog. Tertull.* Antonius Pagius *Diss. hypatic. par.* II. *cap.* III. §. XII. *pag.* 117. *edit. Lugdun. an.* 1682.

(2) Tertull. *Apolog. cap.* II. *pag.* 34. „ Ideo et credunt de nobis, *inquit*, quae non probantur, et nolunt inquiri ne probentur non esse, quae malunt credi esse, ut nomen illius aemulae rationis inimicum, praesumtis non probatis criminibus de sua sola confessione damnetur. Ideo torquemur confitentes, et punimur perseverantes ..... quia nominis praelium est „. Vide et *cap.* XII.

(3) Consule *Apolog. cap.* IV. v. VI.

(4) *Ad an.* CXCVIII.

(5) *Ruinart. praefat. ad Acta SS. MM. num.* 42.

(6) Severo Imperatore scriptos a Clemente Stromateon libros fuisse, dictum supra est, idque jam Eusebii auctoritate patet *lib.* VI. *Hist. Eccl. cap.* VI. *pag.* 264. *edit. Cantabrig.* Itaque ejus testimonio usus sum, ut ostenderem sub Severo plerosque martyres fuisse. Quo autem anno Severi scripserit, non dixi, quod sive ante vulgata ab eo Imperatore contra Christianos edicta, sive post scripserit, perinde se rem habere arbitrarer, cum illud adversus Dodwellum tenerem, Severo regnante, permultos fuisse, qui pro Christo sanguinem fuderint. Nicolaus Nourrius *Apparat. in Biblioth. SS. PP. Tom.* I. *lib.* III. *diss.* II. *cap.* II. *pag.* 889. anno XCIV. Nam animadvertit in temporum computatione, quam priore libro Clemens instituit, eum Commodi tempora non excessisse. *A primo certamine*, inquit, *ad Commodi mortem anni* III. *lib.* I. *pag.* 402. *edit. Oxon.* Ex qua re concludit Nourrius non multo ante, quam haec scripta a Clemente fuerunt, periisse Commodum. Atque ante publicata edicta Stromateon libros fuisse perfectos ostendit Moshemius *Dissert. de aetate apolog. Tertull. num.* X. quod Eusebius *lib.* VI. *Hist. Eccl. cap.* XI. et Hieronymus *lib. de vir. Illustr. cap.* XXXVIII. testentur, cum decretis Severi persequutio Alexandriae saeviret, eum Alexandria in Syriam abiisse. Quo tempore pleno incommodorum perdifficile sane erat aggredi opus tanta eruditione refertum.

(7) *Lib.* VII. *cap.* XVII. *edit. Mogunt. an.* 1615. *pag.* 542. „ Quinta, *inquit*, post Neronem persecutione, Severus Christianos excruciavit, plurimique Sanctorum per diversas provincias coronati sunt. Hanc profanam in Christianos, et Ecclesiam Dei praesumtionem Severi caelestis ultio e vestigio acta subsequitur. Nam continuo rapitur, vel retrahitur in Galliam Severus e Syria ad tertium civile bellum. Unum enim jam Romae adversus Julianum, aliud in Syria contra Pescennium gesserat, tertium Clodius Albinus Juliani in occidendo Pertinacem socius, qui se in Gallia Caesarem fecerat, suscitabat „.

bis praesidio sit, scriptores V. seculi mihi esse requirendos putem. Ergo ille cum Apologeticon (1) scriberet, nihil e *Palatio* spirasse dicit, quod adversum Christianis esset. *Palatium* autem quid significat, nisi *Imperatores*, quorum illud domicilium erat? Quo autem ore ausus hoc fuisset affirmare, si edicta jam prodiissent, quibus rapi in jus Christianos, cruciari, atque interfici debere praescriberetur? Quid? Si plebem, eosque, qui nostros vexari, atque occidi curabant, non ad leges, quas Severus publicavisset, sed ad veteres (2) quas superiores Imperatores dederant, Tertullianus provocare consuesse dicat? An si ulla edicta, qui tum vivebant, Principes vulgassent, plebs ea omittenda putasset esse, ut ad antiqua confugeret? Praetereo quod cap. V. statuit (3), *nullum Hadrianum, nullum Vespa-*

(1) *Cap.* XXXV. *Apolog.* „ Nec ulli magis, *inquit*, „ depostulatores Christianorum, quam vulgus ..... Plane ceteri ordines pro auctoritate religiosi ex fide, „ nihil hosticum de ipso senatu, de equite, de castris, „ de palatiis ipsis spirat „.

(2) *Apolog. cap.* IV.

(3) *Cap.* V. *Apolog.* Extant codices, qui *Severum* habeant, eique non minimi pretii. At meliores, ut Havercampus animadvertit, sciscunt: *Verus.* Guillelmus Caveus *Hist. litter.* Scriptor. Ecclesiast. *Tom.* I. *pag.* 42. *edit. Genev.*, an. 202. Apologeticon editum fuisse a Tertulliano pugnat. Ratio, quae illum, ut id suspicaretur, induxit, ea una fuit, quod vexatos fuisse tum ille scriptor Christianos, cum opus illud elaboraret, testetur; edictaque de cruciandis nostris ante an. 202. publicata non fuerint. Sed leve id quidem est. Nam constat, saevitum etiam ante in Christianos fuisse, etsi edicta publicata nulla erant. Atque ante illud tempus fuisse scriptum Apologeticum a Tertulliano, supra ostensum est. Henricus Dodwellus *Dissert. de primaeva Rom. Pont. success. opp. Pearsoni posthumis addita* c. XIII. §. III. *pag.* 173. circa an. 203. opus illud perscriptum putat. Alio loco a se ipso dissentiens an. 202., quod id sibi opportunum ad suum de paucitate Martyrum systema constituendum videretur. *Dissert.* XI. *Cyprian.* §. XXII. *pag.* 69. *edit. Brem.* Rursum circa an. 211. *medio aliquo tempore inter Severi persecutiones, atque Maximini ortam eam videri in Africa persecutionem* dicit *dissert.* XI. *Cyprianica num.* LI. *pag.* 72. quae Tertulliano *occasionem dederit scribendi apologeticum.* Ita ille omnia turbat. Sed quaecumque tandem harum sententiarum verisimilior illi visa sit, ea certe vitio non vacat, ut ante constitit. Eam, quae est de anno CCIII., probavit Samuel Basnagius *ad an.* CC. *num.* VIII. *pag.* 216. *Tom.* I. *Annal.* Sed is lapsus etiam eo errore est, ut ante vulgata in Christianos edicta a Severo Ecclesiam summa pace gavisam putaret. Vir eruditissimus Antonius Pagius, qui in *dissert. hypatica*, ut adnotavi, an. 198. editum fuisse opusculum illud censuit; in critica Baroniana ad an. 199. n. VI. sententiam mutavit, statuitque, esse illud in an. 205. conjiciendum. Ita, ut castigaret Baronium, lapsus in gravem errorem est. Atque animadvertere vir magnus debebat, furere etiam Ethnicos ante vulgata in nostros edicta a Severo consuevisse. Id vero constitit supra non auctoritate Clementis, et Tertulliani modo, sed etiam exemplo Martyrum Scillitanorum, quorum acta primum a Baronio *ad an.* CC., deinde a Ruinartio *loc. cit.* edita sunt; etsi Baroniana in nonnullis a Ruinartianis discrepent, ut et initium eorumdem actorum publicatum *T.* IV. *veter. analector.* a Mabillonio ab utrisque differt. Neque Florentinium moror, qui in *not. ad martyrologium hieronymianum pag.* 668. defendit, ea acta suspecta falsitatis sibi esse, quod non convenirent in nonnullis rebus cum martyrologiis, quae Hieronymi nomen praeferrent. Cur enim anteponam recentiora monumenta iis, quibus inesse notae omnes vetustatis videntur? Sed sunt chronologi, et hi quidem eruditissimi, qui etsi non an. 198. ut mihi videtur, at saltem an. 200., adeoque ante data edicta apologeticon editum putent, ut Pamelius *vita Tert. pag.* 9. *opp. Tert. edit. Venet.* an. 1698. Dupinius *Biblioth. Auctor. Ecclesiast. Tom.* 1. *pag.* 92. Tillemontius *Hist. Imperat. Tom.* III. *part.* I. *pag.* 94. *edit. Bruxel.* Ac vidit quidem Dodwellus defendi ratione non posse, quod ille de an. 202. vel 203. vel 211. statuit, quod ex apologetico constet, Tertullianum ante publicata edicta scripsisse. Itaque, ut quod cogitarat de paucitate Martyrum, deque brevitate persecutionis aliquo modo sustinere posset, rogata tum quidem decreta a Severo dixit, in notitiam vero Tertulliani pervenisse dum scriberet, negavit. At non animadvertit primo, maxima celeritate edicta Prin-

sianum, *nullum Pium*, *nullum denique Severum datis legibus* in Christianos saevisse. Sunt enim qui non *Severum*, sed *Verum*, esse legendum existiment, a quibus nulla est caussa, cur dissentiam. Verum quum in Apologetico tot indicia sint, quae plane efficiant, illud fuisse ante an. 202. perscriptum, non est opus praesidio aliorum argumentorum. Interea statuendum illud est, antequam vulgata a Severo edicta essent, plures Martyras eo imperante sanguinem, religionis caussa, quam profiterentur, fudisse.

Post Severi interitum, num a Caracalla ad Maximinum ullus fuerit, qui quaerendos ad necem Christianos statuerit, incertum est. Mirabile autem videtur, tot Martyres sub Alexandro numerari, quem constat fuisse ceteris, qui ante se vixissent, imperatoribus in Christianos propensiorem. Sed si revocemus in memoriam, quae de impetu plebis, deque Praesidum crudelitate dicta alio loco sunt, nihil impediet, quo minus existimemus, aliquos ejusmodi Praesides (1) fuisse sub Alexandro, qui populis rem gratam facturi, nostros, si accusati fuissent, more majorum plectendos esse arbitrarentur (2).

cipum tum temporis ad omnes provincias perferri consuesse, quare inane esse, quod finxit. II. Si in provinciam Africam nondum notitia de edictis pervenerat, tamen persecutionem invaluisse, adeoque ante edicta saevitum ab Ethnicis etiam in Christianos fuisse. Quemadmodum enim vi edictorum Africae Praesides mortem cuiquam intulissent ob religionem, si nondum ea acceperant? Quod si puniebant Christianos an. 202., quin quidquam de novis decretis accepissent, quod haberent edicta superiorum imperatorum, non video, cur punire ante annum eumdem noluerint quemquam Christianorum, quum eaedem caussae puniendi illis essent in promtu. Non est autem opus, ut in re commenticia, quam everti posse exemplis, testimoniisque supra adductis liquet, refellenda copiosius verser. At Severo, *inquit*, Praesidibus, plebique ante an. 202. saeviendi in Christianos otium non erat, quod bellis detinerentur. Ridiculum! Quasi vero Ethnici, qui calamitates, Christianorum caussa, oriri arbitrabantur, tum maxime, cum bella ferverent, in nostros debacchati non sint. Vide Arnobium *lib. I. adv. Gent. pag.* 46. *edit. Heraldi an.* 1605. Sed dabo, iis in locis, in quibus an. 198. imperator degebat, pace frui Christianos potuisse, in aliis provinciis quid impediebat, quo minus Praefecti saevirent? Ac ne illud quidem verum est, imperatores, qui bello pressi essent, sibi a vexandis Christianis temperasse. Nam Valerianus belli tempore pleni periculorum nostros aerumnis, atque injuriis maximis affecit. Quae cum ita sint, non equidem intelligo, cur ei argumento, quo Dodwellus abutitur, vim aliquam inesse crediderit Tillemontius *Tom. III. hist. imperat. part. I. pag.* 146. *edit. Bruxel.* Sed Christiani, *inquit Dodwellus*, neque Albinianis, neque Nigrinianis partibus studebant, ut in eos esse animadvertendum Severus putaret. Mirum erudito homini fuisse incognitum, Christianos, non quod cuiquam tyranno adhaererent, sed religionis caussa fuisse damnatos, dixisseque proinde Tertullianum *nominis* Christiani *praelium id esse. Apolog. cap.* II. Sed de his satis dictum esto.

(1) Adeundus Ruinartius *Praef. num.* 47. 48. *Martyrolog. Rom.* XI. *Oct.* XXII. *Nov.*

(2) De persecutione sub Severo adeundi Tillemontius *Tom.* III. *Hist. Imperat. pag.* 146. *et seqq.* 425. *et seqq. Tom.* III. *Mem. Hist. Eccl. pag.* 114. *et seq.* et *pag.* 636. Josephus Maria Suaresius ad *Arcum L. Septimii Severi Rom. edit. an.* 1676. Baronius *Martyrolog. ad* VII. *Martii*, *et* Bollandiani *Act. SS. ad* VII. *Martii*

VIII.

De Maximiniana.

Sequitur ut de ea, quae orta Maximini jussu in Christianos est, *persequutione* dicam. Is igitur anno 235. imperii primo, quod incredibili in decessorem Alexandrum odio (1) ferretur, esse in eos modis omnibus animadvertendum putavit, quorum magnam fuisse in palatio et multitudinem, et apud imperatorem existimationem cognorat. Saeva in primis (2) haec fuit vexatio. Principio ille Episcopos, quod religionem docerent, sacrisque praeessent, comprehendi, atque interfici (3) praecepit. In alios deinde edi omnia cruciatus exempla (4) jussit. Itaque permulti patria excedere, ut in fuga salutem peterent (5), statuerunt. Qui capti ab hostibus sunt, in summum cruciatum venerunt. Errat autem Dodwellus (6), qui *brevissimam* hanc fuisse *persequutionem* defendit. Nam si adeo brevis fuit, cur Origenes (7) apud Julianam biennium in latebris constitisset? Neque vero, quia Romanis tuto in Urbe versari deinceps licuit, continuo sequitur, fuisse finem Christianos vexandi (8) factum in Provinciis, quae

(1) Eusebius *Hist. Eccl. lib.* VI. *cap.* XXVIII. „ Gravi odio succensus, *inquit*, adversus familiam Alexandri, in qua plerique erant Christiani, persecutione excitata, solos Antistites Ecclesiae, utpote Evangelicae praedicationis auctores, interfici jussit „. Commotum item causa Origenis Maximinum fuisse, scribit Orosius *lib.* VII. *cap.* XIX.

(2) Firmilianus epist. inter Cyprianicas LV. *ad num. Pamelii* item LXXV. *pag.* 222. *edit. Bremensis*, „ Volo autem vobis, *inquit*, et de historia, quae apud nos facta est, exponere ad hoc ipsum pertinente. Ante viginti enim, et duos fere annos, temporibus post Alexandrum Imperatorem, multae isthic conflictationes, et pressurae acciderunt, vel in commune omnibus, vel privatim Christianis: terrae etiam motus plurimi, et frequentes extiterunt..... Serenianus tunc fuit in nostra provincia Praeses acerbus, et dirus persecutor. In hac autem persecutione constitutis fidelibus, et huc atque illuc persecutionis metu fugientibus, et patrias suas relinquentibus, atque in alias partes regionum transeuntibus: erat enim transeundi facultas, eo quod persecutio illa non per totum mundum, sed localis fuisset „. Sed localis fuit eo tempore, quod designat Firmilianus, nempe initio imperii Maximini, quo nondum edicta publicata in ceteris provinciis fuerant. Nam Origenes Ecclesias persequutionem passas scribit, ut mox liquebit.

(3) Vide Eusebium *loc. cit.*

(4) Consule Firmilianum *loc. cit.* Hinc Ambrosius, et Protectus multa perpessi eo tempore fuerunt. Adeundus Eusebius *lib.* VI. *cap.* XXVIII. *pag.* 293. *edit. Cantabr.* Origenes in Matthaeum *Homil.* XXVIII. „ Scimus, *inquit*, et apud nos terraemotum factum in locis quibusdam, et factas fuisse quasdam ruinas, ita ut qui erant impii extra fidem, causam terraemotus dicerent Christianos: propter quod et persecutiones passae sunt ecclesiae, et incensae sunt „. Vide hujus librum *de exhort. ad martyrium*, quem hoc tempore scripsit.

(5) Consule modo relatum locum Firmiliani.

(6) *Dissert. Cyprian.* XI. *num.* XLIX.

(7) Vide Palladii *Hist. Lausiacam cap.* LI.

(8) De Vitaliano Capitolinus *in Gordian. cap.* X. „ Quod se antea crudeliter egerat, *inquit*, et tunc magis ejus immanitas timebatur, amica, et familiaris moribus Maximini: *interfectus est* „. Sed tribus annis saeviisse Maximinum scribit Rufinus *lib.* VI. *cap.* XIX. *Maximus numerus*, inquit, *extitit Confessorum tribus annis a Maximino persecutione commota.*

Maximino parerent. Nam Vitaliano, qui in Urbe praetorianis militibus praeerat, homine crudeli, et simili Maximino, Senatus jussu interfecto, vis tempestatis in Christianos commotae sedata aliquanto est. Is autem periit, ubi intellectum Romanis fuit, dictos esse Gordianos imperatores. Quamobrem concedendum est ad annum usque 237. saevitum in romanam Ecclesiam fuisse, adeoque ne ab ea quidem vexanda hostes biennio saltem cessasse. At in provinciis, quae in Maximini ditionem ceciderant, nulla erat caussa, cur inimici nominis Christiani ab incoepto desisterent (1).

IX.

De Deciana.

Anno 249. Decius imperator a militibus dictus est. Is ductus odio in Philippum (2), quem in res Christianas propensum fuisse sciret, in nostros crudeliter agere, delereque religionem, quae late, longeque propagata erat, constituit. Itaque edictis novis publicatis, tanto adversus nostros furore Ethnici exarserunt, ut nullus in romano imperio locus esset, in quo non multi pro Christo mortem (3) oppeterent. Neque vero quod crudelis in nostros esset, idcirco magnam non est apud suos Decius lau-

(1) De persecutione sub Maximino Thrace an. 235. 236. et 237. adeundi Tillemontius Tom. III. *Hist. imperat. pag.* 514. *edit. Paris. et Tom.* III. *Mem. Hist. Eccl. pag.* 263. *edit. Paris.* 690. Ruinartius *in Praefat. ad acta SS. MM. sincera num.* 49.

(2) Eusebius *lib.* VI. *cap.* XXXIX. *pag.* 301. *edit. Cantabrig.*

(3) Eusebius *ibid.* „ In qua persecutione, *inquit*, „ cum Fabianus Romae martyrium pertulisset, in ejus „ locum Cornelius subrogatus est. In Palaestina autem „ Alexander Hierosolymorum Episcopus rursum pro„ pter Christum ad Praesidis tribunal adductus, cum „ ex secunda hac confessione magnam gloriam retu„ lisset, Caesareae in carcerem conjectus est ..... qui „ cum post praeclaram ..... confessionem in praesidiali „ judicio editam, tandem in custodia animam exha„ lasset, Mazabenes in ejus locum Episcopus renun„ ciatus est. Eodemque modo apud Antiochiam, Epi„ scopo Babyla post confessionem in vinculis mortuo, „ Fabius Ecclesiae illi praeficitur. Porro quae, et „ quanta Origeni in ea persecutione acciderint..... „ quae et quanta propter doctrinam Christi vir ille „ pertulerit, vincula scilicet, et corporis cruciatus, et „ intimo carceris recessu ferrei torquis aerumnas, ut„ que multorum dierum spatio pedes in nervo ad „ quatuor usque foraminum intervallis distenti fuerint. „ Ad haec ignium minas, et quaecumque alia ab ini„ micis illata fortiter sustinuit ..... plurimae ejus epi„ stolae non minus vere, quam accurate commemo„ rant „. *Cap.* deinde XLI. *pag.* 304. persequitur Eusebius, quae perpessi incommoda et ante vulgata edicta commotam in nostros a Decio tempestatem Alexandrini fuerint, quique tunc apud eos Martyres extiterint. Inde *cap.* XLII. *de aliis Martyribus* a Dionysio Alexandrino commemoratis agens his ejus Episcopi verbis utitur „ *Sed et alii complures*, inquit, *per oppida*, „ *et vicos a gentilibus discerpti sunt* „. Ex his autem, eque verbis Cypriani, quae post adducam, cum liqueat Italos, Asianos, Aegyptios, ceterosque Africanos fuisse vexatos, consequens est, generalem fuisse persecutionem. Praeterea Lucius Caecilius *cap.* IV. *libri de mortibus persecutorum pag.* 188. *Tom.* II. *opp. Lactantii edit. Paris. an.* 1748. „ Extitit ..... Decius, inquit, ... „ qui vexaret Ecclesiam etc. „.

dem (1) consequutus. Solebant enim boni alioqui Principes, quod superstitione imbuti essent, eos insectari, quos esse suorum numinum hostes putarent, ut injuriam his, velut existimabant, inlatam (2) ulciscerentur.

Itaque nulla erat caussa, cur majoribus nostris Dodwellus (3) invidiam conflaret, quasi vexationem Ecclesiarum longe majorem esse scripserint, quam veritas flagitaret. Ab imperatore namque, quem scriptores Ethnici tantopere commendassent, tot mala, tamque gravia profecta esse, ne suspicari quidem Dodwellus poterat. At veteres Christiani, qui tum florebant, cum saevire Decius in nostros coepit, quique ejus imperatoris furorem experti sunt, plane cognorant, quam atrox ea vexatio (4) fuerit, ut conjecturis non sit opus, quibus eorum tam luculenta testimonia rejiciantur. Atque ego quidem Dodwelli prudentiam, studiumque inquirendae veritatis desidero, qui, cum Patres ejus aetatis tanta et sinceritate, et integritate morum praestitisse cognosset, tamen eos, quasi fabulis delectarentur, atque iniqui imperatori tanto essent,

(1) Aurelius Victor *Epit. pag.* 540. *edit. an.* 1688. „ Vir erat, *inquit*, artibus cunctis, virtutibusque instructus, placidus, et communis domi, in armis „ promtissimus etc. „.

(2) *Exsecrabile animal* appellatus Decius a Patribus est, non quo cives, sed quo Ecclesiam indignis modis exagitarit. Quare Caecilius *l. c.: Extitit exsecrabile animal Decius, qui vexaret Ecclesiam. Quis enim justitiam, nisi malus persequatur? Et quasi hujus rei gratia provectus esset ad illud principale fastigium, furere protinus contra Deum coepit, ut protinus caderet.*

(3) Sine summa injuria nemo homines et sanctos, et diligentes, adeoque fide dignos calumniae arguit, ut Dodwelius, cum Patres *fabulatores*, et *iniquissimos* vocat, facit. *Dissert. Cyprian.* XI. *num.* LII. *pag.* 84. At saevissimam fuisse persecutionem, si antiquis monumentis insistamus, quis neget? S. Fabianum Romae tunc fuisse interfectum certum est. Id affirmant Euseb. *l. c.* catalogi bucheriani antiquissimus scriptor. *Passus est*, inquit, XII. *Kal. Febr. Tom.* I. *Vit. Pontif. ab Anastasio Bibl.*, *ut dicitur*, *scriptar. editionis an.* 1718. Consule S. Cyprianum *epist.* IX. *ad Pamelii num.* IV. *pag.* 19. *edit. Brem.* Alii praeterea eodem tempore passi Romae fuerunt, ut ne Basnagius quidem *ad an.* 250. *num.* 2. negat. Jam de Alexandrina persecutione, quam atrox fuerit, indicatum paullo ante est. Quod ipsum est de Hierosolymitana, et Antiochena dicendum. De Africana sic habet Cyprianus *epist.* X. *al.* IX. *pag.* 20. „ Crevit pugna, crevit et pugnantium gloria. „ Nec retardati estis ab acie tormentorum metu, sed „ ipsis tormentis magis estis ad aciem provocati ..... „ Ex quibus quosdam jam comperi coronatos, quosdam vero ad coronam victoriae proximos..... Tolerastis usque ad consummationem gloriae durissimam „ quaestionem, nec cessistis suppliciis, sed vobis potius supplicia cesserunt. Finem dolorum, quem tormenta non dabant, coronae dederunt..... Laniena „ gravior ad hoc diu perseveravit, non ut stantem fidem dejiceret, sed ut hominem Dei ad Dominum „ velocius mitteret..... Inexpugnabilem fidem superare non potuit saeviens diu plaga repetita, quamvis „ rupta compage viscerum, torquerentur in servis Dei „ jam non membra, sed vulnera. Fluebat sanguis, qui „ incendium persequutionis extingueret..... Pretiosa „ mors haec, quae emit immortalitatem pretio sui „ sanguinis, quae accipit coronam de consummatione „ virtutis etc. „. Saevitum quoque in Galliis fuit. Vide Acta S. Saturnini *apud Ruinart. pag.* 109. *edit. Veron.* Sydonium Apollinarem *lib.* VI. *epist.* XVI. Venantium Fortunatum *lib.* V. VIII. 9. et S. Gregorium Turonensem *lib.* I. *Hist. cap.* XXX. In Asia Smyrnis Pionium, sociosque pro Christo certasse putant Ruinartius *ibid. pag.* 116. *et seq.* Baronius, Valesius, et e Protestantibus, Spanhemius, atque Usserius. Contra Basnagius *ad an.* 250. *num.* VII. sub Marco Aurelio passos eos fuisse contendit. Sed utrum verisimilius sit, non aeque curo.

(4) Vide notat. superiorem.

contemnere maluit, quam abjicere falsam, quam animo de paucitate Martyrum conceperat, opinionem.

Est vero illud indignum viro, qui magna historiae veteris peritia inclaruerit, quod Dodwellus adjungit, Christianos scilicet tunc aetatis quaesitos ad necem (1) minime fuisse, propterea quod plerique eorum, qui capti fuerant, extincto Decio, vita fruerentur. Quid enim haec conjectura valeat contra manifestam antiquorum scriptorum (2) auctoritatem? Non sum nescius, superstites fuisse post Decii interitum eorum permultos, qui vexati, eo imperatore, fuerunt. Sed hostium Christiani nominis haec erat eo tempore ratio, ut diu nostros exagitarent, quo induci diuturnitate (3) supplicii ad sacrificandum possent. Quamobrem Martyres, nonnisi post gravissimos cruciatus, caedi consuerant. Immo vero, ut perferre nova tormenta, qui cruciati fuerant, facilius possent, eisque spatium negandi daretur, eorum vulnera jussu Praesidum (4) curabantur. Itaque factum est, ut in carcere multi aut dolore, aut inedia (5) interirent. Quare tam erat dira ea vexandorum Christianorum ratio, ut Cypriano acerrimo illi severioris disciplinae defensori, ac vindici, qui cecidissent, excusatione (6) quodammodo digni viderentur. Quod si aliqui ad majora supplicia reservati, occiso Decio, mortem vitarunt, non sequitur,

(1) Dodwell. *loc. cit. num.* LIII.

(2) Confer, quae paullo ante attuli Patrum, et historicorum loca.

(3) Vide Cypriani testimonium supra descriptum, ut et Eusebium *lib.* VI. *cap.* XXXIX. *pag.* 301. *et seq. edit. Cantabr.*

(4) Vide Eusebium *loc. cit.*

(5) Lucianus *Epist. inter Cyprianicas* XXII. *al.* XX. *pag.* 47. *et seqq.* „ Jussi sumus secundum praeceptum „ imperatoris fame, et siti necari, et reclusi sumus „ in duabus cellis, ita ut nos afficerent fame, et siti, „ sed et ignis vapore: et pressura nostra intollerabilis „ erat, quam nemo portare posset „. Videat Dodwellus, num, qui haec jussit, imperator, liberari a nota saevitiae, et crudelitatis possit. Confer quae attuli ex Eusebio de Alexandro Episcopo Hierosolymorum in carcere mortuo, *pag.* 443. n. 3.

(6) Cyprianus *epist.* LVI. *al.* LIII. *pag.* 115. *edit. Bremens.* „ Scripsistis mihi, fratres carissimi, quod „ cum in Capsensi civitate propter ordinationem Epi„ scopi essetis, pertulerit ad vos ..... frater, et colle„ ga noster Ninum, Clementianum, Florum fratres „ nostros, qui in persecutione apprehensi prius fue„ rent, et nomen Domini confessi..... vicerant; post„ modum, cum apud Proconsulem poenis gravibus ex„ cruciarentur, vi tormentorum subjectos esse, et de „ gradu gloriae ..... diutinis cruciatibus excidisse, nec „ tamen post hunc gravem lapsum, non voluntate, „ sed necessitate susceptum, a poenitentia agenda per „ hoc triennium destitisse ..... Et quidem ..... puto „ his indulgentiam Domini non defuturam, quos con„ stat, stetisse in acie, nomen confessos esse..... pas„ sos esse carcerem, diu inter minas Proconsulis ..... „ tormentis laniantibus, ac longa iteratione crucian„ tibus repugnasse, ut quod in novissima infirmita„ te carnis subactum videtur, meritorum praeceden„ tium defensione relevetur..... Debent utique in ac„ cipienda pace praecedere, quos videmus non animi in„ firmitate cecidisse, sed in praelio congressos, et vul„ neratos, per imbecillitatem carnis confessionis suae „ coronam non potuisse perferre, maxime cum cu„ pientibus mori non permitteretur occidi, sed tam„ diu fessos tormenta laniarent, quamdiu non fidem, „ quae invicta est, vincerent, sed carnem, quae in„ firma est, fatigarent „.

occisum neminem fuisse, cum ille imperaret, si veteres scriptores, illius jussu necatos plerosque religionis Christianae caussa fuisse, tradiderunt.

A Gallo autem concitata in clerum romanum, aliasque (1) Ecclesias tempestas, etsi diuturna non fuit, tamen magnam Christianis intulit calamitatem. Nam aliqui ignibus exusti, alii gladio percussi, alii ad bestias damnati sunt, quod Apollini sacrificare detrectassent (2).

X.

De Valeriani in Christianos saevitia.

Etsi erat is initio aequiore animo in Christianos (3), tamen anno quinto imperii, qui aerae Christianae 257. fuit, Macriani, quem archisynagogum (4) Magorum Aegyptiorum Dionysius Alexandrinus appellat, artibus, dolisque circumventus, impetum in nostros fieri, multosque ubique locorum interfici (5) curavit. Neque vero de Episcopis solum, et clericis, quae Dodwelli sententia est, sed etiam de plebe (6) Christianorum statuit, esse supplicium

(1) Eusebius *lib.* VII. *Hist. Eccl. cap.* I. *pag.* 322. „ Sed neque Gallus culpam Decii intellexit, neque „ perspexit quid tandem illum pessumdedisse. Quin „ potius ad eumdem lapidem ante oculos suos posi- „ tum impegit. Qui, cum imperium ipsius prospero „ in statu esset, cunctaque ex animi sententia succe- „ derent, viros sanctos, qui pro pace, et incolumi- „ tate ipsius preces ad Deum allegabant, insectatus „ est „. Atque haec ex Dionysio Alexandrino, scriptore temporum illorum, Eusebius in suam historiam transtulit.

(2) Adeundi Tillemontius *Tom.* III. *Hist. imperat. pag.* 602. *et* 611. *et seqq. edit. Paris.* Pagius *Tom.* I. *critic. Baron. pag.* 235. *primae edit.* Ruinartius *in Praefat. ad act. SS. MM. num.* 50. *et seqq.*

(3) Vide Dionysii Alexandrini epistolam ad Hermammonem apud Eusebium *lib.* VII. *Hist. Eccl. cap.* X. *pag.* 331. *edit. Cantab.* ubi „ Is, *inquit*, ante persecu- „ tionem ..... mansuetus quidem, ac benignus erat „ erga famulos Dei. Neque enim ullus superiorum prin- „ cipum, ne illi quidem ipsi, qui palam Christiani „ fuisse dicuntur, tanta humanitate, ac benevolentia „ nostros complexus est, quantam ille praeseferebat „ initio principatus sui. Totaque ejus familia piis ho- „ minibus abundabat, ac Dei Ecclesia esse videbatur „.

(4) Dionysius *ibid.* „ Verum magister, et archisyna- „ gogus Magorum Aegypti ei tandem persuasit, ut ab „ hoc instituto desisteret, jubens, ut castos quidem, et „ sanctos viros persequeretur, atque occideret, quippe „ qui scelestis, ac detestandis incantationibus adversa- „ rentur ..... Valerianus, qui ad hujusmodi facinora a „ Macriano impulsus fuerat, contumeliis fuit exposi- „ tus etc. „.

(5) Vide not. super.

(6) Consule Eusebium *loc. cit. cap.* XI. *pag.* 338. et

sumendum. Anno 258., novo imperatoris rescripto, magis magisque aucta (1) mala Ecclesiae fuerunt. Eo tempore Romae Sixtus (2) Pontifex, paulloque post Carthagine (3) Cyprianus, et alibi alii (4) interfecti sunt. Est vero apud Gregorium Turonensem irruptione barbarorum (5) in Galliis quoque permultos propter Christianam religionem interiisse. An. 259. cum captus a Persis Valerianus fuisset, Gallienus Ecclesiae pacem restituit, quamquam apud Alexandrinos Macrianus (6), qui Aegyptum obtinebat, cruciare Christianos pergeret. Interea qui morte afficiebantur, non ob edicta, quae aut Gallienus, aut Claudius (7) tulissent, sed ob leges superiorum imperatorum plecti solebant.

cap. XII. *pag.* 339. Cyprianus *epist.* LXXVI. *al.* LXXVII. „ Exemplum vestrum, *inquit*, secuta multiplex plebis „ portio, confessa est vobiscum pariter, et pariter co„ ronata est ..... Ut martyrii beatum gregem et sexus, „ et aetas omnis ornaret „ *pag.* 232. *et seq. edit. Brem.* Ex quo re liquet, *et pueros*, *et mulieres* martyrio fuisse coronatos, ut mirum sit Dodwellum tam turpiter esse lapsum. Vide Lucium Caecilium *lib. de Mort. Persec. cap.* V. *pag.* 189. *Tom.* II. *opp. Lact. edit. Paris. an.* 1748.

(1) Vide not. superior.

(2) Tunc Sixtus Papa Romae occisus est, et ut Cyprianus scribit *epist.* LXXX. *al.* LXXXII. quae data est an. 258. „ Persequutioni quotidie Praefecti in Urbe, „ institerunt, ut qui sibi oblati fuerint, animadverte„ rentur, *pag.* 236. „. Vide Ruinartium *Praef. ad act. SS. MM.* num. 53.

(3) Consule Cyprianum de Sixto agentem *ibid.* et acta S. Cypriani apud Ruinartium *act. SS. MM. sincera pag.* 171. *et seqq. edit. Veron.*

(4) Vide acta SS. MM. Fructuosi, Augurii, et Eulogii apud eumdem *pag.* 191. *et seqq.* Jacobi, et Mariani *ibid. pag.* 194. *et seq.* Montani, et Lucii *pag.* 200. *et seqq.* S. Nicephori *pag.* 209. *et seqq.* apud eumdem, SS. Prisci, Malchi, et Alexandri *ibid. pag.* 212. S. Cyrilli pueri, *ibid. pag.* 213. *etc.*

(5) Consule Gregorium Turonensem *lib.* I. *cap.* XXX. I. *Hist.*

(6) Dionysium Alex. *apud Euseb. lib.* VII. *cap.* X. Persecutionem Alexandriae menses 42. perdurasse scribit; id quod intelligi non potest, nisi Macrianum in Christianos Aegyptios persecutionem longius produxerit.

(7) Numerantur enim Martyres quidam, qui Claudii tempore interierint. Vide Baronium *ad an.* 269. 270. Etsi autem a Claudio saevitum in nostros fuisse difficile probatu sit, eo tamen regnante Ethnicos aliquos Christianorum vexasse, ac vita privasse, ostendit clarissimus Lupius *in dissert. ad monumentum S. Severae* §. II. *pag.* 6. Is vero refert, illustratque inscriptionem minio in lapide literis Graecis, et Latinis vocibus scriptam, repertamque via Salaria in coemeterio SS. Thrasonis, et Saturnini, cum loculo cruento vero signato an. 1730. mense decembris. Ea vero sic habet.

KωΣOVΛE . KΛOV · ΔE · Iω
EΔ . ΠATEPNω · Nω . NEIS
NOBEN . BPEI . BOVS . ΔEI . E BE · NE · PES. ΛOV . NA · xxiii.
ΛEVKEC · ΦE · ΛE · I · E · CE · BH · PE · KA · PECCEME POCoVETE.
EΔ · EIS · ΠEIPEITω CANKTω TOYω · TOVA · ANNOY ······
EΔ MHCCωPωN · XI. ΔE PωN. X.

Consule Claudio et Paterno nonis Novembribus die veneris Luna 23. Leuce filiae Severae carissimae posuit, et Spiritui Sancto tuo. Mortua Fortasse Martyra Annorum 32. *vel* 36. *et mensium* 11. *dierum* 10.

Aureliano Imperatore non tentata (1) modo, sed etiam commota in Christianos tempestas fuit. Anno 279. mortuo Aureliano, sex mensium spatio respublica caruit (2) imperatore. Quo tempore, qui provinciis Praefecti erant, deterreri ab eis necandis minime potuerunt (3).

XI.

De Diocletianea persequutione.

Ventum tandem ad Diocletianum est. Is initio imperii nihil adversus Christianos (4) egit. Qui vero eo intervallo temporis martyres obierunt, aut veterum legum ratione, aut scelere Praesidum, non autem edictis Diocletiani interfecti sunt. Quo autem anno saevire in nostros coeperit, non satis liquet. Ruinartii (5) enim sententia est, in annum 293. initia ejus persequutionis revocari oportere. Contra Antonius Pagius (6) ad ann. 298. Sunt qui anno 298. vexationem militum peculiarem, anno vero 301. gene-

(1) Initio Aurelianus Christianis aequior fuit. Euseb. *lib.* VII. *cap.* XXX. Lucius Caecilius *l. c. cap.* VI. „ Aurelianus, *inquit*, qui esset natura vesanus, et praeceps, quamvis captivitatem Valeriani meminisset, „ tamen oblitus sceleris ejus, et poenae, iram Dei „ CRUDELIBUS FACTIS lacessivit. Verum illi ne perficere „ quidem, quae cogitaverat, licuit, sed protinus inter „ initia sui furoris extinctus est. Nondum ad PROVINCIAS ULTERIORES cruenta ejus EDICTA pervenerant, et „ jam Caenofrurio, qui locus est Thraciae, cruentus „ humi jacebat „. Quis autem non perspicit consequens ex his verbis esse, edicta ejus in aliquas, quae viciniores essent, provincias pervenisse, et saevitum in iis contra Christianos CRUDELITER FACTIS FUISSE? Consentit Hieronymus in Chronico: *Aurelianus cum adversus nos persecutionem moveret*, inquit, *fulmen juxta eum, comitesque ejus fuit.* Atque hoc modo intelligenda Eusebii verba sunt, qui *libro* VII. *cap.* XXX. tradidit, periisse Aurelianum, cum edictis in Christianos subscriberet. Edicta enim, ut Caecilius scribit, in vicinas Thraciae provincias manarant, rumorque de tempestate in Ecclesiam concitanda in ulteriores pervenerat. Cumque edictis in alias provincias mittendis subscriberet imperator, tum ictus fulmine decessit. Alioqui Eusebius cum Caecilio pugnaret, quod concedere, sine gravi aliquo argumento, non possum. Nam contra sententiam Dodwelium multitudinis martyrum inimicum, nisi solidi quidquam afferat, nihil moror.

(2) Brevis ea persecutio fuit, ut ex Caecilio *l. c.* Orosium *lib.* VII. *cap.* XXVII. colligitur, sed cum interregnum mensibus circiter sex fuerit, mirum non est, si post interitum Aureliani saevire in nostros praefecti, qui nos aversarentur, perrexerint.

(3) Vide Pagium *ad an.* 260. Baron. *Martyrol. rom.* in. *August.* 9. *et seqq.* 13. 17. 21. *et seqq.* 26. *Septembr.* 10. *et seqq.* 14. 17. *Octobr.* 26. Tillemont. *Hist. imperat. Tom.* III. *pag.* 746. *et seq.* 913. *et seq. et mem. hist. Eccl. Tom.* IV. *pag.* 1. *et seq.* 584. *et seqq. et Tom.* III. *Hist. Imperat. pag.* 185. *et seqq. et Tom.* IV. *mem. hist. Ecc. pag.* 345. 681. *edit. Paris.*

(4) Adeundus Eusebius *lib.* VIII. *Hist. Eccl. cap.* 1. *pag.* 375. et *seqq.* Consentit Ruinartius *Praef. in acta SS. MM. num.* 53.

(5) Idcirco Ruinartius putat persecutionis initia esse ab an. 292. repetenda, quod Diocletianus decennalia imperii celebraturus, se ut Deum adorari, et gemmas vestibus suis inseri jusserit, ut est ab Eutropio *lib.* IX. literis commendatum, cui consentit in Chronico Eusebius. At haec satis levis conjectura est, cum veterum testimonia, quae praesidio ei sententiae sint, omnino desint. Nam quod Menam Aegyptium anno 294. martyr decessisse ab auctore Chronici Paschalis dicatur, parvi refert, cum ille, et recens sit, et minus diligens, quam ut ejus chronotaxi insistere, contra atque veterum de initiis persecutionis auctoritas sciscat, oporteat.

(6) Vide Pagium ad an. 296.

ralem (1) coepisse verisimile esse arbitrentur. Bellum vero universae Ecclesiae alii anno (2) 302., alii anno 303., alii anno 305., (3) quorum tamen postremorum est absurda sententia, indictum ab eo Imperatore fuisse defendunt. Utcumque tamen res habuerit sese, illud certum, exploratumque est, et diuturnam, et saevam, et cruentam, et late longeque patentem, et multitudine incredibili Martyrum insignem vexationem fuisse, quod inimicus generis humani omnes vires suas exserere curarit, antequam is existeret Imperator, qui amplecti Christiana sacra, atque propagare per universum orbem romanum studeret.

Sed postulat instituti ratio, ut quamobrem furere in nostros coeperit, exponam. Ergo cum an. 303. sacris daret operam, exque pecudum extis futura cognoscere curaret, Christiani, qui aderant, crucis se signo munierunt, daemonasque, a quibus ille responsa peteret, fugarunt. Quapropter vehementer perturbatus, ubi ex magistro aruspicum intellexit, homines profanos, qui interessent, caussam ejus rei esse, ira inflammatus, non ministros sacrorum modo, sed etiam omnes, qui in palatio erant, sacrificare diis, ni verberibus puniri vellent, praecepit. Literas deinde ad Praepositos scripsit, quibus, ut milites ad sacrificandum impellerent, eosque, qui obtemperare renuerent, ut militia solverent, imperavit. Aliquandiu cum in orientis partibus constitisset, in Bithyniam hyematum venit. Galerius Maximianus Caesar, matris superstitione deorum imbutae precibus, quae ferre nostrorum mores non poterat, incitatus, eodem accessit, Diocletianumque etiam, atque etiam obsecravit, ut novis edictis publicatis Christianos aut a religione, quam consectarentur deficere, aut interire cogeret. Imperator, qui quanta esset in republica perturbatio futura prospiciebat, quod magnus esset numerus Christianorum, quos libenter quidvis perferre, quam idolis cultum adhibere malle constaret, diu restitit, id esse satis respondens, si familiares, militesque tantum a sacris, institutisque, quibus sese obstrinxerant, deterreret. Sed cum Galerius urgeret, finemque orandi nullum faceret, consulto esse opus Imperator dixit. Igitur paucis judicibus, nonnullisque ex ordine

(1) Basnagius *ad an.* 301. *num.* 2.

(2) Baronius, Petavius, Labbaeus aliique an. 302. contra an. 303. Valesius ad Euseb. *lib.* VIII. *cap.* 11. *pag.* 378. *edit. Cantabr.* et Pagius *ad an.* 302. *num.* 3.

(3) Joseph. Scaliger *de em. temp.*

militum convocatis, quaesivit ex illis quid factu esse opportunum existimarent. Erant eorum aliqui Christianis irati. Hi acerbe, crudelissimeque judicarunt. Ceteri cum intelligerent, eo haec omnia spectare, ut Christianum nomen deleretur, rem Diocletiano gratam facturi, esse in hostes Deorum animadversionem constituendam, dixerunt. Sed cum ne horum quidem consiliis flecti potuisset, ad Apollinem Milesium aruspicem misit, qui oraculum de re eadem consuleret. Is, qui male erat in nostros homines animatus, ea retulit, quae ab hoste sibi christiana religio polliceri posset. Ergo Imperator victus consiliis Caesaris, judicum, militum, et oraculi denique auctoritate, Christianos, quos cremari Galerius optaret, cogendos esse ad sacrificandum, quin tamen quisquam supplicio afficeretur, decrevit. Ei rei perficiendae diem constituit. Terminalia delegit, quae dies est VII. *Kal. Mart.* quo tunc quasi terminum imponi ei religioni oportere significaret. Itaque ut ea dies illuxit, Praefectus cum ducibus, et tribunis, magno cum Christianorum terrore, ad Ecclesiam, quae erat Nicomediae accessit, quaesitoque primum frustra simulacro, quod a nobis coli arbitrabatur, illam deinde aedem, quae amplissima erat, solo aequari paucis horis fecit. Postridie ejus diei propositum edictum fuit, quo statuebatur, ut Christiani omni deinceps honore, dignitateque carerent, ut tormentis subjicerentur, utque, si res eorum ablatae, si accusati sceleris, si injuria postremo quacumque affecti essent, nullus eis sese defendendi locus concederetur. Quod edictum cum vir, nescio quis, e nostris conscidisset, abductus continuo ad judicem, omnibusque tormentis cruciatus, quae admirabili constantia pertulit, exustus postremo fuit. Galerius, cui haec agendi ratio tam saeva, tamque crudelis non esse, quam ipse optaret, videretur, novis Imperatorem artibus ad ejus iram contra Christianos magis magisque inflammandam parat. Igitur ministros, quibus ipse fideret, ad se vocat. Eis mandat, ut ligna atque sarmenta circumdare, ignemque aedibus Augusti subjicere noctu velint. Cogitabat enim incendii reos Christianos agere, qui quasi novo edicto permoti, ausi fuissent tam scelestum facinus, velut hostes publici, perpetrare. Id ubi factum est, furens Diocletianus, ab iis, qui in palatio essent, Christianis, initium cruciatuum esse sumendum, praecepit. Aderat ipse, ministrisque, ut fortiter agerent, utque torquerent, lacerarentque Christia-

nos, spiritus addebat. Quindecim dies vix intercesserant, cum Galerius molitus alterum incendium est. Sed antequam illud opera perficeret, abeundum sibi Nicomedia esse censuit. Antequam inde excederet, Imperatorem convenit. Negavit se in ea urbe manere velle, ubi vivus Christianorum scelere combureretur. Furebat Diocletianus non in domesticos tantum, sed in omnes, eosque etiam, qui sibi essent sanguinis propinquitate conjuncti. Quamobrem filiam Valeriam, conjugemque Priscam sacrificiis pollui coegit. Eunuchi, quorum ante magna erat in palatio auctoritas, graviter cruciati, martyres tandem obierunt.

Presbyteri praeterea, et ministri Ecclesiae comprehensi, supplicio afficiebantur. Quumque tanta esset multitudo, ut in singulos animadvertere Ethnici nequirent, circumducto igne omnis aetatis, et condictionis viri, mulieresque gregatim exurebantur. Consistebant quoque in templis judices, eosque, qui delati essent, sacrificare impellebant, et renuentes parere summum in cruciatum rapi imperabant. Pleni erant carceres Christianorum. In hos inaudita tormentorum genera excogitabantur. Datae eodem tempore literae ad Maximianum Herculium, atque ad Constantium sunt, quibus significabatur, parcendum iis non esse, quos hostes numinum esse constaret. Herculius quum saevus natura esset, in Italos Christianos (nam versabatur is eo tempore in Italia) commotus, eorum neminem absolvendum statuit, qui sacrificium offerre falsis numinibus recusasset. Contra Constantius Ecclesias evertit, ratus nihil esse de vita innocentium hominum pronunciandum.

Interea exceptis Galliis, quas unus Constantius administrabat, per universum romanum orbem tres improbissimi, crudelissimique tyranni saeviebant, judicesque in provinciis nihil praetermittebant eorum, quae ad augendam malorum, poenarumque atrocitatem spectare viderentur. Galerius, qui anno 305. consequutus fuit, ut Diocletianus, et Maximianus purpuram deponerent, decreta vulgavit, quibus praecipiebat, ut Christiani post tormenta lentis ignibus urerentur. Ergo ignis, crux, ferae, tormenta nostris quotidiana erant. Diu cum agitata Ecclesia fuisset, Galerius in morbum extremum incidit. Is cum spem salutis in medicis nullam esse cognosceret, et quae incommoda Christianis intulisset in memoriam revocaret, facultatem eis fecit, ut profiteri palam religio-

nem, quam colebant, et aedes sacras rursum extruere possent. Hoc edicto anno 311. Nicomediae pridie Kalendas Majas vulgato, ipse paullo post periit.

Maximinus intellecta Galerii Maximiani morte, libertatem, quae concessa ab eo Christianis fuisset, sustulit, permotis civitatibus, ut legatos ad se mitterent, postulatum, ne in urbibus Ecclesias nostris extruere liceret, ne quis eum sua id sponte fecisse arbitraretur. Ergo sacerdotes costituit, qui ei rei operam darent, Christianosque ad sacrificandum cogerent, recusantesque parere judicibus aut necandos, aut puniendos offerrent. Igitur *Confessoribus effodiebantur oculi, manus amputabantur, nares denique, atque auriculae desecabantur*. Erat quoque hostis Christianorum Maxentius, qui a Constantino bello superatus, an. 312. extinctus est. Interim Maximinus e Syria cum exercitu profectus, cum Hadrianopoli haud longe abesset, instaretque praelii dies, Jovem invocavit, eique si vinceret, vovit, se deleturum nomen Christianorum. Victo singulari divini numinis providentia Maximino, Licinius legem de restituendis Ecclesiis, deque concedenda libera colendae religionis Christianis potestate scripsit. Galerius interea, hausto veneno, gravissimam aegritudinem perpessus est, tandemque 313., decimo a coëpta *generali persequutione*, anno, cum captus oculis esset, misere animam efflavit (1). Atque is exitus hostium Ecclesiae fuit.

Cum ergo late, longeque ea vexatio invaluisset, ut nullus fere in romano imperio locus, excepta Gallia, esset, in quo Christiani supplicio non afficerentur, mirabile sane videri debet, Dodwellum adeo fuisse studio oppugnandae veritatis abreptum, ut in Africa nullos fuisse comprehensos, punitosque defenderet, nisi eos tan-

(1) Haec nos omnia ex Lucii Caecilii *de mortibus persequutorum libro* mutuati sumus *cap.* VII. *et seqq. pag.* 191. *et seqq.* quem consulas volo. Praeterea multa ad eam rem illustrandam, qui in librum eumdem commentarios ediderant, Baluzius, Toinardus, Nourrius, et novissimi editores Johannes Baptista Brunius, et Nicolaus Lengletus Dufresnius collegerunt. Consulendi item Eusebius *lib.* VIII. *cap.* 1. *et seqq.* iique omnes sunt, qui in ejus historiam commentarios ediderunt. Adisis etiam Ruinartium *Praefat. in acta Martyrum sincera num.* 55. *et seqq.* Pagium *ad an.* 302. *num.* 5. *et seqq.* Tillemontium *Tom.* V. *mon. Hist. Eccl. pag.* 1. *et* 567. *edit Paris.* Johannem Morinum *Hist. de la delivrance de l'Eglise pag.* 149. *et seqq.* 313. *et seq.* Johannem Borum *Diss. de initiis persecut. Dioclet. edit. an.* 1676. Martyrologia *ad d.* XXVI. *Novembris etc.* Fuerunt etiam ex acatholicis permulti, qui in eadem re laboraverint, ut Franciscus Balduinus *ad edict. Principum de Christianis p.* 112. 121. 126. ut Abrahamus Calovius *de confess. Martyrum sub X. persecutione, edit. an.* 1658. *et an.* 1660. ut Franciscus Burmannus *Orat. de persecutione Diocletianea, ejusque felicissimo exitu, edit. an* 1719. ut alii denique, quos nunc numerare non vacat

tum, qui aut conventus agere ausi fuissent, aut sacros codices tradere recusassent (1). Ac commune Imperatorum edictum de necandis iis, qui sacrificare noluissent, promulgatum in Africa fuisse, tam est perspicuum, ut traditum etiam ab auctore actorum (2) *Saturnini*, et sociorum memoriae fuerit, cujus quidem unius, quasi sibi praesidio esset, auctoritate Dodwellus abutitur. Nec discrepans est scriptoris *actorum* S. Felicis Episcopi Tibiuritani sententia. Neque vero ullius ponderis est quod Dodwellus opponit, ob conventus celebratos, fuisse in Africa vexatos nostros, atque interfectos; cum hoc etiam nomine tantum si necati fuissent, tamen religionis caussa in vitae discrimen venissent. Quamobrem est illud ab Optato Milevitano literarum monumentis mandatum, fuisse extremo supplicio affectos plerosque in Africa, propterea quod negare Christum, remque divinam idolis facere detrectassent (3). Nam quod Hispaniam immunem fuisse Dodwellus defendit, falsum est (4). Non enim Constantius eam provinciam, ut ille censet, sed Maximianus Herculius obtinebat (5). Atque in Gallia quoque, etsi non Constantii jussu, praesidum tamen furore, cum ille abesset, mota in Christianos aliquando tempestas fuit (6). Errat praeterea Dodwellus, dum praeter praesides, judicesque, illorumque adsessores, atque advocatos, jus vitae, ac necis neminem obtinuis-

(1) Etsi omnes veteres scriptores saevissimam fuisse Diocletiani persecutionem scribunt, testenturque, incredibilem tunc Martyrum multitudinem extitisse, utrumque tamen negare ausus est Dodwellus *dissert. Cyprianica* XI. §. 69. *seq. p.* 90. *seq. edit. Oxon.* Nam crudelem fuisse Diocletianum negat, ut si ea excipias, quae gesta Nicomediae sunt, ne cruciari quidem prima anni parte provinciales permissum ab eo fuisse putaverit. Quamdiu autem Diocletianus imperium obtinuit, nonnisi in clericos capitali poena animadversum Dodwellus adjungit. Rursum vix alias ullas caedes factas putat, praeter eas, quarum primus auctor Galerius fuit. Ac diebus quidem festivis, inque urbibus tantum, quas capitales vocant, caedes fieri solitas defendit. Passim postremo Caecilii, Eusebiique auctoritate abutitur. Sed quod saevum fuisse Diocletianum negat, dari quidem facile potest, si de tempore, quod ante incendium fluxit, loquamur. Nam post acerbum, crudelem, saevum denique nostris hominibus fuisse ostendunt, quae scripta a Caecilio sunt *lib. indicato cap.* XIV. *pag.* 200. et Lactant. *lib.* V. *Instit. Divin. cap.* IX. *et* XI. In clericos autem saevitum colligitur ex Caecilio *cap. indicato, et seqq.* et Eusebio *lib.* I. *de vita Constantini cap.* XIII. Latissime autem ejusmodi vexationem patuisse, ex tribus scriptoribus Caecilio §. XV. et Eusebio *lib.* VIII. *hist. Eccl. cap.* VII. et Lactantio *eodem cap.* XI. plane constat. Atque hoc idem postulat inscriptio, quam supra *pag.* 88. descripsi, ubi fit Christianae religionis *ubique* a Diocletiano *deletae* mentio. Modo autem innumeri Martyres fuerint, ut scriptum ab Eusebio, aliisque est, sive in praecipuis, sive in ceteris etiam urbibus, vicisque, sive festo die, sive aliis occiderentur ab Ethnicis Christiani, parvi refert.

(2) Vide acta SS. Saturnini, Dativi, et aliorum SS. MM. apud Ruinart. *acta MM. sincer. pag.* 338. *et seqq. edit. Veron.* Conseule et *Praefat. Ruinartii num.* 59.

(3) *Lib.* III. *contra Parmen. pag.* 64. *edit.* 1702. ubi,, ,, Quo tempore (Diocletiani) fuerunt et impii judices ,, bellum christiano nomini inferentes ..... Alii co-,, gebantur templo Dei vivi subvertere, alii Christum ,, negare, alii divinas leges incendere, alii thura po-,, nere ,,. Vide cetera, quae profert Ruinartius *Praef. num.* 59.

(4) Dodwell. *l. c. pag.* 96. §. 75.

(5) Vide L. Caecilium *ibid. cap.* VIII. *et cap.* XVI.

(6) Vide Ruinartium *ibid. num.* 61.

se contendit, indeque concludit, paucos eo quoque tempore Martyras extitisse. Nam quacumque tandem potestate Christiani interficerentur, interficiebantur tamen; id quod satis est ad id, quod volumus, demostrandum (1). Etenim quod adjungit, Eusebii verba de multitudine Martyrum esse in sensum arctiorem coarctanda, quasi ille usus amplificatione fuerit, videat, ne injurium vetustati sit, indignumque, quod ab homine criticae facultatis studioso adhibeatur (2).

Exactis tyrannis, Licinius, qui, ut supra demonstratum est, caelestibus visis permotus fuerat, ut cum hoste confligeret, ob eamque rem, post victoriam, Christianis, ut aedes sacras restituerent, religionemque publice colerent, facultatem fecerat; cum aliquot annis rempublicam administrasset, tum rebus novis studere coepit, utque Constantinum imperii collegam, quem sacris nostris addictum esse perspiciebat, quibus posset modis laederet, severe in omnes Christianos, qui in ejus potestatem venissent, crudeliterque agere decrevit. Igitur, eo imperatore, etsi non tanta multitudine, quanta Diocletiani, et Maximianorum temporibus, plures tamen, quod Christiani essent, in extremum supplicium adducti, Martyres decesserunt (3)

(1) Adeundus Ruinartius *ibid. num.* 60.

(2) Nam eo in loco, quo abutitur Dodwellus, haec sunt adjuncta ab Eusebio *lib.* VIII. *cap.* IX. „ Non paucis diebus, nec exiguo temporis intervallo, sed prolixo aliquot annorum curriculo continue haec omnia „ (*cruciatus, caediumque exempla etc.*) perpetrata sunt, „ cum nunc deni, interdum viceni, et amplius, nonnunquam ad triginta usque, et sexaginta, quandoque, et centum viri simul, ac mulieres una cum „ parvulis uno die interficerentur „. Sed de numero hoc Martyrum erit §. sequente, rursum disserendi locus.

(3) De viso Licinio oblato consule Lucium Caecilium *de mort. persecut. cap.* XLVI. *pag.* 241. *T. II. opp. Lactant. edit. Paris. an.* 1748. De edicto pro Christianis adeundi. *L. Caecil. ibid. cap.* XLVIII. *pag.* 244. et Eusebius *lib.* X. *Hist. Eccl. cap.* V. *pag.* 480. *edit. Cantabrig.* De ejus in Christianos saevitiae caussis agit idem ipse Eusebius *lib.* X. *cap.* VIII. *pag.* 488. *et seqq.* ubi „ Primum, *inquit*, Christianos domo sua expellit,..... „ Post haec cunctos in urbibus militantes, nisi daemonibus sacrificare mallent, exauctorari, et honore militiae spoliari jubet. Sed haec parva sunt, si „ cum majoribus, quae deinde secuta sunt, conferantur ..... Lege lata prohibuit, ne quis miseris in carcere „ detentis alimenta humaniter subministraret, neve „ quis homines in vinculis fame contabescentes miseratione prosequeretur .... Quin et legi adjecta erat „ haec poena, ut qui reis stipem dedissent, pari cum „ reis ipsis supplicio plecterentur ..... Denique eo furoris processit, ut Episcopos etiam adoriretur .... et „ ex illis probatissimum quemque, structis per praesides suos insidiis, interemit. Sed quae apud Amasiam, et reliquas Ponti urbes perpetravit, omnem „ crudelitatis modum transcendunt: ubi Ecclesiae Dei „ aliae iterum solo aequatae sunt, aliae clausae .... „ Praesides etc. Episcopos partim iisdem, quibus maleficos homines poenis identidem subiiciebant.... „ Quidam vero novum quoddam mortis genus pertulerunt, corpore in multas partes frustratim conciso. „ Post haec igitur Dei cultores fugam iterum inire coeperunt.... Quas cum ad hunc modum impiissimo tyranno succederent, deinceps persecutionem adversus „ omnes Christianos excitare in animum induxit. Ac „ procul dubio voti sui compos extitisset, nisi ... Deus „ ... Constantinum ... ad has partes perduxisset „. Licinius an. 324. victus, at 325. interfectus est. Vide Pagium ad an. 317. et 318.

Licinio sublato, cum unus Constantinus potitus summa in republica potestatem fuisset, ita aucta, atque amplificata res christiana fuit, ut late longeque propagata, obtinere in orbe terrarum imperium videretur. Itaque Ethnici nihil in nostros homines audere palam poterant, propterea quod ab imperatore sibi esse metuendum judicarent. Sed Constantino, ac filiis imperio, et vita functis, Julianus Julii Constantii (Constantini Magni fratris) filius anno 360. Augustum se appellari in Galliis fecit, paulloque post, mortuo Constantio, solus reipublicae gubernacula suscepit, patefecitque (1) odium in nostros, quod ante, ne iram in se Christianorum Imperatorum concitaret, caute esse dissimulandum existimaverat. Ergo non modo templa Deorum aperiri, sacrificia procurari, cultumque idolorum propagari curavit, sed etiam debacchatus (2) ita in Christianos est, ut superiores principes Ethnici cousuerant. Nam etsi non caedibus (3) ipse per se, sed hortatu, magnisque pollicitationibus revocare a Christianis sacris omnes, quos eisdem obstrictos esse cognoverat, studebat; tamen aliis, ut in nostros saevirent, (4) facile permittebat, quod in eos, qui nobis malum intulissent, animadvertendum non esse arbitraretur. Quamobrem permulti sub (5) Juliano Martyres numerantur. Sed cum haec ad religionem, quae

(1) Julianus *Epist. ad Alex.* LI. testatur 20. se annis Christianum, sed jam inde a 12. annis idolorum cultorem fuisse. „ Non a recto tramite aberrabitis, inquit, si ei fidem habeatis, qui ad annum usque vi„ cesimum aetatis illa via progressus est, et hanc al„ teram duodecimum jam insistit annum „. Ammianus Marcellinus *lib.* XXII. *cap.* V. affirmat „ eum a rudi„ mentis pueritiae primis inclinationem erga numinum „ cultum, paullatimque adolescentem desiderio rei fla„ grasse, multa metuentem tamen agitasse quaedam „ ad id pertinentia quantum fieri poterat occultissime „. Maximus Ephesius, quem Nicomediae audivit, ejus mali causa fuit. Confer Libanium *Panegyr. Julian. T.* II. *pag.* 175. Socratem *lib.* III. *cap.* I. Sozomenum *lib.* V. *cap.* II. Rursum Ammianus Marcellinus ibidem „ ubi „ per tempus licuit, sui, *inquit*, pectoris patefecit ar„ cana, et planis, absolutisque decretis aperiri templa, „ arisque hostias admoveri ad Deorum statuit cultum „. Adeundi Socrates *lib.* III. *cap.* XI. et Theodoritus *lib.* V. *cap.* XXI.

(2) Hoc enim ante hominem agitabat, quod deletam fere idolorum superstitionem intueretur. Vide Libanium *Parentali orat. in Julian. imp.* §. X. *pag.* 237. *T.* VII. *Biblioth. graecae* J. *Alb. Fabricii*, et quae ex Marcellino produxi notatione superiore.

(3) Johannes Antiochenus in *excerptis* Peirescianis *pag.* 845. „ Erat, *inquit*, Christianorum insectator, ita ta„ men, ut a crudelitate, et a caede abstineret „. Prosper item in Chronico „ Juliano ad idolorum cultum „ converso, *inquit*, blanda persecutio fuit, illiciens ma„ gis, quam impellens ad sacrificandum „.

(4) Rufinus *lib.* II. *H. E. cap.* XXVIII. „ Dissimulante „ Juliano velut relaxatis frenis, *inquit*, efferbuit in omnem „ saevitiam feritas paganorum „. Vide Philostorgium *lib.* VII. *c.* IV. Sozomenum *lib.* V. *c.* VII. et Socratem *lib.* III. *cap.* II. *et seq.* qui „ ad haec, ubi Christianos „ aris illigatos, *inquit*, velut victimas imposuerunt, „ in multa alia incredibilia debacchati sunt „. Consule quae dixi *Epist.* I. *ad Mansium de ratione temporum athanasianorum n.* XXII. *et seqq. pag.* 68. *et seqq.*

(5) Adeundus Tillemontius *Tom.* VII. *Monum. H. E. pag.* 350. *et seqq.* Vide etiam Martyrolog. *ad Jan.* 4. 4. 25. *Mart.* 22. 24. 29. *Apr.* 9. *Maji* 4. 10. *Jun.* 10. 17. 21. 23. 25. 26. *Jul.* 9. 16. 18. *Aug.* 5. 7. *Sept.* 8. 12. 15. 30. *Oct.* 9. 16. 20. 22. 23. *Nov.* 7. 16. 24. *Dec.* 10. 20. 22. Suidam ad v. ἀμάχιος. Sozom. *lib.* V. *c.* X. *et* XI. Theodoretum *lib.* III. *c.* VII. Gregorium Nazianz. *Orat.* III. *pag.* 58. *et seqq.*

tot veritatis indicia praeseferret, delendam satis esse nequire perspiceret, alias sibi rationes ineundas esse putavit, quae nunquam in mentem Ethnicis Principibus venissent. Principio ratus, contentione, atque dissidiis societatem bene alioqui constitutam dissolvi, tollique fortasse posse, Eunomianos, (1) Arianos, Donatistas, Novatianos, qui ab Orthodoxis dissentirent, restituit, iisque, quos ab Constantio pulsos in exilium fuisse constabat, redeundi in patriam potestatem fecit. Jussit deinde, ut ne quis nostrum in scholis oratores, poetas (2), et philosophos veteres graecorum explicare auderet. Cum enim multa inde a Christianis peti videret, quibus Ethnicorum superstitio everteretur, veritus, ne his subsidiis, quin detrimenti aliquid caperet, societas Christiana majores progressus faceret, suosque fines amplificaret, dejiciendos nostros ex eo praesidio esse judicavit. Militibus praeterea iis tantum, qui thurificati essent, donativum (3) concessit. Insigne militare Constantini labarum cum cruce (4) sustulit. Nostros non *Christianos*, sed *Galilaeos* (5) vocari lege lata praecepit. Procurationes provinciarum, (6) jurisque

(1) Consule Tillemontium *Tom.* V. *Mon. H. E. pag.* 522. *et seqq. et* VII. *pag.* 328. Confer etiam Julianum *Epist.* XXVI. Sozom. *lib.* V. *cap.* V. et Ammianum Marcellinum *lib.* XXII. *cap.* V. ubi „ ut dispositorum, *inquit*, roboraret effectum diffidentes Christianorum „ antistites, cum plebe discissa in palatium intromissos monebat, ut civilibus discordiis consopitis, quisque nullo vetante religionis suae serviret intrepidus. „ Quod agebat ideo obstinate, ut dissensiones augente „ licentia, non timeret unanimantem postea plebem: „ nullas infestas hominibus bestias, UT SUNT SIBI FERALES PLERIQUE CHRISTIANORUM, EXPERTUS „. Confer Augustinum. *Epist.* CV. *al.* CII. *T.* II. *opp. edit. Monach. S. Mauri.* Codicem Theodosianum *T.* VI. *pag.* 155. Socratem *lib.* III. *c.* XI Philostorgium *lib.* IX. *cap.* IV. Juliani ejusdem *Epist.* XXXI. Sozomenum *l.* V. *c.* V.

(2) Consule Julianum *Epist.* XLII. Rufinum *lib.* I. *c.* XXXI. Ammianum Marcellinum scriptorem ethnicum *l.* XXV. *c.* IV. S. Augustinum *lib.* XVIII. *de Civ. Dei c.* LII G. Nazianzenum *Orat.* I. *in Julian. pag.* 54. Orosium *lib.* VII. *c.* XX. Socratem *lib.* III. *c.* XII. Sozomenum. *lib.* V. *c.* XVIII. Theodoritum *l.* III. *c.* VIII. Et e novis magnum Baronium ad an. CCCLXII. *n.* 275. 297. Arnoldum Pontacum in *notis ad chronic. Euseb. p.* 732. Tillemontium *T.* VII. *Monum. H. E. p.* 346. *et* 747. Henricum Valesium *ad excerpta persec. p.* 119. Ludovicum Thomassinum *de studio Poetar. christiane instituendo lib.* I. *cap.* I. *et* III. Godfridum Hermantium *in vita Basilii Magni l.* II. *c.* XXVI. Antonium Pagium *ad an. Chr.* 362. *n.* XXXIX. *et seq.* Gaudentium Paganinum *lib. de philosophica cognit. Jul. imp. enarratione hist. c.* XVII. Sunt etiam ex Protestantibus in hoc argumento versati, Jacobus Gothofredus *ad leg.* V. *Cod. Theodos. de Medic. et Profess. T.* V. *p.* 34. *et Orat. de arcanis Juliani artibus ad profligandam Religionem Christianam*, quae extat in collect. varior. ejus opusc. *edit. Genev. an.* 1654. Adamus Rechembergius *Dissert. de Juliani imp. apostasia pag.* 369. *et seqq. T.* I. *Dissert. hist. polit. edit an.* 1698. Joh. Petrus Ludewig. *Diss. de edicto Juliani imp. contra philosophos christian.* Tobias Eckardus *Diatrib. de scholis a Juliano occlusis T.* IV. *Miscellaneor. Lipsiensi. pag.* 195. Johannes Arend. Belmanni *de Julian. apost. dissert.* 2. Joh. Joachim Widnerus *in dissertationibus de Juliano ex historicis gemenis vere apostata, et apostata per nullam culpam Christianorum*, Johannes Ens *Orat. inaugur. de persec. Julianea*, Joh. Albertus Fabricius *Biblioth. graecae vol.* VI. *pag.* 77. *n.* 2. aliique.

(3) Vide Gregor. Nazianz. *Orat.* I. *pag.* 84. *et seq.* Sed paucos invenit, qui sibi assentirentur. Nam *Epist.* IV. quae est *ad Aristomenem philosophum* paucos se invenisse scribit nostrum, quos ex animi sententia, scientes, volentesque ad suam sectam pertraheret. Confer ejusdem imperatoris *Epist.* XXVII.

(4) Adeundus Nazianz. *ibid. pag.* 75.

(5) Idem *ibid. pag.* 84.

(6) Confer Rufin. *l.* I. *c.* XXXII.

dicendi facultatem statuit Christianis concedi non oportere, quibus gladio uti vetitum a Christo esset. Clericorum privilegia revocavit. Aliquarum Ecclesiarum (1) facultates tolli, et militibus distribui praecepit. Imaginibus Caesarum (2) statuas deorum junxit, ut si honorare quisquam Imperatores vellet, cultum etiam idolis tribuere videretur. Christi imaginem (3), quae Paneade servabatur, auferri, trahi per urbem, confringique, ejusque loco suam poni imperavit. Est ille praeterea suos etiam atque etiam cohortatus, ne vinci se virtutibus a Christianis (4) paterentur. Postremo ne quid transfuga ille praetermitteret, quod Christianae religioni detrimento esse posset, scriptis quoque libris eam oppugnare (5) conatus est. Cumque expeditionem adversus Parthos pararet, se post victoriam Christianos esse dixit (6) debellaturum. Sed singulari Dei providentia, cum arma in hostes movisset, certamenque instituisset, a milite Persa confossus (7), periit. Eo (8) sublato, Christiani vocato ad imperium Joviano optimo principe respirarunt.

§. III.

De multitudine Sanctorum Martyrum.

Est autem illud exploratum, cum ejusmodi persequutiones saevirent, innumerabiles pene Martyres extitisse. Ac Nerone quidem imperatore, cum ingens multitudo Christianorum esset, ut traditum

(1) Vide ejus *Epist.* XLIII. quae est *ad Ecebolam*, et acta Gallicani ducis sub Juliano passi apud Bollandianos *T.* V. *Jun. p.* 38. Sozom. *l.* V. *c.* V. Theodoritum *lib.* I. *c.* XI.

(2) Nazianz. *Orat.* I. *in Julian. pag.* 6.

(3) A muliere, quae fluxu sanguinis laborabat, dicata ea imago Caesareae Philippi, seu Paneade fuerat. Confer Sozomen. *l.* V. *c.* XXI. Eversam a Paneadensibus Philostorgius scribit, sed de jussu Juliani, hujusque statua ibidem collocata silet, *l.* VII. *c.* III.

(4) Confer Sozomenum *l.* V. *c.* XVI. qui Juliani de hac re epistolam *ad Arsacium Galatiae Pontificem* refert.

(5) Vide Greg. Nazianz *l. c. pag.* 70. Eas scriptiones refutavit S. Cyrillus Alexandrinus.

(6) Rufin. *l.* I. *c.* XXXVI. et Gregorius Nazianzenus *Orat.* II. *in Julian. pag.* 114. ubi „ Votiva victima , „ *inquit*, universam Christianorum gentem daemoni„ bus persistere, ac subjicere (*dixit*) si propositi com„ pos existeret „. Idem *Orat.* I. *pag.* 94. de Juliano agens , „ Christianos, *inquit*, omni libertate, et fidu„ cia spoliatos, eosque ab omnibus conventibus, foris, „ publicis coetibus, ipsisque adeo tribunalibus arcere „ constituerat „.

(7) Confer Ammianum Marcellinum *lib.* XXV. *c.* III. Gregorium Nazianz. *Orat.* II. *in Julian. p.* 116. et *l.* 1. *p.* 71. Rufinum *l.* 1. *c.* XXXIV. Sozom. *l.* V. *c.* XV. Periit Julianus an. 363. die 26. Junii.

(8) Vide Tillemontium *l. c.* eosque scriptores, quos paullo ante commemoravi, qui de persequutione ab Juliano commota disserunt. Multa, quae huc spectent, complexus est J. Alb. Fabricius homo de secta Lutheranorum *salut. luce Evang. c.* XIV. a *pag.* 294. *ad* 336.

a Tacito est (1), isque jam princeps eos funditus delere (2) statuisset, quis dubitet magnam vim Martyrum, copiamque viguisse? Quod idem de tempestate a Domitiano in nostros concitata dicendum est, quod non a nostris modo, sed ab ethnicis etiam scriptoribus fuerit sempiternae hominum (3) memoriae commendatum. Nam de Trajani aetate negari nequit, quin incredibilem Ecclesiae Martyrum numerum dederit. Quod cum demonstratum superiore paragrapho fuerit, nunc omittatur. Patres vero, qui sub Antoninis (4) floruerunt, disertis verbis testati sunt, tantam suis temporibus vim Martyrum fuisse, ut passim nostri ad necem quaererentur. Atque hoc ipsum, Severo (5) imperatore, contigisse perspicua res est. Nam de Maximini (6), Decii (7), Valeriani (8), Diocletiani (9) denique, atque Maximianorum in nostros crudelitate, quae effecit, ut gregatim Christiani occiderentur, aut igne absumerentur, memini me nonnulla superiore paragrapho disputasse. Quamobrem non est opus, ut ea repetam, ne actum agam. Quae generatim ad multitudinem Martyrum comprobandam conferunt, ea nunc esse in medium proferenda puto, ut magis magisque liqueat, quam magnis in erratis Dodwellus, et qui ei adjunxerunt assentionem, versentur. Principio afferam monumenta vetustissima, quae in cryptis Romae reperta sunt. Igitur praeter inscriptiones, quas paullo ante (10) produxi, inventa sunt in S. Hermetis coemeterio Sanctae Marcellae, et 55o. (11), et Sancti Ruffini, ac (12) 15o. martyrum monumenta. Praeterea in coemeterio Sanctae Agnetis se-

(1) Vide supra *pag.* 416. *not.* 5.

(2) Confer quae dixi *pag.* 417. *not.* 2.

(3) Vide *pag.* 420. *not.* 5. *et pag.* 421. *not.* 6. *et quae de persecut. sub Trajano, et Hadriano disputavi pag.* 424. *et seq.*

(4) Consule quae ibid. disputavi *de persecut. Antonin. et M. Aurel.*

(5) Vide supra hujus *cap.* §. II. *n.* VII.

(6) Ibid. *n.* VIII.

(7) Ibid. *n.* IX. *et seqq.*

(8) Ibid. *n.* X.

(9) Confer. quae dixi de persequutione Diocletianea. Praeterea Lactantius *lib.* V. *Divinar. institut. cap.* XI. „ Alii, *inquit*, ad occidendum praecipites extiterunt, „ sicut unus in Phrygia, qui universum populum pariter cum ipso conventiculo concremavit „. Quod si omnes maximam fuisse Martyrum multitudinem tam veteres, quam novi, ut vidimus, confitentur, quorumdam ego, qui contra pugnent, uti se ostentent, conjecturas, inanesque rationes non aeque curo.

(10) Pag. 428.

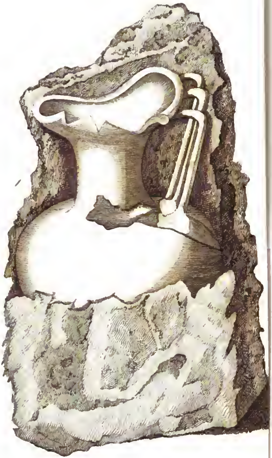
(11) Relata est a Severano, et deinde ab Aringhu *lib.* III. *Rom. subterr. cap.* XXIII. postremoque a Boldetto *lib.* I. *cap.* XLIV. *pag.* 233. *Osserv. sopra i Cemeter.* Habet autem hoc modo.

MARCELLA ET CHRISTI MARTYRES
CCCCCL.

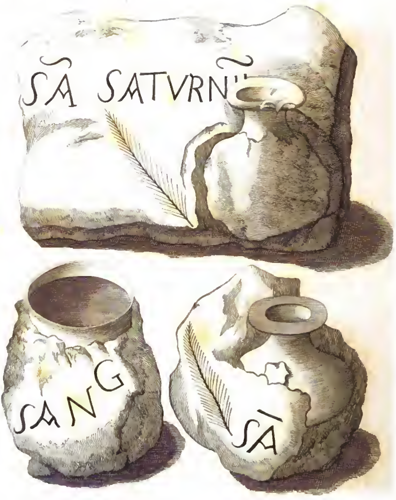
(12) Apud eosdem *ibid.*

RVFFINVS ET CHRISTI MARTYRES
CL. MARTYRES CHRISTI.

VASCVLA VITREA ET TESTACEA

Tab. IX.

culo superiore Sancti Gordiani, quem cum tota familia (1), caussa Christianae religionis, martyrii gloriam fuisse consequutum constat, inventa sepulcralis inscriptio est. Atque vasa vitrea sanguinis plena, quae ad sepulcra SS. MM. apponi in coemeteriis consuerant, ad veritatem plane demonstrant, cum maximo numero reperta sint, maximam item fuisse SS. Martyrum multitudinem. Nam vasculis in loculi externa superficie positis inscriptio interdum adjiciebatur, quae eis contineri sanguinem Martyris, qui ibi depositus esset (2), indicaret. Quod si in maxima eorum loculorum, quibus vascula adposita sunt, parte inscriptiones ejusmodi non (3) cernuntur, negari tamen non potest, quin vascula eadem sanguinem Sanctorum Martyrum (4) continerent. De ea namque re,

(1) Apud eosdem *ibid.* et apud Mabillonium *Itiner. italici pag.* 139. *edit. an.* 1724. *T.* I. Musei italici. Scripta est partim graecis, partim barbare expressis characteribus. Sic autem habet:

Hic Gordianus Galliae nuncius jugu
latus pro fide cum familia tota
Quiescunt in pace
Yophila ancilla fecit.

(2) Vide adpositam tabulam *num.* IX. Consule etiam Boldettum *loc. cit. cap.* XXXIX. *pag.* 187. qui accepit ab Aringho.

(3) Ut vides in Tab. quam ab Aringho publicatam etiam transferri volui in *Tab.* IX.

(4) Mabillonius *ibid. pag.* 136. „ Pro certis Martyrum indiciis, *inquit*, sunt vitrea vasa Martyrum sanguine intincta, qualia referuntur in Romae subterraneae *lib.* III. *cap.* XXII. „ Atque hujusmodi quaedam vidi apud illustrissimum Praesulem Silvestrum Meranum Episcopum Porphyriensem S. D. N. BENEDICTI XIV. P. M. sacristam, eruditum, et insigni comitate virum, atque etiam apud illustrissimum Praesulem Johannem Baptistam Lercarium S. M. Majoris in Urbe canonicum. Ac refert eorumdem schemata permulta, praeter ea, quae allata ab Aringho sunt l. c., vir clarissimus Boldettus *Osserv. sopra i Cimiterj lib.* I. *cap.* XXXI. *et seqq. pag.* 149. *et seqq.* Summam quidem fuisse majorum nostrorum in colligendo eorum, qui passi fuissent pro Christi religione, sanguine diligentiam, constat ex antiquis monumentis plerisque, quae collegit ibidem *cap.* XXX. *et seq.* Boldettus. Confer acta S. Vincentii apud Ruinartium *pag.* 328. *edit. Veron.* Prudentius *hymno* XI. περὶ ϛεφάνων. *v.* 141.

„ Palliolis etiam bibulae siccantur arenae,
„ Ne quis in infecto pulvere ros maneat.
„ Si quis et in sudibus recalenti aspergine sanguis
„ Insidet, hunc omnem spongia pressa rapit.

Atque *palliola* ejusmodi quandoque in sepulcris MM. reperiri, et saepius spongias in vasculis, auctor est Boldettus *ibid. pag.* 149. *et seq.* qui mox adjungit. „ Et „ praesertim an. 1714. in coemeterio S. Basillae, et „ Hermetis *ad clivum cucumeris* vocato, ubi sepulcro „ Martyris cujusdam adfixum deprehendi vasculum san„ guinis .... in quo erat spongia etc „. Sed praestat doctissimi viri Antonii Mariae Lupii Florentini S. J. theologi verba in hunc locum transferre, ut quae ad rem nostram mirifice conducant. Is ergo *in dissert. de epitaph. S. Severae pag.* 34. „ Res est, *inquit*, ita mul„ tis experimentis fulta, ita validis demonstrata ratio„ nibus, ut vel hominibus a romana Ecclesia alienis, „ dummodo vel maxime imperiti, vel praefracte teme„ rarii non sint, persuasum de ea fuerit. Quae Gode„ fridus Leibnitius ad illustrissimum Raphaelem Fa„ brettum hac super re scripserit, Fabrettus ipse nar„ ravit (Inscript. domest. cap. VIII. pag. 556.) ad„ diditque narratis doctas, ut solet, atque efficaces ra„ tiones. Fusius deinde hanc explicavit controversiam „ cl. Boldetti, cui quod addere possis vix reperias.... „ Certum illud in primis est, vascula ejusmodi, quae „ ad aliquos coemeteriorum loculos apposita inveniun„ tur, sanguinem olim continuisse. Hoc evincunt chy„ mica illa experimenta Leibnitii: hoc oculi ipsi tes„ tes crustarum, etiam nunc post tot secula rubescen„ tium, negare non possunt.... Effusum autem a Marty„ ribus fuisse sanguinem, qui in ampullis his contine-

cum vehementer Leibnitius vir eruditus, et summa laude philosophiae apud suos homines celeberrimus dubitaret, ubi Romam

„ tur, duo sunt argumenta, quae probant: alterum „ quidem ex historiarum testimonio ductum ...; alterum vero, quod tum historia, tum ratio suppeditat, ex quibus eruitur, eorum tantum, qui martyrium passi fuissent, non vero aliorum sanguinem fuisse asservatum „. Laudat mox vir eruditus Boldettum, a quo primum esse ostensum dicit: tum adductis versibus Prudentii, quos paullo ante retuli, additisque duobus aliis, qui sic habent

„ Nec jam densa sacro quidquam de corpore silva
„ Obtinet, aut plenis fraudat ab exequiis.

Inde sic statuit „ Ex quibus ultimis verbis illud etiam „ certo infertur collecta fuisse haec non ut servarentur „ solum, verum etiam ut Martyris Hippolyti loculo „ inferrentur. Et quidem spongiosam unam ... inter „ sacra antiquorum Christianorum cimelia, quae in „ Museo Kircheriano servantur, vidi intra ampullam „ christallinam, in qua ad Martyris sepulcrum adhaerente inventa fuerat ... Accidit praeterea aliquando „ inventas fuisse ejusmodi cruentas phialas ad ea sepulcra, in quibus Martyrem contineri aliunde constabat (anno proxime elapso 1733. in coemeterio „ Callisti detectus est loculus vase sanguineo notatus, „ et ita scriptus MARTYR IN PACE). Sic in coemeterio „ Ostriano adhaerebat vasculum sanguineum sepulcro „ Primitii, quem titulus sepulcralis Martyrem exhibet.

PRIMITIVS IN PACE QVI POST
MVLTAS ANGVSTIAS
FORTISSIMVS MARTYR
ET VIXIT ANNIS P. M.
XXXVIII. CONIVGI SVO
PERDVLCISSIMO BENEMERENTI
FECIT).

„ Sic etiam sepulcro Sanctorum Vitalis, atque Agricolae Martyrum sanguis eorum illatus fuerat: quare „ magnus ille Ambrosius de eorum inventione loquens

venit, quaerendum esse existimavit. Itaque experiri voluit, sanguis ne illud esset, quod rubrum colorem praeseferret, an alius generis

,, *(De exhort. ad virgines) collegimus*, inquit, *sanguinem triumphalem.* Idemque de SS. Gervasii, et Protasii sepulcro narrat, inventa ibi *eorum ossa integra et plurimum sanguinis.* Sanguinem autem illum, qui inventus est phialis vasculisque contineri necesse fuit, cum jam dissoluta membrorum compage corpora Martyrum in cineres, atque ossa resoluta essent .... Res itaque exploratissima est, quaeque in dubium revocari, praeterquam temere nequeat, solitos fuisse primorum seculorum Christianos, sanguinem a Martyrum vulneribus defluentem colligere, ac diligenter recondere. Restat igitur, ut ostendamus Martyrum tantum .... sanguinem ab antiquis fuisse asservatum .... Quot enim sunt (quantumvis multi sint) ii loculi, quibus adhaerent cruenta haec vascula, si cum iis innumeris comparentur, quae hoc praeconio carent ? .... Restat igitur, ut dicamus solos Martyres honore hoc a fidelibus priscis exceptos, eorumque tantum sanguinem collectum etc. ,, Haec ille. Ex quibus plane liquet vascula, quae sepulcris ejusmodi calcis vi adhaerent, rubentque, sanguinem SS. MM., qui depositi illic fuerint, continuisse. In interiore etiam sepulcrorum parte nonnunquam vascula reperiuntur, quae fuerunt plena sanguine, quamquam aliquando reperta aliqua sunt, in quibus sanguis nullus esset, ut quae ne vestigium quidem sanguinis exhiberent. Hujusmodi est illud, quod non ita pridem reperit illustrissimus Silvester Meraum Episcopus Porphyriensis S. D. N. sacrista, qui nobis illud humanissime ostendit, permisitque, ut delineari incidique ligno curaremus. Est vero simile *fig. pag. sup.* Sed observandum est tum inscriptionem, tum etiam figuram stagni Neronis Ostiae, non ita in vitro esse, ut hic exhibetur lectorum commodo, sed totam circum vasculi superficiem extimam occupare. Viri docti, inque his rebus exercitati, quemadmodum explicari haec inscriptio debeat, quaesiverunt. Fuerunt, qui sic legerent. *Memoriae Felicissimae filiae faros stagni Neronis ostiarias ambias votam Silverias.* Esse autem *Faros* nomen patris. Alii quod effigiem mulieris nudae cernerent, quae altera manu sertum solutum, quod mortis apud Ethnicos indicium fuit, altera vasculum retineret, et farum stagnumque Neronis Ostiae fuisse scirent; rati vasculum gentilis alicujus hominis fuisse, qui illud filiae suae memoriae consecraverit, quae obiisset: legi oportere putarunt hoc modo: *Memoriae Felicissimae filiae Faros Stagnum Neronis Ostiae ambias umbra Silveriae.* Ac de Pharo quidem Ostiae Suetonius in Claudio *cap.* XX. *pag.* 672. *edit. Pitisci* ,, Portum Ostiae, *inquit*, extruxit circumducto dextra, sinistraque brachio, et ad introitum profundo jam solo mole objecta, quam quo stabilius funderet, navem ante demersit, qua magnus obeliscus ex Ægypto fuerat advectus: congestisque pilis, superposuit altissimam turrim in exemplum ALEXANDRINI PHARI, ut ad nocturnos ignes navigia dirigeret ,, Ea in nostro vitro turris cernitur in mediis aquis, a qua aliquanto effigies Silveriae distat. De stagno autem Neronis Ostiae idem ipse Suetonius in Nerone *c.* XXXI. *p.* 790. ,, Stagnum maris instar fecit, *inquit*, circumseptum aedificiis ad urbium speciem ,, Quod si secius exhibetur in vitro, quam exhiberi in nummis consuescat, vitium quidem ejus, qui pinxit fuit, non quo portus Ostiae figura ab ea, quae in nummis repraesentatur, discreparet. Adnexa stagno videtur diversoria taberna, earum similis, quas exhibent nummi apud Constant. Landum *Numism. select. fig. ad pag.* 69. *edit. an.* 1695. Sueton. ibid. ,, Quoties Ostiam Tiberi deflueret aut Bajanum sinum praeternavigaret, dispositae per littora, et ripas diversoriae tabernae parabantur etc. ,, Itaque nullum dubium esse censeo, quin pharos, et stagnum Neronis Ostiae iis literis, quae in vitro nostro leguntur, significentur. Vox *Ambias* neque patris, neque matris vocabulum esse, sunt qui censeant. Etsi enim apud Boldettum *lib.* II. *cap.* IV. *pag.* 37. *Osserv. sopra i Cimiterj* extet inscriptio quae sic habet: *Amias Gorgonia Conjugi Carissimo etc.* tamen Τὸ *Ambias* hoc loco nomen non esse, sed verbum defendunt. Atque junctim verba haec acclamationis formulam quamdam esse: sed verbum defendunt. Atque junctim verba haec acclamationis formulam quamdam esse: *Pharon et Stagnum Neronis Osti ambias,* (hoc est *circumeas*) *umbra Silvereas.* Nam *ambire* idem atque *circumire*, seu *circumcursare* plerumque significat. Quod cum exemplis ostensum a Pitisco in *lexico*, aliisque sit, nostra oratione non eget. Atque Ethnicos in ea fuisse opinione, ut deos, umbrasque mortuorum circumire oppida, et vicos etc. arbitrarentur, satis constat. Homerus in *Odiss.* P. deos peregrinorum habitu civitates circumire comminiscitur. Suetonius in *Caligul. cap.* LIX. ,, Satis constat, *inquit*, custodes hortorum umbris inquietatos ,, Umbrarum autem vox mortuorum, quae ad inferos descendissent, imagines significat. *Virg.* VI. *Aeneid. v.* 390.

,, Umbrarum hic locus est, somni, noctisque sopore ,,

Esse autem umbram plerique Ethnici quoddam simulacrum, quod ad nostri corporis effigiem fictum sit, putabant. Ac figurae quidem nudae sertum solutum, quod mortis indicium est (ut est cum ab aliis, tum etiam a Fabretto animadversum *Inscript. domest. pag.* 429.) altera manu gestans, umbram mulieris indicare videtur. Nam calix, quam dextera tenet, cur non poculum lethaeum significare possit, non video. Est autem fabula de Lethe flavio apud inferos celebris, cujus latices qui gustassent, eos rerum omnium oblivio caperet, quod morte Ethnici oblivionem omnium surrepere morienti

corpus. Id autem cum artis chymicae praesidio solvisset, facile cognovit sanguinem esse, idque jam non oratione solum, sed scriptis etiam literis confessus est (1).

Sed de multitudine Martyrum propositis, ac refutatis Dodwelli conjecturis, demonstrari communis plane ad veritatem sententia poterit. Ergo (2) ille principio Hieronymiano, ceterisque martyrologiis fidem esse denegandam contendit, quod aliquot Martyrum millia commemorent. Nam vetera martyrologia paucorum Martyrum nomina complecti, eoque pauciorum, quo sunt ea vetustiora, animadvertit. Credibile autem non esse arbitratur, tantam vim, copiamque Sanctorum hominum, qui religionis caussa mortem oppetere maluissent, fuisse a primis collectoribus praetermissam. Cur enim praetermisissent? *inquit.* An aliquid se commodi inde consequuturos sperabant? At qui brevissimos catalogos scripserant, ii cognossent, si copiosiores dedissent, suam posteris operam gratam sine dubio futuram. An ignorabant, quae gesta essent? Id vero ne in cogitationem quidem cadit, ut qui

arbitrarentur. Igitur. V. SILVE. BAIAE umbra *Silverae* legi commode potest; nam TO *ai* pro *e* in inscriptionibus sumi interdum videmus. Qua de re consule Boldettum *lib.* II. *cap.* VIII. *pag.* 421. *Osserv. sopra i Cimiterj.* Interpunctio *Silve. Bajae* nihil impedit, quo minus *Silverae* legere liceat, cum in monumento S. Severae *Paterni* nomen scriptum hoc modo sit ΠΑ · ΤΕΡ · Νω · Idque jam saepe in inscriptionibus antiquis, etiam temporum Augusti conspicimus. Vide Lupium *Mon. S. Severae pag.* 67. *et seqq.* Acclamationem autem formulae variorum generum in vitris antiquis legi solent. Adeundus Boldettus *lib.* I. *cap.* XXXIX. *pag.* 194. Quaeret autem quispiam, cur patris, aut matris, quae vasculum memoriae filiae consecraverint, nulla hic fiat mentio? Ego vero et eo primum petam, cur in hoc item patris, matrisve inscriptione mentio nulla fiat?

DOROTHEO FILIO DVLCISSIMO QVI VIXIT
N. VI. D. XX. OR. III. IN PACE
apud Bold. pag. 372.

Mitto ceteros ne sim longus. At V. pro umbra nusquam in vasis, et inscriptionibus legitur. Fateor. At quot sunt in vitris praesertim singularia acclamationum genera! Cur ergo hoc, quia singulare est, quisquam rejiciet? Nec exhibere negotium cuiquam debet, quod in vasculo pro *Pharon*, vel *Pharum*, legatur *Faros*, et pro *stagnum*, legatur *Stagnu.* Norunt enim antiquarii quam haec esse in veteribus inscriptionibus communia soleant. Adisis Boldettum *lib.* II. *cap.* IV. *pag.* 378. *c.* V. *pag.* 384. *etc. c.* VI. *pag.* 409. *etc.* Quod vas ab Ethnico quopiam memoriae filiae consecratum, quin sanguine plenum esset, in loculo pectori Martyris impositum fuerit, mirabile videri non debet. Nam ejusmodi vascula quaedam in coemeteriis interdum reperiuntur, quae quamobrem eo asportata fuerint, etsi sunt, qui explicare conentur, tamen ignoramus. Fortasse ut vascula, quae in promto habebant, sive ethnica, sive christiana erant, sanguine implebant, et sepulcris apponebant, ita nonnulla vel signorum loco ponebant, vel aromatum aliquo genere replebant, atque una cum sacris reliquiis condebant. Haec ego conjectans dixi. Quod si quis est, qui meliorem interpretandae hujus inscriptionis rationem repererit, is mihi rem gratissimam faciet. Cur vero umbram, ut ambiat Stagnum, et Pharum clamet parens, haec fortasse caussa fuit, quod defossum haud longe a stagno corpus, aut in stagno casu perierit, sepulcroque condi nequiverit. Umbris namque inquietari loca, in quibus defossa erant insepultorum corpora, veteres censuerunt. Vide Plaut. Mostell. *Act.* II. *Scen.* II. *v.* 66. *et seqq.* et Suet. in Nerone *c.* XXXIV. et in Galba *cap.* VII. et Guter. *de Jure Manium l.* II. *c.* XVI.

(1) Vide Fabrettum *inscript. antiq. cap.* VII. et Boldettum *lib.* I. *cap.* XXXIX. *pag.* 187. qui verba proferunt.

(2) *Dissert. Cyprian.* XI. §. I. *et seqq. pag.* 66. *et seqq.*

acta romanorum magistratuum consulere facile poterant, qui in promtu habebant, quae scribi a Christianis, qui interfuissent, consueverant, qui annuas SS. MM. in Ecclesiis commemorationes recoli sciebant, audiebantque orationes, quas Patres in concione habere solerent, ii quos numerare possent in suis catalogis Martyres nescirent. Neque erant illis, quae in ceteris Ecclesiis contigissent, ignota. Summa enim jam usque a primis temporibus erat inter Christianos *communicatio*, curabantque, ut rerum suarum ceteri, qui longe abessent, certiores fierent. Quae res cum exemplo Lugdunensium, Smyrnensium etc. plane constet, longiore, uberioreque otatione non eget. Igitur cum neque consulto, neque ignoratione rerum factum id a majoribus nostris fuerit, si plures Martyres in Ecclesia, inquit Dodwellus, viguissent, eorum saltem nomina fuissent monumentis mandata litterarum. Neque vero assensio adhibenda his est, qui curatum a collectoribus fuisse dicerent, ut illustriorum Martyrum acta, ac nomina scriberent, hominumque memoriae commendarent. Nam qui laicorum, qui puerorum, qui servorum, qui plebejorum, qui catechumenorum Martyrum meminerunt, ii quidem certe non illustriorum modo, sed etiam omnium, quos passos fuisse cognorunt, Martyrum aut res gestas, aut saltem nomina describenda esse judicarunt.

At enim quod aut actorum, aut nominum memoria interciderit, non sequitur, paucos omnino in Ecclesia olim Martyras floruisse. Quid enim? An quia nulli nominum eorum martyrum meminerunt, qui, Nerone imperatore, Romae tot cruciatus perpessi sunt, falsa esse Dodwellus defendet, quae Tacitus, quaeque Juvenalis scriptores (1) ethnici tradiderunt? Atque ingentem sane eorum multitudinem fuisse constat. Rursum, vivo Domitiano, multos Christianos fuisse interfectos, Brutius (2) scribit. Ei vero cur sit adimenda fides non video, viro nostrorum inimico, et aequali temporum illorum. Eademque fere de Martyrum eorumdem numero habet in priore ad Corinthios epistola (3) Clemens, quamvis perpaucorum nomina memoret. Quid ergo? An quia eorum omnium, quorum est apud nos memoria, nomina propter

(1) Vide supra *pag.* 416. n. 5. et *pag.* 417. not. 1.
(2) Confer quae dixi *pag.* 421. not. 6.
(3) Vide supra Clementis locum *pag.* 424. not. 2.

vetustatem deleta, numerum exiguum omnino fuisse, Dodwellus dicet? Hoc si dicat, videat, ne nullos reperiat, qui esse sibi credendum arbitrentur. Nam quid de Martyribus sub Trajano loqnar? Eorum enim nomina neque Plinius, qui duci ad supplicium eos jusserat, neque alins quisquam (1) descripsit. Ac fuit profecto eorum iucredibilis multitudo. Quid? Ignatius? An appellationnm eorum hominum meminit, quos non sunt ausae ferae attingere (2)? Atque est illud, ut vidimus, memoriae traditum ab Eusebio, (3) *plurimos tunc ex fidelibus subiisse certamen martyrii multorum generum.* Neque vero is, qui fuerint, narrat. Marii (4) autem ducis militum, quem, caussa religionis, fuisse supplicio affectum constat, ullus ne usquam veterum meminit? At enim is sine dubio Martyr fuit. Age vero quos in jus rapi, laniari, occidi denique Jnstinns, (5) antequam Christianam philosophiam colere coepisset, vidit, qui qualesve fuerint, usquam scripsit? Nam qui gladio percussi, qui in crucem acti, qui tormentis, qui vinculis, qui igne denique, Justino (6) teste, Hadriani, Antoninique temporibus extincti sunt, his ne quisquam veterum qnae nomina imposita fuissent, prodidit? Ac vereor equidem, ne Alexandri (7) Martyris nomen, quod in martyrologiis immissum est, nos perpetuo latuisset, nisi ejus loculus detectus diligentia nostrornm superiore seculo fuisset. Jam vero quos obstinatione ductos, sic enim Ethnici de nostris hominibus sentiebant, Marcus Antoninus (8) imperator cruciari maluisse, quam Christum ejurare scribit, qui fuerint, quibusque nominibus appellarentur, ullusne aut Ethnicorum, aut Christianorum memoriae commendavit? Melito autem Sardianus (9), qui mortuos in Asia fuisse pro Christo eos, qui deserere nostram religionem nollent, affirmat, an recitat uspiam eorum institutum, dignitates, nomen? Atque id ipsum cum de multitudine Martyrum, quam Athenagoras (10), quam Theophilus Antiochenus (11) snb Pio, et Commodo, quam

(1) Confer. not. 7. *pag.* 425.
(2) Consule quae dixi *pag.* 394. not. 1.
(3) Vide supra *pag.* 425. not. 4.
(4) Confer. *inscription. supra pag.* 428.
(5) Consule *sup. pag.* 430. n. 3.
(6) Vide *inscript. sup. pag.* 432.
(7) Vide *sup. pag.* 431. n. 5.
(8) Vide *sup. pag.* 433. n. 3.
(9) *Ibid. pag.* 434. n. 2.
(10) *Ibid. pag.* 435. n. 3.
(11) *Ibid. pag.* 436. n. 2.

Clemens (1) Alexandrinus, quam Tertullianus (2), quam Minucius (3) Felix, quam alii denique sub Severo, ceterisque Imperatoribus ethnicis viguisse scribunt, dicendum sit, quid est, quod Dodwellus aut res a veteribus martyribus praeclare gestas, aut eorum nomina postulet, quae literis commendata non fuerint?

At notabant, inquit Dodwellus, (4) veteres accurate et nomina, quibus S. Martyres appellabantur, et dies, quibus coronati fuissent.

Hoc ego persaepe (5) factum fuisse facile patiar, semper autem nunquam patiar. Nam (6) interdum non poterat, vel quod prohibiti fuissent, vel quod propter multitudinem, aliamve caussam indicare nomina nequivissent. Atque ut mittam de actis (7) dicere, quae injuria temporum, hostiumque scelere perierunt; quis nomina eorum martyrum indicavit, quorum *redundantes fontes* fuisse Clemens Alexandrinus (8) testatur? Neque vero majores nostri quinam illi CCCCCL. martyres, qui cum Marcella, et CL., qui cum Ruffino, et quinam e tota illa familia, qui cum Gordiano passi sunt (9), tradiderunt. An vero Cyprianus (10) nomina innumerabilium martyrum, quos memorat, omnia literarum fuisse mandata monumentis scripsit? Quis autem omnium ex eo populo hominum, quos cum conventiculo exustos Lactan-

(1) *Ibid. pag.* 437. n. 3.

(2) *Ibid. pag.* 438. n. 2. et 439. n. 2. Adi et ipsum *Tertull. Apol. cap.* XII. *pag.* 125. *edit. Havere*, et *cap.* L. *pag.* 434. *et seqq.*

(3) Vide Minuc. Felicem *in Octav. pag.* 80. *edit.* an. 1672.

(4) Dodw. *ibid.* §. 1.

(5) S. Cyprianus *epist.* XII. *ad Pamel. num.* XXXVII. *pag.* 183. Presbyteros, et Diaconos suos hortatur, ut „ dies, *Martyrum*, quibus excedunt, adnotent, ut com„ memorationes eorum inter memorias Martyrum ce„ lebrari possint etc.„ Hoc fecit Tertullus tempore Cypriani in Africa, ut idem Cyprianus *ibid.* testatur, hoc Ecclesiae Viennensis, et Lugdunensis, hoc Smyrnenses pro S. Polycarpo, hoc ille, qui Severo Imperatore *acta SS. Perpetuae et Felicit. et soc.* scripsit. Hoc Dionysius Alex., hoc nonnulli alii; sed fieri id ipsum tamen semper non potuit.

(6) Vide *inscript. Alex. supra pag.* 431. n. 5. Si igitur ita sibi cavebant, qui praesto adesse poterant? Rursum multitudo erat ingens Martyrum saepe, ut vidimus. Quare non erat facile acta describere, aut nomina recensere. Alias nonnullas ejus silentii veterum caussas profert P. C. Innocens Ansaldus O. P. vir eruditus in ea dissert. quam *de Caussis inopiae veterum monumentorum pro copia Martyrum dignoscenda* edidit Mediolani an. 1740. Sed vereor, ne aliquas viri docti non probent, cujusmodi est illa: veterum in ea re negligentia, quod jam nota tunc essent, quae Martyres gessissent, *pag.* 37. *et seqq.* Haec enim ratio si valeret, nunquam existimassent majores nostri esse, quae Martyres, Sanctique viri gesserant, propterea quod tunc essent comperta, posterorum memoriae commendanda. Verum mitto de Ansaldi opusculo copiosius dicere, ne sim longus.

(7) Consule Ruinartium *Praef.* §. I. n. 4. *pag.* 111. *et seqq. edit. Veron.*

(8) Vide supra *pag.* 437. n. 3.

(9) Consule horum inscriptiones, quas attuli supra *pag.* 458. *et seqq.*

(10) S. Cyprianus *lib. de Exhort. Martyrii cap.* XI. *pag.* 126. *edit. Oxon.* „ Hoc ampliorem copiam com„ putantes temporis nostri, quod cum vetera exem„ pla numerentur, exuberante postmodum copia vir„ tutis, ac fidei, numerari non possunt Martyres chri„ stiani etc. „.

tius (1) narrat, nomina recensere potuisset? Rursum complecti ne quisquam potuisset nomina hominum *omnis sexus*, ut Lucius Caecilius scribit, et aetatis, qui *rapti ad exustionem* erant, qui *non singuli*, *quoniam tanta erat multitudo*, *sed gregatim circumdato igni amburebantur* (2)? Quid? Illos modo triginta, modo quinquaginta, modo centum, modo etiam majore numero, quos interemptos fuisse Eusebius (3) scribit, eosque etiam innumerabiles, quos scaphis impositos carnifices (4) in profundum mare projecerunt, esse ne quisquam potuit, qui numeraret, eorumque nomina recenseri posse arbitraretur? Ac Dionysius sane Alexandrinus, cum aliquorum nomina describere instituisset, tum omnes, qui suo tempore passi in Ægypto fuerunt, nominatim notare propter multitudinem non potuit. Sed et alii *complures*, inquit, *per oppida*, *et vicos a gentilibus discerpti sunt*, *ex quibus unum exempli gratia commemorabo*. Sed de hac re agam iterum paullo post, ubi de Eusebii Caesariensis testimonio erit instituendus sermo. Nunc de actis martyrum dicendum est. Ego vero etsi fatear, *acta* Magistratuum quaedam videri a nostris potuisse, omnia tamen videri potuisse nunquam concedam. Nam cum maximae persecutiones saevirent, quis sibi persuadeat Christianos, qui sibi cavendum esse censerent, adire ministros, exque iis petere acta voluisse, seque in extremum discrimen adducere? Deinde quae acta postulare eorum martyrum poterant, qui *gregatim* exusti fuissent? Postremo periisse eorum (5) actorum, quae Christiani collegerant, permulta, tam est manifestum, ut negari sine summa impudentia non possit. Quod idem est de actis, quae Christiani ipsi, qui aderant, describere consuerant, dicen-

(1) Lactant. *lib.* V. *cap.* XI. *Divin. Instit.*

(2) Vide Lucii Caecilii *lib. cit. cap.* XV. *pag.* 201. *T.* II. *opp. Lact. edit. Paris. an.* 1748.

(3) Consule *Euseb. lib.* VIII *Hist. Eccl. cap.* IX. et *cap.* VI. *pag.* 382. „ Alios quoque innumerabiles, *in-* „ *quit*, vinctos, et scaphis impositos, carnifices in pro- „ fundum mare projecere „. Nicomediae.

(4) Apud Euseb. *lib.* VI. *cap.* XLII. *H. E. pag.* 306. *edit. Cantabr.*

(5) Prudentius *in hymn. de SS. MM. Emetherio*, et *Chelidonio*, queritur, horum acta fuisse scelere Ethnicorum sublata, ne legi a Christianis possent.

„ O vetustatis silentii obsoleta oblivio!
„ Invidentur ista nobis, fama et ipsa extinguitur.
„ Chartulas blasphemus olim nam satelles abstulit,
„ Ne tenacibus libellis erudita secula
„ Ordinem, tempus, modumque passionis proditum
„ Dulcibus linguis per aures posterorum spargerent.

Confer Arnobium, qui similia persequitur in *extremo quarto libro adversus Gentes*. Atque est illud etiam verisimile, cum in persecutione Dioclet. codices sacri quaererentur, et comburerentur, inventa simul acta martyrum multorum, unaque combusta sint. Id vero ne Dodwellus quidem negat, *ibid.* §. III. De Sacris Codicibus diligenter tunc ab Ethnicis conquisitis legendi Vales. *Dissert. de Schism. Donatist.* Monachi Bened. *Congr. S. Mauri Praefat. ad T.* IX. *opp. S. Augustini* Natalis Alex. *H. E.* sec. III. *P.* I. c. 1. et *P.* I. *sec.* IV. *art.* I. et seq.

dum. Atque adesse praeterea illi semper non poterant, quod saepe in magna persequutione ab Ethnicis sibi esse metuendum arbitrarentur. Nam in publico tuti esse qui poterant, quibns ne in cavernis (1) quidem satis tuto latere se posse existimabant? Quod si illustriorum non ob dignitatem solum, sed etiam ob rem fortiter gestam, martyrum annua commemoratio fieri solebat, omnium quidem certe non solebat. Marcellae enim, Ruffini etc. ubinam Romae usquam celebrata annua commemoratio est? At hi sine dubio Martyres Romani erant. Illud quoque accedit, quod cum in minoribus persecntionibus rariores martyres essent, horum facilius colligi acta possent, obque lectionem eorumdem actorum excitari Christiani ad eos colendos solerent. Sed cum in magnis, cum tantopere saevirent Ethnici, qui paterentur quotidie, ac propter multitudinem, quae nomina omnium essent, ignoraretur, factum inde est, ut plurimorum memoria interciderit.

Etsi autem commercia Ecclesiarum fuisse olim insignia, non nego tamen intermissa tempore maximarum persecutionum plerumqne fuisse, postque si renovata sunt, nonnisi de aliquibus tantum factas fuisse alias Ecclesias certiores, non de omnibus, quod permulti essent, plane constat. Quare quam e commerciis Dodwellus repetit, tota quanta est, nutat et claudicat ratio.

Quod si data est interdum a majoribus nostris opera, ut laicorum, catechumenorumque Martyrum res gestae in tabulas Ecclesiarum referrentur; nihilo secius qui plebejos interdum non praetermittebant, iidem saepe nuncios, duces etc., silentio praetermitti patiebantur.

Neque ullius ponderis est, quod de vetustioribus Kalendariis, quibus longe minor martyrum numerus, quam novis contineretur, Dodwellus scribit. Non enim omnium martyrum memoriam celebrari oportere Romani E. G. tempore Liberii censebant, quos Romae passos fuisse constaret. Principio enim ubinam Marcellae, ubi Gaudentii, ubi Ruffini, Primitii, Gordiani, ubi tot martyrum, quos (2) Prudentius auctor Liberii aequalis memo-

(1) Vide *inscript. Alexandri pag.* 431. n. 5.

(2) *Hymno* XI. περὶ ϛεφάνων.

„ Innumeros cineres Sanctorum Romula in Urbe
„ Vidimus, o Christo Valeriane sacer,
„ Incisos tumulis titulos. Tu singula quaeris
„ Nomina? Difficile est, ut replicare queam
„ Tantos justorum populos furor impius hausit,
„ Cum coleret patrios Troja Romana Deos.
„ Plurima litterulis signata sepulcra loquuntur
„ Martyris aut nomen, aut epigramma aliquod.
„ Sunt et multa tamen tacitas claudentia tumbas
„ Marmora, quae solum significant numerum. etc.

rat, memoria celebrata in Urbe (1) fuit? Rursum si conventus natalitiis diebus SS. quorumque martyrum agi oportere veteres existimassent, nulla dies fuisset, qua non esse conveniendum in Ecclesias arbitrarentur. Mirabile denique non est, si in novis martyrologiis multo plures, quam in antiquis Kalendariis, martyres numerentur. Etenim recentiores martyrologiorum collectores, cum in acta pleraque incidissent, quae in bibliothecis latebant, eorum martyrum etiam suis collectionibus nomina inseruerunt, quos in iis commemorari videbant, quosque ne prolixiores catalogi essent, aut aliis de caussis, quae nobis ignotae sint, veteres esse praetermittendos existimarunt. Quamquam ne illud quidem verum est, martyrologia recentiora tam esse accurata, ut omnium martyrum nomina complectantur.

Sed instat, urgetque Dodwellus. Quod *paucorum martyrum* (2), inquit, *memoriam habemus in primaevis indubiae fidei monumentis*, indicio est, ne multos quidem fuisse, qui primis *persecutionibus* coronati sint. Tantum enim abest, ut in nostram aetatem multorum memoria manarit, ut qui in conquirendis monumentis antiquis, quo tempore licebat, plurimum diligentiae consumserunt, perpaucos repererint, quos nominarent. Eusebius collectiones perfecit duas, alteram antiquiorum, alteram eorum, qui suo tempore in Palaestina certarunt, martyrum. Postrema integra extat. Prior quidem periit, sed ex iis, quae in historia dicit, copiosam non fuisse, facile sane perspicitur. Singulis enim persecutionibus, *quae suo tempore extabant monumenta, in historia monet, omnia, ut opinor, illa, vel maximam certe eorum partem, quae συναγωγῇ suae inseruerat, quae tamen pauca admodum erant, nec recentiorum magnificae jactationi respondentia.* Atqui non unius provinciae, sed omnium totius orbis martyrum acta priore collectione complexus est. Repetit deinde Dodwellus quae de Kalendariis paullo ante dixerat, adjungitque perpaucos etiam martyres in libris περὶ στεφάνων numeratos esse a Prudentio, postremoque adducit Origenis locum, qui *paucos secundum tempora, et facile numerabiles mortuos caussa christianae religionis* testatur. Quamobrem vitio Pseudo-Hieronymo, sic enim ap-

(1) Horum in Bocheriano Kalendario, et in aliis, quae post edita sunt, ne vestigium quidem extat.

(2) Dodwellus *ibid.* §. VI. *et seq.*

pellat, dat, quod millenos *aliquot* in singulos anni dies in martyrologio martyras confinxerit.

Verum quo ore ausus est tam falsa de Eusebio scribere? An non ille multos (1) Nerone, multos Domitiano, complurimos Trajano, M. Antonino, Severo, Maximino, Decio, Valeriano, Diocletiano, et Maximianis Imperatoribus extitisse martyres scribit? Qui igitur vetera monumenta pervolverant, ii quidem certe cognorant, tantam fuisse vim copiamque Sanctorum martyrum, ut ne numerari quidem possent. Igitur ille ipse Eusebius, praetermissos ab se innumerabiles fuisse, fatetur (2), quod eorum vel nomina complecti neque opus esset, neque fieri posse censeret. Quod si ita se, cum de suorum temporum martyribus ageret, gessit, quidni perinde in colligendis omnium totius orbis martyrum actis, quorum incredibilem fuisse multitudinem scribit, gessisset? Neque vero si voluisset omnium nomina literis commendare potuisset; cum multorum neque relata in tabu-

(1) Consule Euseb. *lib.* II. *cap.* XXV. *pag.* 83. et quae ex eo supra attuli *pag.* 420. *n.* 2. *et* 5. *p.* 425. *n.* 5. 434. *n.* 2. Vide Eusebium ipsum *lib.* 5. *in Proem. pag.* 197. ubi „ Quo tempore, inquit (nempe Antonini) innu„ merabiles prope martyres per universum orbem ex„ titisse, ex iis, quae in unica provincia contigerunt, „ conjicere licet „. Adi quae *lib.* VI. *cap.* I. *et seqq.* de Sept. Severi, et *lib.* VI. *c.* XXVIII. *pag.* 293. de Maximini, et *cap.* XXXIX *pag.* 301. *et seqq.* de Decii, et *l.* VII. *c.* X. *pag.* 334. *et seqq.* de Valeriani, et *lib.* VIII. *cap.* I. *et seqq.* de Diocletiani, *aliorumque Tyrannorum persequutionibus* scripsit.

(2) Vide Eusebium *l.* VIII *c.* III. quo loco plurimos Ecclesiarum rectores, quin eos nominarit, quod brevitati studeret, martyrii gloriam consequutos scribit; *cap.* IV. ubi *quamplurimos* referre se posse dicit, qui non solum quo tempore commota in nostros tempestas est, sed etiam ante, coronati sunt, quorum tamen nomina praetermittit; *cap.* V. ne ejus quidem viri, quem seculari tamen honorum praerogativa insignem vocat, qui edictum laceravit Nicomediae, diraque supplicia pertulit, nomen commemorat; *cap.* VI. *pag.* 382. ubi postquam narravit, quae duobus cubicularis contigere, tum „ reliquorum martyria, inquit, „ nihilo inferiora, tamen brevitatis studio hic omitte„ mus. Mox, tunc, inquit, Anthimus Ecclesiae Nico„ mediensis Episcopus ob confessionem Christi in ea„ dem urbe capite truncatus est. HUIC ADJECTA EST IN„ GENS MARTYRUM MULTITUDO ... IMPERIALI JUSSU QUOTQUOT „ ILLIC (NICOMEDIAE) ERANT DEI CULTORES, ACERVATIM „ CUM SUIS FAMILIIS ALII GLADIO, FLAMMIS ALII CONSUM„ TI FUERANT „. Deinde, ubi carceres ubique, ob edictum, plenos dixit fuisse Episcoporum, Diaconorum, Lectorum, tum „ Vix jam iniri, inquit, numerus po„ test omnium, qui deinceps in singulis provinciis pas„ si sunt, martyrum, ac praesertim eorum, qui per „ Africam, at Mauritaniam, per Thebaidem, et Aegy„ ptum sunt interfecti „ *cap.* VIII. ubi de martyribus in Aegypto; *cap.* IX. ubi de mart. in Thebaide, ubi; *nunc deni*, inquit, *nunc viceni, et amplius, nonnunquam ad triginta usque, et sexaginta, quandoque et centeni viri simul, ac mulieres cum parvulis suis interficerentur ....* *Quamplurimos*, deinde adjungit, catervatim una fuisse interfectos, eamque lanienam non die uno, sed prolixo aliquot annorum curriculo perdurasse; at *cap.* X. ubi „ Quid opus est, inquit, prolixa oratione uti, et „ divinorum, qui per universum orbem passi sunt, „ Martyrum nova semper novis succedentia certamina „ exponere, cum praesertim illi non vulgari modo, „ sed quasi jure belli oppugnati essent; *cap.* XI. „ Certa urbem quamdam Christianorum in Phrygia mi„ lites armati obsidione cinxerunt, injectoque igne to„ tam una cum viris, ac mulieribus, ac parvulis, Chri„ stum omnium Deum invocantibus concremarunt „. Similia deinceps *cap.* XII. XIII. persequitur. At quis tam est absurdo ingenio, ut eum paucos martyres commemorare dicat, qui innumerabiles fuisse diserte testetur? Rursum quomodo tot Eusebium martyrum nomina recensuisset, quos numerari non potuisse affirmat? Scilicet veritati tenebras obducere, non veritatem investigare Dodwellus statuerat.

las Ecclesiae, neque memorata a qnoquam fuissent. Quod de Kalendariis addit, cum solutum paullo ante fuerit, censeo, non esse iterum refutandum. Nam homilias Patrum, quae martyrum laudes paucorum contineant, quod scribit (1), concedi quidem potest. Sed quod concludit, non est consequens. Illi enim de iis tantum orationes scripserunt, quorum memoria in urbibus, in quibus degerent, celebrari quotannis soleret. Ad Prudentium (2) quod attinent, fateor copiose ab eo nonnisi paucorum fuisse martyria descripta. Verumtamen paucis verbis ille demonstravit, quam essent in sola Urbe multi caussa religionis interfecti. Haec vero cur Dodwellus dissimulaverit, nescio. Illud suspicor, fecisse illum dolo, ac fraude, quo incautos in errorem induceret. Origenis (3) locus non efficit, exiguo numero homines pro Christo sanguinem fudisse. Sic ille statuit: paucos secundum tempora fuisse martyres, si cum iis, qui superstites manebant, Christianis conferrentur. Ceterum ubi *comparate*, ut ajunt, non loquitur, maximam fuisse multitudinem eorum qui propter religionem interierint, demonstrat.

At enim pauci (4), inquit, fuerunt Imperatores, qui in Christianos saevierint. Etenim Lucius Caecilius, qui bellum Ecclesiae indixerint Imperatores, Neronem, Domitianum, Decium, Valerianum, et Aurelianum ante Diocletiani tempora solum numerat. Atque dictum idem ipsum de suo tempore a Tertulliano fuit. Nam quae Severi edicta memorantur, ea omnia esse a Monachis otiosis conficta Dodwellus censet. Quod si qui snb aliis Imperatoribus perierunt, hi aut Praesidum edictis, aut plebis tumultu, non lege generali, quam Princeps tulisset, perierunt. Quid? Quod rescripta pro Christianis lata vim legis in universo Imperio obtinerent, impedirentque, quo minus in Christiauos

(1) Vide Ruinartium *Praefat.* ad *Act. SS. MM.* §. II. n. 20.

(2) Vide quae mox Prudentii verba retuli.

(3) Orig. *lib.* III. *Contra Celsum* n. 8. „ Ubi enim „ alii, inquit, in memoriam revocarent, et videndis „ paucis pro pietate certantibus firmiores fierent, mor„ temque spernerent, pauci per intervalla temporum, „ et facile numerabiles pro Christiana religione mor„ tem obierunt; sed eorum gentem prorsus extingui „ nunquam permisit Deus: immo consistere voluit, „ et universam terram salutari illa, et piissima doctri„ na repleri etc. „ *lib.* autem secundo *pag.* 434. *T.* II. *opp. edit. an.* 1604. „ Quin et nostro tempore, inquit, „ multi scientes moriendum sibi esse, si confiteantur „ Christianismum, abnegato vero illo absolvendos, „ recepturosque etiam bona quae amiserant, contem„ pserunt vitam, et ultro mortem ob pietatem elege„ runt „. Vide cetera, quae affert Ruinart. *Praefat.* §. II. n. 22.

(4) Dodwell. *ibid.* §. VIII. et *seqq.*

quisquam animadverteret? Erant praeterea nonnulli Imperatores amici Christianorum, qui sane non tulissent, ut Ethnici in eos saevire auderent. Talis a nonnullis creditur Hadrianus, tales Caracalla, Elagabalus, Alexander Severus, tales Philippi, tales initio Valerianus, et Aurelianus, tales Gallienus, atque Constantius. Mites erant alii Imperatores, ut Titus, Nerva, Trajanus, Antonini, Pertinax. Hi ergo capitali sententia in nostros aut nunquam, aut perraro animadvertissent.

Ego vero ridiculum esse ajo, quod de Caecilio concludit. Nam ille eorum tantum persequutorum mentionem (1) facere instituerat, quorum infelicem fuisse exitum cognorat. Itaque non Trajanum modo, quem Tertullianus reprehendit (2), sed etiam Severum, atque Maximinum praetermisit, quem edicta in Christianos (3) vulgasse, plane liquet. Neque Tertulliani ratio discrepat. Is enim eos in Apologetico recenset, qui leges de delendis ubique terrarum Christianis scripserant. Hadrianus autem, et Antonini nullas dederant (4), quae sic haberent. Anno vero 198, quo scriptum Apologeticon (5) est, Severus nondum concitarat in Ecclesiam tempestatem. At vero an. 202. etsi Dodwello non placeat, tamen edicta plena crudelitatis publicavit. Sub Trajano, Hadriano, et Antoninis plerosque religionis caussa Christianos martyras extitisse demonstratum alio loco est, sive autem edictis Imperatorum, sive Praesidum scelere, tumultuque plebis id contigerit, parvi refert. Rescripta pro Christianis aliquibus in locis, et aliquo tempore valuisse non nego: ubique et semper, id vero est, quod esse negandum defendo. Nemo enim nescit, Marco Aurelio, et Commodo Imperatoribus permultos nostrum fuisse extremo supplicio affectos, tametsi statutum contra ab Hadriano, et Antonino Pio fuisset. Nam Praesides provinciarum, populique cum essent Christianis irati, contineri non poterant, quin saepe in eos impetum facerent. Quamobrem idem ille Melito (6) Sardianus, cujus testimonio Dodwellus abutitur, quo loco edicta Antonini Pii pro nostris recenset, eodem ab Ethni-

(1) Vide ipsum Caecilium *cap.* II. *et seqq.*

(2) Vide quae supra dixi *de Trajana persecut.* et *pag.* 437. *not.* 1. *et seqq.*

(3) Vide supra *pag.* 440. *n.* 3. *et seq.*

(4) Vide quae dixi *de persec. sub Hadriano*, et *Antonino Pio*, et quae disputavi de martyribus sub M. Antonino, et Commodo.

(5) Vide supra *pag.* 442. *et seq.*

(6) Vide locum Melitonis supra *pag.* 434. *n.* 2.

cis interimi sub Marco Christianos in Asia suo tempore consuesse scribit. De Imperatoribus, qui propensiores in Christianos fuerint, agam in secunda hujusce libri parte diligenter. Interea Hadriano Imperatore, quem nostrorum amicum fuisse ajunt, plures fuisse martyrii gloriam consequutos, certum est. De Trajano, et Antoninis quod scribit, verum est. Sed quemadmodum illi mites erga ceteros erant, ita in eos saeviendum putabant esse, a quibus numina Ethnicorum contemni perspicerent.

Extremum est, ut cujusmodi illud sit, quod Dodwellus (1) de causis martyrii dictitat, videamus. Ait enim plures fuisse non propterea damnatos, quod aut incensae Urbis, aut infanticidii, aut aliorum criminnm rei agerentur.

Accusatos equidem horum criminum fuisse Christianos, negari nullo modo (2) potest. Nam plena sunt vetera monumenta hujusmodi calumniarum. Sed eas ob caussas fuisse interfectos, tam est falsum, ut ne ad veri quidem similitudinem possit accedere. Principio satis constat, plerosque fuisse capitis condemnatos, quod Christianam religionem colerent (3). Deinde est illud perspicuum raptos ad supplicium permultos fuisse, propterea quod sacrificia sua praesentia impedire solerent (4). Tertio: si caussa earum accusationum condemnati fuissent, cur in eorum vitam inquirere Imperatores, praesidesque negligebant? Cur si negasseut, eos dimitti oportere existimabant? Nam homicidae, aut incestuoso, aut furi neganti se occidisse quemquam, aut incestnm admisisse, aut furatum se aliquid fuisse, nullus usquam judex existimavit liberam abeundi facultatem esse concedendam. Si ergo dimittebantur Christiani, magno argumento est, non caussa criminum, quae illis objicerentur, sed unius religionis quaesitos

(1) Id semel atque iterum Dodwellus *in Diss.* XI. jactitat.

(2) Vide quae nos concessimus *lib.* I. *cap.* III. *per tot.*

(3) Vide acta SS. MM. Lugdunensium n. III. et XI. *pag.* 53. *et n.* XI. *pag.* 57. *Act. Sinc. SS. MM. apud Ruinartium*. Atque ut cetera omittam, quae passim apud Tertullianum, Justinum, Athenagoram, Clementem, Lactantium, Arnobium etc. reperiuntur, illustre est, quod narrat Eusebius *l.* VIII. *c.* XI. de iis, qui combusti in Phrygia sunt „. Hanc ob caussam, inquit, „ quod universi ejus urbis incolae, et curator ipse, ac „ magistratus cum honoratis omnibus, ac plebeis, Christianos se esse professi, sacrificare jubentibus nullo „ modo obtemperabant „. Quare incensi sunt, exustique flammis.

(4) Vide Acta S. Saturnini *Episc. Tolos. apud Ruinart.* n. II. *et seq. pag.* 109. *et seqq. edit. Veron.* et Lucium Caecilium §. X. *lib. de mort. persecut. p.* 196. Tom. II. *app.* Lact. *edit. Paris. an.* 1648. Lactant. *lib.* IV. *Divinar. Institut. cap.* XXVII. „ cum diis suis im„ molant, inquit, si adsistat aliquis signatam frontem „ gerens, sacra nullo modo litant, nec responsa potest „ consultus reddere vates. Et haec saepe caussa praeci„ pua justitiam persequendi malis regibus fuit etc.„

ad necem, interfectosque (1) fuisse. Atque ita quidem semper, cum nostri vexarentur, evenisse constat. Quamobrem Dodwellus, qui cum haec plane cognosceret, tamen involvere, implicareque conatus est, non amore veritatis ductus, sed aut malevolentia incitatus, aut ingenii ostentatione permotus, de martyrum paucitate scripserit, necesse est (2).

(1) Hoc Justinus Martyr, hoc Athenagoras, hoc Tertullianus in suis libris Apologeticis objecerunt. Atque is postremus *cap.* II. „ Si certum est, *inquit*, nos nocentissimos esse, cur a vobis ipsis aliter tractamur, „ quam pares nostri, id est ceteri nocentes, cum ejusdem noxietatis eadem tractatio deberet intervenire?… „ Christianis solis nihil permittitur loqui, quod causam purget… sed illud expectatur, confessio *nominis*, „ non examinatio criminis etc. „ Et paullo post „ Itaque nec ex illo ex forma malorum judicandorum „ agitis erga nos, quod ceteris negantibus adhibetis „ tormenta ad confitendum, solis Christianis ad negandum. Cum si malum esset, nos quidem negaremus, vos vero confiteri tormentis compelleretis „. Vide cetera, quae ibidem habet Tertullianus, sunt enim incredibili vi orationis expressa.

(2) Johannes Laurentius Moshemius *Hist. Eccl. sec.* I. *Instit. Maj. cap.* V. §. XV. falli eos, scribit, qui sibi persuadent in omnes omnino Christianos *promiscue* fuisse saevitum. Ego vero falli ipsum puto, qui plerumque in *omnes promiscue* fuisse saevitum neget. Nemque ut mittam, quae Eusebius narrat *lib.* VIII. *Hist. cap.* XI. de Christianis omnibus *in urbe quadam Phrygiae* religionis causa exustis, non arbitror eos, quos Dionysius Alexandrinus apud Eusebium *l.* VI. *c.* XLI. recenset, ullius dignitatis homines fuisse, cum eos sic memoret, quasi sibi essent solo nomine noti. Atque ancillas etiam, plebejosque fuisse cruciatos, atque interfectos ex Actis SS. MM. Lugdunensium, Sanctarumque Perpetuae, et Felicitatis et sociorum plane constat. Pontius Diaconus *in Actis S. Cypriani num.* I. apud Ruinartium *pag.* 179. *edit. Veron.* „ Durum erat, *inquit*, ut cum majores nostri plebeis, et Catechumenis martyrium consecutis tantum honorem pro martyrii ipsius veneratione dederint, ut de passionibus „ eorum multa, aut prope dixerim prope cuncta descripserint.. Cypriani… passio praeteriretur „. Quod addit Moshemius quaesitos praecipue ad necem Episcopos, Presbyteros, ditesque homines fuisse, verum est, colligiturque ex Eusebio *l.* VIII. *c.* XIII. *pag.* 393. *edit. Cantabrig.* Ex iis autem, quae hactenus diximus, sequitur, non semper tuto potuisse plebejos martyriis interesse, quamvis aliquando interessent non ipsi solum, sed etiam Presbyteri, Diaconi, et alii etiam, qui opibus praestarent. De numero persecutionum, quas Imperatores concitarint, variae sunt, discrepantesque virorum doctorum sententiae. Alii decem, alii plures, alii pauciores numerant. Hadriani persequutionem alii quartam, alii tertiae veluti appendicem esse statuunt. Consule Ruinartium *Praefat. ad Acta MM. sincera* §. III. *n.* 32. Eusebius quartam Marco Antonino tribuit *in chronico.* Assentiuntur Hieronymus *lib. de Script. Eccl. cap.* XVII. *pag.* 106. T. IV. *opp. edit.* Martianaei, et Augustinus *lib.* XVIII. *de Civit. Dei cap.* LII. *pag.* 534. *edit. Paris. Mon. S. Mauri T.* VII. *opp.* et Orosius *lib.* VII. *Hist. c.* V. In vetere codice Boldejano persecutio Deciana vocatur *quarta*, ut est ab Johanne Fello in *not. ad Cyprian.* animadversum. Cum igitur tanta varietas in eo numero sit, illum ego sequutus sum, qui magis ad meum institutum conducere videretur. Nam sive decem numerandae, sive XI. sint, modo plures Martyres fuisse constet, parvi interest. De suppliciis Martyrum agam in tertio hujus operis libro: de eorum autem fastis disseram, ubi erit de Martyrologiis, et Dyptichis instituenda oratio. Nunc recensendi sunt, qui de persequutionibus commentarios ediderunt. Igitur hoc in primis essequuti e nostris sunt Baronius, Pagius, Tillemontius, Ruinartius, locis indicatis, et ii, qui in H. E. Eusebii, et in Lucii Caecilii librum *de mortibus persecutorum commentarios ediderunt.* E Protestantibus quoque versati in re ea sunt, ut Christianus Kortholtus. *De persecut. Eccl. primaev. sub Imperat. Ethnicis.* Johannes Maisnerus *Dissert. de persecutionibus et martyriis Christianorum veterum*, Johannes Andreas Quenstadius *Diss. de persec. Veterum Eccl.* Abrahamus Andreas in διωγμογραφίᾳ sacra. Ex Ethnicis (ut est auctor Lactantius *lib.* V. *cap.* XI. *Divin. Instit.*) Domitius (Ulpianus) de officio Proconsulis *l.* VII. „ Rescripta principum nefaria collegeret, *inquit*, ut doceret, quibus poenis affici oporteret eos, qui se cultores Dei profiterentur „.

§. IV.

De aucto persequutionum caussa numero Christianorum.

Quod autem animadversum a Tertulliano est, *sanguinem martyrum semen* (1) *Christianorum esse*, id quidem semper contigisse tam est testatum, atque perspicuum, ut qui dubitet, nae is luceat ne sol, an non luceat in meridie dubitare possit. Utque jam praetermittam, quae de amplificata post persequutiones Neronianam, (2) Domitianeam, atque Trajanam Ecclesia veteres tradiderunt; Justinus Martyr (3), qui Antoninorum temporibus florebat, cum ad Diognetum scriberet, *non vides*, inquit, *quo plures*, *qui suppliciis afficiuntur*, *sunt*, *tanto majorem aliorum esse numerum?* Et paullo ante: *Dum Christiani suppliciis afficiuntur*, *quotidie numerus eorum crescit.* Similia habet in dialogo cum Tryphone „ Dum gladio „ percutimur, *inquit*, dum crucifigimur, dum feris tradimur, et „ vinculis, et igni et aliis tormentis addicimur, a confessione, ut „ manifestum est, non discedimus, sed quanto magis magisque „ talia nobis infliguntur, eo plures alii per nomen Jesu fideles, „ et pii fiunt „ . Eodem etiam spectant, quae in IV. contra haereses libro disputat Irenaeus (4) Martyr Episcopus Lugdunensium, qui ad Septimii Severi tertium fere annum vitam produxit. Est vero illud singulare, quod saepe in Actis Sanctorum Martyrum legimus, eos, qui presto aderant, Ethnicos permotos nostrorum constantia, superstitionem idolorum deseruisse, nostrisque fuisse myste-

(1) Tertull. *Apolog. cap.* L. *pag.* 436. *edit. Haverc.* „ Nec quidquam tamen proficit exquisitior quaeque „ crudelitas vestra: illecebra est magis sectae. Plures „ efficimur, quoties metimur a vobis. Semen est sanguis Christianorum „.

(2) Vide quae dixi supra *pag.* 340. *et seq.* et locum Eusebii supra *pag.* 420. *not.* 5. *et pag.* 409. *not.* 2.

(3) Justinus Martyr. *Epist. ad Diognetum pag.* 498. *edit. an.* 1615. „ Dum Christiani suppliciis afficiuntur, „ quotidie numerus eorum crescit „ . Similia habet in dialogo cum Tryphone.

(4) *Lib.* IV. *c.* XXXII. *al* LXIV. *contra Haeres. p.* 272. *edit. Paris. Monach. S. Mauri* „ Ecclesia, *inquit*, omni „ in loco ob eam, quam habet erga Deum dilectio„ nem multitudinem martyrum in omni tempore „ praemittit ad Patrem: reliquis autem omnibus non „ tantum non habentibus ... Propter eam, quae er„ ga Deum est dilectionem, et confessionem Filii „ ejus, sola Ecclesia quare sustinet, saepe debilita„ ta, et statim augens membra, et integra fiens „. Vide Origenem loco supra indicato. Hinc Prudentius: περὶ ϛεφάνων V. 85. *Hymn.* IV.

„ Nec furor quisquam sine laude nostrum
„ Cessit, aut clari vacuus cruoris,
„ Martyrum semper numerus sub omni
Grandine crevit.

Theodoretus *serm.* IX. *qui est de legibus pag.* 127. „ Ac „ veluti quondam rubus ille, *inquit*, quem vidit Mo„ ses, ardore ignis non est absumtus; ita nec Chri„ stianos impiorum bellis petitos tela hostilia con„ sumserunt: quin potius sicut lignatoribus silvam „ caedentibus multo plures pullulant propagines ab „ radicibus, quam sint rami, qui inciduntur, ita tunc „ quoque piis compluribus interfectis, multo plures „ quotidie ad doctrinam Evangelicam accedebant etc. „.

riis (1) initiatos. Atque ea sane ratione factum est, ut post Decium magna, post Aurelianum vero tanta vis Christianorum, ac multitudo fuerit, ut omnia jam loca occupasse videretur (2). Postremo sublatis tyrannis ita auctae res Christianorum fuerunt, ut Idolorum superstitio repressa, paulloque post funditus pene deleta fuerit, ut parte secunda hujusce libri demonstrabitur plane ad veritatem. Neque vero primis Ecclesiae seculis modo, sed hac etiam aetate hujusmodi exempla cernere interdum licet. Nam abhinc triennium, cum Petrus Martyr Sansius Ord. Praed. Episcopus Mauricastrensis, qui in Fokiensi Imperii Sinensis provincia permultos ad christiana sacra traduxerat, Praesidis sententia gladio percuti deberet, Christiani, qui instituti ab eo fuerant, Ethnicum quemdam etiam, atque etiam obsecrarunt, ut Martyris sanguinem colligeret, et ad se deferret. Id si fecisset, tantum ei pecuniae se daturos, quantum ipse petierat, promiserunt. Igitur Petro martyrio functo, ubi ille Ethnicus inde populum secessisse vidit, ad supplicii locum accessit, sanguinemque, ut potuit, collegit, atque ad eos, quibuscum de pretio convenerat, detulit. Post oblitis sanguine manibus domum rediit, ac repente immutatus sanguinem illum viri innocentis, piique esse clamare coepit. Itaque lambere sanguinem primum, tum suo, inde uxoris, filiorumque capitibus manus imponere non cessavit, quoad eam, quam Martyr docuisset religionem, amplecti se velle affirmaret, atque in eamdem sententiam uxorem, filiosque induceret. Ex postremis literis, quae e Sinis ad Sacram Congregationem de Propaganda Fide scriptae sunt, intellexi, eum, ejusque familiam universam esse in ordine Catechumenorum. Consequuti deinde quatuor Martyres ex eodem Ordine sunt, qui tanta constantia tormenta pertulerunt, ut veteribus Christianae religionis athletis aequari merito possint. Atque haec de propagata sanguine Martyrum Christiana religione dicta sunto. Quae sane religionis victoria tanta fuit, ut nostrum quidam haec verba olim annularibus lapidibus insculpi curarent: *Religio vicisti* (3).

(1) Vide supra *pag.* 410. n. 2. *Hist. Palladii Lausiacam cap.* III. Et Ruinartii Acta Martyrum sincera etc.
(2) Vide Eusebium *lib* VII. *hist*, *Eccl. cap.* XXVIII. *et seq. et lib.* VIII. *c.* I. *et seqq.*
(3) Vide ejus lapidis annularis, quem Nicolaus Recchius Episcopus Ripanus, vir doctissimus, Francisco Equiti Victorio dono dedit, ectypon literae initialis *Praefationis nostrae expressum.*

FINIS TOMI PRIMI.

INDEX
RERUM

D.

E

T